

Historical Inscriptions of Gujarat

(From ancient times to the end of Vaghela dynasty)

PART 3

Edited by:

Acharya Girjashankar Vallabhaji B. A; M. E. A. S.

Retired Curator : Archaeological Section

Prince of Wales Museum, Bombay.

Published by

The Forbes Gujarati Sabha

No. 365 Vithalbhai Patel Road, Bombay 4.

Published by :

Hon. Justice Harsiddhabhai V. Divella

Hon. Sect. The Forbes Gujarati Sabha

Bombay No. 4.

(All rights reserved by The Forbes Gujarati Sabha, 500-)

~~~~~
Printed by :

Natverlal I. Desai B. A.

**THE 'GUJARATI' PRINTING PRESS
FORT, BOMBAY 1.**

શ્રી કુર્બસ ગુજરાતી સભા-અધ્યાવસિ ૧૫

ગુજરાતના ઐતિહાસિક લેખો

(પ્રાચીન યુગથી વાઘેલા વંશની સમાપ્તિ પર્યંતના)

ભાગ ૩મો

સંશ્લેષ કરનાર

આચાર્ય ગિરજાશંકર વલ્લભભાઈ બી. એ; એમ. આર. એ. એસ.

નિવસ કપુરેશ્વર, આર્કાઇવોલોજીસ્ટ વિભાગ, પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ મ્યુઝિયમ મુંબઈ.

પ્રકાશક

શ્રી કુર્બસ ગુજરાતી સભા, મુંબઈ

નંબર ૩૬૫, વિઠ્ઠલભાઈ પટેલ રોડ, મુંબઈ નં. ૪.

પ્રકાશક—હરસિદ્ધભાઈ વલ્લુભાઈ દિવેદીઆ

માનવ મંત્રી : શ્રી કાર્ણસ ગુજરાતી સભા-મુંબઈ

શ્રી કાર્ણસ ગુજરાતી સભામંદિર, ૩૬૫, વિદ્યુતભાઈ પટેલ રોડ, મુંબઈ નં. ૪.

(સર્વ હક્ક પ્રકાશકોને સ્વાધીન છે)

મુદ્રક—રા. રા. નરસરાલ ધ્રુવહારામ દેસાઈ, બી. એ.

‘ગુજરાતી’ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ, એન્ડ્રી-સ્ટન સર્કલ, કોટ, મુંબઈ નં. ૧

શ્રી ફાર્જસ ગુજરાતી સભા-મુંબઈ

શાળા-પાઠશાળાઓને ઇનામ માટે તેમ પુસ્તકાલયોના

સંપ્રદ માટે અરધી કિંમતની ગોઠવણ

સાહિત્યપ્રચારને ઉત્તેજનની યોજના

મુંબઈ ઇલાકાનાં સરકારી, દેશી રાજ્યોનાં તેમ જ ઋનિસિપાલીટીઓના અને લોકલ બોર્ડોનાં કેળવણી ખાતાંઓ, અભ્યાસ તથા વાંચનપ્રસાર દ્વારા તથા વિદ્યાર્થીઓને અપાતાં ઇનામો દ્વારા, તેમ જ તેમના હસ્તકની નિશાળોની તથા સાર્વજનિક લાઇબ્રેરીઓમાં ગુજરાતી સાહિત્યનો પ્રસાર બહોળા પ્રમાણમાં સહેલાઈથી ઓછા ખર્ચે થઈ શકે તે માટે શ્રી ફાર્જસ ગુજરાતી સભાએ પોતાની માલિકીનાં પુસ્તકો (રાસમાળા ભાગ ૧-૨ સિવાય) અર્ધી કિંમતે ઉપલી સંસ્થાઓને વેચાતાં હઈ શકવાની અનુકૂળતા કરી આપવાની યોજના કરી છે.

રાસમાળા ભાગ ૧-૨ (સચિત્ર) ઉપલી સંસ્થાઓને ૧૨૫-ટકા ઠગીશનથી વેચાતી મળશે.

આ યોજનાનો લાભ લેવા તે તે કેળવણી ખાતાં અને સંસ્થાઓ પ્રેરાય તે માટે પોતાની માલિકીનાં પુસ્તકોનો પરિચય તૈયાર કરી પ્રકટ કરેલો છે. જેને તે બેઠતો હશે તેને ટપાલ અર્ચનો રૂ. ૦-૧-૬ મોકલ્યે મફત મોકલવામાં આવશે.

આ પુસ્તકો અરધી કિંમતે વેચાતાં હેવા ઇચ્છતી સંસ્થાએ નીચેના શિરનામે પત્રવ્યવહાર કરવો.

માનાયું મંત્રી, શ્રી ફાર્જસ ગુજરાતી સભા.

શ્રીફાર્જસ ગુજરાતી સભામંદિર

૩૬૫, વિક્રમલાઈ પટેલ રોડ, મુંબઈ નં. ૪.

શ્રી કાર્ખસ ગુજરાતી સભાએ પ્રકટ કરેલાં પુસ્તકો

૧ સભાની માસિકીના પ્રસિદ્ધ ગ્રંથો

૩ આ.પા

(૧-૨) રાસમાળા, ૧-૨, તૃતીય સમિત્ર આવૃત્તિ. (૧૯૨૬-૨૭)	દરેનું મૂલ્ય	૫- ૮-૦
(૩) કાર્ખસજીવનચરિત્ર (રાસમાળા ભાગ ૧ સાથે.) (૧૯૨૬)		
(૪) કાર્ખસ એરેલિયસ એન્ડોનીતસના સુવિચારો (૧૯૨૮)		૨- ૦-૦
(૫-૬) હસ્ત. લિ. પુસ્તકોની સવિસ્તર નામાવલિ ભાગ ૧-૨ (૧૯૨૮)	દરેનું મૂલ્ય	૨- ૦-૦
(૬-૭) શ્રી કા. ગુ. સભાનાં હસ્ત. પુસ્તકોની યિગતવાર ચાલી (૧૯૨૯)		૦- ૪-૦
(૭) ગુજરાતનાં ઐતિહાસિક સાધનો, ૧-૨ (૧૯૨૯.)		૧- ૦-૦
(૮) રસકલ્પોદ-સીજીવનનાં પ્રાચીન ગીતો. (૧૯૩૦.)		૦-૧૦-૦
(૯) “પ્રત્યાધ્યક્ષી”, ને “રાવણમ હોદરીસંવાદ.” (૧૯૩૦.)		૦-૧૨-૦
(૧૦) પ્રાચીનકાવ્યચિનોદ, ભાગ ૧ લો. (૧૯૩૧.)		૧- ૦-૦
(૧૧) અપૂનવર-વારસી ધર્મતારુ પેદિહ દૃષ્ટિએ અવલોકન. (૧૯૩૧.)		૦- ૮-૦
(૧૨) ચતુર્વિંશતિપ્રવચ્ચઃ (૨૪ રાગ, કવિ, આદિનાં વૃત્તાન્તો) (૧૯૩૨.)		૨-૮-૦
(૧૩) પ્રવચ્ચચિન્તામણિઃ (૧૯૩૨.)		૧-૮-૦
(૧૪) રાસકલ્પ પ્રદાય, સિદ્ધાન્તો, ગુજરાતમાં પ્રચાર, વગેરે. (૧૯૩૨.)		૧- ૮-૦
(૧૫) ગુજરાતના ઐતિહાસિક ઉત્કૃષ્ટ લેખો, ભાગ ૧ લો. (૧૯૩૩.)		૪- ૮-૦
(૧૬) મહાભારત (પદ્યબંધ)-ભાગ ૧ લો, આદિપર્વ ને સુભાષર્વ. (૧૯૩૩.)		૧- ૦-૦
(૧૭) ગુજરાતના ઐતિહાસિક પ્રસંગો, તથા વાર્તાઓ, (૧૯૩૩.)		૦-૧૨-૦
(૧૮) ચતુર્વિંશતિપ્રવચ્ચ (ગુજરાતી અનુવાદ.) (૧૯૩૪.)		૧- ૦-૦
(૧૯) પંચદંડ (નવપત્રિકૃત સ. ૧૫૪૦) (૧૯૩૪.)		૦-૧૨-૦
(૨૦) મહાભારત ભાગ ૨ લો (આશ્વયજ પર્વ નાકરૂત) (૧૯૩૪)		૧- ૦-૦
(૨૧) પ્રવચ્ચચિન્તામણિ (ગુજરાતી અનુવાદ) (૧૯૩૪)		૧- ૦-૦
(૨૨) રૂપસુન્દરકથા (પ્રાચીન હંદોખ્ય રૂંગારકાવ્ય) (૧૯૩૪)		૦- ૮-૦
(૨૩) રાજ્યરંગ ભાગ ૨ લો-નવમનો ઇતિહાસ, નિરૂપક કવિ નર્મદ. (૧૯૩૫)		૦-૧૨-૦
(૨૪) યુદ્ધિવર્ધક વ્યાખ્યાનમાળા (સભાની તવારીખ અને વ્યાખ્યાનો) (૧૯૩૫)		૦- ૬-૦
(૨૫) હંસાવતી-વિક્રમચરિત્રવિવાદ (૨-સં. ૧૬૧૪) (૧૯૩૫)		૦-૧૨-૦
(૨૬) ગુજરાતના ઐતિહાસિક ઉત્કૃષ્ટ લેખો-ભાગ ૨ લો. (૧૯૩૫)		૪- ૮-૦
(૨૭) જીવન ને ઉત્કાન્તઃ રા. ભીમભાઈ લા. દેસાઈ, એમ. એસ.સી. (૧૯૩૬)		૦-૧૨-૦
(૨૮) હંસામાતઃ ગુજરાતની આબોહવાઃ રા. સા. સુકુંદ કન્યાકર. (૧૯૩૬)		૦-૧૨-૦
(૨૯) રાજધર્મઃ તેના સિદ્ધાન્તો, ગુજરાતમાં પ્રચાર, ગુજરાતી સાહિત્ય ઉપર અસર. દ્વિતીય આવૃત્તિ. લે. રા. રા. દુર્ગાશંકર કેળકરામ ચાસી. (૧૯૩૬)		૧- ૦-૦
(૩૦) પૃથ્વીનો ઇતિહાસઃ રા. રા. યશવંત શુ. નાયક, એમ. એસ.સી. (૧૯૩૬)		
દ્વિતીય સમિત્ર આવૃત્તિ (૧૯૩૬)		૦-૧૨-૦
(૩૧) મહાભારત પદ્યબંધ, ભાગ ૩ લો, વિરાટ પર્વ અને ઉલ્લોહ પર્વ-સંશોધક રા. રા. કેળકરામ કાલકરામ ચાસી. (૧૯૩૬.)		૧- ૦-૦
(૩૨) રા. રા. નરસિંહરાવ લો. દેવેદીયાનાં “કાઈલોલોજીકલ લેક્ચરસ” ભાગ ૧ લો. આપાન્તરામ રા. રા. રામપ્રસાદ પ્રેમશંકર બક્ષી, બી. એ. (૧૯૩૬)		૩- ૦-૦
(૩૩) કાર્ખસ પ્રદાય, સિદ્ધાન્તો, ગુજરાતમાં પ્રચાર અને ગુજરાતી સાહિત્ય ઉપર અસર, રા. રા. કિસનસિંહ જો. આવડો, (૧૯૩૭.)		૧- ૦-૦
(૩૪) ગુજરાતનું પ્રાકૃતિક અને વ્યાપારી ભૂગોળવિજ્ઞાનઃ રા. રા. સોમીલાલ મિ. મહેતા, એમ કોમ. (૧૯૩૭.) દ્વિતીય સમિત્ર આવૃત્તિ (૧૯૩૬)		૦-૧૨-૦
(૩૫) વૈષ્ણવધર્મનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસઃ રા. રા. દુર્ગાશંકર કે. સાક્ષી. દ્વિતીય, સમિત્ર, સોધિતવર્ધિત આવૃત્તિ. (૧૯૩૬)		૨- ૦-૦

- (૩૬) શ્રી કૃષ્ણે સુગન્ધાતી સત્તા-મંદોલસનમંથ: સુગન્ધાતી ઇતિહાસ અને સાહિત્યના સંશોધનના લેખ: (૧૯૪૦)
 (૩૭) સરસ્વતીપુરાણ: સં. લે. રા. રા. કૈયાલાલ બા. દવે. (૧૯૪૦)
 (૩૮) સ્વ. ડૉ. ડા. રમા. અંથ: પ્રકાશક રા. રમાર સમિતિ. (૧૯૩૮)
 (૩૯) મહાભારત ભાગ ૪ થો, (ભીષ્મ, દ્રોણ અને કર્ણ પર પદ્યમંથ) (૧૯૪૨)
 (૪૦) સુગન્ધાતીના ઐતિહાસિક ઉત્કૃષ્ટ લેખો ભાગ ૩ એ (પ્રાચીન કાળથી તે વાવેલા વંશના અંત સુધીના) (૧૯૪૨)

૩. આ. પા.
 ૩- ૦-૦
 ૨- ૦-૦
 ૨- ૦-૦
 ૨- ૮-૦

૨ પત્રિકાઓ ફરફુ મૂલ્ય ૦- ૬-૦ (સારી-નમીસન વગર)

- (૧) હાથિનવાદ. (૧૯૩૫)
 (૨) સુગન્ધાતીના સાંસ્કૃતિક સ્થિતિ: (મ. સ. ૧૪૦૦-૧૬૦૦) મો. અગ્ર અકર નદની. (૧૯૩૧)
 (૩) હિન્દુસ્તાનમાં તેમ: મો. અગ્ર અકર નદની. (૧૯૩૬)
 (૪) આપણા યોગ: ડૉ. કાન્તલાલ ડ. પંચા. (૧૯૩૭)
 (૫) સુગન્ધાતીનાં શિક્ષકસંપ્રદાય: (હિન્દુકાલીન) રા. રા. રજુલાલ ધ. જાગી. (૧૯૩૭)
 (૬) સિધ્ધિદેવ: (૧-૩ લેખ) રા. રા. હીરાલાલ ર. કાપડીઆ. (૧૯૩૭)
 (૭) હારમાળા: (નરસિંહ મહેતા સંબંધી) સંવત્ ૧૭૩૬ ની પ્રતિ ઉપરથી સંશોધક રા. રા. કેશવરામ કારીશમ સાસ્ત્રી. વિસ્તૃત ઉપદેશ સાથે (૧૯૩૭)
 (૮) વૈજ્ઞાનિક રાજસંયોગ: સંયોગ રા. રા. પોપટલાલ ગો. શાહ. એમ. એ. બી. એસ. સી. અને રા. રા. ભોમીલાલ કે. પંચા. બી.એ. (૧૯૩૭)
 (૯) ગીતામાં ન્યોતિપ્ત: રા. રા. ન્યોતિર્મલ જગજીવન ન. બંધેરા. (૧૯૩૭)
 (૧૦) સુગન્ધાતી ભૂચના: (ઉપતિ) ડૉ. અરેસર સો. કાલાપેસી. (૧૯૩૭)
 (૧૧) અગીઆરમી સદી પૂર્વેનો સુગન્ધાતી સુરલીમ સંબંધ: રા. રા. મદનમદ ઉમરા: કવિ કોઠિલ. (૧૯૩૮)
 (૧૨) ઈસ્લામી સમયના સુગન્ધાતીનાં વહાણપદ્ધતિ: રા. રા. બાજી સેવક પ્રોફેસર હુસેન એડમહુસેન (૧૯૩૮)
 (૧૩) સુગન્ધાતીનાં પુરાતત્ત્વવેદ્ય: રા. રા. રજુલાલ ધ. જાગી. (૧૯૩૮)
 (૧૪) પ્રાચીન પાટણ: રા. રા. માણેકલાલ ચકુલાલ દવે. (૧૯૩૮)
 (૧૫) કલિકાલસર્વજ્ઞ હેમચંદ્રાચાર્ય એટલે કે: રા. રા. હીરાલાલ ર. કાપડીઆ. (૧૯૩૯)
 (૧૬) રાસસહસ્રપદી: (નરસિંહ મહેતા) સં. શાસ્ત્રી કેશવરામ કારીશમ ઉપદેશ સાથે અને પૂરવળી સાથે (૧૯૩૯)
 (૧૭) પરમ માહેશ્વર રાજા કુમારપાળ: રા. રા. હરિશંકર મહારાજ સાસ્ત્રી. (૧૯૩૯)
 (૧૮) આધુનિક સમયમાં સંયુક્તકુટુંબવ્યવસ્થા: (સ્વ. કરસનદાસ લે નિબંધો, વૃત્તાન્ત) (૧૯૩૯)
 (૧૯) નર્મદનું મંથ: રા. રા. સમનારાયણ વિમનાય પાઠક (૧૯૩૯)
 (૨૦) સુગન્ધાતીનાં સૂર્યપૂજા અને ચંદ્રપૂજા: રા. રા. ભગવાનલાલ લ. માંડક, એમ. એ. બી. ડી. (૧૯૩૯)
 (૨૧) સ્વ. પુરાતત્ત્વવિદ્ ભગવાનલાલ ઈંદ્રજી: આ. સ્વ. ડૉ. ડા. વાણિક અને રા. રા. મદનમદ ઉમરા: કવિ કોઠિલ. (૧૯૪૦)
 (૨૨) અરુણક વાણિક: સુગન્ધાતીના અગ્રીમ ઇતિહાસ, અગ્ર. રા. રા. મદનમદ ઉમરા-કવિ કોઠિલ (૧૯૪૦)
 (૨૩) સુગન્ધાતીનાં શિક્ષકસંપ્રદાય (મુસ્લીમકાલીન) વ્યા. રા. રા. રજુલાલ ધ. જાગી (૧૯૪૦)

- (૨૪) ભારતીય ભાષાસમીક્ષા: અંગ્રેજ લે. ડૉ. ઝીઅર્સન: ગુજ. અનુ. રા. રા. કેશવરામ ડા. ચાચી (૧૯૪૦)
 (૨૫) કેળવણીના ગુજરાતની અર્થિક સ્થિતિ: સ્વ ક. મૂ. નિ. વ્યા. મીસ નર ગોસુભાઈ ડાહ્યુ (૧૯૪૦)
 (૨૬) ગુજરાતની રાનીપરજી કોમ: વ્યા. રા. રા. મણિભાઈ દિવેદી. નવસારી. (૧૯૪૧)
 (૨૭) કૃષ્ણમંજરી (પ્રાચીન કાવ્યવાર્તા) સં. સોનીલાલ. સાંકેસરા (૧૯૪૧)
 (૨૮) પુરાતત્વની દૃષ્ટિએ ગુજરાતના પ્રાચીન ધર્મો. વ્યા. ડૉ. હસમુખલાલ ધી. સાંકેડીઆ (૧૯૪૧)
 (૨૯) ગુજરાતના પ્રાચીન ઇતિહાસ પર દૃષ્ટિપાત. વ્યા. રા. રા. દુર્ભાસંકર કે. ચાચી. (૧૯૪૧)
 (૩૦) લોકસાહિત્ય, તેનું અન્વેષણ અને મૂલ્યાંકન. વ્યા. પ્રો. હીરાલાલ ર. કાપડીઆ. (૧૯૪૧)
 (૩૧) કાવ્યની દૃષ્ટિએ ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રીઓની સ્થિતિ: રૂ. કરસનદાસ મુ. રમારક નિખમીબે. (૧૯૪૧)

૩ સભાના પારિતોષિકથી પ્રસિદ્ધ ગ્રંથો

(૧૯૧૮ થી ૧૯૨૫ સુધી)

- (૧) મેદરલીકિતા નિબંધો-(બાયાન્તર) રા. રા. ધનસુખલાલ ક. મહેતા.
 (૨) વૈષ્ણવધર્મનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ-રા. રા. દુર્ભાસંકર કેશવરામ ચાચી.
 (૩) શૈવમતનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ-રા. રા. દુર્ભાસંકર કેશવરામ ચાચી.
 (નં. ૨ અને ૩ ની બીજી આવૃત્તિઓ સભાએ પોતાના ખર્ચે છપાવી છે. જુઓ ઉપર અંક ૨૬ અને ૩૫).
 (૪) દેહ, જીવ અને આત્માની વૈજ્ઞાનિક ખોખાંસા-(બાયાન્તર) રા. રા. પ્રેમસંકર નારણજી દવે.
 (૫) લોર્ડ મેયરની કૃત કેપ્ટેનમિસ-(બાયાન્તર) "સત્યાગ્રહની અર્થદા" રા. રા. મહાદેવભાઈ હરિભાઈ દેસાઈ, બી. એ., એલ.એલ. બી.

૪ સભાના આગ્રયથી પ્રસિદ્ધ થયેલા ગ્રંથો

- (૧) નર્મકોશ-ડૉ. નર્મદાસંકર લાલસંકર દવે. (૧૮૭૦)
 (૨) "કવિ દયારામનું જીવનચરિત્ર"-રા. સંકરપ્રસાદ છ. રાવળ. (૧૯૨૬)
 (૩-૪) કાઠિયાવાડનું કંકરુથ સાહિત્ય, ભાગ ૧-૨ જે (પ્રાચીન વાર્તાઓના સંગ્રહો) રા. રા. હરગોવિન્દ પ્રેમસંકર ત્રિવેદી. (૧૯૨૨) અને (૧૯૨૮)
 (૫) અસિમન્યુ આખ્યાન-નવલપીટી રા. રા. મેહુપ્રસાદ ર મનપ્રસાદ. (૧૯૩૦)
 (૬) સંપ્રતાપ્યાન-રા. રા. ગંગેન્દ્રસંકર લાલસંકર પંથા, એમ. એ. (૧૯૩૨)
 (૭) સ્ત્રીશુદ્ધીકી ઠાળ્ય (બાગવતરામસંકથ પદ્યમંથ સં. ૧૫૨૯) સં. રા. રા. ગંગાલાલ શુ. ભટ્ટી. (૧૯૩૩). મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦
 (નં. ૭ થી. સભાપરિશદમાંથી મળી શકશે.)

પ્રાસ્તાવિક ઐતિહાસિક વિવેચન

(આખા સંગ્રહને ઉદ્દેશીને)

વકુમિતિ સુકરમણ્યવસિષ્ઠં તુ દુષ્કરં ।

આ લેખસંગ્રહનું ત્રીજું પુસ્તક જનતા સમક્ષ રજૂ કરી પરમશાંતિ અને કૃતાર્પણતા અનુભવું છું. અમુક દૃષ્ટિગિહ્ય તથા ક્ષેત્ર નિશ્ચિત કરી કાર્ય શરૂ કર્યા છતાં જેમ જેમ જાણપો જણાતી નવ્ય તેમ તેમ તે પૂરી કરવાની અભિલાષા ઉત્પન્ન થાય અને તેને તૃપ્ત કરવી પડે છે. તેની જ પરિસ્થિતિને લીધે જ આ સંગ્રહનું કદ તથા પ્રમાણ ધાર્યા કરતાં વિસ્તૃત ચર્ચા ખરડાં પણ તેમ યથાર્થે આ સંગ્રહની ઉપયોજિતામાં વધારો થયો તે પૂરતો બદલો મળી રહ્યો છે.

પહેલા અંકમાં ૧૦૭, બીજામાં ૯૮ અને ત્રીજામાં ૧૧૩ લેખો મળી આખા સંગ્રહમાં કુલ ૩૧૮ લેખો સંગ્રહીત કરવામાં આવ્યા છે અને તેની વંશવાર વિગત નીચે મુજબ છે. મૌર્ય ૧ દાનપ ૧૨ ત્રૈલોક્ય ૨ ગુપ્ત ૧ વલ્લભી ૯૫ આલુક્ય (પાશ્ચાત્ય) ૬ ગુર્જર ૧૨ રાષ્ટ્રકૂટ ૨૧ ચાલુક્ય (સોલંકી) ૯૩ વાલિલા ૩૦ અને પરચુરણ ૪૫. ત્રીજા અંકમાંના પુરવણીના લગભગ ૬૦ લેખો પાછળથી ઇષ્ટમિત્રોની સલાહ અનુસાર ગુજરાત બહારના પણ ગુજરાતના ઇતિહાસને લગતા હોય તેવા લખાણ કરવામાં આવ્યા છે. આવો સંગ્રહ મેં અગાઉ જણાવ્યા મુજબ સદાને માટે અપૂરો જ કહેવાય; કારણ નવી શોધ યોગ્યને અંગે નવા લેખો મળતા રહેવાના જ. તેવી રીતિમાં આ સંગ્રહની જાણપો શોધવાને બદલે કરેલા સંગ્રહથી સંતોષા માની પોતપોતાનો સંગ્રહ લવિષ્યમાં પૂર્ણ રાખતા જવાનો આગ્રહ રાખવા વિનંતિ છે.

વાલિલા વંશના અંત પછીના એટલે કે ૧૪ મી સદી પછીના લેખો દેવનાગરી તેમ જ દ્વારસી સમકાલીન ઇતિહાસ ઉપર નવું અજવાળું નાંખે તેવા ગુજરાતમાં સારી સંખ્યામાં અસ્તિત્વમાં છે અને ખાસ શોધયોગ્ય થાય તો બીજા અક્ષાત પણ પ્રાપ્ત થઈ શકે તે બધાને આ જ શૈલીથી અગર બીજા વધારે સુગમ્ય અને સરલ સ્વરૂપમાં સંગ્રહીત કરાવી છપાવવાનો પ્રયત્ન શ્રી કાળસ ગુજરાતી સભા અગર કેાઇ અન્ય સંસ્થા માથે લેશે તો આખા ઐતિહાસિક યુગનાં ઇતિહાસોપયોગી સર્જન સાધેના તે ક્ષેત્રમાં કાર્યક્ષમિત્વે પ્રાપ્ત થઈ શકે. તે પ્રવૃત્તિ રા. રા. રણછોડલાલ જાની જેવા દ્વારસી જાણનારા ગુજરાતી ભાષાને સોંપાવી જોઇએ અને તેને સંસ્કૃત વિભાગ માટે મદદનીશની સગવડ કરી લેવા છૂટ આપવી જોઇએ અને તેમ થાય તો જ તે કામ પૂર્ણ સંતોષપૂર્વક જનતાં તરફથી ખાર પાડી શકાય.

ગુજરાતના પ્રાચીન તથા અર્વાચીન યુગનો ઇતિહાસ લખવો જોઇએ, લખાવવો જોઇએ, કેમ લખવો, કેણે લખવો હતાદિ ચર્ચા, સૂચના અને ઉદ્ઘાપોહ તો યુષ્કળ પ્રમાણમાં થએલ છે. તેવા ઉદ્ઘાપોહ માનવી ઇતિહાસ લખવાની ચોંધ દાખીને ઇતિહાસ લખાવી લેવાય નહીં પણ બે આવા રચનાત્મક પ્રાથમિક પ્રયત્નો તેવા ઇતિહાસના પાપારૂપ હાથ ધરાશે તો જ કેાઇ કાળે લવિષ્યમાં ઇષ્ટાવૃત્તિ સાધી શકવા શકિતમાન થઇશું.

અખિત હિન્દનો ઇતિહાસ લખવાના જે પ્રયાસો થઈ રહ્યાં છે તેની સાથે સદકારથી બે આવા પ્રાંતિક પ્રયત્નો થાય તો સ્વાર્થ તથા પરમાર્થ એકી સાથે સાધી શકાય. ગુજરાતના ઇતિહાસની તૈયાર થતી વાનીઓ તેઓને ઉપયોગ માટે રજૂ કરી શકાય તેથી તેઓનો યોગ્યે તેટલે દરજ્જે એાછો થાય અને આપણને તેઓના અનુભવથી મોર્ચેદર્શન મળે. લગભગ અડીધી ત્રણ હજાર વર્ષ જેટલા લાંબા

સમયનો ઇતિહાસ એક કે બે વ્યક્તિદ્વારા લખાય એ સંભવિત નથી તેથી જુદાજુદા વિદ્વાનો મારફત જુદાજુદા યુગના ઇતિહાસનાં સાધનો તપાસાય, સંશોધાય અને જોનાં થાય અને એક સર સમિતિને તેનો સમન્વય કરવાનું સોંપાય તો થોડા સમયમાં બહુ જ પદ્ધતિસર અને પ્રમાણુલ્લત ઇતિહાસ ઉપજવી શકાય. પ્રત્યેક યુગના લેખકોને સહાયકો આપવાના તથા આર્થિક મદદ કે મહેનતાણું આપવાના પ્રયત્નો વિગતમાં ધસડી જાય તેવા હોય અહીં ચર્ચવા અરથાને ગણાય. હિંદના એક ખૂણામાં આવેલા નાના સરખા ગુજરાતના ઇતિહાસ માટે આટલા બધા લેખકોને સંડોવવામાં આડઅર નેતું દેખાય એ બનવા ભગ છે પણ કેવો જોદનારાઓની મુશ્કેલીનો કાંઈ ઉપર બેસી પડકાર કરનાર પ્રેક્ષકને સાક્ષાત્કાર થાય નહીં તેવી રીતે પ્રમાણુલ્લત ઐતિહાસિક સાધનોની ઊણપ, જુદાંજો તથા અધ્યાગમણી જ્યાં સુધી કાળને રક્ષણ આપવામાં ન આવે ત્યાં સુધી દષ્ટિગોચર થાય નહીં. હિંદનો ઇતિહાસ હજુ સુધી શિશુ-શિક્ષાખંડ લખાયો નથી અને અમુક અમુક યુગ માટે તો કાંઈ પણ જાતનાં સાધનો અત્યારે ઉપલબ્ધ નથી. તેવા યુગ માટે જે આકસ્તરી રીતે સાધનો મળે તેનાથી અનુલવના આધારે આનુમાનિક બંધ બેસતું વર્ણન લખીને જ સંતોષ માનવો રહેશે.

આ સંબંધના અવલોકનથી પ્રતીતિ થશે કે દરેક વંશમાં એક જ નામના ધણી રાજાઓ, પ્રત્યેક વંશમાં વપરાતા જુદાજુદા સંવત્સરો, દાનપત્રોમાં વંશવર્ણન પ્રસંગે ચેતવેલાના આશ્રયદાતાઓનાં અતિશયોક્તિ ભરેલાં પ્રશંસામય વર્ણનો, દાન લેનારાઓનાં રચનનિર્દેશમાંની અચોક્કસતા, લિંગોક્ષિક રચનાનાં નામાંતર અગર સંસ્કૃતમાં, માળ, તોજ, ક્ષેત્રજળ, ગણા વગેરે માટે વપરાતા પારિભાષિક શબ્દોનું અજ્ઞાન, દાનપત્રોના લેખકો અશિક્ષિત હોવાને લીધે વપરાતા અર્જુન અને અનુજ જેવા સંબંધ બતાવનારા શબ્દોમાં કરેલા ગુંચવાડા અને આવાં સાધનો ભાંગીતુટી અવસ્થામાં પ્રાપ્ત થાય વગેરે અનેક કારણોને લીધે અનિવાર્ય પરિસ્થિતિ બની થવાથી આટલું આટલું સહિત્ય મળ્યું છે છતાં કેટલાક વંશોની વંશાવળી પણ નિઃસરદેહપણે ઉપજવી શકાઈ નથી. રાષ્ટ્રકૂટ વંશમાં કેટલાક રાજાઓને ક્યાં ચુકવા, તેઓ રાજમાસન ઉપર આવ્યા હતા કે નહીં ઇત્યાદિ વધી અપૂર્ણતા છેલામાં છેલા પ્રસિદ્ધ થયેલા તે વંશના લેખોમાં ડૉ. અલ્તોફર અને ડૉ. લહાયાબર જેવા વિદ્વાનો પણ પૂરી શક્યા નથી અને તેઓને પણ અનુમાનો બાંધી સંતોષ માનવો પડ્યો છે. અજાનને લીધે હજુ પણ તેવાં કેટલાંક દાનપત્રો ખાનગી ગમ્મિતઓ પાસે હોવા સંભવ છે અને જો તેઓ સમજીને તેવાં બધાં આવી સંરચનાદ્વારા પ્રસિદ્ધિમાં લાવે તો સંભવ છે કે આવી જુદાંજો લવિષ્યમાં પૂરી શકાય.

પ્રત્યેક વંશના રાજાઓએ આપેલાં દાનપત્રોની ઇત્યાદિ સંકલના ઇત્યાદિમાં વિગતનો ફેરફાર હોવા છતાં તે બધાંમાંથી અમુક અનુક્રમમાં નીચેની હકોક્ત મળી શકે છે: (૧) જ્યાંથી દાન અપાયું હોય તે રચન-દાન એકે ધણીબરું રાજધાનીના શહેરમાંથી અપાતાં છતાં લાઝઁ અગર યાત્રાપ્રસંગે છાવણી અગર તીર્થધારેથી આપવાના પણ રીવાજ હતો. (૨) ત્યારબાદ હરકોઈ ઇષ્ટદેવતાની સ્તુતિ-પ્રાર્થનાના એક બે મંગળાચરણુથી શ્લોકો હોય છે જેમાંથી દાતાના ધર્મ અગર પંથ વગેરેની માહિતી મળે છે. (૩) વંશવર્ણન દાતાના મૂળ હુડુપથી આરંભી પ્રત્યેક રાજાની પ્રશંસા અને પરાક્રમેનાં વર્ણન પૂર્ણ વિસ્તારથી આપવામાં આવે છે જેમાં બીજાં રાજાઓ ઉપરનાં આક્રમણો વગેરેનો સમકાલીન ઐતિહાસિક રૂનાંત મળી આવે છે. (૪) દાન લેનાર વ્યક્તિ સંબંધી-દાન લેનાર વ્યક્તિનાં પૂર્વજનાં નામ, જોત, સર્મ, વેદ, મૂળ વતન, દાય રહેવાનું રચન વગેરે સંપૂર્ણ વિગત દાન આપતી વખતે આપવામાં આવે છે. (૫) દાનસંબંધી-દાનમાં અપાએલું ગામ અગર અપાએલી જમીનનું ક્ષેત્રફળ અને તેની પરિમીતી, સંરચના નિમાય માટે અપાએલી રકમ, મંદિર અગર તિહારના નિર્વાહ તથા ગ્રેહરોગ માટે અમુક ક્ષેત્ર વગેરેનું જે ઉત્પન્ન આપવામાં આવે છે તેની વિગત ઉપલબ્ધ થાય છે. (૬) અધિકારી વર્ગ-દાનની ભણ કરતી

વખતે તેમજ તેના લેખક અને દૂતક તરીકે લુદાલુદા અધિકારીઓનાં નામ તથા વર્ણન અવશ્ય આપવામાં આવે છે. (૭) કાળનિર્ણય-અંતમાં દાનનો સમય ચાલુ સંવત્સર, માસ, પક્ષ, તિથિ, વાર સહિત આપવા ઉપરાંત કેટલાક દાનપત્રોમાં એક કરતાં વિશેષ સંવત્સરો પણ આપેલા હોય છે. (૮) શાપવિભાગ-દાનનો લેખ અમર ઉચ્છેદ કરનાર માટે મહાભારતાદિ ગ્રંથોમાંથી તેવા અનાચારને લગના શ્લોકો ટાંકી દાનનો અવિચ્છિન્ન ઉપયોગ સાધવામાં આવે છે.

સંવત્સરો-આખા લેખસંગ્રહમાં વંશવાર લુદાલુદા સંવત્સરો વાપરવામાં આવેલ છે જ્યારે કેટલાક લેખોમાં એકાસાથે બે ત્રણ સંવત્સરો પણ આપેલા છે. (લુઓ નં. ૧૫૪, ૧૬૨, ૨૧૭) આ બધા સંવત્સરો સંબંધી દૂકું વિવેચન આ પ્રસંગે માર્ગદર્શક થશે એમ ધારી આંદોં આપેલ છે. (૧) શક સંવત ઇ. સ. ૭૮ થી શરૂ થતો. ક્ષત્રપોના બધા લેખો તથા સિક્કામાં શક સંવત એટલે ઇ. સ. ૭૮ થી શરૂ થતો સંવત વાપરવામાં આવેલ છે. માત્ર ઈશ્વરદત્ત પોતાના સિક્કામાં ચાલુ સંવતને બદલે પોતાના રાજ્યકાળનું વર્ષ આપેલ છે. રાષ્ટ્રકૂટ વંશના લેખોમાં પણ આ જ સંવતનો ઉપયોગ થયેલ છે. (૨) ચૈદી અગર કલચુરી સંવત ઇ. સ. ૨૪૯ થી શરૂ થતો-ત્રૈકૂટ રાજાઓના તેમજ શુભવંશના લેખોમાં ચૈદી અગર કલચુરી સંવતનો ઉપયોગ કરવામાં આવેલ છે. સિક્કામાં આ સંવતનો ઉપયોગ જોવામાં આવતો નથી. ઇ. સ. ૨૪૯ થી આ સંવત્સરની શરૂઆત થાય છે એટલે ચૈદી અગર કલચુરી સંવતમાં ૨૪૯ મેળવવાથી ઇ. સ. મળી શકે છે. (૩) ગુપ્ત વલ્લભી સંવત ઇ. સ. ૩૧૯-૨૦ થી શરૂ થતો-વલ્લભીના રાજાઓના બધા લેખોના સમય ગુપ્ત સંવત અગર વલ્લભી સંવત અગર ગુપ્ત વલ્લભી સંવતના નામથી ઓળખાતા સંવતમાં આપેલ છે. અને તે ઇ. સ. ૩૧૯-૨૦ થી શરૂ થાય છે એટલે કે ગુ. વ. સંવતમાં ૩૧૯-૨૦ મેળવવાથી ઇ. સ. પ્રાપ્ત થાય છે. આ સંવત્સરનો નિશ્ચય કરવા માટે ડોર્સે ઇન્ડો-પર્શીયાનોમ ઇન્ડીકારમ વો. ૩ ગુપ્તવંશી લેખો નામના ગ્રંથમાંની પ્રતાવનામાં ડૉ. ફ્લોરે બુદ્ધ લંબાણપુર્વક ચર્ચા કરેલી છે. (૪) સિંહ સંવત-લેખ નં. ૧૫૯ ૧૬૨ ૨૧૭ અને ૨૪૧ ક માં અનુક્રમે સિંહ સં. ૯૩, ૯૬, ૧૫૧ અને ૫૮ નો ઉપયોગ કરવામાં આવેલ છે તે પૈકી નં. ૨૧૭ માં વિક્રમ સંવત, હીજરીસન, વલ્લભી સંવત અને સિંહ સંવતનો એકસાથે ઉપયોગ થયેલ છે તે ઉપરથી સિંહ સંવતની શરૂઆત ઇ. સ. ૧૧૧૩ થી પુરવાર થાય છે. (૫) વિક્રમ સંવત-એવટમાં સોલંકી વંશના તેમજ આધુનિક લેખોમાં વિક્રમ સંવત ઇ. સ. પૂર્વે ૫૬ માં વર્ષથી શરૂ થતો વાપરવામાં આવેલ છે.

દાનપત્રો તથા લેખો સંબંધી આટલી જામાન્ય હકીકત આપ્યા પછી હવે વંશવાર લેખોનો વિચાર કરી તેમાંના મુગ્ધચુવાળા મુદ્દાઓ ભવિષ્યમાં ઉકેલ લાવવાના હેતુથી તે તે યુગના પારંગત અભ્યાસીઓના ધ્યાન ઉપર મુકું છઉં.

ભૌતિકવંશી-ભૌતિકવંશી રાજાઓના ચૌદ શાસનો અખિલ હિંદમાં લુદાલુદા સ્થળોએ કાતરેલાં છે તે પૈકી એક પ્રતિ સોરઠ-જૂનાગઢમાં ગિરનાર જવાના રસ્તા ઉપર દક્ષિણ ગ્યાલુએ એક ખડક ઉપર આઠી લિપિમાં કાતરેલાં મળ્યાં છે. તેનું અક્ષરોત્તર તથા લાપાંતર આ સંગ્રહમાં આપવામાં આવેલ છે તે વાંચવાથી આવાં સ્વાતંત્ર્ય શાસનોમાં પણ અધિકારીઓ માટે વપરાયેલાં નામો જેવાં કે ચૂતા, રાણુક, પ્રદેશિક, મહામાત્ર, લમમહામાતા, ઇથીઅખમહામાતા, વચ્ચુમિકા પ્રત્યાદિનો અર્થ-નિર્દેશ હજી સુધી ચોક્કસપણે થયો નથી એમ દેખાઈ આવશે. વળી ભૌગોલિક નામો જેવાં કે ચોડ, પાણ્ડ્ય, સતિયપુત્ર, કેતવપુત્ર, તામ્રપર્ણી, ચેન કમોજ, ગંધાર રિરિટક, ચેતેલિક એ બધા પ્રદેશ તથા જાતિઓનો ચોક્કસ સ્થળનિર્દેશ કરવો હજી બાકી રહેલ છે તેમજ સમાજ પાસંડ, પરિસા, પરિષદ પ્રત્યાદિ જનસમૂહવાચક શબ્દો માટે અને વિમાનદસણા, હસ્તિદસણા, અગ્નિખંધાનિ, દિવ્યાનિરૂપાનિ પ્રત્યાદિ શબ્દોના વિશિષ્ટાર્થ માટે શોધજોળ હાથ ધરવી જોઈએ. આ બધો જોલ આજુવા માટે છૂટાછવાયા શબ્દો ઉપર વ્યુત્પત્તિ અને વ્યાકરણના નિયમોને આધારે ભજિગક

કરવાને બદલે અત્યેક શબ્દનો લુટેલુદે પ્રસંગે ઉપયોગ થએલ હોય તેવાં બધાં વાક્યો ભેળાં કરી બધે બધેએસો અર્થ શોધવા પ્રયાસ થાય તો જ સંતોષકારક પરિણામ આવે એ દેખીતું છે. આ ઉપર લખ્યું સંશોધન માત્ર ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ બાજી રહેલું આંદોઈ દર્શાવવામાં આવ્યું છે બપારે લિપિશાસ્ત્ર, વ્યાકરણ, ઇત્યાદિ તથા ભેખપદ્ધતિ સંબંધી શોધભોળ તે તે શાસ્ત્રપારંગત માટે અત્યંત રાખવામાં આવેલ છે.

1

ક્ષત્રપવંશી—આ વંશના રાજાઓની ઐતિહાસિક સંકલના લગભગ ત્રીસ વર્ષ પહેલાં પ્રો. ઇ. જે. રેપ્પને ક્રિટિક મ્યુઝિયમમાંના ક્ષત્રપ વગેરે વંશોના રાજાઓના સિક્કાનું કેટલોગ તૈયાર કરેલ તેની પ્રસ્તાવનામાં આપેલું હતું. ત્યારબાદ વાંસવાડા સ્ટેટમાં સરવાણીવામાં ૨૩૯૩ સિક્કાનો જથ્થો મળ્યો હતો જેનું વાચન અને રિપોર્ટ ડૉ. ડી. આર. ભાંડારકરે સને ૧૯૧૩-૧૪ ના આર્કિઓલોજિકલ સર્વે ઓફ ઈન્ડિયાના વાર્ષિક રિપોર્ટમાં છપાવેલ છે. ત્યારબાદ સેન્ટ્રલ ઓર્વિન્સીકમાં હિંદવાડામાંથી નીકળેલા લગભગ ૬૦૦ સિક્કા નાગપુર મ્યુઝિયમ તરફથી આવેલા તેમ જ જૂનાગઢ સ્ટેટમાંથી ચોક્કસ સ્થળની માહિતી વિનાના ૫૨૦ સિક્કા તથા ઉના મહાલના વસોજ ગામમાંથી મળેલા ૫૯૧ સિક્કા તપાસાવા માટે મોકલેલા તે બધા ગદ્દે તપાસી તેનો હેવાલ જર્નલ એસિયાટિક સોસાયટી ઓફ ભેંગાલ સને ૧૯૩૭-૩૮ ના મ્યુમિસ્ટ્રીક સપ્લીમેન્ટના સિદ્ધર જ્યુબીલી નંબર ૪૭ માં પા. ૯૫ મે છપાવેલ છે. તેને આધારે સ્વ. ડૉ. જયરાવલાનાં કેટલાંક અનુમાનો મારા પરમખિત જયચંદ્ર વિદ્યાલંકારે તપાસ્યાં છે અને તે બતારસ હિંદુ મુનિવસિટીના જર્નલ યો. ૫ વિભાગ ત્રોત્રમા પા. ૨૪૯-૬૧ માં છપાવેલ છે. છતાં આ રાજાઓના વંશવૃક્ષ સંબંધી હતું આપણું ઘણું અજ્ઞાન છે અને શિલાલેખો પુસ્તક પ્રમાણમાં મળે નહીં ત્યાં સુધી વિશેષ અજવાળું પડવા સંભવ નથી. આ સંગ્રહમાં તેના જે બાર લેખો ભેળા કરવામાં આવેલ છે તેમાંના ધણાખરા તુટક તથા મટામાથા વિનાના હોવાથી બહુ જ જુદા ઐતિહાસિક સામગ્રી પૂરી પાડે છે. ક્ષત્રપ શબ્દ સેટ્રપનું સંસ્કૃતીતર રૂપ છે અને તેઓ કુશાન રાજાઓના સેટ્રપ હોઈ, તેઓનું પરિણામ મોળું પડ્યું ત્યારે ઇ. સ. ની બીજી ત્રીજી અને ચોથી સદાબદીમાં શુબરાત તથા માળવામાં સ્વતંત્ર સત્તા ભોગવતા થઈ ગયા. આખરે ૩૫૧ ઇ. સ. માં અશ્વમેધે ક્ષત્રપ રાજાઓને દરબી તેમની સત્તાનો નાશ કર્યો. આ લેખોમાં ગિરિનગરમાંના સુદર્શન તળાવ, સુવર્ણ સિક્કા તથા પલાશિની નદી વગેરેનાં તેમ જ યવન તુચાણ, આદિ સ્થાતકર્ષિ, ૫૬૬૫ કુલેપ તથા સુવિશાળ અને વૈશ્ય પુષ્પશુભ છત્રાદિ વ્યક્તિના ઉદ્ભવો પ્રાપ્ત થાય છે. શુંદાના સં. ૧૦૩ (ઇ. સ. ૧૮૧)ના ભેખમાં આબીર સેનાપતિ રૂદ્રજિતનું વર્ણન સિક્કાથી જાણવામાં આવેલ ઉપરદત્તનું વ્યક્તિત્વ નિશ્ચિત કરવામાં સહાયભૂત થાય તેમ છે. પાળીયા માટે લખિ શબ્દ કચ્છમાંના અન્ધાકીમાંથી મળેલા ચારે લેખોમાંથી મળે છે.

ત્રેકૂટવંશી—આ વંશના ગાત્ર ભેજ લેખો આ સંજ્ઞામાં આપવામાં આવ્યા છે. તેમાં વર્ણવેલા રાજાઓના સિક્કા પ્રો. ઇ. જે. રેપ્પનના ક્રિટિક મ્યુઝિયમના કેટલોગમાં વર્ણવેલા છે. ભેખ તથા સિક્કાની મદદથી આ વંશના ત્રણ રાજાઓનાં નામ નીકળી શક્યાં છે. મદારાજ મન્દ્રદત્તના પુત્ર દદ્દ-સેનનું દાનપત્ર પારડીમાંથી મળેલું ઇ. સં. ૨૦૭ (૪૫૧-૫૭ ઇ. સ.)નું છે અને બીજું દાનપત્ર તેના (દદ્દસેનના) પુત્ર બાધસેનનું સુરતમાંથી મળેલું ઇ. સં. ૨૪૧ (૪૯૦-૯૧ ઇ. સ.)ના સમયનું છે. આ વંશનું અઢીથી પ્રથમ જ્ઞાન કન્હેરીના ઇ. સં. ૨૪૫ના પતરા ઉપરથી થયું હતું. ત્રેકૂટક નામ કાલિ-દાસના રમુવંશમાંના ત્રિકૂટ પર્વત ઉપરથી પડેલું મનાય છે. આ બન્ને પતરામાં સાલ કલચુરી અગર ચેદી સંવતમાં આવેલ છે. બન્ને દાનોમાંના રાજા પરમ વેળવ તરીકે વર્ણવાયા છે અને છેલ્લો બાધસેન અપરાન્ત પ્રદેશમાં રાજ્ય કરવાનો દાવો કરાવે છે જેનું મુખ્ય શહેર મલિનાથના ખત પ્રમાણે શુપારક (સોપારા) હતું.

ગુપ્તવંશી—સોરઠમાં ગિરિનગર હાલના જુનાગઢની પૂર્વમાં આવેલા જે મોટા ખડક ઉપર અશોકનાં ચૌદ શાસનો તથા શ્વેદામનના મુદ્રાન તળાવ સંબંધી લેખો કેતરેલા મળ્યા છે, તે જ ખડક ઉપર ત્રીજી બાજુએ આ લેખ પણ કેતરેલો છે. લિપિશાસ્ત્રના અભ્યાસીને અશોકથી આરંભી ગુપ્ત કાળ સુધીની એટલે કે ઇ. સ. પૂર્વે ત્રીજી શતાબ્દીથી ઇ. સ.ની પંચમી શતાબ્દી સુધીની લિપિ એક જ રચણે અલ્પ પરંપરા ઉપરથી વાંચવાની અહીં અલૌકિક સગવડ છે. સુદર્શન તળાવનો બંધ જે તુટી જવાથી શ્વેદામન ક્ષત્રપના સમયમાં તેના અમાત્ય સુવિશાળે ફરી બાંધેલા તે બીજી વખત અતિરૂઢિને કારણે તુટી જવાથી સો હાથ લાગેા સાઠ હાથ પહોળો અને સાત માથેલા હોયો બંધ રક્તગુપ્તના સોરઠના મુખા પશુદંતે અટળક નાણું ખરચીને બંધાવ્યાનું વર્ણન આ લેખમાં છે. છેવટના ભાગમાં ચક્રપાલિતે ચક્રભૂત નામનું વિશ્વનુ મંદિર ઇ. સ. ૪૫૭ માં બંધાવ્યાનો ઉલ્લેખ આ જ લેખના અનુસંધાનમાં છે. વૈશ્યન ધર્મનું પ્રાપ્ત્ય ઇ. સ.ની પાંચમી શતાબ્દીથી ગુજરાતમાં હોવાનું આ લેખથી પુરવાર થાય છે.

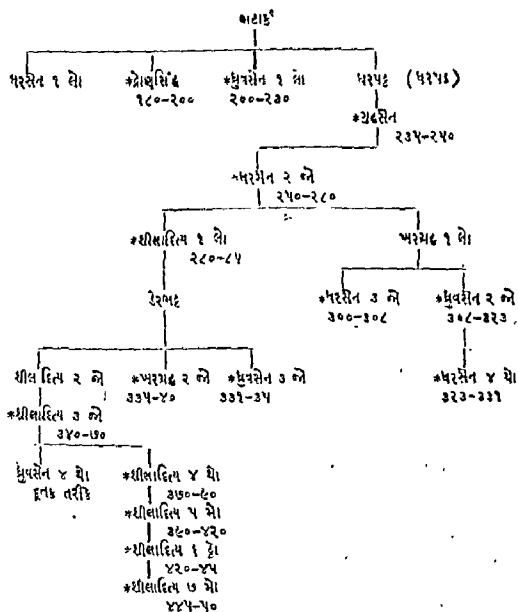
વલભીવંશી—ગુપ્ત જાત્રાજ્યના સેનાપતિ ભટાર્ક જે સોરઠમાં વલભીપુર (વળા)માં રાજ્ય કરતો હતો તેના જ વંશજ ઉત્તરોત્તર પંદર રાજ્યોએ જુદેજુદે રચણે અને પ્રસંગે ગુ. સં. ૧૮૩ થી ૪૪૭ (ઇ. સ. ૫૦૨-૭૬૬) સુધીમાં આપેલાં પંચાણું દાનપત્રોના સંગ્રહ પહેલા ગ્રંથમાં કરવામાં આવ્યો છે. માત્ર ટૂંકા વર્ષાનરૂપ પ્રથમ ઉપલબ્ધ રચણેલા અને દાખલ કરેલા કેટલાક આગળ ઉપર ત્રીજા ગ્રંથમાં વિસ્તારપૂર્વક ફરીથી છાપવામાં આવેલ છે. આ દાનપત્રોમાંથી અઢાર દાન બૌદ્ધ ધર્માનુયાયી વિદ્યાર અગર મઠના નિભાવ તેમ જ ફરતા ફરતા આવતા બિહુસંધના નિર્વાહ માટે આપવામાં આવેલ છે. બે લેખો શાકન દેવીઓનાં મંદિરના નિભાવ માટે આપેલ છે જ્યારે બાકીના બ્યક્તિગત પ્રાણીને બલિયર વૈશ્વદેવાદિ પંચ મહાયજ્ઞ કરવામાં મદદ તરીકે અમુક ગામ અગર જમીનના રૂપમાં આપવામાં આવેલ છે. આ બધાં દાનપત્રોની રચના અને લખાવટ એકજરૂપી હોવાથી તુટક બંને ધજાઇ રચણાં પત્રોને પણ વાંચતાં અને બંધ બેસારતાં મુશ્કેલી નડતી નથી. પ્રત્યેક દાનપત્રની વિશિષ્ટતા હતા, તેના સમય, દાન સેનાર, દાનમાં અપાએલી જ્ઞમિ અને લેખક તથા દૂતકનાં નામ વર્ણવતા વિભાગમાં જ માણુમ પડે છે. વલભી રાજ્યોનો બૌદ્ધધર્મ તરફ પક્ષપાત અને વલજી હોવા છતાં બૌદ્ધેતર મતાનુયાયીઓને પણ મોટી સંખ્યામાં દાન અપાએલ છે. તે બતાવી આપે છે કે તે સમયે જુદાજુદા ધર્મ અને પંથો વચ્ચે સહિષ્ણુતા ધણી હોતી જોઇએ. અશોકનાં ધર્મશાસનો પણ આ બાબત સારો બોધ આપે છે.

વંશવર્ણન વિભાગમાં જેમ જેમ ઉત્તરોત્તર આગળના રાજ્યોનો સમય આવે ત્યારે દુર્લભાશુ યજ્ઞ અવાથી અગર દાન ધડનારને અમુક રાજ્ય પ્રત્યે પક્ષપાત હોવાથી વચ્ચેના કેટલાક રાજ્યોનાં વર્ણન સદંતર કાઢી નાંખે છે અગર ટુંકાવી નાંખે છે. આથી વંશવૃક્ષ તૈયાર કરતી વખતે અનેક તક વિતકને સ્થાન મળે છે અને રાજ્યો રાજ્ય કહ્યું જ નહોતું અગર તેને રાજ્યપાસને આવ્યાની સાથે જ પદભટ્ટ ક્યો દરો છત્યાદિ ચંકા થવા મળે છે. આ પરિસ્થિતિને લીધે અત્યાર સુધી લગભગ બધા વંશમાં અમુક રાજ્યોનું સ્થાન અને સગવળ નિર્ણયિત યજ્ઞ શક્યાં નથી. મ્હેં અગાઉ કહ્યું છે તેમ એક જ નામના એક કરતાં વધારે રાજ્યો હોવાથી આ ગુંથવાડામાં વિશેષ ઉમેરો થાય છે.

કમનસીબે આ વંશના કહેવાતા સિદ્ધાઓ બહુ જ જુગ મળે છે અને જોડલી જુદીજુદી જાતના મળી શક્યા તે બધા વર્ગી તે ઉપરથી તેના ઉપરનો લેખ નક્કી કરવાને એક વધુ પ્રયાસ મ્હેં કરેલ છે જે જનલ એશિયાટિક સોસાયટી ઓફ બેંગાલ ન્યુમિરમીટીક સપ્લીમેન્ટ સિલ્વર જ્યુબીલી નંબર ૪૭ પા. ૯૯ ને છપાએલ છે. તે લેખ લખવા પહેલાં સેન્ટ ઝેવિઅર કૉલેજના રે. ડા. પ્રો. એચ. દેરસે વાંચવા માટે મોકલેલા વલભી સિદ્ધાનો મોટો જથ્થો મ્હેં તપાસી લીધો હતો અને તેમાંથી જુદી જુદી રચના સિદ્ધાઓ ત્રિગ્ગ એફ વેલ્સ મ્યુઝિયમ માટે તેમની પરવાનગીથી સંપ્રદીત કર્યા છે. તે બધા

સિક્કામાં આ વંશના મૂળ પુરુષ કાટાકીનું નામ આતરીપુવંક વાંગી ચકાવ છે પણ પ્રત્યેક રાજાના નામ વાંગી ચકાતા નથી. આ બધા ઉપસંગ્રહ સાધનો વડે ઉપમલેશી આ વંશની વંશાવળી નીચે રજૂ કરું છું.

વલ્લભીવંશના રાજાઓ

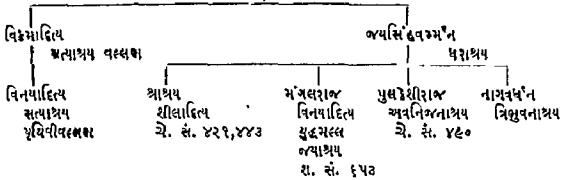
પાઠ્યાલય આલુક્યપત્રી—આ વંશના ૧ લેખી ગુજરાતના ઇતિહાસ ખાતે ઉપજોગી જણાવાથી આંદો
દાખલ કરવામાં આવેલ છે. તે એ. સં. ૩૯૪ (ખ. સ. ૧૪૩)થી ૪૯૦ (ખ. સ. ૭૩૯) સુધીના
સમયના છે. આ લેખિમાંથી વાતાપીના પાઠ્યાલય આલુક્યપત્રી જે જે રાજ્યોનો સંબંધ બતાવતું વંશ-
વંશ ઉપજોગી શકાયું છે તે નીચે આપ્યું છે. આ અર્થે દાન આપવાનાં સ્થળો તેમ જ દાનમાં અપાએલાં
ગ્રામો તથા ક્ષેત્રો સુરત તથા નવસારી આજુબાજુમાં એટલે કે ઘાટ અગર દક્ષિણ ગુજરાતમાં
આવેલાં છે.

૧. આ બિજવાળા રાજ્યોનાં દાખલપત્રો આ સંબંધમાં દાખલ કરેલ છે. ૨ સાથે ગુપ્તવસ્તુ સંબંધમાં આપેલ છે.

પાશ્ચાત્ય ચાલુક્ય રાજ્યો

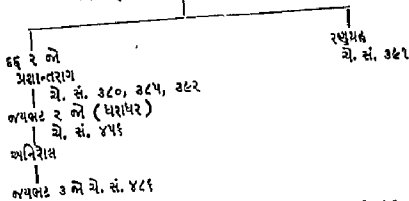
ક્રિત્તિવર્મા

પુલકેશી વંશજ

ગુપ્તવંશી—આ વંશનાં કુલનાર દાનપત્રો નં. ૧૦૮-૧૧૯ આજ પર્વત ઉપલબ્ધ થયેલાં આમાં સંપ્રદીત કરવામાં આવેલ છે. તે બધામાં (નં. ૧૧૪, ૧૧૫, ૧૧૬ સિવાય) ચેદી અગર કમ્પુરી સંવત્સરનો ઉપયોગ થયો છે. નં. ૧૧૪ થી ૧૧૬ માં અનુક્રમે સ. સં. ૪૦૦, ૪૧૫ અને ૪૧૭ સેખમાં સ્પષ્ટ રીતે અક્ષરમાં લખેલ છે તેથી શંકાનું સ્થાન નથી છતાં તે ત્રણે બનાવટી સિદ્ધ થયાં છે તેથી વંશવૃક્ષમાં બંધ બેસે નહીં એ સ્વાભાવિક છે. આ રાજ્યોનું રાજધાનીનું શહેર ભરૂચ હતું અને દાન આપવાની સ્થળો પૈકી નાંદિપુરી (નાંદોદ) અકુરેશ્વર (અંકલેશ્વર) ફિરીપપદક (સીસોદ્રા) અને સંગમગિદ (સંખેરા) તેની આસપાસ આયારે પણ જાણીતાં છે. દૂતક તરીકે કામ કરનારનો ઇદકાળ ભોગિક (કોકર) આ દાનપત્રોમાં વપરાયેલ છે. દાન વિભાગમાં સોદક્ષ, સોપરિકર, ઇત્યાદિ વિશેષણો ઉપરાંત સશીવદં, સર્વાદાનસંપ્રદાઈ અને સર્વદિવ્યવિદિપ્રાપ્તિમદિક્કરિહીળા એ તથુ નવાં આમાં 'મળી' આવે છે.

દ્વિ અને જયભટ્ટ એ જ નામ આ વંશના રાજ્યોને મળેલાં હોવાથી ઉત્તરોત્તર એ દ્વિ અને તથુ જયભટ્ટ લેખોમાં વંશવર્ણન પ્રસંગે આવે છે તેથી ધણો ગુચવાડો ઉભો થાય છે. સુભાષે જયભટ્ટ ૧ લાને વીતરાગ દ્વિ ૨ જાને પ્રશાન્તરાગ અને જયભટ્ટ ૨ જાને ધરાધર એવાં ત્રિરુદો લગાડેલાં છે તેથી તે બધાને અલગ પાડવાનું સુલભ થાય છે. નં. ૧૧૭ સં. ૪૫૬ ના દાનપત્રને તથા નં. ૧૧૮ સં. ૪૮૬ ના દાનપત્રને જયભટ્ટ ત્રીજાનાં આજ પર્વત મનાયાં છે પણ નં. ૧૧૬ સં. ૪૮૬ ના નવા મળેલા દાનપત્ર ઉપરથી હવે ખાતરીપૂર્વક કહી શકાય છે કે નં. ૧૧૭ ના જયભટ્ટ અને નં. ૧૧૮ ના જયભટ્ટ વચ્ચે એક રાજા ગાદીએ આવ્યો હતો તેથી નં. ૧૧૭ ને જયભટ્ટ ૨ જાનું અને નં. ૧૧૮ ને જયભટ્ટ ત્રીજાનું દાનપત્ર માનવું જોઈએ. સં. ૪૫૬ અને ૪૮૬ નાં બન્ને એક જ રાજાના માનવામાં જે ત્રીસ વર્ષના ગાળાને લીધે ખટક રહેતી હતી તે પણ દૂર થઈ છે. નં. ૧૧૬ માં પ. ૧૫ માં જયભટ્ટ બીજાના વર્ણન પછી પં. ૨૨ માં પરમ માહેશ્વર, સમધિગત પંચ મહાશબ્દ મહા સામન્તાધિપતિ ત્રીમદ્ અનિરોધનું નામ પહેલી જ વાર આપણને પ્રાપ્ત થાય છે. તેના પુત્ર તરીકે પં. ૩૩ માં વર્ણવેલ જયભટ્ટ ૩ જાએ આ દાન આપ્યું છે. આ દાનપત્ર પ્રિન્સ એફ વેલ્સ ઓરિયન્ટ મ્યુઝિયમ મુંબઈમાં છે અને તે મ્હં. એ. ઇ. વૉ. ૨૩ પા. ૧૪૭ મે પ્રસિદ્ધ કર્યું છે. ત્યાં તેને જયભટ્ટ ૩ જાના દાનપત્ર તરીકે જ વર્ણવ્યું છે તે થયાઈ છે. નં. ૧૧૮ અને ૧૧૬ બન્નેના દાન આપનાર જયભટ્ટનું વર્ણન તદ્દન એક સરખું એક જ શબ્દમાં છે તેથી તે બન્ને જયભટ્ટ ૩ જાનાં જ માનવાં જોઈએ. આ વંશનું નવું સુધારણું વંશવૃક્ષ નીચે આપેલું છે:

१ जे. ध. नॉ. २२ ५१. ७७

इतिवर्गः सं. सं. ५५२

५६६   "   ५७७

ગા.વિન્હ ૧ લો. , , ૬૦૨

કચ્છ ૧ લો. „ „ ૬૨૭

४०२ २ वने
 ४०३ ३ ६५२
 ४०४ ४ ६५५

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100
101
102
103
104
105
106
107
108
109
110
111
112
113
114
115
116
117
118
119
120
121
122
123
124
125
126
127
128
129
130
131
132
133
134
135
136
137
138
139
140
141
142
143
144
145
146
147
148
149
150
151
152
153
154
155
156
157
158
159
160
161
162
163
164
165
166
167
168
169
170
171
172
173
174
175
176
177
178
179
180
181
182
183
184
185
186
187
188
189
190
191
192
193
194
195
196
197
198
199
200
201
202
203
204
205
206
207
208
209
210
211
212
213
214
215
216
217
218
219
220
221
222
223
224
225
226
227
228
229
230
231
232
233
234
235
236
237
238
239
240
241
242
243
244
245
246
247
248
249
250
251
252
253
254
255
256
257
258
259
260
261
262
263
264
265
266
267
268
269
270
271
272
273
274
275
276
277
278
279
280
281
282
283
284
285
286
287
288
289
290
291
292
293
294
295
296
297
298
299
300
301
302
303
304
305
306
307
308
309
310
311
312
313
314
315
316
317
318
319
320
321
322
323
324
325
326
327
328
329
330
331
332
333
334
335
336
337
338
339
340
341
342
343
344
345
346
347
348
349
350
351
352
353
354
355
356
357
358
359
360
361
362
363
364
365
366
367
368
369
370
371
372
373
374
375
376
377
378
379
380
381
382
383
384
385
386
387
388
389
390
391
392
393
394
395
396
397
398
399
400
401
402
403
404
405
406
407
408
409
410
411
412
413
414
415
416
417
418
419
420
421
422
423
424
425
426
427
428
429
430
431
432
433
434
435
436
437
438
439
440
441
442
443
444
445
446
447
448
449
450
451
452
453
454
455
456
457
458
459
460
461
462
463
464
465
466
467
468
469
470
471
472
473
474
475
476
477
478
479
480
481
482
483
484
485
486
487
488
489
490
491
492
493
494
495
496
497
498
499
500
501
502
503
504
505
506
507
508
509
510
511
512
513
514
515
516
517
518
519
520
521
522
523
524
525
526
527
528
529
530
531
532
533
534
535
536
537
538
539
540
541
542
543
544
545
546
547
548
549
550
551
552
553
554
555
556
557
558
559
560
561
562
563
564
565
566
567
568
569
570
571
572
573
574
575
576
577
578
579
580
581
582
583
584
585
586
587
588
589
590
591
592
593
594
595
596
597
598
599
600
601
602
603
604
605
606
607
608
609
610
611
612
613
614
615
616
617
618
619
620
621
622
623
624
625
626
627
628
629
630
631
632
633
634
635
636
637
638
639
640
641
642
643
644
645
646
647
648
649
650
651
652
653
654
655
656
657
658
659
660
661
662
663
664
665
666
667
668
669
670
671
672
673
674
675
676
677
678
679
680
681
682
683
684
685
686
687
688
689
690
691
692
693
694
695
696
697
698
699
700
701
702
703
704
705
706
707
708
709
710
711
712
713
714
715
716
717
718
719
720
721
722
723
724
725
726
727
728
729
730
731
732
733
734
735
736
737
738
739
740
741
742
743
744
745
746
747
748
749
750
751
752
753
754
755
756
757
758
759
760
761
762
763
764
765
766
767
768
769
770
771
772
773
774
775
776
777
778
779
780
781
782
783
784
785
786
787
788
789
790
791
792
793
794
795
796
797
798
799
800
801
802
803
804
805
806
807
808
809
810
811
812
813
814
815
816
817
818
819
820
821
822
823
824
825
826
827
828
829
830
831
832
833
834
835
836
837
838
839
840
84

६७३

*३३३ २ ७७ ६६६

ગોવિંદ ર જો
૭૦૨

ध्रुव (धारावप निरपम,
घोर) ७१७

*गोपि-३ ३
प्रभूतवर्ष, वल्लवानर-३
जगज्जग, पृथ्वीवल्लभ,
७२५, ७२८, ७२९

મન્દ્ર ઠ જો (ગુજરાત
| સાખાનો સ્થાપક)

* अभोधवर्ग
शब्द, दुर्लभ श्रीवर्ण
सद्वर्णवर्ण २३-६५३
७७७, ७८८

* ૪૪* ૨ જો (સુવર્ણવર્ષ)
 ચ. સં. ૭૩૪, ૭૩૮,
 ૭૪૩, ૭૪૬

*गोविन्द
प्रभुत्वार्थ
श.सं. ७३५
७३८, ७४८

‘इत्यत्रासवर्ध’ - शुभम् ॥

*इन्तिवभंन

॥ ध्रुव (धारावधौ निरुपम) ॥

102

| ३१. ५

श. सं. ७५७

११ गङ्गा = तक्षशी

*अक्षलिपयः

અકાલવપ્ (શુભાતુંગ)

* भू-६ ३ को-दि १२३५५ (गोपीनं ४०)

કુલપુરાજી શ.

श. सं. ७८६

ଅବସ୍ଥାପନା କରାଯାଇଛି।

—

श्रीजिन्नाममया

ॐ नमः शिवाय

॥ नित्यवधौ ८३६

111103

* गोविन्दराज ४ थो
सुवर्णवर्ण, पृथ्वीवर्ण
वर्णन नरेन्द्रदेव ८५२

*ध्रुव धारावप
निश्चय
श. अ. ५

16

આલુક્ય અગર સોલંકી વંશી—આ વંશનાં દાનપત્રો તથા શિક્ષાલેખો મળીને કુલ ૯૩ લેખો મળેલા છે. તેમાંથી ૬૯ મૂળ સંપ્રદર્શક ગ્રંથ ૨ ભાગમાં આપ્યા છે જ્યારે ૨૪ પુરવશી ગ્રંથો ૩ ભાગમાં આપેલા છે. અજરતની બહારના પથ્થુ અજરતના ઇતિહાસને લગતા હોય તેવા સંપ્રદર્શક-દાનપત્ર કરવા કેટલાક સુદર્ઢ જનની સૂચના અનુસાર જોધપુર, આણં વગેરે સ્થળોના લેખોથી દાખલ કરવામાં આગ્યા છે. નં. ૧૫૪ અને ૧૫૬ મિત્રાવાત્રી બધા લેખો વિ. સં: અનુસાર સં-૫૫

ગુજરાતી રાજાઓ

સામંત દ્વ ૧ લો ચે. સં. ૩૦૦, ૩૪૬

ન્યમટ (વીતરાગ) ૧ લો ,, ૩૫૫

દ્વ ૨ નો
પ્રશાન્તરાગ

| ચે. સં. ૩૮૦, ૩૮૫, ૩૯૨

ન્યમટ ૨ નો (ધરાધર)

| ચે. સં. ૪૫૬

અનિરાલ

| ન્યમટ ૩ નો ચે. સં. ૪૮૬

રણપ્રહ

ચે. સં. ૩૬૧

રાષ્ટ્રકૂટવંશી—આ વંશના કુલ એકવીસ દાનપત્રો આમાં દાખલ કર્યા છે જેમાંથી ચૌદ ગુજરાત શાખાના રાષ્ટ્રકૂટોનાં છે જ્યારે સાત મૂળ શાખાના રાજાઓનાં હોવા છતાં દાન લેનાર અગર રથગ વગેરે ગુજરાતના ઇતિહાસ માટે ઉપયોગી હોવાથી આ સંગ્રહમાં તેને રચાન આપવામાં આવ્યું છે. તે બધાં દાન સાત આઠ અને નવમી સદીમાં અપાએલ છે અને તેનો સમય શક સંવતમાં દેખાયો છે. મૂળ તેમજ ગુજરાત શાખામાં એક જ નામના એક કરતાં વધારે કક્ક, ગોવિન્દ, ઇન્દ્ર, ઇત્યાદિ નામધારી રાજાઓ હોવાથી તેઓનું વ્યક્તિત્વ ચોકસુ કરવામાં યુગ્મવાડો ઉભો થાય છે અને કેટલાંકનાં બિરુદો પણ એકસરખાં હોવાથી વિશેષ ભાંજગડ ઉભી થાય છે. સદ્ભાગ્યે આ બધાં દાનપત્રો બહુ જ વિસ્તાર-પૂર્વક લખાએલાં છે અને વંશવર્ણન બહુ જ ઊંચી ઇમારતવાળું જેવામાં આવે છે. દરેક રાજાનાં તથા ચાર બિરુદો વપરાએલાં છે તેથી જ્યાં તેનો અભાવ દેખાય ત્યાં તેની સત્તા તથા અધિકાર માટે શંકા ઉત્પન્ન થાય છે. તોપણ સમકાલીન રાજાઓ સાથેના સંબંધ વગેરેથી કેટલીક ચોકસાઈ આપોઆપ થઈ જાય છે. છતાં કેટલીક અસંબંધતા અને અસ્પષ્ટતાનો ખુલાસો વિશ્વસનીય થતો નથી. ગોવિન્દ ૨ નો (સં. ૭૭૨) અને ધ્રુવ ધારાવર્ષ (સં. ૭૧૭) બે ભાષાઓમાં ગોવિન્દ ગાદી ઉપર આવ્યો હતો કે નહીં અને ધ્રુવની પહેલાં કે પછી અને ધ્રુવે પાછળથી પોતે કરેલા અન્યાયનું શાન થવાથી ગાદી છોડી ગોવિન્દને આપી ઇત્યાદિ કલ્પનાઓનો હજી સુધી નિવેડો આપી શક્યા આપણી પાસે સાધન નથી. તેવી જ રીતે ગુજરાત શાખાના સ્થાપક ઇન્દ્રના પુત્ર કક્કનાં શ. સં. ૭૩૪, ૭૪૮ અને ૭૪૯ ની સાક્ષનાં દાનપત્રો અને ગોવિન્દનાં ૭૩૫, ૭૩૮, ૭૩૯, ૭૪૯ નાં દાનપત્રો સાથે સાથે અસ્તિત્વમાં હોવાનો ખુલાસો થઈ શકતો નથી. તેનો ખુલાસો શેષવામાં મુખ્ય શાખાના અભોધવર્ષને કરેલી મદદ અને તેને ગાદી અપાવવાની હિસચાલ અને તેને હાથે પોતાની ગેરહાજરી ઇત્યાદિ વિગતો વિશેષ યુગ્મવાડો ઉભો કરે છે. આ બાબતમાં કક્કનાં સં. ૭૪૬ ના દાનપત્ર (નં. ૧૨૫ ક અંચ ૩ નો પા. ૧૩૪)ના પ્રાસ્તાવિક વિશ્લેષમાં ડૉ. બી. ભટ્ટાચાર્યે બે કલ્પના કરીને તેનો પ્રાક્ષાત્રાલો નિર્ણય કરવાનું ઇતિહાસના અભ્યાસીઓ ઉપર રાખ્યું છે.

આ દાનો નં. ૧૨૮ અને ૧૨૫ બ સિવાય બધાં બલિચરૂ વૈશ્વદેવાદિ પંચયજ્ઞક્રિયા માટે જુદાજુદા જાહજોને આપવામાં આવેલ છે. ૧૨૮ ક્રમિક્રમ ત્રીયમીના બૌદ્ધ વિહારને આર્પણના સિધ્ધોને માટે જ્યારે ૧૨૫ બ જૈન ચૈત્યાલયના સમારકામ માટે આપવામાં આવેલ છે. આ સંગ્રહ સાથે સંબંધ ધરાવતા મૂળ તેમજ ગુજરાત શાખાના રાજાઓનું વંશશ્રેણ તૈયાર કરી નીચે આપેલ છે અને તેમાં જે જે રાજાઓના દાનપત્રો આ સંગ્રહમાં છે તેના નામ સામે* ચિહ્ન કરેલ છે.

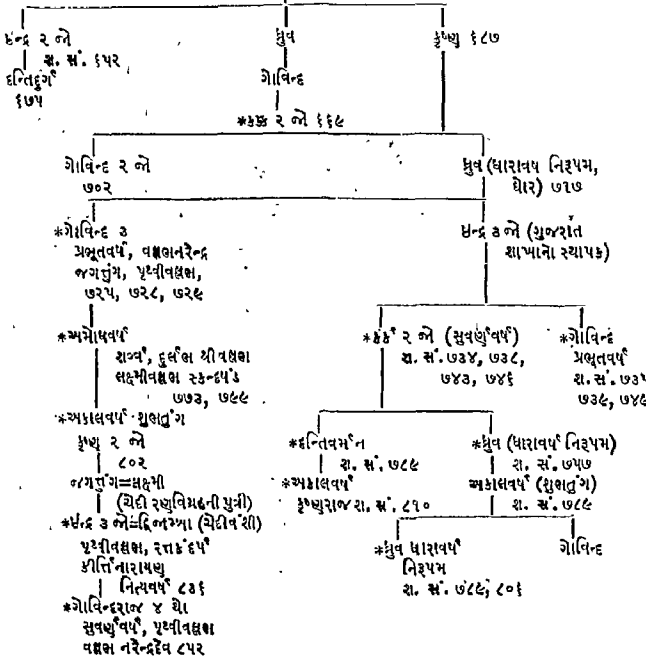
શાહુદેવ સુખ્ય શાખા

દત્તિવર્મા શ. સં. ૫૫૨

ધન્વ " " ૫૭૭

ગોવિન્દ ૧ લો " " ૬૦૨

કક્ક ૧ લો " " ૬૨૭

આકુલ્ય અગર સોલંકી વંશી—આ વંશનાં દાનપત્રો તથા શિલાલેખો મળાને કુલ ૯૩ લેખો સંગ્રહીત કરવામાં આવેલ છે: તેમાંથી ૬૯ મૂળ સંગ્રહમાં અંચ ૨ જામાં આખ્યા છે જ્યારે ૨૪ પુરવણી વિભાગમાં અંચ ૩ જામાં આપેલા છે. ગુજરાતની બહારના પણ ગુજરાતના ઇતિહાસને લગતા હોય તેવા આ સંગ્રહમાં-દાખલ કરવા કેટલાક સુલ્લ જનની સ્થળના અનુસાર નોંધપુર, આશુ વગેરે સ્થળોના લેખો.

લખાએલા છે. નં. ૧૫૪ માં ગુ. વ. સંવત્ તથા સિંહ સંવતનો અને નં. ૧૫૬ માં કેવળ સિંહ સંવતનો ઉપયોગ થયો છે. ઇ. એ. વો. ૬ પા. ૧૮૦ મે આ વંશના ૧૧ દાખરો પ્રગટ કર્યા છે તેનો પ્રાસ્તાવિક વિભાગ જે આ સંગ્રહમાં અંચ ૨ જામાં નં. ૧૩૭ ની શરૂઆતમાં આપેલ છે તેમાં આ વંશના મૂળ પુરુષની ઉત્પત્તિ તથા આગમન સંબંધી તેમજ વંશના બીજા રાજાઓ સંબંધી ઐતિહાસિક વિવેચન કરેલ છે તેથી આદર્શ પુનરાવૃત્તિ કરવા જરૂર નથી. તે વિવેચન, આ સંગ્રહમાંનાં લેખો તેમજ આજ પર્વત ઉપસન્ધ બીજા સાહિત્યને આધારે તે રાજાઓની તૈયાર કરેલી વંશાવલી નીચે આપવામાં આવી છે. તે પૈકીના બધા રાજાઓના લેખો આમાં મળ્યા આવે છે. ચામુંડરાજનું એક પણ દાનપત્ર આજ પર્વત મળ્યું નહોતું. દી. બ. સ્વ. કેશવલાલ કુવે મોકલેલા ફોટોગ્રાફ ઉપરથી ચામુંડરાજનું વિ. સં. ૧૦૩૩નું અપ્રસિદ્ધ તામ્રપત્ર નં. ૧૩૬અ અંચ ૩ જામાં દાખલ કર્યું છે. બીમ ૨ જાના એકલાના લગભગ ૫૧ લેખો છે જેમાંથી ઘણાખરા આશુ અને શિરનાર ઉપરના જૈન મતાનુયાયીઓના છે. પ્રાચીન લેખોમાંનાં ઉત્તમ કવિઓનાં રચેલાં શ્લોકબદ્ધ વર્ણનો આ સમયનાં દાનપત્રોમાં જોવામાં આવતાં નથી. હેવટના રાજાઓના સમયનાં દાનોમાં આખી વંશાવલી પણ બંધ થાય છે. માત્ર દાતાને જ એકેક વિશેષણ લગાડી તેનાથી જ દાનવિભાગ આગળ આવે છે. વંશરૂઢ પૈકી ચામુંડરાજ પૈકીના વલ્લભરાજે દૂકે સમય રાજ્ય કર્યું હોવાથી તેનું નામ ઘણાખરા લેખોમાં આપેલ નથી. માત્ર બીમ ૨ જાના સં. ૧૨૮૦ ના દાનપત્ર (નં. ૧૬૫)માં પં. ૫ ની શરૂઆતમાં વલ્લભરાજનું નામ છે અને પં. ૨૦ માં બીમ ૨ જાને અલિનવ સિદ્ધરાજ ઉપરાંત જ્યંતિમંદ તરીકે વર્ણવ્યો છે. નં. ૧૬૨ માં મૂળરાજ ૨ જાનું વર્ણન આવે છે તે પ્રસંગે કાવીના રાજા નાગાજીનને હરાવ્યોતો ઉલ્લેખ પં. ૧૭ માં ૨૫૯ રીતે આપેલ છે. હેલા રાજા ત્રિજીવનપાલના નં. ૨૦૫ ના દાનપત્રમાંથી તેની ૧૨૬૯ ની સાલ આપણને મળે છે.

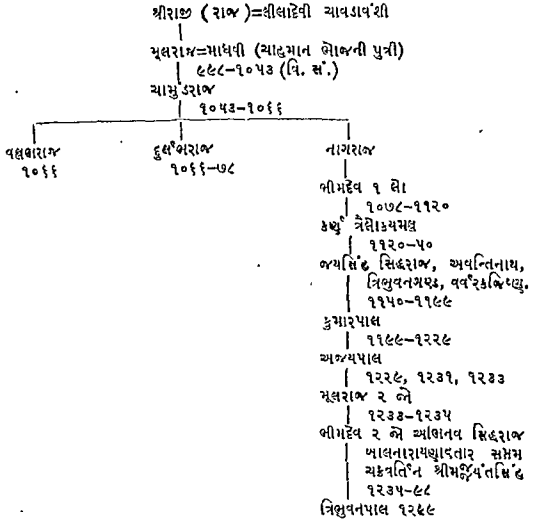
જ્યારે ક્ષત્રપ, ત્રેકૂટક અને યુક્ત રાજાઓના ગુજરાત દખના સંખ્યાબંધ રૂપાના તથા ત્રાંખાના (પ્રમાણમાં જુજ) સિક્કાઓ આજ પર્વત મળ્યા છે અને હજુ મળે જાય છે ત્યારે વલભી અને ત્યાર પછીના આ બધા વંશના રાજાઓના સિક્કા ખાતરીપૂર્વક અમુક રાજાના માની શકાય તેવા મળ્યા નથી.

ત્રુટક નામવાળા અમુક અક્ષરો લખેલા સિક્કાઓ જયસિંહના નામવાળા અગર રાષ્ટ્રકૂટ વંશના એકાદ જ જાતના વર્ણવ્યા છે પણ તેના ઉપર આધાર રાખી શકાય તેમ નથી. સંયુક્ત માંતમાં ઝારી પડેલામાં પન્દવાહ ગામમાંથી મળેલા સોનાના સિક્કા મિ. બર્ને સોલંકી રાજાના માન્યા હતા તે રા. બ. પ્રયાગ દયાલે ન્યુમિસ્મેટીક સપ્લીમેન્ટ સિલ્વર જ્યુબીલી નંબર ૪૭ માં પા. ૧૧૭ મે ફરી વર્ણવેલ છે અને તેની બન્ને બાજુનાં ચિત્ર આપેલ છે. રા. બ. કે. એન. દીક્ષિત ડાયરેક્ટર જનરલ ઓફ આર્કાઇઓલોજીએ તેના ઉપરના અક્ષરો ગ્રીસિદ્ધારાજ વાંચ્યા છે. તેનું શરૂઆત વર્ષ ૬૫-૬૬ એન અને ૬૬ ૮૫ ઇસ છે અને તે એક વંશના ગણિપદવાદિના સિક્કાને અક્ષરો અને ઘાટધુટમાં મળતા આવે છે. પરંતુ બન્ને બાજુએ માત્ર તેટલા જ અક્ષરો કાટોરા છે તેથી સિક્કા તરીકે તેણે પ્રચલિત હોવાનું સંભવતું નથી. કોઈ પ્રસંગ ઉજવના અગર બેટ નજર માટે આવી ગૂંઘરો પાડવામાં આવી તેથી આ પણ તેવી ગૂંઘર હોય એ વધુ સંભવિત લાગે છે. કૃષ્ણરાજના નામવાળા રૂપાના અમુક સિક્કા આર્કાઇઓલોજિકલ સર્વે ઓફ ઇન્ડિયાના રિપોર્ટમાં વર્ણવેલાં મળે જોવા છે પણ જ્યોત્સિંહ કૃષ્ણરાજ કલ્યાદિ નામો અતિ પ્રચલિત હોવાથી તે દ્વા વંશના કૃષ્ણરાજના છે તે એકસ યર્થ શક્ય નથી. આ વંશના સિક્કાના અસ્થાવ માટેની ચર્ચા, વડોદરા મુકામે બરાએલ સાતમી ઓરિયેન્ટલ કોન્ફ-રન્સ પ્રસંગે ગુજરાતના સિક્કાઓના ઇતિહાસ એ નામે મ્દ એક લેખ વાંચ્યો હતો અને જે તેના રિપોર્ટમાં પા. ૬૮૯ મે હપાયો છે, તેમાં ફરી છે તેથી આદર્શ પિટરોપણ કરવું ઇષ્ટ નથી.

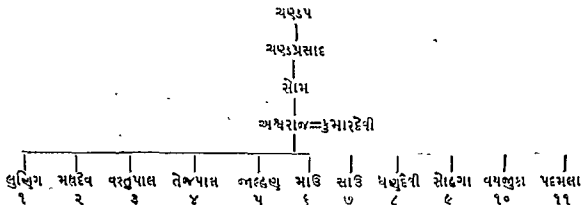
આ સમયમાં જૈન ધર્મનું પ્રાપ્ત્ય ખાસ ધ્યાન ખેંચે એવું છે અને રાજાઓની વંશાવળી જેવી દ્રવ્યથી મંત્રી વસ્તુપાળ અને તેજપાળના કૌટુંબીઓનાં નામ આશુ અને ગિરનારની ઉપરનાં જૈન મંદિરોમાંના લેખોમાં જોવામાં આવે છે. આ મંત્રીઓનું વંશવૃક્ષ પણ નીચે આપવામાં આવેલ છે:

આશુકય (સોલંકી) વંશવૃક્ષ

વસ્તુપાળ તથા તેજપાળનું વંશવૃક્ષ

અણહિલપુર પાટણમાં પ્રાગ્યાદ વંશમાં

નં. ૨ મહિંદેવ=વીરુદ્ધ

પ્રજાસિંહ=અમલજીરેવી

પ્રેમ

પુનપાલ=પુનરેવી

નં. ૩ વરુપાલ=૧ હસિતારેવી

મન્દ

રાણ

=૨ સોલુ

વાસારાજપાલ

જયન્તસિંહ=જયતલરેવી

=સુદરેવી

=૩પારેવી

જેતસિંહ

માગા

પરજીત

નિશુવનરેવી

નં. ૪ તેજપાલ=૧ અનુપમરેવી

મન્દ

મન્દ

મન્દ

મન્દ

=૨ સુદ

લાવણસિંહ

વલ્લરેવી

હજીસિંહ=કમલરેવી

=૨મજીરેવી

ગજરેવી

વાલેલાવંશી—આ વંશના ૨૧ લેખો મૂળ સંમદમાં પ્રથમ ૨ જામાં અને ૬ લેખો પુરવણી વિનામમાં પ્રથમ ૩ જામાં આપવામાં આવ્યા છે. આમાંના મજાપરા જેન મતાનુયાયીઓએ બંધાવેલા મંદિરો સંજોગો છે અને જાણીના મુદ્દક તથા અલ્પિત રિયતિમાં મળેલા છે તેથી ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ બંધ ઉપરોક્ત નથી. આ વંશના રાજાઓની વંશાવલી નીચે આપેલ છે. નં. ૨૧૬ ના વીસલરેવના રાજપરમાં તેને અભિનવ જીમ, અભિનવ સિદ્ધરાજ, અપરાજીન કમ્પાદિ ઉપનામોથી વર્ણવેલ છે. નં. ૨૨૨ માં પ્રચલિત નાણાં તેમજ તેમજ તેમજ માપનાં નામ જેવા કે મ્પ, દમ્પ, મજ, માણક, માગિ, મલિક, મડા, માધરી, માટા દત્તાદિ મળે છે. નં. ૨૨૫ માં વાલેલા સાથે જોડાએલા આલુકપ તથા રામુદ કુળનો સંજોગ જતાવનારું વર્ણન આપેલ છે.

વાલેલાવંશના રાજાઓ

ધવ (૧૨૧૬)

અજેરાજ=સલમજીરેવી (૧૨૨૬)

લવણપસાદ=મલરેવી

વીરધવસ=વપમલરેવી ૧૨૮૬-૯૪

વીરધવ

૧૩૦૦

વીરધવ

૧૩૦૦-૧૮

વિષમલ=નામકરેવી

મનાપમલ

અજીનરેવ ૧૩૧૮-૩૧

સારંમરેવ ૧૩૩૧-૫૩

કજીરેવ ૧૩૫૩-૬૦

પરચુરણ લેખો—જે સમયના લેખોનો અંથ ૧ લા અને ૨ જામાં સંગ્રહ કરેલો છે તે સમયના હોવા છતાં જે લેખોને તેમાં આપેલા મુખ્ય વંશના કાષ્ઠપણુ રાજા વિજયે સાથે જોડી ન શકાય તેવા બધા લેખો આ વિભાગમાં કાલક્રમ અનુસાર આપ્યા છે. આ વિભાગમાં છૂટા છૂટા પણુ બધી જુદી જુદી ઐતિહાસિક યાત્રાઓના પ્રાંતિક અધિકારીઓના આપેલાં દાન સંબંધી હકીકત મળે છે.

વલ્લભી રાજાના સામન્તો

ગાફલકવંશ

સર ૧ લો મહારાજ

વરાહદાસ ૧ લો સેનાપતિ

સર ૨ જો
(સામન્ત, મહારાજ
બાદશિર)

વરાહદાસ ૨ જો
(મહાસામન્ત મહારાજ)
| ઇ. સ. ૫૪૯
મહારાજ સિંહાદિત્ય
(સામન્ત) ઇ. સ. ૫૭૪

કલ્હ
|
(વાહુક) ધવલ
અવનિવર્તન ૧ લો
બલવર્મા ઇ. સ. ૮૬૩
અવનિવર્તન ૨ જો ઇ. સ. ૯૦૦

આપ
|
નિકમાક
|
અદક
|
પુલકેરી
|
મુવલટ
|
ધરણીવરાહ
|
શ. સં. ૮૩૬

નં. ૨૩૭ અને ૨૩૮ પરમાર વંશના રાજા સીધક ૨ જાનાં વિ. સ. ૧૦૦૫ અને ૧૦૨૬ નાં દાનપત્રો છે. તેમાં રાષ્ટ્રકૂટ વંશના અગ્રોધવર્ષી અને અકાલ-વર્ણના કલ્હેષ છે. દાતાના દાદા અને પુત્રનાં નામ આ

પરમારવંશ

અષ્ટપરાજ વાકપતિ ૧ લો

કુષ્ઠ
|
વૈરિસિંહ
|
સીયક ૨ જો મહામાણસિકયુકામણિ
| વિ. સં. ૧૦૦૫ અને ૧૦૨૬
વાકપતિ યુજિ. વિ. સં. ૧૦૩૧, ૧૦૩૬

નં. ૨૨૯ અને ૨૩૦ ગાફલકવંશના મહા-સામન્ત વરાહદાસ ૨ જાના ઇ. સ. ૫૪૯ ના અને સિંહાદિત્યના ઇ. સ. ૫૭૪ ના દાન સંબંધી છે. તે લેખોમાંથી તે વંશની ઉપજાવેલી વંશાવલી હાસિ-યામાં આપેલી છે. નં. ૨૩૧ સેન્દ્રક વંશના ગાવુ-શક્તિના પુત્ર આદિત્યશક્તિના પુત્ર નિકુમ્બલ-શક્તિના દાન સંબંધી છે. જ્યારે નં. ૨૩૨ ઇ. સ. ની સાતમી શતાબ્દીમાં બીલના મુખી નિરિ-હુલ્લકના સેનાપતિ શાન્તિલ્લના દાન સંબંધી છે.

નં. ૨૩૩ ના વિ. સં. ૭૯૪ નું દાન આપનાર રાજા જાઇક દેવને સૌરાષ્ટ્ર મંડલાધિપતિ તરીકે વર્ણવેલો છે જેની રાજધાની ભુમિલિકા હતી. તેનું લાંબન માછલી હોષ્ટને હુમલી, ઝાંયા, પૌરબંદરના જંઘવાની શાખાનો હોષો જોઇએ. નં. ૨૩૪ અને ૨૩૫ ઐતિહાસિક દષ્ટિએ ધણી ઉપયોગી છે. તે કનોજના મહેન્દ્રપાલના સમયનાં અને તેના ખંડિયા બલવર્માનાં (ઇ. સ. ૮૯૩) અને અવનિવર્તનાં (ઇ. સ. ૯૦૦) દાનપત્રો છે. તે દાનપત્રોમાં ધરણીવરાહ, જર્જર, યક્ષદાસ ધર્મ ઇલાદિ સમકાલીન રાજાઓને દરબાની હકીકત આપેલ છે. તે ઉપરથી સમજાય છે કે ઇ. સ. ની ૯ મી સદીના અંત સુધી કનોજનું રાજ્ય, દક્ષિણ કાઠિયાવાડ સુધી વિસ્તાર પામેલું હતું. આ જે પૈકીનું પહેલું બલવર્માનું ઉનામાંથી મળેલું છે. આ રાજાઓનું વંશવૃક્ષ હાસિયામાં આપેલું છે. નં. ૨૩૬ નું શ. સં. ૮૩૬ નું વલ્લભાણના ધરણીવરાહનું દાનપત્ર છે જેમાં મૂળ પ્રુપ આપથી ધરણીવરાહ સુધીનો માર્ગિનમાં ખતાવ્યા મુજબનો સંબંધ ખતાવ્યો છે.

નં. ૨૩૭ અને ૨૩૮ પરમાર વંશના રાજા સીધક ૨ જાનાં વિ. સ. ૧૦૦૫ અને ૧૦૨૬ નાં દાનપત્રો છે. તેમાં રાષ્ટ્રકૂટ વંશના અગ્રોધવર્ષી અને અકાલ-વર્ણના કલ્હેષ છે. દાતાના દાદા અને પુત્રનાં નામ આ લેખોમાંથી મળ્યાં છે. તે માર્ગિનમાં ખતાવ્યાં છે. નં. ૨૪૦ થી ૨૫૫ સુધીના ઉત્તર ગુજરાત આણુ અને શિયાળ ખેટમાંના જૈન લેખો છે જેમાં મૂર્તિઓની સ્થાપના સંબંધી ટૂંકી હકીકત આપેલી છે. નં. ૨૪૩ અને ૨૫૬ વિ. સ. ૧૨૬૪ લગભગનાં જે મેહેર રાજાઓનાં દાન સંબંધી છે. પહેલું મેહેર જગમલ્લતું દિગ્બાણુક (દિગ્બાણુ)માંથી જાહેર કરેલું દાન છે. જેમાં તળાજમાં જે સિંગો સ્થાપ્યા સંબંધી તેમ જ તેના નિભાવ માટે ભૂમિખંડો આપ્યાની હકીકત છે, અને ખીજ

હાયસણીના લેખમાં જીર્ણુદુર્ગમાં સંગવાપીની માફક હાયસણીમાં ડેવાવાપી બંધાવવાનો ઉલ્લેખ છે. મેદેર-મેદર-મેર જાતિનું પૂજા નામ મિદિર હતું. મિદિર લોકો હુણુ લોકોની એક શાખા હતી. હુણુ લોકોએ તોરમાણુ અને મિદિર કુલની આગેવાની નીચે પ્રથમના ગુપ્ત રાજાઓની સત્તાનો અંત આણ્યો હતો. નં. ૨૩૦ અ કલચુરી વંશના કૃષ્ણરાજના દીકરા શંકરગણુના દીકરા જીર્ણરાજ સંબંધી

મહેશ્વરદામ
|
બીમદામ
|
ભર્તૃવંશ ૧ લો
|
હરદામ
|
જુહાદરેવ
|
ભર્તૃવંશ ૨ એ

ક. સં. ૩૬૧ નો લેખ છે, નં. ૨૩૩ અ ભર્યમાં રહેતા ચાહમાનની અઘાત શાખાના રાજા ભર્તૃવંશનાં હાંસોટમાંથી મળેલા દાનપત્ર સંબંધી છે. તેમાં તેની પાંચ પેઢીનાં નામ જાણીતમાં ખતાબ્યા મુજબનાં આપેલાં છે. આ ભર્તૃવંશ જીજ્ઞે વલ્લીવંશના શીલાદિત્ય ૬ થી અને સાતમાનો જમજાલીન હતો અને તેનું દાન વિ. સ. ૮૧૩ ની સાલનું છે. નં. ૨૩૮ અ નો લેખ વિ. સં. ૧૦૫૩ નો દરિવર્મન અને રચિના પુત્ર વિદગધના પુત્ર મમમટના પુત્ર ધવસના દાન સંબંધી છે. તેણે ચાલુક્ય મળરાજને તથા ધરણીવરાહને મદદ કર્યાની દફીકત આ લેખમાંથી મળે છે. નં. ૨૩૮ અ ચાણુના સિલહાર અપરાદિત્યના અધિકારી લક્ષમણ નાયકે આપેલા દાન

સંબંધી છે પણ તે દાન સોમનાથ પાટણની પૂજા માટેનું છે તેથી આંદો આપવું ઉચિત ધાયું છે. બાકી રહેલા બધા જૈનમંદિરમાં મુર્તિઓ સ્થાપ્યા સંબંધીના મારવાડના ચાહમાનના વિ. સં. ની ૧૩ મી શતાબ્દીના લેખો છે.

છેવટમાં આ ત્રીજા ગ્રંથની અંતે ત્રણ જુદીજુદી અનુક્રમણિકાઓ આપેલ છે જેમાં પહેલી બૌદ્ધોલિક નામોની, બીજી વિશેષ નામોની, અને ત્રીજી પારિભાષિક શબ્દોની છે. આવી અનુક્રમણિકા દરેક ગ્રંથને અંતે તે તે ગ્રંથની જુદી આપવા કરતાં ત્રણે ગ્રંથની સાથે આપવાથી સંશોધકને વધુ સરલતા થાય અને દરેક બાબત સંબંધી બધી દફીકત એક સામગ્રી મળી શકે એ આશયથી આ ગોઠવણુ ગ્રામ્ય રાખી છે. મતલબ સંમતનો ઉપયોગ કરનારાઓની ખતલી સમજવડા સાચવવાની શુદ્ધ જુદીથી સંકલના કરી છે અને આશા છે કે તેવા જ સદ્ભાવથી જનસમાજ આ રજૂ કરેલ સામગ્રી સ્વીકારી ઉપકૃત કરશે—અરુ.

વિ. સં. ૧૯૬૮ ચૈત્ર સુદિ ૧૪

આચાર્ય ગિ. વ.

સંગ્રહીત લેખોની અનુક્રમણિકા

વાઘેલા વંશી

અનુક્રમ નં.	લેખની વિગત	સાલ	કયાં પ્રસિદ્ધ ?	કાલ કયાં છે ?	પાનું
૨૦૬	આશુ ઉપર દેશવાડાનો વીર- ધનસના સમયનો	વિ. સં. ૧૨૬૭	પ્રા. સં. ૪.	દેશવાડા	૩
૨૦૭	ગિરનારના લેખો નં. ૧	ક્રી. વ. ૧૦	ભા. પા. ૧૭૪		
		વિ. સં. ૧૨૮૮	રી. લી. એ. રી.	ગિરનાર	૧૪
		ક્રી. સુ. ૧૦	ખો. પા. ૩૨૮		
૨૦૮	" નં. ૨	વિ. સં. ૧૨૮૮	"	૩૩૧	" ૧૯
૨૦૯	" નં. ૩	" "	" "		
		ક્રી. સુ. ૧૦	"	૩૩૩	" ૨૩
૨૧૦	" નં. ૪	"	"	૩૩૭	" ૨૮
૨૧૧	" નં. ૫	"	"	૩૪૧	" ૩૨
૨૧૨	" નં. ૬	"	"	૩૪૪	" ૩૭
૨૧૩	" નં. ૨૩	વિ. સં. ૧૩૦૫	"	૩૫૮	" ૪૨
		વૈ. સુ. ૩			
૨૧૪	વીસલદેવનો અમદાવાદમાંનો	વિ. સં. ૧૩૦૮	એ. ઇ. વો. ૫	અમદાવાદ શાહ	૪૩
		ઇ. સ. ૧૨૫૧	પા. ૧૦૨		
૨૧૫	શ્રી વૈદનાથ પ્રશસ્તિ કબોધ	વિ. સં. ૧૩૧૧	એ. ઇ. વો. ૧	કબોધ	૪૫
		જ્યે. સુ. ૧૫	પા. ૨૦		
		ઇ. સ. ૧૨૫(૩)			
૨૧૬	વીસલદેવના સમયનું દાનપત્ર	વિ. સં. ૧૩૧૭	ઇ. એ. વો. ૬	...	૫૪
		જ્યે. વ. ૪	પા. ૨૧૦		
		ઇ. સ. ૧૨૬૧			
૨૧૭	અશ્વિનદેવનું દાનપત્ર	વિ. સં. ૧૩૨૦	ઇ. એ. વો. ૧૧	વેરાવળ	૫૮
		આષાઢ વ. ૧૩	પા. ૨૪૧	હરસદ માતાના	
		હી. સં. ૬૬૨		મંદિરમાં	
		વ. સં. ૬૫૪			
		શ્રિ. સં. ૧૫૧			
		ઇ. સ. ૧૨૬૪			
૨૧૮	વીસલદેવના રાજકવિ નાનાકની પ્રશસ્તિ પહેલી	(વિ.સં. ૧૩૨૮)	ઇ. એ. વો. ૧૧	કાડીનાર	૬૪
			પા. ૯૮-૧૦૮		
૨૧૯	" બીજી	વિ. સં. ૧૩૨૮	"	"	૭૩
૨૨૦	સારંગદેવનો કવચમાં યોગ્યરા ગામના પાળીયા ઉપરનો	વિ. સં. ૧૩૩૨	ઇ. એ. વો. ૨૧	યોગ્યરા કવચ	૭૭
		માર્ગ. સુ. ૧૧	પા. ૨૭૬		
		ઇ. સ. ૧૨૭૫			
૨૨૧	સારંગદેવનો શિદ્ધિશ મુગ્ધિયમ- મનિ	વિ. સં. ૧૩૩૫	ક્રીસ્ટોફર્સ લીસ્ટ શ્રિ. મ્યુ.		૭૮
		વૈ. સુ. ૫	એ. ઇ. વો. ૫		
		ઇ. સ. ૧૨૭૯	એવેનિંગ્સ		
			નં. ૨૩૭		

હાથસણીના લેખમાં છુટ્ટુંકુટ્ટામાં સંગવાપીની માફક હાથસણીમાં ઠવાવાપી અંધાવવાનો ઉલ્લેખ છે. મેહેર-મેહેર-મેર જાતિનું મૂળ નામ મિહિર હતું. મિહિર લોકો હુણુ લોકોની એક શાખા હતી. હુણુ લોકોએ તોરમાણુ અને મિહિર કુલની આગેવાની નીચે પ્રથમના ગ્રામ રાજાઓની સત્તાનો અંત આણ્યો હતો. નં. ૨૪૦ અ કલચુરી વંશના કૃષ્ણરાજના દીકરા શંકરગણુના દીકરા શુદ્ધરાજ સંબંધી

મહેશ્વરદામ
|
ભીમદામ
|
ભાટવડ ૧ લો
|
દરદામ
|
કુશલદેવ
|
ભાટવડ ૨ એ

ક. સં. ૩૬૧ નો લેખ છે, નં. ૨૪૪ અ ભરૂચમાં રહેતા ચાહમાનની અગ્રાત શાખાના રાજા ભટ્ટવડનાં હાસિટમાંથી મળેલા દાનપત્ર સંબંધી છે. તેમાં તેની પાંચ પેઢીનાં નામ માહિતીમાં આપવા મુજબનાં આપેલાં છે. આ ભટ્ટવડ જીનો વલભીવંશના શીલાદિત્ય ૬ કા અને સાતમાનો જમકાલીન હતો અને તેનું દાન વિ. સ. ૮૧૩ ની સાલનું છે. નં. ૨૩૮ અ નો લેખ વિ. સં. ૧૦૫૩ નો દરિવરમન અને રચિના પુત્ર વિદગ્ધના પુત્ર મમમટના પુત્ર ધવલના દાન સંબંધી છે. તેણે ચાલુક્ય મૂળરાજને તથા ધરણીવશહને મદદ કર્યાની હકીકત આ લેખમાંથી મળે છે. નં. ૨૩૮ અ યાજ્ઞાના સિલહાર અપરાદિત્યના અધિકારી લક્ષ્મણ નાયકે આપેલા દાન

સંબંધી છે પણ તે દાન સોમનાથ પાટણની પૂજા માટેનું છે તેથી આંદો આપવું ઉચિત ધાયું છે. બાકી રહેલા બધા જૈનમંદિરમાં મૂર્તિઓ સ્થાપ્યા સંબંધીના મારવાડના ચાહમાનના વિ. સં. ની ૧૩ મી શતાબ્દીના લેખો છે.

છેવટમાં આ ત્રીજા ગ્રંથની અંતે ત્રણ જુદીજુદી અનુક્રમણિકાઓ આપેલ છે જેમાં પહેલી બૌદ્ધોલિક નામોની, બીજી વિશેષ નામોની, અને ત્રીજી પારિભાષિક શબ્દોની છે. આવી અનુક્રમણિકા દરેક ગ્રંથને અંતે તે તે ગ્રંથની જુદી આપવા કરતાં ત્રણે ગ્રંથની સાથે આપવાથી સંશોધકને વધુ સરસતા થાય અને દરેક બાબત સંબંધી બધી હકીકત એક સામગ્રી મળી શકે એ આશયથી આ ગોઠવણુ ગ્રાહ્ય રાખી છે. મતલબ સંમતનો ઉપયોગ કરનારાઓની બનતી સગવડતા સાચવવાની શુદ્ધ બુદ્ધિથી સંકલ્પના કરી છે અને આશા છે કે તેવા જ સદ્ભાવથી જનસમાજ આ રજૂ કરેલ સામગ્રી સ્વીકારી ઉપકૃત કરશે—અરજ.

વિ. સં. ૧૯૬૮ ચૈત્ર સુદિ ૧૪

આચાર્ય શિ. વ.

સંગ્રહીત લેખોની અનુક્રમણિકા

વાઘેલા વંશી

અનુક્રમ નં.	લેખની વિગત	સાલ	કયાં પ્રસિદ્ધ ?	કાલ કયાં છે ?	પાનું
૨૦૬	આશુ ઉપર દેશવાડાનો વીર- ધવલના સમયનો	વિ. સં. ૧૨૬૭	પ્રા. સં. ૪.	દેશવાડા	૩
૨૦૭	ગિરનારના લેખો નં. ૧	દા. વ. ૧૦	ભા. પા. ૧૭૪		
		વિ. સં. ૧૨૮૮	રી. લી. એ. રી.	ગિરનાર	૧૪
		દા. સુ. ૧૦	ખો. પા. ૩૨૮		
૨૦૮	" નં. ૨	વિ. સં. ૧૨૮૮	"	૩૩૧	" ૧૯
૨૦૯	" નં. ૩	" "	"		
		દા. સુ. ૧૦	"	૩૩૩	" ૨૩
૨૧૦	" નં. ૪	"	"	૩૩૭	" ૨૮
૨૧૧	" નં. ૫	"	"	૩૪૧	" ૩૨
૨૧૨	" નં. ૬	"	"	૩૪૪	" ૩૭
૨૧૩	" નં. ૨૩	વિ. સં. ૧૩૦૫	"	૩૫૮	" ૪૨
		વે. સુ. ૩			
૨૧૪	વીસલદેવનો અમદાવાદમતિ	વિ. સં. ૧૩૦૮	એ. ઇ. વો. ૫	અમદાવાદ શાદ	૪૩
		ઇ. સં. ૧૨૫૧	પા. ૧૦૨		
૨૧૫	શ્રી વૈદ્યનાથ પ્રશસ્તિ કબોધ	વિ. સં. ૧૩૧૧	એ. ઇ. વો. ૧	કબોધ	૪૫
		જ્યે. સુ. ૧૫	પા. ૨૦		
		ઇ. સં. ૧૨૫(૩)			
૨૧૬	વીસલદેવના સમયનું દાનપત્ર	વિ. સં. ૧૩૧૭	ઇ. એ. વો. ૬	...	૫૪
		જ્યે. વ. ૪	પા. ૨૧૦		
		ઇ. સં. ૧૨૬૧			
૨૧૭	અશુનદેવનું દાનપત્ર	વિ. સં. ૧૩૨૦	ઇ. એ. વો. ૧૧	વેરાવળ	૫૮
		અષાઢ વ. ૧૩	પા. ૨૪૧	હરસદ માતાના	
		હી. સં. ૬૬૨		મંદિરમાં	
		વ. સં. ૬૫૪			
		શ્રિ. સં. ૧૫૧			
		ઇ. સં. ૧૨૬૪			
૨૧૮	વીસલદેવના રાજકવિ નાનાકની પ્રશસ્તિ પહેલી	(વિ.સં. ૧૩૨૮)	ઇ. એ. વો. ૧૧	કોડીનાર	૬૪
			પા. ૯૮-૧૦૮		
૨૧૯	" બીજી	વિ. સં. ૧૩૨૮	"	"	૭૩
૨૨૦	સારંગદેવનો કચ્છમાં જોખરા ગામના પાળીયા ઉપરનો	વિ. સં. ૧૩૩૨	ઇ. એ. વો. ૨૧	જોખરા કચ્છ	૭૭
		માર્ગ. સુ. ૧૧	પા. ૨૭૬		
		ઇ. સં. ૧૨૭૫			
૨૨૧	સારંગદેવનો ક્ષિત્રિકા મુદ્રિયમ- મતિ	વિ. સં. ૧૩૩૫	ક્રીસ્ટોફર્સ લીસ્ટ શ્રિ. મુ.		૭૮
		વે. સુ. ૫	એ. ઇ. વો. ૫		
		ઇ. સં. ૧૨૭૬	એપેન્ડિક્સ		
			નં. ૨૩૭		

અનુક્રમ નં.	લેખની વિગત	માસ	ક્યાં પ્રસિદ્ધ ?	હાલ ક્યાં છે ?	પાનું
૨૨૨	સારંગદેવના સમયની સિન્દ્રામાં દેવપટ્ટન પ્રશસ્તિ	વિ. સં. ૧૩૪૩ માધ સુ. ૫	ઝો. ઇ. વો. ૧	સિન્દ્રા	૭૯
૨૨૩	સારંગદેવનો અનાવડામાંનો	વિ. સં. ૧૩૪૮ આષાઢ સુ. ૧૩	ઇ. ઝો. વો. ૪૧ પા. ૨૦	અનાવડા વહી- વટદાર કચેરી	૮૮
૨૨૪	ખંભાતમાં ચિન્તામણિ નાથનો	વિ. સં. ૧૩૫૨	પ્રા. સં. ઇ. ભા. પા. ૨૨૭	તેજ મંદિરમાં	૯૧
૨૨૫	સારંગદેવના સમયનો વંથળી (સોરઠ)માંથી મળેલો	વિ. સં. ૧૩૪૬ ?	ઝો. ઝો. ભાં. ઇ. વો. ૫ પા. ૧૭૧	વોટસન મ્યુઝિ- યમ રાજકોટ	૯૭
૨૨૬	ખંભાતમાંથી ઉપલબ્ધ	...	પ્રા. સં. ઇ. ભા. પા. ૨૧૪	ખંભાત કુન્ત- નાથમંદિર	૧૦૨

પરચુરણ લેખો

૨૨૭	ગોરખીનું જામકદેવનું તામ્રપત્ર	સં. ૫૮૫ કા. સુ. ૫	ઇ. ઝો. વો. ૨ પા. ૨૫૭	ગોરખી	૩
૨૨૮	સુનાવકલાનાં સંગમસિંહનાં પતરાં	ક. સં. ૨૯૨ કા. સુ. ૧૫ ઇ. સ. ૫૪૦-૪૧	ઝો. ઇ. વો. ૧૦ પા. ૭૨	...	૬
૨૨૯	વળાનાં ગારલક વરાહદાસ ખીજનાં તામ્રપત્રો	ગુ. સં. ૨૩૦ ઇ. સ. ૫૪૯	અપ્રસિદ્ધ	વળા	૬ ફરી વિસ્તાર - પૂર્વક ૨૨૦
૨૩૦	પાલીતાણાનાં સિંહાદિત્યનાં પતરાં	સં. ૨૫૫ આશ્વિન સુ. ૧૩	ઝો. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૧૬	...	૧૦
૨૩૧	બગ્રામાં નિકુલકલશકિતનું દાનપત્ર	ઝો. સં. ૪૦૬ ભાદ્ર. સુ. ૧૫ ઇ. સ. ૬૫૪-૫૫	ઇ. ઝો. વો. ૧૮ પા. ૨૬૫	શ્રિદિશ મ્યુઝિયમ	૧૩
૨૩૨	સંખેડાના નિરહુલકનાં સેનાપતિ જ્ઞાન્તિકલનું દાનપત્ર	ઇ. સ. ૫૯૭ થી ૬૧૧ સુધીમાં	ઝો. ઇ. વો. ૨ પા. ૨૧	...	૧૮
૨૩૩	ધીનકાનું જામકદેવનું દાનપત્ર	વિ. સં. ૭૯૪ કા. સુ. ૧૫	ઇ. ઝો. વો. ૧૨ પા. ૧૫૧	...	૨૧
૨૩૪	ઉનાનાં મહેન્દ્રપાલના સમયનાં બલવર્મનનાં તામ્રપત્રો	વ. સં. ૫૭૪ માધ સુ. ૬ ઇ. સ. ૮૯૩	ઝો. ઇ. વો. ૬ પા. ૧	...	૨૪
૨૩૫	ઉનાનાં મહેન્દ્રપાલના સમયનાં અવનિવર્મન ખીજનાં તામ્રપત્રો	વિ. સં. ૬૫૬ માધ સુ. ૬	ઝો. ઇ. વો. ૬ પા. ૨	...	૨૮
૨૩૬	વઢવાણના ધરણીવરાહનું દાનપત્ર	શ. સં. ૮૩૬ પૌષ સુ. ૪	ઇ. ઝો. વો. ૧૨ પા. ૧૯૦	...	૩૫
૨૩૭	હરસોલના પરમાર સીધકનાં બે દાનપત્રો	વિ. સં. ૧૦૦૫ માધ વ. ૩૦ ઇ. સ. ૬૪૯	ઝો. ઇ. વો. ૧૯ પા. ૨૩૬	હરસોલ	૪૦

અનુક્રમ. નં.	લેખની વિગત	સાલ	કયાં પ્રસિદ્ધ ?	કાલ કયાં છે ?	પાનું.	
૨૩૮	પરમાર સીયકનું તામ્રપત્ર બીજું	વિ. સં. ૧૦૨૬	એ. ઇ. વો. ૧૯	...	૪૯	
		આધિ. વ. ૧૫	પા. ૧૭૭			
		ઇ. સ. ૬૭૦				
૨૩૯	સુરતનાં ચૌલુક્ય ત્રિલોચનપાખાનાં તામ્રપત્રો	શ. સં. ૯૭૨	ઇ. એ. વો. ૧૨	સુરત	૫૧	
		ઇ. સ. ૧૦૫૦	પા. ૧૯૬			
૨૪૦	ઉત્તર ગુજરાતમાંથી ઉપલબ્ધ લેખો	વિ. સં. ૧૨૧૧	એ. ઇ. વો. ૨	...	૫૮	
	નં. ૯	વે. સુ. ૫	પા. ૨૮			
૨૪૧	"	નં. ૧૦	વિ. સં. ૧૨૧૭	" "	...	૫૯
		કા. સુ. ૧૦				
૨૪૨	"	નં. ૧૨	વિ. સં. ૧૨૫૯	" "	...	૬૦
		કા. સુ. ૧				
૨૪૩	દિમાણાનાં મેદર જગમજનાં તામ્રપત્રો	વિ. સં. ૧૨૬૪	ઇ. એ. વો. ૧૧	...	૬૧	
		આ. સુ. ૨	પા. ૩૩૭			
		ઇ. સ. ૧૨૦૭				
૨૪૪	ઉત્તર ગુજરાતમાંથી ઉપલબ્ધ લેખો	વિ. સં. ૧૨૬૯	એ. ઇ. વો. ૨	...	૬૭	
	નં. ૧૩		પા. ૨૬			
૨૪૫	ભારાખાદ પાસે શિયાળ ખેટના ખેતરમાંના ૧ લો	વિ. સં. ૧૨૭૨	રી. લી. એ. રી.	...	૬૭	
		જી. વ. ૨	બા. પા. ૨૫૩			
૨૪૬	ઉત્તર ગુજરાતમાંથી ઉપલબ્ધ લેખો	વિ. સં. ૧૨૮૨	એ. ઇ. વો. ૨	...	૬૮	
	નં. ૧૧	પા. સુ. ૪	પા. ૨૮			
૨૪૭	ધેણાણા (મોગરાણ)માંના કામનાથના આરસ ઉપરનો	વિ. સં. ૯૧૧	ભા. પ્રા. રો. સં. ધેણાણા		૬૮	
		ઇ. સ. ૧૨૩૦	પા. ૬૬			
૨૪૮	ઉત્તર ગુજરાતના ઉપલબ્ધ લેખો	વિ. સં. ૧(૨)૯૫	એ. ઇ. વો. ૨	...	૬૯	
	નં. ૪	પા. વ. ૮	પા. ૨૪			
૨૪૯	"	નં. ૧૪	વિ. સં. ૧૨૯૯	એ. ઇ. વો. ૨	...	૬૯
		વે. સુ. ૧૩	પા. ૨૯			
૨૫૦	ભારાખાદ પાસે શિયાળ ખેટના ખેતરમાંના બીજો	વિ. સં. ૧૩૦૦	રી. લી. એ. રી. તેજ સ્થળે		૭૦	
		વે. વ. ૧૧	બા. પા. ૨૫૩			
૨૫૧	"	બીજો	વિ. સં. ૧૩૧૫	" "	...	૭૦
		કા. વ. ૭				
૨૫૨	આપુ ઉપર અચલેશ્વર ગામના તેજ નામના મંદિરમાંના મંદિરમાંના	વિ. સં. ૧૩૪૨	ભા. પ્રા. રો. સં. ૧	...	૭૧	
		મંદિરમાંના	મંદિરમાંના			
		ઇ. સ. ૧૨૮૬				
૨૫૩	ભારાખાદ પાસે શિયાળ ખેટના ખેતરમાંના બોયો	વિ. સં. ૧૩૪૩	રી. લી. એ. રી.	...	૮૨	
		માધ સુ. ૧૦	બા. પા. ૨૫૩			
૨૫૪	લઘવાણમાં માધવાવવાનો	વિ. સં. ૧૩૫૦	" "	...	૮૨	
		કા. વ. ૮	૨૪૧			
		ઇ. સ. ૧૨૯૬				

અનુક્રમ નં.	લેખની વિગત	સાલ	ક્યાં પ્રસિદ્ધ?	હાલ ક્યાં છે ?	પાનું
૨૫૫	ઉત્તર ગુજરાતમાંથી લેખલખ વિ. સં. ૧૩૫૬ એ. ઇ. વો. ૨	...	...	૮૩	
	લેખો નં. ૨૭ એન વ. ૧૧ પા. ૩૩				
૨૫૬	હાથસળીમાંનો મેઢર રાજા વિ. સં. ૧૩૮૬ ઇ. એ. વો. ૧૫	...	...	૮૪	
	ટીપકનો આ. ૭ પા. ૩૬૦				
૨૫૭	વળામાંની પુષ્પેશ્વરી માટીની સીલ	ઇ. એ. વો. ૩૮	...	૮૮	
		પા. ૧૪૫			

પુસ્તકોના લેખો

૬ અ	નૂનામકમાંથી મળેલો જીવદામન શ. સં. ૧૦(૦)	એ. ઇ. વો. ૧૮	પઢાકુર ખાનગી	૯૧
	પહેલાનો	પા. ૩૩૯	મુદ્રિયમ	
૨૬ અ	કુવસેન ૧ લાનું અપ્રસિદ્ધ દાનપત્ર શ. સં. ૨(૦૬)	એ. ઇ. વો. ૧૯	...	૯૩
		પા. ૩૦૨		
૪૪	બંદીયાનાં ધરસેન ૨ જાનાં પતરાં	અ. સં. ૨૫૭	એ. ઇ. વો. ૨૧	...
	વે. વ. ૧૫	પા. ૧૭૯		૬૫
	ઇ. સ. ૫૭૪			વિસ્તારપૂર્વક ફરીથી
૪૪ અ	ધરસેન ૨ જાનું દાનપત્ર	અ. સં. ૨૫૨	ઇ. એ. વો. ૮	...
	વે. વ. ૧૫	પા. ૩૦૧		૬૭
૫૬	વળામાંથી મળેલાં શીલાલિપ્ય ૧ જાનાં તામ્રપત્રો	અ. સં. ૨૮૭	જ. યુ. જો.	...
		કા. વ. ૭	વો. ૩ પાર્ટ ૧ લો	૧૦૦
			પા. ૮૦	વિસ્તારપૂર્વક ફરીથી
૫૮	વળામાંથી મળેલાં શીલાલિપ્ય ૧ લાનાં તામ્રપત્રો	અ. સં. ૨૯૦	જ. યુ. જો. વો.	...
		લા. સં. ૧૦	૩ પાર્ટ ૧ લો	૧૦૨
			પા. ૮૫	વિસ્તારપૂર્વક ફરીથી
૫૯	" "	અ. સં. ૨૯૦	" પા. ૮૨	...
		સા. વ. ૭		૧૦૩
				વિસ્તારપૂર્વક ફરીથી
૫૯ અ	ભરેશ્વરપુરનું શીલાલિપ્ય ૧ લાનું દાનપત્ર	અ. સં. ૨૯૨	એ. ઇ. વો. ૨૧	મિન્સ ઓફ
		જે. યુ. ૧૪	પા. ૧૧૬	વેસ્ટ મુદ્રિયમ
		ઇ. સ. ૬૧૦-૧૧		૧૦૫
૬૬	વળામાંથી મળેલાં કુવસેન ૨ જાનાં તામ્રપત્રો	અ. સં. ૩૧૯	જ. યુ. જો.	...
		જે. સં. ૭	વો. ૩ પાર્ટ ૧	૧૦૬
		ઇ. સ. ૬૩૮	પા. ૮૮	વિસ્તારપૂર્વક ફરીથી
૯૨	જેસરનાં શીલાલિપ્ય ૩ જાનાં પતરાં	અ. સં. ૩૫૭	એ. ઇ. વો. ૨૨	...
		પા. વ. ૪	પા. ૧૧૪	૧૧૧
		ઇ. સ. ૬૭૫-૭૬		વિસ્તારપૂર્વક ફરીથી
૧૨૫ અ	ડોહામાંથી શ. રાષ્ટ્રકૂટ ગોવિંદ ૩ જાનાં પતરાં	અ. સં. ૭૩૯	અપ્રસિદ્ધ	મિન્સ ઓફ
		વે. વ. ૭		વેસ્ટ મુદ્રિયમ
૧૨૫ અ	સુરતનાં કકરાજ સુરજી વધનાં તામ્રપત્રો	અ. સં. ૭૪૩	એ. ઇ. વો. ૨૧	...
		વે. સં. ૧૫	પા. ૧૩૪	૧૨૦
		ઇ. સ. ૮૨૧		

અનુક્રમ નં.	લેખની વિગત	સાક્ષ	ક્યા પ્રસિદ્ધ?	ફાલ ક્યા છે?	પાનું
૧૨૫ ક	બ્રાહ્મણપદ્ધતિનું કક્કરું સુવર્ણ વર્ણનું દાનપત્ર	શ. સં. ૭૪૬ વૈ. સુ. ૧૫.	એ. ઇ. વૉ. ૨૨ પા. ૭૭	વડોદરા ઓરિયેન્ટલ ઇન્સ્ટીટ્યુટ	૧૩૪
૧૩૦ અ	ગુજરાત શાખાના રાષ્ટ્રકૂટ કુવ ૨ નાનું નવું દાનપત્ર	શ. સં. ૮૦૬ માર્ગ. સુ. ૨ ઇ. સ. ૮૮૪	એ. ઇ. વૉ. ૨૨ પા. ૬૪	પ્રિન્સ ઓફ વેસ્ટ મ્યુઝિયમ	૧૪૩
૧૩૬ અ	ચાલુક્ય ચામુણ્ડ રાજનાં તામ્રપત્રો	વિ. સં. ૧૦૩૩ માર્ગ. વ. ૯	અપ્રસિદ્ધ	...	૧૫૪
૧૪૦ અ	પાલણપુરનાં ભીમદેવનાં તામ્રપત્રો	વિ. સં. ૧૧૨૦ પૌ. સુ. ૧૫	એ. ઇ. વૉ. ૨૧ પા. ૧૭૧	...	૧૫૬
૧૪૪ અ	ઉજ્જવનનો જયસિંહનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૧૯૫ જ્યે. વ. ૧૪	ઇ. એ. વૉ. ૪૨ પા. ૨૫૮	...	૧૫૯
૧૪૪ બ	કચ્છમાં ભદ્રેશ્વર પાસે ચોખણડા મહાદેવમંત્રી	વિ. સં. ૧૧૯૫ આ. સુ. ૧૦	આ. રી. વૉ. સ. નં. ૨ એપે- ન્ડિક્સ નં. ૫૬	...	૧૬૦
૧૪૪ ક	દોહદનો ચાલુક્ય જયસિંહનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૧૯૬-૧૨૦૨	ઇ. એ. વૉ. ૧૦ પા. ૧૫૮	...	૧૬૧
૧૪૪ ડ	ગાળાનો કુમારપાળનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૨૦(૧)	પુના ઓરિયેન્ટ લિસ્ટ વૉ. ૧ નં. ૨ પા. ૪૦	...	૧૬૪
૧૪૮ અ	પાલીનો કુમારપાળનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૨૦૯ જ્યે. વ. ૪ ઇ. સ. ૧૧૫૪	,, પા. ૪૧	પાલીસોમનાથ મંદિર	૧૬૬
૧૪૮ બ	ભાટુણનો કુમારપાળનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૨૧૦ જ્યે. સુ. ૬ ઇ. સ. ૧૧૫૪	,, પા. ૪૩	તેજસ્વળે	૧૬૭
૧૪૮ ક	નાડોલનું કુમારપાલના સમયનું તામ્રપત્ર	વિ. સં. ૧૨૧૩ માર્ગ. વ. ૧૦	ઇ. એ. વૉ. ૪૧ પા. ૨૦૨	નાડોલ ગામના પંચ પાસે	૧૬૮
૧૪૯ અ	બાલીનો કુમારપાલનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૨૧૬ શ્રા. વ. ૧ ઇ. સ. ૧૧૬૦	પુના ઓરિયે- ન્ટલિસ્ટ વૉ. ૧ નં. ૨ પા. ૪૪	બાલી બોલમાતાના મંદિરમાં	૧૭૦
૧૪૯ બ	કિરાડુનો કુમારપાળનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૨૧૮ આધિ. સુ. ૧ ઇ. સ. ૧૧૬૨	પુના ઓરિયેન્ટા લિસ્ટ વૉ. ૧ નં. ૨ પા. ૪૭	કિરાડુ શિવમંદિર	૧૭૩
૧૫૫ અ	રતનપુરનો કુમારપાલના સમયનો શિલાલેખ	ઇ. સ. ૧૧૪૩- ૭૪ સુધીમાં	ભા. પ્રા. સં. ઇ. પા. ૨૦૫	રતનપુરમાં શિવમંદિરમાં	૧૭૭
૧૫૫ બ	પ્રાચીનો કુમારપાળનો શિલાલેખ	...	પુના ઓરિયેન્ટા લિસ્ટ વૉ. ૧ નં. ૪ પા. ૩૮	પ્રાચી ભીમનું મંદિર	૧૮૦

અનુક્રમ નં.	સેખની વિગત	સાલ	ક્યા પ્રસિદ્ધ ?	કાલ ક્યા છે ?	પાનું
૧૫૭ અ	ઉંઘાનો અજ્યપાળનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૨૩૧ ચૈ. વ. ૧૧	પુના ઓરિયેન્ટા સિરટ વૉ. ૧ નં. ૪ પા. ૪૦	ઉંઘા કલેશ્વર મદાદેવમાં	૧૮૨
૧૫૭ બ	મળરાજ બીભુનું દાનપત્ર	વિ. સં. ૧૨૩૨ ચૈ. સુ. ૧૧	શુદ્ધિપ્રકાશ એ. ભુન ૧૯૩૮ પા. ૧૬૩	...	૧૮૩
૧૫૭ ક	કિરાડુનો ભીમ ૨ જાનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૨૩૫	પુના ઓરિયેન્ટા સિરટ વૉ. ૧ નં. ૪ પા. ૪૧	તેજ રમળે	૧૮૭
૧૫૭ ડ	ગાળાનો ભીમનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૨૪૯	અપ્રસિદ્ધ	...	૧૯૦
૧૫૭ ઇ	ગિરનારનો ભીમ ૨ જાનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૨૫૬ જ્યે. સુ. ૧૩	પુના ઓરિયેન્ટા સિરટ વૉ. ૧ નં. ૪ પા. ૪૫	ગિરનાર	૧૯૧
૧૫૮ અ	સોમનાથ પાટણનો ભીમ ૨ જાનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૨૫૬(X)	પુના ઓરિયેન્ટા સિરટ વૉ. ૨ નં. ૪ પા. ૨૨૨	વેરાવળ કોશ દારી ઉતારામાં	૧૯૩
૧૪૩ અ	સિદ્ધરાજ જમસિંદ્રનું દાનપત્ર	વિ. સં. ૧૧૮૪ ચૈ. સુ. ૧૫	અપ્રસિદ્ધ	વામજના પટેલ પ્રહાદ આત્મારામ	૧૯૬
૧૪૩ બ	"	વિ. સં. ૧૧૯૩ કા. વ. ૭	"	"	૧૯૮
૧૪૪ ઇ	કુમારપાળનું દાનપત્ર	વિ. સં. ૧૨૦૧ ચૈ. સુ. ૨	"	"	૧૯૯
૨૧૪ અ	અયોદ્ધસ રાજનું દાનપત્ર	...	"	"	૨૦૧
૨૧૫ અ	પોરબંદરનો વીસળદેવનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૩૧૫ કા. સુ. ૫	પુના ઓરિયેન્ટા સિરટ વૉ. ૨ નં. ૪ પા. ૨૨૫	મીડી માંડવીમાં કદોષની કુકાન પાસે	૨૦૨
૨૧૬ અ	કટિલાનો અભુનંદેવનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૩૨૦ જ્યે. સુ. ૪ ઇ. સ. ૧૨૬૪	" પા. ૨૨૭	કટિલા રેવતી કુંડ પાસે મદા- કાલેશ્વરના મંદિરમાં	૨૦૪
૧૬૪	ભરાણાનો અભુનંદેવનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૩૨૭(૬)	" પા. ૨૩૨	નવાનગર તામે અંબાળિયાના ભરાણા ગામમાં મથપતિની મુર્તિની એજંચી ઉપર	૨૦૮
૨૧૫ અ	કચ્છ તામે રવભાનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૩૨૮ ચા. સુ. ૨	પુના ઓરિયેન્ટા સિરટ વૉ. ૩ નં. ૧ પા. ૨૦	...	૨૦૯

અનુક્રમનં.	લેખની વિગત	સાલ	ક્યા પ્રસિદ્ધ ?	ક્યા ક્યા ?	પાના
૨૧૬ બ	ગિરનારમાંના શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૩૩૦ વે. સુ. ૧૫ ઇ. સ. ૧૨૭૪	પુના ઓરિયેન્ટાલ સિસ્ટ વો. ૩ નં. ૧ પા. ૨૧	ગિરનારમાંના મંદિરમાં ગણ- ધર મંડપમાં	૨૧૦
૨૨૦ અ	આમરજીનો સારંગદેવનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૩૩૩ જે. સુ. ૫	પુના ઓરિયેન્ટાલ સિસ્ટ વો. ૩ નં. ૧ પા. ૨૩	આમરજીના દરવાર ગદમાં	૨૧૧
૨૨૨ અ	વંશગાનો સારંગદેવનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૩૪૬ વે. વ. ૬ ઇ. સ. ૧૨૯૦	" પા. ૨૮	"	૨૧૩
૨૨૩ અ	આશુ કુપર નિમલવજ્રદિમાંના સારંગદેવનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૩૫૦ મા. સુ. ૧	પુના ઓરિયેન્ટાલ સિસ્ટ વો. ૩ નં. ૨ પા. ૬૬	"	૨૧૫
૨૨૫ અ	અચ્છમાંના સારંગદેવનો લેખ	"	પુના ઓરિયેન્ટાલ સિસ્ટ વો. ૩ નં. ૧ પા. ૨૨	"	૨૧૮
૨૨૫ બ	મગરોળનો કથું ૨ જાનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૩૫(X)	પુના ઓરિયેન્ટાલ સિસ્ટ વો. ૩ નં. ૨ પા. ૭૩	મગરોળ જુમાં મસ્જદની બહાર	૨૧૬
૨૨૬	વળામાંથી મળેલું ગારેલકુંડપરના દાસનું દાનપત્ર	ગુ. સં. ૨૩૦ મા. સુ. ૧ ઇ. સ. ૫૪૬	જ. યુ. ઓ. વો. ૩ પાટ ૧ લો પા. ૭૭	"	૨૨૦ વિસ્તારપૂર્વક ફરીથી
૨૩૦ અ	સસંગિયાનાં જુદરાજનાં તાત્રપત્રો	ક. સં. ૩૬૧ ઇ. સ. ૬૦૯-૧૦	એ. ઇ. વો. ૬ પા. ૨૬૪	તેજ ગામના પટેલ પાસે	૨૨૩
૨૩૨ અ	હસોટનાં ત્રાદમાન લતવર્ણનાં તાત્રપત્રો	વિ. સં. ૮૧૩ ઇ. સ. ૭૫૬	એ. ઇ. વો. ૧૨ પા. ૧૬૭	હસોટના શુક્લ દલપતરામ	૨૨૯
૨૩૮ અ	બીજાપુરનો હરિકૃષ્ણના ધવલનો લેખ	વિ. સં. ૧૦૫૩	એ. ઇ. વો. ૧૦ પા. ૧૭	રાજપુતાના મુઝિયમ અજમેર	૨૩૭
૨૩૮ બ	તિલકવાડાનાં પરમાર જામનાં તાત્રપત્રો	વિ. સં. ૧૧૦૩ માર્ગ. પર્વણ	પ્રેસિડેન્સી ઓરિયેન્ટલ કોન્ટ્રોલ પુના પા. ૩૧૯	"	૨૪૬
૨૩૯ અ	સોમનાથ પાટણનો અપરાધિતનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૧૭૬ વે. સુ. ૧૪	એ. બા. આ. રી. ઇ. વો. ૫ પા. ૧૬૬	પ્રિન્સ ઝોફ વેલ્સ મુઝિયમ મુંબઈ	૨૫૦
૨૪૬ ક	આશુ કુપર વિમલના મંદિરમાંના	વિ. સં. ૧૨૦૧	વો. યુ. રબિંગ કુપરથી	"	૨૫૧

અનુક્રમનં.	લેખની વિગત	સાલ	ક્યા પ્રસિદ્ધ ?	હાલ ક્યાં છે ?	પાનું
૨૪૧ અ	મારવાડના ચાહમાનના લેખો વિ. સં. ૧૨૨૧	એ. ઇ. વો. ૧૧	એધપુર તામે	૨૫૨	
	નં. ૧૯	૧૨૪૨, ૧૨૫૬	પા. ૫૪	અલોરની	
		૧૨૫૮		મસીદમાં	
૨૪૧ બ	„ નં. ૧૪	વિ. સં. ૧૨૨૮	„	...	૨૫૩
		માર્ગે. સં. ૧૩			
૨૪૧ ક	ગિરનાર હુમડાના વડામાં ઝાડ શિ. સં. ૫૮	રી. લી. એ. રી.	ગિરનાર	૨૫૪	
	નીચેની ઘડકની કાર ઉપરનો ઇ. સ. ૧૧૭૨	ઘા. પ્રે. પા.			
		૩૫૭ (નં. ૨૦)			
૨૫૦ અ	વેરાવળ હરજીદ દેવીના મંદિર- યુ.વ. સં. ૬૨૭	એ. ઇ. વો. ૪	તેજ મંદિરમાંની	૨૫૪	
	માંના સિલાલેખ	વિ. સં. ૧૩૦૨	પા. ૩૦૨	મૂર્તિની બેઠણી	
				ઉપર	
૨૫૧ અ	ગિરનારના નેમિનાથના મંદિરના વિ. સં. ૧૩૩૩	રી. લી. એ. રી.	ગિરનાર	૨૫૭	
	દરવાજા ઉપરનો	જ્યે. વ. ૧૪	ખો. પ્રે. પા. ૩૫૩		
			(નં. ૧૦)		
૨૫૧ બ	„ પૂર્વબાજુએ	વિ. સં. ૧૩૩૫	પા. ૩૫૩	„	૨૫૮
		વે. સં. ૮	(નં. ૬ ખી)		
૨૫૧ ક	„	વિ. સં. ૧૩૩૬	„ પા. ૩૫૨	„	૨૫૮
		જ્યે. સં. ૯	(નં. ૬)		

શ્રી:

ગુજરાતના ઇતિહાસિક લેખ

વાઘેલા વંશના લેખો

अक्षरान्तर

- १ ॐ०वन्दे सरस्वतीं देवीं याति या कविमानसं नीयमाना निजेनेव यानमानसवा-
सिना १ यः शांतिमानण्यरु(णः) प्रकोपे शांतोऽपि दीप्तःस्मरनिग्रहाय निमी
लिताक्षोऽपि समग्रदर्शी स वः शिवायास्तु शि-
- २ वातनूजः २ अणहिरुमस्ति स्वस्तिपात्रं, प्रजानामजरजिद्रघुतुर्यैः पाल्यमानं
चुलुक्यैः चिरमतिरमणीनां यत्र वक्ते(कें)दुर्मदीकृत इव सितपक्षप्रक्षयेप्यंधकारः
३ तत्र प्राग्वाटान्वयमुकुटं कुटजप्रसून-
- ३ विशदयशाः दानविनिर्जितकल्पद्रुमखंडश्चंडपः समभूत ४ चंडप्रसादसंज्ञः
स्वकुलप्रासादहेमदंडोऽस्य प्रसरत्कीर्तिपताकः पुण्यविपाकेन सूनुरभूत् ५ आत्म
गुणैः किरणैरिव सोमो रोमोद्गमं सतां कु-
- ४ वन् उदगादगाधमध्याहुग्धोदधिबांधवात्तस्मात् ६ तस्मादजनि जिनाधिनाथमक्तिं
विभ्राणः स्वमनसि सन्धराजः तस्यासीद्दयिततमाकुमारदेवीदेवीव त्रिपुररिपोः कुमा-
रमाता ७ तयोः प्रथमपु-
- ५ त्रोऽभूमन्त्रीलूणिगसंज्ञया दैवादवाप बालोपि सालोक्यं वासवेन सः ८ पूर्वमेव
सचिवः सकोविदैर्गण्यते स्म गुणवत्सु लूणिगः यस्य निस्तुपमतेर्मनीषयाधिकृतेव
धिषणस्य धीरपि ९ श्रीमल्लदेवश्री
- ६ तमल्लिदेवस्तस्यानुजो मंत्रिमतल्लिकोऽभूत् बभूव यस्यान्यधनांगनासु लब्धान बुद्धिः
शमलब्धबुद्धेः १० धर्मविधाने भुवनश्छि(छि)द्रपिधाने विभिन्नसंधाने
सृष्टिकृता न हि सृष्टः प्रतिमल्लोमल्लदेव-
- ७ स्य ११ नीलनीरदकदम्बकमुक्तश्चेतकेतुकिरणोद्धरणेन मल्लदेवयशसा गलहस्तो
हस्तिमल्लदशनांशुषु दत्तः १२ तस्यानुजो विजयते विजितेंद्रियस्य सारस्वतामु-
तकृताद्भुतहर्षवर्षः श्रीवस्तु-
- ८ पाल इति मालतलस्थितानि दौल्याक्षराणि सुकृती कृतीनां विलुपन् १३ विरयचति
वस्तुपालश्चलुक्यसचिवेषु कविषु च प्रवरः न कदाचिदर्थहरणं श्रीकरणे काव्य-
करणे वा १४ तेजःपालः पालितस्वा-
- ९ मितेजः पुंजः सोयं राजते मंत्रिराजः दुर्वृत्तानां शंकनीयः कनीयानस्य आता विश्व-
विभ्रातकीर्तिः १५ तेजःपालस्य विष्णोश्च कः स्वरूपं निरूपयेत् स्थितं जगत्रयीसूत्रं
यदियोदरकंदरे १६ जारूलूमाकुसाकु-
- १० वन्देवीसोहगावयजुकाल्याः पदमलदेवी चैषां क्रमादिमाः सप्त सौंदर्यः १७ एतेऽध-
राजपुत्रा दशरथपुत्रास्त एव चत्वारः किल पुनरवनावेकोदरवासलोभेन १८ अनु-
जन्मना समेतस्तेजःपा-

११ लेन वस्तुपालोयं मदयति कस्य न हृदयं मधुमासो माघवेनेव १९ पंधानमेको
न कदापि गच्छेदिति स्मृतिप्रोक्तमिव स्मरतौ सहोदरौ दुर्घरमोहचैरे समूय धर्मा-
ध्वनि तौ प्रवृत्तौ २० इदं सदा सो-

१२ दरयोरुदेतु युगं युगव्यायतदोर्युगश्री(श्रि)युगे चतुर्थेप्यनृणेन येन कृतं कृत-
स्यागमनं युगस्य २१ मुक्तामयं शरीरं सोदरयोः सुचिरमेतयोरस्तु मुक्तामयं
किलमहीवलयमिदं भाति यत्कीर्त्या २२ पा

१३ कोत्पचिनिमिचौ यद्यपि पाणी तयोस्तथाप्येकः वामोभूदनयोर्न तु सोदरयोः
कोऽपि दक्षिणयोः । २३ धर्मस्थानां कितामूर्वीं सर्वतः कुर्वतामुना दत्तः पादो
बलाद्धुयुगलेन कलेर्गले २४ इतश्चौलुक्ववीरा-

१४ णां वंशे शाखाविशेषकः अर्णोराज इति ख्यातो जातस्तेजोमयः पुमान् २५
तस्मादनंतरमनंतरितप्रतापः प्रापक्षितिं क्षतरिपुर्लवणप्रसादः । स्वर्गापगाजलवल-
क्षितशंखशुभ्रावभ्रामयस्य लवणाब्धिमतित्य कीर्तिः

१५ २६ सुतस्तस्मादासीदशरथकुत्स्थप्रतिकृतेः प्रतिक्षमापालानां कवलितबलो वीर-
धवलः । यशः पूरे यस्य प्रसरति रतिह्रान्तमनसामसाध्वीनां भग्नाऽभिसरणकला-
यां कुशलता २७ चौलुक्वयः सुकृती स वीरधवलः क-

१६ णेजपानां जपं यः कणेपि चकार न प्रलपतामुद्दिश्य यौ मंत्रिणौ । आभ्यामभ्युदया-
तिरेकरुचिरं राज्यं स्वभर्तुः कृतं वाहानां निवहा घटाः करटिनां वद्धाश्च सौधाङ्गणे
२८ तेन मंत्रीद्वयेनायं जानेजानूपवर्तिना व (प्र)

१७ मुर्धुजद्वयेनेव सुखमाश्लिष्यति श्रियं २९ इतश्च गौरीवरस्व(श्व)सुरभूधरससं-
भवेयमस्त्यर्बुदः ककुदमद्रिकद्वंकस्यमंदाकिनीं घनजटे दधदुत्तमांगे यः श्यालकः
शाशिमृतोऽभिनयं करोति ३० कचिदिह विहरंतीर्वा-

१८ क्ष्यमाणस्य रामाः प्रसरति रतिरंतमोक्षमाकांक्षतोऽपि कचन मुनिभिरर्थ्या पश्यत-
स्तीर्थवीथीं भवति भवविरक्ताधीरधीरात्मनोऽपि ३१ श्रेयः श्रेष्ठवशिष्ठहोमद्रु (हु)
तभुक्कुंडान्मृतंडात्मजप्रचोताधिकदेहदीधितिभ-

१९ रः कोप्याविरासीन्नरः । तं मत्वा परमारणैकरसिकं स व्याजहारश्रुतेराधारः परमार
इत्यजनि तन्नामाथ तस्यान्वयः ३२ श्रीधूमराजः प्रथमं वभूव भूवासवस्तत्र नरेंद्र-
वंशे । भूमीभृतो यः कृतवानभिज्ञान् (प) क्षद्वयोच्छे

२० दनवेदनासु ३३ धंधुकध्रुवमटादयस्ततस्ते रिपुद्विपघटाजितोभवत् । यत्कुलेऽजनि
जगन्मनोरमो रामदेव इति कामदेवजित् ३४ रोदः कंदरवर्तिकीर्तिलहरीलि-
प्तामृतांशुश्रुतेरप्रचुम्बवशोयशोधवल इ-

- २१ त्यासीचनूजस्ततः । यश्चैलुक्क्यकुमारपारुनृपतिप्रत्यर्थिमावागतं मात्रासत्त्वसमं च मालवपतिं बल्लालमाब्धवान् ३५ शत्रुश्रेणीगलपिदलनोन्निद्रनिर्लशधारो धारावर्षः समजनि सुतस्तस्य विश्वप्रशस्यः ॥ क्रोधाक्रान्तिप्य-
- २२ धनवमुधानिश्चले यत्र जाताश्च्योतत्रोत्पलजळकणाः कौंकगाधोऽपत्न्यः ३६ सोयं पुनर्दाशिरथिः पृथिव्यामव्याहृतौजाः स्फुटमुञ्जगाम । मारीचवैरादिवयोऽधुनापि (स्वं) राज्यमव्यग्रमतिः करोति ३७ सामं-
- २३ तसिंहसमितिक्षितिविस्तौजाः श्रीगुर्जरक्षितिपरक्षणदक्षिणाभिः । प्रल्हादनस्तदनुजो दनुजोत्तमारि चारित्रमत्र पुनरुज्ज्वलयांचकार ३८ देवीसरोजासनसंभवा किं कामप्रदा किं सुरसौरभेयी प्रल्हादनाकारधरा-
- २४ धरायामायातवत्येष न निश्चयो मे ३९ धारावर्षमुतोयं जयति श्रीसोमसिंहदेवो यः । पितृतः शौर्यं विद्यां पितृव्यकादानमुभयतो जगृहे ४० मुक्ता (ता) विप्रकरा-
नरातिनिकरान्निर्जित्य तर्किकेन प्रापत्संप्रति सोम ।
- २५ सिंहनृपतिः सोमप्रकाशं यशः । येनोर्वीतलमुज्ज्वलं रचयतापुत्राभ्यामीर्षया सत्त्वं-
पामिह विद्विषां नहि मुखान्मालिन्यमुन्मूलितं ४१ वसुदेवस्येव सुतः श्रीकृष्णः कृष्ण-
राजेदेवोस्य मात्राधिकप्रतापो यशोद-
- २६ (द) यासंशितो जयति ४२ इतश्च अन्वयेन विनयेन विद्यया विक्रमेण मुकृत-
क्रमेण च कापि कोऽपि न पुमानुपैति भवस्तुपालसदृशो दृशोः प्रथि ॥ ४३ दयि-
ता ललितादेवी सुनयमती तनयमापसाचिवेन्द्रात् नान्मा जयंत-
- २७ सिंह जयंतमिंद्राप्नु (स्तु) लोमपुत्रीव ॥ ४४ ॥ यः शैशवे विनयवैरिणि देव-
धार्य्य घृते नयं रंचि (तदा) यमणोदयं च । सोयं मनोभवपराभवजागरूकरूपो
न कं मनसि चुंबति चैत्रसिंहः ॥ ४५ श्रीवस्तुपालपुत्रः कल्पायुरयं जयं-
- २८ तसिंहोस्तु । कामादधिकं रूपं निरूप्यते यस्य दानं च ॥ ४६ ॥ श्रीतेजःपालः
साचिवश्चिरमस्तु । तेजस्वीयेन जना निश्चिताश्चितामणिनेव नंदति ॥ ४७ यच्चाण-
व्यामरगुहमरुद्रयाभिश्चुक्रादिकानां प्रागुत्पाथं व्यधित सुचरितं
- २९ मंत्रिणां बुद्धिधानां ॥ चक्रेभ्यासः स खलुविधिना नूनमेनं विधातुं तेजःपालः
कथमितरथा धिक्च (तां प्राप्य) प तेपु ॥ ४८ ॥ अस्तिस्वस्तिकेतनं तनुत्र
(भृ) तां श्रीवस्तुपालानुजस्तेजःपाल इति स्थितिं बलिहृतामुर्वीतले पालयन् ।
आत्मीयं व-
- ३० हु मन्यते नहि गुणग्रामं च कामंदकिश्वाणक्योपि चमत्करोति न हू (ह) दि ।
प्रेक्षास्पदं प्रेक्ष्य यं ॥ ४९ ॥ इतश्चमहं श्रीतेजःपालस्य पत्न्या श्रीअनुपदेव्या
पितृवंशवर्णनं ॥ प्राग्वटान्वयमंडनैकमुकुटः श्रीसांद्रचंद्रावतिवास्तव्यस्त-

- ३१ वनीयकीर्तिलहरीप्रक्षालितक्ष्मातलः । श्रीगंगाभिधया मुदीरजनि यद्भवत्नानुरागा-
दभूत् ॥ को नासप्रमदो नदोलितशिरा नोद्धूतरोमापुमान् ॥ ५० अनुसृतसज्जनस-
रणिर्घरणिगनामा बभूव तत्तनयः ॥ स्वप्रव्रज (जे) यथा
- ३२ गुणिना हारेणेव स्थितं येन् ॥ ५१ ॥ त्रिभुवनदेवी तस्य त्रिभुवनविख्यातशील-
संपन्ना दयिताभूदनयोः पुनरंगं द्वेधा मनस्वेकं ॥ ५२ ॥ अनुपमदेवी देवीसाक्षा-
द्वाक्षावणीव शीलेन तद्गुहिता सा दत्ताश्रितेजःपाल-
- ३३ पत्येभूत् ॥ ५३ ॥ इयमनुपमदेवी । दिव्यव्रतप्रसूनव्रततिरजनितेजः पालमंत्रीशपत्नी
नयविनयविवेकैर्नित्यदाक्षिण्यधामप्रमुखगुणगणैर्दुष्योतिताशेषगोत्रा ५४ लावण्य-
सिंहस्तनयस्तयोरयं रयं जयेत्त-
- ३४ द्वियदुष्टवाजिनां लब्ध्वापि मीनध्वजमंगलं वयः प्रयाति धर्मैकविधायिना धु(ध्व)-
ना ५५ श्रुतेजपालतनयस्य गुणानमुप्यश्रीलुणसिंहकृतिनः कति न स्तुवंति
श्रीबंधनोद्धरतरैरपि यैः समंताद्बुद्धीमत्तानिजगतिक्षि-
- ३५ यतेस्म कीर्तिः ५६ गुणधननिधानकलशः प्रगटोयमसेवितश्चखलसप्पः उपचय-
मयते सततं सुजनैरुपजीव्यमानोऽपि ॥ ५७ मल्लदेवसचिवस्य नंदनः पूर्णसिंह
इति लीलुकासुतः तस्य नंदति सुतोऽयमल्लहण-
- ३६ देविभूः सकृतवेशेषेयडः ॥ ५८ अभूदनुपमा पत्नी तेजःपालस्य मंत्रीणः लावण्य-
सिंहनामायमायुष्मानेतयोः सुतः ॥ ५९ ॥ तेजःपालेन पुण्यार्थं तयोः पुत्रकल-
त्रयोः हर्म्य श्रीनेमिनाथस्य तेने तेनेदमर्बुदे ६०
- ३७ तेजःपाल इति क्षितींद्रसचिवः शंखोज्ज्वलाभिः शिलाश्रेणीभिः स्फुरद्दिदुर्दुरु-
चिरं नेमिप्रमोर्मदिरं ॥ उच्चैर्मण्डपमत्र राजतिजिनावासद्विपंचाशतं तत्पाश्वरेषु वला-
नकं च पुरतो निष्पादयामासिवान् ६१ श्रीमच्छंड
- ३८ पसंभवः समभवच्छंडप्रसादस्ततः सोमस्तत्प्रभवोऽश्वराज इति तत्पुत्राः पवित्राशयाः
श्रीमल्लुगिमल्लदेवतनयाः श्रीवस्तुपालद्वयास्तेजःपालसमन्विता जिनमतारामा
नमन्नीरदाः ॥ ६२ श्रीमंत्रीश्वरवस्तुपालतनयः श्रीजै-
- ३९ त्रिसिंहादकयस्तेजः पालसुतश्च विश्रुतमतिर्लावण्यसिंहाभिधः पतेषां दशपुत्रयः (?)
करिवरस्कंधाधिरुढाश्विरं राजंतेजिनदर्शनार्थगतयो दिङ्नायकानामिव ६३ मुद्-
नीनामिव पृष्ठतः करिदधुः स्वेष्टप्रतिष्ठाजुषा तन्मूर्धार्चिवि-
- ४० लाश्मखत्रकमताः कांतासमेता दश चौलुक्यक्षितिपालवीरधवलस्याद्वैतबाहुः सुधी-
स्तेजःपाल इति व्यघ्रापयदयं श्रीवस्तुपालानुजः ॥ ६४ तेजःपालः सकलत्रः
ज्ञायाजीव्यस्य वस्तुपालस्य सविधे विभाति सफलः

- ४१ सरोवरस्येव सहकारः ६५ तेन आतुयुगेन या प्रतिपुरग्रामाध्वशैलस्थले वापी-
कूपनिपानकाननसरः प्रासादसत्रादिका ॥ धर्मस्थानपरंपरातिरुचिरा चक्रेय
जीर्णोद्धृता व्याख्यातुं किमु शक्यते यदि परं सा मेदि-
- ४२ निमोदनी ६६ शंभोः श्वासंगतागतानि गणयेद्यः सन्मतियोंऽथवा नेत्रोन्मीलन-
मीलनानि कलयेन्मार्कण्डेयान्मो मुनेः संख्यातुं हृदि चंद्रसीधुकणिकामेतामपेता-
परव्यापारः शुभसत्रकीर्चनतर्ति सोप्युज्जिहीते न हि
- ४३ ६७ सदाप्रवर्ततां कीर्तिरश्वराजस्य शाश्वती ॥ सुकर्तुमुपकर्तुं च जानीते यस्य
संततिः ६८ आसीच्चंडपमंडितान्वयगुरुः संशुद्धबुद्धिः साधुर्हेममतिश्चचारुचरितः
श्रीशान्ति
- ४४ स्मरिततोप्याचंद्रामरसूरिणः समुदयचंद्रांशुदीप्तद्युतिः ६९ श्रीजैनशासवनीनवनी-
रवाहः श्रीमांस्ततो ... .. नविद्यविद्यः ख्यातस्ततो ... ..
मेरुमुनीश्वरोयं ७० ज्ञाना-
- ४५ मृतक्षमापात्रं । स्मरितस्त्युदयप्रभः मौक्तिकानीव सूक्तानि । भांतियत्प्रतिभांबुधेः ।
७१ एतद्धर्मस्थानं स्थानस्य तस्य यः कर्त्ता तावदद्वयमिदमुदियादुदयत्ययमर्बुदो
यावत् (७२) श्रीसोमेश्वरदेवश्चुलुकयनरदेवसेवितपाद-
- ४६ युगः ॥ रचयांचकार रुचिरां धर्मस्थानप्रशस्तिमिमां ॥ ७३ ॥ श्रीनेमेरंविका-
याश्च प्रसादादुर्बुदाचले ॥ वस्तुपालान्वयस्यास्तु प्रशस्तिः स्वस्तिशालिनी ॥ ७४ ॥
गजधरकान्हडस्य पुत्रकडुवाकेन प्रशस्तिरियमुत्कीर्णा ॥
- ४७ श्रीविक्रमसंवत् १२६७ वर्षे फाल्गुन वदि १० सौम्यदिने ... ..

ભાષાન્તર

કવિઓનાં મનમાં નિવાસ કરતી અને માન સરવરમાં રહેતા હુંસોના વાહનથી ત્યાં લઈ જવાતી સરસ્વતી દેવીને નમન કરું છું.

શાન્તિમાન હોવા છતાં કેાપથી રક્ત, શાન્ત હોવા છતાં સ્મરનિશ્ચયમાં પ્રવીણ, અને અત્યુબંધ છતાં જે સર્વ બુદ્ધિ છે તે, પાર્વતીનો પુત્ર ગણપતિ તમારું કલ્યાણ કરે.

અજરના (?) પરાજય કરનાર, રઘુ સમાન ચૌલુક્યોથી રક્ષિત પ્રજાના સુખનું સ્થાન બન્યાં શુકલ પક્ષની અંતે પલ્લુ સુંદર રમણીઓનાં શરી સમાન સુખથી ચિરકાળ સુધી તિમિર પલ્લુ મંદ થાય છે તે અણુહિલપુર પાટણ છે.

આ પુર (નગર)માં પ્રાગ્વાટ અન્વયના મુગટમણિ સમાન ચણ્ડપ થઈ ગયો. તેનો યશ કુટજ પુષ્પ જેવો શુદ્ધ હતો અને દાનમાં કંદપવંરૂથી અધિક હતો.

તેને સકર્મનાં ક્ષણરૂપી તેના કુળના મહેલના સુવર્ણ ઘણું સમાન જેના યશનો ધ્વજ સદા પ્રસરતો હતો તે ચણ્ડપ્રસાદ નામે પુત્ર હતો.

પયોદધિમાંથી પ્રગટેલો સોમ (ધન્ધુ) સજ્જનોને કિરણોથી આનંદ આપે છે તેમ પયોદધિ સમાન તે (ચણ્ડપ્રસાદ)માંથી સોમ સજ્જનોને આનંદ આપનાર પ્રકટ થયો.

તેને જિનેશ્વરની ભક્તિપરાયણ શશ્વરાજ પુત્ર હતો. તેને શિવ ભગવાનની પત્ની અને કાર્તીવીર્ય સ્વામિની માતા પાર્વતી સમાન કુમારદેવી પ્રિયતમા હતી.

શશ્વરાજ અને કુમારદેવીના પ્રથમ પુત્ર લૂણિગ નામનો મંત્રી હતો. તે દૈવવશાત્ સુવા-વસ્થામાં મૃત્યુ પામ્યો હતો.

વિદ્વાનો આ લૂણિગ મંત્રીને શુણિજનોમાં અગ્રસ્થાને મૂકતા.

તે પોતાનાં શુદ્ધ બુદ્ધિ અને હઠાપણથી બૃહસ્પતિની બુદ્ધિ કરતાં પણ અધિકતા વાળો હતો તેનો અનુજ મંત્રીવર શ્રીમાન મલ્લીદેવ જેણે મલ્લીદેવનો આશ્રય લીધો હતો તે હતો તેનું મન એવું સંતુષ્ટ હતું કે તે પરત્વી અથવા પરધનથી આકર્ષાતું નહીં.

ધર્મ વિધાન, અન્યની નિર્ભળતા ઢાંકવામાં અને કલહસમાધાનમાં વિધાતાએ મલ્લીદેવનો પ્રતિસ્પર્ધિ કદિ સજ્યો ન હતો.

ધન વાહનમાંથી સુક્રત બનેલા શશિનાં કિરણોના ઉદ્ધાર કરતો મલ્લીદેવનો યશ પ્રબળ ગજાના દંતમાંથી નીકળતાં કિરણો સાથે મિત્રતા કરતો.

ધન્દ્રિયો પર વિજય મેળવનાર મલ્લીદેવના અનુજ, સારસ્વત અમૃતથી અદ્ભુત હર્ષની વૃદ્ધિ કરનાર, અને વિદ્વાનોના ભાલ પરનો આપદ શબ્દ ભૂંસી નાંખનાર શ્રી વસ્તુપાલનો જ્ય થાઓ.

ચૌલુક્યના સચિવો અને કવિઓમાં શ્રેષ્ઠ વસ્તુપાલ તેની કાવ્યકૃતિ માટે અથવા ધનવૃદ્ધિ માટે કદાપિ ઠંઠ પલ્લુ ધન સ્વીકારતો નથી કે લેતો પલ્લુ નથી.

તેનો અનુજ તેજપાલ જે સ્વામિના મહાન તેજ (પ્રતાપ)નું પાલન કરે છે, જેનો હુંડોને ભય છે અને જેનો યશ ચારે દિશામાં પ્રસરે છે તે મંત્રીઓમાં શ્રેષ્ઠ સ્થાને વિરાજે છે.

તેજપાલ અને વિષ્ણુના સ્વરૂપનું નિરૂપણ કાણ કરી શકે ? કારણ કે બંનેનાં ઉદરની ગુફામાં અને ગુફા જેવા ઉદરમાં ત્રણ જગતની વ્યવસ્થાનું સૂત્ર છે.

તેને ભલૂ, માકુ, સાકુ, વનદેવી, સોહગા, વયભુક્ષ અને પદમલદેવી એવા અનુક્રમવાળી સાત પરણેલી પત્નીઓ હતી.

ખરેખર આ અશ્વરાજના ચાર પુત્રો એક જ ઉદરમાં રહેવાનાં લોભે પૃથ્વીપર અવતરેલા દશરથના ચાર પુત્રો જ છે.

† x આ નામે બૃલથી આગળ પાછળ મૂકાઈ ગયાં લાગે છે.

ચેત્ર પછી વૈશાખનું અનુગમન થાય તેમ તેના નિજ અનુજ તેજપાલના સહગમનવાળો વસ્તુપાલ કોનું હૃદય રંજતો નથી ?

કદાપિ માર્ગમાં એકલા જવું નહીં એ સ્મૃતિવચન ધ્યાનમાં રાખતા હોય તેમ તે બે ભાઈઓ મોહરૂપી ચારના ભયવાળા ધર્મપંથ પર સદા સાથે ચાલે છે.

યુગ ભેટલા લાંબા કરવાળા તે બન્ને ભાઈઓને અનંત યશ યુગો સુધી ટકી રહેા; કારણ કે તેમણે ત્રણે રૂપ પૂર્ણ કરીને આ ચોથા કલિયુગમાં પણ કૃતયુગ આણ્યો છે.

જેના યશથી ભૂમિ મંડલ મૌક્રિક સમાન શ્વેત થયું છે તે બન્ને ભાઈઓનાં શરીર સદા વ્યાધિમુક્ત રહેા.

આ ભાઈઓના કર સર્વ ચીજ ઉત્પન્ન કરનાર અને તૈયાર કરનાર હતા છતાં તે (કર) માનેા એકકે વામ (ખરાબ-હાથો) હતો નહીં, પણ નિત્ય બન્ને દક્ષિણ હતા.

ધર્મસ્થાનોથી પૃથ્વી સર્વત્ર અંકિત કરીને આ ભાઈઓએ કલિયુગનો કંઠ તેમના ચરણ નીચે દગાવ્યો છે.

ચૌલુક્ય વીરોના વંશમાં, શાખાઓને વિશેષક તેજસ્વી શ્રી અર્જુનજ જન્મ્યો.

તેના પછી તરત જ જેનો પ્રતાપ ઠંકેલો ન હતો તે, અખિલ ભૂમિમાં સત્તા ચલાવનાર, શત્રુનો સંહાર કરનાર, લવણબિંધમાંથી ઘણે દૂર બહાર પ્રસરેલાં ગંગા નદીનાં જળથી શુભ્ર બનેલાં શંખ સમાન શુભ્ર યશવાળો શ્રીલવણપ્રસાદ આવ્યો.

દશરથ અને કુકુત્સ્થની પ્રતિમા જેવા લવણપ્રસાદને વીરધવલ નામનો શત્રુના દળને હણનાર પુત્ર હતો. તેના યશના પૂરના પ્રવાહમાં રતિકોડથી શિથિલ બનેલા મનવાળી અસાધ્વી સ્ત્રીઓની અભિસરણકળાની કુશલતા ભગ્ન થતી.

ચૌલુક્ય વંશમાં જન્મેલો સુકૃત્ય કરનાર વીરધવલ તેના બે સચિવો (વસ્તુપાલ અને તેજપાલ) ની નિન્દા કરતા નિન્દાજોરોને સાંભળતો નહીં. આ બે સચિવોએ પોતાના નૃપનું રાજ્ય અતિ-અભયુદયથી અને અનેક અશ્વો અને ગજો રાજ મહેલના આંગણમાં બાંધી ઘણું શોભાવ્યું.

બન્ને બનુપર્વત (ઘુંટણ પર્વત લટકતા : તેના ચરણમાં બેસતા) અને બે ભુજરૂપી સચિવોથી વીરધવલ નૃપ સુજેથી લક્ષ્મીને ભેટે છે.

આખું પર્વતનું વર્ણન :—પાર્વતીના સ્વામિના શ્વસુરથી ઉદ્ભવેલો અર્ધુદગિરિ પર્વતોના મંડળમાં શ્રેષ્ઠ છે. શિવ ભગવાનને આ સાળો, શિખર પર વાદળોની જટાથી સ્વર્ગીય ગંગાને ધારનાર શિવ ભગવાનનું અનુકરણ કરે છે.

અહીં કોઈ સ્થળે લલનાઓને વિહાર કરતી ભેઈને શોક્ષની આકાંક્ષાવાળા જનને પણ ચિત્તમાં કામ પ્રવેશ કરે છે; ત્યારે અન્ય સ્થળે તેથી ઉલટું મુનિઓનાં આશ્રય લેવાતાં તીર્થ સ્થાનોના માર્ગે ભેઈ ચંચલ મનના મનુષ્યને પણ જગતથી વિરક્તિ થઈ જાય છે.

પરમારોનું વર્ણન :—ઠલ્લાલુદાતા શ્રેષ્ઠ મહાન શ્રી વસિષ્ઠના હોમના કુંડમાંથી માર્તંડથી અધિક જ્યોતિવાળો યુગ્ર પ્રકટયો. અને તેને શત્રુસંહારમાં રસ લેનાર ભેઈ તેને વેદના આધાર વસિષ્ઠ મુનિએ પરમાર કહ્યો. તે સમયથી તેનું કુળ તે નામથી યોલાતું.

પરમાર વંશમાં પ્રથમ નૃપ શ્રીમાન ધ્રુમરાજ પૃથ્વી ઉપર ધન્દ્રસમાન હતો. કારણ કે તેણે ભૂમિભૂતો (પર્વતો અને નૃપો) ને પક્ષ (પાંખ અને મિત્રો) ના છેદનથી વેદનાનું ગ્ન કરાવ્યું.

ધ્રુમરાજને ધન્ધુક, ધ્રુવ ભટ, આદિ અરિની ગજસેનાનો પરાજય કરીને પાંચ સમાન રામ કુળમાં કામદેવથી અધિક રૂપવાન અને જગવના હર્ષ સમાન રામ નામના રાજાને મળ્યો.

પ્રાગવાટ અન્વયનો મુગટ, ચન્દ્રાવતી નગરીનો નિવાસી, મોઢી ગાંગા યદ્ય ગયો. તેણે ભૂમિ-તલનું પ્રશંસનીય કીર્તિથી પ્રક્ષાલન કર્યું હતું. તેના વ્રતમાં અનુરાગ વિષે સાંભળી કોણ પોતાનું શિર ડોલાવશે નહીં કે આનન્દ નહીં લે.

તેને ધરણીગ્ર નામે સન્નનોનો પંથ અનુસરતો, શુભી હોવાથી પોતાના યોગ્ય સ્થાનમાં રહેતા શુભી હાર સમાન પુત્ર હતો.

તેને ત્રિભુવનમાં વિખ્યાત, શિલ સંપન્ન અને તેને અતિ પ્રિય ત્રિભુવનદેવી પત્ની હતી. આ બન્નેના દેહ જૂઠા હતા પણ મન એક જ હતું.

તેઓએ પાર્વતી જેવા આચારવાળી સાક્ષાત્ દેવી સમાન તેમની પુત્રી અનુપમદેવીનું શ્રી તેજપાલ સાથે લગ્ન કર્યું.

સદાચાર રૂપી પુષ્પ ધારતી દિવ્ય રજની, આ અનુપમદેવી— મહામાતૃય તેજપાલની પત્ની જે ઉદારતાનું નિલ નિવાસ સ્થાન હતી તે પોતાના આખા કુલને નય, વિનય, વિવેક, ઉચિતતા, અને દાક્ષિણ્યથી ચંદ્ર માફક ઉન્નવણ કરતી.

આ બન્નેનો આ પુત્ર લાવણ્યસિંહ દુષ્ટ અપ્રવોની નિરંકુશ ગતિપર અંકુશ રાખતો અને કામદેવથી પૂર્ણ અરક્ષિત યૌવન અવસ્થામાં પણ સદાચારને પંથે ચાલતો.

તેજપાલના ભાગ્યવંત પુત્ર લુણ્ણસિંહના અતિધનથી ભલિન થવાના સંભવવાળા સદ્ગુણો તે બુદ્ધિમાનથી તેના યશનું રક્ષણ કરનારા છે.

સદ્ગુણથી પૂર્ણ આ પાત્ર જે સર્પ જેવા દુષ્ટ જનોથી કંકાઈ ગયેલું નથી તે તેને સત્પુ-રુષો ઉપલોભ કરતા હોવા છતાં સદા વૃદ્ધિ પામે છે.

મલ્લદેવ મંત્રીને પૂર્ણસિંહનામે પુત્ર હતો, જેને (પૂર્ણસિંહને) અલ્લહદેવીથી પેથડ નામે રૂપવાન પુત્ર હતો.

તેજપાલ મંત્રીને અનુપમા પત્ની હતી. લાવણ્યસિંહ તેમનો આયુષ્યમાન પુત્ર હતો.

નિજ પુત્ર અને નિજ પત્નીના કૈયાર્યે તેજપાલે અર્જુન પર્વતપર નેમિનાથનું આ મંદિર બાંધ્યું.

પૃથ્વીપર સચિવોમાં શ્રેષ્ઠ તેજપાલે, શંખ જેવા પ્રવેત પત્થરાથી, ઉન્નવણ ધન્દુસમાન અને ખીલેલા કુણ્ડ પુષ્પ સમાન, રમ્ય ઉંચા મંડપવાળું નેમિનાથનું આ મંદિર બંધાવ્યું. તેની સમીપ-માં બાણપર જિનોનાં પર (બાવન) ગૃહ અને અગ્રે બલાનક ઉભાં કર્યાં.

શ્રીમાન્ ચણ્ડપને ચણ્ડપ્રસાદ નામે પુત્ર હતો. તેને સોમપુત્ર હતો. તેને અશ્વરાજ પુત્ર હતો તેને પવિત્ર હૃદયવાળા, જિનમતમાં પરાયણ અને ધર્મકાર્યોના પ્રભાવથી વાદળાને પણ નમાવનાર શ્રીમાન્ લલિગ, મલ્લદેવ, વસ્તુપાલ અને તેજપાલ પુત્રો હતા.

મંત્રીશ્વર વસ્તુપાલનો પુત્ર જૈત્રસિંહ અને તેજપાલનો પુત્ર ધીમત લાવણ્યસિંહ દિગ્નાયકો સમાન હતા. અને હાથી પર આરોહણ કરી જિનેશ્વરના દર્શને જતી તેમની ૧૦ (દશ) પુત્રીઓ રમ્ય લાગે છે.

સૌલંકી નૃપ વીરધવલના અતુલ કર જેવા વસ્તુપાલના સુમતિવાળા અનુજ તેજપાલે આ જિનના મંદિરમાં આ પુત્રીઓનાં (?) હાથીપર વિરાજતાં પત્થરનાં ૧૦ (દશ) પુતળાં કરાવ્યાં.

સરવર સમીપમાં ફલ સહિત આગ્ર વૃક્ષ સમાન તેની પત્નીનો આધાર, તેજપાલ નિજ-પત્ની સહિત વસ્તુપાલના મહેલમાં દેખાય છે.

વાપી, કૃપ, જલાશય, વૃક્ષઘટા, તડાગ, મંદિર, સત્રો આદિ સુન્દર અસંખ્ય સ્થાનો આ જે બાધ્યોએ દરેક ગામમાં, દરેક શહેરમાં, દરેક માર્ગ અને દરેક પર્વતપર બંધાવેલાં અને જુનાં સ્થાનો નો જીર્ણોદ્ધાર કરીને પૃથ્વીને રમ્ય બનાવતાં. એ સ્થાનોનું વર્ણન કોણ કરી શકે ?

સુભતિસંપન્ન જન સર્વ કાયોનો ત્યાગ કરી શંકરના પ્રવાસોન્ધાસ ગણી શકે, માર્કણ્ડેય મુનિ ની આંખના પલકારા ગણી શકે અથવા ચંદ્રમાંથી ઝરતાં અમૃતબિંદુ ગણવા પ્રયત્ન કરે. પણ સત્રોને અપાતી સ્તુતિની મહાન સંખ્યા કોઈ ગણી શકે નહીં.

અન્ધરાજ જેના વંશજો સુકૃત્ય અને સહાય કેમ કરવાં તે બાજુ છે, તેની કીર્તિ સદૈવ સર્વ દિશામાં પ્રસરી.

પ્રજા અને નિર્મળ હૃદયનો હેમમતિ ચણકપના પ્રતાપી વંશનો શુર હતો. તેના પછી સત્કાર્ય કરનાર શાન્તિ સૂરિ હતો અને પછી ઉદય થતા શશિના કિરણ જેવા ઉત્તમવળ રૂપવાળો ચન્દ્રા-મરસુરિ આવ્યો.

તેના પછી.....પ્રતાપી જૈન મતના ઉદ્યાનમાં નવા વાદળ સમાન.....
તેનો વિખ્યાત અને.....મહાવિદ્યાવાળો મેર મુનિશ્વર હતો.

ઉદય પ્રભસૂરિ જ્ઞાનામૃત અને ધૈર્યનો સંચય (નિધિ) છે. તેની સાગર સમાન યુદ્ધિ મૌકિતિક સરખા આદેશ આપે છે.

આ ધર્મસ્થાન અને ધર્મસ્થાન સ્થાપનાર અર્જુન પવંતના કાળ સુધી વૃદ્ધિ પામો.

ચૌલુક્ય નૃપોથી સેવન થતા ગરણવાળા શ્રી સોમેશ્વરથી આ ધર્મસ્થાનની આ સુંદર પ્રશસ્તિ રચાએલી છે.

શ્રી નેમિનાથ અને અંબિકાના પ્રસાદથી આ પ્રશસ્તિ વસ્તુપાલના અન્વયને અર્જુનાચલમાં લાલકારી અને મહિમાવાળી નિવડો.

આ પ્રશસ્તિ ગજધર કન્હડના પુત્ર કડવાએ કાતરી હતી.

વિક્રમ સંવત ૧૨૬૭ કાગણ વહી ૧૦ બુધવારે.

ગિરનારના લેખો નં. ૧

વિ. સં. ૧૨૮૮ ક્રા. ૧૦ મુદિ ૧૦ બુધવાર

ગિરનાર પર્વત ઉપર વસ્તુપાલ અને તેજપાલના મંદિરના પશ્ચિમ દરવાજા ઉપર એક લંબ-ગોળ શિલા છે. તેના ઉપર નીચેની ૧૨૦ અક્ષરોવાળી ૧૩ પંક્તિઓ ઠાવેલી છે. લિપિ ઘણી ખરી ૨૫૪ છે, અને લખાણ એકંદરે શુદ્ધ છે.

અક્ષરાન્તર

॥નમઃ શ્રીસર્વજ્ઞાય ॥ પાયાન્નેમિજિનઃ સ યસ્ય ક [યિતઃ] સ્વામીકૃતાગ-
સ્થિતાવપ્રેરૂપદિદૃક્ષયા સ્થિતવતે

પ્રીતે સુરાણાં પ્રમૌ ॥ કાયે માગવતે [વનેવ-ક] .... [દ્વિપોલાચિત્રે]
શંસતામિદશા .... મપિ

... [વનાજવે] ॥ ૧ ॥ સ્વસ્તિ શ્રીવિક્રમસંવત્ ૧૨૮૮ વર્ષે ફાગુણ
શુદ્ધી ૧૦ બુધે શ્રીમદળદિલ-

પુરવાસ્તવ્યપ્રામ્વાટાન્વયપ્રસૂત ઠ૦ શ્રીચંદ્રપાત્મજ ઠ૦ શ્રીચંદ્રપ્રસાદાંગજ ઠ૦
શ્રીસોમતનુજ ઠ. શ્રીઆશારાજનં-

વનસ્ય ઠ. શ્રીકુમારદેવીકુક્ષિસંભૂતસ્ય ઠ. શ્રીલુગિગમહં શ્રીમાલદેવયોરનુજસ્ય મહં.
શ્રી તેજઃપાલાપ્રજન્મનો મહામા-

ત્યશ્રીવસ્તુપાલસ્યાત્મજે મહં શ્રીલલિતાદેવીકુક્ષિસરોવરરાજહંસાયમાને મહં.
શ્રીજયતસિંહે સં. ૭૯ વર્ષપૂર્વે સ્તંભતીર્થમુદ્રાવ્યાપારાન્ વ્યાપૃગ્વતિ સતિ
સં. ૭૭ વર્ષે

શ્રીશત્રુંજયોજ્જયંતપ્રમૃતિમહાતીર્થયાત્રોત્સવપ્રભાવાવિર્ભૂતશ્રીમદેવાધિદેવપ્રસાદાસા-
દિતસંઘાધિપત્યેન ચૌલુક્યકુલનમસ્ત-

લપ્રકાશનૈકમાર્ચંડમહારાજાધિરાજશ્રીલવણપ્રસાદદેવેસુતમહારાજશ્રીવીરધવલદેવ-
પ્રીતિપ્રતિપલરાજ્યસર્વેશ્વર્યેન શ્રીશારદાપ્રતિપન્નાપત્યેન મહામાત્યશ્રીવસ્તુપાલેન તથા

अनुजेन सं. ७६ वर्षपूर्व गुर्जरमंडले धवलककप्रमुखनगरेषु मुद्राव्यापारान् व्याप-
ण्वतामहं श्रीतेजःपालेन च श्रीशत्रुं-

जयावुदाचलप्रभृतिमहातीर्थेषु श्रीमदणहिलपुरभृगुपुरस्तंभनकपुरस्तंभतीर्थदर्भव-
तीधवलककप्रमुखनगरेषु तथा अन्यसमस्तस्थानेष्वपि कोटिशोभिनवधर्मस्थानानि
प्रभूतजीर्णोद्धारार्थं कारिताः ॥ तथा सचिवेश्वरश्रीवस्तुपालेन इह स्वयं निर्मापि-
तश्रीशत्रुंजयमहातीर्थवतारश्रीमदादि-

तीर्थंकरश्रीकृष्णदेवस्तंभनकपुरावतारश्रीपार्श्वनाथदेवसत्यपुरावतारश्रीमहावीरदेवप्र-
शस्तिं सहितकश्मीरावतारश्रीसरस्वतीमूर्तिदेवकुलिकाचतुष्टयजिनयुगलभ्र्वावलोका-
नाशाम्बप्रद्युम्नाशिलेरेषु श्रीनेमिनाथदेवालंकृत देवकुलिकाचतुष्टयतुरगाधिरूढस्वपि-
तामहमहं. श्रीसोमनिजपितृ ठ. श्रीआशाराजमूर्ध्निद्वितयचारुतोरणत्रयश्रीनेमिनाथ-
देवआत्मीयपूर्वजाप्रजानुजपुत्रादिमूर्त्तिसमन्वितसुखोदघाटनकस्तंभ श्रीअष्टापद-
महातीर्थप्रभृति अनेककीर्तनपरं-

परविराजिते श्रीनेमिनाथदेवाधिदेवविभूषितश्रीमदुज्जयंतमहातीर्थ आत्मनस्तथा-
स्वधर्मचारिण्याः प्राग्वाटजातीय ठ.

श्रीकान्हडपुण्याः ठ. राणकुक्षिसंभूताया महं श्रीललितादेव्याः पुण्यागिवृद्धये श्री-
नार्गेन्द्रगच्छे भट्टारकश्रीमहेंद्रसूरिसंताने शिष्यश्रीशांतिसूरिशिष्यश्रीआणंदसूरिश्री-
अमरसूरिप-

दे भट्टारकश्रीहरिमद्रसूरिपट्टालंकरणप्रभुश्रीविजयसेनसूरिप्रतिष्ठितश्रीअजितनाथ-
देवादिर्विंशतितीर्थकरालंकृतयोगमिनवः समंडपः श्रीसमेतमहातीर्थवतारप्रासादः

कारितः ॥ पीयूषपूरस्य च वस्तुपालमंत्रांशितुश्चायमियान् विभेदः ॥ एकः पुन-
र्जीवयति प्रमीतं प्रमीयमाणं तु भुवि

द्वितीयः ॥ १ ॥ श्रीदशरथितेश्वरभृतयः संतु क्वचित्तेपि ये प्रीणंति प्रभवि-
ष्णवोपि विभवैर्नाकिंचनं कंच-

न ॥ सोयं सिंचति कांचनैः प्रतिदिनं दारिद्र्यदावानलप्रम्लानां पृथिवीं नवीनज-
लदः श्रीवस्तुपालः

पुनः ॥ २ ॥ आतः पातकिनां किमत्र कथया दुर्भन्निनामेतया येषां चेतसि
नास्ति किंचिदपरं लोकोपकारं

विना ॥ नन्वस्यैव गुणान्गृणीहि गणशः श्रीवस्तुपालस्य यस्तद्विश्वोपकृतिव्रतं
चरति यत्कर्णेन चीर्णं पुरा ॥ ३ ॥

मीत्वा भानुं भोजराजे प्रयाते श्रीभुंजोपि स्वर्गसाम्राज्यमाजि ॥ एकः संप्रत्यर्धिनां
वस्तुपालस्तिष्ठत्यशु-

संपदनिष्कंदनाय ॥ ४ ॥ चौलुक्यक्षितिपालमौलसचिव त्वर्कीर्तिकोलाहलल्लेखो-
क्योपि विलोक्यमानपुलकानं-

दाशुभिः श्रूयते ॥ किं चैषा कलिदूषितापि भवता प्रासादवापीप्रपाकूपारामसरो-
वरप्रभृतिमिर्धात्रो पवित्रीकृता ॥ ५ ॥

स श्रीतेजःपालः सचिवश्चिरकालमस्तु तेजस्वी ॥ येन वयं निश्चिताश्चितामणिने-
व नंदामः ॥ ६ ॥ लवणप्रसादपुत्रश्रीकरणे लवणसिंहजनकोसौ ॥ मंत्रित्वमत्र
कुरुतां कल्पशतं कल्पतरु-

कल्पः ॥ ७ ॥ पुरा पादेन दैत्यारैर्भुवनोपरिवर्तिना ॥ अधुना वस्तुपालस्य
हस्तेनाघः कृतो बलिः ॥ ८ ॥ दयिता ललि-

तादेवी तनयमवीतनयमाप सचिवेन्द्रात् ॥ नाम्ना जयंतसिंहं जयंतमिन्द्रात्सुलो-
मपुत्रीव ॥ ९ ॥

[एते] श्रीगुर्जरेश्वरपुरोहित ठ. श्रीसोमेश्वरदेवस्य स्तंभतीर्थेन कायस्थवंशे वाजड-
नंदनः ॥ प्रशस्तिमेतामलिखत् जैत्रसिंह ध्रुवः सुधीः ॥ १ ॥ वाहडस्य तनुजेन
सूत्रधारेण धीमता ॥ एषा कुमारसिंहेन समुत्कीर्णा प्रयतनतः ॥ २ ॥

श्रीनेमोखिजगद्गर्तुस्म्यायाश्च प्रसादतः ॥ वस्तुपालान्वयस्यास्तु प्रशस्तिस्त्वस्ति-
शालिनी ॥ ३ ॥

ભાષાન્તર

સર્વજ્ઞને નમન નેમિજિન.....જેનું.....રક્ષો.....

સ્વસ્તિ શ્રી વિક્રમ સંવત ૧૨૮૮ ફાગુણ સુદિ ૧૦ બુધવારે

શ્રી અણહિલપુરનિવાસી, પ્રાગ્વાટ અન્વયનો ઠકુર ચંડપ, તેનો પુત્ર ચણકપ્રસાદ, તેનો પુત્ર સોમ અને તેનો પુત્ર આશારાજ અને તેનો કુમારદેવીથી અવતરેલો પુત્ર હુણિગ અને માલદેવનો અનુજ અને તેજપાલનો જ્યેષ્ઠ બન્ધુ મહામાત્ય શ્રી વસ્તુપાલ, તેનો પુત્ર શ્રી લલિતા દેવીની સરોવર સમાન કુબથી રાજહંસ સરજો જયતસિંહ જન્મ્યો. સંવત ૭૬ વર્ષ પૂર્વે જયતસિંહ સ્તંભતીર્થમાં મુદ્રાવ્યાપાર કરતો હતો, સંવત ૭૭ વર્ષે શ્રી શત્રુંજય, ઉજ્જયન્ત વગેરે મહાતીર્થ યાત્રાના ઉત્સવના પ્રભાવથી સ્પષ્ટ થતા શ્રીમદ્ દેવાધિદેવના પ્રસાદથી પ્રાપ્ત કરેલા સંઘના નાયક પદથી, ચૌહુકય કુળના નભમાં પ્રકાશતા સૂર્ય સમાન મહારાજધિરાજ લગ્નપ્રસાદના પુત્ર મહારાજ વીરધવલની પ્રીતિથી રાજ્યમાં સત્તા પ્રાપ્ત કરનાર, શ્રી શારદાના પ્રસાદથી પુત્ર પ્રાપ્ત કરનાર, મહામાત્ય વસ્તુપાલે તથા સંવત ૭૬ પૂર્વે ગુજરાતનાં નગરોમાં મુખ્ય ધવલકક છે તેમાં મુદ્રાવ્યાપાર કરતા તેના અનુજ તેજપાલે શ્રીશત્રુંજય, અર્બુદાચલ વગેરે મહાતીર્થોમાં, શ્રીમદ્ અણહિલપુર, ભુગુપુર, સ્તંભનકપુર, સ્તંભતીર્થ, દર્ભવતી, ધવલકક આદિ નગરોમાં તથા અન્ય સ્થાનોમાં કેાટી નવાં-ધર્મસ્થાનો બંધાવ્યાં અને જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યા.

તેમ જ વિખ્યાત વસ્તુપાલે શ્રીશત્રુંજયના મહાતીર્થ પરના અવતાર શ્રીમદ્ આદિ તીર્થંકર શ્રી ઋષભદેવ, સ્તંભનકપુરના અવતાર શ્રી પાર્શ્વનાથ દેવ, સત્યપુરના અવતાર શ્રી મહાવીરદેવ, પ્રશસ્તિ સહિત કશ્મીરમાં અવતાર શ્રી સરસ્વતીની વિખ્યાત મૂર્તિ,—આ ચાર દેવ અને બે જિન અરબા, અવલોકના, શારણ અને પ્રદ્યુમ્નાં ચાર શિખરો પર શ્રી નેમિનાથ દેવથી અલંકારિત દેવો—અન્નપર આરોહણ કરેલા પોતાના પિતામહ શ્રી સોમ અને પિતા શ્રી આશારાજની બે મૂર્તિઓ અને ત્રણ તેરણથી મંડિત શ્રી નેમિનાથ દેવ, તેનાં પૂર્વજો, જ્યેષ્ઠ બન્ધુ, અનુજ પુત્રો આદિની મૂર્તિઓવાળો સુખોદ્ધાટનક સ્તંભ, શ્રી અષ્ટાપદ મહાતીર્થે પ્રભૂતિ અનેક કીર્તન-પરંપરાથી વિરાજિત શ્રી નેમિનાથ દેવાધિદેવથી ભૂષિત તે શ્રીમદ્ ઉજ્જયન્ત મહાતીર્થમાં પોતાના અને પોતાની પત્ની પ્રાગ્વાટ વંશના શ્રી કાન્હડની રાણી થયેલી પુત્રી શ્રી લલિતા દેવીના પુણ્યની વૃદ્ધિ માટે શ્રી નાગેન્દ્ર ગચ્છના ભટ્ટારક શ્રી મહેન્દ્રસૂરિના પુત્ર અને શિષ્ય શ્રી શાન્તિ-સૂરિના શિષ્ય શ્રી આનંદસૂરિથી અને અમરસૂરિનું પદ ધારણ કરતા ભટ્ટારક શ્રી હરિભદ્રસૂરિના પવિત્ર સ્થાનનું ભૂષણ પ્રભુ શ્રી વિજયસેન સૂરિથી પ્રતિષ્ઠિત શ્રી અજિતનાથ દેવ આદિ વીશ તીર્થંકરથી અલંકારિત નવ મંદપ સહિત મહાતીર્થાવતારનું લગ્ન નવું મંદિર,—આ સર્વ બાંધું.

(સંલીક) અમૃતના પૂરમાં અને સચીવેશ્વર વસ્તુપાલમાં આંટલો તક્ષાવ છે. પહેલું (અમૃત) મરેલાંને સજીવન કરે છે, બીજો (વસ્તુપાલ) ભૂમિપર મરતાને જીવાડે છે.

“લક્ષ્મીના દાતા કુબેર, લક્ષ્મીપતિ વિષ્ણુ અને પ્રભુવર શિવ જ્યાં હોય ત્યાં ભલે હોય—કારણ કે શક્તિમાન હોવા છતાં હીનોને વૈભવના લંકારથી તેઓ સંતોષતા નથી; જ્યારે વિખ્યાત વસ્તુપાલ પ્રતિદિન દારિદ્ર્યના અગ્નિથી કરમાયેલી પૃથ્વીને નવા વાહણ માફક સુવર્ણથી સિંચે છે. હે ભાઈ! લોકો તરફ ધર્મા સિવાય બીજું કંઈ મનમાં નથી તેવા પાપી અને દુષ્ટ મંત્રીઓની વાંત કરવામાં શો સાર છે? શ્રી વસ્તુપાલ જે પુરાંતન સમયના કર્ણુની માફક વિધ્વના શ્રેયના મતર્ન પાલન કરે છે તેના શુભોર્ન ગાન સર્વ એકત્ર થઈ કરો. સૂર્ય કરતાં અધિક લોજ રાજ્યના લેખ પ

ગયા પછી અને મુજ સ્વર્ગમાં સમ્રાટ થયો પછી દીનોનાં આંસુ હુછનાર ક્ષત વિખ્યાત વસ્તુ-પાલ જ ઉભો છે.

“ચૌલુક્ય નૃપના ઓ મંત્રીશ્વર ! તારી કીર્તિનો ઘોષ ત્રણે લોકમાં હર્ષથી ઉભાં થયેલાં રૂવાં સાથે અને આનંદનાં અશ્રુ સાથે સંભળાય છે. કારણ કે કલિથી દોષિત થયા છતાં તારાથી પૃથ્વી મંદિર, વાપી, પ્રપાં, તકાગ, ઉદ્યાન, અને સરોવરોથી પવિત્ર થઇ છે.

“તેજપાલ મંત્રી જેનાથી અમે ચિંતામણિ માફક નિશ્ચિંત સુખી દિવસો પસાર કરીએ છીએ તે ચિરકાળ તેજસ્વી રહેા.

“લવણપ્રસાદના પુત્રનાં શ્રીકરણકાર્ય કરનાર, લવણસિંહના પિતા સમાન, કંઈપતરૂ સરખો તે સો કંદ્ય થયેલ મંત્રીપણાનો ઉપલોગ કરો.

“પ્રાચીન કાળમાં ભૂમિમાંથી દૈત્યારિ વિષ્ણુએ પગથી બલિને નીચે ઢાળી દીધો હતો. હમણાં તેમ વસ્તુપાલના હાથથી થાય છે.

“તેની પત્ની લલિતાદેવીને આ મંત્રીવરથી નમ્ર શુણ્યસંપન્ન જ્યંતસિંહ નામનો પુત્ર હતો, જેમ પુલોમની પુત્રી શચિને ઇન્દ્રથી જ્યંત હતો.

“આ (પ્રલોકોકો) શ્રી શુર્જશ્વરના પુરોહિત ૪૦ શ્રી સોમેશ્વર દેવની કૃતિના છે.

“ઠાયસ્થ વંશમાં જન્મેલા વાજડના પુત્ર સુબુદ્ધિવાળા જૈત્રસિંહ ક્યવથી આ પ્રશસ્તિ લખાએલી છે.

“વાહડના પુત્ર ધીમત સૂત્રધાર કુમારસિંહથી સંભાળપૂર્વક આ લેખ કૌતરાયો છે.

“ત્રણ જગતના ભર્તૃ શ્રી નેમિનાથ અને અમ્માના પ્રસાદથી વસ્તુપાલના અન્વયને આ પ્રશસ્તિ સ્વસ્તિશાલિની થાઓ.”

ગિરનારના લેખો નં. ૨

વિ. સં. ૧૨૮૮

આ લેખ ઘસ્ટુપાલ અને તેજપાલનાં મંદિરોના પશ્ચિમ દરવાજા ઉપર છે. તેમાં ૧૪ લાંબી પંક્તિઓ છે. પહેલો ભાગ જરા ભુસાઈ ગયો છે. લખાણનો ગદ્ય ભાગ બહુ જ થોડા ફેરફાર સાથે લેખ નં ૧ માં છે તેમ જ છે. પરંતુ શ્લોકો નવા છે.

અક્ષરાન્તર

॥ .... યં: પુ ... તયદુકુલક્ષીરાર્ણવેન્દુર્જિનો
યત્પાદાબ્જપવિત્રમૌલિરસમશ્રી-

રુઝ્યંતોપ્યયં ॥ ઘટે મૂર્ધનિ નિજપ્રભુપ્રસન્નમરોહામપ્રમામંડલો વિશ્વલોગિમૃદાધિપત્ય-
પદવી નીલાતપત્રોજ્વલાં ॥ ૧ ॥

સ્વસ્તિ શ્રીવિક્રમસંવત્ ૧૨૮૮ વર્ષે રહિ-

[લપુરવાસ્ત] વ્ય. છુણિગમહં. ઠ. શ્રીમાલ. લલિતાદેવી-

[કુશિસરોવરરાજહં] સાયં સં. ૭૯. પૂર્વ સ્તંભતીર્થમુદ્રાવ્યાપારં વ્યાં ધિરાજ-
શ્રીલવણ-

[પ્રસાદવેવસુત] મહારાં મહાતીર્થેષુ

[શ્રીમદ્ગણિલપુર] શ્રીમૃગુપુરં શ્રીઋષભદેવ-

[સ્તંભનકપુરાવતાર] શ્રીપાર્શ્વ ચતુષ્ટયજિનદ્વંદ્વઅંબાવલો રૂઢનિજપિતામહ ઠ.
શ્રીસોમસ્ય નિજ પિતૃ ઠ. શ્રીઆશારાજ-

[મૂર્તિદ્વિતય] ચારુતો શ્રીહજ્જયંતમહાતીર્થે આત્મનસ્તથા સ્વમાર્યાયાઃ ઠ.
કાન્હડપુત્ર્યાઃ ઠ.

[રાણકુક્ષિસંભૂતાયા] મહં શ્રીસોલુકાયાઃ પુણ્યાં પટ્ટાલંકરણશ્રીવિજયં દિતશ્રી-
ઋષભદેવપ્રમુખચતુર્વિંશતિતીર્થે સમંહ-

[૫: શ્રીસમેતમહા] તીર્થાવતારપ્રધાનપ્રાસાદઃ કારિતઃ ॥ છ ॥ ચેતઃ કિં કલિ-
કાલ સાલસમહો કિં મોહ-

નો હસ્યતે તૃષ્ણે કૃષ્ણમુલાસિ કિં કથય કિં વિઘ્નોઘ મોઘો ભવાન્ ॥ ડૂમઃ કિં
નુ સલે ન રેલેતિ કિમપ્યસ્માક-

મુજ્જન્મિતં સૈન્યે યત્કિલ ઘસ્ટુપાલકૃતિના ધર્મસ્ય સંવર્ધિતં ॥ ૧ ॥ યં વિષું
ચંપવઃ સિદ્ધમર્થિનઃ શત્ર-

... .. ॥ ... .. पश्यति वर्ण्यतां किमयं मया ॥ २ ॥ वैरं विभूति-
भारत्योः प्रभुत्वप्रणिपातयोः ॥

तेजस्विताप्रशमयोः शमितं येन मंत्रिणा ॥ ३ ॥ क्षीपः स्फूर्वति सज्जकज्जलमल्लेहं
मुहुः संहर्त्रिदर्मडलवृत्तखं-

हनपरः प्रद्वेष्टि मित्रोदयं ॥ शूरः कुरकरः परस्य सहते तेजो न तेजस्विनस्तत्केन
प्रतिमं ब्र-

[वीमि सचिवं श्री]वस्तुपालमिधं ॥ ४ ॥ आयाताः कति नैव यांति कति नो
यास्यंति नो वा कति स्थाने

स्थाननियासिनो भवपथे पांथोभवंतो जनाः ॥ अस्मिन् विस्मयनीयबु-
द्धिजलधिर्विध्वस्य दस्युन् को कुर्वन् पुण्यनिधिं

धिनोति वसुधां श्रीवस्तुपालः परं ॥ ५ ॥ दग्नेस्य वीरघवलक्षितिपस्य राज्यभारे
धुरंधरधुरं

... .. ॥ श्रीतेजपालसचिवे दधति स्वबंधुमारोद्धृतावविधुरैकधुरीणभावं ॥ ६ ॥
इह तेजपालंसचिवो

विमलितविमलाचलेंद्रममृतभृतं ॥ कृत्वानुपमसरोवरममरगणं प्रीणयांचके ॥ ७ ॥
[एते] श्रीमलधारिश्रीनरचंद्रसुरिणां ॥

इह बालिगसुतसहजिगपुत्रानकतनुजबाजडतनूजः ॥ अलि-

[खादिमां कायस्थस्तं]मपुरीयध्रुवो जयतर्षिहः ॥ ८ ॥ हरिमंडपनंदीश्वर-
शिल्पीश्वरसोमदेवपौत्रेण ॥ वकुल-

स्वामिसुतेनोत्कीर्णां पुरुषोत्तमेनेयं ॥ ९ ॥ श्रीनेमेल्लिजगद्गर्तुं शालिनी ॥ १० ॥
माहामात्यं रियं ॥ माहामात्य-

श्रीवस्तुपालभार्यामहंश्रीसोखुकायाधर्मस्थानमिदं ॥

ભાષાન્તર

“ યાદવ કુળના ક્ષીરના ઉદ્ધિ ઇંદુ..... માફક પવિત્ર કરતા”

.....જિન.....વિજય ક્યો.....આ ઉત્તમચન્તનું શિખર તેના ચરણ-
કમળથી પવિત્ર થયેલું છે અને તેના પ્રભાવ અરપાંચિત છે છતાં નિજ પ્રભુતા અતિ પ્રભા-
વાળા મંડળથી આવૃત બની સર્વ પર્વતો પર નીલ છત્ર માફક ઉત્તમચન્ત અધિપતિની પદવી
પોતાના શિર પર ધારણ કરે છે.

“ સ્વસ્તિ શ્રી વિક્રમ સંવત ૧૨૮૮ ફાલ્ગુણ શુદ્ધિ ૧૬ બુધવારે શ્રી અણહિલપુરનિવાસી
પ્રાગ્વાટ કુળના ઠંકુર અરુણપ્રસાદ, તેનો પુત્ર સોમ, તેનો પુત્ર આશારાજ અને તેનો શ્રી
કુમારદેવીથી અવતરેલો લુણિગ અને માલદેવનો અનુજ અને તેજપાલનો ન્યેઠ બંધુ મહામાત્ય
શ્રી વસ્તુપાલ; તેનો પુત્ર લલિતા દેવીની સરોવર જેવી કુખથી રાજહંસ સમાન જયતસિંહ જનમ્યે.
સંવત ૭૯ પૂર્વે જયતસિંહ સ્તંભતીર્થમાં સુદ્રાવ્યાપાર કરતો હતો, સંવત ૭૭ વર્ષે શ્રી શત્રુંજય,
ઉત્તમચન્ત વગેરે મહાતીર્થ યાત્રાના ઉત્સવના પ્રભાવથી સ્પષ્ટ થતા શ્રીમદ્ દેવાધિદેવના પ્રસાદથી
પ્રાપ્ત કરેલા સંઘના નાયક પદથી, ચૌલકય કુળના નભમાં પ્રકાશતા સૂર્ય સમાન મહારાજધિરાજ
લવણપ્રસાદના પુત્ર મહારાજ વીરધવલની પ્રીતિથી રાજ્યમાં સત્તા પ્રાપ્ત કરનાર, શ્રી
શારદાના પ્રસાદથી પુત્ર પ્રાપ્ત કરનાર, મહામાત્ય વસ્તુપાલે તથા સંવત ૭૬ પૂર્વે શુન્દરાતનાં
નગરોમાં મુખ્ય ધવલકંક છે તેમાં સુદ્રાવ્યાપાર કરતા તેના અનુજ તેજપાલથી શ્રી શત્રુંજય,
અર્જુનચલ, વગેરે મહાતીર્થોમાં, શ્રીમદ્ અણહિલપુર, ભુશુપુર, સ્તંભનકપુર, સ્તંભતીર્થ
ફલંવતી, ધવલકંક આદિ નગરોમાં તથા અન્ય સ્થાનોમાં કોટી નવાં ધર્મસ્થાનો બંધાવ્યાં
અને જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યા.

તેમ જ વિખ્યાત વસ્તુપાલે શ્રીશત્રુંજયના મહાતીર્થપરના અવતાર શ્રીમદ્ આદિ તીર્થંકર
શ્રી ઋષાગહેવ, સ્તંભનકપુરના અવતાર શ્રી પાર્શ્વનાથ દેવ, સ્વયંપુરના અવતાર શ્રી મહાવીર
દેવ, પ્રસન્નિ સહિત કર્મીરમાં અવતાર શ્રી સરસ્વતિની વિખ્યાત મૂર્તિ આ ચાર દેવ અને
બે જિન- અરમા, અવલોકના, શામળ અને પ્રદ્યુમ્નનાં ચાર શિખરોપર શ્રી નેમિનાથ દેવથી
અલંકારિત દેવો- અર્થપર આરોહણ કરેલા પોતાના પિતામહ શ્રી સોમ, અને પિતા
શ્રી આશારાજની બે મૂર્તિઓ અને ત્રણ તોરણથી મંડિત શ્રી નેમિનાથ દેવ તેના પૂર્વજ
ન્યેઠ બંધુ, અનુજ, પુત્રો આદિની મૂર્તિઓ વાળો સુખોદ્ધાટનક સ્તંભ, શ્રી અષ્ટાપદ
મહાતીર્થ પ્રભુતિ અનેક કીર્તન પરંપરાથી વિરાજિત શ્રી નેમિનાથ દેવાધિદેવથી ભૂષિત તે,
શ્રીમદ્ ઉત્તમચન્ત મહાતીર્થમાં પોતાના અને પોતાની પત્ની પ્રાગ્વાટ વંશના શ્રી કાઠડની
રાણીથી થયેલી પુત્રી શ્રી સોણુકાના પુણ્યની વૃદ્ધિ માટે શ્રી નાગેન્દ્ર ગચ્છના ભટ્ટારક શ્રી મહેન્દ્ર
સૂરિના પુત્ર અને શિષ્ય શ્રી શાન્તિસૂરિના શિષ્ય શ્રી આનન્દસૂરિથી અને અમરસૂરિનું પદ ધારણ
કરતા ભટ્ટારક શ્રી હરિભદ્રસૂરિના પવિત્ર સ્થાનનું ભૂષણ પ્રભુ શ્રી વિજયસેનસૂરિથી પ્રતિષ્ઠિત
શ્રી અજિતનાથ દેવ આદિ ચોવીસ તીર્થંકરથી અલંકારિત નવ મંડપ-સહિત મહાતીર્થોવતારનું
ભવ્ય નવું મંદિર, - આ સર્વ બાંધ્યું.

(મ્લોકો) હે કલિકાલ ! તારૂં ચિત્ત કેમ યાદી ગયું છે ? વિશ્વના મોહ તું હાર્ય કેમ નથી
કરતો ? હે ભૂણા ! તારૂં મુખ કેમ શ્યામ છે ? હે વિશ્વના સમૂહ ! તારો શ્રમ કેમ ફળીભૂત
નથી થયો ? (તેઓ ઉત્તર આપે છે:) વસ્તુપાલનાં સુકૃત્યોથી ખલવાન બનેલા, શુણાના સૈન્યને
લઇને અમારો ઉપાય સુખેથી આગળ વધતો નથી, એ વિના બીજો શો ઉત્તર અમે આપીએ ?

સેખ ૧

“જેને બન્ધુજનો શશિ સમાન ગણે છે, યાચકગણ સિદ્ધિ ગણે છે, શત્રુઓ વિનાશના દેવતા જેવા લેખે છે, તેવા આ પુરૂષને હું કેમ વર્ણવી શકું ?”

“શ્રી અને વિદ્યા” પ્રભુત્વ અને પ્રણિપાત, તથા અભિમાન અને નમ્રતાનાં સ્વાભાવિક વેર શમાવનાર આ મંત્રી છે.

“દીપક તેલ (સ્નેહ) ચૂસ્યાં કરે છે અને કાળજી આપે છે, ઇન્દુ સાથે સરખાવતાં ઇન્દુ સદા કળામાં ક્ષીણ થાય છે અને સૂર્ય (મિત્ર)ના ઉદયની ઈર્ષા કરે છે, ત્યારે સૂર્ય પોતાનાં પ્રચંડ કિરણોથી અન્ય તેજસ્વી પદાર્થનું તેજ સહન કરતો નથી. આથી વિખ્યાત વસ્તુપાલ સચીવને કેાની સાથે સરખાવી શકાય ?

“આ ભવના પંથમાં ટુંક સમય નિવાસ કરતા કેટલા પંથીજનો નથી આવ્યા ? કેટલાં આદ્યા નથી જતા ? અને હજુ કેટલા નહીં આદ્યા બન્યા ? પણ વિસ્મય પમાડે તેવી બુદ્ધિના સાગર વસ્તુપાલ સર્વ શકોના સંહાર કરે છે અને પુણ્ય નિધિ પોતાના કરમાં રાખી પૃથ્વીનું પાલન કરે છે.

“તે મંત્રીયરે શ્રીવીરધવલ નૃપના રાજ્યનો ભાર ધારણ કરી અને વિખ્યાત તેજપાલે તેના ભાઈના ભારમાં ભાગ લીધો.

“અહીં શત્રુજયને પવિત્ર કરતા અમૃત જળનું અતુલ સરવર બનાવી તેજપાલ સેત્રીવે અમર ગણને સંતુષ્ટ કર્યા.

“શ્રી મહાધારિ નરચન્દ્રસુરિથી આ રચાચ્છેલા છે.

“વાલિગના પુત્ર સહજિગના સુત આટકના તનુ, વાહજના પુત્ર, રત્નપુરના કાયસ્થ દુવ જયતસિંહે આ (લેખ) લખ્યો છે.

“વિષ્ણુના મંદિર અને શિવના વૃષના શિલ્પિઓના નાયક સોમદેવના પૌત્ર બકુલસ્વામિના પુત્ર પુરુષોત્તમે આ કોતર્યું છે.

“આ મહામાત્ય વસ્તુપાલની પ્રશસ્તિ છે.

“મહામાત્ય શ્રી વસ્તુપાલની બાર્યા મહાશ્રી સોમપ્રકાશ આ મંદિર છે.

ગિરનારના લેખો નં. ૩

વિ. સં. ૧૨૮૮ ક્રમીયુ સુદિ ૧૦ પુષ્યવાર

આ લેખ વસ્તુપાલ અને તેજપાલના મંદિરના ઉત્તર દરવાજા ઉપર, ૧૮ પંક્તિઓના છે. ગદ્યલખાણ પહેલા અને ખીના લેખોને બહુ મળતું આવે છે.

અસરાન્તર

ૐ નમઃ સર્વશય ॥ પ્રણમદમરપ્રેલ્લન્મૌલિસ્ફુરન્મણિધોરણી તરુણકિરણશ્રેણી-
શોણીકૃતાસિલવિમહઃ ॥

સુરપતિકરોન્મુકૈઃ [લા]નોદકૈર્ધુમ્પનારુણઃ ક્રુતતતુરિવાપાયાત્ પાયાજ્ઞગંતિ શિવાં-
ગજઃ ॥ ૧ ॥ સ્વસ્તિ શ્રીવિક્રમં વ્યપા-

ગ્વાટાં સાયમાને-

મહં શ્રીં વ્યાપારરૂપાટ્ વીરધવ-

લ્લેવપ્રીં દર્મવત્તીધવ-

લક્ષ્મકં શ્રીસત્યપું રવેવ-

પ્રશસ્તિં ધિરુદનિજપિં સ્વપિતૃં દ્વિતયકુંજરાધિરુદ્ધમહામાત્યશ્રીવસ્તુપાલઅનુજ-
મહં શ્રીતેજઃપાલમૂર્તિદ્વય-

ચારુતોરણત્રયં સ્તંભશ્રીસમેતમહાતીર્થપ્રં તથા સ્વમાર્યાયાશ્ચ પ્રાં પુત્ર્યાઃ ઠ.

રાણુકૃષિં શ્રીસોલુકાયાઃ પું પ્રતિષ્ઠિતશ્રીઋષમદેવપ્રમુલ્લેવાલંકૃતોયમભિનવઃ
સમંડપઃ શ્રીઅષ્ટાપદમહા-

તીર્થાવતારનિરુપમપ્રધાનપ્રાસાદઃ કારિતઃ ॥ છ ॥ પ્રાસાદૈર્ગંગાંગણપ્રણયિમિઃ
પાતાલમૂલંકપૈ કસારૈશ્ચ

સિતૈઃ સિતામ્બરગૃહૈર્નૈલૈશ્ચ લીલાવનૈઃ ॥ યેનેયં નયનિર્જિતેંદ્રસાચિવેનાલંકૃતાલં-
ક્ષિતિઃ ક્ષેમૈકાયતનાં ચિરાયુરુદયી

શ્રીવસ્તુપાલોસ્તુ સઃ ॥ ૧ ॥ સંદિષ્ટં તવ વસ્તુપાલ બલિના વિશ્વત્રયીયાત્રકાન્
મત્વા ના-

રવતશ્ચરિત્રમિતિ તે હૃષોસ્મિ નંદ્યાશ્ચિરં ॥ નાર્થિમ્યઃ કુષ્મર્થિતઃ પ્રથયસિ સ્વલ્પં
ન દત્તે નવ સ્વશ્ચાર્યાં વહુ

मन्यसे किमपरं न श्रीमदान्मुह्यसि ॥ २ ॥ अरिबलदलनश्रीवीरनामायमुन्या
सुरपतिरवतीर्णस्तर्कयामस्तदस्य ॥

निवसति सुरशास्त्री वस्तुपालाभिधानः सुरगुरुरपि तेजः पालसंज्ञः समीपे ॥ ३ ॥
उदारः शूरो वा

रुचिरवचनो वास्ति न हि वा भवत्तुल्यः कोपि कचिदिति चुलुक्येन्द्रसचिव ॥
समुद्रतआतिर्नियतमवगंतुं तव

यशस्तर्तिगेहे गेहे पुरि पुरि च याता दिशि दिशि ॥ ४ ॥ सा कुत्रापि युगत्रयी
वत गता सृष्टा च सृष्टिःसतां सीद-

त्साधुरसंचरत्सुचरितः खेलस्वलोमूत्कलिः ॥ तद्विधार्चिनिवर्त्तनैकमनसः प्रचो-
धुना शं-

भुना प्रस्तावस्तव वस्तुपाल भवते यद्रोचते तत्कुरु ॥ ५ ॥ के निधाय वसुधातले
धनं वस्तुपाल न यमालयं

गताः ॥ त्वं तु नंदसि विवेशयन्निदं दिक्षु धावति जने क्षुधावति ॥ ६ ॥ पोत्रेण
धारय ब्राह्मपते धरित्रीं सूर्यप्रका-

शय सदा जलदाभिधिं च ॥ विश्राणितेन परिपालय वस्तुपाल भारं भवत्सु यदिमं
निदधे विधा-

ता ॥ ७ ॥ आत्मा त्वं जगतः सदागतिरियं कीर्तिमुखं पुष्करं मैत्री भंजिवरः
स्थिरा घनरसः श्लोकस्तमोघः

शमः ॥ नोक्तः केन करस्तवामृतकरः कायश्च भास्वानिति स्पष्टं धूर्जटिमूर्त्यः
कृतपदाः श्रीवस्तुपाल स्वयि ॥ ८ ॥

विद्या यद्यपि वैदिकी न लभते सौभाग्यमेषा क्वचित् न स्मार्त्तं कुरुते च कश्चन
वचः कर्णद्वये य-

द्यपि ॥ राजानः कृपणाश्च यद्यपि गृहे यद्यप्ययं च व्ययश्चिता कापि तथापि
तिष्ठति न मे श्रीवस्तुपाले सति

॥ ९ ॥ कर्णे खलप्रलपितं न करोषि रोषं नाविः करोषि न करोष्यपदे च लामं ॥
तेनोपरित्वमवनेरपि वर्त्तमानः

श्रीवस्तुपालकलिकालमघः करोषि ॥ १० ॥ सर्वत्र आतिमती सर्वविदस्त्वद-
भवत्कथं कीर्तिः ॥

श्रीवस्तुपालपैतुकमनुहरते संततिः प्रायः ॥ ११ ॥ सोपि बलेखलेः स्वरूपतरो-
भूतधैव कश्यपतरोः ॥ श्रीवस्तु-

पालसचिवे सिंचति दानामृतैर्जगती ॥ १२ ॥ नियोगिनामेषु नरेश्वराणां मद्र-
स्वभावः खलु वस्तुपालः ॥ उद्दामदान-

प्रसरस्य यस्य विभाव्यते कापि न मत्तभावः ॥ १३ ॥ विबुधैः पयोधि-
मध्यादेको बहु-

भिः करीदुरूपलब्धः ॥ बह्वस्तु वस्तुपाल प्राप्ता विबुध त्वयैकेन ॥ १४ ॥
प्रथमं धनप्रवाहैर्वाहैरथनाथमा-

त्मनः सचिवः ॥ अधुनातु मुकृतसिंधुः सिंधुरवृद्धैः प्रमोदयति ॥ १५ ॥ श्री-
वस्तुपाल मधता जलधर्गभीरता किलाक-

लिता ॥ आनीय ततो गजता स्वपतिद्वारेयदाकलिता ॥ १६ ॥ [ए] ते श्रीमद्-
गुर्जुरेश्वरपुरोहि-

तठं सोमेश्वरदेवस्य ॥ इह वालिगमुत्तसहजिगंजः ॥ अलिखादिमां क्रायस्थस्तंम-

मन्यसे किमपरं न श्रीमदान्मुखासि ॥ २ ॥ अरिबलदलनश्रीवीरनामायमुख्या
सुरपतिरवतीर्णस्तर्कयामस्तदस्य ॥

निवसति सुरशाखी वस्तुपालाभेधानः सुरगुरुरपि तेजः पालसंज्ञः समीपे ॥ ३ ॥
उदारः शूरो वा

रुचिरवचनो वास्ति न हि वा भवत्तुल्यः कोपि कचिदिति तुल्यक्येदसचिव ॥
समुद्भूतभ्रातिर्नियतमवगंतुं तव

यशस्ततिर्गेहे गेहे पुरि पुरि च याता दिशि दिशि ॥ ४ ॥ सा कुत्रापि युगत्रयी
वत गता सृष्टा च सृष्टिः सतां सीद-

त्साधुरसंचरत्सुचरितः खेलत्सलोकमूकलिः ॥ तद्विश्वार्चिनिवर्चनैकमनसः प्रचो-
धुना शं-

धुना प्रस्तावस्तव वस्तुपाल भवते यद्वोचते तत्कुरु ॥ ५ ॥ के निधाय वस्तुपातले
धनं वस्तुपाल न यमालयं

गताः ॥ त्वं तु नंदसि विवेशयान्निदं दिक्षु धावति जने क्षुधावति ॥ ६ ॥ पोत्रेण
धारय ब्राह्मपते धरित्री सूर्यप्रका-

शय सदा जलदाभिर्षि च ॥ विश्राणितेन परिपालय वस्तुपाल भारं भवत्सु यादमं
निदधे विधा-

ता ॥ ७ ॥ आत्मा त्वं जगतः सदागतिरियं कीर्तिमुखं पुष्करं मैत्री भंत्रिवरः
स्थिरा धनरसः श्लोकस्तमोघ्नः

शमः ॥ नोक्तः केन करस्तवामृतकरः कायश्च भास्वानिति स्पष्टं धूर्जेटिर्मूर्चयः
कृतपदाः श्रीवस्तुपाल त्वयि ॥ ८ ॥

विद्या यद्यपि वैदिकी न लभते सौभाग्यमेवा कचिद् न स्मार्त्तं कुरुते च कश्चन
वचः कर्णद्वये य-

द्यपि ॥ राजानः कृपणाश्च यद्यपि गृहे यद्यप्ययं च व्ययश्चिता कापि तथापि
तिष्ठति न मे श्रीवस्तुपाले सति

॥ ९ ॥ कर्णे खलप्रलपितं न करोषि रोषं नाविः करोषि न करोष्यपदे च लाभं ॥
तेनोपरित्वमवनेरपि वर्त्तमानः

श्रीवस्तुपालकलिकालमघः करोषि ॥ १० ॥ सर्वत्र भ्रातिमती सर्वविदस्त्वद-
भवत्कथं कीर्तिः ॥

श्रीवस्तुपालपैतृकमनुहरते संतति प्रायः ॥ ११ ॥ सोपि बलेखलेपः स्वरूपतरो-
भूतयैव कल्पतरोः ॥ श्रीवस्तु-

पालसचिवे सिंचति दानामृतैर्जगती ॥ १२ ॥ नियोगिनागेषु नरेश्वराणां भद्र-
स्वभावः खलु वस्तुपालः ॥ उदामदान-

प्रसरस्य यस्य विभाव्यते कापि न मत्तभावः ॥ १३ ॥ विबुधैः पयोधि-
मध्यादेको बहु-

भिः करीदुरुपलब्धः ॥ बहवस्तु वस्तुपाल प्राप्ता विबुध त्वयैकेन ॥ १४ ॥
प्रथमं धनप्रवाहैर्बाहैरथनाथमा-

त्मनः सचिवः ॥ अधुना तु सुकृतसिंधुः सिंधुरष्टदैः प्रमोदयति ॥ १५ ॥ श्री-
वस्तुपाल मंत्रता जलधैर्गभीरता किलाक-

लिता ॥ आनीय ततो गजता स्वपतिद्वारेयदाकलिता ॥ १६ ॥ [५] ते श्रीमद्-
गुर्जुरेश्वरपुरोहि-

तठ सोमेश्वरदेवस्य ॥ इह वालिगमुत्तसहजिगं जः ॥ अलिखादिमां प्रायस्थस्तंभ-
पुरीयघ्रुवो जयतसिंहः

॥ १ ॥ हरिमंडपनं नेयं ॥ २ ॥ महामात्यश्रीवस्तुपालप्रशस्तिरियं निष्पन्ना ॥
शुभं भवतु ॥

श्रीनेमिस्त्रिजं शालिनी ॥ महामात्यश्रीवस्तुपालभार्या महं श्रीसोसुकाया धर्मस्थाना-
मिदं ॥ श्रीकल्याणमस्तु ॥

ભાષાન્તર

સર્વજ્ઞને નમન. પ્રભુભ કરતા દેવોના મુગદનાં ઉન્નતવળ મણિનાં મૃદુ કિરણોની શ્રેણીથી રક્ત થએલા, આખા અંગવાળો શિવનો પુત્ર અને જે સુરપતિના કરથી નંખાતા સ્નાનના જળથી પ્રક્ષાલન થતો (કુંકુમ) જેવો રક્ત દેખાય છે તે દેવનો પુત્ર જગતને વિપત્તિમાંથી રક્ષો !

સ્વસ્તિ શ્રી વિક્રમ સંવત ૧૨૮૮ કાશ્યુ શુદ્ધિ ૧૦ બુધવારે.

શ્રી અણ્ણહિલપુરનિવાસી, પ્રાગ્વાટ અન્વયનો ઠકુર ચણ્ણ, તેનો પુત્ર ચણ્ણપ્રસાદ તેનો પુત્ર સોમ અને તેનો પુત્ર આશારાજ અને તેનો કુમાર દેવીથી અવતરેલો પુત્ર લૂણિય અને માલદેવનો અનુજ અને તેજપાલનો જ્યેષ્ઠ બન્ધુ મહામાત્ય શ્રી વસ્તુપાલ : તેનો પુત્ર, શ્રી લલિતાદેવીની સરોવર સગાન કુખથી રાજહંસ સરજો જયતસિંહ. સંવત ૭૬ વર્ષ પૂર્વે જયતસિંહ સ્તંભતીર્થમાં મુદ્રાવ્યાપાર કરતો હતો; સંવત ૭૭ વર્ષે શ્રી શત્રુજય, ઉન્નતવળ વગેરે મહાતીર્થ યાત્રાના ઉત્સવના પ્રભાવથી સ્પષ્ટ થતા શ્રીમદ્દેવાધિદેવના પ્રસાદથી પ્રાપ્ત કરેલા સંઘના નાયકપદથી, ચૌલક્રય કુળના નલમાં પ્રકાશતા, સૂર્ય સમાન મહારાજાધિરાજ લવણપ્રસાદ, ના પુત્ર મહારાજ વીરધવલની પ્રીતિથી રાજ્યમાં સત્તા પ્રાપ્ત કરનાર, શ્રી શારદાના પ્રસાદથી પુત્ર પ્રાપ્ત કરનાર, મહામાત્ય વસ્તુપાલે તથા સંવત ૭૬ પૂર્વે ગુજરાતનાં નગરોમાં મુખ્ય ધવલકક છે તેમાં મુદ્રાવ્યાપાર કરતા તેના અનુજ તેજપાલે શ્રી શત્રુજય, અણ્ણદાયલ વગેરે મહાતીર્થોમાં, શ્રીમદ્ અણ્ણહિલપુર, ભૃગુપુર, સ્તંભનકપુર, સ્તંભતીર્થ, કલિવતી, ધવલકક, આદિ નગરોમાં તથા અન્ય સ્થાનોમાં કોટી નવાં ધર્મસ્થાનો બંધાવ્યાં અને જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યાં.

તેમ જ વિખ્યાત વસ્તુપાલે શ્રી શત્રુજયના મહાતીર્થ પરના અવતાર શ્રીમદ્ આદિતીર્થકર શ્રી ઋષભદેવ, સ્તંભનકપુરના અવતાર શ્રી પાર્શ્વનાથ દેવ, સત્યપુરના અવતાર શ્રી મહાવીરદેવ, પ્રશસ્તિ સહિત કશ્મીરના અવતાર શ્રી સરસ્વતિની વિખ્યાત મૂર્તિ,—આ ચાર દેવ અને બે જિન અર્યા, અવલોકના, શામળ, અને પ્રદ્યુમ્નનાં ચાર શિખરો પર શ્રી નેમિનાથ દેવથી અલંકારિત દેવો અત્યંત આરોહણ કરેલા પોતાના પિતામહ શ્રી સોમ અને પિતા શ્રી આશારાજની બે મૂર્તિઓ અને ત્રણ તોરણથી મંડિત શ્રી નેમિનાથ દેવ, તેના પૂર્વજો, જ્યેષ્ઠ બન્ધુ, અનુજ, પુત્રો આદિની મૂર્તિઓવાળો મુખોદ્ઘાટનક સ્તંભ, શ્રી અષ્ટાપદ મહાતીર્થે પ્રભૂતિ અનેક પરંપરાથી વર્ણન કરાયેલાં યાત્રાધામોથી વિરાજિત શ્રી નેમિનાથ દેવાધિદેવથી ભૂષિત તે, શ્રીમદ્ ઉન્નતવળ મહાતીર્થમાં પોતાના અને પોતાની પત્ની પ્રાગ્વાટ વંશના શ્રી ઠાન્હડની રાણીથી થયેલી પુત્રી શ્રી સોણકાના પુણ્યની વૃદ્ધિ માટે શ્રી નાગેન્દ્રગચ્છના ભટ્ટારક શ્રી મહેન્દ્રસૂરિના પુત્ર અને શિષ્ય શ્રીશાન્તિસૂરિના શિષ્ય શ્રી આનન્દસૂરિથી અને અમરસૂરિનું પદ ધારણ કરતા ભટ્ટારક શ્રી હરિભદ્ર સૂરિના પવિત્ર સ્થાનનું ભૂધણ પ્રભુ શ્રી વિજયસેન સૂરિથી પ્રતિષ્ઠિત શ્રી અજિતનાથ દેવ આદિ તીર્થકરોથી અલંકારિત નવ મંડપ સહિત મહાતીર્થાવતારનું ભવ્ય નવું મંદિર આ સર્વ બાંધ્યું.

(શ્લોક) ગગનમાં ડાલતા શિખરવાળા અને પાતાળમાં જતા મૂળવાળા મહેલોથી, સરવરાથી, શ્વેતામ્બરોના શ્વેત મઠોથી, અને લીલી લીલા કરવાની વાટિકાઓથી ભૂમિ અલંકારિત કરનાર, નયમાં ઈન્દ્રના સચિવનો પરાજય કરનાર અને પૂર્ણ અભયનું સ્થાન વસ્તુપાલ ઉદય યામો અને દીર્ઘાયુથી થાયો.

“હે વસ્તુપાલ ! વારંવાર પ્રાર્થના કર્યા છતાં તું યાચકો વરક્રોધ કરતો નથી અને તેમને અદ્ય આપતો નથી અને વારી સ્તુતિને તું કંઈ લેખતો નથી. તું ટુંકાણમાં શ્રીના મહાવાળો નથી, એમ ત્રિભુવનમાં ગમન કરવા નારદ પાસેથી સાંભળી હું પ્રસન્ન થયો છું, એમ બલિએ સંદેશ મોકલ્યો છે.

શત્રુઓને સંહારનાર વીરધવલના નામથી સુરપતિએ ભૂમિપર અવતરણ કર્યું છે અને તેથી વસ્તુપાલના વેશમાં ઠંદપત્તર અને તેજપાલના વેશમાં દેવના ગુરૂ બૃહસ્પતિ તેની સમીપમાં છે.

“ચૌહુક્ય નૃપના હે સચિવ ! તારા સમાન શૂરો, ઉદાર, અને મધુર વાણીવાળો અન્ય પુરૂષ કોઈ સ્થળે છે કે નહીં, એ બ્રમ ધવાથી તેનો નિર્ણય કરવા તારો યશ ઘેરઘેર અને શહેરશહેરમાં સર્વ દિશામાં તપાસ માટે ગયો છે.

“અફસોસ, ત્રણ યુગ કંઈ પણ વીતી ગયા અને સંજ્ઞાનોની ઉત્પત્તિ અટકી છે. ઋષિ-જનોને હુખ આપતો અને જેમાં માણસો સત્કૃત્યો આચરતા નથી અને શકો ખેલે છે તે કલિ-કાળ પ્રસર્યો છે. આ સંજ્ઞાઓમાં, હે વસ્તુપાલ ! શિવે સાંભળ્યું છે કે તારૂં ચિત્ત વિશ્વની વિપત્તિ દૂર કરવામાં જ ફક્ત દોરાયું છે. તને ગમે તે તું કર.

“ભૂમિમાં ધનનો સંચય મૂકી, યમના ધામમાં કોણ નથી ગયું ? પણ હે વસ્તુપાલ ! તું સર્વ દિશામાં સર્વત્ર ફરતા ભૂખ્યા માણસોને તે (ધનનિધિ) આપવામાં આનન્દ લે છે.

“હે વરાહપતિ ! તારા હંતમાં તું વસુધા ધારણ કર ! આ સૂર્ય તું તેને પ્રકાશિત કર ! આ વાદળ ! તમે તેના પર જળ સિંચો અને હે વસ્તુપાલ ! તું તારા ઉદાર દાનથી તેનું રક્ષણ કર ! કારણ કે વિધાવાએ એ ફરજે તારે શિર મૂકી છે.

“હે વસ્તુપાલ ! શિવની પ્રતિમાઓ સ્પષ્ટ રીતે તારામાં રહી છે; કારણ કે તું જગતનો આત્મા છે. પવન માફક તારો યશ સદા પ્રસરે છે. તારૂં મુખ ઠમળ જેવું (નલ જેવું) છે. હે મંત્રીવર ! તારી મૈત્રી ભૂમિ જેમ સ્થિર છે. તારો યશ જળ સમાન મધુર છે. તારૂં ધૈર્ય સૂર્ય જેમ તિમિર હણનાર છે અને ચંદ્ર સમાન અમૃત પ્રભાવવાળો તારો કર અને અગ્નિ જેવો તારો દેહ ઉજ્જવળ કોણે નથી કહ્યો ?

“વૈદિક જ્ઞાન કોઈ સ્થળે સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત કરતું નથી, કોઈ શ્રુતિનો શબ્દ પણ કાનમાં લેતું નથી, નૃપો કૃપણ છે અને ગૃહમાં અતિશય વ્યય હોય છે, છતાં વસ્તુપાલ છે ત્યાં સુધી મને કંઈ જ ચિંતા નથી.

“તું હુષ્ટોને શબ્દ પણ સાંભળતો નથી, કોઈ પ્રદર્શિત કરતો નથી, અયોગ્ય સીજમાં તારી તૃષ્ણા ફેરતો નથી. આથી હે વસ્તુપાલ ! તું ભૂમિપર વસતો હોવા છતાં કલિને તારા ચરણ નીચે કચરે છે.

“બહુધા (સાધારણ નિયમ પ્રમાણે) સંતતિ તેના પિતાને અનુસરે છે. હે વસ્તુપાલ ! તારા સર્વજ્ઞ દેહમાંથી તારી કીર્તિ જન્મેલી છતાં ભ્રાન્તિવાળી કેમ હોઈ શકે ?

“દાનના અમૃતથી ભૂમિપર સિંચન કરતા વિષ્ણુવત વસ્તુપાલ સચિવથી બલિ અને કંદપ-તરૂનો ગર્વ ધણી ઓછો થઈ ગયો છે.

“ગજ સમાન નૃપના દરબારીઓમાં વસ્તુપાલ ભદ્રના સ્વભાવવાળો છે કારણ કે તેનામાં થી અતિમદ ઝરતા છતાં ઉન્માદ નહીં અનેલા ભદ્ર માફક સદા દાનનો પ્રવાહ વહે છે, છતાં કદિ પણ પ્રમત્ત ભાવ પ્રકટ કરતો નથી.

“ઘણા દેવોથી સાગરમાંથી ફક્ત એક જ હાથી પ્રાપ્ત થયો હતો, પણ હે વસ્તુપાલ ! એક સુસ જનથી (તારામાંથી) સાગરમાંથી (સાગરતટના દેશમાંથી) ઘણા હાથી પ્રાપ્ત થયા છે. વસ્તુપાલ ! તે તારા સ્વામિને પ્રથમ ધનપ્રવાહથી અને પછી અશ્વેથી પ્રસન્ન કર્યો છે. હવે તું જે સંકૃત્યોને સિંધુ છે તેણે તેને અસંખ્ય ગજથી પ્રસન્ન કર્યો છે.

“વસ્તુપાલ ! તે ખરે સાગરની ગંભીરતા માપી છે. કારણ કે તે તેમાંથી અસંખ્ય હાથી લઈ તારા સ્વામિના દ્વાર આગળ મૂક્યા છે.

“આ શ્લોકો શુન્દેશ્વરના પુરોહિત ઠાકુર સોમેશ્વરે (રચેલા) છે.

“વાલિગના પુત્ર સહજિગના પુત્ર આટકના સુત વાજડના પુત્ર સ્તંભપુરનિવાસી કાયસ્થ જયતસિંહ ધ્રુવ” વગેરે વગેરે વગેરે.

ગિરનારના લેખા-નં. ૪^૧

વિ. સ. ૧૨૮૮ ફાગણ સુદિ ૧૦ બુધવાર

વસ્તુપાલ અને તેજપાલના મંદિરના પૂર્વદ્વાર ઉપર આ લેખ છે. અક્ષરો સ્પષ્ટ છે. અને પથર આખો છે.

અક્ષરાન્તર

ૐ નમઃ શ્રીનેમિનાથદેવાય ॥ ॥ તીર્થેશાઃ પ્રણતેન્દ્રસંહતિશિરઃ કોટીરકોટિ-
સ્ફુટત્તેજોજાલજલપ્રવાહલહ-

રીપ્રક્ષાલિતાગ્રિદ્વયઃ ॥ તે વઃ કેવલમૂર્તયઃ કવલિતારિષ્ટાં વિશિષ્ટામમી તામઘ્ના-
દશશૈલમૌલિમળયોવિશ્રાણયંતુ શ્રિયં ॥ ૧ ॥ સ્વસ્તિ શ્રીં ફાગુણ શુદિં
પાલસ્યાત્મજે

મહં શ્રીલં તીર્થવૈભાવકુલમુદ્રાવ્યાપારં વ્યાપૃતં પ્રકાશનૈકમાર્તં પાલેન ચ શ્રી
શત્રુંજં કોટિશો ધર્મસ્થાનાનિં જયમહાતીર્થાવતારં ધિરુદનિ-

જપિતામં સૂપિૃતં દ્વિતયતોરણત્રયં સ્તંભશ્રીસંમેતાવતારમહં મહાતીર્થે આ-
ત્મનસ્તથા સ્વભાર્યાયાઃ પ્રાં મહં શ્રીસોમુલ્લકાયાઃ પું લંકરણશ્રીવિજયસેં છિ-
તશ્રીમદાદિજિનારાજશ્રીરૂપમદેવપ્રમુલ્લચતુર્વિંશતિતીર્થકરાલંકૃતોયમભિનવઃ સમં-
દપઃ શ્રીઅઘાપદમહાતીર્થા-

વતારપ્રધાનં પ્રાસાદઃ કારિતઃ ॥ ॥ છ ॥ ॥ સ્વસ્તિ શ્રી બલયે નમોસ્તુ નિતરાં
કર્ણાય દાને યયોરસ્પેષિ દૃશાં

યશઃ કિયદિદં બંધાસ્તદેતાઃ પ્રજાઃ ॥ દૃષ્ટે સંપ્રતિ વસ્તુપાલસચિવત્યાગે કરિ-
વ્યંતિ તાઃ કીર્તિ કાંચન યા પુનઃ

સ્ફુટમિયં વિશ્વેષિ નો માસ્યતિ ॥ ૧ ॥ કોટીરૈઃ કટકાંગુલીયતિલકૈઃ કેયૂરહારા-
દિભિઃ કૌશેયૈશ્ચ વિભૂષ્યમાણવપુષો

યત્પાણિવિશ્રાણિતૈઃ વિદ્વાંસોગૃહમાગતાઃ પ્રણયિનીરપ્રત્યભિજ્ઞામૃતસ્તૈસ્તૈઃ સ્વં શપથૈઃ
કથં કથમિવ પ્રત્યાયયાંચ-

કિરે ॥ ૨ ॥ ન્યાસં વ્યાતનુતાં વિરોચનસુતસ્ત્યાગં કવિત્વશ્રિયં ભાસવ્યાસપુરઃ
સરાઃ પૃથુરુપ્રાયાશ્ચ વીરવ્રતં ॥ પ્રજ્ઞાં નાકપતાકિનીગુરુરપિ શ્રીવસ્તુપાલ

ધ્રુવં જાનીમો ન વિવેકમેકમકૃતોસ્તેકંતુ કૌતસ્કુર્ત ॥ ૩ ॥ વાસ્તવં વસ્તુપાલસ્ય
વેતિ કશ્ચરિતાદ્યુતં ॥ યસ્ય દાનમ-

વિશ્રાંતમર્થિત્વપિ રિપુત્વપિ ॥ ૪ ॥ સ્તોતવ્યઃ સ્વલુવસ્તુપાલસચિવઃ કેનીમ
વાગ્દૈમવૈર્યસ્ય

ત્યાગવિર્ધિર્વિધૂયવિવિધામ્ દારિદ્ર્યમુદ્રાં હઠાત્ ॥ વિશ્વસ્મિન્નિલેપ્યસૂત્રયદસા-
વર્ધીતિ દાતેતિ ચ દ્વૌ શબ્દાવભિધેયવ-

स्तुविरहव्याहन्यमानस्थिती ॥ ५ ॥ आद्येनाप्यपवर्जनेन जनितार्थित्वप्रमाथान्पुनः
स्तोकं दत्तमिति क्रमांतरगतानाह्वययन्त्रार्थिनः ॥ पूर्वस्माद्गणसंख्ययापि गुणितं
यस्तेष्वनावर्तिषु द्रव्यं

दातुमुदस्तहस्तकमलस्तस्थौ चिरं दुस्थितः ॥ ६ ॥ विश्वस्मिन् कलि पंक्यं-
किलतले प्रस्थानवीथीं विना सीदनेप पदे

पदे न पुरतो गतेति संचितयन् ॥ धर्मस्थानशतच्छलेन विदधे धर्मस्य वर्षीयसः
संचारायंशिलाकलापपदवीं श्रीवस्तुपालस्फुटं ॥ ७ ॥ अंभोजेषु मरालमंडलरुचौ
डिंडीरपिंडत्वपः कासार-

पु पयोधरोधसि लुठन्निर्णक्तमुक्तश्रियः ॥ ज्योत्स्नाभाः कुमुदाकरेषु सदनोद्यानेषु
पुष्पोल्लवणाः स्फूर्ति कामिव वस्तु-

पालकृतिनः कुर्वति नो फीर्षयः ॥ ८ ॥ देव स्वर्नाथ कष्टं ननु क इव भवान्
नंदनोद्यानपालः खेदस्तात्कोच केनाप्यहह

हृतहतः काननात्कल्पवृक्षः ॥ हुं मा वादीस्तदेतत्किमपि करुणया मानवानां
मयैव भीत्यादिष्टोयमुर्व्यास्तिलकयतितलं वस्तुपालछलेन ॥ ९ ॥ श्रीमन्नीश्वर-
वस्तुपालयशसा-

मुचावचैर्वीचिभिः सर्वासिन्नपि लंभिते घवलतां कल्लोलिनीमंडले ॥ गंगैवेयमिति
प्रतीतिविकलास्तान्मति कामं भुवि आम्यं-

तस्तनुसादमंदितमुदो मंदाकिनीयात्रिकाः ॥ १० ॥ वत्कं निर्वासनाज्ञानयनप-
थगतं यस्य दारिद्र्यदस्योर्दृष्टिः पीयूषवृष्टिः प्रणयिषु परितः पेतुषी सप्रसादं ॥
प्रेमालापस्तु कोपि

स्फुरदसमपरब्रह्मसंवादवेदीनेदीयान्वस्तुपालः स खलु यदि तदा कोन भाग्यैकभूतिः
॥ ११ ॥ साक्षात् ब्रह्म परं धरागतमिव

श्रेयोविवर्तः सतां तेजःपाल इति प्रसिद्धमहिमा तस्यानुजन्माजयी ॥ यो घटे
नदशां कदापि कलिनावधामविचामयी यं चोपास्य परिस्पृशति कृतिनः सद्यः परां
निर्वृतिं ॥ १२ ॥ आकृष्टे कमलाकुलस्य कुदशारंभस्य संस्तंगनं वश्यत्वं जगदा-
शयस्य यशसामासांतनिर्वासनं ॥ मोहः शत्रुपराक्रमस्य

भूतिरप्यन्यायदस्योरिति खैरं पद्भिविधकर्मनिर्मितिमया मंत्रोस्य मंत्रीशितुः ॥ १३ ॥

[ए] ते मलधारिनरेद्रसुरिणां स्तंभतीर्थे त्र कां श्रुवः सुधीः ॥ १ ॥ हरि
मंडपनं नेयं ॥ २ ॥

श्रीवस्तुपालप्रभोः प्रशस्तिरियं निष्पन्ना ॥ मंगलं महाश्रीः ॥ ॥ छ ॥ ॥

ભાષાન્તર

“શ્રી નેમિનાથ દેવને નમન. જેનાં ચરણનું નમન કરતા દેવોના શિરપરના અનેક મુગટ-માંથી નીકળતા પ્રકાશના પ્રવાહથી પ્રકાશન થાય છે, અને જે અઢાર (૧૮) પર્વતોના શિખર પર રતન સમાન છે, અને જેઓની પ્રતિમા અતુલ છે, તે તીર્થસ્થાનના દેવતા તમને ઉત્તમ અને પાપ સંહારનાર શ્રી અર્પો.

“સ્વસ્તિ શ્રી વિક્રમ સંવત ૧૨૮૮ ફાગણ શુદ્ધ ૧૦ બુધવારે

“શ્રી અણહિલ્લપુરનિવાસી, પ્રાગ્વાટ અન્વયનો ઠકુર ચણકપ, તેનો પુત્ર ચણક પ્રસાદ, તેનો પુત્ર સોમ અને તેનો પુત્ર આશારાજ અને તેનો કુમારદેવીથી અવતરેલો પુત્ર હુણિગ અને માલ-દેવનો અનુજ અને તેજપાલનો જ્યેષ્ઠ બન્ધુ મહામાલ્ય શ્રી વસ્તુપાલ; તેનો પુત્ર શ્રી લલિતાદેવીની સરોવર સમાન કુખથી રાજહંસ સરખો જયતસિંહ જન્મ્યો. સંવત ૭૬ વર્ષ પૂર્વે જયતસિંહ સ્તંભ-તીર્થમાં મુદ્રાવ્યાપાર કરતો હતો, સંવત ૭૭ વર્ષ શ્રી શત્રુઞ્ચ, ઉજ્જયન્ત વગેરે મહાતીર્થ યાત્રાના ઉત્સવના પ્રભાવથી સ્પષ્ટ થતા શ્રીમદ્ દેવાધિદેવના પ્રસાદથી પ્રાપ્ત કરેલા સંઘના નાયકપદથી, ઔલુક્ય કુળના નભમાં પ્રકાશતા સૂર્ય સમાન મહારાજાધિરાજ લવણપ્રસાદના પુત્ર મહારાજ વીરધવલની પ્રીતિથી રાજ્યમાં સત્તા પ્રાપ્ત કરનાર, શ્રી શારદાના પ્રસાદથી પુત્ર પ્રાપ્ત કરનાર મહામાલ્ય વસ્તુપાલે તથા સંવત ૭૬ પૂર્વે ગુજરાતનાં નગરોમાં સુખ્ય ધવલકંક છે તેમાં મુદ્રાવ્યાપાર કરતા તેના અનુજ તેજપાલથી શ્રીશત્રુઞ્ચ, અણુદાચલ વગેરે મહાતીર્થોમાં, શ્રીમદ્ અણહિલપુર, ભુગુપુર, સ્તંભનકપુર, સ્તંભતીર્થ, દલેવતી, ધવલકંક આદિ નગરોમાં તથા અન્ય સ્થાનોમાં-કોટી નવાં ધર્મસ્થાનો બંધાવ્યાં અને જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યાં.

“તેમ જ વિખ્યાત વસ્તુપાલે શ્રીશત્રુઞ્ચના મહાતીર્થ પરના અવતાર શ્રીમદ્ આદિતીર્થ-ઠર શ્રીઋષભદેવ, સ્તંભનકપુરના અવતાર શ્રી પાર્શ્વનાથદેવ, સત્યપુરના અવતાર શ્રીમહાવીર-દેવ, પ્રસન્નિ સહિત કરમીરના અવતાર શ્રીસરસ્વતિની વિખ્યાત મૂર્તિ,—આ ચાર દેવ અને જે જિન—અમ્બા, અવલોકના, શામ્બ, અને પ્રહુમ્બનાં ચાર શિખરો પર શ્રીનેમિનાથ-દેવથી અલંકારિત દેવો—અશ્વપર આરોહણ કરેલા પોતાના પિતામહ શ્રી સોમ અને પિતા શ્રીઆશારાજની જે મૂર્તિઓ અને ત્રણ તોરણથી મંડિત શ્રી નેમિનાથદેવ, તેના પૂર્વજો, જ્યેષ્ઠ બન્ધુ, અનુજ, પુત્રો આદિની મૂર્તિઓ વાળો સુખોદ્ધાટનક સ્તંભ, શ્રીઅષ્ટાપદ મહાતીર્થ પ્રભૃતિ અનેક પરંપરાથી વર્ણન કરાતાં યાત્રાધામોથી વિરાજિત શ્રીનેમિનાથ દેવાધિદેવથી ભૂષિત તે, શ્રીમદ્ ઉજ્જયન્ત મહાતીર્થમાં પોતાના અને પોતાની પત્ની પ્રાગ્વાટ વંશના શ્રીકાન્હડની રાણાથી થયેલી પુત્રી શ્રીલલિતાદેવીનાં પુણ્યની વૃદ્ધિ માટે શ્રીનાગેન્દ્ર ગચ્છના ભટ્ટારક શ્રીમહેન્દ્રસૂરિના પુત્ર અને શિષ્ય શ્રીશાન્તિસૂરિના શિષ્ય શ્રીઆનન્દસૂરિથી અને અમરસૂરિનું પદધારણ કરતા, ભટ્ટારક શ્રીહરિભદ્ર-સૂરિના પવિત્ર સ્થાનનું ભૂષણ પ્રભુ શ્રીવિજયસેનસૂરિથી પ્રતિષ્ઠિત શ્રીઅજિતનાથદેવ આદિ વીસ તીર્થકરથી અલંકારિત નવ મંડપ સહિત મહાતીર્થાવતારનું ભગ્ય મંદિર,—આ સર્વ બાંધું.

(શ્લોક) નમસ્કાર હોજી શ્રીબલિ અને કર્ણને—જેનાં હાનો અદૃષ્ટ હોવા છતાં કેટલાં યશવાળાં છે અને તેથી જ પ્રજા પૂજવા યોગ્ય છે. જ્યારે વસ્તુપાલ સચિવનાં હાન લોકો પોતાની દૃષ્ટિથી એટલાં મહાન જુએ છે કે વિશ્વમાં પણ તેનો સમાવેશ થઈ શકતો નથી.

“વસ્તુપાલના હાથથી અપાયેલા હાર, મુદ્રા, તિલક, કડાં, માલા અને રેશમના જબ્બાની ભેટથી વિભૂષિત થઈ અનેક વિદ્વાનો એટલા તો બદલાઈ ગયા કે તેઓએ કેમે કરી અને શપથથી પોતાની પત્નીઓને પોતાની અભિજ્ઞા માટે સમજાવી શક્યા.

“વિરોચનનો પુત્ર તેનું દાન ભલે આપે; ભાસ, વ્યાસ વગેરે તેમની કવિત્વ શ્રી, પૃથુ, રથુ આદિ વીરવ્રત અને દેવોની સેનાનો ગુરૂ તેની બુદ્ધિ ઉછીની આપે, પણ વસ્તુપાલ ! અમને સમજાતું નથી કે તે તારો મઠ વિનાનો વિવેક ક્યાંથી પ્રાપ્ત ક્યાં છે,

“જેનાં દાન (ભેટ અને દણ) જે અર્થિઓને અને રિપુઓને સરખાં આણ છે તે વસ્તુપાલનાં અદ્ભુત કૃત્યો ખરા સ્વરૂપમાં કોણ જાણે છે ?

“જેના દાનની વિધિથી દારિદ્ર્યની સુદ્રાનો સત્વર નાશ થયો છે અને અખિલ વિશ્વમાં દાતા અને અર્થિનુ એવા શબ્દોને સૂત્રથી ખાંધી દીધા છે અને નિરૂપયોગી ખનાવી દીધા છે તે માહામાત્ય વસ્તુપાલના મહિમાની કયા નામથી સ્તુતિ કરીએ ?

“પહેલાં દીધેલા દાનથી તુષ્ટ થઈ પુનઃ આગમન કરવા નહીં ઇચ્છાવાળા યાત્રિકોને પોતે થોડું આપ્યું છે એમ માની, તેમને કર પ્રસારી પહેલાં કરતાં ઘણું જ અધિક આપવા યોગ્ય વતો ઉભો રહ્યો.

“જગતને ઠલિના પંક જેવા દોષોથી ખગડેલું માની અને અસ્થિર શુભો પદેપદે સંચરવા માટે પંથ ન હોવાથી સ્ખલિત થયે, એમ માની તે માહામાત્યે જુના ધર્મને ગમન માટે પથર જડેલા માર્ગ જેવાં દાનનાં સ્થાનો ખંધાવ્યાં.

“વસ્તુપાલનો યશ ક્યાં નવીન રૂપ નથી ધારતો ? તેઓને કમળપરના ભ્રમર જેવું સૌંદર્ય છે, સરોવરમાં શીજીના ઠંગી ઉત્તમવળતા છે. સાગરતટના વિમલ મૌકિકની રમ્યતા છે. કુમુદ-ગણમાં જ્યોત્સ્ના સમાન દેખાય છે અને ગૃહના ઉદ્યાનમાં પુષ્પ જેમ શ્વેત પ્રસરે છે.

“અક્ષોસ ! સ્વર્ગના પતિ ! મહાન આપદ ! તું કોણ છે ? (તે કહે) સ્વર્ગના ઉદ્યાનનો રક્ષક. તે પૂછે છે:—“તારો ખેડ શો છે?” “લગવાનના ઉદ્યાનમાંથી કોઈક કંપવટરૂ લઈ ગયું છે?” તે ઉત્તર કરે છે:—“ના એમ ન કહે. મેં માનવોની કર્ણવાથી તેને ભૂમિપર વસ્તુપાલના નામથી મોઢવ્યું છે.

“મહામાત્ય વસ્તુપાલના યશના ઉચ્ચાનીચા તરંગોથી સર્વ સરિતા મંડળ શ્વેત બની જવાથી, પવિત્ર ગંગાના યાત્રા કરનારા દરેક નદીને ખરેખર શ્વેત જળવાળી ગંગા ભૂલથી માની વફળ થયેલા મનથી અને શ્રમિત અને મંદ થયેલાં ગાત્રોવાળા યાત્રાળુઓ અહીં ત્યાં ભ્રમણ કરે છે.

“જેનું મુખ દર્શનમાત્રથી દારિદ્ર્યને નિર્ગમન આજ્ઞા સમાન છે અને જેના પ્રસાદવાળા દૃષ્ટિપાત પ્રભુધિઓને, મિત્રોને અમૃતવૃદ્ધિ સરખા છે જેના પ્રેમાલાપ સરળ અને અતુલ પરબ્રહ્મ સંવાદ તરફ સદા વળે છે તે વસ્તુપાલ સમીપમાં હોય ત્યારે કોણ સફલાગી નથી ?

“તેનો વિજયી અનુજ કદિ પણ નયનોમાં અપવિત્ર કોપ દેખાડતો નથી. અને તેના આશ્રયથી સન્નજનો આપદમાંથી સત્વર મુક્ત થાય છે. તે તેજપાલના નામથી જાણીતો છે અને આ પૃથ્વીપર શુભસમૂહના સૌંદર્ય જેવો દેખાય છે.

“તે શ્રીને આશર્થ્ય છે, વિપત્તિને વિદ્યરૂપ છે, જગતના આશયોને વશ કરનાર છે. અને દિશાના પ્રાન્તે યશ મોઢલનાર છે. તે શત્રુઓનાં પરાક્રમોને મૂર્ચિત કરે છે અને અન્યાય રૂપી ચોરને મૃત્યુ સમાન છે. આ સચિવમાં આ છ શુભો સ્વનિર્મિત છે.

“મલધારિ નરેન્દ્રસૂરિના.....આ છે.

ગિરનારના લેખા. નં. ૫^૧

વિ. સં. ૧૨૮૮ ક્રા. ગણ સુદિ ૧૦, બુધવાર

વસ્તુપાલ અને તેજપાલના મંદિરના બીજા પૂર્વદ્વાર ઉપર આ લેખ છે. જે પથર ઉપર એ કોતર્યો છે તે રંગમાં લીલાશ પડતો છે. અને હવાની અસરને લીધે હવે તે જર્જરી ભૂત થતો જાય છે. તેથી કેટલીક પંક્તિઓ ભૂંસાઈ ગઈ છે. અને ઘણી જગ્યાએ લિપિ ઝાંખી અને અસ્પષ્ટ છે.

અક્ષરાન્તર

ૐ નમઃ સર્વજ્ઞાય ॥ યેદુજ્જયંતં .... જયામૂપ્રજાકલ્યાણા ॥ સ્વસ્તિ
શ્રીવિક્રમસંવત્ ૧૨૮૮

વર્ષે ફાગુણશુદી ૧૦ બુધે શ્રીમદણહિલપુરવા-

સ્તવ્યપ્રાગ્યાદાન્વયપ્રસૂતઠં શ્રીચંડપાત્મજ ઠં શ્રીચંડપ્રસાદાંગજ ઠં શ્રીસોમતનુજઠં
શ્રીઆશારાજનંદનસ્ય ઠં શ્રીકુમાર-

દેવીકુક્ષિસંમૂતસ્ય ઠં શ્રીભુષિગમહંશ્રીમાલદેવયોરનુજસ્યમહં શ્રીતેજપાલામ્રજન્મનો
મહામાત્યશ્રીવસ્તુપાલસ્યાત્મજેમહં શ્રીભ-

લિતાદેવીકુક્ષિસરોવરરાજહંસાય-

માનેમહં શ્રીજયતસિંહે સં. ૭૯ વર્ષપૂર્વે સ્તંમતીર્થે મુદ્રાભ્યાપારાન્ બ્યાપૃષ્વતિ
સતિ સં ૭૭ વર્ષે શત્રુંજયોજ્યેત્રપ-

મૃતિમહાતીર્થયાત્રોત્સવપ્રસાદાવિર્મૂતશ્રીમદ્દેવાધિદેવપ્રસાદાસાદિતસંઘાધિપત્યેન ચૌ-
ભુક્ત્યકુલનમસ્તલપ્રકાશનૈવમાર્તંડમહારાજા-

ધિરાજશ્રીલંબણપ્રસાદદેવસુતમહારાજશ્રીવીરઘ-

વલદેવપ્રીતિપન્નરાજ્યસર્વેશ્વર્યેણ શ્રીશારદાપ્રતિપન્નાપત્યેન મહામાત્યશ્રીવસ્તુપાલેન
તથા અનુજેન સં. ૭૬ વર્ષપૂર્વે ગુર્જ-

રમંડલે ધવલક્ષ્મપ્રમુખનગરેષુ મુદ્રાભ્યાપારાન્ બ્યાપૃષ્વતામહં શ્રીતેજપાલેન ચ
શ્રીશત્રુંજયાર્વુદાચલપ્રમૃતિમહાતીર્થેષુ શ્રીમ-
દણહિલપુરમૃગપુરસ્તં-

भनकपुरस्तंभतीर्थदर्मवतीधवलककप्रमुखनगरेषु तथा अन्यसमस्तस्थानेष्वपि कोटि-
शोभिनवधर्मस्थानानि प्रभूतजी-

गोद्वाराश्च कारिताः ॥ तथा सचिवेश्वरश्रीवस्तुपालेनेह स्वयंनिर्मापितश्रीशत्रुंजय-
महातीर्थावतारश्रीमदादितीर्थकरश्रीऋषभदे-

वस्तंभनकपुरावतारश्रीपार्श्वनाथदेवसत्यपुरावतारश्री-

महवीरदेवप्रशस्तिसहितकश्मीरावतारश्रीसरस्वती मूर्तिदेवकुलिकाचतुष्टयजिनयुगं-
लअम्बावलोकनाशाम्बप्रद्युम्नशिख-

रेषु श्रीनेमिनाथदेवालंकृतदेवकुलिकाचतुष्टयतुरगाधिरूढस्वपितामहमहंश्रीसोमनि-
जपितृ ठं श्रीआशाराजमूर्तिद्वितयचारुतोरण-

त्रयश्रीनेमिनाथदेवआत्मी-

यपूर्वजाग्रजानुजपुत्रादिमूर्तिसमन्वितसुखोद्घाटनकर्त्तृभश्रीअष्टापदमहातीर्थप्रभू-
तिअनेककीर्त्तनपरंपराजिते श्रीनेमिना-

थदेवाधिदेवविभूषितश्रीमहुज्जयंतमहातीर्थे आत्मनस्तथा स्वधर्मचारिण्याः प्राग्वा-
टजातीय ठं श्रीकान्हडपुत्र्याः ठं राणुकुसिसं-

भूतायामहं श्रीललितादेव्याः पुण्याभि-

वृद्धये श्रीनागेंद्रगच्छे भट्टारकश्रीमहेंद्रसूरिसंताने शिष्यश्रीशांतिसूरिशिष्यश्रीआणं-
दसूरिश्रीअमरसूरिपदे भट्टारकश्रीहरि-

भद्रसूरिपट्टालंकरणप्रभुश्रीविजयसेनसूरिप्रतिष्ठितश्रीअजितनाथदेवादिर्विंशतितीर्थ-
करालंकृतोयमभिनवः समंडपः श्रीसंमेतमहा-

तीर्थावतारप्रासादः कारितः ॥ छ ॥

सश्रीनिनाधिपतिधर्मधराधुरीणः श्लाघास्पदं कथमिवास्तु न वस्तुपालः ॥ श्रीशां-
रदासुकृतकीर्त्तिनयादिवेण्याः पुण्यः

परिस्फुरति जंगमसंगमो यः ॥ १ ॥ विभुताविक्रमविद्या विदग्धताविचविवतरण-
विवेकैः ॥ यः सप्तमिर्विकारैः कलितोपि

बभार न विकारं ॥ २ ॥ यस्य भूः किमसावस्तु वस्तुपालमुतः सदा ॥ नावर्णा-
सावथाप्येतौ धर्मकर्मकृतौ कृतौ ॥ ३ ॥ कस्यापि

कवितांनविन-स्य हृदयामुखं ॥ वास्तव्यं वस्तुपालस्य पश्यामस्तद्वयं च यं ॥४॥
दुर्गः स्वर्गगिरिः सकल्पतरुभिर्भेजै न

चक्षुः पथे तस्यौ कामगवी जगाम जलपेरंतः स विवामणिः ॥ कालेऽस्मिन्नव-
लोम्य यस्य करुणं सिंघेति कोन्यः स्वतः पुण्यः

सोस्तु न वस्तुपालमुकृती दानैकवीरः कथं ॥ ९ ॥ सोयं मंत्री गुरुरतितराशुद्धरन्
धर्मभारं श्लाघामूर्तिं नयति न कथं

वस्तुपालः सहेलं ॥ तेजःपालः स्व—लघवलः सर्वकर्माणुबुद्धिर्द्वैतीयकः कलयति-
तरां यस्य धौरेयकत्वं ॥ ६ ॥ एतस्मिन्वसु-

धासुधाजलधरे श्रीवस्तुपाले जगज्जीवातौ सित[योचयैर्नवनवै]र्नक्तं दिवं वर्ष-
ति आस्वातन्यजनापनोऽङ्गितशशीज्योस्नाच्छवलगद्गुणोद्भूतैरथ ... ..

.... ॥ ७ ॥

लक्ष्मीर्मथाचलेंद्रभ्रमणपरिचयादेवधारिष्ठवेयं भूमृगस्यैवमंगाचकितमृगदृशां प्रेमन-
स्थेतरस्या ॥ आयुर्निश्वासवायुप्रणयपरतयैवेवमस्थैर्यदुस्थं स्थास्तुर्धर्मोयमेकः
परमिति हृदये

वस्तुपालेन मेने ॥ ८ ॥ तेजःपालस्य विष्णोश्च कः स्वरूपं निरूपयेत् ॥ स्थितं
जगन्नयी [पा]तुं यदा यो वरकंधरे

॥ ९ ॥ ललितादेवीनाम्ना सधर्मिणी वस्तुपालस्य ॥ अस्यामनिरस्तनयस्तनयोयं
जयतसिंहाख्यः ॥ १० ॥ दृष्ट्वा वपुश्च वृ च परस्परविरोधिनी ॥ विवादा जैत्रसिं-
हस्तारुण्यवाद्रिकः ॥ ११ ॥ क-

तिरियं मलधारिश्रीसरचंद्रसूरीणां ॥ स्तंभतीर्थेन कायस्थवंशे वाजहनंदनः ॥
प्रशस्तिमेतामलिखत् जैत्रसिंहध्रुवः सुधीः

॥ १ ॥ वाडहस्य तनूजेन सूत्रधारेण धीमता ॥ एषा कुमारसिंहेन समुत्कीर्णा
प्रयत्नतः ॥ २ ॥ श्रीनेमेल्लिजगद्गर्तुरम्बायाश्च

प्रसादतः ॥ वस्तुपालान्वयस्यास्तु प्रशस्तिः स्वस्तिशालिनी ॥ छ ॥ शुभमस्तु ॥

સારાંશ :—
“ સર્વજ્ઞને નમન. જેઓ.... ઉત્તજન્યન્તના પર્વતપર ... પ્રભાના કદ્યાણુ માટે.”

“ સ્વસ્તિ શ્રી વિઠ્ઠમ સંવત ૧૨૮૮ ફાગણ શુદ્ધિ ૧૦ બુધવારે.

“ શ્રી અણહિલપુરનિવાસી, પ્રાગ્વાટ અન્વયનો ઠકુર ચણ્ડપ, તેનો પુત્ર ચણ્ડપ્રસાદ, તેનો પુત્ર સોમ અને તેનો પુત્ર આશારાજ અને તેનો કુમારદેવીથી અવતરેલો પુત્ર હાણુગ અને માલદેવનો અનુજ અને તેજપાલનો જ્યેષ્ઠ બન્ધુ મહામાત્ય શ્રીવસ્તુપાલ તેનો પુત્ર શ્રી શ્રીલલિતાદેવીની સરોવર સમાન કુખથી રાજહંસ સરખો જ્યવતસિંહ જન્મ્યો. સંવત ૭૬ વર્ષ પૂર્વે જ્યવતસિંહ સ્તંભતીર્થમાં મુદ્રાભ્યાપાર કરતો હતો. સંવત ૭૭ વર્ષે શ્રીશત્રુંજય, ઉત્તજન્યન્ત વગેરે મહાતીર્થ યાત્રાના ઉત્સવના પ્રભાવથી સ્પષ્ટ થતા શ્રીમદ્દેવાધિદેવના પ્રસાદથી પ્રાપ્ત કરેલા સંધના નાયકપદથી, ચૌલુક્ય કુળના નજમાં પ્રકાશતા સૂર્યસમાન મહારાજાધિરાજ લલણપ્રસાદના પુત્ર મહારાજ વીરધવલની પ્રીતિથી રાજ્યમાં સત્તા પ્રાપ્ત કરનાર, શ્રીશારદા પ્રસાદથી પુત્ર પ્રાપ્ત કરનાર, મહામાત્ય વસ્તુપાલે તથા સંવત ૭૬ પૂર્વે શુજરાતનાં નગરોમાં સુખ્ય ધવલકક્ક છે તેમાં મુદ્રાભ્યાપાર કરવા તેના અનુજ, તેજપાલે શ્રીશત્રુંજય, અણ્ણદા-ચલ વગેરે મહાતીર્થોમાં, શ્રીમદ્, અણહિલપુર, જૃગુપુર, સ્તમ્ભનકપુર, સ્તમ્ભતીર્થ, દર્ભવતી, ધવલકક્ક આદિ નગરોમાં તથા અન્ય સ્થાનોમાં કોટી નવાં ધર્મસ્થાનો બંધાવ્યાં અને છાણો-દાર કરાવ્યાં.

તેમ જ વિખ્યાત વસ્તુપાલે શ્રીશત્રુંજયના મહાતીર્થ પરના અવતાર શ્રીમદ્ આદિ તીર્થ-કર શ્રીમ્મલદેવ, સ્તંભનકપુરના અવતાર શ્રીપાર્શ્વનાથદેવ, સાયપુરના અવતાર શ્રીમહાવીરદેવ, પ્રશસ્તિ સહિત કશ્મીરમાં અવતાર શ્રીસરસ્વતિની વિખ્યાત મૂર્તિ, આ ચાર દેવ અને જે જિન—અગ્નિ, અવલોકના, શાસ્ત્ર અને પ્રહુરનાં ચાર શિખરો પર શ્રીનેમિનાથદેવથી અલંકારિત દેવો—અશ્વપર આરોહણ કરેલા, પોતાના પિતામહ શ્રીસોમ અને પિતા શ્રીઆશારાજની જે મૂર્તિઓ અને ત્રણ તોરણથી મંડિત શ્રીનેમિનાથદેવ, તેના પૂર્વજો, જ્યેષ્ઠ બન્ધુ, અનુજ, પુત્રો આદિની મૂર્તિઓવાળો સુખોદ્ધવાનક સ્તંભ, શ્રીઅષ્ટાપદ મહાતીર્થ પ્રભૂતિ અનેક પરંપરાથી વર્ણન કરતાં યાત્રાધામોથી વિરાજિત શ્રીનેમિનાથ દેવાધિદેવથી ભૂષિત તે, શ્રીમદ્ઉત્તજન્યન્ત મહાતીર્થમાં પોતાના અને પોતાની પત્ની પ્રાગ્વાટ વંશના શ્રીકાન્હડની રાણુથી ધચ્છેલી પુત્રી શ્રીલલિતાદેવીના પુણ્યની દૃઢિ માટે શ્રીનાગેન્દ્રઅચ્છના ભટ્ટારક શ્રીમદ્ગેન્દ્રસૂરિના પુત્ર અને શિષ્ય શ્રીશાન્તિસૂરિના શિષ્ય શ્રીઆનન્દસૂરિથી અને અમરસૂરિનું પદ ધારણ કરવા ભટ્ટારક શ્રીહરિભદ્રસૂરિના પવિત્ર સ્થાનનું ભૂષણ પ્રભુશ્રી વિજયસેનસૂરિથી પ્રતિષ્ઠિત શ્રીઅજિતનાથદેવ આદિ વીસ તીર્થકરોથી અલંકારિત નવ મંડપ સહિત મહાતીર્થોવતારનું લગ્ય નતું મંદિર, આ સર્વ બાંધ્યું.

(શ્લોકો) શ્રીજિન અધિપતિના ધર્મોનો અથપુરૂષ આ વસ્તુપાલ શ્લાઘાનું સ્થાન કેમ ન થાય ? શારદા, સુકૃત્ય, યશ, નય અને અન્યગુણના સમૂહના જંગમ સંગમ માફક પ્રકાશે છે.

“ વિભૂતિ, વિક્રમ, વિદ્યા, વિદ્વગ્ધવા, વિત્ત, વિવતરણ, વિવેક આ સાત વિકારો (વિથી અરૂપતા ગુણ) સંપન્ન તે છે છતાં વિકારની અસર રહિત છે.

“ પૃથ્વી, નાવ, અને સાગરનાં ધર્મકૃત્યો કરવા માટે સરજેલો વસ્તુપાલનો આ પુત્ર અમર રહો.

“ વસ્તુપાલમાં ઠવિત્વ અને અન્ય આનંદો અને સુખ અમે ભોઈએ છીએ.

“ આરોહણ માટે ઠકિન એવા સ્વર્ગના પર્વતપર કંદપવૃક્ષ ઉઠ્યું, સ્વર્ગીય કામધેનુ દહિ બહાર નાસી ગઈ, અને ચિન્તામણિ સાગરમાં છૂપાઈ ગયો. તો પછી વસ્તુપાલના દાન સાથે

કોણ સ્પર્ધા કરે અને પોતાને એકલાને જ ધર્મી કહાવે ? જો કોઈ જ નહીં તો પછી વસ્તુપાલ અસ્પર્ધિત દાનવીર કેમ ન કહેવાવો જોઈએ ?

“ મહામાતૃ વસ્તુપાલ ધર્મકૃત્યોનો ભાર વહે છે, છતાં જ્યારે.....સમો સ્વેત અને સર્વ વસ્તુ સમજનાર બુદ્ધિમાન તેજપાલ કારભારમાં ભાગી બન્યા છે ત્યારે તે (વસ્તુપાલ) (નયમાં) સ્તુતિસ્થાન કેમ ન બને ?

“ જ્યારે સુધા જળ ધારનાર અને મનુષ્યોને સહાય દેનાર વસ્તુપાલ વાદળ મુક્ત ઇન્દુના પ્રકાશ જેવા ઉત્તમ શુભ્રતા ફલ જેવાં રૂપાનાં દાનની વૃદ્ધિ શતદિવસ કરે છે ત્યારે પ્રજા તેના રક્ષણથી રહે (જીવે) છે.

“ વસ્તુપાલ પૂર્ણ ખાત્રીથી માને છે કે લક્ષ્મી મંથન કરતા પર્વતની ભ્રમણાના પરિચયથી ચંચલ છે. મૃગ જેવી ચપલ ચક્રુવાળી નારીઓનો પ્રેમ અસ્થિર છે, કારણ કે તે શૂલંગના લંગ-પર આધારવાળો છે અને શ્વાસવાયુનું બનેલું જીવન અનિશ્ચિત છે. અને તેથી ફક્ત ધર્મ જ સ્થિર છે.

“ ત્રિભુવનને સ્કંધપર રક્ષતા તેજપાલ અને વિષ્ણુનું રૂપ સારી રીતે કોણ વર્ણવી શકે ?

“ વસ્તુપાલની પત્ની લલિતાદેવી હતી, તેને નયમાં ખાત્રી વિનાનો જયવસિંહ હતો.

“ જૈત્રસિંહે તેનું યૌવન સ્થિર તેના દેહ અને દુષ્ટવાસના વચ્ચે મૂક્યું.

“ મલધારિ સરચન્દ્રસૂરિની આ કૃતિ છે.

“ જૈત્રસિંહ ધ્રુવ લખનાર અને કુમારસિંહ કોતરનાર” વગેરે વગેરે.

ગિરનારના લેખો નં. ૬

વિ. સં. ૧૨૮૮ ફાગણ સુદ ૧૦ બુધવાર

વસ્તુપાલ અને તેજપાલના મંદિરના હક્ષિણ દ્વાર ઉપર આ લેખ છે. લિપિ સ્પષ્ટ છે.

અક્ષરાન્તર

ૐ નમઃ શ્રીસર્વજ્ઞાય ॥ સંમેતાદ્રિશિરઃ કિરીટમણયઃ સેરસ્મરાહંકૃતિધ્વંસોછાસિ-
તકીર્તયઃ શિવપુરપ્રાકારતાર-

શ્રિયઃ ॥ અનત્યશ્રિતસંવિદાદિવિલસદ્ગ્લૌઘરત્નાકરાઃ કલ્યાણાવલિહેતવઃ પ્રતિ-
કલં તે સંતુ વસ્તૌર્થયાઃ ॥ ૧ ॥ સ્વસ્તિ

શ્રીવિક્રમસંવત્ ૧૨૮૮ વર્ષે ફાગુણશુદી ૧૦ બુધે શ્રીમદ્ગણદિલપુરવાસ્તવ્યમા-
ન્વાટકુલલંકરણ

શ્રીચંદ્રપાલજ ઠ. શ્રીચંદ્રપ્રસાદાંગજ ઠ. શ્રીસોમતનુજ ઠ. શ્રીઆશારાજનંદનસ્ય ઠ.
શ્રીકુમારદેવીકુક્ષિસંમૂતસ્ય ઠ.

શ્રીલણિગમદ્શ્રીમાલદેવયોરતુજસ્ય મદ્શ્રીતેજઃપાલામ્રજન્મનો મહામાત્યશ્રીવસ્તુ-
પાલસ્યાત્મજે મદ્શ્રીલલિતાદેવીકુક્ષિ-

સરોવરરાજહંસાયમાને મદ્શ્રીજયતસિદ્ધે સં. ૭૯ વર્ષપૂર્વે સ્તંભતીર્થે મુદ્રાવ્યાપારાન્
વ્યાપ્તવતિ સતિ સં. ૭૭ વર્ષે, શ્રીશત્રુંજયોજ્જયંતમમૃતિમદ્ગાતીર્થયાત્રોત્સવમમાધા-
વિર્મૂતશ્રીમદેવા-

ધિદેવમસાદાસાદિતસંધાધિપત્યેન ચૌલુક્યકુલનમસ્તલપ્રકાશનૈકમાર્તંડમહારાજા-
ધિરાજશ્રીલવણપ્રસાદદેવસુતમહારાજ-

શ્રીવીરધવલદેવપ્રીતિપ્રતિપન્નરાજ્યસર્વધ્યૈયેણ શ્રીશારદાપ્રતિપન્નાપત્યેન મહામા-
ત્ય શ્રીવસ્તુપાલેન તથા અનુજેન ગુર્જરમંડલે ધવલકકમમુલ્લગરેષુ મુદ્રાવ્યાપારાન્
વ્યાપ્તવતા મદ્, શ્રીતેજઃપાલેન

ચ શ્રીશત્રુંજયાર્વુદાચલમમૃતિમદ્ગાતીર્થેષુ શ્રીમદ્ગણદિલપુરમૃગપુરસ્તંભનકપુરસ્તંભતી-
ર્થદર્ભવતીધવલકકમમુલ્લગરેષુ તથા

અન્યસમસ્તસ્થાનેષ્વપિ કોટિશોમિનવધર્મસ્થાનાનિ પ્રમૂતજીર્ણોદ્ધારાશ્ચ કારિતાઃ ॥

તથા શ્રીશારદાપ્રતિપલ્લવપુત્રસચિવેશ્વરશ્રીવસ્તુપાલેન સ્વધર્મચારિણ્યાઃ પ્રાગ્વાટજાતીય ઠ.

શ્રીકાન્હડપુત્ર્યાઃ ઠ. રાણકુક્ષિસંમૂતાયામદ્ શ્રીલલિતાદેવ્યાસ્તથા આત્મનઃ પુણ્યા-
મિવૃદ્ધયે હહ સ્વર્ચનિર્માપિતશ્રીશત્રું-

जयमहातीर्थावतारश्रीमदादितीर्थकरश्रीऋषभदेवस्तंभनकपुरावतारश्रीपार्श्वनाथदेव-
सत्यपुरा-

वतारश्रीमहावीरदेवप्रशस्तिसहितकश्मीरावतारश्रीसरस्वतीमूर्तिदेवकुलिकाचतुष्टय-
जिनयुगलअम्भावलोऽकना-

शाम्भप्रद्युम्नशिखरेषु श्रीनिमिनाथदेवालंकृतदेवकुलिकाचतुष्टयतुरगाधिरुद्धनिजपि-
तामहमहं श्रीसोमस्वपितृ ठं श्रीआ-

शाराजमूर्तिद्वितयचारुतोरणत्रयश्रीनिमिनाथदेवआत्मीयपूर्वजाग्रजानुजपुत्रादिमूर्तिस-
मन्वितमुखोद्घाटनकस्तंभश्रीअष्टापदमहार्थिप्रभृतिअनेककीर्तनपरंपराविराजिते
श्रीनिमिनाथदेवाधिदेवविभू-

पितश्रीमदुज्जयंतमहातीर्थेश्रीनागेंद्रगच्छे भट्टारकश्रीमहेंद्रसूरिसंताने शिष्यश्रीशां-
तिसूरिशिष्यश्रीआणंदसूरिश्रीअमरसुरिपदे

भट्टारकश्रीहरिभद्रसूरिपट्टालंकरणप्रभुश्रीविजयसेनसूरिप्रतिष्ठितश्रीमदजितनाथदेवप्र-
मुखविंशतितीर्थकरालंकृतोद्यमभिनवः समंहपः श्रीसंमेतावारमहातीर्थप्रासादः का-
रितः ॥ छ ॥

शुष्णाति प्रसभं वसु द्विजपते गौरीगुरुं लंघयन् नो धृष्टे परलोकतो भयमहोहंसा-
पलापे कृती ॥ उच्चैरास्तिक-

चक्रवालमुकुटश्रीवस्तुपाल स्फुटं भेजे नास्तिकतामयं तव यशः पूरः कुतस्त्या
मिति ॥ १ ॥ कोपाटोपपरैः परैश्चलचमूरंगजुरंगक्षतक्षोणीक्षोदवशादशोधि जलधिः
श्रीस्तंभतीर्थे पुरे ॥ स्वेदाम-

स्तदिनीधटाघटनयाश्रीवस्तुपाल स्फुरत्तेजस्तिग्मगभस्तिवक्षतनुभिस्तैरेव संपूरितः
॥ २ ॥ दिग्यात्रोत्सववीरवीरधवलक्षो-

णीववाघ्यासितं प्राज्यं राज्यरथस्य भारमगितः स्कंधेधदल्लीलया ॥ भाति आतरि
दक्षिणे समगुणे श्रीवस्तुपालः फयं

न श्लाघ्यः स्वयमश्वराजतनुजः कामं सवामास्थितिः ॥ ३ ॥ लावण्यांग इति
श्रुतिव्यतिकरैः सत्याभिधानोभवद्भ्राता

यस्य निशानिशांतविकसच्छंद्रप्रकाशाननः ॥ शंके शंकरकोपसंभ्रममरादासीदनंगः
स्मरः साक्षादंगमयोगमित्यपहृतः

स्ववर्गगनाभिर्लघु ॥ ४ ॥ रक्तः सद्गतिभावभानिचरणे श्रीमल्लदेवो पुरोयद्भ्राता-
परमेष्ठिवाहनतया प्राप्तः प्रतिष्ठां

परां ॥ खेलन्निर्मलमानसे न समयं क्वापि श्रयन् पंकिलं विधे राजति राजहंस
इव यः संशुद्धपक्षद्वयः ॥ ६ ॥ सोयं

तस्य सुवारहस्य कवितानिष्ठः कनिष्ठः कृती बंधुर्बधुरबुद्धिबोधमधुरः श्रीवस्तुपा-
लामिधः ॥ ज्ञानामोरुहकोटरे अमरतां ॥ १ ॥
सांगसाम्यं यशः सोमेऽशौरितुलां च यस्य महिमक्षीरोदधौ स्वंदधौ ॥ ६ ॥
इंदुविंदुरपां सुरेश्वरसरिङ्गिडीरपिडः पतिर्मासां विद्रुमकंदलः किलविमुः श्रीवत्स-
लक्ष्मा नमः ॥ कैलासत्रिदशे-

भशंभुहिमवत्पायास्तु मुक्ताफलस्तोमः कोमलवालुकास्य च यशः क्षीरोदधौ
कौमुदी ॥ ७ ॥ हस्ताग्रन्यस्तसारस्वतर-

सरसनप्राप्तमाहात्म्यलक्ष्मीस्तेजःपालस्ततोसौ जयति वसुभरैः पूरयन् दक्षिणाशां ॥
यद्बुद्धिः कल्पि-

[—भं] द्विषगहनपरक्षोणिभृद्वृद्धिसंपन्नोपामुद्राधिपस्य स्फुरति लसदिनस्फारसं-
चारहेतुः ॥ ८ ॥ पुण्यश्रीर्भुवि

मल्लदेवतनयोभूत्पुण्यसिंहो यशोवर्यः स्फूर्जति जैत्रसिंह इति तु श्रीवस्तुपाल-
त्मजः ॥ तेजःपालमुतस्त्वसौ विजयते

लावण्यसिंहः स्वयं यैर्विश्वे भवदेकपादपि कलौ धर्मश्चतुष्पादयं ॥ ९ ॥ एते
श्रीनागेंद्रगच्छे भट्टारकश्रीउद-

[यप्रभ] सुरीणां ॥ स्तंभतीर्थेन कायस्यवंशे वाजडनंदनः ॥ प्रशस्तिमेतामलि-
खत् जैत्रसिंहध्रुवः सुधीः ॥ १ ॥

वाहडस्य तनुजेन सूत्रघारेण धीमता ॥ पपा कुमारसिंहेन समुत्कीर्णां प्रयत्नतः
॥ २ ॥ श्रीनेमेलिजगद्गर्तुरम्बायाश्च

प्रसादतः ॥ वस्तुपालान्वपस्यास्ति प्रशस्तिः स्वस्तिशालिनी ॥ ३ ॥ श्रीवस्तुपाल-
प्रभोः प्रशस्तिरियं निष्पन्ना ॥ शुभं भवतु ॥

ભાષાન્તર

સર્વજ્ઞને નમન. સમેત પર્વતના મુગટ સરખા શિખરના રત્નો સમાન, સ્થિત કરતા કામદેવનો મહ ઉતારી અધિકૃતા પામેલા યશવાળા, જેનો ઉજ્જવળ પ્રભા શિવપુરના દુર્ગ સમાન છે અને શાશ્વત સંબંધી જ્ઞાન આદિ રત્નોની ખાણ જેવા તીર્થકરો તમને સદા અતિ આશીષ આપો.

સ્વસ્તિ શ્રીવિક્રમ સંવત ૧૨૮૮ કાણુ શુદ્ધિ ૧૦ બુધવારે.

શ્રી અણહિલપુરનિવાસી, પ્રાગ્વાટ કુળના ઠકુર ચણ્ડપ, તેનો પુત્ર ચણ્ડપ્રસાદ, તેનો પુત્ર સોમ, તેનો પુત્ર આશારાજ અને તેનો પુત્ર કુમારદેવીથી અવતરેલો હુણિગ અને માલદેવનો અનુજ અને તેજપાલનો જ્યેષ્ઠ બન્ધુ મહામાત્ય શ્રીવસ્તુપાલ; તેનો પુત્ર લલિતાદેવીની સરોવર જેવી કુખથી રાજહંસ સમાન જયતસિંહ જન્મે સંવત. ૭૯ વર્ષ પૂર્વે જયતસિંહ સ્તંભતીર્થમાં મુદ્રાબ્યાપાર કરતો હતો, સંવત ૭૭ વર્ષે શ્રીશત્રુજય, ઉજ્જવળ વગેરે મહાતીર્થ યાત્રાના ઉત્સવના પ્રભાવથી સ્પષ્ટ થતા શ્રીમદ્દેવાધિદેવના પ્રસાદથી પ્રાપ્ત કરેલા, સંઘના નાયકપદથી, ચૌલુક્ય કુળના નકમમાં પ્રકાશતા સૂર્ય સમાન મહારાજાધિરાજ લવણપ્રસાદના પુત્ર મહારાજ શ્રીવીરધવલની પ્રીતિથી રાજ્યમાં સત્તા પ્રાપ્ત કરનાર, શ્રીશારદાના પ્રસાદથી પુત્ર પ્રાપ્ત કરનાર, મહામાત્ય વસ્તુપાલે તથા ૭૬ પૂર્વે શુજરાતનાં નગરોમાં મુખ્ય ધવલકક છે તેમાં મુદ્રાબ્યાપાર કરતા તેના અનુજ તેજપાલે શ્રીશત્રુજય, અણ્ણદાચલ, વગેરે મહાતીર્થોમાં શ્રીમદ્ અણહિલપુર, ભૃગુપુર, સ્તંભલનકપુર, સ્તંભલતીર્થ, દર્ભવતી, ધવલકક, આદિ નગરોમાં તથા અન્ય સ્થાનોમાં કેટી નવાં ધર્મસ્થાનો બંધાવ્યાં અને જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યાં

તેમ જ વિખ્યાત વસ્તુપાલે શ્રીશત્રુજયના મહાતીર્થ પરના અવતાર શ્રીમદ્ આદિતીર્થકર શ્રીઋષભદેવ, સ્તંભનકપુરના અવતાર શ્રીપાર્શ્વનાથ દેવ, સત્યપુરના અવતાર, શ્રીમદ્દાવીરદેવ, પ્રશસ્તિ સહિત કરમીરમાં અવતાર શ્રીસરસ્વતીની વિખ્યાત મૂર્તિ, આ ચાર દેવ અને બે જિન—અમ્બા, અવલોકના, શામ્બ અને પ્રહુસનાં ચાર શિખરો પર શ્રીનેમિનાથ દેવથી અલંકારિત દેવો—અશ્વપર આરોહણ કરેલા પોતાના પિતામહ શ્રીસોમ અને નિજ પિતા શ્રીઆશારાજની બે મૂર્તિઓ, અને ત્રણ તોરણથી મંડિત શ્રીનેમિનાથ, તેના પૂર્વે, જ્યેષ્ઠ બંધુ, અનુજ, પુત્રો આદિની મૂર્તિઓ વાળો સુખોદ્ધાટનક સ્તંભ, શ્રીઅષ્ટાપદ મહાતીર્થ પ્રભૃતિ અનેક પરંપરાથી વર્ણન કરાએલાં યાત્રાધામોથી વિરાજિત શ્રીનેમિનાથ—દેવાધિદેવથી ભૂષિત તે, શ્રીમદ્ ઉજ્જવળ મહાતીર્થમાં પોતાના અને પોતાની પત્ની પ્રાગ્વાટ વંશના શ્રીકાન્હડની રાણી થએલી પુત્રી શ્રીલલિતાદેવીના પુણ્યની વૃદ્ધિ માટે શ્રીનાગેન્દ્રગચ્છના ભટ્ટારક શ્રીમહેન્દ્રસૂરિના પુત્ર અને શિષ્ય શ્રીશાન્તિસૂરીના શિષ્ય શ્રીઆનન્દસૂરિથી અને અમરસૂરિનું પદ ધારણ કરતા ભટ્ટારક શ્રીહરિભદ્રસૂરિના પવિત્ર સ્થાનનું ભૂષણ પ્રભુ શ્રીવિજયસેનસૂરિથી પ્રતિષ્ઠિત શ્રીઅજિતનાથદેવ આદિ વીશ તીર્થકરોથી અલંકારિત નવ મંડપ સહિત મહાતીર્થાવતારનું ભવ્ય નવું મંદિર આ સર્વ બાંધ્યું.

(શ્લોક) ઉચ્ચ ધર્મ મંડળના મુગટ । આ વસ્તુપાલ ! તારો યશ પ્રાણજીવોને દ્રવ્ય ત્યાગ કરાવે છે, ચંદ્રને તેના પ્રકાશને ત્યાગ કરાવે છે અને હિમાલય (પાર્વતીના પિતા) કરતાં અધિકૃતાવાળો તે સ્વર્ગને પશુ ભય ધારતો નથી અને હુંસોને વિરસ્કાર કરવામાં આનન્દ લે છે એ કોષ કયાંથી લાવે છે ?

“શ્રીસ્તંભતીર્થ સમીપમાં સાગર, કોપ પ્રદર્શિત કરતા શત્રુઓના સેનાના અશ્વોથી ભૂમિમાંથી ઉડેલી રજ્જી સૂઝાઈ ગયો હતો. પણ તે પુત્ર વસ્તુપાલના પ્રતાપનાં ચણ્ડ કિરણોથી વપેલાં તેમનાં શરીરના શ્વેદના પાણીની વહેતી નદીઓથી ભરાયો.

ગિરનારના લેખો નં. ૨૩

વિ. સં. ૧૩૦૫ વૈશાખ સુદિ ૩ શનિવાર

વસ્તુપાલનાં મંદિરોમાંનું એક વચ્ચું મંદિર શ્રી પાર્શ્વનાથનું છે, જેમાં શ્રી પાર્શ્વનાથની મૂર્તિની એકક ઉપર આ લેખ કોતરેલો છે.

અક્ષરાન્તર

૬૦ સંવત્ ૧૩૦૧ વર્ષે વૈ-

શાલ્યુદિ ૩ શનૌ શ્રીપત્તનવાસ્ત-

વ્યશ્રીમાલજ્ઞાતીય ઠ. વાહક-

સુતમહંપદ્મસિંહ પુત્ર ઠ.

પથિમિદેવી અંગજ-—

—નજમહં શ્રીસામતસિંહ

તથા મહામાત્યશ્રી-

સલ્લખણસિંહાભ્યાં શ્રીપાર્શ્વનાથ-

વિંવં પિત્રોઃ શ્રેયસેઽન્ન કા-

રિતં તત્તો બૃહદ્રજ્ઞે શ્રીપ્રણુન્નસુરિ

પદોદ્ધરણ શ્રીમાનદેવ

સૂરિશિષ્ય શ્રીજયાનં [દ] —— પ્રતિષ્ઠિતં [શુભં ભવતુ]

ભાષાન્તર

ૐ ! સંવત્ ૧૩૦૫ વૈશાખ શુ. ૩ શનિવારે, શ્રી પાર્શ્વનાથની આ પ્રતિમા ઠાકુર વાહક પદ્મનિવાસી અને શ્રીમાલ જ્ઞાતિના મહામંત્રી શ્રી સલ્લખણસિંહે પોતાના માતાપિતાના શ્રેય માટે હલી ઠરાવી છે. બૃહત્ ગરુડના પ્રણુન્નસૂરિના પુત્ર પદ્મસિંહના પથિમિદેવીથી પુત્ર, અને ... નો અનુજ, સામંત સિંહના પવિત્ર આસનનો અલંકાર પૂજ્ય માનં દેવસૂરિના શિષ્ય જયાનંદ ...

વીસલદેવનો અમદાવાદનો લેખ

[વિક્રમ-] સંવત ૧૩૦૮

આ લેખ અમદાવાદમાં ભદ્રમાં અહમદ શાહ ૧ લા (ઈ. સ. ૧૪૧૧-૧૪૪૩) ની મસ્જીદમાં એક થાંભલા ઉપર છે. તે હું પહેલી વાર પ્રસિદ્ધ કરું છું. કોતરેલો થાંભલો વ્યાસાસનની જમણી બાજુએ અને બાળી વાળી ઓસરીની સામે છે. એકંદરે અક્ષરો સુરક્ષિત છે, એકે થોડાને નુક-શાન થયું છે. પહેલી પંક્તિ, જેમાં તારીખનો થોડો ભાગ છે, તેના શરૂવાત તથા અંતના ભાગ સિવાય આખો લેખ સંપૂર્ણ છે. મહિનાનું નામ નાશ પામ્યું છે. ભાષા સંસ્કૃત છે. પણ તેને ગુજરાતીની અસર થઈ હોવાથી તે સમયની સાધારણ મિશ્ર ભાષા થઈ છે. અક્ષરોનો આકાર વીસલદેવના લેખો તથા તે સમયના બીજા ઔલુક્ય રાજાઓના લેખોમાં હોય છે તેવો છે.

લેખ વીસલદેવન રાજ્યનો છે, તેના ઉપર સાલ વિક્રમ સંવત ૧૩૦૮ (ઈ. સ. ૧૨૫૧ લગભગ), ૧૧ મો દિવસ ને, રવિવાર (અને માસનું નામ ભાંગી ગયું છે) છે. સોલદેવીના સેવક ૧૪૮ે માર્હિસકમાં ઉત્તરેશ્વરના મંદિરમાં એક બાળીનું દાન કર્યું તેમાં લખ્યું છે.

આસ ઉપયોગી સવાલ માર્હિસક જ્યાં આ હિંદુ મંદિર હતું અને તેના ઉપયોગ મહમદ શાહે મસ્જીદ બાંધવામાં કર્યો હતો, તે સ્થળ ઓળખાવવાનો છે. તેને અમદાવાદથી દૂર કેાઈ સ્થળ તરીકે ઓળખાવવાનું છે. આવાં નામવાળાં ત્રણ સ્થળો છે. તેમાં માણસા અને મેસાણ તે અમદાવાદની ઉત્તરે છે, અને મહિસા તે ખેડા કલેક્ટોરેટના કાસરા તાલુકામાં છે. પરંતુ આ ત્રણમાંથી કોઈ પણ સ્થળમાં એવાં ખંડેરા નથી કે જેના ઉપરથી મહમદશાહે પોતાની મસ્જીદ માટે તેના ઉપયોગ કર્યો હોય એવું બાળી શકાય. મુસલમાન રાજાઓના સાધારણ રિવાજ એવો હતો કે, તેઓ હિંદુ મંદિરોને મસ્જીદ માટે લાયક બનાવવા સાડ તેને ચણગારતા તથા જરૂર બેતોજ ફેરફાર કરતા. બે આર્હિ પણ એવું થયું હોય તો માર્હિસક એ અમદાવાદ પાસેનું ગામ હોવું બોધ્યે, અને તેનું નામ નિશાન નાશ પામ્યું હોવું બોધ્યે.

અસરાન્તર

- ૧ — [સં] વત્ ૧૩૦૮ વર્ષે—
- ૨ [દિ] ૧૧ રવૌ અઘેહ માહિસકે
- ૩ મહારાજાધિરાંજશ્રીમત્વીસ[લ]દે
- ૪ વવિજયરાજ્યે તનિયુક્તમહાપ્રધા[ન]
- ૫ રાણકશ્રી [વ] દેમ । તથા મૂલરાજ । વા-
- ૬ ર્દે^૧ સોઢલદેવિ^૨[મ]સા[હ]ળી પેયડે-
- ૭ ન શ્રી^૩ઉત્તરેશ્વરદેવમંડપે જાલી
- ૮ કા [રા] પિતા । ઉપદ્રષ્ટા રા૦ મ[હ] ।
- ૯ સૂત્ર સૂમળ ॥
- ૧૦ વા

ભાષાન્તર

સંવત ૧૩૦૮ માં, ... ના ૧૧ મે દિને, રવિવારે આજે, આહિં માહિસકમાં, મહારાજાધિરાજ શ્રીવીસલદેવના વિજય રાજ્યમાં, જ્યારે તેણે નિમેલા મહાપ્રધાનો રાણક શ્રી-[વ]દેમ અને મૂલરાજ (હતા)—ત્યારે સોઢલદેવીના મસાહળી પેઠે ભગવાન શ્રીઉત્તરેશ્વરના મણ્ડપમાં એક બાળી મૂકાવી છે. ઉપદ્રષ્ટા રા(ઉત્ત)મ(દલ)આ (હતો), (અને) શિલ્પી સૂમન હતા,

હોમોઈના શિલાલેખ. શ્રીવૈદ્યનાથ-પ્રશસ્તિ^૧

સંવત ૧૩૧૧ જ્યેષ્ઠ શુદ્ધ ૧૫ બુધવાર

હોમોઈ (દર્ભાવતી) ગામની હીરા ભાગોળની બાબુની દિવાલના અંદરના ભાગમાં આવેલો આ શિલાલેખ ૫૬ પંક્તિની, દેવનાગરી લિપિમાં લખાયેલી, પંથમંથ પ્રશસ્તિ છે, જેના ઘણા ભાગ ખંડિત છતાં છેવટનો ભાગ સ્પષ્ટ છે.

ઘોળકાના રાણકોના પુરોહિત, કોત્તિકૌસુદીના કૃતાં મોમેશ્વરદેવે એ પ્રશસ્તિ રચી છે. વિ. સં. ૧૩૧૧ જ્યેષ્ઠ શુદ્ધ ૧૫ બુધવારે (૧૪ મી ગ્રે. સ. ૧૨૫૩ માં), એટલે કે વીરધવલ અને વરતુપાલના મૃત્યુ પાંછી આ પ્રશસ્તિ રચાઈ છે. વીરધવલની ગાદીએ એનો બીજો પુત્ર વીસલદેવ બેઠો હતો જેણે સં. ૧૩૦૦—૧૩૦૨ માં આખા ગુજરાતમાં આંખું વર્તાવી હતી.

આ પ્રશસ્તિ રચવાનું નજીકનું કારણ વીસલદેવની આત્માથી હોમોઈ (દર્ભાવતી)માં વૈદ્યનાથ શિવાલયનો જીર્ણોદ્ધાર અથવા બાંધકામની નોંધ કરવાનું હતું.

અક્ષરાન્તર

૨ .... પાદ .... પુ તપાણિ [ના]—મદ્યામિસ્તનુ-
મિસ્તનોત્વમિ[મતં] શ્રીવૈદ્ય[નાથઃ સ્વયમ્ ॥ ૨] .... વિધેર્વિ[દધતુ]-
કિલકે ....

૩ પ્રસિદ્ધા ॥ ૬ .... મુ .... તદપત્યઃ
પરંપરાસૌ । શક્યાનિ વાક્યનિપુનૈરપિ—રિ— [મ] ધિસુહૃદઃ મુઠ્ઠ-
તાનિ યસ્યાઃ ॥ [૪] .... [૫]
[આવ—]

૪ જિતા જિતારા [તિગુણૈર્વાળ]રિ [પોરિલ] ગૂર્જરેશ્વર [રાજ્ય] શ્રીયસ્ય જ્ઞે-
સ્વયંવરા ॥ ૬ યસ્મિન્ શરીરવતિ વીરસ [પ્રવ]હે [મ]હે [દ્ર] ષ્ઠમધિઃ
તિષ્ઠતિ યુદ્ધચુદ્ધવા અંતઃપુરાણિ—રાણિક—
—[૭] ... ..

૫ .... ગુણરત્નરાંજિ .... ગંભીરતાં જગતિ ॥ ૮ ધવલસ્યં મુતેતોષિં ચેન-
કૃષ્ણાનુકારિણા । શ્રીગૂર્જરધરાજ્યમેતન્નિષ્કંટકીકૃતં ॥ ૬ રાવણમિવ રણ[સિ]-
દં સંદે [ત્ય] ર [ણ] િ [ગણે] .... [૧] ....

૧ એ. ઇ. ગો. ૧ પા. ૨૦ જ. ૫૫૬૨. શ્લો. ૨ ઇંદઃ શાદ્દલવિદીકૃતે શ્લો. ૪ ઇંદઃ વસંત-
તિલકા શ્લો. ૧ ઇંદઃ અનુકુલ શ્લો. ૭ ઇંદઃ વસંતતિલકા શ્લો. ૮ ઇંદઃ ઓર્ધ્વો (?)
મે. ૧૨

22

राजस्य ॥ २२ — —: परि ५५५—५५—

पवित्रमतेऽर्जनस्य . — धर्मार्थिजनजं ७७-७-७-७-७-७-७-७

—५५५— प्रयत्नः ॥ २३ नर्मदातटनिविष्टविष्टया नंदिनं ५५५—

५- [१] ~~~~~ ॥ २४ सु[व-]

१४

[स्तस्यादासी] दशरथकुसुमप्रतिष्ठाति [प्र] तिष्मापालानां
कवलितवलो वीरधवलः यशः पूरे यस्य [प्रसारति रतिक्रान्तमनसा-] [मसाध्वीनां
भगामिसरणक] लायां कुशलता ॥ २५ ते .... किमपि ... ..

0000 0000 0000 0000 0000 000 0000 0000 0000 0000 0000

73

॥ [४ धारापतिर्दक्षिण]

—०— युगप[त्सं]मितौ । धीरस्तयोरेव समानतंत्रं निका—०० षश्चकार ॥

[୪୭]

00000 00000 00000 00000 00000 00000 00000 00000 00000 00000 00000

34

AAAA   GGTT   GGTT   GGTT²⁴   GGTT   GGTT   GGTT   AAAA   AAAA   AAAA   AAAA

॥ ५१ ॥ वरिश्चरेण श्रीबोसली

[illegible]

0000 0000 0000 0000 0000 0000 0000 0000 0000 0000

0000 0000 0000 0000 0000 0000 0000 0000 0000 0000

38

[illegible]

... श्रीवीसलः क्षमापतिर्धाराघीश्वरदक्षिणेश्वरा ..... ***

[illegible]

0000   0000   0000   0000   0000   0000   0000   0000   0000   0000

02

1990 1991 1992 1993 1994 1995 1996 1997 1998 1999

— — — — — [ ] — — — — —

८-७७-७७सिधतीरे वीरव्रतं चरति वीसलदेव एव ॥ ५६

३०

... .. —७७—७—७७७—प्रजानां च तत् । सा येन

स्थतिरध्यगामि-ति-तः पूर्वं ययातिर्यया -००-०-०००-०-०-०-

[॥ ७६]—

୫୦

_____

—००—००—००—००—००—००—००—००—००—००—**वीसलः शुलभता(मात्म)प्रतापानले**

॥ ७७ आधिपत्यमधि (म) त्य जगत्याः पार्थिवेदस्थ वीसलदेवः । स ५

१० ————— धन्वंतरेर्यदि । तथाप्येष विशेषज्ञैरृतलः परिकीर्त्यते
॥ ९८ नूनं दास्यति दानदुर्द्धर ————— कनका-
चलं तदधुना किं धाम मो वयं । एवं पल्लवयन्ति यावद —————

५१ ————— ॥९९
येन [कल्प]लतादानं निदानं विप्रसंपदां । दीयते धर्मलब्धेन प्रत्यब्दमधि-
काधिकं ॥ १०० दानानि .... प्रदत्तानां । अलमस्मि नास्य यस्मा-
द्गणयितुमेकं गुणग्रामं ॥ १०१ अन्येषां ि —————

५२ — — य — । अश्रातक्रतुदक्षिणप्रमुदितमहाप्रयुक्तः पुनर्व्वेदानां ध्वनिरध्वनि
श्रवणयोरस्यैव देशेऽवि—[॥१०२] [कनक]वितरणमसिद्धिमस्य क्षितिरम-
णस्य निशम्य लज्जमानः । वलिरपि मलिनं विमर्त्ति वक्षत्रं किमपि न ज —
—[॥१०३]

१३ — — — मे तावतीः समाः । तद्वात्रा येन पात्राणां लुप्तं दारिद्र्यशासनं
॥ १०४ धराकानुर्व्वराकांतान्कस्तुल्यां — — — ते । सुधामवंतमंशुं वा हिमंशुं
वा ब्रुवे समं ॥ १०५ असुस्यः काकुस्थः कृतकुलहतिः कौरवपतिर्व्यषादे —
नो ————— कलश्रीवपुः— ।

५४ — — — मेतः श्वेतः शमिपु पुरुषः सोपि नहुपस्ततः श्लाघ्यं लोके तमहमवल्लोके
नृपवरं ॥ १०६ वरोचने र[चितवत्य]मरेशमैत्रीमेकत्र नागनगरं च गते द्विती-
ये दीनाननं सुवनमूर्द्ध्वमधश्च पश्यदाश्वासितं पुनरुदारकरेण येन ॥ १०७
धर्मस्थानं विविना विधा — — — तिलकोयः

५५ धर्मस्थानैः स्वकृतैः सुकृती सोयं चिरं जयतु ॥ १०८ इतश्च प्राग्वाटवंशे —
गता मा श्रीचंडसिंहस्य सुतो वसुव । यः क्षोणिपालेन निजप्रीत्या वैधेशितुर्दुर्ग-
पदे० विचक्रे ॥ १०९ किं वर्णनीयमधुना सचिवस्य तस्य सत्कोर्त्ति [५]

५६ रपरिपूरितमूलस्य । यत्कारितोद्भूतमरनिर्विवरप्रकारप्राकारपद्धतिरगाहत नाकि-
लोकं ॥ ११० [आ]सीत्सादेवनामा सकलगुणनिधिः संलभृततोऽभुन्नूलस्था-

श्लो. ९८ छं६ : अनुष्टुभ श्लो. ९९ शार्ङ्गविहीडित श्लो. १०० अनुष्टुभ श्लो. १०१ आप्या
श्लो. १०२ शार्ङ्गविहीडित श्लो. १०३ पुष्टिपात्रा श्लो. १०४ अने १०५ छं६ : अनुष्टुभ श्लो. १०६ छं६ :
क्षिप्रश्लो-श्लो. १०७ शार्ङ्गविहीडित श्लो. १०८ आप्या श्लो. १०९ छंदवत् श्लो. ११० वसंततिक्ष्ण.
श्लो १३

कार[सु] जनं ि — — — — — [७८]

....

४१ ....

मिद्र इव विश्वमन — ॥ ७९ ॥

श्रीमूलराजकुलजेपु मृगांकमौलिभक्तेषु भूपतिषु तेषु दिवं गतेषु । यस्ये ऽसंप्रति
समं ऽतिपन्नविचक्षिते ऽवेश्मभिर— [८०] —

४२ — — — — — दु — — — — — मंघकरिपुः सुरभीकरोति ॥ ८१ ॥ हे रत्नाकर
रत्नसंपदमिमामुचैः कचि— — [त्वं] नीचैर्भव कांचनाचल[यथा] केनापि
नालोक्यसे । — स्थं जगतेऽ[पि] निर्दलयितुं— — — — —
[८२] — — — — —

४३ — — — — — तिबिजृम्भितानि । करोति वरैरधिकाधिकैर्यः पूर्वाणि पुष्पाण्यधराणि ॥ ८३ ॥
आस्या यत्करवालः पी[त्वा] मातंगकुम्भीलालं । अनुत्तापीव व्रतयति रिपुनृप-
तीनां— [८४] ....

४७ .... त्वोक्त — स्तैत्र — दास्यायव यः शांकरं कारयति — —
॥ ९०] ....

४८ — — — — — श्रीमूलस्थानमंदिरे । — — पुरुषां—न पुराणं पुनरुद्धृतं
॥ ९१] हराद्रिशिखराकारं प्रसादं कारय — — — — —
[९२] ....

४९ — — — — — [१] कस्य वसुधावंधुरदधार कुलद्वयं ॥ ९५ ॥
यः प्राकारं स्मराकारः कारयामासिवात्रवं । ....
— ९६ धातुक्[त्ररूप] सिद्धिः — — — — — संधिः स्वरो वितन्य ....
[१] — — — — — महामाण्यगुणः [९७]

१० — — — धन्वन्तरेर्यदि । तथाप्येष विशेषज्ञैरतुलः परिकीर्त्यते
॥ १८ नूनं दास्यति दानदुर्द्धर — — — — — कनका-
चलं तदधुना किं धाम मो वयं । एवं पल्लवयन्ति यावद — — — — —
— — — — —

५१ — — — धि ॥१९
येन [कल्प]लतादानं निदानं विप्रसंपदां । दीयते धर्म्मलब्धेन प्रत्यन्तमधि-
काधिकं ॥ १०० दानानि .... प्रदत्तानां । अलमस्मि नास्य यस्मा-
द्गणयितुमेकं गुणग्रामं ॥ १०१ अन्येषां ि — — — — —
— — — — —

५२ — — — य — । अश्रांतक्रतुवाक्षिणममुदितप्रज्ञममुक्तः पुनर्व्वेदानां ध्वनिरध्वनि
श्रवणयोरस्यैव देशेऽवि—[॥१०२] [कनक]वितरणमासिद्धिमस्य क्षितिरम-
णस्य निश्चय्य लज्जमानः । वलिरपि मलिनं विमर्त्ति वक्त्रं किमपि न ज — — —
—[॥१०३]

१३ — — — मे तावतीः समाः । तद्वात्रा येन पात्राणां लुप्तं दारिद्र्यशासनं
॥ १०४ धराकानुर्व्वराकांतात्कस्तुल्यां — — — ते । सुधामवंतमंशुं वा हिमांशुं
वा युवे समं ॥ १०५ असुस्थः काकुस्थः कृतकुलहतिः कौरवपतिर्व्यधादे —
नो — — — कलश्रीवपुः— ।

५४ — — — येतः श्वेतः शमिषु पुरुषः सोपि नहुषस्ततः श्लाघ्यं लोके तमहमवलोके
नृपवरं ॥ १०६ वरोचने र[चितवत्य]मरेशमैत्रैमेकत्र नागनगरं च गते द्विती-
ये दीनाननं भुवनमूर्द्धमधश्च पश्यदाश्वासितं पुनरुदारकरेण येन ॥ १०७
धर्म्मस्थानं विधिना विधा — — — तिलकोयः

१५ धर्म्मस्थानैः स्वकृतैः सुकृती सोयं चिरं जयतु ॥ १०८ इतश्च प्राग्वाटवंशे — — —
गना मा श्रीवंडसिंहस्य सुतो वभुव । यः क्षोणिपालेन निजप्रीत्या वैधेशितुर्दुर्गा-
पदे० धिचक्रे ॥ १०९ किं वर्णनीयमधुना सचिवस्य तस्य सत्कोर्त्ति [पू]

५६ रपतिभूतिभूतलस्य । यत्कारितोद्भूतमरनिर्विवरप्रकारप्राकारपद्धतिरगाहत नाकि-
लोकं ॥ ११० [आ]सीत्सादेवनामा सकलगुणनिधिः सूतमृत्ततोऽभुनमूलस्था-

श्लो. ८ ७६; अनुष्टुभ श्लो. ८६ शार्ङ्गविकीडित श्लो. १०० अनुष्टुभ श्लो. १०१ आर्षा
श्लो. १०२ शार्ङ्गविकीडित श्लो. १०३ धुणितत्रा श्लो. १०४ अने १०५ ७६; अनुष्टुभ श्लो. १०६ ७६;
शिखरश्लो. श्लो. १०७ शार्ङ्गविकीडित श्लो. १०८ आर्षा श्लो. १०९ छन्दस्म श्लो. ११० पञ्चतन्त्रश्लो.
श्लो १३

नाख्यमानोर्भवनविरचनाख्यातिभृद्वा]मदेवः । तस्योत्पन्नस्तनूजो मदनसमभिधो
वि[श्वक] —

५७ र्म्म]पसूनः श्रीमद्वैद्येशवप्रप्रविततसदनद्वार-
शाखाधिकर्त्ता ॥ १११ आह्लादनस्य तन[यो भुतो] वैद्येशितुः स्थिरः स्थपतिः ।
देवादित्यसमारूपः ख्यातोः धुरि सूत्रधारानां ॥ ११२ श्रीवैद्यनाथ भगवन्
भुवनैकनाथ त्वार्मथये किमपि देव तव प्रसादात् । नि[त्थं प-]

५८ राधिरहितः सहितश्च पुत्रैः कल्पायुतं जयतु बीसलदेव एषः ॥ ११३ प्रशस्ति-
मेता[म] ~~~ संभूतभूपालपुरोहितेन्द्रः । चकार सोमेश्वरदेवनामायामार्द्ध-
निष्पन्नमहाप्रबंधः । ११४ श्रियामंदस्य तनयः श्रीनंदिपरगो[त्र]जः ।

५९ प्रह्लादनोऽलिख[त्तां च] प्रशस्तिं द्विजपुंगवः ॥ ११५ सूत्रसज्जनपुत्रेण पद्मसिंहेन
शिल्पिना ॥ सूत्रधारधुरीणेन [प्रशास्तेरुद] कीर्यत ॥ ११६ संवत् १३११
वर्षे ज्येष्ठ शुदि १५ बुधदिने ॥ छ ॥ ॥ शु[भं] भवतु ॥ छ ॥ ॥

—————

... શ્રી વૈષ્ણનાથ પોતે પોતાના આઠ શરીરો વડે પ્રાણિઓનું પ્રિય કરે ॥ ૨

શ્લોક ૪ ... તેની આ અપત્યપરંપરા જેનાં સુકૃત્યો વાક્યવિશારદોથી પણ (વર્ણવાવાં) અશક્ય છે. ॥ ૪

શ્લોક ૬ શત્રુને જિતનાર રાજાના શુભ્રાથી ખંચાયેલી ગુર્જરેશ્વરની [રાજ્ય]શ્રી જેમ લક્ષ્મી બાણાસુરના મારનાર વિશ્ણુને વરી હતી તેમ, એને સ્વયંવરથી વરી હતી ॥ ૬

શ્લોક ૭ શરીરધારી વીરરસના પ્રવાહ જેવો એ રાજા જ્યારે [મહેન્દ્ર પર્વતની] પીઠ ઉપર સુદની ધન્ધાથી ચઢે ત્યારે અંતઃપુરે

શ્લોક ૧૦ ધવંલના પુત્ર હોવા છતાં કૃષ્ણનું અનુકરણ કરતાં એ રાજાએ ગુર્જર ધરાનું રાજ્ય નિષ્ફટક કર્યું ॥ ૬-રાવણ જેવા રણસિંહને રણંગણમાં હણીને ... ૧૦

શ્લોક ૧૧ જ્યારે પોતાના ધૈર્યશાળી પુત્ર લવણપ્રસાદ ગુર્જર ભૂમિભાર (ઉપાડવાને સમર્થ) થયો ત્યારે સંસારથી વિરક્ત થઈને એણે, જેમાં પોતાનું છવિત જ દક્ષિણાને સ્થાને હતું એવો રણયજ્ઞ કર્યો. ૧૧

શ્લોક ૧૨ વિરમય પમાડે એવા પરાક્રમ શુભ્રથી સુક્ત એ રાજા જ્યારે આ પૃથ્વીનું રક્ષણ કરતો હતો ત્યારે ... ક્ષીણ થયા ... આ ગુર્જર રાજ્ય રામરાજ્યથી પણ અધિક બન્યું ॥ ૧૨

શ્લોક ૧૩ બાહુના કંપથી હુધર બનેલા શત્રુના શિરમાં અધિરક્ત (આસક્ત) એવા એ રાજાએ શ્રીવર્ધમાન (વઢવાણ) નજીક ભૂમિને લીંપીને હણાયેલા હાથીઓનાં કુલસ્થળોમાંથી ખરવાં મોતી વડે જેણે વર્ધમાન (વધતા જવા) અભિમાનને ... ૧૩

શ્લોક ૧૪ [જેણે અસિંહરૂપે ગાઠ હણ્યો નહુલ] નાયક; તે નિર્ઘાતથી, જાણે કે, આજે પણ ભૂલૂતો કંપે છે. ॥ ૧૪

શ્લોક ૧૫ પૃથ્વીમાં દેવ જેવા રાજાઓ તો ખરેખર કેટલા કેટલા નથી? પણ એ સઘળા તુરંક રાજાની વાત સાંભળીને જ અસ્વસ્થ બની જાય છે. એ તુરંકરાજ જ્યારે લડવા આવ્યો ત્યારે જે (લવણપ્રસાદ જ) કેવળ ... ધારણ કરે છે ... ૧૫

શ્લોક ૧૬ (જેણે) મહોલકટ હાથીઓ ... અને અનેક નરેન્દ્રોનાં કંપાયેલાં માથાં-ઓમાંથી વહેતા લોહીથી જેણે પૃથ્વીનું સ્થિત્ય કર્યું તેવો એ તુરંકનૃપતિ પણ એની પાસે (લવણપ્રસાદની સામે) સૂકાયેલા હોડવાળો અને લયયુક્ત બનીને આવ્યો અને (લવણપ્રસાદ) એને ખડગથી લીધેલ સ્તંભ જેવા બાહુ વડે [સ્તંભ સુકામે] છાંયો. ૧૬

શ્લોક ૧૮ ... તો એ એમ કેમ થયું? જો એ મર્ત્ય હતો તો એણે મનુષ્યથી અજેય સ્વેચ્છાધિનાયને શી રીતે જિત્યો? ધારાધીશ્વર, દક્ષિણેશ્વર, અને મરુભૂમિના ધણી એ ત્રણનો સમૂહ જ્યારે (ત્યારે) (રોગોની ચિઠત્સા કરે તેમ, ... વિક્રમ રૂપ ઔષધના ભંડાર એવા એણે (લવણપ્રસાદ) ચિકિત્સા કરી ... જવર ... એક એ ધન્વંતરિ હતો ॥ ૧૮

શ્લોક ૧૯ (યુધિષ્ઠિર અને લવણપ્રસાદ) બંનેનો શદ્યનું ઉદ્ધરણ કરવાનો પ્રભાવ એક સરખો હતો-છતાં-પોતાના બન્ધુઓનો ધ્વંસ કરાવનાર યુધિષ્ઠિરના કરવાં કુલનો ઉદ્ધાર કરનાર આ લવણપ્રસાદ મને વધારે યશસ્વી લાગે છે ॥ ૧૯

શ્લોક ૨૦ યાદવપતિનું એ ચારિત્ર્ય આ ઔલુક્યચંદ્રે ... ૨૦

શ્લોક ૨૧ વર્ધમાન (વઢવાણ) શહેરની નજીકમાં જેણે સાગરની સ્પર્ધા કરતું અને સુધાસાર (ચન્દ્ર ?) કરતાં આદિયાતું કુમાર (મંદિર) કરાવ્યું ॥ ૨૧

શ્લો. ૨૪ નર્મદાવટ ઉપર ગૃહોનાં નિવેશ જેણે કર્યો છે.... ..
... .. ૨૪ [પુત્ર]

શ્લો. ૨૫ [તેના હૃતો] દશસ્થ કકુસ્થ જેવો, શત્રુપાર્થિવોનાં સૈન્યોનાં સંહારકે
વીરધવલ, જેનું કીર્તિપૂર ફેલાતાં રતિથી કલાન્ત મનવાળી અસાધવી સ્ત્રીઓની અભિસરણકલાની
કુશલતા ભાંગી પડી ॥ ૨૫

શ્લો. ૪૫ ધારાપતિ અને દક્ષિણ ... .. બન્ને સાથે આવ્યો આ
ધીર નૃપે તેઓના જ સમાન તંત્રને ૪૫

x x x x x x x x x x x x x
x x x x x x x x x x x x x

॥ ૫૧ ... .. વીરેશ્વરે શ્રીવીસલ x x x x

પં. ૨૬ x x x x શ્રીવીસલ પૃથ્વીપતિયે ધારાધીશ અને
દક્ષિણેશ્વરને x x x x x

પં. ૩૦ x x x x — — — —
x x x x સિંધુતીરે વીરમત એકલો વીસલદેવ જ પાળે છે ॥ ૫૬

પં. ૩૯ x x x x x x પ્રજાઓનું તે । તેણે
એ જ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરી, જે વડે યયાતિ પૂર્વે x x ॥ ૭૬

પં. ૪૦ x x x x પોતાના પ્રતાપમાં વીસલે શલભતાને
(પતંગિયાપણાને) ॥ ૭૭

આખા જગતનું આધિપત્ય મેળવીને પાર્થિવચન્દ્ર વીસલદેવે x x x ॥ ૭૮

પં. ૪૧ x x x x x x — — — — ॥ ૭૯
શ્રીભૂલરાજના વંશજ અને શંકરના ભક્ત એ લૂપતિઓ જ્યારે સ્વર્ગે ગયા ત્યારે
— — — — — ‡ ॥ ૮૦

પં. ૪૨ — — — — ‡ અંધકરિયુ સુરભિ બતાવે છે ॥ ૮૧
હે રત્નાકર વારી આં રત્નલંપતિને કયાંક જાય છે હું સુવર્ણગિરિ તું નીચો યા જેથી કોઈની
નજરે ના ચડે ... .. જગવના; ...નું નિર્દેશન કરવાને ‡ ‡ ‡ ‡
‡ ‡ ‡ x ॥ ૮૨

પં. ૪૩ — — અત્યંત વિસ્તાર પામેલાં ‡ જે પોતાની અધિક ... વડે ‡
પૂર્વનાં પૂર્વનાં નીચાં નીચાં બતાવે ‡ ‡ છે ॥ ૮૩

જેનું અડગ ભૂલમાં માતંગના કુમસ્થળનું લોહી પીને, પશ્ચાત્તાપ કરતું હોય તેમ મતરુપે
શત્રુનૃપતિઓનાં ૮૪

પં. ૪૭ ‡ ‡ ‡ ... શંકરનું.....કરાવે છે. ‡ ‡ ‡
પં. ૪૮ ... .. શ્રીભૂલસ્થાન મંદિર ... .. પુરૂષોત્તમ...ન પુરૂષોત્તમ
પુનરુદ્ધાર કર્યો ॥ ૮૨

હરપદ્મતા (કૈલાસના) શિખર જેનો પ્રાસાદ કરાવ ૮૩
x ‡ ‡ ‡ ... ..

પં. ૪૯ ... .. વસુધાના એ બંધુએ કુલદ્રય ઉદ્ધાર્યું ॥ ૮૫

જે મહન સરખા આકારના નૃપે નવી દિવાલ બંધાવી x § ‡ § ॥ ૬૬
§ ‡ x ‡ § ॥ ૬૭

પં. ૫૦ ... ધન્વંતરિના ભ...તોપલું (વશેષ) પુરૂષા અને અંતુલ કહે છે ॥ ૬૮
પરેધર, દાનદુર્ધર ... એ...કનકાયલ આપી દેશે, તેથી આપણે ક્યાં જઈશું.

એમ ન્યાં ... ॥ ૬૯

પં. ૫૧ જે, બ્રાહ્મણોની સંપત્તિનું કારણ એનું કંપલતા...દાન ધર્મલોકથી પ્રતિવર્ષ અધિક
અધિક આપે છે. ॥ ૧૦૦ ...

જેથી એને એક ગુણસમૂહ વર્ણવવાની પણ મારામાં શક્તિ નથી. § ‡ §

§ ‡ § ‡ §

પં. ૫૨ — — — અવિરત યજ્ઞ દક્ષિણાથી આનંદિત બ્રાહ્મણોએ કરેલો વેદોનો ધ્વનિ
એના દેશમાં જ રસ્તામાં ધ્રુવણોમાં— ॥ ૧૦૨.

એ પૃથ્વી રમણની સુવર્ણ દાનની ખ્યાતિ સાંભળીને શરમાતા બલિનું પણ મ્હો બાંધું બન્યું
છે. — — — ॥ ૧૦૩

પં. ૫૩ — — — આટલાં વર્ષો! તે દાનેશ્વરીએ પાત્રાનું દરિદ્ર શાસન લટી લીધું ॥ ૧૦
અસ્વસ્થ કાકુસ્થ ॥ કુલસંહાર કરનાર કૌરવપતિ, — — — ૧૦૫

પં. ૫૪ — — — શમયુક્ત (મુનિઓ) તરફ પુરુષ બન્યો નહુપ, તેથી વખાણવા લાયક,
આ સંસારમાં, હું આ નૃપવરને ભેળે છું ॥ ૧૦૬ એક તરફ વૈરાગ્યને ધન્વંતરી મૈત્રી કરી,
અને ધીમે નાગલોકમાં જઈ રહ્યો. તેથી ઉંચે અને નીચે ભુવનને દીનવંદન ભેળે ને આ
રાજાએ ઉદાર હાથે આશ્વાસન આપ્યું ॥ ૧૦૭

વિધિએ ધર્મસ્થાન બનાવીને

પં. ૫૫ — — — તિલક જે રાજા — — — તે રાજા પોતે બનાવેલાં ધર્મસ્થાનોથી કૃત-
કૃત્ય થયેલો લાંબું છવે ॥ ૧૦૮ અને તેથી પ્રાગ્વાદવંશમાં ૫—ગનામનો શ્રીચંડસિંહનો પુત્ર
થયો, જેને વિશ્વાસપાત્ર ગણીને રાજાએ વેદનાથના દુર્ગપદ ઉપર નીચ્યો ॥ ૧૦૯ એ સચિવનું
હવે શું વર્ણન કરવું, જેણે

પં. ૫૬ સત્કીર્તિના પૂરથી ભૂતલને ભરપૂર કર્યું છે; એણે બંધાવેલો વિવરરહિત પ્રકાર
(કોટ) સ્વર્ગલોક સુધી જઈ પહોંચ્યો છે ॥ ૧૧૦ સાહેવ નામે સઠલગુણો નિધિ સૂત્રધાર
હતો; તેનો પુત્ર વામદેવ ઉત્પન્ન થયો, જેણે મૂલસ્થાન નામે સૂર્યના મંદિરની રચનાથી ખ્યાતિ
મેળવી; એનો પુત્ર, વિશ્વકર્માના વંશનું કુસુમ, મહન નામે હતો, જે શ્રી વૈદેશનો ગઠ, વિસ્તીર્ણ
મંદિર અને દ્વાર,

પં. ૫૭ તથા શાખાઓ વગેરેના રચનાર હતો ॥ ૧૧૧ આહ્વાહનનો પુત્ર દેવાહિત્ય
નામનો થયો જે વૈદેશિતાનો કાયમ સ્થપતિ બન્યો અને સૂત્રધારોના અગ્રણી તરીકે વિખ્યાત
થયો ॥ ૧૧૨ શ્રી વેદનાથ! ભગવન! ભુવનોના એક ઘણી! તારી કૃપાથી હે દેવ! તારી
પાસે એક પ્રાર્થના કરું છું: આ વીસલદેવ શત્રુઓની આધિશી રહિત અને

પં. ૫૮ પુત્ર સહિત અયુત કદપ પવંત (વજ્રથી રહો) ॥ ૧૧૩ આ પ્રશસ્તિને — —
— — ઉત્પન્ન થયેલા બપાલોના મુખ્ય પુરોહિત સોમશ્વરદેવે રચી છે, જેણે અર્ધ યામમાં
મહાપ્રબંધ રચ્યો છે ॥ ૧૧૪ ત્રિયામંદના (૧) પુત્ર, શ્રીનંદપુર ગોત્રમાં થયેલા

— — પં. ૫૯ પ્રહલાદન નામના દ્વિજપુંગવે એ પ્રશસ્તિ લખી છે ॥ ૧૧૫ સન્નન નામે સૂત્રધારના
પુત્ર, સૂત્રધારોમાં મુખ્ય, પદ્મસિંહ શિલ્પીએ [એ પ્રશસ્તિ] કોતરી છે ॥ ૧૧૬ સંવત ૧૩૧૧
વર્ષે જ્યેષ્ઠ શુક્રિ ૧૫ બુધવારે ॥ છ ॥ — — — શુભ ભવતુ ॥ છ ॥ * ॥

वाधेला राजा वीसलदेवना समयनुं दानपत्र^१

वि. सं. १३१७ ज्येष्ठ १६ ४ शुद्ध १२

असुरान्तरं

पतलं पहेलं

- १ ॥१०॥ स्वास्ति श्रीमद्विक्रमकालातीतसप्तदशाधिकत्रयोदशशतकसंवत्सरे लौकिक-
ज्येष्ठमासस्य
- २ कृष्णपक्षचतुर्थ्यां तिथौ गुरावधेह श्रीमदणहिल्लपाटके समस्तराजावलीविराजित-
परमेश्वरपरम-
- ३ भट्टारक उमापतिवरलब्धप्रसादमौढप्रतापचौलुक्यकुलकमलिनीकलिकाविकाशमार्च-
डसिंघण-
- ४ सैन्यसमुद्रसंशोषणवडवानलमालवाधीशमानमर्दनमेदपाटकदेशकलुपराज्यवल्लीकं-
दोच्छे[द]-
- ५ नकुहालकरूपकर्णाटराजजलधितनयास्वयंवरपुरुषोत्तमभुजबलमीम अभिनवसिद्ध-
राज अप-
- ६ रार्जुनेत्यादिसकलविरदावलीसमलंकृतमहाराजाधिराजश्रीमद्वीसलदेवकल्याणविज-
यिराज्ये
- ७ तदनुशासनानुवर्तिनि महामात्यश्रीनागडे श्रीश्रीकरणादिसमस्तमुद्राव्यापारान्
परिपंथयतीत्येवं
- ८ काले प्रवर्तमाने अस्यैव परमप्रभोः श्रीमहाराजस्य प्रसादपत्तलायां वद्विपथके
भुज्यमानमंडल्यां
- ९ जयश्रीनिर्भरालिंगितशरीरः महामंडलेश्वरराणकश्रीसामवसिंहदेवः नगरपौरान्
अन्यानपि स-
- १० त्वं [ान] धिक्कृत्य सर्वेषां विदितं पत्रशासनं प्रयच्छति यथा ॥ यन्मया महा-
दानोदकप्रक्षालितवामेतरकरत-
- ११ तेन परमधार्मिकेन भूत्वा तीर्थपुण्योदकैः स्नात्वा सुकृपाससी परिधाय चराचर-
त्रिसुवनगुरुं भगवन्तं-

- ७ योः सीमायां सीमा । पश्चिमस्थां दिशि दूधुखाम्रामसीमायां सीमा । उत्तरस्थां दिशि नायकाम्रामसीमायां सीमा
- ८ एवमादिचतुराषाढोपलक्षितस्वसीमापर्यंत सवृक्षमालाकुल नवनिधानसहित सहिरण्यभागभोगदा-
- ९ नीसहितः सदंडदशापराधसहित सकाष्टतृणोदकोपेतः सर्वादायसमतः देवदायव्रक्ष-
दायवर्जितः
- १० ग्रामोयं तथा मंडल्याः भूमी तथा वाटिके तथा हट्टानि आशापल्याः पल्लाडिका-
प्रभृति एतत्सर्व्व आचंद्राक याव-
- ११ त् राजकुलश्रीविश्वामित्रराशिना तथैतदीयचेल्लकपरंपरयानिर्वाहनीयं । अस्मत्प्रदत्त-
मिति परिक्षाय स-
- १२ र्व्वसामान्यं चैतत् अल्पफलं मत्वा अस्मद्वंशजैः अन्यैरपि भाविभोक्तृभिरनुमंतव्यं
पालनीयं च । यथा दाता श्रे-
- १३ योभाक् तथा पालकश्चापि । उक्तं च भगवता व्यासेन । बहुभिर्वसुधा मुक्ता
राजभिः सगरादिभिः । यस्य-
- १४ स्य यदा भूमी तस्यतस्य तदा फलं । १ षष्टिर्वर्षसहस्राणि स्वर्गो तिष्ठति भूमिदः ॥
अच्छेत्ता चानुमर्तो च तान्येव न-
- १५ रक्तं वसेत् ॥ २ वंध्याटवीष्वतोयासु शुष्ककोटरवासिनः कृष्णसप्पा प्रजायंते
दत्तदायापहारकाः ॥ ३ त-
- १६ ढांगानां सहस्रेण अश्वमेधशतेन च । गवां कोटिप्रदानेन भूमिहर्ता न
शुद्ध्यति ॥ ४ ॥
- १७ दूतकोऽत्र महासंधिविग्रहिक उ° श्रीश्रीधरः ॥ लिखितमिदं महाक्षपटलिकमहं°
श्रीगोविंदेन

श्रीः

अपराजुनमहाराजाधिराजश्रीश्रीमद्वीसलदेवस्य

ભાષાન્તર—સારરૂપે

૧ પ્રસ્તાવના— વિક્રમ સંવત ૧૩૧૭ જેઠ વદી ૪ શુક્રવારે, સમસ્ત રાજવલીવિરાજીત, ઉમાપતિના વરની પ્રસાદિ પ્રાપ્ત કરનાર, ઔલુક્યં કુલનાઈકમંલેશેત્રને વિકસાવનાર, પ્રૌઢ પ્રતાપી સૂર્યજેવો, સિધ્ધલુના સૈન્યસાગરને જ્વાળામુખીના અગ્નિ માફક શુશ્ક કરનાર, માલવાના નૃપને કચ્છી નાંખનાર, મેઢપાટક દેશના કલુષ રાજ્યની લતા(વેલી)ના મૂળના છેદનથી કુદાલ (કુદાલી) સરખો, કુણ્ડિની રાજપુત્રીએ પતિ તરિક પસંદ કર્યો હોવાથી સમુદ્રની પુત્રી લક્ષ્મી જે પુરુષોત્તમને વરી હતી તે પુરુષોત્તમ જેવો, બાહુબળને લીધે અભિનવ ભીમ, અભિનવ સિદ્ધરાજ, અપર અર્ચુન વિગેરે અસંખ્ય માનખિતાભથી આલુષિત થએલો મહારાજધિરાજ શ્રી વીસલદેવ અલ્પહિલ-પાટકમાં મંગળમંથ અને વિજયો રાજ્ય કરતો હતો અને જ્યારે તેનો આજ્ઞાકિત મંત્રીશ્વર શ્રી નાગડ શ્રીકરણાદિ સર્વ મોટા હોદ્દા ધારણ કરતો હતો ત્યારે તેના પરમ સ્વામિના પ્રસાદવાળા વર્ધિપથકમાં આવેલી મણ્ડલીમાં રાજસત્તા ચલાવનાર રાજા સામન્તસિદ્ધે નીચેનું દાન આપ્યું છે.

૨ દાનપાત્ર અને આશય—(૧) દાન આપનારના પિતામહ રાજા લુણપસાજના કલ્યાણુથે તથા પૂર્વે સ્થાપેલા આશાપદલીમાં ૮ બ્રાહ્મણોના લોજનાથે અને પ્રપા ભરવા માટે (પતરૂં ૧ પં ૧૪) (૨) દાન દેનારના પિતા રાજા સંઆમસિહના શ્રેય માટે, મણ્ડલીમાં ૮ બ્રાહ્મણોને પૂર્ણ ધાય એટલું ઉત્તમ અન્ન પાન તાંબુલ વિગેરે માટે, લાદ્રપદ કુણ્ડપક્ષમાં પંચદશ દિન શ્રાદ્ધમાં બ્રહ્મપુરાના ૧૪ બ્રાહ્મણોને દાન અને દક્ષિણાની યોજના માટે, અને તે જ બ્રાહ્મણો માટે દર અમાસે દાન અને દક્ષિણા માટે અને તે ઉપરાંત કપિલાવતના આખો વેદ લખુતા બ્રાહ્મણોને દાન માટે, અને પ્રપા ભરવા માટે, (પતરૂં ૧ પં ૧૫—૧૮) (૩) બલ્લનારાયણ અને રૂપનારાયણના મંદિરમાં નિત્યપૂજા અને નેવેઘ અર્થે અને ત્રૂટેલાં મંદિરો સંમારવા માટે (પતરૂં ૧ પં ૧૯) (પતરૂં ૨ પંકિત ૧)

૩ દાન : — (અ) મેહુણા ગામમાં ૬ હલવાહુભિ, મણ્ડલીમાં ૧૨ હુકાનો અને રિણ્ડીહવસણ ગામમાં ૬ હલવાહુ ભૂમિ.

(બ) લુણાવસણમાં બગીચો

(ક) રૂપાપુરમાં વાટિકા

(૬) પલ્લડિકા — પ્રતિદિન એક દામના કરવાળી પલ્લડિકા આ સર્વ મણ્ડલમાં શ્રીમૂલેશ્વરદેવના મઠના સ્થાનપતિ યોગીવર રાજકુલ વિદ્યામિત્રને વ્યવસ્થા માટે સમર્પીયું હતું

સીમા : —

(૧) મેહુણાની : —

(અ) પૂર્વે ચુત્રરી, સુહાસડા ને રૌણી ગામો

(બ) દક્ષિણે પાંડિકા અને નાલોદા ગામો

(ક) પશ્ચિમે દુધખા ગામ

(૬) ઉત્તરે નાયકાગામ

૪ રાજપુરુષો— દૂતક મહાસાંધિવિગ્રહિક (રાણાનો), હાકુર શ્રીધર લેખક મહાક્ષપટ-લેખ મહુ ગોવિંદ લેખ ૧૫

ગુજરાતના રાજા અર્જુનદેવનું દાનપત્ર^૧

વિક્રમ સંવત ૧૩૨૦ આષાઠ વદિ ૧૩ ઇ. સ. ૧૨૬૪

નીચે આપેલો સોમનાથ પાટણનો શિલા-લેખ, જે હાલ વેરાવળમાં હરસદમાતાના મંદિરમાં છે તે વિષે પ્રથમ કર્નલ ટોટે નોંધ લીધી હતી.

પંડિત ભગવાનલાલ ઈન્દ્રજીએ એક સળંગ ઊપરથી તૈયાર કરેલો કુંદર ફોટોર્ગીકોગ્રાફ પ્રોફેસર બુલ્હરે મને આપ્યો હતો. તેના વડે કેટલીક મુશ્કેલીઓ દૂર થાય છે. તે પત્થર સુરક્ષિત નથી અને તેમાં જણાવેલા કેટલાક પારિભાષિક શબ્દો વિષે ચોક્કસ સમજૂતી અપાઈ શકે તેમ નથી.

લેખની તારીખ હીજરી સંવત ૬૬૨, વિક્રમ સંવત ૧૩૨૦, વલ્લી સંવત ૮૪૫, અને સિંહ સં. ૧૫૧ આષાઠ વદિ ૧૩, ની છે. વિક્રમ સં. ૧૩૨૦ ઇ. સ. ૧૨૬૩ ના કાર્તિક માસમાં શરૂ થતું હોવાથી વિક્રમ સં. ૧૩૨૦ ના આષાઠનો અંત ઇ.સ. ૧૨૬૪ ની લગભગ મધ્યમાં આવે છે. પુરટેનફ્રેલ્ડનાં ટેબલ્સ ઓફ, ઇ. સ. ૧૨૬૪ નો મધ્ય સમય ઇ. સ. ૧૨૬૩ ના નવેમ્બર ની ૪ થી તારીખે શરૂ થતાં હીજરી સંવત ૬૬૨ માં આવે છે. આ પ્રમાણે વિક્રમ અને હીજરીની તારીખો બરાબર મેળમાં આવે છે. વલ્લીના રહેવાસીઓના કહેવા પ્રમાણે, તે શહેર વિક્રમ સંવત ૩૧૫ ઇ. સ. ૩૧૮-૧૯ માં નાશ પામ્યું હતું અને “બલ્લ સંવત” ની શરૂવાત શક સં. ૨૪૧ અને વિક્રમ સં. ૩૭૬ ઇ. સ. ૩૧૬ — ૨૦ માં અલ ખીરની આપે છે. લેખની તારીખ ત્યાંના વતની ઇતિહાસકારોની પ્રભુલિકાને ટેકો આપે છે; કારણ કે તેના ઉપરથી વિક્રમ સં. ૩૭૫ અને ઇ. સ. ૩૧૬ આવે છે.

અલ ખીરનીના લખાણમાં એક વર્ષનો તફાવત આવે છે તેનું કારણ શકસંવતનું નૂતન વપરોત્તરી શરૂ થાય છે તેથી વલ્લી સંવતનું નૂતન વર્ષ વિક્રમ સંવતનાં નૂતન વર્ષ કરતાં મોડું આવે છે, એ હોયું જોઈએ. સિંહ સંવત વિક્રમ સં. ૧૧૬૬ અને ઇ. સ. ૧૧૧૩ માં શરૂ થયો જોઈએ તેને ટોંક શિવ-સિંગ સવત કહે છે, અને તે દીવના બેટ માં રહેતા ગોહિલીએ સ્થાપ્યાનું કહે છે.

રાજા અર્જુનદેવ વિષે આમાં બહુ થોડું આપ્યું છે. પ્રો. બુલ્હરે તેના અગીઆર ચોલુક્ય લેખોની પ્રસ્તાવનામાં કહ્યું છે તેમ વ્યાખ્યાપદિલ અથવા વાવેલાવંશને ખીજે સ્વતંત્ર રાજા વિ. સં. ૧૩૧૮ થી ૧૩૩૧ ઇ. સ. ૧૨૬૧—૬૨ થી ૧૨૭૪—૭૫ માં થયો હતો. સં. ૧૩૨૦ ના સોમનાથ પાટણના દાનપત્ર સિવાય અર્જુનદેવનું વિ. સં. ૧૩૨૮ નું કચ્છનું દાનપત્ર પણ છે. અર્જુનદેવનાં બે દાનપત્રો મળી આવ્યાં હતાં તે જગ્યા ઉપરથી જણાય છે કે તે વીસલ દેવનો ઉત્તરાધિકારી થવા માટે લાયક રાજા હતો, કારણ કે તેનું રાજ્યકચ્છ અને કાઠિયાવાડ સુધી પણ પોહોંચ્યું હતું. તેના રાજ્યની ઉત્તર તરફની સીમા આણુ પર્વત સુધી હોવી જોઈએ; કારણ

૧ ઇ. એ. રો. ૧૧ પા. ૨૪૧ ઇ. હુસા. ૨ એનાલ્સ ઓફ રાજસ્થાન રો. ૧ પા. ૭૦૫. ૩ એવા કે દોણી, મદાયણ, સીકાતરી, મદાયણપાલી, ચેલુક, દાનપત્ર.

કે તેના પછી સારંગદેવનું એક દાનપત્ર ત્યાંથી જાહેર થયું છે. નીચેના લેખમાં તેને તેના પહેલાંના રાજાઓએ ધારણ કરેલા ઇલકાઓ આપેલા છે. તેના પ્રધાન માલદેવ હતો, આ લેખની નવમી પંક્તિમાં બીજા જે નામો ગંડાશ્રી પરવીરભદ્ર અને શ્રી અભયસિંહ આવે છે; જે નામો મી. ધ્રુવે પ્રસિદ્ધ કરેલી જે પ્રથસ્તિઓમાં પણ આવે છે(ઈ. એ. વો. ૧૧ પા. ૯૮) પહેલી પ્રથસ્તિ, જે અર્જુન-દેવના રાજ્યનાં પહેલાં દશ વર્ષ માં લખાઈ હતી, એમાં ગણ્ડશ્રી વીરભદ્રે એક દાન આપ્યાનું લખ્યું છે. ઇ. ૧૩૨૮ ની બીજી પ્રથસ્તિ શ્રી અભયસિંહની સંમતિથી દેવાતી હતી.

દાનનો હેતુ દાન આપનાર હર્મજના એક મુસલમાને બંધાવેલી એક મસ્જિદને, જે દુકાનો, એક તેલની મિલ તથા એક જમીનનો દુકડો જે બધાંની ઉપજ આપવાનો છે, સોમનાથ પાટણના શીઆઈટ ખારવાઓના ઠેટલાક ધાર્મિક ઉત્સવો ઉજવવા માટે પણ દાનનો ઉપયોગ કરવાનો છે. અને બાકી રહેલી ઉપજ મક્કા અને મદીનાના પવિત્ર સ્થળોમાં આપી દેવાની છે. આના દ્રશ્ટીએ સોમનાથ પાટણના મુસલમાનો છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ ઑં ॥ ઑં નમઃ શ્રીવિશ્વનાથાય ॥ નમસ્તે વિશ્વનાથાય વિશ્વરૂપ નમોસ્તુતે ।
નમસ્તે સૂન્યરૂપાય
- ૨ લક્ષ્મીલક્ષ નમોસ્તુતે ॥ ૧ શ્રીવિશ્વનાથપ્રતિવદ્ધતૌજનાનાં વોધકરસૂલમહંમદ-
સંવત્ ૬૬૨ ત-
- ૩ થા શ્રીનૃપ[વિ]ક્રમસં ૧૩૨૦ તથા શ્રીમદ્વલ્લભીસં ૯૪૧ તથા શ્રીસિંહ સં ૧૧૧
વર્ષે આપાઢ વદિ ૧૩ ૨-
- ૪ વાવચેહ શ્રીમદળહિણપટાકાધિષ્ટિતસમસ્તરાજાવલીસમલંકૃતપરમેશ્વરપરમમદ્વારક-
- ૫ શ્રીઊમાપતિવરલબ્ધપ્રૌઢપ્રતાપનિઃશંકમલ્લઅરિરાયહૃદયશરણશ્રીચૌલુક્યચક્રવર્તિમ-
- ૬ હારાજાધિરાજશ્રીમત્તર્જુનદેવપ્રવર્દ્ધમાનકલ્યાણવિજયરાજ્યે તત્પાદપન્નોપજીવિનિ
- ૭ મહામાત્યરાણકશ્રીમાલદેવે શ્રીશ્રીકરણાદિસમસ્તસુદ્રાવ્યાપારાન્ પરિપંથય-
તીત્યેવં કા-
- ૮ લે પ્રવર્તમાને इह શ્રીસોમનાથદેવપત્તને પરમપાશુપતાચાર્યમહાપંડિતમહત્તર
ધર્મમૂર્તિ-
- ૯ ગંઢશ્રીપરવીર ભદ્રપારિ 'મહં' શ્રીઅમયસીહપ્રભૃતિપંચકુલપ્રતિપદૌ તથા હર્મુજવેલા-
- ૧૦ કૂલે અમીર શ્રીરુકનદીનરાજ્યે પરિપંથયતિ સતિ કાર્યવશાત્ શ્રીસોમનાથદે-
વનગરં સ-
- ૧૧ માયાતહર્મુજદેશીયલોજાનોં અબૂનાહિમસુતનાહૂં નોરદીનપીરોજેન શ્રી-
- ૧૨ સોમનાથદેવદ્રોણીપ્રતિવદ્ધમહાયણાંતઃ પાતિપ્રત્યયવૃહત્પુરુષઠં શ્રીપલ્લુગિદેવ-
- ૧૩ વૃહત્પુરુષરાણકશ્રીસોમેશ્વરદેવવૃહ[ત્પુ]રુષઠં શ્રીરામદેવવૃહત્પુરુષઠં શ્રીમીમ- "
- ૧૪ સીહવૃહત્પુરુષરાજં શ્રીછાહાપ્રભૃતિસમસ્તમહળલોકપ્રત્યક્ષં તથા સમસ્તજમા-
- ૧૫ થપ્રત્યક્ષં ચ રાજં શ્રીનાનસીહસુતવૃહં રાજં શ્રીછા[હા]પ્રભૃતીનાં પાર્શ્વાત્
શ્રીસોમનાથ-
- ૧૬ દેવનગરવાઘે સીકોત્તર્યાં મહાયણપાલ્યાં સંતિષ્ટમાનમૂષંઢં નવનિધાનસહિ-
- ૧૭ તં યથેષ્ટકામકરણીયત્વેન સ્પર્શનન્યાયેન સમુપાત્તં ॥ તતઃ નાહૂં પીરોજે-
- ૧૮ ન સ્વધર્મશાસ્ત્રમિપ્રાયેણ પરમધાર્મિકેણ ભૂત્વા આચંદ્રાર્ક સ્થાયિનીકીર્તિપ્ર-
- ૧૯ સિદ્ધયર્થે આત્મનઃ શ્રેયોઽર્થે ડંપર્યાલાપિતમૂષંઢસ્ય સ્થાને પૂર્વામિમલ્લમિજિગિતિ-
- ૨૦ ધર્મસ્થાનં વૃહં રાજં શ્રીછાહાસલાયત્વેન ધર્મવાંધવેન કારિતં ॥ નાહૂં પીરોજેન
- ૨૧ અસ્ય મિજિગિતિધર્મસ્થાનસ્ય વર્ત્તાપનાર્થે પ્રતિદિનં પૂજાદીપતૈલપાનીય તથા મા-

પં. ૧ વાંચો શૂન્ય. પં. ૨ વાંચો લક્ષ્મીલક્ષ અને નૌજનાનાં, પં. ૩ વિ નો ૧ ૨૫૪ છે. પં. ૪ વાંચો
ધિષ્ટિ પં. ૫ વાંચો 'નિઃશંકમલ્લારિરાજ' (?) પં. ૭ સ્તમુદ્રા બ્રહ્માર્થ ગયું છે. પં. ૧૩ ત્પુ નો ત ૨૫૪
દેખાય છે. પં. ૧૪ 'સમસ્ત' નો મ બ્રહ્માર્થ ગયો છે. 'મહળ' નો મ લગ્નગ ગ જેવો દેખાય છે. પં. ૧૫
કા થોડો ૨૫૪ છે. પં. ૧૬ વાંચો સંતિષ્ટમાન 'મૂષંઢ.' પં. ૧૮ વાંચો શંકસ્ય અને મુલ ૩

- ૨૨ લિમમોદિનમાસપાઠક તથા નૌવિત્તકાનાં સમાચારેણં વરાતિરાવિલતમરાતિ-
 ૨૩ વિશેષપૂજામહોત્સવકારાપનાર્થ તથા પ્રતિવર્ષ છોહચૂનામંમ્રવિશીર્ણસમારચ-
 ૨૪ નાર્થ ચ શ્રીનવધણેશ્વરદેવીયસ્થાનપતિ શ્રીપરત્રિપુરાંતકં તથા વિનાયકમટ્ટારક-
 ૨૫ પરરતનેશ્વરપ્રમૃતીનાં પાર્શ્વાત્ ઉપાત્ શ્રી[સો]મનાયદેવનગરમધ્યે શ્રીવડલેશ્વ-
 ૨૬ ર્વદેવીયસમગ્રપહ્લિકા નાનામુલ્લતુળઢાચકચેલુકાઢાદિતગૃહરૂપેતા તથા ઉત્ત-
 ૨૭ રામિમુલ્લદ્વિમૌમમઠસમેતાપરં અસ્યા મધ્યે સૂત્રં કાન્દેઆસક્ત પૂર્વાભિમુલ્લ ગૃહ-
 ૨૮ ક વાહં ચતુરાપાટેષુ અવ્યગ્રપ્રાંકારોપેતા ઉત્તરામિમુલ્લપ્રતોલીપ્રવેશનિર્ગમેપે-
 ૨૯ તા યથાવસ્થિતચતુરાપાટનવિશુદ્ધા યથા પ્રસિદ્ધપરિભોગા તથા ઘાળી ૧ સક્તદાનપલ્લં
 ૩૦ તથા અસ્યા મિજિગિતિઅપ્રતઃપ્રત્યયં નિર્માલ્યલઢાસોદલસુતકીલ્હણદેવ તથા ઠં
 ૩૧ સોહણસુતલૂણસીહધરણિમસૂના તથા વાલ્યર્થકરણેણાધિષ્ઠિતારણં આસધરપ્રમૃ-
 ૩૨ તીનાં પાર્શ્વાત્ સ્પર્શનેનોપાતં હટ્ટદ્વયં ઇવમેતત્ત્વ ઉદકેન પ્રદંતં ॥ અનેન આયપદેન
 ૩૩ આંચંદ્રગ્રહતારકં યાંવત્ નૌં પીરોજસક્તમિજિગિતિધર્મસ્થાનમિદં નૌં પીરો-
 ૩૪ જશ્રેયોઽર્થ પ્રતિપાલનીયં વર્ષાપનીયં મમ્રવિશીર્ણ સમારચનીયં ચ ॥ અનેન આય-
 ૩૫ પદેન ધર્મસ્થાનમિદં વર્ષાપયતાં પ્રતિપાલયતાં તથા વિશેષમહોત્સવપર્વવ્યયે
 ૩૬ કુર્વતાં ચ યત્કિંચિત્ શેષદ્રવ્યમુદ્ધરતિ તત્સર્થં દ્રવ્યં મપામદીનાધર્મસ્થાને પ્રસ્થાપ-
 ૩૭ નીયં ॥ અસ્ય ધર્મસ્થાનસ્ય આયપદં સદૈવ જમાથમધ્યે નાલુયાનોરિકજમાથ ત-
 ૩૮ થા સ્વતીવસહિતસમસ્તશહહસક્તઘટિકાનાં જમાથ તથા ચુણકરજમાથ તથા પ-
 ૩૯ થપતીનાં મધ્યે મુશલમાનજમાથપ્રમૃતિમિઃ સમસ્તૈરપિ મિલિત્વા આયપદમિ-
 ૪૦ દં પાલાપનીયં ધર્મસ્થાનમિદં વર્ષાપનીયં ચ ॥ દાતા ચ પ્રેરકઞ્ચૈવ યે ધર્મપ્રતિ-
 ૪૧ શલકાઃ । તે સર્વે પુણ્યકર્મ્મણો નિયતં સ્વર્ગમાગ્નિઃ ॥ યઃકોઽપિ ધર્મસ્થાનમિ-
 ૪૨ દં તથા આયપિદં ચ લોપયતિ લોપાયયતિ સ પાપાત્મા પંચમહાપાતકદોષેણ લિ-
 ૪૩ પ્ય [તે] નરકગામી ભવતિ ॥

પ. ૨૨ વાંચો[નૌવિ] અરપટ છે. પ. ૨૩ વાંચો, કારાપનાર્થ; છોહચૂનાં સંશયવાળા છે. ૫. ૨૪ વિના-
 યકં ના વચસા અક્ષરો ભૂસાઈ ગયા છે. પ. ૨૫ વાંચો ઉપાત્તા પ. ૨૬ વાંચો તુળ નો તુડુ જેવો દેખાય છે;
 'ઢાચક નો છા: અને ઢાદિત' નો ત અરપટ છે. પ. ૨૭ વાંચો 'દ્વિમૌમ' અને 'સકં પૂર્વાભિમુલ્લ' ગ્યમેકં પ. ૩૧
 'મસૂના' ને 'મસૂના વાંચી શકાય; વાલ્યર્થ' ધણોજ શકારપદ છે. વાંચો ધિષ્ઠિત પ. ૩૨ વાંચો આયપદેવ
 નો ય પંક્તિની નીચે ક્રાંતરેલો છે. પ. ૩૫ વાંચો 'વ્યયં' પ. ૩૬ વાંચો મસ્તાં પ. ૩૭ વાંચો નાલુદા
 (૧) પ. ૩૮ પપ્પ સંશયવાળો છે. પ. ૪૧ વાંચો મ્દોહનો દ્વિતીવાર્ધનો થોડો ભાગ ભૂસાઈ ગયો
 છે. પ. ૪૨ વાંચો આયપદમિદં પ. ૪૩ વાંચો તે નો દક્ષિણ નીચેનો લીટો રપટ છે.
 લેખ ૧૧

ભાષાન્તર

ૐ ! ૐ ! વિશ્વનાથને નમસ્કાર હોજો ! જે વિશ્વનો નાથ છે, વિશ્વરૂપ છે, જે શૂન્ય રૂપ, એક જ વખતે લક્ષ્ય અને અલક્ષ્ય છે તેવા તને નમસ્કાર હોજો !

શ્રી વિશ્વનાથના મંદિર સમીપ નિવાસ કરતા નાવિકોના ઉપદેશક પયગંબર મુહમ્મદના (હીજરી) સંવત્ ૬૬૨, ને વિક્રમ સંવત્ ૧૩૨૦, અને શ્રી વલ્લી સંવત્ ૬૪૫ અને શ્રી સિંહ સંવત્ ૧૫૧માં રવિવારે અષાઢ વદિ ૧૩ ને દીને આજે અત્રે:—શ્રીમદ્ અબુહિદલ પાટકમાં નિવાસ કરતા, સમસ્ત રાજવંશીથી મંડિત પરમેશ્વર, પરમ ભટ્ટારક શ્રી ઉમાપતિના વરથી પ્રોઠ પ્રતાપ પ્રાપ્ત કરનાર, નિઃશંકમલ્લ નામના રિપુરાજના હૃદયમાં કંટક સમાન શ્રીચૌલુક્ય વંશના ચક્રવાર્તિ મહારાજધિરાજ શ્રી અભુનંદેવના, કલ્યાણ રૂપ અને વિજયશાસિ રાજ્યમાં તેને પાદપદ્મોપલવિન મહાઅમાલ રાણક શ્રી માલદેવ શ્રી શ્રીકરણ આદિ સમસ્ત મુદ્રાવ્યાપાર કરે છે તે સમયે—અહીં શ્રી સોમનાથ દેવના શહેરમાં પાણપતના પરમ આચાર્ય મહાપંડિત, ધર્મમૂર્તિ મહત્તર ગંડાશ્રી પરવીરભદ્રના પાશ્વિક (પારિ) મહં(ત)શ્રી અભયસોહ જેવા પંચકુસોની અનુમતિથી અને હુર્મુજના ઠાંડા ઉપર અમીર શ્રી રૂકનદીન રાજ્ય કરતો ત્યારે—શ્રી સોમનાથદેવ નગર આવેલા હુર્મુજ દેશના જોળા અબુઈઆહીમ નૌવાહુને (નાવના માલિક) પુત્ર નૌવાહ નૂરુદ્દીન પીરોજે શ્રી સોમનાથ દેવની દ્રાણી સમીપ મહાયજુના કકકુર શ્રી પહુગિ દેવ, બૃહત્પુરૂષ રાણક શ્રીસોમેશ્વર, બૃહત્પુરૂષ કકકુર શ્રીરામદેવ, બૃં પું શ્રી ભીમસિંહ, બૃં પું રાજ (કુલ) શ્રી છાડ આદિ સમસ્ત મહાન પુરૂષો પ્રત્યક્ષ તથા સમસ્ત (સુસલમાન) જમાથ પ્રત્યક્ષ, રાજ(કુલ) શ્રી નાનસીહુના પુત્ર બૃં પું રાજ (કુલ) શ્રીછાડા આદિ પાસેથી શ્રીસોમનાથ દેવ નગર બહાર સીકોત્તરી મહાયજુપાલીમાં આવેલો ભૂમિખંડ નવ-નિધાન સહિત, યથેચ્છા કાર્ય કરવાના હક્કસહિત, સ્પર્શન ન્યાયથી ખરીદ કર્યા.

પછી નૌવાહુ પિરોજે, જે સ્વધર્મશાસ્ત્ર (કુરાન) અનુસાર પરમધાર્મિક, હતો તેણે ચંદ્ર અને સૂર્યના અસ્તિત્વ કાળ પર્યંત યશ ટકે અને પોતાના મોક્ષાર્થે (ચેવાર્થે) ઉપર જણાવેલા ભૂમિખંડ ઉપર બૃં પું રાજ શ્રી છાડાની દોસ્તીને લઈને આ ધર્મ કાર્યમાં તેને પંજુ (શ્રીછાડાને) સાથી તરીકે રાખીને, પૂર્વ દિશા તરફ મહોવાળું પૂલસ્થાન બાંધ્યું.

આ ધર્મસ્થાન(મસીદ)ના નિભાવ, દીપ, તેલ, નિત્ય પૂજનાં જલ, ઉપદેશક, બાંગ પોકારનાર તથા કુરાન વાંચનારા માસિક માણસ માટે નાવિકોના આચાર પ્રમાણે બરાતિ રાખિખ-તમરાતિના અમૂક ધાર્મિક મહોત્સવના અર્થે આપવા માટે તથા પ્રતિવર્ષ છોહ, ચૂના, ભજ સ્થાન અને બીજી ખોડખાંપણોના સમારકામ માટે નૌવાહુ પીરોજે નીચેનું (આવકસ્થાન) પાણીના અર્ધ સાથે આપ્યું:—

(૧) શ્રી નવધણેશ્વર મઠના સ્થાનપતિ શ્રી પરત્રિપુરાંતક તથા વિનાયક ભટ્ટારક પરતનેશ્વર આદિ પાસેથી ખરીદ કરેલી, સોમનાથદેવ નગર મધ્યે શ્રીવલ્લેશ્વરના મંદિરની સમગ્ર પલ્લડિકા. આ પલ્લડિકાધરોથી ભરેલી છે, તે ઘરોનાં મઠોં જૂલી જૂલી દિશામાં છે. અને તુલુ, છાઘક અને ચેલુકથી છવાયેલી છે. તેની ઉત્તરે બે માળનો મઠ છે. તેની પશ્ચિમે મધ્યમાં સૂતાર કાનહેઆની મિલકત; પૂર્વમાં એક ઘર બાહ્ય ભાગમાં, ચારે બાજુની હદેપર એક સળંગ દિવાલથી

+ ખરીદી કરતી વેળા આવેા કોઈ રિવાજ હશે + પ્રો. વાહરમુન્ડ, જેને મેં આ શબ્દ માટે પૂછ્યું હતું તે આ એક ભાવમંડળનું નામ હશે એમ ધારે છે, જેનો અર્થ “કૃષ્ણ આપનારાં સદ્ગુણો” એમ થાય છે. જોકે આ અર્થ ઘણી જ સારી રીતે યોગ્ય છે, પરંતુ આસપાસના સંબંધી ઉપરથી આ કોઈ ઉત્સવોનાં નામોના સમાસ-શબ્દ હોવા નેહ્યે. પહેલો ઉત્સવ હિન્દી વરાતી—લગ્નની બરાત. એનો મહાત્મ્ય હોય.

તે (પહાડિકા) ઘેરી લીધી છે અને તેને પ્રવેશ અને નિર્ગમન માટે ઉત્તર દિશાના માર્ગ તરફ દ્વાર છે. આ પ્રમાણે તેની આરે હદ નક્કી થઈ છે અને તેનો વિસ્તાર બાણીતો છે.

(૨) એક ઘાણીના કબળનું દાનપત્ર.

(૩) આ મસીદની આગળ નિમલ્લિયછડા સોહલના પુત્ર કીલ્લુલુદેવ તથા કકકુર સોહલુના પુત્ર લણ્ણસીહધરજિમસૂમા તથા બાલ્યર્થ કરેણુમાં રહેતા રાણક આસધર આદિ પાસેથી તેણે પૂર્વે સ્પર્શનથી ખરીદ કરેલી બે હુકાનો.

આ આવકમાંથી, ચંદ્ર, શહી અને તારાઓના અસ્તિત્વ કાળ પર્યંત નૌવાહ પીરોજની મસીદનું નૌવાહ પીરોજના ક્રોયાઈ પ્રતિપાલન કરવાનું અને બસ (બાગેઈ) સ્થાન અને ખોડખાંપણનું સમારકામ કરવાનું છે.

આ આવકમાંથી આ ધર્મસ્થાનનો નિભાવ અને પ્રતિપાલન થતાં અને અગુક ઉત્સવોના દિવસોનાં ખર્ચ આપતાં જે દ્રવ્ય વધે તે સર્વ મક્કા અને મદીનાના ધર્મસ્થાનમાં મોકલવાનું છે.

જમાઓમાં નૌવાહોની જમાથ, ઉપદેશક સહિત સમસ્ત શહી સક્ત ધટ્ટિકોનીઝ જમાથ તથા સુલુકર જમાથ તથા પથપતિ (જમીનદારો) માં મુસલમાન જમાથ આદિ સર્વે મળીને આ ધર્મસ્થાનની આવકના સ્થાનની રક્ષા સદા કરવી જોઈએ અને ધર્મસ્થાનનું પ્રતિપાલન કરવું જોઈએ.

હાન દેનાર તેનો ગ્રેરક અને ધર્મ પ્રમાણે તેનું રક્ષણ કરનાર તેમનાં સુકૃત્યો માટે ખચિત સ્વર્ગમાં પ્રવેશ કરશે.

જે કોઈ આ ધર્મસ્થાન અને તેની આવકનું સ્થાન લૂંટશે અથવા લૂંટ કરાવશે તે દુર્જન પંચ-મહાપાતકના દોષથી પાપાત્મા થશે અને નરકમાં જશે.

ગુજરાત કોલેજના પ્રો. એ. વી. કાથવટેને મળી આવેલા એક અજ્ઞાત નામવાળા લેખ ઉપરથી જણાય છે કે લવણપ્રસાદ ભીમદેવ ૨ જાનો પ્રધાન હતો અને વીરધવલ તેનો સુવ-રાજ હતો. આના, સોલંકી રાજા લણપસૌ અને તેના પુત્રે સ્થાપેલાં ધાર્મિક સ્થાનેને તેજ રાજાએ આપેલાં દાનો ઉપરથી આ હકીકત સાબીત થાય છે. ભીમદેવ મૃત્યુ પામે છે. વીર-ધવલના મૃત્યુ પછી વીસલ ધોલકામાં ગાદીએ આવ્યો છે. લવણપ્રસાદ વૃદ્ધ હોવાથી પોતાના પ્રિય પુત્ર વીરમને ગાદી આપવા માટે બોલાવે છે. પણ તે પોતાના વૃદ્ધ પિતાનું અપમાન કરે છે, એટલે તેનો પિતા પોતાનો વિચાર ફેરવે છે. આ વખતે નાગડ પાટણમાં છે. તેને કુમાર વીસલદેવને લઈ આવવા મોકલ્યો છે. તેનો ગુજરાતના રાજા તરીકે રાજ્યાભિષેક થાય છે. રાજધાની ધોળકા મટી પાટણ થાય છે અને નાગડ આ નવીન રાજ્યમાં તેનો પ્રધાન થાય છે. કંઠાચ પોતાના પુત્ર તરફ ફરીથી પ્રેમ ઉત્પન્ન થાય એ બીકથી લવણપ્રસાદને દૂર કરવામાં આવે છે. વીરમને વીરમગ્રામની લાંચ આપવામાં આવે છે, પણ છેવટે તે પોતાની મૂર્ખતાને લીધે પોતાનો વિનાશ કરે છે. નાગડ અથવા નાગદેવના ઉદયથી નાગરજાતિનો ઉદય થાય છે. કવિ સોમેશ્વર પુરોહિત હોઈ કાવ્યનો પણ વીસલદેવના દરબારમાં સત્કાર થાય છે. રાજા પોતાની જન્મભૂમિ દલાવતી(રહોઈ)માં યજ્ઞ કરે છે, અને ત્યાર બાદ નાગરાની શાખાઓના વીસલનગરા, ષટ્પદ્રા (અથવા સાકોદ્રા), કૃષ્ણપુરા (અથવા કૃષ્ણોરા), ચિત્રપુરા (અથવા ચિત્રોદા) અને પ્રાશ્નિકો (અથવા પ્રશ્નોરા), એમ વિભાગ કરીને તેઓના ઉપયોગ માટે બ્રહ્મપુરીઓ બંધાવી. આ જ્ઞાતિઓ તેનાં સાહિત્યનાં જ્ઞાન માટે ‘પ્રખ્યાત છે. રાજશેખર પણ પોતાની ‘પ્રબન્ધચતુર્વિંશતી’ માં (જે ઇ. સ. ૧૪૦૫ માં લખેલી હતી) જણાવે છે કે કેટલાક નાગરા તેમ જ આપણી પ્રશસ્તિનો નાયક નાનાક પણ વીસલદેવના દરબારમાં રહેતો હતો. એટલે ૧ લી પ્રશસ્તિના લેખકે નાગર જ્ઞાતિ તથા નાનાકની બહુ પ્રશંસા કરી છે તેમાં નવાઈ નથી.

બીજી પ્રશસ્તિમાં નાનાક વીસલદેવના દરબારમાં ગયો છે ત્યારે વેદ તથા શાસ્ત્રના વિષયોમાં હતો તે પણ ખ્યાતિ થયેલી તેની પરીક્ષાનું વર્ણન આપ્યું છે, જે હકીકત માટે રાજશેખરમાં પણ પુરાવો મળે છે.

આ પ્રમાણે નાનાક એક સુવિખ્યાત રાજકવિ છે એમ કહ્યું છે. તેનો લાઈ મદદણ જે યોગ શાસ્ત્રમાં પ્રવીણ હતો તે પણ ખ્યાતિ મેળવે છે. રાજા તેના ઉપર પુરાણોનાં વાંચનને લીધે પ્રસન્ન થાય છે. તે સોમનાથ પાટણની યાત્રાએ લઈ જઈ તેના પગ પૂજી તેને રહેવા માટે બ્રહ્મપુરીમાં મહેલ આપે છે. અને સોમેશ્વરની પૂજા કરવાની આજ્ઞા કરે છે. પાર્વણી શ્રાદ્ધો માટે બગસરા નામનું ગામ પણ ભેટ આપે છે. તથા ગણ્ડાશ્રીવીરલદ્રથી એક બીજા ગામનો ઉત્તમ સાતમા ભાગનો ભાગીદાર પણ તે થાય છે.

નાનાક વેદવેદાંગમાં પારંગત હતો તથા તેનું આખું કુટુંબ પણ જ્ઞાન તથા ધાર્મિક ભાવના માટે પ્રખ્યાત છે. તેઓ મૂળ નગર અથવા આનંદપુર(હાલનું વડનગર)ના રહેવાસી હતા, પરંતુ ચૌલુક્ય રાજાએ (ઘણું કરી જયસિંહદેવે) વૈજવાપ ગોત્રનાઓને પ્રધાનપદે સેવા કરવા બદલ, આપેલા ગ્રામમાં આવી વસ્યા હતા. ‘ચતુર્વિંશતી’ માં તે વીસલનગરા નાગર હોવાનું જણાવ્યું છે.

આ વંશના સ્થાપનાર કાપિલ ગોત્રના ઉપાધ્યાય સોમેશ્વર વિષે કંઈક કહેવું બેધમ્મ; કારણકે ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ ઉપયોગી જણાય છે. બીજી પ્રશસ્તિમાં તેને “ધર્મોદ્ધારધુરંધર” કહ્યો છે. આ પ્રમાણે ઇકાગ્ર આપવાનું કારણ કદાચ જયસિંહદેવના મિત્ર અને કવિ શ્રીપાલ તથા તેના પુત્ર મિલ્લપાલ અને દ્વારકાના શંકરાચાર્ય દેવગોષ્ઠી સરસ્વતીની કુમારપાલના સમયના સેખ ૧૭

હેમચંદ્ર તથા તેના જૈનો વિરૂદ્ધ ધાર્મિક ચળવળમાં તેણે ભાગ લીધો હતો તે હોય એમ છે. આ શ્રીપાલ એ વડનગરપ્રશસ્તિ વિ. સં, ૧૨૦૮ની નો કર્તા છે.

લેખોના કર્તાઓની પણ થોડી નોંધ લેવી જરૂરી છે. તેમાં કૃષ્ણરાત્નનો પુત્ર અને “કુવલયાશ્ચરિત” નો કર્તા છે. તેની “અણ્ણાવધાન શક્તિથી તેને “બાલસરસ્વતી” પણ લોકો કહેતા હતા. ગણપતિ વ્યાસ કરતાં તે ચઢીયાતો હતો. ગણપતિ વ્યાસે વીસલદેવની માલવા સાથેની લઢાઈનું વર્ણન “ધારાધંવસ” માં કર્યું છે. ડૉ. બુલ્લરે કહેલી “ક્રીતિકૌમુદી” તથા “સુકૃત સંકીર્તન” ની શોધ ઉપરથી તથા આંહિ ઉપયોગમાં લીધેલો એક અજ્ઞાત નામ લેખની તથા નં ૧ માં બતાવેલ “કુમારપાલચરિત” ઉપરથી જયસિંહદેવના રાજ્યનો અંત અને વીસલદેવના ઉદય વચ્ચેના સમય ઉપર ઘણું અજવાળું પડે છે. તેજ પ્રમાણે ઉપયોગનાં વસ્તુપાલચરિત, ધર્માશ્વ અને પરિશિષ્ટ, ગ્રાન્થચતુર્વિંશતી, લોજગ્રાન્થરાજ અને અન્ય દુર્લભ પુસ્તકો આપણને નીવડે છે.

વીસલદેવને “પૃથ્વીપાલક” કહ્યો છે. તે સિદ્ધરાજની બસાબર છે. ચક્રવર્તિનું પણ કહ્યો છે. માલવાના રાજાનો પરાજય કર્યો હતો. તેણે કેટલીક બ્રહ્મપુરીઓ સ્થાપી હતી, જેમાંની એકમાં નાનાક રહેતો હતો તે બ્રહ્મપુરી સરસ્વતી અને સમુદ્રના સંગમ ઉપર પ્રભાસમાં આવી છે.

प्रशस्ति १ पृष्ठेक्षी

अक्षरान्तर

श्रीगजाननो जयति ॥ श्रीसरस्वतीसागरसंगमाधिष्ठात्रीभ्यो नमः ॥
यत्रो गोचरयन्ति लोचनरुचो वाचो निवृत्ता यतः चेतो मुह्यति यत्र यच्च न मतेः
पन्थानमालम्बते । तन्निष्कैतवंमक्तियोगसुलभं सोमेशलिंगस्थलं स्पष्टीभूतमभिष्टुवी-
महितमां किञ्चिन्महश्चिन्मयम् ॥ १

दन्तांशुमञ्जरितहस्तलताभिरामः सिन्दूरचारुसुभगो मदनिर्झराब्जः ।
देवः स कोऽपि नरसिन्धुरमूर्तिमाली शर्माणि वो दिशतु सिद्धिविलसशैलः ॥ २ ॥
अघानि वो हन्तु बिहगमोदकं सरस्वतीसागरसंगमोदकं ।
यदोघकूले परमक्षमालया जपन्ति सन्तः परमक्षमालयाः ॥ ३ ॥

सेयं शिवानि वितनोतु सरस्वती वः प्रीता हराच्युतविरचनयाचनाभिः
और्वं प्रतापमिव सर्वतरंगिणीनां वाक्पाशबन्धविधुरं पिदधेऽम्बुधौ या ॥ ४ ॥

तं मेघमेदुरमहोमहनीयमूर्तिं तापत्रयव्यपनयाय वयं श्रयामः ।
यः शातकुम्भनिभया विमया स्फुरन्तीमंकेन विद्युतमिव श्रियमाविभर्त्ति ॥ ५ ॥

क्रीताभिः प्रघनेन मालवनृपान्निर्धूतमुक्तामणि श्रेणि श्रीभिरमण्डयस्त्रियतमां यः
कीर्त्तिर्भिर्मदिनी । तस्येयं नयविक्रमैकवसतः श्रीवीसलक्ष्माभुजो मूर्तिर्मंडनतां
दधातु सुचिरं धाम्नीह सारस्वते ॥ ६ ॥

त्रेताधूमपवित्रितोम्बरचरं स्वाध्यायघोषोत्तरं स्थानं तीर्थमनोहरं नगरमित्यास्ते
किलानश्वरं । आर्योपासनया वृषप्रियतया यच्च द्विजेन्द्रश्रिया व्यक्तं वक्ति कणीन्द्र-
भूषणभृतो देवस्य संस्थापनं ॥ ७ ॥

गुंजा नाम ग्रामस्तदन्तिके वैजवापगोत्राणां । श्रीकरणव्यापारास्त्रीणितचौलुक्य-
नृपदत्तः ॥ ८ ॥

तस्मिन् समुज्ज्वलकपिष्ठलगोत्रजन्मा सोमेश्वरः समजनि द्विजमौलिरत्नं ।
यस्योपचर्य चरणविह वेदवाचामाचार्यकेषु कृत्तिनः कति न प्रवृत्ताः ॥ ९ ॥

प्रमेव महसाम्पत्युज्योत्स्नेवामृतदीधितेः तस्यासीद्वित्तमस्तापा सीतेति सहचा-
रिणी ॥ १० ॥

अध्वरविधौ पटीयानामटनामा ततोऽभवत्तनयः । विष्वक्सेनानुगतः कलिनापि
न बाधितो बलिना ॥ ११ ॥

सज्जनीतिगृहिणी गुणाम्बुधेस्तस्य मरिगुणरत्नभूषणा ।
सर्वकालमवलोकते स्म या भर्तृपादनखदर्पणे मुखम् ॥ १२ ॥

गोविन्द इत्यभिधया तनयस्तदीयो वृत्तेन चन्द्रशुचिना तु विरञ्चिकल्पः ।
सर्वज्ञतामपि कलाकलितेन तन्वन् देवत्रयीमय इवावतरत्सरोजे ॥ १३ ॥

गृहालंकृतिरस्यास्तां पत्नीरस्तेनयोः पुनः (?) । जुगूह सूहवा
वृत्तलाकिरासीदलङ्घना (?) ॥ १४ ॥

कथमेकया रसनया जडो जनः सूहवां सहः स्तोत्रं (?) ।
यदिह प्रशस्तिकर्तुर्मम रसनाकोटिरपि मूका ॥ १५ ॥

तया समं साधयतोऽस्य धर्ममृणत्रयापाकृतिनिर्वृतस्य । स्नातस्य रेवाम्बुनि देह-
शुद्धये जातं षडब्दव्रतपौनरुक्त्यम् ॥ १६ ॥

यास्यन् दण्डावलम्बेन विपमां मोक्षपद्धतिं । असौ शमवतां धुर्य्यस्तुर्ध्व-
माश्रयदाश्रमम् ॥ १७ ॥

त्रेताहुताशमहसौ महेशपुरजिद्विरिञ्चिमहिमानः । मुरसारिदोषपवित्राः जयन्ति
पुत्रास्यस्तस्य ॥ १८ ॥

ज्येष्ठः सुतोऽस्य भगवान् पुरुषोत्तमश्च नाम्ना श्रिया द्विजपतिप्रथया च तुल्यः ।
भेदस्तु सौज्यमुभयोर्मुखवारिजेऽस्य ब्राह्मीस्थितिर्यदपरस्य च नामिपये ॥ १९ ॥
क्रीडागारं सुमतिवसतेः सांगन्मृगवेदकण्ठो गंगास्नानक्षपितकलुषो मल्लहणस्तत्कनिष्ठः
अध्याराहेन् महिमवलम्बी भाग्यनिःश्रेणियोगाद्योगात्स्वार्तिं सदसि नृपतेः
पद्मगुणन्यासनिष्ठः ॥ २० ॥

श्रीमानितोऽपि कमनीयगुणः कनीयान् नानाकभूत्यभिधया सुधियां धुरीणः ।
प्राचीनसत्कविकृतव्ययतापशान्त्यै चाग्देवता स्थितिमुपैति यदानेन्दो ॥ २१ ॥
लक्ष्मीरमुष्य पत्नी द्वितीयमंगं बहिश्चराः प्राणाः । विमलकुलद्वयमूषा प्रत्यूषाम्भोज-
मज्जमुखी ॥ २२ ॥

नयनिपुणः प्रथितगुणः संयतकरणः समुज्ज्वलाचरणः । कस्य वयस्यो न स्यात्ता-
नाको नागरोत्तंसः ॥ २३ ॥

श्रौतस्मार्चसमाजमण्डनमणिः कातन्त्रनिर्घातधीः छेकश्छन्दसि नाटकेषु निपुणोऽ-
लंकारसर्वस्वभाक् । श्रीरामायणभारतामृतकथाम्बोराशिपारंगमः केषां नैव कवित्व-
केलिरसिको वर्ण्यः सवर्णाग्रणीः ॥ २४ ॥

पुरमयनपुरेऽस्मिन्नात्मनः स्थापनाया मतिगारिभविराजद्वेष्टमनि ब्रह्मपुर्ण्या ।
मुदितमदित यस्यै साधवे सौधमेकं तदमलग(गु)णदृष्ट्वा विश्वलक्षोणिपालः ॥ २५ ॥
सोमेशमनुदिनं यः प्रमोदयन् शालितंडलार्चनया । सफल्यति वीसलोर्वापतिदत्त-
बगसराग्रामं ॥ २६ ॥

यः पौराणैर्वचनमधुमिः प्रौढपीयूषपाकप्रेयोमिः प्रागधिकमधिकनो (sic.) दि (sic.)
श्वलक्षोणिपालः । तृप्तिं तस्य त्रिदशमुद्दः पिण्डदानैरिदानीं दर्शे दर्शे रचयति
च यः शेखरः श्रोत्रियाणां ॥ २७ ॥

तीर्थान्भुशतपत्रालिशालिनैवेद्यवन्दनैः । यः प्रीणयति नानाकः
पिनाकभृतमन्वहम् ॥ २८ ॥

सन्तुष्यता यदुरुभक्तिगुणेन गण्डश्रीवीरभद्रवपुषि सकलां निवेद्य ।
यः शंकरेण निरमीयतमंगलारूपमामिभिरामतमसप्तममामगोनी ॥ २९ ॥
सरस्वत्यामत्यादरजनितनित्यादिकविचिर्महायज्ञैः पूतः सततमतिथीन् भोजयति यः ।
स नन्दारत्नानाकश्चिरसमयमानाकविकसद्यशः स्तोमः सोमेश्वरचरणचि-
न्ताचतुरधीः ॥ ३० ॥

यो मुख्यः सुधियां यमादुरनघं येनार्जिताः कीर्त्तयः यस्मै वेश्म दिदेश विश्व-
नृपो यस्मान्न दोषोदयः । यस्य श्रेयसिं वासनातिमहती यस्मिन्नमन्ते गुणाः
सोऽयं सप्तपदीनमेतु मुकृतैर्नानाकनामा कृती ॥ ३१ ॥

मानुष्यैर्द्विजता दुरासदतरा तत्राप्यसौ नागरज्ञातिः ख्यातिमती श्रुतौ परि-
चयस्तावा (?) त्रयोत्याः श्रियः । मायैरेतदवाप्य यौवनगृहस्वर्णादिषण्पांगना
(sic.) चेतश्चञ्चलमप्यवेत्य मुकृतं नानाक एवार्जति ॥ ३२ ॥

श्रीमद्वीसलमेदिनीपरिवृद्धप्रक्षालितांघ्रिद्वयः सोऽयं नागरनीरजाकराविर्नानाकनामा
कविः तीर्थोत्तुंगसरस्वीकृतपरिष्वंगस्य सारस्वतं क्रीडाकेतनमेतदत्र विदधे वारां-
निधे रोषसि ॥ ३३ ॥

श्रीसोमनाथमहिमा भुवनेषु यावद्यावन्निहन्ति दुरितानि सता (तां) कपर्दी । यावच्च
गर्जति पयोनिधिरेष तावत् सारस्वतं सदनमक्षयमेतदस्तु ॥ ३४ ॥

नानाक एष जयताद्वयितास्य लक्ष्मीः शाश्वत्कुसुमवसैव जरामुपैतु । किंचैनयोः
सुतनयोऽपि नयोपसंगी गंगाधरः सुचरितेन कुलं पुनातु ॥ ३५ ॥

अष्टावधानपरितुष्टहृदा जनेन यः कीर्तितो जगति बालसरस्वतीति ।
पुत्रः कविः कुवल्याश्वचरित्रघातुः कृष्णः प्रशस्तिमिह रत्नसुतः स तेने ॥ ३६ ॥

॥ सो पाण्डुरूपेण प्रशस्तिरालिख्योत्कीर्णा ॥

ગજનનનો જય હો ! સરસ્વતીના સાગર સાથે સંગમસ્થાનની અધિષ્ઠાત્રીઓને પણ નમસ્કાર હો !

(૧) સોમેશના લિંગમાં સ્પષ્ટ પ્રકટતી બુદ્ધિની અવર્ણનીય પ્રભા, જેને આંખતું તેજ નોઈ શકતું નથી, જેને માટે વાણી મૌન રહે છે, જેના વિચારથી મન મોહ પામે છે અને જે તર્કના પંથમાં પણ આવતી નથી પણ જે નિરંતર ભક્તિ અને યોગથી સુલભ છે તેની અમે સ્તુતિ કરીએ છીએ.

(૨) જેની મૂર્તિ માણસ અને હાથી જેવી છે તે અતુલ દેવ, જે સિદ્ધિનો વિલાસ ગિરિ છે, જે હંતુશળનાં કિરણોમાંથી નીકળતી વેલી જે સૂંકથી આલુષિત છે, જે સિન્દૂરથી આંખોને આનન્દ આપે છે, અને જે મદ ઝરે છે, તે તમને આશિષ અર્પો.

(૩) જેના તીર પર પરમ ક્ષમાવાળા સન્તો નિત્ય અક્ષમાલા વડે મંત્ર જપે છે તે સરસ્વતીના સાગર સાથે સંગમનાં પક્ષિઓને આનન્દ આપતાં જળ તમારું પાપ હણો.

(૪) શિવ, વિષ્ણુ અને બ્રહ્માની સ્તુતિથી સંતુષ્ટ થઈ, સર્વ નદીઓના પ્રવાપ જેવા ઔર્ધ્વને વાક્યાશબ્દનમાં સમુદ્ર મધ્યે કંપતો બંધીવાન કરનાર સરસ્વતી તમને સર્વ ઉન્નતિ અર્પો.

(૫) જે ઘન જેવી સ્થામ પ્રભાને લીધે પૂજનીય છે અને જે અંકમાં સુવર્ણ જેવી ચળકતી કાન્તિવાળી વિદ્યુત સમાન દેવી લક્ષ્મીને ધારણ કરે છે, એ (વિષ્ણુ)નો ત્રિવિધ તાપ દૂર કરવા માટે અમે આશ્રય લઈએ છીએ.

(૬) નય અને વિક્રમનું એક જ સ્થાન, માલવાના નૃપ પાસે ત્યાગ કરાવી અને તેની પાસેથી પ્રાપ્ત કરેલી કીર્તિ વડે મોતીની માલા પેઠે પોતાની પ્રિયતમા પૃથ્વીને આલુષિત કરનાર આ વીસલ નૃપનું રૂપ સરસ્વતીની આ પવિત્ર ભૂમિને આલુષણ થાઓ.

(૭) ત્રણ યજ્ઞોના ધૂમથી પવિત્ર બનેલા આકાશવાણું, સદા વેદોચ્ચારના ધ્વનિથી ગાજતું આ મનોહર તીર્થસ્થાન જે ‘ નગર ’ કહેવાય છે એ અરેખર અનંધર છે; વળી, તે સ્થાન સજ્જનોનાં સંમેલનોથી, ધર્મના પ્રેમથી, અને દ્વિજેન્દ્રો એટલે નાગર બ્રાહ્મણોની સમૃદ્ધિને લીધે, અગ્નિઘાથી સેવાયેલા, નન્દિમાં પ્રેમવાળા, અને લલાટપર ચંદ્રની કાન્તિથી શોભતા, ક્ષણીન્દ્રના ભૂષણવાળા શ્રી શિવનું નિવાસસ્થાન છે, એમ સ્પષ્ટ ભાસ કરાવે છે.

(૮) તેની પાસે, મંત્રીશ્વરના કાર્યથી પ્રસન્ન થઈ, ચીલુકચ નૃપે તેમને દીધેલું શુગ્ગા નામનું ગામ વેળવાપ કુલના માણસોની માલિકીનું છે.

(૯) તે સ્થળમાં ઉજ્જવળ કાપિલ્લ ગોત્રમાં દ્વિજોના મુગ્ધ મલ્લિ સોમેશ્વર જન્મ્યા હતાં. તેની ચરણપૂજ કરીને વેદવાણીમાં કેટલા ભાવ્યવનંદ માણસોએ નિપુણતા નથી પ્રાપ્ત કરી ?

(૧૦) સૂર્યની સ્ત્રી પ્રભા જેવી અને ચંદ્રની જ્યોત્સ્ના સમાન અજ્ઞાન અને દોષથી મુક્ત એવી તેને સીતા નામની પત્ની હતી.

(૧૧) તેનાથી આમટ નામનો યજ્ઞના શાસ્ત્રમાં નિપુણ, વિષ્ણુ સરખો, અને પ્રબળ ક્ષત્રિની અસર વિનાનો પુત્ર ઉત્પન્ન થયો.

(૧૨) શુણ્વોના સાગર રૂપ તેને અનેક શુણ્વોથી અલંકૃત થયેલી ‘ સજ્જની ’ નામની ગૃધ્રિણી હતી, જે સર્વકાલ પોતાના પતિના પાદનખરૂપી દર્પણમાં મુખ જોયા કરતી હતી.

(૧૩) ચંદ્ર જેવા નિર્મલ ચારિત્ર્યથી બ્રહ્મા સમાન અને સર્વકલામાં નિપુણ હોવાથી સર્વજ્ઞતા પ્રતાપવતો દેવત્રયીમય કમલમાં બહોલે અવતરતો ન હોય તેમ તેનાથી ગોવિંદ નામે પુત્ર જન્મ્યો.

(૧૪) તેને વિમલ સૂઢવા નામની તેના ગૃહના ભૂષણ રૂપ પત્ની હતી. (૧)

(૧૫) જડ માણસ સૂઢવાની એક જાણથી સ્તુતિ શીરીતે કરી શકે ? કારણ કે મારી પોતાની જે પ્રશસ્તિનો છતાં છું તેની રસનાકોટિ, પણ મૂક (શાંત) છે.

(૧૬) તેણીના સાથમાં રહી ધર્મકાર્યો કરનાર, ત્રણ ઋણમાંથી મુક્ત થઈ મુખી, દેહ-શુદ્ધિ માટે નર્મદાના જળમાં સ્નાન કરનાર એવા તેને ષડ્વ્રતની પુન રૂક્તિ પ્રાપ્ત થઈ.

(૧૭) ધનિદ્રયો ઉપર નિશ્ચય રાખનારાઓમાં એક તેણે દણ્ડ (સંન્યાસીનો પવિત્ર દણ્ડ) પર અવલંબન કરી વિષય મોક્ષમાર્ગ પર પ્રયાણ કરતાં ચોથા આશ્રમમાં પ્રવેશ કર્યો.

(૧૮) ત્રણ પવિત્ર અગ્નિની પ્રમા વાળા, શિવ, વિષ્ણુ અને બ્રહ્માના મહિમાવાળા અને ગંગા નદીના પ્રવાહ જેટલા શુદ્ધ તેના ત્રણ પુત્રો વિજય પામ્યા.

(૧૯) તેનો જેક પુત્ર ભગવાન અને પુરુષોત્તમ, નામથી, શ્રી વડે, દ્વિજ પતિની ખ્યાતિથી સમાન હતો. શિવતા કૃષ્ણ એટલી જ હતી કે ભગવાનના મુખારવિંદમાં બ્રાહ્મીની સ્થિતિ હતી, જ્યારે પુરુષોત્તમના નાલિ કમળમાં બ્રાહ્મીની સ્થિતિ હતી.

(૨૦) સુમતિવાળા જનોનો ક્રીડાગાર, ગંગાસ્નાનથી પાપનો નાશ કરનાર અને સાંગ ઋગ્વેદ મોટે બાણનાર તેનો કનિષ્ઠ પુત્ર મહાબાણ હતો, જેણે ભાગ્યની સીડીથી મહિમાની એટલે મહોદધિની ટોચે અઢતો હોય એમ રાજની સલામાં પોતાના યોગના જ્ઞાનથી ખ્યાલિ મેળવી અને જે છ પ્રકારના ન્યાસમાં પ્રવીણ હતો.

(૨૧) તેનો વચ્ચેનો પુત્ર નાનાકભૂતિ નામે હતો, જે લક્ષ્મીનાથ લાકડવાયો છતાં સુંદર ગુણવાળો અને વિદ્વાનોમાં શ્રેષ્ઠ હતો, અને પ્રાચીન સત્કવિઓથી કરાએલા વ્યયને અંગે ઉદ્બલેલા તાપની શાન્તિ માટે વાગ્દેવતા જેના મુખરૂપી ચંદ્રમા પર અવલંબન કરીને રહી હતી.

(૨૨) તેને, પોતાના ધીંગ અંગ જેવી, દેહમાંથી બહાર નીકળીને ફરતા પોતાના પ્રાણ, સમાન પિતા અને પતિનાં વિમળ હૃલય કુળના અલંકાર રૂપ, અને વિકસતા ઉવાના પદ્મ જેવી મધુર વદનવાળી લક્ષ્મી નામે પત્ની હતી.

(૨૩) નયમાં નિપુણ, પ્રખ્યાત ગુણવાળો, જિતેન્દ્રિય, અને ઊત્તમવળ આચરણવાળો, નાગર જ્ઞાતિના અલંકારરૂપ નાનાક કોનો મિત્ર નથી ?

(૨૪) શ્રુતિ અને સ્મૃતિમાં નિપુણ જનમંડલના ભૂષણરૂપ, કાતંત્ર (વ્યાકરણ)માં મતિને સ્નાન કરાવનાર, છન્દોમાં અરુપિત, નાટકમાં નિપુણ અલંકારશાસ્ત્રમાં પ્રવીણ, અને શ્રી રામાયણ અને મહાભારતની કથાના અમૃતસાગરની પાર પહોંચેલો કવિત્વકેલિમાં રસિક, ત્રણે વર્ણનો અગ્રણી એવો તેની સ્તુતી કોણ નહીં કરે ?

(૨૫) આ ત્રિપુરારિ (શિવના) પુરમાં પોતે બંધાવેલી મોટાં શોભતાં ગૃહોવાળી બ્રહ્મ-પુરીમાં વિમલ ગુણોને ભણુનારા વિશ્વલ (વીસલ) રાજાએ આ સાધુપુરુષને (નાનાકને) ખુશી થઈને એક હવેલી (મહેલ) આપી.

(૨૬) જે (નાનાક) સોમેશને નિત્ય અક્ષવની પૂજાથી પ્રસન્ન કરતો, અને વીસલ નૃપે તેને આપેલા બગસરા ગામનો સફલતાથી ઉપભોગ કરતો હતો.

(૨૭) જે (નાનાક) પોતાના ઉત્તમ અમૃતના પાક જેવા પ્રિય લાગે તેવા પુરાણોના મધુર પાઠથી વિશ્વલ નૃપતિને તેની હયાતીમાં અધિકને અધિક તૃપ્તિ આપતો હતો, અને હાલ જ્યારે તે રાજા દેવલોકમાં વાસ કરે છે ત્યારે આ ક્ષત્રિયોનો મુગટમણી પ્રતિપર્વ પિંડદાનથી તેની તૃપ્તિ કરી રહ્યો છે.

(૨૮) તીર્થનાં (પવિત્ર) જલ, કમલની માલાઓ, શાંઘિનૈવધ અને વંદન વગેરેથી નિત્ય શિવને જે નાનાક પ્રસન્ન કરી રહ્યો છે.

(૨૯) તેની ભક્તિથી સંતુષ્ટ થઈ શંકર ભગવાને પોતાની કલાથી ગણક શ્રી વીર ભદ્રના દેહમાં પ્રવેશ કરીને તેની દ્વારા મંગલ નામના ગામના, શ્રેષ્ઠ સાવમા ભાગનો ભાગી તેને બનાવ્યો.

(૩૦) સ્વર્ગપૈયૈત વિકાસ પામેલી કીર્તિવાણી, સોમૈશ્વરની ચરણભક્તિમાં મગ્ન, સરસ્વતીમાં અતિ આહરથી નિત્ય વિધિ કરનાર, મહા યજ્ઞોથી વિશુદ્ધ અને અતિથીઓનો સદા સત્કાર કરનાર આ નાનાક વૈભવમાં કીર્ધાયુષી થાઓ.

(૩૧) વિદ્વાનોમાં શ્રેષ્ઠ, જે પાપરહિત છે, જેણે યજ્ઞ પ્રાપ્ત કર્યો છે; જેને વિશ્વલ નૃપે મહેલ આપ્યો છે, જેનામાં તલ માત્ર પશુ દોષ નથી, જેના ઉદય માટે સર્વની મહા અભિલાષ છે, અને જે સર્વ શુભસંપન્ન છે તે બધો નાનાક, સુકૃત્યો કરનારનો મિત્ર થાઓ.

(૩૨) મનુષ્યોમાં દ્વિજવા પ્રાપ્ત કરવી ઠકિન છે, અને તેમાં પશુ ખ્યાતિવાળી આ નાગર ભતિ; તેમાં વળી વેદોનો પરિચય અને તેમાં વળી નય વડે પ્રાપ્ત કરેલી લક્ષ્મી અને પછી આ બધું સદ્ભાગ્યથી પ્રાપ્તિ કરીને જેવા કે—યૌવન, શ્રી, રત્નો અને અંગનાઓ વિગેરે અને ચિત્ત ચંચલ છે એમ માનીને નાનાક ફક્ત સુકૃત જ મેળવે છે.

(૩૩) નાગરો તુષી કમલસમૂહના સૂર્ય જેવા અને જેની ચરણપૂજા વિખ્યાત ભૂમિપતિ વિસલ કરે છે તે નાનાક કવિએ અહીં સરસ્વતીના પવિત્ર તીર સાથે સંગમ કરતા સાગરના કિનારાપર આ સારસ્વત ક્ષીડાસ્થાન બાંધ્યું.

(૩૪) આ સારસ્વત મહેલ ત્રણ ભુવનમાં સોમનાથનો મહિમા, સજ્જનોનાં દુઃખ હણનાર શિવ ભગવાન, અને ગર્જના કરતો સાગર, એ ત્રણેના અસ્તિત્વકાળ સુધી અખંડ રહેા.

(૩૫) આ નાનાક વિજયી બનો, તેની પત્ની લક્ષ્મી નિત્ય રક્ત વસ્ત્રો ધારી વૃદ્ધાવસ્થા પામે અને તંમને નયનો સંગી ગંગાધર પુત્ર કુળને સુચરિતોથી મહિમાવાણું કરો !

(૩૬) જેની અષ્ટાવધાનની શક્તિથી સંતુષ્ટ પામીને પ્રજાજનોએ જગતમાં જેને બાલ સંસ્વતી એવું ઉપનામ આપ્યું છે તે રત્નના પુત્ર કુવલયાશ્વ ચરિતના કર્તા, કૃષ્ણ આ પ્રશસ્તિ લખી તે પ્રશસ્તિ પાહલણથી લખાયેલી અને કાવરાએલી છે.

नं० २१६

प्रशस्ति २ ७

(वि. सं. १३२८)

अक्षरान्तर

॥ ऊँ नमो गणपतये ॥

अस्त्यानन्दपुरे गरीयसि कुलं कापिष्ठलं निर्मलं धर्मोद्धारधुरंधरोऽभवदुपाध्यायोऽत्र
सोमेश्वरः । तस्माद्दीक्षित आमठः श्रुतिमठः पुत्रः पवित्रद्युतिर्गोविन्दोऽस्य च
नन्दनः सहृदयश्रेणिमनोनन्दनः ॥ १

मिथोविरोधोपशमाय सिद्धः श्रमः श्रियः शारदयास्य सूनुः । नानाविधानामव-
धिर्विधानां नानाकनामा सुकृतैकधामा ॥ २

यो वेद ऋग्वेदमखण्डमेव बभूव च व्याकरणप्रवीणः । साहित्यसौहित्यमवापदन्त-
र्वाणिः पुराणस्मृतिपारगोऽमृत ॥ ३

घोरियो धवलान्वयेऽत्र समये श्रीसिद्धराजोपमः धाम्नां धाम बभूव वीरध्वला-
द्राजा विभुर्वासिलः ॥ यस्यौचैरभिषेजनव्यतिकरोज्ज्वालज्ज्वलन्मालवोन्मीलज्जूमपरं-
पराभिरभवद् घोरान्धकारं नभः ॥ ४

राज्ञोऽस्य सम्यान् सुकृतैकलभ्यानभ्येत्य नानाक उदारबुद्धिः ।

बौ(?)यैकधुर्यो विबुधप्रतीक्षां वेदादिशस्त्रेषु ददौ परीक्षां ॥ ५

अथैकदा वीसलचक्रवर्त्तं वीरावलीमानसमध्यवर्त्तं । पवित्रगोत्रो नियमैर्विचित्रै-
श्वकार सोमेश्वरदेवयार्त्रां ॥ ६

सरस्वतीसागरसंगमेऽसौ स्नात्वाथ सोमेश्वरमर्चयित्वा । विद्याविशेषं परिभाव्य
विप्रविशेषवित्कल्पितपुण्यवेषः ॥ ७

क्षेत्रे भ्रमासे सुकृताधिवासे स्वकारिता (?) ब्रह्मपुरीगृहेषु । प्रक्षाल्य पादौ प्रददौ
स सौधं नानाकनाम्ने कविपण्डिताय ॥ युग्म ॥ ८

उपेयुषा वेदपुराणशाणनिर्घर्षं संश्रितहारलक्ष्मीः । विनाति येन द्विजनायकेन
श्रीवीसलब्रह्मपुरीपुरेऽस्मिन् ॥ ९

बन्धे विध्वजनेन मूर्द्धनि सरस्वत्या दधानः पदं प्राप्यार्वि किल बाढवः परम-
भूदात्मभर्मिर्गवः । नानाकः पुनरेव तां भगवतीं मूर्ध्ना नमन्नागरो वण्यो विप्रश-
तोदरंभरिरहो तीरे वसन् वारिधेः ॥ १०

गोविन्दनन्दनः सोऽयं प्रद्युम्नोभूतिकमद्भुतम् । चित्रमेतद्यदेतस्य कान्तः शान्त-
रसोऽधिकम् ॥ ११

स्नानं यस्य सरस्वतीशुचिजले पूजा च सोमेश्वरे व्यर्थं नातिथयो व्रजन्ति मुकृतश्री-
संग्रहाद्यद्गृहात् ॥ वित्तं यस्य च साधुबन्धुसुहृदां साधारणं सर्वदा नानाको धरणी
तले समधिकं धन्यः स मान्यः सताम् ॥ १२

स्वस्योच्चैः प्रतिपर्वं शालिकणिकापिण्डेन सुशुद्धया सार्द्धं वेदपुराणपाठनिष्ठैः
पुण्यापणैर्ब्राह्मणैः ॥ श्राद्धं तेन विधीयमानमतुलं सारस्वते सैकते दर्शदर्शमतीव
हृष्यति दिवि श्रीवीसलक्ष्मापतिः ॥ १३

मुखे यदीये विमलं कवित्वं बुद्धौ च तत्त्वं हृदि यस्य सत्त्वं करे सदा दानमयावदानं
पादे च सारस्वततीर्थयामं ॥ १४

काल्येषु नव्येषु ददाति कर्णं प्राप्नोति यः संसदि साधुवर्णं ।

विभूषणं यस्य सदा सुवर्णं प्राप्ते तु पात्रे न मुखं विकर्णं ॥ १५

रचित उचित उच्चैः यस्य भक्त्यार्चनाय द्युतिजितकुमुदालिः शालिजस्तंडुलौघः ।

नयति सुमहसः श्रीसोमनाथस्य कामं शिरसि शशिकलायाः कौमुदीर्मेदुरत्वं ॥ १६

श्रीवीसलक्ष्मपुरीद्वितीयावासवासिना । तेन नानाकनाम्नेदं तेने सारस्वतं सरः ॥ १७

मार्तण्डप्रतिमप्रतापवसतेः श्रीवीसलक्ष्मापतेर्धाराध्वंसमहाप्रबन्धमधुरोन्मीलद्यशो

वैभवः

एता सत्कविसंगतिर्गणपतिव्यासः प्रयासं विना चक्रे निर्मलचित्रकाव्यरचना-
भिर्चिं प्रशस्तिं नवाम् ॥ १८

समुल्लसन्मौलिरुहद्विरेफः प्रपन्नकेदारपपदारविन्दः ।

लिलेख चोद्वंकितवान् कलादः प्रह्लादगोविन्दसुतः प्रशस्तिम् ॥ १९

जागर्त्तिपातुतनयस्य यस्य (?) सावित्रि भर्तुर्महिमा स कोऽपि । यस्यानुजो
पारुहणनोमधेयश्चकार केदारसुवर्णपूजां ॥ २०

संवत् १३२८ वर्णगड श्री भाव यजुर्वेद अग्रा° बृहत्पुरुषराज लाडाणरिह° श्री
अमर्यसिंह प्रतिपत्तौ प्रशस्तिरुद्धादिता ॥

જે ગણપતિને નમસ્કાર હોય.

(૧) મોટા આનંદપુર (નગર અથવા વડનગર)માં નિર્મલ કાપિલે કુલ છે. તેમાં પ્રાદ્યક્ષ ધર્મેના ઉદ્ધારકના ભારતું વાહન કરનાર ઉપાધ્યાય સોમેશ્વર જન્મે. તેને પવિત્ર દુતિ-વાળો, શ્રુતિનું પાત્ર આમક દિક્ષિત, નામે પુત્ર થયો. તે તેને સત્જનોના મનને આનંદ આપનાર ગોવિન્દ નામે પુત્ર ઉત્પન્ન થયો.

(૨) શ્રીના શારદા સાથેના પરસ્પર વિરોધ શમાવવાનો શ્રમ, વિવિધ વિદ્યાવાળા જનોમાં શ્રેષ્ઠ, સુકૃત્યોના એક સ્થાન જેવા તેના પુત્ર નાનાકથી સિદ્ધ થયો.

(૩) જે નાનાક આગો ઋગ્વેદ જાણતો હતો, જે વ્યાકરણમાં પ્રવીણ હતો જે સાહિત્ય-જ્ઞાની અને પવિત્ર શાસ્ત્રોમાં નિપૂણ હતો અને જેણે સ્મૃતિ અને પુરાણના સાગરને ઓળંગ્યો હતો.

(૪) ધવલ કુળમાં શ્રેષ્ઠ, શ્રીસિદ્ધરાજની તુલનાવાળો અને સર્વ તેજોમાં તેજસ્વી વીસલ નૃપ આ સમયે વીરધવલથી જન્મે હતો, અને જ્યારે તેણે માળવા પર ચઢાઈ કરી તે વખતે નક, માળવામાં સળગાવેલા અગ્નિમાંથી નીકળતી ધ્રુમપરંપરાથી, અંધકારમય બન્યું.

(૫) સર્વ સામંતોમાં અગ્ર ઉદાર નાનાકે સુકૃત્યોથી પ્રાપ્ત કરાય તેવી અમાત્યપદવી મેળવી અને વેદ અને અન્ય શાસ્ત્રોમાં વિદ્વાનોની અભિલાષવાળી પરીક્ષા આપી.

(૬) એક સમયે યોદ્ધાઓના હૃદયમાં વસનાર, પવિત્ર ગોત્રવાળા ચક્રવર્તિ રાજા વીસલે સોમેશ્વરની યાત્રા નાના પ્રકારના નિયમોથી કરી.

(૭) સરસ્વતી અને સાગરના સંગમ પાસે સ્નાન કરીને, સોમેશ્વરની પૂજા કરીને, અને પવિત્ર વસ્ત્ર ધારણ કરીને સારા અને અન્યને લેઈ પૂર્ણ જાણનાર, તેણે વિદ્યાવિશેષ પ્રાદ્યક્ષને,

(૮) સુકૃત્યોના નિવાસ પવિત્ર પ્રભાસમાં, ઠવિ અને પંડિત નાનાકને તેના ચરણ પોષિ પોતે ખોળવી પ્રદ્યુપુરીના મહેલોમાંથી એક મહેલ આપ્યો.

(૯) વેદ અને પુરાણની કસોટીથી બનેલા ઉત્તમવળ દ્વિજનાયકથી, આ શહેરમાં વીસલની પ્રદ્યુપુરી એક સુંદર માલા જેવી શોભે છે.

(૧૦) સાગરને પ્રાપ્ત કરીને વિશ્વને વંદન કરવા યોગ્ય સરસ્વતીના મસ્તક પર તે ભૃગુ કુલના પ્રાદ્યક્ષ (પરશુરામે) ખરેખર પગ મૂક્યો અને છેવટે સ્વાર્થી બન્યો, પણ તેનાથી ઈલટું આ નાનાક નાગર તે દેવીને શિષ્ય નમાવી, નમન કરતો સાગરતીરે નિવાસ કરીને સેંકડો પ્રાદ્યક્ષોને ભોજન કરાવતો હતો.

(૧૧) ગોવિન્દનો આ પુત્ર પ્રદુષ્ટ સમાન હતો તેમાં અદ્ભુત શું છે? પણ વિચિત્ર એ હતું કે તેને શાન્તરસ સૌથી અધિક ગમતો હતો.

(૧૨) તે નાનાક પૃથ્વી ઉપર અત્યંત ધન્ય છે; અને તેને સદા સત્જનોથી માન મળતું બેઠું છે; કારણ કે તે સરસ્વતીનાં પવિત્ર જળમાં સ્નાન કરે છે, અને સોમેશ્વરની પૂજા કરે છે, તેના સુકૃત અને શ્રીના સંચક જેવા તેના ઘરમાંથી અતિથિલોકો વ્યર્થ પાછા નથી જતા; અને તેની સંપત્તિ, સાધુ, બંધુ અને મિત્રોને સર્વને હૃત્તેજાં સામાન્ય છે.

(૧૩) સરસ્વતીના તીરે પ્રતિ પર્વ પુણ્યકર્મના ભંડાર જેવા, અને વેદ અને પુરાણના પાઠમાં નિપુણ પ્રાદ્યક્ષો સાથે, ચોખ્ખાની કણકના પિણ્ડથી તે નાનાકથી શદ્દાપૂર્વક પોતાનું અતુલ શાદ્દ થતું બેઠું વીસલ નૃપ સ્વર્ગમાં ઘણો જ આનંદ પામે છે.

(૧૪) જેના (નાનાકના) મુખમાં વિમલ કવિત્વ છે, બુદ્ધિમાં વત્ત્વ છે, હૃદયમાં સત્ય છે, જેના કર નિત્ય દાન આપે છે અને જેના ચરણો સારસ્વત તીર્થગમનના ચિહ્ન વાળાં છે.

(૧૫) જે નવાં કાવ્યો શ્રવણ કરે છે, જે સભામાં સારી પ્રશંસા મેળવે છે, જેના અલંકાર સદા સુવર્ણના છે, અને જે તેની સહાય શોધનાર જનોથી કદિ મુખ ફેરવતો નથી.

(૧૬) શિવપૂજન માટે ઉચ્ચ લક્ષિતથી યોગ્ય રીતે ગોઠવેલો કુમુદનાં પુષ્પોની હારોથી અધિક ઉજ્જવળ વાંદુલનો દગ શ્રી સોમનાથ દેવના મસ્તક પરની શશિકલાને ઘણી જ આંખપ આણે છે.

(૧૭) શ્રી વીસલની બ્રહ્મપુરીના ખીજ મહેલમાં વાસ કરવા તે નાનાકે આ સારસ્વત-સરોવર આર્થ્યું.

(૧૮) આ પ્રશસ્તિની રચના વગર પ્રયાસે નિર્મલ અને પ્રશંસનીય કાવ્યથી ગણપતિ વ્યાસથી થઈ છે, જે વ્યાસનો યશમહિમા, સૂર્ય જેવા પ્રતાપી શ્રી વીસલથી ધારા નગરીના નાશનું વર્ણન કરતી મહાન્ કૃતિ સાથે વૃદ્ધિ પામે છે.

(૧૯) મસ્તક પર કીડા કરવા ભ્રમરવાળા અને કેદારના ચરણકમળનો આશ્રય લેનાર પ્રજ્ઞાદ ગોવિંદના પુત્ર કલાદે આ પ્રશસ્તિ લખી અને કેદારી.

(૨૦) સાવિત્રીના સ્વામી.....પાતૂના પુત્ર જેના કોઈ અનુજ પાદહણ નામનાએ કેદારની સુવર્ણથી પૂજા કરી એનો મહિમા જાગૃત છે.

વિક્રમ સંવત્ ૧૩૨૮માં આ પ્રશસ્તિ શ્રી અભયસિંહની સમક્ષ (અથવા અનુ-મતિથી) વર્ણુગઢના (વડનગરના) યજ્ઞવેદના મહાન્ પુરુષ (?) શ્રીભાવ લાઠાણી (?)થી કેદારાઈ હતી.

કચ્છમાંના ખોખરા ગામના પાળીયા ઉપરના^૧

સારંગદેવના શિલાલેખ

વિ. સ. ૧૩૩૨ માર્ગશીર્ષ સુ. ૧૧

કચ્છના ઇતિહાસ ઉપર ઘણી રીતે અજવાળું નોંખનાર, સ્વ. રા. સા. ડી. પી. ખખખરે મને લેખની એક નકલ મોકલી હતી. તે ખોખરામાંના પાળીયા ઉપરના શિલાલેખની નકલ છે અને રા. સા. ખખખરે તેની નીચેની માહિતી આપેલી છે.

પાળીયામાં ગાયનું ચિત્ર છે અને તે ખડ ખાતી હોય અને ખરચાને ધવરાવતી હોય એમ ચિત્રેલ છે. તે પાળીયા ભદ્રેશ્વરના કિલ્લામાં હતો, પરંતુ ખોખરાની એક ખાઇ ભદ્રેશ્વરમાં પરણી હતી તેણે તે ગાયની પૂલ પોતાના આપના ગામમાં થાય તો ઠીક એમ માની તે લેખ ત્યાં મોકલાવ્યો. તે વખતે લેખ દટાએલો હતો અને માત્ર ગાયની પૂલ થતી હતી. સં. ૧૯૩૬ માં મેં તે નીચેના ભાગ મહા મહેનતે ખોદાવ્યો અને માલુમ પડ્યું કે લેખવાળા ભાગનો અમુક ટુકડો તૂટીને શુભ યથેલો છે અને વપાસ કર્યા છતાં તેનો પત્તો મળ્યો નહોતો.

લેખ ચાલુ ૧૩ મા સૈકાની દેવનાગરી લિપિમાં છે અને તેનું અક્ષરાન્તર નીચે મુજબ છે :

અક્ષરાન્તર

- ૧ ઑં ॥ સંવત્ ૧૩૩૨ વર્ષે માર્ગ શુદ્ધિ ૧૧ શનાવચેદ શ્રી
- ૨ [મ] વળહિલ્લપાટકે સમસ્તરાજાવલી[ય] સમલંકૃતમહા-
- ૩ જાધિરાજ પરમમાહેશ્વર પરમમદારક પ્રો[ધ્રૌ] દ પ્રતામ[પ] નારા-
- ૪ ય[ણા] વતારલક્ષ્મીસ્વયંવરમહારાજાશ્રીસારંગદેવ ક-
- ૫ લ્યાળવિજયરાજ્યે શ્રી શ્રીકરણાદો(દૌ) મહામાત્ય શ્રી માવ-
- ૬ વમહં રાધિ શ્રી' કાન્હે સમસ્તવ્યાપારાન્ પરિપન્ન(થ)ય- ...

આ લેખ વાઘેલા રાજા સારંગદેવના રાજ્યનો છે અને તેમાં કાન્હુ એટલે કૃષ્ણ નામના અમાત્યનું નામ આવે છે. તેની તિથિ વિ. સં. ૧૩૩૨ માર્ગશીર્ષ સુદિ ૧૧ શની ડા. રહેમના પત્રક અનુસાર ઇ. સ. ૧૨૭૫ ડીસે. ૧ લી રાત્રિવાર સાથે મળતી આવે છે.

વિચારચેષ્ટીમાં, ડા. લાઉ દાળની પટ્ટાવટીમાં અને ડા. લાંહારકરના ઐતિહાસિક ફકરામાં તેમ જ પ્રવચનપરીક્ષામાં અસંખ્ય વારીયો નીચે મુજબ આપેલી છે.

વીશલદેવે રાજ્ય કર્યું (૧) વિ. સ. ૧૩૦૦-૧૮; (૨) વિ. સ. ૧૩૦૨-૨૦. અર્જુનદેવે કર્યાં સુધી રાજ્ય કર્યું. (૧) વિ. સં. ૧૩૩૧ (૨) વિ. સં. ૧૩૩૩, સારંગદેવે કર્યાં સુધી રાજ્ય કર્યું. (૧) વિ. સં. ૧૩૫૩ (૨) વિ. સં. ૧૩૫૩

આ લેખ ઉપરથી સાબિત થાય છે કે ઐતિહાસિક ફકરામાં તેમ જ પ્રવચનપરીક્ષામાં સારંગદેવ ગાદી ઉપર બેસવાની તિથિ બહુ મોડી છે અને માન્ય થઈ શકે તેમ નથી.

સારંગદેવના ખ્રિષ્ટિય મ્યુઝિયમમાંના શીલાલેખ^૧

વિ. સ. ૧૩૪૫ વૈશાખ સુ. ૫ સોમ

ઇ. સ. ૧૨૭૬ એપ્રિલ તા. ૧૭

ડા. ખરનેસે આ લેખનાં રખિંગ મોઢાં હતાં તે ઉપરથી આ લેખની ડા. કીલહોર્ન નાંખ લીધેલી છે.

પં ૧ સંવત્ ૧૩૩૫ વર્ષે વૈશાખ (ચ) શુદ્ધ ૫ સોમે એક શ્રીમદ્ગણદિગ્દશાટકા-
ધિષ્ટિત .... સારંગદેવકલ્યાણ વિજયરાજ્યે

વાઘેલા રાજ સારંગદેવના સમયની સિન્દ્રામાં

રાખેલી દેવપટ્ટનપ્રશસ્તિ^૧

વિ. સં. ૧૩૪૪ માધ્યશુદ્ધ ૫ સોમવાર.

નીચે આપેલી પ્રશસ્તિની એક નકલ સર ચાર્લ્સ વિલિન્સના ભાષાન્તર સાથે મરફીની "ટ્રાવેલ્સ ઇન પોર્ટુગલ" (૧૭૬૮) માં પ્રથમ પ્રસિદ્ધ થઈ હતી. એ પત્રક દશ વર્ષ પહેલાં ડૉ. બર્નેસે મે. આ. સ. વે. ઈ. (ખાં. ૧૮૭૯) નં. ૬ પા. ૧૦૪ માં ડૉ. ભગવાનલાલ ઇન્દ્રજના સંસ્કૃત અક્ષરાન્તર સાથે તથા પ્રશસ્તિના હુંક સાર સહિત પ્રસિદ્ધ થયું હતું. ડૉ. ભગવાનલાલનું અક્ષરાન્તર એકંદરે સાચું છે, તોપણ હું માનું છું કે મો. જી. ડી. વાર્કોન્સેલોસ એ જુએ મને આપેલાં પેન્સીલ રજિસ્ટર ઉપરથી નવીન આવૃત્તિની પ્રસિદ્ધિ વધારાની નહીં ગણાય. આ પ્રતિકૃતિ ઉપરથી કેટલીક શંકાઓ દૂર થાય છે, જે ડૉ. ભગવાનલાલ ઇન્દ્રજ અનુમાનથી ઉકેલી શક્યા ન હતા, અને તે ઉપરાંત કેટલાક સ્થાનોમાંની તેમની પૂર્તિઓ અસલની બરાબર છે એમ પણ આ પ્રતિકૃતિથી બતાવી શકાય છે.

લેખ બહુ સંલાળપૂર્વક એક લાંબા લીસા કાળા પત્થર ઉપર કોતરેલો છે. તેનું માપ ૪૨ ઇંચ x ૨૦ ઇંચ છે, અને તેમાં ૬૬ પંક્તિઓ છે. આ પત્થર હાલ સિન્દ્રામાં ડોન જોઆઓ ડી કેરેટ્રોના કિલ્લામાં રાખેલો છે; પણ તેની હકીકત ઉપરથી જણાય છે કે તે અસલ સોરઠમાં સોમનાથ અગર દેવપટ્ટનના મંદિરનો હતો. તે એકંદરે સુરક્ષિત છે, ફક્ત થોડાક અક્ષરો કોઈ કોઈ સ્થળે નાશ પામ્યા છે. લિપિ ૧૩ મી સદીની પ્રચલિત દેવનાગરી છે.

સોરઠમાં, (કાઠિઆવાઠમાં) હાલ વેશવળ ખાસે બાણીતા ગ્રંથાલ શેવતીર્થ સોમનાથપટ્ટન અગર દેવપટ્ટન અગર પ્રભાસમાં ત્રિપુરાન્તક નામના શૈવ સાધુએ પાંચ લિંગોની બનાવેલી પ્રશસ્તિ આ લેખમાં આપી છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ ઑ ॥ ઑ નમઃ શિવાય । હૃદિ સ્થિતં ચિન્મયમાત્મવેદિનઃ સમાધિમાસ્થાય વિલોકયંતિ યં । સ ચિત્સંતાપમપાકરોતુ વઃ સ્તનંધયશ્વૈતમયૂક્ષભૂષણઃ ॥ [૧]
- ૨ શૈલાત્મજોરસિજશૃંગકુરંગનાભિપત્રાવલીતલિનતરુપશ્યાલુપાણિઃ । પીયૂષમાનુકલિકાકલિતાવતંસો દેવઃ શિવાનિવ-
- ૩ તનોતુ દિવાનિશં વઃ । ૨ [॥] ત્રૈલોક્યમંગલમનંગરિપોરપત્યમંકુરિતૈકદશનો-લ્લસદાનનશ્રીઃ । દેવઃ પ્રપથ્ય હૃદયૈકપર્દાં કપર્દાં
- ૪ ભૂયાદનેકપમુલઃ મુલસંપદે વઃ । ૩ [॥] શ્રીવિશ્વમલ્લઃ ઇતિ ભૂપતિમૌલિરક્તં ચૌલુક્યવંશમવતંસયતિ સઃ જિણ્ણુઃ । યસ્ય દ્વિધારમપિ
- ૫ સંયતિ મંડલાગ્રમારાદમંસ્ત શતધારમરાતિવર્ગઃ । ૪ [॥] આબદ્ધમૂલમભિતઃ ક્ષિતિપા[દ્રિ]જાતમુન્મુલયન્ કુલિશવંશં મુવા મુજેન । સત્વ-
- ૬ સ્ય યઃ કિમપિ ધામ જનેન રાજનારાયણેતિ જગદે જગદેકનાથઃ । ૫ [॥] યસ્મિન્નાત્મકર્ણા ન્યધત્ત સકલક્ષત્રાવતંસે જગત્તાપવ્યાપદપા-
- ૭ કરિણ્યુમહિમા શ્રીવૈધનાથઃ પ્રભુઃ । શસ્ત્રૈસ્તેન ચિકિત્સિતાસ્તદુચિતં વિશ્વોપકારવ્રતસ્થાતેન પ્રતિમૂખામપિ હૃદઃ પ્રૌઢા મદગ્રંથયઃ । ૬ [॥]
- ૮ નાગલદેવીતિ વમ્ભૂવ યસ્ય જાયા જયશ્રીરિવ દેહચદ્ધા । તયા સ રાજા સુતરાં વમાસે માસેવ દેવો હરિણાંકમર્તિઃ । ૭ [॥] આશાંતવિશ્રાંત-
- ૯ મુજંપ્રતાપઃ પ્રતાપમહાવરજઃ સ રાજા । સ્વપૌરુષોત્કર્ષરસાતિરેકોદેકાતપત્રાં બુમુજે ધરિત્રીં । ૮ [॥] શ્રીવિશ્વમલ્લઃ સ્વપદેભિપિચ્ય પ્રતાપ-
- ૧૦ મહાત્મજમર્જુનં સઃ । સાકં સુધાપાકમમુક્ત[નાક]નિતંબિનીનામધરામૃતેન । ૯ [॥] રાકાનિશાકરસનાભિગુણાભિરામોદામોદરાંશં દ્વ વિ-
- ૧૧ કમમાંસલશ્રીઃ । મૂપાલમૌલિમણિરર્જુનદેવનામા કામાર્જુનીમિવ ધનાનિ ધરા-મદુગ્ધ । ૧૦ [॥] હસ્તે વિધાય કદનાયદુરાશયાનાં દાના-
- ૧૨ વધૂતસુરશાંચિની ભૂમિચક્રં । યઃ સ્વૈરુદારચરિતૈરનયઃ પ્રજાનાં રક્ષાં ચકાર કિલ ચક્રવરાવતારઃ । ૧૧ [॥] તસ્યાંગમૂર્જયતિ ગૂર્જરરાજ્ય-

શ્લો. ૧ ંદઃ વંશસ્થ શ્લોક ૨ થી ૫-૭ંદઃ વસંતિલક્ષ શ્લોક ૫- ક્ષિતિપાત્રિ'નો એશે વ્યંજન તદ્દન નાશ પામશે છે; જગદે ના પહેલા બે અક્ષરો પણ ઝાંખા થઇ ગયા છે. શ્લો. ૬ ંદઃ શાદ્'લવિક્ષિતઃ' શ્લોક ૭-૬ ંદઃ ઉપભતિ શ્લો. ૧૦ વંચો 'મમુક્તઃ મયુ' શબ્દો ઝાંખા છે બધારે નાક લગભગ તદ્દન નાશ પામ્યું છે. શ્લોક ૧૦-૧૨ ંદઃ વસંતિલક્ષ ત્રીજા પાદનો આદ્યો અક્ષર અને ચોથાનો બીજો ત્રીજો ૨૫૫ નથી.

- १३ लक्ष्मीसंभोगकंदालितसौख्यनिमग्नचेताः । क्षोणीसमुद्धरणकेलिरसोत्तरंगः सारंग-
देव इति शार्ङ्गधराभुवः । १२ [॥] शुचि यादवमा-
- १४ लवेश्वरावकृत क्षीणबलौ बलेन यः । प्रधुविग्रहधारिणौ पुरापतगेंद्रौ गजकच्छपा-
विव । १३ [॥] इतश्च । भट्टारकश्रीलकुलीशमूर्त्या तपः-
- १५ क्रियाकांडफलप्रदाता । अवातरद्विष्वमनुग्रहीतुं देवः स्वयं बालमृगांकमौलिः ।
१४ [॥] अनुग्रहीतुं च चिरं विपुत्रकानुलूकभूतानभिशाप-
- १६ तः पितुः । ललाटमुर्व्या इव लाटमूषणं समेत्य कारोहणमधुवास यः । १५ [॥]
अवतेरुश्चत्वारः पाशुपतव्रतविशेषचर्यार्थ । इह कुशिकगा-
- १७ र्ग्यकौरुपमैत्रेया इति तदंतसदः । १६ [॥] ततस्तपस्विनां तेषां चतुर्द्धा जा-
तिरुद्धता । भुवं विभूषयामास चतुर्णवमुद्रितां । १७ [॥] एतैरनुगृ-
- १८ हीतानामन्वयेन गृह्यतम्ना । निःसीमवैभवं श्रीम x + x x कमित्यभूत् ।
१८ गार्ग्येयगोत्राभरणं बभूव स्थानाधिपः कार्तिकिराशिनामा ।
- १९ मूर्च्छस्तपोराशिनिवाश्रितानामालोकमात्रेण हरलघानि । १९ [॥] तेन स्वहस्त-
कमलानुगृहीतजन्मा बाल्मीकिराशिरुदियाय दयालुचेताः [१]
- २० वाणी च तीर्थपदवी च सदा पदानां न्यासैः स्वचित्तविमलाकृ [ति]भिः
पुनानः । २० [॥] तेनानुगृह्य समकेति सतां प्रबोधकारी तपोधनयुवा त्रि-
- २१ पुरांतकेति साक्षाद्भवति विबुधाः किल तद्विधानां हस्तांबुजेन दृष्टदापि कृतप्रतिष्ठाः॥
२१ [॥] बाल्मीकिराशेः सुगृहीतनाम्नस्तस्यैव शिष्यलिपुरांतकेति ।
- २२ तीर्थांतरालोकनकौतुकेन पवित्रयामास दिशश्चतस्रः । २२ [॥] पूर्वं तपस्विगृ-
हिणीस्मृहणीयमूर्च्छियौ देवदारुविपिने वि[जहार]
- २३ देवः । आशावधूलवणिमानमनुग्रहीतुं तीर्थावगाहनमियेण चचार सोयं । २३
[॥] समाधिपूतेन हृदंबुजेन यः —यि—०—०—०—[१]
- २४ ततः शुचिब्रह्मसरः सरोजैरानर्च केदारपदारविदे । २४ [॥] जगद्गुरुं चेतसि
यः प्रपद्य यागेश्वरं मूर्च्छमि—०—०—[१] ०—०—०—
- २५ प्रसादसंपत्तिलभ्यानि तपः फलानि । २५ [॥] मिथो मिलज्जन्हुकलिकदन्त्यात-
रंगहस्तोपहृतैः पयोभिः । ससर्ज यस्याजि ०—०—०—०—
- २६ यः पाद्यमिव प्रयागः । २६ [॥] प्रदक्षिणीकृत्य सतां वदीपः श्रीपर्वतं यः
किल सर्वतोपि । श्रीमल्लिनाथस्य विलोकनेन कृतार्थ— — ०—०—

श्लो. १२ निमग्नं पदेक्ष ५६ अस्पष्ट छ. श्लो. १३ छंदः वंताक्षीय श्लो. १४ छंदः उपजाति
श्लो. १५ छंदः वंशस्थ श्लो. १६ छंदः आर्था श्लो. १७-१८ अनुष्टुप् श्लो. १९ छंदः धृन्वृत्ता
श्लो. २०-२१ वसंततिवका श्लो. २२ छंदः उपजाति श्लो. २३ छंदः वसंततिवका श्लो. २४-२७ छंदः
उपजाति.

- २७ चे । २७ [॥] प्रखलितानि कलशोद्धवपादमुद्रा निःकलमपाकृतिषु विंध्यगिरेः
शिलासु । रेवाजलानि गजराजविगाहलीला— ७-७-७-७
- २८ पाप्यपि यः सिपेवे । २८ [॥] गोदावरीतीरविहारिणीभिर्वनस्थलीनामधिदेव-
ताभिः । कृतार्थयन्त्रध्वगदृक्पयोजं यो जंगमस्त्र्यं वक्— ७-७-७ । २९ [॥]
- २९ ततः शमाद्वैतरसामिरामे रामेश्वरं चेतसि चित्तयन् यः । ददर्श लंकाधिपकालरात्रेः
प्रस्थानवीथीमिव सेतुलेखां । ३० [॥] श्रीदेवपत्तनसम—
- ३० स्तघनस्तनीनां नेत्रारविंदमुकुटैरिव सानुबंधैः । तीर्थावगाहनधिया दिशि पश्चि-
मायामायातवानुपशमायतनं कृती यः । ३१ [॥] सरस्वती-
- ३१ सागरसंप्रयोगविभूषिताभोगमथागमयः । सोमेशचूडावलमानवालचंद्रप्रभासंवलितं
प्रभासं ३२ [॥] इह महीतलतीर्थविगाहना-
- ३२ दखिलतीर्थमयी दधदाकृति । सुवनभूषणभूतमभूषयन्नगरमिदुकलभरणस्य यः ।
३३ इह साक्षादुमाकांतः श्रीमान् गंडवृहस्पतिः ।
- ३३ आर्धमेनं विनिर्माय पटं चक्रे महत्तरं । ३४ [॥] स्थानकं निजविशुद्धचरित्रै-
रुद्धरित्यति महत्तर एषः । इत्यवेत्य मुमुदे हृदि चातुर्जातके-
- ३४ न गुणजातरसेन । ३५ [॥] अस्ति श्रीत्रिपुरांतकोपि विबुधश्रेणीकिरीटोपल-
च्छायापलवलालितांहिकमलः कासां गिरामध्वनि । यस्योद्गमचरि-
- ३५ त्रैवैमवनिधेरेषा कियंतं गुणभ्रामं धारयतु स्वकुक्षिकुहरकोठे वराकी श्रुतिः । ३६
[॥] धनानि कामाधिकवामलोचनप्रांचलचं-
- ३६ चलानि यः । ददौ महादौस्थ्यनिपीडितात्मने सतां प्रपन्नाचिह्ना हि संपदः ।
३७ [॥] आस्थितस्य पुरुषोत्तमभूय कामजन्मनि समाहितबुद्धेः । य-
- ३७ स्य पुण्यघटितस्य रमेति प्रेयसी सुवनभूषणमास्ते । ३८ [॥] सरस्वतीमौलि-
शयालुकेतकीपलारालक्ष्मीसहपांशुकैलयः । महात्मनो यस्य म-
- ३८ होज्ज्वला गुणा दिगंगनानामवतंसतां ययुः । ३९ [॥] सोमेश्वरायतनमंडपमु-
त्तरेण श्रीमाजि जीर्णघटिकालयसंनिधाने । श्रीकंठपंचमुखवा-
- ३९ समधिष्ठितानि येनाक्रियंतं कृतिनायतनानि पंच । ४० [॥] मातुर्माल्हणदेव्या-
[यः] श्रेयसे माल्हणेश्वरं । सतामध्येयमहिमा तन्मध्ये निरमापय-
- ४० त् । ४१ [॥] उमापतेरायतनं नाम्ना गंडवृहस्पतेः । कृती कृतयुगाचारः
कारयामास तत्र यः । ४२ [॥] श्रीवृहस्पतिभार्याया श्लाघ्यजन्मनः । श्रेय-

श्लो. २८ वसंततलका. वांशि प्रखलितानि, कलशोद्धव, निःकलमपां श्लो. २८ उपमति श्लो. ३० अंत
पाद जंगमस्त्र्यं वक्मासवाद होवानो संभव छे. श्लो. ३० उपमति श्लो. ३१ वसंततलका श्लो. ३२ उपमति
वांशि बाळं श्लो. ३३ द्रुतविश्रुत श्लो. ३४ अनुपुल्ल वांशि वृहस्पति पटं श्लो. ३५ छंदः स्वाशता. वांशि
उद्धरिण्यति श्लो. ३६ शास्त्रविहीनित श्लो. ३७ छंदः पंशरथ श्लो. ३८ स्वाशता वांशि पुरुषोत्तम भूय श्लो. ३९
छंदः पंशरथ श्लो. ४० वसंततलका श्लो. ४१-४३ अनुपुल्ल वांशि वृहस्पतेः वांशि वृहस्पति.

- ४१ से यः संतां सीमा निरमासीदुमेश्वरं । ४३ [॥] इह स्वनाम्ना त्रिपुरांतके-
श्वरं महत्तरश्रीत्रिपुरांतको व्यधात् । प्रियाभिधानेन मनोरमं श्रिया रमा-
४२ पतिः संविदधे रमेश्वरं । ४४ [॥] गोरक्षकं भैरवमांजनयं सरस्वतीं सिद्धि-
विनायकं च । चकार पंचायतनांतराले बालेन्दुमौलिस्थितमानसो
४३ यः ४५ [॥] आत्मबाहुयुगसौहृदांचितस्तमसौरभशुभसुतोरणं । दूरमस्तदुरित-
स्तदुत्तरद्वारभूपरिसरे चकार यः । ४६ [॥] सम्माज्जनाय देवा-
४४ नां कावडिद्वयर्मभसः । सम्मार्ज्जनी जगत्याश्च कोलिनी प्रतिवासरं । ४७ [॥]
कर्त्तव्यमेतदुभयं बटुकेन पटीयसा । स्वमासपाटकद्रव्यनैवेद्या-
४५ न्नोपयोगतः । ४८ युग्मं । श्रीखंडहेतोः शशिखंडमौलिपुरानुकुल्येन मपरके
यः । द्रम्माश्चकार प्रतिमासमष्टावष्टापदोत्सर्गानिसर्गपूतः । ४९ [॥]
४६ दातव्यं मालि[क] श्रेण्या शतपत्रशतद्वयं । नवीनकणवीराणां द्वे सहस्रे च नि-
त्यशः । ५० [॥] घाटीवाहाय वाटीभ्यो ग्रीहीतुं शुचि[वेदि]कां । चके परी-
४७ क्षिप्टे यः पद् द्रम्मान्मासपाटके । ५१ [॥] माणकद्वितयं चोपा मुद्गानामेक-
माणकं । धृतं कर्पाश्च चत्वारस्तैलं दीपायतादृशं । ५२ [॥] जात्यानि पंच-
४८ पूगानि स्थितके स्थितिशालिना । कोष्टागारे गुणज्ञेन प्रत्यहं येन चाकिरे । ५३
युग्मं । इहैव धूपवेलाय गुग्गुलस्य मणद्वयं । यः पुण्येषु समा-
४९ सक्तः प्रतिमासमकारयत् । ५४ [॥] पत्र — — च पंचाशत् पत्राणि
फाणिरीरुधां । मेहरेण प्रदेयानि नित्यं बीकटहेतवे । ५५ [॥] पशुपालेन तदे-
५० वं धर्मस्थानोपहारसंबद्धं । श्री — — — कोष्टागारादानीय दातव्यं । ५६
[॥] चोपा माणकमेकं निर्वापे पल्लिकाद्वयं मुद्गाः । नित्यं घृतकर्षां द्वाविति
५१ पशुपालाय दातव्यं । ५७ [॥] [इद] × × ~ दातव्यं नित्यं नैवेद्यहेतवे ।
ततस्तदन्नं बटुना पचनीयं प्रयत्नतः । ५८ [॥] पशुपालेन संकल्प्य तन्नैवे-
५२ द्यं सवीटकं । बटुकाय प्रदा[तव्यं] — — [कर्म] विधायिने । ५९ [॥]
मंडपिकायां स्थितके चातुर्जातकशासनात् । प्रत्यहं यः सतां सीमा द्रम्मेकमका-
५३ रयत् । ६० [॥] अत्रैव कारयामास प्र — — मुदारधीः । स्थितके यो
नव द्रम्मान् बटुकग्रासहेतवे । ६१ [॥] पूजामप्रतिमां कर्तुं प्रतिमासमुपेयुषः ।
५४ देयाः पंचदश द्रम्माः पशुपालस्य[धर्म]तः । ६२ [॥] चातुर्जातकपादानां
यः संमिलितपोचके । ततः पंचदश द्रम्मान् प्रतिमासं व्यधत् यः ६३[॥] इहानि

श्लो. ४४ पंचदश. श्लो. ४५ उपनाति श्लो. ४६ २थोद्धता श्लो. ४७-४८ अनुदुल्ल श्लो. ४९
७६: उपनाति श्लो. ५० शी ५५ अनुदुल्ल. श्लो. ५६-५७ आर्षा ३६. लगनसाध श्लो. ५६ नी आली
पादभां 'सोमनाथ' अथ 'पूति' सत्ये छ. श्लो. ५८ यी ६४ अनुदुल्ल श्लो. ५८ — प्रति ३९१—इदमेव
प्रदातव्यं वांथो 'नैवेद्य' वांथो 'पूजाकर्म' श्लो. ६१ वांथो प्रतिमासमुदारधीः

- ५५ यो विशिष्टानि त्रीणि त्रीणिमानसः । चातुर्जातकपादेभ्यो वित्तेनादाय दत्तवान् ।
६४ तेषां मध्यादुत्तमं हृद्मेकं देवश्रद्धामालिना मालिकेभ्यः ।
- ५६ नित्यं पूजापुण्यजातोपहारैः श्रीमचातुर्जातकेन प्रदत्तं । ६५ [॥] चैत्रीमहे
भाद्रपदीमहे च पवित्रकं विस्तरणं च कर्तुं : महाजनोपि प्रतिहृद्-
- ५७ मेकं द्रुमं विशेषस्थितके चकार । ६६ [॥] कोष्टागारेण पूगानि मेहरेण
दलानि च । शिवरात्रौ प्रदेयानि चातुर्जातकवीटके । ६७ [॥] श्रीसोमनाथप्रमु-
- ५८ राजपाटिकात्रये त्रिभिर्हृद्वणिग्भिरात्मना । स्रग्मालिकेराणि युगाश्च कोमलाः सदा
विधेयानि विशुद्धबुद्धिमिः । ६८ [॥] अमृनि सोमेश्वरदेवरीत्या-
- ५९ संपूज्य पंचायतनानि पूर्वं । अनेन पश्चात्पशुपालकेन श्रीदेवपाद्यामाधिरौहणीयं
। ६९ [॥] चैत्रीभाद्रपदीभद्रपतितोद्धारहेतवे । चातुर्जा-
- ६० तकपादेभ्यो धर्मस्थानमदत्तः यः । ७० [॥] स्वोपार्जितेन शुचिना विभवेन
धर्मस्थानं च शासनमिदं च विनिर्भमे यः । तेनास्य कीर्त्तननिबद्धयशः-
- ६१ पताका राकामृगांकषबलाकृतिरुल्लास । ७१ [॥] श्रीगंडराणकवृहस्पति-
कीर्त्तनस्य सारंगभूपतिसरस्तटभूषणस्य । यः श्रीविलासगृहमा-
- ६२ यतनस्य मध्ये स्वात्मीयदेवकुलिकां रचयांचकार । ७२ [॥] तादृक् विशेषशु-
चिताधिगमाय संतुष्टितेषु बिभ्रति यदीयगुणानजसं । पुष्पांति
- ६३ सिंघुतनयाहृदयाधिनाथनाभीसरोरुहमृणालसनामितां ये । ७३ [॥] निर्व्याजम-
किरसवासितविश्वनाथमाविभ्रतः सरिदमीकगभीरमंतः ।
- ६४ एतस्य शारदतुषारमयूखलेखानिः कर्मपाणि चरितानि जगत्पुनंति । ७४ [॥]
सोमार्कवक्रशशिमंडलतो निपीय पीयूषबद्धसखितानि सुभा
- ६५ पितानि । एषाप्रशस्तिरनवद्यपदार्थं वज्रा । घंघातमजेन विदधे घरणी घरेण ।
७५ [॥] एनां लिलेख मंत्री विक्रम इति पूर्णं सिंहतनुजन्मा । इ-
- ६६ दटंकयदय शिल्पी नाहडतनयश्च पूणसीह इति । ७६ [॥] श्रीनृपविक्रमसं
१३४३ वर्षे माघशुदि ५ सोमे लिगप्रतिष्ठामहोच्छवः समजनि ॥

श्री. ६५ शाबिनी. वांशि. पूजापुण्यं श्री. ६६ उपमति श्री. ६७ वांशि. कोष्टागारेण अनुपुब् श्री. ६८
पद्मवंशा श्री. ६८ उपमति श्री. ७० अनुपुब् श्री. ७१-७५ पक्षतिलका वांशि. वृहस्पति वांशि. संतुष्टितेषु
वांशि. निष्कर्मपाणि, श्री. ७६ गीति वांशि. प्रतिष्ठामहोत्सवः

ભાષાન્તર

ઓમ્ ॥ ઓમ્ નમઃ શિવાય

શ્લો. ૧-૨ (શિવની સ્તુતિ)

૩ (ગણપતિની સ્તુતિ)

૪ પૂર્વે, ભૂપતિઓના મુકુટમણિ જયશાલી શ્રી વિન્ધમદ્દ્ય ઔલુક્યવંશનો અલંકાર હતો; જેના બેધારા બહુને યુદ્ધમાં શત્રુઓ અનેક ધારવાળું માનવા.

૫ ચોતરફ મૂળ નાંખી રહેલા પર્વત જેવા રાજાઓને વજ્ર સમાન ભુજવડે ઉગ્રેડી નાખતો એ સત્ત્વશાલી, જગતનો એકલો ધણી, રાજનારાયણ કહેવાયો.

૬ જગતના તાપને દૂર કરવાવાળા શ્રી વૈદ્યનાથ પ્રભુએ ક્ષત્રિયોના ભૂષણ એવા એ રાજામાં પોતાની એક કલા મૂકી; તેથી વિન્ધના ઉપધારની દીક્ષા લીધેલા એ રાજાએ શત્રુરાજાઓનાં હૃદય-માંની મદકૂપ ગાંઠોની યોગ્ય ચિકિત્સા કરી.

૭ તેની રાણી નાગદંડકેવી હતી, જે દેહધારી જયશ્રી જેવી હતી; જેના વડે, જેમ પ્રલા વડે ચંદ્ર શોભે તેમ, રાજા શોભતો હતો.

૮ દિશાઓના અન્ત સૂધી જેનો પ્રતાપ પહોંચેલો છે એવો પ્રતાપમદ્દ્ય જેનો નાનો ભાઈ હતો એવો એ રાજા પોતાના પૌરુષ વડે પૃથ્વીના એક છત્રધારી બન્યો હતો.

૯ પોતાની ગાદીએ પ્રતાપમદ્દ્યના પુત્ર અર્જુનને બેસાડીને એ રાજા સ્વર્ગસુન્દરીઓના અધરામૃત અને સુધા પીવા આદ્યો ગયો.

૧૦ પૂર્ણચંદ્રના જેવા સુલુથી આનંદહાયક, દમોદરના અંશ જેવા, પરાક્રમથી યશસ્વી થયેલા ભૂપતિઓના મુકુટમણિ, એવા અર્જુનદેવે કામધેનુની માફક પૃથ્વી દોહીને ધન મેળવ્યાં.

૧૧ દાનમાં સુરવૃક્ષથી ચઢીઆતા હાથમાં એણે દુષ્ટના સંહાર માટે પૃથ્વીચક્ર ધારણ કર્યું, અને કૃષ્ણના અવતાર જેવા એ નિષ્પાપ રાજાએ પોતાના ઉદાર ચરિતો વડે પ્રજાની રક્ષા કરી.

૧૨ ગર્જર રાજ્યલક્ષ્મીના સંલોગસુખ આનંદમગ્ન બનેલો, પૃથ્વીનો ઉદાર કરવાની કીડાનો રસિયો, શાર્ફધર જેવા મહિમાવાળો, એનો પુત્ર સારંગદેવ વિજયી છે.

૧૩ જેમ ગરૂડે પૂર્વે ગજ અને કચ્છપને હરાવ્યા હતા તેમ એ રાજાએ મોટા વિચક- (: શરીર) ધારી રહેલા આદ્યેશ્વર અને માલવેશ્વરને લગાઈમાં હરાવ્યા.

૧૪ તપઃક્રિયાઓનું કૃણ આપવાવાળા બાલેન્દુશેખર દેવ પોતે વિશ્વના અનુગ્રહને અર્થે ભટ્ટારક શ્રી લકુલીશ રૂપે અવતર્યાં.

૧૫ અને પિતાના શાપથી લાંબા વળતથી વિપુત્ર રહેલા ઉલ્લુકભૂતોના (? ઉલ્લુકના વંશ-જેના ?) અનુગ્રહ માટે પૃથ્વીના લલાટ જેવા લાટ દેશમાં આવેલા કારોહલમાં આવી વસ્યા.

૧૬ પાશુપત મત પાળવા માટે એના ચાર શિષ્યો પ્રકટ થયા: કુશિક, ગાર્ગ્ય, કૌરુષ અને કૈતેય.

૧૭ એ તપસ્વીઓમાંથી ઉદ્ભવેલી ચાર નતિઓએ ચાર સમુદ્રથી બંધાયેલી પૃથ્વીને શલુગારી.

૧૮ (ખંડિત છે).

૧૯ મૂર્તિમાન તપોરાશિ. દૃષ્ટિ વડે જ આશ્રિતોના પાપનાશક, ગાર્ગ્ય ગોત્રના અલંકાર કાર્તિક રાશિનામે, સ્થાનાધિપ (મહાધિકારી) હતા.

૨૦ એના હસ્ત કમલ વડે જેના જન્મનો અનુગ્રહ થયો હતો તેવા, દયાહુ ચિત્તવાળા, વાદ્યનીકિરાશિ ઉત્પન્ન થયા, જે પોતાના ચિત્ત જેવા વિમલ પદ્મ્યાસ વડે વાણીને અને તીર્થ-પદ્ધતિને પાવન કરતા.

૨૧ તેણે વરૂણ તપોધન ત્રિપુરાંતકને અનુગ્રહ કરીને સત્પરૂષોનો ઉપદેશક નીમ્યો, એવા પુરૂષોના હસ્તકમલ વડે પ્રતિષ્ઠા પામેલા પત્થરા પથ સાક્ષાત્ દેવો બને છે.

સંખ ૨૨

૨૨ જેનું નામ લેતાં પુણ્ય થાય એવા વાલ્મીકિરાશિના એ શિષ્ય ત્રિપુરાન્તકે તીર્થો જોવાની ઇચ્છાથી આરે દિશાઓ પવિત્ર કરી.

શ્લો. ૨૩-૩૩ (તીર્થયાત્રા વર્ણન) હિમાલય—કેદારનાથ, પ્રયાગ, શ્રીપર્વત, નર્મદા, ગોદાવરી—અંબક, રામેશ્વર—રામસેતુ, એ પ્રમાણે છેક ઉત્તરથી દક્ષિણ સૂધી ત્રિપુરાન્તકે યાત્રા કરી અને પછી ઉત્તરમાં પાછા ફરીને એ પશ્ચિમ કિનારે દેવપટ્ટન અથવા પ્રભાસ આવ્યો, જ્યાં સરસ્વતી સમુદ્રને મળે છે.

૩૪ અહિંયાં ઉમાના પતિ ગંડ બૃહસ્પતિએ (બૃહસ્પતિનામે મન્દિરપૂજારીએ) ત્રિપુરાન્તકને આર્થ જનાવીને છઠ્ઠો મહત્તર કર્યો.

૩૫-૩૬ (ત્રિપુરાન્તકની પ્રશંસા)

૪૦-૪૬ (ત્રિપુરાન્તકે સોમનાથમાં કરેલાં કાર્યોનું વર્ણન) પાંચ દેવજો બંધાવ્યાં, પાંચ મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા કરી, અને બે સ્તંભના આધારવાળું તોરણ રચાવ્યું.

૪૭-૭૨ (પોતે બંધાવેલાં મંદિરોની પૂજાને અર્થે ત્રિપુરાન્તકે આપેલાં દાનોનું અને પૂજા વિધિનું વર્ણન)

૭૩-૭૪ (ત્રિપુરાન્તકની પ્રશંસા)

(૪૭) નિત્ય દેવોની શુદ્ધિ અર્થે બે કાવડ જળ અને ઝિઝી ફસ જીજીબની સાવરણી મકાનો સાફ કરવા માટે—

(૪૮) નૈવેદ્ય અન્ન અને માસિક ખર્ચના આપેલા દ્રવ્યના બદલામાં એક ચાલાક બટુકે આ જાને ચીજો મેળવવાની અને તેમને ઉપયોગ કરવાનું (આ શ્લોકો એક જોડકું રચે છે.)

(૪૯) તે (ત્રિપુરાન્તક) જે સુવર્ણ આપવાની નૈસર્ગિક લાવનાથી પવિત્ર થયો હતો. તેણે શિરપર ઇન્દુકલા ધારતા દેવની પુરી તરફ કૃપાને લઈને પ્રતિમાસ ૮ દ્રમ્મ મપારકમાં ચંદનકાંઠ ખરીદવા અર્પ્યા.

(૫૦) માળીઓનું મંડળ પ્રતિદિન ૨૦૦ શ્વેત કમળ અને ૨૦૦૦ સુગંધિત કનેરનાં પુષ્પ (કણ્ણવીર) આપશે.

(૫૧) તેણે ઘાટી વાહને માટે વાડીમાંથી શુદ્ધ વેદિકા પ્રાપ્ત કરવાના માસિક ખર્ચ માટે પરીક્ષિપટ્ટમાં ૬ દ્રમ્મ અર્પ્યા.

(૫૨) “ બે માણક જોખા, અને એક માણક સુદ્ધ ચાર કર્ષ ઘૂવ (ધી) અને તેટલું દીપ માટે તેલ ” અને

(૫૩) સારી જાતનાં પાંચ સોપારી, (આ સર્વ) તે અન્યના ગુણુજ સ્થિર જનથી પ્રતિદિન કોઠારમાં અપાયું હતું. (આ જાને શ્લોકો જોડકું રચે છે.)

(૫૪) તે કે જે પુણ્ય કાર્યોના અનુદાનમાં પરાયણ હતો તેણે અહીં પણ પ્રતિમાસ ધૂપ વેળા માટે બે માણ સુગંધિત ગુગુલ આપવાની વ્યવસ્થા કરી.

(૫૫) મેહર પ્રતિદિન ૫૦ ... નાગર વેલનાં પાન બીટક (પાનપટ્ટી) કરવા આપશે.

(૫૬) આ જેની ધર્મ સ્થાન (મંદિરો)માં ઉપહાર માટે વ્યવસ્થા થઈ છે તે પશુપાલે શ્રીસોમનાથના કોઠારમાંથી લાવવું જોઈએ અને (પૂજા કરનાર માણસને તેણે) આપવું.

(૫૭) એક માણ જોખા અને બે પશ્વિકા સુદ્ધ તથા બે કર્ષ ઘૂવ આદિ કોઠારીએ પશુપાલને ઉપહાર માટે પ્રતિદિન આપવું જોઈએ.

(૫૮) (આ પછી) નૈવેદ્ય ઉપહાર માટે પ્રતિદિન આપવું જોઈએ; પછી તે અન્ન સંભાળ-પૂર્વક બટુકે રાંધવું જોઈએ.

(૫૯) સંકલ્પ કર્યા પછી, પશુપાલે તે નૈવેદ્ય અને બીટક પૂજા કરનાર બટુકને આપવા જોઈએ.

(૬૦) શુભિન્નોમાં શ્રેષ્ઠ, તેણે (ત્રિપુરાન્તકે), મણ્ડપિકામાં આવકમાંથી પ્રતિદિન એક દ્રમ્મ ચાતુર્જાતકના શાસનથી અપાવ્યું.

(૬૧) ત્યાં પછી આ ઉદાર મનના પુરૂષે મંદિરોની સેવા કરતા બટુકના પાલન માટે પ્રતિ માસ ૬ દ્રમ્મ અપાવ્યા.

(૬૨) વિધિ અનુસાર અનુપમ પૂજા અર્થે આવનાર પશુપાલને પ્રતિમાસ ૧૫ દ્રમ્મ આપવા જોઈએ.

(૬૩) આ આશય માટે તેણે (ત્રિપુરાન્તકે) પૂજ્ય ચાતુર્જાતકના સંચયમાં (ખજાનામાં) પ્રતિમાસ ૧૫ દ્રમ્મ સૂક્યા.

(૬૪) હૃદયમાં આનન્દ કરતાં, તેણે પૂજ્ય ચાતુર્જાતકના દ્રવ્ય માટે ત્રણ ઉત્તમ હાટ ખરીદ્યાં (હુકાને ખરીદી) અને (તેનાં મંદિરોને ઉપહાર તરીકે) અર્પ્યાં.

(૬૫) તેમાંની ઉત્તમ (હુકાન), (શિવ) દેવમાં શ્રદ્ધાની માળા ધારે છે તે શ્રી ચાતુર્જાતકે, નિત્ય પૂજા, નિત્ય પૂજા અર્થે જોઈતાં પુષ્પ આપવાના બદલામાં માળીઓને આપી.

(૬૬) મહાજનોએ ચૈત્ર અને ભાદ્રપદ પૂર્ણિમાના ઉત્સવ સમયે પવિત્ર અને વિસ્તરણી ક્રિયા માટે દૈશિક હાટ (હુકાન) માંથી એક દ્રમ્મ આપ્યો.

(૬૭) શિવરાત્રિના ઉત્સવ સમયે ચાતુર્જાતકના બીટક માટે સોપારી (સોમનાથના મંદિરના) કેઠારથી અને પાન મેહરથી અપાવાં જોઈએ.

(૬૮) ત્રણ વિમળ મનના વેપારીઓએ નિત્ય જાતેજ શ્રી સોમનાથ પ્રભુના ત્રણ રાજ પાંદિકામાં હાર, શ્રીફળ અને કોમળ યુગ આપવાં.

(૬૯) ભગવત સોમેશ્વરની પૂજા માટે નિર્માણ થયેલી વિધિ અનુસાર આ પાંચ મંદિરોની પ્રથમ પૂજા કરી, પશુપાલક શ્રીમાન્ દેવના મંદિર જતાં પગથીઆં ઉપર આરોહણ કરશે.

(૭૦) તેણે (ત્રિપુરાન્તકે) પૂજ્ય ચાતુર્જાતકને ચૈત્ર અને ભાદ્રપદ પૂર્ણિમાને દિને ભક્ત અથવા પતિત થયેલાના ઉદાર માટે આ ધર્મસ્થાન આપ્યું.

(૭૧) આ ધર્મસ્થાન અને આ શાસન સ્વઉપાર્જિત વિમળ વિભવથી ગ્રાસ કર્યું હતું તેથી તેનો યશસ્વજ જોનેા મંદિરો સાથે યોગ છે તે પૂર્ણ ઈન્દુસમાન ઉજ્જ્વળ પ્રકાશે છે.

(૭૨) શ્રી ગણેશ રાણક ગૃહસ્થપિતા યશની પ્રતિમા અને સારંગ નૃપના સરવરના તટના ભૂષણ રૂપે તે મંદિરના મધ્ય ભાગમાં તણે તેના કુલદેવનું સ્થાન, શ્રીનું વિલાસ ગૃહ બંધાવ્યું.

૭૩-૭૪ શ્લોકમાં ત્રિપુરાન્તકની સામાન્ય પ્રશસ્તિ પછી ૭૫ શ્લોકમાં ધંધેના પુત્ર ધરણી-ધર પ્રશસ્તિને કર્તા (રચનાર) હતો તે આપણે જાણીએ છીએ. ૭૬ મો શ્લોક આગળ જણાવે છે કે કવિતાનો હસ્તલેખ પૂર્ણ સિંહના પુત્ર મંત્રી વિક્રમથી લખાયો હતો અને તે શિલ્પિ પૂણ્ડીહ-નાહકના પુત્રથી કૌતરાયો હતો, અનુલેખ અનુસાર વિ. સં. ૧૩૪૩ ના માધ્યમ શુદ્ધિ ૧૫ ને સોમવારે, અથવા ડૉ. શ્રામની ગણતરી પ્રમાણે ઈ. સ. ૧૨૮૭ જન્યુ. ૨૦ ને સોમવારે, પાંચ લિંગની પ્રતિષ્ઠા થઈ હતી. આ તિથિ (તારીખ) ઐતિહાસિક મહત્વની નથી કારણકે તવારિખ અનુસાર સારંગે ૨૨-૨૩ વર્ષ ઈ. સ. ૧૨૬૬-૬૭ સુધી રાજ્ય કર્યું.

સારંગદેવના અનાવડામાંથી મળેલો શલાલેખ*

વિ.સ. ૧૩૪૮ આષાઢ શુ. ૧૩

વડોદરા રાજ્યના કડી પ્રાંતમાંના પાટણ ગામથી ત્રણ માઈલ ઉપર આવેલા અનાવડા-
(પ્રાચીન અણહિલવાડ)માં નેહેર ખાતાવાળા ખેડકામ કરતા હતા ત્યારે આ લેખ મળ્યો
હતો. અત્યારે તે વહીવટદારની કચેરીમાં પડેલો છે.

લેખની ૨૪ પંક્તિ છે અને તે ૧-૪૫ પહેલો અને ૧-૫૩ ઉચ્ચ છે. પહેલી સાત પંક્તિ-
ની શરૂવાતના અક્ષરો ઉખડી ગયા છે પણ તે સિવાય એકંદર રીતે પથ્થર સુરક્ષિત છે. લીપી
નાગરી છે અને બાષા સંસ્કૃત છે અને મંગલાચરણના એક શ્લોક સિવાય આખો લેખ ગદ્યમાં છે.

૧ પછીના વ્યંજન બેવડા લખ્યા છે અને બને બધેલે વ એક જ વાર પંક્તિ પહેલીમાં
દ્વિવ્રતે માં લખેલ છે પ્રેક્ષા (જ)ક અને સ્થિતક પંક્તિ ૭ મી માં તેમજ વ્યક્તિ પંક્તિ ૮ અને
૨૧ માં ખાસ નોંધ લેવા જેવા શબ્દો છે. પહેલાનો અર્થ નાટ્યપ્રયોગ બીજાનો કાયમી દાન
અને ત્રીજાનો વિગતોનું સ્પષ્ટીકરણ એમ થાય છે. પંક્તિ ૭, ૮, ૧૦ માં આવતા વલ્લભ નો
અર્થ અચોક્કસ છે. તે જ શબ્દ બીજા લેખોમાં જેવા કે ચાલુક્ય તામ્રપત્ર વિ. સં ૧૨૮૦
(ધ.એ. વો. ૬ પા. ૧૬૭ પત્ર ૩ બીજી પંક્તિ ૩ જુએ આપેલા)માં પૂર્વ પ્રવ્રતના અર્થમાં આપેલ
છે; કદાચ તે પાલ્યવાન ને બદલે બલથી લખાયું હોય.

જયદેવના ગીતગોવિંદમાં જે દશાવતારના વર્ણનવાળો એક શ્લોક છે તે જ શ્લોકથી
મંગલાચરણ કરેલું છે, ત્યારબાદ તિથિ આપેલ છે જે રવિવાર આષાઢ શુદ્ધ ૧૩ વિ. સ. ૧૩૪૮
ની છે તે વખતે મહારાજાધિરાજ સારંગદેવ અણહિલ પાટકામાં રાજ્ય કરતા હતા. તેના મહા-
સંધિવિશ્વદિક મહામાત્ય મધુસૂદન દસ્તાવેજમાં સીલ વિગેરેનું કામકાજ કરતો હતો. મહંત પેથક
વિગેરે પંચમાં હતા. પેથક પાલણપુરમાં સુદ્રાધિકારી હતો. શ્રીકૃષ્ણનીમૂર્તિ પાસે પૂજા નૈવેદ્ય તથા
નાટ્ય પ્રયોગો માટે ઉપરની તિથિએ તેમજ અગાઉ દાન આપવામાં આવ્યું હતું. અગાઉના દાનમાં
નીચે મુજબ આપવામાં આવેલ હતાં. (૧) કરણે આપેલા ૧૮૦ દ્રમ પ્રતિવર્ષ કાયમને માટે
(૨) માંડવીમાંથી ૭૨ દ્રમ હમેશને માટે (૩, ૪, ૫) દ્રમ ૭૨, દ્રમ ૩૬ અને દ્રમ ૪૮
દરેક અમાસને માટે શેક દેવલે પોતાની સિક્કિરિમાંથી આપેલા.

નવું દાન ગામના પેથક વિગેરે પંચે, પુરોહિત એટલે બ્રાહ્મણોએ, મહાજને એટલે કે સાધુ
(સાહુકાર) શ્રેષ્ઠિ (શેઠ) ઠકકુર સોની કંસારા વિગેરેએ વણિજ્યારકે (વણુજારાઓ) અને
નોવિત્તકે (વહાણવાળાઓ) આપેલું હતું. દાનમાં નીચે મુજબ આપેલ હતું: (૧) મલ્હની એક
ધડી દીઠ વેચનાર તરફથી ૧ દ્રમ, (૨) હોંગની એક ધડી દીઠ વેચનાર તેમજ ખરીદનાર તરફ-
થી ૧ દ્રમ (૩) દરેક અનાજના ગાડા દીઠ અમુક (-તે સ્પષ્ટ નથી) ૪ ધીની એક ઘડા ઉપર
વેચનાર તરફથી ૧ પળી ધી.

આનો મંગલાચરણનો શ્લોક ગીત ગોવિંદમાંના જ છે અને ગીત ગોવિંદ જયદેવે રચેલું છે જે
લક્ષમણસેનના રાજ્યમાં એટલે ૧૨ મી સદીના છેલ્લા ભાગમાં લખતો હતો. આ લેખમાં તે
શ્લોક ટાંકેલો છે તે બતાવી આપે છે કે તેટલી ટુંકી સુદતમાં ગીત ગોવિંદ પવિત્ર મનાયું હતું.
વિશેષમાં આપણા લેખમાં આપેલ છે તે મુજબ શ્રીકૃષ્ણનું મંદિર સારંગદેવના સમય પહેલાં
અનાવડામાં અસ્તિત્વમાં હોવું જોઈએ. આ હકીકત ઉપયોગી છે કેમ કે લેખોમાં શ્રીકૃષ્ણના
મંદિરનો ઉલ્લેખ કયાંઈ બીજે જોવામાં આવતો નથી. મારા ધ્યાનમાં તેવો ઉલ્લેખ છે જે ધારા-
ના દેવપાલના વખતના (વિ. સ. ૧૨૭૫ ના લેખમાં) રાંછુના મંદિર પાસે કેશવે કૃષ્ણની મૂર્તિ
સ્થાપ્યા બાબતનો છે.

* ડ. એ. વો. ૪૧ પા. ૨૦ ડો. ડી. આર. ભાંડારકર. (૧) જ. એ. સો. બ. વો. ૨ નં. ૫ (મે ૧૯૦૬)
પા. ૧૬૭-૬૮. (૨) ડ. એ. વો. ૨૦ પા. ૩૧૨. પં. ૧૪.

अक्षरान्तर^१

- १ ॥ वेदानुद्धरते जगंति बहते भुगोलमुद्धिञ्जते दैत्यान् दारयते बलिं छलयते क्षत्रक्षयं कुर्वन्-
- २ (ते)। [से]तुं बंधयते हलं कलयते कारुण्ययातन्वते म्लेछान् मूर्च्छयते दशा-
कृतिकृते कृष्णाय
- ३ (तस्मै नमः ॥ [१] संवत् १३४८ वर्षे आपाद सुदि १३ रवावचेह श्रीम-
दणहिलवाटकाधिष्ठितमहारा-
- ४ (जाधि)राज श्रीसारंगदेव कल्याणविजयराज्ये तत्पादपञ्चोपजीविनि महा-
साधि^२ महाना-
- ५ (त्य) [श्री]मधुसूदने श्री श्रीकरणादि समस्तमुद्राव्यापारान् परिपंथयतीत्येवं
काले प्रवर्तमानेऽमु
- ६ (नै) [व] स्वामिना पा[रुह]णपुरमुद्रायां नियुक्तमहं श्रीपेथडप्रभृति पंचकुल-
प्रतिपत्तौ^३ देव-
- ७ (श्री) [कृ]ष्णपादानां [पू]जनैवेद्य प्रेक्षणोक्तनिमित्तं^४ अग्नें^५ पलमानस्थित-
कर्त्तृ तथा संप्रति महं
- ८ (श्री) पेथडप्रभृति [पं]चकुलेन तथा पंचमुखसमस्तनगरेण च कृतनव्यदेवदायस्य
च शा-
- ९ सनपट्टिका यथा अमीकपलमानदेवदायस्यव्यक्तिः ॥ वृ० करण स्थितके
द्र० १८० तथा वृ (०)
- १० मंडपिकायां स्थितके द्र० ७२ तथा श्रे^६ देवलेन आत्मनः श्रेयो^७ पलमान
आत्मीय सीकरि^८
- ११ सक्त श्रीकृष्णपा[दानां] दत्त द्र० ७२ तथा^९ तत्स्यद्र० ३६ तथा अमावास्यां
२ स्थितके द्र० ४ वर्षे प्रतिजातं
- १२ द्र० ४८ एवमेतत् पूर्वं स्थितकं सांप्रतं उपविष्टमहं श्रीपेथडप्रभृतिपंचकुलेन
तथा पुरो० ध
- १३ रणीधर । पुरो० सि(र)धर । पुरो० मोषादित्य । पुरो० हरिसम्म । सा^{१०}
आभा । सा^{११} हेमा । सा^{१२} महण-
- १४ सीह । द^{१३} तेजा । सा^{१४} मयधर । श्रे^{१५} साढल । श्रे^{१६} देवल । सा^{१७} समरा । सां^{१८}
घणपति । श्रे^{१९} आसधर

१ भूय पश्य ६५२थी. २ वांशो मुद्धिञ्जते ३ वांशो हलं ४ वांशो म्लेछान् ५ प अने तौ नी पथभां
पुं ७२या छ. ६ वांशो प्रेक्षणक ७ वांशो अग्ने ८ वांशो पाल्यमान ९ वांशो अमीय पाल्यमान १० वांशो
पाल्यमान ११ सीकिरि भुधृथी सीरकने अहमे लप्तायुं देवा. १२ वांशो तत्स्य १३ वांशो अमावास्यायां.
देव २३

१५ सां गुणधर । सां भडसीह । श्रें नाग[ड] । श्रें सामत । सां शंशा ।
सां वयजलदेव । सां कूर-

१६ पाल । सां पदमसीह । श्रें मदनसीह । श्रें देवसीह । भणशां पेता । मणं
गांधी । सां जा[॥]]-

१७ लहण । श्रें गुणराज । सां केसव । सां शंशा । श्रें रतन । सां त्रीकम ।
सोनीं अर्जुन । सां चांग-

१८ देव । सां दामर । कंसां जयता । पूगीं तेजा । सां केसव । सां मूरा ।
सां कुंदा । सां नागपाल-

१९ प्रभृति समस्त महाजन । तथा समां स्त] वणिज्यारक । तथासमस्त नौवि
चक्रप्रभृति पंचमुखन-

२० गरेण निजपूर्वजानां श्रेयसे देवश्रीकृष्णपादानां पूजनैवेद्यप्रेक्षणीकनिमित्तं^२
कृतनव्य-

२१ देवदायस्य व्यक्तिः ॥ मांजिष्टा घडी १ द्रं ६०॥ विक्रेतु कामो ददाति तथा
हींगुदा घडा १ द्रं ६१

२२ दायकग्राहकौ ददतः ॥ कणश [क] ट १ पायली १ छाटडा १ पायली पां
पुंतेतैलघडा १ प (॥)-

२३ ली १ एतत् विक्रेता दधाति । एष समस्तदेवदायो आचंद्रार्कितारकं यावत् सम-
स्तपंचमुखनग-

२४ रेण दातव्यः पालनीयश्च

અંબાતમાં ચિન્તામણિ પાર્શ્વનાથનો શિલાલેખ.*

(વિ. સંવત ૧૩૫૨.)

ચિન્તામણિ પાર્શ્વનાથનું જૈન મંદિર, જ્યાં આ શિલાલેખ છે, એ ગુજરાતમાં ખેડા ક્ષેત્ર-
કોટરેટના એક સુસલમાન સ્ટેટના મુખ્ય શહેર અંબાતમાં ખદલ નામના એક મોઢ વાણીયાએ
અંધાર્યું હતું. આ શહેર એ જ નામના અંબાત ઉપર આવેલું છે. મંદિર સંવત ૧૩૫૨, ઈ. સ.
૧૨૬૬ માં. વાઘેલા વંશના અર્જુનદેવના પુત્ર રામદેવના સમયમાં અંધાર્યું હતું. લેખ એક
સારા કક્ષિત પત્થરમાં કોતરેલો છે. તે સુરક્ષિત છે, પરંતુ ઉપરના ડાબા ખૂણાનો થોડો ટુકડો
ફક્ત કપાઇ ગયેલો છે. તેની સપાટીનું માપ ૩૨ ઇંચ x ૧૬ ઇંચનું છે. અને તેમાં દેવનાગરી લિપિમાં
સંસ્કૃતની ૨૪ પંક્તિઓ લખેલી છે.

અક્ષરાન્તરં

- ૧ .... તો જાતં વિઘ્નીધ્વંસદૈવતં
॥ ૧ ॥ શઠદલકમટેન ગ્રાવસંઘાતમુક્તં પ્રશમકુલિશવન્દેઃ
- ૨ .... શ્રિયં વઃ ॥ ૨ ॥ ઔદાસિન્ધ્યેન
યેનેહ વિજિતારાતિવાહિની ॥ પાર્શ્વનાથજિનં નૌમિ કૌમારં મારસંસ્તુતં ॥
- ૩ ૩ ॥ ... દિનોદયં સ ચક્રે ગુરુગંગામ્બુદિતઃ સહસ્રકીર્તિઃ ॥ ૪ ॥ સંવત્ ૧૧૧૫ વર્ષે
જ્યેષ્ઠ વદિ ૭ સોમે સજય(તિ)
- ૪ .... પાતિજગંતિ ॥ ૫ ॥
દિવ્યેગુર્જરમંડલેષ્ટિવિપુલે વંશોઽતિદીપ્તચુતિશ્ચૌલ્લક્ષ્યો વિદિતઃ પરૈરકલિતઃ
શ્વેતાતપત્રોજ્વલઃ ॥ ક્ષમા-
- ૫ .... પાગતોનિજમુજો
પાર્જ્યા ચ રાજ્યશ્રિયં ॥ ૬ ॥ શ્રીમાન્ લુણિગદેવ એવ વિજયીશંમુપસાદોદિતસ્ત-
સ્માદ્વીરસૈકવીરધવલઃ પુત્રઃ પ્રજાપાલકઃ
- ૬ .... જયી યેનાધીશમુદસ્ય કંદમિવ
તં કીર્તિઃ પુના રોપિતં ॥ ૭ ॥ રિપુમલ્લપ્રમદ્દીપ્યઃ પ્રતાપમલ્લ ઈન્દિતઃ ॥ તત્સુ-
ર્જુનો રાજા રાજ્યેઽજ્ઞન્યર્જુનો પરઃ ॥ ૮ ॥ અ
- ૭ .... ક્તિવિજયીપરેપાં ॥ તજ્ઞંદનોઽર્નિદિતકીર્તિરસ્તિ જ્યેષ્ઠોઽપિ
રામઃ કિમુકામદેવઃ ॥ ૯ ॥ ઝમૌ ધુરં ધારયતઃ પ્રજાનાં પિતુઃ પદરયાસ્ય ચ
ધુર્યકલ્પૌ ॥ કલ્પદ્રુમૌ

- ८ .... गौ भुवि रामकृष्णौ ॥ १० ॥ श्रीस्तंभतीर्थ तिलकं
पुराणां स्तंभं जयश्रीमहितं महद्भिः ॥ आस्ते पुरं प्रौढिमोढवंशे सुभूषिते भूप-
तिवर्णनीये ॥ ११ ॥ निदर्शनं साधुसुसत्यसंधौ वं
- ९ ... कीर्तिरामः ॥ खलख्यया यो विदितो महर्द्धिर्वृद्धिं
गतो धर्मघनी विनातः ॥ १२ ॥ रूपलक्षणसौभाग्यधर्मदाननिदर्शनं । जाताया
प्रौढनारीषु सातोऽस्य वादडा .... १३ सं ....
- १० ... देशात्साध्वी ह्यकार्षीज्जीनपार्श्वचैत्यं यन्मंडलं नागपते फणाग्ररत्नं नु किं
पुण्यममूर्त्तमस्याः ॥ १४ ॥ अविकलगुणलक्ष्मीर्वीकलः सूनुराजः सममवादिह
पुण्य शीलसत्यास
- ११ .... लमुदयस्थं । हेतयोर्थेन चक्रे रविरिव भुवनं यो मानितः सर्वलोकैः ॥
१५ सवितृचैत्यस्य पुरः सुमंडपं योऽकारयत्पूज्यसुधर्ममंडनं ॥ स्वसा च तस्या-
जनि रत्नसंज्ञिका मुरलसूर्या धनसिंहगेहिनी
- १२ १६ भीमडजाहणकाकलवयजलस्त्रीमडगुणिमाद्याः तयोर्बभूवुस्तनया निजवंशोद्धरण
धौरेयोः १७ पितृव्यकसुतैः सार्द्धं यशोवारी यशोधनः । पालयन्नस्ति पुण्यात्मा
शैवं धर्मं जिनस्य च
- १३ १८ आस्वडपुत्रौ ... सुमदनपालामिधौ धन्यो वृत्तानंदितलोकौ प्रीतया राम-
लक्ष्मणसदृशौ (शौ) । १९ जाया जाहणदेवीति स्वजनकैरवकौमुदी । तस्य पुत्रौ
तया प्रसूतौ शब्दार्थविव भारतीदेव्या २० पे (खे) तलः क्षितिपति
- १४ गुणिगण्यो योच्छलत्कलियुगं सुविवेकात् सिंहशाववदभीर्विजयादिसिंहविश्रुत
इल्लेदुरयं किं । २१ दिवं गते आतरि तस्य सूनौ लालामिधे धर्मधुरीणमुख्ये
श्रेयोऽर्थमस्यैव जिनेद्रचैत्ये येनेह जी
- १५ णोद्धरणं कृतं तु ॥ २२ जयताद्विजविसिंहः कलिकुंभैकविदारणैककृतयत्नः । निज-
कुलमंडनभानुगुणिदीनोद्धरणकल्पतरुः २३ सदृचाविमलकीर्त्तिस्तस्यासीद्गुणवंशभूः
पुण्यपटोदयक्षामृतपठप-
- १६ पदीधिति ॥ २४ अनूपमा नाम सुवृत्ततोपि श्रियादिदेवीत्युभयेतु जाये । पुरोगवं-
धोरभवच्च तस्य कांता वरा स्रह्वी धर्मशीला ॥ २५ देवसिंहः सुतोऽप्यस्य मेरु-
वन्महिमास्पदं । दीपवद् द्योतितं येन कुलं चार्थीयमा ....
- १७ २६ गुरुपट्टे बुधैर्वर्ण्यो यशः कीर्तिर्यशोनिधिः । तद्वोधादहंतः पूजां यः करोति
त्रिकालजां ॥ २७ हुंकारवंशजमहर्धमणीयमानः श्रीसांगणः प्रगुणपुण्यकृतावतारः
तारेशस्तन्निभयशोजिनशा
- १८ सनार्हो निःशेषकल्मषविनाशनभव्यवर्णः ॥ २८ सिंहपुरवंशजन्मा जयताख्यो
विजितएनसः पक्षः । शुभधर्ममार्गागचारीजिनभूमौ ननु च कल्पतरुः २९ प्रहा-
दनो महामव्यो जिनपूजापरायणः ॥ पात्रदानामृतेनैव क्षालितं वसुधातलं

- १९ लं ३० अपरं च अत्राऽ गमन्मालवदेशतोऽर्मी सपादलक्षादधचित्रकूटात् । आभा-
नुजेनैव समं हि साधुर्यः शंभदेवो विदितोऽ य जैनः ३१ घांघुर्बुधः साधुक-
ल्हः प्रबुद्धो घन्यो धरित्र्यां धरणी धरोऽपि । श्रीसंघम
- २० मुनिमानसाधुर्हल्लिख्यथा राहड इष्टदर्शो ३२ साधुगर्जपतिमान्यो मूपवेश्मसु सर्व-
दा । राजकार्यविधौ दक्षौ जिनश्रीस्कंधधारकः ३३ नरेवपेण घर्म्मोयं घामा-
नामा स्वयं भुवि । सुतोत्तमो विनीतोऽस्त्यजिनचिंतामणिप्रभुः
- २१ नाम्नानभोपतिरिहाधिपमाननीयः साधुः सुभक्ताः सुहृदः प्रसिद्धः । नोडेकितः
साधुमदात्कदापि योदानशौडः शुमसौ [शौ] डनामा ३५ घेहेडोऽपि सुध-
र्म्मस्थः साधुः सोमश्च सौम्यधीः । दानमंडन सौभाग्य ....
- २२ कः सतां मतः ३६ अजयदेव इह प्रगटो जने तदनुश्वेतहरिः कुशलो जयीअनु-
जपन् हरिर्हरिविक्रमः । सुजननामइहापि परिश्रुतः ३७ सल्लक्षणो बापणनामधेयो
देदो विदाश्रेयतरश्च साधुः । सना ....
- २३ पुर्दो जिनपूजनोद्यतो रलोपि रत्नत्रयभावनारतः ३८ छाजुः सुधीः पंडितमा-
नमर्दनः साधुः सदा दानरतश्च जैनः एते जिनाम्यर्चन पात्रभक्ताः श्रीपार्श्व-
नाथस्य विलोक्यपूजां ३९ संभूय सर्वैर्विधिवत्सु
- २४ भव्यपूजाविधानाय विवेकदक्षैः । श्रीधर्म्मवृद्धः प्रभवाय शश्वत्कीर्त्तिस्थितिः सुस्थि-
तकं महद्भिः ४० वस्त्र खंडतथाकुष्टमुरुमांसीसटंकणाचर्मरंगाद्यसद्रव्यमलत्यातृ-
पमं प्रति ४१ एको द्रम्मस्तथा
- २५ मालतीलघुवस्तुतः गृहकंवल तैलाघतंगडादिवृषं प्रति ४२ श्रीपार्श्वनाथचैत्येऽ
स्मिन् द्रम्माद्धं स्थितके कुतं भव्यलोकस्य कामानां चिंतामणिफलप्रदे ४३ संवत्
१३५२ वर्षे श्रीविक्रमसमतीतवर्षेषु
- २६ त्रिशता, समं द्विपंचाशद्विनैरेवं कालेऽ स्मिन् रोषितं ध्रुवं ४४ यावत्तिष्ठति
सर्वज्ञाः शाश्वतप्रतिमामयाः तावन्नंधादिमेभव्याः स्थितकं वात्र मंगलं ४५
श्रीमान् सारंगदेवः पुरवरमहितः स्तंघतीर्थं सुतीर्थं न
- २७ द्याचैत्यं जिनानामनघमुहकुलं थावकादान घन्याः नानातेजाधनाद्याः सुकृतपथ-
पुषो मोपानामाहराब्ददेवो राजादिदेवो जिनभक्ताविधौ मुख्यतां ये गतास्ते ॥ ४६
भावाब्धौभावभूपस्व
- २८ जनपरिवृतो ओजदेवोपि दाता जैने धर्म्मेऽनुरक्ताः श्रुतिगुणसहिताः साल्हरलो
वदान्यौ । अन्ये केऽपि संतः स्थितकमिह सदा पालयंत्यत्र वृद्धिं पुष्पंतस्तेषु
पार्श्वो विदधतु विपलां ... ..
- २९ तीं तामहाश्रीः ४७ छं ६४ प्रशस्तिरिय लिखिता ठ० सोभेनउत्कीर्णा सूत्र०
पाल्हा तेन

ભાષાન્તર

- (૧) ... .. માંથી ઉદ્ભવેલું ... .. વિદ્ય હણુનાર દેવ.
- (૨) શિલા(પથર)ના રાશિમાંથી (ઢગમાંથી), શકોને હણુનારથી ... .. વજના અગ્નિની ... .. લક્ષ્મી તમને ... ..
- (૩) ઠોભાર પાર્શ્વનાથ જિન જે ઠામદેવથી સ્તુતિ થએલો છે અને જેણે ક્રૂર લીલાથી શત્રુમંડલનો પરાજય કર્યો છે તેને નમન કરું છું.
- (૪) નમ સમાન શુરમાં અક્યુદ્ધવ પામેલો, સહસ્રપટ કીર્તિ સહિત ... .. ઝેરું ... .. દિન
- (૫) સંવત ૧૧૬૫ વદિ જેઠ ૭ ને સોમવારે ... .. તે વિરાજે છે ... .. જગમાં.
- (૬) રમ્ય અને વિશાળ ગુર્જર મંડળમાં અતિદીપ્ત છુતિવાળો, અન્યથી અદ્વિત શ્વેત છત્રથી ઉજ્જવળ ચૈલુક્ય વંશ છે. ભૂમિ ... .. હતી ... ..
- તેના નિજ બાહુબળથી પ્રાપ્ત કરેલી રાજ્ય શ્રીથી.
- (૭) શિવના પ્રસાદથી ઉદય પામેલા શ્રીમાનુ બુદ્ધિગ્ર દેવ, પ્રતાપી વિજેતા હતો. અતુલ વિક્રમવાળો અને નિજ પ્રજાનો પાલક વીરધવલ તેના પુત્ર હતો. ... .. કીર્તિના કંદ માફક નૃપને ખસેડી પુનઃ સ્થાપતો (!)
- (૮) પછી બળવાન શત્રુઓને હણુનાર પ્રતાપમદ્દ સ્ત આળ્યો. તેને રાજ્યમાં બીજો અર્જુન (પાંડવ ભાઈઓમાંનો એક) સમાન અર્જુન પુત્ર હતો.
- (૯) ... .. રિપુનો વિજેતા ... .. જેણે હોવા છતાં ઠામદેવ સમાન ભાસતો રામદેવ વિમલ કીર્તિવાળો પુત્ર હતો.
- (૧૦) તે બંને પ્રજાની ધુરી ધારણ કરવા શક્તિમાન હતા. તેમના પિતાની ગાદીના મુખ્ય માલિક હતા અને કલ્પતરુ સમાન હતા ... .. તેઓ ભૂમિપર રામ અને કૃષ્ણ સમાન હતા.
- (૧૧-૧૨) સર્વ નગરોના સ્વંભ સમાન હોવાથી તેઓમાં અગ્ર અને પોતાની દિવ્યતાથી સ્તુતિ પામતું શ્રી સ્તંભતીર્થ (ખંભાત) નામે વિખ્યાત નગર છે. ત્યાં સુજનોના ઉદાહરણ રૂપ રાત્ર વચ્ચની ... .. યશમાં રામ સમાન, ધર્મ કાર્યોની મહાસંપદવાળો, ઉન્નત, અતિ લક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરનાર, અને વિવેકી ખેલા નામે એક પુરૂષ રહેતો હતો, તે પ્રૌઢ સુભૂષિત અને નૃપોથી સ્તુતિ થવા લાયક મોઢ વંશનો હતો.
- (૧૩) તેની ગાતિમાં, રૂપ, લક્ષણ, સૌભાગ્ય ધર્મ અને દાન માટે ઉદાહરણ રૂપ તેને બાદશા પત્ની હતી.
- (૧૪) અભિલાષ પ્રમાણે ... .. શેષ નામની કુણા પરના મણિ સમાન ભાસતું અથવા તેની પુણ્ય મૂર્તિ સાક્ષાત્ ન હોય (!) તેણે પાર્શ્વનાથ જિનનું મંદિર તે સદ્ગુણી સ્ત્રીએ બંધાવ્યું.
- (૧૫) વિમલ અને પૂર્ણ ... .. પ્રભાવાળા શુભવાળો વિકલ નામનો પવિત્ર પુત્ર તેણીને હતો ... .. સર્વથી પૂજિત સૂર્ય જગને પ્રકાશિત કરે છે. તેમને સર્વ જનોથી પૂજાતો હતો; તેણે માવપિતાનું શુદ્ધ પ્રકાશિત કર્યું.
- (૧૬) તેણે આદર અને સદ્ગમના ભૂષણ રૂપ સૂર્યના મંદિરના અગ્રસ્થાનમાં મંડપ બંધાવ્યો. તેને રતન નામની બહેન હતી. તે ધનસિંહની પત્ની હતી અને પોતાનાં બહુ રતનોવડે સૂર્યની પત્ની જેવી હતી.

(૧૭) આ બાળને, વંશને અંતિ ઉજ્જવળ કરનાર (ઉદ્ધારનાર) ભિમદ, જલ્દહન, કાકલ, વયજલ, ભિમદ, શુનિમ આદિ પુત્રો હતા.

(૧૮) મહાનૂ વીર પવિત્ર મનવાળો વંશોધન નિજ પોતાના પિત્રાઈ ભાઈ સહિત શૈવ અને જૈન ધર્મ અનુસરતો.

(૧૯-૨૦) અથેકને બે પુત્રો ... .. પ્રમને સદાચારથી રંજનાર, પરસ્પર સ્નેહમાં રામ અને લક્ષ્મણ સમાન. મહનપાલ અને ... .. કુચુદ સમાન રવજનને શશિ સરખા તેની પત્ની જલ્દહણ દેવીથી જેમ સરસ્વતીએ શણકને અને અર્થને જન્મ આપ્યો તેમ ઉત્પન્ન થયા.

(૨૧) શુણ્ણિઓમાં અથ ખેતલ રાજ્યો કલિયુગને છળ્યો. સિંહના બાલ સમો નિર્ભય વિજયસિંહ નામે વિખ્યાત તે ભૂમિપર શશિ સમાન ભાસતો હતો.

(૨૨) ધર્મના પરમ અનુયાયી તેના અનુજ લાલાના મૃત્યુ પછી તેના ક્રિયાથે તેણે જિનેન્દ્રના મંદિરનો છુણોદ્ધાર કરાવ્યો.

(૨૩) ગજ સમાન કલિયુગને એકી હસ્તે તોડના પ્રયત્ન કરનાર, સૂર્ય માફક વંશને ઉજ્જવળ કરનાર, અને કલ્પવૃક્ષ જેમ શુણ્ણિ અને દીનને સહાય કરનાર વિજયસિંહ જય પામો.

(૨૪) સદાચારથી વિભળ કીર્તિ તેના ચરણમાંથી (શુણ્ણતું અનિવાર્ય કૃણ કૃપ) હોય તેમ પવિત્ર ... ..

(૨૫) તેને, જેનો ભાઈ તેના પહેલાં મૃત્યુ પામ્યો હતો એવાને, સદાચારમાં પણ અતુલ અનુપમા અને ક્રીયાદેવી પત્નીઓ હતી. અને ત્રીજી પત્ની અતિધર્મી અને પવિત્ર સહિત હતી.

(૨૬) તેના પુત્ર દેવસિંહે મેરૂ સમાન મહિમા પ્રાપ્ત કરી વંશને દીપક માફક પ્રકાશિત કર્યું.

(૨૭) આ દેવસિંહ, પોતે માન્ય કરેલા ગુરૂ, અને વિદ્વાનોથી સ્તુતિ પામેલા યશઃસાગર યશઃકાર્તિના બોધ પ્રમાણે ત્રણવાર અર્હંતની પૂજા કરે છે.

(૨૮) હુંકાર વંશમાં અમૂલ્ય મણિ સમાન, નિજ યુદ્ધયુક્ત્યોને અવતાર, શશિ સમાન યશ સંપન્ન, જિન શાસન અનુસરવા યોગ્ય, સર્વ પાપનો પૂર્ણ નાશ થયાથી ઉજ્જવળ સાંગણુ નામનો એક પુરૂષ હતો.

(૨૯) સિંહપુરના વંશમાં, પાપના માર્ગનો વિજય કરનાર, સદાચારી, જૈન ધર્મની ભૂમિ ઉપર કલ્પ તરૂ સમાન જયત જન્મ્યો હતો.

(૩૦) જિનની પૂજાપરાયણ અતિ મહાન પ્રલહાદને પાત્ર માણસોને દાન કૃપી અમૃત સિંચન કરીને પૃથ્વીતલનું પ્રક્ષાલન કર્યું.

(૩૧) વધારામાં માત્રવદેશમાંથી ચિત્રકુટમાંથી સવાલજ સહિત (?) આભા અનુજ સહિત આ સાધુ સાલ્કદેવ જૈનના નામથી બાણીતો અહીં આગ્યો.

(૩૨) પ્રજ સાધુ ધાન્ધ, છુદ્ધિમાન કલ્લુ, ધરણીમાં સુખી ધરણધર ... .. શુનિમાન ભતિના તથા હાલ્લ અને રાહુદ ઈષ દર્શી સાધુઓ ત્યાં હતા.

(૩૩) વળી સાધુ આજપતિ પણ હતા. જેની આજ્ઞાનું પાલન નુપના મહેલમાં સદા ચર્તું; જે રાજ્યકર્તાઓમાં દક્ષ હતા અને જિનની શ્રી રક્ષ ઉપર ધારનાર હતા.

(૩૪-૩૫) તે ધામો નામે પૃથ્વીપર ધર્મનો અવતાર હતો. તેને વિનયી જિનચિંતામણિ પ્રભુ નભોપતિ નામનો નૃપોથી પૂજનીય સાધુ, સુભક્ત, મિત્ર અને પ્રસિદ્ધ પુત્ર હતા. આ

સર્વ હોવા છતાં તે કદિ મદ વાળો હતો નહીં. અને દાન કરવામાં સદા પ્રવૃત્ત હતો અને પૌણ નામવાળો હતો.

(૩૬) વળી ઘેહુડ જે સદા ધર્મના પથપર રહેતો હતો, તે પ્રજા, પ્રભાવાળો, બુદ્ધિમાન અને દાનના ભુવણથી ઉન્નતવાળો હતો, અને સન્નતોથી માન પામતો.

(૩૭-૩૮) અને પ્રભને જાણીતો અન્નદેવ હતો. તેના પછી સુખી અને સફળી એત-હરી તેના અનુજ પૂનહરિ, સિંહના વિક્રમવાળો, મુજન સારા નામવાળો; સદલક્ષણવાળો બાપણ, વિદ્વાન સાધુઓમાં શ્રેષ્ઠ દેહ, જિનની પૂજામાં પ્રવૃત્ત પુરેન્દ્ર, અને ત્રણ રત્નોની ભાવ-નામય રત્ના.

(૩૯-૪૦) વિદ્વાનોનો મદ ઉતારનાર બુદ્ધિમાન સાધુ છાત્રુ જૈન ધર્મનો અનુયાયી, અને સદા દાન કરવામાં ચિત્તવાળો હતો, આ સર્વ જીનના પૂજન પાત્ર ભક્તો હતા. પાર્શ્વનાથની પૂજા જોઈ, સર્વ મહાન અને વિવેકી પુરૂષોએ એકત્ર થઈને વિધિ અનુસાર પૂજા માટે, ધર્મ પ્રચાર માટે, અને તેનો સદા માટે યથા સ્થાપવા કંપક વ્યવસ્થા કરી.

(૪૧-૪૨-૪૩) આ શ્રી પાર્શ્વનાથ જે ચિંતામણિ માફક સન્નતોની સર્વ અસિલાપ પૂર્ણ કરે છે તે, વસ્ત્રખંડ, કુટ, મુરૂમાંસિ, ટંકન, ચેમેર ... ... આદિ બળદના વજનની ચીજપર એક દ્રામ પ્રાપ્ત કરશે. અને ઓછા મૂલના ગુડ, કંબળ (કાંગળા), તેલ અને તગર આદિપર એક બળદ ઉપાડી શકે તેટલા વજનપર અડધો દ્રામ પ્રાપ્ત કરશે.

(૪૪) શ્રી વિક્રમના સમય પછી ૧૩૫૨ વરસમાં આ સદાને માટે નક્કી કરાયું છે.

(૪૫) જિનોની પ્રતિમા રહે ત્યાં સુધી તે મહાન પુરૂષો અને તેમની કરેલી વ્યવસ્થાનું પાલન થાઓ અને તેઓ સુખી થાઓ.

(૪૬) યાત્રાનું એક સારું સ્થાન સ્તંભતીર્થ, શ્રીમાન્ સારંગદેવ, જિનદેવનું મંદિર, ગુરુનું પાપરહિત કુળ, શાવક, નાનો, તેજો, ધનો આદિ જેઓ નિત્યદાન કરવા તત્પર હતા, અને મોષ, હરદેવ, રાજદેવ જેઓ વ્રતનું પાલન કરનાર જિન ધર્મ પોષનાર, ને જેઓ મુખ્ય ભાગે જૈન મંદિરની સંભાળ લેવામાં સંબંધવાળા છે તે આ સર્વે અબ્યુદય પામે.

(૪૭) ભાવ ભૂપતિ જેને કુળ સહિત અતિ શ્રદ્ધા છે; મહાદાની ભોજદેવ જૈન ધર્મના તે સર્વ અનુયાયીઓ અને જેઓ તેમના પુણ્ય માટે સ્તુતિ પામ્યા છે ... ... ઉદાર આદેહ રત્ન આદિ સંતમુજનો જે આ વ્યવસ્થાનું પાલન અને તેમાં વૃદ્ધિ કરશે તે સર્વેને અતિ રૂપવાન, પાર્શ્વનાથ અતિ અબ્યુદય અર્પો. ... ... આ (પ્રશસ્તિનો) લેખ ૬૦ સોમથી લખાયો અને સુત્ર. પદ્મહાથી કોતરયો.

(વાઘેલા રાજ સારંગહેવના સમયનો) વંથલીમાંથી

ઉપલબ્ધ એક અધુરો લેખ

વિ. સં. ૧૩૪૬. ૧

રાજકોટના મ્યુઝિયમમાં એક અધુરો, નીચે આપેલો લેખ હું પહેલી જ વાર પ્રસિદ્ધ કરું છું. તે રાજકોટના પોસ્ટલ મ્યુઝિયમમાં છે. એ વિષે એટલું જ જણાયું છે કે તે કાઠિયાવાડમાં જૂનાગઢ સ્ટેટના વંથલી ગામમાંથી ૩૫ વર્ષ પહેલાં મળી આવ્યો હતો, અને ત્યારબાદ તે મ્યુઝિયમને ભેટ કરવામાં આવ્યો હતો.

તે એક જાડા પીળાંશ પડતા પથરની ચિલા ઉપર કોતરેલો છે, જે ચિલાનું માપ ૨"૫" x ૧"-૮" છે. થોડા અક્ષરો પહેલી ચોદ પંક્તિઓની શરૂવાતમાં નાશ પામ્યા છે, તે સિવાય લેખ એકદર સુરક્ષિત છે. એક ઉભી પંક્તિ વડે જમણી અને ડાબી બાજુએ અર્ધા ઇંચનો માલુન બતાવેલો છે.

તેના ઉપર ૩૩ પંક્તિઓ લખેલી છે. જે ૨'-૪" x ૧"-૬" ના માપની જગ્યા રોકે છે, છેલ્લી પંક્તિ અર્ધો કોતરેલી રહી છે, આનું કારણ સમજાયું નથી.

લિપિ નાગરી છે. તે એકદર સુંદર રીતે કોતરેલી છે. અક્ષરો શરૂવાતમાં મોટા છે, પણ પછીથી તેનાથી અર્ધા કદના આવે છે.

ભાષા સંસ્કૃત છે. ૪૪ શ્લોકો સંપૂર્ણ છે અને છેલ્લો શ્લોક અધુરો છે.

લેખની શરૂવાત શિવ અને પાર્વતી તથા વિષ્ણુની સ્તુતિથી થાય છે. ત્યારપછી જગત-સિંહના નામથી શરૂ થતા એક વંશનું વર્ણન આવે છે. તેણે મહારાટીકને લઢાઈમાં હરાવ્યો હતો. વામનસ્થલી (હાલનું વંથલી) માં તેણે વિંજલેશ્વર (શિવ) નું મંદિર બંધાવ્યું હતું.

તે પછી રાષ્ટ્રકૂટ વંશનું વર્ણન આવે છે. તે વંશમાં ઉદ્દાલ નામનો મહાન યોદ્ધો થયો હતો. તેની બહાદુરી બદ તેને લવણપ્રસાદે પોતાનો પ્રતિનિધિ બનાવ્યો હતો.

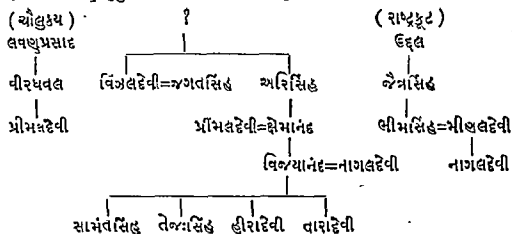
તેના વંશજોના વર્ણન પછી લાવણ્ય શર્મા જે કુટુંબમાં જન્મ્યો હતો તે મૌનસ ગોત્રના વિદ્વાન બ્રાહ્મણ કુટુંબનું વૃત્તાંત આવે છે.

છેવટે લેખમાં કપિષ્ઠ ગોત્રના આનંદપુરના એક વિદ્વાન બ્રાહ્મણ કુટુંબનું વર્ણન શરૂ થાય છે. તેમાં ગોવિન્દ જન્મ્યો હતો. તેના પુત્રનું નામ કોતરવાનું હતું, ત્યાંથી કામ અધુરું રહ્યું છે.

આ લેખ ઉપરથી ગુજરાતના ચૌલુક્ય (વાઘેલા) રાજાઓના તાબામાં કાઠિયાવાડ હતું તે સમયનો જાણવા જેવો ઇતિહાસ મળી આવે છે. શરૂવાતની પંક્તિ અધુરી હોવાથી લેખની તારીખ જાણી શકાતી નથી. પરંતુ વિ. સં. ૧૩૪૬ ના એક અપ્રસિદ્ધ લેખના ૩ જા શ્લોક સાથે આપણા લેખનો ૩૧ મો શ્લોક અક્ષરશઃ મળતો આવે છે. એટલે માની શકાય કે આ લેખ વિ. સં. ૧૩૪૬ ના અરસામાં લખાયો હશે. એ બંને લેખો એક જ સ્થળેથી મળ્યા હતા અને એક જ ખંડીયા રાજા વિજયાનંદના સમયનું સૂચન કરે છે. કયા લેખમાંથી બીજાએ આ શ્લોકની નકલ કરી હતી એ કહી શકાતું નથી, પરંતુ આપણો લેખ વિ. સં. ૧૩૪૬ ના અરસામાં લખાયો હતો એટલું ચોક્કસ કહી શકાય.

આ લેખમાં ચૌલુક્ય રાજાનાં બે જાગીરદારકુટુંબોનું વર્ણન આપ્યું છે. એક રાષ્ટ્રકૂટ અને બીજાનું નામ બેમાંથી એક પણ લેખમાં આપ્યું નથી. આ બે કુટુંબો વિજયાનંદ અને નાગલ-

દેવીનાં લગ્નથી જોડાયાં હતાં. ખાસ ઉપયોગી હકીકત એ છે કે, વિજ્યાનંદ જેમાં જન્મ્યો હતો તે અરિસિંહનું કુટુંબ ગુજરાતના વાઘેલાઓના રાજકુટુંબ સાથે જોડાયું હતું, કારણ કે, વાઘેલા મહારાજા વીરધવલે પોતાની પુત્રી પ્રીમલ દેવીનાં ક્ષેમાનંદ સાથે લગ્ન કર્યાં હતાં. તેઓનો પુત્ર વિજ્યાનંદ હતો. આ ત્રણ કુટુંબોનો સંબંધ નીચે પ્રમાણે છે:—

અરિસિંહના વડિલ જંધુ જગતસિંહે મણલિકને હરાવ્યાનું કહ્યું છે. આ મણલિક વંથલી (વામનચંદ્રી) માં રાજ્ય કરતા ચૂડાસમા કુટુંબનો હતો. તેણે મુસલમાનોને હરાવીને ગિરનાર ઉપર નેમિનાથનું મંદિર સુવર્ણથી મઢાવ્યું હતું. જગતસિંહે તેને હરાવી નસાડી મૂક્યો હતો અને જગતસિંહના વંશજોએ વિજ્યાનંદના સમય સુધી ત્યાં રાજ્ય કર્યું હતું. મણલિકના એક વંશજ રા' મહીપાલે ને પાછું અમરસિંહ અને તેજસિંહ પાસેથી જિતી લીધું હતું.

બીજે સ્થળે કહ્યું છે કે, ઔલુક્ય (વાઘેલા) રાજા વીરધવલે પોતાના રાજ્યારોહણ પછી તરત જ વંથલી ઉપર ચઢાઈ કરી અને ત્યાં રાજ્ય કરતા પોતાના સાળા સાંગણ અને ચામુણ્ડ એ બે ભાઈઓને હરાવી મારી નાંખ્યા હતા, કારણ કે તેઓએ તેને ખંડણી આપવા ના કહી હતી. આ બંધી હકીકતો વંથલીના ઇતિહાસમાં કેટલીક મુશ્કેલીઓ ઉપસ્થિત કરે છે. પરંતુ એટલું માની શકાય છે કે, મણલિકને હરાવી કાઢી મૂક્યા પછી વીરધવલે પોતાના સાળા સાંગણ અને ચામુણ્ડ એ બે ભાઈઓને ત્યાં નિમ્યા હતા, પણ તેઓએ ખંડણી આપવા ના કહ્યાથી તેઓને પણ મારી નાંખ્યા હતા, અને ક્ષેમાનંદને (કદાચ તેના પિતા અરિસિંહને) વંથલીમાં રાજ્ય કરવા નિમ્ત્રણ અને પોતાની પુત્રીનાં તેની સાથે લગ્ન કર્યાં હતાં.

લેખમાં બે ગ્રાહણ કુટુંબો શા કારણથી આખ્યાં છે તે કહ્યું નથી. પરંતુ શ્રીધર કવિ જેણે આ લેખ લખ્યો હતો, તે કપિષ્ઠ ગોત્રના કુટુંબનો સગો હશે એમ લાગે છે. જો આ સત્ય હોય તો બન્ને નાગરગ્રાહણ કુટુંબો હોવાં જોઈએ, કારણ કે તે કુટુંબ આનંદપુર એટલે હાલના વડનગર જે સુવિખ્યાત નાગરગ્રાહણ સતિનું મૂળ વતન હતું, ત્યાં રહેતું હતું એમ સ્પષ્ટ જણાવ્યું છે. વળી ઉપર નક્ક કરેલા બીજા લેખ* માધવ નામના બીજા કવિએ લખ્યો હતો, તે પણ (વિચિત્રપુર એટલે વડનગરનો) નાગરગ્રાહણ હતો.

अक्षरान्तर

- १ ... [१] .... [दे]वतारातिदून त्रिभुवनवनराजी[नी]रदो नीलकंठ
[: ज]यति तदनु तस्य प्रेयसी पीतपीतच्छविरविरत
- २ .... [॥ १] .... तपांडुरपुंडरीकसौखप्रसुप्तिकविरं [च] नचि चिरी-
कः । देव पयोमयपयोधपयोधिशायी पातु म्रियांकशय
- ३ .... [॥ २] .... [स्तेज]स्विनामग्रणीरग्रामीणगुणार्ण-
वोनिजगत्सिंहो जगद्धाधवः । जित्वा संयति मंडलिकनिवहं स्थाने हयानां ततो ।
- ४ .... [॥ ३] .... यवासकावनिरुहव्यूहव्यधाविस्तरव्यापाराप-
रिभूतभूतलपति प्रौढप्रतापानलः । उन्मीलितरपुष्करव्यतिकरः संग्रामसीमा
- ५ .... राघर ॥ ४ मातुर्विश्वलदेव्यायः(याः) श्रेयसे विश्वलेश्वरं श्रीवापनपुर-
स्याते विश्वकान्तमचीकरत् ॥ ५ अरिसिंह इति श्रीमान्वीरस्तस्यानुभूरभूत् [१]
- ६ .... [॥ ६] .... व्योमांतः शशिदंभंतः शशि कलालंकारमौलौ सुरस्रोतः-
पूतपयस्तरंगपटलीलीलाधितव्याजतः । नाभीपांडुरपुंडरीकमिष[तः पाथो ?]
धिपुत्रीपति
- ७ .... [॥ ७] .... कीर्त्तयः ॥ ७ सा(मंतमु)कूटः श्रीमान्क्षेमनंदस्तदं-
गमूः यभूव भूवनानंदकंदकंदलनांबुदः ॥ ८ चौलुक्यनृपतेः पुत्री श्रीवीरधवल-
प्रभोः श्रीमत्प्रीमलेद
- ८ .... [॥ ९] .... [वि]जयानन्दस्तयोरजननिंदनः । अपि
वाचस्पतिर्मूकः के वयं तदुणस्तवे ॥ १० कल्पातारमटीपतिपुपुरमिद्वालाक्षिकाला-
नलज्वालाजालनिमप्रभा ।
- ९ .... [१] त्रयलक्ष भक्षणकलाविल्यातकौक्षेयकः क्षोणी चक्रमलंच-
कार विजयानंदो मुकुंदोपमः ॥ ११ सर्वज्ञः शक्तिपाणिर्धनपतिरमृतज्योतिरं-
भोजनेत्रः सौ
- १० .... [पा]वको धर्म्मराजः विद्यानंदो विरेजे । सकलसुरमयः
कितूलंघोदरत्वं चक्रत्वं मंदतां च क्वचिदपि कलयामास नासौ चिराय ॥ १२
यस्योच्चैः कीर्त्तिपूरे परि
- ११ .... चतुवारश्चंद्रलोकप्रतिभटरुचयः सप्तलोकावभूतः । शैलाः कैलास-
लीलाधितमसमशरारातिशोभाममर्त्यानिचो गंगाविलासं सुरगजललितं कुंभिनः किं
- १२ .... [॥ १३] .... दशमुखो दनुजारिणा समं निर्माय [वैरम]
चलोपि सतानतानवं । सैवपि शेषसमतामयतामनेनलोकं पुणेनद्वारिमाक्तिसमृद्धबंधु-
ना ॥ १४ श्रीवापनपुरे ब्रह्मपुत्री

- १३ .... [॥] .... ब्रह्मपुरीं कृत्वा ब्राह्मणेभ्यः सुधीरदात् ॥ १५ श्रीविंशले-
शनिलयाभरणं चकार यस्तोरणद्वितयमवर [चुंविश्रुंगं] आंदोलकं महनी
यमहो वितानमुत्तालपट्टमपि बंधुर
- १४ .... ॥ १६ ॥ इहैव देवनिलये निजकीर्त्तिनिमग्नम् । पश्चिमांमिसुखं शंभु-
सौधमुद्धरतिस्व यः ॥ १७ अवदानानि दानानी [धर्म] स्थानानि यानि
यः । चकार गणितं नैषा विधिनापि विधीयते ॥ १८
- १५ लोकानंदकरः प्रतापनिकर प्रत्युसवीरितकरः कल्याणाकरकौमुदीहिमकरः प्राची-
ण्यरत्नाकरः । चंचत्कीर्त्तिचयप्रपंचसिचयप्रच्छादिताशोच्चयः श्रीलीलानिल-
यश्चिरायज
- १६ [यति] श्रीराष्ट्रकूटान्वयः ॥ १९ वीरचूडामणित्त[त्र] .... डलः ।
उडलः सदलंकारः कारुण्यरसभूरभूत ॥ २० चौलुक्य वंशकमलानलिनीम-
रालस्तादृग्यशोलवणिमा लवणप्र
- १७ सादः वीरेषु वीरमवलोक्यमहः समेतमेतंचिरायनिजवि[न्हय] चकार २१
यदीय कीर्त्तिरधरोत्तरीयवासोयुगदुग्धपयोधिगंगे । शशी शिखा रत्नमुद्गनि
हारस्तद्वीतयश्चंदन चंद्रलेपः
- १८ ॥ २२ तदंगभूर्मंगल[भू]र्मनोभूमनोज्ज्वलोजनि जैत्रसिंहः । यशोभरो-
भूदनिरुद्ध एव यस्याधिकप्रीणितचित्रलेखः ॥ २३ तदनु मदनतुल्यस्तस्य
कंसारिशक्तेरजनि तनुजरत्नं रत्नगर्भावतंसः । गु
- १९ णगरिमगभीरो वीरकोटीरहीरः समरविजयलक्ष्मीभा[जनं] भीमसिंहः ।
[॥ २४ हंतुं] वीसलमूपते रिपुगजस्तोमं रणप्रार्ग[णे सि]हो भवततार
तस्य भगवन्सान्निध्यमास्तां तव । पार्वत्येतिनिशम्य सम्यगुदितं
- २० भीमस्तथैवाकरोत्तेनासौ वसुधातलेप्यभिधया श्रीभीमसिंहोभवत् ॥ २५ कुलेन
शौर्येण नयेन कीर्त्या [श्रि]याभिरामो भुवि भीमसिंहः । तद्वीसलशो-
णिधवेन तेने परिच्छदो [स्वैवंनि] देशवर्त्ता ॥ २६ तस्य .
- २१ भीणलदेवीति कलत्रमतुलाकृतिः । रतिः प्रीतिश्च गौरी च यथा जिग्ये तनुश्रिया
॥ २७ रावणारीरमणी रमणीया तत्सुताजयति नागलदेवी कीर्त्तयस्तिरुक्कयति
यदीया नागनाकनखंति जगति ॥ २८ स ।
- २२ त्यावाचां विभूति[विं]लसति वदने चित्रलेखा पदेस्या गौरीकान्तिः [श]
रीरे हृदि रतिरलकश्रेणिका भूर्ध्नि कृष्णा । पाणौ लक्ष्मीरनंता मनसि
गुणततिः किं वदामोतिरेकादेका निःशेषलोकोत्तरयुव

- २३ तिमयी भाति नागल्लदेवी ॥ २९ लालित्यं दधती मनोहरपदन्यासाभिरामाकू-
तिर्विभ्राणा रसपद्धतिं मधुरतामाभिभती संततां । आहारैरमृतोपमैरहरहः संनोद-
यंती सतामंतः सत्कवितेव कस्य न मुदे
- २४ नागल्लदेवी भुवि ॥ ३० वीरः श्रीविजयानंदः क्षेमानंदस्य नंदनः । ताममंदगु-
णोदारान्दाराभ्याप्य मुदं दधे ॥ ३१ मंडलेश्वरकोटीरमणोरस्य महीयसः ।
श्रीमन्नागलदेवीयं पट्टराज्ञीपदेभवत् ॥ ३२ मुकुंद ।
- २५ इव कान्तासु विद्यानंदो धनास्वपि । सत्यायामिव सत्याब्धियस्यामधिकनिर्वृतिः
॥ ३३ [श्रीमासामंतसिंहः] श्रीतेजसिहस्तयोः सुतौ ॥ हीरादेवी तथा तारा-
देवी देवीनिभे सुते ॥ ३४ भस्मोद्भूतशूलिमौलिमिलित
- २६ स्वर्लोककल्लोलिनी कल्लोलप्रतिमल्लकीर्तिसखिलप्रक्षालितक्ष्मातलः । आचंद्रार्क
[मसां] बुदेतु विजयी राजा नको जानकी जानिश्रीररिसिंह वंशमुकुटः सामं-
तसिंहः सुधीः ॥ ३५ यः शत्रूणां समितिं शमयत्य
- २७ द्रुतं बाहुतेजस्तेजः सिंहः स जयति जगन्मानसोत्तंसहंसः । धिक्कुर्वाणः सरमापि
वपुः शोभया चित्रमेतं भजे लक्ष्मीरतिरपि तथा कीर्त्तिपूरो निरुद्धः ॥ ३६ हीरा-
देवी गगोरासौ लावण्यधवल
- २८ कृतिः । तदस्यै विविना दत्तो लावण्यधवल्लो धवः ॥ ३७ लावण्यधवल्लो वीर-
शौलुषयकुलदापकः । खेदवत्या सुदशया दिदीपे वीसया यया ॥ ३८ हीरादेव्या-
मप विधिवशात्ताकलोकं गतायां
- २९ तस्या माता महिमलहरीधामनागल्लदेवी । अस्या मूर्त्तिं त्रिभुवनगुरोर्विश्लेशस्य
गर्भागारे गौरीमिव शशिमुखीं प्राङ्मुखीं निर्ममेसौ ॥ ३९ अचंडचंडद्युतिमंडल-
भ्यां द्यौः कुंडलभ्यामिव भा ।
- ३० ति यावत् । नागल्लदेवीदुहितुः पवित्रा मूर्त्तिः क्षितौ नंदतु तावदेवा ॥ ४०
विद्वान्मौनसवंशरत्नमवनीसीमंतमुक्तामणोर्विद्यानंदविभोर्विभाति [भु] वने लाव-
ण्यश्रम्यां गुरुः । धीमानस्ति नरायण ।
- ३१ स्तदनुजस्तस्यानुजन्मानजनि श्रीधंस्तनुजोस्य राजविकृती श्रीमानयं शोधरः ॥
४१ सती च सीता च सरस्वती च गंगा च गोदा च कलिंदजा च । नागल्ल-
देवी च नितांतमेता जयंतु सप्तापि यश
- ३२ स्समेताः ॥ ४२ रहस्यमिव शौचस्य सौभाग्यस्येव भाग्यम् । पुण्यस्येव परीषाकः
श्रीमन्नागलदेव्यसौ ॥ ४३ वंशे कपिष्ठलमुनेरवनीवतंसरत्नवंनीषकवनीनवनी-
रवाहः । भूजानिपूजि
- ३३ तपदः पदभिर्दिराया गोविंद इत्यजनि कोविदसार्वभौमः ॥ ४४ धी सिंधुरा-
नंदपुरद्विजस्य तस्यांगजन्मा

ગુજરાતમાં ખંભાતમાંથી ઉપલબ્ધ શિલાલેખ*

ગુજરાતમાં ખેડા કલેક્ટોરેટ નીચે એક મુસલમાન સંસ્થાનની રાજધાની ખંભાતમાં કુત્ત-
નાથના મંદિરમાંથી આ શિલાલેખ મળી આવ્યો છે. પ્રવેશદ્વારની જમણી ખાલુની ભીંતમાં
જડેલા ઘોળા આરસપાણના ટુકડામાં તે કાતરેલો છે. આ લેખમાં ખાસ નવીનતા એ છે કે
તે અધુરો રહી ગયો છે. તેનું માપ ૩૧ x ૧૬ ઇંચ છે. તેમાં દેવનાગરી લિપિમાં સંસ્કૃત
શ્લોકોની ૧૬ પંક્તિઓ છે. તેમાં સોલંકી વંશની વાઘેલા શાખાના ચાર પુરુષોનાં નામો આપેલ
છે. આમાં છેલ્લો વર્ણવેલો પુરુષ વીસલદેવ છે, જે ગુજરાતનો પહેલો વાઘેલા રાજા હતો. તે લેખ
અધુરો હોવાથી તારીખ અગર લેખનો સંભવિત સમય પણ આપી શકાય તેમ નથી.

अक्षरान्तर

- १ ॥ ६० ॥ अहं ॥ श्रेयांसि प्रतनोतु वः प्रतिदिनं श्रीनाभिजन्मा जिनो यस्यांक-
स्थलसीम्नि केशपटलीभिर्जेंद्रनीलममा ॥ सोत्कंठं परिरंभसंभ्रमजुपः साम्राज्यल-
क्ष्म्या .... विटं
- २ कंकणकिणश्रेणीव संभाव्यते ॥ १ ॥ सोल्यात्पार्श्वविमुर्नतौ फणीपतेः सप्तास्य-
चूडामणिसंकांतः किलघोऽष्टमूर्तिरजनि स्पष्टाष्टकर्मछिदे ॥ यद्भक्तं दशदिगजन
व्रजमभिन्नांतु तथा
- ३ सेवितुं यं यसादनस्त्राविशचनुरभूदेकादशांगोऽपि सः ॥ २ ॥ त्रैलोक्यालयसप्तनिर्भ-
यमयप्रध्वंसलीला जयस्तं भाद्रुस्तरसप्तदुर्गतिपुरद्वाराकरोर्घागलाः ॥ प्रीतिप्रोक्षितस-
४ सतत्त्वाविटपिप्रोद्धूतनूनांकुराः शीर्षे सप्तभुजंगपुंगवफणाः पार्श्वप्रभोः पांतु
वः ॥ ३ ॥ लोकालोकलसद्विवारविदुरा विस्पष्ट निःश्रेयसद्वारः सारगुणा-
लयस्त्रिभुवनस्तुत्यांघ्रिपंकेरुहः ॥ श
- ५ श्रद्धिश्रजनीनधर्मविभवो विस्तीर्णकल्याणमा आद्योन्योऽपि मुदं जनस्य ददतां
श्रीतीर्थराजः सदा ॥ ४ ॥ दैत्यारिर्नियतावतारनिरतस्तत्रापि कालमितं
त्राताकेंदुभवान्ववाय
- ६ पुरुषास्तेपि नृदत्तैरुपाः ॥ कः कर्ता दितिसूनुसुदनमिति ध्यातुर्विधातुः पुरा संध्या
म्भश्चुलुकादभटोभवदसिदैत्यैः समं कंपयन् ॥ ५ ॥ चौलुक्यादमुतः समुद्ररस
नोदौरकधौरयतादुद्ध
- ७ षांडुदमुदुदं च दमयश्चौलुक्यनामान्वयः ॥ जातास्तत्र न के जगत्रयजयप्रारंभनिर्द-
भदोस्तंभस्तंभितविश्वविक्रमचमत्कारोज्जिता म्रुमजः ॥ ६ ॥ तेषामुद्दामघाम्ना-
मसमतममहः संपदा ।
- ८ संपदायैर्वीरश्रीदर्यणानां दिवसपतिरिव द्योतकोऽभूत् ॥ राजार्णोराजनामा रणरु-
धिरनदीशोणमणोधिभरणोभारैर्द्विदृष्टैः साद्रांजननयनभवैः श्यामतामानयधः
- ९ ॥ ७ ॥ यस्यासिः समरांबरैवधुरवद्वाराप्रपातैरिपुस्त्रीगंडस्तनमिचिचित्ररचनाः
स्मर्तव्यमात्राः मृजन् तेनेकामपि तां प्रतापतडितं यस्याद्युतिद्योततेद्यापिस्थानुल-
लाटलोचनदिनस्वाम्यौर्ब्ववन्दिच्छ
- १० लात् ॥ ८ ॥ अंगचंगीमतरंगितरंगा रंगदुल्वणांगुणप्रगुणश्रीः ॥ राजनीतिरिव
यस्य नरेदोर्बलमाज्जनि सलक्षणदेवी ॥ ९ ॥ तस्मिन्निदुक्लोपदंशकमुषाकल्प-
द्रुत्तासक्त्वादेभ्यो ध्रुवधूजनाधर-
- ११ सं संबुध्यमानेऽधिकं ॥ तत्पुत्रोलवणाब्धितारविलसद्वीरप्रणादो जयप्रासादो लवण-
प्रसादनृपतिः पृथ्याः प्रपेदे पतिः ॥ १० ॥ रणप्रगुजातिमनः प्रसादः सधर्मक-
र्मासशिवप्रसादः

- १२ दानप्रदानक्षतविप्रसादः कस्यानमस्यो लवणप्रसादः ॥ ११ ॥ सेदीचेदीश्वरो-
भूतुरुभयतरलः कुंतलः कामरूपः कामं निष्कामरूपः कलहकलह्यच्छेदशीर्षो
दशार्णः ॥ कांबोजस्तु-
- १३ लब्धोऽजः स्थितिरतिसरलः केरलः सूरसेनस्वामीनिःशूरसेनः प्रसरति परितो यत्र
दिग्जैत्रयात्रे ॥ १२ ॥ रम्यसर्वविषयाद्भुतलक्ष्मीकाननाशिखरिजातिमनोन्या (ज्ञा) ॥
प्रेयसी मदनदेवीरमंदं त-
- १४ स्य संमदमदत्तमहीव ॥ १३ ॥ किंनोस्वप्रतयाथनिर्ज्वरतयामृत्युंजयत्वेन वा नित्यं
दैत्यजयोद्यमेन नयतः प्राणप्रियाकेलयः ॥ इत्यर्चिं द्युसदारणैर्दनुजनुर्निर्दारणैर्द्वारुणै-
र्लुपत्यत्र
- १५ सुतोऽस्य वीरधवल्लो भारं वभार क्षितेः ॥ १४ ॥ श्रीदेव्या नव्यनीलोत्पलदल-
पटलीकल्पिताकेलिशय्यास्फुर्ज्ज्वाह्मवन्होर्निखिलरिपुवनप्रोषिणो धूमपंक्तिः ।
वीरत्वे दृष्टिदोषोद्धू-
- १६ यविलयकृते कज्जलस्यां कलेषा (खा) पाणौ कृष्टारिलक्ष्म्याः श्लथतरकवरी
यस्य रेजेसि यष्टिः ॥ १५ ॥ भूपस्यास्य प्रतापं भूवनमभिभवित्यंतमत्यंततापं
जाने ज्ञानेन मत्वा पृथुदवधुभिया पूर्वमेव प्रतेने ॥
- १७ बन्धिवेश्मोग्रमाले शशिकरशिशिरस्वर्धुनीसंज्ञिधाने । वार्धौवौर्वानिवासं पुनरिह
मिहिरो मज्जनोन्मज्जनानि ॥ १६ ॥ गौरीभूतभूजंगमरुचिरा रुचिपीतकालकूटघटा ॥
अकलंकिताविधृत्यविधुर्यत्की-
- १८ त्रिर्जयति शिवमूर्तिः ॥ १७ ॥ बहुविग्रहसंगरचितमहसा धनपरमहेलया श्रितया ।
जयलक्ष्म्येव सदेव्या वयजलदेव्यादिदेवनरदेवः (:) ॥ १८ ॥ तस्मिन्
शंभूसमासदां विदधति प्रौढप्रभावप्रभाप्राप्त्यैः परमेश-
- १९ दर्शनपरानंदस्पृशां विस्मयं ॥ तज्जन्माजगतीपतिर्विजयते विश्वत्रयीविश्रुतः ॥
श्रीमान् विश्वलदेव इत्यरिबलस्वांतेषु शल्यं क्षिपन् ॥ १९ ॥ यं युद्धसज्जमिव
चापधरं निरीक्ष्य स्वमे विपक्षनृपतिः प्रति (अधुरं)

ભાષાન્તર

(૧) અહીંતોને નમસ્કાર હજ્જે. નાભિમાંથી જન્મેલા (ત્રયલહેવ) શ્રીજિન તમારા શ્રેયાર્થે સદા હજ્જે, ઈંદ્રનીલ મણિની પ્રભા સાથે સ્પર્ધા કરતી અથવા ભળતી કેશની લટા જેના સ્કંધ ઉપર પડીને અતિ ઉત્કંઠાથી મેટવાની ટેવવાળી સામ્રાજ્ય લક્ષ્મીના કાંડા પરના કુદરતી કંકણથી પડેલી નિશાનીઓ સમાન લાગતી.

(૨) શેષ નાગ નમન કરવા આગ્યો. ત્યારે તેનાં મસ્તકે ઉપરના સાત મણિમાં તેના રૂપનું પ્રતિબિંબ પડતું ત્યારે જાણે કે આઠ (૮) પાપ હણવા આઠ રૂપ ધાર્યા હોય તેવા પાર્શ્વનાથ તમને રક્ષો. તેના બદલામાં શેષ નાગે પણ તેના પદનખમાં પ્રતિબિંબ પડવાથી દશે દિશામાં વસતાં ભઠતમંડલોને રક્ષવા અગિઆર રૂપ ધારણ કર્યાં.

(૩) ત્રૈલોક્યના વાસીઓને નિર્ભય કરીને સર્વ ભય શાંત કરવા, લીલામાં જયસ્તંભ કર્યા હોય તેવી દુસ્તર નરઠના માર્ગના સાત દ્વારને ગંધ કરવાની અર્ગલા સમાન, ગ્રેમથી સિંચાએલા સમં તલોના વૃક્ષના અંકુર સમાન શેષનાગની સાત ફણા જે પાર્શ્વનાથના શિર પર પ્રસરેલી છે તે તમને રક્ષો.

(૪) તેના પછી લોક અને અલોકના બે પર્વતો વચ્ચે (હુનીઆમાં) થતું સર્વ જાણનાર, મોક્ષનાં બુદ્ધલાં દ્વાર જેવા, સદ્ગુણોનો નિધિ ત્રિભુવનથી પૂજાતા અચ્ચવાળો, સર્વ જનોને સામાન્ય ધર્મકાર્યોથી ઉદ્ધાવતા સુકૃતથી સદા પૂર્ણ ઉદારવાની અતિપ્રસરેલી પ્રભાથી રમ્ય લાગનાર આદિતીર્થરાજ સદૈવ જનોને આનંદ આપો.

(૫) દૈત્યોનો અરિ વિષ્ણુ અમુક અવતારો ધારણ કરે છે, જેના પણ ટુંક સમયમાં અન્ત આવે છે. ચંદ્ર અને સૂર્ય વંશના નૃપો જે રક્ષણ કરવા સમર્થ તે પુરુષાર્થ શુભાવે છે. ત્યારે દિવિના પુત્રને કોણ હુણશે? આ એક સમયે બ્રહ્મા વિચાર કરતો હતો ત્યારે ચુલુકમાંથી એક યોધા સંધ્યા કરતાં દૈત્યોની સાથે તરવાર હલાવતો યોધિતો આગ્યો.

(૬) સદા વહેતા પ્રતાપથી પૂર્ણ, અને સાગર અને પૃથ્વીનું રક્ષણ કરનાર ચૌકુલ્યમાંથી નિર્ભય ચૌલુક્યોનો વંશ ઉતરી આગ્યો. ત્રિભુવનનો જય કરવા પ્રવૃત્ત સ્તંભ સમાન હસ્તથી અખિલ જગને આશ્ચર્ય પમાડતાં છતાં મહરહિત રહેનાર આ વંશના કયા નૃપો વિખ્યાત નથી.

(૭) સૂર્ય માફક અતિ મહાન વિક્રમવાળા વીરજનોના દર્પણ જેવા પ્રતાપને પોતાના ઉજ્જવળ આચારથી પ્રકાશ આપનાર, અર્ણોરાજ આ ઉજ્જવળ યશવાળા વંશમાં યજ્ઞ ગયો. તેણે રણક્ષેત્રમાં પાડેલા લોહીની નદીઓના પ્રવાહથી પહેલાં રક્ત હતો તે સાગરનાં જલ થતુ ઝોની રમણીઓનાં નયનમાંથી (અશ્રુ સાથે) વહેતા ઘટ કાળજના ભગવાથી કાઠાં કરી નાંખ્યાં.

(૮) જેની અસિ ભૂતકાળમાં વાદળમાંથી વૃષ્ટિ જેવા સતત પ્રદારથી થતુઓની પત્ની-ઓના લલાટ અને સ્તનપર ચિત્રરચના કરતી, તેણે એની અતિ પ્રકાશિત ત્રિવૃત્ત પ્રસરાવી છે કે તેની પ્રભા હજી પણ શિવના લલાટ પરના લોચન રૂપે, સૂર્ય રૂપે, અને વચ્ચાનલ (નળમાં મહાઅગ્નિ) રૂપે દેખાય છે.

(૯) આ નૃપને રાજનીતિ માફક શુદ્ધ અવધવવાળી અને મહાન હુણોના અતિયશવાની સક્ષમતા દેવી પત્ની હતી.

(૧૦) જ્યારે અર્ણોરાજને શશિનાં કિરણોના અમૃત અને કમ્પન્ડના રસ કરતાં સ્વર્ગની સુંદરીઓના અધરામૃતનો સ્વાદ અધિક સારો લાગ્યો ત્યારે તેને સુત્ર જેવો પ્રતાપ હર-સમુદ્રના કિનારાપર ગાજતો અને જે વિજયના પ્રસાદ (મહેક) સમાન હતો તે કલ્પ પ્રસાદ રાજ થયો.

લેખ ૨૭

(૧૧) રણસેનામાં શત્રુઓના આનન્દનો અન્ત આણનાર, ધર્મ અને સત્કાર્યોથી શિવની પ્રસાદી પ્રાપ્ત કરનાર, અને પ્રાદ્યલોનાં અવિદાનથી વિદ્ય હણનાર, લવણપ્રસાદને આદરપાત્ર કોણ નહિ લેજે ?

(૧૨) જ્યારે લવણપ્રસાદ દિગ્વિજય કરવા નીકળ્યો ત્યારે ચેદિનેા નૃપ બધ પામી ગયો, કુટલનેા નૃપ મહાભયથી ગળડવા લાગ્યો, કામરૂપનેા નૃપ સર્વ સૌંદર્ય વિનાનો થઈ ગયો, દશાર્ણનેા નૃપ યુદ્ધના અશ્વેની ખરીઓથી તુટી ગયો હોય તેમ થઈ ગયો, કામ્રોજના નૃપનું ગલ લંગ થઈ ગયું, કેરલનેા નૃપ સરળ થઈ ગયો અને શુરસેન સ્વામિ તેની સેના સહિત સર્વ શૌર્ય વિનાનો બની ગયો.

(૧૩) લવણપ્રસાદ તેની પ્રિય પત્ની મદનદેવીના તથા તેની પ્રિય ભૂમિના મદવાળો હતો. મદનદેવી સર્વ રીતે સુંદર હતી, અને અદ્ભુત મુખ હતું અને તે તેનું મન પાર્વતીની માફક પ્રસન્ન કરતી. ભૂમિ ઉપર પણ સુંદર દેશેો હતા, અદ્ભુત વનો હતાં, અને વિવિધ રમ્ય પર્વતો હતા.

(૧૪) નિત્ય દૈત્યોનો પરાજય કરવામાં પ્રવૃત્ત રહેવાથી આપણી પ્રાણપ્રિયાઓનો ઉપ-ભોગ ન કરી શકીએ તો નિદ્રામાંથી સુક્તિ, જરાઅવસ્થામાંથી સુક્તિ, અને પૃથ્વીના વિજયનો પણ શો અર્થ ? જ્યારે લવણપ્રસાદ દારૂણ યુદ્ધોમાં દૈત્યોને હણીને તેમનાં વિદ્યો દૂર કરવા દેવો પાસે ગયો ત્યારે તેનો પુત્ર વીરધવલ આ જગનો ભાર ધારણ કરવા લાગ્યો.

(૧૫) નર્વાવકસિત નીલ કુમુદની શ્રીદેવીની કેલી માટે રચેલી શર્યા સમાન, શત્રુમંડળના વનને ભરમ કરવા સર્વ દિશામાં હાલતા ભુજના પ્રતાપની ઉજ્જ્વલતાના પ્રળવ અગ્નિમાંથી નીકળતા ધૂમપેક્તિ સમાન, દૃષ્ટિદોષની અસર દૂર રાખવા માટે કાજળની શ્રેણી સમાન, શત્રુની નિજ કર વડે કેશથી ખેંચાતી લક્ષ્મીના વિખરાયેલા કેશ સમાન તેની અસિ પ્રકાશિત હતી.

(૧૬) આ નૃપનેા પ્રતાપ ભુવનનેા પરાજય કરનાર અને અત્યંત તાપવાળો છે એ જ્ઞાનથી અને દહનના ભયથી અગ્નિએ પ્રથમથી જ શિવના લલાટ પર ઈન્દુ અને શીતળ ગંગાની સમીપમાં નિવાસ સ્થાન શોધી લીધું, વડવાનલ સાગરમાં નિવાસ કરવા ગયો અને સૂર્ય સાગરમાં વારંવાર ડૂબકી મારવા લાગ્યો.

(૧૭) તેનો યશ શિવની મૂર્તિ સમાન હતો. કારણ કે મૂર્તિ (દેહ) ગૌરિથી, ભૂતોથી ભુજંગથી અને આનન્દથી પાન કરેલા કાલકૂટ વિષની પ્રભાથી અને વિમલ ઇન્દુથી રમ્ય દેખાય છે. તેમ તેનો યશ શ્રવેત બનાવેલા નાગથી, સમસ્ત વિમિર હણવાથી, અને શશીને નિર્મળ કરીને શોભિત દેખાય છે.

(૧૮) અસંખ્ય યુદ્ધોમાં પ્રાપ્ત કરેલા પ્રકાશવાળી, સર્વ શ્રેષ્ઠ લીલાથી સેવાએલી વિજયદેવી સમાન રમ્ય ગાત્રોથી અતિ સુંદરતાવાળી શ્રેષ્ઠ રમણીઓથી સેવન થતી વયજલદેવી તેની પત્નીથી તે (વીરધવલ) સુંદર દેખાતો.

(૧૯) જ્યારે વીરધવલ પરમેશ્વરને જોવાથી અતિ આનંદ પામતા શિવના સન્નાસદોને, તેના મહાન પ્રતાપ વડે, વિસ્મય પમાડવા ગયો, ત્યારે તેનો પુત્ર વિસલદેવ જેનેા પ્રતાપ ત્રિભુ-વનમાં વિખ્યાત હતો, અને જે શત્રુઓના હૃદયમાં શૂળ સમાન હતો તે ભૂમિપતિ થયો.

(૨૦) યુદ્ધ માટે તૈયાર ધનુષ સહિત તેને સ્વપ્નમાં જોઇને શત્રુ રાજાઓ ... (અપૂર્ણ)

શ્રીઃ
ગુજરાતના ઇતિહાસિક લેખ

પરચુરણ લેખો

પરચુરણ લેખો

નં. ૨૨૭

મોરબીનું તામ્રપત્ર

સંવત્ ૫૮૫ ક્રા. સુ. ૫

મેજર જે. હબ્બ્યુ. વૉટ્સનની કૃપાથી આ પત્ર એક વર્ષથી વધારે સમય અગાઉ મોરબી-
દરબાર પાસેથી મને ઉછીનું મળ્યું હતું. તેની પ્રતિકૃતિ તૈયાર કરવામાં આવી હતી, જે માત્ર
હાલમાં જ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી છે.

ચોડાં વર્ષો અગાઉ બે પત્રો હતાં, પરંતુ પહેલું પત્ર તે પછી શુભાઈ ગયું છે. એમ મનાય
છે કે કોઈને ઉછીનું આપ્યું હતું જેના તરફથી પાછું મળેલું નથી. આ ઘણું જ અકસોસજનક
છે; કારણકે તેમાં તેના દાતાની વંશાવળી હતી.

તારીખ શબ્દમાં આપી છે, જે આંકડામાં સંવત્ ૫૮૫ તરીકે છેલ્લેથી બીજી પંક્તિમાં
જણાવાયલું છે.

अक्षरान्तर

पतरुं बीजुं

क्षणअग्रहारवास्तव्य शाण्डिल्यसगोत्रमैत्रायर्णाय सत्रक्षचारित्राक्षणन ....

जाज्जाकाम्यां सीदादित्यसुताभ्यां पयः पूर्वमाशशाङ्कातपनार्णवस्थितेः संता-
नोपभोग्यतयामार्त्तण्डमण्डलाश्रयिणि स्वर्मानौ बलिचरुवैश्वदेवादिसत्रक्षकृ[क्रि]यार्थं पित्रो-
रात्मनश्च पुण्ययशोभिवृद्धयेप्रतिपादितभतयोश्चैदमुपभुंजतोर्न केनापि देशाधिपतिना व्यासेघः परिपन्था न
वा करणीयो भा-विमिश्रं भूमिपतिभिरस्मद्वंशजैरन्यैर्वा सामान्यं भूमिदानफलमानित्यान्यैश्चर्याणि
मानुष्यक-मपि प्रवलमारुताहतपद्मिनीपत्रस्थितजल[ल]वलोलमाकलय्यदुःपरिहरदुःखं क्ष-
णिकं च जीवित-मालोच्य[क्य ?]तप्रचुरकदर्थनासंचितमर्थजातमनिलसंगिदीपशिखाचंचलमालो-
च्य घाच्यताद्युक्तिकामै-रभरलमण्डलशरविंदुयुतिधवलशरीरधितानाच्छाद्यं नमोभागमिधारमानमिच्छद्विर-
त्तिस्वच्छमनोभिर-भ्यर्त्थनानुबध्यमानैरथमस्मद्वर्मादायोनुमंतव्यः । व्यासादिमुनिनिगदितपौर्णवा-
र्मिकनृपपरि-कल्पितपंचमहापातकसमयश्रावण्यं च चिन्तयित्वा भूयो भूयो याचनानुबध्यमानै-
रिदमनुस्मर्त्तव्यंसृष्टिकारोपदिष्टं वचः ॥ पष्टि वरि[र्ष]सहस्राणि स्वर्गं तिष्ठति भूमिदः ।
आच्छेत्ताचानुमंता च तान्येव नरकं वसेत् । स्वदत्तां परदत्तां वा यो हरेत्तु[तु]वसुं-
धरां । गवां शतसहस्रस्य हन्तुःप्राप्नोति किंलिपं ॥ विंध्याटवीश्वतोया[सु]शुष्ककोटरवासिनः । महाहयो
हि जायते ब्रह्मदायाप-हारिणः ॥ यानीह दत्तानि पुरा नरेन्द्रैर्दानानि धर्म्मार्त्थयशस्कराणि । निर्मा-
ल्यवांतप्रति-मानि तानि को नाम साधुः पुनराददीत ॥ इति कमलदलांबुविंदुलोलांशि-
यमनुर्चित्यम-नुप्यजीवितं च ॥ सकलभिदमुदाहृतं च बुध्वा न हि पुरुषैः परकीर्त्तयोविलो-
प्याः ॥ पंचाशीत्या यु-

તેતીતે સમાનાં શતપંચકે । ગૌતે દદાવદો નૃપઃ સોપરાગેર્કમંદલે ॥ લસ-
દ્વર્ણાલંકં સમુચિ-

તપદન્યાસરુચિરસદાન્નાયેનામં નૃગનયુ[હુ ?]પકરુપસ્ય નૃપતેઃ । મુલસ્યે-
નામાતં દ્વિનમિ-

વ શિવસ્વસ્તિવચસાલિજ્ઞજ્ઞાનયોદ[:] શુચિત[ર]મના[:] શાસનમિતિ
સંવત્ ૧૮૯

ફાલ્ગુનસુદિ ૫ સ્વહસ્તોયં શ્રીજાંકસ્ય શંકરમુતદેદકેમુ[નો]ક્તિરિતં ॥ ૬ ॥

ભાષાન્તર

ચેતાના માતાપિતાના શ્રેયાર્થે પાણી અર્ધ સહિત સૂર્યશ્રદ્ધાને સમયે બ્રાહ્મણો અને
સીદ્ધાદિત્યના પુત્રો જન્મકંઠે હાથ અગ્રહારમાં વસતા, શાશ્વિકૃષ્ણ ગોત્રના અને મૈત્રાયણી શાખાના
તેઓને પુત્રપૌત્રાનુસોગ્ય યાવચ્યંદ્રદિવાકરે દાનમાં અર્પણ કરેલ છે. આ દાન બ્રહ્મચરો
જેવા કે બલિ, ચરુ વૈશ્વદેવ વિગેરે માટે આપેલું છે. કેઈ પણ રાજપુરુષે આ લોકોને ઉપસોગ
કરવામાં બાધા કરવી નહીં. અને ભૂમિદાનનું ક્ષણ સામાન્ય ભેદ ભાવિ રાજાઓએ પણ, ઐશ્વર્ય
અર્જિત્ય છે, માનુષ્ય પ્રબળ વાયુથી ચાલતાં કમલપત્ર પરનાં અમ્બુ સમાન છે, અને ભવિત
દુઃખચાળું અને ક્ષણિક માનીને, મહામહેનતે લેગી કરેલી લક્ષ્મી બળવાન વાયુથી કંપમાન
દીપની પેઠે ચંચલ છે, એમ વિચારીને અને વાચ્યતામાંથી બચવાને, અને કલંક રહિત ચરદના
ચંદ્રથી શોભતાં નભની પેઠે શ્વેત યશથી શોભાયમાન દેખાવવા માટે અને પવિત્ર મનોવૃત્તિ
મેળવવા માટે અમારી યાચનાથી આ દાનને અનુમોદન આપવું અને તેનું રક્ષણ કરવું. વળી,
બ્રાહ્મણ સુનિઓએ કહેલાં અને પૂર્વના ધાર્મિક નૃપતિઓએ બતાવેલાં પાંચ મહાપાતકો ઉપર
વિચાર કરીને અમારાથી વારંવાર યાચના કરાયેલા એવા ભાવિ રાજાઓએ નીચેનું સમૃદ્ધિકારીના
વચનનું સ્મરણ કરવું—

(અહિ રીવાજ મુજબના શાસનના શ્લોકો છે)

શુભનાં પાંચસો અને પંચાશી વર્ષ પસાર થયેલા સમયે, રાજાએ સૂર્યશ્રદ્ધાને સમયે આ
દાન કર્યું છે. રાજાનું આશાસન પત્ર નિર્મલ બુદ્ધિવાળા જગાએ લખેલું છે, જે નૃગ અને નહુપની
હરિક્ષ કરતા હતા. આ શાસનપત્ર ઉચિત પદન્યાસથી રચિર અને શિવ અને સ્વસ્તિવચનથી
પવિત્ર લાગતું હતું. સંવત્ ૫૮૫ શ્રદ્ધાને સુદ ૫ બદ્ધકના સ્વહસ્ત છે. શંકરના પુત્ર દેવકે કોતરેલું છે.

સંગમસિંહનાં સુનાવ કલાનાં પતરાં^૧

(કલચુરી) સં. ૨૬૨ કાર્તિક સુ. ૧૫

ઇ. સ. ૫૪૦-૪૧

પ્રથમ આ પતરાં સફળત મી. એ. એમ. ટી. જેકસને જ. બી. બી. આર. એ. એસ મા પ્રસિદ્ધ કર્યા હતાં. મી. જેકસને અસલ પતરાંની પ્રતિકૃતિ પ્રકટ કરેલી ન હતી. હવે હું મી. હેનરી કઝીન્સની કૃપાથી મળેલી છાપો ઉપરથી તે ફરી પ્રસિદ્ધ કરું છું.

પતરાંની સંખ્યા બે છે, અને મી. જેકસન પ્રમાણે તે ભરૂચ સિદ્ધીકટના હાંસોર મહાલમાં સુનાવ કલા નામના ગામમાં ગાડાના ચીલાની સપાટી નીચેથી બેકુટના અંતરે દટાઈ ગયેલાં હતાં ત્યાંથી મળી આવ્યાં હતાં. પહેલું પતરું આખું છે. બીજાને સુદ્રા ઉબેડી લેવાથી અને ડાબો ખુણો ખંડિત થવાથી નુકશાન થયેલું છે. પહેલા પતરાની નીચેની કોર બીજા પતરાની ઉપરની કોર સાથે પહેલાં બે વાઅકડીઓથી જોડાયેલી હતી જેમાંની એક દરેક પતરાને જોડાઈ રહેલી હયાવ છે. ડાબી કડીમાં પરોવેલી સુદ્રા ઉબેડી નાંખવામાં આવી છે અને તેથી શુભાર્થ ગઈ છે. અક્ષરો ઊંડા કોતરેલા છે અને તેથી પતરાંની પાછળ પણ દેખાય છે.

બન્ને પતરાંનું માપ એકસરખું ૧૨૬“x ૬૬” છે. પહેલામાં ૧૨ અને બીજામાં ૧૩ પંક્તિઓવાળું સારી કૃતિવાળું લખાણ છે. દરેક અક્ષરનું કદ આશરે ૬” છે. લિપિ દક્ષિણ ભાગની છે અને શુભરાવ ઓલુકયેનાં તેમ જ વલ્મી લેખોનાં રૂપો સાથે લગભગ મળતી છે.

લેખ ભરૂચમાંથી બહાર થયો છે, અને મહાસામન્ત મહારાજ સંગમસિંહનો છે. અને તેમાં મહાકાવિત્રીના પ્રસંગે ઘણા બ્રાહ્મણોને અન્તઃજન્મદાનિયમમાં સોણુવવા ગામનું દાન દીધાની નોંધ લેવામાં આવી છે. તારીખ સંખ્યામાં વર્ષ ૨૬૨ ના. કાર્તિક સુ. ૧૫ ની છે.

આ દાનપત્રમાં જણાવેલાં ભૌગોલિક નામો પૈકી મહાસામન્ત મહારાજ સંગમસિંહનું રહેઠાણ સ્થાન ભરૂચ એ હાલનું ભરૂચ છે. દાન આપેલું ગામ સોણુવવા કાં સુનાવ કલા (૨૧°૨૮’ ઉત્તર અને ૭૨°૫૪’ પૂર્વ) તરીકે કે પછી સુનાવ ખુરડ (૨૧°૨૯’ ઉ. અને ૭૨° ૫૩’ ૩” તરીકે ઓળખાવવું જ જોઈએ. પતરાં સુનાવ કલામાંથી ઉપલબ્ધ થયાં છે.

अक्षरान्तर

पतरं पहेलं

- ॐ [स्वस्ति] [॥] भरुकच्छा[न] मातापितृपादानु[द]ध्यातो मह-
[आसाम]न्तश्च[इ] [महा]राजसंगमसीहः[सिंहः]
२ [सर्वा]नेव स्वान् राजस्थानीयोपरिकुमारा मात्यविषयपत्याराक्षिकद्रांगिक-
३ कुलपुत्रक चाटभटादींस्तदादेशकारिणश्च कुशलमनुवर्ण्य समनुदर्श-
४ यति अस्तु वो विदितं यथास्माभिरन्तर्गम्यदाविषयान्तर्गतशोणव्याप्राप्तो भारु-
५ कच्छकछन्दोगिसगोत्रछन्दोगसत्रक्षचारित्रास्रणानन्तदत्त तथा गालव-
६ सगोत्रछन्दोगसत्रक्षचारिप्रजापतिशर्म तथा लौकाक्षिसगोत्राध्वर्युसत्रक्ष-
७ चारिशिवदेव तथा लौहायनसगोत्राध्वर्युसत्रक्षचारिभानुदेव तथा पौण्ड्र [?] स-
८ गोत्र सत्रक्षचारिभवरुचिभ्यो बलिचरुवैश्वदेव मिहोत्रहवनपञ्च-
९ महायज्ञक्रियोत्सर्पणार्थमाचन्द्रार्क्षार्णवग्रहनक्षत्राक्षितिस्थितिसमकालीनः
१० सोद्वंगस्तोपरिकरस्सभूतवातप्रत्यायो चाटभटप्रवेश्यो भूमिच्छिद्रन्यायेन
११ पुत्रपौत्रान्वयभोग्यो मातापित्रोरात्मनश्च पुण्ययशोवासयेव पुण्यतमां
१२ महाकार्षिकीतिथिमनीकृत्य उदकातिसर्गेण प्रतिपादितो यत एषां ब्राह्मणानाम्

पतरं बीजं

- १३ उचितया ब्रह्म देयामहा [रस्थित्या भुजता[म्] कृ[प]तां [क]रिपयतां
प्रदिशतां च न केनचित्
१४ निषेधे वर्तितव्य[म्] तदग्राम [निवासिभिरप्यमीषां विषेयैर्भूत्वासमुचित-
१५ मेय हिरण्यादिप्रत्ययोपनयः कार्य्यः [।] भविष्यद्राजमिश्वास्मद्वंशैरन्यैर्व्या सा-
१६ [मा]न्यं भूमिदानपुण्यफलमभिवान्च्छद्विर्विभवानभावानुब[न्]धानायुर्वियोगा-
१७ [नुग]तं गुणांश्च दीर्घकालानुगुणान्विगणय्य दानं च गुणवतामवदातमिति
१८ [प्रमा]णीकृत्य शशिकरशुचिरुचिरं विराय यश[श्]चिचीपुभिरयमस्मदायो-
नुमन्तव्यः
१९ [पाल]यितव्यश्चेति ॥ उक्तं च भगवता व्यासेन ॥ षष्टिं वर्षसहस्राणि
स्वर्गे मोदति
२० [म्] उमिदाः [।] आच्छेत्ता चानुमन्ता च तान्येव नरके वसेत् ॥ बहुभि-
र्व्यमुषा मुक्ता राजमिःस्त-
२१ गरादिभिः [।] यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं ॥ पूर्वदत्तां
द्विजातिभ्यो य-

- ૨૨ ત્નાદ્રક્ષ યુષિષ્ઠિ [I] મહીં મહિમતાથિષ્ઠ દાનાચ્છેદ્યોનુપાલનં ॥ વિન્ધ્યાટવીપ્વતો
 ૨૩ યામુ[ન્] ડખ્કકોટરવાસિનઃ [I] કૃષ્ણાહયોમિજાયન્તે પૂર્વદાયાન્હરન્તિ ચે ॥
 ૨૪ મહાપ્રતિહારગોપાધ્યક્ષપ્રાપિતાજ્ઞયા સાન્ધિવિગ્રહિકોવાધ્યક્ષદૂતકં
 ૨૫ લિ[લિ] ત્વિ[ત્વિ] તં વિષ્ણુશેષેનેતિ ॥ સં. ૨૦૦ ૯૦ ૨ કાર્તિક શુ. ૧૦ ૧

ભાષાન્તર

ૐ ! સ્વસ્તિ ! ભરૂંક-છમાંથી મહાસામન્ત મહારાજ ઓસંગમસીહ (સિંહ) પોતાના સમસ્ત રાજસ્થાનીય, ઉપરિક, કુમારામાત્ય, વિષયપતિ, આરક્ષિક, દ્રાગિક, કુલપુત્રક, ચાટ, ભટ, આદિ અને હુકમનો અમલકરનારાઓને, કુશળ પૂછી નીચેનું શાસન કરે છે:—

તમને જાહેર થાઓ કે, અમારાં માતાપિતા અને અમારા પુણ્યયશની પ્રાપ્તિ અર્થે પુણ્ય-વંતી મહાકાર્તિકી તિથિ નિમિત્તે પાણીના અર્ધથી અમારાથી અન્તર્ગમ્યેદા વિષયમાં આવેલું સોણ્ણવા ગામ ભરૂંક-છના (નીચે જણાવેલા) છન્દોગિ ગોત્રના, છન્દોગ સપ્તદ્યારિ બ્રાહ્મણ અન્તર્ગત તથા ગાલવગોત્રના છન્દોગ સપ્તદ્યારી પ્રજાપતિશર્મ્મ તથા લૌકાક્ષિગોત્રના અર્ધવર્યુ સપ્તદ્યારિ શિવદેવ તથા લૌહાયન ગોત્રના અર્ધવર્યુ સપ્તદ્યારિ ભાણુદેવ તથા પૌષ્ઠિ (?) ગોત્રના ઋગ્વેદ (બહુવ્રચ) સપ્તદ્યારિ ભવરૂષિને ભલિ, ચરૂ, વૈશ્વદેવ, અગ્નિહોત્ર, હવન, પગ્ન્ય મહાયજ્ઞ આદિ અતુષ્ઠાન અર્થે, ચંદ્ર, સુરજ, સાગર, ગ્રહ, નક્ષત્ર, અને પૃથ્વીના અસ્તિત્વકાળ સુધી, ઉદ્દગ સહિત, ઉપરિકર સહિત, ભૂતવાત પ્રત્યાય સહિત, ચાટ અને ભટના પ્રવેશ મુક્ત, ભૂમિ-ચિદ્રના ન્યાયથી, પુત્ર, પૌત્ર અને વંશજોના ઉપલોગ માટે અપાયું છે. આથી આ બ્રાહ્મણોને જ્યારે તેઓ દેવાઓથી ભૂમિનો પ્રસન્નદેવ અને અગ્રહારના નિયમ અનુસાર ઉપલોગ કરે, ખેતી કરે ખેતી કરાવે, અથવા અન્યને તે સેવિત્યારે કૌર્ધએ કંઈ પ્રતિબંધ કરવો નહીં. અને તે ગામના વાસીઓએ તેમની આજ્ઞા પાળવી અને રૂઢિઅનુસાર (હંમેશના) મેય, સુવર્ણ આદિ ઉપજ તેમને આપવી. અને ભૂમિદાનના સામાન્ય કૃણની અભિલાષવાળા અને ઇન્દુ કિરણ સમી દ્યુતિવાળા અને ઉજ્જવળ યશની ચિર કાળ સુધી સંચયના સુમુક્ષુ અમારા વંશના કે અન્ય ભાવિ નૃપોએ લક્ષ્મી નાશવંત છે, જીવિત વિધેયથી અનુસરાયેલું છે અને શુભ દીર્ઘ કાળ પર્થત ટકે છે અને સંજ્ઞાને દાન ઉત્તમ છે, એમ માનીને આ અમારા દાનને અનુમંતિ આપવી અને તેનું રક્ષણ કરવું અને ભગવાન વ્યસને કહ્યું છે:— [અહીં શાપ આપનાર ચાહુ ચાર સ્લોક આવે છે] મહાપ્રતીહાર ગોપાધ્યક્ષના આવેલા શાસન મુજબ, (આ દાન) જેને દૂતક સંધિવિગ્રહિક દેવાધ્યક્ષ હોતો તે વિષ્ણુષેણી લખાયું. સંવત્ ૨૦૦. ૯૦, ૨ (૨૬૨) કાર્તિક શુદ્ધિ ૧૦. પ. (૧૫)

વળામાંથી મળેલાં ગાંડલક મહારાજ વરાહદાસ બીજાનાં તામ્રપત્રો.^૧

ગુ. સ. ૨૩૦ ઇ. સ. ૫૪૯.

ઇ. સ. ૧૯૩૦ માં વળામાંથી મળેલાં પાંચ તામ્રપત્રો 'પૈકીનું' આ એક છે. તે ગાંડલક મહારાજ વરાહદાસના સમયનું છે અને ગુ. સં. ૨૩૦ ના વર્ષનું છે. ફક્રપ્રસવણમાંથી દાન અપાયું હતું.

વંશાવલિ—મહારાજ સૂર તેનો દીકરો સેનાપતિ વરાહ દાસ અને તેનો દીકરો મહારાજ સૂર બીજો હતો. તેનો નાનો ભાઈ મહાસામન્ત મહારાજ વરાહદાસ બીજો હતો. તેણે દારકાના નાથને જિત્યો હતો. (આ જિતવું વર્ણન પાલીતાણામાંથી મળેલાં ગાંડલક સિંહાદિત્યના ગુ. સ. ૨૫૫ માં વર્ણના તામ્રપત્રમાં પણ કરેલું છે.)

દાનવિભાગ. મહારાજ ધ્રુવસેન ૧ લાએ વરાહદાસને આપેલા ગામ ભટ્ટિપદ્રમાંના વિહાર-માં રહેતી બિશ્નુલીઓને કપડાં ખોરાક વિગેરે માટે અને ભગવાન યુદ્ધની પૂજા માટે ધૂપ, દીપ, તેલ વિગેરે માટે વલ્લભીની પાસેના તે ભટ્ટિપદ્ર ગામમાં સો પાદાવર્ત જમીનનો કટકો વરાહદાસ બીજાએ દાનમાં આપ્યો.

ગાંડલકો વલ્લભીના રાજાઓના સામન્તો હતા. તેઓનું મુખ્ય સ્થળ ફક્રપ્રસવણ લાગે છે કારણકે મહારાજ વરાહદાસ બીજાના દીકરા સામન્ત મહારાજ સિંહાદિત્યનાં પાલીતાણાનાં પતરામાંનું દાન પણ તે જ જગ્યાએથી અપાયું છે.

ગાંડલકોનાં બે જાણીતાં તામ્રપત્રો ઉપરથી વંશાવલિ નીચે મુજબ ઉપજાવી શકાય છે :

- ૧ મહારાજ સૂર
- ૨ સેનાપતિ વરાહદાસ
- ૩ સામન્ત મહારાજ-સૂર બીજો અથવા ભટ્ટિસૂર
- ૪ મહાસામન્ત મહારાજ વરાહદાસ બીજો ગુ. સ. ૨૩૦ ઇ. સ. ૫૪૯
- ૫ સામન્ત મહારાજ સિંહાદિત્ય ગુ. સ. ૨૫૫ ઇ. સ. ૫૭૪

સિંહાદિત્યનાં પાલિતાણુનાં પતરાં

અવ્યક્ત સંવત્ ૨૫૫ આશ્વિન શુક ૧૩

ઈ. સ. ૫૭૪

આ પતરાંની હેયાતી મી. એ. એમ. ટી. જેકસને (આઈ. સી. એસ) ઇ. એ. વો. ૩૯ માં. પા. ૧૨૯ ઉપર પ્રસિદ્ધ કરી હતી. આ પતરાં પાલિતાણુ સ્ટેટ (કાઠિયાવાડ-માં)ની માલિકીનાં છે અને લગભગ આલિશ વર્ષ પહેલાં પાલિતાણુમાંથી શોધી કાઢવામાં આવ્યાં હતાં. જ્યારે તે પ્રથમ મળ્યાં ત્યારે એક વલણી મુદ્રાથી છ મૈત્રક દાનપત્રો સાથે એક-એકાં હતાં. મેં નીચે પ્રકટ કરેલો લેખ રાધ બહાદુર વેંકયે પૂરી પાટેલી સાહીની છાપો પરથી છે.

આમાં બે તામ્રપત્રો છે. દરેકનું માપ પહોળાઈમાં ૯” અને ઉંચાઈમાં ૭” થી ૭” ની વચ્ચે છે. દરેક પત્રો ઉપર અંદરના ભાગમાં ચીઠ પંક્તિવાળું સ્પર્શિત લખાણ છે. બીજા પત્રો-ની પછવાડે અક્ષરો દેખાય છે. પહેલા પત્રોની નીચે અને બીજાને મથાળે કઠી માટેનાં બે કાણાં છે; પરંતુ કઠી અથવા મુદ્રા બન્નેમાંનું એક પણ ઉપલબ્ધ નથી. લિપિ પ્રાચીન દક્ષિણ પદ્ધતિની છે. તારીખ આંકડામાં દર્શાવી છે. લેખની ભાષા સંસ્કૃત ગદ્ય છે.

લેખવિષય ગાઝલક વંશના સામંત મહારાજ સિંહાદિત્યે કરેલા એક ભૂમિદાનની નોંધ લેવાનો છે. દાન ક્રન્કપ્રસવણુ નામની જગ્યાએથી બહાર થયું હતું, અને દાનનું પાત્ર એલાપદ્રમાં રહેતા મૈત્રાયણિક શાખાનો એક બ્રાહ્મણ હતો. દાનની વસ્તુ દર્ભચાર ગામમાં એક વાપી સાથે એક ક્ષેત્ર હતું. ક્રન્કપ્રસવણુ અને દર્ભચાર એળખી શકાતાં નથી. એલાપદ્ર, ડા. ફલીટની સૂચના મુજબ, પંચમાહાલમાં ગોધરા તાલુકામાં ‘ વેલવાડ ’ ગામ હોઈ શકે.

દાનની તારીખ અવ્યક્ત સંવત્ ૨૫૫ ના આશ્વયુજના શુકલ પક્ષની ૧૩ તેરમી તિથિ છે. મી. જેકસનની સૂચના મુજબ આ વર્ષ કદાચ ઇ. સ. ૩૧૯ નો ગુપ્ત વલણી સંવત્ હશે. જો એમ હોય તો જણાવેલો માસ આ લેખને ઇ. સ. ૫૭૪ માં મૂકે છે,

મી. જેકસનના જણાવવા પ્રમાણે, ગાઝલક વંશ હજી સુધી અપ્રસિદ્ધ મૈત્રક રાજાઓના સામંતોના એક વંશ છે. ગાઝલક સિંહાદિત્ય વલણી રાજા ધરસેન ૨ જાનો સમકાલીન હતો. ગાઝલક અથવા ગાઝલક એમ સૂચવે છે કે આ વંશ પોતાને વિષ્ણુનાં વાહન ગરુડના વંશજ તરીકે ગણાવતો હતો. લેખમાં નીચે પ્રમાણે વંશાવલી આપી છે:—

સેનાપતિ વરાહદાસ (૧)

સામન્ત મહારાજ ભટ્ટિપુર

સામન્ત મહારાજ વરાહદાસ (૨)

સામન્ત મહારાજ સિંહાદિત્ય (ઇ. સ. ૫૭૪)

ઐતિહાસિક ઉપયોગિતાવાળી એક જ હકીકત આ લેખમાંથી જણાઈ આવે છે કે વરાહ-દાસ ૨ જાએ કાઠિયાવાડના પશ્ચિમ કિનારા ઉપર આવેલા દ્વારકાના રાજાને હરાવ્યો, જે રાજાનું નામ આ લેખમાં જણાવવામાં આવ્યું નથી.

पतरुं पहेलुं^१

- १ ओं स्वस्ति [।] फङ्गप्रसवणात्प्रकृष्टकर्मारम्भाद्भूतान्मुदयामिभूतांशेषद्विषामने-
कसमरशत-
२ संपातात्यन्तविजयिना^३ प्रभूतयशकीर्त्यलङ्कारालङ्कृतान्वयमुवां गारुलकानां
३ वंशानुक्रमेणाविर्भूतो^४ दीनानाथाश्रितार्चार्थिवान्धवजनोपजीव्यमानविमवविस्तरैः
४ तरुरिवाक्षीणफलच्छायतैकान्तपरोपकारीप्रशस्तलक्ष्यलक्षणः क्षान्तिमान्
५ क्षीणशत्रुरक्षीणकुशलाशयो युधिष्ठिरवदसाधारणधर्मसेतुः श्रीसेनापति-
६ वराहदासस्तस्य सत्सुर्दृशरथादिनृपसदृशचरितो नयविनयदमदया-
७ दानदक्षदाक्षिण्येत्साहसंपन्नो^८ मन्वादिप्रणीतस्मृत्यन्तरसलिलावगाहनविशु-
८ द्धधीर्द्वारः स्वकरपरिभूतारितिमिरनिकरो निजकुलगगनसकलामलेन्दुरम-
९ लिनगुणविभूषणस्सामन्तमहाराजमद्विशूरस्तदनुज ~ प्रतिदिनमुपचीयं-
१० मानानेकविधधर्म्माम्बुप्रवाहोपहतकलिप्रतापः सततमितरेतरावि-
११ रुद्धधर्म्मार्थ्यसुखाधिगमोपारीणः शार्ङ्गपाणिरिव निरङ्कुशप्रपाक्रमा-
१२ क्रान्तद्वारकाधिपतिरेकदेवतायतनसमाप्रपारामावसथविहारका-
१३ रयिता कलादपि^{१०} कृतयुगधर्म्मावलम्बी परमगुरुवत्सलः परमब्रह्मण्य-
१४ शरण्यः परापरजः सामन्तमहाराजवराहदासस्तत्पुत्रः

पतरुं वीजुं

- १५ प्रसम महाहवसमागमावाप्तदिङ्मुखोद्गीयमानानेकयशः
१६ स्फुटमधुरललितोदारधीरगम्भीरवल्गुप्रसृताभिधानः श्यामोज्ज्वलपुल-
१७ वक्षस्थलस्थिरतिशयानुरक्तश्रीः [ ] सामन्तमहाराजसिंहादित्य × कुशलो सव्वानिव
१८ राजपुत्रराजस्थानीयामात्यद्राक्षिकमहचरचाटचारभट्टहस्त्यधारोहादीनां
१९ समाशयपत्यस्तु वस्तिवदितं यथा मया मातापित्र्योऽप्युष्याप्यायनायात्मै-
२० नश्रोभयलोकहितसुखावाप्तये^१ पलापद्रवास्तव्यब्राह्मणवप्स्वामिने
२१ मैत्रायणिकसब्रह्मचारिणे क्रिष्णात्रेयसगोत्रायै दम्भेचारम्राणे मोण्डक-
२२ बधिरकुटुम्भीसह वाप्या भूमिच्छिद्रन्यायेन ब्रह्मदेयस्थित्याचन्द्रार्काण्यवक्षिति-
२३ समकालीन ऽ पुत्रपौत्रान्वयभोज्यतया निष्ठो यतोस्य भुञ्जते न केनचि-
२४ दावापा कार्येति ॥ उ[क्तं] च भगवता वेदव्यासेन व्यासेन ॥ पश्चि वर्षसहस्रा-
२५ णि स्वर्गे मोदति भूमिदः[ ] आच्छेदा चानुमन्ता च तान्येव नरके वसेत् ॥ [१]
२६ यानीह दारिद्र्यमयाजरेन्द्रैर्देनानि धर्मायतनीकृतानि [ ] निर्मात्यवान्तप्रतिमा-
२७ नि तानि को नामसाधु ऽ पुनरावदीत [॥ २ ॥ इति ॥ सं २०० ५० ५
अधयुजै शु १० ३ [ ]
२९ स्वह स्तो मन ॥

૧ મી. વૈદ્યે આપેલી છાપે ઉપરથી, ૨ ચિહ્નરૂપે છે. ૩ વાંચી નાં ૪ વાંચી વંશ ૫ વાંચી વિહરસ્ત્ર ૬ વાંચી દય ને બદલે દાસ્ય ૭ વાંચી કલાવપિકૃત ૮ વાંચી પ્રથિતા ૯ વાંચી સિંહાદિત્ય ૧૦ વાંચી દીન ૧૧ વાંચી વિગ્રો ૧૨ વાંચી વાસ્ય ૧૩ વાંચી કૃષ્ણા ૧૪ વાંચી મુંજતો. ૧૫ કૃતાનિ ૧૬ વાંચી ભાષ. લેખ ૩૦

ભાષાન્તર

પં. ૧ ઐ સ્વસ્તિ પ્રકૃષ્ટ ઈર્મોના આરમ્ભમાંથી ઉદ્ભવેલા અબ્યુદયથી સર્વ શત્રુઓને નમાવનાર, અનેક સમરોમાં અંતે સંકટોવાર વિજય પ્રાપ્ત કરનાર, અને બહોળા યશ અને કીર્તિરૂપી અલંકારથી શોભાયમાન અન્વયવાળા ગારૂડક વંશમાં, દીન, અનાથ, આશ્રિત, અર્થિ; બન્ધુજનોથી જેને વૈભવ ભોગવાતો હતો તેવો, વૃક્ષની પેઠે અક્ષીણ ફલ અને છાયાવાળો હોવાથી એકાંત પરાપકારી; પ્રશસ્ત લક્ષ્ય અને લક્ષણવાળો, શાન્ત, શત્રુઓ જેના નાશ પામ્યા છે તેવો, અક્ષીણ કુશલ આશયવાળો અને યુધિષ્ઠિર પેઠે અસાધારણ ધર્મસેતુ એવોશ્રી સેનાપતિ વરાહદાસ ઉત્પન્ન થયો.

પં. ૬ તેનો પુત્ર સામન્ત મહારાજ ભટ્ટિશૂર હતો, જે દશરથાદિ રાજાઓનાં જેવાં ચરિત્રવાળો હતો, જે નય, વિનય, દમ, દયા, દાન, દાક્ષ્ય, દાક્ષિણ્ય અને ઉત્સાહ સંપન્ન હતો, જેની યુદ્ધ મનુ વજેરેએ રચેલી સ્મૃતિઓનાં અવગાહનથી વિશુદ્ધ થએલી હતી, જે ધીર હતો, સ્વબાહુબળથી અરિરૂપી અંધકાર જેણે દૂર કર્યો હતો, જે પોતાના કુલરૂપી આકાશમાં કળાવાળા અને નિર્મળ ઇન્દુ સમાન હતો, અને જે નિર્મળ શુભોના વિભૂષણ રૂપ હતો.

પં. ૮ તેનો નાનો ભાઈ સામન્ત મહારાજ વરાહદાસ હતો જેણે પ્રતિદિન અનેકવિધ ધર્માભ્યુના પ્રવાહને એકઠો કરીને કલિના પ્રતાપને દાબી દીધો હતો; જે સતત એક બીજાને વિરોધ ન કરે તેવા ધર્મ, અર્થ અને સુખ પ્રાપ્ત કરવામાં નિપુણ હતો, જેણે કુળ પેઠે નિરંકુશ પરાક્રમથી દ્વારકાના રાજાને હરાવ્યો હતો, અનેક દેવાયતન, સભાઓ, પ્રપા, બગીચાઓ, મુસાફરખાનાંઓ તથા વિહારો ગંધાવવાથી ઠલિયુગમાં પણ કૃતયુગના ધર્મને જે અવલમ્બી રહેલો હતો, અને જે પરમ ગુરૂલક્ષિતવાળો, પરમ બ્રહ્માના શરણુવાળો અને પરાપરના જ્ઞાનવાળો હતો.

પં. ૧૦ તેનો પુત્ર ભયંકર મોટી લડાઈઓમાં શત્રુઓના નાશથી દિગ્ગન્ત વ્યાપ્ત અનેક યશ વાળો, મધુર, લલિત, ઉદાર, ધીર, ગમ્ભીર, વદનુ એવાં પ્રખ્યાત ઉપનામવાળો, અને જેનાં શ્યામ ઉન્નત અને વિપુલ વક્ષસ્થળ ઉપર શ્રી સ્થિરતાથી આશ્રય કરી રહી છે તેનો સામન્ત મહારાજ સિંહાદિત્ય કુશળ હાલતમાં ક્રન્ક પ્રસવણ સ્થાનમાંથી સર્વ રાજપુત્રો, રાજસ્થાનીઓ, આમાત્ય, દ્રાગિઠ, મહત્તર, યાટ, ચાર, ભટ, હાથી અને અશ્વારોહિ અધિકારીઓને આજ્ઞા કરે છે કે:—

તમને બહોર થાઓ કે મારાં માતાપિતાનાં પુણ્યવૃદ્ધિ માટે અને મારા પોતાના ઉભય લોકમાં હિત અને સુખની પ્રાપ્તિ માટે, એલાપદકના રહીશ મૈત્રાયણિક ગોત્રના સપ્રજ્ઞચારી અને કુળત્રય ગોત્રના બ્રાહ્મણ ગર્ભસ્વામિને દર્ભચાર ગામમાં લોડક બધીર કુટુમ્બીનું એક ખેતર એક વાપી સાથે ભુમિછિદ્રના ન્યાયાનુસાર, બ્રહ્મદેવથી ચંદ્ર, સૂર્ય, સમુદ્ર, ક્ષિતિના અસ્તિત્વ કાળ સુધી, પુત્રપૌત્રાન્વય ભોગ્ય, મેં દાનમાં અર્પણ કર્યું છે. તેથી ઉપર પ્રમાણે એ ભોગવે ત્યારે કોઈએ પણ પ્રતિબંધ કરવો નહીં.

(આંહિ વ્યાસના ચાલુ શ્લોકો છે)

સંવત્ ૨૫૫ આન્ધયુજ સુદિ ૧૩

આ મારા સ્વહસ્ત છે,

નિકુમ્બલ્લશક્તિનું અગુઆનું દાનપત્ર^૧

(ચેદી) સં. ૪૦૬ ભાદ્રપદ સુ. ૧૫

ઈ. સ. ૧૫૪-૫૫.

નીચે જણાવેલું અગુઆનું નિકુમ્બલ્લશક્તિનું દાનપત્ર મી. ફ્લીટે લીધેલી સાહીની છાપ ઉપરથી તૈયાર કરવામાં આવ્યું છે.

દાનપત્ર બે તામ્રપત્રોપર કેાતરવામાં આવ્યું છે, જે તામ્રપત્રો હાલ બ્રિટિશ મ્યુઝીયમમાં છે અને જેનું માપ દરેકનું ૭૪"૪"૫"૩ છે. કાંઠા ઉંચા વાળેલા છે. પહેલા પત્રાની નીચેની પહોળી બાજુએ અને બીજા પત્રાની ઉપરની બાજુએ બે કાણુઓ છે જે દર્શાવે છે કે બન્ને પત્રો બે કડીઓથી બેઠાએલાં હતાં અને તે કડીઓ ગુમ થઈ ગઈ છે. અંદરની બાજુએ જ પત્રો કેાતરેલાં છે. પહેલા પત્રમાં ૧૬ પંક્તિઓ અને બીજામાં ૨૦ પંક્તિઓ છે. કેાતર-કામ ઘણી જ ખરાબ રીતે કરેલું છે. અક્ષરો ગુર્જરરાજ જયભટ્ટ યોધાનાં કાવી અને નવસારીનાં પત્રોનાં અક્ષરોને લગભગ મળતા આવે છે.

દાનપત્રનો હેતુ વિજયાનિરૂદ્ધ પુરીના રહીશ શુકલ સુભવંદની માધ્યન્દિન શાખાના અનુયાયી અને ભારદ્વાજ યોત્રના અપ્પ સ્વામી દીક્ષિત નામના બ્રાહ્મણને ત્રેયણુ હારમાં આવેલું બલિસ ગામ દાનમાં આપ્યાની નોંધ લેવાનો છે. દાતા શ્રી પૃથ્વીવલ્લભ નિકુમ્બલ્લશક્તિ સેન્દ્રક રાજા હતો.

ત્રેયણુ એ હાલનું બારડોલી નજીક તેન ગામ છે તેજ છે અને બલિસ તે હાલનું તેનાથી અગ્નિકોણમાં આવેલું વનેસ ગામ છે. આ બન્ને સ્થાન પત્રોનું ઉપલબ્ધિસ્થાન અગુઆથી બહુ દૂર નથી. વિજયાનિરૂદ્ધ પુરી ઓળખાવવાને હું સમર્થ નથી.

ઉપરનાં ગામોની ઓળખાણુ પરથી એટલું ઓછસ થાય છે કે પૃથ્વીવલ્લભ સેન્દ્રક રાજા નિકુમ્બલ્લશક્તિની દક્ષિણ ગુજરાતના અમુક ભાગ પર રાજ્ય સત્તા પ્રવર્તી હતી.

અક્ષરાન્તર

પતરું પહેલું

- ૧ ઓ[-]' પ્રથમે દિક્સરસીપ્રિ (ટ) યુપંકજં ગગનવારિધિવિદ્મમપલ્લવં [૧] *
ત્રિદશરક્તજૈપાકુસુમં નવં
- ૨ દિશતુ વો વિજયં રવિમંડલં ॥ સ્વાસ્તિ મેલ્મહીષરવિજરસ્થિરરચિતસમુજતે વિકાસિ-
- ૩ તમહાતિ યર્ષસિ સેંદ્રક રાક્ષામન્વયે નૈકચાનુ(તુ) દ્વેન્તગજપટોહસમદ સહ્વટ્લ
- ૪ ળવ વિજયો વિજિતાશેષ રિપુગણઃ સ્વમુજબલવિક્રમાક્રાન્તૈ મહીમંડલઃ પ્રણતાશે-
- ૫ પ સામન્ત શિરોમુકુ[ટ *] નિષ્ટુટ પાદપંકજઃ નયવિનયસત્યશૌચાચારદમદ-
યાદાનદા-
- ૬ ક્ષિપ્ય શ્રીસંપદુપેતો નરપતિઃ શ્રીમદ્ગાણુશક્તિઃ તસ્ય પુત્રસ્તત્પાદાનુધ્યાતો(તઃ)
શરદમ-
- ૭ લશશાંકમંડલામલ યશસંઃ સવિતારમિવોદયવન્તં ઐનુરક્તમંડલં (શ) ચ
કલ્પલુ(દ્રુ)-
- ૮ મનિર્વા મિર્વાંછિતાશેષજનોપમુજ્યમાનવિમવો જૈનાર્દનમિવાપહિ[હ] તમશેષં
વલ્ [િ x] -
- ૯ રાઙ્ય [: *] પરચક્રાનુરક્તલક્ષ્મીકઃ શ્રીમન્ [ન *] રપતિઃ આદિત્યશક્તિઃ
તસ્ય પુત્રસ્તત્પાદાનુધ્યાત [: *]
- ૧૦ શ્રીમાન્ દક્ષિણગુર્ [ડ x] બાહુર્દંઢઃ (ઢ) પ્રિ(ટ) ધિવી પાલનક્ષમો વ્યપગ-
તસજલજલૈ જલધર-
- ૧૧ પટલવ્યા (વ્યો) મતલગત શરદિન્દુકિરણવલતરયશેવિસાનૈલૈવિતાનો ધિય્
(િ) વૈરે-
- ૧૨ પરમગમીરો દિ (દે) વ દ્વિજાત્ (િ *) તથ જૈર્મે વં (િ *) ઘવા(િ)
પમુજ્યમાનવિમવો મવસુનુરિવ પ્ર-
- ૧૩ તિહતારાતિઃ શચિરિવોપાષ્પરાઙ્યઃ સમદ દ્વિરદવરસલીસગતિરર્જુન ઇવાશેષસં-
- ૧૪ ગ્રામવિજયી અનવરતવિક્રમા(િ) ત્સાહ શક્ત્યર્પનૈઃ કામ ઇવ સમાનયુવાતિજ્ઞા-
(જ) ન-
- ૧૫ નયમન વૈર્નૈઃ શ્રીમ (ત્ *) મી (ટ) ધિવીવલ્લમ નિકુમ્બલશક્તિઃ સર્વીનેવ
યથા સ [- x] વઘ્યમા-

૧ વલશી ૯ ના ચિહ્નરૂપે દર્શાવેલ છે ૨ દ્રુતચિહ્નિત. ૩ રક્તચિહ્નનશંકાવાળું છે, ૪ બે અક્ષરાન્તર
આબ પ્રભાણે હોખનો વાંચો મહાયતસિ પરંતુ મહતિ યશ પદો શંકાવાળાં છે ૫ વાક્યાન્ત હોવાનો સંભવ છે.
૬ વાંચો યશઃ ૭ વાંચો સવિદ્ એવોદયવાન્ ૮ વાંચો કલ્પદ્રુમ ઇવ ૯ વાંચો જનાર્દન ઇવ ૧૦ વાંચો અપહતા શેષ
૧૧ આ શબ્દ ભૂંસી નાંખો. ૧૨ આ શબ્દ ભૂંસી નાંખો. ૧૩ આ બે પદો ભૂંસી નાંખો. ૧૪ વાંચો શુભ
૧૫ વાંચો શનુમર્દનઃ ૧૬ વાંચો આનન્દનઃ

१६ नकादी[न *] राजरास्थानीयचोरा(रो)ध्वरणिक दांडपाशिकं दूतगमगमिक-
भटचाटसि (से)-

१७ वकादी[न *] ब्राह्मणोत्तरां(न) वणिग्द(ज)नपदाम्(न) अन्या-
[ँ *]श्च विषय[प x] तिराष्ट्रामरू (कृ)-

१८ द[१ *] युक्तमहचराधिकारिकादीम(न)युत्यस्तु वे विदित[ँ x]-
मैय[१ *]

१९ परलोकवैश्वत्त्व[ँ x]गीकि(कृ)स्य

पतरं बीजं

२० महार्थ व(च) श्रुत्वा दतैःत्रेयण्णाहारांतर्गतविषये वलिसग्रामो

२१ वलिचरुवैश्वदेवाग्नी(नि)होत्रादि क्रियोत्सर्पणात्सर्प[ँ *] मातापित्रू[जो *]-
रात्मनश्च पु-

२२ ण्ययशोभिन्नि(वृ)द्वये आच[न x] द्वार्क(क) । ण्ववक्षितित्स्थितिसमकालीनः
पुत्रपो (पौ) नान्वयक्रम (० *)-

२३ पमोग्यः समूतवातप्रत्यु[१]योपरिकरैः सर्वोदानदित्य विष्टिप्र[१ *]तिभेदि-
कापरिहीनः

२४ भूमिच्छिद्रन्यायेनाचटमटप्रवर्यं सोदंगः स[० *]परिकरः भाद्रपदपौर्ण-
[१ *]स्यां विज-

२५ यानिरुद्धपुरीवास्तव्य भारद्वाजसगोत्रवाजि(ज)सनेयु[१ *]म् [१ *]-
ध्यंदिनसम्रहचारिणे वण्यस्वामि-

२६ न[० *] दीक्षितस्थित्ये उदकातिसर्गेण प्रतिपादितः[१ *] यतोस्मद्व-
[ँ *] शजैरन्यै र्वा-

२७ गामिन्नि(नृ)पतिभिर्जलव् [० *]णुकदलीसारं संसारं जलबुद्बुदोपमं च
जीवितमवधार्य

२८ शिरीषकुसुमसन्नि(वृ)शाचंपाचै यैव[ँ *] गिरीनदीसलिलगतवराणि
चैश्वर्य्य[१ +] नि प्रवस(ल)-

२९ पवनाहताश्वत्थापत्[त +]त्रचंचला च राजः श्रीरित्ययमाकंलयायमस्मद्दायो-
नुमंतैर्वः

३० प्रतिगलयितव्यश्च यो वाज्ञानतिमिरपटलाग्नि(वृ)तमतिराच्छिन्नादाच्छिद्यमा-
नं व[१ *]नुमेदेत

१ वांशे अनुदशयत्य २ आ शण्ड पञ्ची यथा उभेरे ३ तम् श्रेष्ठे अतस् ४ परिकरः ५ पञ्चीनी
पंक्तिर्भा ५ पञ्च आवे छे ते भूमी नांजे ५ वांशि चाटमटप्रावेक्ष्यः ६ वांशे दीक्षिताय अथवा दीक्षितायेत्य ७ वांशि
आपायं च ८ वांशि राजप्री ९ अये भूमी नांजे १० वांशे अनुमंतव्यः
सिध् ३१

- ૩૧ સ પંચમિર્મહ[૧ +]પ[૧ +]તર્કઃ સોપપાટકૈશ્વ સંયુક્તઃશ્વાદિશ્ચુક્તે ધ
ભગવતા પારશર્યેણ ધે-
- ૩૨ દવ્યાસેન વ્યાસેન ॥ બહુભિર્વસુધા મુક્તા રાજમિઃ સગરાદિભિર્યસ્ય યસ્ય યદા
મૂર્મિ[સ્ *]-
- ૩૩ તસ્ય તસ્ય તદા કલં ॥ વિંધ્યાટવીપુ તોયાસું શુષ્કકોટરવાસિનઃ ક્ષિ(કુ)-
પ્પાહ્યો હિ જાયન્તે મૂર્મિદ[૧ +]-
- ૩૪ x x રન્તિ યે ॥ ષષ્ઠિ[૨ *] વર્ષસંહસ્રાણિ સ્વર્ગે મોદતિ મૂર્મિદઃ [૧ +]
આચ્છેત્તા ચા x x મન્તા ચ તાન્યેવ નરક્[૨ *]
- ૩૫ ઘસે x x x x x પરદત્તા[૨ *] વેવા ય[ત્]નાદ્રક્ષયુધિષ્ઠિ(ણિ)ર મહં [૧ *]
મતાં શ્રે x x x x યોનુપાલનં [॥ *]
- ૩૬ યાનીહ દત્તાનિ પુરા નરેન્દૈર્દાનાનિ ધર્માર્થ્ય યશસ્કરાણિ નિ x x x x x
માનિ તાનિ કો
- ૩૭ નામ સાધુઃ પુનરાદદીત ॥ સંવત્સર શત ચતુષ્ટયે પહુત્તરે ભાદ્રપદ સુ(શુ)દ્ધ
પંચદશ્ય[૧ *]
- ૩૮ દૂતકોત્ર શ્રીવલ્લભવપ્પઃ [૧ *] મહાબલાધિક્ષિ(કુ)ત માસમાદેશાર્મે લિ-
ખિતમિ[દં] તસ્યેવોનુ
- ૩૯ [જે]ન સ[૨ -] ધી(ધિ)વિગ્રહાધિક્ષિ(કુ)ત દેવાદિત્તેનેતિ

ભાષાન્તર

૦ ! પૂર્વ દિશા રૂપી સરોવરનું પંકજ, આકાશસાગરનું ઓમ (આકાશ) વિદુમપદલવ-
દેવી રક્તજપાનું નવ કુસુમ જેવું રવિમંડલ તમને જય અર્પે !

(પંક્તિ ૧) સ્વસ્તિ ! વિનાશમુક્ત, મેઝ પર્વતગી મહાન અને સ્થિર રચનાવાળી જેની મહાન ખ્યાતિ સ્વયં વિદ્યમાની છે, તે સેન્દ્રક ભતિમાં, ચતુર્દેવ ગજબંધુના પ્રખળ હુમલા કરીને, વિજય પામનાર, શત્રુગણોને વિજેતા, પોતાના બાહુબળથી ભૂમિમંડળ પ્રાપ્ત કરનાર, નમન કરતા સામંતોના શિરમુગ્ધ જેના પાદપદ્મનું ધર્ષણ કરતા, રાજ્યાનુભવ, વિનય, સત્ય, શૌચ, સદાચાર, દમ, દયા, દાન, શ્રી અને સંપદસંપન્ન નરપતિ શ્રીમાન્ ભાદુશક્તિ હોતો.

(પંક્તિ ૬) તેનો પુત્ર અને પાદાનુધ્યાત શ્રીમાન્ નરપતિ આદિત્યશક્તિ હોતો તે નિર્ભળ શરદ્ શશીમંડલ જેવો નિષ્કલંક યશસ્વી હોતો; જે સદા ઉદયશાલિ હોવાથી અને જેની આસપાસ અનુરક્ત મંડલ હોઈ નિત્ય ઉદય પામતા અનુરક્ત મંડલવાળા સૂર્ય સમાન લાગતો હોતો; સમસ્ત પ્રજા જેની લક્ષ્મીને અભિલાષ અને ઉપભોગ કરતી હોવાથી જે કૃષ્ણદુમ જેવો હોતો; અને જે બલવાન રાજ્યો પાસેથી મંડળી લેવાથી બલિનું રાજ્ય પરાવી લેનાર જનાર્દન જેવો હોતો અને જેની લક્ષ્મી શત્રુરાજ્યો સાથે ભેટાએલી હતી.

(પંક્તિ ૯) તેનો પુત્ર અને પાદાનુધ્યાત શ્રીમાન્, દક્ષિણ (જમણા) દંડ સમા બાહુથી પૃથ્વીપાલન કરવા સમર્થ, જલમરેલાં વાહણ વિખરાઈ જઈ નિર્ભળ થએલા ગગનમાં શરદ્ ધન્દુકિરણથી ઉન્નત યશઃવાળો, ગંભીર, બુદ્ધિશાળી, દેવો, બ્રાહ્મણો, અને શુદ્ધોથી ઉપભોગ થતી લક્ષ્મીવાળો, શત્રુઓને ભવના પુત્ર જેમ અવગણનાર, શક્તિ માફક રાજ્યપ્રાપ્તિ કરનાર સર્વોત્તમ સમઢ જીલવા માતંગ જેવી ગતિવાળો અર્જુન જેમ સર્વ શુદ્ધમાં વિજયી, સર્વદા પરાક્રમ અને બળથી શત્રુ સંહાર કરનાર, કામદેવ જેમ યુવતિજનોનાં નયનોને અનુરંજક (અનુરંજનાર), શ્રીમાન્ પૃથ્વીપદલભ નિકુમ્મલશક્તિ સર્વ રાજા, રાજસ્થાનીય, ચૈત્રિધર-હીય (પગી), દણ્ડપાશિક (પોલીસ) હૂત, ગમગમિક, સૈનિકો, સેવકો વિગેરે બ્રાહ્મણોત્તર વણિકજનો અને અન્ય વિષયોના રાજકર્તા, રાષ્ટ્રો અને ગામડાંના સરદાર, આયુક્તક, મહત્તર અને અધિકારી આદિને જાહેર (આજ્ઞા) કરે છે કે:—

(પંક્તિ ૧૮) તમને જાહેર થાયો કે ભૂમિદાનનો પરલોકમાં સંબંધ અંગીકાર કરીને અને તેનો મહાઅર્થ શ્રવણ કરીને મારા અને મારાં માતૃપિતાના પુણ્યચયની વૃદ્ધિ માટે ત્રેયણ્ણુ આદારમાં આવેલા વિષયમાં બલિસ ગામ યાવચ્ચંદ્ર, સૂર્ય, સાગર અને પૃથ્વીના કાળ સુધી, પુત્ર, પ્રપૌત્ર અને તેમનાં સંતાનોના ઉપભોગ માટે, ભૂતવાતપ્રત્યાય સહિત, ઉદ્રક્ત સહિત અને ત્યાં નહીં વસતા ખેડૂતોના કર સહિત, સર્વ આદાન, દિત્ય, વેઠ, પ્રતિલેદિહા અને સૈનિકોના પ્રવેશમુક્ત, ખેડવા અયોગ્ય જમીનના નિષ્કાસનાર, ભાદ્રપદ પુનમે વિજય-અનિરૂદ્ધપુરીના વતની ભારદ્વાજ ગોત્રના વાજસનેયિ (યજુર્વેદ) ના માર્ગદર્શનના અભ્યાસી બપ્પ સ્વામી દીક્ષિતને બલિ, અર્ચ, વૈશ્વદેવ, અગ્નિહોત અને બીજી વિધિના ખર્ચ માટે મેં પાણીના અર્ધ સાથે દાન આપ્યું છે. આથી અમારા વંશના કે અન્ય કાવિ રાજાઓએ, સંસારનું અસ્તિત્વ નહ (ખરૂં), વેણું (વાસ) અથવા કદલીના સાર જેવું જાણી, જીવનને પાણીના પરપોટા સમાન ગણી, અને યૌવન શરદ્કુસુમ જેમ કરમાઈ જાય તેવું છે, રાજસત્તાગિરિ નદીની માફક જતી રહે છે, અને રાજ્યલક્ષ્મી પ્રખળ પવન સામે અન્યત્ર પહોં જેવી ચંચલ છે તેમ માની, આ દાનને અનુમતિ આપીને તેનું પ્રતિપાલન કરવું જોઈએ. પણ જે ગાઠ વિભિરના અંધકારમાં ઘેરાએલા ચિત્તથી દાન પાછું લેશે અથવા તેમ થવા દેશે તે પંચ મહાપાતકી થશે. અને ભગવત પ્રસારના પુત્ર વેદ વ્યાસે કહ્યું છે કે ... ..

(પંક્તિ ૩૭) સંવત ૪૦૬ ના ભાદ્રપદ શુક્લપક્ષ ૧૫ દિને. આ દાનનો દૃવક ઓ વદ્દલભાષ્ય છે. મહાભલધિકારી (મહાસેનાપતિ) સાસમની આજ્ઞાથી તેના નાના ભાઈ સંધિ-વિશ્વધિકારી દેવદિત્તથી દાનપત્ર લખાયું છે.

સંખેદામાંથી ઉપલબ્ધ નિરિહુલ્લકના

સેનાપતિ શાન્તિલ્લનું દાનપત્ર^૧

ઇ. સ. ની. ૭ મી શતાબ્દી

આ પત્રનાં માપ ૮૪"×૩૪" છે, અને તેમાં પહેલાંનાં ચાલુક્ય દાનપત્રોના અક્ષરોને તેમ જ ડા. ફ્લીટે પ્રસિદ્ધ કરેલા મહાકુટરત્તલના લેખના અક્ષરોને (ઇ. એ. વો. ૧૯ પા. ૭) તદ્દન મળતા અક્ષરોવાળી ૧૨ પંક્તિઓ લખેલી છે. મથાળેથી પત્રારાને જરા ઇમ થઈ છે તેમ જ નીચેની બન્ને બાજુએ પણ થોડું નુકશાન થયું છે. નીચેની બાજુપરનાં બે કાણાં પરથી કડીઓની અસલ જગા જણાઈ આવે છે. દાનપત્રની ભાષા થોડી અશુદ્ધ સંસ્કૃત છે.

દાનપત્રનો વિષય નીચે પ્રમાણે છે. નિરિહુલ્લકના સેનાપતિ શાન્તિલ્લ નિરજુન્ડી પદ્મકના વિજયસ્થાનમાંથી વાજસનેથી શાખાના અનુયાયી અને કૌતસ ગોત્રના પાશાણિહ્વના રહીશ-ભણ્ઠ અનન્તસ્વામિને એક ચોખા પિટકના વાવેતર યોગ્ય ક્ષેત્ર જે તાન્દુલપદ્મક વિષયમાં આવેલું પણીકાની પશ્ચિમ સીમામાં આવેલું હતું તે દાનમાં આપે છે. દાનનો હેતુ હરમેશ મુજબને પંચમહાયજ્ઞોના ખર્ચની સગવડ માટેનો છે.

લેખમાં જે નામો આપવામાં આવેલ છે તેમાંથી શાન્તિલ્લનો દરજ્જો તો સ્પષ્ટ છે. તેનો શેઠ નિરિહુલ્લક બીલનો મુખી હોવો જોઈએ. કારણકે તેના બિરુદ મહાપદ્મલપતિનો અર્થ જંગલી જાતના થાણાનો મુખી એવો થઈ શકે.^૨ તેનું નામ દેશી શબ્દ છે તે પણ ઉપરની કલ્પનાને સમર્થન કરે છે. શંકરગણના પાદાનુધ્યાતનો અર્થ આંહી તેનો ખંડિયો અથવા નોકર એમ કરવો જોઈએ. તે અર્થમાં તે ઘણી વાર વપરાય છે.^૩ શંકરગણ અને કૃષ્ણરાજના વંશ સંબંધી માત્ર અટકજા જ થઈ શકે તેમ છે. ડા. બુલ્હર સુચવે છે કે જો શંકરગણને શંકરણ વાંચીએ તો તે બંને રાજા હૈહય અગર ચેદીના કલચુરી હોવા જોઈએ. મને આ સૂચના ઠીક લાગે છે. કારણ કે શુર્જરાએ કલચુરી સંવતનો ઉપયોગ કરેલ છે તેથી એમ માની શકાય કે તેઓનો અમલ ગુજરાતમાં હોવો જોઈએ. વળી ચાલુક્ય લેખોમાં^૪ શંકરગણના પુત્ર કલચુરી રાજા બુદ્ધરાજનું વર્ણન છે, અને તેની પાસેથી મંગલીયે પૈસા મેળવ્યો હતો. ચાલુક્ય લેખો માંહેના શંકરગણ તે જ આપણા લેખનો શંકરગણ છે એમ સંભવિત છે. કારણ કે આ લેખની લિપિ શરૂવાતના ચાલુક્ય લેખોની લિપિ સાથે તેમ જ થોડે દરજ્જે દફનાં ખેડાનાં તામ્રપત્રોની લિપિ સાથે પણ મળતી આવે છે. લેખ મંગલીશના રાજ્ય સમયનો એટલે કે મી. ફ્લીટે બતાવ્યું છે તે મુજબ શક સંવત ૫૧૬ અને ૫૩૧ (ઇ. સ. ૫૬૭-૯૮ થી ૬૧૦-૧૧) વચ્ચેના સમયનો હોવો જોઈએ, આ અનુમાનને ટેકો આપનારી બીજી એક હકીકત પણ છે.

ગ્રોફ્સર આર. જી. ભાંડારકર પોતાના “મુંબઈ ઇલાકામાંનાં અપ્રસિદ્ધ પુસ્તકોની શોધના” ઇ. સ. ૧૮૮૩-૮૪ ના રીપોર્ટમાં પાને ૩૧-૩૨ એ લખે છે કે કમ્પાઉન્ડ ઉપરના બધા પ્રસિદ્ધ

એ. ઈ. વો. ૨ પા. ૨૧ એચ. એચ. મુવ.

^૧ ડા. બિહલ્લીગના સંક્ષિપ્ત સંસ્કૃત કાશમાં જુઓ શબ્દ વજ મી. વી. એસ. આખેએ પોતાના સંસ્કૃત ઉપેક્ષ કાશમાં આ શબ્દનો અર્થ મોટા કાશર એવો કર્યો છે. રચાનિક તપાસ કરતાં જણાયું છે કે સંખેદા આસપાસનો મુલક વજ (ગુજરાતી પાલ) કહેવાય તે જ જુઓ કાશવા વરીકે ડા. ઈ. ઈ. વો. ૩ પા. ૧૦ અને ૧૭ નોટ ૨. ૩ ઇ. એ. વો. ૧૯ પા. ૧૬.

લેખકોના નામ પાછળ સ્વામિન્ શબ્દ લગાડવામાં આવે છે. ૧૩ મી સદી પછીના લેખકોના નામ સાથે તે જોવામાં આવતો નથી અને તેને બદલે લદ્દો, આચાર્યો યજ્ઞવલ્કે દીક્ષિતો અને યાજ્ઞિકો જોવામાં આવે છે, સ્વામિન્ શબ્દ મીમાંસકો તેમજ કર્મકાંડીઓ સાથે લગાડવામાં આવતો અને તેના નીચેના દાખલા આપેલ છે :

શબર સ્વામિન્—જૈમિનિના મીમાંસા સૂત્રના બાધ્યનો કર્તા

અગ્નિસ્વામિન્—લાટ્યાયનના ધૌત્યસૂત્રનો ટીકાકાર

લવસ્વામિન્—બૌદ્ધાયનના લાધ્યનો કર્તા

કેશવસ્વામિન્—બૌદ્ધાયન પ્રયોગ શાસ્ત્રની પ્રસ્તાવનાનો કર્તા

દેવસ્વામિન્—ત્રિકાંડમંડનમાં વર્ણવેલો અને આશ્વલાયના સંક્ષિપ્ત બાધ્યનો કર્તા.

પૂર્ત સ્વામિન્ કપર્દિસ્વામિન્ વિગેરે. કુમારિલ સ્વામિન્ અને લદ્દ બનને છે. સ્વામિન્ શબ્દ શરૂવાતના આલુક્ય લેખોમાં અને સાતમી સદી સુધીના એક વલ્લી લેખમાં પણ વપરાયેલો છે. વિક્રમાદિત્ય ૧ લો જેણે ઇ. સ. ૬૮૦ પહેલાં રાજ્ય કર્યું હતું તેના એક સાત વગરના લેખમાં દાન લેનારનાં નામ નન્દિસ્વામિન્, લોહસ્વામિન્ અને ભલ્લસ્વામિન્ આપેલાં છે.^૧ ઇ. સ. ૭૦૦ ના થીજ દાનપત્રમાં દેવાસ્વામિન્ દીક્ષિતનો પૌત્ર જનસ્વામિન્નો દીકરો દાસસ્વામિન્ આપેલ છે. ઇ. સ. ૭૦૫ ના થીજ લેખમાં દેવસ્વામિન્, ઠર્કસ્વામિન્, યજ્ઞસ્વામિન્, રૂદ્રસ્વામિન્ વિગેરેનાં નામ આપેલ છે.^૨ વલ્લી દાનપત્ર સં. ૩૨૬ (ઇ. સ. ૬૪૫)માં મંકસ્વામિન્નું નામ આવે છે.^૩ ડો. ભાંડારકર અગ્નિસ્વામિન્, દેવસ્વામિન્, અને લવસ્વામિન્ ને સાતમી સદીમાં મૂકે છે જ્યારે શબર સ્વામિન્ને બે ત્રણ સદી પહેલાં મૂકે છે. આ લેખમાં પણ બનિકન્ત સ્વામિન્નું નામ છે અને ડો. ભાંડારકરના મત પ્રમાણે તેને સાતમી સદીમાં મૂકવો જોઈએ.

ભૌગોલિક નામો જે લેખમાં આવે છે તે સંબંધમાં એમ ધ્યાનમાં લઈ શકાય કે નિર-શુન્દિ પદ્ધતિના ન્યાંથી લેખને તારીખ અપાઈ છે તેનો હાલનાં શુજરાતીમાં 'નાગરવાડા' અથવા એવો કોઈ બીજો અર્થ થઈ શકે. અને દેહગાદા એક ગાયકવાડી વિલેજમાં ઉલોધથી ૬ કોસ દૂર નાગરવાડાનો હલ્લેખ છે. વળી દાન લેનારનું અસલ વતન પાશાણિહરને ઉલોધથી ૧૪ કોસ પર આવેલા સલિઆહરી સાથે ઓળખી શકાય. તાંદુલપદ્ધતિ દેખીતી રીતે ઉલોધથી ૧૪ કોસ પર આવેલું તાંદુલન છે; અને શ્રીપણ્ડિત ઉલોધથી ૫ કોસ દૂર હાલનું ઉજ્જડ ગામ પનીઉ છે. વડોદરા રાજ્યના સુલકના નકશામાં તાંદુલન અને સલિઆહરી તદ્દન પાસે પાસે જ બતાવેલાં છે.

अक्षरान्तर

- १ ओं स्वस्ति निर्गुण्डपद्रकावस्थितविजयकटकात् स [क्षिति] - - -
 २ स्थितचरणकमलः श्रीकिष्णराजः तत्सुनुरनेकस[म]रविजय - - -
 ३ चिरहितवधूवदनपङ्कज ग्लानिकरःश्रीशंकरणः स्तत्पादानुध्यास्सकल-
 ४ महिमण्डलतलप्रथितकीर्तिभूमोगिकपालमहापलुपतिनिरिहल-
 ५ कस्तद्वलाधिक्रितशान्तिह्र सर्वानेव परमपादीया स्त्वाश्चावदेयैति
 ६ यथा पापाणिहृदवास्तव्यकौत्ससगोत्रवाजिसनेय सबलचारिणो
 ७ भजिकनन्तस्वामिने पञ्चमहायज्ञधर्मक्रियोत्पर्पणाय परमभट्टा
 ८ रकपादानांपुण्ययशोभिद्विद्वेये तण्डुलपद्रकान्तर्भक्तै श्रीपर्णाका-
 ९ यां पश्चिमसीमनि अचाटभट्टप्रविश्यं^१ पत्रपौत्रान्वयभोज्यं आदि^{१५}
 १० - परागकालमुदकातिसर्गेण ब्रीहिपिटकवापक्षेत्रं आञ्चादि^{१६}-
 ११ - - वक्षिति[स्थ]तिसमकालीनं प्रतिपादिष्ट अनुस्यौ.
 १२ - - ररानुर्व्याथा भट्टनिपतिभिः^{१७}

१ वांशे। पञ्चलक्षितमण्डलं २ वांशे। कृष्णराजः ३ वांशे। लब्धकीं ४ वांशे। शंकराणस्तं, 'गुण्यातस्व'
 ५ वांशे। कीर्तिभूमोगिकं ६ वांशे। धिक्कृतशान्तिह्रः ७ वांशे। 'यान्स्वां ८ वांशे। 'द्वद ९ वांशे। 'वाजसनेयि;
 'चारिणे. १० वांशे। 'त्पणाय ११ वांशे। 'भिद्वेये १२ 'न्तर्भक्त शण्ड 'न्तर्भक्ति ने १६६ होर्धय १
 १३ वांशे। पुत्रं १४ वांशे। 'त्योपरागं १५ वांशे। आचन्द्रार्णव' १६ वांशे। प्रतिपादितं १७ आ. पक्षि
 निक्षुप्त अस्पर्श छ. वांशे। अतोऽप्योचितया प्रहारस्यत्वा भट्टनिपतिभिः।

રાજા જાઈકદેવનું ધિનિકિતું દાનપત્ર^૧

વિ. સં. ૭૯૪ ક્રાંતિક સુદિ ૧૫

સૌરાષ્ટ્રના રાજા જાઈકદેવનું દાનપત્ર ૧૮૯૬-૮૦ ના હુકાળનિવારણકાળ વખતે કાઠિ-આવાડના ઓખામંડળ માંનું ધિનિકિ નામના ગામમાંથી ઇશાનમાં એક માઇલ દૂર આવેલા તળાવ ઉંડકે તળાવમાંથી ખોદી કાઢવામાં આવ્યું હતું. પાછળથી આજમ વજેશંકર ઓઝાએ કર્નલ વોટસનને કાગળની છાપ ઇ. સ. ૧૮૮૧ માં પૂરી પાડી હતી, અને તે જ સમયે રા. બ. ગોપાલજી દેસાઈએ મને એક રબિંગ મોકલ્યું હતું. કર્નલ વોટસનને લખવાથી તેણે મને બીજું રબિંગ, ફોટોગ્રાફ અને છેવટે અસલ પતરાં મોકલી આપ્યાં; તે ઉપરાંત કર્નલ વોટસને એક હસ્તલિખિત પ્રત પણ મને મોકલી આપી.

લેખ જે પતરાંની અંદરની બાબતોએ કોતરેલો છે, જેનું માપ દરેકનું ૮ઝૂં“૪૫” છે. પહેલા પતરાને તળીએ અને બીજાને મથાળે એક ન્હાના કાણા ઉપરથી જણાય છે કે પ્રથમ આ જે પતરાં એક કડીથી જોડાયેલાં હશે. કડી સાથે સુદ્રા હતી કે નહીં તે શંકાવાળું છે. કારણ કે રાજાની સંજ્ઞા માછલી બીજા પતરાંને તળીએ કોતરેલી છે. પતરાં સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. પહેલા પતરાની બીજી પંક્તિના થોડા અક્ષરો અને બીજાની પાંચ પંક્તિઓના થોડા અક્ષરો કાટથી થોડા ખવાઈ ગયા છે. તેમ છતાં દાનપત્ર વાંચવામાં ઘણી જ સુરેલી નડે છે. અને તેમાંનાં કેટલાંક નામો તો ઘણાં શંકાસ્પદ છે. એટલુંજ નહીં પરંતુ તદ્દન નહીં ઉઠેલી શકાય તેવાં છે. આનું એક કારણ કૃતિકારની કૂવડતા છે.

લિપિ પશ્ચિમ હિન્દ અને વળી કદાચ મધ્ય હિન્દની સાક્ષરી લિપિ જે પાંચમા સદીનાં શુર્ગર દાનપત્રોમાં રાજાના સ્વહસ્તમાં માલુમ પડે છે તેવપર્યાય છે. ધિનિકિ શાસનની ભાષા તદ્દન સંસ્કૃત નથી, પરંતુ કેટલીક જગાએ પ્રાકૃત રૂપો અને શબ્દો પણ વાપરવામાં આવ્યા છે.

ધિનિક દાનપત્રનો દાતા સૌરાષ્ટ્રનો અધિપતિ જાઈકદેવ છે, જે પરમભદ્રારક, મહારાજા-ધિરાજ વિગેરે મગધીભરેલા ઇલકાઓ ધારણ કરે છે; અને તેથી કોઈનું રક્ષણ સ્વીકાર્યો વગર-નો સ્વતંત્ર રાજા તરીકે પોતાને ઓળખાવે છે. તેની રાજધાની ભૂમિલિકા હતી અને તેની સંજ્ઞા ‘માછલી’ હતી. તેનું નામ અને માછલીની સંજ્ઞા મેરબી દાનપત્રના દાતા જાઈકદેવ સાથે તેનો સંબંધ બતાવે છે. અને તે ભૂમિલિકામાં રાજ કરતો હતો તે હકીકત એમ દર્શાવે છે કે માચીન રાજપૂતોની એક શાખા જેઠવાની શાખાનો તે હતો. જેઠવાના પ્રતિનિધિઓ હાલના પોરબંદરના રાણાઓ છે. ભૂમિલિકા શબ્દ હાલનું ભૂમ્લી અગર ભૂમલ્લીને બરાબર મળતો છે. જે કે કાઠિઆવાડના નકશામાં આ નામનાં ઘણાં ગામો છે, છતાં સૌરાષ્ટ્રમાં ભૂમિલિકા ગામ એટલે બરડાના પર્વતોમાં તળાવોથી જેઠવાની રાજધાની જ છે, જે હવેપણ ભૂમ્લી, ભૂમલ્લી, અથવા ઘુમ્લી કહેવાય છે. અને આ ભૂમિલિકા જેઠવાઓની ચઢતીના સમયમાં જરૂર સૌરાષ્ટ્રની રાજધાની હશે.

ધિનિક શાસનની તારીખ વિ. સં. ૭૯૪ ક્રાંતિક સુદિ ૧૫ રવિવાર જ્યેષ્ઠા નક્ષત્રની આપી છે.

આપણાં દાનપત્રનો હેતુ સુન્દલ (સુદ્રલ) ગોત્રના અને અજ્ઞાત કુલના ઈશ્વર નામના પ્રાદ્યણને ધેનિકા ગામ દાનમાં અર્પણ કર્યાની નોંધ લેવાનો છે. ધેનિકા એ પ્રાચીન ધિનિકિતું નાશ પામેલું ગામડું છે, જ્યાંથી આ પતરાં મળેલાં છે. બાકીનાં સ્થાનો ઓળખવા મં પ્રયત્ન કર્યો નથી. કારણ કે પતરાંનો આધાર ઘણો જ બીનસલામતીભરેલો છે.

અક્ષરાન્તરં

પહેલું પત્રું

- ૧ ઓં સ્વસ્તિ વિક્રમસંવત્સરશતેષુ સપ્તસુ ચતુર્નવત્યધિકેષ્વંકતઃ ૭૯૪ કાર્તિકમાસાપરપક્ષે
- ૨ અમાવાસ્યાયાં આદિત્યવોરે જ્યેષ્ઠાનક્ષત્રે રવિગ્રહણ પર્વણિ । અસ્યાં સંવત્સર માસપ-
- ૩ ક્ષાદિવસપૂર્વાયાં તિથાવગ્રેહ ભૂમિલિકાયાં સૌરાષ્ટ્રમ્બલ્લાધિપતિઃ પરમમદ્દા-
- ૪ રકમહારાજાધિરાજપરમેશ્વરઃ શ્રીજાઈકદેવઃ મહામાત્ય મદ્દનારાયણ-
- ૫ ધર્મસાહ્યાનુમતેન સંસારસ્યાંનિત્યતાં જ્ઞાત્વાત્મધર્મયશોભિવૃદ્ધયે રથે-
- ૬ રુપરાગસમયે ધર્મકાલમપેલય ચતુર્વેદવિદે .... સંતાનાય મુન્તલ-
- ૭ ગોત્રાય વિપ્રવરાય ક્ષત્રનામ્ને બ્રાહ્મણાય તદ્વેનિકા નામગ્રામં સતૃણકા-
- ૮ ટ્વજલં સતૃણક મારાકુલં દેવદાય વેર્જી ઉદક પૂર્વ ભૂમિલિકામખ્બલમ-
- ૯ ધ્યેદત્તવાન્ ॥ ઇદાનીં કાલાન્તરમુક્તિનિશ્ચય કરણાર્થમસ્ય ગ્રામસ્ય ચતુર્દિ-
- ૧૦ શમાઘાટા લિલ્યેન્ત ॥ ઉત્તરમાગે સામાપલ્લેત્રે સમુદ્રઃ । પૂર્વમાગે સવન-
- ૧૧ ગરુજા નાલિકા રોહર ધારાસમેતા । દક્ષિણમાગે સયલા શતકાંતગ-
- ૧૨ રિચા નદી યાવત્ ॥ પશ્ચિમમાગે પર્વતસ્ય ધારા સમુદ્રગામિની ॥

પત્રું વીજું

- ૧ एवं चतुर्धाटविशुद्धां तद्धनिकामग्रामभूमिमीश्वर[ना]मा ब्राह्मणो मुं [ज]-
- ૨ न भोजं चा न नाकनापि परिपंथनीयः ॥ बहुभिर्ज्वमुषा भुक्ता राजभिः
- ૩ मगरादिभिः । यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं ॥ मयि
- ૪ राज्ञि व्यतिक्रान्ति योन्यो राजा भविष्यति तस्याहं रत्नगोस्मि शासनं
- ૫ न व्यतिक्रमेत् । लिखितमिदं शासनं महाक्षपटालिकेन नेरहरि [ना]-
- ૬ न्ना मयेति । शिवममु धी

પં. ૧ વાંચો ઓં. પં. ૨ વાંચો જ્યેષ્ઠા; અસ્યાં નો જ લગભગ ભુસાર્થ ગયો છે. પં. ૩ પૂર્વાયાં નો પ્રથમાક્ષર પૂરો કાતયો નથી વાંચો સૌરાષ્ટ્ર. પં. ૪ વાંચો મદ્દ. પં. ૬ ધર્મકાલમં ના બે મ પૂરણ કાતયો નથી વાંચો મપેલય; ચતુર્વેદ; મુદ્ગલ; તથા અક્ષરો જે ગુમાઈ ગયા છે તે મેસ્તીપ્ય, જેવા વંચાય છે તેનો અર્થ કાંઈ નથી. પં. ૭ વાંચો 'ઈશ્વર'. ૮ વાંચો 'વર્જી, પૂર્વ'. પં. ૯ 'વાન્ વાકા જેવા દેખાય છે. કારણ કે ન ની સાથે બે વિરામ ભેડાઈ ગયા છે. વાંચો કરણાર્થમ; ચતુર્દિશામ'. પં. ૧૦ અર્ધાં નામે ધણી બે અયોગ્ય છે. વાંચો લિલ્યેન્ત; પૂર્વ'. પં. ૧૧, ૧૨ નામે ધણી અયોગ્ય છે. પં. ૧ વાંચો ચતુરાષાટ વિ. પં. ૨ વાંચો 'ન ભોજયન્વા ન કેનાપિ. પં. ૩ વાંચો મગરાદિભિઃ. પં. ૪ વાંચો 'કેન નરહરિ'. પં. ૬ વાંચો શિવમસ્તુ.

લાવાન્તર

ૐ ! સ્વસ્તિ ! વિઠ્ઠલ સંવત્સર સાવસો ચૌરાણું (સંખ્યામાં) ૭૬૪. કાર્તિક માસના બીજ પક્ષમાં અમાસ ને રવિવારે, જેઠા નક્ષત્રમાં સૂર્યગ્રહણ સમયે (પૂર્વોક્ત) સંવત્સર, માસ, પક્ષ, અને તે દિને સૌરાષ્ટ્ર મંડળનો અધિપતિ પરમમહારક, મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વર શ્રી ગઘંકદેવ, ધર્મકાર્યમાં સહાય કરનાર મહામાત્ય લટ્ટ નારાયણની અનુમતિથી સંસારની અનિત્યતા જાણીને સૂર્યગ્રહણસમય દાન કરવા યોગ્ય છે એ મનમાં રાખીને આત્મ, ધર્મ અને યશની વૃદ્ધિ અર્થે ચાર વેદના જ્ઞાની, મુદ્દલ ગોત્રના, અને ... .. અને ત્રણ પૂર્વજ્ઞના નામથી અગ્નિની આરાધના કરનાર ઈશ્વર નામના બ્રાહ્મણને ધેનિકા નામનું ગામ તૃણ, કાષ, જલ, વૃક્ષ, અને કોત્રા (વૃક્ષોની હાર) સહિત દેવને કરેલાં દાન વર્ણ્ય કરી પાણીના અર્ધથી ભૂમિલિકામાં આવેલું આપ્યું છે. ભવિષ્યમાં તેની ભુક્તિના નિશ્ચિન્તપણા માટે આ ગામની ચાર સીમાઓ અપાશે.

ઉત્તરે સામાપજેત્રમાં સમુદ્ર (?) : પૂર્વે સવત ગરૂજ જલમાર્ગ (નારીયું) શેહર ધારા સહિત; દક્ષિણે સયલાશવ કાન્ત ગરિયા (?) નદી સુધી. પશ્ચિમે-પર્વતની ધારા જે સમુદ્ર તરફ જાય છે. આ ચાર સીમાવાળા ધનિકા ગામની ભૂમિનો ઈશ્વર નામનો બ્રાહ્મણ ઉપલોગ કરે અથવા તેમ અન્ય પાસે કરાવે તો કોઈએ તેને વિદ્ય કરવું નહીં. (કારણ કે સ્મૃતિ કહે છે)— સગર આદિ બહુ નૃપોથી ભૂમિનો ઉપલોગ થયો છે વગેરે ... (અનેવળી) “ યાચક તરીકે હું વિનંતિ કરું છું કે માફ રાખ્ય પૂરું થયા પછી અન્ય નૃપે (આ મારા) દાનની વિરૂદ્ધ કાર્ય કરવું નહિ ” આ શાસન મહાક્ષપટલિક નરહરિથી મારાથી લખાયું છે. તે સ્વસ્તિ બનો ! શ્રી !

કનોજના મહેન્દ્રપાલના સમયનાં બલવર્મનનાં

ઉનામાંથી મળેલાં તામ્રપત્રો^૧

વલ્લભી સં ૫૭૪ માધ. સુ. ૬ ઈ. સ. ૮૬૩

કાઠિયાવાડની દક્ષિણમાં જુનાગઢ સ્ટેટ તાબેના ઉના ગામમાંથી મળેલાં આ તામ્રપત્રોના ફોટોગ્રાફ મી. ગૌરીશંકર હીરાચંદ ઓઝાએ ૧૯૦૪ માં મોકલ્યો હતો. કનોજના મહેન્દ્રપાલના સમયનું આ દાનપત્ર છે અને ચાલુક્ય વંશના તેના ખંડિયા રાજા બલવર્મને સૂર્યના મંદિરને દાન આપ્યાની તેમાં હકીકત છે. તે વલ્લભી સંવત ૫૭૪ નું, એટલે ઈ. સ. ૮૬૩ ની સાલનું છે.

આનાં પતરાં બે છે અને બન્ને એક બાજુએ કોતરેલાં છે. તેમાં ૩૬ પંક્તિ નાગરી લિપિમાં સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. ભાષા સંસ્કૃત અને સરલ છે. પલ્લ ૫. ૧૭ માં રેવેન્ચુ ખાતાનો પારિભાષિક શબ્દ છે જેનો અર્થ હું કરી શકતો નથી. પ. ૭-૮માં લક્ષ્મી ચંચલ છે. ઇત્યાદિ બે શ્લોકમાં આપેલ છે, અને પ. ૨૨ થી ૨૬ શાપ સૂચવતા ૬ શ્લોકો છે. સિવાયનો બધો ભાગ ગદ્યમાં છે.

પરમભદ્રારક મહારાજધિરાજ પરમેશ્વર લોજદેવનાં ચરણનું ધ્યાન કરનાર પ. મ. ૫. મહેન્દ્રાણુધદેવનો ખંડિયો રાજા મહા સામન્ત બલવર્મન જે ચાલુક્ય વંશના અવનિવર્મન (૧ લા) નો દીકરો હતો અને જેણે પાંચ મહારાજ સંપાદન કર્યા હતા તેણે દાનમાં જમીન આપી તે સંબંધી આ લેખ છે. નક્ષિત્રપુરમાંથી બલવર્મન બધા અધિકારી તેમ જ બીજાઓને બહાર કરે છે કે માધ સુદિ છઠ્ઠે ને દિવસે અપવાસ કરીને પોતાના બાહુ બળથી મેળવેલ નક્ષિત્રપુર ચોરાસીમાંનું જયપુર ગામ કણ્વીરિકા નદીના કાંઠા ઉપર આવેલા તરુણદિત્ય નામના સૂર્યના મંદિરને આપ્યું છે. તે ગામની સીમા નીચે સુજળ છે. પૂર્વમાં સીંહવાહલક ગામ દક્ષિણમાં રાજ્ય સ્થ પુલ ગામ પશ્ચિમે પેલિલક ગામ અને ઉત્તરમાં અંબુલક (અંબુલક) ગામ આવેલાં છે. આ દાન ચાલુ રાખવા માટેની ચાલુ સૂચના તથા શાપાત્મક શ્લોકો આપ્યા બાદ બાર સાક્ષીઓનાં નામ આપેલ છે; જેમાંના ચાર બ્રાહ્મણ ચાર વૈશ્ય અને ચાર મહત્તરો હતા. ત્યાર બાદ લેખકનું નામ આપેલ છે, જે બરોબર વાંચી શકાતું નથી અને પછી તિથિ વલ્લભી સંવત ૫૭૪ માધ સુદિ છઠ્ઠે અંકમાં તેમ જ દશાંશમાં આપેલ છે. લેખની અંતમાં સ્વહસ્તો શ્રી વ(બ)લવર્મણ; અને સ્વહસ્ત: શ્રી ધીર્ધક એમ સહીઓ આપેલ છે. બીજા સ્વહસ્તની પહેલાં કાંઈ ચિહ્ન છે; જે ધીર્ધકની સહી હશે. આ ધીર્ધક કોણ હતો તે આ લેખમાંથી જણાતું નથી, પણ અવનિવર્મના બીજાના વિ. સ. ૯૫૬ ના તામ્રપત્રમાંથી એમ અટકળ થાય છે કે મહેન્દ્રપાલનો તે મોટો અધિકારી હોવો. બેઠએ, જેની સદા દાનમાં જરૂરની ગણાતી હોવી બેઠએ.

અસ્રાન્તરં

પહેલું પત્રું

- ૧ ઓં જયશ્ચામ્યુદયશ્ચ । સ્વસ્તિ ॥ નક્ષિસપુરાત્પરમમદ્વારક મહારાજ[૧]ધિ
- ૨ રાજપરમેશ્વર શ્રી મોજદેવપાદ[૧]નુદ્યાતપરમમદ્વારકમહારાજાધિરાજપર-
- ૩ મેશ્વરશ્રીમદ્દેન્દ્રાયુધદેવપાદમસાદાક્ષૈતસમાધિગતપદ્મમહાશબ્દ[વ્દ]મહાસામન્ત
શ્ચ ચ]।-
- ૪ લુક્યાન્વયમસૂતશ્રી* અવનિવર્મ્મસુત શ્રી વ[વ]લવર્મ્મા સર્વાનેવ રાજરા-
જન્યરાજસ્થાનીયોપરિકામા-
- ૫ ત્યાં ચા ટ મટ મટ[વ]ળ્હવા[પા]શિક દળ્હ[ઓ]દ્વરણિકદ્વાંગિક
મહત્તર ચારું ચાર મટહત્ત્યશ્વરોમ(હ)કપ્રમૃતિ:
- ૬ યુક્તક નિયુક્તકાં સ્વાના[ન]ન્યાં શ્ચ યથાસંવ[વ]ધ્યમાનકાન્તસમનુ વો-
(વો)ધયત્યસ્તુ વઃ સંવિદિતં યથા પદ્મપટ્ટે
- ૭ સ્થિતજલ[વ]તરલા શ્રી દટ્ટનદટ્ટજીવિતં: પંદ્રપત્રજલવિદુચંચલં જીવિત-
વ્યમસિલાશ્ચ સંપદ:
- ૮ ઇત્યેવેત્ય જગતઃ સ્થિતિ[-]નૃપાઃ કિં ધનૈઃ કુરુત ધર્મ્મમનિચંઃ ॥ પલ્લવાપ્રે
જલર્ધિદુચંચલે ક્લેશ-
- ૯ જાલ પરિવેદિતે મયે । યો ન ચિંતયતિ કર્મ્મસત્પથં તસ્ય જન્મ ભવતીહ નિઃકૈલં
एवं सर्वमधुव-
- ૧૦ માલો[વ્ય]ધર્મ્મે મતિઃ સ્થાપ્યતાં ॥ તન્મયા સ્વૈમુજોપાર્જિત નક્ષિસપુરચ-
તુરશીતિકા પ્રતિવ(વ)દ્વો જયપુરા-
- ૧૧ મિથાનો ઝોમઃ માધશુક્રપક્ષપટ્ટંચાં ઉપોપ્ય(વ્ય)ગ્નધૂપપુવ્ય(પ)દીપસ્તાન
વિલેપનોપલેપન[સન્મા ?]"
- ૧૨ જૈન સ્વળ્હ સ્ફુટિતસુષાર્કૂર્ચકાદિશુશ્રુ[શ્રૂ]પાકૃતે, સ્વમાતાપિત્રો રાત્મનશ્ચૈપેદિ-
કામુખ્મિક પુણ્યયશો-

૧ ઓ. ગૌરીશંકર હી. બોઝા એ આપેલ ફોટોગ્રાફ ઉપરથી. ૨ ચિદ્રૂપે ૩ વાંચી કદાચ પ્રગાદીવૃત્ત
૪ વાંચી ધ્ય ૫ બીજા તાત્પર્ય માફક ચૌરોદ્ધરણિક હોવાું નોંધએ. ૬ વખતે ચારમટ દોવા નોંધએ.
૭ વાંચી પ્રવૃત્તીનામુક્ક નિયુક્કદાન ૮ વાંચી પદ્માસ્થિતજલવતરલા શ્રીઃ ૯ વાંચી જીવિતં ૧૦ વાંચી પદ્માત્ર,
આ અને પછીના શ્લોકોનો ઉદ રચોદ્ધતા છે. ૧૧ આ અર્થ નથી, ૧૨ બીજા કાંઈ આટલળ. ૧૩ થકી
૧૪ ૧૨ નિષ્કર્ષે ૧૩ પ્રથમ દવાનુ ક્રોતરેલ પથ પાછળથી કાનો ૨૪ કરેલ છે. ૧૪ વાંચી માનો
૧૫ વાંચી ઘટયાનુ ૧૬ વાંચી સમાર્જન ૧૭ વાંચી ક્ષિત્તિ.

- ૧૩ મિતૃદ્વયે ભગવતઃ સરિત્કળવીરિકાતટાવસ્થિત સહસ્રદીધિતેઃ શ્રીમતસ્તરુ[ણા]
દિવ્ય દેવયં મક્તિમા-
- ૧૪ વિતમનસૌ ઉદક્[આ]તિસર્ગેણ ધર્મદાયો નિસૃષ્ટઃ પ્રતિપાદિતશ્ચ યસ્ય પૂર્વતઃ
સીઘ્રાહલક આમ
- ૧૫ સીમા મર્યાદ્[આ]દક્ષિણત રા[જ્યસ્થ]લગ્રામસીમા મર્યાદા । અપરતઃ
પેદિલ્લકગ્રામસીમા[મ]ર્યાદા ઉત્ત-
- ૧૬ રતઃ ઐવુલ્લૈક આમ સીમા મર્યાદા એવં ચતુરાષાઢ(ટ)નોપલક્ષિતઃ સમોગભાગઃ
સહિરણ્ય[।]દાનઃ
- ૧૭ સદળ્લદશાપરાધઃ સસીમાપર્યન્તઃ સોદ્ર [-]ગઃ સવૃક્ષમાલાકુલઃ સપરિકરઃ ચો-
લ્લકૈવણિઃ વૈ-
- ૧૮ ગિકકોપ્યદિસહિર્સિઃ આચાટમટપ્રવેશવર્જિતો ભૂમિચ્છિદ્ર ન્યાયેન ધર્મદાયો નિગૃ-
[સ્ત]ષ્ટઃ ॥
- ૧૯ અસ્ય ભુંજતો ભોજાપયતઃ કૃપતઃ કર્ષાપયતો વા અસ્મદ્વંશજૈરન્યૈર્વા ભોક્તૃભિઃ
- ૨૦ પ્રતિપે[ધો] ન કરણીયઃ પાલયિતવ્યશ્ચ ॥ યતઃ સામાન્યં ભૂમિદાનફલમવે
ત્યાયમસ્મદ્દા-

૧ વર્ણિ દેવસ્ય ૨ આંદિ અને બીજી સંધિ કરેલ નથી ૩ વર્ણિ અમ્યુલ્લક ૪ આનો અર્થ કલ્પી
શકાતો નથી. આદિલક શબ્દ એ. ઇ. વો. ૩ પા. ૨૧૭ પં. ૨૩ મે આપેલ છે. ગ્રી. હુલ્સ વો. ૬ પા.
૮૮ નોટ ૯ તરફ માર્ગ ધ્યાન ખેંચે છે. ૫ આંદી કાંઈક રહી ગયું લાગે છે. પૂર્વ દેવ દેવ બ્રહ્મદાય કે
એવા કાંઈ શબ્દો હોવા જોઈએ.

पतरं वज्रं

- २१ योनुमन्तव्योऽस्मत्प्रीत्याभ्यर्थनया च पालनीया इति ॥ तथा चोक्तं [भ] गव
 २२ ता व्याशो[से]नं व्यासेन ॥ यानीह दत्तानि पुरा नरेन्द्रैः दानानि धर्मार्थं यश-
 २३ स्कराणि । निम्नार्थवान्तप्रतिमानि तानि कोनाम साधु पुनराददीत
 २४ वैष्टिर्व्यसहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः । [आ] च्छेत्ता चानुमन्ता च [तान्ये]
 २५ व नरके वसेत व[ब]हुभिर्व्यसुधा मुक्ता राजनैः सागरादिभिः यस्य यस्य
 यदा[भू]-
 २६ मिस्तस्य तस्य तदा फलं ॥ षष्टिर्व्यसहस्राणि षष्टिर्वर्षं शतानि [च] । [गवां
 कोटिप्रदाने]
 २७ न भूमिहर्त्ता न शुष्यति ॥ विंध्याटवीष्वतोयाशु[सु] शुष्ककोटरवासिनः
 [कृष्णाहयो हिजा]-
 २८ यन्ते भूमिदायं हरात्ति(न्ति) ये ॥ स्वदत्तां परदत्(आं)वा य[ल]आद्
 रक्ष नराधिप । महीं महीमु[ऋतां श्रेष्ठ]
 २९ दानाच्छ्रेयोनुपालनं ॥ अव[व] साक्षी ब्र[ब्रा]ह्मणदहेड सुतमावः ।
 तथा ब्रा(ब्रा)ह्मण [कौ....?]
 ३० नरसुतनागेश्वरः ॥ तथा ब्रा[ब्रा]ह्मण जज्जक सुत हरिः ॥ तथा ब्रा (ब्रा)
 ह्मण भा[स्कर] सुत
 ३१ वासुदेवः ॥ तथा वणिक् नोष सुत इमुवः तथा वणिक् नागसुत पा[ह]ल्लहः ॥ त
 ३२ था वणिजेज्ज सुत नन्नकः । तथा वणक् संगमसुत देउथः ॥ तथा श(म)
 हत्तर व्रं [ग्] ह्य-
 ३३ सुत सीहः । तथा मा(म)हत्तर गोवाससुत अजैनः । तथा महत्तर गोवाससुत
 मेह(रि)प [क]-
 ३४ : । तथा महत्तर धूरसुतकण्हकः ॥ लिखितं चैतन्मि(न्म)या कुलपुत्रक दत्त-
 सुत [घा !]-
 ३५ [र] आदि[त्ये]नेति ॥ ॥ श्री बलमि संवत् १७४ माघशुद्ध ६ ॥
 ३६ स्वहस्तो [व] श्री व[व]लवर्म्मणः ॥ १ स्वहस्तः श्री घीइकं ॥

१ वांयो ४६५५ वेदव्यासेन २ छंदः ४-द्रव्य ३ आतो अने पञ्जीना श्रेष्ठेनो छंद अनुष्टुप छे.
 वांयो षष्टिर्वर्ष ४ वांयो राजभिः सगरा ५ षष्टिं वर्ष ६ वांयो वणिग् ७ वांयो वणिगे ८ वांयो वणिगं
 ९ छ. ओ. यो. १२ पा. १११ पं ६६ ने ओ० शण्ड छे. १० आ अक्षर नथी पक्ष सही धागे छे.
 ११ साधारण्य रीते घीइकस्य होतुं ओ०ओ.
 क्षेप ३४

કનોજના મહેન્દ્રપાલના સમયનાં અવનિવર્મન

બીજાનાં ઉનામાંથી મળેલા તામ્રપત્રો^૧

વિ. સં. ૯૫૬ માધ સુ. ૬

ઠાઠિયાવાડની દક્ષિણમાં જુનાગઢ સ્ટેટ તાબેના ઉના ગામમાંથી મળેલાં આ તામ્રપત્રોના ફોટોગ્રાફ મી. ગૌરીશંકર હીરાચંદ એએએ ૧૯૦૪ માં મોકલ્યો હતો. કનોજના મહેન્દ્રપાલના સમયનું આ તામ્રપત્ર છે અને ચાલુક્ય વંશના તેના ખંડિયા રાજા અવનિવર્મન બીજાએ સૂર્યના મંદિરને દાન આપ્યાની તેમાં હકીકત છે. તે વિ. સં. ૯૫૬ ની સાલનું છે.

આ દાનનાં ત્રણ પત્રાં છે જેમાંનું બીજું બન્ને બાબુ અને પહેલું તથા ત્રીજું એક જ બાબુ કોવરેલ છે. પંક્તિઓ કુલ ૬૮ છે. કોતરકામ ધણું બેદરકારીથી કરેલું છે અને અસંખ્ય ભૂલો છે, જે દાનવિભાગમાં તો સુધારવી કઠણ થઈ પડેલ છે. ભાષા સંસ્કૃત છે. પં. ૧-૪૫ માં વંશાવલિ આપેલ છે અને પં. ૬૫ થી ૬૭ માં શાપના શ્લોકો છે બાકીનો બધો ભાગ ગદ્યમાં છે. ચાલુક્ય વંશના મહાસામન્ત અવનિવર્મન બીજા ઉદ્દે યોગે આપેલા દાનનું વર્ણન છે. (શ્લોક. ૨) આ વંશમાં કદ્દલ અને મહદ્દલ નામના બે મોટા રાજાઓ (મહા મહીપતી) હતા. (શ્લોક. ૩) શ્લોક. ૫-૬ માં કદ્દલનાં ચાલુક્ય મુજબ વખાણો કરેલાં છે. કદ્દલને એક દીકરો હતો જેનું નામ ખાતરીપૂર્વક વાંચી શકાતું નથી (શ્લોક. ૭) અને તેના દીકરાનું નામને છેડે ધવલ શબ્દ હતો. કદાચ આખું નામ વાહુક ધવલ (શ્લોક. ૮) હોય. આ રાજાએ કોઈ ધર્મ નામના રાજાને હરાવ્યો, રાજધિરાજ પરમેશ્વરને જિત્યા અને કર્ણાટકના લશ્કરને હરાવ્યું. (શ્લોક. ૧૦-૧૧) તેના દીકરા અવનિવર્મન ૧ લો (શ્લોક. ૧૨) અને તેના દીકરા બલવર્મન હતા, જેણે વલ્લ્હી સંવત ૫૭૪ નું દાન આપેલ છે. બલવર્મનને કોઈ વિશદને હરાવ્યો અને તેની પાસેથી બે મોટા ઢોલ (?) પડાવી લીધા તેમજ જળજપ અને બીજા રાજાઓને મારીને હુણ વંશમાંથી પૃથ્વીને બચાવી (શ્લોક. ૧૬-૧૭). તેના દીકરા અવનિવર્મન બીજા હતા, જેનું બીજું નામ યોગ હતું (શ્લોક. ૧૮). તેણે યક્ષદાસર અને બીજા રાજાઓ ઉપર હુમલો કરી હરાવ્યા અને (શ્લોક. ૧૯-૨૦) ધરણીવરાહને નસાડ્યો (શ્લોક. ૨૧). પં. ૪૫ અને આગળ લખેલ છે કે પરમભદ્રારક મહારાજધિરાજ પરમેશ્વર જોગદેવનાં ચરણનું ધ્યાન કરનાર પ. મ. ૫ મહેન્દ્રપાલદેવના ખંડિયો રાજા મહાસામન્ત યોગ (અવનિવર્મન બીજા) પોતાના અધિકારી વિગેરેને તેમજ લવિષ્યના રાજાઓને બહાર કરે છે કે શ્રીમાન્ ધીરકચ્છની સંમતિથી પોતે અરવુલક (અરબુલક) ગામ જે સુરાપ્ર મંડલમાં નક્ષિપુર ચૌરાશીમાં આવેલું હતું તે જયપુરની પડોશમાં કણ્વીરિકા નદીની પાસે આવેલા તરૂણદિત્યના (દેવળને) દાનમાં આપેલું છે. ગામની સીમા નીચે મુજબ છે. પૂર્વમાં વિથરક ગામ દક્ષિણમાં જયપુર ગામ પશ્ચિમમાં સેન્ડુલક અને કોરિણક ગામો અને ઉત્તરે વણિક ગામ હતાં. શાપસૂચક શ્લોકો વિગેરે આપ્યા બાદ પં. ૬૮ માં છેવટે સાલ વિ. સં. ૯૫૬ માધ સુદિ ૬ આપેલી છે.

આ ચાલુક્ય રાજાઓનાં નામ બીજે ક્યાંયથી મળતાં નથી. બિલહરીના મોટા લેખમાં ચાલુક્ય અવનિવર્મનું નામ છે અને તેની દીકરી નોહલા કલચુરી ચેત્રી રાજા સુવરાજ ૧ લાને

૧ એ. ઈ. ગો. ૯ પા. ૨ પ્રો. એફ. શ્રીહર્ષ

૨ શ્લોક. ૧૯ માં આપેલ છે કે યક્ષદાસને હરાવી તેની પાસેથી સાગરજોલ નામની તુરી પડાવી લીધી. યક્ષદાસ મદદેરા ઉપર રાજ કરતો હશે એમ મેં માનેલ પણ કોતરનારે જ ને બદલે જ ધણું ઠેકાણું કોતરેલ છે, તેથી સુખર્ષિને મદ્ર મુર્ધિ નર્દી પણ સુખર્ષિ સુધારવું. તેઈએ કે એમ લાગે છે કે આ ધીરક મહેન્દ્રપાલના અન્તપાલ (અગ્રહરના રક્ષક) હોવા ભેદથી અને અવનિવર્મન તેના તાબામાં હોવા ભેદથી. ૪ વ્યા ગામ બલવર્મનના દાનપત્રમાં પણ લખેલું છે. ૫ બલવર્મનના દાનપત્રમાં આ ગામ દાનમાં આપેલું છે ૬ એ. ઈ. ગો. ૧ પા. ૨૧૧

લગ્નમાં આપેલ હતી. આ અવનિર્મા^૧ કદાચ આ દાનપત્રનો અવનિવર્મા હોય પણ તેના બાપ તથા દાદાનું નામ સધન્વ અને સિંહવર્મન હતાં જ્યારે આ અવનિવર્માના બાપ દાદાનાં નામ બલવર્મા અને અવનિવર્મા હતાં.

બલવર્માની સાલ તેના તામ્રપત્ર ઉપરથી ઈ. સ. ૮૬૩ મળે છે. તેથી અટકળ થઈ શકે કે તેનો દાદા વાહુકધવલ ૯ મી સદીની મધ્યમાં હોવો જોઈએ અને તે કનોજના મહેન્દ્રપાલના પૂર્વજ લોજદેવના ખંડિયો હતો. લોજદેવની સાલ ૮૪૩ થી ૮૮૧ ઈ. સ. મળેલ છે. દક્ષિણના લેખના લીસ્ટમાં નં. ૭૭ માં આ લોજદેવને શુજરાત રાષ્ટ્રકૂટ ધ્રુવરાજ ખીલએ હરાવ્યો હતો, એમ લખેલ છે. કલ્ચીટના લશ્કરને હરાવ્યાનું જે આમાં લખેલ છે તે આ ઉપરથી રાષ્ટ્રકૂટનું લશ્કર હશે એમ પુરવાર થાય છે. આમાંના ધર્મ તે પાલ રાજા ધર્મપાલ હોવો જોઈએ કારણકે તે કનોજના રાજા સાથે લડવાનું જણવામાં છે.

બલવર્માએ કોઈ વિષદને હરાવ્યાનું તેમ જ જજજપને મારી હુણ વંશમાંથી પૃથ્વીને બચાવી એમ લખેલ છે. વિષદ કોણ હતો તે કહી શકાતું નથી. હુણ રાજાઓ સાથેની લડાઈ ઘણી લેખોમાં વર્ણવાઈ છે^૨ અને હુણની રાજપુત્રી આવલલદેવીને કલચુરી કર્ણ ૧૧ મી સદીમાં પરણ્યો હતો. પણ આ જજપનું નામ હુણ રાજા તરીકે પહેલું જ મળે છે અને તેને ૯ મી સદીના છેલા ભાગમાં સુક્રી શકાય.

અવનિવર્મા ખીલના શત્રુઓ યક્ષદાસ અને ધરણીવરાહ છે. આમાંના પ્રથમ આપણને જાણીતા છે જ્યારે બીજા કાઠિયાવાડમાંના વર્ધમાન(વઢવાણ)માંથી આપેલા દાનનાં હડાળાનાં તામ્રપત્રોમાંનો ચાપ વંશી મહાસામન્તાધિપતિ ધરણીવરાહ હોવો જોઈએ. તેને રાજધિરાજ મહીપાલદેવનો ખંડિયો લખેલ છે અને આ મહીપાલદેવ કોણ તે સહેલાઈથી જાણી શકાય તેમ છે.

નક્ષિસપુર બીજાં ગામડાંઓ તથા કલ્ચીરિકા નદી જોળખી શકાયો નથી. પણ એટલું તે જ્ઞાપ્તસ કે આ નક્ષિસપુર ચોરાશી સૌરાષ્ટ્ર મંડલમાં હતું. સૌરાષ્ટ્ર કાઠિયાવાડની દક્ષિણમાં છે. અને બલવર્મા તથા અવનિવર્મા બન્ને કનોજના મહેન્દ્રાયુધદેવ અથવા મહેન્દ્રપાલદેવના ખંડિયા હવા, તેથી ઈ. સ. ની ૯ મી સદીના અંત સુધી કનોજનું રાજ્ય દક્ષિણ કાઠિયાવાડ સુધી વિસ્તાર પામેલું હતું, એમ કહી શકાય. વળી હડાળાનાં તામ્રપત્રોમાંના રાજધિરાજ મહીપાલદેવ તે કનોજ મહેન્દ્રપાલદેવની પછી ગાદીએ આવેલો જ હોવો જોઈએ, એમ પણ પુરવાર થઈ શકે છે. તે મહીપાલદેવ જુનાગઢનો ચૂડાસમે રાજા હોઈ શકે નહીં.

બલવર્માનાં તામ્રપત્રોમાં મહેન્દ્રપાલને મહેન્દ્રાયુધ લખેલો છે. આ નામ ઉપરથી ઇન્દ્રાયુધ અને ચક્રાયુધ નામે યાદ આવે છે. ઇન્દ્રાયુધ હરિવંશપુરાણના આધારે ઉત્તરમાં શક સં. ૭૦૫= ૭૮૩-૮૪ ઈ. સમાં રાજ કરતો હતો. બીજા ચક્રાયુધને ઇન્દ્રરાજને હરાવીને પાલ ધર્મપાલે કનોજનું રાજ્ય આપ્યું હતું. તેને કનોજના લોજદેવના દાદા નાગજીતે હરાવ્યો હતો.

બલવર્માનાં તામ્રપત્રમાં વલ્લી સંવત લખેલ છે જ્યારે આમાં વિક્રમ સંવત લખેલ છે. મૌરખીના સં. ૫૮૫ ના તામ્રપત્રમાં ગુપ્ત સંવત એમ લખેલ છે જ્યારે વેરાવળના ભાવ ગૃહસ્થિતિના દેવળના લેખમાં વલ્લી સંવત ૮૫૦ આપેલ છે પણ આ બલવર્માના લેખમાં વલ્લી સંવત સહુથી પહેલી વાર જોવામાં આવે છે. વલ્લી તામ્રપત્રોમાં માત્ર સંવત એટલા જ શબ્દો વપરાયેલા છે. એ જરા નવાઈ જેવું છે કે કાઠિયાવાડમાં તે સમયે બધા જુદા જુદા સંવતો લેખોમાં વપરાતા હતા.

૧ કલચુરી પુવાજ ૧ લાગી કીરી કુન્દકદેવીને રાષ્ટ્રકૂટ અમેઘવર્ષ ત્રીજે પરણ્યા હતા. તેની સાલ ૯૩૭ અને ૯૩૯ ઈ. સ ની છે. ૨ પાલ દેવપાલે હુણની બકાટ ખાંગી (એ. ઈ. વો. ૨ પા. ૧૬૩ પ્લો. ૧૩) રાષ્ટ્રકૂટ કર્ણાજ ખીલનાં ઈ. સ. ૯૩૨ ના તામ્રપત્રમાં લખેલ છે કે હુણ રાજા સાથે આ રાજ લડાઈ લડ્યો. ઈ. એ. વો. ૧૨ પા. ૨૬૫ પં. ૩૨ પરમાર ઉત્પલ (ચુંન્કરાજ) હુણની જીંદગી લીધી ઈ. એ. વો. ૧૬ પા. ૨૩ પં. ૪૧ તેના નાનાસાઈ સિધુરાજે હુણરાજાઓને હરાવ્યા. એ. ઈ. વો. ૧ પા. ૨૩૫ પ્લો. ૧૬ ઇત્યાદિ.

અક્ષરાન્તર

પહેલું પત્રું

- ૧ ઓં [॥] જયશ્ચામ્ય [ડ] દયશ્ચ ॥ જયતિ^૧ જગતાં પ્રસૂતીર્વિશ્વાત્મા સહજમૂષળં
નમસઃ । દ્રુતક-
- ૨ નકસદશદશશતમયૂક્ષમાલાર્ચતઃ સવિતા ॥ [૧] ઐસ્તીદ સારો વ(વ)-
હિરંતરા ચ ચ્છિદ્રેઃ પરી-
- ૩ તો ન વિપત્રશાતઃ । મેઘઃ પરૈર્નૈવ મહીપતીનાં વા (વા) લુક્વ્ય નામાપરતુંગ[વં]
શઃ । [૨] વ [વ] હ્રવ-
- ૪ તુતિ (સ્ત) [ત્ર] મહા મહીપતી મહ [હા] મતી કલ્મ [હ] છ સંજિતૌ ।
યયોઃ સિતા કીર્તિરુપાગમદ્ગુ-
- ૫ જૈઃ પરાં પ્રસિદ્ધિઃ (ં) સતત (ં) મુનિર્મલૈઃ ॥ [૩] સૌભાર્યં ચ યયોરાશી
(સી) દન્યોન્યમવિમિત (ન્ન)-
- ૬ યો [:] ॥ કલ્વપ્પપમાંયાતં^૨ રામલક્ષ્મણાય (ઓ રિવ ॥ [૪] મધ્યે^૩ નૃપાણાં
મુવિભૂયિ (યિ) તાનાં
- ૭ રરાજ કલ્લઃકુલકી(ર)તિ યુ[ક્ત]ઃ । કા[ં]ત્યા મહત્યા સ્થિરયા
શ્રિયા વ (વ) કલ્પદ્રુમાણામિ-
- ૮ વ પારિજાત [:] ॥ [૫] રાજ્યે [ં] મ [ત્ર]^૪ મહીપતૌ ગુણગણાલંકાર-
ભૂતે સતિ ક્ષીણા[રા]તિ પ-
- ૯ રાક્રમાન્[વ] ઇતતનૈર્નિર્માતૃકે^૫ શાસતિ લોકાનામભવન્મનોરતિયુત[ં]ધર્માપ્રં-
- ૧૦ [ષ] આન[ં] સદા તુષ્ટિ[વ્વ (વ્વ) ન્ધુ] જનસ્ય ગૌણ્યજનિતા
દાનચ્ચ સત્યત્તિપ^૬ (૧) [૬] સેર્માન્મહીન્ (આ (દ્વિ-
- ૧૧ તતોક વીર્તિઃ^૭ લક્ષ્મીનિધાને શરણં ગુણાનાં ॥ શૌર્યસ્ય ભૂમિવ્વસતિર્મતીનાં

૧ મી. શૌરીશકેર હીરાચંદ્ર ઓઝા એ આપેલા ફેરોઝાદ ઉપરથી. ૨ ચિહ્ન રૂપે છે ૩ ૭ન્દ આખા
૪ વાંચો માલચિતઃ ૫ ૭ન્દ ઈદ્રવળ ૬ વાંચો વિપત્રશાલઃ એટલેક વિપત્ર-શાલઃ (પાંદડાં અને શાખા
વિનાનો) અને વિપત્રશાલઃ (જેની શાખો વિપત્તિમાંથી બચાવે છે.) વાંસને પાંદડાં ને શાખા હોય છે,
પણ આકૃષ્ટ વંશ (સાદા) વંશથી જુદી જાતનો છે એટલેક પાંદડાં અને શાખા વિનાનો છે. ખીજા
અર્થમાં તેની શાખા વિપત્તિમાંથી બચાવે છે. તેવી રીતે ખીજાં વિશેષણો પણ જે જાતના વંશો વચ્ચેના
તફાવત સુચવે છે. છેલ્લા પાંદડો અપર અપૂર્વના અર્થમાં છે. (જુઓ એ. ઇ. વા. ૩ પા. ૨૬૮ પં. ૮)
અપર તેજ અર્થમાં ઇ. એ. વા. ૧૨ પા. ૧૮૩ પં. ૧૦ માં વપરાયો છે. ૭ ૭ન્દ વંશસ્ય ૮ ૭ન્દ પ્રસિદ્ધ
અગ્રુપુષ્પ ૬ વાંચો કુલ ધર્મસમાચારં ૧૦ ૭ન્દ ઉપભતિ ૧૧ ૭ન્દ શાર્દૂલવિકીડિત ૧૨ વાંચો યજ
૧૩ વાંચો ક્ષત્રાય નિર્માતૃક ૧૪ વાંચો ઇમ્પતિજં ૧૫ ૭ન્દ ઈદ્રવળ ૧૬ વાંચો ચિત્તોષ્કીર્તિ

- १२ राजैर्यभामैः तनया(यो) व(ब)भूव ॥ [७] वैरुगत्त्यरग्गा मातुगमत्तमातंग-
दुग्गमान् । यच्च-
- १३ ण्डदण्डतस्तुताः शत्रवो शिश्रियन्वन ॥ [८] अजनि ततोपि श्रीमां [न्गा]
हुकषवेलो
- १४ महावु (नु) भावो यः । ध[र]म्ममवन्नपि नित्यं रणोत्थमो ? नीनसद्रमं ॥
[९] राजाधिरा-
- १५ जपरमेश्वर भूमिना [थ] आन्यस्तानपि स्वभुजवीर्यवशाद्विजिग [य] ए ।
- १६ निखंशनिग्रंथविल्ल [जी] रिपूतिमागैरब्जैरिवे .... क्षितितलम्
पतरं वीजुं पहेली बाजु
- १७ समरे पुविन्य ॥ [१०] कुन्त [था ?] शासि [ह] सिप [च] उर
नरकारिप्राजा(ज्य) वरुगत्तुरंगं
- १८ कर्णाटं शै(सै) न्यमाजो(जौ) मयरहितमना भूरिशो भु(नु) प्रविश्य ।
एकाकी खड्ग
- १९ यद्यथा द्रुतमत्तिसितर्या योरिमूढिप्रवाह[ं] बाहुरब्दोवगाढं कमल-
- २० वनमिव श्रत्यखेदे ललाव ॥ [११] तस्मादंजायत सुतोऽचनिवर्मनाम शौर्यप्रता-
- २१ पविनयादि-गुणौतपतेः सन्नाहवद्भू(द्रु) शमिमावता धरित्रीमन्वर्थातान्निजम
- २२ नीयत येन नाम । (॥) [१२] अवनोवम्म[र्म]णि य[त्र] सुकम्पाणि
व्यथित शत्रवमर्मणि वर्मणि (?) [१]
- २३ युवतिनिर्मितनर्मणि भूपतो(तौ) न जनताभिरश[र] म्माणिश[र]
किते ॥ [१३] तस्यै सुतुरजनिह
- २४ सुकर्मा मित्रव(ब) न्य [उ] जनेतहिरस्यै[र] म्मा । कीर्तितो विदितशा-
त्रवमर्मायो जनैरभि-
- २५ धया व(ब)लवर्मा ॥ [१४] सततमंविदथोक्तिः स्नानजाप्यादिशा (शी)-
लः प्रणयिषतसहसा-
- २६ धीन विस्तीर्णसंपत् । भिजमुहं विहिताशो यः सदारभ्य वा(वा)ल्यास्वि
(त्रि)नयन, चरणा-

१ आ अण्ड ५४८ मांथी राजपुं नाम आपी शकाजुं नथी. ७-८ मां तो राजेन्द्र नाम अंधेसेसुं
आवे, पथु ते अटका भाटे आतरी आपी शकाती नथी. २ ७-८ अण्डपु २६६ नीये मुञ्ज्य वांथी.
वलातुरंगमातुगमत्तमातंगदुर्गमात् । यचण्डदण्डतस्तुताः शत्रवो शिश्रियन्वन ॥ चण्डदण्ड भाटे लुगो ये. ४. वो. ६
पा. १० श्लो. २०. ३ छं आपां. ४ आदी पथु अरु नाम कही शकाजुं नथी. वपने अरे।
पा५ नीये मुञ्ज्य होय धीमाग्वाहुकषवलो ५ वांथी रणोत्थो नीनसद्रमं श्लोकने छे [नःशं धर्म नाम छे.
६ छं वसन्ततिलका. पीजुं पा६ नीये मुञ्ज्य वांथी भिक्षिगनिर्दयविलुनरिपूतमागैरब्जैरिवक्षितिलं समरे प्रविश्य ॥
७ छं स्वधरा वांथी पुनतप्रासातिहस्त ८ वांथी मतिशितयायोरिमूढं. ९ वांथी सस्तखेदं १० छं वसन्ततिलका
वांथी तस्मादंजायत. ११ वांथी गुणैर्यतः १२ ७-८ द्रुतविदंषित १३ छं स्वायता १४ वांथी वन्धुजनताहित
१५ छं श्लोक १५ थी १८ भासिनी. १६ वांथी द्विजगु. १७ वांथी वन्धुजनताहित
देभ ३५

२७ र्वाशीलवान्संप्रजातं [:] । (॥) [१९] मथितकरितुरंगं शातनिर्निश-
पाणिः विषदमवश-

२८ मीशः साधु जित्वा समीके [।] स्थिरतरमुखका युग्ममाशु द्रवीयन् श्रुतिमुख

२९ दमस्त्रिनो यो प्रहीन्म (-) द्रनादं ॥ [१६] चतुरतुरगदुर्गान्संयति ध्वस्तशत्रु
[:] स्फुट-

३० मिह जगतीशान् जज्जपादीन्निहत्य । प्रसममभिमनस्को यो व्यघत्त [स्] इतीशो

३१ भुवनमिदमहीनो हुणवंशेन हीनं ॥ [१७] कुवलयदलनेत्रः सन्नतांशस्थलौ

३२ कः । प्रकटमव [न्] इवर्मा [न्] आम तस्य [आ] त्मन् [ओ] भू ।
पृथुकटिरुदारः क्षामम-

३३ ध्यस्तथा यो विदित इह जगत्यां योगनाम्नापरेण ॥ [१८] संप्राप्ते याक्षदास
[-] व (व) ल-

पतरुं वीजुं बीजी बाजु

३४ म [ख] इर्लमपि ध्वंसयित्वा प्रवीरो यः संजग्राह तुर्यं पटुतरनिनदं सागरक्षोभ-

३५ नाम । यस्यालंकारभूतां जितरिपु जगृहः पचयोपि प्रतीताः शंस [च्छ] न् ध्वर्जदी

३६ नहमहनिकया सु (यु) द्धभूमिं प्रविश्य ॥ [१९] कोदण्डध्वस्तधाराशरकरन-
खरे वि [क] भाव (व) द्

३७ चित्ते लीलामिम (न्) आन्वये (से) ना समदगजघटातुंमंतुंगस्थलीके ।
यस्मिना [क] म्य भूमि

३८ [स्थि] त्वति हि निजां सिधवद्यक्षदास [क्षो] णीपायैस्कुंगैरिव रिपुनि-
वहैः दूरतः सं-

३९ प्रणये ॥ [२०] व्योम्नो यांतमधिकं मृग्य [आ] प्रियो यः सत्वी न मु-
ञ्चति स किं धरणीवराहः [।] मत्ये

४० ति [वो] - पुरुहोयं सहस्रै (सै) व यस्य दूरान्तनाशै मतिमां धरणीवराहः ॥
[२१] खंडगसंडित घण्डार [-] १०

१ वांशो पाणि २ वांशो द्रवीयान् ३ वांशो जगतीशान् ४ वांशो सन्नतांशस्थलीकः प्र ५. १८ अने २० भो
श्लोको ७६ अक्षरा. ६ प्रथम पि भूतथी २वी गजेल तेथी पाछ्णथी भाजीनभा उभेथी छ. ७ वांशो
भूताम् ८ वांशो कृत्रध्वजादी ९ वांशो तुंगकुंभस्थलीको यस्मिन् १० वांशो निजां सिंहवद् ११ वांशो कायैः
कुंगैरिवरिपुनिवहै १२ ७६ पसंततिलका. श्लोको साधारण्य अर्थ अये छ ३ धरणीवराह अवनिवभा
साभेथी लागी गयो. पथु अथी विगत भाटे भात्रीपूर्वक कहुी शकातु नथी. शश्यातना शब्दो, व्योम्नापि
यांतम् अथवा व्योम्ना प्रयांतम् होवा लोभये. १३ वांशो सत्त्व १४ आंशो सुधारी शकातु नथी. १५ वांशो ननाश
मतिमान् १६ ७६ श्लोको अनुपुम् १७ वांशो दण्डार (हाथीना अर्थमां)

- ૪૧ છુટ્ટમુઢેધમૈઠિતં । યત્રાજિમ[આ]જિ જટિ[તિ] સસપાળૈઃ રણાંગણં ॥
[૨૨] નરૈપતિમમું મુક્તા
૪૨ કાલે કલૌ સતિ સ[ં]પ્રતિ ત્રિજગતિ પરિત્રાણું શક્તો ન કશ્ચિદપીહ માં ।
સુ[જ]નનિવ [હો]મ-
૪૩ સ્વેતીવ ન્મતિકમાવિ[ક્ર]ર્મ શરણમનસં શ્રીમંતં યં સમાશ્રયદુ [છૂ] રિત
[ં] ॥ [૨૩] તેન પ્રેવ(ચ)ખડયરુદ [ઝ]-
૪૪ ચલા [ં] વિ [મૂર્તિ] [પદ્મસ્થ ?] રૂપાણિ(ધ્રુ)કણિકાત[ર]લાતનાસુ
[ન્]' વિધ [ડ]દ્વિલાસવ (ચ)પલાન્ન વિધિ [ં] સ્થ લ-
૪૫ ક્ષ્મી પ્રાવર્ત્યત સ્ફુટમયં ક્ષિતિદાનઘ[ર્]મ્મઃ ॥ [૨૪] સ ચ મહાસામન્ત-
શ્રીયોગ પવમુ[ક્ત] વાન્ પથૈ
૪૬ સપ્રાનેવામિસંવધ્યકાં સ્વાનન્યાંશ[ચ]ગામિભાવિ ભૂપાલંશ્ચ સમનુવો(વો)ધયત્યસ્ટુ
૪૭ વઃ સંવિદિતં યથાસ્મામિઃ પ્રતાપમણતસમસ્તસામન્તશો(મૌ)ભિમાલાર્ષિતચરણુ-
૪૮ ગલસ્ય શશશરકરણિકરામલયઃ[:] પ્રવાહપ્રવલિતધરાવલયસ્ય સમીહિતામ્ય-
૪૯ ધિકપ્રદાનાનન્દિતવંદિવૃન્દોપગીયમાનસમસ્તગુણગણસ્ય પરમ મટ્ટાર-
૫૦ કમહ[૧] રાજાધિરાજપરમિ(મે)શ્વર શ્રી મોજદિ(દે)વ પાદાનુધ્યાતપરમ-
૫૧ મટ્ટારકમહાર [૧] જાધિરાજ પરમેશ્વર શ્રી મહેન્દ્રપાલદેવપ્રસો

પતરું બીજું

- ૫૨ પાદપસાદાવાપ્તં તન્તિ(ન્તિ) મુક્તંત્રંદ્ર[પૌ]લ શ્રીધીશ્વરપ્રતિવં(વ)દ્વૈસ્ત
૫૩ દનુમત્યા ચ શૌ(સૌ)રામ્મુખ્ડલાન્તઃ પાતિ નક્ષિતપુરચતુરા(ર)શીતિ પ્રતિ-
૫૪ વ(વ)દ્વં અમ્બુલકામિધાનગ્રામઃ સવૃક્ષમાલાકુલઃ સ સીમાપર્યન્ [ત્ર] અઃ
૫૫ સમોગમાગઃ સહિરણ્યાદાનઃ સદખ્ડવશપરાધઃ સામજમાનવેષ્ટિકૈઃ
૫૬ સકલરાજકીયાનામહસ્તપ્રક્ષેપણીમ(ય) આચલ્દ્રાવર્ક્ષ(કં)આર્ણવક્ષિતિસ
રિત્પર(વ્)અતસમ
૫૭ કૌલીનઃ રૂઢૈવ જયપુરમામામ્યાસે કણવીરિકા સરિદુપકણે નિવિપ્(દ)
અ ત[રુ] ગા-

૧ વાંચો મુઢેધ ૨ વાંચો દાક્ષપાળૌ ૩ ૭'૬ હરિણી ૪ વાંચો ત્રિવિક્રમવિક્રમ ૫ ૭'૬ વસન્તતિથક્કા.
૬ વાંચો તૈરતાસ્ત્યાસુન્ ૭ વાંચો યથા પશુ પવનુજવાન્ યથા એ શબ્દો અરથાને છે. ૮ વાંચે સન્વનિવામિસંવધ્ય-
માનકાન્ સ્વાનન્યાંધાગામિભાવિ ૯ આ યે અક્ષરો પ્રતા અરથાને છે ખરી રીતે મહેન્દ્રપાલદેવસ્ય હોતું એકએ.
પરંતુ પ્રતાપ પ્રગત થી શરૂ થયો કૃષ્ણે મહેન્દ્રપાલ દેવની સાથે સંબંધ ધરાવતો આખો સમાધ હોય એમ
લખે છે. ૧૦ આંકી કાંઈ શબ્દો પડ્યા લાગે છે. યોગને મહેન્દ્રપાલ તરફથી શું મળ્યું તે સમજી શકાતું નથી.
૧૧ કાંઈસમાના ખરે અક્ષરો શંકાવાળા છે. કદાચ તરંતગલ લખવાનો છત્રો હોય એમ સંભવે છે. ૧૨ વાંચો
દ શામ્બુલ્ક ૧૩ વાંચો સૌત્યમાનવિષ્ટિકઃ અથવા વેષ્ટિકઃ જે બધે જોવામાં આવે છે. ૧૪ વાંચો કાલીનાં.

- १८ दित्यदेवाय खण्डस्फुटितसुक(घा) दुग्धक(र)चक स्नपनविलेपनं पुष्पधूपदीप
त[पे]रुने (नै)वे-
- १९ घ दारिकाद्युपकृतये म्[आ]तापित्रैरात्मनश्चैहिकामुष्मिकपुण्ययश[ओ]
मिवृद्धये भूमिच्छिद्र-
- ६० न्याय[ए]न प्रवि(ति)षादितस्तदयं स्वघ(र्) म्मदाय निर्धि(र्त्वि)-
शेष(प) ; पालय(यि) तव्योऽनुन(म) न्तव्यश्च ॥ यश्य(स्य)-चा-
- ६१ घाटनानि पूर(व्व) तो वियरकग्रामसीमा । दक्षिणतो जयपुरग्रामसीमा(मा) ॥
अपरतः से-
- ६२ ण्डवक कोरिण्डक ग्राम सीमे । उत्तरतः ववुलिक ग्रामसीमा । तदे[न] -
चतुराघाटनो (न) परि-
- ६३ क्षिप्तग्रामं भुंजतो भोजयतः क्ष(कृ)षतः कर्ष[य] तः प्रतिदिशते (तो)
रा(वा)न कैश्च [ना]ल्पापि परिपं-
- ६४ थना व्याशे वा कार्यः । यतः सामान्य सनपलमवित्यास्मत्प्रीत्या पालनीया
इत(ति) तथा द्(च्)ओ-
- ६५ क्तं व्याशे(से)न वै (व)हुभिर्व्वसुधा मुक्ता राजनि (मि)ःश(स) गरादि
मिः । यश्चै यन्या यदा भूमिशुश तस्य त-
- ६६ रा पल्ले ॥ [य्] आनीद्व दहा(न) पुरा नरेन्द्रैर्दानानि म्माश्रमशस्कराणि ।
निर्मन्त्र्यवान्प्रति
- ६७ मानि तानि को नाम शा(सा)धुः पुनराददीत ॥
- ६८ संवत् ९५६ माघ शुदि ६ ॥

१ वांशो व्यासेषो २ वांशो सामान्य दानफलमवैत्य. ३ छंद श्लो६ अनुष्टुप् ४ वांशो यस्य यस्य
यदा मुनिस्तस्य तस्य तदा फलं ५ छंद छन्दोग ६ वांशो दत्तानि ७ वांशो नि धर्माय यशस्कराणि ।
निर्मात्र्यवान्.

વઢવાણના ધરણીવરાહનું દાનપત્ર^૧

શક સં. ૮૩૬ પોષ સુદિ ૪

આ દાનપત્રની પ્રતિકૃતિ ડા. બર્ગેસે મને આપી હતી. આ દાનપત્ર ધોળકા ધંધુકાના જુના માર્ગે આવેલા હડાલા ગામ પાસેના કેટલાક કોળીઓએ શોધી કાઢેલું હતું. આનું કાગળનું રાખિંગ કર્નલ વોટસને મને કૃપા કરી આપ્યું હતું; મને લાગે છે કર્નલ વોટસનને અસલ પતરાં મળ્યાં હતાં. દાનપત્રના થીન અર્ધ ભાગની સીસા ઉપરની છાપ મેં છ વર્ષ અગાઉ હડાલાના એક સોની પાસેથી મેળવી હતી.

આ દાનપત્ર બે અર્ધ ઉપસેલાં પતરાં ઉપર લખેલું છે જેનું માપ ઉંચાઈમાં ૧૨ " છે તળીએ ૧૧ " પહોળાં છે. કડીઓ મારેનાં કાણાં જેવામાં આવતાં નથી. લેખ ઘણી જ સારી દશામાં સાચવવામાં આવ્યો છે. કૃતિ પણ ઘણી જ સંભાળપૂર્વક અને ઉત્તમ છે.

આ લેખની લિપિ કાયરથ નાગરી છે, જે આપણને દ્વિત્વદુર્ગ અને ભરૂચના પ્રુવ ડ ત્રીજાના રાઠોડ લેખમાં અને બાઈકનાં પિનિદિ પતરાં ઉપર માહુમ પડે છે. માત્ર થોડા જ અક્ષરોમાં ભેદ છે. હડાલા શાસનનો ઐતિહાસિક ભાગ શિવના ધનુષ્યમાંથી ઉત્પત્ત થયેલો આપ નાગનો વર્ધમાનેના ખંડેશીઆ રાજાઓના અત્યાર સુધી અજ્ઞાત એક વંશની હૈયાતી પ્રકટ કરે છે. મૂળ પ્રુવ આપને બાદ કરીને વંશાવળી નીચે પ્રમાણે છે:—

૧ વિક્રમાર્દ

૨ અદક

૩ સુલકસિ

૪ પ્રુવભટ

૫ ધરણીવરાહ

ધરણીવરાહનું દાનપત્ર શક સંવત ૮૩૬ અગર ઇ. સ. ૯૧૭-૧૮ નું હોવાથી અને હિન્દી પેઢીના સમય આશરે ૨૬ વર્ષનો હોવાથી, વિક્રમાર્દને આપણે આશરે ઇ. સ. ૮૦૦ માં મૂકી શકીએ.

ધરણીવરાહ વર્ધમાનમાં રહેતો હતો, જે હાલનું વઢવાણ શહેર છે. આની સાબિતી ૧૨ મી તેરમી સદીના જેન અને હાલનાં બ્રાહ્મણ ગ્રંથકારોનાં લખાણો પરથી થાય છે. જેમાં વઢવાણને વર્ધમાન અથવા વર્ધમાનપુર નામ આપવામાં આવ્યું છે. અદાણ એ હાલનું હડાલા છે; ત્યાંથી આ પતરાંની ઉપલબ્ધિ છે.

આ દાનપત્રનો આશય શિવદેવાચાર્યના પુત્ર મહેશ્વરાચાર્યને તેની વિદ્યાના સન્માનાર્થે એક વિકળ નામનું ગામ દાનમાં આપવાનો છે. આ મહેશ્વરાચાર્ય આમર્દકસન્વાનનો હતો. આમર્દક કાળ ભેરવનું નામ છે. તેથી એમ સાબિત થાય છે કે આ આચાર્ય શિવ પંથનો હતો. ગુજરાતમાં જો કે શેવમત પ્રધાન ન હતો, તોપણ અગાઉ તે સુલકમાં શેવમત પ્રવર્તતો હતો. મધ્ય ગુજરાતમાં નકુદીશીના મઠોનાં ખંડેર ઘણી જગ્યાએ માહુમ પડે છે. વળી, અલુહિલવાડના જુના સોલંકી રાજાઓ શેવપંથી હતા અને આ શેવપંથ પાછળથી ઘણી વેળાવ રીતોથી પૂરાઈ ગયો હતો.

अक्षरान्तर

- १ ओं पुण्यं व्योमसरिज्जलेन बहता चंद्रांशुभिः
- २ शीतलं सत्पुष्पं कनकारविन्दनिचयो निर्व्वाणसंपत्फ
- ३ लं व्यालालीविषकन्दलीमृगपतिप्रांतं न संतापदं श्री-
- ४ धन्धेश्वरमूर्ध्नि सुखदं बस्ताज्जटाकाननं ॥ [१ ॥] ध्यानात्पूर्वमुवाच
- ५ सप्रतिखं शंभुं प्रणम्यावनी ध्यानाध्यासितलोचने त्वयि विमो पीडा-
- ६ महं नासुरीं । शक्ता सोढुमित्यर्थमुद्धतवपू रक्षाक्षमः शक्तिमान्
- ७ स्वाच्चापावरमेश्वरेण विहितश्चापामिधानो नृपः ॥ [२ ॥] अपि च ॥ नीरन्ध्रो गत-
- ८ कंटको ऽक्षततनुः सञ्छायमूर्त्तिः सदा सत्पत्रोपि विपत्रतामनुगतः सेव्यो
- ९ स्त्यगम्यो द्विषां । शश्वत्सौर्यफलप्रदोपि सुतरां वृद्धेर्विघातात्मनो भूभृन्मूर्ध्नि
- १० कृतास्पदोपि नतिमान् श्रीचापवंशोपरः ॥ [३ ॥] तस्मिन्नुष्णरुचेर्वभूव
सदृशः श्री-
- ११ विक्रमाकौ नृपः संपन्नाखिलशक्तिषड्गुणयुतो राजा ततो प्यङ्कः । तस्माच्छ्रीपुल
- १२ केसिभूभृदजनिं क्षमापालचूडामणिः संजातः पृथिवीपतिर्भुवभटो धर्मस्य मूर्त्ति-
- १३ स्तवः ॥ [४ ॥] तस्यानुजः सकलभूपनतांघ्रिपद्मः पद्मावपुष्यभिरतो धर-
णीवराहः ।
- १४ जातोखिलप्रणयिकरूपतरुर्महात्मा लीतावतीमुखसरोरुहराजहंसः ॥ [५ ॥] किं
- १५ शौर्यं प्रभुता पुराभिहणनं गम्भीरता सत्यता प्रोत्साहः किमुतोच्यतामसदृशो यस्य
- १६ प्रतापो महान् । औदार्यं कुलजावतीपतिसुतेष्वत्यादरः कोप्यसौ येनैवं मुहुरेति मो-
- १७ हममला कष्टं कवीनां मतिः ॥ [६ ॥] यस्त्यागशौर्यसौभाग्यगर्वितः कर्ण-
पार्थकुसु-
- १८ मशरान् । हेपयतीवाधिकतरनिजचरितैर्लोल्यैव नृपः ॥ [७ ॥] ० ॥ नयं
च प्राप्ता
- १९ चलश्रीरपि सहजविवेकादेवमभावयत् । चत्वरनिहितानिलाहृतदीपशिखा-
- २० समानमायुरारोग्यादिकं ॥ यत्पश्य तादृग्वलसमन्विता अप्यस्मदादिपूर्ववंशजा
- २१ तथाविधाविधिविलसितविशेषात् । कीर्त्तियशोनाममात्रावशेषीभूताः समभ
- २२ वन् । तद्वरं धर्मविषयमेव मनो विहितं । दानशीलतपो भावनात्मके च धर्मे
- २३ प्रायो राज्यावस्थितनृपाणां । दानभावेन एव प्रवर्जिते । तद्वसुन्धरादिदानं स्वर्ग-

पतरुं बीजुं

- १ सोपानमाकलय्यामितगुणभाजनेन व-
  - २ ह्यमानावस्थितेन समधिगताशेषमहाशब्दम-
  - ३ हासामंताधिपतिश्रीधरणीवराहेण स्वपितामहना-
  - ४ माङ्कितमङ्गलकदेशमन्यं च भूयान्सं । राजाधिराजपरमे-
  - ५ श्वश्रीमहीपालदेवपादप्रसादतः समनुशासता सता
  - ६ यथा दानं प्रवर्त्तितं । तथासौ सर्वान् स्वसम्बध्यमानभाविभूषान् न्या-
  - ७ श्व राष्ट्रपतिग्रामपतिभोगिकमहत्तरकुटुंबिकपांचकुलिकदण्डपा-
  - ८ सिकमध्यग्रभृतीन्समनुबोधयत्यस्तु वः संविदितं । यथा मया माता-
  - ९ पित्रोरात्मनश्च पुण्ययशोमिवृद्धये तथैवाभूमिफलावाप्स्यर्थं श्रीमदामर्दकसन्तानी-
  - यश्रीशिवदेवाचार्यमुत श्रीमहेश्वराचार्याय । विद्याधनं
  - १० कन्यिकास्थलीसंबध्यमानः विकलाभिधानग्रामः ससीमापर्यन्तः सदाष्णीमोग-
  - ११ भागः सदण्डदशापराधः सवृक्षमालाकुलः सकलराजकीयानामहस्तप्रक्षे-
  - १२ णीयः अपरिपन्यनीयश्च प्राप्तोदगयनमहापर्वणि परमभवत्या मया उद्-
  - १३ क्रातिसर्गेण प्रतिपादितः । यस्य चाघाटनानि पूर्वतः उत्तरक्काभिधानग्रामः
  - १४ दक्षिणतः खिक्खिरिआणकाभिधानग्रामः । अपरतः कुरलाभिधानग्रामः । उत्त-
  - १५ रतः शणाइचाणकाभिधानग्रामः । एवं चतुराघाटनोपलक्षितोयं विकलाभिधान-
  - ग्रामः सो-
  - १६ येनाचंद्रार्कागर्णवक्षितिसरित्पर्वतकालीनः श्रीमहेश्वराचार्यस्य पुत्रपौत्रान्वयन्याये-
  - १७ न भुंजतो भोजयतो वा न केनचिद्व्यासेधनीयः॥०॥ यत् उक्तमेव भगवता वेदव्या-
  - १८ सेन व्यासेन ॥ बहुभिर्व्यसुथा मुक्ता राजभिः सगरादिभिः । यस्य यस्य यदा
  - भूमिस्तस्य तस्य तदा
  - १९ फलं ॥ यदि वर्षसहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः । आच्छेत्ता चानुमंता च ता-
  - न्येव नरके वसेत् ॥
  - २० यानीह दत्तानी पुरा नरेन्द्रैर्द्वानानि मर्मार्थयशस्कराणि ॥ निर्माल्यवान्तप्रतिमानि
  - तानि कां ना-
  - २१ म साधुः पुनरावदीतेति ॥ शक संवत् । ३ ड ५३९ पौष सुदि ४ उत्तरायणे ॥
  - यथा चैतदेवं त
  - २२ था ग्रामं दाता स्वहस्तमारोपयति । स्वहस्तोयं श्रीधरणीवराहस्य
  - २३ लिखितं चैतद्राजादेशात् साधिविग्रहिकमर्हिदकेन
  - २४ पार्थिल्यमुत्तेनेति ॥

५. ४ वांछे मूयांसं. ५. ५ वांछे मुषानन्या. ५. १० वांछे स्वसीमा. ५. १५ वांछे वैशिकः; वज्रं.
५. २० वांछे धर्मात्थि. ५. २८ श्रीणे अमर येऽस्त कही शक्रतो नथी.

ભાષાન્તર :

ૐ !

(૧) શ્રી ધન્યેશ્વરના શિરપરની જટાનું વન, જે વ્યોમસરિતાના વહેતા જળથી પવિત્ર બન્યું છે, ઇન્દુકિરણથી શીતલ થયું છે, જે મોક્ષના સુખ રૂપે સુવર્ણનાં કમળ અને કૃણ જેવાં ઉત્તમ કુસુમ ધારે છે, જે સર્પોની શ્રેણી, કંઠના કન્દલી વિષ અને વ્યાઘ્રચર્મ પર્યંત છે છતાં દુઃખદાયી નથી તે વખતે સુખ અર્પો.

(૨) તે ઉડા ધ્યાનમાં મગ્ન થયો તે પહેલાં શંભુને પૃથ્વીએ નમન કરીને ગર્જિત અવાજે કહ્યું:—“જ્યારે તમારાં લોચનમાં ધ્યાન વર્તે છે ત્યારે હે પ્રભુ ! અસુરોથી ઉદ્ભવેલી વિપત્તિ સહેવા હું અશક્તિમાન છું.” પછી પૃથ્વીના અર્થે તેના આપમાંથી વિપુલ અને કદાવર હોવાથી તેનું રક્ષણ કરવા સમર્થ આપ નામનો પ્રતાપી નૃપ તે પરમેશ્વરે સન્ન્યો.

વળી:—

(૩) દોષરહિત અને પક્ષમાં કંઈક વિનાના અક્ષત તનુવાળો, અતિ ઉન્નતવળ ઉત્તમ અરિ ધારતાં છતાં નિત્ય સત્પત્ર, વિપત્તિમાંથી રક્ષણ કરી અન્યને સદા સુખનું કૃણ આપે છે, છતાં તેની ઉજ્જ્વલતામાં વૃદ્ધિ આપે છે, જે અન્ય નૃપોના શિર પર સ્થાન પસંદ કરે છે છતાં દેવો અને શુદ્ધો પાસે નમ્ર છે તેથી વિપત્રની સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરનાર, સર્વથી ઉત્તમ આપવંશ સેવા કરવા યોગ્ય છે અને તેના શત્રુઓથી અજિત છે.

(૪) તે વંશમાં સૂર્ય સમાન, રાત્ર્યશ્રી અને નૃપના છ શુભસંપત્ત શ્રી વિક્રમાર્ક નૃપ જન્મ્યો હતો. તેનાથી અડધું નૃપ અવતર્યો તેનાથી ભૂમિપાલોમાં મણિ શ્રીપુલકેસિ નૃપ જન્મ્યો તેમાંથી ન્યાયની મૂર્તિ દ્રુવભટ્ટ નૃપ અવતર્યો.

(૫) તેનો અતુલ, જેનાં ચરણકમળને સર્વ નૃપો નમન કરે છે, જે રાત્ર્યશ્રીને ભેટી સુખ પ્રાપ્ત કરે છે, જે સર્વ ભિન્નેને કલ્પવૃક્ષ સમાન છે, જે મહાત્મા છે અને (તેના અન્ત-પુરમાં) સુંદરીઓનાં મુખકમળમાં રાજહંસ છે તે ધરણીવરાહ હતો.

(૬) તેનાં શૌર્ય, પ્રભુતા, નગરોનો નાશ, ગાંભીર્ય, સત્યતા, મહાન ઉત્સાહ, કે અતુલ મહિમાનું વર્ણન શા માટે કરવું ? ઉદારતા અને તે ઉચ્ચજન્મના નૃપોના પુત્રો માટે અતિ માન અને પ્રભાવ વર્તે છે, જેથી ખરેખર ! કવિઓની શુદ્ધમાર્ગ વારંવાર મુંઝાઈ જાય છે.

(૭) દાન, શૌર્ય, ને સૌંદર્યના મહવાળા આ નૃપે કહ્યું, પાર્થ અને કુસુમશર દેવને તેમના કરતાં અધિક વિક્રમથી રહેલાછથી શરમાવ્યા.

અને તેણે અચલ શ્રી પ્રાપ્ત કર્યાં છતાં વિવેક મતિથી આમ વિચાર કર્યો:—

“ભવિત, સુખાદારી આદિ પવન લાગતા અને આંગણમાં મૂકેલા દીપકની જ્યોત સમાન છે. મારા વંશના કે અન્ય પૂર્વના નૃપો અતિ શક્તિમાન હોવા છતાં તેમના યશ, ખ્યાતિ, અને નામ (સવાય ભાગ્યની અદ્ભુત લીલાથી કંઈજ રહ્યું નથી. તેટલા માટે પૂણ્ય કર્મની પ્રાપ્તિમાંજ (દરેક જને) હૃદય લગાડવું વધારે શ્રેય છે, અને જ્યારે દાન, સદાચાર, તપ અને ધ્યાનથી પૂણ્ય પ્રાપ્ત કરાય ત્યારે નૃપોએ નિલય દાન કર્યો છે અને ધ્યાન ધર્યો છે.”

આથી ભૂમિદાન સ્વર્ગની સીડી સમાન છે, એમ માનીને મહાસામંતોના અધિપતિ, અમાપ શુભનિધિ, સર્વ મહાશયદ્રાસ કરનાર, વર્ધમાનમાં નિવાસ કરતા, ‘રાત્રિધિરાજ’ અને ‘પરમેશ્વર’ શ્રીમહીપાલદેવના ચરણના પ્રસાદથી, અડધુંક વિષય, જે તેના પિતામહના નામ

ઉપરથી કહેવાતો, અને અન્ય વિષયમાં અનુશાસન કરે છે તે શ્રી ધરણીવરાહ એવી રીતે દાન કર્યું છે કે તેના વંશના કે અન્ય ભાવિનૃપો, રાષ્ટ્રપતિ, ગ્રામપતિ, લોગિક, મહત્તર, કોર્ટ-બેંક, પંચકુલિક, દણ્ડપાસિક, મધ્ય વર્ગના જનો, આદિને નીચેનું શાસન જાહેર કરે છે:—

તમને જાહેર થાઓ કે પરમ ભક્તિથી ઉત્તરાયણને દિને મારાં માતાપિતા અને મારા પુણ્ય-યશની વૃદ્ધિ માટે અને પરલોકમાં કૃણ પ્રાપ્તિ માટે, વિખ્યાત આમરકક ગોત્રના શ્રી શિવદેવા-ચાર્યના પુત્ર શ્રી મહેશ્વરાચાર્યને તેની વિધવાના ઉપહાર અર્થે કંચિકા સ્થલીમાં આવેલું ચિંકલ ગામ તેની સીમા પર્યંત દાણીભાગલોગ, ઉત્પન્નમાં હિરસા સહિત, દશ અપરાધનાં કૃત્યોના નિર્ણય અને દણ્ડ સહિત, વૃદ્ધોની હાર સહિત, રાજપુરોના હસ્તપ્રદેશપણ અને પ્રતિબંધમુક્ત મારાથી પ્રાણીના અર્ધ્યથી અપાયું છે. તેની સીમા: પૂર્વે:—ઉત્તર કક્ક ગામ: દક્ષિણે:—કિકખરિ આણક ગામ; પશ્ચિમે કુરલ ગામ અને ઉત્તરે શણાઈ ચાણક ગામ ॥ શ્રીમહેશ્વરાચાર્યના ન્યાયે પુત્રો, પૌત્રી, વંશજોના ન્યાય અનુસાર, આ ચાર સીમાવાળું વિકલ ગામ જે સૈનિકોના પ્રવેશ મુક્ત છે તે ઉદ્ભવતી વેળા હક્ક સહિત, પૂર્વે દેવો અને બ્રાહ્મણોને કરેલાં દાન વર્જ કરીને ભૂમિચ્છિદ્રના ન્યાય અનુસાર, ઉપલોગ કરે અથવા ઉપલોગ કરાવે ત્યારે ચંદ્ર, સૂરજ, સાગર, પૃથ્વી, નદીઓ અને પવંતોના અસ્તિત્વકાળ સુધી કોઈએ પ્રતિબંધ કરવો નહીં. કારણ કે ભગવાન વેદવ્યાસે કહ્યું છે કે: ... .. શક સંવત ૮૩૬ પોષ. શુદ્ધ ૪ ને ઉત્તરાયણને દિને. અને આ પ્રમાણે સર્વ છે તેને સ્વહસ્ત ગામનું દાન દેનાર આપે છે. આ મારા શ્રી ધરણીવરાહના સ્વહસ્ત છે, અને આ પાત્રિયલના મુત્ર સાધિવિશ્વહીક મહિદકથી લખાયું છે.

પરમાર સીયકનાં હરસોલનાં બે દાનપત્રો (ચાર તામ્રપત્રો)^૧

વિ. સં. ૧૦૦૫ માઘ વ. ૩૦ બુધવાર

ઇ. સ. ૯૪૯, ૩૧ જાનેવારી

ગુજરાતમાં અમદાવાદના પ્રાંતિજ તાલુકાના હરસોલ ગામમાં રહેતા વિસનગરા નાગર બ્રાહ્મણ ભટ્ટ મગન મોતીરામના કબજામાં આ દાનપત્રો છે. અમદાવાદના રા. બ. ટ્રેશવરલેલ હ. ધ્રુવને તેની ખબર પડી અને મહા મુશ્કેલીથી તેનો ફોટોગ્રાફ લેવા તથા જોવા માટે તે માલિક પાસેથી મેળવ્યાં. તેમણે તે ફોટોગ્રાફ તામ્રપત્રો પ્રસિદ્ધ કરવા માટે આપ્યા તેમ જ રા. ડાહ્યાભાઈ. પી. દેરાસરીની મદદથી ખુદ પતરાં થોડા દિવસ માટે મળ્યાં અને તેના ઉપરથી છાપ લેવામાં આવી.

બે દાનપત્રો “ અ ” અને “ બ ” નાં બંને પતરાં છે અને બંધાં અંદરની બાબતોએ કોતરેલાં છે. રા. બ. ધ્રુવને તે મળ્યાં ત્યારે બે પતરાં ઠીકથી બાંધેલાં હતાં, જ્યારે બીજાં બે છૂટાં હતાં. આ ચારમાંથી એક જ ઉપર ગરૂડનું ચિત્ર છે તેથી તેમ જ આ દાન એક જ રાત્રીએ એક જ દિવસે બાપ તથા દીકરાને આપેલ છે. તેથી સંભવ છે કે આ ચારે પતરાં સાથે બાંધેલાં હશે. “ અ ” દાનપત્ર એટલે કે બાપને આપેલા દાનપત્રના બીજા પતરાની ડાબી બાબત નીચે ગરૂડનું ચિત્ર છે અને તેના ડાબા હાથમાં સર્પ છે. ગરૂડનું ચિત્ર કેટલાંક રાષ્ટ્રકૂટનાં તામ્રપત્રોમાં, સીયકના અમદાવાદના વિ. સં. ૧૦૨૬ ના તામ્રપત્રમાં તેમજ સીયકના પુત્ર અને પૌત્ર વાકપતિ સુંજ અને લોજનાં દાનપત્રોમાં પણ જોવામાં આવે છે.

“ અ ” ના પહેલા પતરામાં ૧૬ પંક્તિ છે અને બીજામાં ૧૧ મળી કુલ ૨૭ પંક્તિ છે. “ બ ” માં ૧૩ અને ૧૬ મળી કુલ ૨૯ પંક્તિ છે. પહેલાનાં પતરાં સારી રીતે કોતરેલાં છે, બીજામાં અટકળ ન રહેવાથી શરૂઆતમાં મોટા અક્ષર કોતરી છેવટમાં સંકોચ લોગવવો પડેલ છે.

ઇ. સ. ૬૨મી સદીમાં વપરાતી એટલે કે પરતાપગઢના પ્રતિહાર મહેન્દ્રપાલ બીજાના સં. ૧૦૦૩ ના તામ્રપત્રમાં વપરાયેલ છે તેવીજ આમાં પણ લિપિ છે. કેટલાક અક્ષરો પ્રાચીન પદ્ધતિથી લખેલા છે તેમજ કેટલાક જરા અર્વાચીન લાગે છે. લાપા સંસ્કૃત છે અને શરૂઆતના તેમ જ અંતના શ્લોકો બાદ કરીએ તો બાકીનો બધો લાગ ગદ્યમાં છે.

દાનપત્રો નૃસિંહાવતારની સ્તુતિથી શરૂ થાય છે. પછી અમોઘવર્ષ અને અકાલવર્ષનો ઉલ્લેખ છે અને તેનાં બિરૂદો પરમભદ્રારક મહારાજાધિરાજ અને પરમેશ્વર આપેલાં છે. અકાલવર્ષને અમોઘવર્ષનાં ચરણનું ધ્યાન કરનાર તરીકે વર્ણવેલો છે. તેનાં પૃથ્વીવલ્લભ અને શ્રી-વલ્લભનરેન્દ્ર એમ બે બીજાં બિરૂદો છે. આ બે રાત્રીઓ^૨ માલખેડના રાષ્ટ્રકૂટ વંશના કાં તો અમોઘવર્ષ ૧ હો અને કૃષ્ણ બીજો જેણે જન્મે મળીને ઇ. સ. ૮૧૪-થી ૯૧૧ સુધી રાજ્ય કર્યું હતું તે અથવા તો અમોઘવર્ષ ૩ જો અને કૃષ્ણ ૩ જો (૯૩૪ થી ૯૬૧ ઇ. સ. સુધીના)

૧ જો. ઈ. વો. ૧૯ પા. ૨૩૬ કે. એન, દીક્ષિત અને ડી. બી. હિરેકર ૨ કૃષ્ણ ૩ જોનાં કરદાતાં રા. સ. ૮૮૦ ના તામ્રપત્રો(જો. ઈ. વો. ૪ પા. ૨૭૮)માં આ બંધાં બિરૂદો આપેલાં છે અને તે જ રાત્રીનાં દેવદીનાં રા. સ. ૮૬૨ નાં તામ્રપત્રો(જો. ઈ. વો. ૫ પા. ૧૮૮) માં પરમાદેશ્વર એ એક બિરૂદ વધારે છે. આ તામ્રપત્રની સાલ ૬૪૬ અને દેવદીની સાલની વચમાં છે. સંભવ છે કે કૃષ્ણ ૩ જો સીયકના સર્વોપરી રાત્રી હતો અને તેથી તેનું નામ આમાં અગ્રસ્થાને મૂક્યું છે. મહામણ્ડલિક શ્રીમણ્ડિ બિરૂદથી ઉપરની કદપનાને ટકા મળે છે. પણ બીજી રીતે જોતાં નરેન્દ્રપાદાનામ્ સખ્તે રાષ્ટ્રકૂટ બીજાને ઉદરેશીને હોય, એ વધુ સંબંધિત લાગે છે.

હોવા જોઇએ. આંહી સુત્રદાનો અમુક ભાગ કોતરનારે ભૂલથી મૂકી દીધો લાગે છે. કારણ કે પછી તરત જ તે કુટુંબમાં અપૈપરાજ નવ્યો, જેનો દીકરો વૈરિસિંહ હતો, એમ લખેલ છે. તેની પહેલાના શબ્દો નરેન્દ્રપાદાનામ્ બંધાયેલતા નથી. ત્યારબાદ વૈરિસિંહનાં વખાણ આવે છે અને ત્યાર પછીના શ્લોકમાં તેને સીયક પુત્ર પ્રાપ્ત થયાનું લખ્યું છે. પછીના ગદ્યભાગમાં સીયકનાં વખાણ છે અને તેને મહામણ્ડલિક, ચૂડામણિ અને મહારાજધિરાજપતિ એમ લખ્યો છે. યોગરાજ ઉપર કૃતેહમંદ ચડાઈ કરીને પાછા વળતી વખતે રાજાનો મહી નદીને કાંઠે મુકામ હતો. ત્યાં શિવનાથની (ઘણું કરીને સરનાલની) પૂજા કરીને મોહડવાસક વિભાગમાંનાં કુંભા-શેટક અને સીહુકા ગામો અનુક્રમે ગોવર્ધનના દીકરા લલ્લોપાધ્યાયને અને તેના દીકરા નીના દીક્ષિતને દાનમાં આપ્યાં. તેઓ આનન્દપુરના નાગર બ્રાહ્મણ હતા અને તેનું ગોત્ર ગોપાલિ (ગોપાલ) હતું. દાપકા જેના મારકૂત દાન અપાયાં તેનું નામ કક્કર શ્રી વિષ્ણુ હતું. કાયસ્થ ગુણધરે દાન લખ્યું હતું. છેલ્લી પંક્તિમાં રાજા સીયકની સહી છે.

તિથિ વિ. સં. ૧૦૦૫ સાધ વ. ૩૦ બુધવાર આપેલ છે જે ઇ. સ. ૯૪૬ ની ૩૧ જાન-વારી સાથે મળે છે. તેથી સંવત કાર્તિકાદિ ૨ ગત વર્ષ મુજબ ગણેલ છે અને માસ અમાન્ત છે. જાનનું પ્રયોજન અન્દ્રાક યોગ પર્વ છે, એટલે કે અમાસ એમ સમજવું જોઇએ. સૂર્યઅંશ ૬૯૫વાની જરૂર નથી, તેમ તે તિથિએ શક્ય હતું પણ નહીં.

આ પત્રનાં ઇતિહાસ માટે ઘણાં ઉપયોગી છે. કારણ કે પરમાર વંશનાં સૌથી પ્રાચીન દાનપત્રો હોઇને શુજરાતના ઇતિહાસ સાથે ઘણો સંબંધ છે. આવડા રાજ્યનાં છેવટનાં વર્ષ- (૯૪૦ થી ૯૬૦ ઇ. સ. સુધીનાં) ના ઇતિહાસ માટે જૈન ગ્રંથો બહુ જ પરસ્પર વિરોધવાળા જણાવ્યા છે. બો. ગે. વો. ૧ ભાગ ૧ પા. ૧૫૫ મે ડા. ભગવાનલાલ ઇંદ્રજી પણ લખે છે કે અણહિલવાડના આવડા વંશનો ઇતિહાસ ૧૨ મી સદી પછીની સોલંકી ઇતિહાસકારની દંતકથા ઉપરથી ઉપજાવેલો હોવાથી તે વખતના લેખો ન મળે ત્યાં સુધી ભરોંસાલાયક ગણાશે નહીં. ઇ. સ. ૯૧૪ પછી માલખેડના રાષ્ટ્રકૂટોનો અમલ શુજરાત ઉપર ક્યાં સુધી કાયમ હતો તે નક્કી કરવા કાંઈ પણ સાધન નથી તેથી તે અનુમાન કરે છે કે આલુક્ય રાજા તૈલ અથવા તૈલપે તેઓનો ઇ. સ. ૯૭૨ માં નાશ કર્યો ત્યાં સુધી તેઓનો અમલ ચાલુ હતો. આ બાબતમાં આ દાનપત્રો ઘણે અંશે અજવાળું પાડશે. આમાંનો યોગરાજ અણહિલવાડ પાટણના આષોક્ષટ અગર આવડા વંશનો (કેટલાક જૈન પ્રબંધની માન્યતા મુજબ આવડા વંશનો વિ. સં. ૯૯૮ માં નહીં, પણ વિ. સં. ૧૦૧૭ માં અંત આવ્યો એમ માનીએ તો) અગર દક્ષિણ કાઠિયાવાડના આલુક્ય વંશનો રાજા હતો. યોગરાજ ઉપર ચડાઈ કરીને વળતાં સીયકે મહી નદીને કાંઠે (સારનાલ પાસે) મુકામ કર્યો હતો તે ઉપરથી જણાય છે કે યોગરાજની રાજધાની મહી અને ખેટક મણ્ડલ જે તેના કબજામાં હતાં તેની પશ્ચિમમાં હોવી જોઈએ. પાટણના આષોક્ષટ દક્ષિણ કાઠિયાવાડના આલુક્યો કનોજના પ્રતિહાર રાજાનું સર્વોપરીપણું સ્વીકારતા હતા. અને પ્રતિહારના હુશમન રાષ્ટ્રકૂટ સાથે સીયકને ઘાટો સંબંધ હતો તેથી યોગરાજ ઉપરની તેની ચડાઈનો ખુલાસો થાય છે.

આ દાનપત્રોનો સીયક તે વાકપતિ મુંજનો પિતા^૧ સીયક ખીજા નિઃશંક માનવો જોઈએ. મુંજનાં ધરમપુરી તાઅપત્રો^૨ ઇ. સ. ૯૭૪ નાં એટલે કે ખરોળર ૨૫ વર્ષ પછીનાં છે. મેળલ ડકે^૩

૧ જુઓ એ. ઇ. વો. ૧૬ પા. ૧૭૮ નોટ ૨ જુઓ એ. ઇ. વો. ૧૮ પા. ૩૨૧ ૩ બા. ગે. વો. ૧ ભાગ ૧ જુઓ. ૧૩૧ ૪ જુઓ એ. ઇ. વો. ૯ પા. ૨ ૫ જુઓ ઇ. એ. વો. ૬ પા. ૪૮. ૬ કોનોચીક એફ ઈડાયા પા. ૬૨ ૭ જા. જર્નલ એફ ઈડાયાન દીસરી વો. ૪ પા. ૮૦

સીયક ધીબની સાલ ૬૫૦ ઈ. સ. ની કદવી છે તે કદાચ મુંજનાં તામ્રપત્ર ઉપરથી જ હશે. વિ. સં. ૧૦૨૬ નાં અમદાવાદનાં પતરાંમાંના પશુ આજ સીયક છે. આમાં તેમ જ ધીબનાં દાનપત્રોમાં તેના બાપનું નામ વૈરિસિંહ આપેલું છે.

વાકપતિ મુંજના તામ્રપત્રમાં વૈરિસિંહના બાપનું નામ કૃષ્ણ આપેલ છે તે અને આ તામ્રપત્રમાંના બપૈપ રાજ અને યરિમલના નવસાહસાંકચરિતમાંના અને ઉદયપુર પ્રશસ્તિમાંના વાકપતિ ૧ હો તે બધા એક જ હોવા ભેદબે. બપૈપ તે વાકપતિનું પ્રાકૃત રૂપ છે તે ધ્યાનમાં રાખવું ભેદબે.

ઉદયપુરપ્રશસ્તિમાં વૈરિસિંહ ૧ હો અને સીયક ૧ હો એમ બે નામ આપેલ છે. પણ તેના સંબંધમાં ઐતિહાસિક ઉલ્લેખ નથી. તેથી તેઓ એક ધીબ પછી ગાદીએ આવ્યા હશે, પણ તેઓએ પોતાની સત્તા જમાવી હશે નહીં. તે વંશનો બપૈપ અગર વાકપતિ અગર કૃષ્ણ જ પ્રથમ બહાર આવ્યો હશે.

આણુ પર્વત ઉપર યજ્ઞના અગ્નિમાંથી ઉત્પન્ન થયેલ પરમાર નામના મૂળ પુરુષનો ઉલ્લેખ આ તામ્રપત્રમાં નથી. અગ્નિકુળ સંબંધી મી. સી. વી. વૈદના નિબંધમાં તેણે કહ્યું છે કે ચાર વંશમાંથી માત્ર પરમાર વંશે પોતાની ઉત્પત્તિ અગ્નિમાંથી કદવી છે. પરમારવંશનાં સૌથી પ્રાચીન આ તામ્રપત્રોમાં તે સંબંધી કંઈ પણ ઉલ્લેખ નથી.

વાકપતિ મુંજનાં બિરુદો અમોઘવર્ષ, પૃથ્વીવલ્લભ અને શ્રીવલ્લભ વિગેરેનો ખુલાસો જે હબ્બુ સુધી થયો નથી તે પણ આ તામ્રપત્રોમાં દેખાડેલા રાષ્ટ્રકૂટ સાથેના પરમારના સંબંધથી થાય છે. અમોઘવર્ષ ૧ હો અને અઠાલવર્ષ (કૃષ્ણ ૧ જો) એ બેનાં જ નામ આમાં આપેલાં છે તે ઉપરથી સંભવ્ય છે કે તે બેને માટે પરમારોને વધુ મળતા હશે. બે વંશે વચ્ચેના સંબંધ શો હશે તે કદવી શકાતું નથી, પણ એમ અનુમાન થાય કે કદાચ રાષ્ટ્રકૂટની પુત્રીમાંથી પરમારો ઉતર્યા હોય. જેમ વાઠાટક તામ્રપત્રોમાં શુભ રાગંઓ કે જેમાંથી રાણી પ્રભાવતી ઉવરેલી છે તેનું વર્ણન છે તેમ આમાં પણ હોય, એ સંભવિત છે. અગર એવો પણ સંભવ છે કે ઈ. સ. ૯૦૦ માં કૃષ્ણ ધીબએ ગુજરાત ઉપર ચડાઈ કરી ત્યારે બપૈપ રાજ તેના સેનાપતિ હોય અને તે અગર તેના દીકરા વૈરિસિંહે ગુજરાતમાંથી માળવામાં જઈને પોતાનાં વંશનું રાજ્ય સ્થાપ્યું હોય.

આ તામ્રપત્રો ઉપરથી જણાય છે કે સીયકની રાજધાની માળિવામાં હતી, કારણકે તે મહીની પૂર્વમાં પંચમહાલ અને આણુઆ રાજ્યમાં થઈને કુચ કરતો હતો. ગુજરાતમાં છેવટ ખેટકમંડલ સીયકના કબજામાં હોવું ભેદબે. રાકુપતિ અગર રૂદ્રપાટિના રાજને સીયકે હરાવ્યો એમ નવસાહસાંકચરિતમાં લખ્યું છે તે કદાચ આમાં લખેલો ચોગરાજ હોય. આ લેખના સમયે જો કોઈ સર્વેપરી રાજા (કદાચ રાષ્ટ્રકૂટ રાજા) ના તાબામાં સીયક હતો એમ માનીએ તો ઉદેપુરના લેખમાંથી જણાય છે કે રાષ્ટ્રકૂટ રાજા જોદિંગને (આશરે ઈ. સ. ૯૭૦ માં) હરાવ્યો હતો.

આ તામ્રપત્રોના સમય પછી વિ. સં. ૧૦૨૬ સીયકના અમદાવાદના તામ્રપત્રની તારીખ સુધી પરમારોના ગુજરાત સાથે સંબંધ હતો. જો કે અણહિલવાડના ચાલુક્ય વંશનાં સ્થાપક મૂલરાજે ઉત્તર ગુજરાતમાં પોતાના અમલ બેસાડ્યો હતો. એમ જણાય છે કે સીયક વાકપતિ અને સિન્ધુરાજના સમયમાં પરમારોએ ગુજરાત જોડ્યું હશે. ઈ. સ. ૯૭૫ માં મૂલરાજ લાટ એટલે કે દક્ષિણ ગુજરાતના સેનાપતિ બારખ સાથે લડતો વર્ણવ્યો છે. અણહિલવાડ અને લાટ વચ્ચે તે વખતે પરમાર હોય તો ઉપરની લડાઈ સંભવે નહીં. વિ. સં. ૧૧૦૩ ની સાલનાં પરમાર

લોજનાં વિલકવાડાનાં વાઝપત્રો^૧ ઉપરથી સમજાય છે કે લોજે ઉત્તર ગુજરાતનો અમુક ભાગ જિત્યો હતો, કારણ વડોદરા રાજ્યના સંખેડા મહાંદના રાજાએ તેની સત્તા સ્વીકારી હતી.

પરમારોનો માલવા સાથે સંબંધ કયારે થયો તે ચોક્કસ નથી. વિ. સં. ૧૦૦૩ ના પરતાળ-ગઢના લેખમાં લખેલ છે કે પ્રતિહાર રાજા મહેન્દ્રપાલ ખીજનો અમલદાર માધવ ઉજ્જન ઉપર રાજ્ય ચલાવતો હતો. આ હકીતથી પરમારોએ ધારનો કબજો લીધાની હકીકતને વિરોધ થતો નથી. પણ ઉજ્જનની આસપાસનો મુલક સીયકના છેવટના ભાગમાં અગર વાકપતિ મુંજના શરૂઆતના વખતમાં મેળાવ્યો હતો.

ખેટક મણ્ડલના રાજાને સીયકના વાખાનો વર્ણવ્યો છે, પણ તેનું નામ કે વંશ આપેલાં નથી. શ. સં. ૮૩૨ (ઈ. સ. ૯૧૦)ના કપડવંજના વાઝપત્રમાં લખેલ છે કે બ્રહ્મવાક વંશનો પ્રચંડ રાષ્ટ્રકૂટ રાજા અકાલવર્ષની મેહેરખાનીથી ખેટક મણ્ડલનું રાજ્ય મેળવ્યું હતું અને હર્ષપુર હાલનું હરસોલ કે જ્યાંથી આ વાઝપત્રો મળ્યાં છે ત્યાં રાજ્ય કરતો હતો. સીયકના સમયમાં ખેટક મણ્ડલમાં રાજ કરતો હતો તે પ્રચંડ વંશનો કેઈ હતો.

સ્થળો પૈકી ખેટક મણ્ડલ તે હાલનું ખેડા અને અમદાવાદનો અમુક ભાગ હોવો જોઈએ. મોહક વાસક તે હાલનું મોહકાસા અગર અમદાવાદના પ્રાંતિજ વાલુકાનું મોહકાસા હોવું જોઈએ. દાનમાં આપેલાં ગામો કુમ્ભારોટક અને સીહકા તે મોહકાસાની પૂર્વમાં ૧૩ માઈલ ઉપરનું કામરોડ અને દક્ષિણમાં ૮ માઈલ ઉપરનું સીકા હતો. મહી ઉપરનું શિવનાથ કે જ્યાં રાજાનો સુકામ હતો તે ખી. ખી. એન્ડ સી. આંધની આનન્દ ગોધરા રેલ્વે જ્યાં મહીને મળે છે ત્યાંનું સરનાલ હોવું જોઈએ.^૨ તે જગ્યા અત્યારે પણ પવિત્ર મનાય છે અને ત્યાં ગલતેશ્વર નામનું શિવનું મંદિર છે. તે આર્કિઓલોજિકલ ખાતા વરફથી રક્ષિત છે. તે કાસરા વાલુકાના કાકેરના જનોદ ગામ પાસે છે અને આનન્દ ગોધરા રેલ્વેના અગાડિ સ્ટેશનથી જવાય છે. આનન્દપુર તે નાગર બ્રાહ્મણોનું મૂળ સ્થાન છે અને અત્યારે તે વડોદરા સ્ટેટના કડી પ્રાંતના ખેરાળુ વાલુકાના વડનગર તરીકે પ્રસિદ્ધ છે. જો કે નાગર બ્રાહ્મણોનું વર્ણન વલ્લી લેખોમાં છે પણ નાગરોનું આ પહેલામાં પહેલું વર્ણન છે.

૧ પુના ઓરીએન્ટલ કોન્ફરન્સનાં પ્રોસીડીંગ્સ ૨ એ. ઇ. વો. ૧૪ પા. ૧૭૭ ૩ આ સુચના મટિ મી. આર. ડી બેનરજીનો ઉપકાર માનવો. જોઈએ જુઓ. એ. રી. આ. સ. વે. સ. ૧૬૨૦-૨૧ પા. ૬૧
લેખ ૪૮

અક્ષરાન્તરં

દાનપત્ર અ

પત્રં પહેલું

- ૧ ઔં વિદ્યુચ્ચક્રકડારકેસરસદાભિર્નૌવુ(વુ)દશ્રેણયઃ શોણં નેત્રહુતાશઙ્વ(વ)-
રમૃતઃ સિર્ષો-
- ૨ કૃતેઃ શાશ્વિનઃ । વિસ્ફૂર્જ્યગલગર્જિતાર્જિતકકુન્માતંગદર્પોદયાઃ સંરંભાસુલય-
ન્તુવઃ સ્વરન-
- ૩ સ્વક્ષુન્દવિષદ્વક્ષસઃ ॥૧॥ પરમગદ્ધારકમહારાધિરાજ પરમેશ્વરશ્રીમદમોઘવર્ષદેવપાદા
- ૪ નુધ્યાતપરમમદ્ધારક મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વર શ્રીમદકાલવર્ષદેવ પૃથ્વીવલ્લભ
શ્રીવલ્લ-
- ૫ મનરેન્દ્રમાદાનાં । તસ્મિન્કુલે કલમપમોદક્ષે । જાતઃ પ્રતાપાગ્નિહુતારિપક્ષઃવ(વ)પૈપ
- ૬ રાજેતિ નૃપઃ પ્રસિદ્ધસ્તસ્માત્સુતો મૃદ્નુ વૈરિસિધૈઃ । [॥ ૨ ॥] દૃપ્તારિવિનિ-
તાવક્ત્રચંદ્રવિ(વિ)વ(વ)કલં-
- ૭ કતા નો ધૌતા યત્થ કીર્ત્યાપિહરહાસાવદાતયા ॥ [૩] દુર્બારરિપુમ્પૂલારણસંગૈકના-
- ૮ યકઃ નૃપઃ શ્રી સીયકસ્તસ્માત્કુલકલ્પદ્રુમોભવત્ ॥ [૪] સ એવંવિધઃ પ્રણત
સકલસામંત-
- ૯ શિરોમણિઃ મરીચિરંજિતચરણયુગલઃ શ્રી લેટકમણ્ડલાધિપતિપ્રતિપતિ પ્રતિવ-
(વ)દ્વ ત્રુક્તિ (?)
- ૧૦ સતૃર્યારવસંત્રસ્તાનેકરિપ્રસમૂહઃ એનેકશંખધ્વનિ વ(વ)ધિરિતર્પચવર્ણપતા-
કારાજીવિરા-
- ૧૧ જિતવિશાલવક્ષ[સ્]સ્થલાવલમ્બિ(મ્બિ)ત કુસુદવા(વા)ન્ધવઃ અતુલદાન-
સંપાદનૈકકલ્પદ્રુમઃ મહામંદ-
- ૧૨ લિક ચૂડામણિમહારાજાધિરાજપતિ શ્રી સીયકઃ સ્વભુજ્યમાન મોહદવાસકવિષય
સંવ(વ)દ્વ કું
- ૧૩ મારોટક આમઃ । સમસ્તરાજપુરુષાન્પ્રતિવાસિજનપદાંશ્ચ વો (વો) ધયત્યસ્તુ
વૈઃ યથા યોગરાજ- ૧*
- ૧૪ સ્યોપરિ યત્રાસમયસંસિદ્ધ કાર્યાનંતર વ્યાઘ્રટિતૈર્મહીનદીતટ નિવાસિભિરસ્માશ્ચંદ્રા-
- ૧૫ કૈયોગપર્વણિ શિવનાથં સમમ્ય[ર્]ચ્યાવ[ધા]ર્થ ॥ વાતાન્નવિન્નમમિદં વસુધા
ધિપત્યમાપાત-
- ૧૬ માત્રમધુરો વિષયોપભોગઃ । પ્રાણાસ્તૈર્જામ્નજલવિંદુસમા નરાણાં ધર્મઃ સત્તા પરમહો

૧ મૂળ પત્રં ૬૫૨થી ૨ ચિહ્ન ૩૫ છે ૩ વાંચો મિત્ર ૪ વાંચો સિદ્ધ ૫ વાંચો કુળ ૬ લીટી
નકામી છે ૭ વાંચો વૈરિસિદ્ધઃ ૮ સ્વભુજ્ય.....પ્રામઃ એ વાંચના આગલા ૩ પાછલા અપ્સ સાથે કાંઈ
સંબંધ નથી ૯ વઃ ૫ થી સંચિદિતં ઉમેરું ૧૦ શીટની ૪૪૨ નથી. ૧૧ વાંચો સ્તુત્વા

वीजुं पतरं

- १७ परलोकयाने ॥ [५] इति जंगदमित्यं सकलमवधार्योपरि लिखितोमामः ससीमा-
तृणगोचरपर्यं [५]
- १८ तः सोपरकरः सर्वदायसमो (मु)पेतः श्रीमदानन्दपुरीय नागराय व्यार्वेयाय
गोपालिस-
- १९ गोत्राय गोवर्धनसुनवे लल्लोपाध्याय मातापित्रोरात्मनश्च पुण्ययसोमिवृद्धये
षष्ठ्यष्टक-
- २० लमंगीकृत्याचंद्रार्कावक्षितिसमकालं परयाभक्त्या शासनेन उदकपुर्वकं प्रति-
पादितै-
- २१ ति ॥ तं निवासि जनपदैर्यथा दीयमानभागभोगकर हिरण्यादि सर्वमाज्ञाश्रवणवि-
धेयैर्मृत्वा
- २२ तत्पुत्रपौत्रादिभ्यः ससुपनेतव्यं । इति बुध्वा अस्मद्वर्षसैरन्यैरपि मावि भोक्तृभिः
मत्प्रदत्त घ-
- २३ र्मदायोयं मनुमंतव्यः पालनयिश्च । उक्तं च । व (व) हुभिर्वसुधा शुक्ता राज-
मिस्सगरादिभिः यस्य
- २४ यस्य यदा मूमिस्तस्य तस्य तदा फलं ॥ [६॥] यानीह दत्तानिपुरानरेन्द्रैर्दा-
नानि धर्मार्थं यशस्कराणि । नि
- २५ र्मास्त्यवान्तप्रतिमानितानि को नाम साधुः पुनराददीत ॥ [७॥] संवत् १००५
माघ व (व) दि ६० बुधे दाप
- २६ कोत्र ठक्कुरः श्रीविष्णुः राजाज्ञया लिखितं कायस्थ गुणधरेणे ॥ स्वहस्तोयं
श्रीसीयक-
- २७ स्य ॥ ८ ॥

અક્ષરાન્તર

દાનપત્ર વ.

પત્રું પહેલું

- ૧ ઓ ^૧વિદ્યુચક્રકકારકેસરસટાભિનાંબુ(બુ)દશ્રેણયઃ શોણં નેત્રહુતાશંકવ(વ)ર
મૃતઃ સિંધાં
- ૨ કૃતે શાક્તિઃ વિસ્ફૂર્જી[દ]ગલગર્જિતાર્જિત કકુન્માતંગ દર્પેદયાઃ સંરંભાઃ સુ-
સ્વયંતુ વઃ ચરનચલુર્નૈદ્વિપદ્વક્ષસઃ ॥ [૧] ॥ પરમમદ્વારકમહારાજાધિરાજ
પરમેશ્વર શ્રી-
- ૩ મદમોઘવર્ષદેવ પાદાનુધ્યાતપરમમદ્વારક મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વરશ્રીમદ્રક્ષા-
લવર્ષદેવ પૃથ્વીવલ્લભ શ્રીવલ્લભનરેંદ્રપાદાનાં । તસ્મિન્કુલે કલ્મષ[મ]ઓષ-
દક્[પે]જાતઃ
- ૬ પ્રતાપામિ હુતારિપક્ષઃ વ(વ)વૈપરાજેતિ ^૧નૃપઃ પ્રસિદ્ધસ્તસ્માત્સુતોમૃદનુ વૈ-
રિસિંધૈઃ [૨] દૃષ
- ૭ પ્તારિવનિતા વચ્ચ ચંદ્ર વિં(વિં)વ(વ)કલંકતા .[૧] નો ધૌતા યસ્ય
કીર્ત્યાપિ હરહાસાવદતયા [૩] દુર્ધ્વારિ-
- ૮ પુમ્પાલરણ ર(ર્)ગૈક નાયકઃ નૃપ. શ્રી સીયકસ્તસ્માત્કુલકલ્પદ્રુમેભવત્
[૪] સપ્વંચિ-
- ૯ ધઃ પ્રણતસકલસામંત શિરોમણિમરીચિરંજિતચરણયુગલઃ શ્રીચેટકમંડલા
- ૧૦ ધિપતિપ્રતિપત્તિપ્રતિવ(વ)ધન્નુક્તિ (?) સત્(ઝ)ચાર્ય સ(મ્)વ્રસ્તાનેક
રિપુસમૂહઃ અનેક શંસ્વધ્વ-
- ૧૧ નિ વ(વ)ધિરિતપંચવર્ણ પતાકારાજી વિરાજિતવિસાલં વક્ષ(સ્)સ્થલાવ-
લન્ધિ(ન્ધિ)તકુમુદ વાં(વાં)ધ
- ૧૨ વઃ અતુલદાન સં(પ્)આદનૈકકલ્પદ્રુમઃ મહામંડલિકચુર્ડામણિમહારાજાધિ-
- ૧૩ રાજપતિશ્રીસીયકઃ સ્વમુર્જ્યમાન મોહદવાસકવિધયસં વ(વ)દ્ધ સીહકા ગ્રા-

—૧ ચિહ્ન રૂપે છે. ૨ વાંચો મિત્ર ૩ વાંચો સિંહ ૪ વાંચો છુપ્પ ૫ પ્રતિમૃતિયાં વ (વ) વૈય છે
૬ વાંચો વૈરિસિંહ ૭ વાંચો વિશાલ ૮ વાંચો ચૂડામણિ ૯ સ્વમુર્જ્ય થી ગ્રામઃ સુધીના વાક્યને આગ્રહા પાઝલા
શબ્દ સાથે સંબંધ નથી.

पतरं बीजं :

- १४ मः । समस्तराजपुरुषान्प्रतिवासिजनपदांश्च वो(वो)ध यत्यस्तु वः यथा योगरा-
- १५ जस्योपरि यात्रासमयसंसिद्ध कार्यान्तरव्याघाटितैर्महीनदीतदनिवासिभि-
- १६ रस्माभिश्चंद्राकं(कं)योगपर्वणि शिवनाथं समभ्यर्च्यविधाय वाताग्रविभ्रम-
मिदं वसु-
- १७ धाधिपत्यमापातमात्रमधुरो विषयोपमोगः प्राणास्त्रिणाग्रजलविन्दुसमा नराणां धर्म-
- १८ स्सखा परमहो परलोक्याने [१॥] इति जगदित्यं सकलमवधार्योपरिलिखितो
- १९ ग्रामः ससीमावृण्णोचरपर्यंत(:) सोपरकरः सर्वादायसमो(ड)पतेः
श्रीमदानंद-
- २० पुरीय नागराय त्र्यार्षेयाय गोपालिसमो(त्रा)य लङ्घोपाध्याय सुत नीना
दीक्षिताय
- २१ मातापित्रोरात्मनश्च पुण्ययशोभिवृद्धये अष्टष्टफलमंगीकृत्या चंद्रार्क्षीर्ण-
- २२ व क्षितिसमकालं परया भक्त्या शासनेन उदकपूर्वकं प्रतिपादित इति ॥ तनिवा
- २३ सिजनपदैर्यथा दीयमान भाग भोगकर हिरण्यादिसर्वमाज्ञाश्रवणविधियैर्भू-
- २४ त्वा तत्पुत्रपौत्रादिभ्यः समुपनेतव्यं [१] इति बुद्धा अस्मद्सजैरन्यैरपि भावि-
भोक्तृभिः मत्प्र
- २५ दत्तधर्मदायोयं अनुमंतव्यः पालनीयश्च । उक्तं च व(व)हुभिर्वसुधा भुक्ता
राजमिस्सगदा-
- २६ दिभिः यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं । [६॥] यानीह दत्तानि
पुरा नरैर्द्रैर्दानानि धर्मार्थ-
- २७ यशस्कराणि निमाल्य वान्तप्रतिमानि तानि कोनाम साधुः पुनराददीत [७]
स (य) १००५ माघ व (व) ३ (०)
- २८ [बुध]दापकोत्र ठकुरः श्रीविष्णुः रानाज्ञया लिखितं कायंस्वगुणधरेण स्वहस्तोयं
- २९ श्री सीयकस्य ।

१ वः ५४१ संविदितं उभेते २ वाशो लुणा ३ वाशो याने ४ वाशो सोपरकरः ५ वाशो यशो
६ वाशो तमिवासि ७ वाशो विधेयै ८ वाशो बुद्ध्या ९ वाशो वंशजै १० वाशो भोक्तृभिः ११ वाशो
निमाल्य १२ वाशो ठकुरः
बो ५५ ३५

સંક્ષિપ્ત બાધાન્તર

(શ્લો. ૧) વિષ્ણુના નૃસિંહ અવતારની સ્તુતિ.

(પં. ૩-૫) પ. મ. પ. અમોઘવર્ષના પાઠાનુધ્યાત શ્રીઅકાલવર્ષ

(શ્લો. ૨) તે વંશમાં અપૈપરાજ જન્મે અને તેના દીકરા વૈરસિંહ તેની પછી ગાદીએ આંચે.

(શ્લો. ૪) તેના પુત્ર સીયક હતો.

(પં. ૮-૨૦) તે સીયક બધા અમલદારોને તેમજ કુમનારટિક (દાનપત્ર અ) સીહક (દાનપત્ર બ) ના રહેવાસીઓને હુકમ કરે છે કે વમને બધાને વિદિત થાઓ કે યોગરાજ ઉપર ચડાઈ કરીને પાછા વળતી વખતે મહી નદીને કાંઠે સુકામ હતો ત્યારે શિવજીની પૂજા કરીને ... .. સંસારની અસારતા વિગેરે વિચારીને ... .. ગોવર્ધન આનન્દપુરથી નીકળી આવેલા ગોપાલિ ગોત્રના ત્રિપ્રવરવાળા ગોવર્ધનના દીકરા લલ્લોપાધ્યાયને (દાનપત્ર અ) લલ્લોપાધ્યાયના દીકરા નીના દીક્ષિતને (દાનપત્ર બ) ઉપર લખ્યાં ગામો દાનમાં આપ્યાં છે.

(પં. ૨૧ પછી) તિથિ સંવત ૧૦૦૫ ના માઘ વદિ ૩૦ ને સોમવાર દાપક ઠંકુર વિષ્ણુ હતો. લેખક કાયસ્થ શુભર હતો. શ્રી સીયકની સહી.

પરમાર રાજ સીયકનું તામ્રપત્ર^૧

પતરૂં બીજું

વિ. સં. ૧૦૨૬ આસુ. વ. ૧૫

ઇ. સ. ૬૭૦

જેરાના એક વકીલે આ તામ્રપત્ર અમદાવાદના કંસારા પાસેથી મેળવ્યું હતું અને સાત વર્ષ પહેલાં ગુજરાત પુરાતત્વ મંદિરના મુનિ જીનવિજયજીને આપ્યું હતું. તેના તરફથી પ્રસિદ્ધ માટે મળેલું છે.

આ બીજું પતરૂં છે અને તેમાંનાં બે કાથાં કે ઈંચ વ્યાસનાં તથા એક બીજાથી ૭ ઈંચ છેટે છે. કહીએ ઉપલબ્ધ નથી. કેાર રીપીને નાદી કરવામાં આવેલ છે. તે ૧૬—૧૬ઈ. લાંબું અને ૭૩ ઈંચ પહોળું છે. લખાણની દશ પંક્તિઓ છે. અને છેલી પંક્તિ ત્રણ ગણા મોટા અક્ષરોમાં શ્રી સીયકની સહી છે. નીચે ડાબી બાજુના ખુણામાં માળવાના પરમાર રાજાઓનાં દાનપત્રોમાં લેવામાં આવે છે તેવો ઉડતો ગરૂડ ચિતરેલો છે. તેના ડાબા હાથમાં સર્પ છે અને જમણા હાથ મારવાને માટે લગામેલો છે.

કેાતરનારે બહુ જ બેદરકારીથી કામ કરેલું છે. અક્ષરો સીધા હોવાને બદલે ડાબી બાજુ અગર ઘણે ભાગે જમણી બાજુ વળેલા છે. તેનું કદ કે ઈંચ ઉંચાઈ તેમ જ પહોળાઈમાં છે. વ્યાકરણની ઘણી ભૂલો છે અને અનુસ્વાર ઘણી વખતે મૂકી દીધું છે. લિપિ દશમી સદીમાં વપરાતી જૂની નાગરી જ છે. પરમાર રાજ વાકપતિ મુંજ^૨ અને લોજનાં દાનપત્રોની લિપિ સાથે તે મળતી આવે છે પણ વિ. સં. ૧૦૦૫ નાં સીયકનાં તામ્રપત્રોની લિપિ કરતાં જરા જુદી છે. ભાષા સંસ્કૃત છે.

પતરાના શરૂઆતના ભાગમાં પહેલીથી આઠમી પંક્તિ સુધીમાં શાપના ચાલુ શ્લોકો છે છેલ્લી પંક્તિમાં ઉપયોગી ઐતિહાસિક હકીકત છે. નવમી પંક્તિમાં વિ. સં. ૧૦૨૬ આશ્વિન વદિ ૧૫ દાનની તિથિ આપેલી છે અને દાપક (દાન દેવરાવનાર) તરીકે કવહપેકનું નામ છે.

પહેલા પતરાના અભાવે સીયકનું વંશવૃક્ષ મળતું નથી પણ તે માળવાનો પરમાર રાજ હતો એમાં શંકા નથી. વાકપતિ અને લોજનાં તામ્રપત્રોની માફક ગરૂડ આમાં ચિતરેલ છે.

આ તામ્રપત્રનો સીયક, વાકપતિ મુંજ કે જેનાં બે દાનપત્રો વિ. સં. ૧૦૩૧ અને ૧૦૩૬ નાં મળેલાં છે તેનો બાપ ધાય એમ કહી શકાય તેમ છે. આમાં અને વિ. સં. ૧૦૩૧ ના દાનપત્રમાં દાપક^૩ તેને તે જ છે. વિ. સ. ૧૦૨૬ સુધી સીયકે રાજ્ય કર્યું એમ અટકળ કરી શકાય છે. કારણ કે ધારાનો કવિ ધનપાળ પોતાના પાઈલછી નામના પ્રાકૃત કોશના શ્લોક ૨૭૬ માં લખે છે કે તે ગ્રંથ તેણે ઇ. સ. ૧૦૨૬ માં જ્યારે માળવાના લોકોએ માન્યખેટ લટક્યું^૪ ત્યારે

૧ એ. ઈ. વો. ૧૬ પા. ૧૭૭ ડી. બી. હિસ્લૅકર ૨ ઈ. એ. વો. ૬ પા. ૫૧ અને વો. ૧૪ પા. ૧૬૦
૩ એ. ઈ. વો. ૧૧ પા. ૧૮૧ અને ઈ. એ. વો. ૬ પા. ૫૩ ૪ આમાં વદિ ૧૫ આવેલ છે ત્યારે આ જ રાત્રની વિ. સં. ૧૦૦૫ ના દરસોલાના દાનપત્રમાં વદિ ૩૦ એમ લખેલ છે તે ઉપરથી અટકળ થાય છે કે જાને રીતિ ચાલુ હતી. વક્તવ્યોનાં ૮૦ તામ્રપત્રમાંથી નવમાં પ્રથમ રીતે તિથિ આવેલ છે. ૧ ઈ. એ. વો. ૬ પા. ૫૧ અને વો. ૧૪ પા. ૧૬૦ મે આવેલ વાકપતિ બે દાનપત્રોમાં આ ચબ્દને દાપક લખેલો છે અને તેની પહેલાના આજ્ઞા ચબ્દ સાથે ભેટેલો છે. પરંતુ આ દાપક ચબ્દ દૂબને બદલે વપરાયેલો છે અને સ્વયમભાષા એટલે રાત્રની આજ્ઞા એ અર્થમાં વપરાયેલ છે. તે જ અર્થમાં “દાપક” ચબ્દ પણ વપરાયેલ છે. ઈ. એ. વો. ૧૬ પા. ૬૧ નેહ ૫૩ અને એ ઈ. વો. ૬ પા. ૧૮૬ ૨ ઈ. એ. વો. ૩૬ (૧૬૭૭) પા. ૧૬૬ ૩ એ. ઈ. વો. ૧ પા. ૨૭૫

પોતાને બેન સુન્દરા માટે બનાવ્યો છે. ઉદયપૂરપ્રશસ્તિના ૧૨ મા શ્લોકમાં શ્રી હર્ષ (સીયકનું બીજું નામ) જોડીંગનાં મુલક ઉપર હુમલો કરીને લૂંટ્યાનું લખ્યું છે, તેમાં પણ ઉપરના જ બનાવનો ઉલ્લેખ હોવો જોઈએ

માળવાના પરમાર રાજાઓના તામ્રપત્રોમાંથી સહુથી પ્રાચીન આ અને હરસોલનાં તામ્ર-પત્રો અમદાવાદમાંથી મળ્યાં. એ હકીકત નોંધવા જેવી છે. બીજાં તામ્રપત્રોના દાનમાં પણ તે જ પ્રદેશનો ભાગ આપેલ છે. આ ઉપરથી અનુમાન થાય છે કે શરૂઆતના વખતમાં પરમારોનો ગુજરાત માથે સંબંધ હતો.

અક્ષરાન્તરં

૧ સામાન્યં ચૈતત્પુણ્યફલં બુદ્ધાસ્મદ્વશજૈરન્યૈરપિ ભાવિમોક્તૃભિરસ્મત્પદત્તધર્મદાયોય-

૨ મ [નુ] ગન્તવ્ય પાલ્મીયશૈ [૧] ઉક્તં ચ મગ [વ] તા વ્યાસેન [૧]

૩-૮ શાપવાળા પાંચ શ્લોકો.

૯ ..... સં ૧૦૨૬ વ્યાશ્વિન વદિ ૧૫ [૧] સ્વયમંજા વાપકશ્વાન શ્રી
કળ્હપૈકઃ

૧૦ ગરુડનુ ચિત્ર શ્રી સીયકસ્ય સ્વહસ્તોય ।

લાટદેશના ચૌલુક્ય રાજ ત્રિલોચનપાલનું

તામ્રપત્ર દાન^૧

(શક ૬૭૨ ઈ. સ. ૧૦૫૦)

આ દાનપત્ર સુરતના એક કંસારાના કળખમાં છે અને મી. નરસેરામ મનસુખરામે મને લેન તરીકે મેળવી આપ્યું હતું. પતરાંના માલિકે તેની ઘણી પૂજા કરી હતી, જેથી અક્ષરો કેસર અને ચંદનથી ઘણા જ ભરાઈ ગયેલા હતા. વળી કાટની પણ અસર થઈ હતી, જેથી તેમને સાફ કરવામાં ઘણા દિવસો લાગ્યા હતા.

પતરાંની સંખ્યા ત્રણ છે, અને રાજસુદ્રા ધારણ કરતી એક મજબુત ત્રાંખાની ઢીથી સુ-રક્ષિત ભેગાએલાં છે. તેનું વજન ૬ થી ૧૦ રતલ થાય છે.

આ પતરાંથી શુભરો અને રાષ્ટ્રકૂટોનું લાટદેશમાંથી પતન અને વલ્લી અને ચાપોટકૂટોનું શુભરાતમાંથી પતનના સમય પછીના લાટદેશ તથા શુભરાતના ઐતિહાસિક સમય પર ઘણું જ અજવાળું પડે છે. આ પતરાંનો દાનકર્તા લાટદેશનો ચૌલુક્ય રાજ ત્રિલોચનપાલ છે, જે શુભ-રાતના શુભરાજ સોલંકીનો હરીફ અને સમકાલીન પાર્શ્વથી પાંચમો હતો. દાનપત્રની તારીખ શક ૬૭૨ (ઈ. સ. ૧૦૫૦) છે.

દાનમાં આપેલું ગામ એરથાણુ સુરત જીલ્લાના એલપાડ તાલુકામાં આવેલું છે. એરથાણુથી પાંચ કોસ કરણ પારડી ગામ છે. કરન્ન પાસે મેહેલાડન ટેકરા નામનો નાનો ટેકરા છે. કરન્નથી આશરે દોઢ કોસ પર ભગવાદાન્ડી ગામ છે. કરન્ન અને ભગવાદાન્ડી વચ્ચે એક ખાડી છે. નાગામ્વા એ એરથાણુથી દક્ષિણે નગડા (?) વડ થાય છે. નગડા હાલમાં ઉજ્જડ છે. વડ-પદ્મક એરથાણુની અગ્નિકોણમાં વડોડ છે તે અને લિંગપટ એરથાણુની દક્ષિણનું લિંગોડ અથવા નગડા છે અગર સચીન સ્ટેટના ચોરાસી તાલુકામાં લીંગટરાજ કદાચ હોય. ઇન્દિયાન હાલનું નરથાણુ હોઈ શકે ? તેમજુડક એ ચોરાસી તાલુકાનું ટીમ્બુર્વા છે. તલપદ્મક એ એરથાણુની દક્ષિણે આવેલું તળોડ અથવા તળહ ગામ છે. બીજાં સ્થળો ઓળખાઈ શકાતાં નથી.

अक्षरान्तर

पतरं बीजं

१ ९ उ नमो विनायकाय ॥ स्वस्ति जयोभ्युदयश्च ॥ वाणं वीणाक्षमालं कमलमहिमयो
२ बीजपूरं त्रिशूलं खट्वाङ्गं दानहस्ताभयकरसहिताः पाणयो धारयन्तः ।
रक्षन्तु व्यंज-

३ यन्तः सकलरसमयं देवदेवस्य चित्तं नोचेदेवं कथं वा त्रिभुवनमखिलं पालितं दान-
४ वेभ्यः ॥ १ ॥ दधाति यन्नामथ चक्रकौस्तुभे गदामथो शंखमिहैव पंकजं । हरिः
५ स पातु त्रिदशाधिपो भुवं रसेषु सर्वेषु निषण्णमानसः ॥ २ ॥ कमण्डलुं दण्डम-
६ थ श्रुचं विभुर्विभर्ति मालां जपदत्तमानसः । सृजत्यजो लोकमपोहितुं रिपूत्रसैश्च
७ सर्वै रसितो विशेषतः ॥ ३ ॥ कदाचिदैत्यखेदोत्थाचिन्तामन्दरमन्थनात् । विरिञ्चेश्व-
८ लुकाम्भोधे राजरत्नं पुमान्मूत् ॥ ४ ॥ देव किंकरवाणीति नत्वा प्राह तमेव
सः । समा-

९ दिष्टार्थसंसिद्धौ तुष्टः सष्टाव्रीच तं ॥ ५ ॥ कन्याकुब्जे महाराज राष्ट्रकूटस्य कन्य-
१० कां लब्ध्वा शु(सु)खाय तस्यां त्वं चौलुक्यामुहि सन्ततिम् ॥ ६ ॥ इत्थमत्र
भवेत्क्षत्रसन्तति-

११ त्वितता किल । चौलुक्यात्प्रथिता नद्याः श्रो(स्रो)तांसीव महीधरात् ॥ ७ ॥
तत्रान्वये दयित-

१२ कीर्तिरकीर्तिं नारीं संस्पर्शभीत इव वर्जितवान्परस्य । वारपाराज इति विश्रुतना-
१३ मपेयो राजा बभूव भुवि नाशितलोकशोकः ॥ ८ ॥ श्रीलाटदेशमधिगम्य कृतानि
१४ येन सत्यानि नीतिवचनानि मुदे जनानाम् । तन्नुरज्य जनमाशु निहत्य शत्रून् को
१५ शस्य वृद्धिफलमाप निरन्तरं यः ॥ ९ ॥ तस्माज्जातो विजयवसतिर्गोङ्गि(?)
राजः क्षि-

१६ तीक्ष्णो यस्मादन्ये मनुजपतयः सि(शि)क्षिता राजधर्मम् । यो गोत्रस्य प्रथ-
मनिलयः

१७ पालको यः प्रजानां यः शत्रूणाममितमहसां मूर्ध्नि पादं व्यधत् ॥ १० ॥

पतरं बीजं-अ

१ आत्मभूरुद्धता येन विष्णुमे (ने ?) व महीयता । बलिभिः सा समाक्रान्ता दा-
२ नैरिव वैरिभिः ॥ ११ ॥ प्रद्युम्नवन्मदनरूपवरोच्युतस्य श्रीकी-
३ र्तिरामनृपतिः स बभूव तस्मात् । यो लाटभूपदवीमधिगम्य चक्रे धर्मेण
४ कीर्तिषवलानि धि(दि)भन्तराणि ॥ १२ ॥ सन्तानतन्तुषु प्रोताश्चौलुक्यमणयो नृ-
५ पाः । तस्यां तु माणिमालायां नायकः कीर्तिभूषतिः ॥ १३ ॥ गोः विण्डे भौति-
६ के मूरि पदार्थायतने गुरौ । सूते क्षीरं शिरा कापि माता स्त्रीषु तथैव तं ॥ १४ ॥

- ७ आजन्म दृष्ट्या (?) तिमनोहरस्य मुदा तथापूर्यत सर्व लोकः । यथामृतापूर्ण-
घटीसमानं नारि-
- ८ च्यतापि स्तुतिविन्दुपातैः ॥ १५ ॥ समेपि स्पृहणीयस्ते पकाञ्जस्येव योषितां । भोगस्तेन
- ९ परस्त्रीणामुच्छिष्टस्येव वर्जितः ॥ १६ ॥ लभं तथा क्ष्मापतिपाणिप (पा) दे-
स्थितं यथा व-
- १० क्षसि रत्नसारैः । गौणं त्यजद्विः श्रुतिकुण्डलाभ्यां कृत्वा पदं मुख्यमथास्थितं तैः ॥ १७ ॥
- ११ आलम्बनीभूतमहीधरास्तानुछंध्य जुष्टं पतनं गुणौघैः ॥ कुतो न्यथा ते सहजा व-
- १२ भूयुः कथं व ते तत्सह वृद्धिमापुः ॥ १८ ॥ स यौवनोन्मत्तगजेन्द्रपार्श्वार्धावन्मनो-
- १३ मारयदेवमेतत् । तस्माद्वतेर्हीन्द्रियस्वेदकेन बिलंघिता वैषयिकी न सीमा ॥
- १४ ॥ १९ ॥ कायेन गेहादिनिभेन जीवो व्योमेव जन्तोर्व्यवधीयते स्म । तस्मात्परस्मिन्न-
- १५ हेमेव मत्वा लक्ष्मीं समां योर्धिनैरशुंक्त ॥ २० ॥ बाह्वबलौ कोपगुरोश्च वासोवक्षस्तथा
- १६ नम्रमवेक्ष्य चापं । दप्पोद्धतं मस्तकमेव येषां द्विषां छिनत्ति स्म रणे स
वीरः ॥ २१ ॥

पतरुं वीजुं व

- १७ पृष्ठं ददच्चापमभिद्विषं यः प्रियं चकार द्विपति प्रयुक्ताः । लक्षानुगा मार्गण-
- १८ पुंगवास्ते जाताः कृतार्थास्तत एव यस्मात् ॥ २२ ॥ तस्यासीद्विचारकीर्तिदयि-
- १९ तानिस्तुं (छिं) शहस्तस्य या संप्राप्ते समयेव हन्त सहसा गच्छत्येषां गृहं ।
सा वाच्या
- २० पगमाय तेन दधती दिव्यं प्रतापं पुरोद्भ्रान्ता सप्तसमुद्रपण्डलमुवं सु (शु) द्वेति
- २१ गीता सुरैः ॥ २३ ॥ तस्माच्च वत्सराजो गुणरत्नमहनिधिर्जातः । शूरो युद्धमहार्णव-
- २२ मथनाय मन्दरः ख्यातः ॥ २४ ॥ आवाल्यादियमत्र मूर्तिमवने भद्रैः समं
श्रीः स्थिता
- २३ श्रीडाप्यत्र बधूरेव स्वविषयं प्रच्छादयन्ती सती । तामेवाधिकतां नयत्यविरतां
- २४ मर्जुर्मनो जानती सा विष्णोरिव वत्सराजनृपतेः सापत्नवर्जं स्थिता ॥ २५ ॥
- २५ सदैकम्बरदुःस्थिते काश्चित्कोणश्रिता दिशः । इतीवाच्छादयत्यागी वत्सेभ्यः
- २६ कीर्तिकर्षणैः ॥ २६ ॥ हेमरत्नप्रभं छत्रं सोमनाथस्य भूषणं । दीनानाथकृते सत्र-
- २७ मवारितमकारि सः ॥ २७ ॥ तस्याङ्गसंभवः श्रीमांछिलोचनपतिर्नृपः । भोक्ता
- २८ श्रीलाटदेशस्य पाण्डवः कलिभूभुजां ॥ २८ ॥ त्यागेपि मार्गणा यस्य गुणग्रह-
- २९ णगामिनः । सत्ये धर्मो धवे वक्रः सौ (शौ) र्ये गोपालविक्रमः ॥ २९ ॥ अष्टो वृद्ध
- ३० स्य तस्यासन् शत्रवो विकला भृसं (शं) । भोक्तृस्तस्यैव ते चित्रं विहारम-
लशालिनः ॥ ३० ॥

- ३१ शत्रोः संगरभूषणस्य समरे तस्यासिन(ना ?) पातिते मूर्धन्यासु(शु)गलत्सु कण्ठ-
 ३२ बलयाद्रक्तस्य पूरेष्वलम् । तत्तेजोमयवन्नितापितवप्रुस्तस्यासवर्णस्य (?)

पतरुं बीजुं

- १ तन्नूनं भाजनमुल्लास सहसा खड्गोर्ध्वहस्तं चलं ॥ ३१ ॥ गर्मशीलेन तेने-
 २ दं चलं वीक्ष्य जगत्त्रयं । गोभूहिरण्यदानानि दक्षानीह द्विजन्मनां ॥ ३२ ॥
 ३ सा(शा)के नवस(श)तैर्युक्ते द्विसप्तत्यधिके तथा । विहृते वत्सरे पौषे
 मासे पक्षे च ता-
 ४ मसे ॥ अमावास्यातिथौ सूर्यपर्वण्यहगारवारके । गत्वा प्रत्यगुदन्वन्तं तीर्थे चाग-
 ५ स्यसंज्ञके ॥ गोत्रेण कुशिकायात्र भार्गवाय द्विजन्मने । वैश्वामित्रदेवराता-
 ६ बौदलः प्रवरास्त्रयः । इमानुद्ग्रहते ग्रामं माघवाय त्रिलोचनः । घि(or वि)
 लीश्वरप-
 ७ यकान्तद्विचत्वारिंशसंख्यके । एरथाणनवशतमदादुदकपूर्वकं ॥ समस्ता-
 ८ यं ससीमानमाघाटैस्तरुभिर्भुज (sic.) । देवब्राह्मणयोर्दायान्वर्ज्ययित्वा क्रमाग-
 तान् ॥ पूर्व-
 ९ स्या(स्यां) दिशि नागान्वा आमस्तंतिका तथा । वटपद्रकमाम्नेय्यां याम्यां
 लिङ्गवटः सि-
 १० वः । इन्दोत्थानं तु नैऋत्यां बहुणदध्वा परे स्थितः ॥ वायव्यां वेम्बरुकं च
 सौम्यां तु तलप-
 ११ द्रकं । ईशान्यां कुरुणग्रामः सीमायां खेटकाष्टकं । आघाटनानि चत्वारि आयैः स-
 १२ ह ससीमकैः । तस्माद्विजवरस्यास्य भुञ्जतो न विकल्पना कर्तव्या कैश्चन
 नरैः सार्थसा-
 १३ धुसमाख्यकः । अथैवं यदि लोसास्य स तदा पापभाजनः । पालने हि परौ-
 (रो) धर्मो हरणे पातकं म-
 १४ हत् । तथा चोक्तं सामान्योयं धर्मसेतुर्नृपाणां काले काले पालनीयो भवद्भिः
 स्ववंशजो वा परवंस(श)जो वा रामो यत प्रा-
 १५ र्थयते महीसा(शान् व्यथवा शा संभोधनी षडुवयन) कन्योमेकां गवामेकां
 भूमेरर्द्धार्द्धमंगुलं । हरन्नरकमाप्नोति जा(या)वदाभूतसंस्कवम् । जा (या) नीह
 १६ दत्तानि पुरा नैर्द्वैर्धर्मार्थकामादियस(श)स्कराणि निर्मात्यवांति प्रतिमानि
 तानि(?) कोनाम साधुः पुनराददाति । बहुभि-
 १७ र्वसुधा भुक्ता राजभिः सगरादिभिः । यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फल-
 म् लिखित (sic.) मया महासाधिविमहि-
 १८ क श्रीसं(शं)करेण ॥ मन्त्रतश्रीमिति ॥ ० ॥ श्रीत्रिलोचनपालस्य ॥

ભાષાન્તર

“હાં ! વિનાયકને નમન ! સ્વસ્તિ ! જય અને અભ્યુદય ! યાચો !

દાન દેનાર અને ભય પમાડનાર (આઠ કરમાં) બાણ, વીણ, માળા, કમળ, સર્પ, વિજયપુર, ત્રિશૂળ અને ખટ્વાંગ ધારનાર, સકલ રસમય ચિત્ત સ્પંદ કરતા, દેવાધિદેવ (શિવ) ના ઠર (વંશકે કે આપણું) રક્ષણ કરો. નહીં તો દાનવોથી પૃથ્વીનું રક્ષણ કેવી રીતે કર્યું હશે ? (શ્લોક. ૧).

“ પદ્મ, ચક્ર, કૌસ્તુભભૂષિ, ગંદા, શંખ, અને કમળ ધારનાર સર્વ (કવિતા) રસમાં પૂર્ણ ચિત્તવૃત્તિવાળા દેવાધિપ હરિ ભૂમિનું રક્ષણ કરો (શ્લોક. ૨).

“ કમંડલુ, સુચર અને માળા (જેના મણકાપર મંત્ર જપતા) સ્વયંભૂ (બ્રહ્મા) ધારે છે. (કવિત્વ) રસની વિશેષતાવાળો તે, શત્રુઓને દૂર રાખવા માનવ જાતિ સર્જે છે. (શ્લોક. ૩)

“ એક સમયે દેવોના ખેદથી હતપન્ન થયેલી ચિંતા રૂપી મંદર પર્વતના મંથનથી તેના ચુલુકના સાગરમાંથી રાજરત્ન સમાન પુરૂષ પ્રકટયો. (શ્લોક. ૪).

“ તેણે તેને નમન કરીને કહ્યું— “ હે પ્રભુ ! હું શું કરું ? ” અને તેને અતિ પ્રસન્ન થયેલા સરજનહારે અર્થસિદ્ધિ માટે કહ્યું— (શ્લોક. ૫)

“ હે રાજધિરાજ ચૌલુક્ય ! કન્યાકુળના મહારાજ રાષ્ટ્રકૂટની કન્યા ગ્રહણ કરીને તેની સંવતિથી પૃથ્વીને સુખી કર ! (શ્લોક. ૬)

“ આથી પર્વતમાંથી સરિતાના ઘણા ઝરા સમાન ચૌલુક્યથી જન્મેલી ક્ષત્રિયની મહાન જાતિ ખરેખર અહીં થઈ છે. (શ્લોક. ૭).

“ તે વંશમાં કીર્તિનો અનુરાગી, સ્પર્શથી પણ ભય રાખી અરિની પત્નિઓનો ત્યાગ કરનાર (શ્લોક. ૮) લાટદેશ પ્રાપ્ત કરીને નીતિવચન પ્રજાની પ્રસન્નતામાં સત્વ કરનાર, પ્રજાને અનુરંજ અને શત્રુઓનો સંહાર કરીને સંચયની વૃદ્ધિનું નિરંતર કૃણ પ્રાપ્ત કરનાર, વિખ્યાત બારપરાજ (નૃપ) હતા. (શ્લોક. ૯).

“ તેનાથી વિજય જન્મભૂમિ સમાન, જેની પાસેથી સર્વ નૃપો રાજ્યધર્મ શીખેલા, જે વંશનું પ્રથમ ગૃહ હતો, પ્રજાનો પાલક હતો, જેણે અતિ પ્રબળ પ્રતાપવાળા શત્રુઓના શિરપર ચરણ મૂક્યો હતો. (શ્લોક. ૧૦) જેણે દાનવો સમાન પ્રબળ શત્રુઓથી આપી ગએલી પૃથ્વીને મહાન વિજય માફક પોતાની ભૂમિને સુક્ષ્મ કરી હતી તે ગોગિરાજ જન્મ્યો હતો. (શ્લોક. ૧૧)

“ તેનાથી અમૃતના પ્રદુર સમોન, કામદેવ જેવા રૂપવાળો, લાટદેશની રાજગાદી પ્રાપ્ત કરી નિજ યશ વડે ધર્મથી દિશાઓ ઉત્તમવલ્લ કરનાર શ્રીકીર્તિરાજ અવતર્યો હતો. (શ્લોક. ૧૨)

“ ચૌલુક્યના મૂલ્યવાન ભૂષિ સમાન નૃપોની, સંવાનવંતુપરની મણિમાલામાં નાયક કીર્તિ નૃપ હતો. (શ્લોક. ૧૩) ધેનુના પિણ્ડમાં પદાર્થોના વિશ્રામસ્થાન સમાન કોઈ અઠલિત નસ દૂધ આપે છે તેમ સર્વ નારીઓમાં તેની માતાએ તેને જન્મ આપ્યો. (શ્લોક. ૧૪) તેના જન્મકાળથી જ, તેના દર્શનથી સર્વ જનો આનન્દથી પૂર્ણ હતા. તે એટલો રૂપવાન હતો કે તેઓ સ્તુતિભિદ્ધપાંવથી અમૃતવટી હોય તેમ ખાલી થઈ જતા નહીં. (શ્લોક. ૧૫)

“ જો કે રૂપ અને પદ્મવાન સરખા આકર્ષનારા છે, છતાં તેણે પરસ્પરીના લોગ લોજન પછી ઉચ્છિન્ન અંતના લોગ માફક વર્ત્ય કર્યો. (શ્લોક. ૧૬) તેની છાતી પર ઉત્તમ રત્નો મળ્યુંવ

૧. ખટ્વાંગ—ખાપરીના મથાળાવાળો એક દંડ ૭૭, જે શિવનું શસ્ત્ર ગણાય છે. સાધુઓ અને યોગીઓ તેને ધારણ કરે છે. ૨ સુચર—પલારા અથવા ખરીનાં લાકડાંમાંથી બનાવેલો દાનમાંથી ટોમવાળો ચાવો. ૩. ૪૧

રીતે જોડાયાં તેમ, કુણડોના સાધનથી મુખ્ય સ્થાન ગ્રહણ કરી, ગોણનો ત્યાગ કરી, કુણડો શ્રુતિના સાધન વડે તેના કર અને ચરણને જોડાઈ ગયાં. પણ અકસોસ ! તેઓ ત્યાં સ્થાન રાખી શક્યાં નહીં (શ્લો. ૧૭)

“તેના આધારરૂપ નૃપોનો ત્યાગ કરી, શુણસંચયોએ ઉપર પ્રમાણે અવતરણ પસંદ કર્યું નહીં તો તે કુદરતી ક્યાંથી હોય અને તેની સાથે વૃદ્ધ કેમ પામ્યા હોય ? (શ્લો. ૧૮) તે યૌવન ઉન્મત્ત ગજેન્દ્રની બાબુ પરથી દોડનાર મન તેણે મારી નાંખ્યું; કારણ કે તેના સિવાય ઈન્દ્રએનું મંડળ વિષયવાસનાની સીમાપાર પગલું ભરી શકતું નથી. (શ્લો. ૧૯) કાયાથી આકાશ માફક જીવ આવૃત છે, જેમ ગૃહ વિગેરે ... .. તેથી સદા અન્યને આત્મવત્ માની, અર્થિનો સહિત પોતાની લક્ષ્મીને સમાન ઉપલોગ કર્યો. (શ્લો. ૨૦)

“તેના ... .. કર જે અતિક્રોધનો નિવાસ હતો તે જોઈ અને તેણે જ હૃદય અને નમાવેલું ધનુષ્ય જોઈ—તે વીર નૃપે શત્રુઓનાં હર્ષવાળાં શિર રણમાં છેદી નાંખ્યાં. (શ્લો. ૨૧) શત્રુ તરફ ધનુષ નીચું નમાવી કેણે ભૂલું કર્યું ? તેથી તેનાં શત્રુ તરફ છોડાતાં ઉત્તમ બાણ ખરે નિશાન ભેદી કૃતાર્થ થતાં. (શ્લો. ૨૨) તેની કીર્તિ અચિત્ય હતી; જે અકસોસ ! તેના કરમાંની અસિથી ભયભીત થઈ શત્રુનાં ગૃહમાં ગઈ અને પુનઃ આવવા તિરસ્કારપાત્ર થઈ હતી. તે કીર્તિ જે સાત સાગરથી આવૃત ભૂમંડળના દિવ્ય પ્રતાપવાળી અને પુરાતનમાં બ્રાન્તિ વાળી છે, તે દેવોથી શુદ્ધ છે, એમ ગવાય છે. (શ્લો. ૨૩)

“તેનાથી શુભરત્નોનો મહાનિધિ, યુદ્ધના મહા અર્જુવના મંથન માટે મન્દર પર્વત સમાન ખ્યાતિવાળો, શૂરો વત્સરાજ જન્મ્યો હતો. (શ્લો. ૨૪) અહીં બાલપણથી જ મૂર્તિલવનમાં ભદ્ર સહિત શ્રી (લક્ષ્મી દેવી) વસે છે. અને અહીં સતત મહિમા લાવનાર ભર્તૃનું મન બાળુનારી, સ્વવિષય છુપાવતી વધુ સમાન ત્રીકા છે તે વિષ્ણુની માફક વત્સરાજ નૃપ સાથે સ્પર્ધા વિના રહે છે. (શ્લો. ૨૫)

“એક અમરમાં બધી ન સમાઈ શકેવાથી પૃથ્વીની કેટલીક દિશાઓએ ખુણામાં આશ્રય લીધો; તેથી ત્યાગી વત્સ નૃપે તેમને યશના જજ્જાનાં વસ્ત્ર પહેરાવ્યાં. (શ્લો. ૨૬)

“તેણે સોમનાથ દેવને અલંકાર માટે સુવર્ણ અને રત્નથી પ્રકાશિત છત્ર આપ્યું. અને દીન અને અનાથ માટે એક ચાહુ રહેતું સત્ર તેણે સ્થાપ્યું. (શ્લો. ૨૭)

“તેના પુત્ર નૃપ શ્રી ત્રિલોચન પતિ, લાટ દેશનો જુવ કલિકાળના નૃપોમાં એક પાણ્ડવ સરખો હતો. (શ્લો. ૨૮) તે સત્ય ને ધર્મ હતો અને, શક સાથે વફ હતો અને બળમાં વિષ્ણુ સમાન હતો. (શ્લો. ૨૯) અરે ! તેના જીના શત્રુઓ ઘણા મુંઝાઈ ગયા હતા. તે લોકતા હતો ત્યારે તેઓ વિહારના મળના નિશાનતાળા હતા ત વિચિત્ર હતું. (શ્લો. ૩૦)

“શત્રુનો સંગ્રામભૂષણ, શત્રુનું અસિથી શિર છેદી નાંખતો ત્યારે (અસિપ્રહારથી) કંઠની આંબુઆંબુના ગોળ જખમમાંથી જોશથી વહેતા રક્તની ધારાઓ વહેતી. ખરેખર તેણે (શત્રુનું) અંગ એકાએક તેનાં સર્વ અવયવો તેનાં પ્રજાવના અગ્નિથી તપી જઈ રંગમાં બદલાઈ ગયું અને કરમાં આસિ ધારી સહસા આગળ ધસ્યો. (શ્લો. ૩૧)

“તે અતિ ધર્મી નૃપે ત્રિભુવન ચંચળ છે, એમ માની અહીં ભૂમિ, ધેનુ અને અર્ધનાં દાન દિવેને આપ્યાં. (શ્લો. ૩૨)

શક સંવત ૯૭૨ વિકૃત વર્ષમાં પૌષ વદિ અમાસ સૂર્યગ્રહણ ને મંગળવાદે પશ્ચિમ સાગરના તીરે જઈ, અગસ્ત્યતીર્થના પવિત્ર સ્થળે જઈ, ત્રિલોચન નૃપે, કુશિક ગોત્રના, ભાગવ માધવને,

વિશ્વામિત્ર, દેવરાત, ઓદલ તેના પ્રવર સહિત, અરધાણુ ૬૦૦ (ગામ)માં ૪૨ (ગામ)ના પેટા વિભાગમાં અને (વિ—કે) ધિલ્લીધર વિષયમાં એક ગામ પાણીના સંકલપથી આપ્યું છે. આ સમસ્ત તેની ચોવ્ય સીમા સહિત, વૃક્ષસહિત (પણ) કેવો અને વંશપરંપરાના પ્રાક્ષણના હક વર્ત્ય કરીને (આપેલ છે.)

તેની પૂર્વે નાંગારમા ગામ અને તન્તિકાઃ અગ્નિપુષ્પામાં વટપદકઃ દક્ષિણે સિંગવટ શિવઃ નૈઋત્યમાં ઇન્દોત્થાનઃ પશ્ચિમે બહુનદ્યઃ વાયવ્યમાં તેમ્બરૂકઃ ઉત્તરે તલપદકઃ ઇશાનમાં કુરૂણુ ગ્રામ. આમ આઠ ગામ તેની સીમા છે. આથી તે ચાર સીમાનો તેના લિપ્ત સહિત, તે પ્રાક્ષણ ઉપલોગ કરશે, જેથી સાધુઓ કે શાહુકારોની જાતિના કોઈએ તેને કંઈ વિદ્વ કરવું જોઈએ નહીં. અને જો કોઈ લોપ કરશે. તો તે તેનાથી દોષિત થશે. એના રક્ષણમાં મહાન યુવ્ય છે. લૂટી લેવામાં મહાન પાપ છે, અને તેથી કહ્યું છે કે:—

“ધર્મસેતુ સર્વ નૃપોને સામાન્ય છે. અને હર વખતે મારા વંશના કે અન્ય વંશના નૃપોથી તેનું રક્ષણ થવું જોઈએ. આમ રામ ભાવિ નૃપોને પ્રાર્થના કરે છે. “કન્યા, ધેનુ, અને અર્ધો ઇંચ જેટલી પણ ભૂમિ જે હરી લે છે, તે વિશ્વના પ્રલયકાળ સુધી નરકમાં જાય છે” ધર્મ, અર્થ, કામ આદિ.... પૂર્વેના નૃપોથી દેવાએલાં તેમને પવિત્ર માની કયો સર્જન યુગ લઈ લેશે ?

સગર આદિનાં સમયથી ઘણાઓએ ભૂમિનો ઉપલોગ કર્યો છે. જે સમયે જે ભૂમિપતિ તેને તે સમયનું કૃણ. આ મારાથી મહા સાંધિવિગ્રહીક સંકરદ્વારા લખાયું છે.

શ્રી ત્રિલોચનપાલના સ્વહસ્ત.

ઉત્તર ગુજરાતમાંથી ઉપલબ્ધ લેખો. નં. ૯^૧

વિ. સ. ૧૨૧૧ વે. સુ. ૫

પ્રાસ્તાવિક

ગુજરાતમાંથી નીચે જણાવેલા લેખો મી. કઝીન્સે લેખા કર્યા હતા. તે પ્રો. યુલ્કરે મને વૃંચવા માટે આપ્યા હતા.

૧ ભીલ્ડરીમાંથી નં. ૧—૩

૬ રોહિમાંથી નં. ૧૨—૧૬

૨ દિલ્મલમાંથી નં. ૪—૭

૭ સરોત્રામાંથી નં. ૧૬ થી ૨૬

૩ માંડલમાંથી નં. ૮

૮ સોનકમાંથી નં. ૨૭—૩૮

૪ મુંજપુરમાંથી નં. ૯

૯ ત્રારંગામાંથી નં. ૨૯

૫ પાલણપુરમાંથી નં. ૧૦—૧૧

નં. ૮ ની પહેલી ૬ પંક્તિ અરેળીકમાં લખેલી છે અને છેલ્લી ગુજરાતીમાં લખેલી છે તે સિવાય બધા લેખો દેવનાગરીમાં લખેલા છે. તે ઘણા ખરા ખંડિત અને ભૂંસાઈ ગયેલા છે. બાપા સંસ્કૃત અને ગુજરાતીનું મિશ્રણ છે. તેથી લેખોનાં વાંચન અને લાખાન્તર સંતોષકારક નથી.

તેમાંથી મળતી ઉપયોગી હકીકત નીચે મુજબ ગોઠવી શકાય. ગુજરાતના રાજદ્વારી ઇતિહાસની થોડી હકીકત તેમાંથી મળે છે. નં. ૭ માં સુલતાન અહમદના રાજ્યની એક તારીખ મળે છે. તેમ જ તેના પિતા સુલતાન મહમદનું તેમજ તેના પિતા મહમુઅદ શાહનાં નામ મળે છે. વિરમગામ તાલુકામાં માંડલિ (હાલના માંડલ)ના અધિકારી માલિક કામચંડનું નામ તેમ જ રાણક નામે પેટા તાલુકદારનું નામ છે. નં. ૧૧ માં ડોડીઆ કુટુંબના રજપુત મુખી વનરાજના સં. ૧૨૮૨ માં થયેલા મૃત્યુનું વર્ણન છે. નં. ૧૭ થી ૧૯ માં સરોત્રાના બે મુખીઓનું વર્ણન છે. (૧) અરબુલજી જે સ. ૧૬૭૮ માં રાજ કરતો હતો અને (૨) તેનો દીકરો હરદાજી જે ૧૬૮૫ અને ૧૬૮૬ માં રાજ કરતો હતો. નં. ૨૭ માં સૂણક હાલના સોનકનું ગામ સં. ૧૩૫૬ માં જેના કબજામાં હતું તે મહારાણા ખેતલનું વર્ણન છે.

વપાગચના મહારાજે સંબંધી નીચે મુજબ હકીકત મળે છે : નં. ૨૯ માં લખેલ છે કે હીરવિજય સં. ૧૬૪૨ માં ભટ્ટારક હતા. તે જ લેખમાં તેની પછીના વિજયસેનનો પણ ઉલ્લેખ છે. તેની પછીના વિજયદેવનો ઉલ્લેખ નં. ૨૦ થી ૨૩ માં તેમ જ ૨૫ અને ૨૬ માં છે. તે બધા લેખો સં. ૧૬૮૯ ના છે. તેની પછીના વિજયસિંહનું વર્ણન લેખ નં ૨૦ માં છે. લેખ નં. ૨ માં મહિદેશ્વરીય મઠના શુરુ ભરાજ એટલે કે ઘણું કરીને જેરાજ અગર જયરાજના નામની માહિતી મળે છે.

અસરાન્તર

૧ સંવત્ ૧૨૧૧ વર્ષે વૈશાખે શુદ્ધ ૫ વર-

૨ દહા[યાનમ]મા-તથા માય-ન[ચરિ] [સી] [ક] સ

૩ મત્તાલ સા -- ઘવ-શ્રીત્રિ[પુર]સદેવ કારાપિત...

લાખાન્તર

લેખ ઘણા જ ઘસાઈ ગયેલા અને ઘણું કરીને જમણી બાજુએથી તૂટેલા છે સંવત ૧૨૧૧ વૈશાખ શુદ્ધ ૫ સિવાય બીજું કાંઈ અર્થ સહિત વાંચી શકાય તેમ નથી.

નં. ૨૪૧

ઉત્તર ગુજરાતમાંથી ઉપલબ્ધ લેખો નં. ૧૦^૧

વિ. સં. ૧૨૧૭ ઠા. સુ. ૧૦

અક્ષરાન્તર

- ૧ સંવત્ ૧૨૧૭ વર્ષે કાર્તિક શુદ્ધ ૧૦
- ૨ કે' સ્ત્રીવાળાસ્યાને શ્રીમહાવીર
- ૩ ત્યે' યોસા પેદિકાયાં[સ]વિકા પ
- ૪ [થ]' સ્થં જમેકં કારાપિતં ॥ [યે]વિ

ભાવાન્તર

આ લેખ ખીંવાણામાં સંવત ૧૨૧૭ વર્ષમાં કાર્તિક શુદ્ધ ૧૦ ને શુક્રવારે કરેલા મહાવીરના મંદિરમાં દાનના સંબંધવાળો જણાય છે, તેથી આ શિલા, પણ તેના અસલના સ્થાનથી ખસેડાયેલી હોવી નોંધાયે.

૧. એ. ઇ. વો. ૨ પા. ૨૮ ડો. જે. કોર્ટ ૩ પાલણપુરમાં : એક કવાની બાજુએ. ૩ વાચો છોકે ૪ વાચો ચૈત્યે.
લેખ ૪૨

મેહર રાજા જગમલનાં

દિમાણામાંથી મળેલ તામ્રપત્રો*

વિ. સંવત ૧૨૬૪ આષાઢ સુદિ ૨ સોમવાર

(ઇ. સ. ૧૨૦૭)

ભાવનગર પાસે દિમાણામાંથી મળેલાં નીચે આપેલાં તામ્રપત્ર-દાનપત્ર-નો એક ફોટોગ્રાફ ડૉ. ખર્જેસે અને આપ્યો હતો. એમને એ ફોટોગ્રાફ ભાવનગરના મી. વળેશંકર ગૌરીશંકર તરફથી મળ્યો હતો. પતરાનું માપ ૧૦.૧૩" x ૭.૫૪" નું છે, અને તેના કાંઠા બહાર કરેલા છે.

તેમાંથી જાણી શકાય છે કે, સંવત ૧૨૬૪ ના આષાઢમાં, એટલે આશરે ઇ. સ. ૧૨૦૭ ના મધ્યમાં, શેત્રુંજી^૧ નદીને કિનારે અણહિલપાટકના ચૌહુકચ રાજા ભીમદેવ ૨ જાના તાબામાં હતો; અથવા દુકામાં કાઠિયાવાડના તે ભાગ ઉપર તેની સાર્વભૌમ સત્તા સ્વીકારાઈ હતી. રાજ્ય પચાવી પાડનાર જયંતસિંહના સં. ૧૨૮૦^૨ ના દાનપત્રની માફક આ દાનપત્રમાં પણ ભીમદેવના હંમેશના ઇલકાએ “અમિનવસિદ્ધરાજ” અને “સત્તમચક્રવર્તિન^૩,” જેમાંનો પહેલો ઇલકા તે પોતાના સં. ૧૨૫૬^૪ નાં તથા સં. ૧૨૬૩^૫ નાં દાનપત્રોમાં ધારણ કરે છે, તે આપ્યા નથી. આપણા દાનપત્રમાં ભીમદેવને આપેલાં ખર્જે “બિરુદો—લંકેશ્વરનારાયણાવતાર” અને “રાજ્યલક્ષ્મીસ્વયંવર”—એક બીજા દાનપત્રમાં^૬ પણ આવે છે. વળી તેમાં તેના સુખ્ય મંત્રિ ચાચિગદેવ^૭ નું નામ પણ આપ્યું છે.

આ દાનપત્ર મેહર^૮ રાજા જગમલે^૯ દિમાણાક^{૧૦} માંથી જાહેર કર્યું હતું. તેમાંની સુખ્ય ખાબતો નીચે પ્રમાણે છે:—જગમલે તલાજા^{૧૧} નાં મોટાં શહેર (મહાસ્થાન) માં બે લિંગો સ્થાપ્યાં; જેને પોતાનાં માતાપિતાનાં નામો આપ્યાં, અને તે લિંગોને કાંબલોલિ^{૧૨} અને ફૂલસર^{૧૩} માં બે ભૂમિખંડો અર્પણ કર્યા અને તેને ખેડવા માટે ત્રણ ખેડુતોની નિમણૂક કરી. દ્વારપાલ સાખડાએ ત્રણ દાનો આપ્યાં હતાં, તેમાંનું એક તલાજાનાં મંદિરને અને કાંબલોલિ અને ફૂલસરનાં બે પવિત્ર સ્થળોને; બીજું પોતાની બાલાક^{૧૪} ની મિલકતમાંથી રાઉલઉચ્છદેવને નવા દેવોની પૂજા માટે, અને ત્રીજું દિમાણાકમાં આપવાનું હતું. વધારાનાં દાનો દિમાણાકના વેપારીઓ તરફથી નોંધાયેલાં છે; તેમ જ એ જ વ્યાપારીઓએ આપનારા કરો, તથા તલાજા, કાંબલોલિ અને ફૂલસરની દુકાનોએ આપવાના

* ઇ. એ. લે. ૧૧ પા. ૩૩૭ ઈ. હુશ ૧ રોડુંજી નદી ને પાલિવાણા, પાસેથી વહે છે. ૨ પ્રો. પ્યુલ્હરનાં “ચૌહુકચ દાનપત્રો” માંહેનું નં. ૪ (ઇ. એ. લે. ૬ પા. ૧૮૦) ૩ ચૌહુકચ દાનપત્રો નં. ૫ થી ૧૦-૪ મી. એચ. એચ. ક્રૂવે પ્રસિદ્ધ કરેલું (ઇ. એ. લે. ૧૧ પા. ૭૧) ૫ ચૌહુકચ દાનપત્ર નં. ૩ પત્ર ૩ પહેલું પં. ૧૧ ૬ “નારાયણાવતાર” ચૌહુકચ દાનપત્ર નં. ૪ પત્ર ૩ પહેલું પં. ૧૫ અને લક્ષ્મીસ્વયંવર નં. ૬ ૭ રાસમાલા લે. ૧ પા. ૩૧૧ ૮ પ્રો. પ્યુલ્હર મને જણાવે છે કે મેહર હાલની મેર નલિ છે, જેમાંનાં મૂળસ્થાનો રાજપૂતાનામાં મેરવાડા (મેરવાડા) માં છે, પરંતુ જેમાંની દરિયા કાઠિયાવાડમાં પણ નજરે પડે છે. ૯ જગમલ ને ખર્જે આ પ્રાકૃત રૂપ દાનપત્રમાં વાપર્યું છે. ૧૦ હાલનું દિમાણા ન્યાંથી પતરાં મળી આવ્યાં હતાં અને ને તલાજાથી વાયવ્ય કાણુમાં છે. ૧૧ આ શહેર શેત્રુંજી નદી ઉપર કાઠિયાવાડમાં અમિહાણમાં આવેલ છે, ને ખોદી રીતે તલાજા એમ જાણાય છે, પ્રો. પ્યુલ્હરના મત પ્રમાણે જન નોંધ પ્રમાણે તેનું નામ “વાલ્ક્યન” છે. ૧૨ હાલનું કાંબલોલ (તલાજાથી ૫ મિલે) ૧૩ હાલનું ફૂલસર (તલાજાથી ૬ મિલે)

ઉત્તર ગુજરાતમાંથી ઉપલબ્ધ લેખો નં. ૧૨^૧

વિ. સં. ૧૨૫૯ ઠા. સુ. ૧

અક્ષરાન્તર

૧ સંવત્ ૧૨૧૧

૨ વે કાર્તિક સુદિ ૧

૩ શુક્રે । [જ] સદેવસુત

૪ [તો] જો ગા — — — શ્રે

૫ યં — — પં — — — કું

૬ — — કરાપિતા ॥

લોપાન્તર

સંવત ૧૨૫૯ વર્ષમાં, કાર્તિક શુદ્ધ ૧ ને શુક્રવારે, જસદેવના પુત્ર ... .. થી
... .. કરાવેલી.

મેહેર રાજા જગમહલનાં

ટિમાણામાંથી મળેલ તામ્રપત્રો*

वि. संवत् १२६४ आषाढ शुद्ध २ सोमवार

(ઇ. સ. ૧૨૦૭)

ભાવનગર પાસે ટિમાણામાંથી મળેલાં નીચે આપેલાં તામ્રપત્ર-દાનપત્ર-નો એક ફોટોગ્રાફ હોં. જગેસે મને આપ્યો હતો. એમને એ ફોટોગ્રાફ ભાવનગરના મી. વજેશંકર ગૌરીશંકર તરફથી મળ્યો હતો. પતરાનું માપ ૧૦ ૧/૨" x ૭ ૧/૨" નું છે, અને તેના કાંઠા જાડા કરેલા છે.

તર્માંથી જાણી શકાય છે કે, સંવત ૧૨૬૪ ના આષાઢમાં, એટલે આશરે ઇ. સ. ૧૨૦૭ ના મધ્યમાં, શેત્રુંજી નદીને કિનારે અણહિલપાટકના ઔલુક્ય રાજા ભીમદેવ ૨ જના વાળામાં હતો; અથવા દુકામાં ઠાકિયાવાડના તે ભાગ ઉપર તેની સાર્વભૌમ સત્તા સ્વીકારાઈ હતી. રાજ્ય પચાવી પાડનાર જ્યંતસિંહના સં. ૧૨૮૦ ના દાનપત્રની માફક આ દાનપત્રમાં પણ ભીમદેવના હુમેશના ઇલકાએ “અમિનવસિદ્ધરાજ” અને “સમમચ્છવતિન્વૃ”, જેમાંનો પહેલો ઇલકા તે પોતાનાં સં. ૧૨૫૬ નાં તથા સં. ૧૨૬૩ નાં દાનપત્રોમાં ધારણ કરે છે, તે આપ્યા નથી. આપણા દાનપત્રમાં ભીમદેવને આપેલાં બન્ને “ગિરૂદો—લંકેશ્વરનારાયણાવતાર” અને “તજ્જલક્ષ્મીસ્વયંવર”—એક બીજા દાનપત્રમાં^૬ પણ આવે છે. વળી તેમાં તેના સુખ્ય મંત્રિ આચિગદેવ^૭નું નામ પણ આપ્યું છે.

આ દાનપત્ર મેહુર રાજ જગમલેશ ટિખાણક^{૧૦}માંથી જાહેર કર્યું હતું. તેમાંની મુખ્ય ખાખતો નીચે પ્રમાણે છે:-જગમલેશ તલાજ^{૧૧}નાં મોટાં શહેર (મહાત્યાન)માં બે લિંગો સ્થાપ્યાં; જેને પોતાનાં માતાપિતાનાં નામો આપ્યાં. અને તે લિંગોને કાંબલોલિ^{૧૨} અને ફૂલસર^{૧૩}માં બે ભૂમિખંડો અર્પણ કર્યો અને તેને ખેડવા માટે ત્રણ ખેડુતોની નિમણૂક કરી. દ્વારપાલ સાખડાએ ત્રણ દાનો આપ્યાં હતાં, તેમાંનું એક તલાજનાં મંદિરને અને કાંબલોલિ અને ફૂલસરનાં બે પવિત્ર સ્થળોને; બીજું પોતાની બાલાહ^{૧૪}ની મિઠકતમાંથી રાઉલઉચ્છેદવને નવા દેવોની પૂજા માટે, અને ત્રીજું ટિખાણકમાં આપવાનું હતું. વધારાનાં દાનો ટિખાણકના વેપારીઓ તરફથી નોંધાયેલાં છે; તેમ જ ટિખાણકમાં આપવાનું હતું. વધારાનાં દાનો ટિખાણકના વેપારીઓ તરફથી નોંધાયેલાં છે; તેમ જ વ્યાપારીઓએ આપનારા કરો, તથા તલાજ, કાંબલોલિ અને ફૂલસરની દુકાનોએ આપવાના

* ઇ. એ. વો. ૧૧ પા. ૩૩૭ છે. હુંથા ૧ રોડેન નદી ને પાલિતાણા, પાસેથી નહે છે. ૨ પ્રો. બ્યુલ્લરનાં "સૌહૃદ્ય દાનપત્રો" માંહેનું નં. ૪ (ઈ. એ. વો. ૬ પા. ૧૮૦) ૩ સૌહૃદ્ય દાનપત્રો નં. ૫ થી ૧૦-૪ મી. એચ. એચ. મુને પ્રસિદ્ધ કૌલ (ઈ. એ. વો. ૧૧ પા. ૭૧) ૫ સૌહૃદ્ય દાનપત્ર નં. ૩ પત્ર પહેલું પં. ૧૧ ૬ "નારાયણવતાર" -સૌહૃદ્ય દાનપત્ર નં. ૪ પત્ર પહેલું પં. ૧૪ અને લક્ષ્મીરવંચર નં. ૬ ૭ રાસમાલા વો. ૧ પા. ૧૧૨ ૮ પ્રો. બ્યુલ્લર મને જણાવે છે કે એટલા હાલની મેરલિ છે, જેમાંનાં મુળસ્થાનો રાખપૂતાનામાં મેરવાડા (મેરવાડ)માં છે. પરંતુ જેઓની હસ્તિ કાઠિયાવાડમાં પણ નજર પડે છે. ૬ જાનમહાને ખદલે આ પ્રાકૃત દાનપત્રમાં વાપરું છે. ૧૦ હાલનું દિમાના જ્યાંથી પતરાં મળી આવ્યાં હતાં અને તે તલાનથી વાયવ્ય કોણમાં છે. ૧૧ આ યહેર રોડેન નદી ઉપર કાઠિયાવાડમાં અમિકોણમાં આવેલ છે, જે યોદી રીતે તલાન એમ યોવાય છે, પ્રો. બ્યુલ્લરના મત પ્રમાણે જેન નાંધ પ્રમાણે તેનું નામ "વાલ્ક્ય" છે. ૧૨ હાલનું કાચોલ (તલાનથી પશ્ચિમે) ૧૩ હાલનું રૂલસર (તલાનથી દક્ષિણે).

કરો તેમ જ ટિપ્પાણક આન્તના ' પૂત્તમાત્રે ' આપવાના કરોની પણ નોંધ આ દાનપત્રમાં છે. શકિલ ઉચ્છદેવ અને ખીલ આઠ ટૂસ્ટીઓને મંદિરની દેખરેખ રાખવાનું અને એક સોભારકના તાળા નીચેની વસુલાતના વહીવટનું કાર્ય સોંપવામાં આવ્યું હતું.

દાનપત્રની ભાષા અર્જુનદેવના દાનપત્રના જેવા જ ખરાબ સંસ્કૃતમાં છે. ઘણાં નામોનાં ખાસ કરીને વિશેષ નામોનાં રૂપાંતર કર્યાં નથી. (પત્ર ૧, પં. ૧૨—૧૪; પત્ર ૨, પં. ૨, અને પં. ૧૧) (પત્ર ૧, પં. ૮, ૧૪ પત્ર ૨, પં. ૪ થી ૬) એક વાર દ્રમ્મૈકઃ અને રૂપકૈકઃ, દ્રમ્મ એક રૂપક એકઃ ને બદલે આવે છે. યુગ્મ ને બદલે હુંમેશાં ડગ્મનું આશ્ચ રૂપ વાપર્યું છે.

દાનપત્રના લખાણમાં, વ્યંજનોના કેટલાક સમૂહો બેદરકારીથી કોવરેલા છે. 'દ્વિ' માટે જૂની તથા નવી બન્ને નિશાનીઓ વાપરી છે, એ ખાસ જણાવવા યોગ્ય છે. (પત્ર ૧ પં. ૧૪). અંત્ય 'વ' બે વાર ખોટો લખ્યો છે, ('વત્' માં પત્ર ૨ પં. ૭, અને 'વાવ્' માં પત્ર ૨, પં. ૧૪). દાનની શરૂવાતના શબ્દ 'ઓ' ના બન્ને અક્ષરોનું રૂપ જૂની પદ્ધતિનું છે.

असुरान्तर
पतरं पहेलं

- १ ओं ॥ संवत् १२६४ वर्षे लौ० आपाढ शुदि २ सोमेऽद्येह श्रीमदणहिलपटर्क
- २ समस्तराजावलीसमलंकृत महाराजाधिराजपरमेश्वरपरमभट्टारकउमापति-
- ३ वरलब्धपार्वतीपतिवरप्रौढप्रतापलोकेश्वरनारायणावतारराज्यलक्ष्मीस्वयंवर-
- ४ श्रीमद्भिमदेवकल्याणविजयराज्ये तत्पादपञ्चोपजीविनि महामात्यराणकश्री-
- ५ चाचिगदेवे श्रीश्रीकरणदौ समस्तशुद्रान्यापारान् परिपंथयति सतीत्येवं काले
- ६ प्रवर्तमाने ऽद्येह टिम्बाणके मेहरराजश्रीजगमल्लप्रतिपत्तौ प्रती० साखडाव्या-
- ७ पारे श्रेयोर्थं शासनं पत्रमभिलिख्यते यथा । मेहरराजश्रीजगमलेन वृ० मेहर-
- ८ राजआनउ० चउंडरा तथा स्वीयमातृसेवाहेराज्ञीशुधिविदेव्याः श्रेयोर्थं तलाशा-
- ९ महास्थाने देवश्रीचउंडरेश्वरपृथिविदेवीश्वरौ कारितौ । तदनयोर्देवयोर्ग-
- १० भोगपूजनैवेधैत्रीपवित्रीदीपोत्सवलिङ्गोरण भग्नस्थानककारापनाय तथा प्र-
- ११ तिवर्षं घवलापनाय कांवळउलिग्रामे पूर्वदिग्भागे सूनवद्रीपार्श्वे बहमानाऽवहमा-
- १२ नभूमि दत्त पाथ ५५ पंचपंचाशत् तथा फूलसरग्रामे कुंढावलीग्रामसमीपे उपरितन-
- १३ सदृशभूमि दत्त पाथ ५५ पंचपंचाशत् उभय ११० दशाक्षर शत । आंतो मध्यात् आरामिक-
- १४ स्य देय पाय १० दश । तथा श्रेयोर्थं कुंडुविक .... .. उन्नसउंसरियउ तथा चाईया-
- १५ उन्नपंच चांडप तथा कोलि ईसराउन्नचाईय ३ एते त्रयो जनाः प्रदत्ताः कुंडुविकले-
- १६ न [।] प्रती० साखडाकेनापि आत्मीयवस्त्राभावं द्रम्माणां शतमेकं तलाशामहा-

पतरं बीजं

- १ स्थानममृतिस्थानत्रयसत्कं प्रतिवर्षं श्रेयोर्थं देवेभ्यः प्रदत्तं । अमीषां देवा-
- २ नां पूजायय राउलउच्चदेवस्य सपुत्रपौत्रस्य बालाक्रीयपादं प्रति प्रतिवर्षं दत्त द्र १ द्रम्मे-
- ३ कः । तथा टिम्बाणके तलपदमुल्कमडपिकायां प्रतिदिनं दत्त रू १ रूपकैकः । अस्य धर्मस्थान-

१ प. ३३ पहेलु प. १ वांशि शुदि पं. ३ लुंसा नांशि। "पार्वतीपतिवर" २ पं. १ :- व्यापारे ना व्या उ३२ अक्ष ८५३ छे. पं. ३ वांशि शासनपत्रम्. पं. ८ स्वीयमातृ ना ये अक्षरे। स्वी अने मा शं३२५६ छे पं. १० वांशि। "कारापनाय" पं. १२ उपरितन" ना उ नी उ३२ अक्ष ८५३, छे. उ पतई थीजुं पं. २ वांशि। पूजायर्थः प्रतिवर्षं ने पहेले प्रतिवर्षं दे३५५ छे. पं. ३ वांशि। "मुल्कमण्डपिकायां".
क्षेप ४३

કરો તેમ જ ટિંબાલુક પ્રાન્તના 'પૂલમાત્યે' આપવાના કરોની પણ નોંધ આ દાનપત્રમાં છે. રાઉલ ઉચ્છેદ અને ધીબ આઠ દૂસ્ટીઓને મંદિરની દેખરેખ રાખવાનું અને એક સોભારકના તાબા નીચેની વસુલાતના વહીવટનું કાર્ય સોંપવામાં આવ્યું હતું.

દાનપત્રની ભાષા અભુત્તરેવના દાનપત્રના જેવા જ ખરાબ સંસ્કૃતમાં છે. ઘણાં નામોનાં ખાસ કરીને વિશેષ નામોનાં રૂપાંતર ઠર્યાં નથી (પત્ર ૧, પં. ૧૨-૧૪; પત્ર ૨, પં. ૨, અને પં. ૧૧) (પત્ર ૧, પં. ૮, ૧૪ પત્ર ૨, પં. ૪ થી ૬) એક વાર દ્રમ્મૈક અને રૂપકૈક; દ્રમ્મ એક રૂપક એક ને બદલે આવે છે. છત્ર ને બદલે હંમેશાં ઉત્તરનું આગ્ય રૂપ વાપર્યું છે.

દાનપત્રના લખાણમાં, વ્યંજનોના કેટલાક સમૂહો બેદરકારીથી ક્રોધિત છે. 'ઈ' માટે જૂની તથા નવી બન્ને નિશાનીઓ વાપરી છે, એ ખાસ જણાવવા યોગ્ય છે. (પત્ર ૧ પં. ૧૪). અંત્ય 'વ' બે વાર જોડા લખ્યો છે, ('વત્' માં પત્ર ૨ પં. ૭, અને 'વાવ્' માં પત્ર ૨, પં. ૧૪). દાનની શરૂવાતના શબ્દ 'ઝો' ના બન્ને અક્ષરોનું રૂપ જૂની પદ્ધતિનું છે.

अस्रान्तर

पतरं पहेलुं

- १ ओं ॥ संवत् १२६४ वर्षे लौ० आपाढ शुदि २ सोमेश्वेह श्रीमदणहिलपटर्क
- २ समस्त राजावलीसमलंकृत महाराजाधिराजपरमेश्वरपरमहृत्तरकउमापति-
- ३ वरलब्धपार्वतीपतिवरप्रौढप्रतापलंकेश्वरनारायणावताराराज्यलक्ष्मीस्वयंवर-
- ४ श्रीमद्भीमदेवकल्याणविजयराज्ये तत्पादपद्मोपजीविनि महामात्यराणकश्री-
- ५ चाचिगदेवे श्रीश्रीकरणदौ समस्तमुद्रान्यापारान् परिपंथयति सतीत्येवं काले
- ६ प्रवर्चमाने श्वेह टिम्बाणके मेहरराजश्रीजगमल्लप्रतिपत्तौ प्रती० सासुडान्या-
- ७ पारे श्रेयोर्थं शासनं पत्रमभिलिख्यते यथा । मेहरराजश्रीजगमल्लेन वृ० मेहर-
- ८ राजआनउ० चउंडरा तथा स्वीयमातृसेठहिराजीप्रथिविदेव्याः श्रेयोर्थं तलाशा-
- ९ महास्थाने देवश्रीचउंडरेश्वरप्रथिविदेवीश्वरौ कारितौ । तदनयोर्देवयोरंग-
- १० भोगपूजनैवेद्यचैत्रीपवित्रीदीपोत्सवलिङ्गोरण भग्नस्थानककारापनाय तथा प्र-
- ११ तिवर्षं घवलापनाय कांवळउलिङ्गमे पूर्वदिग्भागे सूनवद्रीपार्श्वे बहमानाञ्चहमा-
- १२ नभूमि दत्त पाय ५५ पंचपंचाशत् तथा झूलसरग्रामे कुंढावलीग्रामसमीपे उपरितन-
- १३ सदशभूमि दत्त पाय ५५ पंचपंचाशत् उभय ११० दशाक्षर शत । आंतो मध्यात् आरामिक-
- १४ स्य देय पाय १० दश । तथा श्रेयोर्थं कुंडुविक ..... उत्रसउंसरियउ तथा चाईया-
- १५ उत्रपंच चांडप तथा कोलि ईसराउत्रचाईय ३ एते त्रयो जनाः प्रदत्ताः कुंडुविकले-
- १६ न [१] प्रती० सासुडाकेनापि आत्मीयवस्त्राभावं द्रम्माणां शतमेकं तलाशामहा-

पतरं बीजुं

- १ स्थानप्रभृतिस्थानत्रयसत्कं प्रतिवर्षं श्रेयोर्थं देवेभ्यः प्रदत्तं । अमीषां देवा-
- २ नां पूनाद्यय राजलउच्चदेवस्य सपुत्रपौत्रस्य चालाकीयपाद्रे प्रति प्रतिवर्षं दत्त द्र १ द्रमै-
- ३ कः । तथा टिम्बाणके तलपदसुल्लकमढपिकायां प्रतिदिनं दत्त रू १ रूपकैकः । अस्य धर्मस्थान-

१ पनई पहेलुं प. १ वांशि शुदि पं. ३ लुंसी नांशि 'पार्वतीपतिवर' २ पं. ६ :-व्यापारे ना व्या ७५२ अक्ष ८५३ छे. पं. ३ वांशि शासनपत्रम्. पं. ८ स्वीयमातृ ना ये अक्षरे। स्वी अने मा शंशरपद छे पं. १० वांशि 'काराण्यय पं. १२ उपरितन' ना उ नी ७५२ अक्ष ८५३, छे. ३ पतई श्रीजुं पं. २ वांशि पूनायर्थे; प्रतिवर्षं ने अक्षे प्रतिवर्षं देखाय छे. पं. ३ वांशि 'शुल्लकमढपिकायां. सेभ ४३

- ૪ સ્ય તલાજ્ઞામદ્વાસ્થાનીયનાક્ષણસહદેવઞ્ઞઠ° ઢાહડ ચાહુટ° ઠ° છાજ્ઞ
વાલળઞ° સીલા-
- ૫ ત્રિ વાહિવાલાઞ° કાન્હડ ગોગાઞ° આલડ ચાહડઞ° સોલા વ્યવ° આચાઞ°
સૂમેશ્વર વાલડ-
- ૬ રાઞ° ધરાણિયા એતૈરઘમિર્ગોષ્ઠિકૈ રાઞલઞચ્ચદેવસહિતૈરાચંદ્રાર્ક સારા કર-
ણિયા । એતૈઃ
- ૭ સમવાયેન સ્થિત્વા સર્વ પ્રયોજનં કર્તવ્યં । કાલવશાત્ યદ્યેતત્ ધર્મસ્થાનં
કોપિ પાપાત્મા હું-
- ૮ પતિ તદા રાઞ° ઞચ્ચદેવસહિતૈરેમિર્ગોષ્ઠિકૈઃ સ્વવચનં તથા પ્રાણાન્ દત્તા
રક્ષણીયં [।] યદ્યેતે-
- ૯ પાં મધ્યાત્ કશ્ચિદનુચારકો ભવતિ તસ્ય સત્કં જન્મત્રયાર્જિત સુકૃતં
મેહરરાજગમલ્લઃ પ્રાપ્નોતિ [।]
- ૧૦ તથા એતેપાં દેવાના મેહરરાજશ્રીજગમલ્લશ્રેયોર્થ ટિમ્વાણકીયશ્રે° વલહલપ્રમૃ
તિસમસ્તમહાજ-
- ૧૧ નેન વર્ષં પ્રતિ પ્રતિહટ્ટં દત્ત રૂ ૧ ઁકો રૂપકઃ । દેવશ્રીચઞડરેશ્વરપૃથિવિ
દેવીશ્વરશૃષ્ઠે શ્રીવર્દ્ધમા-
- ૧૨ નેશ્વરસુંદરેશ્વરસોહિણેશ્વરસીતેશ્વરાણાં ઁમિરેવ ગોષ્ઠિકૈરસ્મા દેવાય દાનમધ્યાત્ સદ્-
૧૩ શો ભોગઃ કર્તવ્યઃ । ટિમ્વાણકે ચ યઃ કોપિ શ્રેષ્ઠી ભવતિ તેન પ્રતિવર્ષં
દેવેભ્યો દ્રમ્મ ઁકો દાતવ્યઃ
- ૧૪ ॥ પારિ° પૂનપાકેન લિખિતમિદમિતિ ॥ સૂર્યાચંદ્રમસૌ યાવન્ યાવન્મેરુર્મ-
હીધરઃ । યાવત્સસા
- ૧૫ ગરા પૃથ્વી તાવન્નંદતુ શાસનં ॥ તથા તલાજ્ઞાપ્રમૃતિસ્થાનત્રયે યાવંતિ હટ્ટાનિ
તાવન્નિઃ પ્રતિવર્ષં ઁકૈ-
- ૧૬ કો દ્રમ્મો દેયઃ । ટિમ્વાણકે મંડલકરણીયપૂજામાત્રેન ચ વર્ષં પ્રતિ દ્રમ્મ ઁકા
દેયઃ ॥ વહુભિર્વશુ-
- ૧૭ ધા મુક્તા રાજમિઃ સગરાદિમિઃ । યસ્ય યસ્ય યદા ભૂમિસ્તસ્ય તસ્ય તદા ફલં ॥
શુભં ભવતુ ॥
- ૧૮ સૌ° આલડેનોત્કીર્ણમિદં ॥ આ° ચાંદપઞ° સોમાર્કો ગોષ્ઠિકાનાં મધ્યે પ્રમાણમેવ ॥

પ. ૪ પહેલો ટ° ' ઞ' જેવો જણાય છે ચાહુટ° ના પ્રથમ બે અક્ષરો સંકારપદ છે પં. ૫ વાંચો સૂમેશ્વર
પ. ૬ એતૈ ધણું સંશયવાળું છે પં. ૧૦ દેવાના, વેલહલ એમ વાંચી શકાય પં. ૧૧ વાંચો °વૃષ્ઠે ૫. ૧૨ વાંચો
ગોષ્ઠિકૈરસ્મં, દાનમ્ નીચેનું વિરામચિહ્ન ભૂંસી નાંખો. પં. ૧૬ પૂજામાત્રેન નો જા તદ્દન ભૂંસાઈ ગયો છે.
જા અને મા ઉપર બે ટપકાં માનુષ પડે છે, વાંચો ઁકો અને શુભિર્વશુષા.

ૐ સંવત ૧૨૬૪ વર્ષમાં, લૌકિક આષાઠ શુદ્ધિ ૨ સોમવારે આજે શ્રીમદ્ અણહિલપાટકમાં, સમસ્ત રાજવલીથી મંડિત, મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વર પરમભદ્રારક, ઉમાપતિનું વર પ્રાપ્ત કરનાર, પ્રૌઢ પ્રતાપી, લંકેશ્વર (લંકાના નાથ), નારાયણનો અવતાર, રાજ્યલક્ષ્મીનો સ્વયંવર (પોતે પસંદ કરેલો) શ્રીમદ્દલીમદેવ કલ્યાણમય અને વિજયી રાજ્ય કરતો હોતો ત્યારે, અને તેના પાદપન્નોપજવિન્ મહાભાગ્ય રાણક શ્રી ચાચિગદેવ શ્રી શ્રી કરણ આદિ સમસ્ત સુદ્રાવ્યાપાર ચલાવતો હોતો તે સમયે પ્રતિહાર સાખડાના કાર્યમાં મહેર રાજ શ્રીજગમલ્લની અનુમતિથી દિમ્બાણુકમાં શ્રેયાર્થે નીચેનું શાસન પત્ર લખાણું છે.

મહેરરાજ શ્રી જગમલ્લે પોતાના પિતા, પૂર્વપુરુષ મેહરરાજ આનના પુત્ર, ચર્ઉડરાનાં તથા પોતાની માતા સેઠાહુ રાણી પૃથિવિદેવીનાં શ્રેયાર્થે તલાઝા મહાસ્થાનમાં (પોટા શહેરમાં) દેવ શ્રી ચર્ઉડેશ્વર અને પૃથિવિદેવીશ્વરની બે મૂર્તિઓ સ્થાપિત કરાવી. પછી આ બે દેવોના રંગ-લોગ, પૂજનવેદ્ય ચૈત્રી પૂનમના ઉત્સવ, પવિત્રી ઉત્સવ, દીપોત્સવ, લિંગોત્સવ, ભગ્ન સ્થાનના સમારકામ માટે તથા પ્રતિવર્ષ ધોળાવવા માટે કાંવલઉલ્લિગમમાં, સુનવદ્રી તરફ પૂર્વ દિશામાં અજના પાક વાળી તથા પાકવિનાની (ખેતી કરેલી અને પડતર) ભૂમિ ૫૫ (પંચાવન) પાથ,* તથા ફૂલસર ગામમાં, કુંડાવલી ગામ સમીપમાં, ઉપર જણાવેલા જેવી ભૂમિ ૫૫-પંચાવન પાથ, બન્ને મળી ૧૧૦, એકસો દશ પાથભૂમિ તેણે આપી. આ ૧૧૦ એકસો દશ પાથમાંથી ૧૦, દશ પાથ માળીને આપવાના છે. અને (તેના) શ્રેયાર્થે કુટુંબિક ... ના પુત્ર સર્વ-સરિયઉને તથા ચાધ્યાના પુત્ર પંચકુલ ચાંડપને તથા કોલિકાં ઈસરના પુત્ર આધ્યને આ ત્રણ માણસોને તેણે દાન આપેલી ભૂમિની ખેતી કરવા આપ્યા.

પ્રતિહાર સાખડાએ પણ પોતાની જાતમિલકતમાંથી પ્રતિવર્ષ ૧૦૦ દ્રમ તલાઝા મહાસ્થાનમાં અને બીજાં બે સ્થાનોમાં દેવોને તેના શ્રેયાર્થે આપ્યા. આ દેવોની પૂજા આદિ માટે રાઉલઉચ્ચ-દેવ, તથા તેના પુત્રો અને પૌત્રોને બાલાકમાં દરેક પાદ્ર (?)માંથી પ્રતિવર્ષ દ્ર. ૧, એક દ્રમ આપ્યો તથા દિમ્બાણુકમાં તલપદ* શુલ્કમંડપિકામાં પ્રતિદિન રૂ. ૧ એક રૂપક આપવા જોડેવણ કરી.

આ ધર્મસ્થાનની તલાઝા મહાસ્થાનના વતની સહદેવ ગ્રાહણના પુત્ર હકકુર કાહડ, આહુટના પુત્ર હકકુર છાઝ, વાલણના પુત્ર સીલાત્રિ, વાડિવાલાના પુત્ર કાહડ, ગોગાના પુત્ર આહડ, આહુટના પુત્ર સોલા, વ્યવહારિન (વેપારી) આહાના પુત્ર સુમેશ્વર અને વાલડરાના પુત્ર ધરણિયા આ આઠ ગોષ્ઠિકાએ રાઉલ ઉચ્ચદેવ સહિત ચંદ્ર સૂર્યના અસ્તિત્વ કાળ સુધી સંભાળ લેવી. આ ગોષ્ઠિકો (ટુટીઓ)એ (દાનને લગતાં) સર્વ કાર્યની વ્યવસ્થા કરવાની છે. કાલવશાત્ જો આ ધર્મસ્થાન કોઈ પણ પાપાત્મા લૂંટે ત્યારે રાઉલ ઉચ્ચદેવ સહિત આ ગોષ્ઠિકોએ સ્વવચન (સત્તા)થી અને પ્રાણના જોખમે તેની રક્ષા કરવી. જો આમાંથી કોઈ એક જણ ધર્મસ્થાનપર ચઢી આવેલા સામે વાંધો ન ઉઠાવે તો તેના ત્રણ જન્મમાં પ્રાપ્ત કરેલું સુકૃત (પુણ્ય) મેહરરાજ જગમલ્લ પ્રાપ્ત કરશે.

અને મેહરરાજ શ્રીજગમલ્લના શ્રેયાર્થે આ દેવોને દિમ્બાણુકના ઐશિન્ વલહુલે અને સમસ્ત મહાજને પ્રતિવર્ષ દરેક હુકાન માટે રૂ. ૧ એક રૂપક આપ્યો. દેવશ્રી ચર્ઉડેશ્વર અને

* વિલસનના કોશ પ્રમાણે—૧ એક ૫૫૬=૨૪૦ રકવેરીટ + હાલનો કોણ દોષ એમ જણાય છે; અથવા કોલિક એટલે વણકર એમ પણ અર્થ થઈ શકે ૦ રાજ્યને ભાડું આપતી જમીન-વિલસન કોશ.

પૃથિવિદેવરના મંદિર પાછળ આવેલા ગ્રીવર્ધમાનેશ્વર, સૂર્યસદેશ્વર, સોહિલેશ્વર અને સીતેશ્વરનાં મંદિરના લોગ જેવા જ લોગ તેજ ગોઠિકે (ટ્રસ્ટીઓ)એ આ દેવોને દાનમાંથી ધરવાના છે.

અને ટિમ્બાલુકમાં હરેક વેપારીએ દેવોને પ્રતિવર્ષ એક દ્રમ આપવાનો છે.

આ પારિવઃ પૂણાપાઠથી લખાયું છે.

જ્યાં સુધી સૂર્ય ચંદ્રનો ઉદય થાય, મેઢપર્વત ઉભો રહે, પૃથ્વી સાગરથી વિટળાએલી રહે ત્યાં સુધી આ શાસન કાયમ રહે.

અને તલાઝામાં અને બીજાં બે સ્થાનોમાં હરેક દુકાને પ્રતિવર્ષ એક દ્રમ આપવાનો છે. અને ટિમ્બાલુક મંડલમાં પૂજામાત્રે પ્રતિવર્ષ એક દ્રમ આપવાનો છે.

સગર આદિ ધણા નૃપોએ પૃથ્વીનો ઉપલોગ કર્યો છે. જે સમયે જે ભૂમિપતિ તેને તે સમયે તેનું ફલ.

અબ્યુદય થાઓ. સૌ. આલાહથી આ કેતરાયું. આ ચાંડપનો પુત્ર સોભાર્ક ફક્ત ગોઠિકે મધ્યે સત્તાવાળો છે.

उत्तर गुजरातभांथी उपलब्ध लेखानं. १३

वि. सं. १२९६

अक्षरान्तरं

१ संवत् १२९ [९] - ती

२ - - - -वदि १४

३ - - -देव - र्य सि

४ रीहा - -व - ना

५ - - -प्रदत्ता ॥

नं० २४५

नाइराभाह पासेना शियाण भेटना भेतरभांनो लेख

वि. सं. १२७२ ज्येष्ठ व. २

अक्षरान्तर

६० ॥ संवत् १२७२ वर्षे ज्येष्ठ वदि २ रवौ अघेह टिब्रानके मेहरराज-
श्रीरणसिंह

प्रतिपच्चौ समस्त संघेन श्रीमहावीरविंबंकारितं प्रतिष्ठितं श्रीचंद्रगच्छीय श्रीशान्ति-
प्रमसुरि शिष्यैः श्रीहरिप्रमसुरिभिः ॥ छ ॥

१ अ. घ. वो. २ पा. २६ ओ. के श्रीरट्ट.

२ शिहोभा— अक्ष जुना कुदानी श्रीम माणना थांभना उपर—धलो न लूसार्ध भयो छ.

३ री. वी. अ. री. भो. पा. २५३ गजेंस अने कजींस.

ઉત્તર ગુજરાતમાંથી ઉપલબ્ધ લેખો નં. ૧૧^૧

વિ. સં. ૧૨૮૨ પો. સુ. ૪

અક્ષરાન્તર^૨

૧ સંવત્ ૧૨૮૨ વર્ષે પૌષ શુદ્ધ ૪ શુક્રે ગેડીઆ

૨ રાત્રી [મે]જાં [સુત્ર]વણાં । [ધા]રાતીથે પતિતઃ ॥

ભાષાન્તર

સંવત ૧૨૮૨ વર્ષમાં, પૌષ શુદ્ધ ૪ ને શુક્રવારે ગેડીઆ, રાત્રી (રાજપુત્ર) ગેધાંનો પુત્ર વણરા (વણરાજ) મૃત્યુ પામ્યો.

શિલા જેને પાળિઆ કહેવામાં આવે છે તે હોવી ભેધએ.

નં ૦ ૨૪૭

માંગરોળ પાસે ઘેલાણામાંના કામનાથ મહાદેવના

ઓરસીયા ઉપરના લેખ^૩

વલ્લ્લી સં. ૯૧૧

માંગરોળ બંદરની પૂર્વ દિશાએ આર માધલ ઉપર ઘેલાણું નામે ગામ છે. તેની પાસે નોળી નામે નદીના કાંઠાપર કામનાથ મહાદેવનું જીર્ણોદ્ધારનું તીર્થસ્થાન છે, તેમાંના ઓરસીયા ઉપરના લેખનું અક્ષરાંતર વલ્લ્લી સંવત્ ૯૧૧ (વિ. સં. ૧૨૮૬ ઇ. સ. ૧૨૩૦)

અક્ષરાન્તર

૧ ॥ ૭* ॥ શ્રીમદ્વલ્લી સંવત્ ૯૧૧ વાપ ॥ ... હાદ ૪ શુદ્ધે પ્રત્ય યજનક-

ઠ* મુલ્લ સુત રાંજક રાજ્ય....

૨ શ્રી મુગ્ધે દેવપૂજાર્ય આસન પટ્ટઃ પ્રદત્તઃ ॥

ભાષાન્તર

ચોભાયમાન વલ્લ્લી સંવત્ ૯૧૧ ના વર્ષમાં (અમુક માસ) શુદ્ધ ૪ શુક્રવારે (વિશ્વાસને ઉત્પન્ન કરનાર અથવા આધીન રાજા (ઉપરી રાજ્યના તાબાનો રાજા) મૂળપૂત્રના પુત્ર રાણિકના રાજ્યમાં (અમુક પુરુષે) શ્રી જૈનમહામાં દેવની પૂજા માટે આસનનો પાટલો આપ્યો.

. ૧ એ. ઇ. નો. ૨ પા. ૨૮ રો. ૭. કાર્ટો. ૨ પાલકપુરમાં રહેલ પાસે પડેલા એક છટા પત્થરપર.
૩ ભા. પ્રા. રો. પા. ૧૬ વિજયશંકર ગીરીશંકર ઝોઝા.

નં. ૨૪૮

ઉત્તર ગુજરાતમાંથી ઉપલબ્ધ લેખો નં. ૪^૧

વિ. સં. ૧ (૨)૯૫ પૌ. વ. ૮

અક્ષરાન્તર

- ૧ સંવત્ ૧[૨]૯૫ વર્ષે પૌષે વદિ ૮ ગુરો
ગમલામામે ડીલવિક-
- ૨ મંગાનંતરં શ્રીપાર્શ્વનાથદિવે માતૃપિતૃમૂર્તિ-
શ્ચ કારિતા શ્રે:
- ૩ સોહડસુતકુમરમદેનં

ભાષાન્તર

સં. ૧૧૯૫ (?) વર્ષમાં, પૌષ વદિ ૮ શુક્રવારે, ડીલવિક પ્રાંતમાં ગામલા ગામમાં શ્રી-
પાર્શ્વનાથની પ્રાંતમા અને નિજ માતાપિતાની મૂર્તિ સોહડના પુત્ર શ્રેષ્ઠિન્ કુમરભદ્રે (?)
કરાવી હતી.

નં. ૨૪૯

ઉત્તર ગુજરાતમાંથી ઉપલબ્ધ લેખો નં. ૧૪^૨

વિ. સં. ૧૨૯૬ વૈ. સુ. ૧૩

અક્ષરાન્તર

- સંવત્ ૧૨૯૯ વર્ષે વૈશાખ શુદિ ૧૩ સો મે ઋષમદેવી
ચૈત્યે નિર્ઘૃત્તિગચ્છે ગૌરદેવી સુતે[નવાલા]કેન
માતાનિમિત્તં નેમિનાથ દિવં કારા[પિતં]
શુભં મવતુ ॥

ભાષાન્તર

સંવત્ ૧૨૯૯ વર્ષમાં, વૈશાખ, શુદિ ૧૩ ને સોમવારે ઋષભદેવી(?)ના મંદિરમાં
નિર્ઘૃતિ ગોત્રના ગૌરદેવિના પુત્ર વાલાકથી નિજ માતા નિમિત્તે નેમિનાથની પ્રતિમા કરાવ-
વામાં આવી.

૧ એ. ઇ. વો. ૨ પા. ૨૪ જે. ક્રિસ્ટે દિલ્હલમાં પાર્શ્વનાથની મૂર્તિની બેઠકપર ૨ વચ્ચે દિવં
૩ °ચદેન પથુ હોય.

૫ એ. ઇ. વો. ૨ પા. ૨૬ ડો. જે. ક્રીસ્ટે.

બક્ષરાબાદ પાસેના શિયાળ ખેટના ખેતરમાંના લેખ^૧

વિ. સં. ૧૩૦૦ વૈ. વ. ૧૧

કાઠિયાવાડમાં બાબરિયાવાડના શિયાળ ખેટનાં ખેતરોમાં ચાર શિલાલેખો ચારસના પથરો પર કેતરેલા હયાત છે, તે પૈકીનો લેખ.

અક્ષરાન્તર

૧ ૫૦॥ સં ૦ ૧૩૦૦ વર્ષે વૈશાખ વદિ ૧૧ બુધે સહજિગપુરવાસ્તવ્ય પહીજાતીયઠ ૦
દેદા માર્યા કહ્લદેવિકુક્ષિસંમૂતપરી ૦ મહીપાલ મહીચંદ્રતસ્મુતરતનપાલવિજયપાલૈર્નિજપૂ-
ર્વજઠ ૦ શંકરમાર્યાલક્ષ્મીકુક્ષિસંમૂતસ્ય સંઘપતિર્મુધિગદેવસ્ય નિજપરિવારસહિ-
તસ્ય યોગ્યદેવકુલિકાસહિત શ્રીમલ્લિનાથર્થિવં કારિતં ॥ પ્રતિષ્ઠિતં શ્રીચંદ્રગણીય
શ્રીહરિપ્રભસૂરિશિષ્યૈઃ શ્રીચશોભદ્રસૂરિભિઃ ॥ છ ॥ મંગલં ભવતુ ॥ છ ॥

બક્ષરાબાદ પાસે શિયાળ ખેટમાંના લેખ^૨

વિ. સં. ૧૩૧૫ શ. વ. ૭

ખેતરમાં ચાર લેખો હોવા છે તે પૈકીનો

અક્ષરાન્તર

સંવત્ ૧૩૧૫ વૈષ્ણવ વદિ ૭ શનૌ અનુરાધાનક્ષત્રેષ્ઠ્યેહ શ્રીમધુમત્યાં
શ્રીમહાવીરદેવચૈત્યે પ્રાગ્વાટજાતીયશ્રેષ્ઠિ આસદેવસુત શ્રીસપાલસુતગંધિવીવીકેન
આત્મનઃ શ્રેયોર્થ શ્રીપાર્શ્વનાયદેવર્થિવં કારિતં ચંદ્રગચ્છે શ્રીચશોભદ્રસૂરિભિઃ
પ્રતિષ્ઠિતં ॥

आधुपर्वतपर अयलेश्वर गाम पासे अयलेश्वर महादेवना मंदिरना मठमांना लेख^१

संवत् १३४२ (ध. स. १२८९)

- १ ॥ ३० ॥ उँनमः शिवाय ॥ ध्यानानंदपराः सुराः कतिकति ब्रह्मादयोऽपि स्वसं-
वेद्यं यस्य महःस्वभावविशदं किंचिद्विदां कुर्वते । मायासुकचपुः स्वसंगतभवा
ऽभावप्रदः प्रीतिवो लोकानामचलेश्वरः स दिशतु श्रेयः प्र०
- २ भुः प्रत्यहं ॥ १ सर्गार्थं स्वतनुं हुताशमनिशं पद्मासने जुह्वतः प्राणैः प्राजनि
नीललौहितवपु र्यो विश्वमूर्तेः पुरा । दुष्टांगुष्टनखाङ्कुरेण हठतस्तेजोमयं पंचमं
च्छिन्नं पातुक्षिरः करांबुजतले विप्रत्स वस्त्रा-
- ३ यतां ॥ २ अव्यक्ताक्षरनिर्भरध्वनिजप स्त्यक्तान्यकर्मश्रमः स्वं देहा र्सितिमान
मुद्दिशतुमना दानांबुसंवर्धितः । यत्कुंभाचलग स्तपांसि वितनोत्यद्यापिभृंगव्रजः
प्रत्यूहापगमोन्नतिर्गजमुखो देवः स वोऽस्तु श्रिये
- ४ ॥ ३ ॥ किंच ॥ क्षुब्धद्वारिषिदीर्यमाणशिखरिश्रेणित्रमद्भुतलं क्रुद्यद् व्योमदिगंतसं-
हतिपतद्ब्रह्मांडमांडस्थिति । कल्पांतस्य विपर्ययेऽपि जगतामुद्वेगमुच्चैर्दिश स्तिथो-
र्लघनमद्भुतं हनुमतः पायादपायास्त नः ॥ ४ ॥ शाखोपशाखा
- ५ कुलितः सुपर्वा गुणोचितः पत्रविमूलांशः । कृतास्पदो मूर्द्धनि भूधराणां जय-
त्युदारो गुहिलस्य वंशः ॥ ५ ॥ यद्वंशो गुहिलस्यराजभगवन्पारायणः कीर्त्यते
तत्सत्यं कथ मन्यथा नृपतय स्तं संश्रयतेतरां । मुक्तेः कल्पितवेत
- ६ सैः करतलव्यासक्तदंडोज्ज्वलाः प्राणत्राणधियः ध्रियः समुदयै र्न्धस्तापहस्ताः
सदा ॥ ६ ॥ मेदः क्लेदमरेण दुर्ज्जनजनस्या प्लावितः संगरे देशः क्लेशकथापक-
र्षणपटु र्यो बप्पकेनोच्चकैः लावण्योत्करनीर्जितामरपु-
- ७ रः श्रीमेदपाटामिधामानवे स्म स एष शेषनगरश्रीगर्वसर्वकर्त्तुः ॥ ७ अस्ति
नागहृद् नाम सायामनिहपत्तनं ॥ चक्रे तपांसि हारीतराशि र्यत्र तपोधनः ॥ ८
केपि क्वापि परप्रभावजनितैः पुण्यै र्हेविभि र्विमुं प्रीणन्ति ज्वलनं हिता-
- ८ य जगतां प्रारब्धयागक्रमाः । अन्ये प्राणनिरोधबोधितसुखाः पश्यति चात्मस्थितं
विधं सद्विजनस्थलीषु मुनयो यत्रासतत्त्वोदयाः ॥ ९ अस्मि शेष वने तपस्विनि
जने प्रायःस्त्रलद्वंघने वृत्तांतं सुवनस्य योगनियतः प्रत्यक्षतः पश्यति । हा-

९ रीतः शिवसंगमंगविगमात्प्राप्तः स्वसेवाकृते वप्पाय प्रथिताय सिद्धिनिलयो राज्यश्रियं दत्तवान् ॥ १० ॥ हारीताकिल वप्पकोऽहिवलयव्याजेनलेभे महः क्षात्रं धातुनिभा द्वितीयमुनये ब्राह्म्यं स्वसेवाच्छ-

१० लात् । एते चापि महीभुजः क्षितितले तद्वंशसंभुतयः शोभन्ते सुतरां मुपात्तवपुषः क्षात्राहि धर्म्मा इव ॥ ११ वप्पकस्य तनयो नयनेता संवभूव नृपतिर्गुहिलख्यः । यस्य नामकलितां किल जार्ति

११ भूभुजो दधति तत्कुलजाताः ॥ १२ यत्सीयूपमयूपसुंदरमति विद्यामुघालंकृति-
निःप्रत्यूहविनिर्भितस्मरगतिः प्राकाम्यरम्याकृतिः । गांभीर्योन्नतिसंभृतस्य जलपे-
र्विस्फोटिताहंकृति स्तस्माद्भोज

१२ नरेश्वरः स समभूत्संसेवित श्रीपतिः ॥ १३ शीलः सशीलकरवालकरालपाणि-
भेजे भूजेन तदनु प्रतिपक्षलक्ष्मी । उत्साहभावगमकं पुलकं दधानो वीरः स्वयं
रस इव स्फुटयद्देहः ॥ १४ चोडस्त्रीर-

१३ तिलंडनः कुलनृपश्रेणिशिरोमंडनः कर्णाटेश्वरदंडनः प्रभुकला भैत्रीमनोनंदनः ।
तत्सूनुर्नयमर्मनर्मशचिवः श्रीकालभोजः क्षमापालः कालकरालकर्कशधनुर्दंडप्र-
चंडो जनि ॥ १५ छाया-

१४ भिर्वनिताः फलैः सुमनसः सत्पत्रपुंजैर्दिशः शाखाभिर्द्विजवर्गं मर्गलभुजः कुर्वन्
मुदामास्पदं ॥ तद्वंशः प्रबलांकुरो तिरुचिरः प्रादुर्बभवा वनीपालो भर्तृभट खि-
विष्टपतरो गर्वाभिहर्त्ता ततः ॥ १६ मुष्टिप्र-

१५ मेयमध्यः कपाटवक्षस्थलस्तदनु । सिंह स्थासित मूषरमत्तेभोभूपति जयति ॥ १७
तजन्मा स महायिकः स्वभुजयोः प्रासैकसाहायिकः क्षोणिभार मुदार मुन्नतशिरा
धत्ते स्म भोगीश्वरः ॥ यत्क्रो-

१६ धानलविस्फुल्लिमहसि प्रत्यर्थिनोऽनर्थिनः प्रांचत्यक्षपरीग्रहा कुलधियः पेतुः
पतंगा इव ॥ १९ पुंमाणस्य ततः प्रयाणवियति क्षोणीरजो दुर्दिने निस्त्रिंशानु-
धरः शिपेच सुभटान् धारा-

१७ जलै रुज्वलैः । तन्नारीकुचकुंकुमानि जगलुश्चित्राणि नेत्रांजनैरित्याश्चर्यमहो
मनस्तु सुधिया मद्यापि विस्फूर्जति ॥ १९ अल्लटोजनि ततः क्षितिपालः संगेर
नुकृतदुर्जयकालः । यस्य वैरिष्ट-

१८ तनां करवालः क्रीडयैव जयति स्म करालः ॥ २० उदयति स्म सतो नरवाहनः
समितिसंहतभूपतिवाहनः । विनयसंचयसेवितशंकरः सकलवैरिजनस्य भयंकरः ॥
२१ विक्रमविधृतविश्वप्रतिभ-

- १९ टनीतेस्तथागुणस्फीतेः । कीर्ति स्तारकजैत्रो शक्ति (कुमा) रस्यसंज्ञे ॥ २२
आसीत्ततो नरपतिः शुचिवर्मनामा युद्धप्रदेशरिपुरदर्शितचंडधामा । उच्चैर्मही-
धराशिरः मुनिवेशिताङ्घ्रिः शंभो
- २० विशाख इव विक्रमसंभृतश्रीः ॥ २३ स्वर्लोके शुचिवर्मणि स्वसुकृतैः पौरंदरं
विभ्रमं विभ्राणे कलकंठकिन्नरवधूसंगीतदोर्विक्रमे । माद्यन्मारविकारवैरितरुणी-
गंडस्थलीपाण्डुरैर्ब्रह्मांडं न-
- २१ रवर्मणा घवलितं शुभ्रैर्यशोभिस्ततः ॥ २४ जाते सुरलीपरिरंभसौख्यसमुत्सुके-
श्रीनरवर्मदेवेररक्ष भूमौमयकीर्तिवर्मा नरेश्वरः शक्तसमानधर्मा ॥ २५ काम-
क्षामनिकामतापिनि तपेऽमु-
- २२ पिनृपे रागिणिस्वः सिंधोर्जलसंयुते रमयति स्वर्लोकेवामभुवः । दोर्दंडद्वयभग्न-
वैरिवसतिः क्षोणीश्वरो वैरटश्चक्रे विक्रमतः स्वपीठविलुठन्मूर्ध्निश्चिरं द्वेपिणः ॥ २६
तस्मिन्नुपरेत राशिमुदिताशेषविद्विषि । वैरिसिं-
- २३ हस्ततश्चक्रे निजं नामार्थवद्भुवि ॥ २७ व्युद्धोरस्कस्तनुर्मध्ये क्षेपेडाकंपितभुधरः ।
विजयोपपदः सिंहस्तोराकरिणोऽवधीत् ॥ २८ यन्मुक्तं हृदयांगरागाप्तहितं गौरस्व
मेतद्विपन्नारीभिर्विरहात्ततोऽपि समपूत् किं कर्णिका-
- २४ रक्रमः ॥ घटे यत्कुसुमं तदीय मुचितं रक्तत्वमाभ्यंतरे बाह्वे पिंजरतां च कारण-
गुणग्रामोपसंवर्गमणं ॥ २९ ततः प्रतापानलदग्धवैरिक्षिताशूभोच्छमस्तीरसेन नृपो
रिसिंहः सकलामुदिक्षु लिलेख वीरः स्वयशः प्रशस्ति
- २५ ॥ ३० लोचनेषु सुमनस्तरुणीना मंजनानि दिशता य दनेन । वारिकल्पित महो
वैत चित्रं कज्जलं हृत मरातिवधूनां ॥ ३१ नृपोत्तमांगोपालकांति कूटप्रकाशिता-
ष्टापदपादपीठः । अमृदमुष्मादय चोडनामा नरेश्व-
- २६ रःसूर्यसमानधामा ॥ ३२ कुम्भिकुम्भविलुठत्करवालः संगरे विमुक्तनिर्मितकालः । तस्य
मृनु रथ विक्रमसिंहो वैरिविक्रमकथां निरमाइत् ॥ ३३ सुजवीर्यविलासेन समस्तो-
धृतकंटकः । चक्रेभुवि ततः क्षेम क्षे-
- २७ मसिंहो नरेश्वरः ॥ ३४ रक्तं किंचिन्निपीय प्रमदपरिलसत्पाद विन्यासमुग्धाः
कांतिभ्यः प्रेतवधो ददति रसभरोद्गारमुद्राकपालैः । पायं पायं तदुच्चैर्मुदितसह-
चरीहस्ताविन्यस्तपात्रं प्रीतास्ते ते पिशा-
- २८ चाः समरमुवि यशो यस्य संन्याहरंति ॥ ३५ सामंतसिंहनामा कामाधिकसर्वसुंदर-
शरीरः । भूपालोजनि तस्मादपहृतसामंतसर्वस्वः ॥ ३६ पोमाणसंततिवियोग-
विलक्षलक्ष्मीं सेना मट-

- २९ घविरहां गुहिलान्वयस्य । राजन्वती वसुमतीमकरोत्कुमारासिंहस्ततो रिपुगता मपहृत्यभूयः ॥ ३७ नामापि यस्य जिष्णोः परवलमथनेन सान्वयं जज्ञे विक्रम-
विनितशत्रुर्नृपति रम्भन्मथनसि-
- ३० होऽय ॥ ३८ कोशास्थितिः प्रतिमटक्षतर्जनमुक्ते कोशं न वैरिरुधिराणि निपीय-
मानः । संग्रामसीमनि पुनः परीरम्य यस्य पाणिं द्विसंश्रयमवाप फलं कृपाणः ॥ ३९
शेषनिः शेषसारेण पद्म-
- ३१ सिंहेन भूभुजा । मेदपाटमहीपश्चा त्पालिता लालितापि च ॥ ४० व्यादीर्णवैरि-
मदसिंधुरकुंभकूटनिघृतमौक्तिकमणिस्फुटवर्णभाजः । युद्धप्रदेशफलिकासु समुल्लि-
लेख विद्वानयं स्वभुजवीररसप्र-
- ३२ बंधान् ॥ ४१ नह्लमूलं कर्त्तुंवाहुलक्ष्मी स्तुरुष्कसैन्यार्णवकुंभयोनिः । अस्मिन्
सुराधीशसहासनस्थैरक्ष भूमीमथ जैत्रसिंहः ॥ ४२ अद्यापि संधकचमूलधिरावमत्त-
संघूर्णमानरमणीपरिरंभेन आ-
- ३३ नंदमंदमनसः समरेपिशाचाः श्रीजैत्रसिंहभुजविक्रम मुद्रुंति ॥ ४३ घवल्यत्तिस्म
यशोभिः पुण्यैर्ममंडलं तदमुं । विहिता हितमृपशंक स्तेजः सिंहो निरातंकः ॥
४४ उतं
- ३४ मौक्तिकवीजमुत्तमभुवि त्यागस्य दानांबुभिः सिक्ता सदुरुसाधनेन नितरामादाय
पुण्यं फलं । राज्ञाऽनेन कृपाणकोटि मटता स्वैरविगाह्य श्रियः पश्चात्केपि विवादिता
दिशि दिशि
- ३५ स्फारा यशोराशयः ॥ ४५ आद्यक्रोडवपुः कृपाणविलसदंष्ट्रांकुरोयः क्षणान्मग्न
मुद्धरतिस्म गूर्जरमही मुच्चैः स्तुरुष्कार्णवात् । तेजः सिंहसुतः स एष समरः क्षोणी-
श्वरग्रामणीराघवे बलिकर्णयोर्धु-
- ३६ र मिलागोले वदान्योऽधुना ॥ ४६ तालीभिः स्फुटतूर्यतालरचनासंजीवनीभिः
करद्वंद्वोपात्तकबंधमुग्धशिरसः संनर्त्तयंतः प्रियाः । अद्याप्युन्नदराक्षसास्तव यशः
खंडे प्रतिष्ठं रणे गायंति प्रति-
- ३७ पक्षशोणितमदा स्तेजस्विसिंहात्मज ॥ ४७ अप्रमेयगुणगुंफकोटिभिर्गाढबद्धवृष-
विग्रहाकृतेः । कीर्त्यतेन सकलातव स्तुतिर्भयगौरवभयान्नरेश्वर ॥ ४८ अर्जुदो
विजयते गिरि-
- ३८ चैर्देवसेवितकुलाचलरत्नं । यत्र षोडशविकारविपाकै रुद्भिस्तोऽकृत तपांसि
वसिष्ठः ॥ ४९ क्लेशावेशविमुग्धदांतजनयोः सद्भुक्तिमुक्तिप्रदे लक्ष्मीवेशमनि
पुण्यजहनुतनयासं-
- ३९ सर्गपूतात्मनि । प्राप प्रागचलेश्वरत्वमचले यस्मिन् भवानीपाति विध्वन्यासिबिम्बाव्य-
सर्वगतयादेवश्चलोपि प्रभुः ॥ ५० सर्व सौंदर्यसारस्यकोऽपि पुंज इवाद्भुतः ॥ अयं यत्र

- ४० मठस्तिष्ठत्यनादिस्तापसेचिताः ॥ ५१ यत्र कापि तपस्विनः सुचरितः कुत्रापि मर्त्याः कचि दीर्वाणाः परमात्मनिर्द्युतिमिदप्राप्ताः क्षणेपु त्रिपु। यस्याद्योद्वति मर्तु-
देन सहितां गाय-
- ४१ न्ति पौराणिकाः संघते स खलु क्षणत्रयमिषात्रैलोक्यलक्ष्मीमिह ॥ ५२ जीर्णो-
द्धारमकारयन्मठमिमं भूमीधरमामणीर्देवः श्रीसमरः स्वभाग्यविभवादिष्टो निज-
श्रेयसे । किंचास्मि-
- ४२ न्परमास्तिको नरपतिश्चक्रे वसुभ्यः कृपासंश्लिष्टः शुभभोजनस्थितिमपि प्रीत्या
मुनिभ्यस्ततः ॥ ५३ अचलेशदंड मुच्चैः सौवर्ण समरभूपालः । आयुर्वायुचला-
चलमिह दृष्ट्वा कारयामास ॥ ५४
- ४३ आसीद्वावाग्निनामेह स्थानाधीशः पुरा मठे हेलोन्मूलितसंसारबीजः पाशुपतैर्घ्नतैः ॥
५५ अन्योन्यवैरविरहेणविशुद्धदेहाः स्नेहानुबंधिहृदयाः सदया जनेषु । अस्मिन्
तपस्यति मृगं-
- ४४ द्रुगजादयोऽपि सत्त्वाः समीक्षितविमोक्षविधायितत्वाः ॥ ५६ शिष्यस्तस्यायमधुना
नैष्टिको भावशंकरः । शिवसायुज्यलाभाय कुरुते दुष्करं तपः ॥ ५७ फलकुसुमसमू-
- ४५ द्वि सर्वकालं वहंतः परमनियमनिष्ठां यस्य भूमिरुहोऽमी अपरमुनिजनेषु प्रायशः
सूचयन्ति स्वलितविषयवृत्तेरबुद्धाद्रिप्रसूताः ॥ ५८ राज्ञा समरसिंहेन भावशंक-
- ४६ रशासनात् । मठः सौवर्णदेहेन सहितः कारितोऽर्बुदे ॥ ५९ योऽकार्षीदेकलिंग-
त्रिभूवनविदितश्रीसमाधीशचक्रस्वामिप्रासादवृंदे प्रियपटुतनयो वेदशर्मा
- ४७ प्रशस्तीः । तेनैवापि व्यधायि स्फुटगुणविशदा नागरज्ञातिभाजा विप्रेणाशेष-
विद्वज्जनहृदयहरा चित्रकूटस्थितेन ॥ ६० यावदबुद्धमही धरसंगं संविभर्त्ति भगवा-
- ४८ नचलेशः । तावदेव पठतामुपजीव्या सत्प्रशस्तिरियमस्तु कवीनां ॥ ६१
लिखिता शुभचंद्रेण प्रशस्तिरियमुज्ज्वला । उत्कीर्णा कर्मसिंहेन सूत्रधारेण
धीमता ॥ (६२) सं १३४२ वर्षे मार्गशुदि १ प्रशस्तिः कृता ।

ભાષાન્તર

આખું પર્વત ઉપર અચળગઢની પાસે અચળેશ્વર મહાદેવનું મંદિર છે તેની પાસેના મઠની અંદરના શિલાલેખનું ભાષાન્તર:—

॥ શિવજીને નમસ્કાર ॥ ધ્યાનતો છે શ્રેષ્ઠ આનંદ જેમને એવા કેટલાએક પ્રજ્ઞાદિત દેવતાઓ પણ પોતાને જ બાલુવા યોગ્ય (તથા) સ્વભાવથી નિર્મળ એવા જેના તેજને દ્વિચિત્ માત્ર બાલુ છે. માયારહિત શરીરવાળા અને લોકોને પોતાની મેળે મળેલા સંસારને મટાડનાર તે અચળેશ્વર પ્રભુ પ્રીતિથી પ્રતિદિવસ કદયાણ કરે. ॥ ૧ ॥

પદ્માસન ઉપર (બેસીને) સૃષ્ટિ કરવા માટે પોતાના શરીરરૂપી આંત્રને પ્રાણ વડે આહુતિ આપતા એવા વિશ્વભૂતિ (જગતરૂપ) ઈશ્વરથી પૂર્વે નીલલોહિત (ઈંદરયામ અને કેશરાતા એવું) છે શરીર જેનું એવા શિવજી ઉત્પન્ન થયા, દુષ્ટ એવા અંશુકાના નખના અંકુર (ડોંટા) વડે કાપેલા પ્રજ્ઞાના તેજમય પાંચમા માથાને હાથરૂપ કમળમાં ધારણ કરનાર તે શંકર તમારી રક્ષા કરે. ॥ ૨ ॥

નથી સમજતા અક્ષરો જેના એવો છે અત્યંત શબ્દવાળો જપ જેનો, (અને) ત્યાગ કરેલ છે બીજા કામમાં પરિશ્રમ જેણે એવો, તથા દેહમાંથી પોતાના ઘોળાપણને ત્યાગ કરવાનું મન છે જેને એવો મદજળો કરીને વૃદ્ધિને પામેલો જે ભ્રમરઓનો જથ્થો તે આજ સુધી પણ જેના કુભસ્થગરૂપ પર્વતને પામીને તપશ્ચર્યા કરે છે; વિદ્વાના નાશનો છે ઉદય જે થકી (અને) હાથીનું છે મુખ જેને એવા તે (ગણપતિ) દેવ તમને લક્ષ્મી આપે. ॥ ૩ ॥

સંકેતને પામતા સમુદ્રમાં ફાટતા પર્વતોની પંક્તિએ કરીને ભમતું છે ભૂતળ જે વડે એવું અને ત્રુટી પડતું આકાશ તથા દિશાઓના છેડાનું એકદુ યવું અને પડતી બદ્ધાંડરૂપ પાત્રની છે સ્થિતિ જે વડે એવું, (તેમ જ) કંદર્પાંતના વિપરિતપણમાં પણ જગતને અત્યંત ઉદ્વેગને આપનારું (જે) હનુમાનનું અદ્ભુત એવું સમુદ્રનું ઓળંગવું (છે) તે હનુમાન આપણી નાશથી રક્ષા કરે. ॥ ૪ ॥

શાખા અને ઉપશાખાએ કરીને અથવા મોટી નાની ડાળોએ કરીને વ્યાપ્ત એવો અને સુંદર છે વંશ અથવા ગાંડ્યો જેની એવો શુભોએ કરીને યોગ્ય અથવા પ્રત્યક્ષાની દોરી બાંધવા લાયક અને રાજાઓના મસ્તક ઉપર વા પર્વતોના શિખર ઉપર કરેલ છે રહેવાનું સ્થાન જેણે એવો મોહાટો શુહિલવંશ વા વાંસ જય પામે છે. ॥ ૫ ॥

જે ગોહિલનો વંશ રાજાઓમાં ભગવાન નારાયણ કહેવાય છે તે સત્ય છે; એમ ન હોય તો મુક્તિ માટે કલ્પના કરેલા નેતરો વડે હાથમાં રાખેલા છે ઉજ્જવળ દંડો જેમણે એવા અને પ્રાણુની રક્ષા કરવામાં છે બુદ્ધિ જેમની એવા અને લક્ષ્મીના ઉત્તમ ઉદય સાથે સદાકાળ ત્યાગ કરેલા છે હાથ જેમણે એવા રાજાઓ તેનો કેમ આશ્રય કરે ? ॥ ૬ ॥

કલેશની વાર્તા ટુંદી કરવામાં અતુર એવો જે દેશ બાપા રાવળે દુર્જન માણસોના મેદની દુર્ગંધીના સમૂહ કરીને અત્યંત વ્યાર્ કરેલો છે, (માટે) તે દેશની શોભાની વૃદ્ધિ વડે જિતેલ છે સ્વર્ગ જેણે એવો અને સર્વ શહેરોની શોભાના સઘળા ગર્વને કસોટીમાં લાવનાર (પરીક્ષા કરનાર) એવો થકો મેદપાટ એવા નામને ધારણ કરે છે. ॥ ૭ ॥

આ મેદપાટ અથવા મેવાડ દેશમાં મોટાઈવાળું નાગહૃદ (નાગદા) નામે શહેર છે, જેમાં તપ એ જ છે ધન જેને એવા હારીતરાણી મુનિએ તપશ્ચર્યા કરેલ છે. ॥ ૮ ॥

અને જ્યાં જગતના હિત માટે આરંભેલ છે યજ્ઞનો અનુક્રમ જેમણે એવા કેટલાએક (ગૃહસ્થ પુરોહો) ઉત્તમ મહિમાવડે ઉત્પન્ન થયેલાં પુણ્યરૂપ હવિષ્ (યજ્ઞકુંડમાં હોમવાનાં પદાર્થો) વડે સમર્થ એવા અગ્નિને પ્રસન્ન કરે છે, (તેમ જ) બીજાઓ પ્રાણાયામે (પ્રાણવાયુને

નાસારંધથી ઉઘો ખેંચી રૂધીને કમ વડે પાછો ઉતારી વશ કરવાના આપારે) કરીને જણાવેલ છે સુખ જેમને એવા અને પ્રાપ્ત થયેલ છે તત્વજ્ઞાન જેમને એવા મુનિઓ સુંદર એકાન્ત સ્થળમાં (રહીને) આત્મામાં રહેલા વિશ્વને જુવે છે. ॥ ૯ ॥

તપરિવ પુરૂષો જેમાં રહે છે, અને બહુધા કરીને બંધન ત્યાં જૂટી જાય છે, એવા આ વનમાં યોગે કરીને વશ કરેલી છે ઇંદ્રિયો જેણે એવા જે હારીત મુનિ જગતના વૃત્તાન્તને પ્રત્યક્ષ પણે જુએ છે. પોતાના શરીરના નાશ પછી શિવજીના સંગને પામ્યા થકા સિદ્ધિના સ્થાનરૂપ તે હારીત મુનિએ પોતાની સેવા માટે પ્રખ્યાત એવા બાપા રાવળને રાજલક્ષ્મી આપી. ॥ ૧૦ ॥

બાપા રાવળ પોતે કરેલી સેવાના છળ થકી બ્રહ્મા સરખા હારીત મુનિ પાસેથી પગની બેડી (પુરૂષોએ પગમાં પહેરવાનું કંઠું તે) ના મિથે કરીને પોતાનું બ્રાહ્મણ સંબંધી તે જ મુનિને આપીને ક્ષત્રીનું તેજ પામ્યા. તેના વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલા આ (ગોહિલ) રાજાઓ પૃથ્વીમાં આજ સુધી પણ દેહધારી ક્ષત્રીઓના ધર્મજ હોય નહીં શું ! એવા નિરંતર શોભે છે. ॥ ૧૧ ॥

બાપા રાવળનો પુત્ર ન્યાયને પ્રવર્તાવનાર શુદ્ધિલ એવે નામે રાજ થયો. તેના કુળમાં જન્મેલા રાજાઓ જેના નામે કરીને ઐળખાતી એવી (ગોહિલ) જાતિને નિશ્ચય ધારણ કરે છે. ॥ ૧૨ ॥ તે શુદ્ધિથી અમૃતનાં ફિરણ કરતાં સુંદર બુદ્ધિવાળો, (આંહી સમાસાન્ત પદ છે. તેમાં ફિરણવાચક શબ્દ મધ્યજ્ઞ ભેદથી તેને બદલે લેખ કોતરનારે મધ્યજ્ઞ લખ્યો છે.) વિદ્યારૂપી અમૃતના અલંકારવાળો, વિદ્ધ વિના કામદેવના વેગનો જિતનાર, અતિશય મનોહર આકૃતિવાળો, ગાંભીર્ય તથા ઉદય વા વૃદ્ધિએ ભરેલા સમુદ્રના ગર્વને ભાગી નાંખનાર, અને લક્ષ્મીના પતિને સેવક ભોજ નામે રાજ થયો. ॥ ૧૩ ॥ તેની પછી શીયળ (સુંદર સ્વભાવ) રૂપ તીક્ષ્ણ તરવાર સહિત હાથવાળો, (અને) પ્રીતિપણને જણાવનારા રોમાંચને ધારણ કરનાર એવો પોતે, રસની પેઠે ઉત્તમજળ બંધાયેલ છે દેહ જેનો એવો શૂરવીર શીલ નામે હાથવડે શત્રુઓની લક્ષ્મીને ભોગવનાર થયો. ॥ ૧૪ ॥ પગનાં આંગળાં પર્યંત વચ્ચે પહેનારી સ્ત્રી અથવા શબ્દ સ્તોમ મહાનિધિ નામે કોશમાં ચોલ શબ્દનો અર્થ દ્રાવિડ અને કલિંગ દેશની મધ્યનો દેશ કરીને લખેલ છે, તે પ્રમાણે એ દેશમાં રહેનારી સ્ત્રીની પ્રીતિને ખંડન કરનાર, કુળજાન રાજાઓની પંક્તિના મુકુટરૂપ, કણ્ઠક દેશના રાજાનો દંડ કરનાર, ભગવાનની પ્રતિમાઓ સાથે મૈત્રીવડે મનને આનંદ આપનાર, ન્યાયનું મર્મ (રહસ્ય) તથા પરિહાસવાક્યનો મંત્રીરૂપ, કાળ સરખા ભયંકર તીક્ષ્ણ ધનુષના દંડે કરીને અસહ્ય એવો, તેનો પુત્ર કાળભોજ નામે રાજ ઉત્તમ થયો. ॥ ૧૫ ॥

તેનો વંશ પોતાની છાયાએ કરીને સ્ત્રીઓને અને રૂળોએ કરીને વિદ્વાનેને તથા સારાં વાહનોના જથ્થાઓએ કરીને દિશાઓને અને શાખાઓએ કરીને દ્વિજવર્ગને, હર્ષનું સ્થાન જેમ હોય તેમ આનંદને ભોગવે એવાં કરનાર, વળીબટ અંકુરવાળો, અતિ મનોહર, પૃથ્વીને પાળનાર, અને કલ્પવૃક્ષના ગર્વને હરનાર, ભર્તૃભટ નામે થયો. ॥ ૧૬ ॥

તેની પછી મુઠીમાં સમાય એવા કટિભાગવાળો, અને પટ્ટાળી છાતીવાળો, તથા ત્રાસ થમાડેલ છે પૃથ્વીને ધારણ કરનાર રાજાઓરૂપ મહોન્મત્ત હાથીઓ જેણે અથવા પર્વતોના મહોન્મત્ત હાથીઓ જેણે એવો પૃથ્વીપતિ સિદ્ધ, જય પામે છે. ॥ ૧૭ ॥

તેનો પુત્ર મહાયિક નામે પોતાના હાથની જ પ્રાપ્ત થયેલ છે એક સહાયતા જેને એવો અને નહીં નમેલા મસ્તકવાળો ભોગીશ્વર, પૃથ્વીના મોટા ભારને ધારણ કરે છે; જેના કોષ રૂપ અગ્નિના તણખાના તેજમાં દુઃખી શત્રુઓ દોડે છે તેમ જ ઇંદ્રિયોને સ્વાધીન રાખવામાં વ્યાકુળ બુદ્ધિવાળાં પતંગીયાઓની પેઠે દોડે છે. ॥ ૧૮ ॥

તે પછી, પૃથ્વીની રજ વડે ઝાંખો છે દિવસ જેમાં એવા પ્રયાણ (યુદ્ધ માટે જવાતી તૈયારી) સમયના આકાશમાં ઘુમાણુનો ખડ્ગરૂપ મેઘ ઉજળી ધારા રૂપ જળવડે ઉત્તમ યોદ્ધા એવો સિંચે છે. અને તેમની સ્ત્રીઓનાં નેત્રનાં અંજનો સહિત વિચિત્ર એવાં કુચ ઉપરનાં કુંકુમ ધોવાઈ જાય છે. તેમ જ સુંદર બુદ્ધિવાળાઓનું મન આજ પલ્લુ વિદ્યુતપાતની પેઠે ગર્જના કરે છે; તે અતિ આશ્ચર્ય છે. ॥ ૧૯ ॥

તેની પછી સંગ્રામમાં ક્રોધથી જિતાય નહીં એવા કાળનું અનુકરણ (ખરેખરીપણું) કરનાર અને જેનો ભયંકર ખડ્ગ શત્રુઓની સેનાને રમત વડે જિતે છે, એવો પૃથ્વીનો પાળનાર અદ્ભુત થયો. ॥ ૨૦ ॥

તે પછી, સંગ્રામમાં રાજાઓનાં વાહુને હરી લેનાર, વિવેકના સંગ્રહે કરીને શિવજીની સેવા કરનાર, તથા સર્વ શત્રુઓને ભય આપનાર, નરવાહન ઉદય પામે છે. ॥ ૨૧ ॥

ત્યાર પછી, પરાક્રમ વડે સર્વ શત્રુઓની નીતિને ધોઈ નાંખનાર, શુભોચ્ચે કરીને ઉજ્જવળ એવા શક્તિકુમારની કીર્તિ તારાઓને જિતનારી (તારાઓથી ચળકતી) ઉત્પન્ન થઈ. ॥ ૨૨ ॥

જેમ ઉંચા પર્વતોના શિખરો ઉપર પગ મૂકનાર શંકરથી શોભાએ ભરેલા કાર્તિક સ્વામિ થયા તેમ જ મોટા રાજાઓના મસ્તક ઉપર પગ મૂકનાર તે (શક્તિકુમાર) થી યુદ્ધભૂમિમાં શત્રુઓને પ્રચંડ તેજ દેખાડનાર શુચિવર્મા રાજા થયો. ॥ ૨૩ ॥

મધુર સ્વરવાળી કિશ્કરની (દેવતાઓના ગાયકની) સ્ત્રીઓએ ગવાયેલ છે હાથનું પરાક્રમ જેનું એવો, શુચિવર્મા પોતાનાં સત્કર્મો વડે સ્વર્ગ લોકમાં ઇન્દ્રના વૈભવને પામ્યો. તે પછી, મહેને પામતા કામદેવના વિકાર વાળી શત્રુઓની સ્ત્રીઓની ગંડસ્યળી છે પાંડુર (શ્વેત પીત રંગ વાળી) જે વડે એવા ઉજ્જવળ યશોએ કરીને આખું બ્રહ્માંડ નરવર્મા રાજાએ ધોળું કર્યું. ॥ ૨૪ ॥

એ નરવર્મા રાજા દેવતાઓની સ્ત્રીઓને મળવાના સુખમાં ઉત્સાહવાન થયા પછી (સ્વર્ગમાં ગયા પછી) ઇન્દ્રના સરખો છે ધર્મ જેનો એવો કીર્તિવર્મા રાજા પૃથ્વીની રક્ષા કરતો હવો. ॥ ૨૫ ॥

કામે કરીને દુર્લભ અને અત્યંત વાપવાળા તપમાં પ્રીતિવાળો આ (કીર્તિવર્મા) રાજા સ્વર્ગની સિંધુ જે ગંગા નદી તેના જળમાં ન્હાયે સતે (તથા) સ્વર્ગલોકની સ્ત્રીઓને રમાડતે સતે (પોતાના) બે હાથ વડે ભાંગી નાંખેલ છે શત્રુઓને રહિવાનાં સ્થાનો જેણે એવો વૈરટ પરાક્રમે કરીને દ્વેષીઓનાં માથાં પોતાના સિંહાસન નીચે રખડાવનાર થયો. ॥ ૨૬ ॥

હર્ષને પામેલ છે સર્વ દ્વેષીઓ જે વડે એવો તે (વૈરટ) રાજા મૃત્યુ પામ્યે સતે ત્યાર પછી વૈરસિંહ પૃથ્વીમાં પોતાનું નામ અર્થવાળું કરનાર (શત્રુઓમા સિંહ સરખો) થયો. ॥ ૨૭ ॥

તેની પછી, પહોળી છાતીવાળો અને પાતળી કટિવાળો તથા ક્રીડા માત્રમાં પર્વતોને વા રાજાઓને કંપાવનાર, વિજય છે ઉપપદ (પાસેનું સ્થાન) જેનું એવો સિંહ, (વિજય સિંહ,) શત્રુરૂપ હાથીઓને મારનાર થયો. ॥ ૨૮ ॥

એના શત્રુની સ્ત્રીઓએ (પોતાના પતિના વિયોગજન્ય) વિરહથી છોડી દીધેલું જે હૃદયની ઉપર ચોપડેલું ચંદન સહિત ઝારપણું, તે થકી જ કાર્ણિકાર (ગરમાળાનાં ઝાડ) નો ક્રમ (નિરંતર ભાવ) ઉત્પન્ન થયો છે કે શું ? કેમ કે જેનું કૂદ, કારણ અને ગુણના સમૂહની સાથે સારી રીતે મળતું આવે તેમ તેના યોગ્ય એવા રાતાપણને માંદાલી કોરે અને પીળાપણને ખઠાર ધારણ કરે છે. ॥ ૨૯ ॥

તે પછી, પ્રતાપ રૂપ અગ્નિમાં બળી ગયેલા શત્રુરાજાઓના ધુમાડામાંથી થયેલી શાહીના રસ-વડે શૂરવીર એવો અરિસિંહ રાજા સર્વ કિશાઓમા પોતાના યશની પ્રશસ્તિ લખતો હવો. ॥૩૦॥

વિદ્વાંનોની વરુણ સ્ત્રીઓનાં મેત્રેમાં અંજનને આપનાર, એવા આ રાજ્યએ તે મેત્રેમાં જળ (હર્ષાશુ) કલ્પ્યું અને શત્રુઓની સ્ત્રીઓનું કાળજી (રૂદનાશુથી) હરી લીધું તે ખેદ જેમ હોય તેમ આશ્ચર્ય છે. ॥ ૩૧ ॥

એ પછી, આ અરિસિંહથી રાજ્યોનાં મસ્તકરૂપ રત્નોની કાન્તિવાળા પર્વતના શિખર ઉપર પ્રકાશ પામતું છે સુવર્ણનું સિંહાસન જેનું એવો, સૂર્ય સરખા તેજવાળો, ચોડ નામે રાજા થયો. ॥૩૨॥

તે પછી, હાથીઓના કુચસ્થળ ઉપર ગતિ કરનાર છે ખરૂં, જેનું અને સંગ્રામમાં પાછો વાળેલ છે કાળ જેણે એવો, શત્રુઓમાં પરાક્રમની કથા પ્રવર્તાવનાર, તે (ચોડસિંહ)નો પુન વિક્રમસિંહ થયો. ॥ ૩૩ ॥

હાથના પરાક્રમની ચેષ્ટાએ કરીને ઉખેડી નાંખેલ છે સર્વ સંકટ (સઘળા કૂર શત્રુઓ) જેણે એવો, હોમસિંહ રાજા તે પછી પૃથ્વીમાં કલ્યાણ કરનાર થયો. ॥ ૩૪ ॥

કાંધક રૂધિર પીને (થએલા) હુર્ષ વડે અથવા ઉત્કૃષ્ટ મદ વડે શોભાયમાન જે પગનું મૂઠલું (ગતિ કરવી) તેમાં મૂઠ (ખેલાન) એવી પ્રેતોની સ્ત્રીઓ રસના આતશયપણાએ કરીને ઉદ્ગારમુદ્રાએ (ભૂમ થયાની નિશાનીએ) યુક્ત એવાં કપાલો (ખપ્પરો) સહિત ઉચે સ્વરે કરીને પીઓ પીઓ એમ બોલતી થકી હુર્ષને પામેલી, સાથે રહેનારી દાસીઓના હાથમાં રાખેલું પાત્ર (પોતાના) પતિઓને આપે છે, (અને) પ્રસન્ન થએલા તે પિયારાએ જેના યથાને ગાય છે; ॥ ૩૫ ॥

તે હોમસિંહ થકી કામદેવ કરતાં (પણ) વિશેષ સુંદર શરીરવાળો, પોતાના મંડળેશ્વર રાજાઓનું સર્વસ્વ (સઘળું ધન) હરી લેનાર, સામંતસિંહ નામે પૃથ્વીનેા પાલક થયો. ॥ ૩૬ ॥

સુમાણની પ્રમતા વિયોગથી વિસ્મયકારક છે લક્ષ્મી વા શોભા જેની એવી અને વિરહને નહીં જોનારી એવી, ગોહિલ વંશની સેના તેને શત્રુઓમાં ગમેલી પૃથ્વીને ફરી વાર પાછી લઇને કુમારસિંહ રાજાએ યુક્ત કરતો હોવો. ॥ ૩૭ ॥

એની પછી, જિતનાર એવા જે પુરૂષનું નામ શત્રુઓનાં સૈન્યનું મથન કરે એવા અનુકૂળ અર્થ સહિત થયું છે, તે મથનસિંહ નામે રાજા પરાક્રમ વડે શત્રુઓને જિતનાર થયો. ॥ ૩૮ ॥

મિયાનમાં રહેલું હોવા છતાં દરેક ચોદાના રૂધિરને લોગવનું નથી અને રૂધિરને પીધું હોયું છતાં મિયાનને ભજતું નથી એવું-ખરૂં જે (મથનસિંહ)ના હાથને મળીને સંગ્રામની સીમાને વિષે બે આશ્રયવાળા કળને પામે છે. (ક્ષત્રુમાં રૂધિરને અને ક્ષત્રુમાં મિયાનને પામે છે). ॥ ૩૯ ॥

પાછળથી બાકીના સઘળા સારરૂપ પદ્ધતિસિંહ રાજાએ એવાહની પૃથ્વી પાળી અને રમાડી રાજી રાખી. ॥ ૪૦ ॥

વિદ્વાન્ એવો આ પદ્ધતિસિંહ રાજા ચીરી નાંખેલાં, શત્રુઓના મહોન્મત હાથીઓનાં કુંભસ્થળેરૂપ પર્વતોનાં શિખરોમાંથી નીકળી પડેલાં મોતીરૂપ મણિ સરખા ચોખ્ખા વર્ણને લોગવે એવા પોતાના હાથ સંબંધી વીરરસના પ્રબંધોને સંગ્રામ ભૂમિરૂપ પાટિયોમાં સારી રીતે લખતો હોવો. ॥ ૪૧ ॥

આ (પદ્ધતિસિંહ) દેવતાઓના આસન ઉપર બેઠા પછી (સ્વર્ગમાં ગયા પછી) મદૂલ (કાંધક શત્રુરાજા)ના મૂળને ઘર્ષણ કરનારી છે હાથની લક્ષ્મી (શક્તિ) જેની એવો અને તુરુક (તુર્ક-સ્થાનના રહેનારાઓ)ના સૈન્યરૂપ સમુદ્રને માટે અગસ્ત્ય સુનિ સરખો જૈત્રસિંહ રાજા પૃથ્વીની રક્ષા કરનાર થયો. ॥ ૪૨ ॥

સિધિઓની સેનાના રૂધિર વડે મહોન્મત તેમ જ ધનમાં ઘરાએલી (પોતાની) સ્ત્રીઓના આલિંગને કરીને આનંદમાં મગ્ન છે મન જેમનાં એવા, પિયારા સંગ્રામમાં આજ સુધી પણ શ્રી જૈત્રસિંહના હાથનાં પરાક્રમને ઉચે સ્વરે ગાય છે. ॥ ૪૩ ॥

(આ શ્લોકના ઉત્તરાર્ધમાં 'ભૂશંક' લખેલ છે ત્યાં 'ભૂશશંક' એમ લખવું જોઈએ.) કરેલ છે શત્રુઓને ઘણી શંકાઓ જેણે એવો નિરોગી, તેજસિંહ રાજ (જેત્રાસિંહની પછી) પુણ્ય રૂપ યશ વડે આ ભૂમંડળને ઉન્નતવળ કરે છે. ॥ ૪૪ ॥

જેહુતોની કોટી પ્રત્યે ફરનારા એવા આ (તેજસિંહ) રાજાએ ઉત્તમ ભૂમિમાં ત્યાગ (દાન) સંબંધી મોતીનું (મુક્તિનું) બીજ વાળ્યું, (અને) તેને દાનનાં (સંકલ્પ કરેલાં) જળ વડે સિંચીને સદ્ગુરૂ રૂપ સાધન વડે પુણ્યરૂપ ફળને લઈને (અને) પછી ન્હાઈને પોતાની મેળે લક્ષ્મી સંબંધી કેટલાક વિસ્તારવાન યશના ઢગલાઓ દિશાદિશાઓમાં વૃદ્ધિ પમાડ્યા. (વિશેષ વધાર્યો) ॥૪૫॥

કસોટી સરખો શોભાયમાન છે દાદનો અંકુર જેનો એવા, જે આદિવરાહ તુરૂષ્ક (તુરકો) રૂપ સમુદ્રમાંથી ખૂડી ગયેલી ગુજરાતની પૃથ્વીનો ઉદ્ધાર કરે છે તે જ આ તેજસિંહનો પુત્ર પૃથ્વી પતિયોનો પતિ ડાહ્યો સમરસિંહ રાજ હુમણાં ભૂગોળમાં બળિરાળ અને ઠણું રાજાની ધુંસરીને ધારણ કરે છે. ॥ ૪૬ ॥

હે તેજસિંહના પુત્ર ! શુદ્ધ એવા વાઘભેદના ચોથા વાલની રચનાને સજીવન કરનારી તાળીઓ વડે બે હાથમાં લીધેલાં છે ધરથી છુટાં પડેલાં મસ્તકો જેમણે એવા, અને (પોતાની) પ્રિયાઓને નચાવતા એવા, અને શત્રુઓનાં રૂધિરનો છે કેદ જેમને એવા, ઉન્મત્ત રાક્ષસો ખડ્ગથી પ્રતિધાને પામેલા તમારા યશને આજ સુધી પણ સંગ્રામમાં ગાય છે. ॥ ૪૭ ॥

હે નરના ઈશ્વર ! પ્રમાણમાં ન આવે (માપી શકાય નહીં) એવા શુભોનું ગુંથાવું તેની કસોડ સંખ્યાઓએ કરીને દહ બાંધેલ છે ધર્મના દેહ સરખી આકૃતિ જેની એવા, તમે છો, તેની સઘળી (ગાવા યોગ્ય છે તેટલી) સ્તુતિ ગ્રંથ મોટો યવાના ભયથી ગાઈ શકાતી નથી. ॥ ૪૮ ॥

દેવતાઓએ સેવેલા કુલાચલો (મોટા પર્વતો)માં રત્નરૂપ આભુ પર્વત ઘણા જ્યને પામે છે, જેમાં સોળ વિકારોના વિપાકે (પરિપક્વપણાએ), કરીને રહિત (દેહાભિમાન શૂન્ય) એવા વસિષ્ઠ મુનિ તપશ્ચર્યા કરે છે. ॥ ૪૯ ॥

ઠલેશમાં છે પ્રવેશ જેમનો એવા, વિશેષ મૂઠ પુરૂષ અને ડાહ્યા પુરૂષને અનુક્રમ સારો વૈભવ તથા મુક્તિ આપનાર અને લક્ષ્મીનું ઘર તથા પુણ્યરૂપ ગંગાજીના સંગથી પવિત્ર છે આત્મા (દેહ) જેનો એવા, જે પર્વતમાં સમર્થ ભવાનીપતિ દેવ જગતમાં વ્યાપીને રહેવાનો ભાવ જણાય એમ સર્વમાં રહેવાપણાએ કરીને અથળેશ્વરપણાને (પૃથ્વીના ઈશ્વરપણાને) અથવા ક્યારે પણ અભાયમાન થાય નહીં એવી, સ્થિતિને પામ્યા છે. ॥ ૫૦ ॥

સર્વ સુંદરપણાના સારનો ઢગલો જ હોય નહીં શું ? એવા અદ્ભુત તપસ્વિઓનો (રહેવા) યોગ્ય આ અનાદિ મઠ જેમાં રહેલ છે. ॥ ૫૧ ॥

જેમાં ક્યારેક તપસ્વિઓ અને સુંદર આચરણવાળા મનુષ્યો અને દેવતાઓ આત્માની નિવૃત્તિને જ જેમ તેમ ત્રણે ક્ષણમાં (ભૂત, ભવિષ્ય, વર્તમાન કાળમાં) પરબ્રહ્મને પામ્યા છે, જેની પ્રથમ ઉત્પત્તિને આભુ પર્વત સહિત પૌરાણિકો (પુરાણને કહેનારાઓ) ગાય છે; તે મઠ ત્રણ ક્ષણના મિષે કરીને ત્રણે લોક (સ્વર્ગ, મર્ત્ય, પાતાળ,)ની લક્ષ્મીને આ પર્વતમાં ધારણ કરે છે. ॥ ૫૨ ॥

પૃથ્વીનો પતિ શ્રી સમરસિંહ પોતાના ભાગ્યના વૈભવે આજ્ઞા કરવાથી પોતાના કંઠ્યાણ માટે આ મઠનો જીર્ણોદ્ધાર કરતો હવો. કેમકે આવા કામમાં ઉત્તમ આસ્થાવાળો છે (માટે) સુક્ત થકો રાજ સંન્યાસીઓ અથવા મુનિયોને માટે સુંદર લોજનની સ્થિતિ (અન્નસત્ર) પણ પ્રીતિ સહિત ધણા દ્રવ્ય વડે કરતો હવો. ॥ ૫૩ ॥

સમરસિંહ રાજાએ આણુને વાણુ તથા વીજળી સરખું ચલાયમાન બોધને અચળેશ્વરનો સુવર્ણનો ઉચો ધ્વજસ્તંભ કરાવ્યો. (આ શ્લોકમાં કર્તરીપ્રયોગ છે, પરંતુ અર્થની અનુકૂળતા માટે ભાવાન્તરમાં કર્મણીપ્રયોગ લખ્યો છે.) ॥ ૫૪ ॥

શંકરનાં મતોએ કરીને (મતો પાળીને) અનાદર માત્રમાં ઉજેડી નાંખેલ છે સંસારનું બીજ જેણે એવો, ભાવાગ્નિ નામે સ્થાનાધીશ (સ્થાનકનો સ્વામિ) પૂર્વે આ મઠમાં હતો. ॥ ૫૫ ॥

પરસ્પર વૈરના ત્યાગે કરીને શુદ્ધ દેહવાળા, સ્નેહમાં બંધાયેલ છે હૃદય (મન) જેમનું (અને) મનુષ્યોમાં દયાવાળા, સારી રીતે ભણેલ છે મોક્ષને કરનારું (આપનારું) તત્ત્વ જેમણે એવા થકા સિંહ તથા હાથીઓ આદિ જીવો આ મઠની પાસે તપશ્ચર્યા કરે છે. ॥ ૫૬ ॥

તે ભાવા અગ્નિનો નિષ્કા (વરપરતા) વાળો ભાવશંકર નામે શિષ્ય શિવજીના સાયુજ્ય- (સ્વદેહે મેળાપ) ના લાભ માટે હુણે કરી શકાય એવું તપ કરે છે. ॥ ૫૭ ॥

આણુ પર્વતમાંથી ઉત્પન્ન થયેલાં, કુળ અને કૂલોની સમૃદ્ધિને સદાકાળ ધારણ કરનારાં આ વૃક્ષો, નાશ પામેલ છે વિષયવાસના જેમની એવા પુરૂષોની ઉત્તમ એવી નિયમ વિધેની નિષ્કાને બીજા સુનિઓમાં ઘણાક પ્રકારે કરીને સૂચના કરે છે. (વિષયસુખનો ત્યાગ કરનારા સુનિઓ જેવા દૃઢ નિયમો પાળે છે તેવા વધે ઇતર પુરૂષો પણ અમારી જઠ એવાં વૃક્ષોની વૃત્તિને જોઈને શીખો, એમ દેખાડે છે.) ॥ ૫૮ ॥

સમરસિંહ રાજાએ ભાવશંકરના ઉપદેશથી સુવર્ણના દંડ સહિત મઠ, આણુ પર્વતમાં કરાવ્યો. ॥ ૫૯ ॥

એકલિંગ ગામમાં ત્રિભુવન (સ્વર્ગ, મર્ત્ય અને પાતાળ લોક) માં પ્રખ્યાત એવા શ્રી સમાધીશ ચક્રસ્વામિ (શ્રી એકલિંગજી) નાં શિવાલયોના સમૂહમાં પ્રિય પટુનો પુત્ર જે વેદશર્મા પ્રશસ્તિનો કરનાર હતો, તે ચિત્રકૂટમાં રહેનાર નાગર જ્ઞાતિના બ્રાહ્મણ—વેદશર્માએ સર્વ વિદ્યાનોના મનને હરનારી અને પ્રકાશિત શુભોએ કરીને ઉત્તમવળ એવી, આ પ્રશસ્તિ કરી. ॥ ૬૦ ॥

લગવાન અચળેશ્વર ન્યાં સુધી આણુપર્વતના સંગને ધારણ કરે ત્યાં સુધી વાંચનારા કવિ-ઓને આ પ્રશસ્તિ આજીવિકારૂપ થાઓ. ॥ ૬૧ ॥

આ ઉત્તમવળ પ્રશસ્તિ શુભચંદ્રે લખી (અને) યુદ્ધિમાન શલાટ કમ્મસિંહે કોતરી. ॥ ૬૨ ॥ (વિક્રમ) સંવત ૧૩૪૨ ના વર્ષમાં માગશર શુદ્ધ ૧ ને રોજ પ્રશસ્તિ કરી.

(ઇતિ ભાવાન્તર)

નં. ૨૫૩

જાફરાબાદ પાસે શિયાળ ખેટમાંના લેખ^૧

વિ. સ. ૧૩૪૩ માઘ સુ. ૧૦

ખેતરોમાં ચાર લેખો ઉલ્લેખ છે તે પૈકીનો

અક્ષરાન્તર

(૪) ૬૦ ॥ સંવત્ ૧૩૪૩ માઘ શુદ્ધિ ૧૦ ગુરૌ ગુર્જર પ્રાગ્વાટ ત્રાતીય ઠ
પેથહથ્રેયસે

તત્સુત પાલ્હળેન શ્રી નમિનાથર્થિવં કારિતં પ્રતિષ્ઠિતં । શ્રીનેમિચંદ્રસૂરિશિષ્ય-
શ્રીનયચંદ્રસૂરિમિઃ ॥

નં. ૨૫૪

વઢવાણમાં માધવ વાવનો લેખ^૨

વિ. સં. ૧૩૫૦ (ઇ. સ. ૧૨૬૬) કાર્તિક વદ ૮ ગુરુવાર

કાઠિયાવાડમાં વઢવાણ શહેરમાં લાખા પોળ નામે પશ્ચિમ દરવાજે માધવ વાવ આવેલી
છે, જેના એક ઘુમટના ખુણામાં નીચેનો લેખ કોતરેલો છે.

અક્ષરાન્તર

પ્રથમ વાજુર્પરે

સંવત્ ૧૩૫૦ વર્ષે કાર્તિક વદી ૮ ગુરુ નાગરજાતીય શ્રીસામસુતમીદયં શ્રીસીર્પુ

વીજી વાજુપર

નાગરજાતીય મહં શ્રીસાદલસુતામદ શ્રીવશમાદીતી.

ઉત્તર ગુજરાતમાંથી ઉપલબ્ધ લેખો નં. ૨૭^૧

વિ. સં. ૧૩૫૬ ચૈ. વ. ૧૧

અક્ષરાન્તર

- ૧ સંવત્ ૧૩૫૬ વર્ષે ચૈત્ર વ ૧૧
- ૨ ગન । યથેહ સ્થળક ગ્રામે મ—
- ૩ હારાણ શ્રી[સે]તલપ્રતિપતૌ
- ૪ લીષ મહિપાકેન દેવી શ્રી—
- ૫ શિવલીયાત્રાયાં નાટ[પૂજાય]
- ૬ પ્રદત્ત પા[દ્ર] સં દિ[ન]પૂર્મિ—
- ૭ [ય] નં — — ના માતા [ત્રિયો]—
- ૮ પીલક[વ્રહ્મપુરે]સહિત [સક]
- ૯ લમપિ આ[મં] ॥ શ્રીઃ ॥

ભાષાન્તર

દેવી શ્રી શિવાલીની યાત્રાપ્રસંગે સૂક્ષ્મ નામના ગામમાં મહારાણા શ્રી ખેતલના રાજ્ય સમયમાં સં. ૧૩૫૬ ચૈત્ર વ. ૧૧ ને દિવસે લીષ મહિપાકે કાંઈ દાન આપ્યું તે સંબંધી આ લેખ છે.

મેહર રાજ ઠેપકનો હાથસણીના લેખ

સં. ૧૩૮૬ આવાહ ૭ સોમવાર

કાઠિઆવાડમાં ગોહિલવાડ પ્રાન્તના પેટા તાલુકા ઉંડ સર્વેયામાં સર્વેયા રાજપૂતોની માલીકીનું એક ખંડણીયું સંસ્થાન હાથસણી છે. હાથસણી ગામ લોચ ડુંગરાની તળેટીમાં પાલિતાણાથી નૈઋત્ય દિશામાં આશરે તેર માઈલના અંતરે શેત્રુંજી નદીના કિનારા પર ઉત્તરમાં આવેલું છે. હાલનો લેખ હાથસણીમાંથી પ્રાપ્ત થયેલી એક શિલા ઉપરથી લીધેલો છે. અને હુમણાં બાવ-નગરના સંગ્રહસ્થાનમાં રાખેલો છે.

શિલા ચાર ખંડમાં ભાંગેલી છે: પરંતુ તેથી ઠરીને લેખનો કેઈ પણ ભાગ નાશ પામ્યો નથી, સિવાય કે પંક્તિ ૮ માં બે અક્ષરો, પંક્તિ ૧૩ મીમાં પાંચ—(જે બહુ અગત્યના જણાતા નથી)—અને પં. ૧૭ માં તિથિનો ત્રીજો આંકડો નાશ પામેલ છે, જે કે તારીખનો નષ્ઠ થયેલો. એક તે જ પંક્તિમાં શબ્દોની સંખ્યાથી પૂર્ણ થયો છે.

લેખનો વિસ્તાર આશરે ૧૬૩" પહોળી અને ૧-૦૩" ઉંચી જગામાં છે. અક્ષરોનું સરાસરી કદ ૬" જેટલું છે. લિપિ દેવનાગરી લેખના સમયને અનુસરતી છે.

૩. કૃત્તીકની નોંધ:—આ લેખ ખાસ જાણવા લાયક હોવાનું કારણ એ છે કે તેમાં મૈત્રકોના હાલના પ્રતિનિધિ મેહર અથવા મેરની જાતિનો ઐતિહાસિક હેવાલ છે. આ જાતિનું મૂળ નામ મિહિર હતું. મિહિર લોકો, હુણુ લોકોની એક શાખા હતી. હુણુ લોકોએ તોરામાણ અને મિહિર-કુલની આગેવાની નીચે પ્રથમના શુભરાજ્યોની સત્તાનો અંત આણ્યો, અને કાઠિઆવાડ તથા ઉત્તર હિંદના બીજા ભાગોમાં પોતે વસી રહ્યા અને પછી તેઓને સેનાપતિ બટારકે કાઠિઆવાડમાં જિતી લીધા હતા. તેમના સંબંધી અન્ય લેખોમાં પણ ઉલ્લેખ મળી આવેલો છે. શક સં. ૭૮૯ (ઈ. સ. ૮૬૭-૬૮) નાં બચુસા દાનપત્રની ૪૫ મી પંક્તિમાં શુભરાતના રાષ્ટ્રકૂટ રાજા ધ્રુવ ૩ બએ મિહિર નામના એક રાજાનો પરાજય કરેલો જણાવવામાં આવે છે. તેવી જ રીતે ચૌલુક્ય રાજા ભીમદેવ ૨ જનાં વિ. સં. ૧૨૬૪ નાં ટિમાણા દાનપત્રમાં બે મેહર રાજ્યો નામે જગમદસ અને આનનાં નામોનો ઉલ્લેખ છે. આપણો લેખ મેહર રાજ ઠેપક અથવા ઠેવક (વિ. સં. ૧૩૮૬)નો ઉલ્લેખ કરતું ત્રીજું પ્રમાણ છે. આ જાતિનું ચોથું પ્રમાણ કાઠિઆવાડના અમ્મિકોણમાં શિયાળખેટ પર ગોરખમદી નામના સ્થાનમાં એક જૈન મૂર્તિના સ્થાનક પરના ટુંક લેખની અંદર છે. મેર અથવા મેહર લોકો હાલમાં કાઠિઆવાડની એક બહુ અગત્યની જાતિ ગણાય છે. અને ઘણા જ પ્રાચીન સમયથી જેઠવા રાજપૂતોની સાથે પોતાને જોડાયેલી હોવાનું જણાવે છે. મેહર લોકોનું બીજું વસવાટનું સ્થાન રાજપૂતાના છે. દિલ્હીની પઠોશમાં આવેલા મેહરૌલી નામના ગામડામાં પણ તેમની નિશાનીઓ મળી આવે છે. સિંધમાં પણ આ જાતિનો બહુ વહેલા સમયમાં વસવાટ હોવાનો સંભવ છે.

अक्षरान्तरः ॥ १ ॥

- १ ओं सिद्धिः । (॥) विरंचिवदनावासा देवी जयतु भारती । यस्याः प्रसादमासा-
द्य मूढोऽपि विवृणोते १ [॥ ×]
- २ श्रीसौ वंशो भुवि सुप्रसिद्धः क्षमाश्रुता मंडनमादिजानां तेषां । कुले पुण्यकृतां
वरिष्ठः खगौर नामा नृपति बभूव २ [॥]
- ३ जसधवलमुनामा तस्य वंशेऽथ जज्ञे सकलगुणनिधानं रूपविख्यातकीर्तिः प्रियम-
- ४ ल इति देवी रूपतो यं विवाह्य विजयसुभटपुत्रैः सूर्यवंश प्रसूता ३ [॥ ×]
यशोधवलदेवस्य सुपुत्रे
- ५ तनयान् वरान् । बलीव कल्पवृक्षस्य मल्लमंडलमेलिगान् ४ [॥] अत्रान्तरे वाखलं
राजवंशे कंठ--
- ६ लदोर्मंडलनिर्मितारिः । नगार्जुनो नाम बभूव वीरः श्रीमंडलीकस्य सहायकारी
५ [॥] सुतस्तस्य स-
- ७ हानंदः संजातो धरणीतले । येन कौ जातसारेण जहर्षुः पूर्वजा मुदा ६ [॥] मुता
मंगलराजस्य
- ८ रूपा रूपमनोहरा । या जज्ञे ठेपकं वीरं -- यं स्वामिवत्सलं ७ [॥] अपि वाच-
स्पतिर्मूकः के वयं तद्गु-
- ९ णस्तवे । दत्तानां येन दानानां संख्या कर्तुं न सक्यते ८ [॥] कुलेन शौर्येण
नयेन कीर्त्या प्रजा-
- १० भिरामो भुवि मेहरोऽथ । तालध्वजे विप्रजनाभिरामे महीशम्भूनेन नियोजित श्रीः ॥९॥
- ११ [॥] राज्यं प्रकुर्वतस्तस्य चतुर्भिस्तनयैः समं । धर्मबुद्धिरियं जाता ठेवकस्य महा-
त्मनः १० [॥] कार-
- १२ यामि महावर्षी सर्वजंतु तुषापही । अगाधे निर्जले देशे कूतराजं ततोऽब्रवीत् ॥११॥
[॥] वल्ल-
- १३ दिव्यकुले सूर्यवीकलस्यान्वयोद्भव -- -- -- मे वाक्यं शृणु धर्ममयं हितं
१२ [॥] यथा

१ वांशो श्रीसोमवंशो; २ वांशोभृता; ३ आ शब्दमा ख ने जहते प छे; ४ अशो वशी ५. ५
वाखल अने अखंड पंडित १६. ४ वांशो नृपतिर्बभूव; ५ वांशो पुत्रैः; ६ अशो नाट ३ अ. ७ वांशो
नागार्जुनो; ८ वांशो कर्तुं; ९ वांशो शक्यते; १०-१२ अशो नाट ३ अ. ७ प. २.

- १४ मम पितृव्येन जीर्णदुर्ग निवासि[ना] । कारिता संगवापीति ठेवावापी प्रकारय
१३ [॥] । मे—
- १५ हरेण समादिष्टो धर्मबुद्धिः सकौ नरः । कारयामास सहसा वापी जरुमनोहरां
१४ [॥]
- १६ अखं[ड]^{१०} मायुर्लभतां मेहरो द्विजवल्लभः । सहितः पुत्रपौत्रैश्च परिवारजनैः
समं [॥ ×]
- १७ संवत् १३[८] ६ वर्षे ॥ भावे संवत्सरे पूर्णे आपादे षडशीतिके सप्तम्यां
सोमवारेण
- १८ बायीयं पूर्ण[तां] गता ॥ १६ [॥ ×] श्रीप्रभानिष्ठवास्तव्यसूत्रवाचासुत-
सांडाकेन कारापिता [॥ ×]

ભાષાન્તર

લેખનો પ્રારંભ ભારતી દેવીની સ્તુતિથી થાય છે. શ્રી સોમવંશ પૃથ્વીમાં સુપ્રસિદ્ધ છે. આદિરાજઓમાં મંડનરૂપ એવાં એ કુલમાં પુણ્યશાલિઓમાં વરિષ્ઠ ખગાર નામે ભૂપતિ ઉત્પન્ન થયો.

તેના કુળમાં સકલગુણનિધાન અને રૂપથી વિખ્યાત કીર્તિરાજો નરશંકર જન્મ્યો, જેના સૌંદર્યને અંગે વિજય અને સુભટના પુત્રો સાથે સૂર્યવંશમાં જન્મેલી પ્રિયમલદેવી તેને વરી-પ્રિયમલ દેવીથી યશોધવલને, મદન મંડલ અને મેલિંગ નામે ત્રણ ઉત્તમ પુત્રો થયા. આ સમયે વાખલ રાજના કુળમાં નાગાર્યુન નામે વીર પ્રમુખ્યો. એ શ્રી મંડલીકનો સહાયકારી હતો; અને એણે પોતાના બાહુબળે અરિમંડલ જિતેલું હતું. તેના પુત્ર મહાનંદ થયો, જેના જન્મથી તેના પૂર્વજોના આનંદનો પાર રહ્યો નહીં. મંગલરાજની મનોહર રૂપવાળી પુત્રી રૂપાથી (આ મહા-નંદને) ઠેપક નામે વીરપુત્ર ઉત્પન્ન થયો. ... ... જે સ્વામિવત્સલ હતો. એના ગુણોને વર્ણવવાને વાચસ્પતિ પણ અસમર્થ છે, તો પછી અમે તો એ વિષયમાં કેણું ? તેણે આપેલાં હાનોની સંખ્યાની ગણતરી કહેવી અશક્ય છે. કુલ, શૌર્ય, નય, કીર્તિથી તેણે પ્રજાને અનુરાગ મેળવ્યો. આ મેહર રાજાને રાજ્યાભિષેક વિગ્રોને પ્રિય એવા તાલવંજ ગામમાં. મહીશ રાજાએ કયો. એ પ્રમાણે જ્યારે આ મહાત્મા ઠેપક પોતાના ચાર પુત્રો સહિત રાજ્ય કરતો હતો ત્યારે કેદા અગાધ નિર્જલ પ્રદેશમાં સર્વ પ્રાણીઓની તૃપ્તિને દૂર કરનારી એક મહાવાપી બંધાવવાની ધર્મ-શુદ્ધિ તેનામાં ઉદ્ભવી. તેથી કુન્તરાજને તેણે કહ્યું કે “હું વલ્લાદિત્ય કુલમાં જન્મેલા, અને સૂર્ય વિકલના વંશના રાજા ! મારું ધર્મમય અને હિતવાણું વાક્ય સાંભળ. જેવી રીતે મારા પિતૃએ જીર્ણધર્મમાં સંગવાપી બંધાવી તેવી જ રીતે તું ઠેવાવાપી બંધાવ.” મેહરના આ આદેશ પ્રમાણે તે ધર્મશુદ્ધિ કુન્તરાજે સહસ્રા જલ મનોહર વાપી બંધાવી. (આ ધર્મકાર્યથી) પુત્રપૌત્ર પરિવારજનો સહિત દિગ્વલ્લભ મેહર અર્થઠ આયુઃ પ્રાપ્ત કરે.

સંવત્ ૧૩૮૬ વર્ષ, ભાવ સંવત્સર પૂર્ણ આષાઠ ૮૬ મે વર્ષ, સપ્તમી સોમવારે આ વાપી પૂર્ણતા પામી છે. શ્રી પ્રભાનિધના રહીશ સૂત્રવાચાના પુત્ર ‘સાંકરથી’ આ લેખ ઉત્તરીય થયો છે.

પુષ્પેણુની વળામાંથી મળેલી માટીની સીલ^૧

આ સીલ ઉપરના લેખ ઈ. એ. વો. ૧૨ પા. ૨૭૪ મે ડો. બુલરે પ્રસિદ્ધ કર્યા છે.

ડો. ફ્લીટે મને તેનો ઉત્તમ ફોટોગ્રાફ મોકલ્યો અને ફોટોગ્રાફ સાથે ફરી અક્ષરાન્તર તૈયાર કરવા ઇચ્છા જણાવી તેથી તે મુજબ રજૂ કરું છઉં.

લેખના અક્ષરો અંદર ઊંડા ફોતરેલા છે અને તે અવળા છે. તેથી ધાતુની અગર પથ્થરની મળ અડીમાં અક્ષરો ઉપડતા હશે. ડો બુલરે લખેલ છે તે મુજબ ચોથી પંક્તિનો છેલો અક્ષર ત્રુટક છે. બીજી પંક્તિની શરૂવાતનો પહેલો અક્ષર પણ કપાઈ ગયેલ છે, પણ તે તો સંબંધ ઉપરથી અટકળી શકાય તેમ છે.

ડો. બુલરના અક્ષરાન્તરથી આ અક્ષરાન્તર એક જ બાબતમાં જૂઠું પડે છે અને તે એ છે કે પહેલી લીટીમાં પુષ્પેણુના પૂર્વજનું નામ જયસ્કન્ધ નથી, પણ જયદ્રથ છે. મહાભારતમાં આવેલ છે તે પ્રમાણે આ નામ સિંધુ સૌવીરના એક રાજાનું છે અને તેને અર્જુને માર્યાની હકીકત પણ મળે છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ આ જયદ્રથાદાન્યવચ્છિન્નરાજ-
- ૨ વંશસ્ય શ્રીર્મ્મદ્દા[ર]ગજા[હ]િ વર્મ. ....
- ૩ સૂનો મહારાજ મહા-
- ૪ પતિ પુષ્પેણ[સ્ય] [॥]

ભાષાન્તર

જયદ્રથથી અન્યવચ્છિન્ન ઉતરો આવેલા મહારાજ અહિવર્મનના દીકરા મહારાજ મહાસેનાપતિ પુષ્પેણુની (સીલ).

શ્રીઃ
ગુજરાતના ઇતિહાસિક લેખ

પુરવણીના લેખો

૧૩૬૫

પુરવણાના લખો

નં. ૬ અ.

જીવદામન ૧ લાના જૂનાગઢમાંથી મળેલો શિલાલેખ

ઈ. સ. ૧૯૧૬ ના ચોમાસામાં જૂનાગઢના કિલ્લાના મથાળા ઉપર કામ કરતા કેટલાક મજૂરોને આ શિલાલેખ મળ્યો હતો. સ્ટેટ એન્જીનીયર મી. એસ. બુક્ષેઝકેસે આ પત્થરને ઓછીસમાં મૂકાવ્યો અને તેની છાપ મોકલીને આર્કિયોલોજીકલ ખાતાને ખબર આપી. હવે તે પત્થરને જૂનાગઢમાંના બહાદુરખાનજી મ્યુઝિયમમાં રાખવામાં આવેલ છે અને ત્યાંથી લેખને પ્રસિદ્ધ કરવા માટે સારી છાપ લાવવામાં આવી.

લેખકારે શિલા ઉપર અને ૩૧ ઇંચ લાંબી અને ૧૦ ઇંચ પહોળી સપાટી ઉપર કેતવેલ છે. તે બે પંક્તિમાં છે અને બન્ને પંક્તિના શરૂવાતના તથા છેડાના ભાગ ખંડિત થયેલા છે. પહેલી પંક્તિની શરૂવાત ક્ષત્ત્વ શબ્દથી થાય છે અને અંતે ૧૦૦ નું ચિહ્ન છે. બીજી પંક્તિ કોઈ વિશેષ નામથી શરૂ થાય છે અને છેવટે વુત્ર શબ્દ છે. પંક્તિની લંબાઈ ૩૦ ઇંચ છે અને અક્ષરની ઉંચાઈ સરેરાસ ૨૬ ઇંચ છે. લખાણ ઉપરથી અટકળ થાય છે કે મૂળ પંક્તિઓ વધારે લાંબી હોવી જોઈએ. આ પત્થર પાછળથી ચણતરકામમાં વપરાયેલો હોવો જોઈએ અને લેખવાળો ભાગ નીચે હોવાથી તેમાં ઇંટનો ભૂકો અને ચુનાનું બનાવેલું પ્લાસ્ટર ભરેલું હતું. બીજી પંક્તિની નીચેની પંક્તિઓ પત્થર કાપ્યે ત્યારે શુભ થઈ હોવી જોઈએ.

લેખની લિપિ, ઇ. સ. ના બીજા સદ્કામાં પશ્ચિમ હિન્દમાં વપરાતી અને અન્ધૌના રૂદ્રદામન ૧ લાના લેખોમાં છે તેવી જ છે. ક અને ર ના નીચેના ભાગો ડાબી બાજુ વળેલા છે. વ ના ઉભા ત્રણ લીટા અને વ ના ઉભા બે લીટા સરખા લાંબા છે. વ અને મ ના નીચેના ભાગ ત્રિકોણ આકારના છે. વ ના બન્ને ઉભા લીટા સરખી ઉંચાઈના છે. જ નો નીચેનો ભાગ જમણી બાજુએ લંબાયેલો છે. ક્ષત્ત્વ માંના વ માં આડી લીટી જમણી બાજુની ઉભી લીટી સાથે જોડાયેલ છે જ્યારે વર્ષમાં બન્ને ઉભી લીટી સાથે જોડાયેલ છે.

લેખ ગદ્યમાં છે અને ભાષા સંસ્કૃત છે. તે ખંડિત હોવાથી લેખનો આશય સમજી શકાતો નથી. જ્યાં સંવત્ લખ્યો છે તે ભાગ સુરક્ષિત નથી, તેથી ૧૦૦ ના ચિહ્ન સિવાય બીજું કંઈ વંચાતું નથી. લેખમાં જીવદામનને ઉદલેખ છે પણ તેના ઈલ્લાખ વિગેરેના વર્ણનવાળો ભાગ શુભ થયો છે. તેથી વંશાવળીમાં તેનું સ્થાન નિર્માણ થઈ શકતું નથી. તે ક્ષત્ત્વ હતો એટલું જ કહી શકાય છે. કાઠિયાવાડમાં બે જીવદામન જણવામાં આવેલ છે; જેમાંનો પહેલો રૂદ્રદામનના પૌત્ર અને દામજડથી પહેલાનો પુત્ર શ. સં. ૧૦૦ થી ૧૧૮-૧૯ સુધીમાં સત્તામાં હતો એમ તેના શિક્ષા ઉપરથી માલુમ પડે છે, જ્યારે બીજો જીવદામન જે સ્વામિ જીવદામન તરીકે ઓળખાય છે તે તેના દીકરા રૂદ્રસિંહ બીજાના શ. સં. ૨૨૭ લગભગના શિક્ષા ઉપર આપણને મળે છે. ચંદન અગર રૂદ્રસિંહ ૧ લાના સીધા વંશની સમાપ્તિ બાદ તે ગાદીએ આવ્યો હોય એવો સંભવ છે. લિપિ ઉપરથી મારો મત એવો છે કે આ લેખમાંનો જીવદામન તે પહેલો જીવદામન હોવો જોઈએ. આ લેખમાંની બીજી પંક્તિમાં આ ચાર વિશેષ નામો આપેલાં છે: [વ] જ્વલત, વાસ્તુવંદિક, વાસ્તુવર્મા, અને રામક. બીજી પંક્તિના છેલા શબ્દને વુત્રા[નાં] વાંચીએ તો આમાંની પહેલી ત્રણ વ્યક્તિઓ રામક ના પુત્રો કહવી શકાય. આ ત્રણ બાઈઓએ કરેલા ધર્મકાર્ય અગર બાંધેલા મકાનની પાઠગીરી કાયમ રાખવા-આ લેખ લખાયેલો હોવો જોઈએ.

અક્ષરાન્તર

- ૧ .... [ક્ષ]ત્રપસ્ય સ્વ[ા]મિ જીવદામસ્ય દ્વાય પૂર્વાય વર્ષ[૧૦૦]
 ૨ ... [વ]સ્તદત્તસ્ય વાસ્તુન [૨]દિકસ્ય વસ્તુ [૩]શર્મકસ્ય રામકસ્ય પુત્ર[૪]

બાધાન્વર

[મહા]ક્ષત્રપ રવામિ હવદામનના, ઉપર કહેલા વર્ષ ૧૦૦ રામકના પુત્રો [વ]સ્તદત્ત, વાસ્તુનંદિક (વાસ્તુનંદિન), વસ્તુશર્મક.

પકિત ૧ લી—(અ) ક્ષનો ઉપરનો ભાગ તૂટેલો છે. (બ) વર્ષના વ મનો આડો લીટો ભુંસાઈ ગયો છે. (ક) છેલ્લો અક્ષર ય જેવો લાગે છે, પણ જમણી બાજુના ઉભા લીટાનો નીચલો છેડો લંબાવેલ છે, તેથી તે ૧૦૦ નું ચિહ્ન છે, એમ નિશ્ચય થાય છે.

પકિત ૨ હ વસ્તદત્ત નો વ શકિત છે. શબ્દ અગર ક્ષત્ર પણ વાંચી શકાય. વાસ્તુનંદિક માનો વા જરા વિચિત્ર છે, નીચેનો ભાગ વધુ વળેલો છે અને ઉપરની આડી લીટી ધસાઈ ગઈ છે તેથી ઉભી લીટીના બે ફાંટા જેવી લાગે છે.

ધ્રુવસેન ૧ લાનું અપ્રસિદ્ધ દાનપત્ર^૧

પૂનાની ડેક્કન કોલેજના પ્રોફેસર ડૉ. એસ. કે. બેદરકરે આ પતરાં, આશરે હશેક વર્ષ પહેલાં, તે વખતના આર્થીઓલોજીકલ સર્વેના વેસ્ટર્ન સરકલના સુપરીન્ટેન્ડન્ટ પ્રો. ડી. આર. લાંડારકરને આપ્યાં હતાં. તેને સાફ કરતાં તે અપ્રસિદ્ધ નું દાનપત્ર છે, એમ જણાયું.

બન્ને પતરાંમાં લેખ અંદરની બાજુએ કોતરેલ છે. કડીઓ માટે બન્નેમાં બન્ને કાણાં છે, પણ કડી તેમ જ સીલ ઉપલબ્ધ નથી. પતરાં ૧૨૬ ઈંચ લાંબાં અને ૭ ઈંચ પહોળાં છે અને તેની જાડાઈ ૬ ઈંચ છે. દરેક પતરાના બે મોટા અને બીજા નાના કટકા થઈ ગયેલ છે.

અક્ષરો ઊંડા કોતરેલ છે. પંક્તિ ૧૨ માં જીહ્વામૂલીય વિસર્ગનો અને પંક્તિ ૫, ૧૧ અને ૧૪ માં ઉપધામાનીયનો ઉપયોગ કરાયો છે. પંક્તિ ૨૩ માં શ્લોક માં વિસર્ગનો જ થયેલો છે.

મૈત્રક વંશના મહાસામન્ત મહારાજા ધ્રુવસેન ૧ લાનો આ લેખ છે, અને બલિ, ચરુ, વૈશ્વદેવ આદિ ક્રિયાના નિર્વાહ માટે લારદ્વાજ ગોત્રના વિશ્વદત્ત અને વસુદત્ત નામના બે બ્રાહ્મણોને હસ્તવપ્રાહરણીમાં આવેલું કલહકાંડક ગામ વલ્લી મુક્કામેથી દાનમાં આપ્યાની તેમાં નોંધ છે. પંક્તિ ૧૪ મી માંના હસ્તવપ્રાહરણાં કલહકાંડકગામઃ પૂર્વલુકમુગ્યમાનકઃ અને પંક્તિ ૧૮-૧૯ માંના પૂર્વાચારસ્વિયા પ્રતિષ્ઠિતઃ એ બે વાકયોથી આગલા દાનને આ પતરામાં અનુમતિ આપવામાં આવેલ છે, એમ અનુમાન થાય છે. દાન લેનારના નિવાસસ્થાનના નામવાળો ભાગ ગુમ થયેલ છે. આ વાકયોનો અર્થ નીચે સુખજ થાય. મૂળ દાન લેનારના ભાગવટાનું ગામ કલહકાંડક જે હસ્તવપ્રાહરણી વિભાગમાં આવેલું છે તે ચાલુ રીવાજ મુજબ અમે આપ્યું છે,

ગુમ સં. ૨૦૬ થી ૨૧૭ સુધીનાં ધ્રુવસેન ૧ લાનાં દાનપત્રોમાં લેખક વરીકે કિંકક ચાલુ રહેલ છે, પરંતુ દૂતકતા નામમાં ફેરફાર થયેલ છે. સં. ૨૦૬ થી ૨૧૦ ના શ્રા. સુ. ૧૫ સુધીનાં દાનપત્રોમાં દૂતકનું નામ મગ્મક મળે છે, જ્યારે ૨૧૦ ના આસુ. વ. ૫ નાં પાલીવાણના પતરામાં રૂદ્રધર નામ આપેલ છે. ત્યારપછી ૨૧૬ ના દાનપત્રમાં દૂતક વરીકે ભોગિક રાજસ્થાનીય ભટ્ટિનું નામ આપેલ છે. આ નામેના ફેરફારને આધારે આ દાનપત્રમાં મગ્મક દૂતક વરીકે છે, તેથી તે ૨૦૬ થી ૨૧૦ શ્રા. સુ. ૧૫ ના સમયમાં અપાએલું માની શકાય, પરંતુ તે બહુ આધાર ભૂત મનાય નહીં. કારણ એકી વખતે બે દૂતક પણ હોઈ શકે. હસ્તવપ્ર તે હાલનું હાથબ હોલું બોમ્બે અને કલહકાંડક તે હાથબ પાસેની ખાડીના પૂર્વકિનારા ઉપરનું કોળીઆક ગામ હોલું બોમ્બે.

અક્ષરાન્તરં

પતરૂ પહેલું

- ૧૪ [સ્તુ]વ[સ્સંવિદિત] યથા હસ્તપ્રાહરા[ર]પ્યા કલ્હાટક ગ્રામ ૨ પૂર્વ
મુક્તમુખ્ય[મા]નક

પતરૂ વીજુ

- ૧૫ — — — નગરવાસ્તવ્યબ્રાહ્મણ વિશ્વદત્ત વસુદત્તામ્યા મરદ્વાજસગોત્રામ્યા
૧૬ — — — [સ]બ્રહ્મચારિમ્યા મયા માતાપિત્રો.
૨૪ [આચ્છેત્તા] ચાનુમન્તા ચ તાન્યેવ નરકે વસે[ત્] સ્વદત્તાં પરદત્તાં વા યો
હરેત વસુન્ધરા[મ્]
૨૫ ગર્વાં શતસહસ્રસ્ય હન્તુ પ્રાપ્નોતિ કિલ્બિપમ્ [॥]વહુભિર્વસુધા મુક્તા રાજ-
[મિસ્તગરા]
૨૬ દિમિ [૧] યસ્ય યસ્ય યદા મૂમિસ્તસ્ય તસ્ય તદા ફલમિતિ[॥]
૨૭ સ્વહસ્તો મમ મહાસામન્તમહારાજધ્રુવસેનસ્ય [॥] દૂતક પ્રતીહારમમ્મકઃ
૨૮ લિખિત કિક્કકેન [॥] — — — યુ — — —

૧ પહેલા પતરાની પકિત ૧ થી ૧૩ ધ્રુવસેન ૧ લાના સંવત ૨૦૬ ના પતરાની પકિત એ સાથે મળી આવે છે. લુઓ. એ ૪ વો. ૧૧ પા. ૧૦૫ ૨ અહીં ૧ આગળના ભાગ પછી એ. ૪. વો. ૧૧ પા. ૧૦૫ એ આપેલ દાનપત્રમાંના ભાગ સાથે મળતો આવે છે.

ધરસેન ર જાનાં બંટીયાનાં પતરાં

શુ. વ. સં. ૨૫૭ વ. વ. ૧૫ (ઇ. સં. ૫૭૩)

વોટસન મ્યુઝિયમનું દફતર તપાસતાં અપ્રસિદ્ધ વલ્લભીના દાનપત્રનાં બે પતરાંની છાપો મળી આવી હતી. ૨૧. વલ્લભજી આચાર્ય જે પ્રથમ વોટસન મ્યુઝિયમમાં ક્યુરેટર હતા તેમણે છાપો ઉપર આવી નોંધ કરી હતી કે આ પતરાંની છાપો ઈ. સ. ૧૯૦૪ માં તેમને કાઠિયાવાડની નૈઋત્યમાં બાન્દરા તાલુકાના ગામ બન્દિઆના ગુજરાતી મહેતાજીએ આપી હતી. એમ જણાય છે કે તેઓ તે અસલ પતરાં મેળવી શક્યા ન હોતા, અને તે તે મેળવવા માટે મારો પ્રયત્ન પણ સફળ થયો નહીં. પરંતુ લેખની ઉપયોગિતા ધ્યાનમાં લઈ છાપો ઉપરથી તે પ્રસિદ્ધ કરું છું.

છાપો બરાબર લેવાએલી ન હોતી અને કાંઈલમાં લગભગ ૨૨ વર્ષ સુધી રહ્યાથી કાગળ બહુ જ ખટકણું થઈ ગયો હતો. એમ જણાય છે કે પતરાં સુરક્ષિત છે. દરેક પતરાંનું માપ ૧૨ ફૂટ ઈંચ લંબાઈ અને ૮ ઈંચ પહોળાઈ છે અને કડી માટે બે ઠાણાં છે. પહેલા પતરામાં ૧૭ પંક્તિ છે અને બીજામાં ૧૫ છે.

લિપિ વલ્લભી દાનપત્રોમાં વપરાતી છે. દાન આપનાર રાજાનું નામ બીજા બધામાં હોય છે તેમ ધરસેન નહીં, પણ ધર્સેન લખેલ છે. જીવંદામૂલીય અને ઉપધમાનીયના ઉપયોગ પં. ૧૫ અને ૩૦ માં થયેલો છે. સુકા શબ્દ પં. ૩૦ માં बहुमिर्णवुषા પછી કોતરવા માટે છોડી દેવામાં આવેલ છે. દાનપત્ર એકંદર રીતે જુલો વગરનું છે.

લેખ વલ્લભી કે જ્યાંથી દાન આપવામાં આવ્યું હતું તે શબ્દથી શરૂ થાય છે. પછી વલ્લભી વંશના સ્થાપક ભટ્ટાર્કથી શરૂ કરી, દાન દેનાર ધરસેન ર જા સુધીના રાજાઓનું ફરેકનું કવિતામય વર્ણન આપેલ છે આ વર્ણન બીજા ધરસેનના તામ્રપત્રમાં છે તેને સ્પષ્ટતા આપે છે જેને દાન આપ્યું છે તે ત્રેત્રાયણીય શાખા અને શાંતિલ્ય ગોત્રનો દેવદત્ત નામનો પ્રાદાણ છે (પં. ૨૦). સુરાષ્ટ્રમાં કૌલિલ્યપુરની ઉત્તરમાં આવેલું ભટ્ટક (અથવા ભટ્ટક) પત્ર (૬ ?) ગામ દાનમાં આપેલું છે (પં. ૧૧, ૧૭, ૧૮). પ્રાદાણોને આપેલાં દાનોમાં હોય છે તેમ એમાં દાન આપવાને આશય પંચમહાયજ્ઞ નિભાવવાનો છે (પં. ૨૦). અધિકારીઓનાં નામ અને દાનની સાથે આપેલા હક્કો આ ધરસેનના સં. ૨૫૨ ના દાનપત્રમાં મળે છે તે જ છે. સંધિવિગ્રહના અધિકારી સ્કન્દભટ્ટ લેખ લખ્યો છે (પં. ૩૧) અને દૂતક ચિર્જિબર છે (પં. ૩૨). લેખની સાલ શુ. વ. સં. ૨૫૪ વૈશાખ વદિ ૧૫ છે. (પં. ૩૨) તે દિવસે સૂર્યચંદ્રજી હતું (પં. ૨૨). ધરસેન ર જાનાં ૨૫૨ ની સાલનાં સાલ દાનપત્રોમાં જે દૂતક અને લેખક છે તે આમાં પણ છે. સં. ૨૬૬ ના દાનપત્રમાં દૂતક જૂહો આપેલ છે.

લેખમાં આપેલાં સ્થળો પૈકી વલ્લભી તે હાલનું કાઠિયાવાડમાંનું વળા છે. કૌલિલ્યપુર જે કાઠિયાવાડની દક્ષિણે આવેલું કોલીનાર માની શકાય. સુરાષ્ટ્રમાંનું ગામ ભટ્ટકપત્ર (૬) બોળખી શકાયું નથી.

ધરસેન ૨ જાનાં બાર દાનપત્રો મળેલાં છે. આમાંનાં સાત^૧ સ. ૨૫૨ નાં, એક ૨૬૯નું,^૨ બે સં. ૨૭૦ નાં,^૩ અને બાકીનાં બે^૪ ત્રુટક હોવાથી સાલ વગરનાં છે. આ દાનપત્રની સાલ સાથે સૂર્યગ્રહણનું વર્ણન ઉપયોગી છે, જે તેનાં બીજાં દાનપત્રોમાં ક્યાંઈ આપેલ નથી. લેખમાં ગ્રહણનો ઉલ્લેખ કદાચ આ પહેલો જ હોઈ શકે. મી. એલ. ડી. શ્વામિકન્નુ પિલ્લાઇના ઇંડિયન એક્રીમેરીસ (વો. ૧ પાર્ટ ૧ પા. ૨૨૦) પ્રમાણે ચૈત્ર માસમાં (પૂર્ણિમાન્ત ગણતરી પ્રમાણે વૈશાખમાં) ઇ. સ. ૫૭૩ ના માર્ગની ૧૯ મી તારીખે સૂર્ય ગ્રહણ હતું, તેથી દાનપત્રની તે વિધિ તથા તારીખ હોવી ભેધછે.

અક્ષરાન્તર

પહેલું પત્રું

૧ ઑં સ્વસ્તિ [।*]વલમીતઃ પ્રસન્નૈ ....

૧૫ પાર્થિવશ્રીઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીમહારાજઘર્ષેનૈઽકુશલી સર્વાનેવાયુક્તક ....

પત્રું બીજું

૧૮ કૌણ્ડિન્ય[પુર]ઉત્તર પટ્ટે મટ્ટકપત્ર(દ્ર)મામસ્સોદ્ગઃ ....

૨૦ મૈત્રાયણિક સત્રસચારિશાળિલ્યસગોત્રબ્રાહ્મણ દેવદત્તાય વલિચસૈશ્વદેવામિહોત્રા-
તિથિપંચ મહાયાગ્નિકા-

૨૧ નાં ક્રિયાણાં સમુત્સર્પણાર્થમાચન્દ્રાર્કાર્ણવસારિક્ષિતિ(સ્થિતિ) સંમકાલીનઃ
પુત્રપૌત્રાન્વયમોજ્યઃ પૂર્વ-

૨૨ મુજ્યમાન[વૃત્યેહ] સૂર્યોપરાગે ઉદકસર્ગેણ વ્રણદેયો નિમૃષ્ટઃ^૫ ....

૩૧ દિમિઃ [।*] યસ્ય યસ્ય યદા મૂમિઃ તસ્ય તસ્ય તદા ફલમિતિ । લિખિતં
સન્ધિવિગ્રહાધિકૃતસ્કન્દમટેન ॥

૩૨ સ્વહસ્તો મમ મહારાજધીધરસેનસ્ય ॥ દૃ ચિર્ચ્ચિરઃ સં ૨૦૦ ૧૦ ૪ । વૈશર્લ
વ ૧૦ ૧ ॥

૧ ઇ. એ. વો. ૧૫ પા. ૧૮૭ વો. ૭ પા. ૬૮ વો. ૮ પા. ૧૦૩ વો. ૧૩ પા. ૧૯૦ ફરીથી કે. ઇ. ઇ. વો. ૩ પા. ૧૬૪ સં. મા. ઇ. એફ કાઠિયાવાડ પા. ૩૫ એ. ભા. ઇ. વો. ૪ પા. ૩૮ એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૮૦
૨ ઇ. એ. વો. ૬ પા. ૯૩ ન. ભા. પ્રં. રા. એ. સો. (ન્યુ સી.) વો. ૧ પા. ૬૬ ઇ. એ. વો. ૭ પા. ૭૦
૪ ન. ભા. પ્રં. રા. એ. સો. (ન્યુ સી.) વો. ૧ પા. ૨૪ અને ૨૧

૫ એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૮૦ મે પ્રસિદ્ધ ચમ્પેલ સં. ૨૫૨ ના દાનપત્રને લગભગ મળતું જ અક્ષ-
રાન્તર છે તેથી આઠી મુદ્દાનો ભાગ આપ્યો છે. ભટાર્ક, દોણસિંહ, મુવસેન ધરપટ અને ગુહસેનનાં નામો
૨,૩,૫,૭,૮ અને ૧૨ મી પંક્તિમાં આપ્યાં છે. ૬ વાંચો ધરસેન ૭ ચાલુ શાખાત્મક મીશોકા ૮ વાંચો વૈશાર્લ.

ધરસેન ર જનું દાનપત્ર^૧

શુ. વ. સં. ૨૫૨ વૈ. વ. ૧૫

આ દાનપત્રનાં બે પતરાં છે અને તેનું દરેકનું માપ ૧૧૮ ઈંચ લંબાઈ અને ૭૬ ઈંચ પહોળાઈમાં છે. તે બહુ જ સુરક્ષિત છે. પતરાંની કોર વાળીને જાડી બનાવવામાં આવી છે. જમણી બાજુની કડી જે સાદી વાળાની હશે તે શુભ થઈ છે. ડાબી બાજુની કડી કપાએલી નથી, પણ તેમાં કપા કરેલા છે, જેથી તે સરી શકે. તે અખંડ બખડી છે અને ૬ ઈંચ જાડી છે. તેના ઉપરની સીલ લંબગોળ ૨ ઈંચ અને ૧૮ ઈંચ લાંબી છે અને ખોદેલી સપાટીમાં જમણી બાજુ વરફ સુખ કરી બેઠેલા નંદી છે. અને તેની નીચે શ્રી મદ્દક શ્રીમદાક્રંતું ખોદું ૩૫ લખેલું છે. પતરાં કયાંથી મળ્યાં હતાં, તે ખબર નથી.

લેખમાં ભટાકર્કથી ધરસેન ર જા સુધીની ચાલુ લંશાવળી આપેલ છે અને પછી સં. ૨૫૨ ના વૈશાખ વદિ ૧૫ ની તિથિએ તેણે મદસરસ, વીરયુત્ર, પૃથયુત્ર અને ઇશ્વરદેવસેનક નામનાં ગામડાંમાં આપેલાં દાનનું વર્ણન છે.

દાનવિભાગની વિગત સિવાયના બધા ભાગઈ. એ. વો. ૭ પા. ૬૮ મે પ્રસિદ્ધ થયેલ દાનપત્ર સાથે લગભગ મળતો આવે છે. પરંતુ આ પતરાં વધારે સંભાળપૂર્વક લખાયેલાં છે. તે લેખની માફક આમાં પણ લેખક સંધિવિગ્રહના અધિકારી સ્કન્દભટ છે અને દૂતક ચિઝિર છે. તિથિની વિગત બંને દાનપત્રમાં સરખી જ છે.

એક બાજુ કોતરેલાં પતરાંની બીજી બાજુએ કેટલીક વાર ઉંધા અક્ષર ઉપડી આવે છે. આ પતરાં બંડાં છે, છતાં બીજી બાજુ ઉંધા અક્ષર ઘણા ઉપડતા છે. વળી બેડાક્ષરમાં અક્ષરોના ભાગ છૂટા છૂટા લખ્યા છે તે ઉપરથી એમ લાગ્યું કે આ પતરાંમાં અક્ષરો કોતરવાને બદલે અડીથી પાડ્યા હશે. પણ વધુ બારીકીથી તપાસતાં અક્ષરોના વળાકના ભાગ હથીયારથી કોતરેલા જણાય છે. તેથી પ્રથમની માન્યતા ખોટી ઠરે છે. એકે લીથોગ્રાફર હતો માને છે કે ગમે તેટલાં પતરાં ગરમ હોય તો પણ હાથના કોતરેલા અક્ષર બીજી બાજુ આટલા બધા ઉપડતા હોય નહીં, અને વળાકના ભાગ સિવાયના અક્ષરો અડીથી છાપ્યા હશે, એમ તે હતું માને છે.

અક્ષરાન્તર
પતરું પહેલું

પં ૧—૧૮

પતરું બીજું

પં ૧૯—૨૨

- ૨૩ ન્સમાજ્ઞાપયત્યસ્તુ વઃ સંવિદિતં મયા માતાપિત્રોઃ પુણ્યોપ્યાયનાયાત્મનશ્ચૈહિકા-
મુષ્મિકયથામલપિતફલાવાસથે મદસર-
- ૨૪ સિ દક્ષિણસિ(સી)મ્નિ પાદાવર્ત્તા(ર્ત્તઃ) વ્વ(પં)ચાશત્ તથા વીરપુત્રે ઉત્તરસિ-
(સી)મ્નિ પાદાવર્ત્તા(ર્ત્તઃ) પાઠિ બહ્વૃચકેરાદિસગોત્રબ્રાહ્મણલુદ્ર તસ્યેદં પૃથઃ
- ૨૫ પુત્ર હશ્વરદેવસેનકે અપરસિ(સી)મ્નિ પાદાવર્ત્તા(ર્ત્તઃ) પચ્ચાશતેઃ બહ્વૃચ તથૌ-
ત્રૈવાલબાયનસગોત્રદસિભાય પાદાવર્ત્તા અશિ(શી)તિ એત[વ]
- ૨૬ સોદ્રઙ્ગ સોપરિકર સવાતમુ(મૂ)તધાન્યહિરણ્યદેયં સોત્પદમાનવિષ્ટિકં સમસ્ત-
રાજકીયાનામહસ્તપ્રક્ષે-
- ૨૭ પાળિ(પી)યં મુ(મૂ)નિચ્છિદ્રન્યાયેનૈપામેવ ચ બલિચરુવૈશ્વદેવાશિહોત્રાતિથિ પંચ
મહાયાજ્ઞિકાનાં ક્રિયાણાં સમુત્સ-
- ૨૮ ધ્વર્ણાર્થમાચન્દ્રાર્કાર્ણવસરિત્ક્ષિતિસ્થિતિસમકાલિ(લી)ને પુત્રપૌત્રાન્વયમોગ્યં ઉદ-
કસર્ગેણ વ્રહ્મદેયં નિસૃષ્ટં
- ૨૯ યતોસો(સ્યો)ચિતયા વ્રહ્મદેયસ્થિતયા મુંજતં કૃપતં (તાં) કર્ષયતાં પ્રદિશતાં વા,
ન કેનચિત્પ્રતિપેધે વર્ષિતવ્યમા
- ૩૦ ગામિમદ્રનૃપતિમિશ્વાસ્મદ્વંશજૈરનિત્યાન્યૈશ્વર્યાણ્યસ્થિરં મ(મા)નુપ્યં સામાન્યં ચ
મૂમિદાનફલમવગચ્છદ્ધિઃ
- ૩૧ અયમસ્મદ્વિયોનુમત્ત(ન્ત)વ્યઃ પારિપાલયિતવ્યશ્ચં યશ્યૈ(શ્વૈ)નમાર્ચિઙ્ગદ્વાદાચ્ચિઙ્ગમાનં
વાનુમોદેત સ પં-
- ૩૨ ચામિમ્મહાપાતકૈઃ સોપપાતકૈઃ સંયુક્તૈઃ સ્યાદિત્યુક્તં ચ ભગવતા વેદવ્યાસેન-
વ્યાસેનઃ (ન) [૧૪] પાઠિ૦
- ૩૩ .... પૂર્વદત્તં૦
- ૩૪ .... બહુભિર્વ૦
- ૩૫ યસ્ય યસ્ય યદા મુ(મૂ)મિઃ તસ્ય તસ્ય તદા ફલમિતિ ॥ લિખિતં સન્ધિવિગ્રહા-
ધિકૃત સ્કન્દમટેન ॥ સં ૨૫૨ વૈશાખ વ ૧૫ [૧૪*]
- ૩૬ સ્વહસ્તો મમ મહારાજશ્રીધરસેનસ્ય [૧૪*] દ્વ ચિરંચરઃ[૧૪*]

૧ ધ. એ. વો. ૭ પા. ૬૮ મે આ જ રાજાનું આ જ તિથિનું દાનપત્ર પ્રગટ થયું છે અને આ સંપ્રદર્શ
નં. ૪૩ પા. ૮૫ મે પ્રસિદ્ધ થયેલ છે, તેની સાથે યા'ની વિગતમાં આ દાનપત્ર પં. ૧-૨૨ સુધી મળતું
આવે છે. ૨ વિસર્ગ નકામો છે. ૩ આ તથા બહ્વૃચની પહેલાં લખાવો જોડો. ૪ ૧૨૨ની પ્રથમ તથા અગર
બહ્વૃચ ભૂધી ગયો હશે અને ૫ ૪ પા. ૭૪ થી તે હશે એ દર્શો. ૪ પ્રથમ છે કોતરું હતું, પણ ૫ ૪ થી પે છડી
નાખેલ છે છતાં છાપમાં તે દેખાતા નથી પણ મૂળમાં દેખાય છે. ૫ મૂળમાં આ વિસર્ગ (અધૂરો) છે
અને તેને નીચેના ભગ બ્રહ્માદ જણાવો છે.

ભાષા-તર: (દર્શનવિભાગનું)

(પં. ૨૨) ... ધરસેન કુશળ હોઈને બધા આયુક્તકે, વિનિયુક્તકે, દ્રાક્ષિકે, મહત્તર, ચાટ, ભટ, શૌલિકકે, ચાટ, ભટ, બીજા લાગવાવળગતાને આજ્ઞા કરે છે કે:—

(પં. ૨૩) તમને માહુમ થાય કે મારાં માતાપિતાના પુણ્ય માટે અને આ દુનીયામાં તથા પરલોકમાં ઇચ્છિત ફળ મેળવવા માટે (સંકલ્પના) જળ સંહિત બ્રહ્મદેવ તરીકે નીચેનું દાન કર્યું છે. મહસરસની દક્ષિણ સીમામાં ૫૦ પાદાવર્ત અને વીરપુત્રની ઉત્તર સીમામાં સાઠ પાદાવર્ત જમીન બહુવૃથ શાખાના કેરાડી ગોત્રના બ્રાહ્મણ લુદ્રને અને પૃથ્વિપુત્ર ઇશ્વરદેવ સેનકની પશ્ચિમ-સીમામાં ૫૦ પાદાવર્ત (તે જ માણસને) અને છેલ્લાં બે ગામડાંમાંથી બહુવૃથ શાખાના, ત્રૈવાલમ્બા, યન ગોત્રના દસલેને ૮૦ પાદાવર્ત જમીન આપી છે. (અને તે) ઉદ્દગ, ઉપરિકર, વાત, ભૂત, ધાન્ય, હિરણ્ય, અને આદેય સહિત વેદના હુક સહિત, કોઈ પણ રાજપુત્રની દબખલ સહિત ભૂમિચિદ્ર ન્યાયથી, અને તેઓ બલિચર, વૈશ્વદેવા, અગ્નિહોત્ર અને અતિથિ (સંકાર)એ પાંચ મહાચર કરે તેટલા માટે અને ચંદ્ર, સૂર્ય, સંસુદ્ર, નદી, અને પૃથ્વીની સ્થિતિ સુધી ટકે તેવી રીતે અને પુત્ર અને પૌત્રથી લોગવાય તેવી રીતે આપેલ છે.

(પં. ૨૬) બ્રહ્મદેવની શરત સુજળ તે લોગવે, ખેડે, ખેડાવે અગર બીજાને આપે તેમાં કોઈએ આડે આવવું નહીં. લક્ષ્મી નિત્ય નથી, છવન ક્ષણિક છે. અને ભૂમિદાનનું ફળ બધાને મળે છે, એ વિચાર કરીને આ મારા દાનને મારા વંશના બલિધ્યમાં થનાર રાજાઓએ અનુમતિ આપવી અને પાળવું. આ દાન પડાવી લે, અગર પડાવી લેવામાં સંમત થાય તેને પાંચ મોટાં અને બીજાં નાનાં પાપો લાગશે.

(પં. ૩૨) અને ભગવાન વેદવ્યાસે કહ્યું છે કે—શાપના શ્લોકો—

(પં. ૩૫-૩૬) આ લેખ સંધિવિગ્રહના અધિકારી રક્ષક ભટ લખ્યું છે.

સં. ૨૫૨ વૈશાખ વદિ ૧૫ આ મારા શ્રીધરસેનના હસ્તાક્ષર છે. દૂતક ચિર્મિર (હતો).

વિસ્તારપૂર્વક ફરીથી

વળામાંથી મળેલાં શિલાદિત્ય ૧ લાનાં તામ્રપત્રો^૧

શુ. સં. ૨૮૭ કા. વ. ૭ (ઈ. સ. ૬૦૬)

આ દાનપત્રનાં બે પતરાં એક જ બાબુ કોતરેલાં છે અને ઉપર જે કાણું છે તેથી કડી વડે બેઠેલાં છે. ઠાળી બાબુની કડી ઉપર લંબગોળ સીલ છે, જેમાં ઉપરતો વૃષભ કોતરેલો છે અને ચીમટાક: શબ્દો લખેલા છે. પતરાં ૧૨ ફૂં લાંબાં અને ૮ ફૂં ઇંચ પહોળાં છે. કેટલીક જગ્યાએ કટાઈ ગયાં છે, પણ બાકીના ભાગ બરાબર વાંચી શકાય છે.

દાન વલ્લભીમાંથી આપવામાં આવ્યું છે. યજ્ઞશૂર વિહારમાં રહેતી ભિલુણી માટે કપડાં, ખોરાક, ફવા વિગેરે માટે, પુદ્ધ ભગવાનની પૂજામાં જોડવાં ચંદન, ગંધ, પુષ્પ માટે અને વિહારના કુટ્યા-તુટ્યા ભાગના સમારકામ માટે ઘાસરકમાંનું નિચુરક ગામડું શિલાદિત્ય ઉર્ફે ધર્મોદિત્યે દાન આપેલું છે. પં. ૨૨ થી ૨૪ માંથી જણાય છે કે પોતાનો વિહાર વટી જવાથી યજ્ઞશૂરે અધિલા વિહારમાં ભિલુણીઓ રહેવી હતી. શુહસેનનું નામ વંશાવળીમાં ભટ્ટક પછી તરત જ લખેલું છે અને વચમાંના, ચાર રાતનાં નામ મૂકી દીધાં છે.

આયુક્તક, વિનયુક્તક, દ્રાક્ષિક, મહત્તર, ચાટ, ભટ, કુમારામાત્ય વિગેરે અધિકારીઓનાં નામ આપેલાં છે.

દૂતક ભટ્ટાદિત્યચંદ્રસર હુતો અને લેખક સન્ધિવિગ્રહનો અધિકારી વત્રભટ્ટિ હુતો. તિથિ શુ. સ. ૨૮૭ ના કાર્તિક વદિ ૭

૧ જ. યુ. બી. એ. ૩ પાર્ટ ૧ પા. ૮૦ એ. એસ. ગ્રે ૨ સં. ૨૮૬ અને ૨૮૭ નાં પતરાંમાં જ દૂતકનું નામ ભટ્ટાદિત્યચંદ્રસર લખેલું છે. સાધારણ રીતે વલ્લભી વામપત્રોમાં પાઠવી કુમાર દૂતક તરીકે લેવાય છે. આ ભટ્ટાદિત્ય ચંદ્રસર પાઠવી કુમાર હશે ? અને તેના બાપ પહેલાં મરી ગયો હશે ? શિલાદિત્ય ૧ લા પછી તેના નાનો ભાઈ ખરમદ ૧ લો પાઠવીએ આપ્યા છે. આ ખરમદ સં. ૨૯૦ નાં બે દાનપત્રોમાં દૂતકતરીકે આવે છે, ખરમદ ૧ લાનાં બે દાનપત્રો ઈ. સ. ૧૬૩૨ માં લાડી વાળે ગિરદીમાંથી તેમ જ અમરેલીમાંથી મળ્યાં છે.

અક્ષરાન્તરે

પતરું પહેલું

૧ ઓં સ્વસ્તિ વંભિતઃ ... ..

પતરું બીજું

૨૦ [શીલાલિપ્ય X કુ] શીલી સર્વનિકાયુક્તક ... ..

૨૧ ... .. માતાંપિત્રો પુણ્યાપ્યાયનાય વલ ... ..

૨૨ ત ... .. શુ[ળી] સંપસ્યેદાની તદ્વિદ્યારસ્યાનમાવાદ્યક્ષરવિહારે-
મતિવસત[શ્રીવરપિષ્ઠપાતથયનાસનગ્લા]

૨૩ નમ[ત્યયમૈપન્] યપરિષ્કારાત્મ્યં બુદ્ધાનાં ચ મગવતાં પૂજાસ્તપનગન્ધધૂપપુષ્પમાલ્યદી-
પતૈભ્યુપયોગાય [વિહાર]

૨૪ સ્ય ત્ર લ્પન્ડસ્ફુટિતપ્રતિસંસ્કારાય ઘાસરકપથકાન્તર્ગતો નિગ્મુલકપ્રામઃ પૂર્વ-
મુક્તમુજ્યમાનકઃ પ્રનંદ્યશં ... ..

૨૫ ઇતિ કૃત્વાન્વિષ્ય સોદ્રઙ્ગસ્સોપરિકરસ્સવાતમૂતમત્યાયઃ ... ..

૨૨ ... .. દૂતકશ્યાત્ર મદ્યાલિપ્યશઃ લિખિતં સન્ધિવિ-

૨૩ [પ્રદાધિ] કૃત દિવિરપતિવત્રમાદિનાં ॥ સં ૨૦૦+૮૦+૭ વાર્તિક વ ૭ ॥ ઓં ॥
સ્વદસ્તો મમ

વિસ્તારપૂર્વક ફરીથી

વળામાંથી મળેલાં શિલાદિત્ય ૧ લાનાં તામ્રપત્રો^૧

શુ. સં. ૨૯૦ ભાદ્રપદ સુ. ૧૦

પતરાં બે કાણાંમાં પસાર થતી કડીઓથી જોડેલાં છે. ડાબી કડી ઉપરની સીલ ઉપર નંદી તથા શ્રીમદ્વાકઃ દેવદેવ છે. દરેક પતરે ૧૪ ઇંચ લાંબું અને ૯ $\frac{૧}{૨}$ ઇંચ પહોળું છે. પતરાં બહુ ઘસાઈ ગયેલાં છે અને ખીજાં પ્રસિદ્ધ થયેલ પતરાંની મઠઠ વિના વાંચી શકાય તેમ નથી.

પં. ૧૫ માં મા નો કાનો જમણી બાજુ ઉપરને બદલે નીચે લખેલો છે.

દાન વલ્લીમાંથી અપાયું છે. દશપુરમાંથી નીકળીને વલ્લીમાં રહેતા ઔદરેપણિ ગોત્રના રૂદ્રશર્મનના પુત્ર મિત્રશર્મન અને ગણેશ્વર નામના બે બ્રાહ્મણને મણ્ડલીદ્રંગમાં દંતુરાપુત્ર ગામ શિલાદિત્યે આપેલું હતું.

દશપુર તે જ્વાલીઅરના માલવામાંનું મન્દસુર છે. દૂતક ખરગહ છે અને લેખક સંધિવિગ્રહા. મિત્રારી વત્રમદ્દિ છે. તિથિ શુ. સં. ૨૯૦ ના ભાદ્રપદ સુ. ૧૦ છે.

અક્ષરાન્તર

પત્રં વીજું

૧૯ .... પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીશીલાદિત્ય[૨૮કુચ]લી-

૨૦ સર્વાનેવાયુક્તક ....

૨૧ .... યથામયા માતાપિત્રોઽપુણ્યાપ્યાયનાય દશપુરવિનિગતવલ્લીમિવાસ્તવ્યાર્યચાતુ-

૨૨ વિંધસામાન્યઔદરેપણિસગોત્રછન્દોગસત્રક્ષચારિત્રાક્ષણરુદ્રશર્મપુત્રબ્રાહ્મણમિત્રશર્મ-
ગણેશ્વરામ્યાં

૨૩ મણ્ડલીદ્રંગે દંતુરાપુત્રપ્રામસ્સોદ્રજઃ સોપરિકતઃ ....

૨૪ .... દૂતકશ્યાત્ર ધી

૨૫ સ્વમદઃ લિલિતં સન્ધિવિગ્રહાધિકૃતદિવિરપતિવત્રમટ્ટિના ॥ સં ૨૦૦ ૧૦
માદ્રપદ શુ ૧૦

૨૬ સ્વહસ્તો મમ ॥

૧ જ. પુ. બી. નો. ૩ પા. ૧ પા. ૮૫ બે. બે. ૨ શિલાદિત્ય મુખીનું વંશ વર્ણન તેમ જ ઉપરના કાપવિલાસ તેના ૨૮૧ બ્લોક નં. ૧ ના તામ્રપત્ર(જી. બે. નં. ૧૪ પા. ૩૨૭)ની સાથે મળતાં આવે છે, તેથી આંદો ઉપરથી વિલાસનું જ અસામાન્ય અર્પણ છે.

વિસ્તારપૂર્વક ફરીથી

વળામાંથી મળેલાં શિલાદિત્ય ૧ લાનાં તામ્રપત્રો^૧

શુ. વ. સં. ૨૯૦ ભાદ્રપદ વ. ૭

આ બન્ને પત્રો એક જ બાબત કોતરેલાં છે અને એક જ ઠીથી ભેટેલાં છે. દરેક પત્રમાં બે કાણાં છે, પણ બીજી ઠી ગુમ થયેલી છે. ઠી ઉપરની સીલ ઉપરના લેખ ભુંસાઈ ગયો છે અને વાંચી શકાય તેમ નથી. પત્રો દરેક ૧૨ ઇંચ લાંબાં અને ૯ ઇંચ પહોળાં છે. તે બહુ જ સુરક્ષિત દશામાં છે.

લિપિ ચાલુ વલ્લી પત્રોમાંની જ છે. પં. ૩૨ માંના મ્ વ્યંજન ધ્યાનમાં લેવા જેવો છે. વલ્લીના દરવાજા બહાર ભદ્રેશ્વર સુકામે છાવણીમાંથી દાન આપવામાં આવ્યું છે. વલ્લીની અંદર ચક્ષુશૂરે બધેલા સિદ્ધુણી માટેના વિહારમાં ચારે દિશાથી આવતી સિદ્ધુણી માટે કપડાં, ખોરાક, ફવાદાંડુ વિગેરેના અર્ચ માટે, ભગવાન બુદ્ધની પૂજામાં ભેટતાં ચંદન ગંધ, પુષ્પ, વિગેરે માટે અને વિહારના કુટ્યાતુટ્યા ભાગના સમારકામ માટે, ઘાસરંક પ્રાંતમાં વટદ્રહની પાસે આવેલું અમદાસપુત્ર ગામ શિલાદિત્યે દાનમાં આપેલું હતું.

આયુક્તક, વિનિયુક્તક વિગેરે અધિકારીઓને હુકમ કરવામાં આવેલ છે.

દૂતકં શ્રી અંરથહ છે અને સંધિ વિથહાધિકારી વત્તલદિએ દાન લખેલું છે.

તિથિ શુ. સં. ૨૯૦ ના ભાદ્રપદના વદિ ૭ છે.

અક્ષરાન્તર

પતરું પહેલું

- ૧ ઑં સ્વસ્તિ વિજયસ્કમ્ધાવારાદ્વલભીપ્રદ્વારમદ્રેશ્વરવાસકાત્પ્રસન્નપ્રજ્ઞતા ....
 ૧૮ .... પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીશીલાદિત્ય ૪૮ કુશલી
 ૧૯ સર્વનિવાયુક્તક ....
 ૨૦ .... યથામયામાતાપિત્રોઃ પુણ્યાપ્યાયનાય

પતરું બીજું

- ૨૧ વલભીસ્વતલનિવિષ્ટયક્ષ્મૂરકારિતેભિક્ષુણિવિહારે તન્નિવાસિચતુર્દિશામ્યાગ-
 ૨૨ તાર્ક્યમિશ્વળીસદ્વ્યસ્ય ચીવરાપિન્ડપાતશયનાસનગ્લાનપ્રત્યયભૈષજ્ય-
 ૨૩ પરિષ્કારોપયોગાય બુદ્ધાનાં ચ ભગવતાં પૂજાસ્વપનગન્ધપુષ્પમાલ્યદીપતૈલાદ્યપ્ય-
 વચ્છિત્તયે વિ-
 ૨૪ હારસ્ય ચ સ્વપ્નસ્ફુટિતપ્રતિસંસ્કારાય ઘાસરક્પથકે વટદ્રહપ્રત્યાસન્ન
 [અમદાસપુત્ર] ગ્રા-
 ૨૫ મસ્સોદ્રજ્જસ્સોપરિકરસ્સવાતભૂતપ્રત્યાયઃ ....
 ૨૭ ... સમકાલીનઃ વિહારાર્યમિશ્વળીસંઘોપમોગ્ય[ઃ]
 ૨૮ [ધર્મ] દાયો વિમૃષ્ટઃ
 ૩૪ .... ॥ દૂતકશ્ચાત્ર શ્રીસ્રમહઃ ॥
 ૩૫ લિખિતં સન્ધિવિમદ્દાધિકૃતાદિવિરપાતિવત્રમદ્દિના ॥ સં ૨૦૦ ૯૦ માત્રપદ
 બહુલ ૭
 ૩૬ સ્વહસ્તો મમ

શિલાદિત્ય ૧ લાનું ભદ્રેણિયકનું દાનપત્ર^૧

શુ. સં. ૨૯૨ ચૈત્ર. સુ. ૧૪ (ઈ. સ. ૬૧૦-૧૧)

સ્વ. ડા. જી. કુંહાની વિધવા પાસેથી, પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ મ્યુઝિયમના દરરીઓએ, ખરીદેલાં વામ્નપત્રો પૈકીનાં આ બે છે. તે કયાંથી મળ્યાં હતાં તે બહુવામાં નથી.

આ પત્રો ૧૧૬ ઈંચ લાંબાં અને ૮૬ ઈંચ પહોળાં છે. બડા ત્રાંખાના વાળાથી તે બન્ને સાથે બાંધેલાં છે. પત્રોની એક જ બાજુએ લેખ કાતરેલો છે અને પહેલા પત્રોમાં ૧૯ અને બીજા પત્રોમાં ૧૩ પંક્તિ આપેલી છે. આ શિલાદિત્યના વંશની સીલોમાં હાથ છે તેમ સીલ ઉપર શ્રી મદ્ધ: કાતરેલ છે અને તે ત્રાંખાના વાળાના છેડા સાથે ચોટાડેલ છે.

લેખ સંભાળપૂર્વક કાતરવામાં આવેલ નથી અને તેથી ઘણી ભૂલો રહી ગઈ છે. થોડા ભાગ સંભાળપૂર્વક કાતરેલા છે, પણ બાકીના ભાગ (પં. ૧૩ થી ૧૯) બહુ જ છીછરા કાતરેલા છે. લેખ સંસ્કૃત ભાષામાં છે અને શાપાત્મક ત્રણ શ્લોકો સિવાય બાકીનો બધો ભાગ ગદ્યમાં છે. લિપિ સાતમી સદીમાં ઉત્તર હિન્દની પશ્ચિમ વિભાગમાં ચાલતી વપરાયેલી છે.

લેખ શિલાદિત્ય ૧ લાના સમયનો છે. તે ધરસેનનો પુત્ર હતો અને ધરસેન શુદ્ધસેનનો પુત્ર હતો. તે બધા પરમ શૈવ હતા. છેવટના રાજાઓનાં બીજાં દાનપત્રોની માફક આમાં પણ વશાવલીમાં સેનાપતિ ભટાર્કના ચાર પુત્રનાં નામ છોડી દેવામાં આવેલ છે.

આ દાનપત્ર હેવીસરસમાં સુકામ હતો ત્યારે શુ. સં. ૨૯૨ ના ચૈત્ર સુદ ૧૪ ને દિવસે આપવામાં આવેલ છે, અને સંધિવિગ્રહિક દિવિરપતિ વત્રભટ્ટિએ લખ્યું હતું. દુતક ખરગદ હતો, જે રાજાનો નાનોભાઈ અને પાટવી કુમારની જગ્યાએ હાઈ શિલાદિત્ય પછી ગાદીએ આવેલ.

આ શાસનમાં લખ્યું છે તે સુજબ બાર વનસ્પતીમાં આવેલા ભદ્રેણિયક ગામમાં ૨૦૦ પાદાવર્ત જમીન તે ગામમાંના સૂર્યમંદિરની પૂજા માટે આપવામાં આવેલી. આ ખસ્સો પાદાવર્ત-માંથી સો પાદાવર્ત ગામની પૂર્વ સીમમાં બ્રાહ્મણ પ્રબંધકને મળેલી જમીનથી પૂર્વ તરફ, બ્રાહ્મણ રૂદ્રને મળેલી જમીનથી દક્ષિણ તરફ ખરટિકા દણ્ડકથી ઉત્તરમાં, અને ગોખપર વાટક ગામની સીમની સંધિથી પશ્ચિમ તરફ, આવેલાં હતાં. બાકીના સો પાદાવર્તની ચતુ:સીમા આપેલી નથી, પણ ભેક્ષક માટે પ્રથમથી જુદી કાંઠેલી જમીન સૂર્યનામંદિરને બીજા એક ટુકડા સહિત આપેલી હતી, એમ લખેલ છે. આ જમીન પૂજા, સ્તપન, ગંધ (ચંદન), પુષ્પમાલા, દીવાને માટે તેલ, વાદ્ય ગીત, નૃત્ય, બલિચર (વિગેરે માટે તેમ જ પાદમૂલના પ્રજવન માટે તેમ જ દેવાલયના ખંડન, કાટકૂટના છર્ણોદ્ધાર વાસ્તે આપવામાં આવેલ છે.

આ દાનમાં આપેલાં સ્થળો જેવાં કે હેવી સરસ (પં. ૧) ભદ્રેણિયક (પં. ૧૯, ૨૦, ૨૨) બારવનસ્પતી^૨ (પં. ૨૨) ખરટિકા^૩ દણ્ડક (પં. ૨૩) ગોખપરવાટક (પં. ૨૩) વિગેરે બોળાબાઈ શકાર્યાં નથી.

૧ એ. ઇ. વો. ૨૧ પા. ૧૧૬ ચાર. ડી. બેનરજી ૨ ૨૫. મી. બેનરજીએ ૨૯૦ વર્ષિય અને નો ઈ. ઈ. વો. ૨૦ પા. ૧૮૧ મે તે જ સાલ લખેલ છે, પરંતુ હું ૨૯૨ વાંચું છું તેથી શિલાદિત્ય ૧ લાની આ પેઢીમાં પેઢી સાલ મળે છે. આ અને ત્યારપછીના ધરસેન ૩ નાં ૩૦૪ ના દાનપત્ર વચ્ચેના ગાળામાં એકાદ રાજાએ એટલે કદાચ તેના બાઈ ખરગદે રાજ્ય કર્યું હોય, એવા સંભવ છે. શિલાદિત્ય ૧ લાનાં ધણાં દાનપત્રોમાં તે દુતક તરીકે આવે છે, અને તેનું એક દાનપત્ર પણ હમણાં મળી આવ્યું છે. (ગર્વે, એપી.) ૩ આ વત્રભટ્ટિને કીર્તીદાસ લીરક નં. ૧૩૪૧ માં વચ્ચમટિ અને નં. ૧૩૪૬ માં વચ્ચમટ લખ્યો છે. નં. ૧૩૩૭ માંનું વટપભટ્ટિ. નં. ૧૩૩૮ માંનું ચૈદ્રભટ્ટિ અને નં. ૧૩૪૪ માંનું ચત્રભટ્ટિ એ બધાં વાંચન ખોટાં છે. રકંદભટ્ટ તે વત્રભટ્ટિનો પિતા, વત્રભટ્ટિ તેનો દીકરો, રકંદભટ્ટ અને તેનો દીકરો, અનંદિલ એમ આ કુટુંબની ચાર પેઢીએ ઉત્તરોત્તર ચૈત્રકુટુંબના આઠ રાજાઓના સમયમાં લગાડ ખાતાંનો અધિકાર ભોગવ્યો હતો. (ગર્વે, એપી) ૪ જલ્લ પછીના બે ટપકોને ૨ વાંચીએ તે જમીનના બન્ને ટુકડા મળી સો પાદાવર્ત જમીન થવી જોઈએ. (તંત્રી) ૫ આ મંડળને મટિ વપરાયેલું હોયું જોઈએ જ્યારે પાસે વંચળા ગામ છે તે કદાચ હોય પણ તેનું નામ વામનસ્પતી હતું (તંત્રી) ૬ ખરટક, બદ્ધાણક મામડા તરફ જતો રસ્તો અને આદિત્યની માલીકીનો ફોનો, એ બધાં આજ રાજનાં સં. ૨૯૦ ના રાંકના વામનપત્રમાં આપેલાં છે, તેથી આ બન્ને દાનપત્રોમાં સૂચવેલી જમીન પાસેપાસે હોવી જોઈએ, એમ અડાળ ફરી યાચ.

અક્ષરાન્તર

પતરું પહેલું

- ૧ ઓં' સ્વસ્તિ [૧] વિજયસ્કન્ધાવારાદે[વી]સરો વાસ્સકાત્ પ્રસમપ્રણતા-
મિત્રાણા [~] મૈત્રકાણામતુલ્યલસમ્પન્નમણ્ડલ[લા]ભોગસં-
- ૨ સત્તપ્રહારશતલઘ્નપ્રતાપાત્પતાપોપનતદાનમાનાર્જવોપાર્જિતાનુરાગાદનુરક્તમૌ-
મૃતશ્રેણીપ(વ)લાવાસ-
- ૩ રાજ્યશ્રિયઃ પરમમાહેશ્વર શ્રીમટ(ટા)કર્ણદવ્યચ્છિન્નરાજવંશાન્માતાપિતૃચર-
નારવિંદપ્રણતિપ્રવિઘૌતાશેષકલ્પમયઃ
- ૪ શે(શૈ)શવાત્પ્રમૃતિ સ્વદ્ગાદ્વિતીયાબાહુરવે સમદપદગજપટાસ્ફોટનપ્રકાશિતસત્ત્વ
નિકપસ્તત્પ્રતાવૈ પ્રન(ણ)તારાતિચૂડ(ઢા)ર-
- ૫ રત્નપ્રભાસ(ં)સત્તપાદનસ્વરશ્મિસંહતિસ્સકલસ્મૃતો(તિ)પ્રણીતમાર્ગસમ્યક્પરિ-
પાલનપ્રજાહૃદયરક્ષનાન્વ(ર)દ્યરાજશબ્દઃ
- ૬ રુપકાન્તિસ્થૈર્યધૈર્યગામ્ભીર્યવુદ્ધિસપ્પ(સ્પ)દ્વિ સ્મરશશાંકાદ્રિરાજોદધિત્રિદશ-
ગુરુધનેશાનતિશયાન[:] શરણાશ(ગ)તામય-
- ૭ પ્રદાનપરતયા તૃણવદપાસ્તાશેપસ્વકાર્યફલ [:] પ્રાર્થનાધિકાર્યપ્રદાનાન-
ન્દિતવિદ્વત્સુહૃદ્પ્રણય(યિ)હૃદયઃ પાદ-
- ૮ ચારીવ સકલમુવનમણ્ડલાભોગપ્રમોદઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીગુહસેનસ્તસ્ય સુતસ્તત્પા-
દનસ્વમયૂક્તસન્તાનવિસ્ત્ર-
- ૯ તજાહવીજલૌષપક્ષાલિતાશેષકલ્પમયઃ પ્રણયિશતસહસ્રોપજીવ્યમાસમ્પદ્મ(પ)-
લોમાદિવાશ્રિતઃ સરભસમા-
- ૧૦ મિગામિકૈર્મુણૈસ્સહજશક્તિશિક્ષાવિશેષવિસ્માતાપિર્તાંલિલચ્છલધનુર્દ્ધરઃ પ્રથમનરપતિ
સમતિસૃષ્ટા[ના]મનુપાલયિતા-
- ૧૧ ધર્મદાયાનાં મપાકર્ત્તા પ્રજોપઘાતકરિણામુપપ્લવાનાં દર્શયિતા શ્રીસરસ્વત્યોરે-
કાધિવાસસ્ય સ્પ(સં)હતારાતિપક્ષલ-
- ૧૨ ધ્મો વ[પ]રિમેગદક્ષવિક્રમા[મો] વિક્રમોપસંપ્રાપ્તવિમલપાર્થિવ્યશ્રીઃ પરમ
માહેશ્વરઃ શ્રી ધરસો[સે]નસ્તસ્ય સુતસ્તત્પ્રાદાનુ
- ૧૩ ધ્યાતસ્સકલદિ[જ]ગદાનન્દનાત્યદ્ભુતગુણસમુદ[ય]સ્થગિતસમગ્રદિગ્ [હ]
મણ્ડલસ્સમરશતવિજયશોભાસનાથમણ્ડલામ
- ૧૪ યુતિ માસુરવરન્સ(સ)પીઠ ઓદૃઢ ગુરુમનોરથમા(મ)દ્વામારસ્સ્તર્વવિદ્યા પ્રાપર
વિમાગાધિગમવિમલમતિરપિસર્વ-

પતરં બીજું

- ૨૦ ગિયક ગ્રામા(મ) નિ પિ(વિ)દ્યાદિત્યદેવપાદાનં પૂજાસ્નપનગંધદીપપુષ્પમાલ્યદીપ-
તૈલાદ્યુપયોગાય વાદ્યગીતનૃત્યા
- ૨૧ ઘાત્યં વલિચરુસર્ત્રોત્સર્પણાય પાદમૂલપ્રજીવા(વ)નાયા(ય) દેવકુલસ્ય ચ
સ્વપ્નહસ્તુદિતપ્રતિસંસ્કારાય
- ૨૨ ચ વારવનસ્થલ્યાં મદ્રેગિયકગ્રામે પૂર્વસીમ્નિ બ્રાહ્મણપ્રમન્દતસત્કબ્રહ્મદેયક્ષેત્રા
ત્પૂર્વતઃ રુદ્ર-
- ૨૩ સત્કબ્રહ્મદેયક્ષેત્રાદ્દક્ષિણતઃ વરટિકાદપ્નકાદુત્તરતઃ ગોપ્પરવા(વા)ટક [ગ્રા]
મસીમાસન્ધેરાપરતઃ પાદાવર્ષ શતં
- ૨૪ તથાસ્મિન્નેવ ગ્રામે મૈક્ષકઃ^૧ લવમેતત્પાદાવર્ષશતં મૈક્ષકશ્ચ સોદ્રંગં સોપરિકરં
સવાતમૂતપ્રત્યાયં સધાન્ય-
- ૨૫ હિરણ્યાદેયં સદશાપરાધં સોત્પદ્યમાનવિદિઃ^૨ સર્વરાજકીયાનામહસ્તપ્રક્ષેપણીયં
પૂર્વપ્રત્તબ્રહ્મદેય-
- ૨૬ વર્જિતં ભૂમ(મિ)ચ્છિદ્રન્યાયેનાવન્દ્રાર્કાર્ણવ ક્ષિત(તિ)સરિત્પર્વતસમકાલીનં
ધર્મદાયતયા નિમૃદ્યં યતઃ ડ-
- ૨૭ પરિ[લિ]ક્ષિતસ્થિત્યા મુજ્યમાનસ્ય ન કૈશ્વિદ્વ્યાસેધે વર્તિ[ત]વ્યમાગા
મિમદ્રનૃપતિમિરપ્યસ્મદ્ગંજૈરન્યૈર્વા અનિત્યા-
- ૨૮ નૈશ્વર્યાણ્યાસ્થિરં માનુષ્યં સામાન્ય[ં] ચ ભૂમિદાન ફલમવગચ્છદ્ધિરયમસ્મ
દ્વાયોન્યવ્યાઃ(વ્યઃ) પરિપાલીય-
- ૨૯ તવ્યાશ્ચેત્યુક્તં ચ ભગવતા વેદવ્યાસેન વ્યાસેનં વહુભિર્વસુધામુક્તા રાજભિસ્સ
ગરાદિભિઃ યસ્ય યસ્ય યદા
- ૩૦ ભૂમિસ્તા(ત)સ્ય તસ્ય તદા ફલં યાનીહ દારિદ્ય મયાન્નરેન્દ્રૈર્દેવનાનિ
ધર્મીયતનાનિ(ની)ન્નિ(ક્કિ)તાનિગિર્મૂ(બ્મુ)ક્તમાલ્ય
- ૩૧ પ્રતિમાનિ તાનિ કો નામ સાધુઃ પુનરાદદીત પાદિં વર્ષ સહસ્રાણિ સ્વર્ગે
મોદતિ ભૂમિદઃ આચ્છેષ્ટા ચા-
- ૩૨ નુમન્તા ચ તાન્યેવ નરકે વસેદિતિ^૩ દૂતકાશ્વાત્ર શ્રીસ્રગ્રહઃ લિખિતં સન્ધિ
વિગ્રહાધિ પ્રિ(ક્કિ)ત દિવિરપતિ
- ૩૩ વત્રમદિના સંવત્ ૨૯૨ ચૈત્ર શુ ૧૪ સ્વહસ્તો મમ

૧ વિસર્ગ નકામે છે તે કદાચ બેનું ચિહ્ન પણ હોય. (તંત્રી) ૭ વાંચો વિદિકં ૮ વિરા
ચિહ્નને માટે ૨૫૬ છે. ૬ વાંચો વસેત્ [૧] રતિ.

નં. ૬૬

વિસ્તારપૂર્વક ફરીથી

વળામાંથી મળેલાં ધ્રુવસેન ૨ જાનાં તાનપત્રો

શુ. સં. ૩૧૯ જ્યે. સુ. ૭ (ઈ. સ. ૧૩૮)

૧૨૬ ઈંચ લંબાઈ અને ૮૩ ઈંચ પહોળાઈનાં આ બે પત્રો ડાબી બાજુના કાણામાંથી પસાર થતી કડીથી બાંધેલાં છે. જમણી બાજુના કાણાની કડી શુભ થયેલી છે. આ પત્રોની સ્થિતિ બહુ ખરાબ છે.

પં. ૪૩ માં જ ને ઉપર આડો લીટો છે.

દાન ... ... છાવણીમાંથી અપાયું છે. વલ્લભીની નજીકમાં યક્ષશ્વર વિહારની હદમાં પૂર્ણલટ્ટે બાંધેલા વિહારમાં રહેતી બૌદ્ધ ભિક્ષુણીસંઘ માટે કપડાં, ખોરાક, દવાદારૂ વિગેરે મેળવવા માટે, બુદ્ધ ભગવાનની પૂજા માટે ચંદન, પુલ, ગંધ દીપ વિગેરે માટે, અને વિહારના કુલ્યા તુલ્યા ભાગના સમારકામ માટે, સુરાષ્ટ્રપ્રાંતમાં રાહાણકમાં નાગદિજ્ઞાનક ગામ ધ્રુવસેને દાન વરીકે આપ્યું તેની નોંધ આમાં છે. સામન્ત કકકુકની માના પાનદાન કુટુંબમાં પૂર્ણલટ્ટ જનમ્યો હતો.

દ્રવક સામન્ત શિલાદિત્ય હતો અને લેખક સ્કન્દલટ્ટ હતો. તાં. પ. શુ. સં. ૩૧૯ ના જ્યેષ્ઠ સુદિ ૭ હતી.

ધ્રુવસેનની આ ન જણાયેલી નવી સાલ છે. તેથી આ દાનપત્ર ઉપયોગી ગણાય. આ રાજાનાં બી દાનપત્રો સં. ૩૧૦,^૧ ૩૧૨,^૨ ૩૧૩,^૩ ૩૨૦,^૪ અને ૩૨૧^૫ નાં છે.

૧. જ. પુ. ભા. વો. ૩ પા. ૧૮ એ. એસ. મદ્રે. ૨ ઇ. એ. વો. ૬ પા. ૧૩ ૩ જ. ભા. ભ. રો. એ. સો. (ન્યુ. સી.) વો. ૧ પા. ૬૬ ૪ તેજ વો. ૧ પા. ૫૦ ૫ જ. ભા. એ. રો. એ. સો. વો. ૨૦ પા. ૧૮૫ એ. ઈ. વો. ૮ પા. ૧૮૮ ૬ એ. ઈ. વો. ૮-પા. ૧૬૪

અક્ષરાન્તર

પતરું પહેલું -

૧ ઑં .... વિજયસ્કન્ધાવારા .... મદ્ર રંક (?) વાસકાત્ પ્રસમપ્રણતામિત્રાણાં

પતરું બીજું

૩૨ .... પરમમોહશ્વરઃ શ્રીધ્રુવસેન [૧૮કુશલી]

૩૩ સર્વ્વનેવ યયાસમ્વચ્ચમાનકાન્સમાજ્ઞાપયત્યસ્તુ વસ્સંવિદિતં યથા મયા માતાપિત્રો
x પુણ્યાપ્યાયનાય વલ [મ્યા મ્યાસે સન્નિવિષ્ઠ યક્ષશૂરવિહાર-૩૪ મળ્ડલે સામન્તકક્ષુકમાતૃકુલપુત્રિકાપૂર્ણમદ્વાકારિતવિહારનિવાસિનાનાદિગમ્યા-
ગતાર્યમ્ભિક્ષુણી સંઘાય ચીવરપિણ્ડ પાતશ-૩૫ યનાસનગ્લાનમૈષજ્યાઘરથં બુદ્ધાનાં ચ ભગવતાં ગન્ધપુષ્પધૂપદીપતૈલાદ્યથં
વિહારસ્ય ચ સ્વળ્ડસ્ફુટિતપ્રતિ[સંસ્ક]-૩૬ રણાય ચ મુરોષ્ટ્રેપુ રોહાણકપથકે નાગાદિજાનકગ્રામસ્સોદ્રક્ષ્મસ્સોપરિકરસ્સમ્ભૂતવાત-
પ્રત્યાયસ્સ[ધા]-

૪૩ — — — — દૂતકોઞ્ચ સામન્તશીલાશિત્યઃ લિખિત[મિ]

૪૪ [દંસંધિ] વિમહાધિકૃત દિવિરપતિ[ચન્દ્ર] મહિપુત્ર દિવિરપતિસ્કં[ન્દમ]-
ટેન સં ૩૦૦ ૧૦ ૯ જ્યેષ્ઠ શુ. ૭ સ્વદસ્તો મમ.

૧ ધ્રુવસેન ખીળ સુધીનું વંશવર્ણન કશ્વવાતને ભાગ બાદ કરીએ તો આ જ રાજના સં. ૩૧૩ આ. સં. ૧૪ ના તામ્રપત્ર (જ. બો. ઇ. ૨૧. એ. સો (ન્યુ. સી.) વો. ૧ પા. ૫૦ તથા આચાર્ય-
દેબો. નં. ૬૫) ની સાથે તદન મળતું આવે છે તેથી ઉપયોગી વિભાગનું અક્ષરાન્તર આપેલ છે. ।

વિસ્તારપૂર્વક ફરીથી

શીલાદિત્ય ૩ જાનાં જસરનાં પતરાં^૧

વ. સં. ૩૫૭ દ્વિતીય પૌષ વ. ૪ (ઇ. સ. ૬૭૫-૭૬)^૨

આ તામ્રપત્રો કાઠિયાવાડમાં ભાવનગર સ્ટેટ તાબાના જસર ગામડામાંથી ઈ. સ. ૧૯૧૫ માં મળ્યાં હતાં. તે ઇ. સ. ૧૯૧૬ માં પ્રો. ડી. આર. લાંડારકરને આપેલાં અને તેમણે શીલાદિત્ય ૩ જાનાં એક બીજા દાનપત્રની^૩ સાથે બેજેની નોંધ લીધી^૪ છે.

૧-૨૨' લાંબાં અને ૧ ફુટ પહોળાં બે જાડાં તામ્રપત્રોની અંદરની બાજુએ લેખ કોતરેલો છે અને તે લાંબી ત્રાંબાની કડીથી જોડેલાં છે. કડી ઉપર કાઠિયાવાડનાં બીજાં તામ્રપત્રની સીલ ઉપર હોય છે તે શ્રી મદક અક્ષરો છે. સીલની ઉપરના ભાગમાં નંદીનું ચિત્ર છે. બીજી બાજુનાં છિદ્રો છે, પણ તેમાંની કડી ખોવાઈ ગઈ છે. કુલ ૬૨ પંક્તિ લખાણની છે, જેમાંથી ૨૯ પહેલા માં અને ૩૩ બીજા પત્રમાં છે. છેલા ત્રણ શાપાત્મક સ્લોકો શિવાય બાકીનો બધો લેખ ગદ્યમાં છે. લેખની ભાષા સંસ્કૃત છે અને પૂર્વજોનાં પતરાંમાંથી નકલ કરેલાં આંખરમય વાક્યો છે. રેફવાળા વ્યંજનો બેવડા લખ્યા છે. ૫ અને ૬ ની પહેલાં ઉપધ્માનીય અને જુહા-મૂલીયનો ઉપયોગ કરેલ છે.

દ્વિપિ ઉપર દક્ષિણ તરફની અસર છે. જુઓ પં. ૩૨ માં સ્નાત્કાર નો. ૬ ની બેઠકનો લીંટો દાખી દેવામાં આવેલ છે. અનુસ્વારની જગ્યાએ ઘણીવાર ન લખેલ છે જુઓ અન્ત (પં. ૧૦) વિચ્ચિસ્ત (પં. ૧૯) પં. ૨૫ અને ૪૪ માં દ્વ નો. ૧ નોંધ લેવા જેવો છે.

લેખની પહેલી ૪૫ પંક્તિમાં વંશાવળી છે. વલભી વંશના છેવટના રાજાઓના તામ્રપત્રમાં હોય છે તેમ ભટાર્કના દીકરાનાં નામ છોડી દેવામાં આવેલ છે. ભટાર્ક પછી તેના ચોથા દીકરા ધરપટ્ટના દીકરા શુભસેનનું નામ પ્રથમ લખ્યું છે. પછી તેનો દીકરો ધરસેન ૨ જો, તેનો દીકરો શીલાદિત્ય-૧^૫ લા ઉફે ધર્માદિત્ય, તેનો નાનો ભાઈ ખરચહ ૧લો અને તેનો દીકરો ધરસેન ૩ જો. તેની પછી ગાદીએ તેનો નાનો ભાઈ ધ્રુવસેન ૨ જો ઉફે બાલાદિત્ય અને તેની પછી તેનો દીકરો ધરસેન ૪થો આબે. ત્યાર બાદ શીલાદિત્ય ૧લાના દીકરા ડેરભટનો દીકરો ધ્રુવસેન ૩જો આબે. ધ્રુવસેન ૩જો પછી તેનો મોટો ભાઈ ખરચહ ૨જો અને તેની પછી તેના મોટા ભાઈ શીલાદિત્ય ૨જોનો દીકરો શીલાદિત્ય ૩ જો, આ દાનનો દાતા ગાદીએ આબે. [સ્વ. આર. ડી. બેનરજીએ આ તામ્રપત્રની સાલ ૩૮૭ દ્વિ. પૌષ. વ. ૧૦ વાંચેલ છે. પ્રો. લાંડારકરે ૩૮૭ દ્વિ. પૌ. વ. ૪ વાંચેલ છે.^૬ આ બન્ને વિદ્વાનોએ સાલના વાંચન અનુસાર આ દાનપત્ર શીલાદિત્ય ૩જાના પુત્ર અને અનુયાયી શીલાદિત્ય ૪થાનું માન્યું હતું. પરંતુ વંશાવળી શીલાદિત્ય ૩જાની પૂરી થાય છે અને સ્વ. બેનરજીએ એમ કલ્પના કરી કે શીલાદિત્ય ૪થાનું વર્ણન આમાં રહી ગયું હતું, પરંતુ ગવર્નમેન્ટ એપીગ્રાફીસ્ટે સાલ ૩૫૭ દ્વિ. પૌ. વ. ૪ વાંચીને આ દાનપત્ર શીલાદિત્ય ૩જાનું ઠરાવ્યું છે. દશકનું ચિહ્ન શીલાદિત્ય ૩જાના હુસડીના તામ્રપત્રમાં^૭

૧ એ. ઇ. વો. ૨૨ પા. ૧૧૪ આર. ડી. બેનરજી ૨ આ તામ્રપત્રોની સાલ આર. ડી. બેનરજીએ ૩૮૭ દ્વિ. પા. વ. ૧૦ વાંચેલ અને ડો. ડી. આર. લાંડારકરે ૩૮૭ દ્વિ. પૌ. વ. ૪ વાંચેલ, પણ ગવર્નમેન્ટ એપીગ્રાફીસ્ટે ૩૬૭ દ્વિ. પૌ. વ. ૪ વાંચીને તેને શિલાદિત્ય ૩જાનું દાનપત્ર ઠરાવેલ છે. ૩ હવે પ્રસિદ્ધ થયાં છે. એ. ઇ. વો. ૨૧ પા. ૨૧૦ ૪ પ્રો. રી. આ. સ. વે. સ. ૧૯૧૫-૧૬ પા. ૫૫ પારા. ૧૦-૫ પ્રો. રી. આ. સ. વે. સ. ૧૯૧૫-૧૬ પા. ૫૫ અને ઉત્તર દિવંદના લેખો નં. ૧૩૬૮ ૧ ઈ. એ. વો. ૧૧ પા. ૩૦૬ અને બા. પ્રા. સં. ઇ. પા. ૪૫ લેખ ૫૫

છે તેનું જ ૫૦ માટેનું છે. વળી શીલાદિત્યના ૩૪૭ સાલના જેસરના તામ્રપત્રમાં જે દાન લેનાર છે તે જ આ દાનપત્રમાં દાન લેનાર છે. ફરક માત્ર એટલો છે કે આંહી તેને દીક્ષિત લખ્યો છે અને તેના જેસરના દાનપત્રમાં વાપરેલ જે નામ સગળ અને પ્રકાશ આપ્યાં નથી. તે ઉપરથી એમ અનુમાન થાય છે કે શીલાદિત્ય ઝગ્યે તે જ પુરૂષને ખીજું દાન દશ વર્ષ પછી આપ્યું હોતું જોઇએ—ગવર્નમેન્ટ એપીગ્રાફીસ્ટ]

(૧) પુખ્ત—સામગ્રપુરમાંથી નીકળી આવેલા, કૌશિક ગોત્રના યજુર્વેદની વાજસનેયશાખાના સામગ્રદત્તના પુત્ર બ્રાહ્મણ દીક્ષિતને સુરાષ્ટ્રમાં મહસર ગામમાં મહસરસ્થલીમાં રાજકીય જમીન-માંથી ૨૫ પાદાવર્ત્તવિસ્તારવાળી વાવ દાનમાં આપી તેની નોંધ આ લેખમાં છે. દાનની સીમા નીચે મુજબ છે. પૂર્વે પાણ્ડવ ખણ્ડ, દક્ષિણે દત્ત (દત્ત)ની માલિકીનું [૩] ગિપલિકકા ખુણ્ડ તરીકે જાણીતું પ્રચીકા, પશ્ચિમે સીસગર ક્ષેત્ર અને ઉત્તરે કુટુમ્બિન સદ્ગલકનું ક્ષેત્ર (૨) (તે ગામની) ઉત્તર સીમામાં ૧૦૪ પાદાવર્ત્ત ભૂમિ પાંચ કટકે—કોઇ નષ્ટ થયેલા કુટુમ્બનો પહેલો કટકો ૧૬ પાદાવર્ત્તનો હતો. તેની સીમા નીચે મુજબ—પૂર્વે બ્રાહ્મણ અણ્ડકનું બ્રહ્મદેય ક્ષેત્ર; દક્ષિણે ચચ્ચ અને માતૃલનું કૌટુમ્બિક ક્ષેત્ર, પશ્ચિમે મહવાનક અને સગર (?) ક્ષેત્ર, કોરટપદ્રક ગામ-ડાને રસ્તે આવેલું; ઉત્તરે પત્તિયાણક દુર્ગક્ષેત્ર નામનું ક્ષેત્ર. ખીજો કટકો ત્રીસ પાદાવર્ત્તનો કોઇ નષ્ટ થયેલા કુટુમ્બની માલિકીનો તેની સીમા—પૂર્વે બ્રાહ્મણ શંકરનું બ્રહ્મદેય ક્ષેત્ર; દક્ષિણે બ્રાહ્મણ અણ્ડકનું બ્રહ્મદેય ક્ષેત્ર, પશ્ચિમે કૌટુમ્બિના લોટુકનું ક્ષેત્ર; ઉત્તરે તે જ બ્રાહ્મણ અણ્ડકનું ક્ષેત્ર. ત્રીજો કટકો ૪૩ પાદાવર્ત્તનો જે કિકક ખેડતો હતો તેની સીમા—પૂર્વે સુસાવસધી ગામ જતો માર્ગ; દક્ષિણે બ્રાહ્મણ સજ્જકનું બ્રહ્મદેય ક્ષેત્ર; પત્તિઅણ્ડ અને માતૃસ્થાન નામે ક્ષેત્રો; ઉત્તરે સુસાવસધી ગામની સીમા. ચોથો કટકો પણ કિકક ખેડતો હતો અને તે દશ પાદાવર્ત્ત હતો. તેની સીમા—પૂર્વે શાહરસ્તો; દક્ષિણે ગ્રામશિખર; પશ્ચિમે કુલપુત્ર વરૂણની પ્રચીકા; ઉત્તરે કઠકંકનું ક્ષેત્ર પાચમે કટકો પાંચ પાદાવર્ત્તનો હતો અને તેને કિકક ખેડતો હતો. તેની સીમા—પૂર્વે બ્રાહ્મણ ચમસનું બ્રહ્મદેય ક્ષેત્ર; દક્ષિણે દાસનક નામનું બ્રહ્મદેય ક્ષેત્ર; પશ્ચિમે (રાજવટ્ટા) રાજમાર્ગ; ઉત્તરે બ્રાહ્મણ શંકરનું બ્રહ્મદેય ક્ષેત્ર.

દાનનો દ્વતક રાજપુત ખરચદ હતો, અને લેખક સન્ધિવિગ્રહાધિકૃત, દિવિરપતિ, મહા-પ્રતિહાર, સામન્ત મમ્મક હતો. રાજપુત નીચેનાં તામ્રપત્રોમાં દ્વતક તરીકે આવેલ છે. (૧) શીલાદિત્ય ઝગ્યાં સ. ૩૫૬ ના ભાવનગરનાં તામ્રપત્રો, (૨) શીલાદિત્ય ઝયાનાં સં. ૩૬૨નાં ભાવનગરનાં તામ્રપત્રો, (૩) દેવલિનાં સં. ૩૭૫ નાં અને સંવત્ ૩૭૬ નાં તામ્રપત્રો વિધિ મં. ૩૫૭ ના દ્વિતીય પૌષ વદિ ૪ જે ઇ. સ. ૬૭૫-૭૬ ની ધરોળર આવે છે. દાન મેઘવનની છાવણીમાંથી આપવામાં આવ્યું હતું. શીલાદિત્ય ઝગ્યાં હુન્સડીનાં ૩૫૨ નાં તામ્રપત્રો પણ ત્યાંથી આપવામાં આવ્યાં હતાં. લેખમાંના મહસર, સુસાવસધી વિગેરે સ્થળો ઝોળખાઇ શક્યાં નથી. આ લેખ ભાવનગર દરબારે મૂળ પતરાઓ આપ્યાં હતાં તે ઉપરથી તૈયાર કરવામાં આવ્યો છે.

અક્ષરાન્તર

પહેલું પત્રું

૧ ઑં સ્વસ્તિ વિજયસ્કન્ધ(ન્યા)વ(વા)રા[ત] મેઘવનવા(વા)શ(સ)
 કા[ત] પ્રસમંપ્રણતા ....
 ૨૯ .... સદ્યવિન્ધ્યસ્તનયુગાયા:

પત્રું બીજું

૩૦ ક્ષિતે: પત્યુ: શ્રીઢેરમટસ્ય ....
 ૪૫ .... પરમમાહેશ્વર: શ્રીશીલાદિત્ય: કુચલી સર્વાનેવ સમાજ્ઞાપયત્યસ્તુ
 વસ્ત[ ] વિદિત[ ] યથા મયા માતાપિત્રો-
 ૪૬ સ્પુળ્યાપ્યાયનાય પુવ્યસામ્બપુરવિનિર્ગતતત્ત્વાતુર્વિચસામાન્યકુશિકસમોત્રવાજસને-
 યિસપ(ત્ર)ક્ષચારિત્રાક્ષણસામ્બદત્તપુત્રબ્રાક્ષણદી-
 ૪૭ ક્ષિતાય સુરાદ્યે મહસરસ્યસ્યા મહસરપ્રામે પૂર્વોત્તરસીન્નિ રાજકીયાત્પદ્મવિક્ષિતિ-
 મૂપાદાવર્તપરિસરાવાપી યસ્ય આઘાટનાનિ પૂર્વત: પાણ્ડવસ્ર્વણ[:]
 ૪૮ દક્ષિણત: દત્ત(ત ?)સત્કમ્પિલ્લિકાસુખ્ણકસંજિતમપ્રીહા અપરત: ક્ષેત્ર-
 સીસંગર: ઉત્તરત: કુટુમ્બિસન્નિલકમ્રકૃત(ટ)પત્તિયેનક ક્ષેત્રં તથા ઉત્તરસીન્નિ
 પદ્મસ્ર્વણાવ-
 ૪૯ સ્થિતાં ચતુરુત્તરમૂપાદાવર્તશતપરિમાણક્ષેત્રં [॥] યત્રૈકસ્ર્વણં ઉત્તરકુટુમ્બિક-
 યોડશનૂપાદાવર્તપરિમાણં યસ્ય પૂર્વત: બ્રાક્ષણં અળહકસત્ક બ્રહ્મદેયક્ષેત્રં દક્ષિ-
 ૫૦ ણત: ચંચમાતૃલયોસ્સત્કકોટુમ્બ ક્ષેત્રં અપરત: મહદાનંક ક્ષેત્રં કોરટપદ્મકમ્રમ-
 યાથી સાગરશ્ચ ॥ ઉત્તરત(ત) પત્તિયાણકદુર્ગક્ષેત્રસંજિત ક્ષેત્રં [॥] દ્વિતીય
 સ્ર્વણ[ ] ઉત્તરત: ॥
 ૫૧ કુટુમ્બિકમેવ ત્રિહૂપાદાવર્તપરિમાણં સ(ય)સ્ય પૂર્વત: બ્રાક્ષણશદ્ધરસત્કબ્રહ્મ-
 દેયક્ષેત્રં । દક્ષિણત: બ્રાક્ષણં અળહકસત્કબ્રહ્મદેયક્ષેત્રં । અપરત[:]
 કુટુમ્બિ મોટુક-
 ૫૨ સત્કક્ષેત્રં ઉત્તરત: બ્રાક્ષણં અળહકસ્યૈવસત્કક્ષેત્રં [॥] તથા ત્રિ(તૃ)તીય
 સ્ર્વણં કિલકમ્રકૃદં ત્રિચત્વારિહૂપાદાવર્તપરિમાણ[ ] યસ્ય પૂર્વત: સુસાવ-
 સધીપ્રામયાથી પન્થા[:] દક્ષિણત:

૧ વંશાવળી વિભાગતું અક્ષરાન્તર શીલાદિત્ય ૩ જ્ઞાનાં સં. ૩૫૬ ના જ્યેષ્ઠ ૭ (જ. ખેાં. ખે. ૨૧. જ્યે. સો. ન્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૫૭) ના તામ્રપત્ર સાથે મળતું આવે છે. આ દાનપત્રની પં. ૧-૪૫ સુધીનું વર્ણન તે ૩૫૬ ના દાનપત્રની પં. ૧-૫૦ સુધીના વર્ણનને મળતું આવે છે. ૨ વાંચા પિત્રો:પુણ્ય ૩ વાંચો હુરદ્રેષ્ઠ ૪ સ્ર્વણો સ પંડિતની નીચે પાછળથી લખેલ છે.

- ५३ ब्राह्मण सङ्गकसत्कब्रह्मदेयक्षेत्रं अपरतः पत्तिणवक्षेत्रं म[१] तृस्थान क्षेत्र[२] च उत्तरतः सुप्तावसधीग्रामसीमा [॥] चतुर्थं खण्ड[३] किककप्रकृष्टमेव दशभूपादावर्चपरिमा-
- ५४ णं च (णञ्च) पूर्वतः राजवर्मादि(द)क्षिणत[:] ग्रामशिखरं अपरतः कुलपुत्रकवरुणसत्क प्रचीहा उत्तरत[:] कर्ककसत्क क्षेत्रं [॥] तथा पञ्चम-खण्डं किककप्रकृष्टमेव पञ्चभूपादावर्च-
- ५५ परिमाणं यस्य पूर्वतः ब्राह्मणचमससत्कब्रह्मदेयक्षेत्रं दक्षिणतः दासनकसंज्ञित-ब्रह्मदेयक्षेत्रं ॥ अपरतः राजवट्टा(तर्मा) उत्तरतः ब्राह्मणशङ्करसत्कब्रह्मदेयक्षेत्रं [॥]
- ५६ एवमिदं चतुराधा[टन] विसु(शु) [६] धं वापीक्षेत्रं सोदङ्ग[७] सोपरि-कर[८] समूतवातप्रत्याय[९] सधान्य हिरण्यादेयं सदशापर[१] ध[२] सोत्पद्यम[३] नविष्टिक[४] सवर्धराजकीयान[५] म
- ५७ हस्तप्रक्षेपणीय[६] पूर्वप्रत्तदेवब्रह्मदेयरहितं भूमिच्छिद्रन्यायेना च [७] द्व [८] कर्णवक्षितिसरित्पर्वतसमकालीन[:] पुत्रपौत्रान्वय भोग्य[:] उदकाति सर्गेण धर्म्म-
- ५८ दायो नृ(नि)सृष्टः [१] यतोऽस्योचितयाय ब्रह्मदेयं (य) स्थित्या मुज्जतः कृशत[:] कर्षयत[:] प्रदिशतो वा न कैश्चिद्ब्यासेधे वर्तितव्यमागामिभद्रनृ-पतिभिरप्य[स्म] द्वंशजैरन्यैर्वा
- ५९ अनित्यान्यैश्चर्यान्य(ण्य)स्थ (स्थि)रं मानुष्यं सामान्यञ्च भूमिदानफलमव-गच्छद्विरयमस्मदा[दा] योनुमन्तव्यः परिपालयितव्यश्चेत्युक्तञ्च ॥ बहुभिर्ब-सुधा मुक्ता राजभिः [:] सगरादिभिः
- ६० यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य त [दा] फल[२] यानीह दारिद्र्यमया-त्रेन्द्रेर्द्वैतानि धर्म्मायतनीकृतानि [१] निर्भु(र्भु)क्तमाख्यप्रतिमानि तानि कोनाम साधुः पुनराददीत [॥] षष्टि(ष्ठि)
- ६१ वर्षसहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः [१] आच्छेत्ता चानुमन्ता चः(च) तान्येव नरके वसेत् ॥ दूतकोत्र राजपुत्रखरग्रहः [॥]
- ६२ लिखितमिदं सन्धिविग्रहाधिकृतदिविरपति महाप्रतिहारसामन्त मम्मकेनेति ॥ सं ३०० ५० ७ द्वि पौष व ४ [॥] स्वहस्तो मम ॥

ગુજરાત રાષ્ટ્રકૂટ રાજ ગોવિંદ ૩ બનાં ડભોઇનાં પતરાં^૧

શ. સં. ૭૩૬ વે. વ. ૭

નીચે વર્ણવેલાં તામ્રપત્રો રાજ ગોવિંદરાજ ત્રીજાએ લોગિક નામના પ્રાધ્યક્ષને આપેલા ભૂમિદાનની નોંધ રૂપે છે. કારીગરીવાળા ફરવાળ માટે તથા ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ પ્રખ્યાત ડભોઇ નગરીના એક રહેવાસી પાસેથી તે પતરાં ખરીદવામાં આવ્યાં છે અને અત્યારે પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ મ્યુઝિયમમાં સંચીત કરવામાં આવેલાં છે.

આ તામ્રપત્રો સંખ્યામાં ત્રણ છે. તેમનાં માપ ૬"૪૦" છે અને બડાઇ બધી જગાએ સરખી નથી, પણ આશરે ૬" છે. દરેકમાં થોડે થોડે અંતરે બે બે કાણાં પાડેલાં છે અને દરેક પતરાની જમણી બાજુના કાણામાંથી એક તાંબાનો સળીયો પસાર કરીને કડી બનાવી છે અને તેના બંને છેડાએને ભેગા કરીને બંડો ગઢો બનાવી દીધેલો છે. તે ગઢા ઉપર કોઈ પણ બાતની સીલની નિશાની ભવામાં આવતી નથી. ડાબી બાજુનાં કાણાંની સળીયાની કડી ખોવાઈ ગયેલી છે. તામ્ર પત્રોની કિનારીને બધી બાજુથી થોડી થોડી ઉચી ચઢાવેલી છે, જેથી કરીને અક્ષરો ઘસાઈ ન જાય.

આ બધાં તામ્રપત્રો બરાબર બળવવામાં આવ્યાં છે અને તેથી સારી સ્થિતિમાં છે. પહેલું અને ત્રીજું તામ્રપત્ર કૂટ અંદરની બાજુએ કોતરેલ છે જ્યારે બીજું તામ્રપત્ર બંને બાજુએ કોતરેલ છે. અક્ષરો ચોક્કસ અને ઊંડા કોતરેલા છે. બીજા તામ્રપત્રનો જમણા હાથનો નીચેનો ખૂણો ઘસાઈ ગયેલ છે અને બંને બાજુએ કેટલાક શબ્દો બરાબર સંતોષ થાય તેમ વાંચી શકાતા નથી.

પહેલા તામ્રપત્રમાં ૧૪ પંક્તિઓ છે, ૧૭ પંક્તિઓ. બીજા તામ્રપત્રની પહેલી બાજુએ અને ૧૫ બીજી બાજુએ અને ત્રીજા તામ્રપત્રમાં કૂટ ૭ પંક્તિઓ છે. લિપિ ઉત્તર હિન્દની વલ્લભી લિપિ પ્રમાણેની છે. ભાષા શુદ્ધ સંસ્કૃત છે. લખાણમાં કેટલીક વિશિષ્ટતાઓ નોંધવા લાયક છે. સ્વર વગરના શબ્દાન્ત વ્યંજનોને ખોડા વરીકે બતાવવા માટે તેમના ઉપર ન્હાની રેખા દોરેલી છે. દા. ત. સઠાશાત્, પક્ષપાતાત્, શ્રીમાન્, વસેત્ ઇત્યાદિ. નીચેના સ્વરો શબ્દોની શરૂવાતમાં માત્રમ પડે છે; આ, ઇ, ઉ.

દાનના દાતાનું નામ રાજ ગોવિંદરાજ ત્રીજો છે. આ રાજની પૂરેપૂરી વંશાવળી આંહી દર્શાવેલી છે. પં. ૧ થી ૨૮ સુધીના વંશાવળી વિભાગ પદ્ધતિ છે અને તેમાંના ૪, ૫, ૬ અને ૧૩ એમ ચાર સિવાય બાકીના બધા શ્લોકો આ સંગ્રહના નં. ૧૨૩ થી ૧૨૬ સુધીના લેખોમાં આપણને મળે છે. આ વંશનો પહેલો રાજ કુલ્ચરાજ છે, બુચો પંક્તિ ૧. તેનો દીકરો કુલરાજ બુચો પંક્તિ ૩ અને તેનો પુત્ર ગોવિંદરાજ ૨ એ થયો. તેની પછી તેનો ભાઈ ઇન્દ્રરાજ ગાદીએ આવ્યો. તેની પછી તેનો દીકરો કઠકરાજ ગાદીએ આવ્યો. કઠકરાજને ન્યાયી, માયાળુ અને પ્રતાપી રાજ તરીકે વર્ણવવામાં આવ્યો છે. તેના રાજ્યમાં ચોરોની વસ્તી જ સમૂળગી નહોતી અને છેવટે દાનનો દાતા ગોવિંદરાજ ત્રીજો કઠકરાજનો ભાઈ આવે છે. તેણે શક સંવત્ ૭૩૯ (ઈ. સ. ૮૨૧) વૈશાખ વદિ ૭ ને દિવસે આ ભૂમિદાન આપ્યું.

દાન લેનાર પ્રાધ્યક્ષનું નામ લોગિક છે. તે ... હદેવનો પુત્ર છે. પહેલો અક્ષર બીલકુલ વાંચી શકાતો નથી એટલે આખું નામ પૂરું બેસતું નથી, કદાચ તે હ હોય.

વળી લખાણના પ્રમાણમાં જગ્યાની વહેચણી પણ બરાબર કરી નથી. પહેલું તામ્રપત્ર અને બીજા તામ્રપત્રની પહેલી બાજુ લખાણથી ખીચોખીચ બરી દીધી છે, જ્યારે બીજા તામ્રપત્રની બીજી બાજુ પર તથા ત્રીજા તામ્રપત્ર પર લખાણના શબ્દો તથા પંક્તિઓ છૂટાં છૂટાં લગેલ છે. વળી ત્રીજું તામ્રપત્ર તો અર્ધ જ કોતરેલું છે.

દાનમાં આપેલું ગામ વહાઉલ ચોરાશી ગામના સમૂહમાં આવેલું છે અને તે ગામના નામનો પહેલો અક્ષર ઘસાઈ ગયો છે, જ્યારે બાકીનો ભાગ ઘસાઈ ગયો છે.

अक्षरान्तरं

पतरुं पहेलुं

- १ ओं आसीत्सुरारिसंकाशः कृष्णराज क्षितेः पतिः अप्र[पु]र्व्वेण वसोर्हाता साक्षाद्धर्मं
- २ इवापरः । [१] शुभ तद्गतुङ्गतुरगप्रवृद्धरेणूर्ध्वरुद्धरविकिरणं ग्रीष्मेपि न-
- ३ मोनिखिलं प्रावृट्कालयते स्पष्टं ॥ [२] तस्यात्मजः श्री ध्रुवराजनामो महानुभावो
- ४ प्रहृतप्रतापः ॥ प्रसाधिताशेषनरेन्द्रचक्रः क्रमेण बालार्कवपुर्ध्वमूव ॥ [३]
- ५ शशधरकरनिकरनिभं यस्य यशः सुरनागाग्रसानुस्थैः परिगीयते समन्ता-
- ६ द्विधाधरमुन्दरी निवहैः ॥ [४] तस्याप्यमृद्भुवनभारभृतेः समर्थः पा-
- ७ र्थोपमः पृथुसमानगुणैर्गुणज्ञः दुर्व्वारिवैरिविनितातुलतापहेतु-
- ८ र्गोविन्दराज इति सूनुरिण प्रतापः ॥ [५] यस्य प्रमोक्षतुरचालुद्वार[र]-
- ९ कीर्त्तनसोदिवान्निरूपमस्य पितुः सकाशात् ॥ सत्स्वप्यनेकतनये-
- १० पु गुणातिरेकान्मूर्द्धामिषिकनृपसम्मताशुराज्यं ॥ [६] रक्षा[क्ष]ता ये-
- ११ न निःशेषं चतुरम्भोधिसंयुतं ॥ राज्यं धर्मेण लोकानां कुतो तुष्टिः प-
- १२ रा हृदि ॥ [७] भ्राता तु तस्येन्द्रसमानवीर्य्यः श्रीमान् भुवि क्षमापतिरिन्द्र-
- १३ राजः शास्ता बभूवाद्भुतकीर्त्तिसूतिस्तद्वत्तलोटेक्षरमण्डलस्य ॥ [८] य-
- १४ स्याद्भमात्रजयिनः प्रियसाहसस्य क्षमापालवेष-

पतरुं वीजुं प्रथम बाजु

- १५ फलमेव बभूव सैन्यं ॥ मुक्ता च सर्व्वं भुवने-
- १६ श्वरमादिदेवं नाबन्धतान्यममरेष्वपि यो मन-
- १७ स्वी ॥ [९] अद्यापि यस्य सुरकिन्नरसिद्धसाध्यविधाधराधिपतयो गु-
- १८ णपक्षपातात् ॥ गायन्ति कुन्दकुसुमश्रियशोयथास्वधामस्थिताः
- १९ सहचरीकुचदत्तहस्ताः ॥ [१०] सूनूर्ध्वमूवखलु तस्य महानुभावः
- २० श्चास्त्रार्थबोधसुखलालितचित्तवृत्तिः यो गौणनामपरिवारमु-
- २१ बाह पूर्व्वं श्रीकर्कशराजसुभगव्यपदेशमुच्चैः [११] राज्ये यस्य न तत्कर-
- २२ स्य वसतिर्व्यधिः प्रसूतिर्मृतादुर्मिक्षं न च विभ्रमस्य महिमा नैवो-

- ૨૩ પસર્ગોદ્ભવઃ ક્ષીણઃ શત્રુગણઃ પ્રતાપવિનતાશ્ચેષારિર્ગસ્તથા નો ॥ ૧૧ ॥
- ૨૪ વિચત્તરિપન્થિની પ્રમદતીઃ કૂરાં સ્વલાનાં મતિઃ ॥ [૧૨] સ્વપ્ત્થોનુજસ્તસ્ય સેવિ-
- ૨૫ તઃ સતતં બુધૈઃ [ગો] વિન્દરાજમ્પાલઃ ॥ સાક્ષાચ્છંમુરિવાપરઃ ॥ [૧૩]
ફલોન્મુલૈરાપતિતૈર્વિદૂરતઃ
- ૨૬ સમં સમન્તાદ્રુગપક્ષપાતિમિઃ મહાંહેવેદાનવિધૌ ચ માર્ગર્ણૈર્નકુઠિતં યસ્ય સદૈવ
- ૨૭ માનસં ॥ [૧૪] અન્તઃસ્થિતેશ્વરશિરોઘૃતશુભ્રચન્દ્રાસ્ત્યુતન્મુધારસવિભાવિત-
સ — મ — ચઃ લો-
- ૨૮ કસ્ય નિર્વૃત્તિકરઃ સ્પૃહણીય જન્માર્જતઃ 'સદામૃતમયંચ' ગુણેન યશ્ચ ॥ [૧૫]
[પરમમા] હેશ્વ -
- ૨૯ રઃ સમધિગતાશેષમહાશબ્દમહાસામન્તારિ [ષિ] પતિપ્રમૂતવર્ષશ્રીગોવિન્દરાજ-
દેવઃ [સ] ર્વ્યા-
- ૩૦ નેવ ભાવિભૂમિપાલાન્સમનુબોધયત્યસ્તુ વઃ સંવિદિતં । યથા મયા માતા [પિત્રો
રાત્મ] ન
- ૩૧ શ્વ પુણ્યયશોભિદ્વદ્યે ॥ પદિકામુખિકફલાવાઘયર્થ્ય ચર્મનિહૌ પથમવ —

પતરાં વીજું વીજી વાજુ

- ૩૨ ગૌડદેશાદાયાતાત્રેયસગોત્રચ્છન્દોગસ બ્રહ્મચારિભ્રાક્ષણમોગિકાય [બુદ્ધ] દેવપુત્રા-
- ૩૩ ય ધલિચસ્વૈશ્વદેવામિહોત્રાક્રતુક્રિયાદ્યાસર્પણાર્થ વાહાડલચતુરાશીસ્યન્તર્ગતમહ-
- ૩૪ — સૌજન્યક્રામઃ સહિરણ્યાદાનઃ સમોગભાગઃ સદ્ગુણદશાપરાધઃ સસીમાપર્ય [ન્ત]
- ૩૫ સમસ્તરાજકીયાનામહસ્તપ્રક્ષેપણીયો ભૂમિચ્છિદ્રન્યાયેનાથ મહા વૈશાલ્યામુદકા-
- ૩૬ તિસર્ગેણ પ્રતિપાદિતો યતોસ્ય મુજ્જતો ન કૈશ્ચિદ્ વ્યાસેધે પ્રવર્તિતવ્યં ॥ આગામિભદ્રત્ત-
- ૩૭ પતિમિરપ્યનિત્યાન્યૈશ્વર્યાર્ણ્યસ્થિરં માનુષ્યં સામાન્યચ્ચ ધૂમિદાનફલં તદપહરણ પા-
- ૩૮ પન્નગચ્છદ્ધિરયમસ્મદ્વાયોનુમત્તવ્યઃ પરિપાલયિતવ્યશ્ચ તથા ચોક્તં પુરાણમહ [ષિ]
- ૩૯ [મિ] ॥ [વ] હુમિર્વ્યસુધા મુક્તા રાજમિઃ સગરાદિમિર્યસ્ય યસ્ય યદા
ભૂમિસ્તસ્ય તસ્ય
- ૪૦ તદાફલં ॥ ઉક્તચ્ચ મગવતા વેદવ્યાસેન વ્યાસેન ॥ અગ્રેરપત્યં પ્રથમં સુવર્ણં
- ૪૧ મૂર્વેન્ગવીર્યસૂર્યસુતાશ્ચ ગાવઃ લોકાસ્યસ્તેન ભવન્તિ દત્તા યઃ કાશ્ચનં ગા-
- ૪૨ ચ મહીચ્ચ દદ્યાત્ ॥ સર્વેધામેવદાનાનામેકજન્માનુગં ફલં ॥ હાટકાક્ષિતિ-
- ૪૩ ગૌરીણાં સપ્ત જન્માનુગં ફલં ॥ યાનીહ દત્તાનિ પુરાનરેન્દ્રૈર્દનાનિ ધર્મ્યાયતા-

- ૪૪ નીકૃતાનિઃ' નિર્માલ્યવાન્તપ્રતિમાની તાની કો નામ સાધુઃ પુનરાદદી-
 ૪૫ ત ॥ ષષ્ટિ વર્ષસદૃશાણિ સ્વર્ગે તિષ્ઠતિ ભૂમિદઃ ॥ આચ્છેષ્ટા ચાનુ-
 ૪૬ મન્તા ચ તાન્યેવ નરકે વસેત્ ॥ વિન્ધ્યાટવીપ્વતોયામુશુષ્ક-

પતરું ત્રીજું

- ૪૭ કોટરવાસિનઃ કૃષ્ણાહયોભિજાયન્તે^૧
 ૪૮ ભૂમિદાયાપહારિણઃ ॥ ઉક્તઞ્ચ મગવતા રામમ-
 ૪૯ દ્રેણ ॥ સર્જ્વાનેતાન્માવિનઃ પાર્થિવેન્દ્રાન્ ભૂયોભૂયો યાચ્છતે
 ૫૦ રામભદ્રઃ સામાન્યોયં ધર્મસૈતુર્નૃપાણાં કાલેકાલે પાલની-
 ૫૧ યો ભવદ્ધિ ॥ સ્વહસ્તોય શ્રીગોવિન્દરાજસ્ય શ્રીમદિન્દ્રરાજદેવપુત્રસ્ય ॥ લિસિલ
 જ્ઞૈતન્મયા શાસનં
 ૫૨ મહાસન્ધિવિગ્રહિક શ્રીપદ્મનાભમુતજજ્જુલ્હેનેતિ શક નૃપકા
 ૫૩ [લા]તીત સંવ ૭૩૯ વૈશાખ [બ]હુલ ૭

ભાષાન્તર

પત્રં ૧ હું

પં. ૧ પૃથ્વીનો પતિ કૃષ્ણરાજ ભગવાન્ મુરારિ જેવો દેખાતો હતો, અને પૃથ્વીનું અપૂર્વ દાન કરવાથી તે સાક્ષાત્ બીજા ધર્મરાજ જ હોય, એમ લાગતું હતું.

પં. ૫ થી ૧૦-અને ચન્દ્રનાં કિરણોના ઠગલાં જેવોં જેવોં શુભ્ર યથા વાહનાંઓનાં શિખર-પર ઉભેલાં દેવતાઓ, નાગો અને વિદ્યાધરીઓનાં ઠોળાંઓથી ગવાય છે; પૃથ્વીનો ભાર ઉપાડનાર તે રાજાને પણ સમર્થ, અર્જુન જેવો અને પૃથ્વીના જેવા શુભ્રવાળો, શુભ્ર બાણવાળો અને શત્રુઓની સ્ત્રીઓને અતુલ તાપ પમાડનારો ગોવિન્દરાજ નામનો હિંમતવાન અને અતાપી પુત્ર હતો; જે ચતુર, દેખાવડો અને ઉદારકીર્તિ હતો; પિતાની યાત્રે જ રહેતો હોવાથી તેના પિતાને ઘણા પુત્રો હતા છતાં પણ શુભ્રમાં તે ગધાના કરવાં ચઢીઆતો હોવાથી તેનો જ રાજાની સંમતિથી જલ્દી રાજ્યાભિષેક કર્યો.

પત્રં ૨ શું બાબુ ૨ જી

પં. ૩૨-૩૬-ગૌડ દેશમાંથી આવેલા આત્રેય ગોત્રના છન્દોગસુ બ્રહ્મચારી બ્રાહ્મણ ભોગિકને, (બુ)દ્ધદેવના પુત્રને બલિ, ચર, અગ્નિહોત્ર, યજ્ઞ અને અન્ય વિધિના અનુક્રાંત માટે વાહાઉલ ચોરાશીમાં આવેલું (ઘ)સૌણિક ગામ હિરણ્યના દાન સાથે, ભોગવટાના અધિકાર સાથે તથા દેડ અને દશ અંપરાધની સત્તાસહિત, સીમાપર્યન્ત, બધા રાજકીય પુરૂષોને તેમાં દખ્ખલ કરવાની મનાઈ સાથે, ભૂમિચ્છેદના ન્યાયાનુસાર આજે મહાવૈશાખીને દિવસે પાણીના અર્ધથી મેં આપ્યું છે.

પત્રં ૩ શું

પં. ૫૧ થી ૫૩-આ મારા શ્રીમાન ઇન્દ્રરાજના પુત્ર ગોવિન્દરાજના સ્વહસ્તાક્ષર છે. મહા-સન્ધિવિગ્રહિક શ્રીજન્મજીલે શ્રીપદ્મનાભના પુત્રે લખેલું છે. શકનૃપ કાળના સં ૭૩૬ વૈશાખ માસની ગહલ સપ્તમીને દિવસે.

કર્કરાજ સુવર્ણવર્ષનાં સુરતનાં તામ્રપત્રો^૧

શ. સં. ૭૪૩ વૈ. સુ. ૧૫ (ઈ. સ. ૮૨૧)

આ પત્રાં જે પહેલી જ વાર પ્રસિદ્ધ થાય છે તેનો ઉલ્લેખ ડૉ. લગવાનલાલ ઇંદ્રજીએ જોગેડીઅર વો. ૧ પાર્ટ ૧ લામાં કરેલ છે. તેના પા. ૧૨૫ મે તેમાંની થોડી ફકીકત આપી છે, પણ કેાને અને કયાંથી મળ્યાં તે સંબંધી કાંઈ પણ એ માહિતી તેમાં આપી નથી. તેણે તેને સુરતનાં પત્રાં કહ્યાં છે, તેથી તે સુરતની આસપાસથી મળ્યાં હોવાં ભેઈએ. ડૉ. ડી. આર ભાંડારકરે તે પત્રાં મને પ્રસિદ્ધ કરવા આપ્યાં, તેથી હું પ્રસિદ્ધ કરું છું.

પત્રાં નંગ ત્રણ છે. તેનું માપ ૧૩.૬"x૭.૬" છે. જડાઈ ૧ ઇંચ છે. કોર વાળીને જડી કરેલી છે. ડાબી બાજુએ બરોબર વચમાં કોરથી ૦.૭ ઇંચ અંદર કાણું છે તેમાંથી પસાર થતી કડીથી પત્રાં બાંધેલાં છે. કડી. ૦.૪ ઇંચ જડી છે અને ૩.૨ ઇંચ તેના વ્યાસ છે. તેના છેડા ૧.૧૧ ઇંચ વ્યાસની સીલથી બેઠેલા છે. તેના ઉપર ગરૂડનું ચિત્ર મનુષ્યસ્વરૂપમાં બન્ને બાજુ પાંખવાળું છે. તે પગ વાળીને અને હાથ બેડીને બેઠેલા છે અને પગનાં તળીયાં એક બીજાને અડે છે. તેના ઉપર કાંઈ લેખ નથી.

લેખ પહેલા અને ત્રીજા પત્રાની અંદરની બાજુએ અને બીજાની બન્ને બાજુએ કોતરેલા છે. છેલ્લા પત્રામાં ૭ લીટી છે, જ્યારે બીજાં બધાંમાં સરેરાસ ૧૮ પંક્તિ છે. અરથો લેખ કોતર્યા પછી જગ્યાનો સંકોચ કરવા અક્ષર નાના લખવા માંડ્યા છે અને એક પંક્તિમાં ૩૮ ને બદલે ૫૫ અક્ષરો સમાવ્યા છે. પરિણામે ત્રીજા પત્રામાં સાત જ પંક્તિ છે.

પત્રાં સુરક્ષિત છે; કયાંક કયાંક સપાટીમાં જરા નુકશાન થયેલું છે, પરંતુ પં. ૪૫ ની શરૂવાતના લાગ સિવાય બાકી બધો લાગ વાંચી શકાય છે. પત્રાંની સપાટી બરોબર લીસી કરેલી નથી અને તેથી કેટલાક ખાડા અનુસ્વાર જેવા (જુઓ નેકા પં. ૧૩) અને કેટલાક વચમાંના સ્વર જેવા લાગે છે (જુઓ વઢ્યે પં. ૪૪) કેટલેક ઠેકાણે કોતરનારે ભૂલો સુધારી છે.

પં. ૪૦ માં લાઙ્ગ ના લા નો આ કાઠી નાંખ્યો છે.

પં. ૫૫ માં જાન્માત્તગં જા નો આ કાઠી નાંખ્યો છે.

પં. ૫૧ માં કા સુધાર્યો છે અને ચ્ય કાઠી નાંખીને કાર્યાને બદલે કર્ણીયા લખેલ છે. રહી ગયેલા અક્ષરો આગલા અગર પાછલા અક્ષરોની નીચે ઉમેરેલા છે; જેમકે (પં. ૨૭ ના વૃંક નો ક, પં. ૩૨ ના મહાસંયુગે નો હા, પં. ૩૩ ના ફલાવાસિ નો ફ, પં. ૩૬ માં સૌચ્યેન નો ચ્ય અને સદાજ્ઞા નો યા). તેવી જ રીતે પત્રાંની નીચે પણ અક્ષરો ઉમેરેલા છે; જેમકે પહેલા પત્રામાં નીચે આત્તર્તિ અને ત્રીજા પત્રા નીચે તથા શાસનદાતા અને હસ્તેન સ્વ. કેટલીક વાર આ ઉમેરા દર્શાવવા કાકપદ મૂકેલાં છે. પરંતુ પત્રાં કોતરતાં પહેલાં લેખ ફરી વાંચ્યો નહીં હોય જેથી શ્લો. ૨૫ માં આર અક્ષરો રહી ગયા છે અને કેટલાક અક્ષરો બે વાર લખાયા છે. શબ્દો કાપી નાંખવાના રહી ગયા છે. (જુઓ નોટ પં. ૩૮, ૪૩, ૪૫, ૪૬, ૫૨, ૫૫ ઇત્યાદિ.) પં. ૩ માંના રણસર્વરીપુ ના વ નો આડો લીંટો રહી ગયેલ છે જ્યારે પં. ૪૬ માં પ્રચિવ્ય ના પ્ર માં ખોટો

કરેલો છે. પં. ૧૨૪ માં પરિણિયતે શબ્દના રિ અને ત્રી બંધુ જ વિચિત્ર રીતે કોતરેલા છે અને પં. ૨૫ માં સાહચર્યે માં લેને ગાળો પણ બેઠરકારીને લીધે જ કોતરેલો છે.

લિપિ ઉત્તર વિભાગની લિપિને મળતી અને પૈઠણ વણી કિણ્દારી, અને રાધનપુરનાં ગોવિન્દ ત્રીભનાં પતરાંમાં છે તેવી જ છે. પં. ૮ માં 'રાદ્રકૂટ' શબ્દના પં સિવાય બીજે કયાંઈ દક્ષિણ વિભાગની લિપિની અસર નથી.

દાનપત્રને અંતે છેલ્લી બે પંક્તિની વચમાં બે 'પાદચિહ્ન' ચિતરેલાં છે તે જે સંસ્થાને દાન આપેલું છે તે સંસ્થામાં પૂલતા મહાવીરનાં પગલાં હોવા સંભવ છે.

લાખા સંસ્કૃત છે અને તે ઘણે ભાગે શુદ્ધ છે, જે કે કયાંક કયાંક ભૂલો કરેલી છે.

નાગસારિકા એટલે હાલની નવસારીમાંની જૈન સંસ્થાને એક ખેતર દાનમાં આપ્યાની હકીકત આ દાનપત્રમાં છે. પં. ૪૨-૪૭ માં લખેલ છે કે ઇંદ્રરાજનો દીકરો સુવર્ણવર્ણ કર્કરાજ વઢીકામાં છાવણી નાંખીને રહ્યો હતો, ત્યારે શક સંવત્ ૭૪૩ (ગવ) ના વૈશાખ માસની પૂનમે (ઈ. સ. ૮૨૧ ના એપ્રિલની તારીખ ૨૧ વાર રવિના રોજ) તેણે દ્વિરણ્ય યોગા જે દેખીતી રીતે ખેતરનું નામ હોવું જોઈએ, જે ખેતરને હાપુ નામના માણસની માલિકીની અગર તેણે બાંધેલી વાવમાંથી પાણી પવાતું હતું તે મલ્લવાદિનના શિષ્ય સુમતિના શિષ્ય જૈનશુર અપરાજિતને આપવામાં આવ્યું હતું. મલ્લવાદિનના ચોથા અક્ષર સ્પષ્ટ નથી. તે 'રિ', 'દિ' અગર 'ડિ' વંચાય તેમ છે. પ્રથમ 'રિ' લખેલ તેને સુધારવાનો પ્રયત્ન કરેલ છે. તેને દિ બતાવ્યો કે ડિ તે સ્પષ્ટ નથી, એ નામ મલ્લવાદિન નહીં, પણ મલ્લવાદિન હોવું જોઈએ. નવસારીના મઠોના સ્થાપક મલ્લવાદિન ધર્મોત્તરાચાર્યની ન્યાયમિન્દુટીકા ઉપર ધર્મોત્તર ટિપ્પણક નામની ટીકા લખનાર મલ્લવાદિન જ હોય એ સંભવિત છે. ડા. સતીપચંદ્ર વિદ્યાલપણે બતાવ્યું છે કે આ મલ્લવાદિન ૬ મી સદીના પૂર્વાર્ધમાં અગર દશમી સદીના ઉત્તરાર્ધમાં થયો હશે. આ દાનપત્ર બતાવે છે કે પહેલી અટકળ સાચી હોવી જોઈએ. ઇ. સ. ૮૨૧ ની સાલના દાનપત્રમાં દાન લેનાર મલ્લવાદિનના શિષ્યનો શિષ્ય લખ્યો છે તેથી મલ્લવાદિન દશમી સદીના ઉત્તરાર્ધમાં થયાનું સંભવતું નથી. તેને આઠમી સદીની છેલી પચીસીમાં મૂકવો જોઈએ. ડા. વિદ્યાલપણના મત પ્રમાણે ધર્મોત્તરાચાર્ય કે જેની કૃતિ ઉપર મલ્લવાદિએ ટીકા લખી છે તે આશરે ૮૪૭ ઇ. સ. માં થયાનું આપણે સ્વીકારીએ, તો ઉપરનો નિર્ણય ટકી શકે નહીં. પણ તેનો તે મત ખોટો છે, કારણ તેનો આધાર વનપાલ રાજા બંગાળામાં ઇ. સ. ૮૪૭માં રાજ્ય કરતો હતો, એ બીજા સાબિત થયેલી હકીકત ઉપર છે.

મલ્લવાદિન અને તેના શિષ્યો દિગમ્બર વિભાગના સુખ્ય મૂલસંઘની શાખા સેન સંઘનું હતા. પટ્ટાવલિમાં લખેલ છે કે ઇ. સ. પહેલી સદીમાં દેવસંઘ, નન્દિસંઘ, અને સેનસંઘ નામના ત્રણ પેઠાસંઘો મૂલસંઘમાંથી ઉત્પન્ન થયા. આ દાનપત્રમાંના જાણુદય શબ્દથી આ ચાર પેઠાસંઘોનો ઉલ્લેખ કરાયો છે. પટ્ટાવલિને આ ઉપરથી લેખમાંથી પુરાવો મળે છે. અત્યારે નવસારીના પાર્શ્વનાથના મંદિરમાં બે મઠો છે, જેમાંનો એક પુરૂષો મઠ અને બીજો સ્ત્રીઓ મઠ છે, તે મંદિર શ્રવેતાંબર પંથનું છે અને તેની મરામત થાય છે. અસલ તે ૧૩ મી સદીમાં વસ્તુપાલે બંધાવ્યું હતું, એવી માન્યતા છે. લોકપ્રિય સંઘને માટે તે સુખ્ય વસ્તુપાલે મંદિર બંધાવ્યું હોય, એમ સંભવે છે અને તેથી શ્રવેતાંબર પંથ તે મંદિરથી પણ જૂનો છે, એમ સ્વીકારવું જોઈએ.

નવસારીના મુલસંઘની જે સંસ્થાને કક્ષે આ દાન આપ્યું છે તે આ મંદિરથી ભિન્ન હોવી જોઈએ, કારણ તે દિગમ્બર પંથની હતી અને જે પાછળથી નાશ પામી હોય.

એ પછી શ્લોક ૧લામાં જીનેન્દ્રના શાસનનો જય સૂચવે છે. ત્યાર પછીના ૩૯ શ્લોકોમાં રાષ્ટ્રકૂટની મૂળ શાખાની અમોઘવર્ષ ૧લા સુધીની અને ગુજરાત શાખાની કક્ષે સુવર્ણવર્ષ સુધીની વંશાવલિ આપેલ છે. આમાંના ઘણાખરા શ્લોકો રાષ્ટ્રકૂટ વંશનાં બીજાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં દાનપત્રોમાં આપેલ છે, તેથી તેનો સાર આપવાની જરૂર નથી. થોડા ઉપયોગી મુદ્દાની જ ચર્ચા કરવી યોગ્ય છે. વંશાવલિ ગોવિંદ ૧ લાથી શરૂ થાય છે. તેના પિતા અને પિતામહ ઇન્દ્ર પૃથ્વક રાજ અને દન્તિવર્મનનાં નામો જે કોનાનૂરના લેખમાં,^૧ સન્મનનાં અમોઘવર્ષ ૧લાનાં તામ્રપત્રોમાં^૨ અને દશાવતાર ગુફાના^૩ લેખમાં આપેલાં છે તે આ દાનપત્રમાં આપેલ નથી. આમાં દન્તિદુર્ગનું નામ મૂકી દેવામાં આવ્યું નથી, તેમ જ વણીદિણ્ડોરી^૪ અને રાધનપૂરનાં^૫ ગોવિંદ ત્રીજાનાં દાનપત્રોમાં તથા આ જ દાતાનાં વટોદરાનાં પતરાંમાં^૬ અને કૃષ્ણ બીજાનાં કપડવંજનાં પતરાંમાં^૭ ચાલુક્યના પરાજયનો યથા દન્તિદુર્ગને બદલે કૃષ્ણ ૧લાને આપવામાં આવ્યો છે તેમ કરવામાં આવ્યું નથી. ત્યાર પછીના રાજ કરનાર કૃષ્ણ ૧લાનાં પરાક્રમે ત્યાર પછીના સાત (૧૨-૧૮) શ્લોકોમાં વર્ણવેલાં છે. પણ તે વર્ણન ચાલુક્યકારનું છે. ગાંગ અને પૂર્વના ચાલુક્ય સાથેના તેના વિગ્રહનો ઉલ્લેખ નથી. માત્ર રાહપનો પરાજય એ એક જ ઐતિહાસિક બનાવ વર્ણવ્યો છે, પણ તે દુશ્મનની ઓળખાણ આપેલી નથી. કૃષ્ણ ૧લાની પછીના રાજ્યકર્તા ગોવિંદ રાજને મૂકી દીધો નથી, પણ તેના નાનાભાઈથી થયેલા તેના પરાજય સંબંધી કાંઈ હકીકત નથી. ત્યાર પછીના ૬ શ્લોકો (૨૦-૨૫) ધ્રુવની કારકીર્દી વર્ણવે છે. શ્લોક ૨૫ સિવાયના બધા આપણા જાણેલા છે અને ચાલુ પ્રશંસાત્મક છે. શ્લોક ૨૫ મારી સમજ સુજળ બીજાં કોઈ પણ દાનપત્રોમાં આવેલો નથી અને તે ઐતિહાસિક દ્રષ્ટિએ ઉપયોગી છે. આ શ્લોકમાં ગાઢૈયસન્નતિ-નિરોધવિટ્ઠકીર્તિ; એ શબ્દો શિવ અને ધ્રુવના વર્ણન માટે વપરાયા છે અને તે પાશ્ચાત્ય ગાંગ અને ક્ષાય પાલો અને ગુર્જર પ્રતિહારો ઉપર મેળવેલા વિજય સંબંધી હોય, જેને કેદ કર્યો તે ગાંગ રાજા શિવમાર જે તેનો સમકાલીન હતો તે હોવો જોઈએ. કેટલાક ગાંગના લેખોમાંથી પણ આ હકીકતને ટેકા મળે છે. શિવમારના દીકરાનાં મણેનાં પતરાંઓ^૮ ઇ. સ. ૭૯૭ નાં જોઈ બનાવેલી છે, પણ તેમાં પણ શિવમાર ચારે તરફથી મુશ્કેલીઓથી ઘેરાયો હતો તે હકીકત સત્ય લાગે છે. ગદ્ગવાડિપુરનાં પતરાંમાં લખ્યું છે કે શિવમારે પોતાના નાનાભાઈ વિજયાદિત્યને ગાદી ઉપર બેસાડ્યો પણ તેણે ભરતની માફક પૃથ્વી પોતાના મોટા ભાઈની પત્ની સમાન માની તેને ભોગવી નહીં. આ રામાયણની ઉપમા ઉપરથી એમ અટકળ થાય છે કે શિવમાર ક્ષાય રાષ્ટ્રકૂટનાં દેહબાનામાં હશે અને તેનો નાનો ભાઈ તેની ગેરહાજરીમાં લડત ચલાવતો હશે. ગાઢૈયસન્નતિ-નિરોધ એ શબ્દોમાં પાત્ર અને ગુર્જર લશ્કરો ઉપર ધ્રુવે જિત મેળવવાની હકીકત સન્મન અને વટોદરાનાં પતરાંમાં છે તેનો ઉલ્લેખ પણ કદ્યું છઉં. ગંગા ઓળંગતા રાષ્ટ્રકૂટના લશ્કરને ગંગાને પ્રવાહ રોકનાર શિવની સાથે સરખાવવાની પણ કવિની કદવના હોય.^૯

ત્યારપછીના ૬ શ્લોકોમાં (૨૬-૩૧) ત્યારપછીના રાજા ગોવિંદ ૩જાનાં પરાક્રમે વર્ણવ્યાં છે, જે ચાલુક્યરાજ સુજળનાં છે. સ્તમ્ભનું દુલ્લઙ્ગ એ એક જ ઐતિહાસિક બનાવ છે. ઉત્તર અને દક્ષિણ હિન્દના રાજાઓ સાથેના ગોવિંદના યશસ્વી વિગ્રહો સંબંધી કાંઈ પણ લખ્યું નથી. તેનાં રાધનપુરનાં પતરાંમાં એક શ્લોકમાં લખેલ છે કે પોતાના પિતાના ગાદી છોડી તેને જાણી આપવાના

૧ એન્સાઈક્લોપીડિયા ઓફ ઈસ્ટીયન એન્ડ એશિયન લે. ૬ પા. ૨૬. ૨ એ. ઈ. લે. ૧૮ પા. ૨૭૫. ૩ આ. સ. લે. ઈ. લે. ૫૩ પા. ૮૭. ૪ એ. લે. ૧૧ પા. ૧૫૦. ૫ એ. ઈ. લે. ૬ પા. ૨૪૨. ૬ એ. લે. ૧૨ પા. ૧૫૮. ૭ એ. ઈ. લે. ૧ પા. ૫૩. ૮ એપીગ્રાફીયા કર્ગીસિ લે. ૬ નેલ મન્ડલ નં ૬૦ ૯ આ કદવનાને દુ' સંમત નથી (તંત્રી).

વિચારને તેણે સ્વીકાર્યો નહીં અને કહ્યું કે 'યુવરાજની કષ્ટદીથી તે સંતુષ્ટ છે. કાવિનાં પતરાંમાં સ્પષ્ટ લખેલ છે કે રીતસર રાજ્યાભિષેકથી ગોવિંદે તેના પિતા પાસેથી રાજ્ય મેળવ્યું. આ દાનપત્રનો ૩૦ મો શ્લોક કાવિનાં પતરાંની હકીકતને ટેકો આપે છે કારણ તેમાં તેને ચૌવરાજ્યનો નહીં પણ રાજધિરાજ પરમેશ્વરતાનો ઇલકાબ આપ્યાનું લખેલ છે. પોતાનાં છેલ્લાં વર્ષો અગર મહિના દરમીયાન ધ્રુવે ગાદીત્યાગ કર્યો હતો કે નહીં તે બાબત નિશ્ચયપૂર્વક કાંઈ કહી શકાતું નથી. કાવિનાં અને આ પતરાંમાં રાજ્યાભિષેકકલ્પો અને રાજધિરાજપરમેશ્વરતા એ શબ્દો યુવરાજ તરીકેના અભિષેક માટે વપરાયા હોય એમ સંભવ છે, તેમ જ ચોતે પોતાના માતાભાઈ ગોવિંદ રા. તરફ જે વર્તણૂક ચલાવી હતી તે યાદ હોવાથી તેમ જ માત્ર યુવરાજ તરીકે સ્થાપ્યાથી ગાદી માટેનો ઝઘડો બંધ પડતો નથી, એમ સમજી પોતાની હયાતીમાં જ ગાદી છેડી તેને ગાદી એ બેસાડ્યો હોય એમ પણ સંભવે. બીજો વધુ પુરાવો ન મળે ત્યાં સુધી આ બાબત કંઈ હકીકત સાચી તે નિશ્ચય ઉપર આવી શકાતું નથી. શ્લોક ૩૨-૪૦ માં અમોઘવર્ષ ૧લો તેના કાકા ઇન્દ્ર અને તેના પુત્ર કર્ક જે આ દાનનો દાતા છે, તેનાં વર્ણન છે. આ બધા શ્લોકો બીજાં દાનપત્રોમાંથી આપણા બાણવામાં આવેલ છે, પણ શ્લોક ૩૬ અને આ દાનપત્રની તિથિમાંથી ઘણી ઉપયોગી ઐતિહાસિક બીના મળે છે. તે શ્લોકમાં લખેલ છે કે ન્યારે રાષ્ટ્રકૂટ ખંડિયા રાજાઓએ બળવો કર્યો હતો ત્યારે અમોઘવર્ષને તેના કાકાના દીકરાએ (કર્ક) ફરી ગાદીએ બેસાડ્યો. નવસારીના ૮૧૭ ઇ. સ. ના દાનપત્રમાં બળવા, સંબંધી કાંઈ ઉલ્લેખ નથી, ન્યારે તેના પુત્ર ધ્રુવનાં ઇ. સ. ૮૩૫ નાં વડોદરાનાં તામ્રપત્રોમાં કર્ક તેના કાકાને મદદ આપ્યાનું સ્પષ્ટ લખ્યું છે. આ ઇ. સ. ૮૨૧ ના દાનપત્રમાં કર્કને તેની ફરી ગાદીએ બેસાડ્યાની હકીકત છે તેથી અનુમાન કરી શકાય કે તે બળવો ઇ. સ. ૮૧૭ થી ઇ. સ. ૮૨૧ સુધીમાં થયો બેઠ્યો. અમોઘવર્ષને ફરી ગાદીએ બેસાડ્યો ત્યારે તે માત્ર ૧૨ વર્ષનો હતો તેથી સંભવ છે કે કર્ક રાજ્ય વહીવટ ચલાવતો હોય. આ દાનપત્ર બળવાના સમયનું જ છે અને તેમાં બળવો સમાવવાનું માન કર્કને આપેલ છે. ત્યાર પછીનાં બીજાં ગુજરાતનાં દાનપત્રોમાં પણ તેમ જ લખેલું છે. અમોઘવર્ષ ૧લાનાં તાજેતર પ્રસિદ્ધ થયેલાં સન્નનનાં તામ્રપત્રોમાં આવેલ છે કે બાળરાજ, પાતાલમદલની મદદથી પોતાનું રાજ્ય પાછું મેળવી શક્યો. આ પાતાલમદલ કદાચ કોઈ સગો અગર ખંડિયા રાજા હોય જેણે કર્કને મદદ કરી હોય અગર ડો. ભગવાનદાસે કહ્યું છે તેમ પાતાલમદલ માત્ર કર્ક ખિરદ જ હોય.

આમાંના ઘણાખરા શ્લોકો બીજાં તામ્રપત્રોમાંથી બાણીતા છે. શ્લોક ૨ થી ૨૧ આજ રાજના નવસારીના તામ્રપત્રોમાંના શ્લોક ૧ થી ૨૦ સાથે મળતા આવે છે, તથા શ્લોક ૨૩-૨૪ અને ૨૬-૨૮ તેજ દાનના શ્લોક ૨૧ થી ૩૫ સાથે મળતા આવે છે. શ્લોક ૩૬ ધ્રુવના વડોદરાનાં તામ્રપત્રોમાં મળે છે અને શ્લોક ૨૨ અને ૪૦ ગોવિંદ 'ઉલ્લાનાં પેઠણનાં તામ્રપત્રોની પ. ૩૮-૩૯ અને ૪૧-૪૨ સાથે મળે છે. શ્લોક ૨૫ જ એક નવો છે જેની ઐતિહાસિક ઉપયોગિતા બતાવી છે.

દાનવર્ણન ગદ્યમાં આપ્યા પછી શાપના ચાલુ શ્લોકો અને અંતમાં જૈન ધર્મની પ્રશંસા એ શ્લોકમાં આપી છે. દાનમાં કર્કના હસ્તાક્ષર છે, પણ તે બીજાં દાનપત્રોમાં છે તેમ કેનેરીઝ લિપિમાં હોવા બેઠ્યો. તેથી સ્વહસ્તોર્ગ ધ્યાનિ શબ્દો કર્કના હસ્તાક્ષર હશે કે નહીં, તે ચંકાસ્પદ છે. કર્કના સુલેહ અને લડાઈ ખાતાના મંત્રી કુલપુત્રક શ્રીદુર્ગભટ્ટનો પુત્ર નારાયણ આ દાનને લેખક છે. વડોદરાના ૮૧૧-૧૨ ની સાલના તેમ જ નવસારીના ૮૧૭ નાં દાનપત્રોનો લેખક નેમાદિત્ય આ નારાયણનો ભાઈ હતો. નારાયણ તેના પિતા પછી સુલેહ તથા લડાઈ ખાતાનો મંત્રી નિભાયો હતો.

ઘણાંખરાં તામ્રપત્રોમાં લેખક સુલેહ તથા લડાઈ ખાતાનો મંત્રી હતો. આ મંત્રીને લેખકનું કામ કેમ સોંપાયું હશે તેનો કાંઈ ખુલાસો શોધાયો નથી. સ્મૃતિમાં પણ આ સ્થિતિને ટેકો મળે છે. શાસવલ્લય સ્મૃતિ ૧-૩૧૬ માં આ સંબંધમાં વિજ્ઞાનેશ્વર લખે છે કે:—

સન્ધિવિગ્રહકારી તુ મવેદ્યસ્તસ્ય લેખકઃ ।

સ્વયં રાજા સમાદિપ્તઃ સ લિખેદ્રાજાસનમ્ ॥

વિજ્ઞાનેશ્વર પોતે કહે છે કે “સન્ધિવિગ્રહકારિણા (જ્ઞાસનં કારયેત્) નાન્યેન કેનચિત્ ” યાસવલ્લય ૧-૩૧૬ માં આદેશ કરે છે કે ભૂમિદાનમાં દાતાની વંશાવલિનું વર્ણન હોવું જોઈએ. તેમાં દાતાના પૂર્વજોનાં પરાક્રમેની પ્રશંસા હોવી જોઈએ, જેની નોંધ પરમુલકી દક્ષતરમાં હોય અને તેથી દાનનો મુલ્યલેખ સુલેહ તથા લડાઈ ખાતાનો અધિકારી તૈયાર કરતો હોય.

તામ્રપત્રોમાંનાં સ્થળો બધાં જાણી શકાય તેવા છે. નાગસારિકા તે સુરતની દક્ષિણે ૨૦ માઈલ ઉપરનું નવસારી છે. પુરાવી તે પૂર્ણા નદી છે, જેના કાંઠા ઉપર નવસારી આવેલું છે. અમ્બાપાટક અને સમ્બપુર એ બે ગામડાં પૈકી પાછલું જાણી શકાયું નથી, પણ આગલું નવસારીથી પાંચ માઈલ ઉપરનું પૂર્ણા નદીને કાંઠેનું આમડપુર હોવું જોઈએ. નવસારીના સુબા મી. એમ. કે. નાડકાણિ જણાવે છે કે તે દંતકથા અનુસાર તે ગામને થોડી સદી પહેલાં આમ્રપુર કહેતા હતા. જે વહિફા નદીને કાંઠે દાન આપ્યું ત્યારે કર્જની છાવણી હતી તે નવસારીથી દક્ષિણે ૩૦ માઈલ ઉપરની વાંકની ખાડી હોવી જોઈએ. માત્ર સમ્બપુર મળી શકતું નથી, પણ તે અમ્બાપાટકથી ઉત્તરમાં હતું, તેથી તે કામરેજ તાલુકામાંનું સમ્બપુર હોઈ શકે નહીં, કારણ તે નવસારીથી ૩૫ માઈલ છે. કદાચ તે પાછળથી નાશ પામ્યું હોય, એમ સંભવ છે.

અક્ષરાન્તર^૧

[નીચેના છદોનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે:—અનુક્રમ્ સ્લો. ૨, ૨૪, ૩૨, ૪૧-૪૫ અને ૪૬ આર્યા:—સ્લો. ૧૨-૧૫, ૨૨, ૨૭-૨૯, ૩૩, ૪૦, અને ૫૦, ઇન્દ્રવજ્યા:—સ્લો. ૨૩ ઉપભવિત:—સ્લો. ૫ અને ૨૦. ગીતિ.—સ્લો. ૮. પુષ્પિતાગ્રા.—સ્લો. ૪૮. વંશસ્થવિલ:—સ્લો. ૧ વસન્તવિલકા:—સ્લો. ૩, ૪, ૬, ૭, ૯, ૧૦, ૧૬, ૨૫, ૨૬, ૩૦, ૩૬-૩૮ શાર્દૂલ-વિકીરિત:—સ્લો. ૧૧, ૧૮ અને ૩૧. સગ્ધરા.—સ્લો. ૧૭, ૧૯, ૩૪ અને ૩૫.]

- પતલં પહેલું
- ૧ જો' । શ્રિય ૨ પદં નિત્યમશેષગોચરં નયપ્રમાણં પ્રતિષિદ્ધુષ્પથં [૧] જનસ્ય મન્યત્વં સમાહિતાત્મનો જયત્યનુગ્રાહિ જિનેન્દ્રશાસનં ॥ [૧ ॥] સંવો
  - ૨ વ્યાદ્વેધસા ધામ યજ્ઞામિકમલં કૃતં [૧] હરશ્ચ યસ્ય કાન્તેન્દુકલ્પો કમલં કૃતં ॥ [૨ ॥] આસીદ્વિધિચિમિરમુચતમણ્ડલામો ધેસ્તિત્રય-
  - ૩ નભિમુલો' રણસર્વરીપું [૧] મૂપશ્ચુચિર્વિધુરિવાસ્તદિગન્તકીર્તિગોમિન્દરાજં
ઇતિ રાજસુ રાજસિદ્ધિઃ ॥ [૩ ॥] દૃષ્ટા ચમૂમભિ-
  - ૪ મુલ્લી [૧] સુમટાદૃહાસામુજામિતં સપદિ યેન રણેષુ નિત્યં [૧] દૃષ્ટાધરેણ
દધતા શ્રુકુટિં લલાટે લજ્જં કુલં ચ હૃદ [૫] -
  - ૫ ષ્ઠ નિજ [૩] સત્ત્વં [૧૪ ॥] લજ્જ [૧] કરાપ્રાન્મુલતશ્ચ શોભાં માનો
મનસ્તસ્સમમેવ યસ્ય [૧] મહાહવે નામ નિશમ્ય સથલ-
  - ૬ યં રિપુણાં વિગલંત્યકાણ્ડે [૧ ॥] તસ્યાત્મજો જગતિ વિશ્રુતદોર્ધ્ધકોર્તરોર્તા-
ચિહારિહરિવિક્રમધામધારી [૧] મૂપા-
  - ૭ સ્તૃવિષ્ટપત્નપાનુકૃતિસ્કૃતજઃ શ્રીકર્કરાજ ઇતિ ગોત્રમર્ણિર્વમૂવ [૧૬ ॥]
તસ્ય પ્રમિજ્જકરટચ્યુતદાનદ-
  - ૮ ન્તિદન્તપ્રહારરુચિરોલ્હિલિતાંસપીઠઃ [૧] ક્ષમાપઃ ક્ષિતૌ ક્ષપિતશત્રુરમૂત્તનુજસ્ત
દ્રાપ્તકૂટકનકાદિરિવેન્દ્રરાજઃ ॥ [૭ ॥] તસ્યોપા-
  - ૯ જિતમદ્વસસ્તનયથુરુદધિવલયમાલિન્યા [૧] મોક્ષોશુવદશંતકં [૧] શટ્ટ-
શર્શદિન્તિદુર્ગારાજો મૂત્ ॥ [૮ ॥] કાઞ્ચીશકેર-
  - ૧૦ લનરાધિપચોલપાણ્ડયશ્રીમૌર્યવંજટવિભેદવિધાનદક્ષં [૧] કર્ણાટકં વલ્લભ-
ચિન્ત્યમજેયમન્યૈર્પૃત્યૈઃ યદ્વિર-
  - ૧૧ પિ યસ્સદૃશા જિગાય ॥ [૧ ॥] અમ્ભુવિભંગમગૃહીતવિશાતશક્ષમશ્રાન્તમપ્રતિ-
હતાજ્ઞમપેતપલં [૧] યો વલ્લભં સ્વપદિ' દણ્ડ
  - ૧૨ વલ્લેનં' જિત્વા રાજાધિરાજવરમેશ્વરતામવાપ ॥ [૧૦ ॥] આસેતૌઽવિપુલોપ-
લાવલિલસલ્લોર્મિમાલાજલાદાપ્રાલેયકૈ-

૧ ચિદ્રૂપે છે ૨ મન્યજ્ઞ ૩ શાસન ૪ વાંચો દ્વિપ ૫ વાંચો ધ્વસ્તિ ૬ વાંચો નભિમુલો ૭ પૂરું
છેલું પાખડું કાંતરું નથી. ૮ વાંચો ગોવિન્દ ૯ વાંચો સિદ્ધિ ૧૦ વાંચો શોભા ૧૧ સંતાર્તા આ અક્ષરો
ધક્તિ કાંતરતી વખતે રહી ગયા હશે તે પાછળથી પતરાને નાંચેને છેડે કાંતરેલ છે કો ની ઉપરતું કાંતરું
આ સુધારાનું ક્ષયન કરે છે. ૧૨ વાંચો મૂપાન્નવિષ્ટ ૧૩ જુલ્હા મૂલીવના ચિન્દ માટે પ્રસ્તાવિક વિવેચન
શુભો. ૧૪ વાંચો વ્વમૂવ ૧૫ વાંચો મોક્ષ ૧૬ વાંચો સદસ ૧૭ બીર્લ રાષ્ટ્રકૂટ દાનપત્રોમાં હવે હોય છે
તેને જલ્લે આમાં મૌર્ય છે. (એન. પી. સી.) ૧૮ વાંચો વલ્લ ૧૯ વાંચો ઘપદિ ૨૦ વાંચો બંજે
૨૧ અપુરવાર જેવું કાંચે છે તે ક્ષરતી ખાડા બે છે.

- ૧૩ લંકિતામલશિલાજાલાચુષારાચલાદાપૂર્વાપરવારિરાશિપુલિનમાન્તપ્રસિદ્ધાવધેયેનેદ^૩
જગતી સ્વવિક્રમવલેનેકા-
- ૧૪ તપત્રીક્રુતા ॥ [૧૧ ॥] તસ્મિન્દિવં પ્રયાતે વલ્લભરાજે ક્ષતપ્રજાવાર્ષઃ [૧]
શ્રીકર્કરાજસુતુર્મ્મહીપતિઃ કૃષ્ણરાજો મૂર્ત્ત ॥ [૧૨ ॥] યસ્ય સ્વમુજપ-
- ૧૫ રાક્રમનિશ્ચેષોત્સાદિતારિદિવ્ચક્રં [૧] કૃષ્ણસ્યેવા [કૃષ્ણં] ચરિતં શ્રીકૃષ્ણ-
રાજસ્ય । [૧૩ ॥] શુભતુંગતુંગતુરગપટ્ટદ્વરેણુદ્ધરુદ્ધે રવિકિરણં [૧] ગ્રીષ્મેપિ
નમો નિશ્ચિતં
- ૧૬ પ્રાવૃટકાલાયતે સ્પષ્ટં ॥ [૧૪ ॥] દીનાનાથપ્રણયિપુ યથેષ્ટચેષ્ટં સમીર્હીર્તમજસં
[૧] તત્ક્ષણમકાલવર્ષે વર્ષતિ સર્વ્વાર્થિનિર્વર્વ [૫] ણં ॥ [૧૫ ॥] ર [૧] હૃષ્પમા-
- ૧૭ સ્મમુજજાતવલ્લભલેપંખાઝૌ વિજિત્ય નિશિતાસિલતાપ્રહારઃ [૧] પાલિધ્વજા-
વલિશુભામાચિરેણ થો હિ રાજાધિરાજપરમેશ્વરતાં
- ૧૮ તતાન ॥ [૧૬ ॥] ક્રોષાદુસ્ત્વાતસ્થજ્ઞં ' પ્રસુતરિપુમૈયૈર્મૌસમાનં સમન્તાદાઝૌદુ-
દૃતૈવિરપ્રકટગજપટાદોપસંશોભદક્ષં [૧] સૌર્યર્થસ્યક્તારિ-

પતરં વીજું-પહેલીવાજુ

- ૧૯ ધમ્મો^૧ મયચકિતવપુ ક્ષોપિ હૃષ્ટૈઃ સયો દેપ્પોધ્માતારિચક્રક્ષયકરમગમદસ્ય
દોદૃષ્ઠરૂપં ॥ [૧૭ ॥] પાતા યથ્ચતુરમ્બુરાશિરસનાલંકારમાઝૌ સુ-
- ૨૦ વૈષ્ણેય્યાશ્રૌપિ કૃતદ્વિજામરગુરુપ્રાજ્યાજ્યપૂજાદરો^૨ [૧] દાતા માનમૃદમળીર્મુળ-
વતાં થોસૌ શ્રિયો મેહમો^૩ મોક્તું સ્વર્ગફલાનિ મૂરિતપસા
- ૨૧ સ્થાનં જગામામૌરં ॥ [૧૮ ॥] યેન શ્વેતાતપત્રપ્રહતરવિકરધ્વાતતાપાત્સલીલં
જંન્મે નાસીરધૂલીઘવલિતવપુપા વલ્લમારુપસ્સદાજો [૧] શ્રીમદ્ભોવિન્દરાજો જિ-
- ૨૨ તજગદહિતલ્લેખવૈધવ્યહેતુસ્તસ્યાસતિસુનુરેક ર લિતારાતિચેમકુન્મ્ભઃ ॥ [૧૯ ॥]
તસ્યાનુઙઃ શ્રીધ્રુવરાજનામા મહાનુભાવઃ પ્રથિતપ્રતાપઃ [૧]
- ૨૩ પ્રસાધિતાશેપનરેન્દ્રચક્ર [૧] ક્રમેણ વાલૌર્કૈવપુર્વમ્બૈવ ॥ [૨૦ ॥] જાતે યત્ર
ચ રાષ્ટ્રકૃટલિકે સદ્ગૃત્તચૂડા [૧] ગૌ ગુર્વી તુષ્ટિરથાશ્લિલસ્ય જગતસ્પુસ્વામિનિ
પ્રત્યર્હં [૧] [સત્યં] સત્યમિતિ પ્રથા-

૧ લેખકે એ શબ્દોના સંધિ કરી દીધી છે. અરજી પાદ ૧૨૩ પાદ ૧૨૩ નેપ્રમે તે ધ્યાનમાં રહી નહીં.
૨ વાંચો. યેનેયં ૩ વાંચો. કલેનૈકા ૪ વાંચો. ઘાયઃ ૫ ૬૫૩નું ચિન્હ ભુસાધ ગયું છે. ૬ વાંચો. દૃ
૭ વાંચો. નિરિત્તં ૮ વાંચો. સમીક્ષિત ૯ વાંચો. યલ ૧૦ વાંચો. માઝૌ ૧૧ વાંચો. રાત્રપ્રહતરવિચયે
૧૨ વાંચો. જ્યાંપમાનં ૧૩ વાંચો. વદુ ૧૪ વાંચો. સૌર્ય ૧૫ વાંચો. વર્ગો ૧૬ વાંચો. દર્શ ૧૭ વાંચો.
દોદૃષ્ઠ ૧૮ વાંચો. રમ્યુ ૧૯ વાંચો. માઝૌ ૨૦ વાંચો. ક્રમ્યા ૨૧ વાંચો. દરઃ અર્થ ૫૬ને અંતે શબ્દ છે
તથા સંધિ થાય નહીં. ૨૨ વાંચો. વદ્મો ૨૩ વાંચો. મામરં ૨૪ વાંચો. જગ્મે ૨૫ વાંચો. વાચાર્ક
૨૬ વાંચો. સ્વદૃષ ૨૭ કવિએ કદાચ મૂલ લખ્યું હાયું હોય.

૨૪ સતિ સતિ ક્ષમામાસમુદ્રાન્તિકામાસીદ્ધર્મપરે ગુણામૃતનિધૌ સત્યવ્રતાધિષ્ઠિતે

॥ [૨૧ ॥] શશધરકિરણનિકરનિમં યસ્ય યશસ્સુરતપ્રાપ્તસાનુસૈઃ [૧] પરિગી-

૨૫ યતેનુરતૈર્વિદ્યાધરસુન્દરીનિવહૈઃ ॥ [૨૨ ॥] હૃદ્યોન્વહં યોર્થેજનાયં નિત્યં
સર્વસ્વમાનન્દિતવૈન્ધુવર્ગઃ [૧] પ્રાદાત્પરુષો હરતિ સ્મ વેગાત્પાણાન્યમસ્થાપિ
નિતાન્ત-

૨૬ ધીર્યઃ ॥ [૨૩ ॥] રક્ષતા યેન નિરૂપેષં ચતુરમ્મોધિસંયુતં [૧] રાજ્યં ધર્મ્મેણ
લોકાનાં કૃતા હૃદિ ૨ પરા હૃદિ ॥ [૨૪ ॥] યોસૌ પ્રસાધિત[સમુન્નતૈ]
સારદુર્ગો ગાંગૌર્વસંતતિનિરોધ-

૨૭ વિવૃદ્ધકીર્તિરાંત્રીકૃતોન્નતવૃષાંકંવિભૂતિરુચૈર્વ્યક્તં તતાન પરમેશ્વરતામિહૈકઃ ॥
[૧] ૨૬ ॥] તસ્યાત્મજો જગતિ સત્પ્રથિતોરુકીર્તિંગ્મોવિન્દરાજ ઇ-

૨૮ તિ ગોત્રલભામૂતઃ [૧] ત્યાગી પરાક્રમધનઃ પ્રકટપ્રતાપસ્સન્તાપિતાહિતજનો
જનવહ્નમોભૂત ॥ [૨૬ ॥] પ્રિથ્વીવૈલ્લભ ઇતિ ચ પ્રથિતં યસ્યા-

૨૯ પરં જ[ગ]તિ નામ [૧] યશ્ચતુરુદધિસીમાનેકો વસુધાં વશે ચક્રે [૨૭]
एकोप्यनेकरूपो यो ददशे भेदवादिभिरिवात्मा [૧] પરવલર્જલધિમપારં

૩૦ તરન્સ્વદોમ્યૌ રણે રિપુભિઃ ॥ [૨૮ ॥] एको निर्देतिरहं गृहीतशस्त्रा मे परे
वेहवो [૧] યો નૈવંવિધમકરોચ્ચિત્તં સ્વમેપિ કિમુતાજૌ ॥ [૨૯ ॥] રાજ્યા-
મિપેકકલચૈરમિ-

૩૧ પિચ્ય દર્ષાં રાજાધિરાજપરમેશ્વરતાં સ્વપિત્રા [૧] અન્યૈર્મહાનૃપતિભિર્વૈહું-
ગિર્વૈસમેત્ય સ્તમ્માદિભિર્મુજવલાદૈર્વૈલુપ્યમાનાં [૩૦ ॥] एकोनेकनरेन्द्र-
वृन्दसहिता-

૩૨ ન્યસ્તાન્સમસ્તાનપિ પ્રોત્ત્વા [તા] સિલતાપ્રહારવિધુરાં^{૧૩} વર્ધ્વો માહૌસંયુગે [૧]
लक्ष्मी [म] प्यचलां चकार विलसत्संचामरं माहिणी ॥^{૧૪} સંસીદ્ધુરુ-
વિપ્રસજ્જનસુહૃદ્-

૧. વાંચો તમામ ૨ વાંચો વન્ધુ ૩ ચાર અક્ષરો ખૂટે છે. આ પાઠ અટકે આખો છે. ૪ ચો ની પહેલી ઉપી. લીટીમાં ક્રોતરનારતું હથીવાર જમણી બાજુ સરકી ગયું લાગે છે. ૫ વાંચો કીર્તિઃ [૧] આત્મીકૃતો કીર્તિઃ અર્થ પાદને છેડે હોનાથી સંધિ થાય નહીં ૬ ક ક્રોતરતી વખતે રહી ગએલ તે ધક્કા નીચે વાં ની નીચે એ કાઠપાટની વચમાં ક્રોતરો છે. વાં ની ઉપરતું કાઠપાટ રહી ગએલા અક્ષરનું ભાન કરાવે છે. ૭. વાંચો ઘૃષ્ઠી ૮ વાંચો પરવલ ૯ વાંચો વદનઃ ૧૦ વાંચો વૈવેહુ ૧૧ જ્વં ભુલથી એ વાર લખાયો છે. ૧૨ વાંચો ચલા ૧૩ વાંચો વિધુરાં ૧૪ વાંચો વદ્ધા ૧૫ વાંચો મહા. હા ક્રોતરતી વખતે રહી ગએલા તેથી ધક્કાની નીચે સા અને સં ની વચમાં લખેલ છે. ૧૬ વાંચો લગ્ન ૧૭ આ વિરામ ચિન્હ નકામું ૧૮ વાંચો વન્ધુ લેખ ૫૯

- ૩૩ ન્ધૂપભોગ્યાં સુવિ ॥ [૩૧ ॥] તત્પુત્રોત્ત ગતે નાકમાકમ્પિતારિર્જયે [૧]
 શ્રીમાહારાજસૈર્વાસ્થ્ય [:] રુચાતો રાજામવદ્ગુણૈઃ ॥ [૩૨ ॥] અર્થિપુ યથા-
 ર્થતા [-] યસ્યમમિદંતોફેલાસિલઘ્નૈઃ-
 ૩૪ પેપુ [૧] વૃદ્ધિચિનાય પરમામમોઘવર્ષાભિધાનસ્ય ॥ [૩૩ ॥] રાજામૃત-
 સ્પિતૃવ્યો રિપુભવવિભવોદ્ભૂત્યમાવૈકહેતુર્લક્ષ્મીવાન્નિન્દ્રારાજો ગુણિજનતિકરાન્તેશ્વમત્કા-
 ૩૫ રકારી । રાગાદન્યાન્યુદયસ્ય પ્રકટિતવિનયા યં નૃપં સેવમાના રાજશ્રીરિવ
 ચક્રે સ[કલ]કવિજનોદ્ધીર્યંતસ્વભાવં ॥ [૩૪ ॥] નિર્વ્વાણાવાસિવાનાસહિત-
 હિતજનો-
 ૩૬ પાસ્યમાનો સુવૃત્તં વૃત્તં જિત્વાન્યરાજ્ઞાં ચરિતમુદયવાન્સર્વતો હિંસકેભ્યઃ ॥ (૧)
 ઇકાકી દ્વસૈવૈસ્ત્વલનકૃતિસહપ્રાતિરાજ્યે શશાન્કૈલાડીયન્મળલં
 ૩૭ યસ્તપન ઇવ નિજસ્વામિદત્તં રરક્ષ ॥ [૩૫ ॥] યસ્યાંગમાત્ર જયિનઃ પ્રિય-
 સાહસસ્ય ક્ષમાપાલવેપફલમેવ વ મ્હે[વ]સ્યૈન્યેન્મુક્તવૌ વૈ સર્વશુભનેશ્વરમાદિદે-

વીજું પતરં વીજી વાજુ

- ૩૮ વં નાવન્દતાન્યમમરેષ્વપિ યો મમરેષ્વપિ યો મૈનસ્વી ॥ ૩૬ ॥ શ્રીકર્કરાજ इति
 રક્ષિરાતરાજ્યમારસારશુલસ્ય તનયો નયશાલિસૌર્યઃ^{૧૮} [૧] તસ્યા-
 ૩૯ ભવદ્વિભ[વ]નન્દિતવન્નુસૌર્યઃ પ્રૌર્યઃ સદૈવ ધનુષિ પ્રથમો^{૧૯} ઇશુચીનાં ॥
 [૩૭ ॥] દાનેન માનેન સદાજ્ઞયૌ વા સૌ^{૨૦}ર્યેળ વીર્યેળ ચ કોપિ મૂપઃ [૧]
 ઇતેન સામ્યોસ્તિ
 ૪૦ ન વેતિ કીર્તિસ્તકૌતુકા આમ્યતિ યસ્ય લોકે । [૧ ૩૮] ર્શ્વે^{૨૧}(સ્વે)છા-
 ગૃહીતવિપયા[ન]દ્વદસહ્વામાજઃ પ્રોદ્વૃત્તદ્વત્તરશૌરિકૈતેરાદૂકૃદૈનુત્ત્વાતસ્વૈર્હગનિજ-
 ૪૧ વાહુવલેન^{૨૨} જિત્વા યોમોઘવર્ષમચિરાત્સ્વપદે વ્યવત્ત ॥ [૩૯ ॥] સેનેદમનિલ-
 વિદ્યુચ્ચંચલમાલોક્ય જીવિતમસારં [૧] ક્ષિતિદાનપરમપુણ્યપ્રવર્તિતો ધ-

૧ વાંચો કમ્પિતરિપુત્રજે ૨ વાંચો મહા ૩ આ રાખના નામની ચાલુ બેઝણી શબ્દ છે. ૪ વાંચો સમગ્રીયં
 ૫ આ અક્ષર તા નકામો છે. ૬ ફ પહેલાં ભુલાઇ ગયો હતો પછી તે પહેલાના અક્ષર તા ની નીચે બે
 કાનાની વચમાં લખેલ છે. ૭ વાંચો લઘ્વ ૮ વાંચો નિન્દ્ર ૯ વાંચો નિકરાતિ પહેલાં લખેલો અક્ષર
 પાછળથી ઠાઠી નાંખ્યો છે. ૧૦ વાંચો ગીત ૧૧ વાંચો પાસ્ય ૧૨ વાંચો ક્ષયક્રુ ૧૩ વાંચો મમૃ
 ૧૪ વાંચો સૈન્યમ્ । મુજવા ૧૫ વાંચો ચ ૧૬ મમરેષ્વપિ યો એ અક્ષરો ભુલથી બે વાર લખાયા છે.
 ૧૭ આ અક્ષર રા વધારાનો છે. ૧૮ વાંચો સૌર્યઃ ૧૯ વાંચો વન્નુ ૨૦ વાંચો પ્રથમઃ ૨૧ વાંચો પ્રથમ
 ૨૨ પંક્તિની નીચે તા ની નીચે ચા લખ્યો છે. પહેલાં ૩ પછી ભુલથી લખેલ પણ પાછળથી છેડી નાખેલ છે
 ૨૩ વાંચો સૌર્યેળ વ્યે અક્ષર પંક્તિ નીચે જો અને ન ની વચ્ચે લખેલ છે. ૨૪ વાંચો સ્વેચ્છા ૨૫ વાંચો
 શોલ્કિક ૨૬ વાંચો વૃદ્ધાન્ । વત્પાત ૨૭ કાતરનારે પહેલાં ચા કાતરેલ પણ આ તેા લીટા પાછળથી છેડી નાંખ્યો
 છે ૨૮ વાંચો વાહુવલેન.

૪૨ મ્મદાયોયમ્ ॥ [૪૦ ॥] સ ચ સમધિગતાશેષમહાશૈવ્દમહાસામન્તાધિપતિ-
સ્તુવર્ણવર્ષશ્રી[ક]ર્કરાજદેવકુશલી સર્વાનેવ યથાસંવૈધ્યમાનાદ્રાપૂપતિ-

૪૩ વિપ્રપ્રાયપતિપ્રામપતિપ્રામકૂટયુક્તનિયુક્તવાસાવકાધિકારિકૈરિકમહત્તરાદીકૈન્
સમનુદર્શયત્યસ્તુ વસ્સંવિદિતં યથા મયા શ્રીવક્ત્રિકાતટ-

૪૪ સ્થાવાસિતવિજયસ્કન્ધાવારાસ્થિતેન માતાપિત્રોરાત્મનશ્ચૈહિકામુષ્મિકપુણ્યયશો-
ભિવૃદ્ધયે^૧ શ્રીનાગસારિકાસ્વતલસન્નિવિષ્ટાર્હૈચૈત્યાલ[યા]યતનનિ[વદ્ધ]

૪૫ સમ્બૃપુરામ્યમણ્ડિતવસતિકાયાઃ સ્વળ્લસ્ફુટિતનવકર્મચરુલેલિદાનપૂજાર્થ્યન્તૈથા
તથાં તિવંધ્યમાનચાતુષ્ટયમૂલસંઘોદયાન્વયસેન

૪૬ સેનસંઘમલ્લોદિંગુરોશિષ્યશ્રીસુમાતિપૂજ્યપાદૈઃ તચ્છિલ્પ્યશ્રીમદપરાજિતગુરોઃ શ્રી-
નાગસારિકાપ્રતિવેદ્ધઅન્વાપાટકપ્રામસ્યં ઉત્તરદિશિ

૪૭ હિરણ્યયોગાભિર્ધોનાં દાપુવાપી યસ્યૌઘાટનાનિ પૂર્વતઃ શ્રીધરવાપિકા દક્ષિણતો
વંદેઃ અપરતઃ પૂરાવી મહાનદી ઉચૈરતસસંભવપુર-

૪૮ વૌપિકાં [૧] ઇવમિયં ચતુરાષાઢોપલક્ષિતા સધાન્મહિરણ્યાદેયૌ અચાટમટ-
પ્રવેશ્યંસ્સર્વરાજકોયાનામહસ્તપ્રક્ષેપર્ણાયૈઃ આચ-

૪૯ ન્દાર્કાર્ણવલ્કિતસિરિપર્વતસમકાલીનઃ^૨ શિષ્યેપ્રશિષ્યાન્વયક્રમોપમોપમૌભેમૈઃ
શકનૃપકાલાતીતસંવત્સરશતેષુ સપ્તસુ ત્રિચત્વારિંશદ-

૫૦ ષિકેપુંતૈતેષુ વૈશાલપૌર્ણમાસ્યાં સ્વાત્વોદકાતિસમેગ્ન પ્રતિપૌદિતોસ્યોચિતયૌ
આચાર્ય્યસ્થિત્યા મુંજતો મોનયત્કૂર્ષતઃ કર્ષયતઃ પ્રતિદિ-

૧ વાંચો શબ્દ ૨ વાંચો સમ્બઞ્ચ ૩ આ ગ્રા અક્ષર નકામો છે. ૪ કારિ ભુલથી બે વાર લખ્યું છે. ૫ વાંચો દિકાન્ ૬ ચે ની ડાબી બાજુ બીજો વાંકો લીટો દેખાય છે તે પતરામાંની કુદરતી કાટને લીધે છે. ૭ સમ્બ અક્ષરો ૨૫૭૮ નથી પણ તે પાઠ ખરો છે કારણ નીચે પં. ૪૭ માં સરહદમાં તે સમ્બુર નામ આવેલું છે. ૮ રા પછી કાકપદ છે પણ પાછળથી કરેલો હિમેરો કયાં દેખાતો નથી. પાઠ સંતોષકારક છે. કાંઈ રહી ગયું સાગતું નથી. કાકપદ ભુલથી મુકાયું હશે છે. ૯ વાંચો બલિ ૧૦ વાંચો પૂજાર્ય ત ૧૧ તથા ભુલથી બે વાર લખ્યો છે. ૧૨ વાંચો નિવઞ્ચ ૧૩ સેન ભુલથી બેવાર લખાયું છે. ૧૪ વાંચો મળ ૧૫ હાપમાં દિ શક્તિ છે પણ મૂળમાં બહુ જ ૨૫૪ છે. ૧૬ વાંચો વાદસ્તલ્લિલ્પ્ય ૧૭ વાંચો ગુરવે ૧૮ વાંચો વદામ્મા ૧૯ વાંચો પ્રામસ્યો ૨૦ વાંચો ધાના ૨૧ વાંચો યસ્યા આધા- ૨૨ વાંચો વહોપરતઃ ૨૩ વાંચો નયુત્તરત ૨૪ વાંચો સમ્બ ૨૫ વાંચો વાપિકા ૨૬ વાંચો દેયાચાટ ૨૭ વાંચો પ્રવેસ્યાતર્વ. વાપી શબ્દ નારીબતિ છે પણ લેખક નર અને નારી બતિ માટે તેના વિશેષણો વાપરનામાં શંકા ખાય છે. ૨૮ વાંચો ણીયાચન્દ્રા ૨૯ વાંચો કાલીના ૩૦ વાંચો પ્રશિષ્ય ૩૧ વાંચો મોપ અક્ષરો ભુલથી બેવાર લખાયા છે. ૩૨ વાંચો મોત્યા ૩૩ વાંચો છતીતેષુ ૩૪ વાંચો વાદિતા । અસ્યા ઠચિત ૩૫ વાંચો યાચાર્ય્ય.

- ૧૧ શતો વા ન કેનચિત્પરિપન્થના કરણીયો ॥ તથાગામિનૃપતિભિરસમેદ્વશૈરણૈર્દેવાં
સામાન્યં ભૂમિદાનફલમવેત્ય વિદુષ્છોભાન્યનિરયાન્યૈશ્વ-
- ૧૨ વ્યાણિ તૃણામ્લગ્નચંચલમ્વિન્દુચંચલં ચ જીવિતમાફલય્ય સ્વદાયનિર્વિશેષોય
મનુમન્તવ્યઃ પરિપાલયિતવ્યશ્ચ [॥] યથાજ્ઞાનતિમિરપટલાદૃત-
- ૧૩ તેમતિરાચ્છિન્ધાદાચ્છિચમાનકં વાનુમોદેત સ પં [ચ] મિર્મહાપાતકૈરપપાતૈશ્ચ
સંયુક્તસ્યાદિત્યુક્તં ચ મગ [વ] તા વેદવ્યાસેન વ્યાસેન [॥] પઠિ વર્ષસ-
- ૧૪ હસ્યાણિ સ્વર્ગે તિષ્ઠતિ ભૂમિદઃ [૧] આચ્છેત્તા ચાનુમન્તા ચ તાન્યેવ નરકે
વસેત્ ॥ [૪૧ ॥] વિન્ધ્યાટવીપ્વતોયાસુ શુષ્કકોટરવાસિનઃ [૧] કૃષ્ણાહ્યો
હિ જાયન્તે
- ૧૫ ભૂમિદાનં હરન્તિ યે ॥ [૪૨ ॥] સર્વેષામેવ દાનાનામેકજન્મૌનાગું ફલં [૧]
હાટકાક્ષિતિગૌરીનાં નૈકજન્માત્મકં ફલં ॥ [૪૩ ॥] સ્વદત્તાં પરદત્તાં વા યત્નાદ્-

ગ્રીજું પતરું : પહેલી વાજુ.

- ૫૬ ક્ષ નરાધિપ [૧] મહીમ્મહિમતા [૨] શ્રેષ્ઠ દાનાચ્છ્રેયોનુપાલનં ॥ [૪૪ ॥]
વર્હુ [મિ] જ્વૈસુષા મુક્તા રાજમિઃ સંકેરાદિમિઃ [૧] યસ્ય યસ્ય યદા ભૂમિસ્તસ્ય
[તસ્ય] તદા ફલ ॥ [૪૫ ॥] અભેરપત્યં
- ૫૭ પ્રથમં સુવર્ણં ભૂર્વૈષ્ણવી સૂર્યસુતાશ્ચ ગાવઃ [૧] લોકત્રયં તેન મવેદ્ધિ દત્તં
યદ્ધાધનં ગાશ્ચ મહીં ચ દદ્યાત્ ॥ [૪૬ ॥] યાતીહ દત્તાનિ પુરા નરેન્દ્રૈર્દા-
નાનિ ધર્મા-
- ૧૮ થ્યસ(શ) સ્કરાણિ [૧] નિર્માલ્યવાન્તપ્રતિમાનિ તાનિ કો નામ સાધુ ૨
પુનરાદદીત ॥ [૪૭ ॥] इति कमलदलाम्बुविन्दुलोलां श्रियमनुचिन्त्य
मनुष्यजीवितञ्च [૧] અતિ-

૧ પહેલાં કાર્યાં લખ્યું હતું પણ પાછળથી નકામું કરણીયા લખ્યું છે. ૨ વાંચો દ્વંશૈ ૩ વાંચો
રન્યૈ ૪ વાંચો ચંચલત્ર ને બદલે જલ ૫ વાંચો વિન્દુ ૬ આ ત વધારાનો છે. ૭ પ્રથમ જા ક્રીતયો હતો પણ
પાછળથી વચલો જા ક્રીટો કાઢીનાખ્યો છે. ૮ વાંચો ઘટ્ટ ૯ વાંચો ગતા ૧૦ વાંચો લામ્બુવિન્દુ

નોંધ—આજ રાજાનાં નવસારીનાં પતરાં જ. બો. બ્રે. રો. એ. સો. વો. ૨૦ પા. ૧૪૨ મે ડા. ડી. આર. લાંડારદરે પ્રસિદ્ધ કર્યા છે તેમાં શ્લો. ૨થી—૨૧ ૨૩, ૨૪, અને ૨૬ થી ૩૮ નો તરબુતો આપેલ છે. શ્લો. ૩૫ ની પહેલી બે પંક્તિ તેને યેઠી નથી તેનો હજીપણ તરબુતો થઈ શક્યો નથી. શ્લો. ૩૬ અને ૪૦ નો હુદ્દો ઇ. એ. વો. ૧૪ પા. ૨૦૧-૨ ઉપર તરબુતો કર્યો છે.

શ્લો. ૧ ભગવાન જિનેન્દ્રનું નિત્ય, સંપૂર્ણ રીતે સમજાય તેવું, નયના પ્રમાણ વાળું, સર્વદા ઐશ્વર્યનું ધામ, ખરાબ માર્ગના આશ્રયનો નિષેધ કરનારું, લગ્ય અને વશવર્તી મનવાળા મનુષ્યને પ્રસન્નતા આપનારું શાસન જય પામે છે.

શ્લો. ૨૨ ચન્દ્રકિરણોના સમૂહ જેવી જેની (ધ્રુવની) શ્વેત કીર્તિ (મેરૂ) પર્વતના શિખર પર યેઠેલી વિદ્યાધરીઓનાં ટાળાંઓથી ઉત્સાહપૂર્વક ગવાય છે.

શ્લો. ૨૫ એ (ધ્રુવ) એકલોજ આંહિ (આ દુનિયામાં) પરમેશ્વર (૧ ચક્રવર્તિ નૃપતિ; ૨ શંકર ભગવાન) સ્વરૂપે અવતર્યો છે; કેમકે તેણે (૧ શિવ નામના રાજાએ ૨ ઉંચા વૃષભ-ધ્વજને અને ભસ્મને પોતાનાં કરી લીધાં છે એવા શિવે) વૃશાંકના પરિવાર અને સમૃદ્ધિને પોતાનાં કરી લીધાં છે; તે પોતાના મજબૂત અને ઉંચા કિલ્લાઓની પુરતી સંભાળ લેવાને ટેવાએલો હતો. (કેમકે શ્રી શંકર ભગવાન ઔદાર્યના સત્વરૂપ (પોતાની પત્ની) દુર્ગાને આજીવણે અને અલંકારથી વારંવાર શણગારવાની ટેવવાળા હતા); અને ગાંગકુળના એક અગ્રણી રાજાને કેઢ કરવાથી અથવા (તેનાં સૈન્યોએ) ગંગા નદીના વહેતા પ્રવાહને અડચણ કરવાથી એની કીર્તિ વધી છે (અથવા ગંગા નદીના સતત વહેતા પ્રવાહને વારંવાર અડચણ કરવાથી જેણે પોતાની કીર્તિ વધારી છે—ગંગા નદી જ્યારે શંકર ભગવાનની જટામાં ગુંગળાઈ જઈને અદૃશ્ય થયાં હતાં ત્યારે)

પં ૪૨—૪૮. અને હવે રાજા શ્રી કર્ણરાજ અથવા સુવર્ણ વર્ષ જેમને બધાં (પાંચ) વાઘોનો ઉપયોગ સાધ્ય છે અને જે મોટા મોટા ખંડીયા રાજાઓના સ્વામી છે અને સંપૂર્ણ સ્વાસ્થ્યવાળા તેઓ સઘળા રાષ્ટ્રપતિઓને, વિશયપતિઓને, ગ્રામપતિઓને, ગ્રામકૂટોને, સુકૃતો અને નિયુકતોને, ગ્રામના મૂળ વસાહતિઓના વડાઓના મુખ્ય અધિકારીઓને અને લાગતાવળગતા બીજા અધિકારીઓને આજ્ઞા કરે છે કે તમને જાણ થાય કે મારી અને મારાં માતૃપિતાની કીર્તિ અને પુણ્યની વૃદ્ધિ માટે—પવિત્ર વંકિકાના તીર ઉપર વિજયાંકિત છાવણીમાં હું રહેતો હતો તે વખતે—અબાપાટક ગામની ઉત્તરે આવેલ ઢાથુના કુવાવાળું હિરણ્યયોગના નામનું ખેતર મેં દાનમાં આપેલું છે. તે શ્રી નાગસારિકાની સાથે સંકળાયેલું છે. તેની સીમાઓ નીચે પ્રમાણે છે—પૂર્વે શ્રીધરના કુવાવાળું ખેતર, દક્ષિણે એક બેઠેલીયું, પશ્ચિમે મહા નદી પૂરાની અને ઉત્તરે સમ્બપુરનો (સાવર્જનિક) કુવો. આ ખેતર મેં મદલવાદિના શિષ્ય શ્રી સુમતિના શિષ્ય પ્રતાપી આચાર્ય અપરાજિતને આપેલું છે. મદલવાદી મૂલસંઘની ચાર શાખાઓમાંની સેનસંઘનો અનુયાયી હતો. મેં તે દૈનિક પૂજા, વૈશ્વદેવ, તથા શ્રી નાગસારિકાની હદમાં આવેલા અરહતના મંદિરને જોડાયેલી અને સંબપુરના આજીવણ રૂપ મઠની દુરસ્તી તથા તેમાં સુધારાવધારા કરવાના આશયથી આપેલું છે.

પં ૪૮—૫૩. આ પ્રમાણે સીમાઓથી નિર્ણીત આ ખેતર સ્નાનથી શુદ્ધ થઇને શક સંવત્સરા ૭૪૩ મા વર્ષની વૈશાખી પૂર્ણિમાને દિવસે હાથમાં જળ રેડીને શિષ્યોની પરંપરાને સૂર્ય, પૃથ્વી, સાગરો, નદીઓ અને પર્વતોનું અસ્તિત્વ હોય ત્યાં સુધી, ધાન્ય તથા સુવર્ણના સ્વરૂપમાં તેની ઉપજ (મહેસુલ) ભોગવવાના હક સાથે, ઠાથની અને કામચલાઉ સૈનિકોના

પ્રવેશથી પડતાં દુઃખોથી તથા સર્વ રાજકીય અમલદારોની દુષ્પ્રવૃત્તિથી મુક્ત રાખીને લોગવટાને માટે મેં આપ્યું છે. ત્યાં સુધી જેનું આચાર્ય યોગ્ય રહેલીકરણી રાખીને આ ખેતરનો લોગવટો કરે અગર કરાવે, ખેડે અગર ખેડાવે અગર તે અથવા તેના વારસો ખીજાને હસ્તક સોંપે ત્યાં સુધી કેાઇએ પણ તેમાં હસ્તક કરવી નહિ. તેવી જ રીતે લવિધ્યના રાજાઓએ પણ તેઓ અમારા કુળના હોય કે ન હોય તેા પણ પોતે આપેલાં દાનોની જ માફક તેને ગણીને તેનું રક્ષણ કરવાનું છે. તેમણે હંમેશાં યાદ રાખવું કે સમૃદ્ધિ સૌદામિનીની માફક ક્ષણભંગુર છે અને ભૂમિદાનનું પુણ્ય સર્વ રાજાઓને સરખે હિસ્સે મળે છે અને જીવન ધાસની અણી ઉપર રહેલા જલખિન્દુ જેવું અસ્થિર છે. અજ્ઞાનરૂપી અંધકારના પડદાથી પોતાનું મન આમ્હાદિત થવાથી જે કેાઈ તે જમીન છિનવી લેશે અગર તે કાર્યમાં મદદ કરશે તે પાંચ પ્રધાન પાપો તથા પાંચ ગૌણ પાપોનો કરનાર થશે. અને વેદોની રચના કરનાર ભગવાન વ્યાસે કહ્યું છે તેમ—

(આંહિ આ પછી પ્રચલિત શાપના શ્લોકો આવે છે)

પં. ૫૯-૬૨ આ ખતને સ્વયં વપાઈયું છે એવા દાતા પોતાના હસ્તાક્ષરમાં પોતાનો અક્ષિપ્રાય જલુાવે છે કે આ (કેાતરણી) મૂળ લેખ પ્રમાણે ભરાબર છે. આ ગાડું પોતાનું જ, ઇન્દ્રરાજના પુત્ર શ્રી કંકરુરાજનું જ ખત છે. આ ખતનો સુતસદો મેં દુર્ગલદ્દના પુત્ર, ઉચ્ચ કુળના સુખ્ય પરરાષ્ટ્રમંત્રી નારાયણે લખેલો છે.

શ્લો. ૪૯ પાપનો વિરરકાર કરનાર અને ખીજાં પાખંડોનો, વજ્ર પર્વતોનો નાશ કરે છે તેવો નારા કરવામાં સફળ થાય છે તેવું જિનશાસન સર્વદા વિજયી થાય.

શ્લો. ૫૦ જિને ઉપદેશેલો ધર્મ જયશાળી છે, છએ જાતનાં જીવન્ત પ્રાણીઓ તરફ સર્વદા દયાળુ છે અને દુનિયાના ખીજા સર્વ ધર્મોના સુકુટમણિ તરીકે પ્રકાશે છે.

કક્ષે સુવર્ણવર્ષનું બ્રાહ્મણપદ્ધતિનું દાનપત્ર^૧

શક સંવત્ ૭૪૬ વૈશાખ સુદિ ૧૫

ઉપર સીલવાળી ગોળ કડીથી જોડાયેલાં આ ત્રણ પતરાંઓ વડોદરાના રહીશ પાસેથી અરીદવામાં આવ્યાં હતાં અને હાલ તે ઓરીએન્ટલ ઇન્સ્ટીટ્યુટના પુસ્તકાલયમાં સાચવી રાખેલાં છે. ગુજરાત શાખાના કક્ષે સુવર્ણવર્ષનાં અગ્રસિદ્ધ દાનપત્રો પૈકીનું આ એક છે અને તે 'મુંબઈ ઇલાકા માટે નહીં પણ વડોદરા રાજ્ય માટે ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ અતિ ઉપયોગી દાનપત્ર છે.' આ અને બીજાં આ રાજાનાં દાનપત્રોમાં દાનમાં આપેલી જમીન તથા ગામડાંઓ વડોદરા રાજ્યની સરહદમાં આવેલાં છે અને તેમાંનાં કેટલાંક ગ્રામીન નામો અત્યારનાં ગામડાં સાથે સરખાવી શકાય છે.

પતરાં ૧૧ ઈંચ લાંબાં, ૮ ઈંચ પહોળાં અને આશરે ૬ ઈંચ જડાં છે અને લખાણનાં રક્ષણ માટે કોર જડી રાખેલી છે. ત્રણે પતરાંને ઉપરના ભાગમાં વચમાં કાંણું પાડેલ છે જેમાં ૬ ઈંચ જડી અને ૪૨ ઈંચ વ્યાસની કડી પરિવેલ છે. પતરાં અને લખાણ સુરક્ષિત છે અને અક્ષરો સ્પષ્ટરીતે કોતરવામાં આવેલ છે. પહેલા અને ત્રીજા પતરાની એકજ બાજુએ અને બીજા પતરાની બન્ને બાજુએ લેખ કોતરેલ છે. વલણીનાં પતરાંઓમાં હોય છે તેવીજ લિપિ આ પતરાંમાં છે. લાખા અથવા ઇતિ સુધી સંસ્કૃત છે. શરૂવાતનું ચિહ્ન, પંક્તિ પર થી ૬૮ સુધીમાંના દાનવિભાગ અને પંક્તિ ૭૭ થી ૮૦ સુધીના અંતનો ભાગ સિવાય આખો લેખ પદ્યમાં છે. રાજા સુવર્ણવર્ષની તેમજ શ્રીમાન અમોઘવર્ષની સહીઓ જુદી લિપિમાં છે. અને તે ઉત્તર કરતાં દક્ષિણની લિપિને વધુ મળતી આવે છે. આમાંના કેટલાક શ્લોકો ગુજરાત શાખાના રાજા કક્ષે ૧ લાના નવસારીના દાનપત્રમાં^૨ અને ગુજરાત શાખાના રાજા ગોવિંદના કાવીના દાનપત્રમાં^૩ આવેલા છે. સીલ અને પતરાંનો તોલ ૬ રતલ છે.

જોડણી સંબંધી નીચેની વિશિષ્ટતા નોંધવા જેવી છે. (૧) અનુસ્વારને બદલે કંકરધાની અનુનાસિકનો ઉપયોગ (૨) વ ની પહેલાં બધી જગ્યાએ વિસર્જનો સ કરી નાંખેલ છે. (૩) ય અને ષ પહેલાં દ અને ઘ ને બેવડા લખ્યા છે. (૪) વિસર્ગ પછી ક આવે ત્યારે તેને જિહ્વામૂલીય લખ્યો છે.

ખેતાલીસ ગામડાંના માહિયક વિષયમાં આવેલું બ્રાહ્મણ પદ્ધતિકા ગામ દાનમાં આપ્યું તેનો નોંધ આ પતરામાં કરેલ છે. તેની ઉત્તરે કવલોઇકા, દક્ષિણે લિમ્બવલ્લિ, પૂર્વે નાખડ અને પશ્ચિમે ધાડિયખ નામનાં ગામડાં આવેલાં છે. દાનની તિથિ વિગેરે નીચે સુજ્ઞ છે. શક સંવત્ ૭૪૬ ના વૈશાખ માસની પૂર્ણિમા જેને મહાવૈશાખપર્વન નામ આપેલ છે. તે દિવસે ઇ. સ. ની ૮૨૪ ની સાલ ૧૭ મી એપ્રિલ અને રવિવાર હોવાં જોઈએ. દ્રવઃ દુર્ગરાજ છે અને લેખક સાંધિવિમલ્લિક એટલે કે લડાઈ તથા સુલેહ ખાતાનો અમલદાર નારાયણ છે. શ્રી જગત્તુંગદેવના પુત્ર શ્રીમાનૂ રાજા અમોઘવર્ષદેવે આ દાનને સંમતિ આપી છે. અંતમાં દાવા કક્ષરાજની તેમજ અધિપતિ અમોઘવર્ષની સહી છે.

રાષ્ટ્રકૂટની ગુજરાત શાખાના ઇન્દ્રના પુત્ર કર્ક સુવર્ણવર્ષના રાજ્યમાં આ દાન અપાયું છે. ગોવિંદ ૩ બાબા ભાઈ ઇન્દ્રરાજને, લાટ દેશ કે જે તેને ગોવિંદ આપ્યો હતો તેના રાજ તરીકે વર્ણવ્યો છે. યુક્તરની માન્યતા અનુસાર લાટ તે મધ્ય અને દક્ષિણ ગુજરાતના બનેલા છે, એટલે કે મહી અને કાંકણ વચ્ચેના પ્રદેશ સમજાય છે, પરંતુ કાવી અને વડોદરાના લેખોમાં આપેલાં સ્થળો ઉપરથી એમ નિશ્ચય ઉપર આવેલ કે લાટની સહીમાં લાટનો વિસ્તાર વિશેષ સંકુચિત હતો. પણ નવસારીનાં પતરાં ઉપરથી આપણી ખાતરી થાય છે કે ગુજરાત શાખાના રાષ્ટ્રકૂટો ઉત્તરમાં મહી અને દક્ષિણમાં નર્મદા વચ્ચેના પ્રદેશ ઉપર રાજ્ય કરતા હતા.

ઇન્દ્રરાજને કર્કરાજ અને ગોવિંદરાજ નામે બે પુત્રો હતા. કર્કે ઘણાં ભૂમિદાન કરેલાં હતાં અને તેમાંનાં આ સહિત ચાર દાનપત્રો બાંધવામાં આવ્યાં છે. વડોદરાનાં, નવસારીનાં સુરતનાં અને આ જેને આપણે વ્રાહ્મણપલ્લિનાં પત્રાં તરીકે ઓળખાવીશું તે બધાંની સાલ અનુક્રમે શકે ૭૩૪, ૭૩૮, ૭૪૩, અને ૭૪૬ છે. તેટલા માટે એમ જણાય છે કે કર્કે ૭૩૪ પહેલાં થોડા સમયે ગાદી ઉપર આવ્યો હતો અને ૭૪૬ અગર ત્યાર બાદ થોડા સમય સુધી તેણે રાજ્ય કર્યું હતું. પણ ઉપરનાં દાનપત્રો ઉપરથી કર્કે તે સમય દરમિયાન શાન્તિથી અને સતત રાજ્ય કર્યું હોય, એમ અનુમાન બાંધી શકાય નહીં; કારણ કે શ. ૭૩૫ માં તેના નાના ભાઈ ગોવિંદ રાજે ભૂપાલપદે હોધને વડોદરા પાસેનું ગામડું દાનમાં આપ્યાનો નોંધ છે. તે ઉપરથી એમ માની શકાય કે તે વર્ષમાં તે મધ્ય ગુજરાતમાં રાજ્ય કરતો હતો. ગોવિંદરાજનું બીજું દાનપત્ર શ. ૭૪૬ નું એટલે ૧૪ વર્ષ પછીનું છે. આ ગુંચવાડાનો નિકાલ હજી કોઈ પણ ગુજરાતના ઇતિહાસલેખકે કર્યો નથી અને કર્કના આ છેવટનાં દાનપત્રથી આ પ્રશ્ન બારીકીથી તપાસવાની જરૂરીયાત ઉભી થાય છે.

આ અપૂર્વ સ્થિતિના બે પુલાસા રજૂ કરી શકાય. ગુજરાત શાખાના રાષ્ટ્રકૂટના ઘણાં લેખોમાં હકીકત આપેલ છે કે માન્યખેટના રાષ્ટ્રકૂટોનું રાજ્ય પ્રતિસ્પર્ધી પાસેથી પાછું મેળવીને કર્કે ખરા હકદાર અમોઘવર્ષને સોંપ્યું. આ બનાવ શ. ૭૩૬ (ઈ. સ. ૮૧૪)^૧ લગભગમાં બન્યો હોયો જોઈએ; કારણ કે શ. ૭૩૮ ના દાનપત્રમાં 'અમોઘવર્ષનું નામ પહેલી વાર આવે છે. કર્કે જે ગુજરાત ઉપર રાજ્ય કરતો હતો તેને કુદરતી રીતે અમોઘવર્ષને મદદ કરવા જવું પડ્યું અને સંભવ છે કે પોતાની ગેરહાજરીમાં પોતાના નાના ભાઈને ગુજરાતનું રાજ્ય ભળાવતો ગયો હોય. તે થોડા સમય બાદ પાછો ફર્યો હોય અને ૭૩૮ નું તેનું બીજું દાનપત્ર મળે છે. શ. ૭૩૫ અને ૭૪૬ માં આપેલાં દાનપત્રો ઉપરથી ગોવિંદરાજની પોતાની મોટાભાઈ તરફની ભક્તિ અને વફાદારીનો ખ્યાલ આવે છે.^૨

આ ગુંચવાડાનો બીજી રીતે નિકાલ કરવામાં એવી કલ્પના થાય કે મોટાભાઈ બરાબર સ્થિતિસર થયો તે પહેલાં નાના ભાઈમાં વૈરભાવ ઉત્પન્ન થયો હોય અને સાહસિક મનુષ્યોની મદદ લઈને દગલખાળથી તેને પદભ્રષ્ટ કર્યો હોય. કર્કને તેથી મૂળ શાખાના માન્યખેટના રાષ્ટ્રકૂટોની

૧ ઈ. એ. વા. ૫ પા. ૧૪૫. ૨ જ. બા. એ. રા. એ. સો. વા. ૨૦ પા. ૧૪૦ પં. ૬૦-૬૧. ૩ ઇ. એ. વા. ૧૨ પા. ૧૫૬. ૪ જ. બા. એ. રા. એ. સો. વા. ૨૦ પા. ૧૩૧. ૫ એ. ઇ. વા. ૨૧ પા. ૧૩૩. ૬ તોરખેડેનાં પતરાં જુઓ. એ. ઇ. વા. ૩ પા. ૫૩. ૭ ગોવિંદરાજનાં કાવીનાં પતરાં ઈ. એ. વા. ૫ પા. ૧૪૪. ૮ જુઓ દાખલા તરીકે મુવરાજ પહેલાનું વડોદરાનું દાનપત્ર ઇ. એ. વા. ૧૪ પા. ૧૬૯. ૯ ઇ. એ. વા. ૧૪ પા. ૧૬૯ નિજવાહરેલે જિલ્લા યોગેશ્વરવર્ષમચિત્રાલ્લેખે ન્વચ ૧૦ રા. અષ્ટેકર આ. બનાવ ઈ. સ. ૮૧૭ અને ૮૨૧ ની વચ્ચેમાં બન્યાનું માને છે. ૧૧, ૧૨ નવસારીનાં પતરાં જ. બા. એ. રા. એ. સો. વા. ૨૦ પા. ૧૩૫. ૧૩ રા. અષ્ટેકર પણ તેજ અનુમાન બાંધે છે. પા. ૬૮.

મદદ લેવા દક્ષિણમાં જવું પડ્યું હોય. ત્યાં પોતાના કુટુંબીઓમાં હક્કદાર વારસ અમોઘવર્ષને ગાદી ત્ર આપવાની હીલચાલ ભેંઈ હોય અને કુદરતી રીતે વ્યાજબી હક્કદારને મદદ આપીને ગાદીએ તેણે બેસાર્યો હોય. બદલામાં અમોઘવર્ષ પાસેથી શુજરાતમાં ગાદી પચાવી પાઠનાર ગોવિંદરાજને હરાવવા માટે મદદ માગી હોય. વધુ વિગત ન મળે ત્યાં સુધી કાંઈ ચોક્કસ નિર્ણય ઉપર આવી શકાય નહીં અને ઉપરનાં બે અનુમાનમાંથી કયું ખરું છે તે ઇતિહાસના અભ્યાસીઓએ પોતપોતે તુલના કરી લેવી રહી.

કર્કે અને ગોવિંદ બન્ને ભાઇઓ એકી સાથે રાજ્ય કરતા એવી માન્યતા પણ સંભવતી નથી, કારણ તેમ હોય તો દાનપત્રમાં તે હકીકત આપેલી હોવી જોઈએ. બન્ને ભાઇઓએ વડોદરા પાસેની જમીન દાનમાં આપી છે અને વટપદ્રક ગામ દાનમાં અપાયાનું અગર સીમા તરીકે વર્ણવ્યાનું બન્નેનાં દાનપત્રોમાં બેવામાં આવે છે. શુજરાતના આવા બે નાના વિભાગ થઈ શકે, એ કદંબી શકાતું નથી.

કર્કેની અને અમોઘવર્ષની બન્નેની સહી આ દાનપત્રમાં છે તેના પ્રયોજન માટે ખાસ વિચાર કરવા જરૂરીયાત ઉભી થાય છે. કારણ માન્યખેટની મૂળ શાખા અને શુજરાત શાખા વચ્ચેના સંબંધ ઉપર તેનાથી અજવાળું પડે છે. શુજરાત શાખાના રાજ્યો હરમેશાં પોતાને મહાસામન્તાધિપતિ લખે છે અને કેટલેક ઠેકાણે લાટીય અથવા લાટેશ્વર મહુડલના રાજ તરીકે ઓળખાવે છે. પરંતુ સૌથી પ્રથમ આ લેખમાં સામન્ત અને મહારાજા બન્નેની સહી બેવામાં આવે છે. તે ઉપરથી એમ સમજી શકાય કે કર્કે અમોઘવર્ષને મહારાજા તરીકે સ્વીકારે છે. કર્કેના સહુથી પહેલા લેખમાં તેની પોતાની જ સહી છે (શ. સં. ૭૩૪). ત્યાર પછીના શ. ૭૩૮ અને ૭૪૩ માં પણ પોતાની જ સહી છે અને મહારાજા અમોઘવર્ષની સહી નથી. શ. ૭૩૫ ના તોરખેડના લેખમાં તેના ભાઇ ગોવિંદરાજ પોતાને જુવાલ લખે છે અને બુદ્ધવર્ષ કે જેને સીહરખખી બારગામ આપ્યાં હતાં તેને મહાસામન્ત લખ્યો છે. આમાં ગોવિંદ અગર કર્કેની તેમ જ મહારાજાની કોઇની સહી નથી. શ. ૭૩૪ થી ૭૪૬ સુધીમાં કોઇની સહી નથી અને ત્યારબાદ શ. ૭૪૬ માં બન્નેની સહી પહેલી વાર આવે છે તે હકીકત ધ્યાનમાં રાખવા જેવી છે. બીજા લેખોમાં મહારાજાઓનાં નામ આવે છે ખરાં, પણ તેમની સહી બેવામાં આવતી નથી.

શુજરાત શાખાના રાજ્યોનાં બધાં દાનપત્રો ભૌગોલિક દૃષ્ટિએ વડોદરા રાજ્ય માટે ખાસ ઉપયોગી છે, કારણ કે ઘણાંખરાં દાનમાં આપેલાં તેમજ વર્ણવેલાં ગામો વડોદરા રાજ્યની હદમાં આવેલાં છે. તેનાં બધાં સ્થળો ઓળખવાનો પ્રયાસ આ લેખમાં અરધાને ગણાય, તેથી આંહી માત્ર કર્કેના લેખોમાંનાં સ્થળો તપાસવામાં આવશે કે જેથી આગળની ભૂલો સુધરી જાય.

પહેલા (દાનપત્ર)માં વટપદ્રક અથવા વટપુર દાનમાં આપેલું છે. તે અંકેદૃક ચોરાશી ગામના વિષયમાં આવેલું હતું. અને તેની ઉત્તરે વગધાચ્છ, દક્ષિણે મહાસેનક તળાવ, પૂર્વે

૧ ઇ. એ. વો. ૧૨ પા. ૧૫૮ ૨ ઇ. એ. વો. ૩ પા. ૫૩. ૩ સુરતનાં દાનપત્રોમાંનાં સ્થળો હું ચર્ચિતો નથી, કારણ કે. અદેતેકર માને છે કે તે બધાં નવસારી મહાલમાં આવેલાં છે. પરંતુ કર્કેનું રાજ્ય મહી અને નર્મદા વચ્ચે હતું તેથી તે મત સ્વીકારી શકાય તેમ નથી. નવસારી માંત્ર કર્કેના તાણામાં હોવાનું તે લેખ સિવાય બીજા લેખોમાંથી જણાયું નથી. ડો. અદેતેકર નાગસારિકાને નવસારી માને છે અને પૂર્ણા નદીને પૂર્ણ માને છે અને વકિકકા નદીને વડકાની ખાદી માને છે, જે નવસારીથી દક્ષિણે ૩૦ માઇલ ઉપર આવેલી છે. નાગસારિકાપ્રતિવદ્ધ એટલે નાગસારિકાની પાસે આવેલું અગ્નિપાટક ગામને પૂર્ણાની બીજી બાજુએ ૫ માઇલ છેટે આવેલું આમદપુર માને છે; અને હાતા ૩૦ માઇલ ઉપર હોવા છતાં જેન આચાર્યને વાપી સા માટે આપી હતી તેનું કારણ કદંબી ચક્રાઈ નથી. ખર્ પૂછે તો તે બધાં સ્થળો માટે મને જાહ જ ચક્રાઈ રહે છે, જે કે હું તેનાથી વધુ સારી રીતે તેમને શોધી શકયા નથી. જુઓ એ. ઇ. વો. ૨૧ પા. ૧૩૩ [ડો. અદેતેકર કહે છે, કે શુજરાતમાં ખેતરો વાવના નામથી ઓળખાતાં અને દિરખપોઆદાસુ વાપી એ ખેતરનું નામ છે. તંત્રી]

જમ્બુવાવિકા અને પશ્ચિમે અંકોદૃક ગામડાં હતાં.^૧ વડોદરાના ઇતિહાસ માટે આ દાનપત્ર ઘણું પયોગી છે, કારણ તેમાં ગાયકવાડના રાજ્યની રાજધાની વડોદરાનો સંદર્ભ પ્રાચીન ઉલ્લેખ છે. ફલીટે અંકોદૃક અને જમ્બુવાવિકાને હાલનાં અંકુટ અને જમ્બુવા તરીકે ઓળખાવ્યાં છે. ડા. અલ્ટેકરે વગ્ધાચને હાલનું વાઘોડિઆ કહ્યું છે.^૨

નવસારીનાં પતરાંમાં^૩ જોટકમુકામેથી બે જૂદાં જૂદાં ગામડાં એક બ્રાહ્મણને દાનમાં આપ્યાનું લખ્યું છે. પહેલું મહી અને નર્મદા વચ્ચેના પ્રદેશમાં આવેલું શમીપદ્રક ગામ હતું, જેની ઉત્તરે ધાહદ્દ દક્ષિણે ચોરુન્ડક પૂર્વે ગોલિકા અને પશ્ચિમે ભર્યાણક ગામે હતાં. ચોરુન્ડકને ચોરુન્ડ તરીકે, ભર્યાણકને ભર્યાના તરીકે અને ધાહદ્દને કરજણ તાલુકાના ધાવટ તરીકે ઓળખાવ્યાં છે. આ ત્રણ ગામડાં ત્રણ સરહદ ઉપર કદપીએ તો તેની વચમાં એવાં કોઈ પણ ગામડાં નથી કે જેને શમીપદ્રક અથવા ગોલિકા તરીકે ઓળખાવી શકાય. ડા. ભાંડારકરે શમીપદ્રકને સોન્દાર્ન કહ્યું છે, પણ તે ભરોંસાપાત્ર નથી.

દાનમાં આપેલું બીજું ગામડું મંકણિકા પ્રાંતમાંનું સમ્બન્ધી નામે છે. તેની ઉત્તરે કાષ્ઠામણ્ડપ, દક્ષિણે બ્રાહ્મણપલ્લિકા, પૂર્વે સમ્બોડક અને પશ્ચિમે કરંજવસહિકા નામનાં ગામડાં આવેલાં છે. ડા. ભાંડારકર સમ્બોડકને સમ્બોડ અને કાષ્ઠામંડપને માંડવા માને છે પણ બન્ને જોટાં લાગે છે. કારણ કે તે જગ્યાઓને અંકલેશ્વર તાલુકામાં નહીં પણ સંખેડા તાલુકામાં શોધવી જોઈએ. મંકણિકા ને માંકણી, સમ્બન્ધીને સમધી, કાષ્ઠામણ્ડપને કાઠમાણ્ડવા અને બ્રાહ્મણ પલ્લિકાને બામ્બેલી તરીકે ઓળખવાં જોઈએ. તે બધાં સંખેડા તાલુકામાં આવેલાં છે.

આ લેખમાં આપેલાં સ્થળો પૈકી બ્રાહ્મણપલ્લિકા તે મંકણિકા પરગણામાં આવેલા તે જ નામના ગામથી જુદું છે તે ધ્યાન રાખવું જોઈએ, કારણ કે આ ગામડું માહીવક પરગણામાં છે. કવલોધકાનું કોઇલી અગર કોયલી અપભ્રંશ થાય અને વડોદરા તાલુકામાં તે નામનું ગામડું છે. કોઇલીથી નીકળી દક્ષિણમાં જતાં બામણગામ નામનું ગામડું આ બ્રાહ્મણપલ્લિકા હોવા સંભવ છે. બીજાં ગામે ઓળખી શકાતાં નથી. ૪

૧ ઈ. એ. એ. ૧૨ પા. ૧૬૪. ૨ સુવર્ણવર્ણનનાં પ્રાચીન ગામડાં અને સોદેરા. પા. ૩૭. ૩ જ. એ. એ. એ. સો. એ. ૨૦ પા. ૧૪૭. ૪ આ બધાં ગામે બેસારવામાં વડોદરા રાજ્યના સર્વે અને સોલંકેટ સુપરીન્ટેન્ડન્ટ મી. વી. વાય. હસાલકર દરફી ધણી મદદ મળી છે.

અક્ષરાન્તર

પહેલું પત્રું

- ૧ ઔં સ વોવ્યાદ્વેષસા ધામ યન્નાભિકમલકૃતં । હરશ્ચ યસ્ય કાન્તેન્દુકલયા
કમલકૃતં ॥ [૧] આસીદ્વિપત્તિમિ-
- ૨ રમુદસમણ્ડલાગ્રો ધ્વસ્તિજયજામિમુલો રણશર્વરીપુ । ભૂપઃ શુચિર્વિધુરિવાસ્ત
(ઇ) દિગન્તકીર્તિર્ગોવિન્દરાજ-
- ૩ ઇતિ રાજસુ રાજસિદ્ધઃ (સિંહઃ) ॥ [૨] દૃષ્ટ્વા ચમૂમમિમુલ્લીં સુમદાદૃહાસામુ-
ન્નામિતં સપદિ યેન રણેપુ નિત્યં ।
- ૪ દદ્યાધરેણ દધતા ઝુકુટિં લલાટે સ્વદ્ગં કુલં ચ હૃદયં ચ નિજં ચ સત્ત્વં ॥ [૩]
સ્વદ્ગં કરામ્રાન્મુલ્લતશ્ચ શૌભા મા-
- ૫ નો મનસ્તઃ સમમેવ યસ્ય । મહાહવે નામ નિશમ્ય સઘસ્યં રિપુણાં વિગલત્ય-
કાળે ॥ [૪] તસ્યાત્મ-
- ૬ જો જગતિ વિશ્રુતદીર્ધકીર્તિરાર્તીર્તિહારિહરિવિક્રમધામધારી । ભૂપલિવિદ્ય[૫]
નૃપાનુક્રુતિ કૃતઃ શ્રીકર્કરા-
- ૭ જ ઇતિ ગોત્રમણિર્વ્યભૂ ॥ [૫] તસ્ય પ્રમિલ્લકરટચ્ચ્યુતદાનદન્તિ । દૈન્ત-
પ્રહારસ્તિરોલ્લિખિતાંસપોઠઃ ।
- ૮ ક્ષમાપઃ ક્ષિતૌ ક્ષાપિતથશુરમૂતનૂજઃ સદ્રાઘૂકૂટકનકાદિરિવેન્દ્રરાજઃ ॥ [૬]
તસ્યોપાર્જિતમહસસ્ત-
- ૯ નયશ્ચતુ[૬]દધિવલયમાલિન્યા[:] । મોક્તા મુઘઃ શતક્રતુસદૃશઃ શ્રીદન્તિ-
દુર્ગરાજોભૂત ॥ [૭] કાંચીશકેરલનરાધિપચોલ-
- ૧૦ પાણ્ડ્યશ્રાંદર્પવજ્રટાવિમેદવિધાનદક્ષં । કાર્ણાટક બલમચિન્ત્યમજેયમન્યૈર્ભૃત્યૈક્લિ-
દ્ધિરપિ યઃ સહસા જિ—
- ૧૧ ગાય ॥ [૮] અન્નુવિમ્બમગૃહીતનિશાતશસ્ત્રમશ્રાન્તમપ્રતિહતાન્નમપેતયત્નં । યો
વલ્લભં સપદિ દણ્ડ-
- ૧૨ વલેન જિત્વા રાજાધિરાજપરમેશ્વરતામવાપ ॥ [૯] આસતોઽવિપુલોષ [૫] લાવલિલ-
સલ્લોલોર્મિમાલજલાદા-
- ૧૩ પ્રાલેયકર્ણકિતામલશિલાજાલાતુષારાચર્ણ [૧] । દાપૂર્વાપરવારિવાશિપુલિનપ્રાન્ત-
પ્રસિદ્ધાવધેયૈનેયં જ-
- ૧૪ ગતી સ્વવિક્રમવલેનૈકાતપત્રીકૃતા ॥ [૧૦] તસ્મિન્દિવમ્પ્રયાતે વલ્લભરાજે
ક્ષત્રપ્રજાવાધઃ । શ્રીકર્કરાજસુ-

- १५ नुर्महीपतिः श्रीकृष्णराजोमूत् ॥ [११] यस्य स्वभुजपराक्रमनिःशेषोत्सा-
दितारिदिवक्चकं । कृष्णस्येवाकृष्णं
१६ चरितं श्रीकृष्णराजःस्य ॥ [१२] शुभतुङ्गतुङ्गतरागप्रवृद्धरेणुर्द्धवरुद्धरविकिरणं ।
ग्रीष्मेपि नमो निखि-
१७ लं प्रावृट्कालायते स्पष्टं ॥ [१३] दीनानाथप्रणयिषु यथेष्टचेष्टं समीहित-
मजस्र[-]तत्क्षणम-
१८ कालवर्षो वर्षति सर्वार्त्तिनिर्व्वपणं ॥ [१४] राहपमात्मभुजजातबलाबलेप-
माजौ विजित्य निशितासिल-
१९ तामहारे [१] पालिध्वजावलिशुभामचिरेण यो हि राजाधिराजपरमेश्वरतां
ततान ॥ [१५] क्रोधादुत्सातस-
२० द्गप्रसूततु(रु)चिचयैवमासमानं समन्तादाजाबुद्धुचैरिप्रकटगजघटाटोपसंक्षोभदक्षं ।
२१ शौर्यं त्यक्त्वा रिवर्गो भयचकितवपुष्कपि दृष्टुं सद्यो दर्पाध्मातारिचक्रक्षय-
करमत(ग)

पतरं बीजं—पहेली बाजु

- २२ मयस्य दोर्दण्डरुपं ॥ [१६] पाता यश्चतुस्त्रुराशिरशनालङ्कारमाजो भुवख-
प्याध्यापिकृतद्विजामरमु(गु)रुप्राज्याज्य-
२३ पूजोदरो । दातामानमृदमणीर्भु(गुं)णवतां योसौ श्रियो बलमो भोक्तुं स्वर्ग-
फलानि भूरितपसां स्थानं
२४ जता(गा)मामरं ॥ [१७] येन श्वेतातपत्रप्रहतरविकरघ्राततापात्सलीलं
जन्मे(मे)नासीरधूलीषवलितशिरसा
२५ बलमाख्यः सदाजौ । श्रीमद्गोविन्दराजो जितजगदहितसैणवैधव्यदक्षस्तस्या-
सीत्सुनुरेकः क्षण-
२६ रणदलितारातिमचमकुम्भः ॥ [१८] तस्यानुजः श्रीध्रुवराजनामा महानुभावो-
प्रहृतप्रतापप्रसाधि-
२७ ताशेषनरेन्द्रचक्रः क्रमेण बालार्कवपुर्व्वमूव ॥ [१९] जाते यत्र च राष्ट्रकूट-
तिलके सद्गुप-
२८ चुडामणौ शुर्वी तुष्टिरथाखिलस्य जगतः सुत्वामिनि प्रत्यहं [१] सत्यं सत्य-
मिति प्रशासति स-
२९ ति क्षमासमुद्रान्तिकामासीद्धर्मपरे गुणामृतनिधौ सत्यव्रताधिष्ठिते ॥ [२०]
दृष्टोन्वहं योर्त्थिज-
३० नाय सर्वं सर्वस्वमानन्दितबन्धुवर्गं प्रादात्परुष्टो हरतिस्म वेता(गा)त्प्राणान्यम-

- ૩૧ સ્યાપિ નિતાન્તવીર્યઃ ॥ [૨૧] રક્ષતા યેન નિઃશેષં ચતુરમ્ભોધિસંયુતં ।
રાજ્યન્ધર્મ્મેણ લોકાનાં
- ૩૨ કૃતાં હૃદિ પરા હૃદિ ॥ [૨૨] તસ્યાત્મજો જગતિ સપ્રથિતોરુકીર્તિર્ગોવિ-
ન્દરાજ ઇતિ ગોત્રલ્લા-
- ૩૩ મમૂત [૧] સ્ત્યાગી પરાક્રમઘનપ્રકટપતાપસન્તાપિતાહિતજનો જનવલ્લભોમૂત ॥
[૨૩] પૃથ્વી-
- ૩૪ વલ્લમ ઇતિ ચ પ્રથિતં યસ્યાપરં જગતિ નામ [૧] યશ્ચ ચતુરુધિસીમામેકો
વસુધાં વશે ય(ચ)-
- ૩૫ કે ॥ [૨૪] ઇકોપ્યનેકરુપો યો દદશે મેદવાદિભિરિવાત્મા । પરવલ્લજલ-
ધિમપારન્તરન્સ્વદોઢર્મ્યાં
- ૩૬ રણે રિપુભિઃ [૨૫] ઇકો નિર્દેતિરહં ગૃહીતશસ્ત્રા ઇમે પરે બહવો [૧] યો
નૈવંવિઘમકરોચ્ચિત્તં સ્વમેપિ
- ૩૭ કિમુતાજૌ ॥ [૨૬] રાજ્યામિષેકકલશૈરમિષિચ્ય દત્તાં રાજાધિરાજપરમેશ્વરતાં
સ્વપિત્રા । અન્યૈ-
- ૩૮ મ્મહાનૃપતિઃ [મિ] ર્વહુભિઃ સમેત્ય સ્તમ્માદિભિર્બુજવલાદવલુપ્યમાનાં ॥ [૨૭]
ઇકોનેકનરેન્દ્રવૃન્દ-
- ૩૯ સહિતાન્યસ્તાનસમસ્તાનપિ પ્રોત્સાતાસિલતાપહારવિધુરાન્વધ્વા મહાસંયુગે ।
લક્ષ્મીમપ્ય ચ-
- ૪૦ હાં ચકાર વિલસત્સન્ધામરગ્રાહિણી । સંસીદદ્ગુરુવિપ્રસજ્જનસુહૃદ્ગૂપ્તપ્રમોલ્યાં (મ્યાં)મુ-
- ૪૧ પિ (વિ) ॥ [૨૮] તત્પુત્રોત્ર ગતો(તે) નાકમાકમ્પિતરિપુત્રજે । શ્રીમહા-
રાજશર્વ્વાસ્થ્યઃ સ્વ્યાતો રાજામ-
- ૪૨ ચદ્રુપૈઃ ॥ [૨૯] અર્થિપુ યગાર્થતાં યઃ સમમીષ્ટફલાસિલબ્ધતોષેપુ [૧]
વૃદ્ધિ નિનાય પપૈ-

પતરં ધીજું બીજી ગાજુ

- ૪૩ રમામમોઘવર્ષામિધાનસ્ય ॥ [૩૦] રાજામૂત્તપિતૃવ્યો રિપુમવવિમવોદ્ભૂત્યમાવૈક-
હેતુર્લક્ષ્મીવાનિન્દ્રારાજો ગુ-
- ૪૪ ગિનૃપનિઃક્રાન્તશ્ચમત્કારકારી । રામાદન્યાન્ધુદસ્ય પ્રકટિતવિગયા યં નૃપા-
ન્સેવમાના રાજશ્રીરેવ ચક્રે
- ૪૫ સફલકવિજનોદ્ગીતતત્યસ્વમાવં ॥ [૩૧] નિર્બાણાવાસિવાના(૧) સહિતહિત-
જનોપાસ્યમાનાઃ સુવૃત્તં વૃત્તં જિ-
- ૪૬ ત્વાન્યરાજાં ચરિતમુદયવાન્સર્વ્વતો દિસકેમ્યઃ । ઇકાકી દૃષ્ટવૈરિસ્તલનકૃતિ
સદ્ગ્રાપિરાજ્યેશશંકુછાદી-

- ४७ यं मण्डलं यस्तपन इव निजस्वामिदत्तं ररक्ष ॥ [३२] यस्याहमात्रजयिनः
प्रियसाहसस्य क्षमापालवेषफ-
- ४८ लमेव बभूव सैन्यं । मुक्त्वा च सर्वभुवनेश्वरमादिदेवं नावन्दतान्यममरेष्वपि
यो मनस्वी ॥ [३३] श्रीकर्करा-
- ४९ ज इतिराक्षितराज्यमारः सारङ्गलस्य तनयो नयशालिशौर्य [१]^१ स्तस्यामव-
द्विभवनन्दितवन्धुसार्थः^२पार्थः
- ५० सदैव धनुषि प्रथमः शूचीनां ॥ [३४] दानेन मानेन सदाज्ञया वा शौर्येण
वीर्येण च कोऽपि भूपः [१]
- ५१ एतेन तुल्योऽस्ति न वेति कीर्तिः सकौतुका भ्राम्यति यस्य लोके ॥ [३५]
तेनेदमनिलविधुचञ्चलमालोक्य
- ५२ जीवितमसारं । क्षितिदानपरमपुण्यप्रवर्चितो घर्म्मदायोयं ॥ [३६] स च
समधिगताशेषमहा-
- ५३ शब्दमहासामन्ताधिपतिसुवर्णवर्षश्रीकर्कराजदेवः सर्वानिव यथा सम्बन्ध-
मानकात्रा-
- ५४ धृतिविषयपतिग्रामकूटायुक्तनियुक्तकाधिकारिकमहत्तरादीन्समनुदर्शयत्यस्तु
- ५५ वः संविदितं । यथा मया मातापित्रोरात्मनश्चैहिकामुष्मिकपुण्यशोमिवृद्धये ।
कङ्क्षिभरवा-
- ५६ स्तव्य ।^१ कौण्डिन्यसगोत्रा ।^२ वाजिसनेय सन्नसचारि ।^३ महुदामोदरमुत्त
नागकुमाराय ।^४ माहिषकद्विचत्वा-
- ५७ रिङ्शस्त्रतिवद्वन्नाम्नपेल्लिकाभिधानग्रामो । यस्याघाटनानि पूर्वतो ।^१ नावडग्रामो
दक्षिणतो लिक्खल्ली-
- ५८ नामाऽपरतो घाडियप्पनामा ग्रामः । उत्तरतःखलोइकामिधानग्रामः । एवमयं
चतुराघाटनोपलक्षितः
- ५९ सोद्विगः सपरिकरः सदण्डदशापराधः समूतवातप्रत्यायः सोत्पद्यमानविष्टिकः
सधान्यहिरण्य-
- ६० देयोचाटमटप्रवेश्यः सर्वराजकीयानामहस्तप्रक्षेपणीयः आचन्द्रार्कगणविक्षितिस-
रित्पर्वतसम-
- ६१ कालीनः पुत्रपौत्रान्वयक्रमोपमोत्य (ग्य)^१पूर्वप्रदत्तदेवब्रह्मदायरहितोभ्यन्तर-
सिद्ध्या शकनृपका-
- ६२ लातीतसंवत्सरशतेषु सप्तसु षट्चत्वारिंशदधिकेषु वैशालशुद्धपञ्चदश्यां ।^१ महा-
वैशाखपर्वणि

- ६३ ज्ञात्वाद्योद(त)कैतिसर्गेण । बालिचल्वैश्वदेवाग्निहोत्रातिथिपंचमहायज्ञक्रियो-
त्सर्पणार्थं प्रति-
- ६४ पादितो यतोस्योचितथा ब्रह्मदायस्थित्या भुंजतो भोजयत ऋषत ऋषयतः प्रति-
दिशतो

पतरं श्रीभुं

- ६५ वा न केनचित् परिपन्थना करणीया । तथागामिनृपतिभिरस्मद्वंश्यैरन्यैर्व्या-
सामान्यभूमिदानफलमवेत्य
- ६६ विद्युलोलान्यनित्यैश्चर्याणि तृणामलग्नजलचिन्दुचंचलं च जीवितमाकलय्य
स्वदायनिर्विशेषो-
- ६७ यमस्मदायोनुमन्तव्यः परिपालयितव्यश्च यश्चाज्ञानतिमिरपटलावृतमतिराच्छिन्वा-
दाच्छिद्य-
- ६८ मानकं वानुमोदेत । स पंचभिर्महापातकैरुपपातकैश्च संयुक्तः स्यादित्युक्तं च
भगवता वेद-
- ६९ व्यासेन व्यासेन । षष्टिवर्षसहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः [१] आच्छेत्वा
चामुमन्ता च तान्येव
- ७० नरके वसेत् । [१७] विन्ध्याटवीप्सो(प्व)तोयासु शुष्ककोटरघ(वा)
सिनः ऋष्णाहयो हि जायन्ते भूमिदानं हर-
- ७१ न्ति ये ॥ [३८] अमेरपत्यं प्रथमं सुवर्णं भूर्वेष्णवी सूर्यसूताश्च गावो(वः)
[१] लोकत्रयं तेन भवेद्धि दत्तं
- ७२ यः ऋञ्चनं गां च महीं च दद्यात् ॥ [३९] बहुभिर्बभूवुषा भुक्ता राजभिः
सगरादिभिर्व्य(मिः)य)स्य यस्य यदा भूमि-
- ७३ स्तस्य तस्य तदा फलं ॥ [४०] यानीह दत्तानि पुरा नरेन्द्रैर्दानानि
धर्मार्थयज्ञस्कराणि । निर्माल्य-
- ७४ वान्तप्रतिमानि तानि ।^१ को नाम साधुः पुनराददीत ॥ [४१] स्वदत्तां
परदत्तां वा यत्नाद्रक्ष न
- ७५ राषिष । महीं महिमतां श्रेष्ठ दानाच्छ्रेयोनुपात्तनं ॥ [४२] इति कमलदला-
म्बुविन्दुलोलां श्रि-
- ७६ यमनुचिन्त्य मनुष्यजीवितं च । अतिविमलमनोमिरात्मनीनैर्न हि पुत्रैः परकीर्त-
यो विलोप्याः [॥ ४३] इति ॥ दूतकोत्र श्रीदुर्गराजो (जः) । लिखितं
च सान्निविग्रहिकश्रीनारायणे-
- ७८ न ॥ मतम्मम श्रीजगत्पुण्ड्रदेवसुतस्य श्रीमदमोघवर्षदेवस्य यदु-
- ७९ परि लिखितं ॥ मतम्मम श्रीमदिन्द्रराजसुतस्य श्रीकर्कराजदेवस्य ।
- ८० यदुपरि लिखितमिति

રાષ્ટ્રકૂટની ગુજરાતની શાખાના ધ્રુવ ૨ જાનું નવું દાનપત્ર^૧

શક સં ૮૦૬

રાષ્ટ્રકૂટની ગુજરાતની શાખાના ધ્રુવ ૨ જાનું આ દાનપત્ર જે અહીં પ્રસિદ્ધ થાય છે તેના કથાંચે હવું સુધી ઉલ્લેખ થયો નથી. આ તામ્રપત્રો મુંબઈમાં સાંટાકુડમાં રહેતા મી. પ્રતાપરાય એમ. બારોટે પ્રો. ડી. આર ભાંડારકર મારફત મને મોકલ્યાં હતાં.

પતરાં ત્રણ છે, અને તે ૧૧.૮ ઇંચ લાંબાં અને ૮.૩ ઇંચ પહોળાં છે; જડાઈ. ૧ ઇંચ છે. અક્ષરોના રક્ષણ માટે પતરાંની કોર જરા નહીં અને ઉપડતી રાખેલી છે. પતરાંના ઉપરના ભાગમાં મધ્યમાં કોરથી ૩ ઇંચ નીચે કાણું છે, તેમાં પરોવેલી ઠીથી બધાં લેખાં રાખેલાં છે. કડી ૬ ઇંચ નહીં છે અને તેની અંદરની બાજુનો વ્યાસ ૨ ઇંચ છે. તેના છેડા રેવેલા છે અને તે ઉપર ૨ ઇંચ ઉંચી અને ૧૬ ઇંચ વ્યાસની સીલ છે. તેમાં જરા નીચે ઉતારેલી સપાટીમાં ૧ ઇંચ ઉંચાઈની આકૃતિ છે, જેના બન્ને હાથમાં સર્પો છે. રાષ્ટ્રકૂટોનાં બીજાં ઘણાં તામ્રપત્રોમાં હોય છે તે મુજબ આ આકૃતિ ગરૂડની માનવી જોઈએ. સીલ ઉપર કાંઈ લખેલ નથી.

પહેલું અને ત્રીજું પતરું અંદરની એક જ બાજુએ કોતરેલું છે, બ્યારે બીજું વચલું પતરું બન્ને બાજુએ કોતરેલું છે. આ આખું દાનપત્ર એક જ કારીગરે કોતર્યું લાગતું નથી. પહેલું પતરું, અને બીજાની પહેલી બાજુ એક કારીગરે કોતરેલાં છે. બીજા પતરામાં બે કે વધુ પંક્તિઓ છે, પણ તે કદાચ સ્થળસંકેતોને લીધે કોતરવી પડી હોય. બીજા પતરાની બીજી બાજુ, અને ત્રીજું પતરું કોઈ વંશારે ખરાબ કોતરનારે કોતરેલાં હોવાં જોઈએ.

પતરાં સુરક્ષિત છે અને બે કે કેટલેક ઠેકાણે અસુક અક્ષરો ભુંસાઈ ગયા છે, છતાં તે અટકળી શકાય છે. પતરાંની સપાટી સાફ કરેલ છે, છતાં કયાંક કયાંક ખાડા ખખડા છે, તેથી છાપમાં અક્ષર જેવા દેખાતા લીંટા ઉઠેલા છે: જેમ કે પં. ૨૬ ને અંતે પતરાંમાં મંચિતાસ્વરે સ્પષ્ટ છે, છતાં છાપમાં સ્વની કાળી બાજુએ ખાડા હોવાથી મંચિતાસ્વરે જેવું વંચાય છે. તેવી જ રીતે પં. ૩૬ અને ૩૮ માંના, પરંતુ ને મયા છાપમાં પરાં અને માયા વંચાય છે. પં. ૫૬ માં વિગુલ નો વિ તે વિ જેવો લાગે છે.

આ દાનપત્રમાં પ્રત્યેક અક્ષરનું કોતરકામ સ્પષ્ટ છે, પણ કોતરનાર અનઘડ હોવાને લીધે દરેક પંક્તિમાં ઘણી ભૂલો જોવામાં આવે છે. પં ૬૧ માં સૂર્યસુતાધ્રમગઃ ને બદલે સૂર્યસુતાશ્રમાવઃ કોઈ બલુકાર લાગ્યે જ કોતરે. તેથી પણ વધુ અશુદ્ધ પં. ૪૦ ના અંતમાં અને પં. ૪૧ ની શરૂઆતમાં છે. ત્યાં મગલ્લુદ્ધા ને બદલે મગલ્લુદ્ધા કોતરેલ છે. એમ કહી શકાય કે કોતરાવા આવેલી નકલ ખેદરકારીથી લખેલી હોવી જોઈએ અને કોતરનારે જેમ વાચ્યું તેમ કોતરી નાંખ્યું. કોતરાયા બાદ પણ સુધારવાની કોઈએ દરકાર લીધી નથી.

૯ ની સદીમાં ગુજરાતમાં બે લિપિ પ્રચલિત હતી. પહેલી મૂળ દેવનાગરી અને બીજી વલ્લભી લિપિમાંથી ઉતરી આવેલી. આ દાનપત્રની લિપિ પહેલી જાતની છે. કર્કસ અને ધ્રુવ ૧ લાનાં નવસારી^૨ અને વઠોદરાનાં^૩ દાનપત્રોમાં આપેલ છે તેમ આ દાનપત્રમાં પણ ધ્રુવ બીજાની સદી દક્ષિણ હિન્દની પ્રાચીન કેનેરીઝ લિપિમાં છે. આ બધાં પતરાંમાં દાવતાના લખેલા અક્ષરની આગેહુબ નકલ કરેલી છે, તેમાં કાંઈપણ શંકા નથી. તેથી ઇ. સ. ૮૮૪ સુધી રાષ્ટ્રકૂટની ગુજરાત શાખાના રાજાઓ ઉત્તરહિન્દ, ગુજરાત અગર મહારાષ્ટ્રમાં ચાલતી નહીં, પણ ઠણૂટકમાં ચાલતી લિપિમાં લખાણ જતાં, એમ ખાતરી થાય છે. માલખેડના રાષ્ટ્રકૂટોનું મૂળ સ્થાન ચાક્કસ કરવામાં આ હકીકત ઘણી ઉપયોગી છે. આ વંશનું મૂળ સ્થાન ક્લીટિ^૪ કલ્પના કરી હતી તેમ

^૧ એ. ઇ. વો. ૨૨. પા. ૬૪ એ. એસ. અંતેકર જનારસ. આ પતરાં પ્રિન્સ એફ વેલ્સ મુજિયમમાં સંગ્રહીત કરેલાં છે. ^૨ જ. બો. જો. રો. એ. સો. વો. ૨૦ પા. ૧૩૫. ૩ ઇ. એ. વો. ૧૨ પા. ૧૫૮ અને વો. ૧૪ પા. ૧૬૬. ^૪ ઇ. બો. વો. ૧ પા. ૨ પા. ૩૮૪ એ. ઇ. વો. ૭ પા. ૨૨૩-૬ માં તેણે આ અભિપ્રાય ઓળી દીધાં. તથા તેનું મુગરશાન લાહર હોવાનું સૂચન્યું છે.

ઉત્તર હિન્દમાં હોય, અગર મી. સી. વી. વૈદ્યાના અભિપ્રાય મુજબ મહારાષ્ટ્રમાં હોય તો ગુજરાત ઉપર રાજ્ય લાવનાર યુવરાજે ત્યાં એકાદ સદી રહ્યા બાદ દક્ષિણ હિન્દની પ્રાચીન કેનેરી લિપિ પોતાની માતૃલિપિ તરીકે શી રીતે માન્ય રાખતા હશે તે સમજી શકાતું નથી.^૨ એ વાત ખરી છે કે રાષ્ટ્રકૂટ રાજ્ય ઇ. સ. ૭૭૦ લગભગ ઠણાટક અને માધસેરના રાજ્ય પર્યંત વિસ્તાર પામેલું હતું; છતાં જો તે વંશનું મૂળ સ્થાન મહારાષ્ટ્ર અગર ઉત્તરહિન્દમાં હોત તો તે વંશના ગુજરાત ઉપર રાજ્ય કરવા મોકલેલા રાજાઓ, એક સદી જેટલા સમય સુધી ત્યાં રહ્યા બાદ પોતાની સહીમાં રજપૂતાના, મહારાષ્ટ્ર અગર ગુજરાતમાં ચાલતી લિપિ વાપરવાને બદલે છેક ઠણાટકમાં વપરાતી લિપિ વાપરત નહીં. અમાધવર્ષ પહેલાની બાલ્યાવસ્થા દરમીયાન લાંબા વખત સુધી માલખેડનું રાજ્ય કબ્જા ચલાવતો હતો. તેટલામાટે તે અને કદાચ તેના દીકરા ધ્રુવ ૧ લા ને માલખેડમાં ચાલતી જૂની કેનેરી લિપિ આવડતી હોય અને પોતાનાં દાનપત્રોમાં તે લિપિ વાપરી હોય, એ સંભવિત છે. પરંતુ આ દાનપત્રના સમયમાં ગુજરાતશાખાને માલખેડ સાથે કાંઈ પણ નિકટ સંબંધ હતો નહીં અને જો કેનેરી લિપિ આ રાજાઓની માતૃલિપિ હોત નહીં તો આટલી લાંબી મુદત ગુજરાતમાં રહ્યા બાદ ધ્રુવ ખીજાએ પોતાના આ દાનપત્રમાં જૂની કેનેરી લિપિ વાપરી હોત નહીં. બુદ્ધિભંડની પ્રભને પોતાની જિતની હકીકત બહાર કરવા જ્યુરાના લેખમાં, પ્રધાનવંશના રાજા કૃષ્ણ ૩ બાદ કેનેરી લિપિ અને ભાષા વાપરી છે, તે ઉપરથી પણ એમ જણાય છે કે માલખેડના રાષ્ટ્રકૂટ રાજાઓનું મૂળ સ્થાન મહારાષ્ટ્ર, તેલંગણ અગર ઉત્તરહિન્દ નહીં, પણ ઠણાટક હતું. આ રાષ્ટ્રકૂટના મૂળ સ્થાનનો આખો પ્રશ્ન અહીં ચર્ચા શકાય નહીં. અહીં તો માત્ર ગુજરાત શાખાના રાજાઓનાં દાનપત્રોમાંની સહીની લિપિ ઉપરથી આ પ્રશ્ન ઉપર થોડું અજવાળું પાડવાનો ઇરાદો છે.

લિપિ સંબંધી નીચેની હકીકત નોંધ લેવા જેવી છે. શરૂવાતમાં ચોં ચિહ્ન રૂપે છે. '૨' અને 'જા' નાં બન્ને સ્વરૂપ સાથે સાથે વપરાયાં છે. જુઓ પં. ૩ રાજસુરાજસિંહ; અને પં. ૭ શત્રુત્વ અને પં. ૮ શત્રુત્વસમય. 'જા' કેટલેક ઠેકાણે બહુજ વળાફવાળો લખેલો છે; જેમકે પં. ૧૪ માં વૈષ્ણવદક્ષ અને જ્ઞાનજ. પરંતુ પં. ૧૨૪ માં હસ્તીમાન માં તેના બન્ને મૂળાક્ષરો જુદા પાડી શકાય છે. લેખમાં જ અને જ બન્ને ખોડા મળી આવે છે. પરંતુ વિરામચિહ્ન બે રીતે લખાયું છે. પં. ૧૧માં જૂર અને પં. ૪૪ માં સરિવ માં જ ને માટે ઉભો લીંટો અને તેની ડાબી બાજુએ ટપકું છે. પં. ૨૦ માં વહમોમૂત અને પં. ૬૨ માં દવાલ માં એક ઉપર ખીજા એમ ઠોંસ વપરાયા છે. આ ચિહ્ન પં. ૩૭ ના ચિત્ર માં ઉંધી રીતે એટલે નાનો ઉપર અને મોટો નીચે એમ લખેલ છે. પં. ૭૧ માં કુસુદાનામ નું વિરામ હાલની દેવનાગરી માફક લખાયું છે. એક જ શબ્દ બે વાર વાંચવાનો હોય ત્યાં તે શબ્દ પછી બગડે, લખવામાં આવેલ છે. ત્વ ૨ એટલે વચ્ચેવચ્ચ સમજવું. પં. ૪૭ માંનો અવચ્છ હાલના જેવો જ લખાયો છે.

દાનપત્રની ભાષા સર્ગજ સંસ્કૃત છે, જોકે સંધિમાં થોડી ભૂલો છે. દાનવિભાગ ગદ્ય છે, બ્યારે બાકીનો બધો લેખ પદ્યમાં છે. જ ને બદલે જ વાપરેલો છે. ૨ પછીનો વ્યંજન બેવડો લખેલો છે. અનુસ્વાર માટે ટપકું વાપરેલું છે. દંતરયાની વ્યંજન પહેલાં તેનો જ કરેલો છે. પણ કંઠસ્થાની અને તાળવ્ય પહેલાં જ અગર જ કરેલ નથી. સંધિ બરાબર બાળવી છે, છતાં શ્લો. ૧૫ ૧૬, ૧૮ અને ૨૬ માં ગોટાળો કરેલ છે.

પં. ૪૬-૫૦ માં સાલ આપેલી છે, પણ તેમાં ભૂલ છે. ભૂલ સુધારીને નીચે મુજબ વાંચી શકાય છે. શકનૃપકાલતીર્થવલ્લરસાતેષુ પદ્મરેષુ. સદી બતાવનારો શબ્દ ભૂલથી રહી ગયેલ છે, પણ તે પદ્મરેષુ પહેલાં અષ્ટમુ હશે, એમ નિઃશંક કહી શકાય, જેથી દાનપત્રની સાલ શક ૮૦૬ છે.

૧ દીરૂડી એક મીડીવલ ઈડિઆ. વો. ૨ પા. ૧૫૨-૫૩. ૨ આ જ રાજના બચુમરાના ઇ. સ. ૮૧૭ ના દાનપત્રમાં (ઈ. એ. વો. ૧૨ પા. ૧૮૧) તેમ જ દિત્તિદર્જના તે જ સાલના દાનપત્રમાં સહી મૂળ દેવનાગરીમાં છે, એટલે કારણ એમ હોવાં ભેદિએ કે લેખકે રાજાએ વાપરેલી અસલ લિપિ કાતવાનો પ્રયાસ નહીં કર્યો હોય.

આ સાલ દાતાની છેલ્લામાં છેલ્લી બલુવામાં આવેલી શ. સં. ૭૬૬ અને ત્યાર પછીના રાબની બેલામાં બેલી સાલ ૮૧૦ ની વચમાં છે. શ. સં. ૮૦૬ ની ધનુઃ સંક્રાન્તિ માર્ગશીર્ષ સુદિ બીજને દિવસે હતી. અધિક માસને લીધે તે સાલમાં તે સંક્રાન્તિ પૌષ માસને બદલે માર્ગશીર્ષમાં હતી. તેને મળતી ઇ. સ. ૮૮૪ તા. ૨૩ મી નવેમ્બરની તિથિ છે. પરિણામે આ ધ્રુવ બીજની નવી સાલ મળી છે.

અઠાદશવર્ષના દીકરા ધ્રુવ ધારાવર્ષની છાવણી શ્રી જોષ્ટ(ટ)ક(હાલનું જોડા)માં હતી. ત્યારે કામ્પિલ્લના બૌદ્ધવિહારને “ધજ્યાસહ” નું ગામ આપેલું, તેની નોંધ આ તામ્રપત્રમાં છે. આ દાતાના નાના ભાઈ દન્તિવર્માએ આ જ વિહારને સાત વર્ષ પહેલાં દાન આપેલ હતું. યુનાઇટેડ પ્રોવીન્સીઝમાં ફરુકાબાદ પરગણામાંનું પ્રાચીન કામ્પિલ્લ આ દાનનું કામ્પિલ્લ હશે, એવી જો કલ્પના ડા. ડી. આર. ભાંડારકરે કરી છે તે કરવાનું મન થઇ નય એમ છે, પણ તેમાં સત્ય નથી. યુ. પી. માંનું કામ્પિલ્લ અતિ પ્રાચીન છે, બ્યારે આ કામ્પિલ્લ તે નામના કોઈ બૌદ્ધ સાધુએ સ્થાપ્યું છે અને તે સુરતની પાસે કાન્તારગામ હાલના કતારગામના પરગણામાં આવેલું છે. આ કામ્પિલ્લતીર્થ મદાપી નદીને કાંઠે હતું અને મદાપી તે સુરતથી દશ માઇલ દક્ષિણમાં વહેતી મિન્ધોલા (મીંઢાળા) નદી સંભવે છે. કામ્પિલ્લતીર્થ તે મિન્ધોલાના દક્ષિણકિનારે કતારગામની પૂર્વે ૨૫ માઇલ ઉપરનું કામ્પિલ્લા હોય, એમ સૂચવેલું છે. તે કામ્પિલ્લનું અપભ્રંશ હોય અગર તે પ્રાકૃત નામ હોય અને તેનું સંસ્કૃત રૂપાન્તર કામ્પિલ્લ થયું હોય.

યુગ્મન સ્વાંગની સુસાફરી વખતે પશ્ચિમ હિન્દમાં બૌદ્ધ ધર્મ આખર દશામાં હતો અને તેને લીધે તેની સુસાફરી પછી બૌદ્ધ ધર્મ માટેનાં દાનપત્રો બહુ થોડાં જોવામાં આવે છે. કામ્પિલ્લ તેનું છેલ્લું મથક હોય અને તેમાં ૫૦૦ સાધુ રહેતા હતા, એમ લખેલ છે, પણ તેમાં કદાચ અતિશયોક્તિ હોય.

આ વિહારના સ્થાપક સાધુ કામ્પિલ્લ સંબંધી કાંઈ હકીકત મળી નથી. ઇ. સ. ૮૮૪ માં વિહારના મુખ્ય સાધુ સ્થિરમતિની માગણીથી દાન આપવામાં આવેલ છે.

દાનપત્રના પહેલા શ્લોકમાં બુદ્ધના આદેશને નમસ્કાર છે. પછીના ૩૧ શ્લોકમાં રાષ્ટ્રકૂટનું વંશવૃક્ષ આપેલ છે. શ્લોક ૨ થી ૧૬ સુધીમાં મૂળ વંશનું વર્ણન છે, અને બાકીનામાં ગુજરાત શાખાનું વર્ણન છે. ગોવિંદ ૧લાથી વર્ણન શરૂ થાય છે અને તેના પિતા ઇન્દ્ર અને પિતામહ દન્તિવર્મનને છોડી દીધા છે. આમાં કોઈ પણ શ્લોક નવો નથી અને દન્તિહર્ષ સિવાય કોઈ પણ રાબાના પરાક્રમનું વર્ણન નથી. આ વર્ણન અમોઘવર્ષ ૧ લા સુધી આવે છે. આ દાનપત્રના સમયથી થોડા વખત પહેલાં ગાદીએ આવેલ કૃષ્ણ બીજનું વર્ણન નથી, કારણ તે તરત જ ગાદીએ આવેલા હોવાથી તેની સ્તુતિના શ્લોક રચાયા હશે નહીં. બન્ને શાખા વચ્ચેનું વૈમનસ્ય તે વખતે નાશ પામ્યું હતું અને તેટલા માટે કૃષ્ણનું વર્ણન નથી, એમ સંભવનું નથી, કારણ તેનો પિતા જ વૈમનસ્યના કારણરૂપ હતો તેનું વર્ણન છે. શ્લોક ૧૭ થી વર્ણન વધારે વિસ્તારવાળું છે, કારણ ત્યાંથી ગુજરાત શાખા શરૂ થાય છે. તેમાં પણ કોઈ પણ શ્લોક નવો નથી. તે બધા તેના પિતામહના વડોદરાના દાનપત્રમાં અગર તેના પાતાના બગુમરાના દાનપત્રમાં મળી આવે છે. ગુજરાત શાખા સંબંધી કેટલીક ગેરસમજણ દૂર કરવા થોડી ચર્ચા જરૂરની છે. બીજાં કેટલાંક

૧ એ. ઈ. વો ૧ પા. ૨૮૭ ૨ ઇ. એ. વો. ૧૩ પા. ૬૫ બગુમરાનું દાનપત્ર. ૩ આંહી વાક્યરચના વિચિત્ર છે પત્રમાં સ્થિરમતિનાના મિત્રના વચ્ચે વ પાઠ છે. આગળ પાઠબદલ સંબંધ પ્રમાણે આંહી ચોથી વિભક્તિમાં શબ્દ દેવા બદલે અને બગુમરાની દેખરેખ નીચેના મતને એમ અર્થ સંભવે. તેને બદલે સ્થિરમતિથી ઉત્તેજિત થઈને અથવા પ્રેરાઈને એમ અર્થ થાય છે. “આ વજ્ર પસંદ કરવું બગર સ્વીકારવું ના અર્થમાં હોઈ શકે અને તેનો અર્થ સ્વીકારવું, એમ સંભવે છે” (તંત્રી). ૪ ઇ. એ. વો. ૧૨ પા. ૧૫૮, ૫ ઇ. એ. વો. ૧૨ પા. ૧૫૮.

દાનપત્રોની માફક આમાં પણ રાજ કક્ષના નાના ભાઈ ઈ. સં. ૮૨૭ ના કાળીના^૧ દાનપત્રના દાતા યુવરાજ ગોવિંદનું વર્ણન નથી. આ ઉપરથી ડો. હુલ્લે એવી સૂચના કરી છે કે તેણે કક્ષ પાસેથી રાજ્ય પડાવી લીધું હશે અને તેથી ત્યાર પછીના રાજાનાં દાનપત્રોમાં^૨ તેનું વર્ણન નથી. ડો. બુલ્લરનો પણ તે જ મત હતો અને તે એમ માનતા કે તેની બીનવંશદારી માટેની શિક્ષા તરીકે ગોવિંદનું નામ મૂકી દેવામાં આવેલ હોયું જોઈએ.^૩ પરંતુ આ બંને વિદ્વાનોનો મત ટકી શકે તેમ નથી. અમોઘવર્ષના સંજ્ઞનના લેખના શ્લોક ૨૬ માં લખેલ છે કે જ્યારે તેના પિતાની છાવણી દક્ષિણ ગુજરાતમાં શ્રીભવન અગર સરલોણમાં હતી ત્યારે તે ઈ. સ. ૮૦૮ માં જન્મ્યો હતો. તેથી તે ગાદીએ બેઠો ત્યારે માત્ર છ વર્ષનો હતો અને તેનો કાકો કક્ષ તેની બાલ્યાવસ્થામાં તેનો વાલી હતો. પોતાના ભત્રીજાને ફરી ગાદીએ સ્થાપવા માટે ખંડિયા રાજાઓ સાથે તેને સખત લડવું પડ્યું હતું. તેથી એમ સમજાય છે કે તેણે પોતાનો ઈ. સ. ૮૨૭ કાળીના દાનપત્રના સમય સુધીનો વખત માલખેડમાં જ ગાળ્યો હશે. ગુજરાત ઉપર રાજ્ય ચલાવવા માટે કેાઈને પસંદ કરવો પડ્યો હશે. તેને ઈ. સ. ૮૧૧ ના વડોદરાના દાનપત્રમાં ફતક તરીકે વર્ણવેલો દન્તિવર્મન નામે ઉમર લાયક દીકરો હતો.^૪ પરંતુ કૃષ્ણ પછી આ દન્તિવર્મન નહોતો, પણ ધ્રુવ ગાદીએ આવ્યો. એ ઉપરથી એમ સ્પષ્ટ થાય છે કે દન્તિવર્મન તેની બુવાનીમાં કક્ષની પહેલાં જ સ્વર્ગસ્થ થયો હશે. આ દાનપત્રના શ્લોક ૨૦ માં લખ્યા મુજબ પુત્રપ્રાપ્તિ માટે ઘણી રાત્રિઓ ચિંતામાં પસાર કર્યા બાદ તેને વૃદ્ધાવસ્થામાં ધ્રુવ પુત્ર પ્રાપ્ત થયો હતો. ઈ. સ. ૮૨૦ લગભગ ગુજરાતનું રાજ્ય સોંપવા માટે કક્ષને ઉમર લાયક દીકરો હતો નહોતો, એમ જણાય છે. અને તેથી તેના નાનો ભાઈ ગોવિંદ જે ઈ. સ. ૮૧૨ માં તે કામ માટે ઉમર લાયક હતો તેને પસંદ કરવો પડ્યો.^૫ ગોવિંદના કાળીના દાનપત્રમાં^૬ તે ગાદીએ આવ્યા સમય કાંઈ ઉલ્લેખ નથી. તેના ભાઈએ તેને માત્ર રાજવી અધિકારી નીમ્યો હતો. ત્યાર પછીનાં દાનપત્રોમાં તેનું નામ ન હોવાનું કારણ એ હતું કે તે બાપાત હતો અને કદી ગાદી ઉપર આવ્યો ન હોતો. તે ગાદી પચાવી પાડનાર હતો, એ માન્યતા યોગી છે. પોતાના કાળીના દાનપત્રમાં ગોવિંદ ચાર આખા શ્લોકમાં પોતાના મોટા ભાઈ કક્ષનાં વખાણ કરે છે અને રાજ્યવહીવટના વખાણના તેમાંના બે શ્લોક કક્ષનાં કે તેની પછીના કોઈ પણ રાજાનાં દાનપત્રોમાં જોવામાં આવતા નથી.^૭ ગાદી પચાવી પાડનાર કોઈ પણ રાજા જેની પાસેથી ગાદી પડાવી લીધી હોય તેનાં આવાં વખાણ કરે, એ સંભવિત છે! અમોઘવર્ષ ૧ લા સામે ગોવિંદે હુલ્લડ કહ્યું હોય, એ પણ સંભવતું નથી. એ વાત ખરી છે કે કાળીના પતરામાં ગોવિંદ ત્રીજા સુધી વંશવર્ણન કર્યા પછી અમોઘવર્ષ ૧ લાનું વર્ણન નથી, પરંતુ તે આઠશ્લોક ભૂલ માનવી જોઈએ. કારણ અમોઘવર્ષ સાથે તેને વૈમનસ્ય હોય તો તેનો મોટો ભાઈ કક્ષ કે જેણે અમોઘવર્ષને ગાદીએ ફરી સ્થાપ્યો હતો તેનાં આટલાં વખાણ કરે નહોતો. આ બધી હકીકત ધ્યાનમાં લીધારી એમ જ સ્પષ્ટ સમજાય છે કે કાળીના દાનપત્રવાળો ગોવિંદ પોતાનો ભાઈ કક્ષ અમોઘવર્ષની બાલ્યાવસ્થા દરમિયાન માલખેડમાં હતો, ત્યારે તેની વતી ગુજરાતમાં રાજ ચલાવવા માટે નિમાચ્છેલો પ્રતિનિધિ હતો.

શ્લોક ૨૦ થી ૩૧ માં ધ્રુવ ૧ લાના, અકાલવર્ષ ૧ લાના અને તેના દીકરા આ દાનપત્રના દાતા ધ્રુવ ૨ જના રાજ્યનું વર્ણન છે. આ બધા રાજાઓ કોઈ વહલલ નામના રાજા સાથે ચાલુ વિઘ્ન કરતા હતા. આ ત્રણે રાજાનો સમકાલીન રાષ્ટ્રકૂટની મૂળ શાખાનો અમોઘવર્ષ ૧ લા

૧ ઈ. એ. વો. ૫ પા. ૧૪૫. ૨ ઈ. એ. વો. ૧૪ પા. ૧૬૭. ૩ ઈ. એ. વો. ૧૨ પા. ૧૮૧. ૪ ઈ. એ. વો. ૧૨ પા. ૧૫૮. ૫ જુઓ તોરખેડમાં પતરાં એ. ઈ. વો. ૩ પા. ૫૭. ૬ તેવી જ રીતે આ દાનપત્રમાં ધ્રુવ ૧ લા, માદીએ આચ્છાબળતો ઉલ્લેખ નથી, પણ તે ઉપરથી તે માદીએ આવ્યો નહોતો, એમ કદી શકાય નહોતું (વંત્રી). ૭ જુઓ તેમાંના એક શ્લોક સૌરાષ્ટ્રવલ્લે ચલિને પ્રસન્નાન્નિદરશનં વિષ્ણુનીનસપ્ત્વ । પ્રાચ્યં ક્ષે: પૂર્વમહો મૂવ શિતાવિદર્શીં તુ નૃપય તય ॥ ૩૨ ॥

સિવાય બીજા કોઈ આ વલ્લભ હોવો જોઈએ નહીં.^૧ સંજનના પતરામાં તેમજ નીલગુન્ડના લેખમાં^૨ પૃથિવીવલ્લભ અને લક્ષ્મીવલ્લભ એવાં બે વલ્લભાંત બિરૂદ તેને લગાડેલાં છે. ઇ. ૮૩૫ પછી તરતમાં મૂળ શાખા અને ગુજરાત શાખા વચ્ચેના સ્નેહસંબંધ નાશ પામ્યો હતો.^૩ કાં. તો અમોઘવર્ષ કૃતબ્દી નીવડ્યો અને કાં તો અમોઘવર્ષને ગાદી ઉપર પુના સ્થાપનાર પોતાનો પિતા હતો, એ જ્યાંલથી ધ્રુવ ૧ વધારે ઉદ્ભવ થયો હોવો. જોઈએ. બન્ને વચ્ચે યુદ્ધ થયું અને ધ્રુવ મરાયો. શ્લો. ૨૩ માં લખેલ છે કે વલ્લભના લશ્કરને હરાયું, જે કે તેમ કરતાં ધ્રુવને પોતાની જાંઘળી ખોલી પડી. પણ આ હકીકત વદન સત્ય સંભવતી નથી. કારણ શ્લો. ૨૫ માં કહે છે કે ધ્રુવના પુત્ર અકાલવર્ષને પિતાના રાજ્યનો ફરી કબજો લેવો પડ્યો. અકાલવર્ષનું તે કામ સરળ ન હોતું, કારણ પિતાના મૃત્યુ પછી તેના કેટલાક અનુયાયીઓએ તેને તજ દીધો હતો. તેની જિત ખરેખર થઈ હોય એમ માનીએ, તોપણ તેથી તેના પુત્ર અને વારસ ધ્રુવનો માર્ગ સરલ થયો ન હોતો. શ્લો. ૨૮ માં કહે છે કે ભરદ્વાજ ગુર્જરનું લશ્કર તેના ઉપર ચઢી આવ્યું હતું, તેના ભાઈમાંનો એક દુશ્મનોને મળી ગયો અને વલ્લભ અર્થાત્ અમોઘવર્ષે તેને મદદ કરવા ના પાડી. જે ગુર્જરોએ ધ્રુવ ૨ જા ઉપર ચઢાઈ કરી હતી તે ચાપોતકટો હતા, એમ છુલ્લે સૂચવ્યું છે.^૪ પણ આ મત રદ કરવો જોઈએ, કારણ ઇ. સ. ૮૬૭ ના ધ્રુવ ૨ જાના તામ્રપત્રમાં શ્લો. ૪૧ માં, ઘોસ્તવાર માટે પ્રસિદ્ધ અને રાષ્ટ્રકૂટના પ્રતિસ્પર્ધી તરીકે બળવાન મિહિરનો ઉલ્લેખ છે.^૫ આ મિહિર પ્રતીહાર રાજા લોજ ૧ લા સિવાય બીજા કોઈ હોઈ શકે નહીં. આ ઉપરથી સમજાય છે કે પ્રતીહાર અને રાષ્ટ્રકૂટ વચ્ચેની જૂની અને ઇતિહાસપ્રસિદ્ધ દુશ્મનાવટ અમોઘવર્ષના રાજપર્યંત ચાલુ હતી. મૂળ શાખા અને ગુજરાત શાખા વચ્ચેના વૈમનસ્થનો લાલ લઈને લોજે ગુજરાત ઉપર ચઢાઈ કરી હતી. આ દાનપત્રમાં લખેલ છે કે ગુર્જરોનો હુમલો ધ્રુવે એકલે હાથે હકાવ્યો હતો; પણ તે નાનો રાજા હતો અને ગુજરાતનું રાજ્ય ગુર્જર પ્રતીહારના હાથમાં જયે, એવી શંકાથી અમોઘવર્ષ આખરે તેની મદદમાં ધાયો હોય. બગુમરાના^૬ દાનપત્રમાંથી આપણે જાણી શકીએ છીએ કે તેના પછીના કુળને ગુર્જર-પ્રતીહાર સામે અમોઘવર્ષ પંછીના કુળ પીળાએ મદદ કરી હતી. ધ્રુવ અને અમોઘવર્ષના સંબંધમાં પણ તેમ બંન્નું હોય એ સંભવિત છે.

ધ્રુવ ૨ જે અને ત્યારપછીના કુળ ૨ જા વચ્ચેનો સંબંધ અજ્ઞાત છે, અને આ દાનપત્રથી તેના ઉપર નવું અજવાળું પડે છે. કંઈનો એ દીકરો દન્તિવર્મન જેને ઇ. સ. ૮૧૨ ના વડોદરાના દાનપત્રમાં^૭ હતક તરીકે વર્ણવ્યો છે તેનો દીકરો આ કુળ હોય, એ અસંભવિત નથી, એમ ડા. ભગવાનલાલ માનવા હતા.^૮ પરંતુ દન્તિવર્મનનો દીકરો જે ઇ. સ. ૮૧૨ માં ઉમરલાયક યુવરાજ હતો તે, આ દાનપત્રમાં બતાવ્યા પ્રમાણે, અને તેના ભાઈના વંશમાં ત્રણ પેઢી સુધી ગાદી ગયા બાદ, ૭૨ વર્ષ પછી ગાદીએ આવે તે બહુ અસંભવિત છે. બગુમરાના દાનપત્રમાં વર્ણવેલ દન્તિવર્મન ધ્રુવ બીજાનો નાનો ભાઈ હતો, એ ચોક્કસ છે. બગુમરા દાનપત્રમાં એમ પણ લખેલ છે કે ધ્રુવ બીજા પછી ગાદીએ આવનાર કુળ અકાલવર્ષ, કંઈના દીકરા દન્તિવર્મન નો દીકરો હતો. પણ આ દાનપત્ર બહુ અપૂર્ણ છે અને કંઈ પછી ગુજરાત ઉપર ચોક્કસ રાજ્યમકરેલ

૧ એ. ઇ. નો. ૬ પા. ૨૪૮ એ આપેલ ઇ. સ. ૮૬૧ ના પકારીના સ્તંભ ઉપરના લેખમાં વર્ણવેલ રાષ્ટ્રકૂટ રાજા પરબલ આ વલ્લભ હોઈ શકે નહીં. તેમાં લખેલ છે કે પરબલના પિતામહના મ્હેલા બાદ્યે ક્ષુદ્રિકના લશ્કરને હરાવી લાટ જિતી દીધો હતો અને પરબલે નાખાવલેલ નામના રાજાના સખત પરાજય થયો હતો. પણ તેમાં પરબલ અગર તેના કોઈ પણ પૂર્વજને વલ્લભનું બિરૂદ ન હોઈ. ઉપર મ્હેલી લખી જિત ઇ. સ. ૮૩૫ પહેલાં થયે વખતે વર્ષ દોતો જોઈએ. પરબલ પોતે ઇ. સ. ૮૬૧ માં રાજ્ય કરતો હતો. પરબલના દુશ્મનનું નામ નાતવલેલ હતું અને ગુર્જર શાખાના કોઈ પણ રાજાનું તે બિરૂદ નહોતું. ૨ એ. ઇ. નો. ૬ પા. ૨૨. ૩ ઇ. સ. ૮૩૫ ના વડોદરાના ધ્રુવના દાનપત્રમાં વલ્લભ સાથેના યુદ્ધનો ઉલ્લેખ નથી. ૪ ઇ. એ. નો. ૧૨ પા. ૧૮૧. ૫ ઇ. એ. નો. ૧૨ પા. ૧૮૬. ૬ ઇ. એ. નો. ૧૩ પા. ૬૭. ૭ ઇ. એ. નો. ૧૨ પા. ૧૧૮. ૮ એ. એ. નો. ૧ પા. ૧ લો. પા. ૧૨૩-૨૮ લેખ ૬૪

એવા ધ્રુવ ૧ લા, કૃષ્ણ ૧ લા અને ધ્રુવ બીજાનું તેમાં વર્ણન નથી. એમ લાગે છે કે મૂળ દાનપત્રની નકલ કોતરનારને મોકલવામાં આવી ત્યારે એકાદ તાડપત્ર કે જેમાં આ ત્રણ રાજ્યોનું વર્ણન હશે તે ગુપ્ત થયું હોય, અને ત્યારપછી કોઈએ તે બૂલ સુધારવાની વસ્તી લીધી નહીં. શ્લો. ૧૬ માં બીજા દાનપત્રમાં જમૂલ સુત્રધ્વજાજનામા હોય છે તેને બદલે જમૂલ સુત્ર મીઠમિત્તમણઃ પ્રવલ્લતાયઃ લખેલ છે. આ પત્રો ઉપરથી એમ સાબીત થતું નથી કે ધ્રુવ પછી ગાદીએ આવનાર કૃષ્ણ અકાલવર્ષ દંતિવર્મનનો દીકરો હતો.

આ દાનપત્ર બતાવે છે કે ધ્રુવ ૨ જોઈ. સ. ૮૦૬ સુધી રાજ્ય કરતો હતો, જેથી તેની અને ત્યારપછી શ. સ. ૮૧૦ માં ગાદીએ આવનાર કૃષ્ણ બીજા વચ્ચે ચાર વર્ષનો જ સમય રહે છે અને તેટલા સમયમાં દંતિવર્મનને વચમાં રાજ્ય કર્યું હોય એ સંભવતું નથી. કૃષ્ણ અકાલવર્ષના બહુમરના દાનપત્રમાં દંતિવર્મનનું નામ આપેલું છે, પણ તેણે રાજ્ય કર્યું એમ લખ્યું નથી.

શ્લો. ૧૬ પછી એક ત્રુટક અને બે પૂરા શ્લોક કૃષ્ણ અકાલવર્ષ સંબંધીત છે. દંતિવર્મનનું નામ અસંબદ્ધ રહે છે. આ દાનપત્રમાં હજી સુધી ન જણાવેલા ધ્રુવ બીજાના પુત્ર, ઠક્કરાજનું નામ છે અને તે દ્વતક તરીકે છે. શ. સં. ૮૦૬ માં તે ઉમર લાયક હોવો જોઈએ અને તેને યુવરાજ તરીકે વર્ણવેલ નથી, તેથી એમ માની શકાય કે તેનો બીજો મ્હોટો ભાઈ હોવો જોઈએ. ધ્રુવ ૧ લાનો પુત્ર કૃષ્ણ અકાલવર્ષ અને પૌત્ર ધ્રુવ બીજો હતો ધ્રુવ ૨ જાના મ્હોટા પુત્રને તેના પિતામહનું નામ કૃષ્ણ અકાલવર્ષ આપવામાં આવ્યું હોય, એ અસંભવિત નથી. પણ આ કૃષ્ણ અકાલવર્ષનું સુરક્ષિત દાનપત્ર મળે નહીં ત્યાં સુધી આ પ્રશ્નનો નીવેડો આવી શકે નહીં.

આ દાનપત્રમાં સ્થળનાં નામ આપેલ છે, તે પૈકી કામ્પિલ્લ, કાન્તારઆમ અને મહાપી નદી સંબંધી ચર્ચા થઈ ગઈ છે. મહુવા અને બારડોલી તાલુકાના નકશામાંથી જાણી શકાય છે કે દાનમાં અપાએલું ગામ ધણ્યાસદ તે વડોદરા રાજ્યના નવસારી પ્રાંતમાં મહુવા તાલુકામાંનું ધુરડેસા ગામ હોતું જોઈએ. તેની દક્ષિણ, પશ્ચિમ, ઉત્તર અને પૂર્વે અતુકમે પુરાવી નદી, લિલ્લતડાગિકા, પદમ શૃણુ અને વડવદલી હવાં. અને તેને હાલનાં પૂર્ણા નદી, શંકરવલીરી, પથરાણ, અને વડોડ માની શકાય. શ્રી ખેલુક શ્રીખેટકને બદલે ભલથી લખાયું લાગે છે. સોમેશ્વરતીર્થ શોધવું મુશ્કેલ છે. પ્રભાસ સિવાય બે સોમેશ્વર તીર્થો છે, એક પાટણ પાસેના સિદ્ધપુરમાં છે, જ્યાં ગંગા જમના અને સરસ્વતીના સંગમ મનાય છે, બીજું આંદોહ પાસે કરનાલિમા છે જ્યાં નર્મદા અને ચારસંગ મળે છે. પ્રભાસ અને પહેલું સંભવિત નથી, પણ આ બીજું કરનાલી પાસેનું હોય, એવો સંભવ છે. કવરિકા અને સુહિલા હજી ઓળખાયાં નથી.

[છંદ—શ્લો. ૧, ૧૩, ૧૫, ૩૨, ૩૫ અને ૩૬ અનુબુલ્ ; શ્લો. ૨-૫, ૭, ૯, ૧૪, ૧૮, ૧૬ અને ૨૧ વસન્તવિલકા; શ્લો. ૬ ગીતિ, શ્લો. ૮, ૧૬, ૨૩-૨૭ ૨૯-૩૧ અને ૩૬ આયા; શ્લો. ૧૦ અને ૧૩ સ્વધરા; શ્લો. ૧૧ અને ૨૦, ઉપભ્રિતિ, શ્લો. ૧૨, શાદલવિક્રીડિત; શ્લો. ૨૨, ઇર્વંશ, શ્લો. ૨૮ પૃથ્વી, શ્લો. ૩૩-૩૪ ઇન્દ્રવજા; શ્લો. ૩૭ શાલિની અને શ્લો. ૩૮ પુષ્પિતામ્રા.]

અક્ષરાન્તર

પતરું પહેલું

૧. ઑ' સ્વસ્ત્યસ્તુ ભગવતો (તે) સુગતશાસનાય. ॥ સ વોવ્યાદ્વેષસા ધામ યં
(યન્) નામિકમલં કૃતં (તમ્) । હરશ્ચ યસ્ય કાન્તેન્દુક-

૨. લયા કમલંકૃતં (તમ્) । [૧] આસીદ્ધિ (દ્વિ) પતિમિરમુદ્યતમખડલા-
ગ્રી ધ્વસ્તિજયન્નમિમુલ્લી રણશર્વરીપુ । મૂપઃ શુચિ ભિ (ભિ) -

૩. ધુરિવાસ્તદિમ (ગ) ન્તકીર્તિર્મોવિન્દરાજ इति રાજસુ રાજસિ (સિ) હઃ ॥ [૨]
દટ્ટા ચમૂમમિમુલ્લી (સ્ત્રી) સુમદાદ્દહાસામુલા-

૪. મિતં સપદિ યેન રણેષુ નિત્ય (ત્યમ્) । વદ્યાધરેણ વદ્યતા મુકુટિ (ટિ) લલટે
સ્વદ્ધં કુલ (લં) ચ હૃદયં ચ નિજં ચ સત્વં (ત્વમ્) ॥ [૩] ત-

૫. સ્યાત્મજો જગતિ વિશ્રુતશુભ્રકીર્તિરાત્તિહારિહરિવિક્રમધામધારી મૂપાભિવિદ્ય—
(ઇ) પ નૃપાનુકૃતિઃ કૃતઙ્ગીઃ (જઃ)

૬. શ્રીકલ્ક (કં) રાજ इति ગોત્રમણિર્વ્ય (વ્ય) મૂવ ॥ [૪×] તસ્ય પ્રમિલ (જ)
તાટ (કરટ) ચ્યુતવાનદત્તિ (ન્તિ) દત્ત (ન્ત) પ્રહારક (રુ) ચિરોલ્લશિતાત્સ (ન્સ)-

૭. પીઠઃ । સ્મા (ક્ષ્મા) પઃ લિ (ક્ષિ) તૌ ષ (ક્ષ) પિત શંતુરમૂતનૂજઃ સદ્ર (દ્રા)
પ્રકૂટકનકાદ્રિરિવેન્દ્રરાજઃ ॥ [૫] તસ્યોપાર્જિતમ-

૮. હસસ્તનયદય (શ્ચ) તુલ્યદધિવલસ (ય) માલે (લિ) ન્યાઃ [૧] મોક્ષા મુવઃ
શતક (ક) તુ સદશઃ શ્રીદત્તિ (ન્તિ) દુર્ગારાજોમૂત્ ॥ [૬] કાંચી-

૯. સ (શ) દ (કે) રલનરાધિપચોલપા (પાં) હ્ય શ્રીહર્ષવજ્રટ વિભેદ વિધાન
વત્પં (ક્ષમ્) । ન (ક) ણ્ણાટક (કં) ક (વ) લમચિન્ત્યા (ન્ત્ય) મજેયમત્યૈ (ન્યૈ) મૃ-

૧૦. સૈઃ (સૈઃ) કિયદ્ધિરપિ યઃ સહસા જિમા (ગા) ય ॥ [૭] તમ્મિન્દિવં
પ્રયાતે વલ્લભરાજે ક્ષેત્રપ્રજાવા (વા) ષઃ [શ્રી] કર્કરાજસુનુર્મ-

૧૧. હીપતિઃ શ્રીકૃષ્ણરાજોમૂત્ ॥ [૮] રાહપ્પમાત્મમુજજાતવ (વ) લાવલેપમામૈ-
(જૌ) વિજિલ (ત્ય) નિશિતાસિલતાપ્રહારૈઃ ।

૧૨. પાલે (લિ) ધ્વજાવલે (લિ) શુભામચિરેણ યો હિ રાજાધિરાજપરમેશ (શ્ચ) રતાં
તતાન ॥ [૯] યેન શ્વેતાતપત્રપ્રંહરતરવિક-

૧૩. રમા (વા) તન (તા) માત્સલીલં જગમે નાસીરધૂલીધવલે (લિ) તશિરસા વલ્લ-
માલ્યઃ સદા જૌ । શ્રીમદ્દોવિન્દરાજો જિ-

૧૪. ન (ત) જગદહિતલ્લેણ વૈષ્ણવદક્ષઃ સ (ક્ષત્ત) સ્યાસીનુ (ત્સુ) નુરેકઃ ક્ષણરણ્દલે-
(લિ) તારાતિમત્તેમકુમ્ભઃ ॥ [૧૦×] તસ્યાનુ-

૧ ચિહ્ન રૂપે છે. ૨ ના કા ના નેવા લાગે છે. ૩ આંદી ઘ નુ બીજું રૂપ છે. ૪ કમના નો આંદી લીટી શુભ થયો છે. ૫ હંદ પ્રમાણે અહીં શ્રી ન હોવા નોંધાયે. ઉપરના કર્કરાજનો શ્રી ક્ષયી અહીં લખાયો છે. ૬ કનુ આ રૂપ આમાં ધરો ઠેકાણે હોય છે.

- ૧૬ જઃ શ્રીધુવરાજનામા મહાનુભાવોપ્રહતપત્ય(તા)પઃ [૧] પ્રસાધિતાશેપ-
નરેન્દ્રચક્રઃ ક(ક્ર)મેળ વા(વા)લાર્કપ(વ)-
૧૬ પુર્વ(ર્વ) ભૂવ ॥ [૧૧] જાતે યત્ર ચ રાદ્કૂટતિલકે મદ્(સદ્)પૃચ્છામણૌ
ગુવી(વ્વી) તુષિરથાસિલસ્ય જગતઃ સુ-
૧૭ સ્વામિનિ પ્રત્યહં (હમ્) (૧) સત્યં સત્યમિતિ પ્રશાસતિ સતિ ક્ષમામા-
સમુપા(દ્રા)તિ(ન્તિ)કામાસીદ્ધર્મપરેયુ-
૧૮ પામૃત નિચૌ(ધૌ)સત્યવ્રતાધિષ્ઠિ(ષ્ઠિ)તે ॥ [૧૨] રક્ષતા યેન નિઃશેષ-
(ષં)ચતુરમ્ભોધિસંયુતં(તમ્) । રાજ્યં

પતરં વીજું પહેલી બાજુ

- ૧૯ ધર્મેણ લોકાના(નાં) કૃતા હૃદિ[:] પરાહદિ ॥ [૧૩]તસ્યાત્મજો જગતિ
સપ્રથિતોરુકીર્તિર્ગોવિન્દર(રા)જ ઇતિ ગોત્રલભામ-
૨૦ ભૂતઃ । ત્યાગી પરાક્રમધનઃ પ્રકટપ્રતાપ[:]સન્તાપિતાહિતજનો જનવલ્લમોભૂત્ ॥
[૧૪] તત્પુત્રોત્ર ગતે નાક-
૨૧ માર્કંપિતરિપુત્રજે । શ્રીમહારાજશર્વાસ્ત્યઃ સ્થાતો રાજાભવદ્ગુણે [: ॥ ૧૬]ર
(અ)ર્થિપુ યથાર્થતાં ય સમમીઘ-
૨૨ ફલાવાસિલ્લ(વ્વ)તોષેપુ । વૃદ્ધિ નિનાય પરમામમોઘવર્પામિધાનસ્ય । [૧૬]
રાજાભૂતપિતૃલ્લો રિપુભયવિમ્બોદ્યમ(દ્મૂત્યમા)-
૨૩ વૈકહેતુર્લક્ષ્મીમાનિન્દ્રારાજો ગુણનૃપતિકરાંતશ્ચમત્કારકારી । રાગાદન્યાન્ત્યુ(ન્યુ)-
દસ્ય પ્રકટિતવિનયા યં નૃપા[:] સેવ-
૨૪ માના રાજશ્રીરેવ ચક્રે સકલકવિજનોદ્ગીતતથ્યસ્વભાવં(વમ્) ॥ [૧૭]
શ્રીકર્કરાજ ઇતિ રક્ષિતરાજ્યમારઃ સારઃ કુલસ્યતનયો
૨૬ નયશાલિશૌર્યસ્ત(ર્યઃ । 'તં')સ્યા ભવદ્વિમે"(મ)વ વંદિતવં(વં)ધુસાર્થઃ
પાર્થઃ સદૈવ ધનુષિ પ્રથમઃ શુચીનાં(નામ્) ॥ [૧૮] સ્વેચ્છાગૃહીત-
વિષયાન્ન(ન્દુ)-
૨૬ હસંહ(ધ)માજઃ પ્રોદૃત્તદસતરશુક્લિકરાદ્(ધ્રુ)કૂટાનું(ન્) । ૩)સ્વાતસહગ-
નિજવા(વા)હુ વ(વ)લેન જિત્વા યોમોઘવર્ષમચિરા[ત્]ર્વૈપદે
૨૭ વ્યધત્ ॥ [૧૯]પુત્રીયતસ્તસ્ય મહાનુભાવઃ કૃતી કૃતઃ કૃતવીર્યવીર્યો
(ર્યઃ । 'ત્')વૈશીકૃતાશેપનરેન્દ્રવૃન્દો વ(વ)ભૂવ સુનુયુ(ધ્રુ)વરાજનામા ॥ [૨૦]

૭ હા જના જેવો છે. ૮ સાધારણ દંડ છોડી દીધા છે, એટલું જ નહીં પણ ૧૫ મા શ્લોકના છેલ્લા અક્ષરની ૧૬ મા શ્લોકના પહેલા અક્ષર સાથે સંધિ કરેલ છે. ૯ પતરામાં ખાડાને લીધે ધને અદ્ધે તથા હાથ લોટા દેખાય છે, પણ મૂળમાં એ જ છે. ૧૦ નોટ ૮ મુજબ. ૧૧ એની માત્રા હાપમાં દેખાતી નથી, પણ મૂળમાં ૨૫૪ છે. ૧૨ નોટ ૮ મુજબ. ૧૩ પતરામાંના ખાડાને લીધે હાપમાં ડાંખા ત્ જેવું લાગે છે, પણ મૂળમાં ત્રીસતરો નથી. ૧૪ નોટ ૮ મુજબ. ૧૫ ચોથ અક્ષરો ખંડિન છે, પણ મૂળમાં ૨૫૪ છે.

- ૨૮ ચન્દ્રો જહો હિમગિરિસ્સહિમ[:] પ્રકૃત્યા વાતશ્ચલશ્ચ વ(ત)પ[ન]સ્તપન-
સ્વભાવઃ । ક્ષારઃ પયોનિધિરિતિ તૈસ્સમમસ્ય નાસ્તિ યેનોપમા-
- ૨૯ નિરુપમસ્તત એવ ગીતઃ ॥ [૨૧] વ્ર(વ્ર)હાળમેતત્કિમિતિ પ્રજાસૃજા ન
મત્પ્રમાણેન પુરા વિનિર્મિ(મિ)તે(તમ્) । એવં વિચિન્ત્ય ધ્રુવરાજકીર્તિ-
- ૩૦ વિંધાતુરાસીસુતરામસૂયિની ॥ [૨૨] રણસિ(શિ)રસિ સ્વદ્ગધાતૈર્વલ્લભદંદં
પરાદ્મુલીકૃત્ય । સ(શ)શ્ચતશુદ્ધદેહઃ સ્વર્ગમગાદેક
- ૩૧ એવાસી ॥ [૨૩] તસ્યાશેપનરાધિપદ્મતયશસઃ સ્વર્ગલોકગતકીર્તિઃ । શ્રીમાન-
કાલવર્ષસ્તનયઃ સમમૂલ્કુલભ્રુવઃ(ભ્રુવઃ) ॥ [૨૪] વલ્લભ-
- ૩૨ દળ્હાક્રાન્તં વિદ્ધતિતદુદ્ધાનુજીવિવર્ગેણ । પિતૃપર્યાગતર્મચિરાન્મળદલમધ્યાસિતં
યેન ॥ [૨૫] પ્રિયવાદી સત્યધનઃ શ્રીમાન-
- ૩૩ નુજીવિવત્સલો માની । પ્રતિપક્ષશોભકરઃ શુભતુલ્લઃ શુભકરઃ સુહૃદામ્ ॥ [૨૬]
તસ્મિન્સ્વર્ગી(ગર્ગી)ભૂતે ગુણવતિ ગુણવાન્ગુણા-
- ૩૪ ચિક્રમીતઃ [૧] સમમૂલ્કુલરાજસમો ધ્રુવરાજસ્તુષ્ઠિકૃલ્લોકે ॥ [૨૭] હતો
મિમુલ્કમાપ[ત]ત્પવ(વ)લગૂર્જરાણાં વ(વ)લં । હતો વિમુલ્કવલ્લ-
- ૩૫ મો વિકૃતિમાગતા વાં(વાં)ઘવાઃ । હતોનુજવિકુલ્લિતં શમમગાત્સમસ્તં ભયાવહો
સ્ફુરણમદ્ભુતં નિરુપમેન્દ્રસ્વદ્ગમ્ય તે ॥ [૨૮] ગુર્જરવ(વ)લ-
- ૩૬ મતિવ(વ)લ્લવત્સમુચ્ચપદ્મદિતં ચ કુસ્યેન । એકાકિનૈવ વિહિતં પરાદ્મુલં
લીલયા યેન ॥ [૨૯] યશ્ચામિષિક્તમાત્રઃ પંરં યશ-
- ૩૭ સ્ત્યાગશૌર્યેતોવાપ । શુભતુંગજોતિતુંગં પદં યદામોતિ નો ચિત્રમ્ ॥ [૩૦]
તેનેદમનિલવિદ્યુચ્ચલમાલોક્ય જીવિતમસારં [૧]
- ૩૮ ક્ષિતિદાનપરમપુણ્યઃ પ્રવર્તિતો ધર્મદાયો યં (યમ્) ॥ [૩૧] સ ચ સમધિ-
ગતાશેષ મહાશબ્દ(શ્બ્)મહાસામન્તાધિપતિથા(ધા)રાવર્ષશ્રીધ્રુવરા-
- ૩૯ જદેવઃ સર્વાનેવ સમનુવો(વો)ધ્યત્યસ્તુ વઃ સંવિદિતં (તમ્) ॥ યથા મૈથા
શ્રીલેખ(લે)કકટકાવસ્થિતેર્ને માતાપિત્રોરાત્મનસ્તૈ(શ્રૈ)હિ-
- ૪૦ કાર્મુખિકપુણ્યયશોમિતૃદ્ધયે ચિરંતનકવરિકાપૈરૈવિપય સંજા(જ)સાંપ્રતીયકાંતાર-
પ્રામપ્રતિવિ(વ)દ્વમદ્વાપી" સરિર્ચરે ભગ

૧ ર નુટક છે. ૫૫ મૂળમાં ૨૫૪ છે. ૨ છંદ પ્રભાણે વ્યોધિ પાઠ હોવા નોધ્યો. ૩ સ્વ ખંડિત છે
૫૫ પતરામાં તદન ૨૫૪ છે. ૪ ચ ખંડિત છે. ૫ આ ૬૯૩ નકાનો છે. ૬ ચિા વલમિતો. ૬ ક્ત્વ એ
અક્ષરો પતરામાં ચોખ્યા છે. ૭ વચો ચમુચતં વૃદ્ધિ ૮ પતરામાં ખાડાને લીધે રં અક્ષર રાં જેવો લાગે
છે. ૫૫ આની આડી લાકડી છે જ નહીં. ૬ ગણો અક્ષરો ૭૫માં જાંખ્યા છે, ૫૫ મૂળમાં ૨૫૪ છે.
૧૦ પતરામાં ખાડા હોવાથી મ અક્ષર મા જેવો લાગે છે ૫૫ આ ની લીટી ક્રોતરવામાં આવી જ ન
હોતી. ૧૧ ન અક્ષર માત્ર અરધો ક્રોતરાથો છે. ૧૨ કવરિકાહાર પાઠ હોવા સંભવ છે. (તંત્રી)
૧૩ આ નામનું વાંચન શંકાવાળું છે. (તંત્રી)

વીજું પતરું વીજી વાજુ

- ૪૧ વૈષ્ણુદ્વાધિષ્ટાને પંચશતાનિ સ્તીર્યાનાં વિનયિત્વા કાંપિલ્યમુનિના કારિતમદ્વાવિદા-
 ૪૨ રાયતનાય કાંપિલ્યતીર્થકસંજકાય સ્થિરમતિનાન્ના મિશ્રુણાવૃજ્યં ચ શ્રીમતે
 ૪૩ નુ(બુ)દ્ધમદારકાય સુદિલાવિષયાન્તર્વર્તા ઘડયાસહામિષાત(ન)પ્રામો
 યસ્યાધા-
 ૪૪ ટનાનિ પૂર્વતો વહવહી પ્રામસીમા ॥ દક્ષિણતઃ પૂરાવી સરિત્ । [।]પશ્ચિમતો
 લિન્ધ(જ)-
 ૪૫ તઢાગિકાપ્રામસીમા ॥ ઉત્તરતઃ પદમશૃણ પ્રામસીમા ॥ એવમયં ચતુરાષાટ-
 ૪૬ નોપલક્ષિતઃ સોર્દ્દ(દ્)જ્ઞઃ સ(સો)પરિકરઃ સ(સ્વ)સીમાપર્થ(ય્ય)ન્તઃ
 કલ(ર)સહિતઃ સવૃક્ષમા-
 ૪૭ લાકુલઃ સજ(દ)ખડશાવ(પ)રાધઃ સહિરખ્યાદેયોડ્ચોટમટ પ્રપશૌ વાતોઢરી
 ૪૮ યઃ સર્વરાજકીયાનામહસ્તપ્રક્ષેપણીયો ॥^૧ આચન્દ્રાર્કાર્ણવ ક્ષિતિપર્વતસમકા-
 ૪૯ લીનઃ પૂર્વદત્તદેવદાયત્ર(ત્ર)હદાયરત્તિ(હિ) તોમ્યન્તરસિદ્ધયા શકનૃપ-
 કાલાતીર(ત)સ્વં(સં)-
 ૫૦ વત્સરશતેષુ [અષ્ટસુ]પદુ(હુ)ત્રેષુ માર્ગશિરસુ(શુ)દ્વદ્વિતીયા(યાં)
 મગવતિ સવિતરિ ઘનુપિ સંવકાં-
 ૫૧ ન્તે મહાપર્વણિ સોમેશ્વરસંગમતીર્થે સ્નાત્વોદ્યોર્દકાતિ સર્ગેણ ગન્ધપુષ્પધૂ-
 ૫૨ પનિ(નૈ)વેદ્યાદિક્રિયોપવર્તનાર્થે તથા કાલાત્પયાત્સ્ત્વ(સ્વ)ખડસ્ફુટિત સંસ્કારાર્થં ચ વિ-
 ૫૩ હારસ્ય પ્રતિપાદિતસ્ત(સ્ય)સતમુચિતર્યા દેવદાયસ્થિત્યા સિન્ધુવિષય શ્રીમિશ્રુ-
 ૫૪ સ્તં(સં)ઘસ્ય પ્રતિજાપ્રતો મુંજતો મોજયતઃ કૃપતઃ કર્ષયતો ન પરિપન્થના
 ૫૫ કાર્ય્યા [॥] તથાગામિનૃપતિમિરસ્મદ્વંશજૈરન્યૈર્વા સામાન્યં મૂમિદાર(ન)ફર(લ)-

પતરું વીજું

- ૫૬ મિત્યવધાર્ય^{૧૦} વિષ્ણુલોનાન્યનિત્યાન્યૈસ્વ(શ્ર)ર્યાણિ તૃણામ્રલમ્રજલવિ-
 (વિ)ન્દુચંચ-
 ૫૭ લં જીવિતમાવલ્ય સ્વદાયનિર્વિશેષોયમસ્મદ્વાયોનુમન્તવ્યઃ પાલયિતેભ્યઃ ॥

૧ વાંચો મગવત્સુદ્ધા. ૨ વાંચો વિનમ્ય. ૩ આ પંકિતની શરૂવાતમાં બે અક્ષરની જગ્યા મૂકી દીધી છે. [જગ્યા મૂકી નથી. પહેલા ત્રણ અક્ષરો રીયાય વાંચવા જોઈએ. તેની]. ૪ [આ જોડાક્ષર છાપમાં મ્ જગ્યા લાગે છે. તેની] ૫ હાલનો અવગ્રહ આ લેખમાં આ જગ્યાએ જ જગ્યામાં આવે છે. ૬ વાંચો પ્રવેદ્યો. ૭ આ ૬૫૩ નકામાં છે. ૮ વાંચો સ્નાત્વોદ અથવા સ્નાત્વાયોદ. ૯ વાંચો સમુચિતયા. ૧૦ કાતરકામ છીઝ્ઝ હોવાથી વિ અક્ષર દિ જગ્યા લાગે છે. ૧૧ વાંચો પાલયિતવ્યથ.

- ૫૮ યશ્ચાજ્ઞાનતિમિરપટલાઘૃતમતિરાચ્છિ(ણ્છિ)ઘાદાચ્છિઘમાન(નં) વાનુમોદેત સ
પંચમિર્મહાપોતકૈ-
- ૫૯ રૂપપાતકૈશ્વ સંયુક્તઃ સ્યાદિત્યુંક્તં ચ ભગવતા વેદવ્યાસેન વ્યાસેનૃ ॥ પઠિર્વર્ધ-
સહસ્રાણિ સ્વ-
- ૬૦ મેં તિયતિ મૂમિદઃ । આચ્છ(ણ્છે)રા નાનુમન્તા ચ તાન્યેવ નરકે વસ્યૅ ॥
[૩૨] અમરપત્ય(સ્યં)મયંમ(મં)સુર્વવર્ણ(વર્ણ)મૂલ્લે(લ્લે)-
- ૬૧ ણ્ણવી સૂવ્ય(વ્ય)મુ(યુ)તાશા(શ્વ)મા (ગા)વઃ । લોકાલયસ્તેન મવન્તિ
વેવા યઃ કાંચનં ગાં ચ મહીં ચ વદ્યાવં ॥ [૩૩] યાનીહ
- ૬૨ દત્તાનિ પુરા નરેન્દ્રૈર્દાનાનિ ધર્માર્થયશસ્કરાણિ નિર્માલ્યવાન્તપ્રતિમાનિ તાનિ
કો નામ સાધુઃ
- ૬૩ પુનરાદર્શત ॥ [૩૪] વિન્યં(ન્ય્યા)દ(ટ)વીપ્વતોયાસુ શુષ્કકોટરવાસિનઃ ।
કૃષ્ણાદયો હિ જાયન્તે ભૂમિદાયં હ-
- ૬૪ રન્તિં પે(યે) ॥ [૩૫] વ(વ)હુમિર્વસુષા મુક્તાં રાજભિઃ
સગરાદિભિઃ । યસ્ય ૨૧ યદા તું(મું)મિસ્તસ્ત ૨૦ તપ(દા)પ(ફ)લં(લમ્)
॥ [૩૬] તથા
- ૬૫ ચોક્ત(કં)રામમદ્રેણ ॥ સવ્વા(વ્વા)નેતાન્તા(ન્મા)વિનઃ પાર્થિવેન્દ્રાજ[ન]-
મૂયો ૨ યાચ્તે રા[રા]મમદ્રઃ સામાન્યોયં ધર્મં ચા[સે]-
- ૬૬ તુર્તપાણાં ત્તા[કાલે]કાલે પાલનોયો ભવાદ્ભિઃ ॥ [૩૭] ઇતિ કમલદલામ્બુ-
[મ્બુ]વિ[વિ]ન્દુલોલાં ત્રિ[ત્રિ]યમનુચિન્ત્ય મનુ-
- ૬૭ પ્યજીવિતં[વ] ॥ અતિવિમલમનોભિરાત્મનાર્નેર્ન હિ પુરુષૈઃ પરકાર્ત્વયો વિલોપ્યાઃ ॥
[૩૮] શ્રીક-
- ૬૮ કીરાજનામા તદાત્મે[જો]ત્રાપિ દાપકો દૂતઃ । યાચકવકા[ક્]વિવસ્વાન્તા
[ન્સ]તાપશીલોરિકુમુ
- ૬૯ દાનામ્ ॥ [૩૯]સ્વહસ્તો[સ્તો]યં શ્રીધ્રુવરાજદેવસ્યં ॥ "લેખિતં ચૈત
- ૭૦ મ્મેરા[યા]વલમી[મિ]ર્વાસ્તવ્યમહાસન્ધિવિપ્રદ્વાક્ષપટલધિપતિશ્રીદીન્દેત[ન]શ્રીમ-
- ૭૧ દવલોકિતાત્મજેનેતિ ॥

૧ પતરામાં ખાડો હોવાથી ણ્છિ અક્ષર ઉપર અનુસ્વાર દેખાય છે, ત્યારે તે કાતરવામાં આવેલ નથી. ૨ ત્યુ અક્ષર ખંડિત છે. ૩ વચ્ચે ઘટ્ટિ વર્ષ. ૪ વચ્ચે વસ્ત્ર, ૫ યુ અક્ષર ખંડિત છે. ૬-૭ ૨ નો અંક સૂચવે છે કે આગશે શબ્દ એ વાર વાંચવાનો છે. ૮ આંહી ભૂલથી એકને બદલે એ દંડ મુકેલા છે. ૯ સહી જૂની કેનેરીઝ સિપિમાં છે. ૧૦ સહી પછી અને લેખિત પહેલાં મુશોભિત આકૃતિ છે.

ચાલુક્ય ચામુણ્ડરાજનાં તામ્રપત્રો

વિ. સં. ૧૦૩૩ માર્ગ. વ. ૬

આ પતરાંના ફોટોગ્રાફની એક નકલ મને અમુક વર્ષો પહેલાં સ્વ. દિ. બ. કેશવલાલ હર્ષદરાય કુવે વાંચવા માટે મોકલી હતી. માફ કરેલું અક્ષરાન્તર તેમણે મુનિશ્રી જીનવિજયને આપ્યું હતું અને તેમણે તેમાં અમુક પાઠાંતરો સૂચવ્યાં હતાં. લાંબો સમય વીત્યા છતાં જ્યારે તે પ્રસિદ્ધ થયાં નહીં ત્યારે સ્વ. કેશવલાલ બાઇને લખી તે પ્રસિદ્ધ કરવાની મેં પરવાનગી માગી, તેમજ અને તો અસલ તામ્રપત્રો મેળવી આપવા લખ્યું હતું. કારણ કે, કેટલેક ઠેકાણે સ્પષ્ટ વાંચી શકાતું નથી તે કદાચ મૂળ પતરાંમાંથી સ્ફેલાઇથી વાંચી શકાય. મૂળ પતરાં અદ્યપિ પર્યંત મેળવી શકાયાં નહીં, તેથી હવે ફોટોગ્રાફ ઉપરથી કરેલા અક્ષરાન્તર અનુસાર પ્રસિદ્ધ કરું છું. માલિકની ઇચ્છા હશે તો મૂળ પતરાં પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ મ્યુઝિયમ ખરીદી લેવા સદા તત્પર છે અને રહેશે.

આ દાનપત્ર બે પતરાંમાં કેાતરેલું છે. પતરાં ૬ ઈંચ લાંબાં અને ૨ ફૂં ઈંચ પહોળાં હોવાં જોઇએ. પહેલા પતરાની નીચેની બાજુએ અને બીજા પતરાની ઉપરની બાજુએ કડી તથા સીલ માટે બંને કાણાં છે. સીલ તથા કડી ઉપલબ્ધ છે કે નહીં તે કહી શકાતું નથી. દરેક પતરામાં દશ દશ પંક્તિ લેખની છે. પતરાં સુરક્ષિત લાગે છે. બે કે બીજા પતરાના નીચેના ભાગમાં જમણી બાજુએ સ્ફેજ ઘસાઇ ગયું હોય એમ લાગે છે.

લેખની લિપિ નાગરી છે અને ભાષા સંસ્કૃત છે. દાનમાં આપેલા ક્ષેત્રની સીમાના વર્ણનની પંક્તિ ૮ થી ૧૧ સિવાય બાકી બધા ભાગ પદ્યમાં છે.

પંક્તિ પહેલીમાં મંગલાચરણ છે અને પછી પં. બીજી અને ત્રીજીમાં મૂલરાજનું વર્ણન છે. પં. ચોથી અને પાંચમીમાં તેની પત્ની માધવીથી જન્મ પામેલ ચામુણ્ડરાજ સુવરાજનું વર્ણન છે. મૂળરાજની પત્ની માધવીનું નામ આ લેખમાંથી પહેલીવાર જ મળે છે અને તે ચાહુમાન વંશના ભોજની પુત્રી હતી, એમ લખેલ છે.

દાન જૈન ગૃહ(મંદિર)ને ધ્રુપ દીપ વિગેરે પૂજોપચાર માટે આપવામાં આવેલ છે. દાનમાં ક્ષેત્ર આપેલું છે, તથા તેની સાથે ચાર કેદાર (ખેતર અગર નીચાણવાળી જમ્યા જેમાં પાણી ભર્યું રહે તેવી) આપેલાં છે.

જૈન મંદિરને માટે દાન આપવાનું ક્ષણ બતાવનારો એક શ્લોક છે અને ત્યાર બાદ ચાહુ પદ્ધિર્વર્ષ વિગેરે શ્લોકો આપેલા છે.

પંક્તિ ૧૭ માં તિથિ વિ. સં. ૧૦૩૩ માર્ગશીર્ષ કૃષ્ણપક્ષની નવમી આપેલી છે.

લેખકનું નામ વાલાઝ્ઞ આપેલું છે. છેવટમાં ચામુણ્ડની સહી છે.

अक्षरान्तरे
पतरं पहेलं

- १ ९ स्वस्ति --- भवप्रताप --- व्यापारय कृता यस्याख्यातनृपोत्तमांगविमल ---
- २ भ्यर्च्यमान --- मः । श्रीवंशः चौलिकराजवंशतिलकश्रीन्यालकांतिप्रभोः संताने
त्रिदशेन्दुतुल्य
- ३ महिमाश्रीमूलराजो नृपः । श्रीमान्सुन्दरलीलनामविहितः यच्चाहमानाह्वयश्रीमद्-
भोजनराधि-
- ४ पोचममुताश्रीमाधवीकुक्षि- । अ-न्या-दयौवराज्यपदवीलभेप्य- --- कवान्त ---
- ५ ने-गुणाकरः समभवच्चामुण्डराजः सुतः भोगत्यागमुधर्मसाधनपरलाने --- श्रियः
- ६ श्री --- त्वैवं वरुण्यदिशर्मकपुरे तेनात्मनः श्रेयसे । श्रीमज्जनगृहाय वेतनकृतं
- ७ धूपप्रदीपस्रजां । क्षेत्रं दत्तमुदगिदिशिस्थितमदोसामान्यकेदारकं नागराजक्षेत्रं कदंब
- ८ वलीवेदारी चंद्रराजलोहकारक्षेत्रेकेदारः शालिमद्रपद्महलक्षेत्रे केदारः जोनल
- ९ ण्णग्राममार्गीहक्षिणतः-रहके केदार एमिश्चतुभिः केदारैस्सह ॥ आषाढ-
स्थाता (ना) नि-
- १० पूर्वतो --- गणहज्यग्रामगामीमार्गः । उत्तरतो दुर्गावदरीतल स्थिता ---

पतरं बीजं

- ११ लांगः । इ-पामक्षेत्राणि । दक्षिणतोवरुणशर्मकीयपद्मदेवताक्षेत्रमि-
- १२ ति । दानपरलं च ॥ जिनमवनं जिनविभं जिनपूजां जिनमतं च यः कुर्यात् तस्य
तस्य नरावर
- १३ शिवसुखफलानि करपल्लवस्थानि ॥ षष्ठिवर्षे सहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः
आक्षेप्ताचानुमं
- १४ ता च तान्येव नरकं वसेत् ॥ स्वदत्तां परदत्तां वा यत्नाद्रक्षयुषिष्ठिर । महींमहीभृतां
श्रेष्ठदानाश्रेयो-
- १५ नृपालनं ॥ स्वदत्तां परदत्तां वा यो हरेत् वसुंधरां । स विद्यायां कृमिर्मूत्वा
पितृभिः सह मज्जति ॥
- १६ विन्ध्याटवीप्वतोयासु शुष्ककोटरवासिनः । कृष्णसर्पाः प्रजायन्ते मूमे-
दानापहारकाः ॥
- १७ पतैसु-माश्वेतदशगुणे साग्रे त्रयस्त्रिंशता मार्गे मासि तमिस्तपक्षनवमी सूर्यात्मजे मुंज
- १८ ति । बालाकाह्वयलेखको लिखदिदं स्वामि स्वहस्तोक्तिं यो लोप्यत्यनुशासनं
सजगतां पापं
- १९ पुमान् लास्यति ॥ संवत् १०३३ स-काब्दा- --- देवादी जज्जगुण न
सिद्धुकान् । स्वमतं श्री च
- २० पितैतान् समक्षान् पंचसाक्षिणः ॥ मंगलं ॥ श्रीचामुण्डराजस्य नम मत्तं ॥

१ शिशोमाधु ७ पश्येत्थी. २ आदी पाठ शंकावालो हतो, शास्त्री दुर्गाहं हरे नृपधर साधयतः पृष्ठ-
हृत्ति नाभना अ-यमां धपेक्षा निनवक्षल सूरिना अरित्रमांथी ते श्लोके आचि धप्यी मोक्षस्था ते ७ पश्ये
शुद्ध बांथी शक्षयो. ३ बांथी मार्गे, ४ बांथी स्वहस्ता,
लेख ११

ભીમદેવનાં પાલણપુરનાં તામ્રપત્રો

વિ. સં. ૧૧૨૦ પૌષ સુ. ૧૫

આ પતરાં પાલણપુરથી ૪૮ ઇંડીયન મિરર સ્ટ્રીટ કલકત્તામાં રહેતા મી. પુરનચંદ નાદર એમ. એ.એલ. એલ ધીને મળ્યાં હતાં. તે મારી પાસે વાંચવા તથા તેની છોપ તૈયાર કરવા લાવવામાં આવ્યાં હતાં. પતરાં અસાધારણ રીતે (૩ ઇંચ થી ૬ ઇંચ) નાં છે. લાંબી બાજુની મધ્યમાં ૩ ઇંચ વ્યાસનાં કાંઠાંમાંથી પસાર થતી ૧૪ ઇંચ વ્યાસની કડીથી તે બેડાએલાં છે. પતરાંની લંબાઈ ૭ ૧/૨ ઇંચ અને પહોળાઈ ૪ ૧/૨ ઇંચ છે ફરતી ૩ ઇંચ જેટલી કોર બડી ટીપેલી છે. પતરાં ૩/૪ ઇંચ નાં છે, પણ કડીની બન્ને બાજુ નાકાઈ ૩ ઇંચ છે. પતરાંનું વજન ૧૦૬૬ તોલા છે. બન્ને પતરાં અંદરની બાજુએ કોતરેલાં છે અને લખાણ પંદર લીટીમાં છે.

લિપિ દેવનાગરી છે અને ભાષા સંસ્કૃત ગદ્યમય છે, જેને માટે કાંઈ ખાસ નોંધવા જેવું નથી. કોતરકામ જલથી ભરેલું છે. ગુજરાતના ચાલુક્ય (સોલંકી) વંશના મહારાજાધિરાજ ભીમદેવ ૧ લાના સમયનો આ લેખ છે. તેણે ઇલા મુકામે છાવણી હતી ત્યારે જનક નામનો મોઢ બ્રાહ્મણને વરણાવાડા ગામમાં ૩ હજ બીન દાનમાં આપી હતી. તેની સીમા આ મુજબ છે : પૂર્વે વારઅસવલીના માર્ગે, દક્ષિણે પાદરા ગામ પશ્ચિમે છિદ્રિયાલા ગામનો માર્ગ, ઉત્તરે કેશવ અને વાલજીનું ખેતર.

દાનની વિધિ વિ. સં. ૧૧૨૦ ના પૌષ સુદિ ૧૫ છે. વિશેષમાં એમ પણ લખેલ છે કે ભીમદેવે ઉત્તરાયણ પર્વને પ્રસંગે દાન આપ્યું હતું. ઉત્તર અને દક્ષિણ, ચાલુ અને ગત એમાંથી કોઈ પણ ગણતરી પ્રમાણે સં. ૧૧૨૦ અગર તેની આગળ પાછળની કોઈ પણ સાલના પૌષ માસની પૂણિમા અને ઉત્તરાયન સંક્રાન્તિ સાથે આવતાં નથી. તે ઉપરથી એમ સમજવું જોઈએ કે તિથિની વિગત કાં તો ખોટી છે અગર એમ સંભવ છે કે દાનની અને તામ્રપત્ર આપ્યાની તિથિઓ આગળપાછળ હોવી જોઈએ. તેમ માનીએ તો સંભવ છે કે મકર સંક્રાન્તિ જે ૨૫ ડીસેમ્બર ૧૦૬૩ ઈ. સ. ને દિવસે હતી તે દિવસે દાન આપ્યું હશે અને તામ્રપત્રનો લેખ ઈ. સ. ૧૦૬૪ ના જાનેવારીની ૬ થી તારીખે આપેલ હશે.

ચાલુક્ય ભીમદેવની આ લેખમાં છેલામાં છેલ્લી સાલ છે, તેથી આ લેખ ઉપયોગી છે. મેરૂતુંગની પ્રબંધચિત્રામણી પ્રમાણે ભીમદેવ વિ. સં. ૧૦૭૮ (ઈ. સ. ૧૦૨૨-૨૩) માં ગાદીએ આવ્યો. આ સાલ સાચી હોવી જોઈએ, કારણ કે તેની પહેલાંના દુર્લભરાજની છેલામાં છેલી સાલ વિ. સં. ૧૦૭૬ મળેલી છે. સુસલમાની ઐતિહાસિક લેખકો અનુસાર સોમનાથ પાટણની બાણીતી લૂટ (ઇ. સ. ૧૦૨૪ આશરે ૧૦૮૦ વિ. સં. વળતે) ભીમદેવ ગુજરાત અને દક્ષિણ કાઠિયાવાડનો રાજા હતો. ભીમદેવની જોલામાં જોલી સાલ તેનાં રાધનપુર અને મુણકનાં દાનપત્રો ઉપરથી (વિ.સં. ૧૦૮૬ ની છે. ત્યારપછીનો ઉલ્લેખ વિ. સં. ૧૦૮૮ (૧૦૩૧-૩૨ ઇ. સ.) નો આખો પર્વત ઉપર વિમલના મંદિરમાં છે. તેમાં લખેલ છે કે ભીમદેવે દુરડનાયક તરીકે નીમલ વિમલે મંદિર બંધાવ્યું. મેરૂતુંગ પ્રમાણે ભીમદેવનું રાજ્ય વિ. સં. ૧૦૭૮ થી વિ. સં. ૧૧૨૦ સુધી હતું, પણ તેના પાછળના લાંબા સમયનાં દાનપત્રો મળેલાં નથી. એક છીનું દાન વિ. સં. ૧૧૧૯ નું^૧ ભીમદેવના રાજ્ય દરમીયાન એપાંયું હતું, એમ વિમલશાહના દેવળના લેખમાંથી

૧ એ. ઈ. વો. ૨૧ પા. ૧૭૧ કે. એન. દીક્ષિત. ૨ ઇ. એ. વો. ૬ પા. ૧૬૩. ૩ જ. એ. વો. ૨૬ એ. વો. ૨૦ પા. ૪૬ ૪ એ. ઈ. વો. ૬ પા. ૪૮. ૫ એ. ઈ. વો. ૧૬ ઉત્તર દિવંદના લેખા નં. ૧૩૦

નીકળે છે. ભીમદેવ પછીનો કર્ણદેવ મેરુતુંગ પ્રમાણે વિ. સં. ૧૧૨૦ ચૈત્ર સુ. ૩ શનિએ ગાદીએ આવ્યો. આ દાનપત્રની તિથિ કાર્તિક મહીનાથી શરૂ થતા વિક્રમ સંવત મુજબ માનીએ તો કર્ણદેવની સાલની સાથે બંધાયેલતી આવે છે. ભીમદેવ ૧૧૨૦ ના પૌષ અને ચૈત્ર માસની વચ્ચેમાં શુજરી ગયો હોવો જોઈએ. ગણતરી મુજબ મેરુતુંગે આવેલી કર્ણની સાલ ઇ. સ. ૧૦૬૫ ના માર્ગની ૧૨ મી તારીખ શનિવાર (દક્ષિણના વિ. સં. ૧૧૨૧) સાથે મળતી આવે છે અને તે આ દાનપત્રથી ૧ વર્ષ પછી હોવી જોઈએ. કર્ણની પહેલામાં પહેલી સાલ આપણને તેના નવસારીના દાનપત્રમાંથી શક સં. ૯૯૬ અને વિ. સં. ૧૧૩૧ (૧૦૭૪ ઇ. સ.) મળે છે.

ચાલુક્યના વંશપરંપરાના લેખકોના કુટુંબમાંના કાયસ્થ વટેશ્વરનો દીકરો કેઠક આ દાનને લેખક હતો. ભીમદેવના રાધનપુરના દાનપત્રનો લેખક વટેશ્વર હતો અને કર્ણનાં નવસારી અને સૂનકનાં પતરાંનો લેખક કેઠક હતો. ફક્ત સંધિ વિગ્રહનો અધિકારી લોગાદિત્ય હતો જે નવસારીનાં તામ્રપત્રોમાં હતો.

સ્થળોનાં નામ પૈકી ઇલા કે જ્યાં રાજની છાવણી હતી તે પાલણપુરની અગ્નિ ખૂણે મહીકાંડા એજન્સીમાંનું હાલનું ઇલોલનું રાજ્ય હોઈ શકે, ઉત્તર શુજરાતમાંનાં ગામોને છોટે ચોલ (જેમ કે હાલોલ, કાલોલ, પાલોલ) તે હાલના પુરનું પૂર્વ સ્વરૂપ ઉર અને ઉલ થઈને થયું હોવું જોઈએ તેથી ઇલોલનું સંસ્કૃત રૂપ ઇલાપુર થવું જોઈએ. બીજાં સ્થળો મળી શક્યાં નથી.

જયસિંહનો ઉજ્જનનો શિલાલેખ^૧

વિ. સં. ૧૧૬૫ જ્યે. વ. ૧૪

તાજેતરમાં મળેલા લેખનો ટુકડો ઉજ્જન મ્યુનીસીપાલિટીની ઓફીસમાં પડ્યો હતો. ચાલુક્ય અને પરમાર રાજાઓના ઇતિહાસ માટે આ તુટક લેખ છે, છતાં તે બહુ ઉપયોગી છે.

તેની શરૂવાત વિધિથી થાય છે અને તે વિ. સં. ૧૧૬૫ના જ્યેષ્ઠ વદિ ૧૪ શુક્રવાર આપેલ છે. લેખ ચાલુક્ય રાજા જયસિંહદેવ સંબંધી છે. તેનાં ચાલુ બિરુદો નીચેનાં લેખમાં આપેલાં છે. ત્રિમુવનગઢ, સિદ્ધચક્રવર્તિ, અવન્તિનાથ અને વર્વરકજિણ્ણ અને તે અણહિલનાડમાં રાજ્ય કરતા હતા, એમ વર્ણન છે. મહત્તમ દાદાક અણહિલપાટકમાં સોલ મારનાર અધિકારી હતો. પં. ૭-૮ જેમાં વ્યાકરણના ઘણા દોષ છે તેમાંથી અર્થ સ્પષ્ટ નીકળે છે કે, માળવાના રાજા યશોવર્મનને હરાવીને અવન્તિ મહાકુળ જયસિંહે પોતાના કબજામાં રાખ્યું હતું. તે પ્રદેશ નાગર શાતિના દંડો દાદાકના પુત્ર મહાદેવના અખત્યારમાં સોંપ્યો હતો. ત્યારપછી કેટલીક વ્યક્તિનાં નામ તેમ જ કીર્તિનારાયણનું નામ આવે છે, પણ તે ભાગ ખંડિત હોવાથી વાંચી શકાતો નથી.

યશોવર્મનને હરાવી અવન્તિ પોતાના કબજામાં લીધું તે હકીકત ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ બહુ ઉપયોગી છે. દ્રયાશ્રયમાં^૨ યશોવર્મનને હરાવી કેદ કર્યાની તેમ જ અવન્તિ તથા ધાર પોતાનાં તાબામાં લેવાની હકીકત કહી છે તેને આ લેખથી ટેકો મળે છે. યશોવર્મનને કેદમાં નાંખ્યાની હકીકતને દોહદના લેખમાંથી સમર્થન મળે છે.^૩ તેમાં પરમાર રાજાને જયસિંહે હરાવી કેદ કર્યાનું લખ્યું છે તે આ યશોવર્મન જ હોવા ભ્રમરૂપ છે. ઉજ્જનમાંથી મળેલા તામ્રપત્રમાંથી હકીકત મળે છે કે વિ. સં. ૧૧૬૧ માં યશોવર્મન રાજા હતો અને તેને “મહારાજધિરાજ પરમેશ્વર” એમ વર્ણવ્યો છે. જયસિંહે તે ઉપરથી સમજાય છે કે વિ. સં. ૧૧૬૧ અને ૧૧૬૫ વચ્ચે યશોવર્મનને હરાવ્યો હતો.^૪ અજમેરના ચૌહાણ રાજાની મદદથી યશોવર્મન કેદખાનામાંથી નાશી પડ્યો, પોતાનું રાજ્ય પાછું મેળવ્યું અને જયસિંહ સાથે સમાધાન કર્યું, એમ હકીકત મળેલી છે.

૧ ઈ. એ. એ. ૪૨ પા. ૨૫૮ ડી. આર. સાંકાર ૨ ઈ. એ. એ. ૪ પા. ૨૬૬ ૩ ઈ. એ. એ. ૧૦ પા. ૧૫૬ ૪ આખાના વિ. સં. ૧૧૬૩ ના લેખમાં જયસિંહને અવન્તી નાથ લખ્યો છે, તેથી અનુમાન થાય છે કે માળવ વિ. સં. ૧૧૬૧ અને ૧૧૬૩ વચ્ચે છતાંયું દોરું ભ્રમરૂપ છે. (આ. જિ. વ.)

ચાલુક્ય રાજ જયસિંહદેવના દોહદના શિલાલેખ

વિ. સં. ૧૧૯૬-૧૨૦૨

પંચમહાલમાં છેલ્લા દુકાળ (ઇ. સ. ૧૮૮૧) સમયે છાત્રુઆ તળાવ પાસેથી અમુક મૂર્તિઓ તથા નીચેના શિલાલેખ મળી આવ્યાં હતાં અને મામલતદારના ભાણેજ મી. ડી. પી. દેશસરીએ તેની નકલ તૈયાર કરી હતી. પાછળથી મેં પોતે તેનાં સંબંધ તૈયાર કર્યાં હતાં.

તળાવની આવક (આવણા ?) ના ભાગ પાસે આ પથ્થર પડેલો છે. તે લગભગ ૧૫ ફૂટ જણા છે અને છાત્રુના ઢગલામાં પડેલો હતો. બધી બાજુએથી સુરક્ષિત, હોવાથી પાણી વિગેરેથી બહુ ખવાઈ ગયો નથી. પંક્તિ ૩ છુના અંતમાં અને પં. ૫ અને ૬ ના મધ્ય ભાગમાં સ્લેજ ઘસાઈ ગયેલ છે.

લેખ સાદી સંસ્કૃત ભાષામાં છે. અરથો ભાગ પદમાં છે અને ત્રીજો શ્લોક આપ્યો છે તે સિવાય બધા શ્લોકો અતુલ્ય છે. બાકીનો ભાગ ગદ્યમાં છે. લિપિ સ્પષ્ટ કાયસ્થનાગરી છે. પં. ૩ અને ૬ માં વ્યાકરણિક દોષો છે. શેષામિત્ર ને બદલે શેષે હું વાંચું છું. શેષા (શુજરાતી શેષ નારી જાતિ) તે દેવને ધરેલી ચીજમાંથી થોડી ભક્તોને આપવામાં આવે છે તે પ્રસાદી કહેવાય છે. પ્રો. કાથવટે પં. ૬ માં સેનાપતિત્વપ્રાપ્તિ વાંચે છે પણ સેનાપતિક્રમ પ્રાપ્તિ વધુ યોગ્ય લાગે છે. ગોદ્રક્ષેપ અને ગોદ્રક્ષેત્ર એ બે પાઠમાંથી કયો ઉત્તમ છે તે નિશ્ચય થઈ શક્યો નથી.

દધિપદ્ર (દોહદ) માં રહેતા સેનાપતિએ પોતાની માતાના ત્રેય માટે છ વર્ષ પહેલાં (૧૧૯૬ માં) બંધાવેલ ગોમતે નારાયણ દેવની પૂજા માટે રાણાએ ત્રણ હજાર જેટલી જમીન દાનમાં આપી છે. જ્યુલરનાં દાનપત્રો પૈકી અગ્યારમાંમાં વિશલદેવના લેખમાં બદલાલ અને રૂપ-નારાયણ દેવોનાં નામ છે તેવું જ નામ આ નારાયણનું હોયું જોઈએ. છાત્રુઆ તળાવ પાસે ખારવો અને દેહમઈ નદી મળે છે. ત્યાં ગોવાળીયા ચોતરા ઉપર આ મંદિર હોયું જોઈએ. આવા ચોતરા ઠેકઠેકાણે હોવા જોઈએ. આ ચોતરાએ લક્ષ્મીનારાયણનું મંદિર હોવાનું ત્યાંના લોકો કહેતા હતા. ગોદ્રક્ષે તે શુજરાતીમાં ગોધરાને માટે લખેલ છે. વલ્લી દાનપત્રમાં તેમ જ શ્રીતિ-કીચુદીમાં આ ગામનું નામ આવે છે. દધિપદ્ર તે હાલનું દોહદ છે. તેને પાછળના લેખમાં દધિપુર પણ લખેલ છે. ઊભલોડ તે હાલનું આબલોડ જે દોહદથી ૨૦ માઈલ દૂર છે તે ઉપરથી લખાયું હશે. આધિલિયા તે હાલનું નીમનાલિંઆ રાખડાલ અને કોડા ગ્રામ તે હાલનું ગડોઈ હોવાં જોઈએ. ક્ષારવહ તે ખારવો અને દધિમતી તે દેહમઈ નદી હોવાં જોઈએ.

સસમાજામાં જયસિંહદેવના મૃત્યુની સાલ ૧૧૯૬ આપેલ છે જ્યારે એનાદસ એક રાજ-સ્થાનમાં ટીડ લખે છે કે સિદ્ધરાજ ૧૧૫૦ થી ૧૨૦૧ સુધી રાજ્ય કરતો હતો. પરંતુ આ લેખ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે સિદ્ધરાજ જયસિંહ સં. ૧૨૦૨, એટલે ઇ. સ. ૧૧૪૫-૪૬ માં રાજ્ય કરતો હતો.

३२७ भां लद्रेश्वर पासै शोभाशुभा

महादेवभांना शिलावेण

वि. स. ११६५ आषाढ सु. १०

स्वतिविक्रमसंवत् ११९९ वर्षे आपाढ सुदि १०

रवौ अस्यां संवत्सरमासपक्षदिवसपूर्वायां तिथौऽ

धिह श्रीमदणहिलपाठकाविपित समस्तराजावली

विराजितमहाराजाधिराज परमेश्वरत्रिभुवनमंडसिद्ध-

चक्रवर्ती वर्षरक (वर्षरक) जिपुअवंति-

नाथधाराविडंबक त्रैलोक्यमल्ल श्रीजय

सिंघदेव अप्रतिहतबलप्रतापक

ल्याणविजयराजो (ज्ये) तत्पादपशो (शो)पजीविनि महा

मात्यश्रीदारपूकश्री श्रीकरणादौ अमातवि

तां कुर्व्वतीत्येतस्मिन्काले प्रवचमाने इहवैक

मंडले अति० मां

करप्रभृति पंचजलमपाह श्रीमद्रेश्वरवेलाक्तल-त्कमं

—पिकारांमातां। महं० श्रीददि। प्रतिबद्धवला

० बहुदेवादिपंचकुलप्रतिप्रत्रौसारानलिल्यतेपवा

हेव भद्रेश्वरमले महाराजपुत्रतोडि० तंभ० श्रीप्रासप्प

लसुतश्रीकुरपालेनकारितनवतरंदेवा

पनत् श्रीऊदलेश्वर श्रीकुमरपालेश्वर

देवपोः प्रजाऽर्थे उदीवणात्पांद्रा

.... तबली .... श्रीमहाह ....

कद्रमाणांवतः शतैः, अत्येनजातविकीतं

नवनिधिसहितं चतुरापाटविश्वद्वंद्वदेवराय

प्रत्यर्थपव

ચાલુક્ય રાજ જયસિંહદેવના દોહદના શિલાલેખ

વિ. સં. ૧૧૯૬-૧૨૦૨

પંચમહાલમાં ઉદ્ભવ દુકાળ(ઇ. સ. ૧૮૮૧)સમયે છાબુઆ તળાવ પાસેથી અમુક મૂર્તિઓ તથા નીચેના શિલાલેખ મળી આવ્યા હતા અને મામલતદારના ભાણેજ મી. ડી. પી. દેરાસરીએ તેની નકલ તૈયાર કરી હતી. પાછળથી મેં પોતે તેનાં સંખ્યા તૈયાર કર્યાં હતાં.

તળાવની આવક(આવણા ?)ના ભાગ પાસે આ પત્થર પડેલો છે. તે લગભગ ૧૫ ફૂટ ઊંચો છે અને છાબુના ઢગલામાં પડેલો હતો. બધી બાબુએથી સુરક્ષિત હોવાથી પાણી વિગેરેથી બહુ બવાધ ગયો નથી. પંક્તિ ૩ છના અંતમાં અને પં. ૫ અને ૬ ના મધ્ય ભાગમાં સ્કેન્ડલ લેખ ગમેલ છે.

લેખ સાદી સંસ્કૃત ભાષામાં છે. અરથો ભાગ પદ્યમાં છે અને ત્રીજો શ્લોક આર્યા છે તે સિવાય બધા શ્લોકો અનુષ્ટુપ છે. બાકીના ભાગ ગદ્યમાં છે. લિપિ સ્પષ્ટ કાયસ્થનાગરી છે. પં. ૩ અને ૬ માં વ્યાકરણિક દોષો છે. ગેપામિત્ર ને બદલે ગેપેવ હું વાંચું છું. શેષા (ગુજરાતી જે જારી જાતિ) તે દેવને ધરેલી ચીજમાંથી થોડી ભડતોને આપવામાં આવે છે તે પ્રસાદી કહેવાય છે. પ્રો. કાથવટે પં. ૬ માં સેનાપતિત્વપ્રાપ્તિ વાંચે છે પણ સેનાપતિક્રમ પ્રાપ્તિ વધુ યોગ્ય લાગે છે. ગોદ્રક્ષેપ અને ગોદ્રક્ષેત્ર એ બે પાઠમાંથી કયો ઉત્તમ છે તે નિશ્ચય થઇ શક્યો નથી.

દધિપદ્ર(દોહદ)માં રહેતા સેનાપતિએ પોતાની માતાના શ્રેય માટે છ વર્ષ પહેલાં (૧૧૯૬ માં) બંધાવેલ ગોગર નારાયણ દેવની પૂજા માટે રાણાએ ત્રણ હજાર જેટલી જમીન દાનમાં આપી છે. જયલરનાં દાનપત્રો પૈકી અગ્યારમાંમાં વિશલદેવના લેખમાં બદલાલ અને રૂપ-નારાયણ દેવોનાં નામ છે તેવું જ નામ આ નારાયણનું હોવું નોંધ્યું. છાબુઆ તળાવ પાસે ખારવો અને દેહુમંથ નદી મળે છે. ત્યાં ગોવાળીયા ચોતરા ઉપર આ મંદિર હોવું નોંધ્યું. આવા ચોતરા ઠેકઠેકાણે હોવા નોંધ્યું. આ ચોતરાએ લક્ષ્મીનારાયણનું મંદિર હોવાનું ત્યાંના લોકો કહેતા હતા. ગોદ્રક્ષેત્ર તે ગુજરાતીમાં ગોધરાને માટે લખેલ છે. વલ્લી દાનપત્રમાં તેમ જ કીર્તિ-કીમુદીમાં આ ગામનું નામ આવે છે. દધિપદ્ર તે હાલનું દોહદ છે. તેને પાછળના લેખમાં દધિપુર પણ લખેલ છે. ઊભલોડ તે હાલનું આમલોડ જે દોહદથી ૨૦ માઈલ દૂર છે તે ઉપરથી લખાયું હશે. આશિલિયા તે હાલનું નીમનાલિયા રાજકાલ અને કોડા ગામ તે હાલનું ગડોઇ હોવાં નોંધ્યું. ક્ષારવહ તે ખારવો અને દધિમતી તે દેહુમંથ નદી હોવાં નોંધ્યું.

રાસમાળામાં જયસિંહદેવના મૃત્યુની સાલ ૧૧૯૬ આપેલ છે જ્યારે એનાદસ એક રાજ-સ્થાનમાં ટાંડ લખે છે કે સિદ્ધરાજ ૧૧૫૦ થી ૧૨૦૧ સુધી રાજ્ય કરતો હતો. પરંતુ આ લેખ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે સિદ્ધરાજ જયસિંહ સં. ૧૨૦૨, એટલે ઇ. સ. ૧૧૪૫-૪૬ માં રાજ્ય કરતો હતો.

ડૉ. યુલરની લેખસંબંધી નોંધ

આ દોહડનો લેખ પ્રસિદ્ધ કરીને મી. ધ્રુવે બહુ જ ઉપયોગી સેવા બજાવી છે. પંચમહાલની હદ ઉપરના ગામ સંબંધી હકીકત તેમાં મળે છે. તે વખતે પણ ગોધરા પરગણાનું મુખ્ય શેહેર હતું. ત્યાં વળી સેનાપતિ નીમવામાં આવતા હોવા બેઠવ્યે અને તેનો અમલ દોહોદ સુધી હોવો બેઠવ્યે. ગુજરાત-માળવા વચ્ચેનો રસ્તો ગોધરા થઈને જતો અને દોહદ માળવાની સરહદ ઉપર આવેલું છે. માળવા અને ગુજરાત વચ્ચેનો સંબંધ ચાલુક્યોના સમયમાં પ્રતિસ્પર્ધાના જેવો હતો. આ બંધી હકીકત ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ ઉપયોગી છે.

ચામુંડથી વિસલદેવ સુધીના લેખોમાં પરમારોની ગુજરાત ઉપર અને ચાલુક્યોની માળવા ઉપર અનેક ચઢાઇઓનાં વર્ણન મળે છે. બીમદેવ ૧ લો કર્ણુદેવ, જયસિંહ અને કુમારપાળના સંમયમાં ચાલુક્યોની ચઢતી હતી. અને પરમારોને હરાવી માળવા ગુજરાત સાથે ભેડી દીધું હતું. જયસિંહે ગોધરામાં નિર્મલા સેનાપતિનું ઉપયોગીપણું ઉપરની હકીકતથી વધુ સ્પષ્ટ થાય છે.

જયસિંહદેવ ૧૨૦૨ સુધી હતો, એમ આ લેખ ઉપરથી મી. ધ્રુવ ઠરાવવા માગે છે, તેમાં હું સમત નથી. પ્રબધચિતામાંણમાં મેરૂતંગે જયસિંહના અવસાનની સાલ ૧૧૯૯ આપેલ છે. વિચાર-શ્રેણિમાં જયસિંહના મૃત્યુની તિથિ ૧૧૯૯ ના કાલિકે સુ. ૩ આપી છે અને તેની પછીના રાત્રની રાત્ર્યારોહણની તિથિ ૧૧૯૯ માર્ગશીર સુ. ૪ આપેલ છે. સિદ્ધરાજ અને કુમારપાળના અમકાલીન રામચંદ્ર અને બીજા લેખકોના આધારે ઉપરની તિથિઓ આપવામાં આવી છે અને તેને આ લેખના આધારે ખોટી ઠરાવવી ચોગ્ય નથી. તેનું સમાધાન નીચેના ખુલાસાથી થઇ શકે તેમ છે. મૂળ લેખ જયસિંહના રાજ્યમાં ૧૧૯૯ માં લખાયો હોવો બેઠવ્યે, જ્યારે પાછળનો ભાગ ૧૨૦૨ માં જયસિંહદેવના મૃત્યુ બાદ ઉમેરાયો હોય, એમ સંભવે છે. આ કદપનાના પુરાવા માટે મૂળ લેખની લિપિ સરખાવવી બેઠવ્યે અને જો પહેલી ૯ પંક્તિની લિપિ છેવટની ચાર પંક્તિથી રહેજ પણ પ્રાચીન માલુમ પડે તો મ્હારો ખુલાસો પુરવાર થઇ શકે. રબિંગ બારીકીથી તપાસતાં તેવો ખાસ વકાવત માલુમ પડતો નથી.^૧

શ્લોક પાંચમાનો મી. ધ્રુવે જે અર્થ કયો છે તેને હું મળતો આવતો નથી. હું તેનો અર્થ નીચે મુજબ કહું છું. “આ દધિપદ્રમાં નિમાએલા અને (જયસિંહથી) મંત્રી બનાવેલાએ પોતાની માતાના શ્રેય માટે ગોગનારાયણનું મંદિર બંધાવ્યું” મારા મત મુજબ આ દેવળ બંધાવનાર સેનાપતિ કેશવ હોવો બેઠવ્યે. મંત્રિસીચિત્તઃ નો અર્થ જેને મંત્રિ અને દીક્ષિત બનાવ્યો, અગર જેને મંત્રિ તરીકે સ્થાપ્યો, એમ ઠરવો બેઠવ્યે.

૧ માત્ર છ વર્ષના ગાળામાં લિપિમાં ધણી વકાવત થાય, એ બનવાભેગ નથી.

અક્ષરાન્તર

- ૧ ઓં નમો મગવતે વાસુદેવાય ॥ શ્રીજયસિંહદેવોસ્તિ મૂ-
- ૨ પો ગુર્જરમંડલે । યેન કારાગૃહે ક્ષિસૌ સુરાધ્યામાલેશ્વરૌ ॥ ૧ ॥
- ૩ અબ્યેપ્યુત્સાદિતા યેન સિંધુરાજાદયો નૃપાઃ । આજ્ઞાં શિરાસિ શેપેવં વા-
- ૪ હિતા ઉત્તરે નૃપાઃ ॥ ૨ ॥ અણહિલપાટકનગરં સુરમંદિરરુદ્ધતરાણિહય-
- ૫ માર્ગં । યસ્યાસ્તિ રાજધાની રાજ્ઞોયોધ્યેવ રામસ્ય ॥ ૩ ॥ પૃથિવીના-
- ૬ થાત્ કેશવો વાહિનીપતિઃ । સેનાપતિક્રમં (?) પ્રાપિ દધિપદ્માદિમંડલે ॥ ૪ ॥
- ૭ અનેન દધિપદ્મેસ્મિન્નિયુક્તો મંત્રિવોક્ષિતઃ । ગોગનારાયણં ચક્રે જન-
- ૮ ન્યાઃ શ્રેયસે કર્તા ॥ ૫ ॥ શ્રી નૃપવિક્રમસંવત્ ૧૧૯૬ શ્રી ગોગનારાયણ
- ૯ દેવઃ પ્રતિષ્ઠિતઃ । અસ્ય દેવસ્ય પૂજાર્થં સં ૧૨૦૨ ગોદ્રહેકમહામંદ-
- ૧૦ લેશ્વરશ્રીવાપનદેવપ્રસાદાદવાસપ્રસ્વા ૦ રાણ ૦ સાંકરસીહેનક્રમ
- ૧૧ લોહપથકમધ્યે આશ્વિલિયા કોઢાપ્રામે હલત્રયસ્ય સૂમિઃ પ્ર-
- ૧૨ દત્તા । અસ્યાષાટાઃ પૂર્વસ્યાં દિશિ દધિમતી નામ નદી ઉત્તરસ્યાં વિ-
- ૧૩ શિસારવહઃ ॥

ભાષાન્તર

ઓં ભગવાન વાસુદેવને નમસ્કાર. શ્લોક. ૧ શ્રી જયસિંહદેવ ગુર્જર મંડલના રાજા હતા તેણે સુરાધ્યા અને માળવાના રાજાઓને કારાગૃહમાં નાંખ્યા. શ્લોક. ૨ જેણે સિંધુરાજ વિગેરે ખીન રાજાઓનો નાશ કર્યો અને ઉત્તરના રાજાઓ તેની આજ્ઞા શેષાની માફક માથા ઉપર અઢાવતા શ્લોક. ૩ રામની રાજધાની અયોધ્યા હતી, તેમ આની રાજધાની અણહિલપાટક હતી. તેમાં દેવમાંદરે એટલાં ઉંચાં હતાં કે સૂર્યના ઘોડાના રસ્તામાં આવતાં હતાં. શ્લોક. ૪ ત્યાં વાહિનીપતિ કેશવને રાજા તરફથી દધિપદ્મના સેનાપતિની જગો મળી. શ્લોક. ૫ આ દધિપદ્મમાં નિમાએલા ડાહ્યા અને સારા મંત્રિએ માતાના શ્રેય માટે ગોગનારાયણનું મંદિર બંધાવ્યું.

વિ. સ. ૧૧૯૬ માં ગોગનારાયણ દેવની પ્રતિષ્ઠા કરી. વિ. સ. ૧૨૦૨ (ઈ. સ. ૧૧૪૬) માં ગોદ્રહકમાં રહેતા મહામંડલેશ્વર શ્રીવાપનદેવના પ્રસાદથી રાણ સાંકરસીહે મોટાઈ મેળવી હતી. તેણે આ દેવની પૂજા માટે ભલોડ પથકમાં આશ્વિલિયા કોઢા ગામમાં ત્રણ હજાર જેટલી જમીન દાનમાં આપી. આ જમીનની પૂર્વમાં દધિમતી નદી અને ઉત્તરમાં ક્ષારવાહ આવેલાં હતાં.

કુમારપાળનો ગાળાનો શિલાલેખ^૧

(વિ. સ. ૧૨૦(૧))

કાઠિયાવાડમાં ડાંગઘા સ્ટેટના ડાંગઘા ગામથી પૂર્વમાં આઠ માઈલ ઉપર આવેલા ગાળા નામના ગામડાની પાસે ખંડિત મંદિરના બારશાખ ઉપર આ લેખ કોતરેલો છે. જે ભાગમાં લેખ કોતર્યો છે તે ખવાઈ ગયો છે અને તે ડે ફીટ લાંબો અને ૧ ફૂટ પહોળો છે. તેની ડાબી બાજુએ બીજો એક લેખ આનાથી વધુ નાના અક્ષરમાં કોતરેલ છે, પણ તે બહુ જ ખવાઈ ગયો છે, તેથી તે વાંચી શકાતો નથી, પણ તેમાં વિ. સ. ૧૨૪૫ ની સાલ દેખાય છે.

લેખની શરૂવાત સંવતથી જ થાય છે. વિ. સં. ૧૨૦(૧)ના ચૈત્ર વદિ ૬ ની તિથિ વંચાય છે. લેખ રાજા કુમારપાળના સમયનો છે અને તેમાં નીચે મુજબ બિરુદો આપેલાં છે: સમસ્ત રાજવંશી-વિરાજિત, મહારાજ, ઉમાપતિવરદગ્રધ. રાજધાનીના શહેર અણહિલપાટણમાં મુખ્ય મંત્રી મહાદેવ બધો રાજ્ય વહીવટ કરતો હતો. મુખ્ય મંત્રી અગ્નિપ્રસાદ અને ચાહડ દેવે પોતપોતાના સમયમાં તે વિભાગમાં નીમેલા જૂઠા જૂઠા અમલદારોનાં નામ ત્યારબાદ આપેલાં છે. લેખનો છેવટનો ભાગ બહુ જ અસ્પષ્ટ છે. તેમાંથી ભાવ નીકળે છે કે માણડલિના રહીશ આચાર્ય ભાસ્કરના દીકરાએ, અક્ષય તૃતીયાના માંગલિક પ્રસંગે ગાળાના મંદિરમાંની ભદ્રારિકા દેવીની પૂજા માટે અમુક દ્રવ્યો દાનમાં આપ્યા હતા.

સિદ્ધરાજ જયસિંહના વિ. સ. ૧૧૬૫ના ઉજ્જનના લેખમાંથી જાણવામાં આવ્યા મુજબ માળવાનો પહેલો સુબો મહાદેવ હતો તે જ આ લેખમાંનો મુખ્ય મંત્રી હોવો જોઈએ. તેને ઉલ્લેખ પાલિ, કિરાડુ^૨ અને બાલિના વિ. સ. ૧૨૦૬, ૧૨૦૯ અને ૧૨૧૬ ના લેખોમાં પણ છે. ગાળાના વિ. સ. ૧૧૬૩ ના લેખમાં^૩ જે મુખ્ય મંત્રી અગ્નિપ્રસાદનું નામ આવે છે તે જ આ અગ્નિપ્રસાદ છે. મુખ્ય મંત્રી ચાહડદેવ તે કુમારપાળના વિ. સ. ૧૨૧૩ નાં નાટોલનાં તામ્રપત્રોમાં^૪ આવે છે, તે જ હોવો જોઈએ.^૫

પંક્તિ છઠ્ઠીમાં આપેલ માણડલિ તે ગાળાથી ઈસ્લાન ખૂણામાં ૨૮ માઈલ ઉપર આવેલું માણડલ ગામ હોવું જોઈએ.

૧ પુના ઓરિએન્ટલિસ્ટ વો. ૧ નં. ૨ પા. ૪૦ જુલાઈ. ૧૯૩૬ ડી.બી. હીરકલકર. ૨ એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૪૭ ૩ જ. બો. પ્ર. રો. એ. સો. વો. ૨૫ પા. ૩૧૨. ૪ ઈ. એ. ૧૯૧૨ પા. ૨૦૨. ૫ આ એમ બતાવે છે કે મહાદેવ અમુક સમય મંત્રી તરીકે કામ નહોતો કરતો હોય.

अक्षरान्तर

- १ संवत् १२० [१ ?] वर्षे [चैत्र वद्य ६] समस्त राजावलीविराजित महाराज ....
- २ लोक..... उमापतिवरलब्धश्रीकुमारपा [ल]..... राज्ये तत्पादपद्मोपजीवि
श्रीश्रीक[रणादि]
- ३ समस्त व्यापारान् परिपंथयतं (ति) महामात्यश्रीमहादेवः (वे) इत्येतस्मिन्काले
प्रवर्त्तमाने ....
- ४ कुमारपाल पर ? तडागकर्मस्थाने महामात्यश्रीअम्बप्रसादप्रतिवद्ध मेहै० सजिगै
महाक्षै० श्रीदेऊय प्रतिव
- ५ घ[द्ध] पारे० घवल । महाक्ष० श्रीकलन्तप्रसाद प्रतिवघ (द्ध) द्वि० पारे० बाभूय ।
महामात्य श्रीचाहडदेव प्रतिवघ (द्ध) त्री० (त्रि०) १ प्रता-
- ६ ....नां प्रतिपातौ (पचौ) मांडलीवास्तव्य आचार्य मास्करमुत्त [जल ?] स्थानस्य
अक्षयत्रितीयापर्वणि समस्ता-
- ७ .....लोकेन ? तदेकं प्रति द्र ९ नव । प्रति द्र ४ ? प्रतिवासि ? नां सत्क
मंत्रि प्रति द्र २ व द्वाव सकलवाणिका....
- ८ प्रति रु ? र.... उदकपूर्वकं प्रदधं ॥....
- ९ म सा (शा)सनं आमसाद्ध कोका ? उमा ...
- १० .... सा उमावदा ... काया ....
- ११ प्रति रु० .... प्रदचां जस्य जस्य यदा भूमी तस्य तस्य तदा फलं

કુમારપાલના પાલીના શિલાલેખ^૧

વિ. સ. ૧૨૦૯ જ્યે. વ. ૪

રાજપૂતાનામાં જ્ઞપ્તુર સ્ટેટ તામેના પાલી ગામમાં સોમનાથના મંદિરના સભામંડપમાં નિજમંદિર પાસેના સ્તંભ ઉપર આ લેખ છે. તેમાં ૨૦ પંક્તિ છે અને ૧ કુટ્ટ પ્રાંય લંબાઈમાં અને ૧ કુટ્ટ ૪૩ ઇંચ ઉંચાઈમાં લખેલ છે. લેખનો ઘણો ખરો ભાગ ઘસાઈ ગયો છે, તેથી આરંભની સાત પંક્તિ વાંચી શકાય છે. બાકીના ભાગમાંના છૂટક છૂટક અક્ષરો કાંઈ ઉપયોગી હકીકત આપી શકતા નથી.

લેખની શરૂવાતમાં વિ. સ. ૧૨૦૯ ના જ્યેષ્ઠ વદિ ૪ તિથિ તરીકે આપેલ છે. ત્યાર પછી પદ્મિકા એટલે હાલના પાલી ગામનું નામ આવે છે અને ચોથી પંક્તિમાં ચાલુક્ય રાજા કુમારપાલનું નામ આપેલ છે. તેના વર્ણનાત્મક જૂઠાં જૂઠાં બિરૂદો પૈકી શાકંભરી ભૂપાલ એટલે કે ચાહુમાન અર્જુનરાજને^૨ હરાવ્યા બાબતનું ઉપયોગી છે. આ બિરૂદો બીજા લેખોમાં^૩ પણ કુમારપાલને લગાડેલાં છે. તેના મુખ્ય મંત્રી મહાદેવનું નામ ત્યાર બાદ આપેલ છે. પંક્તિ છઠ્ઠીમાં પદ્મિકાવિષય કે જ્યાં ચાચુંડરાજ રાજ્ય કરતો હતો તેની હકીકત છે પણ તે સંબંધી વિશેષ માહિતી આમાં કે બીજે ક્યાંઈથી મળી શકતી નથી. પંક્તિ ૧૮ માં પ્રજા શબ્દથી અટકળ થાય છે કે કોઈ દાન સંબંધી આ લેખ હોવો જોઈએ.

આ લેખની સાલ બરોબર બે તારીખો આવે છે, કારણ તે સાલમાં જ્યેષ્ઠ બે હતા. જો અધિક જોઈ લઈએ તો ઇ. સ. ૧૧૫૩ ના મેની ૧૩ મી તારીખ અને બુધવાર આવે છે અને બીજો જોઈ લઈએ તો ૧૧૫૩ ના ૧૨ મી જુન અને શુક્રવાર આવે છે.

અક્ષરાન્તર^૪

- ૧ ઓં સં ૧૨૦૯ જ્યેષ્ઠ વદિ ૪ અથેહ શ્રી પલિકાયાં શ્રીમદ્ગહિલ-
- ૨ પાટકાધિષ્ઠિતસમસ્તરાજાવર્ણવિરાજિતપરમમદ્વારકમહારા-
- ૩ જાધિરાજ પરમેશ્વર ઉમાપતિવરલગ્નૈ પ્રૌઢપ્રતાપનિજમુજવિક્રમરણાંગ-
- ૪ જવિનિર્જિતશાકંભરીમૂપાલશ્રીમત્કુમ(મા)રપાલદેવકચાણવિજયરા-
- ૫ જ્યે તત્પાદપદ્મોપજીવિનિ [મહામાત્ય શ્રીમહાદેવે] શ્રી શ્રીકરણાદિ^૫ । સમ
- ૬ સ્તે વ્યાપારાન્ પરિપંચયતિ [સતીત્યેવં કાલે પ્રવર્તમાને] અથેહ શ્રીમત્પલિકાવિ
- ૭ [વયે ?] સમસ્ત .... શ્રીચામુંડદેવપ્રતિ
- ૮ [પતૌ] ....

બાકીનો ઘણો ખરો ભાગ ઘસાઈ ગયો છે.

૧ પુના ઓરિયેન્ટાલીસ્ટ વો. ૧ નં. ૨ પા. ૪૧ જુલાઈ ૧૯૩૬ ડી. બી. રીસલ્લર ૨ એ. ઇ. વો. ૨ પા. ૪૨૨ અને ઈ. એ. વો. ૪૩ પા. ૧૬૫. ૩ જુઓ બીમદેવ ૨ જનું દાનપત્ર વિ. સ. ૧૨૧૧ પુ ઇ. એ. વો. ૧૮ પા. ૧૧૩ ૪ મુપરીન્ટિંગ આર્ટિસ્ટોલોગ સર્વે વેરલ્ડ સરકાર પુનાની ઓરિયન્ટાલ રાજ્ય ઉપરથી. ૫ ચિદ્રસે છે. ૬ જ્ઞપ્તુ પછી પ્રસન્ન શબ્દ ઉમેરો.

૭ આ નામ બદ્ધ અરપત છે, પણ તેની સાધના કરાડુના લેખ (એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૪૩) માં નામ રપત વંચાય છે. ૮ આ દંડ નકામો છે. ૯ વ્યાપારાન્ પુષ્પી મુદ્રા ઉમેરો.

કુમારપાળનો ભાટુણનો શિલાલેખ^૧

વિ. સ. ૧૨૧૦ જે. સુ. ૬ શુક્ર ઇ. સ. ૧૧૫૪

રાજપુતાનામાં જ્ઞેધપુર સ્ટેટના ગોડવાડ જીલ્લાના બાલી પરગણામાં નાણા ગામથી ઉત્તરે ૧૥ માઈલ ઉપરના ભટુણ ગામમાં ખંડિત મંદિરના સભામંડપના સ્તંભ ઉપર આ લેખ કોતરેલો છે. તેમાં ૮ પંક્તિ છે અને તેની લંબાઈ ૧ ફુ. ૭ ઇ. છે અને ઉંચાઈ ૫ ઇંચ છે. લેખ આખો ઉપલબ્ધ છે, છતાં છેવટના ભાગમાં અક્ષરો ઘસાઈ ગયા છે. લિપિ નાગરી છે અને ભાષા સંસ્કૃત છે. જોડણી સંબંધમાં કુમ્ભરવાજ આસ ધ્યાનમાં લેવાજોગ છે. લેખ ગદ્યમાં છે અને પં. ૫-૬ અર્થમાં છે.

લેખની શરૂવાતમાં વિ. સ. ૧૨૧૦ ના જ્યેષ્ઠ સુદિ ૬ અને શુક્રવારની તિથિ આપી છે અને તે ચાલુક્ય રાજ કુમારપાળના સમયનો છે. આમાં અલ્પહિલપાટકનું નામ નથી. નજૂત પરગણામાં રાજ્ય કરનાર દણ્ડનાયક વૈભવકનું નામ ત્યારબાદ આપેલ છે. ત્યારબાદ ભાટુણપદ ગામનું નામ આપેલ છે, જે હાલનું ભાટુણ હોયું જોઈએ, બાકીનો ભાગ અસ્પષ્ટ છે, પણ તેમાં કેટલાક દ્રશ્યનું દાન આપ્યાની હકીકત છે. સાલની બરોબર ઇ. સ. ૧૧૫૪ મે માસની ૨૦ તારીખ અને શુક્રવાર આવે છે.

અક્ષરાન્તર^૨

ઓ ॥ સંવત્ ॥ ૧૨૧૦ જ્યેષ્ઠ શુદિ ૬ ગુરો ॥ સમસ્તરાજાવલીસમલંકૃતપરમેશ્વર-
પરમ[પૂજ્ય ?]

૨. નિજમુજચક્રવર્તિરણાંગણવર્દિર્ત શ્રીઝમાપતિવરલઘ્વપ્રસાદવિનિર્જિતશાકમરી-
મૂપાલમહા—

૩. રાજાદિ(ચિ)રાજ શ્રીકુન્વ(મા)રપાલદેવઃ । તત્પાદપશોપજીવિ ....

... નજૂલેમુજ્યમાનમહાપ્રવળવળ્લનાય

૪. કશ્રીવૈજાકઃ । અથ શ્રીમાટુણપદનગરે ....

બાકીનો ભાગ રૂપદ નથી.

૧. ૧ પુના ઓરિએન્ટાલોરટ વો. ૧ નં. ૨ પા. ૪૩ જુલાઈ ૧૯૩૬ ડી. બી. દિરેક્લર, ૨ આ જોડણી માટે જુઓ એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૪૮

૩ સુપરીન્ટેન્ડન્ટ આર્કીઓલોજીકલ સર્વેવરર્ન સરકલની ઓપીસમાંના રચિંગ ઉપરથી. ૪ ચિન્હ રૂપે છે. ૫ આ દણ્ડ આંહી નકામો છે. ૬ શબ્દસંકલના આંહી અનિયમિત છે, અને વર્દિત શબ્દની જરૂરી યાત નથી.

કુમારપાલના સમયનું નાટોલનું તામ્રપત્ર

વિ. સ. ૧૨૧૩ માર્ગ. વ ૧૦

જોધપુર સ્ટેટના દેસૂરી પરગણામાંના નાટોલ ગામના પંચના કબજામાં આ તામ્રપત્ર હતું. પંચાયતના બધા સભ્યોની હાજરીમાં આ તામ્રપત્ર જોવા મળ્યું અને સમયસંક્રાંતિને લીધે અક્ષરાન્તર માત્ર કરી લીધું.

લખાણ ૧૩ પંક્તિમાં છે અને તે ૬૩૫ ઇંચ પહોળી અને ૬૩ ઇંચ ઊંચી જગ્યામાં કોતરેલ છે. લિપિ નાગરી છે. ભાષા સંસ્કૃત છે અને છેવટના એક સ્લોક સિવાય બધે ભાગ ગદ્યમાં છે. જોડણી સંબંધી નીચેની બાબતો નોંધેલા લાયક છે. (૧) ૨ પછીનો વ્યંજન બેવડો લખ્યો છે. (૨) તાળવ્ય વને બદલે દંતિ સ બેવાર લખ્યો છે. (૩) વ અને ષ એક બીજાને બદલે વાપરેલ છે, અને (૪) અવગ્રહ પં. ૭ અને પં. ૮ માં એમ બે વાર વપરાયેલ છે. પં. ૫ મીમાં કોઠાળા શબ્દને પહેલાં પોસ્તિ લખેલ છે. પૂર્વ ઉપરથી અશુદ્ધ રૂપ પૌર્ણત્ય ને બદલે પોસ્તિ વપરાયેલ છે. પં. ૧૦ માં વપરાયેલ ત્રિહાલ્કો નોંધેલા જેવો શબ્દ છે. રૂપિઆના કોઈ પ્રકાર માટે તે વપરાયેલ હોવો જોઈએ.

લેખની શરૂઆતમાં તિથિ આપેલ છે. વિ. સ. ૧૨૧૩ માર્ગશીર્ષના કૃષ્ણ પક્ષની દશમ અને શુક્રવારે, જ્યારે કુમારપાળ રાજ્ય કરતો હતો અને તેનો મંત્રી વાહડ દેવ શ્રીકરણ તેમ જ બધે સુદ્રાવ્યાપાર કરતો હતો ત્યારે આ દાન આપવામાં આવ્યું હતું; ત્યાર બાદ તેના ખંડિયા મહા-મંડલિક શ્રી પ્રતાપસિંહે દાન આપ્યા સંબંધી હકીકત આપેલ છે. આ પ્રતાપસિંહ પૂર્વ વિભાગના વોડાણા કુટુંબનો હતો અને તે વત્સરાજનો પુત્ર અને યોગરાજનો પૌત્ર હતો. વોડાણા રજપુત શાખાનું નામ છે અને તે અત્યારે નાણુદ થઈ ગઈ છે. જોધપુરથી ઇશાન ખૂણે ૩૪ માઇલ દૂર આવેલા અર્જુના લેખમાં આ વોડાણાનો ઉલ્લેખ છે. બદરીની માંડવીની ઉપજમાંથી રાજના એક રૂપિઆનું દાન આપેલ છે. ત્રણ જૈન દેવળ માટે આ દાન આપવામાં આવેલ છે, જેમાંના બે નહુલ ડાગિકામાં મહાવીર અને અરિષ્ટનેમિનાં હતાં અને ત્રીજું લવંદંડીમાં અન્નિતસ્વામિ દેવનું હતું.

આમાં આપેલાં સ્થળો પૈકી નહુલડાગિકા તે હાલનું નાહલાઇ છે, એમ મારવાડના ચાહમાનો ઉપરના લેખમાં (એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૩૬ અને ૪૩) લેખ નં ૮ અને ૧૧ માં પુરવાર કર્યું છે. લેખ નં. ૧૧ માં બદરીનો ઉલ્લેખ છે અને નાહલાઇની ઉત્તરે ૮ માઇલ ઉપર આવેલું યોરલી હોવું જોઈએ. લવંદંડી જોળખી શકાયું નથી. આ લેખમાં વર્ણવેલાં મંદિરો પૈકી બે નાહલાઇ અત્યારે હયાત છે. મહાવીરના દેવળને આદિનાથનું દેવળ બનાવી દીધું છે, પણ લેખ નં. ૧૧ આમાંથી મળ્યો છે તેથી અસલ તે મહાવીરનું દેવળ હશે, એમાં શંકા નથી. આ લેખમાંનું અરિષ્ટનેમિનું દેવળ તે નાહલાઇથી અગ્નિખૂણે નાની ટેકરી ઉપર નેમીનાથનું દેવળ, જેને ત્યાંના લોકો નાથાજીનું મંદિર કહે છે તે હોવું જોઈએ. લેખ નં. ૮ આમાંથી મળેલો હતો અને તેમાં નેમિનાથનું નામ સ્પષ્ટ રીતે આપેલું છે.

અક્ષરાન્તર

૧ ઑં [I]સં ૧૨૧૩ વર્ષે (II) માર્ગવદિ ૧૦ શુક્રે ॥ શ્રીમદળહલપાટકે (I)
સમસ્તરાજાવલી સ-

૨ મલેકુતપરમમદ્દારકમહારાજાધિરાજપરમેશ્વરુમાપતિવરલધ્વપ્રસાદપ્રો-

૩ દમપતાપનિજસુજવિકમરણાંગણવિનિર્જિતશાકંમરીમૂપાલશ્રીકુમારપાલેદેવક-

૪ સ્યાણવિજયરાજ્યે । તત્પાદપદ્મોપજીવિનિ મહામાત્યશ્રીવાહુદેવે શ્રીશ્રીકરણાદૌ

૫ સકલસુદ્રાવ્યાપાન્પરિપંથયતિ^૧ યથા । અસ્મિન્કાલે પ્રવર્તમાને પોરિત્યવોઢાણાન્વયે ।

૬ મહારાજ૦ શ્રી યોગરાજસ્તદે^૨ તર્દાયસુતસંજાતમહામંડલીક૦ શ્રી વસ્તરાજસ્તત્સ્ય

૭ સુતસંજાતજ્નેકુંગુણગણાલંકૃતમહામંડલીકશ્રીપ્રતપ(તાપ)સિંહે^૩ સાસને^૪ પ્રયચ્છ-

૮ તિ યથા । અન્ન નદૂતઢાગિકાર્યા^૫ દેવ શ્રી મહાવીરચૈત્યે । તથાઽરિદ્યેનમિચૈત્યે
શ્રીલવં

૯ દહોપ્રામે શ્રી અજિતસ્વામિદેવચૈત્યે एवं દેવત્રયાણાં સ્વીયધર્મમથિં વદર્યાઃ^૬
મંઢપિકામધ્યા-

૧૦ ત્ સમસ્તમહાજનમદ્દારકબ્રાહ્મણાદયપ્રમુલ્^૭ પ્રદત્તે ત્રિહાલ્કો^૮ રુપક ૧ પુલ્ક^૯
દિને પ્રતિ પ્ર-

૧૧ દાતવ્યમિદં । યઃ કોઽપિ લોપયતિ સો^{૧૦} બ્રહ્મહત્યાગોહત્યા સહસ્રેણ લિપ્યતે ।
યસ્ય યસ્ય યદા મ્-

૧૨ તસ્યે તસ્ય તદા ફલં ॥ વહુભિઃ વસુધા મુર્કો રાજભિઃ^{૧૧} । યઃ કોપિ વાલયતિ^{૧૨}
તસ્યાહં પાદલગ્ન સ્તિવ્યામીતિ^{૧૩} ॥

૧૩ ગૌઢાન્વયે^{૧૪} કાયસ્ય પંઢિત મહીપાલેન્ સાસનમિદં^{૧૫} લિખિતં ॥

૧ મ્ ગ્રા પતરા ઉપરથી. ૨ વાંચો લઘ્વ ૩ વાંચો વ્યાપારાન્પરિપંથયતિ ૪ તદે અક્ષરે નંકામાં છે
૫ ત-અને સ્વ વચ્ચે જરૂર ૭૩૫ ૨૫૫ છે ૬ વાંચો સંજાતનેક ૭ વાંચો પ્રતાપસિંહ ૮ વાંચો શાસન
૯ વાંચો નદૂતઢાગિકાર્યા ૧૦ વાંચો વદર્યા ૧૧ વાંચો બ્રાહ્મણાદિ ૧૨ વાંચો પ્રદત્ત ૧૩ વાંચો રુપક
૧૪ વાંચો પુલ્ક ૧૫ વાંચો સ મ્ ૧૬ વાંચો અસ્મિન્સ્ય ૧૭ વાંચો વહુભિઃ ૧૮ વાંચો મુર્કા ૧૯ ઉમેરો
સગરાદિભિઃ ૨૦ વાંચો પાલયતિ ૨૧ તિ વ્યામીતિ શા માટે લખ્યું છે તે સમજાવું નથી. ૨૩ વાંચો
ગૌઢાન્વયેન ૨૪ વાંચો શાસનમિદં

કુમારપાલના બાલીના શિલાલેખ^૧

વિ. સ. ૧૨૧૬ શ્રા. વ. ૧ શુક્ર. ઈ. સ. ૧૧૬૦

રાજપુતાનામાં જોધપુર સ્ટેટ તાબે બાલી પરગણાના મુખ્ય શેઠિર બાલીમાં બહુસણ અથવા બોલમાતાના મન્દિરમાંના ચોકના સ્તંભ ઉપર આ લેખ બોલેલો છે. આર. એમ. રેડ્ડે લાઈન ઉપર બાલી સ્ટેશન છે. અત્યારે તે લગભગ ખંડિત સ્થિતિમાં છે, પણ અગાઉ મોટું શેઠિર હતું. ચોહાણોના એક વિભાગ બાલિયા અગર બોલેલા આ બાલી ઉપરથી કહેવાય છે.^૨ લેખની લંબાઈ ૪ ફુટ ૪૩ ઇંચ છે અને પહોળાઈ માત્ર ૪૩ ઇંચ છે. પંક્તિ ૬ છે અને તે સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે, લિપિ નાગરી છે અને ભાષા સંસ્કૃત છે. પં. ચોથીમાં સંસ્કૃત વાત ને બદલે પ્રાકૃત વાત શબ્દ વાપર્યો છે.

લેખની શરૂઆતમાં વિ. સ. ૧૨૧૬ આવણ વદિ ૧ વાર શુક્રની તિથિ આપેલ છે. તે વખતે અણહિલપાટકમાં ચાલુક્ય રાજા કુમારપાલ રાજ્ય કરતો હતો અને મુખ્ય મંત્રી મહાદેવ બધો રાજ્યવહીવટ કરતો હતો. નહુલ (હાલનું નાડોલ)માં દણડનાયક વયજલદેવ રાજ્ય કરતો હતો. વાલરી (હાલનું બાલી) ગામ શ્રી અણુપ્રમેશ્વર દેવને ભેટ આપ્યું હતું.^૩ વળી વાલરીમાં શ્રી બહુસણ દેવીની પૂજા માટે ગામની ભૂમિમાંથી એક ફલ જેટલી જમીન અને વાડી વયજલદેવે દાનમાં આપ્યાં હતાં, છેલ્લી પંક્તિમાં બે સાક્ષીના નામ છે. બહુસણ (બહુસણ) દેવી બાલીના એક ધીજા વિ. સ. ૧૨૦૦ ના લેખમાં^૪ પણ આવે છે, જેમાં દેવીને બાપણ વસ્ત્રબને દાન આપ્યાની હકીકત મળે છે.

આ લેખમાંનો દણડનાયક વયજલદેવ તે ભાટુણાના લેખમાંનો વૈજક હોવો જોઈએ. તેજ હોદ્દામાં તે હોવાનું ધીજા ત્રણ લેખમાં મળી આવે છે.^૫ કુમારપાલે તેને નાડોલમાં નીરમે હોતો બાલીના વિ. સ. ૧૨૦૦ ના લેખમાંથી માહિતી મળે છે કે, ચાહમાનો જે હુમ્મેશાં ચાલુક્યો સાથે લડ્યાં કરતા હતા તેને ચાલુક્ય રાજા સિદ્ધરાજ જયસિંહે તાબે કર્યા હતા અને પોતાના ખંડિયા રાજા તરીકે અશ્વરાજને બાલીમાં રાખ્યો હતો. પરંતુ આ લેખ ઉપરથી એમ સમજાય છે કે, નાડોલના નવા પરગણામાં વયજલદેવને નીરમે હતો. સમજાવ છે કે ચાહમાનોએ ચાલુક્યોને નારાજ કર્યાથી તેમને ગોડવાડમાંથી કાઢી મૂક્યા હોય અને ત્યાં રાજ્ય કરવાને વયજલદેવને નીરમે હોય.

વળી એમ પણ કહી શકાય કે આમાં વિ. સ. ૧૨૦૯ ના પાલીના લેખમાં અને વિ. ૧૨૦૯ ના કેરાડુના લેખમાં^૬ જે કુમારપાલના મુખ્ય મંત્રી તરીકે મહાદેવનો ઉલ્લેખ છે તે વિ. સ. ૧૧૬૫ ના ઉજ્જવનના લેખમાં સિદ્ધરાજ જયસિંહના મુખ્ય મંત્રી તરીકે આપેલા

૧ પુના ઓરિએન્ટાલીસ્ટ વો. ૧ નં. ૨ પા. ૪૪ નુબાઈ ૧૯૩૬ ડી. બી. દિસ્કલેક્ચર. ૨ એન્યુઅલ રીપોર્ટ આર્કી. સ. વેરટ, સ ૧૯૦૭-૮ પા. ૫૪ ૩ એ. ઈ. વો. ૧૧ પા. ૩૮ અને ૪૦ ૪ એ. ડ. વો. ૧૧ પા. ૩૩ ૫ એ. ઈ. વો. ૧૧ પા. ૭૦ ૬ એ. ઈ. વો. ૧૧ પા. ૧૬ ૭ એ. ઈ. વો. ૧૧ પા. ૪૩

મહંતમ દાદાકનો પુત્ર હોય. તે મુખ્ય મંત્રી થયો તે પહેલાં માલવા ઉપર સૂચા તરીકે હતો.^૧ ડા. ડી. આર. લાંડારકરે પ્રસિદ્ધ કરેલાં કુમારપાલના વિ. સ. ૧૨૧૩ ના નાણાનાં પતરાંમાં^૨ તેના મંત્રી તરીકે વાહાદેવનું નામ આપ્યું છે. તે કદાચ કુમારપાલના રાજ્યની શરૂઆતમાં તેના સેનાપતિ અને મુખ્ય મંત્રી તરીકે ઉદયનનું નામ મળે છે તેનો દીકરો હોય. પણ આ લેખમાં ફરી મહાદેવનું નામ મંત્રી તરીકે આપ્યું છે. તેથી પ્રાચીન સત્તામાં આવ્યો હોય એમ સમજાવે છે. શુજરાતમાં જૂના કાળથી આવી આવતી નાગર પ્રાદાણ અને વૈશ્ય વચ્ચેની સત્તા માટેની સ્પર્ધા આનાથી પુરવાર થાય છે. વળી એમ પણ સમજી શકાય છે કે જૈનોના અન્યમાં લખ્યા અનુસાર જો કે કુમારપાલે જૈન ધર્મ સ્વીકાર્યો હતો, છતાં પ્રાદાણોને મંત્રી તરીકે રાખવામાં તે અચકાતો નહીં. મહાદેવ પછીના મંત્રી યથોદયલની બહેલામાં બહેલી તિથિ કલ્પચૂર્ણના હસ્તલિખિત અન્યમાંથી^૪ વિ. સ. ૧૨૧૮ મળે છે.

લેખમાંની તિથિ બરોબર બંધબેસતી નથી. તેની બરોબર ઇ. સ. ૧૧૬૦ ના જુલાઈની ૨૧ મી તારીખ અને શુક્રવાર આવે છે. સમ્ભવ છે કે તિથિ શુક્રને બદલે શુક્રવાર શરૂ થઈ હોય

^૧ જૈન અન્યમાં આપેલ છે કે કુમારપાલના રાજ્યની શરૂઆતમાં ઉદયન મુખ્ય મંત્રી હતો, અને તેના મૃત્યુ પછી સંસ્કૃત કવિતામાં નિષ્ણાત અને વિદ્વાન કપર્દીને મંત્રી બનાવવામાં આવ્યો. (જુન. એઝ. પા. ૧૬૦) તે પ્રાદાણ હતો. (જુન. ગેઝ. પા. ૧૬૪.) પણ તેની બીજી વિગત મળતી નથી. મહાદેવ અને કપર્દી એક જ હોય એમ પણ સંભવ છે. ૨ ઇ. એ. નો. ૪૧ પા. ૨૦૩. ૩ ઇ. એ. ૧૮૮૬ પા. ૩૪૩ લેખ ૭૦

અક્ષરાન્તર

૧. ઑ [૧] સંવત્ ૧૨૧૬ વર્ષે શ્રાવણ વદિ ૧ શુક્રે ॥ અપેહ શ્રીમદળહિલપાટકે
સમસ્તરાજાવલીવિરાજિતપરમમટ્ટારકમહારાજાધિરાજપરમેશ્વરુમાપતિવરલબ્ધપ્રશા-
(સા)દપ્રૌઠપ્રતાપનિજમુજવિક્રમરણાંગણવિનિર્જિતશાકંભરી મૂપાલ
- ૨ શ્રીમત્કુમ(મા)રપાલદેવકલ્યાણવિજયરાજ્યે તત્સાદપદ્મોપજીવિનિ મહામાત્ય શ્રીમાહ-
દેવે' શ્રીશ્રીકરણાદિસમસ્તમુદ્રાવ્યાપારાન્ પરિપંથયતિ સતીત્યેતસ્મિન્ કાલે [પ્રવ]
ર્તમાને શ્રીનરૂલે દંડ૦ શ્રીવયજલદેવપ્રભૃતિ પંચકુલપ્રતિપતૌ [ધર્મપત્ર]
- ૩ મમિલિચ્યુતે યથા ॥ દંડ શ્રી વયજલદેવેન શ્રીઅણુપમેશ્વરદેવસ્ય મુજ્યમાનવાલહી-
ગ્રામે મટ્ટારિકા શ્રીવહુસૃણદેવ્યાઃ પૂજાર્થે ગ્રામમૂર્મેમધ્યાત્ મૂમિઃ [:] હલ [:] ૧
હલૈકસ્ય મૂમિ(મિઃ) ધર્મેણ પ્રદત્તા [૧] અસ્યાપ્યાઘાટાઃ પૂર્વાદિગભાગ્રે' યશે-
(શઃ) પાલમૂમી'—માર્ગઃ
- ૪ દક્ષિણે ઘાસાર્થ—નિ(બદ્ધ !)ક્ષેત્રં તથા સુરમી પશ્ચિમાયાં વહુવિયાગ્રામસત્કસીમા
સુરમી ઉચ્ચરસ્યાં ષણિકજહેડસત્કક્ષેત્રં સુરમી ચ । एवं ચતુરાઘાટોપ[લ]
ક્ષિતહલૈક મૂમિ(મિઃ) ધર્મેણ પ્રદત્તા । ઇયા મૂમિ(મિઃ).... દાજીવકો
મટ્ટારિકાં [વા]
- ૫ જયતિ.... ન લેટ.... કમલ્લ(?)ગૃહમેકં .... મ.... પરિપાલનીય । તથા મટ્ટારિકા
[પૂજાર્થ] વાટિકા ચ પ્રદત્તા । વાટિકામધે(ધ્યે) તિષ્ઠમાનપુષ્પફલં વૃક્ષાદિકં
ચ મ[ટ્ટા]રિકાયાઃ પ્રદત્તં । અત્રાર્થ કાલ(લે) કાલે .... પરિપં [થા]
કેનાપિ ન કા—
- ૬ ચાં [૧] દૂતકોડત્ર દેવકરણે મહં૦ સાક્ષ ગુગુળ[:] તથા શ્રીદેશઃ ॥ શ્રીઃ ॥

૧ સુપરી-૨-૩-૪ આર્કિઓસોલોજીકલ સર્વે વેરટર્ન સરન્થે આપેલા રબિંગ ઉપરથી ૨ ચિદ્ર રૂપે છે.
૩ વાચો મહાદેવે ૪ વિ. સ. ૧૨૦૦ ના બાલીના લેખ(એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૩૦)ના આધારે વાચો
વહુસૃણદેવ્યાઃ વહુગુણદેવી નામને વધુ મેળવું તે નામ છે. ૫ વાચો માગે ૬ વાચો મૂમિઃ ૭ તા બદલે ત્વા હોષ શકે.

કુમારપાલના કિરાડુના શિલાલેખ

વિ. સ. ૧૨૧૮ આશ્વિન સુ. ૧ ગુરૂ ઈ. સ. ૧૧૬૨

રાજપુતાનામાં બેધપુર સ્ટેટના મલ્લાણિ પરગણાના સુખ્ય શેહેર બાઝમેરથી વાયવ્યમાં ૧૬ માઈલ છેટે હાંથમા પાસેના કિરાડુના ખંડેરમાં ટકી રહેલા શિવના મંદિરની દિવાલમાં ચોડેલી શિલા ઉપર આ લેખ કાતરેલો છે. લેખ ૧ ફુટ ૫ ઈંચ પહોળો અને ૧ ફુટ ૪૩ ઈંચ ઉંચો છે. લેખમાં ૨૬ પંક્તિઓ છે, પણ લગભગ ચોથા ભાગમાં પોપડાં ઉખડી ગયાં છે, તેથી ઉપયોગી હકીકત ગુમ ગઈ છે. બાકીનો ભાગ સુરક્ષિત છે. કાતરનારે લેખ સારી રીતે કાતર્યો છે. લિપિ નાગરી છે અને ભાષા સંસ્કૃત છે. શરૂઆતનો મંગળાચરણનો ભાગ અને અંતમાં તિથિવર્ણનવાળા ભાગ સિવાય બાકી બધો ભાગ પદ્યમાં છે.

પરમાર વંશની આબુની નવી શાખાનું વર્ણન આ લેખમાં આપ્યું છે. શરૂઆતમાં સર્વજ્ઞને નમસ્કાર કરે છે અને ત્યારબાદ શિવસ્તુતિના બે શ્લોક છે. ત્રીજા શ્લોકમાં વસિષ્ઠના અગ્નિ-કુણ્ડમાંથી આ વંશના મૂળ પુરૂષની ઉત્પત્તિનું વર્ણન છે. તેણે ઋષિની સુરભિ નામની ગાય લઈ જનાર દુશ્મનોને માર્યા તેથી તેને પરમાર નામ આપવામાં આવ્યું. મી. સી. વી. વૈદ્ય પુરવાર કરેલ છે કે આ ઉત્પત્તિની હકીકત સત્ય નથી. તે વંશમાં ઘણા રાજાઓ જનમ્યા હતા. તેમાંનો એક સિન્ધુરાજ મહેટે રાજા હતો અને મારવાડ (મેરમરડલ) ઉપર રાજ્ય કરતો હતો. તેમના પૂર્વજનાં નામ લેખમાં આપ્યાં હોય તો તે ઉખડી ગયેલા વિભાગમાં નષ્ટ થયાં છે. આઠમા શ્લોકમાં ધરણીધર એટલે ધરણીવરાહનો ઉલ્લેખ છે. નવમા શ્લોકમાં દેવરાજનું નામ છે, જે ધરણીવરાહના પુત્ર મહીપાલનું બીજું નામ હોયું બેઠ્યું. અગીયારમા શ્લોકમાં દુર્લભરાજનું અને ત્યારબાદ કૃષ્ણરાજનું નામ આવે છે. આ કૃષ્ણરાજ તે કૃષ્ણરાજ બીજો હોવો બેઠ્યો. દુર્લભરાજ કોણ હતો તે લેખમાંથી ખબર પડતી નથી. બીજા લેખોમાંથી આપણે જાણીએ છીએ કે દેવરાજ (મહીપાલ) અને કૃષ્ણરાજ બીજાની વચ્ચે ધન્યુકે રાજ્ય કર્યું હતું. તેનું નામ આ લેખમાં નથી. તે ઘણું ઠરીને ઉખડી ગયેલા ભાગમાં ગુમ થયું હશે. વિ. સ. ૧૦૬૬ થી ૧૦૭૮ સુધીમાં અણહિલપાટણમાં રાજ્યકર્તા ચાલુક્ય રાજા દુર્લભરાજનો આ ધન્યુક સમ-કાલીન હતો. ધન્યુક તેના ખંડિયા રાજા હોય એમ સંભવે છે. કારણ કે (વનપુરના વિ. સ. ૧૦૫૩ ના લેખમાંથી) માહિતી મળે છે કે ચાલુક્ય રાજા મૂલરાજે આબુના પરમાર રાજા ધરણીવરાહ ઉપર ચડાઈ કરીને ઠાઠી મૂક્યો હતો. તેણે અગર તેના પુત્ર મહીપાલે (દેવરાજે) તેની સત્તા પાછળથી સ્વીકારી હશે અને તે સમયથી ચાલુક્ય વંશના અન્તસુધી આબુના પરમારે અને તેમજ કિરાડુના પરમારે ગુજરાતના રાજાના ખંડિયા તરીકે રહ્યા હતા, જો કે ધન્યુકે થોડા સમય માટે ચાલુક્ય રાજા ભીમને સ્વીકાર્યો નહોતો. તેરમા શ્લોકથી કિરાડુ શાખાના રાજાઓનાં નામ શરૂ થાય છે. કૃષ્ણરાજના પુત્રનું નામ સોછરાજ હતું, જે તે વંશનો સ્થાપક હતો. તેના પુત્ર ઉદયરાજ હતો. તેણે ચૌલ (કોરો મહડલ કાંઠો) ગોડ (ઉત્તર બંગાલ) કણ્ઠાટ (કર્ણાટક) અને માલવાનો વાયવ્ય તરફનો ભાગ જિત્યાં હતાં એમ લેખમાં આપેલ છે. આ બધા પ્રદેશો જિત્યા એમ લખ્યું છે પણ એવો સંભવ છે કે તેણે સિદ્ધરાજ

૧ પુના ઓરિએન્ટાલીસ્ટ. વો. ૧ નં ૨ પા. ૪૭ જુલાઈ ૧૯૩૬ ડી. બી. ફિસ્કલકર. ૨ જ. બો. એ. રો. એ. વો. ૨૬ નં ૭૪ પા. ૧૨ ૩ જ્યોતના વિ. સ. ૧૧૭૪ ના લેખમાં સિન્ધુરાજેશ્વરના મંદિરનો ઉલ્લેખ છે. તે આ સિન્ધુરાજે બાંધ્યું હોય, એમ સંભવ છે. જુઓ ચૌરીશંકર એઆ કૃત હિરટરી એફ સિરાહી સ્ટેટ પા. ૧૪૪ ૪ આ રાજનું વિ. સ. ૧૦૫૬ નું તામ્રપત્ર મળેલું છે. ૫ પ્રો. રી. આ. સ. વે. સ. ૧૯૦૭-૮ પા. ૩૮ ૬ એ. ઈ. વો. ૬ પા. ૧૧ અને ૭૨. ૭ એ. ઈ. વો. ૧૦ પા. ૧૮. ૮ જુઓ એ. ઈ. વો. ૬ પા. ૧૫૧ અને જનપ્રજા સુરિનો તીથકથપ અણ્ઠકથપ. શ્લો. ૩૯

જ્યસિંહને તે પ્રદેશો જિતવામાં મદદ કરી હોય^૧ તેવી રીતે મદદ કરી હોય ત્યારે ખંડિયા રાજાએ પોતે જિત્યાનો યથા લે છે. ઉદયરાજ પછી તેનો પુત્ર સોમેશ્વર ગાદીએ આવ્યો, જેનું નામ ૧૭ મી પંક્તિમાં હોયું જોઈએ, પણ તે ભાગ ઉખડી ગયો છે. વિ. સ. (૧૧)૬૬ માં સિદ્ધરાજ જ્યસિંહની મદદથી તેણે સિન્ધુરાજપુર પાછું મેળવ્યું,^૨ ત્યારબાદ વિ. સ. ૧૨૦૫ માં કુમાર પાળની મદદથી તેણે પોતાનું રાજ્ય સ્થિર કર્યું. આ ઉપરથી જોમ કલ્પના થાય કે જોકે ધનુષ્યને સંબંધ ચાલુક્ય લીમ પહેલા સાથે સારો હતો, પણ પાછળથી અણબનાવ થયો હશે અને કેરાડુ પરગણું પડાવી લીધું હશે. પણ ઉદયરાજ અને તેના પુત્ર સોમેશ્વરે સિદ્ધરાજને લડાઈમાં મદદ કરીને તે પાછું મેળવ્યું. કિરાટકૃપ એટલે હાલનું કિરાડુ, જ્યાંથી આ લેખ મળ્યો છે. ત્યાં લાભા વખત સુધી સોમેશ્વરે રાજ્ય ક્યું હતું. સંવત ૧૨૧૮ માં આશ્વિન સુદિ ૧ વાર શુરના રોજ તેણે રાજ જઈકના બે કિલ્લા જિતી લીધા અને ૧૭૦૦ થોડા દણડ તરીકે લીધા. પરંતુ તેણે ચાલુક્ય સત્તા સ્વીકારવાથી તેનું રાજ્ય પાછું સોપ્યું. એક કિલ્લાનું નામ વણકોટ હતું, જે જેસલમીર સ્ટેટમાંનું વનોટ હોયું જોઈએ અને બીજા કિલ્લાનું નામ નવસર હતું તે જોધપુર સ્ટેટમાંનું નૌસર હોયું જોઈએ. રાજ જઈક સંબંધી કંઈ પણ જાણવામાં આવેલ નથી. સત્તાવીસમા શ્લોકમાં આ પ્રશસ્તિના રચનાર તરીકે નરસિંહનું લેખક તરીકે યશોદેવનું અને કોતરનાર તરીકે જસોધરનાં નામ આવેલ છે. છેવટમાં સોમેશ્વરની જઈક ઉપરની જિતની જે તિથિ ઉપર આપી છે, તે આ લેખની તિથિ તરીકે આવેલ છે.

વિ. સ. ૧૨૦૬ ના કિરાડુના લેખમાં આવેલ છે કે કુમારપાળની મેહરબાનીથી ચાંદમાણ આલ્હણુદેવને કિરાડકૃપનો કબજો મળ્યો હતો. પરંતુ આ લેખ ઉપરથી સમજાય છે કે તે પરમારોના કબજામાં તે વિ. સ. ૧૨૧૮ પહેલાં થોડા સમય ઉપર આવેલ હોયું જોઈએ.

તિથિનો મળતો ઈ. સ. ૧૧૬૨ ના સપ્ટેમ્બરની ૧૧ મી તારીખ વાર મંગળની સાંત તારીખ આવે છે. આ લેખમાં વાર જો કે શુક્રવાર આવેલ છે.

૧ જુઓ શખલા તરીકે એ. ઈ. વો. ૧૧ પા ૭૨ ચાંદમાણ કેદલે ચાલુક્ય લીમ બીજને સુદમદ પોરીને જિતવામાં મદદ કરી હતી તેને માટે તેણે જ જિત મેળવી એમ લખ્યું છે. જુઓ એ. ઈ. વો. ૬ પા ૧૬ પં. ૧૦ સોરાષ્ટ્રીને દરિયાવામાં કુમારપાળને મદદ કરી હતી તેને માટે કેદલે જિત મેળવી એમ લખ્યું છે. ૨ સપરમી પંક્તિમાં સાદ આપી છે જેનો એકમનો ભાંકરો સાત છે. તે (૧૧૯)૭ હોવા સમય છે, ૩ એ. ઈ. વો. ૧૧ પા. ૩૪

अक्षरान्तरं

१. ओ. [१] नमः सर्वज्ञाय ॥ नमोनंताय सूक्ष्माय ज्ञानगम्याय वेध[से] ॥
विश्वरूपाय शुद्धाय देवदेवाय शंभवे ॥ १ ॥
२. देवस्य तस्य चरितानि जयन्ति शंभोः सस्व(शश्व)रूपालवि[मल]स्य
विभूषणस्य । गर्वः सकोपि हृदि यस्य प-
३. दं करोति गौरीनितं च चिरवल्कल [व]र्षहर्षा(र्पा)त् ॥ २. वसिष्ठ ...
भूषिते वृन्दभूषणे । सुरस्या
४. परमाराणां वंशोस्त्यनलकुण्डतः ॥ ३. तंत्रानेके मही ... [१] सिंधुराजो महाराजः
५. समभून्मरु(रु)मंडले ॥ ४. निरगलमिलद्वैरिवंश .... [ ] .... प्रतापोज्ज्वलद्वंस-
६. लः ॥ ५. शंभुवदभूरिभूमीशाम्यर्चनीयो [भ]... .... [१] .... [व्य]
सुः ॥ ६. रणे
७. खड्गारणत्कार[१] रावणोत्थणवैरिणां ॥ व .... [७] सिंधुराजेषरा
८. धारपरणीधरधामवान् ॥ श्री .... [८] जोभवत्तस्मात्
९. सुरराजो हराज्ञया । देवराजेश्वर .... [९] ... पहाय महीमि
१०. मां । मन्वे कल्पद्रुमः प्रायाददृश्य[क्ष]... [१०] ... दारणात् । श्रीम-
११. दुर्लभराजोपि राजेंद्रो रंजितो... [११] ... तैः । येन दुर्वार
१२. वीर्येण भूषितं मरु(रु)मंडलं ॥ १२. करीव भू... [१] ... णराजो महा
१३. शब्दविभूषितः ॥ १३. तत्सु[त]ः सोधराजाख्यः स्या .... [१] ...
तस्य महाकल्प
१४. हुमोभवत् ॥ १४. तस्मादुदयेराजाख्यो महाराज .... [१] मंडलीकपदाधि
१५. कः ॥ १५. आचोडगौडकण्ठाटिमालवोत्तर पश्चिमाः । .... क[ण-
रा]जं ॥ १६
१६. आसिंधुराजमृपालात्पितृपुत्रक्रमात्पुनः । तस्मादुदयरा[ज ?]... :
॥ १७ उत्तीर्ण
१७. मपि यो राज्यमुद्ध्रे भुजवीर्यतः । जयसिंहमहीपालात्[स ?]त ... ॥ १८ ...
तोष्टनवते वर्षे
१८. विक्रमभूषतः । प्रसादाज्जयसिंहस्य सिद्धराजस्य भूभुजः ॥ [१९] ...
राजेन सिंधुराजपुरो

१. लावनगर भुजविभूषिता. २. गिगि उपरधी. ३. सिद्ध रूपे छ. ४. आ शब्दतो अर्थ ये. ५. शीत
वक्ष्य छ. ६. धनुर्धनु नाम. आ जग्याये होवा संभव छ. ७. आ लाशमा उदयराजना. पुत्र
वर्तु नाम होतुं ज्येष्ठये. ८. आनी पहेवा सोमेवर शब्द होवा ज्येष्ठये.
वर्ष ७१

- १९ द्वं । भूयो निर्व्याजसौ(सौ)येण राजमेतत्समु[द्धृतं ॥ २० पुनर्द्वादश-
संख्येन्द्रे पंचाधिकशतेष्वलं
- २० कुमारपालमूपाळात् सुप्रतिष्ठमिदं कृतं ॥ [२१ ॥ किं]राट् कूपमात्मीयं । ...
समान्वितं । निजेन क्षत्र
- २१ धर्मेण पालयामास यश्चिरं ॥ २२ अष्टादशाधिकवर्षे शतद्वादशकेऽश्विने ।
प्रतिपद्गुरु(रु)संयोगे
- २२ गे साद्व्यामे गते दिनात् ॥ २३ दंडं सप्तदशशतान्यश्वानां नृपज्जकात् ।
सह पंचनखा
- २३ श्वेव मयूरादिमिरष्टभिः ॥ २४ तणुकोटं नवसरो दुग्गां सोमेश्वरोग्रहीत् । उच्चां
सवरहा
- २४ सांघां चक्रे चैवात्मसादसौ ॥ २५ बहुशः[सिंह]की कृत्य चौलवयजगतीपतेः ।
पुनः संस्थापया
- २५ मास तेषु देशेषु जज्जकं ॥ २६ प्रशस्तिमकरोदेतां नरासिंहो नृपाज्ञया । लेखको
त्र यशो
- २६ देवः सूत्रधारो (र) म्नु जसोघरः ॥ २७ ॥ विक्रम [सिंह] त् १२१८ अश्विन
श्रुदि १ गुरौ ॥ मंगलं मद्वाश्रीः ॥

કુમારપાલના સમયના જોધપુર તાલે રતનપુરના શિલાલેખ^૧

રજપુતાનાની પશ્ચિમે મારવાડમાં દેશી રાજ જોધપુરના તાળાનું રતનપુર ગામ છે. આમથી બરાબર પશ્ચિમે જૂનું શિવમન્દિર છે, જેના ઘુમટમાં આ પત્થર ચૂકેલો છે. તેનું માપ ૪'૪૧' છે અને દેવનાગરી લિપિમાં સંસ્કૃત ગદ્યમાં દશ પંક્તિનો લેખ છે. પત્થર ઘણું ખરે ઠેકાણું ખવાઈ ગયો છે અને પહેલી તેમ જ સાતમી પંક્તિ વાંચી શકાતી નથી. અમાવાસ્થા (અમાસ) અને ખીબ પવિત્ર દિવસોએ પ્રાણીની હિંસા ન કરવા સંબંધી રતનપુર ચોવીસીના માર્લિક શ્રીપૂનપાક્ષે જાહેરાત કાઢી હતી, તેને ઉદ્દેશીને આ લેખ છે. લેખમાં સાલ આપી નથી, પણ કુમારપાળ જેણે ઈ. સ. ૧૧૪૩ થી ૧૧૭૪ સુધી રાજ્ય કર્યું તેના સમયમાં લખાયેલો છે.

अक्षरान्तर

- १ ओं नमः शिवाय भूर्भुवः स्वश्चरं देवं वंदे पीठं पिनाकिनं स्मरति श्रेयसे यस्तं....
.... पुरा .... समस्तराजा
- २ बलिविराजितमहाराजाधिराजपरमभट्टारकपरमेश्वरानिजभुजाविक्रमु(म)रणागणवि-
निर्जित .... पर्वतोपतिवरलब्धप्रौढप्रतापश्रीकुमारपालदेवकस्याणविजयराज्ये
- ३ स्वे स्वे वर्त्तमाने श्रीशंभुप्रसादावाप्तस्वच्छपूरत्नपुरचतुराशिकायां महाराजभुपाल-
श्रीरायपालदेवान्महासनप्राप्तश्रीपूतपाक्षदेवश्रीमहाराज्ञी श्रीगिरिजादेवां संसार-
स्थारता
- ४ विचिंत्य प्राणिनामभयदानं महादानं मत्वा अत्र नगरनिवासो(सि)समस्त-
स्थाना(न) पतिब्राह्मणान् समस्ताचार्यान् समस्तमहाजनान् तांबोलिकान् प्रकृती
(ति) किंकृती(ति)नः संबोध्य संविदितं शासनं संप्रयुजति यथा अद्य अ-
५ मावास्यापर्वणि प्राणिनामभयदानशासनं प्रदत्तं स्या(त्ता)त्वा देवपितृमनुष्यान्
—केन संतर्प्य धारावार....पूद्वेवतां प्रस्व (सा)द्य ऐहिकपारत्रिकफलमर्गाकृत्य
प्रेत्य यशोभिवृद्धये जीवस्य अमारिदानं
- ६ मासे मासे एकादश्यां चतुर्दश्यां अमावास्या(यां) उभयो(ः) पक्षे (पक्षयोः)
श्रेष्ठतियौ भूसहायशासनोदकपूर्वं स्विःपरंपरामिः प्रदत्तं अस्मदीयभुवि भोक्ता
महामात्यः सांघविप्राहिकप्रतातस्वपुरोहितप्रभृति
- ७ समस्तठकुराणां तथा सर्वान् संबोधयत्यस्तु वः संविदितं .... कारापनाय(करणाय)
- ८ महाजनानां पणेन लिख्यते राज्ञा समयं निग्रहणीयः श्रुत्वा शासमामिदमाचं-
द्राकिं यावत् पालनीयं उक्तं च यथा व्यासेन बहुभिर्वसुधा भुक्ता राजामिः यस्य
यस्य यदा भूमौ तस्य तस्य तदा फलं सर्वानित्यं भाविनः
- ९ पार्थिवेन्द्रान् भूयो भूयो याचते रामचंद्रः सामान्योयं धर्म(से)तुर्नृपाणां
काले काले पालनीयो मवाद्भिः अस्मद्वंशसमुत्पन्नो धन्यः कोपि भविष्यति
तस्याहं करसंलग्नो नलोप्यं मम शासनं अमावास्यां पुण्यतिथिं भांडप्रजा (ज्वा)
लनं च (पौर्विकैः) कुमकौरुश्चनो कार्यं
- १० तासु तिथिष्ववशाविमः प्राणिवधं कुरुते तस्य शिक्षापनां दद्विद्र ४ चत्वारि
नडुलपुरवासी प्राग्वाटवंशजः शुभंकरामिधानः सुश्रावकः साधुधार्मिकः तत्सुतौ
इह हि योनौ जातौ पूतिगसालिगौ तै (ताम्यां) कृपा(पया)प्राणिनामर्थं
विज्ञप्य शासनं
- ११ .... स्वहंस्तः श्रीपूतपाक्षदेवस्य लिखितमिदं पारि०लक्ष्मीधर मुतठ०जसपा-
लेन प्रमाणमितिः॥

ભાષાન્તર

ભુઃ ભુવઃ અને સ્વઃ માં ફરતા અને પીઠપિનાકિન કહેવાતા શિવને નમસ્કાર કરું છું. તેને કહ્યાણુ માટે જે સંભારે છે ... પહેલાં ... બધા રાજાઓથી શોભાયમાન, મહારાજા-ધિરાજ, બધા લડવૈયામાં શ્રેષ્ઠ, પરમેશ્વર, પોતાના બાહુબળથી રણસંઘામમાં ... હરાવનાર પાર્વતીપતિ પાસેથી વરદાન મેળવવાથી જેનો પ્રતાપ બહુ પ્રોઢ હતો, એવા શ્રી કુમારપાલ દેવના કહ્યાણકારી અને વિજયી રાજ્યમાં, શ્રીશંકરના પ્રસાદથી તે મહારાજ ભૂપાલ શ્રી રાયપાલ પાસેથી રતનપુર ચોરાસીમાં મોટું આસન પ્રાપ્ત કર્યું હતું. એવા શ્રી પૂનપાક્ષદેવની મહારાણી શ્રી ગિરિજાદેવી, સંસારની અસારતાનો ખ્યાલ કરીને અને પ્રાણીઓને અભયદાન આપવું એ મોટું દાન છે એમ બાણીને નગરમાં રહેતા બધા બ્રાહ્મણો, આચાર્યો, મહોજનો તંત્રીઓ અને કુટુંબ કરનારી પ્રજાને સંગ્રાહિને હુકમ બહાર પાડે છે કે આજથી અમાસના પર્વને દિવસે પ્રાણીને અભયદાન આપવામાં આવે છે. સ્નાન કરીને, દેવ, પિતૃ અને મનુષ્યોનું તર્પણ કરીને વારંવાર નગરના દેવતાની (પૂજા કરીને) આ લોક તેમ જ પરલોકમાં ફલની પ્રાપ્તિ માટે મૃત્યુ પછી યશની વૃદ્ધિ માટે દરેક માસના બન્ને પક્ષની અગીયારસ, ચૌદસ અને અમાસ તેમ જ પુણ્ય-તિથિએ પ્રાણીઓને જમીનના દાન સહિત અભયદાન આપવામાં આવે છે. અમારા તેમ જ ભવિષ્યમાં ભોગવનારા અમાત્ય તેમ જ લડાઈ અને સુલેહના અમલદારો તથા પુરોહિત વિગેરે તેમ જ બધા ઠાકોરાને માલુમ થાય જે ... મહારાજનની સંમતિથી રાજા અમલ કરે છે અને તેઓને (પ્રજાને) દંડ કરીને ભયમાં રાખે છે. આ હુકમ ચન્દ્ર અને સૂર્યના અસ્તિત્વ સુધી પાળવામાં આવશે તેનો કેઈએ ભંગ કરવો નહીં. મહારાજના વ્યાસે કર્યું છે કે સગર ... ઇત્યાદિ. રામચન્દ્ર બધા ભાવિ નૃપોને ... ઇત્યાદિ. મહારા વંશમાં ઉત્પન્ન થશે તેની સાથે હું જોડાએલો છઉં તેથી તેઓએ મારો હુકમ તોડવો નહીં. અમાવાસ્યાના પુણ્ય દિવસે ગામના કુંભારોએ પણ નિભાડો સળગાવવો નહીં. જહીક વિનાનો થઇને તે દિવસે કેઈ પ્રાણીની હિંસા કરશે તો તેનો ૪ દ્રમ્મ દંડ થશે. નડૂલપુરમાં સારો શ્રાવક અને ધાર્મિક શુભકર નામનો પ્રાજ્ઞાટ વંશનો રહીશ હતો. તેના પૂતિગ અને સાલિગ નામના બે દીકરા હતા. આ પ્રાણી તરફ કૃપા ભતાવનારો હુકમ તેમની દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલ. શ્રી પૂનપાક્ષદેવના હસ્તાક્ષર છે. પારિં લક્ષ્મીધરના પુત્ર ઠક્કર જસપાલે આ લખ્યું અને તેમાં સાક્ષી કરી.

કુમારપાલના પ્રાચીના શિલાલેખ^૧

કાઠિયાવાડમાં સોમનાથ પાટણની પૂર્વ પંદર માઈલ ક્ષેત્ર પ્રાચીની ઉત્તરે જે માઈલ છે તે એકાન્ત જગ્યામાં ભીમના દેવળ તરીકે ઓળખાતું મોટું મંદિર છે. તે સરસ્વતી નદીના ડાબે કાંઠે છે. પાંડવોને સરસ્વતીમાં સ્નાન કરવાની સલાહ શ્રીકૃષ્ણે આપી હતી તેથી પાંડવ ભીમ ઉપરથી આ મંદિરનું નામ પડ્યું હોય અગર ચાલુક્ય ભીમ ઉપરથી કે તેના મોટા કદ ઉપરથી પણ નામ પડ્યું હોય એવો સમ્ભવ છે. પ્રાચીમાં ચાલુક્ય સમયના ઘણા અવશેષો મળે છે. મંદિર કયા દેવનું હશે તે કાંઈ ખબર પડે તેમ નથી, કારણ તે ખંડિત થઈ ગયું છે. ચાળીસ વર્ષ પહેલાં મંદિરને સમારકામ કરાવતી વખતે આ લેખનો કટકો મળી આવ્યો હતો. તેના બીજા કટકાનું શું થયું તે ખબર નથી. આ કટકો અત્યારે જુનાગઢ મ્યુઝિયમમાં સુરક્ષિત રાખવામાં આવ્યો છે.

ડાબી બાજુથી જમણી બાજુ તરફ દા. ઈચ જેટલો ભાગ સુરક્ષિત છે. ઉપરથી નીચે સુધીની લગભગ પત્થર તૂટી ગયો હોવાથી અટકળી શકાય તેમ નથી. લેખ સંસ્કૃત પ્રગ્રહમાં સારી રીતે કાતરેલો છે. લિપિ નાગરી છે અને બહુ જ શુદ્ધ છે. ૨ ની પછીનો વ્યંજન બેવડો લખ્યો છે અને પૃથ્થ માત્રા વાપરવામાં આવી છે.

કુમારપાળ સુધીની ચાલુક્ય રાજાઓની વંશાવળી તેમાં નીચે મુજબ આવેલ છે. મૂળરાજ જેનું નામ તૂટેલા ભાગમાં નષ્ટ થયું છે, ચામુણ્ડરાજ પં. ૩ જમાં દુલ્લભરાજ પ. ૪ થીમાં ભીમ દેવ ૧ લો. પં. ૪ કર્ણદેવ પં. ૬ જયાસિંહ પં. ૬ અને કુમારપાલ પં. ૮ માં આવે છે. રાજાએ કક્કલના દીકરા ગુમદેવને સોમનાથ પાટણમાં સુબો નીમ્યો હતો. તેણે ધર્મોદિત્ય (?) માટે આશ્વર્થકારક હીચકો બનાવ્યો હતો. નીચેનો ભાગ ખંડિત છે, તેથી તેમાંથી કાંઈ ઉપયોગી હકીકત મળતી નથી. લેખમાંના ધર્મોદિત્ય માટે કાંઈ ખબર મળી શકતી નથી.

તેરમી પંક્તિમાં આહીર નતિનો ઉલ્લેખ ઉપયોગી છે. કુમારપાલના સૂબા ગુમદેવે તેને તાબામાં રાખેલ. સોમનાથ પાટણના વાલજોના લશ્કરમાં તે લોકો હોવા જોઈએ. મહમુદ ગઝનીના મુસલમાની થાણા પાસેથી તે જગા તેઓએ પડાવી લીધી હશે.

અસંરાન્તર

- ૧ [શ્રેયઃ] સ [વિ] ....
- ૨ ત્રં જિવારિપાર્થિવવલ્ ....
- ૩ નશ્વામુંડરાજો નૃપઃ । તસ્માદ્વલ્લ[મ] ....
- ૪ નર્જીતો દુર્લભરાજ इत्यवनिपः श्री भीमदेवस्त[तः] ....
- ૫ દુદુદલનઃ પ્રાગલ્ભ્યસંભાવિતો રૂપશ્રીજિતમન્મથઃ પૃથ્વી[મુ]
- ૬ કર્ણદેવો નૃપઃ । તત્સુનુર્જયસિંહદેવ इति च प्रत्यर्थिपृथ्वीमुजा[मु]
- ૭ દ્વર્ગો ગુરુસાહસૈકરસિકોમૃત્સિદ્ધચૂડામણિઃ ॥ ૪ एतस्मिन्पूहे-
- ૮ હૃતપત્તનવધૂનેત્રાતિથૌ^૧ સત્યમૂર્ચ્છીમાનત્ર કુમારપાલનૃપતિર્દુ-
- ૯ વારીવીરવ્રતઃ । यत्सेनाचरवाजिपुंगवखुरप्रोत्स्वातपृथ्वीरजः सं-
- ૧૦ ઘાતાશૃતવિમદે દિનપતૌ નક્ષાચતૈ વાસરઃ ॥ ૫ तेन क्षमापतिना न्य ॥
- ૧૧ યુજ્યતઃ મુદા નિર્વ્યાજીર્થીર્યોજિતસ્ફારમૌઢિવિલાસમંદિરમસૌ
- ૧૨ શ્રીવક્ત્રકસ્પાતમજઃ । श्रीसोमेश्वरपत्तनावनविचौ श्रीगूमदेवो व
- ૧૩ લી, યત્સંજ્ઞાહતમીતિકંપતરલૈરામીરવૈરઃ સ્થિત ॥ ૬ तेनातन्य[त]
- ૧૪ [ધર્મ] નિર્દમ્બેનસાઙ્ગાંદોલકં ધીમતા ધર્માદિત્યકૃતે વિચિત્રરર્ચ[ના]....
- ૧૫ .... સૌ [૧] તત્સૂજનિરતૈઃ સદૈવ મનુજૈઃ સંપ્રાપ્યતે
- ૧૬ .... દવસતઃ સત્યં મુંહુર્મહે ॥ ૭ [મુ]ર્તિ[ર]....
- ૧૭ .... મેન કૃષ્ણોપમા । [પૂર્ણ ?]

૧ જૂનાગઢ મ્યુઝિયમમાંના મૂળ પત્થર ઉપરથી તેમ જ વેાડસન મ્યુઝિયમમાંના સ્થિતિ ઉપરથી.
૨ તુટક લેખ વ્યાહીથી થઈ થાય છે. ૩ મી રહી ગયાથી ન ની ઉપર ફાટયો છે. ૪. વચ્ચે પુરૂષ
૫ એટલે જ્યારે તે ગુજ્યો ત્યારે ૬ વચ્ચે નિષ્ઠ

ઉંઝાના અજયપાલના શિલાલેખ

વિ. સં. ૧૨૩૧ ચૈત્ર વ. ૧૧.

વડોદરા સ્ટેટના કડી પરજણાના સિદ્ધપુર તાલુકામાં બી. બી. એન્ડ સી. આઇ રેલ્વેની મહેસાણા-અજમેર વિભાગ ઉપરના રેલ્વે સ્ટેશન ઉંઝામાં કોલેશ્વર મહાદેવના મન્દિરમાં આ લેખ મળ્યો હતો. સ્ટોકહોમમાં મળેલી આઠમી ઇન્ટરનેશનલ કોંગ્રેસમાં વડોદરા તરફથી પ્રતિનિધિ તરીકે જાએલા સ્વ. એચ. એચ. ધ્રુવે આ લેખનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો તેથી લગભગ પંચાવન વર્ષ પહેલાં આ લેખનું અસ્તિત્વ જાણવામાં આવ્યું હશે. લેખવાળી સપાટી ડાહીટ લાંબી અને ૪ ઇંચ પહોળી છે.

લેખની શરૂઆતમાં વિ. સં. ૧૨૩૧ ના ચૈત્ર વદિ ૧૧ વાર શુક્રની તિથિ આપી છે; અને અણહિલપાટકના રાજા અજયપાલનો ઉલ્લેખ છે. હંડ શ્રીતાતના સમયમાં રાજા બદલાલના પુત્ર કુમારસિંહે ઉંઝામાં કાલરવામાં દેવની અહોરાત્ર પંચોપચારથી પૂજા કરીને અમુક પદાર્થો દાનમાં આપ્યાની હકીકત આપી છે.

અજયપાલના બીજા બે લેખો જાણવામાં છે. એક માલવામાં ઉદયપુરમાંથી ૧ વિ. સં. ૧૨૨૬નો મળેલો અને બીજું એક તામ્રપત્ર ૧ વિ. સં. ૧૨૩૧નું પણ ત્યાંથી જ મળ્યું છે. નરપતિ જયચાર્યના ગ્રંથમાંથી આ રાજાની છેલ્લામાં છેલ્લી સાલ વિ. સં. ૧૨૩૨ ની મળી છે. આ લેખમાંથી અજયપાલ સમ્બન્ધી કાંઈ ખાસ હકીકત મળતી નથી.

અક્ષરાન્તર

૧ સ્વસ્તિ, શ્રીનૃપવિક્રમસંવત્ ૧૨૩૧ ચૈત્ર વદિ ૧૧ ગુરાવચ્છે શ્રીમદણહિલ-
પાટકે સમસ્તરાજાવલીવિરાજિત

૨ શ્રીમદજયપાલદેવરાજ્યે દંડ શ્રીતાતપ્રતિપત્તૌ ઝંજામામે શ્રીકાર્લ[સ્વા]મિદેવાય
પરં રાજં વજ્રાલ પુ રાજં કુમારસિંહેન સમંસ્ત

૩ ગ્રામં વિદિતં દ્યુતઃ સત્ક આઢ ગાર્હ દાવકા પ્રમૃતિ દત્વા સંગાઘ્યં દિવારાત્રિકં
પંચોપચારપૂજાં મણિત્વા આચંદ્રાર્કં યાવત્ ધર્મેણ પ્રદત્તમ્ ॥

મૂળરાજ બીજાનું દાનપત્ર

વિ. સં. ૧૨૩૨ ચૈ. સુ. ૧૧

વડોદરા રોટના ચાલુસમા મહાલમાં આવેલા પ્રાદ્યુષવાડા ગામના બારોટ કુંગરજી ભગજીને આ તામ્રપત્ર ધરના પાણીયારામાંથી મળ્યા હતાં. તે વાંચવા માટે તેણે પાટલુના વકીલ જીવાભાઈ કાનજીભાઈને આપ્યાં અને તેણે સાફ કરાવી મુનિશ્રી ચતુરવિજયજીને આપ્યાં. આના અક્ષરાન્તરની એક નકલ પૂ. મુનિશ્રી કાન્તિવિજયજીના સંગ્રહમાંથી પૂ. મુનિશ્રી ચતુરવિજયજીએ મેળવી આપી છે.

દાનપત્ર બે પતરામાં લખાયેલું છે. પતરાં ૧૫ ઈંચ લાંબાં અને ૧૦ ઈંચ પહોળાં છે. લિપિ દેવનાગરી છે અને ભાષા સંસ્કૃત છે. અન્તમાં શાપાતમક વિગેરે શ્લોકો સિવાય બાકી બધું લખાણ ગદ્યમાં છે. ભીંતમાંની હવાથી પતરાં ઘસાઈ ગયાં છે અને કેટલીક જગ્યાએ બરોબર પાક સ્પષ્ટ નથી.

આ દાન વિ. સં. ૧૨૩૨ માં એટલે કે અજયપાળના મૃત્યુ પછી તેના પુત્ર મૂળરાજ બીજાના રાજ્યકાળમાં આપવામાં આવ્યું છે. આ મૂળરાજના રાજ્યસમયનું બીજું કોઈ દાનપત્ર હવું સુધી જાણવામાં નથી, તેથી આ દાનપત્ર ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ બહુ ઉપયોગી ગણાય.

રસોલંકીઓનાં તામ્રપત્રોમાં શરૂવાતથી જ રાજાવલી આપવામાં આવે છે તે સુજબ આમાં પણ આવેલ છે. અત્યાર સુધી ચૌલુક્યોનાં એકન્દ્રે ૧૯ તામ્રપત્રો મળી આવ્યાં છે. તેમાં આ તામ્રપત્રથી એકનો ઉમેરો થાય છે. તે તામ્રપત્રો અનુક્રમે બધા રાજાઓનાં નથી, પણ નીચે સુજબ મળ્યાં છે. મૂળરાજનાં ૨, ભીમદેવ પહેલાનાં ૩, કર્ણદેવનાં ૩, અજયપાલનાં ૧, ભીમદેવ બીજાનાં ૬ અને ત્રિભુવનપાળનાં ૧ મળી કુલ ૧૯ થાય છે. મૂળરાજ પછી ચાસુર, ૧ વલ્લભ, દુર્લભરાજ તથા સિદ્ધરાજ અને કુમારપાળના સમયનું એક પણ તામ્રપત્ર ઉપલબ્ધ થતું નથી. બાળમૂળરાજનું પણ આ પહેલું જ પત્ર મળેલું છે. મૂળરાજ, સિદ્ધરાજ અને કુમારપાળ જેવા દાનવીરો પૈકી માત્ર મૂળરાજનાં બે દાનપત્રો સિવાય બીજા કોઈ પણ દાનના લેખો મળ્યા નથી, એ આશ્ચર્યજનક છે.

બાળમૂળરાજનું આ તામ્રપત્ર સંવત ૧૨૩૨ ના ચૈત્ર સુદિ ૧૨ ને સોમવારે લખાયું છે. મુમ્બઈ ગેઝેટીઅર વો. ૧ પાર્ટ. ૧ પા. ૧૯૫ મે અજયપાળનું મરણ ૧૨૩૩ માં થયાનું લખ્યું છે. તેમ જ પ્રબન્ધચિન્તામણિમાં બાળમૂળરાજ ૧૨૩૩ માં રાજ્ય ઉપર આવ્યો, એમ નોંધેલ છે. સંવત ૧૨૩૧ નું અજયપાળના સમયનું એક દાનપત્ર મળેલું છે તેમાં લખ્યું છે કે અજયપાળના રાજ્યકાળ દરમીયાન નર્મદાકિનારા ઉપરના પ્રાદ્યુષપાટકમાં રહેતા મહામણ્ડલેશ્વર ચૌહાણ વંશધર વૈજયંતેવે આલવિષ્ટ ગામ દાનમાં આપ્યું હતું. આ બન્ને હકીકત ઉપરથી અજયપાળનું મૃત્યુ ૧૨૩૨ ની શરૂવાતમાં થયું હોય, એમ નિશ્ચય ઉપર આવી શકાય.

ભીમદેવ બીજાનાં કેટલાંક તામ્રપત્રોમાં બાળમૂળરાજનું બિરૂદ બાહ્યવપ્રાપ્તકુર્વયગર્જનકાશિતજ આવેલું છે. પોતાની માતા નાઇકા દેવીની સંમતિ અનુસાર રાજ્ય ચલાવતાં તેણે શહાણુદીન ઘોરીને સુદમાં પરાસ્ત કર્યો હતો, તેને લીધે ઉપરનું બિરૂદ સંભવે છે. આ જિતની હકીકતને પ્રબન્ધચિન્તામણિ, સુકૃતચંકીર્તન અને કીર્તિકૌમુદી વગેરે ગ્રંથોમાંથી ટેકો મળે છે. આ દાનપત્રમાં ઉપરનું બિરૂદ આપ્યું નથી, તેથી એમ અનુમાન થઈ શકે કે શહાણુદીન સાથેના વિગ્રહ ૧૨૩૨ ના ચૈત્ર પછી થયો હોવો જોઈએ.

૧ “સુદ્ધિપ્રકાશ” એપ્રિલ-જૂન ૧૯૩૮ પા. ૧૬૪ શ્રીનેયાલાલ બાર્દરાજ દવે. ૨ શ્રીદેવનાં રેવા વિવેચનમાંથી સારરૂપે. ૩ ચામુરજનું વિ. સં. ૧૦૩૩ નું એક દાનપત્ર આ પુરવણી વિભાગમાં છાપવામાં આવ્યું છે.

આ તામપત્રમાંથી પ્રાદ્યુવાડા, કારોડા અને ગાંધુનાં નામો મળી આવે છે. આ બધાં ગામો ગાયકવાડ સરકારના મહેસાણા પ્રાંતમાં આવેલા ચાણસમા મહાલમાંનાં છે. ગાંધુ યાને ગંધવા એ પ્રાચીન ગામ છે. ગુજરાતની રાજધાની અણહિલપુરની સ્થાપનાસમયે તે વિદ્યમાન હતું. વનરાજના મહામાત્ય નિત્ય શેઠને ગાંધુથી ત્યાં ગોલાવવામાં આવ્યા હતા, એમ અન્દ્રપ્રસ-ચારિત્રની અન્ય પ્રશસ્તિ ઉપરથી જ્ઞાત થાય છે. મૂળરાજે મણડલી ગામના મૂલેશ્વર દેવને આપેલ દાનપત્રમાં ગમ્ભીરતા પથકનો નિર્દેશ કર્યો છે. આથી રોલંદ્રીઓના રાજ્યકાલની શરૂવાતથી જ તે પથક તરીકે ઓળખાતું હતું, એમ લાગે છે. પથક અમુક ગામડાંઓના જૂથને કહેવામાં આવતું હશે. તે પ્રમાણે ગાંધુને ફરતા કેટલાંએ ગામડાં તે પથકમાં હોવાં જોઈએ. તેમાં ગાંધુ મુખ્ય ગણાતું હશે. કારણ બીજાં બધાં ગામો કરતાં તે મોટું સુખી અને સમૃદ્ધિમાન હશે, એમ માનું છું. તે સમયના રાજકીય વિભાગોનાં પથક, મણડળ, વિષય વગેરે નામો તામ્રપત્રો ઉપરથી જણાયાં છે. હાલમાં વપરાતા મહાલ, પ્રાંત અને પરગણાને જ મળતા વિભાગો માટે તેવા સંકેતો વાપરવામાં આવતા હશે એમ લાગે છે. પથક શબ્દ તાલુકા જેવા વિભાગને ઉદ્દેશી કહેવામાં આવતો હોવો જોઈએ. મણડળ એ પ્રાન્તનું બીજું સ્વરૂપ છે, જ્યારે વિષય પરગણા જેવો વિભાગ હશે, એમ માનું છું.

આ દાન અજયપાળની સ્ત્રીના પુણ્યાર્થે અપાયું હતું. અજયપાળની કુલસ્વસ્તિકા રાણી કપૂર દેવીના શય્યાગ્રાહક નાગર પ્રાદ્યુ ધૂહડના પુત્ર પ્રભાકરને પ્રાદ્યુવાડા ગામની બે હલવાડ જમીન દાનમાં આપવામાં આવી હતી. અજયપાળની સ્ત્રીનું નામ નાદિકા દેવી પ્રબન્ધચિન્તા-મણિમાં આપેલ છે. તેણે અજયપાળના મરણ બાદ બાળમૂળરાજને ગાદીનશીન કરી, રાજ્ય ચલાવ્યું હતું એ ઇતિહાસપ્રસિદ્ધ વાત છે. પરંતુ કપૂર દેવીનું નામ આ દાનપત્રમાંથી પહેલી વાર મળ્યું છે અને એથી અજયપાળને બે સ્ત્રીઓ હતી, એમ માની શકાય.

દાન લેનાર નાગર પ્રાદ્યુ હતો. ચૌલુક્યોનું પુરોહિતપણું નાગરો કરતા, એમ સોમેશ્વરે જણાવ્યું છે. દાનમાં આપેલી જમીન પ્રાદ્યુવાડા ગામની સીમની છે. તેની ચતુઃસીમાના અક્ષરો ધરાધર વાંચી શકાતા નથી, પરંતુ જેટલું વંચાય છે તે ઉપરથી સમજાય છે કે તે જમીનની પૂર્વમાં શય્યાપાલકનું ખેતર, ઉત્તરમાં કારોડા ગામનો રાજમાર્ગ, દક્ષિણમાં ચાતુર્વેદી પ્રાદ્યુનું ખેતર અને પશ્ચિમમાં નાગદેવનું ખેતર હતું. આજે પણ કારોડા ગામ પ્રાદ્યુવાડાથી સોડું ઉત્તરમાં છે, એટલે તે ગામ જવાના રાજમાર્ગ ઉપર આ ખેતર આવેલું હશે. પૂર્વમાં શય્યા-પાલકનું ખેતર હોવાનું જણાયું છે. તે સમયમાં શય્યાપાલક કૈને કહેવામાં આવતો હશે તે સમજી શકાતું નથી. શય્યાપાલક એટલે શય્યા(પલંગ)નું રક્ષણ કરનાર, શય્યા લેનાર, કે શય્યા પાથરનાર એમાંથી કોણ હશે, તેને શું કાર્ય સોંપવામાં આવ્યું હશે તે સમજાય તેવા કોઈ ઉલ્લેખો વાંચવામાં આવ્યા નથી.

ત્યારબાદ શાપાતમક સ્લોકો આપેલા છે. લેખક તરીકેના નામમાં મોદાન્વય પ્ર એટલાજ અક્ષરો સ્પષ્ટ રીતે જણાય છે. તે મોઢ હશે, એમાં સંશય નથી. તે સમયમાં પાટણમાં કેટલાક મોઢવેરયો સારા હોદ્દો ધરાવતા હતા. અજયપાળનો મન્ત્રી યશપાલ મોઢ વાણિયો હતો. મહા સાન્ધિવિગ્રહિકનાં નામ તેમ જ રાજની સહીવાળો લાગ ઘસાઈ ગયેલ છે.

अक्षरान्तर-पतरुं पहेळुं

- १ स्वस्ति राजावली पूर्ववत् । समस्तराजावलीविराजितपरममहाराजमहाराजाधिराज-परमेश्वर-
- २ श्रीमूलराजदेवपादानुध्यातपरममहाराजमहाराजाधिराजपरमेश्वरश्रीचामुंडराजदे-वपादा-
- ३ नुध्यात पं० मं० पै० श्रीदुर्लभराजदेवपा० प० मं०-
- ४ हा० प० श्रीमीमदेव पा० प० मं० पं०
- ५ त्रैलोक्यमल्लश्रीकण्ठदेव पा० प० मं० प० रावतिनाथत्रिभु-
- ६ वनगंडवर्बरकजिष्णु सिद्धचक्रवर्ति श्रीजयसिंहदेव पा० प० मं०
- ७ ज प० प्रौढप्रताप निजभुजविक्रमरणांगणविनिजितशार्ङ्गमरी भूपाल श्रीकुमारपाल-
- ८ देव पा० प० मं० प० परममाहेश्वर प्रबलबाहुदंडदर्पण-
- ९ कंदर्पकलिकालनिष्कलंकावतारितरामराज्य करदीकृतशार्ङ्गमरीभूपाल श्रीअजय-पालदेव पादा-
- १० नुध्यात प० मं० प० श्रीमन्मूलराजदेवः स्वभुज्यमानगंभूतापथ-
- ११ कान्तपातिनः समस्तराजपुरुषान् ब्राह्मणा(गो)न्त(च)रांस्तन्निष्ठाधि-कारिणो जनपदांश्च बोधय-
- १२ (त्य) स्तु वः संविदितं यथा ॥ श्रीमद्विक्रमादित्योत्पादितसंवत्सरशतेषु द्वादशसु द्वात्रिंशदुत्तरे-
- १३ पु चैत्रमासशुक्लपक्ष एकादश्यां सोमवारेऽत्रांकतोऽपि सं० १२३२ चैत्र सुदि ११ सोमेऽस्यां
- १४ संवत्सरमासपक्षवारपूर्विकायां तिथावहे(घे)ह श्रीमद(ण)हिलपाटके ज्ञात्वा चराचरगुरुं भगवन्तं भवानिपति-
- १५ मन्थर्यं नलिनिदलगतजलरुवतरलं जिवित(व्य)माकलय्यैहिकमामुष्मिकं च फ-
- १६ लमंगीकृत्य पित्रोरात्मनश्च पुण्यफलाभिवृद्धये वांभणवाढा (ब्राह्मणवाढाग्रामे) भूमि हल २ जातभूमि-
- १७ वि १॥ — २॥ सार्धकपर्दकद्वयो(स) (हि)तपादो(नृपद्)विशो-पका समकर विशोपकं प्रति १७ ति-

पतरुं बीजुं

- १८ प्र १०० शतमेकं अनेन वंचितामभ्या(हलद्वय भूमि)विशोपका स्वसीमा-पर्यता सवृक्ष-
- १९ मालाकुला सहिरण्यभागमोगा काष्ठतृणोदकोपेता सर्वादायसमेता महाराजाधि-

આ તામ્રપત્રમાંથી બ્રાહ્મણવાડા, કારોડા અને ગાંભુનાં નામો મળી આવે છે. આ બધાં ગામો ગાયકવાડ સરકારના મહેસાણા પ્રાંતમાં આવેલ ચાણસમા મહાલમાંનાં છે. ગાંભુ યાને ગંભુતા એ પ્રાચીન ગામ છે. ગુજરાતની રાજધાની અણહિલપુરની સ્થાપનાસમયે તે વિદ્યમાન હતું. વનરાજના મહામાત્ય નિત્ય શેઠને ગાંભુથી ત્યાં ગોલાવવામાં આવ્યા હતા, એમ ચન્દ્રપ્રભ-ચરિત્રની અન્ય પ્રશસ્તિ ઉપરથી જ્ઞાત થાય છે. મૂળરાજે મણડલી ગામના મૂલેશ્વર દેવને આપેલ દાનપત્રમાં ગંભુતા પથકનો નિર્દેશ કર્યો છે. આથી સોલંકીઓના રાજ્યકાલની શરૂવાતથી જ તે પથક તરીકે એળખાતું હતું, એમ લાગે છે. પથક અમુક ગામડાંઓના જુથને કહેવામાં આવતું હશે. તે પ્રમાણે ગાંભુને કરતા કેટલાંએ ગામડાં તે પથકમાં હોવાં જોઈએ. તેમાં ગાંભુ મુખ્ય ગણાતું હશે. કારણ બીજાં બધાં ગામો કરતાં તે મોટું સુખી અને સમૃદ્ધિમાન હશે, એમ માનું છું. તે સમયના રાજકીય વિભાગોનાં પથક, મણડળ, વિષય વગેરે નામો તામ્રપત્રો ઉપરથી જણાયાં છે. હાલમાં વપરાતા મહાલ, પ્રાંત અને પરગણાને જ મળતા વિભાગો માટે તેવા સંકેતો વાપરવામાં આવતા હશે એમ લાગે છે. પથક શબ્દ વાલુકા જેવા વિભાગને ઉદ્દેશી કહેવામાં આવતો હોવો જોઈએ. મણડળ એ પ્રાન્તનું બીજું સ્વરૂપ છે, જ્યારે વિષય પરગણા જેવો વિભાગ હશે, એમ માનું છું.

આ દાન અજયપાળની સ્ત્રીના પુણ્યાર્થે અપાયું હતું. અજયપાળની કુલસ્તસ્તિકા રાણી કપૂર દેવીના શય્યાગ્રાહક નાગર બ્રાહ્મણ ધૂહડના પુત્ર પ્રભાકરને બ્રાહ્મણવાડા ગામની બે હલવાહ જમીન દાનમાં આપવામાં આવી હતી. અજયપાળની સ્ત્રીનું નામ નાઈકા દેવી પ્રબંધચિન્તા-મણિમાં આપેલ છે. તેણે અજયપાળના મરણ બાદ બાળમૂળરાજને ગાદીનશીન કરી, રાજ્ય ચલાવ્યું હતું એ ઇતિહાસપ્રસિદ્ધ વાત છે. પરંતુ કપૂર દેવીનું નામ આ દાનપત્રમાંથી પહેલી વાર મળ્યું છે અને એથી અજયપાળને બે સ્ત્રીઓ હતી, એમ માની શકાય.

દાન લેનાર નાગર બ્રાહ્મણ હતો. ચૌલુક્યોનું પુરોહિતપણું નાગરો કરતા, એમ સોમેશ્વરે જણાવ્યું છે. દાનમાં આપેલી જમીન બ્રાહ્મણવાડા ગામની સીમની છે. તેની ચતુ:સીમાના અક્ષરો બરાબર વાંચી શકાતા નથી, પરંતુ જેટલું વંચાય છે તે ઉપરથી સમજાય છે કે તે જમીનની પૂર્વમાં શય્યાપાલકનું ખેતર, ઉત્તરમાં કારોડા ગામનો રાજમાર્ગ, દક્ષિણમાં ચાતુર્વેદી બ્રાહ્મણનું ખેતર અને પશ્ચિમમાં નાગદેવનું ખેતર હતું. આજે પણ કારોડા ગામ બ્રાહ્મણવાડાથી સાંધું ઉત્તરમાં છે, એટલે તે ગામ જવાના રાજમાર્ગ ઉપર આ ખેતર આવેલું હશે. પૂર્વમાં શય્યા-પાલકનું ખેતર હોવાનું જણાયું છે. તે સમયમાં શય્યાપાલક કેને કહેવામાં આવતો હશે તે સમજી શકાતું નથી. શય્યાપાલક એટલે શય્યા(પલંગ)નું રક્ષણ કરનાર, શય્યા લેનાર, કે શય્યા પાથરનાર એમાંથી કોણ હશે, તેને શું કાર્ય સોંપવામાં આવ્યું હશે તે સમજાય તેવા કોઈ ઉદ્દેશો વાંચવામાં આવ્યા નથી.

ત્યારબાદ શાપાત્મક શ્લોકો આપેલા છે. લેખક તરીકેના નામમાં મોદાન્વય પ્ર એટલાજ અક્ષરો સ્પષ્ટ રીતે જણાય છે. તે મોઢ હશે, એમાં સંશય નથી. તે સમયમાં પાટણમાં કેટલાક મોઢવૈરયો સારા હોદ્દો ધરાવતા હતા. અજયપાળનો મન્ત્રી યશપાલ મોઢ વાલ્મીકી હતો. મહા સાન્ધિવિગ્રહિકનાં નામ તેમ જ રાજાની સહીવાળો લાગ ઘસાઈ ગયેલ છે.

अक्षरान्तर-पतरुं पहेलुं

- १ स्वस्ति राजावली पूर्ववत् । समस्तराजावलीविराजितपरममङ्गारकमहाराजाधिराज-परमेश्वर-
- २ श्रीमूलराजदेवपादानुध्यातपरममङ्गारकमहाराजाधिराजपरमेश्वरश्रीचामुण्डराजदे-वपादा-
- ३ नुध्यात पं० मं० पै० श्रीदुर्लभराजदेवपा० प० म-
- ४ हा० प० श्रीभीमदेव पा० प० म० पं०
- ५ त्रैलोक्यमल्लश्रीकणदेव पा० प० म० प० रावन्तिनाथत्रिभु-
- ६ वनगण्डवर्बरकाजिष्णु सिद्धचक्रवर्ति श्रीजयासिंहदेव पा० प० म०
- ७ ज प० प्रौढप्रताप निजमुजविक्रमरणांगणविनिर्जितशाकंमरी भूपाल श्रीकुमारपाल-
- ८ देव पा० प० म० प० परममाहेश्वर प्रवलबाहुर्दण्डदर्पक्ष-
- ९ कंदर्पकलिकालनिष्कलंकावतारितरामराज्य करदीकृतशाकंमरीभूपाल श्रीअजय-पालदेव पादा-
- १० नुध्यात प० म० प० श्रीमन्मूलराजदेवः स्वमुज्यमानगंभूतापथ-
- ११ कान्तपातिनः समस्तराजपुरुषान् ब्राह्मणा(णो)न्त(च)रांस्तन्नियुक्ताधि-कारिणो जनपदांश्च बोधय-
- १२ (त्य) स्तु वः संविदितं यथा ॥ श्रीमद्विक्रमादित्योत्पादितसंवत्सरशतेषु द्वादशसु द्वात्रिंशदुत्तरे-
- १३ पु चैत्रमासशुक्लपक्ष एकादश्यां सोमवारेऽङ्गाकतोऽपि सं० १२३२ चैत्र सुदि ११ सोमेऽस्यां
- १४ संवत्सरमासपक्षवारपूर्विकायां तिथावहे(छे)ह श्रीमद(ण)हिलपाटके ज्ञात्वा चराचरगुरुं भगवन्तं भवानिपति-
- १५ मभ्यर्च्य नलिनिदलगतजलवतरलं जिवित (व्य) भाकलय्यैहिकमामुष्मिकं च फ-
- १६ लमंगीकृत्य पित्रोरात्मनश्च पुण्यफलाभिवृद्धये वांभगवाडा (ब्राह्मणवाडामामे) भूमि हल २ जातभूमि-
- १७ वि ९॥ — २॥ सार्धकपर्दकद्वयो(स) (हि) तपादो(नृपद्) विशो-पका समकर विशोपर्क प्रति १७ त्रि-

पतरुं बीजुं

- १८ प्र १०० शतमेकं अनेन वंचेतामभ्या (हलद्वय भूमि) विशोपका स्वसीमा-पर्यता सवृक्ष-
- १९ मालाकुला सहिरण्यभागभोगा काष्ठतृणोदकोपेता सर्वादायसमेता महाराजाधि-

- २० राज श्रीअजयपालदेवकुलस्वी (स्ति) का राज्ञिश्रीकपूरदेवीसत्क शय्याग्राहक नागरब्रा० लाठ—
- २१ शिवागोत्रे सामवेदिक धूहडसुत प्रभाकराय शासनोदकपूर्वमस्माभिः प्रदत्ता
- २२ अस्या भूमेर्व्यक्तिर्यथा ॥ ना(वा) दाक्षेत्रा(त्) भूमिविं(शोप) कः आघाटा यथा ॥ पूर्वतः शय्यापा—
- २३ लक ब्राक्षणेक्षेत्रं । दक्षिणतश्चतुर्वेदीनां....क्षेत्रं । पश्चिमतश्चतुर्वेदीनां० नागदे-
- २४ वक्षेत्रं उत्तरतः कारोढाग्राम .... सार्ली प्रभृतीव्यक्षेत्रात् भूमि ।
- २५ विम .... अस्याभूमे .... मजंवालब्राक्षणेक्षेत्रं । दक्षिणतः
- २६ कारो(ढाग्रामस्य राज)मार्गः । प (श्चिमतश्चतुर्वेदी) .... ब्रा० नागदेवक्षेत्रं । उत्तरतो ब्रा० माधव
- २७ ।.... ।र .... क्षेत्रं । एभिरा(घाटैरुपल)क्षितां भूमिमेनामवगम्य यथादीयमानभा (ग)
- २८ भोगकराहिरण्यादिसर्व(दाज्ञाश्रवणविधेयैर्भूत्वाऽ)मु(ष्मै) ब्राक्षणाय समुपने- तव्यं । सामान्यचै (मे) त (त्)
- २९ पुण्यफलं मत्वाऽस्मद्वंशजैरन्यैरपि भाविभोक्तृभिरस्म(त्) दत्तधर्मदायोऽयम-
- ३० नुमंतव्यः पालनीयश्च ॥ उक्तं च भगवता व्यासेन ॥ षष्टिवर्षसहस्राणि (स्वर्ग) तिष्ठति
- ३१ भूमिदः आच्छेत्ता चानुमंता च तान्येव नरकं वसेत् ॥ १ ॥ यानीह दत्तानि पुरा नरेन्द्रै
- ३२ दीनानि धर्मार्थयशस्कराणि । निर्माल्यवांति(त्य) प्रतिमानि तानि को नाम साधुः पुनराददीत ॥ २ ॥
- ३३ बहुभिर्वसुधा भुक्ता राजभिः सगरादिभिः । यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं ॥ ३ ॥
- ३४ स्वदत्तां परदत्तां वा यो हरेष्व बसुंधराम् । स विद्यायां कृमिर्भूत्वा पितृभिः सह मज्जति ॥ ४ ॥
- ३५ दत्त्वा भूमिं भाविनः पा(शिवेन्द्रान् भूयोभूयो याचते राम) भद्रः ॥ सामान्यो-ऽयं दानधर्मो
- ३६ नृपाणां (स्वे स्वे) काले (पालनीयो) भवद्भिः ॥ ५ ॥ लिखितमिदं शासनं मोढान्वय
- ३७ प्र (सूत महाक्षपटलिक.... ....

ભીમ ૨ જાનો કિરાડુનો શિલાલેખ^૧

વિ. સં. ૧૨૩૫

વિ. સં. ૧૨૧૮ નો લેખ જે મન્દિરમાંથી મળ્યો હતો તે જ મન્દિરમાંથી આ લેખ મળ્યો છે. તે ૧ પુટ પદ્ય લાંબો અને ૯ ફૂં પદ્ય ઉંચો છે. તેમાં લખાણની સોળ પંક્તિ છે. લખાણનો લગભગ ત્રીજો ભાગ નીચેના ભાગમાં મધ્યમાંથી ઉપડી ગયો છે અને હરેક પંક્તિની મધ્યમાંના અમુક અક્ષરો ઘસાઈ ગયા છે. પરંતુ હકીકત બહુ પ્રમાણમાં નષ્ટ થઈ નથી. લિપિ નાગરી છે અને લેખ સંભાળપૂર્વક કોતરવામાં આવ્યો છે. કેટલીક વાર ૨ પછીનો વ્યંજન બેવડો લખ્યો છે. શિવની સ્તુતિનો એક શ્લોક શરૂવાતમાં અને અન્તના શાપના બે શ્લોકો સિવાય બધા ભાગ ગદ્યમાં છે

શરૂવાતમાં શિવજીને નમસ્કાર છે. પછી શિવસ્તુતિનો એક શ્લોક છે. ત્યાર બાદ વિ. સં. ૧૨૩૫ ના કાર્તિક સુ. ૧૩ સુરવારની તિથિ આપી છે. પછી મહારાજધિરાજ, પરમેશ્વર, પરમભદ્રારંક ભીમદેવ ધીજાના રાજ્યનું વર્ણન છે. પછી કિરાટકૃપ (હાલના કરાડુ)માં રાજ્ય-કર્તા બહિષ્કારા રાજા મહારાજપુત્ર મહન બ્રહ્મદેવનું નામ આપેલ છે. પછી તે રાજાના મુખ્ય મન્ત્રી અને સામન્ત વરીકે નોંધરી કરતા મહેતા તેજપાલનું વર્ણન આવે છે. તેની પત્ની જેનું નામ વાંચી શકાતું નથી તેણે અમુક દેવની (દેવનું નામ વાંચી શકાતું નથી) મૂર્તિના તુકોંએ કરેલા હુકમો જોયા, તેથી નવી મૂર્તિ કરાવી તેની પૂજા માટે તથા દીપના તેલ માટે અમુક દાન આપ્યું.

આમાંથી આ ઉપયોગી ઐતિહાસિક હકીકત નીકળે. છે કે સોમેશ્વરની મૂર્તિ મુસલમાનોએ તોડી નાંખી અને તેજપાલની પત્નીએ તે જ વર્ષમાં એટલે વિ. સં. ૧૨૩૫ માં તેમાં ફરી નવી મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા કરી. આ બનાવ મહંમુદ ઘોરીના હુમલા સાથે બન્ધબેસતો આવે છે. કારણ લવારીએ ફેરીસ્તામાં મહંમુદ ઘોરીનું આ રેવાળ પ્રદેશમાં થઈને જવાનું વર્ણન છે અને તેની સાલ હીજરી ૫૭૪ એટલે ઇ. સ. ૧૧૭૮ એટલે વિ. સં. ૧૨૩૪-૩૫ આપેલ છે. આનો અર્થ એ થાય કે ગુજરાત આવતાં રસ્તામાં જોધપુર રાજ્યના મિલાણી પરગણામાં થઈને તે પસાર થયો હશે. આ પ્રદેશ ઉર્દૂ રણના રૂપમાં છે અને તેમાં કિરાટકૃપ અગર કિરાડુ ઉપયોગી સ્થળ હોવાથી મુસલમાન બાદશાહે તેને સર કર્યું અને તેમાંના મુખ્ય મન્દિરમાંની મૂર્તિનું ખંડન કર્યું.^૨ મુસલમાની ઇતિહાસની વારીખ આ લેખની વારીખ સાથે મળતી આવે છે.

મહન બ્રહ્મદેવ કોણ હતો તે જાણી શકાયું નથી. પાંચમી પંક્તિમાં મહારાજપુત્ર શ્રીઉદયરાજ ચળદ વાંચી શકાય છે. પણ બધા અક્ષરો સ્પષ્ટ નથી, તેથી તે પાઠ માટે હું બહુ ચોક્કસાઈથી કહી શકતો નથી. તે અટકળ ખરી હરે તો મહન બ્રહ્મદેવ કિરાડુના પરમાર રાજાનો પુત્ર થઈ શકે. તેનો બીજો પુત્ર સોમેશ્વર વિ. સં. ૧૨૧૮ ના લેખમાં મળી આવે છે. સંભવ છે કે મહન બ્રહ્મદેવ સોમેશ્વર પછી કિરાડકૃપનો રાજા થયો હોય. તેનો મહોરો બાઈ જેમ કુમારપાળનો ખંડિયો રાજા હતો તેમ આ ચાલુક્ય ભીમ ૨ જાનો ખંડિયો રાજા હતો. કિરાટકૃપનો રાજા નામે આસલને ચાહમાન કીર્તિપાલે હરાવ્યાનું સુન્ધા ટેકરીના લેખમાં છે (એ. ઇ. વો. ૬ પા. ૭૨) સંભવ છે કે મહન બ્રહ્મદેવની પછીનો રાજા હોય.

૧ પુના ચોરીચેન્નાલીસ વો. ૧ નં ૪ પા. ૪૧ અનેવારી ૧૯૩૭ ડી. બી. રિસ્કલર. ૨ મુસલમાનો મઠિ આંહી તુલ્ક સખ્દ વાપર્યો છે, જ્યારે સામાન્ય રીતે બમે તુલ્ક સખ્દ વાપર્યા છે. ૩ એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૭૨ સેખ ૭૪

આ લેખમાં આવતો વિશોપક શબ્દ ધ્યાનમાં લેવા જેવો છે. એ તો ચોકસ છે કે તે એક જાતનો સિદ્ધો હતો. રાજપૂતાના, મધ્યકિન્દ અને ગુજરાતના મધ્યકાલીન ઘણાખરા લેખોમાં તે આવે છે. તેનો અર્થ એવો થાય કે તે ખીજ કેઈ સિદ્ધાનો રૂઠું મો ભાગ હોય. સાધારણ રીતે સિદ્ધો પાડનારના નામ ઉપરથી તે ઓળખાવવામાં આવતો.^૧ જેમ કે કતવીર વિશોપક. પ્રો. ડી. આર. ભાંડારકર માને છે કે^૨ વિશોપક તે મૂળ દ્રમ કાર્પાલુનો રૂઠું મો ભાગનો ત્રાંખાનો સિદ્ધો હોવો જોઈએ. પણ આ લેખમાં રાણીએ સોમેશ્વરની પૂજા માટે માત્ર એ વિશોપક રાજના દાનમાં આપેલા છે, તેથી તે રૂપાનો સિદ્ધો હોવો જોઈએ, એમ સમજાય છે.

જે સોમેશ્વરના દેવળમાંથી આ લેખ મળ્યો અને જેને તેજપાળની સ્ત્રીએ સુધરાવ્યું તેનું નામ ઉદયરાજના પુત્ર અને મદન પ્રદાદેવના મ્હોટા ભાઈના નામ ઉપરથી જ પડ્યું હોય, એમ કહી શકાય. વિ. સં. ૧૨૧૮ ના કિરાડુના લેખમાં તેને શૂરવીર ચોદા તરીકે વર્ણવ્યો છે અને પોતાની જિવ પછી જેમ તેની યાદગીરીમાં વિ. સં. ૧૨૧૮ ની પ્રશસ્તિ લખાવી તેમ પોતાનું નામ અમર રાખવા આ મંદિર બંધાવ્યું હોય.

ભીમ રાજ નો આ સહુથી પ્રાચીન લેખ છે. કર્નલ ટોડે તેના ગિરનારમાં મહિલનાથના મંદિરમાં વિ. સં. ૧૨૩૪ પૌષ સુ. ૬ ના લેખનો નોંધ કર્યો છે^૩ પણ તે મળ્યો નથી. ત્યાર પછીના વિ. સં. ૧૨૩૬ શ્રા. સુ. ૨ શનિવારના લેખનું વર્ણન મીઠું એવ. એવ. ધ્રુવે વિએના એરિએન્ટલ જર્નલ વો. ૭ પા. ૮૭ મે કરેલ છે, પણ તેના પણ મૂળ પત્ર પર હજી મળ્યો નથી,

તિથિની ખરોખર ઇ. સ. ૧૧૭૪ ૨૬ મી ઓક્ટોબર ગુરુવાર આવે છે.

૧ પ્રો. ડી. આર. ભાંડારકરનાં કારમાઈકલ લેક્ચર્સ એન્ડાન્ટ ઇડિયન ન્યુમિસમેટિક્સ પા. ૨૧૦. ૨ તેવી જ રીતે વરાહપિય વિશોપક (એ. ઇ. વો. ૧ પા ૧૭૪), ભીમપિય વિશોપક (એ. ઇ. વો. ૧૧ પા ૬૮) કલ્યાદિ. ૩ ફોર્બેસ ઇન વેર્ડર્ન ઇડિયા ૩, પુરવણી પા. ૫૧૦

अक्षरान्तरं

- १ ओ^२ नमः शिवायः^३ । स धूर्जटिर्जय .... येपां विज्ञया हव । यस्यैकपालि-
तम्रांति क-
- २ रेत्यद्यापि या(जा)हनवी ॥ संवत् १२३५ कार्तिक [शु]दि [१३
गुरा] वधे[ह] श्रीमद[ण] हिलपाटकाधिष्ठितमहाराजाधिराज
- ३ परमेश्वरपरमभट्टारकरिपुवंशा(श)प्ररोह .... श्रीमद्भीमदेव-
कल्याणविजयराज्ये तत्पुत्रपुत्रसादावाप्तश्रीकिराटकू[पे] रविरिव सप्रतापः
हिमक[रं इव] .... रिव सुवर्णश्रिया मनोरमो^४ अनेकसमरसंघ
- ५ इवैरिगरिघटापीठदारुणकरवाल .... [श्रीउदयराज ?] महाराजपुत्रश्रीम-
दनब्रह्मदेवराज्ये तस्य स
- ६ दाज्ञाभिधाथी लब्धमहापंचशब्दादिसर्वालंकारो[क] .... बाधिकारस-
कल व्यापारचिंतांतरसकट[क]
- ७ धराधौरेयकल्प [: [महं० श्रीतेजपाल [स्तस्य] सुपत्नी [व]—[न]
.... यी राजहंसी^५ मिव ललितपदगा श्रीसुरसुंद
- ८ रीमिवं सततमनिमेषावलोकन .... जल्लवतरलतरं जीवितव्य ....
चाकल्प्य [ऐ]
- ९ हिकाऽमुष्मिक [फ]लं चांगीक [त्य] ... [सोमेश्व]रदेव-
भवाभूतिरा[सी]त् सा^६ लुक्कर्म ....
- १० [मां] च निरीक्ष्य तस्मिन्य[न]पि .... सकलसुरासुरमकुटमणि-
किरि[र]ण ....
- ११ संघट्टयर्षितपादपद्मयु .... कारयित्वाऽस्मिन् दिने प्रतिष्ठिता ॥ ....
- १२ तथा च चतुर्दस(श)हान .... चित्य स्वराजानं प्रशा(सा)वं
यां(या)चयित्वा ...
- १३ श्रीकिराटकूपीय .... ति दिनं दत्तविरवि(-) शोपकद्वयं ॥
- १४ तथा दीपार्थं च दत्तवल .... वैरपि मूपात्रै[:] आचंद्रार्क
- १५ यावत् पालनीयं ॥ [बहु] .... यदा भूमी तस्य तस्य तदा फलं ॥
- १६ स्वदत्तां परदत्तां वा यत्ना .... पालनं ॥ २ मंगलं महाश्रीः ॥ ....

ગાળાનો લીમનો શિલાલેખ^૧

વિ. સં. ૧૨૪૯

ધ્રાંગધ્રા સ્ટેટમાં ગાળાના ખંડિત મંદિરમાંના બારશાખ ઉપર આ શિલાલેખ છે. એ મંદિરમાંથી બીજા બે લેખો પણ મળ્યા છે. લેખવાળો લાગ ૩ ફુટ ૧૦ ઇંચ લાંબો અને એક ફુટ પહોળો છે. કમનસીબે આ લેખ એટલો બધો ઘસારા ગયો છે કે નીચેની ટુટક જ હકીકત તેમાંથી નીકળે છે. તિથિ વિ. સં. ૧૨૪૯ ના વૈશાખ સુદિ પુનમ આપેલી છે. પહેલી બે પંક્તિમાં લીમનું નામ મળે છે. આઠમી પંક્તિમાં શાપાત્મક શ્લોકનો પાછળનો ભાગ છે. લેખ ફાન બાબત હોવો જોઈએ, પણ તેની વિગત મળી શકતી નથી.

નં ૧૫૭ ઇ

લીમ ૨ જાના સમયનો ગિરનારના શિલાલેખ^૧

વિ. સં. ૧૨૫૬ જે. સુ. ૧૩

પ્રસિદ્ધ ગિરનારની ટેકરી ઉપર સંશ્રામ સોનાના મંદિરથી વાયવ્યમાં નન્દીશ્વરની મૂર્તિના ગોખલાની બન્ને બાજુએ આ લેખ ફોતરેલો છે.

લેખની ઉચાઈ ૪ ફૂં ઈંચની છે. ડાબી બાજુનો લેખ ૮ ઈંચ પહોળો છે અને જમણી બાજુનો ૬ ફૂં ઈંચ પહોળો છે. અરધો લેખ એટલે સોળ પંક્તિ ડાબી બાજુએ છે અને બાકીનો ભાગ જમણી બાજુએ છે. લેખ સુરક્ષિત છે અને પહેલી પાંચ પંક્તિની અને ખાસ કરીને બીજી અને ત્રીજી પંક્તિની શરૂવાતનો ભાગ નષ્ટ થયો છે. પહેલી પંક્તિ ગદ્યમાં છે અને બાકીનો બધો ભાગ સંસ્કૃત કવિતામાં લખેલ છે. બેઠણી માટે કાંઈ ખાસ નોંધ લેવા જેવું નથી.

લેખની શરૂવાતમાં વિ. સં. (૧) ૨૫૬ જ્યેષ્ઠના શુકલ પક્ષની તેરશ વાર શુકની તિથિ આપી છે. ત્યાર પછી લખેલ છે કે ચાલુક્ય રાજા કુમારપાલના દણ્ડનાયકનો દીકરો અભયદ નામે હતો અને તે જૈન ધર્મમાં આસક્ત હતો તેનો પુત્ર વસન્તપાલ હતો અને તેણે માતા પિતાના પુણ્ય માટે ઉજ્જયિન્ત ટેકરી ઉપર નન્દીશ્વરની મૂર્તિ બેસાડી. ચંદ્રસૂરિના શિષ્ય જીનેશ્વરના શિષ્ય દેવેન્દ્ર સુરિએ તેની પ્રતિષ્ઠા કરી.

લેખ વિ. સં. ૧૨૫૬ નો એટલે લીમ ૨ જાના સમયનો છે પણ તેનું નામ લેખમાં આપ્યું નથી.

લેખની વિધિ બરોબર બંધ બેસતી નથી. તેની બરોબર ઇ. સ. ૧૨૦૦ માં ૨૮ મી મે અને રવિવાર આવે. આનો કાંઈ ખુલાસો મળતો નથી.

अक्षरान्तरं

- १ [संवत् १] २५६ वर्षे ज्येष्ठ शुदि १३ शुक्ले ॥ विभू
 २ .... देवः श्रीमालान्वयगं वरं । कमुदाक
 ३ ... राजते चंद्रमा इव ॥ १ कुमारपाल
 ४ देवस्य चौलुक्यान्वयभास्वतः । प्रताप इव
 ५ रेजे सच्चक्रानंदनोधमः ॥ २ स वं—
 ६ डनायकोत्तंसस्तत्पुत्रोऽभ्यदा
 ७ ह्वयः । जिनप्रणीतसद्धर्मपारा
 ८ वार निशाकरः ॥ ३
 ९ जनाशाचूतराजीनां वसंतस्तत्सुतोऽजनि [१] ख्यातो वसंतपाला [ख्यो]
 १० राजलक्ष्मीविभूषितः ॥ ४ नंदीश्वरद्वीपैर्जनविब [म] ची
 ११ करत् । जनकश्रेयसे सोयं जगदेव [म] बोधतः ॥ ५ श्री
 १२ चंद्रसूरिसच्छिष्यश्रीजिनेश्वरसदुरोः देवेंद्र
 १३ सूरिभिः शिष्यै द्वीप पपः प्रतिष्ठितः ॥ ६
 १४ द्वीपोयं नंदताम्रावदुज्जयंताह्वये गि ।
 १५ रौ जगत्यामुदितौ यावत्सूर्याचं
 १६ द्रमसाविभौ ॥ ७

સોમનાથ પાટણના ભીમ ર જાના શિલાલેખ

વિ. સં. ૧૨૫ x

આ લેખ સોમનાથ પાટણમાંથી મળ્યો હતો અને ત્યાંથી ૩ માઈલ છેટે કાઠિયાવાડના ઉપયોગી બંદર વેરાવલમાં કૌજદારી ઉતારામાં પડેલા પીળા પથ્થરમાં કેતરેલો છે. શિલાની ડાબી બાજુનો ભાગ તુટી ગયો છે તેથી હરેક પંક્તિના અમુક અક્ષરો ગુમ થયા છે. જમણી બાજુનો ખૂણો પણ તુટ્યો છે તેથી સાલનો છલો અંક ગુમ થયો છે. લેખ સુરક્ષિત છે અને તે અત્યારે ૧ ફુટ ૨૩ ઇંચો અને ૧ ફુટ ૫૩ ઇંચો છે. લેખની ૨૫ પંક્તિ છે અને અક્ષરો સીધી લીંટીમાં સુંદર રીતે કેતર્યા છે. લિપિ નાગરી છે અને ભાષા સંસ્કૃત છે અને લખાણ પદ્યમાં છે. ૨ પછીનો વ્યંજન ઘણે ખરે ઠંકાણે ભેળવે લખ્યો છે.

હરેક પંક્તિનો અમુક ભાગ ગયો છે તેથી લેખમાંનો ભાવાર્થ આપી શકાતો નથી જોકે તે જૈન ધર્મ સમ્બંધીનો છે એમ બહુ શકાય છે. પહેલી પંક્તિ-ઠયા કેવની સ્તુતિ છે તે બહુ શકાતું નથી. બીજી અને ત્રીજી પંક્તિમાં ગુજરાતની પ્રખ્યાત રાજધાની અણહિલપાટણનું વર્ણન છે. તે ઘણું સમૃદ્ધ થઈ ગયું હતું. ચોથી પંક્તિમાં રાજા મૂલરાજનું નામ છે, છઠ્ઠી પંક્તિમાં વચ્ચમાંના રાજાએ બધા સુંકી દઈને ભીમ (ર જા) નું નામ છે. સાતમીથી ચૌદમી પંક્તિ સુધીમાં જૈન ગણેશ્વરો જેમાંના કુંદકુંદ એક હતો તેના સ્થા અંગરે ગચ્છનું વર્ણન છે. તેમાંના કીર્તિસૂરિ શ્રી નેમિનાથની યાત્રા કરવા માટે ચિત્રકૂટથી નીકળી અણહિલપુર ગયો. ત્યાં તેને રાજાએ બહુ માન આપ્યું. સૂરિએ ત્યાં મૂલવસંતિકા નામનું મંદિર આગ્રાવ્યું. તેના પછી અગ્નિતચંદ્ર ચાક્રકીર્તિ, યશકીર્તિ, શ્વેતકીર્તિ અને હેમસૂરિ એમ અનુક્રમે સૂર થયા. બુના મંદિરની જગ્યાએ હેમસૂરિએ નવું મંદિર બંધાવ્યું તેનું વર્ણન પં. ૧૭ થી ૨૪ મી સુધીમાં છે. પં. ૨૨ માં લખ્યું છે કે તેણે એક કુંડ બંધાવ્યો જેના પાણીથી કોઠ નાશ પામતો હતો. આ લેખ સોમનાથ પાટણમાંથી મળ્યો છે તેથી એમ કલ્પના થાય કે આ ગદ્યા ત્યાંજ બાંધ્યાં હશે. સોમનાથ પાટણનું સ્પષ્ટ નામ નથી આપ્યું. માત્ર પં. ૨૩ માં પશ્ચિમ સમુદ્ર એટલું લખેલું છે છેલી પંક્તિમાં લખેલ છે કે પ્રશસ્તિ પ્રવરણીતિએ રચી હતી. છવટે સાલ આપી છે જેનો છલો અંક વંચાતો નથી. (તે ૧૨૫ x છે)

૧ પુના ઓરિએન્ટાલીસ્ટ સો. ૨ નં. ૪ પા. ૨૨૨ જાનેવારી ૧૯૩૮ ડી. બી. હિરકલકર. ૨ અમરકોટ ઉપરની ક્ષિરસ્વામીની કીર્તના ગ્રંથમાં તેજપુર નામની જગ્યા આપી છે (પુના ઓરિએન્ટાલીસ્ટ સો. ૧ પા. ૨૬) સહ જડનાથ સરકાર અને મહીમાંડા પરજણના કટોસણ ટાણુમાં તેજપુર છે તે હોવાનું માને છે. (પુના ઓ. સો. ૨ નં. ૨) પણ તે બહુતી જગ્યા નથી અને જૈન અવશેષો ત્યાં મળતા નથી. તેજપુરને પ્રજાસં બેઠે સોમનાથ પાટણ કંપડું વધારે સાફ છે અને આ લેખમાં બતાવ્યા મુજબ તે જોનોનું ઉપયોગી સ્થળ છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ .... [છ] જિવ જ્ઞાતિ નિત્યમથાપિ વારિઘૌ ॥ [શ્રે]^૧યાદમીદસં-
સિદ્ધયૈ મુલ્લં ચંદ્રપ્ર [મં] ....
- ૨ ... ... હંપાટકાલ્યં પતનં તદ્વિરાજતે ॥ ૩ મન્યે વેધા વિધાયૈતદ્વિધિસુઃ પુન-
રીદશં । શિ...
- ૩ ....રેદૈર્જયમંત્રજૈયત્ર લક્ષ્મીઃ સ્થિરીકૃતો ॥ ૫ તન્નિઃશેષમદીપાલમૌલિ-
ઘૃષ્ટાંધિ ....
- ૪ ....સૌ નૃપઃ । તેનોત્ત્વાતામુહન્મુલો મૂલરાજઃ સ ઉચ્યતે ॥ ૭ એકૈકાધિક
મૂપાલાઃ સમ ....
- ૫ ....[સ] મ્નજસુરાહતં । અતુચ્છમુચ્છલત્પૂયં પર્વર્ષમમજીજનત્ ॥ પૌરુષેણ
પ્રતાપેન પુણ્યેના ....
- ૬ ....રન્યૂનવિક્રમઃ । શ્રીભીમમૂપતિસ્તેષાં રાજ્યં પ્રાજ્યં કરોત્યયં ॥ ૧૧
માલાક્ષરાણ્યનપ્રાણિ યો વમંજ મ....
- ૭ ....[જં] દિસંઘે ગણેશ્વરાઃ । મમૂર્વુઃ કુવકુદાલ્યાઃ સાક્ષાત્કૃતજગત્
ત્રયાઃ ॥ ૧૩ યેષામાકાશગામિત્વં ત્યા ....
- ૮ ... ... શતપંચકમુજ્જ્વલં । રમયિત્વાથ જન્માતે યેઽન્યજ્ઞિયમપૂર્વ્વકં ॥ ૧૪
કાલેઽસ્મિન્ ભારતે ક્ષેત્રે જાતા....
- ૯ ....રીણાસ્તત્ત્વર્ત્મનિ । તેષાં ચારિત્રિણાં વંશે મૂર્યો સૂર્યોઽમ્ભવત્ ॥ ૧૭
સદ્વેષા અપિ નિદ્વેષાઃ સકલા અક....
- ૧૦ ....પ્રમાવત્સ્યારોહ તત્ । શ્રીકીર્તિઃ પ્રાપ્ય સત્કોર્તિ સૂરિ [:] સૂરિ-
ગણં તતઃ ॥ ૧૯ યદીયં દેશનાવરિ સમ્યન્દિ....
- ૧૧ ....ચિત્રકૂટચ્ચાલ સ । શ્રીમન્નેમિજિનાધીશ તીર્થયાત્રાનિમિત્તતઃ ॥ ૨૧
અળહિલ્લિપુરં રમ્યમાજગા....
- ૧૨ ....નીંદ્રાય દદૌ નૃપઃ । વિલ્લં મંડલાચાર્યઃ સચ્છલત્રં સમુસાસનં ॥
૨૩ શ્રીમૂલવસંતિકાલ્યં જિનમવનં તત્ર....
- ૧૩ સંજયૈવ યતીશ્વરઃ । ઉચ્યતેઽજિતચંદ્રો યસ્તતોમૂત્સ ગણીશ્વરઃ ॥ ૨૪ ચારુકીર્તિ-
યશઃકીર્તિ ઘ
- ૧૪ ....મુકો યો રત્નત્રયવાનપિ । યથાવદ્વિદિતાત્મામૂત્સે (મ) કીર્તિસ્તતો
ગણી ॥ ૨૭ ઉદેતિ સ્મ લસજ્જ્યોતિ....
- ૧૫ ....લેપિ વાસિતે હેમસૂરિણા । વસ્ત્રપ્રાવરણં યેન ॥ ૨૯... ..

૧ ભાવનગર મ્યુઝિયમમાંના ગ્રંથ ૭૫૨૫ી ૨ વાંચી મુયાદ ૩ આંહી અળહિલ્લિપાટક લખ્યું છે
આરે પં. ૧૧ માં અળહિલ્લિપુર લખ્યું છે.

- १६ .... कीर्तिर्यत्कीर्तिर्नचकीय नरिनर्ति । त्रिशुवनरचिता मुक्तिनूपुरशशि-
तिलकनेपथ्या ॥ ३१ ते... ....
- १७ ....ति ॥ ३२ समद्भुत [:] समुच्छन्नक्षीर्णजीर्णजिनालयः [यः]
कृता रत्ननिर्ज्वाहसमुत्साहशिरोम ।
- १८ ....शयैरवगण्यते ॥ ३४ वादिनो यत्पदद्वंद्वनखचंद्रेषु विविताः । कुर्वते
विगत श्रीकाः कलंक....
- १९ ....दं तीर्थभूतमनादिकं ॥ ३६ सीतायाः स्थापना यत्र सोमेशः पक्षपात-
कृत् । प्रमोक्षलोक्य ... ..
- २० ....तदुद्धृतं तेन जातोद्धारमनेकशः ॥ ३८ चैत्यमिद ध्वजमिपतो निज-
भुजमुद्धृत्य सक...
- २१ ....षतो मंडलगणिललितकीर्तिसत्कीर्तिः । चतुरधिकविंशति लसद्भ्वजप-
टपटुहस्तक ॥
- २२ ... ...मेतदीयसद्गोष्टिकानामपि गल्लकानां ॥ ४१ यस्य स्नानपयोनुलिसन-
सिलं कुप्टं दवी.... ..
- २३ ... ...स चंद्रप्रमः सप्रमुत्तीरे पश्चिमसागरस्य जयताद्विवाससां शासनं ॥
४२ जिनपति गृह
- २४ ... ...वर्णिवर्यो व्रतविनयसमेतैः शिष्यवर्गैश्च सार्द्धं ॥ ४३ श्रीमद्विक्रम-
भूपस्य वर्षाणां द्वाद
- २५ ....ककीर्तिलघुबंधुः । चक्रे प्रशस्तिमनघा [मपि] .... प्रवर कीर्तिरिमां
॥ ४५ सं १२ [५] +

ચૌલુક્ય વંશના ચાર અગ્રસિદ્ધ દાનપત્રો

નં ૧૪૩ અ

૧ સિદ્ધરાજ જયસિંહનું દાનપત્ર

વિ. સં. ૧૧૮૪ ચૈ. સુ. ૧૫ સોમ.

ધેલુજથી પશ્ચિમે બે ગાઉ ઉપર સુનસર ગામ છે, તેની દક્ષિણે નદીની લેખડમાંથી એક સાથે સાત તામ્રપત્રો નીકળ્યા હતાં. તે હાલ વામજના પટેલ પ્રદહાદ આત્મારામ પાસે છે. તેઓ સં. ૧૯૯૧ ના ચોમાસામાં અમદાવાદમાં શેઠ સારાભાઈ ડાહ્યાભાઈ પાસે તે સાતે પતરાં લઈ આવ્યા હતા. શેઠ સારાભાઈએ તે પટેલને પૂજ્યપાદ મુનિમહારાજ દર્શનવિજયજી જે રતન-પોળમાં ઉજળ બાઈની ધર્મશાળામાં રહેતા હતા, તેની પાસે મોકલ્યો. તેઓએ તે પતરામાંનું લખાણ તે પટેલને સમજાવ્યું તથા જે પાંચ પતરાં તેમને બતાવ્યાં તેની નકલ કરી લીધી. આ પાંચ પતરાં પૈકી પહેલાં બેમાં એક દાનત્રીજમાં બીજું દાન અને ચોથા તથા પાંચમા પતરામાં ત્રીજું દાન વર્ણવ્યું છે.

આ પતરું ૮ ઇંચ લાંબું અને ૭ ઇંચ પહોળું છે. આ પતરામાં કડી મારેલું કાણું છે. આ પહેલા પતરામાં ૧૪ પંક્તિ છે.

લેખની શરૂવાતમાં સંવત્ ૧૧૮૪ ચૈત્ર સુદિ ૧૫ સોમ આપેલ છે. વંશાવળી વિભાગમાં કર્ણદેવનું એકનું જ નામ આપી પછી-જયસિંહદેવનું નામ આપ્યું છે. મહા મંત્રી તરીકે સાંતુપનું નામ આપેલ છે. ત્યારબાદ દાનની વિધિની વિગત આપી છે. ચૌલુક્ય વંશના મહારાજ-ધિરાજ જયસિંહદેવ પોતાના અને પિતાના પુણ્યની અભિવૃદ્ધિ માટે તીર્થજલથી સ્નાન કરી શ્રીનીલકંઠ મહાદેવની પંચાંગ ઉપહારથી પૂજા કરી સંસારની અસારતાનો ખ્યાલ કરી કમલદળ ઉપરના પાણીના ઝિંદુ જેવું જીવન ક્ષણિક છે ઇત્યાદિ બોધ વચનોની મધ્યમાં પતરું પુરું થાય છે. પરિણામે દાનવિભાગ ઉપલબ્ધ નથી અને ખાસ નવી ઐતિહાસિક હકીકત મળી શકતી નથી. બાકીનાં પતરાં આગળ ઉપર ઉપલબ્ધ થશે તો ફરીથી આ દાનપત્ર છપાવવામાં આવશે.

अक्षरान्तर

पतरं पहेले

- १ आ (ओं) स्वस्ति श्रीमद् विक्रमकालातीत संवत् ११८४ वर्षे
- २ चैत्रसुदि १९ सोम — श्रीमदणहिलपट्टके महाराजाधिराज
- ३ श्रीमत्कर्णदेव महाराजाधिराजपरमेश्वर—
- ४ — — महारकप्रताप सकललक्ष्मी स्वयं
- ५ स्वर्वरकजिष्णु अवन्तीनाथ श्रीमज्जयसिंहदे—
- ६ वकल्याणविजयराज्ये तत्पादपद्मोपजीविनिमहामात्यक्षी
- ७ सांतुपे (के) श्री श्रीकरणदे समच (स्त) मुद्राव्यापारान् परिपंच (थ) यति स
- ८ च (स) चिवं काले प्रवर्तमाने ताम्रशासनमभिलिख्यते यथा ॥
- ९ श्रीमच्चौलुक्यवंशान्वयपसूत महाराजाधिराजश्री
- १० मद्रिजयसिंहदेवः स्वपितुरात्मनश्च परमपुण्यामिवृद्ध
- ११ ये संभृत तीर्थजलैः स्नात्वा देव श्री नीलकंठ पंचांग पू-
- १२ जोपहारविधिना समभ्यर्च्य नमस्कृत्य च संसारासा
- १३ रता विचिंत्य नलिनीदलगतजललवतरलतरंजी-
- १४ वितं अम्रपटलप्रायं यौवनं प्रहरद्वयहा—यासं

૨ સિદ્ધરાજ જયસિંહનું દાનપત્ર

વિ. સં. ૧૧૬૩ કા. વ. ૭ ભૌમ.

આ પત્ર ૧૦ ઇંચ લાંબું અને ૭ ઇંચ પહોળું છે. કડી માટે નીચેના ભાગમાં કાણું છે. આ પત્રમાં ૧૧ પંક્તિ છે. આ પત્ર ૩ ચૌલુક્ય વંશના બીજા પત્રોની માફક જ લખાયેલું છે. પં. ૧ થી ૭ સુધીમાં ચૌલુક્યની સમસ્ત રાજવલી આપી છે. જેમાં મૂલરાજ, ચામુણ્ડરાજ, હર્સેશરાજ, ભીમદેવ, કણ્ઠદેવ અને જયસિંહદેવનાં નામ આપ્યાં છે. પં. ૮ માં ગંભીરતા પથકર્તુ નામ આપ્યું છે જે અભિનવ સિદ્ધરાજના વિ. સં. ૧૨૮૦ ના દાનપત્ર (આ પુસ્તકના લેખ નં. ૧૬૫)માં પણ આવે છે. તે પથકર્તા રહેતા બધા અધિકારી અને પ્રજાવર્ગને દાનસંબંધી બધું કરે છે. પં. ૧૦ થી ૧૨ સુધીમાં તથિ વિ. સં. ૧૧૬૩ કાદશત વદિ ૭ ભૌમવાર આપેલ છે. પં. ૧૩ થી ૧૬ તે દિવસે મહરસંક્રાંતિના પર્વને દિવસે શિવજીની પૂજા કરીને જીવનની ક્ષણભંશરતા વિચારીને પોતાના તથા માતાપિતાના પુણ્ય યશની અભિવૃદ્ધિ માટે (અમુક દાન આપ્યાની હકીકત આગળ હશે). આંહી વિ. સં. ૧૧૬૭ આશ્વિન વદિ ૩ ને દિવસે લગાણ ગ્રામમાં આપેલા ક્રોધ દાનનો ઉલ્લેખ છે. સમ્ભવ છે કે આ દાન તે અગાઉ આપેલા દાન સંબંધી હોય એટલે તેમાં સુધારો વધારો કરી અમુક હકો વધુ આપ્યા હોય. પહેલું પત્ર આંહી પુરું થયું છે, તેથી દાનની વિગત મળી શકતી નથી.

અક્ષરાન્તર

- ૧ ૯ સ્વસ્તિ રાજાવલીત (પૂ) વૈવત (ત્) સમસ્ત રાજાવલી વિરાજિત પરમમદ્વારક મહા
- ૨ રાજાધિરાજપરમેશ્વર શ્રીમૂલરાજદેવપાદાનુધ્યાતપરમમદ્વારકમ
- ૩ હારાજાધિરાજ શ્રીચામુંડરાજદેવપાદાનુધ્યાતપરમમદ્વારક મહારાજા
- ૪ ધિરાજશ્રી દુર્લભરાજદેવપાદાનુધ્યાત પરમમદ્વારકમહારાજાધિરાજ
- ૫ શ્રીમીમ્વ (મ) દેવપાદાનુધ્યાતપરમમદ્વારકમહારાજાધિરાજશ્રીમત્ ત્રૈલો-
- ૬ વ્યમલશ્રીકર્ણદેવપાદાનુધ્યાતપરમમદ્વારકન (મ) હારાજાદિ (ધિ) રાજપર-
- ૭ મેશ્વરાવંતીનાથત્રિમુવનગંડવર્બરકજિષ્ણુસિદ્ધચક્રવર્તિશ્રીમજ્જયસિં-
- ૮ હ્રદેવઃ સ્વતુષ્ટ્યમાનઃ(સ્વમુજ્યમાનઃ)ગંભૂતાપથકાંતઃ પાતિ ડઃ(નઃ)સમસ્ત રાજપુરુષા(ન)બ્રા
- ૯ ક્ષણોતરાન્ તન્નિતુ (યુ) ક્ષાવિ(ધિ) કારિણા જનપદાંશ્વબોધયત્યસ્તુવઃ સંત્રિ-(દિ)
- ૧૦ — — ॥ શ્રીમદ્વિક્રમાદિત્યોત્પાદિતસંવત્સરશતેષ્વેકાદશસુત્રિનવત્ય
- ૧૧ ધિકેપુ ફાલ્ગુનવહુલપક્ષસપ્તમ્યાં ભૌમવારે ॥ યત્રાંકલિપિસંવત્
- ૧૨ ૧૧૯૩ ફાગુનવદિ ભૌમેષ્વેહ શ્રીમદ્ગણદિલ્પાટકે-(મ) કરસં
- ૧૩ ક્રાંતિપર્વણિસ્રાત્વા ચરાચરગુરું મમે (ગ) વંતં મવાનીપતિમમ્યર્ચ્ય સંસારા
- ૧૪ સારતા વિચિત્ર્ય નલિનીદલગતજલવતરલતરં પ્રાણિતવ્યમાકલ
- ૧૫ વૈદિકામુષ્મિક-ફલમંગીકૃત્ય વિત્રોવાત્મનશ્ચ પુણ્ય યસો
- ૧૬ ઋષિવૃદ્ધયે ॥ સં ૧૧૮૭ આશ્વિન (ન) વદિ ૩ મહાણાગ્રામેશાસને

૩ કુમારપાળનું દાનપત્ર

વિ. સં. ૧૨૦૧ પો. સુ. ૨ શનિ.

આ દાનપત્રનાં બંને પતરાં સંદ્ભાગ્યે ઉપલબ્ધ છે. દાન વિ. સં. ૧૨૦૧ પો. સુ. ૨ શનિ-
વારે આપ્યું છે. દાતા તરીકે કુમારપાલદેવે રાજાનું નામ આપેલ છે. પતરાંની લેખાઈ
૯ ઈંચ અને પહોળાઈ ૮ ઈંચ છે. પહેલા પતરામાં નીચે તથા બીજામાં ઉપરના ભાગમાં ઠી
માટે ઠાણું છે. પહેલા પતરામાં ૧૯ પંક્તિ છે. બીજામાં ૧૮ પંક્તિ છે. પતરાં સુરક્ષિત લાગે
છે, અને આખો લેખ વાંચી શકાય છે. બીજાં ચોક્કસનાં પતરાંની માફક જ દાનની શરૂવાત
થાય છે. પં. ૧ થી ૬ સુધીમાં અનુક્રમે મૂલરાજ, ચામુકરાજ, દુર્લભરાજ, બીમદેવ, કલ્પદેવ
જયસિંહદેવ અને કુમારપાલનાં નામ આપેલ છે. પં. ૧૦ અને ૧૧ માં કુમારપાલ ગમ્ભીરતા
પથકમાં રહેતા અધિકારી અને પ્રજાવર્ગને જાણ કરે છે. પં. ૧૩ અને ૧૪ માં તિથિ આપેલ છે.
વિ. સં. ૧૨૦૧ ના પોષ સુદ ૨ શનિને દિવસે દાન આપ્યું છે. પં. ૧૫-૨૩ માં લખેલ છે કે
ચોગેશ્વર, સિદ્ધેશ્વર, વૈદનાથ, વગેરે દેવોની પૂજા કરીને સ્નાન કરીને શિવપૂજા કરીને, સંસારની
અસારતા વિચારીને, કમલદળ ઉપરના બિંદુ જેવું જીવન ક્ષણિક છે તે જાણીને, આલોક અને
પરલોકમાં પોતાનું અને માતાપિતાનું પુણ્ય અને યશની વૃદ્ધિ થાય માટે બ્રાહ્મણ મધુના પુત્ર
બ્રાહ્મણ ... (નામ આપેલ નથી) ને ગમ્ભીરતા પથકમાં સંવત્સર ગામમાં અમુક દેવમાં
અમુક જમીન ચાલુ મર્યાદા અને શરત અનુસાર દાનમાં આપી છે. પં. ૨૪ થી ૩૧ સુધી
દાનની જમીનની સીમાનું વર્ણન છે. પં. ૩૨ થી ૩૫ સુધીમાં ચાલુ ચાપના શ્લોકો છે. પં. ૩૬
માં લેખક તરીકે વિદ્યારામના પુત્ર ઠા. લખ્ખ-નું નામ આપેલ છે, અને પં. ૩૭ માં સાંધિ-
વિગ્રહિક તરીકે શ્રીપ્રભાકરનું નામ તથા શ્રીકુમારપાલ એટલા શબ્દો છે.

અક્ષરાન્તર

પતરું પહેલું

૧. સ્વસ્તિ રાજાવલીન્દ્ર(પૂ)વ(દે)વત્સમસ્તરાજાવલીવિરાજિતપરમમહારકમહારાજાધિરા-
૨. જપરમેશ્વરશ્રીમૂલરાજદેવપાદાનુધ્યાતપરમમહારકમહારાજાધિ-
૩. રાજશ્રીચામુંડરાજદેવપાદાનુધ્યાતપરમમહારકમહારાજાધિરાજશ્રીદુર્લ-
૪. ભરાજદેવપાદાનુધ્યાતપરમમહારકમહારાજાધિરાજશ્રીમીમદેવ-
૫. પાદાનુધ્યાતપરમમહારકમહારાજાધિરાજશ્રીમૈત્રેલોક્યમહાશ્રીક-
૬. ણીદેવપાદાનુધ્યાતપરમમહારકમહારાજાધિરાજપરમેશ્વર ત્રિમુ-
૭. વન ગંડાવંતીનાથ વવરકજિપ્પુસિદ્ધચક્રવર્તિશ્રીમજ્જયસિંહદેવ પા ॥
૮. દાનુધ્યાત પરમમહારક મહારાજાધિરાજપરમેશ્વરનિજમુજવિક-
૯. મરણાંગણવિનિજિત શાકંમરી મૂપાલ શ્રીમત્કુમારપાલદેવો વિજ-
૧૦. ચોદયી સ્વમૂજ્યમાનગમ્મ(મૂ) તા પથા (થ) કાન્ત: પાતિન: સમસ્ત રાજપુર ॥
૧૧. પાન્ બ્રાહ્મણોત્તરા— (—ત) ત્રિયુક્તાવિ (ધિ) કારિણો જનપદાંશ્વ બોધય-
૧૨. ત્યસ્તુવ: સંવિદિતં યથા । શ્રીમદ્વિક્રમાંદિલ્યોત્પાદિત સંવત્સર ॥
૧૩. ચતેન્વેકોતર દ્વાવશ્ચાસ પૌષમાસ શુક્લપક્ષદ્વિતીયાયાં શનિવા-

- १४ रेयत्रांकतेपि विक्रमसंवत् १२०१ पौषसुदि २ शनावेदेह श्री
 १५ चांद्रापल्लीसमोवासित श्रीतर्पिजठा (य) कटके योगेश्वर श्री सिद्धेश्वरवैद्य (ज्ञ) ना
 १६ थदेव — (यो) — — पर्वणि स्नात्वा चराचरगुरुं भगवंतं भवानीपतिं समभ्य
 १७ र्च्य संसारासारतां विचिंत्य नलिनीदलगतजलवतरलतरं प्राणितव्ये
 १८ माकल्यैहिकामुष्मिकयत्फलमंगीकृत्यपित्रे रात्मनश्च पुण्ययशो
 १९ भिबुद्धये ब्राह्मणमधुसुत — — देवाय — — (गंभूता) वार

पतरं बीजुं

- २० थके सम्बतसरमामेवो — — (दिया) इलं १ वणशक्षेत्रे
 २१ मू — — (दिया) इलं १ उभयंजातभूमिइल १ — लिक्मू (प्ल)
 २२ — — सीमां पर्यंतासवृक्षमालाकुलासकाष्ठतृणोदकोपेता
 २३ स राज्यभागभोगासदंडदशापराधसघकेदाराशासने
 २४ नोदकपूर्वमस्माभिः प्रदत्ता । श्वस्याभूमेराधायाथा । पूर्वतः
 २५ साटाकेन खेटयमान सीधुराक्षेत्रे सीमा । तथा राजदेवेन खे-
 २६ त्यमान महघडीक्षेत्रे सीमा । दक्षिणतो भोजदेवेन खेटय ॥
 २७ मान साव(च)राक्षेत्रेसीमा । तथाबूटाकेन खेटयमानवांदा (चांदा) क्षेत्रे सीमा
 पश्चिमतस्त
 २८ दस्य ब्रा० सूरदेवस्यामेकशासनभूम्यां सीमां । उत्तरतो जसराकैन खेटय ॥
 २९ मान नागडक्षेत्रे सीमां । तथा लासडेन खेटयमान को वा क्षेत्रे सीमां । इति
 ३० वतु (चकु) राधा — — मिमेनाम च गम्य तन्निवासिजनपदैर्यथादीय-
 ३१ मानभारा — — दि सर्व्व सर्व्वदाहा (ज्ञ) थ (श) वणकित्वयैभूत्वाऽस्मै-
 ३२ ब्रा० सूरदेव — — लतव्या सामान्यं चैतत्पुणाय — — त्वा — स्मद्वंशजैर-
 ३३ न्यैरपि — — — भिरस्मत्प्रदत्तधर्मदायायमनुमंतव्यः पालनीय-
 ३४ थ । उक्तं च भगवताम्ररौन । पट्टिर्वर्षसहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति भूमिकः ।
 ३५ आये व्रातानुमंताच तान्येव नरकं वसेत् ॥ १ ॥ लिखितमिदं — सनंगौ
 ३६ कायस्थान्वय प्रसूतमहामात्यश्रीविद्यारोमसुतठ० लवम — — — को
 ३७ ऽत्र महासावि (भि) चि (वि) ग्रहिक श्रीप्रमाकरइ ? ॥ श्रीकुमरपाल

૪ રાજા અયોધ્યસનું દાનપત્ર

આ પત્રકે કેઈ દાનનું બીજું પત્રક છે. તેમાં વંશાવલી કે તિથિ હોવાનો સમ્ભવ નથી, પણ દાનવિભાગ પણ તેમાંથી મળી શકતો નથી. શરૂવાતથી અન્તયુધી દાનને પાળવા માટેના આદેશો અને 'બહુભિવેષુષા ભુક્તા' મત્સ્યાદિ શ્લોકો આપેલા છે. છેલ્લી બે પંક્તિમાં પોતાના વંશના હવે પછીના રાજાને દાનને હરકત ન કરવા માટે પ્રાર્થના છે. પત્રમાં અગીયાર પંક્તિ છે અને નીચેના ભાગમાં ઠંડી માટે કાણું છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ — (સ્વ) મનસિ યદ્રોચતે તત્ કુલ્લતે । સામાન્યમેતસ્પુણ્યા-
- ૨ મિસિચ્યૈતદવગમ્યમઃ મજૈરન્યૈરપિમુવો મોલ્કતિ —
- ૩ — પ્રદત્ત ધર્મહા(દા)યોઽનુમંતેભ્યઃ । પાલનીયશ્ચ યથા દાતાં
- ૪ શ્રેયમાગતયા પાલકોપિ શ્રેયમાગમવતિ । તથા ચોક્ત મગવતા-
- ૫ વ્યાસેન વહુર્મિર્વસુષા ભુક્તા રાજમિઃ સગરાદિભિઃ યસ્ય
- ૬ યસ્ય યદા ભૂમી(મિઃ) તસ્ય તસ્ય તદા ફલં ॥ સ્વદત્તાં પરદત્તાં ચા યો
- ૭ હરેદ્વસુંધરાં । સવિદ્યાયાં કૃમિ(મિ) મૃત્વા પિતૃમિઃ સહમજ્જ-
- ૮ ચિ ॥ દત્ત્વા દાનં માવિનઃ પાર્થિવૈદ્રાન્ ભૂયો ભૂયો યાચતે
- ૯ રામચંદ્રઃ । સામાન્યો યં દાનધર્મો નૃપાણાં સ્વે સ્વે કાલે પા-
- ૧૦ ભનીયો મહ(વ)ઃક્રિઃ ॥ મમ વંશ ક્ષણે ક્ષીણે કોપિ રાજા મવિષ્ય-
- ૧૧ તિ । તસ્યાહં કરલ્મનોસ્મિ મમ દત્તં ન ચાલયેત્

વીસલદેવના પોરબંદરના શિલાલેખ^૧

વિ. સં. ૧૩૧૫ ભા. સુ. ૫

કાઠિયાવાડમાં પોરબંદર શેહેરમાં મીઠી માંડવીમાં કન્દોઈની દુકાન પાસે પડેલી પાતળી શિલામાં કોતરેલો છે. ત્યાં એ શિલા ઘણા વખતથી પડેલી છે અને ક્યાંથી મળી આવી તે જાણવામાં નથી. લેખવિલાગ ૧ કુટ ૬ ઈંચ લાંબો અને ૧ પુટ ૨૩ ઈંચ પહોળો છે. તે બહુ જ ઘસાઈ ગયો છે, અને ગમે તેટલા શ્રમથી પણ આખો વાંચી શકાય તેમ નથી. લેખની ઉપરના ભાગમાં વાછડાને ધવરાવતી ગાયનું સુંદર ચિત્ર છે.

લેખની શરૂવાત તિથિથી થાય છે અને તે વિ. સં. ૧૩૧૫ ના ભાદ્રપદ વદિ ૫ આપેલ છે. વાર વાંચી શકાતો નથી. ત્યારપછી અણહિલપાટકના મહારાજ શ્રીવિસલદેવના રાજ્યનો તેમ જ સુખ્ય મંત્રી નાગડનો ઉલ્લેખ છે. પછી સૌરાષ્ટ્ર ઉપર અમલ ચલાવવા માટે નીમિલા પંચકુલના સભ્યોનાં નામ આપ્યાં છે, પણ તે વાંચી શકાતાં નથી. બાકીના ભાગમાં ટુટક ટુટક શબ્દો તથા અક્ષરો વંચાય છે અને તેથી કાંઈ સમજાવવાળું વાંચન ઉપજી શકતું નથી.

જૂદી જૂદી પ્રવૃત્તિમાટે અસુક દ્રમ્ભોનું દાન આપવામાં આવ્યું છે. દાન દેનાર અને લેનારનાં નામ મળતાં નથી. આઠમી અને બારમી પંક્તિમાં ભૂમલિકાનું નામ છે, જે બરહાના ડુંગરમાંનું ઘુમલી હોયું જોઈએ. તે અસલ ગ્રહોદું શેહેર હતું અને જેઠવાની રાજધાની હતી. અત્યારે તે ખંડેર થઈ ગયેલ છે. દાન દેનાર ભૂમલિકામાં રહેતો હશે, એમ અનુમાન થાય છે.

આ રાજાના બીજા ત્રણ લેખો મળેલ છે અને તેની સાલ વિ. સં. ૧૩૦૮^૨, ૧૩૧૧^૩ અને ૧૩૧૭^૪ છે. આ લેખમાં આવેલા નાગડનો ઉલ્લેખ વિ. સં. ૧૩૧૭ નાં વાસપત્રોમાં અને કવિ નાનાકની કોડીનારપ્રશસ્તિમાં^૫ પણ આપેલ છે. હર્વગણિના વસ્તુપાલચરિત્ર ઉપરથી નક્કી થાય છે કે તે નાગર બ્રાહ્મણ હતો. વિ. સં. ૧૩૦૩ પછી નાગડ મંત્રી નિભાવો જોઈએ. તે જ વર્ષમાં તેજપાલને સુખ્ય મંત્રી તરીકે આચારંગસૂત્ર નામના ગ્રન્થમાં^૬ વર્ણવેલો છે. કોડીનારની પ્રશસ્તિના સમય સુધી જોટલો^૭ કે વિ. સં. ૧૩૨૮ સુધી તે પદ ઉપર રહ્યો હશે.

^૧ પુના ઐરિએન્સાલીરેટ લે.

^૨ નં. ૪ અને. ૧૬૩૮ પા. ૨૨૫, મી. ડી. બી. ડિરેક્ટર. ૨

^૩ પુ. જો. લે. ૧ પા. ૧૫. ૪ ઇ. જો. લે. ૬ પા. ૧૨૦. ૫ ઇ. જો. લે. ૧૧ પા. ૧૦૦. ૬ સંસ્કૃત પ્રત્યેની શોધ સમજાવી પિટરબરો સીપોઈ ૧૮૮૨-૮૩ પા. ૪૦

अक्षरान्तरं

- १ ओं संवत् [१३] १५ वर्षे भादरे [पदं यदि ५]... येह श्रीमदनहिल[पाट]-
- २ काथि[ष्ठित] समस्तराजावली विराजित महारा[ज] श्री[वी]स-
- ३ [ल] दे [व] कल्याणविजयराज्ये तत्पादपद्मोपजिविनि महा[मा]-
- ४ त्यश्रीनागडे समस्तमुद्राव्यापारान्परिपंथयत [ति] एवं का-
- ५ ले वर्तमाने श्री मुराष्ट्रमंडले [म] हं० श्री [वि-रापारा],
- ६ श्री [सिंहप्रभृति] पंचकुलप्रतिपत्तौ [वामक ?....द पुत्र]
- ७ [श्री] जयदेवस्य [स्थितकै.....ति] धर्मिह श्री
- ८ .... मलिकोत्सक? समस्तप्रति....
- ९ .... धाम ....
- १० द्र ४ पत्र?.... द्र ४.... राण्टके द्र ४ पद्रे
- ११ .... ड्रके द्र ४ क....पट्टके द्र ४ संकल१.... स्थित
- १२ .... रविकारं ? भूमलिकायां....
- १३ .... बहुमिर्वसुधा मुक्ता राजभिः सगरादिभिः यस्य
- १४ यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं । मंगलं महाश्रीः

१ राण्टकेट अने आपनगर भुमिपभयानां २पिणे। उपर्या। २ सिद्धरूपे छे, ३ वशि। भाद
४ आ शण्ड भूमलिका होवा नोपये.
देअ ७८

અર્જુનદેવના કાંટેલાના શિલાલેખ^૧

વિ. સં. ૧૩૨૦ જ્યે. સુ. ૪

કાઠિયાવાડમાં પોરબંદર સ્ટેટના તાબાના કાંટેલા ગામમાં દેવતીકુણડના કાંઠા ઉપર શિવ-
(મહાકાલેશ્વર)મંદિરની દક્ષિણ બાજુના દિવાલમાં ગણપતિની મૂર્તિ નીચે કાળા ચેનાઈટ
પથર ઉપર આ લેખ કોતરેલો છે. તે ગામ પોરબંદરથી વાયવ્યમાં સાત માઈલ દૂર અને દરિયા-
કાંઠાથી એક માઈલ દૂર આવેલું છે.

આ લેખ ૨૯. તનસુખરામ મનસુખરામ ત્રિપાઠીએ ૧૯૧૫ ના "બુદ્ધિપ્રકાશ"માં શુજરાતી
ભાષામાં પ્રકટ કર્યો છે. તેની લંબાઈ ૧ ફુટ ૯ ઇંચ અને પહોળાઈ ૧૧ ૩/૪ ઇંચ છે, અને તે
સુરક્ષિત છે. ભાષા સંસ્કૃત છે. અને છેલ્લી પંક્તિમાં તિથિ આપી છે તે સિવાયનો બધો ભાગ
પદ્યમાં છે. લિપિ નાગરી છે, અને કોતરકામ સારું છે, આખા લેખમાં કેટલાક અક્ષરોના
પ્રાચીન રૂપ વાપરેલાં છે, જેમ કે પં. ૩-૪-૭ અને ૮ માં ઘ, પં. ૧ અને ૫ માં જોડાક્ષરોના
ઘ પં. ૪ અને ૫ માં જ્ય જ જેવો લાગે છે. ૭ ને ૭ ના પાંખડામાં નાનું ટપકું મૂકીને દરશાવ્યો
છે, તેથી કેટલીક વખતે તે બન્ને વચ્ચે ગોટાળો થાય છે, પં. ૪ માં જુ ના ઉ ની નીશાની લીટીને
લગાડવાને બદલે ડાબી બાજુ લગાડેલ છે. પૃષ્ઠ માત્રા બધે જ વાપરી છે.

પહેલી પંક્તિમાં પ્રાર્થના છે કે દેવતા શત્રુ વિષ્ણુ જેનું રક્ષણ કરે છે' એવા ધર્મવૃક્ષનું
કલ્યાણ થાયો. શ્રીમાલ કુટુંબમાં ઉદય નામે મંત્રી હતો. તેનો પુત્ર ચાહડ હતો. તેનો પુત્ર
પદ્મસિંહ હતો અને તેની પત્ની પ્રથિમદેવી હતી. તેને મહાસિંહ, સલક્ષ અને સામન્તસિંહ
નામે ત્રણ પુત્રો હતા. સલક્ષને વીસલદેવે સૌરાષ્ટ્રના સૂબા નીમ્યો હતો, પણ પાછળથી લાઠ
પ્રાંતમાં તેની બદલી કરી હતી. ત્યાં તે નર્મદાને કાંઠે શુજરી ગયો. સામન્તસિંહે પોતાના
લાઈના પુણ્ય માટે સલક્ષનારાયણ નામે વિષ્ણુનું મંદિર બંધાવ્યું. દેવત (ગિરનાર) પર્વત
ઉપર નેમિનાથના મંદિરની આગળ પાર્શ્વનાથનું મંદિર પણ તેણે બંધાવ્યું.^૨ વીસલદેવે તેને
સૂબા નીમ્યો હતો અને અર્જુનદેવે તેને કાયમ રાખ્યો. સામન્તસિંહને બપોર પડી કે દ્વારકાના
રત્ના ઉપર આવેલ દેવતીકુંડ ઇન્દ્રજિત સ્થિતિમાં છે. પ્રાચીન સમયનો તે કુંડ છે.
તે જંગલમાં દેવતી પોતાના પતિસાથે ફીડા કરતી. તે પવિત્ર સ્થાન માનીને તે દેવતીકુંડને
પગથીયાં બંધાવ્યાં. વળી તેણે શિવ, વિષ્ણુ (જલશાયિન), ગણેશ, ક્ષેત્રપાલ, સૂર્ય, ચંડિકા,
દેવતી અને બલરામની મૂર્તિઓ પધરાવી. ઉપરાંત તેણે ત્યાં કુવો અને અવેડા બંધાવ્યાં. તે
કુવામાં ન્હાવાથી દેવતી નક્ષત્રની અસરમાંથી બચ્યાંઓનું રક્ષણ થતું.

પાંડવ મોક્ષાર્કના પુત્ર કવિ હરિહરે આ પ્રશસ્તિ રચી હતી. તેનું સામન્તસિંહના કુટુંબ
સન્માન કર્યું હતું. છેલ્લી પંક્તિમાં સાલ તથા તિથિ આપી છે. અને વિ. સં. ૧૩૨૦ ના જ્યેષ્ઠ
સુદિ ચોથ અને બુધવાર છે.

લેખની કાવ્યકૃતિ ભોતાં પ્રશસ્તિનો લેખક આ હરિહર કીર્તિકૌસુદીમાં સોમેશ્વરદેવે પ્રશંસા
કરેલ હરિહર કવિની શકાય તેમ નથી. એક મોક્ષાદિત્યે વિ. સં. ૧૩૨૦ માં ભીમવિક્રમન્યા-
યોગ રચેલ છે. આ હરિહર વખતે તે મોક્ષાદિત્ય(મોક્ષાર્ક)નો પુત્ર હોય. એ સંભવિત છે.

^૧ પુના જોરિએન્ડાલીસ્ટ વૉ. ૨ નં. ૪ અને ૧૯૩૮ પા. ૨૨૭ મી. ડી. બી. દિસ્કલ્કર. ૨ વિ. સં. ૧૩૦૫ ના
લેખ ઉપરથી તે મંદિર ૧૩૦૫ માં બંધાવ્યું હશે. (કમીન્સ વિરક આફ બેન્ડી. રીમીન્સ. પા. ૩૫૮) સલક્ષ તે
સાલ પહેલાં થોડા સમય ઉપર શુજરી ગયો હશે.

જૈન ગ્રંથોમાં લખ્યા અનુસાર કુમારપાળ અને તેના જૈન શુર હિમચન્દ્રના સંબંધમાં આવેલ ઉદયન તે આ લેખનો ઉદય હોવો જોઈએ. તે કર્ણુના સમયમાં ધંધાર્યે શ્રીમાલમાંથી શુજરાવમાં આવ્યો અને કર્ણુ તેને એક મંત્રિ નીમ્યો. સિદ્ધરાજે તેમ ખંભાતને સુખે બનાવ્યો. કુમારપાળ સિદ્ધરાજના ત્રાસથી ભાગીને ખંભાત ગયો હતો ત્યારે આ ઉદયને તેને સારી મદદ કરી હતી. તે ઉપકારના બદલામાં કુમારપાલે પોતાને ગાદી મળી ત્યારે તેને મુખ્ય મંત્રિ બનાવ્યો. તેણે સૌરાષ્ટ્રના રાા સામે લશ્કર સહિત ઉદયનને મોકલ્યો હતો, પણ લશ્કર હારી ગયું અને ઉદયન સખત ઘાયલ થયો. આપણને એવો કોઈ પણ લેખ મળ્યો નથી કે જેમાં ઉદયનને મુખ્ય મંત્રિ વર્ણવ્યો હોય. કુમારપાળકો પ્રથમ મંત્રિ મહાદેવ હતો. ગિરનાર ઉપરના ખીજા લેખોમાં પણ આ ઉદયનનું વર્ણન મળે છે. તેને ચાર પુત્રો વાહડ, આંબડ, ચાહડ અને સલક્ષ નામે હતા. જૈન ગ્રંથોમાં પહેલા ત્રણ પુત્રો માટે અસંખ્ય હકીકત આપેલ છે. વિ. સં. ૧૨૧૩ ના નાટોલના પતરામાં કુમારપાળના મંત્રી તરીકે, વાહડદેવનું નામ આવે છે, તે આ ઉદયનનો મોટો પુત્ર હોવો જોઈએ. તેની પત્નીનું નામ પૃથિમા દેવી સાંધારણ રીતે આપેલ છે, પણ ઉપરના લેખમાં ગિમ્મીદેવી આપ્યું છે. જો પૃથિમા તે પ્રતિમાંનું અશુદ્ધ રૂપ માનીએ તો પ્રતિમા અને ખિજ બન્નેનો એક જ અર્થ થાય છે.

જૈન મતતા અનુયાયીએ વિષ્ણુનું અને જીનનું એમ બન્ને મન્દિર બંધાવ્યાં એ હકીકત ઉપરથી એમ સમજી શકાય છે કે બન્ને ધર્મના અનુયાયીઓ વચ્ચે પુષ્કળ મિત્રાચારી હશે. ગિરનાર ઉપરના ખીજા બે લેખોમાં લખેલ છે કે સામન્તસિંહે જૈન મૂર્તિઓ પણ બેસાડી હતી. તેવી જ રીતે વસ્તુપાલે પણ જૈન અને બ્રાહ્મ ધર્મની મૂર્તિઓ કરાવી હતી.^૧

તિથિની ગણતરી કરતાં એમ જણાય છે કે વાર બરોબર મળતો આવતો નથી. લેખમાં બુધવાર આપેલ છે, ત્યારે વિ. સં. ૧૩૨૦ ના જ્યે. સુ. ૪ ને દિવસે શુક્રવાર હતો અને ખ્રિસ્તી વારીખ ૧ લી મે ૧૨૬૪ ઇ. સ. આવે છે. આ ગોટાળાનું કારણ એવું હોઈ શકે કે સૂર્યોદયની તિથિ જુદી હોય અને દાન એપાયું અગર લખાયું તેની તિથિ બપોરના ભાગની બદલાઈ ગઈ હોય.

अक्षरान्तरं

- १ ओं ॥ स्वस्तिमानस्तु दैत्यारिगुप्तो धर्ममहिरूहः । महेन्द्रादिपदं यस्य
परिपाकोज्वलं फलं ॥ श्री श्रीमालकुले मंत्री प-
- २ वित्रीकृतमूलः । उदयो नाम शीतांशुसितकीर्तिरजायत ॥ २ अंगभूरब्धि-
गंभीरस्ततः श्रीवाहडोऽभवत् । प ॥^३
- ३ प्रसिंहं कुलद्योतिमुत्तरामसूत यः ॥ ३ बभूव पद्मसिंहस्य गुरुभक्तस्य गेहिनी ।
मिया पृथिमदेवीति मैथिली ॥
- ४ व रघुप्रभोः ॥ ४ तयोस्तयोऽभवन्पुत्राः सुत्रामगुरुवाग्मिनः । मिथः प्रीतिजुषां
येषां न त्रिवर्गो पमेयतां ॥ ५ ज्या—
- ५ यान्महणसिंहो मूलसलक्षस्तेषु चानुजः । लेभे सामंतसिंहस्तु कनिष्ठज्येष्ठतां
तयोः ॥ ६ श्रीवीसलमहीपालः श्री ॥
- ६ सलक्षकरांबुजम् । चक्रे सौराष्ट्रकरणस्वर्णमुद्रांशुमासुरं ॥ ७ स लाटदेशाधि-
कृतः प्रभो स्तस्यैव शासनात् ॥ दधौ दिव्या
- ७ तनुं देवात्यक्त मूलमयाकृतिः ॥ ८ श्रेयसे प्रेयसस्तस्य भ्रातुः सामंतमंत्रिणा ।
सलक्ष [ना] रायणं इत्यस्यापि प्रतिमाहरेः
- ८ ॥ ९ रैवताचलचूलैच श्रीनेमिनिलयामृतः प्रांशुप्रासाद प्रस्थापि बिंबं पार्श्वजिने-
शितुः ॥ १० यथा वीसलमूपा—
- ९ लः सुराष्ट्राधिकृतं व्यधात् । सामंतसिंहं सचिवं तथैवार्जुनभूपतिः ॥ ११ स जातु
जलधेस्तारि पथि द्वारवतीपतेः । शु ॥
- १० श्राव रेवतिकुंडमिदं कालेन जर्जरं ॥ १२ निजप्रभाववीजेऽस्मिन्पूर्वहिकिलरेवती [।]
चिक्रीड सह कातेन वेलावनवि-
- ११ [हा]रिणी ॥ १३ अत एतन्महातीर्थं जननीश्रेयसेमुना । नैवरूपलसोपनैः
सुरवापीसमंस्कृतं ॥ १४ गणेशक्षेत्रपाला ॥
- १२ कंचडिकामातृभिः समं । कारितौ कृतिना चेहमहेजलशायिनौ
॥ १५ किं चात्र सच्चरित्रेण रेवतीबलदेवयोः [।]

- १३ अस्यापि मूर्तियुगलं नपायतनपेशलं ॥१६ अकारिकूपकोर्योः स्मिलरघटमनो-
हरः । धर्यति धेनयो यस्य निषाने ।
- १४ बु मुषासखं ॥१७ खेतीमहमुज्जंति शिशवो यत्र मज्जनात् । तदेतदस्तु कल्पांत
साक्षि सामंतकीर्त्तनं ॥१८ ख
- १५ नेत्रानलशीतंशुमिमे विक्रमवत्सरे । ज्येष्ठे सितचतुर्थ्यां जे मूर्त्तमेतत्प्रातिष्ठितं ॥१९
प्रशस्तिमेतां सा
- १६ मंतमंत्रिगोत्रस्य पूजितः । मोक्षाकंधीमतः मुनुश्चके हरिहरः कविः ॥२०॥ मंगलं
महा श्रीः ॥
- १७ संवत् १३२० वर्षे ज्येष्ठे शुदि ४ बुधे । प्रतिष्ठा

અર્જુનદેવનો ભરાણાનો શિલાલેખ

વિ. સં. ૧૩૨(૭)

કાઠિયાવાડમાં નવાનગર રોડના ખેભાળયા, મહાલમાંના ભરાણા ગામમાં ગણપતિની મૂર્તિની બેસણી ઉપર આ લેખ ફેરાવેલ છે. આ લેખ “મૌકુલ અને સંસ્કૃત લેખો” પા. ૨૦૪ મે પ્રસિદ્ધ થયો છે, પણ તેની સાલ તથા રાજાનું નામ ખરાબર વાંચ્યાં ન હોવાં; તેની સાલ વિ. સ. ૧૨૭૫ વાંચી તે ભીમ ૨ જાનો લેખ ધારવામાં આવ્યો હતો. રાજાનું નામ અર્જુનદેવ છે અને સાલ ૧૩૨(૭) છે. એકમનો અંક રૂપે નંદી, પણ બાકીના અંક માટે સહેજ પણ શંકા નથી. છેલ્લી ત્રણ પંક્તિ બહુ જ અસ્પષ્ટ છે.

ભાષા સંસ્કૃત છે અને લિપિ નાગરી છે. એટલી માટે કાંઈ નોંધવા લાયક નથી. સિંહને માટે સીંહ શબ્દ બધે વાપર્યો છે.

લેખની શરૂવાત તિથિથી થાય છે. સાલ ૧૩૨(૭) છે, અને માસ તથા દિવસ ખરાબર વાંચી શકાતાં નથી, પણ ભાદ્રપદ સુદિ ત્રીજ હોવા સંભવ છે. પછી અણહિલપાટકના મહારાજા અર્જુનદેવનું નામ છે. ત્યાર બાદ સૌરાષ્ટ્ર ઉપર નિભાએલા બે અમલદાર (પાલ) અને સામન્તસિંહનાં નામ આપેલાં છે. આના હાથ નીચે અરિસિંહ અને (જય)સિંહ ભદ્રાણક ઉપર રાજ્ય કરવા નિમાયા હતા. આ હાલનું ભરાણા હશે. તેઓએ પાણી માટે માવરા કેવી વાવનું અને અમુક હેતુ (સ્પષ્ટ નથી) માટે અમુક દ્રમનું દાન કર્યાંનું વર્ણન છે.

આજ રાજાના વિ. સ. ૧૩૨૦ ના કાંટેલાના લેખમાંથી આપણને માહિતી મળે છે કે આ સામન્તસિંહને સૌરાષ્ટ્ર ઉપર સૂણે નીમાયો હતો. આ લેખ વખતે બીજો મહદનીશ અમલદાર નિમાયો હશે. તેનું નામ ખાતરીપૂર્વક વંચાતું નથી, પણ પાલ હશે.

આ રાજાના ચાર લેખો બે વિ. સ. ૧૩૨૦ ના ૨ એક ૧૩૨૮ નો* અને એક ૧૩૩૦ નો એમ મળ્યા છે. એક બીજો લેખ વિ. સ. ૧૩૨૦નો સિરાહી રાજ્યમાં મળ્યો છે.† તે આ અર્જુનદેવનો હશે કે કોઈ બીજાનો તે ચોક્કસ થઈ શકતું નથી.

અક્ષરાન્તરે

- ૧ ઓ [સંવત્] ૧૩૨[૭] વર્ષે [ભાદ્રપદ ? સુદિ ૧]..... એહ શ્રીમદળહિ—
- ૨ રૂપાટકાધિષ્ઠિતસમસ્તરાજાવલીસમલંકૃતમહારા—
- ૩ જાધિરાજશ્રીમદર્જુ [જુન] દેવકલ્યાણવિજયરાજ્યે શ્રીસૌ—
- ૪ રાષ્ટ્રદેશે નિયુક્તમ [હં] શ્રી [ઠ. પાલ્હ?] ઠ. શ્રી સામ્બ[ત] સીહ
- ૫ યો [ઃ] અવિશેષે મદ્રા[ણકે] મહં. શ્રી અરિસીહ ઠ. શ્રી [જ]
- ૬ [ય] સીહામ્યાં શ્રીમાતરાદેવીવાપિકાયાઃ પત્રશાસનં કા—
- ૭ રિતં । [ગિવાં પાની] ય વિ—નાર્થ મદ્રાણકમંડલિકા [યા]—
- ૮ —કે દ્ર. ૮? .... શ્રી.... ... વર્ષે પ્રતિ ....
- ૯ ....

૧ પુના એરિએન્સીટરે વો. ૨ નં. ૪ બને. ૧૯૩૮ પા. ૨૩૨ ડી. બી. ફિરકલકર. ૨ ઈ. એ. વો. ૧૬ પા. ૪૭ અને વો. ૧૧ પા. ૨૪૨ ૩ કચ્છની એરિએન્સીટરે બખ્ખાકૃત પા. ૮૯. ૪ ગોરિશંકર ઓઝાકૃત સિરાહીનો કલિદાસ પા. ૧૪૧ ૫ ભાવનગર મ્યુઝિયમમાંના બે રબિય ઉપરથી. ૬ વિન્હ ૩૧ છે. ૭ વાંચો સામંત

અબ્દુનહેવનો રવ(કચ્છ)માંના શિલાલેખ

વિ. સં. ૧૩૨૮ શ્રા. સુ. ૨

સ્વ. હલપતરામ પ્રાણીવન ખખરે ઈ. સ. ૧૮૭૬ માં આ શિલાલેખ આર્કેઝ્યેરલ એન્ડ આર્કિઓલોજીકલ રીસર્ચન્સ ધન ધી પ્રોવિન્સ ઓફ કચ્છ નામના પુસ્તકમાં પ્રસિદ્ધ કરેલ છે. સ્વ. ખખરે તેનું રશિય આપ્યું નથી, તેથી તેના જ આપેલા અક્ષરાન્તર ઉપર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે.

લેખ વિ. સં. ૧૩૨૮ ના શ્રાવણ સુદિ બીજ વાર શુકની તિથિનો છે અને તેમાં અલ્પ-હિલપાટકમાં રાજ્યકર્તા મહારાજાધિરાજ અબ્દુનહેવનો અને તેના મંત્રી માલહેવનો ઉલ્લેખ છે. રવ નામના ગામમાં શ્રી રવેચી દેવીનાં મંદિર પાસે રવિસિંહે ૧૬૦૦ વ્રમના ખર્ચે વાવ બંધાવ્યાનું લેખમાં લખ્યું છે. તે શિલાલેખ વાવમાં શુકવામાં આવ્યો હશે. રવ બુજથી પૂર્વમાં આશરે ૬૦ માઈલ દૂર છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ ॥ સંવત્ ૧૩૨૮ વર્ષે શ્રાવ-
- ૨ ણ સુદિ ૨ શુક્રેચ્છેદ શ્રીમ-
- ૩ દળહિલપાટકાધિષ્ઠિત સમસ્તરા-
- ૪ જાવલીસમલંકૃત મહારાજાધિરાજશ્રી-
- ૫ મદર્જુનદેવકર્યાણવિજય-
- ૬ રાજ્યે તચ્ચુક્તમહામાત્યશ્રીમાલ-
- ૭ દેવે શ્રીશ્રીકરણાદિસમસ્તમુ-
- ૮ દ્રાવ્યાપારાન્ પરિપંથયતિ સતી-
- ૯ ત્યેવં કાલે પ્રવર્તમાને ધૃતપ-
- ૧૦ ઘાં મંદલકરણપ્રતિવદ્ધરવ
- ૧૧ મામે દેવીશ્રીરવેચીપાદાનાં પુ-
- ૧૨ રતો ઘાઘર્ણાયા ક્ષત્રીય વાઈ
- ૧૩ ચરીયા સુત રવિસિંહેન આત્મ
- ૧૪ શ્રેયોર્થ વાપી કારાપિતા કા-
- ૧૫ રાપને દત્તા દ્ર૦ ૧૬૦૦ શુભં મવતુ ॥

અભ્યુનદેવના ગિરનારમાંના શિલાલેખ

વિ. સ. ૧૩૩૦ વૈ. સુ. ૧૫ ઈ. સ. ૧૨૭૪ એપ્રિલ ૨૨

કાઠિયાવાડમાં ગિરનારની ટેકરી ઉપર નેમિનાથના મંદિરની પશ્ચિમ બાજુએ આવેલા ગણધર મંડપની ઉત્તર બાજુએ દીવાલમાં ચણેલ શિલા ઉપર આ લેખ કાતરેલો છે. હ ઇંચ લાંબા અને ૩૩ ઇંચ પહોળા ભાગમાં લેખ કાતર્યો છે, અને તે સુરક્ષિત છે. લેખ સંસ્કૃત ગદ્યમાં છે અને સુંદર નાગરી લિપિમાં કાતર્યો છે. બેઠણી સંબંધમાં એક હકીકત ધ્યાન ખેંચવા જેવી છે કે તે એક પૂર્વેના ર ની સાથે બેઠણીએ વ્યવજન બેવડા લખવામાં આવ્યો છે, (જુઓ પં. ૨, ૫, ૬.)

વિ. સં. ૧૩૩૦ ના વૈશાખ સુદિ ૧૫ ની તિથિનો છે અને (ચાલુક્ય રાજા) અભ્યુનદેવના રાજ્ય સમયનો હોઇને સૌરાષ્ટ્ર ઉપર નિભેલા પાલક સૂબાને ઉદ્દેશીને છે.

ઉદયપ્રભ સૂરિ અને બીજાઓએ તથા મેઢેલા ધાંધા બેનો મુખી છે એવા પંચકૂલે, મેવાડા સાતિના જોગના પુત્ર હરિપાલને પવિત્ર ગિરનાર પર્વત ઉપર નેમિનાથના મંદિર સહિત બીજા બધાં મંદિરોમાં લેખો કાતરવાનો હક્ક આપ્યો તે હકીકત આ લેખમાં છે. આ હક્ક હરિપાલ પોતે જ નહીં, પણ તેના વંશવારસ લોગવે એમ પણ (તાઅપત્રોમાં લખે છે તેમ) લખ્યું છે.

ગિરનાર ઉપર લેખ કાતરવાનો આ હક્ક કેટલે દરજ્જે હરિપાલે જોગવ્યો હતો તે બજુવા માટે બીજા ત્યાંના લેખો તપાસ્યા ત્યારે હરિપાલે કાતરેલો માત્ર એક જ લેખ મળ્યો.

પાલક વિ. સ. ૧૩૨૦ પછી સૌરાષ્ટ્રનો સૂબો નિભાયો હોવો બેઠણે; કારણ કાંટલાના અભ્યુનદેવના લેખમાં સૂબા તરીકે સામન્તસિંહનું નામ છે. તે વિ. સં. ૧૩૩૩ સુધી સૂબો કાયમ રહ્યો હશે, કારણ અભ્યુનદેવ પછીના સારંગદેવના સમયના આમરણના લેખમાં પણ તેનું નામ છે. અભ્યુનદેવના છેલ્લામાં છેલ્લા વિ. સં. ૧૩૨૮ ના કચ્છમાંના રવના લેખનાથી પણ આ લેખ એ વર્ષ પછીનો છે.

વિ. સં. ની બરોબર ઇ. સ. ૧૨૭૪ તા. ૨૨ એપ્રિલ રવિવાર આવે છે.

અક્ષરાંતર

- ૧ ઔત્તુ નરસિંહસૂત્ર ગોગમુત સ્. હરિપાલઃ ॥ તદ્ધાર્યા સૂ. રુપિણિઃ ॥ સૂ. પદમલઃ
- ૨ સં. ૧૩૩૦ વૈશાક્ શુ. ૧૧ શ્રીમદર્જુનદેવરાજ્યે મુરારાયાં તન્નિપુક્ત ઠ. શ્રીપાલ્હે
- ૩ શ્રીમદુદયપ્રભસૂરિમૃત્યાચાર્યમંદં. ધાંધાપ્રમુલપંચકુલેન સમસ્તશ્રીસંધે
- ૪ નાથ મેવાડાજ્ઞાતીય સૂ. ગોગમુત સૂ. હરિપાલસ્ય શ્રીઉજ્જયંતમહાતીર્થ
- ૫ શ્રીનેમિનાથપ્રાસાદાદિ ધર્મસ્થાનેષુ સૂત્રધારત્વં સપ્રસાદં પ્રદત્તં ॥ इद."
- ૬ સૂત્રધારત્વં સૂ. હરિપાલેન પુત્રપૌત્રપરંપરયા આચંદ્રાર્કં યાવદમોક્તં."
- ૭ વ્યં ॥ અન્યસૂત્રધારસ્ય કસ્યાપિ સંવંધો નહિ શુભં ભવતુ સૂત્રધારેભ્યઃ ॥

૧ પુના બોરિએન્ટલીસ્ટ વો. ૩ નં ૧ પા. ૨૧ એપ્રિલ ૧૯૭૮ ડી. બી. હિરેકલકર ૨ જુઓ મિથિક સો. નું કવારટરી જનલ. ૧૪. ૨૪૨ ૩ રીવાઈઝડ લીસ્ટ આફ એન્ડી. રીમેઈન્સ. બો. પ્રેસીડન્સી. પા. ૩૫૧ ૪ આજ પાલક પોરબંદરના અમસિંહ વિ. સં. ૧૩૩૪ ના લેખમાં પણ થયું હતીને છે. ૫ એન્ડીકેવરીયન રીમેઈન્સ ઈન કચ્છ અખબાર. પા. ૮૬ ૬ વોલસન મ્યુઝિયમ રાજકોટમાં સંગ્રહીત થયેલ રશ્મિ ઉપરથી. ૭ આ પંક્તિ ને બંદે લેખને અંતે શેવશાવી બેઠણે તે જગ્યાને અમાલે આંહી ઉપર કાતરી છે. ૮ વાંચો રુપિણી ક વર્ષા તીર્થ ૧૦ વાંચો રૂ ૧૧ વાલક રાજા આંહી નકામો છે, તેમ જ જ પછીનું મીડું પણ નકામું છે.

સારંગદેવના આમરણના શિલાલેખ^૧

વિ. સં. ૧૩૩૩ જે. સુ. ૫ રવિ.

કાઠિયાવાડમાં નવાનગર સ્ટેટના બગીરદારના ગામ આમરણના દરબારગઢના કોઠા ઉપર આ લેખ ચણેલો છે અને તે ૩ ફુટ ૮ ઇંચ લાંબો અને ૧ ફુટ પહોળો છે. આમરણ નવાનગરથી પૂર્વે ૪૨ માઈલ છેટે અને મોરબી રેલ્વે સ્ટેશનથી ૧૮ માઈલ ઉપર છે.

લેખવિભાગ ૩ ફુટ લાંબો અને ૬ ઇંચ પહોળો છે અને તેમાં પાંચ પંક્તિઓ છે. તે પ્રમાણમાં સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. દરેક પંક્તિની શરૂઆતમાં અમુક અક્ષરો ગયા છે, પણ તે સંબંધ ઉપરથી અટકળી શકાય તેમ છે. પાંચમી પંક્તિની શરૂઆતમાં હાતાનું નામ ગયું છે તે ખરેખર શોચનીય છે. લેખ સંસ્કૃત ગદ્યમાં છે અને લિપિ નાગરી છે. બેઝણી સંબંધી કંઈ નોંધવા જેવું નથી.

લેખની શરૂઆતમાં વિ. સં. ૧૩૩૩ નાં જ્યેષ્ઠ સુદિ પાંચમ ને રવિવારની વિધિ આપી છે અને તે મહારાજા શ્રી સારંગદેવના રાજ્યસમયનો છે. સારંગદેવને નીચેનાં બિરુદો લગાડેલાં છે. માલવની ભૂમિનો ધૂમકેતુ, શુભજીવ ભૂમિનો સમુદ્ધાર કરવાથી વરાહાવતાર, સાતમેા ચક્ર વર્તિ, બ્રુજના બળથી મદલ જેવો. ત્યાર પછી લખ્યું છે કે સોરઠમાં સૂળા તરીકે નિમાચ્છિલ પાલ્હુ જેનો પ્રમુખ એવા પંચકુલાના સમયમાં આપોહટ વંશના રાજા ભોજદેવના પુત્રે પોતાની માતા સોયનાના પુણ્ય માટે સુમતિસ્વામીની પૂજા માટે દધિમતી નદી પાસેની વાડી દાનમાં આપી.

સારંગદેવના પહેલા બિરુદની બાબતમાં આપણે જાણીએ છીએ કે શુભરાવતા ચાલુક્યો અને માલવાના પરમાર વચ્ચેની વંશપરંપરાની દુરમતાવટ ચાલુક્ય મૂળરાજ અને પરમાર સિંચક (અગર મુન્જ)ના સમયથી શરૂ થઈ અને સારંગદેવના રાજ્ય સુધી કાયમ રહી.^૨

સમય ચક્રવર્તિનું બિરુદ ઘણા રાજ્યોને લગાડવામાં આવતું. સારંગદેવને તે બિરુદ આ લેખમાં જ આપવામાં આવ્યું છે, ચાલુક્ય રાજા ભીમ ૨ જાને તે ઘણીવાર લગાડવામાં આવેલ છે.^૩

સૂળા પાંદહનું નામ અર્જુનદેવના વિ. સં. ૧૩૩૦ ના લેખમાં પણ આવે છે. ચાવડા કુટુંબનો ઉત્તર કાઠિયાવાડમાં કબજો હતો એ હકીકત અહીં નોંધવા જેવી છે.

સુમતિસ્વામિ જૈનના પાંચમા તીર્થંકર છે. ચાવડા ભોજરાજના પુત્રે જૈનધર્મ સ્વીકાર્યો હતો અથવા તે ધર્મ તરફ તેની સહાનુભૂતિ હતી. આ જૈનમંદિરનું આમરણમાં અત્યારે નામ નિશાન નથી. સમ્ભવ છે કે દાવર-ઉલ-મુલક (ઈ. સ. ૧૫૧૦) કે જે ધર્મચુસ્ત મુસલમાન હતો અને જેને શુભરાવતા મહમુદ બેગડાએ આમરણનો ફેલાદાર નિર્મ્યો હતો તેના સમયમાં મુસલમાનોએ તે મંદિરનો નાશ કર્યો હોય.

લેખમાં આપેલાં પ્રાચીન સ્થળો પૈકી આમરણ ૬૦૦ વર્ષ જૂનું આ લેખથી પૂરવાર થાય છે; પણ શુ. સ. ૨૫૨ ના વલ્લી દાનપત્રમાં^૪ આપેલું અમરણને આમરણ માનીએ તો તેથી પણ વધુ પ્રાચીનતા મળે. દધિમતી નદી તે આમરણથી પશ્ચિમે એક માઈલ દૂર વહેતી દેમર્ડ નદી હોવી જોઈએ.

લેખની વિધિની ખરેખર ઇ. સ. ૧૨૭૭ ના ૬ મી મે રવિવાર આવે છે.

૧ પુના ઓરિએન્ટાલીસ્ટ વો. ૩ નં ૧ પા. ૨૩ એપ્રિલ ૧૯૩૮ ડી. બી. કીસલકર. ૨ તેની ઈ. સં ૧૨૮૭ ની ચોક્કસ પ્રાચીનતામાં પણ માળવા રામના પરાગેવની હકીકત છે. (એ. ઈ. વો. ૧ પા. ૨૮૧ પ્લો. ૧૭) ૩ જુઓ. ઇ. એ. મો. ૬ પાના ૧૬૬, ૨૦૧, ૧૦૩, ૨૦૫. ૨૦૭, ૨૦૮. ૪ જુઓ. કાઠિયાવાડ મેમોરીઅલ પા. ૩૧૧ ૫ મિનાસ સાહુ બી સાંક્રાફ્ટ ઈન્ડોલોજીકલ રી. ૫ પા. ૧૬૧

અક્ષરાંતર^૧

- ૧ [સ્વિ] સ્ત શ્રીનૃપવિક્રમસંવત્ ૧૩૩૩ વર્ષે જ્યેષ્ઠ શુદ્ધ ૫ રવૌ માલવધરાધૂમકે-
તુગૂર્જરધરણીસમુ-॥^૨
- ૨ [દ્વરણ] વરાહસપ્તમચક્રવર્તિભુજબલમહામહારાજશ્રીસારંગદેવકલ્યાણવિજય
- ૩ [રાજ્યે તન્નિ] યુક્ત સૌરાષ્ટ્રદેશાધિકારિમહ. શ્રીપાલ્હવપ્રમૃતિ પંચકુલપ્રમૃતિ^૩
પ્રતિપત્તૌ અચેહશ્રી આં-
- ૪ [વરણે] ચાપોત્કટવંશ સરોવરરાજહંસચાપોત્કટપ્રજાપરિપાલકરાણક શ્રીમોજદેવસુત
રાજ
- ૫ [... તેન માતૃસોયના (!)] થ (એ) યોડ્ય શ્રીસુમતિસ્વામિદેવપૂજનાય
દધિમતીનદીસમીપે વાટિકા પ્રદત્તા ॥

૧ વૌટસન મ્યુઝિયમમાં સંગ્રહીત રમિંગ ઉપરથી. ૨ આ બે લીટા જગ્યા બરવામાટે ફાટવા
લાગે છે. ૩ આ શબ્દ બૃહથી બે વાર લખાણે છે.

સારંગદેવનો વંથળીના શિલાલેખ

વિ. સં. ૧૩૪૬ વૃ. વ. ૬ ધ. સ. ૧૨૯૭

જાનાગઢ ફોટના મહાલ વંથળીમાંથી મળેલા વિ. સં. ૧૪૧૬ ના પાંચ પાળીયાની સાથે મળેલા પીળાંશ પડતા પત્થર ઉપર આ લેખ કાંતરેલો છે. લેખ શુદ્ધ અને સુંદર રીતે કાંતરેલો છે. તે ઠીક ઠીક સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. લેખ કાંતરેલો ભાગ ૧૦૫ ઇંચ લાંબો અને ૬૫ ઇંચ ઉંચાઈમાં છે. બેઠણી સમ્બન્ધી ખાસ નોંધ કરવા જેવું કંઈ નથી. લેખમાં બંધે પૃથ્થમાં વાંપરેલી છે.

લેખની શરૂવાત રેવન્તદેવની વન્દનાથી થાય છે. ત્યાર બાદ વિ. સં. ૧૩૪૬ ના વૈશાખ વદિ ૬ તથા સોમવારની તિથિ આપેલ છે; અને મહારાજાધિરાજ શ્રી સારંગદેવના રાજ્યનો ઉલ્લેખ તેમાં છે. મહામહાલેશ્વર વિજયાનન્દ દેવ વામનસ્થલીમાં સુબો હતો. સાતમી પદ્ધતિમાં જણાવ્યા મુજબ તે હોમાનન્દનો દીકરો હતો. મહલનો દીકરો હરિપાલ જે રાષ્ટ્રકૂટ વંશમાં જન્મ્યો હતો તે વંશનું બે સુંદર શ્લોકમાં વર્ણન છે. જ્યારે ભાનુ સાથે લડવાની ઇચ્છાથી વિજયાનન્દે ભૂલૂતપટલી ઉપર ચડાઈ કરી ત્યારે હરિપાલ સાથે ગયો હતો. કેદાર (૧) ના પુત્રોને દુષ્ટ પુરૂષો મારવા હતા તે જોઈને તે તેની સાથે લડ્યો અને પોતાની જીન્દગી ખોઈ. તેના ભાઈએ તેથી પોતાના ભાઈની પ્રતિભાવાળો આ પાળીયો ઉલો કર્યો અને સૂર્યના પુત્ર રેવન્તની આગળ છત્રી બન્ધાવી. ગુર્જિગના પુત્ર ચમત્કારપુરના બ્રાહ્મણ માધવે આ સાત શ્લોક રચ્યા, અરિસિંહના પુત્ર રાઉલે તે લખ્યા અને સાંતલના પુત્ર વીરાટે તે કાંતવ્યા.

વિજયાનન્દે જે ભાનુ ઉપર હુમલો કર્યો હતો તે પ્રસિદ્ધ યોદ્ધો ભાણુ જેઠવો હોવો જોઈએ. ભૂલૂતપટલી તે ભૂમદિલકા હાલનું જમલી હોલું જોઈએ. તે જેઠવાની પ્રાચીન રાજધાની હતી. અને તેના ખંડેર અત્યારે બરડાના ડુંગરમાં છે. ચાલુક્ય રાજાના સૂબો જે વામનસ્થલીમાં રાજ્ય કરતો હતો તે હાલની વંથળીનું સંસ્કૃત બનાવેલું સ્વરૂપ છે. ચમત્કારપુર તે ઉત્તર ગુજરાતમાંનું વડનગર જે પ્રસિદ્ધ નાગર બ્રાહ્મણોનું પ્રાચીન ધામ હતું તે હોલું જોઈએ. ગુજરાતના ઇતિહાસના પાને છત્રીની સુલભ લેખેલ છે. “લોકપ્રિય મોન્યવાં એનું સાર આનન્દપુર અંગર વડનગરનાં ચાર યુગમાં ચાર ભૂદાં ભૂદાં નામ હતું. પહેલાં સત્યયુગમાં ચમત્કારપુર, ત્રેતાયુગમાં આનન્દપુર, દ્વાપરયુગમાં આનન્દપુર અને કલિયુગમાં વૃદ્ધનગર અથવા વડનગર નામ હતું. આમાંનું પહેલું નામ વદન કલિપત લાગે છે. તેથી હેર તે નામથી કહિ બોળાતું નહીં.” આ લેખથી ચમત્કારપુર નામના અસ્તિત્વને ટેકો મળે છે. એ કે તે ઉલ્લેખ પ્રમાણમાં બહુ મોટા સમયનો છે. ચમત્કારપુરથી આવેલો બ્રાહ્મણ માધવ એક સારો કવિ હોવો જોઈએ.

રાજકોટના વોટસન મ્યુઝિયમમાં સંચાલિત થયેલે વંથળીનાં બીજા લેખમાંથી મોલુમ પડે છે કે ચાલુક્ય મહારાજા સારંગદેવનો સોરઠનો સૂબો વિજયાનન્દ વાઘેલા રાજા લવણપ્રસાદના દીકરા વીરધવલની દીકરી પ્રીમલદેવીના દીકરો હતો. આ ઉપરથી સમભય છે કે ગુજરાતના મહારાજાએ અને તેના સોરઠના સૂબા એકબીજાના સંગાસમ્બન્ધી હતાં. તે લેખમાં વિજયાનન્દના બાપનું નામ હોમાનન્દ અને દાદાનું નામ અરિસિંહ આપેલો છે. આપણને કહેવામાં આવ્યું છે કે વીરધવળના સાંજો સાંજેલું અને ચામુણ વંથળીમાં રાજ્ય કરતા હતા, પણ ખંડણી ન આપવાના કારણે વીરધવળના હાથે લડાઈમાં હણાયા. તેથી આપણે એમ કહી શકીએ કે વીરધવળે પોતાના સાળાને હણીને હોમાનન્દને અંગર તેના બાપને ત્યાંના સૂબો નિમેલ હોય અને હોમાનન્દને પોતાની દીકરી પરણાવી હોય. એમાંના એકે લેખમાં વિજયાનન્દના કુટુંબની કંઈ હકીકત કમલાએ મળતી નથી.

રાષ્ટ્રકૂટ વંશ કાઠિયાવાડમાં રાજ્ય કરતો. એ ઉલ્લેખ બહુ ઉપયોગી છે. બીજા કોઈ લેખમાં કાઠિયાવાડમાં આ વંશનો ઉલ્લેખ નોવામાં આવેલ નથી. વળી તેઓ બહુ ઉપયોગી સ્થાન ભોગવતા હોવા બેઠે; કારણ વિજયાનંદના કુટુંબ સાથે તેમ જ ગુજરાતના ચાલુક્ય કુટુંબ સાથે લગ્નસંબંધ હતો, એમ આ બે લેખ ઉપરથી માલુમ પડે છે.

આમાં આપેલી તિથિને મળતી ખ્રિસ્તી તારીખ ઇ. સ. ૧૨૬૦ ના મે માસની બીજી આવે છે. પણ વાર મળતો આવતો નથી. લેખમાં સોમવાર આપેલ છે, પણ બીજી મેને દિવસે મંગળવાર હતો. સંભવ છે કે તિથિ બરેબર સોમવારે શરૂ થઈ હોય.

અક્ષરાંતર'

- ૧ ઓં નમઃ શ્રીરેવંતાય ॥ સં. ૧૩૪૬વર્ષે વૈશાલ વદિ ૬ સોમે મહારાજાધિરાજ[શ્રી
- ૨ સ [રાંગ] દેવ કરુયાણવિજયરાજ્યે શ્રીવામનસ્થ[હ્યાંમહા] મંડલેશ્વર શ્રીવિજયાનં—]
- ૩ દેવપ્રતિષ્ઠા[૧૦] ॥ શ્રીરાષ્ટ્રકૂટાન્વયમૌલિરત્નં શ્રીમલ્લનામાજનિ શૌર્યસિંધુઃ । તસ્યા—
- ૪ ભ્રમજઃ શ્રીહરિપાલનામા[ધન્યો મ]હાસાધનિકો વપૂવ ॥૧ શૃંગારમંગિસુભગ[૧: શુ]ભ
- ૫ ગાનવીચિવાચાલકંઠકુહરા [મુહુ] રાગવીણાઃ । [ગાયન્તિ].... [ગિ]—નગરાજ શૃં
- ૬ ગમારુદ્ધ શુભકચકોરદશો યશોસ્ય ॥૨ વીરઃ* [શ્રી]વિજયાનંદઃ ક્ષેમાનંદસ્ય
- ૭ નંદનઃ । વિમ્બહીતુમના મા[તું] મૂમૃત્સલીમગાત્કિલ ॥ ૩ નૃપકાર્યાહતસ્તત્ર હ— ॥
- ૮ રિપાલ કૂપાલયઃ । કેદારપુત્રં પિશુનૈહન્યમાનમુદૈક્ષત ॥૪ તૈ સ [મં] [ત]ન્વ ॥
- ૯ સ્તસ્ય સમીકમસવો યયુઃ । તન્મૂર્તિયુક્તં તદ્ભ્રાતા [રણ]સ્તંભમિદં વ્યધાત્
- ૧૦ ॥૫ સહસ્ર ધામસ્તગુજન્મનઃ શ્રી [રે]વંતાન્મનઃ પુરતો નવીનં ; અચીકર [ન્મં]
- ૧૧ હપમ—દ્વિતીયમહો મહાસાધનિક[ઃ]સ એપઃ ॥૬ શ્રીમુંજિગમુતઃ શ્રીમચ્ચમત્કારપુર ॥
- ૧૨ દ્વિજઃ સપ્તશ્લોકીયિમાં ચક્રે માધવો વિશ્વ [મા]ધવઃ ॥૭ ॥ લિખિત
- ૧૩ મિદં મદં અરિસિંહસુત મહં રાડલેન ॥ ઉત્તીર્ણ સૂત્ર સાંતલમુતસૂત્ર વીરાકેન

આયુ પર્વત ઉપર વિમલવસહિમાંના સારંગદેવના શિલાલેખ^૧

વિ. સં. ૧૩૫૦ માધ સુ. ૧

આયુ પર્વત ઉપર વિમલ વસહિના મન્દિરની એક દિવાલમાં ચોટાડેલી શિલા ઉપર આ લેખ છે.^૨ લેખવાળો ભાગ ૨ ફુટ લાંબો અને ૧ ફુટ ૨૨ ઇંચ ઉંચાઈમાં છે. કુલ ચોવીસ પંક્તિ છે અને સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. ભાષા સંસ્કૃત છે, પણ કેટલાક સ્થાનિક વપરાશમાં આવતા શબ્દો વપરાયેલા છે અને તેનો અર્થ બરાબર સમજી શકાતો નથી. લેખક તેમ જ કાવરનાર બેદરકાર હોવા ભ્રમ્ય છે. કારણ કે લખાણમાં ઘણી ભૂલો છે. છેવટમાં પં ૦ ૧૮-૨૦ સુધીમાંના શાપાત્મક શ્લોકો સિવાય બાકીનો બધો ભાગ ગદ્યમાં છે. વ અને વ એકબીજાને બદલે વપરાયા છે. થોડી જગ્યાએ ૨ પછીનો વ્યંજન બેવડો લખ્યો છે. દ નો ઉપરનો ગોળાકાર તેના પ્રાચીન સ્વરૂપની માફક જમણી બાજુ વળેલો છે. અને લીધે દ્રા હાલના રા જેવો- લાગે છે. જ અને જ વચ્ચે લેદ માલુમ પડતો નથી.

લેખની શરૂવાતમાં વિ. સં. ૧૩૫૦ માધ સુદિ ૧ વાર મંગળની તિથિ આપેલી છે અને વાઘેલા રાજા સારંગદેવનો ઉલ્લેખ છે. તેને કેટલાંક બિરુદો લગાડેલાં છે, જેમાંના એક ઉપરથી સમજાય છે કે તેને માલવાના રાજા સાથે લડાઈ થઈ હતી અને તેમાં તે જિત્યો હતો. તેની માલવાની જિત બાબત તેના ઘણા લેખોમાં લખેલું છે. આ લેખમાં તેને અલિનવ સિદ્ધરાજ તરીકે વર્ણવ્યો છે, જે ઇલ્લાખ તેના બીજા કોઈ પણ લેખમાં નથી.^૩ પં. ત્રીજામાં સારંગદેવના મુખ્ય મંત્રી વાધ્યનું નામ આપ્યું છે. અઢારસો ગામના પ્રાંત ઉપર સારંગધરના સૂબા તરીકે રાજ કરતા મહારાજકુલ શ્રી વિસલદેવનું નામ આપ્યું છે, ત્યારબાદ તિથિ આપીને વિસલદેવે આપેલા દાનની વિગત છે. હેમચન્દ્ર અને બીજા મહાજનની વિનંતિ ઉપરથી વિસલદેવે દુરમાન કાઢ્યું કે આયુ ઉપરના વિમલવસહિ અને તેજપાલવસહિના મન્દિરના નિભાવ માટે અને કલ્યાણકના મેળા માટે કેટલાક વેપારીઓએ અમુક દ્રમ્મ આપવા. આયુ અને ચન્દ્રાવતીના શેહેરીઓને આ દુરમાન લાગુ પડતું હતું. રાજના અધિકારીઓએ યાત્રાળુ પાસેથી કાંઈ પણ કર લેવો નહીં. ચડતા અગર ઉવરતા યાત્રાળુની કાંઈ પણ ચીજ ખોવાય તો તેને માટે આયુના ઠાકુરોએ નુકશાની આપવી.^૪ આ દુરમાન રાજના વંશજોએ અને બીજા તે જગ્યાએ રાજ કરનાર રાજાઓએ પાળવાનું છે. પછી ચાલુ શાપાત્મક શ્લોકો છે. દાન જરૂરતે સિંહના પુત્ર પારિખ પેઠાકે લખ્યું હતું. છેલ્લી બે પંક્તિમાં સાક્ષી તરીકે અચલેશ્વર, વસિષ્ઠ અને અંબાજીનાં મન્દિરોના પ્રતિનિધિઓ અને ગામના બીજા પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થોનાં નામ આપેલાં છે. ડાબી બાજુના ખૂણામાં કટારનું ચિત્ર છે.

ચંદ્રાવતીનો મંહેશ્વર વિસલદેવ ગુજરાતના ચાલુક્ય વંશનો વંશજ હશે. ચંદ્રાવતીના પરમાર વંશનો છેલ્લો રાજા પ્રતાપસિંહ હતો. તેનો વિ. સં. ૧૩૪૪ નો લેખ સિસોદી રાજ્યમાં ગિરવાડમાંના પાટનારાયણના મન્દિરમાં^૫ છે અને ભાદેવના પુત્ર વિસલદેવના વાઘેદાર તરીકે રાજ્ય કરતો તેને વર્ણવ્યો છે. આ વિસલદેવ ચાલુક્ય વંશનો હોઈને પરમાર વંશનો નાશ કરી ત્યાં ચાલુક્યના ખંડિયા તરીકે રાજ્ય કરતો હશે. તે જ રાજના વરમાણુ ગામમાં વિ. સં. ૧૩૫૬ નો લેખમાં^૬ મહારાજકુલ વિક્રમસિંહનું નામ છે. તે આ વિસલદેવનો અનુયાયી કદાચ હોય.

લેખની તિથિ બરાબર ઇ. સ. ૧૨૯૩ ના ઈસિમ્બરની ૩૦ તારીખ અને છુધવાર આવે છે. પણ આ લેખમાં વાર મંગળ આપેલ છે.

૧ પુના ઓરિએન્ટલીસ્ટ વો. ૩ નં. ૨ પા. ૬૬ જુલાઈ ૧૯૩૮ ડી. બી. હિસ્કલાર. ૨ જુઓ એશિયાટિક રીસર્ચ વો. ૧૬ પા. ૩૧૧. ૩ વિસલદેવને આ ઇલાખ બે વખત લગાડેલો (ઈ. એ. વો. ૬ પા. ૨૧૦) અને વો. ૧૧ પા. ૧૦૨ જયંતસિંહ સહિત માટે ઈ. એ. વો. ૬ પા. ૧૯૭. ૪ કૌટિલ્યના અર્થ-શાસ્ત્રમાં આ પ્રમાણે ચોરાયેલા માલના બદલામાં નુકશાની આપવાનું લખ્યું છે તે સરખાવો. ૫ ઈ. એ. વો. ૪૫ પા. ૭૭. ૬ ૨૮ બ. ઓરીએન્ટ ઓગા ફ્રેન્ચ સોહોનો ઇતિહાસ પા. ૧૫૫.

अक्षरांतर'

- १ ओं ॥ संवत् १३५० वर्षे माघ सुदि १ भौमेऽप्येह श्रीमदणहिल्लपाटकाधिष्टि(ष्टि)-
तपरमेस्व(श्च)रपरमभट्टारकउमापतिवरलब्धप्रौढप्रतावा(पा)क्रांतदि
२ कृचक्रपा(वा)लक्ष्मापालमालवेशविरुथनीगंजघटाकुंभस्थलविदारणैकपंचाननसमत्त-
(स्त)राजावलीसमलंकृत अभिनवसिद्धराजमहारा-
- ३ जाधिराजश्री श्रीमत्सारंगदेवकल्याणविजयराज्ये तत्पादपञ्चजीव(वि)नि महामात्य-
श्रीवाधूयेश्री श्रीकरणादिसमस्तमुद्राव्यापारान् परि
- ४ पंथयति सतीत्येवं काले प्रवत्त(त्ति)माने अस्त्यैव परमप्रभो[:] प्रसाद पत्तलायां
मुज्यमानअष्टा(ष्टा)दशशतमंडले महाराजकुलश्रीवीसलदेव [:]शा-
- ५ सनपत्रं प्रयच्छति यथा ॥ स एष महाराजकुलश्रीवीसलदेवः संवत् १३५० वर्षे
म[ ]धशुदि १ भौमे येह श्रीचंद्रावत्यां ऊ(ओ)सवालज्ञातीय सा-
- ६ धु श्री वरदेवसुत साधु श्रीहेमचंद्रेण तथा महा. भीमा महा. सिरधर श्रे. जगसीह
श्रे. सिरपाल श्रे. गोहन श्रे. वस्ता महं. वीरपाल प्रभृति स
- ७ मस्तमहाजनेन भक्त्याराध्य विज्ञप्तेन श्रीअर्बुदस्यो परिसंतिष्ट(ष्ठ) मानवसहिकाद्वये
निश्रयमाणघनतरकरं मुक्ता (क्त्वा) उद्य(?) कृतकरस्य शांसनपत्रं
- ८ प्रयच्छति यथा ॥ यत् श्रीविमलवसहिकायां श्रीआदिनाथदेवेन श्रीमातादेव्या-
(वी)सक्त तलहटाप्रत्ययउद्यदेय द्र २८ अष्टवि(विं)शति द्रम्माः तथा श्री अर्बुदे
- ९ त्यठकुरसेलहयतलारप्रभृतीनां कापडां प्रत्ययं उद्य (?)देय द्र १६ षोडश द्रम्माः
तथाकल्याणके अमीपां दिनद्वये दिनं प्रति देय कणह(ह्)त १० दश दा
- १० तव्यानि । तथा महं. श्रीतेजपालवसहिकायां श्रीनेमिनाथदेवेन श्रीमातादेव्यासक्त
(त्क)वर्ष प्रति=देय द्र १४ चतुर्दश द्रम्मा[:]तथा दिनैकेन=कणहतां
- ११ देय १० दश तथा श्रीअर्बुदेत्य ठकुर सेलहयतलारत्र(प्र)भृतीनां कापडां प(प्र)त्ययं
देय द्र ८ अष्टौ द्रम्मा[:]तथा प्रमदाकुलसक्त(त्क) नामां ६ षट् नामकं प्रति-
- १२ मल प्रत्ययं द्र ९ पंचद्रम्मा[:]....[वस्वरुद्यः]वर्ष प्रति दातव्या[:]तथा वसहिकाद्वये
पूजारकानां पार्श्वान् निस(श्र)यमाणकरो मुक्तो मणित्वा श्री अर्बुदेत्य ठ
- १३ कुरेण सेलहयतलारप्रभृतिभि[:] किमपि न याचनीयं । न गृहीतव्यं च । अद्य
दिनपूर्वं वसहिका द्वयपार्श्वत् उपरिलिखितविधे ऊर्द्ध श्रीअर्बुदे
- १४ त्य ठकुरेण सेलहयतलारप्रभृतिभिः तथा चंद्रावत्या[:] श्रीपु(प्र)द्राजकुलेन
महंतकसेलहयतलारडोकराप्रभृतिभि[:] य(यत्) किमपि न याचनीयं न
- १५ गृहीतव्यं च । अनया परथितविधिना प्रतिवर्ष वसहिकाद्वयपार्श्व(श्री)त् आमठ-
कुरप्रभृतिभि[:] गृह्यमानैः कल्याणकप्रभृतिमहोच्छवेपु समाया

- १६ त समस्तसंघस्य प्रहरकतलारकप्रभृतिकं रुढय[१] सर्वकरणीयं । कारापनीयं च ।
उपरिचिह्नितउचीर्यमानसमस्तसंघमध्यात् यस्यकस्यापिकि[किं]
- १७ चित् गच्छति तत्सर्वं श्रीअर्बुदेत्य ठकुरेण लोहमयं रुढया समार्चनीयं । अस्मत्
वंशजैरपि अन्यैश्च भाव(वि)भोक्तृभिः[१] राजभिः[१] वसहिकाद्वये उ
- १८ यकृतकरोयं आचन्द्रार्कं यावत् अन्मं(अनुमं तव्यः[१]पालनीयश्च । उक्तं च । भगवता
व्यासेन[१] बहुभिर्वसुधा भुक्ता राजाभिः सगराद(दि)भिः[१] यस्य यस्य यदा
- १९ भूमी(मि)स्तस्य तस्य तदा फलं । [१]विंध्याड(?)वीष्णतोयापुं शुष्ककोटरवाशि
(सि)नः[१] कृष्णसर्पा प्रजापते देवदायोपहरिणः । [१२] न विपं विपमस्याह
- २० देवस्वविपमुच्यते [१]विपमेकाकिनं हंति देवस्वं पुत्रपौत्रकं । [१३]एतानि स्थितिः
वाक्यानि अवलोक्य अस्मृतवंशैः अन्यवंशैरपि भाविभो
- २१ कृभिः अस्मत्कृत उद्यकरस्यास्य प्रतिवंचः(धः)कदापि न करणीव(यः) । न कारापनी
[यः] । यथा दत्त्वा च इदमुक्तवान् महंस्या अन्यवंस्या-वा थे भ
- २२ विस्थंति पार्थिवा तेषामहं करलग्नो मि मम दत्तं न लुप्यता ॥ ठः जयतसीहमुत,
पारि पेयाकेन लिखित ॥ हीनाक्षरं प्रमाणमिति ॥
- २३ महाराजकुल श्रीवीसलदेव इह महं सागण ॥ अत्र साक्षिण श्रीअचलेश्वरदेवीय
राउ=नंदि श्रीवसिष्ठदेवीय तपोध
- २४ न ... . अंबादेवासक्त अवोऽनीलकंठः । पमाणग्रामीयपंडया. राजाप्रभृतिसमस्त-
पदचार सूत्र नर... ....

સારંગદેવના કચ્છમાંના લેખ^૧

(સાલ વગરનો)

કચ્છમાં કંઈ જગ્યાનો આ લેખ છે તે ખબર નથી. આનું સાધારણ માણસે લીધેલું રબિંગ સ્વ. દિવાન બહાદુર રણછોડલાલ ઉદયરામ પાસે હતું. ૧ ફુટ ૩ ઈંચ લાંબી અને ૧ ફુટ ૯ ઈંચ પહોળી જગ્યામાં લેખ કોતરેલો છે અને તેમાં ૧૪ પંક્તિઓ છે. છેલ્લી છ પંક્તિ વફન અસ્પષ્ટ છે.

લેખની શરૂવાતમાં સાલ આપેલી નથી. અંતમાં આપી હોય તો તે વાંચી શકાય તેમ નથી. અણહિલપાટકના ચાલુક્ય (વાઘેલા) વંશના સારંગદેવના રાજ્ય સમ્બન્ધી આ લેખ છે. તે જ સમયનો જોખરામાંથી મળેલો ત્રુટક વિ. સં. ૧૩૩૨ નો પણ લેખર મળેલો છે. મંત્રીનું નામ માલદેવ આપેલું જે અર્જુનદેવના વિ. સં. ૧૩૨૦ ના લેખમાં તેમ જ ખીજા કચ્છના વિ. સં. ૧૩૨૮ ના લેખમાં પણ આવે છે. તેથી આ લેખ સારંગદેવના રાજ્યની શરૂવાતના સમયનો હોવાની અટકળ કરી શકીએ. નીચેનો ભાગ ખવાઈ ગયો છે. તેથી લેખનો આશય વિગેરે જાણી શકાયો નથી.

અક્ષરાન્તર

- ૧ ઓ^૩ સ્વસ્તિ[૧] શ્રીમદળહિલા--
- ૨ ટકે રાજાધિરાજશ્રીસારં--
- ૩ ગદેવપ્રૌઢમતાપ શ્રી[માલદેવ]
- ૪ વં શ્રીશ્રીકરણાદૌ સમસ્તમુદ્રા
- ૫ વ્યાપારાન્ પર (રિ) પંચ[ય]તિ સતીત્યે
- ૬ વં કાલે પ્રવર્તમાને શ્રી દેવ ?
- ૭ રપ..... ગ ....
- ૮ વહીરદેશે રાજક સ

૧ પુના ઓરિએન્ટાલીસ્ટ વો. ૩ નં. ૧ પા ૨૨ એપ્રિલ ૧૯૩૮ ડી. બી. રિસર્ચર. ૨ જુઓ. ઈ. એ. વો. ૨૧ પા. ૨૭૭
૩ ચિત્રરૂપે છે. ૪ આ વ નકામો છે.

કર્ણુ ખીજના માંગરોળનો શિલાલેખ^૧

વિ. સ. ૧૩૫૪

કાઠિયાવાડમાં માંગરોળના બંદરેડાના નાકા ઉપર આવેલી ભુમા મસ્જીદની બહાર પડેલા ચાર સ્તંભ પૈકી એક ઉપર આ લેખ કોતરેલો છે. લેખનો નીચેનો ભાગ, જેમાં લેખનો હેતુ આવે છે તે નષ્ટ થયો છે.^૨ ઉપયોગી હુકીકતવાળી પહેલી પાંચ પંક્તિ સુરક્ષિત છે. લેખની ઉપરના ભાગમાં ૪૬ ઇંચના વ્યાસના ચક્રનું ચિત્ર છે. લેખવાળા ભાગની લંબાઈ ૬૩ ઇંચ છે; અને ઊંચાઈ ૩૩ ઇંચ છે.

ભાષા સંસ્કૃત છે અને લિપિ નાગરી છે. પં. ૫ માં હ નો દ ત્રણ ટપકાંના સ્વરૂપમાં છે. નીચેનું ટપકું જરા ઢાળી બાબુ લંબાવ્યું છે.

લેખની શરૂઆતમાં વિ. સ. ૧૩૫૪ ના ચૈત્ર માસની શુકલ પક્ષની સપ્તમી અને રવિવારની તિથિ આપી છે. સાલમાંનો એકમનો અંક શુભ થયો છે. પરંતુ તે ૩ થી ૯ ની વચ્ચેમાંનો કોઈ હશે એમ ધારી શકીએ. કારણ કર્ણુના પહેલાંના રાજ સારંગદેવની છેલ્લાંમાં છેલ્લી તિથિ વિ. સ. ૧૩૫૩ ભાદ્રપદ સુ; ૧૩ બહુવામાં છે.^૩ અને કર્ણુ વિ. સ. ૧૩૬૦ સુધી રાજ્ય કર્યું અને તે સાલમાં શુભરાત સુસલમાનોના હાથમાં ગયું. મી. એમ. પી. ખારેઘાટે લેખની તિથિની ગણતરી કરી આપી છે અને તે માને છે કે એકમનો અંક ત્રણ હોવો જોઈએ, જેથી લેખની સાલ ૧૩૫૩ ની હરે છે. તેની બરાબર ઇ. સ. ૧૨૯૭ માર્ચની ૩૧ મી તારીખ અને રવિવાર આવે છે. વિ. સ. ૧૩૫૪ થી ૧૩૫૯ વર્ષ સુધીમાં ખીજ કોઈ પણ વર્ષમાં ચૈત્ર સુદ સાતમને દિવસે રવિવાર આવતો નથી. પાંચમી પંક્તિમાં સૌરાષ્ટ્ર ઉપર નીમેલા કર્ણુના સૂબાનો ઉલ્લેખ છે, પણ નામ કે જે છઠ્ઠી પંક્તિમાં છે તે વાંચી શકાતું નથી.

માંગરોળમાં આ લેખ મળ્યો છે, તેથી આટલે દૂર સુધી કર્ણુનો અમલ તેના રાજ્યની શરૂઆતમાં હોવો જોઈએ. આ રાજાનો ખીજે એક જ લેખ વિ. સ. ૧૩૫૪ નો ઇડર શ્ટેટમાં બહુવામાં છે.

આપણે જાણીએ છીએ કે હિન્દુસ્તાનમાંની ઘણી ખરી મસ્જીદો હિન્દુ મંદિરોના અવશેષોમાંથી અગર હિન્દુ મંદિરમાં ફેરફાર કરીને બાંધવામાં આવતી. માંગરોળની મસ્જીદ હિન્દુ દેવળના કાંટમાંથી બાંધવામાં આવી છે અને તે હિન્દુ મંદિરમાંનો આ લેખ હોવો જોઈએ.

અક્ષરાન્તર^૪

૧ ઓં ॥ [સ્વસ્તિ] શ્રીનૃપવિક્રમ સં ૧૩૫૪

૨ વર્ષે ચૈત્રશુદ્ધિ[શ્રાવણ]દશમી શ્રી[મદ]

૩. નહિલપ્તનાષિદિ[તિ] ત [અમિતવર્ષ]

૪ શ્રીકર્ણદેવકલ્યાણવિજ[ય રાજ્યે]

૫ હ હ શ્રીસુરાદ્રામંડલે ક....

૬ .... શ્રી. ....

૧ પુના ઓરિએન્ટાલીસ્ટ, વો. ૩ નં. ૨ પા ૭૩ બહુઘોઈ ૧૯૩૮ ડી. બી. દિસકલ્કર, ૨ અને વિરોધમાં ફરકે પંક્તિના અંતનાં યોડા અક્ષર વહન બુસાર્થે ગયાં છે. અને તેથી સાલનો એકમનો અંક વાંચી શકાતો નથી. ૩ નૈપર્થ કાલના દસ્તલિખિત ગ્રંથ ઉપરથી.

૪ "શુભરાતી" મી-ડીય પ્રેક્ષના મી. એ. બી. જા ની પાસેના રજિસ્ટ્રેર ઉપરથી. ૫ ચિદ્વરૂપે છે. ૬ પાંચો સુરાદ્રવળેલે લેખ ૮૦

વળામાંથી મળેલું ગારૂલક મહારાજ

‘વરાહદાસનું’ દાનપત્ર^૧

વિસ્તારપૂર્વક ફરીથી

ગુ. સંવત્ ૨૩૦ માસ સુ. ૧ (ઈ. સ. ૫૪૯)

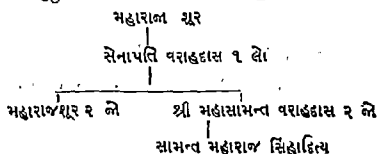
આ દાનપત્રનાં બે પતરાં છે અને તે ૧૨૩ ઈંચ લાંબાં અને ૮૩ ઈંચ પહોળાં છે. દરેકને બમ્બે કાણું છે અને કડીથી બાંધેલાં છે. એક કડી ઉપર સીલ લગાડેલી છે, પણ તેના ઉપરની આકૃતિ તથા લેખ તદ્દન ઘસાર્ય ગયાં છે. કદાચ તેના ઉપર ગરૂડનું ચિત્ર હોય, એમ વંશના નામ ઉપરથી અટકળ થઈ શકે.

લેખ સંસ્કૃત ગદ્યમાં ઘણો ખરો છે અને તે સુરક્ષિત છે. લિપિ ક્ષિણમાં તે વખતની વપરાતી છે. ઘણા અક્ષરોને મથાળે નાનાં વર્તુળ છે.

ગારૂલકવંશ (પં. ૨)ના મહાસામન્ત મહારાજ વરાહદાસે (પં. ૧૨) દાન આપ્યું તેની નોંધ આ લેખમાં છે. તે કુંકમસવલુમાંથી આપવામાં આવ્યું છે. મહારાજ મુવસેન ૧ લાએ મેહેરમાનીથી વેપારી અબ્જિતને આપેલું વલ્લીની પાસેનું ભટ્ટિપદ્રમાં, તેના વિહારમાં રહેતી બિશુણીઓને કપડાં, ખોરાક, દવાદારૂ વગેરે માટે તથા ભગવાન બુદ્ધની પૂજા માટે ગંધ, દીપ માટેનું તેલ વગેરે માટે, વરાહદાસ ૨ જાએ સો પાદાવર્ત^૨ જમીનનો ટુકડો દાનમાં આપ્યો. ગારૂલક વલ્લીના રાજાઓના સામન્ત અથવા ખંડિયા રાજાઓ હતા. તેઓની રાજધાની કુંકમસવલુ હોવી જોઈએ; કારણ મહારાજ વરાહદાસ ૨ જાના પુત્ર સામન્ત મહારાજ સિંહાદિત્યના પાલીતાણાનાં પતરાં પણ ત્યાંથી જ આપવામાં આવ્યાં હતાં. ડો. હુલ્કે એમ માને છે કે ગારૂલક તે ગારૂજક અગર ગારૂકને બદલે વપરાયેલું હોતું જોઈએ અને તે કુટુંબ ગરૂડમાંથી હતરી આવેલું હોતું જોઈએ.

૧ જ. બો. ગુ. વો. ૩ પાટ ૧ લો. પા. ૭૭ એ. એસ. ગ્રે. ૨ રાય બહાદુર ગીરીશંકર હીરાચંદ બોઝાએ પાદાવર્ત સંબંધી નોંધની નોંધ મોકલી છે. કાઠિયાવાડનાં દાનપત્રોમાં જમીનના માપ તરીકે આ શબ્દ પછી વાર વપરાયો છે. આ શબ્દનો અર્થ બેરોબર હતું સુધી સમજાયો નથી. (૧) બાય લિંગ અને રાયકૃત સંસ્કૃત ગોશ્વર છુટમાં કાત્યાયન ઔત્સરના ટીકાકારને અનુસરીને તેનો અર્થ ચોરસ કુટ કરવામાં આવ્યો છે. (૨) મોનીષર વિલિયમ્સે તેના સંસ્કૃત કેષમાં કૂવામાંથી પાણી કાઢવા મટિનું ચક્કર એટલે કે અરધ અને ચોરસ કુટ અર્થ લખેલ છે. (૩) ગુ. સ. ૨૫૨ ના વલ્લી મહારાજ પત્રોને ૨ જાના માળીયાનાં પતરાં ડો. ક્લૅટિ પ્રસિદ્ધ કર્યાં છે, તેમાં લખે છે કે-પાદાવર્તનો અર્થ પત્રનું ફેરવણ એમ થાય, છતાં મો. વિલિયમ્સે તેનો અર્થ ચોરસ કુટ કરેલ છે. પણ વધુ સંભવિત એ છે કે સો પાદાવર્તનો અર્થ સો કુટ ચોરસ ચોરસ જમીનનો ટુકડો એમ થાય, એટલે કે ૧૦૦ ચોરસ કુટ નહીં. પણ ૧૦,૦૦૦ ચોરસ કુટ થવો જોઈએ. ૧૦૦ ચોરસ કુટમાં ૧૦ કુટ લાગ્યા અને દસ કુટ પહેળો ટુકડો થાય, જે દાન મટિ બહુ નાનો ગણાય. વળી કેટલીક વખત તેથી પણ નાના ટુકડા આવેલ છે. વાયરપત્થ બૃહદ્વિધાન અને શબ્દકોષપદ્ધતિ એ બન્ને સંસ્કૃત કેષમાં કૂવામાંથી પાણી કાઢવા મટિનું ચક્કર એટલે કે અરધ એમ અર્થ કરેલ છે. પણ આ બધા અર્થ સ્વીકારી શકાય તેમ નથી. એક માળીયાના તામ્રપત્રમાં અષ્ટાવિંશતિ વારાવર્તવિરવાવાળી એમ લખેલ છે, જેનો અર્થ ૨૮ પાદાવર્ત જમીનના માપવાળી વાવ થાય છે. પાદાવર્ત તેથી વિપરીત બોળી જમીન હોઈ શકે નહીં. ૩ એ. ઈ. વો. ૧૧ પા. ૧૬. ૪ એ. ઈ. વો. ૧૧ પા. ૧૭

આ તેમજ બીજાં તે કુટુંબના પતરામાંથી તે વશની નીચે મુજબ વંશાવળી ઉપજાવી શકાય.

સિંહાદિત્યના દાનપત્રમાં સેનાપતિ વરાહદાસ ૧ લાથી વંશાવળી આપેલ છે, અને મહારાજા શૂરને તેમાં મહાસામન્ત ભટ્ટિશૂર લખેલ છે.

આ રાજાઓનાં વખાણ ચાલુ શબ્દોમાં કરેલાં છે. પં. ૬-૧૦ માં એક ઐતિહાસિક હરીશ્વ ઉપયોગી છે. વરાહદાસ ૨ જાએ દારકાના રાજાને (જેનું નામ આપેલ નથી) જિત્યાનું લખ્યું છે. આ જિતનો ઉદ્દેશ્ય પાલીવાણનાં શુ. સ. ૨૫૫ ના વાઝપત્રોમાં પણ છે.

તિથિ શુ. સ. ૨૩૦ ના માધ.સુ. ૧ (ઇ. સ. ૫૪૬) આપેલ છે. સાલ અને તિથિ આંકડામાં લખી છે. પં. ૧૫ માં મહારાજા ધ્રુવસેનના ઉદ્દેશ્યઉપરથી સમજાય છે કે વરાહદાસ તેનો સમકાલિન હતો. ધ્રુવસેનની મોડામાં મોડી સાલ ૨૨૬^૧ છે.

દાનપત્ર ભટ્ટિયે લખ્યું છે.

અક્ષરાન્તર

પતરું પહેલું

- ૧ ઑં સ્વસ્તિ પંકમસ્રવણામ્કૃષ્ટકર્માવૌસામ્યુદયયશસાં ગારુલકાનાં વંશેતુલૈ-
- ૨ બલસંપન્નસંસક્તશતલબ્ધપ્રતાપઃ પ્રતાપોપનતદાનમાનાર્જવોપાર્જિતાનુરા-
- ૩ ગોનુરક્તમૌલમૃતશ્રેણીમિત્રવલાવાસરાજ્યશ્રીઃ શ્રીમહારાજશૂરસ્તસ્ય સત્સુ-
- ૪ સ્તત્પાદામિપ્રણામપ્રશસ્તવિમલમૌલિમણિમન્વૌદિપ્રણીતવિધિવિધાનધર્મરાજ ઇ-
- ૫ વ વિદિતવિનયવ્યવસ્થાકર્તા પરમભાગવતઃ પરમબ્રહ્મણ્યશરણ્યઃ સેનાપતિ વરાહ-
- ૬ દાસસ્તસ્ય સુતસ્તત્પાદરજોરુણપવિત્રીકૃતશિરાશિશોવનતશત્રુચૂડામણિપ્રભાવિ-
- ૭ ચ્છુરિતપાદનલપાક્લિદીધિતિર્દીનાનાથાશ્રિતૌર્ષિવાન્ધવજનોપજીવ્યમાનવિભવાવિસ્તરઃ
- ૮ પરમભાગવતઃ શ્રીમહારાજશૂરસ્તસ્યાનુજો નયવિનયદાનદાક્ષિણ્યોત્સાહસંપ-
- ૯ન્નસકલગગનામલેન્દુરમલિનગુણભૂષણમ્કૃતતયુગધર્માવલમ્બી સ્વબાહુ
- ૧૦ વીર્યાવાસદ્વારકાધિપતિઃ પરમભાગવતોનેકદેવકુલારામમહાવિદ્યારસ[ત્ર]પ્ર-
- ૧૧ પાકારયિતા બુલિયુધિષ્ઠિરાવિવસત્યવ્રતઃ પરગજઘટાનીકપ્રમ-
- ૧૨ ર્દનઃ શ્રીમહાસામન્ત મહારાજવરાહદાસઃ—

પતરું વીજું

- ૧૩ કુશલી સર્વોનેવાત્મીયાત્રાજરથાનીયોપરિક્તુમારામાત્યકુલપુત્ર-
- ૧૪ કમહત્તરસાન્ધિવિગ્રહિકાયુક્તક મહત્તર[ગ]ષ્ઠકહસ્ત્યધારોદ્ધાવીન્સમાજ્ઞાપય
- ૧૫ ત્યસ્તુવો વિદિતં યથાસિન્નેવ સન્નિકૃષ્ટે શ્રીમહારાજધ્રુવસેનપ્રતાદીકૃત મ-
- ૧૬ દ્વીપદ્રુપ્રામે દગધક કુટુમ્બિપ્રત્યયક્ષેત્ર પાદાવર્ષશતં ઉત્તરસૈં દિશિ દેવવિતાન-
- ૧૭ કપ્રામસીમાસન્ધૌ યસ્ય પૂર્વતો મહત્તરજ્યેષ્ઠસત્કક્ષેત્રમારામસ્ય દક્ષિણેન ગો[ક્ષિ-
- ૧૮ લાનકક્ષેત્રાદુત્તરતઃ જરદ્રવક્ષેત્રપૂર્વતઃ વાણિજકાજિતસત્કવિહારમિશ્રુણીનાં
- ૧૯ ચીવરપિષ્ઠપાર્શ્વભગવત્પાદાનાં ચ ધૂપદીપતૈભ્યુપપાદિતં મયા માતાપિત્રો રા-
- ૨૦ ત્મનશ્ચોમયલોકસુલયશસે આચન્દ્રાર્ક્ષાર્ણવાક્ષિતિસમકાલીનં સમનુજ્ઞાતં
- ૨૧ યતં આગામિમદ્રારાજમિસ્સંમાન્યં ભૂમિદાનફલમિચ્છદ્વિરયમસ્મદ્દાયોનુમ-
- ૨૨ન્તવ્યઃ પરિપાલયિતવ્યથેતિ યશ્વૈનમાચ્છિન્ધાદાચ્છિધમાનં વાનુમોદેત સ-
- પદ્મમિર્મહા-
- ૨૩ પાતકૈસ્તંષ્ટકસૈંદિતિ[૧] ષષ્ઠિ વર્ષસહસ્રાણિ સ્વર્ગે મોદતિ"ભૂમિદઃ [૧]
- આચ્છેત્તા ચાનુ
- ૨૪ મન્તા ચ તાન્યેવ નરકે વસેદિતિ સ્વહસ્ત મમ ॥ સં ૨૦૦ ૩૦ લિખિતં
- મટિલેન

૧૫ — — — — સ્વમુસ્તાદેશો માધ સુ ૧

૧ વંચિ કર્મા. ૨ આપુ" વાક્ય નીચે મુજબ વાંચજુંઃ—વંશેડતુલબલસંપન્નમગ્ધલાભોગસંસક્તપ્રદાર-
 ઘતલબ્ધપ્રતાપઃ વલભી તાત્રપત્રર્મા પથુ તે જ પાક હોય છે. ૩ વંચિ મળિર્મ. ૪ વંચિ વિધાને. ૫ એ.
 ધ. વો. ૧૧ પા. ૧૭ માં છે, તેમ વંચિ પ્રિતાર્થિ. ૬ વંચિ સૂપણઃ ક્ર. ૭ વંચિ ઘતસુતરસ્યાં. ૮ આપુ"
 વાક્ય નીચે મુજબ વાંચજુંઃ—ચીવરપિષ્ઠપાતશયવાસનગ્ધાનપ્રત્યયમૈપ્રજ્યપરિક્ષારોપયોગય, ૯ વંચિ યદાગા,
 ૧૦ વંચિ સંષ્ટકઃ સ્યા. ૧૧ વંચિ મોદેત. ૧૨ વંચિ સ્વહસ્તો મમ.

રિકાની પાસે કુમારિવડો નામનું ગામનું આનન્દપુર મુકામેથી બુદ્ધરાજે આપ્યું, તે સંબંધી આ લેખ છે. સંવત ૩૬૧ ના કાર્તિક વદિ ૧૫ ની તિથિ શબ્દ અને અંકમાં આપેલી છે.

આમાં આવતા ત્રણે રાજાઓનાં કાંઈ બિરૂદ આપેલાં નથી, છતાં તે રાજાઓ સાવ નવા નથી. સંવત્ કલચુરી છે, તેથી સં. ૩૬૧ ઇ. સ. ૬૦૬-૧૦ ની બરાબર આવે છે.^૧ નેરૂનાં પતરાંઓમાં (ઈ. એ. વો. ૭ પા. ૧૬૧) પશ્ચિમના ચાલુક્ય મંજલરાજે (મંજલેશ) શંકર-ગણુના પુત્ર બુદ્ધરાજને નસાડયાની હકીકત છે અને બાદામી (મહાકૂટ)ના સ્વંસ ઉપરના ઈ. સ. ૬૦૨ ના લેખમાં (ઈ. એ. વો. ૧૬ પા. ૧૬) લખેલ છે કે મંજલેશને ઉત્તર વરુદનો પ્રદેશ જિતવાની ઈચ્છા થઈ, તેથી (કલત્સૂર) રાજા બુદ્ધને હરાવી, તેની દોલત પડાવી લીધી. આ બન્નેમાંના બુદ્ધરાજ તે આ લેખમાંના બુદ્ધરાજ હોવો જોઈએ. શાન્તિલક્ષનાં સાંખેડાનાં પતરાંમાં (એ. ઈ. વો. ૨ પા. ૨૩) લોગિકપાલ મહાપીલુપતિ નિરિહુલ્લકર કૃષ્ણરાજના પુત્ર શંકરગણુનાં ચરણનું ધ્યાન કરતો એવું લખેલું છે તે શંકરણ આ લેખનો શંકરગણુ હોવો જોઈએ અને એ. ઈ. વો. ૨ પા. ૨૨ મે. ડો. બુલરે સૂચવ્યું હતું કે શંકરણ ને શંકરગણુ વાંચવું, તે સૂચના આ લેખથી સાચી ઠરી છે.

જોકે આ ત્રણે રાજાનાં વખાણવાળા ભાગમાં કાંઈ ઐતિહાસિક ઉલ્લેખો નથી, તો પણ તે તદ્દન નીરસ નથી. બીજા રાજા શંકરગણુને લગાડેલાં બિરૂદો જોઈએ તો એમ જણાય છે કે લેખનો મુત્સદ્દો કરનાર સુભ લેખોમાં^૨ વપરાયેલાં બિરૂદોથી વાકેફ હતો, બદલે તેમાંથી કેટલાકની તેણે આમાં નકલ કરેલી છે. તેવી જ રીતે આ દાનપત્રમાંનાં બિરૂદો શુર્જર દદ બીજાનાં^૩ તેમ જ ચાલુક્ય વિજયરાજનાં દાનપત્રોમાં વપરાયાં છે. આ છેલ્લા તામ્રપત્રની પહેલી બે પંક્તિ આ તામ્રપત્રની સાથે અક્ષરશઃ મળતી આવે છે અને વિજયરાજનું વર્ણન (પં. ૫-૮) શંકરગણુના વર્ણનને મળતું આવે છે.^૪ શુર્જર દાનપત્રોમાં તેનું અક્ષરશઃ અનુકરણ જોવામાં આવતું નથી, પણ તેમાં કલચુરી દાનપત્રોનો આધાર લીધેલ છે તે બીજા તકરારી બાબત છે. શરૂવાતમાં શુર્જર રાજાને મહોદધિ સાથે સરખાવવામાં આવ્યો છે અને તેને માટે તેને તે જ શબ્દો વિવિધ, વિમલ, ઈત્યાદિનો ઉપયોગ કર્યો છે. આ તેમ જ બીજા અક્ષરશઃ અનુકરણ ઉપરથી એમ અનુમાન થાય છે કે શુર્જર રાજાઓનું પ્રાબલ્ય બુદ્ધરાજના સમય પછી થયું હોવું જોઈએ. દાનપત્રનાદાન વિભાગમાં પણ તેનું જ સામ્ય જોવામાં આવે છે. અધિકારીઓની યાદી, દાનમાં આપેલાં ગામડાને લગતાં વિશેષણો, દાન ચાલુ રાખવા માટેની પ્રાર્થના અને શાપાત્મક પ્રલોહો, ત્રિગેરિમાં પણ ઘણું સામ્ય છે.

સ્થળો પૈકી આ આનન્દપુર અને વ. સ. ૪૪૭ શીલાદિત્ય સાતમાના અલીનાનાં તામ્ર-પત્રોમાંનું આનન્દપુર તે બન્ને એક જ હશે અને ડો. ફ્લીટે તેને ખેડા જિલ્લાનું આનન્દ માન્યું છે ભરૂકચ્છ હાલનું ભરૂચ છે. દાન લેનારનું નિવાસસ્થાન ડેલક તે હાલનું વડોદરા રાજ્યમાં પાદરથી પશ્ચિમે ૮ માઈલ અને ભરૂચથી ઉત્તરે ૪૦ માઈલ ઉપર આવેલું હપ્ક ગામનું હોવું જોઈએ, બાકીનાં સ્થળો માટે ડો. ફ્લીટે નકશા જોઈને મને નીચેની નોંધ મોકલી છે: “ આ દાનપત્રનું ગોરજી તે શીટ નં. ૩૬ ૨૨-૨૦” અને ૭૩-૭૨ અક્ષાંશ અને રેખાંશ ઉપર આવેલું પંચ-મહાલના હાલેલ પરગણામાંનું ગોરજ હોવું જોઈએ. તે હાલોલની દક્ષિણે ૧૧ માઈલ અને ભરૂચથી ઈશાને ૫૪ માઈલ ઉપર આવેલું છે. કુમારિવડો તે શીટ નં. ૨૨ માંનું ગોરજથી નૈઋત્યે ૧૧ માઈલ ઉપર અને વડોદરાથી અગ્નિપૂર્વે ૮ માઈલ ઉપર છે. હપ્કથી પૂર્વે ૨૪ માઈલ લગભગ છે. બૃહન્નારિકા તે તે જ શીટમાં કવરવરથી દક્ષિણે ૪૩ માઈલ ઉપર છે.

^૧ પૂર્ણિમાન્ત કાર્તિકની મારી ગણતરી પ્રમાણે આ તિથિ બરાબર ૩ જાન્યુઆરી ઈ. સ. ૬૦૬ આવે છે. પણ શુર્જરજય ૭૮ ત્રીજાના નવસારી અને કાવીનાં પતરાંને અનુકૂળ ૨૨ થી ૨૪ જાન્યુઆરી અથવા ૨૪ જાન્યુઆરી ઈ. સ. ૬૧૦. સાલ આવે છે. બીજી રીતે તારીખ મેળવી શકાતી નથી. ^૨ જુઓ “ઉત્તરના લેખોનું માત્ર લીસ્ટ” નં. ૪૨૭. ^૩ તારામી ઉપરની નોંધ વાંચો ૪ જુઓ. એ. વો. ૧૩ પા. ૮૨ અને ૮૮ ૫ ઈ. ઈ. એ. વો. ૭ પા. ૨૪૮

अक्षरान्तरं

पतरं पहेलं

- १ ओं स्वस्ति [॥*] विजयस्कन्धावारादानन्दपुरवासकाच्छरदुपगमप्रसन्न-
गगनतलविमलविपुले विविधपुरुपरत्नगुण-
- २ किरणनिकरावभासिते महास[त्]त्वापाश्रयदुर्लभे गाम्भीर्यवति स्थित्यनु-
पालनपरे महोदधाविव कट[च]उ-
- ३ रीणामन्वये सकलजनमनोहरया चन्द्रिकयेव कीर्त्य [आ]मुवनमवभासयन्ता
जन्मन एव पशुपतिसमाश्र-
- ४ य परः कलङ्कदोषरहितः कुलकुमुदवनलक्ष्मीविवोषनश्चन्द्रमा इव श्रीकृष्ण-
राजो यत्संश्रयविशे-
- ५ पलोमादिव सकलैराभिगामिकैरितरैश्च गुणैरुपेतः संपन्नप्रकृतिमण्डलो यथा-
वदात्मन्योदितशक्ति-
- ६ सिद्धिर्धनं च रुचिरवङ्गशोभिना नियतमस्ललितदानप्रसरेण प्रथितवलगरिण्या
वनवारणयूय-
- ७ पेनेवाविशङ्कं विचरता वनराजय इवावनमिता दिशो यस्य च शस्त्रमापन्नत्राणाय
विप्रहः परा-
- ८ भिमानमङ्गाय शिक्षितं विनयाय विभवार्जनं प्रदानाय प्रदानं धर्माय धर्म-
श्रेयोवाप्तये तस्य पुत्रः
- ९ मि(ष्ट)थिव्याममतिरयश्चतुर्दधिसलिलास्वादितयशा धनदवरुणेन्द्रान्तकसम-
प्रभावः स्वबाहुचलोपा-
- १० चोर्जितराजश्रीः प्रतापातिशयोपनतसमप्रसामन्तमण्डलः परस्परपीडितधर्मा-
त्यैकामनिपेवी
- ११ प्रणतिमात्रमुपरितोषगम्भीरोजतद्दयः सम्यक्प्रजापालनाधिगतमूरिद्रविणविश्राजना
- १२ वासधर्मेकियश्चिरोत्सजानां नृपतिवङ्गशानां प्रतिष्ठापयिताभ्युच्छित्तानामुन्मूल-
यिता दीनान्धकृपणस-
- १३ ममिलषितमनोरथाधिकनिकामफलप्रदः पूर्वापरसमुद्रान्तादिदेसस्वानी
मातापितृपादा-
- १४ मुध्यातः परममाहेश्वरः श्रीशङ्करगणः तस्य पुत्रस्तत्पादानुध्यातः सक्लनदी-
मण्डलैकतिलकः
- १५ सातिशयप्रथितनयविनयद्यादानदाज्ञदाविग्यवैर्यगौर्यापिशेपुनसमन्वितः प्रच-
- १६ लरिपुबलोद्भूतदर्पविभवमध्वन्सहेतुः सेतुः स्थितीनामायतनं सिद्धेरनतिद्वि-
चक्रश्चक्रध-
- १७ र इवार्चिप्रशमनकरः प्रजानां परममाहेश्वरः श्रीबुद्धराजः

१ अ. कुलये मेऽवेली ७।५। ७५२थी. २ विहृथे. ३ बु ना अन्तन ७।५। २५४ नथी. ४४ ७२
भी७ रीते वांथी शङ्काय तेम नथी. ४ वांथी वंज. ५ वांथी वंजनां. ६ वांथी गन्नु. ७ वांथी वंजनां

पतरुं बीजुं

- १८ सर्वानेव राजसामन्तभोगिकविषयपतिराष्ट्रग्राममहत्तराधिकारिकादि^१ समाज्ञा-
 १९ पयत्यस्तु वो विदितमस्मानिः भरुकच्छेविषयान्तर्गत गोरज्जोभोगे बृहन्नारि-
 काप्रत्यासन्न-
 २० कुमारिवडौ^१ एष ग्रामः सोद्रङ्गः सोपरिकरः सर्वदानसंग्राह्यः सर्वदित्य-
 विष्टिप्रातिभेदिका
 २१ परिहीणो भूमिच्छिद्रन्यायेन^२ अचाटभट्टावेश्य आचन्द्रार्कावर्णवक्षितिस्थिति-
 समकालीनः पुत्रपौ-
 २२ श्रान्वयभोग्ये डेमकवास्तव्यपाराशरसगोत्रवाजसनेयकण्वसन्नचारीब्राह्मणभट्टपुत्र-
 २३ वप्पस्वामिने बलिचरुवैश्वदेवाग्निहोत्रादिक्रियोत्सर्पणार्थं मातापित्रोरात्मनश्च
 पुण्याभिवृद्धये^३
 २४ उदकातिसर्गेणातिष्ठो^४ यतोस्मद्वज्रैरन्यैर्वागामिनृपतिभोगपतिभिः प्रबल-
 पवनप्रेरितो-
 २५ दधिजलतरङ्गचञ्चलं जीवलोकमभावानुगतानुसारान्विमवान्दीर्घकालस्थेयसश्च गुणा-
 २६ नाकलभ्य सामान्यभोगभूपदानफलेप्सुभिश्शशिकररुचिरं चिराय यशश्च चिपु-
 भिरैयमस्मद्वायोनु-
 २७ मन्तव्यः पालयितव्यश्च [१*] यो वाज्ञानतिमिरपटलावृतमतिराच्छिन्धा-
 दाच्छिद्यमानं वानुभोदेत स पञ्चमि-
 २८ मद्वापातकैस्तस्युक्त स्यादित्युक्तञ्च भगवता वेदव्यासेन व्यासेन ॥ षष्टिं^५ वर्ष-
 सहस्राणि स्वर्गे मोदति भूमिदः [१*]
 २९ आच्छेद्या चतुमन्ता च तान्येव नरके वसेत् ॥ विन्ध्याटवीष्वतोयासु शुष्क-
 कोटरवासिनः [१*] कृष्णाहयो हि जाय-
 ३० न्ते भूमिदायं हरन्ति ये ॥ बहुभिर्वसुधा भुक्ता राजमिस्सगरादिभिः [१*]
 यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य
 ३१ तदा फलं ॥ पूर्वदत्तां द्विजातिभ्यो यत्नद्रक्ष युधिष्ठिर [१*] मही [२*]
 महीमता [२*] श्रेष्ठ दानाच्छ्रेयोनुपालनं ॥ यानीह^६ द-
 ३२ चानि पुरा नरेन्द्रहानानि धर्म्मार्थयशस्कृपाणि [१*] निर्बुक्तमाल्यप्रतिमानि
 तानि को नाम साधुः पुनराददीति (त) [॥]
 ३३ संवत्सरशतत्रये^७ एकपयधिके कार्तिकबहुलपञ्चदश्यां गोकुलस्वामिवि-
 ज्ञापनया महाबला
 ३४ धिक्कृतश्रीमसहविमहदूतकं लिखितमिदं महासन्धिविमहाधिकरणाधिक्कृत-
 शिवराजेनेति ॥
 ३९ सं ३०० ६० १ काचिक व १० ५ ॥

१ वांशि कादोन. २ वांशि पयति। अस्तु वो विदितम्। अस्माभिः, ३ वपते गाभुं नाम गोरुव
 होय. ४ आ लोटा नकाभा छ. ५ वांशि न्यायेनाकाट. ६ वांशि भोग्यो. ७ वांशि वृद्धय. ८ वांशि सद्यः
 ९ वांशि वंशे. १० वांशि यमविनीतुभिः. ११ वांशि युक्तस्यादिति। उक्तञ्च. १२ आ अने पक्षीना
 नष्टु श्रेष्ठिना छंद अतुष्टु वांशि. वप १३ छंद मन्त्रायण. १४ वांशि त्रय.

ભાષાન્તર

(પં. ૧) ઓં સ્વસ્તિ આનન્દપુર મુકામે નાંખેલી છાવણીમાંથી:—

કલચુરીના વંશમાં જે (વંશ) મોટા સમુદ્ર જેવો (અને) શરદના આગમનથી નભ-મંદળ જેવો વિશાળ અને દ્રવ્ય રહિત, વિવિધ પુરૂષ રત્નના શુભના કિરણના જથ્થાથી ઉજ્જ્વળ, ઘણા બળવાળા મનુષ્યનું ધામ હોવાથી તરી ન શકાય તેવો, ગંભીર, સ્થિતિનું પાલન કરનાર (એવા સાગર જેવા) (વંશમાં) શ્રીકૃષ્ણરાજ (હોતો), જેણે આખાં જગતને, પોતાની સઠલ જનનું મન હરનારી, ચંદની જેવી કીર્તિથી દીપાવ્યું હતું; જે જન્મથી જ પશુપતિની સેવામાં તત્પર હતો; જેણે કલંકથી રહિત હોઇને પોતાના કુલની સમૃદ્ધિ વધારી હતી; જેણે કુમુદ-વનનો વિસ્તાર કર્યો હતો; બધા આભિગામિક શુભોચ્ચે તેનામાં આવીને વાસ કરીધો હતો, તે રાજના બધા શુભોથી સંપન્ન હતો, અને રાજસત્તાના સદુપયોગનાં સારાં ફળ લોગવતો હતો, જેવી રીતે હાથીનાં શાળાંમાંના શુભ્ય હાથી સુશોભિત પીઠથી, સતત મદ ગરવાથી અને પોતાનું બળ બતાવવાથી જુદો પડી જાય છે અને થીક વિના ફરીને વનનાં ઝાડને નમાવે છે, તેમ તે પશુ ઉત્તમ કુળથી સુશોભિત, જેની દાન ધારા કદી અટકતી નહીં અને જેનું પ્રાણસ્ય સુપ્રસિદ્ધ હતું તેવો ગમે ત્યાં નિઃશંક કૃત્ય કરી શકતો અને દિશાઓને પોતાને તાબે કરી હતી. આપત્તિમાં આવેલને બચાવવાને તેની તરવાર ફરતી હતી. દુરમનનું અભિમાન ઉતારવા જે યુદ્ધ કરતો હતો, વિનય માટે જે શિક્ષણ લેતો, દાન દેવા માટે જે ધન ભેગું કરતો હતો, ધર્મને માટે જે દાન દેતો, અને શ્રેય માટે જે ધર્મ કરતો હતો.

(પં. ૮) તેનો પુત્ર પોતાનાં માળાપનાં ચરણનું ધ્યાન કરતો, પરમભાદેશ્વર શ્રી શંકરગણ હતો; જેના રાજ્યની પૂર્વ અને પશ્ચિમ સીમાએ ફરિયો હતો, જેનો સમોવડિયો આ પૃથ્વી ઉપર બીજો કોઈ રાજા ન હોતો, જેની કીર્તિ ચાર સમદ્રનાં પાણીએ આખી હતી, જેનો પ્રભાવ ધનક, વજ્ર, ધંદ્ર અને અન્તકના જેટલો હતો, જેણે પોતાના બાહુબળથી (બીજા) રાજાઓની લક્ષ્મી મેળવી હતી, જેના અતિશય પ્રતાપને લીધે સમગ્ર સામન્ત મંડળ તેને નમન કરતું હતું. પરસ્પર વિરોધ થવા દીધા વિના જે ધર્મ, અર્થ અને કામનું સેવન કરતો હતો, તાબે થવાથી જ જેનું ગંભીર અને ઉન્નત મન સંતોષ પામતું. તે પ્રજાનું તે બરોબર પાલન કરીને મેળવેલું દ્રવ્ય દાનમાં આપીને ધર્મ કરતો હતો. ઉઠાડી મૂકેલા રાજાઓને ફરી ગાદીએ બેસાડતો અને ઉદ્ધતને ઉઠાડી મૂકતો, દીન, આંધળાં અને ગરીબની તેમની ઇચ્છાથી પણ અધિક મનકામના પૂરતો.

(પં. ૧૪) તેનો પુત્ર જે તેના ચરણનું ધ્યાન કરતો હતો; જે આખી ભૂમિમંડલના તિલક જેવો હતો, જે નય, વિનય, દયા, દાન, હુશિયારી, ધૈર્ય, શૌર્ય, આદિ અનેક ગુણ-સંપન્ન હતો, જે પ્રબલ શત્રુના બલને લીધે ઉત્પન્ન થયેલ અભિમાનને નાશ કરનારો હતો, સ્થિતિને (ટકાવી રાખનાર) બંધ જેવો હતો, સિદ્ધિનું રહેકાણુ હતો, ન નિવારી શકાય એવા શત્રુવાળા વિશ્ણુની માફક આર્તજનનું દુઃખશમન કરતો હતો, તે પરમભાદેશ્વર શ્રી કુદરાજ બધા રાજાઓ, સામન્તો, લોગિક, વિષયપતિ, રાષ્ટ્ર અને ગ્રામ મહત્તર અધિકારી આદિને હુકમ કરે છે કે:—

(પં. ૧૬) તમને વિદિત થાઓ કે અમારા અને અમારા માતાપિતાના પુણ્યની વૃદ્ધિ માટે (સંકલ્પના) જળપૂર્વક નીચેનું દાન કર્યું છે. ભરૂંચ્છ વિષયમાં, ગોરક્ષ લોગમાં, બુદ્ધચારિયાની પાસે કુમારિવંશ નામનું ગામ ઉદ્ભવ અને ઉપરિકર સહિત, બધા કર વિગેરે સહિત, બધા દિવ્ય, વેક અને પ્રાતિસેદ્ધિથી સુક્ત, ભૂમિચિદ્રન્યાય અનુસાર, ચાટ અને ભટથી લેખ ૮૪

પ્રવેશ ન કરાય તેવી શરતે, ચંદ્ર, સૂર્ય, સમુદ્ર અને પૃથ્વીની સ્થિતિ સુધી ચાલુ રહે તેવી રીતે પુત્ર અને પૌત્રથી લોગવાય તેવી રીતે બલિ, ચક્ર, વૈશ્વદેવ, અગ્નિહોત્ર ઇત્યાદિ ક્રિયા કરવા માટે પારાશર ગોત્રના, વાજસનેય ઠણ્ઠ શાખાના, ધ્રુવચારી ઉમરના રહીશ ભટ્ટના પુત્ર બ્રાહ્મણ બાપ સ્વામિનું આપવામાં આવ્યું છે.

તેટલા માટે, અમારા વંશના તેમ જ બીજા હવે પછીના રાજ્યોએ તેમ જ લોગપતિએ, પ્રબલ પવનથી પ્રેરિત સમુદ્રના જળના તરંગ જેવું આ જીવન ચંચળ છે તે સમજીને, (તથા) વિભવો મિથ્યા અને નાશવંત છે અને ગુણો જ લાંબા કાળ સુધી ચાલે છે એમ સમજીને આ ભૂમિદાનના કૃણમાં લાગ લેવાની ઈચ્છાથી અને ચંદ્રના કિરણ સમાન ઉજ્જ્વળ કીર્તિ ચિરકાળ માટે લેગી કરવા ઉત્સુક હોઈને આ અમારા દાનને અનુમોદન આપવું અને પાળવું. અજ્ઞાનના અંધકારવાળા પડદાથી જેનું મન ઠંકાઈ ગયું છે એવો જે કોઈ દાન પાછું લેશે અગર પાછું લેવામાં સહમત થશે, તેને પાંચ મોટાં પાપ લાગશે અને લગવાનું વ્યાસે કહ્યું છે કે—(આંહી આગળ ચાલુ શાપાત્મક પાંચ શ્લોકો આપેલા છે.)

(પં. ૩૩) ૩૬૧ ની સાલમાં કાર્તિક વદિ ૧૫ ની તિથિએ ગોકુલસ્વામિની વિજ્ઞાપનાથી— આ (લેખ), જેમાં મહાબલાધિકૃત શ્રી પ્રસન્નવિગ્રહ દેવકે તરીકે હોતો (તે) મહાસંધિ વિગ્રહાધિ રણના અધિકારી શિવરાજે લખ્યો.

સં. ૩૦૦, ૬૦, ૧ કાર્તિક વદિ ૧૦ પ.

આહમાન ભર્તૃવૃદ્ધનાં હાંસોટનાં તામ્રપત્રો^૧

સં. ૮૧૩=ઈ. સ. ૭૫૬

મુંબઈ ઈલાકામાં ભરૂચ પરગણામાં નર્મદાને ડાબે કાઠિ અંકલેશ્વર તાલુકામાં ૨૧^૧ ડર્બ^૨ ઉ. અને ૭૨^૩ ૪૮^૪ પૂ. ઉપર આવેલા હાંસોટ ગામમાં શુકલ દલપતરામની માલિકીનાં આ પતરાં છે. પતરાં બે છે અને તેનું માપ ૧૧ફૂ^૫ ૪૮ફૂ^૬ છે. પહેલા પતરામાં ૨૦ અને ધીબામાં ૧૬ પંક્તિ લખાણની છે. પ્રોફેસર કીલહોર્નના જણવામાં આ પતરાનું અસ્તિત્વ હવે અને તેની પાસે તેના ફોટોગ્રાફ પણ હતા.^૭ તેની નોંધ મી. ડી. આર. લાંડારકરે લીધેલી છે^૮ અને તેનાં ‘રણિગ’ તેમણે આપ્યાં હતાં.

કાવરકામ કેટલે ઠેકાણે અસ્પષ્ટ છે. દાન લેનારનાં નામ લખ્યાં છે તે વિભાગમાં છેકછાક છે. આખાં પતરાં ખાતરીપૂર્વક વાંચી શકાય તેમ નથી, પણ ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ જેટલું ઉપયોગી છે તે વાંચી શકાય છે.

લિપિ દક્ષિણ વિભાગમાં વપરાતી અને વલ્લભિના લેખોમાં વપરાયેલી જેવી જ છે. પ^૧. ૩૩ માંના આદ્ય “ઉ” નો આકાર જરા વિચિત્ર છે. તેમ જ પ^૨. ૩૨ અને ૧૯ માંના આદ્ય “એ” પણ વિચિત્ર છે. જૂદા જૂદા અક્ષરો પણ એક જ રીતે લખાયા નથી: જેમકે પ^૩. ૯ માંના ક્રમ્મ નો ૮ લગભગ ૬ જેવો લાગે છે અને પ^૪. ૧૫ ચતુર્થમાર્ગ: નો ૮ ધીલ જગ્યાએ વપરાયેલાથી જૂદો છે. ૧૬ નો ૬ લગભગ ૬ ના જેવો લાગે છે. પ^૫. ૧, ૧૧ અને ૩૦ માં મર્ત્વદ્વા માંનો ૬ પણ તેવી જ રીતે લખ્યો છે. મી. લાંડારકર તેને મર્ત્વદ્વા: વાંચે છે અને તે દ્વાય ચાંડે હશે કારણ મોટાને માટે પ્રાકૃત શબ્દ મશહર છે.^૫ પ^૬. ૩૨ માં છેવટનો ૬ આપેલ છે ૮૦૦, ૧૦ અને ૩ માટેનાં ચિહ્નો પ^૭. ૩૬ માં વપરાયાં છે. ૮૦૦ માટેનું ચિહ્ન ૧૦૦ ની પછી ૮ લખીને કરવામાં આવ્યું છે. પ^૮. ૩૩ અને ૩૪ માં વિસર્ગનો ઉપયોગ વાક્ય છૂટાં પાડવા માટે કરવામાં આવ્યો છે.

જોડણીમાં પણ અનિયમિતતા ઘણી છે. અનુસ્વારને બદલે અનુનાસિક વાપરેલો છે. ૨ પછીનો વ્યંજન કયાંક બેવડો લખ્યો છે અને કયાંક બેવડો લખ્યો નથી. ૬ અને ૭ બેવડાને બદલે એક લખ્યા છે. સંધિ પણ ઘણી જગ્યાએ ખોટી લખી છે. આ બધી ભૂલો છતાં હું માનું છઉં, કે પતરાં ખનાવટી નથી. દાન લેનારનાં નામ લખ્યાં છે ત્યાં ગડબડ કરી છે.

ભરૂચમાં રહેતી આહમાનની એક અસાત શાખાનું આ દાનપત્ર છે. ‘રણિગમાં’ આહમાન શબ્દ સ્પષ્ટ વાંચી શકાતો નથી. પરંતુ ગ્રા. કીલહોર્ન અને મી. લાંડારકરે તે બરોબર વાંચેલ છે. પરમમાહેશ્વર અને મહેશ્વરદામ શબ્દના ઉપયોગથી કહી શકાય કે તે કુટુંબ શૈવધર્મી હતું. છ પેઢીનાં નામ એમાં આપણને મળે છે. પહેલું રાજા મહેશ્વરદામનું નામ આપેલ છે. તેના દીકરા શ્રી લીમદામ ભર્તૃવૃદ્ધ પહેલાનો પિતા હતો. તેના દીકરા હરદામ હતો જે કુબટકેવનો બાપ હતો અને તેના દીકરા ભર્તૃવૃદ્ધ ધીજી હતો જેણે દાન આપ્યું હતું. તે મહેશ્વર (શૈવ) હતો, અને તેને મહાસામન્તાધિપતિ અને પંચ મહાશબ્દ^{૧૦} મેળવેલ એમ વર્ણવ્યો છે. તે આઠમી સદીની મધ્યમાં રાજ્ય કરતો હતો અને દરેક પેઢીને ત્રીસ વર્ષ ગણીએ તો મૂળ પુરૂષને ૫૦૦ ઇ. સ.

૧ એ. ઈ. ગ્રા. ૧૨ પા. ૧૬૭ સ્ટેન કોનો. ૨ એ. ઈ. ગ્રા. ૬ પા. ૬૨ નોટ પહેલી. ૩ ગ્રા. રી. આ. સ. નં. ૨૨૪૧ સપ્ટેમ્બર ૧૯૦૭-૮ પા. ૪૧. ૪ જીએ. હેમચંદ્રની દેશનામગાળા ૭, ૨૬. ૫ જીએ. એ. ઈ. ગ્રા. ૫ પા. ૨૧૬ ત્રી. ૩

માં મૂકી શકાય. ભતૃવૃંદના આપનું નામ મૂલત હતું, જે મુવલતનું હુંકું રૂપ છે. વલ્લભી મહારાજ-ધિરાજ શિલાદિત્ય સાતમાએ તે જ મૂલત શબ્દનો ઉપયોગ કર્યો છે. તેનાં અલીણાનાં પતરાં વ. સ. ૪૪૭ એટલે ઇ. સ. ૭૬૬ ની સાલનાં છે. ભતૃવૃંદ બીજા શિલાદિત્ય સાતમાનો તેમજ શિલાદિત્ય છઠ્ઠાનો સમકાલીન હતો. બે જુદાં જુદાં સમકાલીન કુટુંબમાં એક જ નામ બંને રાજાઓ માટે વપરાય તે આકસ્મિક હોઈ શકે નહીં. તે બંને કુટુંબ વચ્ચે કાંઈક સંબંધ હોવો જોઈએ અને એમ કલ્પી શકાય કે ભતૃવૃંદ બીજાની બેન શિલાદિત્ય છઠ્ઠા જેરે પરણાવી હતી જેથી શિલાદિત્ય સાતમાએ પોતાના મોસાળનું નામ વાપર્યું હોય.

ભતૃવૃંદ ભાયાત અગર ખંડિયો રાજા હતો અને જે વંશના તાબામાં હતો તે સંબંધી અટકળ થઈ શકે તેમ છે. પં. ૩૪ માં લખ્યું છે કે આ હાંસોટનાં પતરાં રાજા નાગાવલોકના રાજ્યમાં અને સં. ૮૧૩ માં લખાયાં હતાં અને દાન આપ્યાને દિવસે સૂર્યચંદ્ર હતાં (પં. ૧૪ અને ૧૬). આ સાલ વિક્રમ સંવતની હોવા સંબંધી કાંઈ શંકા નથી અને તેથી તે ઇ. સ. ૭૫૬ના આઠતાબરની ૨૮ મી સાથે મળતી આવે છે.^૧

નાગાવલોક સંબંધી ચોક્કસ માહિતી પ્રથમ મળી શકી નહોતી. પ્રો. ક્રીલ્ડોને ધાર્યું હતું કે 'વિશ્વહરાજના લેખમાં' શ્લોક ૧૩ માં લખેલો નાગાવલોક આ હશે. નાગાવલોકના રાજ્યમાં આજમાન શુવક ૧ લો પ્રસિદ્ધિમાં આવ્યો હતો. પોતાના ઉત્તર હિન્દના લેખના લિસ્ટમાં પ્રો. ક્રીલ્ડોને સૂચવ્યું હતું કે આ નાગાવલોક તે કદાચ પ્રતિહાર નાગભટ્ટ હોય પણ પાછળથી આ અભિપ્રાય ફેરવ્યો અને માલુમ પડ્યું કે^૨ રાષ્ટ્રકૂટ રાજાઓ અવલોક છેટે આવે એવાં નામ બિરૂદ તરીકે વાપરતા હતા. મી. ભાંડારકર પણ પ્રથમ નાગાવલોકને રાષ્ટ્રકૂટ માનતા, પણ પાછળથી તેમણે એ અભિપ્રાય ફેરવ્યો હતો.^૩

હકીકત બારીકીથી તપાસીએ તો માલુમ પડશે કે આ પતરાંનો નાગવલોક તે હર્ષના લેખમાંનો નાગાવલોક હોઈ શકે નહીં. તે લેખની અને વિશ્વહરાજના રાજ્યની સાલ ઇ. સ. ૮૭૩ ની છે. નાગાવલોકનો સમકાલીન શુવક વિશ્વહરાજથી છૂટો પેઠીએ હતો અને તેથી તેની સાલ ઇ. સ. ૮૨૦ હોવી જોઈએ. પરબલના^૪ પથારીસ્તંભના ઇ. સ. ૮૬૧ માર્ચ ૨૧ ના લેખમાં પણ આ નાગાવલોકનું નામ છે. પરબલના પિતા રાષ્ટ્રકૂટ કર્કસરાજે નાગાવલોકને હરાવ્યો હતો (શ્લોક ૧૪) તેનો સમય ૮૩૦ ઇ. સ. નો હોવો જોઈએ. આ બંને લેખમાં નાગાવલોકનું વર્ણન છે, તે ઉપરથી અટકળ થઈ શકે કે એ મોટો રાજા હોવો જોઈએ અને પ્રો. ભાંડારકરની છેવટની માન્યતા અનુસાર તે પ્રતિહાર વંશનો નાગભટ્ટ હોવો જોઈએ. આપણે બાણીએ છંદ્યે કે તેણે કનૈજના ચક્રાયુધને હરાવીને પ્રતિહાર વંશની સ્થાપના કરી અને તે વંશે ઉત્તર હિન્દમાં લગભગ બે સદી સુધી રાજ્ય કર્યું. મી. ભાંડારકરે બતાવ્યું છે કે^૫ આ પ્રતિહાર નાગભટ્ટ તે વિ. સ. ૮૭૨-૮૧૫ ઇ. સ. ના યુગકલાના લેખમાં આવે છે તે પરમ ભટ્ટારક મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વર નાગભટ્ટ જ હોવો જોઈએ. નાગભટ્ટ મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વર વત્સરાજનો પુત્ર હતો અને આ વત્સરાજ જૈનશ્રવ્ય હરિવંશપુરાણના અંતમાં^૬ વર્ણવ્યો છે તે જ હોવો જોઈએ. આ શ્લોકમાં લખ્યું છે તે પ્રમાણે વત્સ શક ૭૦૫ ઇ. સ. ૭૮૩ માં રાજ્ય કરતો હતો અને તે વખતે કનોજ ઉપર ઇન્દ્રાયુધ રાજ્ય કરતો હતો. તેને ધર્મપાલે હરાવ્યો હતો અને કનોજનું રાજ ચક્રાયુધને આપ્યું હતું. હાંસોટનાં પતરાં ઇ. સ. ૭૫૬ નાં છે અને ભતૃવૃંદનો સુબી રાજા નાગવલોક તે વત્સરાજનો પુત્ર પ્રતિહાર નાગભટ્ટ હોઈ શકે નહીં. પણ તે

૧ ગુપ્ત લેખો પા. ૧૭૧. ૨ એ. ઇ. વા. ૬ પા. ૨૫૧ નો. ૪. ૩ એ. ઇ. વા. ૬ પા. ૬૨ અને ૨૫૧ ૪ એ. ઇ. વા. ૨ પા. ૧૧૬ સુધારા માટે જુઓ વા. ૬ પા. ૬૨ નો. ૧. ૫ એ. ઇ. વા. ૮ વધારો. ૬ એ. ઇ. વા. ૬ પા. ૬૨ નો. ૧. ૭ એ. ઇ. વા. ૬ પા. ૨૫૧ નો. ૨ ૮ ડ. એ. વા. ૪૦ પા. ૨૩૯. ૬ એ. ઇ. વા. ૬ પા. ૨૪૮ ૧૦ એ. ઇ. વા. ૬ પા. ૧૬૯. ૧૧ બીજા ગેઝેટીઅર વા. ૧ પાર્ટ ૨ પા. ૧૬૭ નો. ૨.

પહેલાંના લોજદેવના રાજ્યના અને ગ્વાલીઅરના લેખમાં આવે છે તે નાગભટ્ટ હોવાની અટકળ કહાય સાચી હોય. પ્રતિહારની વંશાવળી એમાં કિલ્હોર્નના કરતાં એક પેઢી ઉપર જાય છે. વિખણને નમસ્કાર કર્યા બાદ સૂર્યનું વર્ણન આવે છે, જેના વંશમાં રામ જન્મ્યા. રામનો ભાઈ સૌમિત્રિ (લક્ષ્મણ) મેઘનાદ સાથેની લડાઈમાં હઠાવનાર અગર દ્વારપાલ તરીકે વર્ત્યો હતો. તેના વંશમાં નાગભટ્ટ પહેલો થયો જેણે વલસ્ય મ્લેચ્છર એટલે કે બહુચોના લશ્કરને હરાવ્યું હતું. તેના ભાઈને દીકરા કંકકુક હતો જેના નાનો ભાઈ દેવરાજ હતો, જે કિલ્હોર્નના લીસ્ટમાને મહારાજ દેવશક્તિ હોવો જોઈએ. દેવરાજનો પુત્ર વત્સરાજ હતો અને તેનો પુત્ર નાગભટ્ટ બીજો હતો જે શૂરવીર ચોદો હતો અને તેણે ચક્રાચુદને હરાવ્યો હતો.

હર્ષ અને પથારી લેખોનો નાગાવલોક આ બીજો નાગભટ્ટ હોવો જોઈએ અને હાંસોટના પતરાનો નાગાવલોક નાગભટ્ટ ૧ હો હોવાનું મી. ભાંડારકર કહે છે; અને તેને હું મળતો આવું છઉં. જો વત્સરાજ ઇ. સ. ૭૮૩ માં રાજ કરતો હતો તો નાગભટ્ટને તેના દાદાનો ભાઈ હતો તે ઇ. સ. ૭૫૬ માં ગાદીએ બેઠેલો હોય. ગ્વાલીઅરના લેખના શબ્દો ઉપરથી અટકળ થઈ શકે છે કે નાગભટ્ટનો ભાઈ જે કંકકુક અને દેવરાજનો પિતા હતો તેણે રાજ્ય ક્યું ન હોતું અથવા તે નાગભટ્ટથી મોટો હોવો જોઈએ, કારણ નામ આપ્યું નથી તેમ તેની કાંઈ વિગત આપી નથી. પ્રમાણમાં ટુંકી અને સાધારણ સ્તુતિ ઉપરથી એમ સમજી શકાય કે કંકકુક અને દેવરાજનો રાજ્ય કાળ ટુંકો હોવો જોઈએ અને હાંસોટના દાનનો કાળ અને ઇ. સ. ૭૮૩ જ્યારે વત્સરાજ ગાદીએ આવી ગયો હતો તે બન્ને વચ્ચેના ૨૭ વર્ષના ગાળામાં તેને સમાવેશ થઈ શકે.

હું તેટલા માટે મી. ભાંડારકર સાથે મળતો આવું છું કે ભર્તૃવર્ણનો સર્વોપરી રાજા નાગાવલોક તે પ્રતિહાર વંશનો નાગભટ્ટ ૧ હો હતો. તેનું કુટુંબ તે વખતે કનોજમાં સ્થપાયું ન હોતું, પણ વધુ પશ્ચિમ તરફ તેની રાજધાની હતી. હરિવંશપુરાણમાં વત્સરાજને પશ્ચિમ વિભાગના રાજા તરીકે વર્ણવ્યો છે. અને જો અવન્તિ એટલે માળવાનો રાજા પૂર્વ વિભાગ ઉપર અમલ ચલાવતો હતો, એ હકીકત ધ્યાનમાં લઈએ તો તે વિભાગ લાટ અને પશ્ચિમ રજપૂતાના હોઈ શકે અને નાગાવલોક ભરૂચના ચાહમાનનો સર્વોપરી રાજા હતો તે હકીકત અંધ-બેસતી આવે છે. સૌજપદ્રમાં રહેતો ભટ્ટ વા... નો પુત્ર ગ્રાહ્ય લાટલ. સૌજપદ્ર અને વરમેવી નામો સ્પષ્ટ વંચાવાં નથી અને તે જોળખી શક્યાં નથી. દાનનો લેખક ભટ્ટ વત્સુવનો પુત્ર ભટ્ટ કંક હતો તેને વાલભ્ય એટલે વલભિમાંથી આવેલો લખ્યો છે. આ ઉપરથી એમ કહવા થાય કે આ ભર્તૃવર્ણના કુટુંબને વલભિના મૈત્રકો સાથે કાંઈ સંબંધ હોય.

અક્ષરાન્તર

પતરું પહેલું

- ૧ ઝો' સ્વસ્તિ [૧] 'વિકટકટટોતુલ્લગ[:] સિદ્ધમન્ડલમળ્હન: [૧]
મેરુલિ જયાધાર[શ્વાહમાન... ....
- ૨ ક્રમ: [૧] [૧] [તસ્મિન્] વંશે સમુત્પન્ન: પ્રકટપરાક્રમાક્રાન્ત દિઝમળ્હલ
[ઓ] નેકસમરસંઘટ્ટરિપુ [ગજઘટા]—
- ૩ [ટો] પવિઘટનદોર્હળ્હ: .... [જિ] તસકલારાતિપક્ષો (ક્ષ:)
શ્રીમહેશ્વરદામો નામ રાજા [બમૂવ] [૧] [તસ્ય]
- ૪ [સુત:] પ્રકટિતાશેષમૂમળ્હલપ્રતાપો વિક્રમૈકરસૈ: અનકેનરપતિશતમકુદતટ-
ખટિતમ [ણિ]—
- ૫ [નિ] કરનિકા[મમ] લસિતો [દ] ઘોતિતચરણકમલયુગલ: શ્રીમી-
મદામ: [૧] તસ્યાત્મજોનેકસામન્ત—
- ૬ [કિરીટ] કોટિષ્ટપ્રચરણારવિન્દો (ન્દ:) પ્રસાધિતાશેષ મૂમળ્હલ: શ્રીમદ્મર્ત્-
લ્હવહર્દ: [૧] તસ્ય સુત: (તો) વિગતઘન
- ૭ [ગગન] શશિકર[ક] ર[નિકરાવદાતયા કીર્ત્યોન્માદિતસકલજગ[ત]
ત્રય (:) આનત મહીપાલમૌલિમા[જિ]
- ૮ [ત] ચરણકમલયુગલ: પરમમાહેશ્વર: શ્રીહરદામ: [૧] તસ્ય પ્રિયાત્રજો
પ્રસાધિતાશેષવિપક્ષ—
- ૯ મળ્હલ[ઓદારશ્રી: ૧] શશિકરનિર્મલયશૌઘંબવલિતસકલ મુવન: શ્રીમદ્-
ધૂમટલેવ: [૧] તસ્ય [સુ]—
- ૧૦ ત: સમસ્તસદ્ગુણાધારમૂત: પરમમાહેશ્વર: સમધિગતપદ્મમહાશબ્દ: (બ્દો)
મહાસામન્તાધિ
- ૧૧ પતિ: શ્રીમદ્મર્ત્વપહર્દ: સર્વોનેવાગામિનૃપતિમહાચરવાસાવકાદીન્સમનુનોષ-
યત્ય [સ્તુ વ:]
- ૧૨ સંવિદિતં શ્રીમુગુક્ચ્છાવસ્થિતૈર્યથાસ્માભિ: (મિર) માતાપિત્ર(ય) ઓરા-
ત્મનશ્ચ પુણ્યયશોમૃદ્ધ(મિ) વૃદ્ધયે [સૌજ]
- ૧૩ પદ્મં વાસ્તવ્યં અધ્વર્ચુમાધ્યન્દિન કૌણ્ડિન્યસગોત્રવાજસનેયસબ્રજ્જચારિણે
બ્રાહ્મણ મદ્ધ—

૧ ચિહ્નરૂપે છે, ૨ છંદ અનુષ્ટુપ ૩ વાંચો રસોનેક ૪ વાંચો મતૃવદ્ ૫ વાંચો આત્મજ. ૬ પાઠ ચોક્કસ
વંચાતો નથી. ૭ વાંચો યશોષ. ૮ વાંચો વાસાવકાદીન. ૯ પાઠ શંકિત છે. ૧૦ વાંચો વાસ્તવ્યાખ્યર્થ.

- ૧૪ વૃદ્ધાયા તાવિપુત્રાયે અકૂરેશ્વરવિષયાન્તર્ગતા(ત) [સ્ય] અર્જુનદેવીમામા (મ)
[સ્ય] સૂર્યગ્રહણે^૧ ઉદક—
- ૧૫ પૂર્વે સંપ્રતિપાદિતૈશ્વતુર્થમાગઃ ॥ નર્થો વર[મે] વિવા. [દશ] વ્ય (વાસ્તવ્ય)
ન(ત) ત્રૈવિદ્ય સામાન્યમા [થ] રસ—
- ૧૬ [ગોત્રાય] માધ્યંદિનસૈવ્રક્ષચારિત્રાક્ષ[ણ] ચરમશર્મ પુત્રવ્ર[આશળ-
જાય] ચતુર્થ^૨
- ૧૭ દિતઃ । તા(ત) થા સૌજ્ઞપદ્મવાસ્તવ્યાય ત(ત) ત્રૈવિદ્યસામાન્યાય અધ્વયું
માધ્યન્દિન અમુરાર્યા[ણસગો]
- ૧૮ ત્રાય વાજસનેયસત્રક્ષચારિણે ત્રાક્ષણ માટલાય મદ્રુ વા .... પુત્રાય
અર્જુનદેવીમા-
- ૧૯ મોર્થ^૩ ઉદકપૂર્વ આદિત્યગ્રહણે [સંનિ] દત્ત એવમેભ્યેઃ અર્જુનદેવીમામઃ
સોદ્રક્ષગઃ[સોપરિક]
- ૨૦ [રો] મૂમિચ્છિદ્રન્યાયેનાચાટમટપાવેશ્યઃ સહામ્યન્તરસિદ્ધિ ....

ત્રીજું-પત્ર

- ૨૧ [યતો] સ્મદ્વ[ંદ્યૈ] રન્યૈશ્ચાગામિનૃપતિભિઃ પ્રવલપબનપેરિ[તોદ] મિવલ
[તરગ્ગર્જચલં જી]-
- ૨૨ [વલો] કમમાવાનુગતાનસારાન્વિમવાન્દીર્ધકાલસ્યેયસશ્ચ ગુણાનાક
[લય્ય સામા-]
- ૨૩ [ન્ય] મોગમૂપદાનફલેષ્વુમિઃ શક્ષિકરરુચિરં ચિરાય યશ્ચ [શ્ચિ] ચીણુમિઃ
સ[ઓ] યમસ્મદ્વાયો-
- ૨૪ નુમન્તવ્યઃ પાલય[ં] તવ્યશ્ચેતિ ય[ઓ] વાજ્ઞાનતિમિરપટલાકૃત મસિરા-
ચ્છિન્ધાહ્વાચ્છિદ્રમાનં વાનુમો
- ૨૫ [દેવ] સ પંચમિર્મહાપાતકૈ[:] સંયુક્તઃ [:] સ્યાદિત્યુક્તં ન મગવતાં
વ્યાસેન [।] વહુમિર્વ્યસુવા ઝુ[કા] રા-
- ૨૬ જમિ ... તદાફલં ॥ યાનીહિલ્લતાનિ ...

૧ વાંચો પુત્રાયાકૂરે. ૨ વાંચો ગ્રહણ. ૩ આંહી અને પછીની પંક્તિમાં છેકાકા કરી છે અને નવાં નામ નાંખ્યાં છે. ૪ વાંચો તથા. પછીના અક્ષરો યોજિત છે. ૫ મા અને છ ની વચ્ચે છેકાકા લે દેખાય છે. પ્રથમના અક્ષરોના બીજા પછી અવશેષો છે. ૬ વાંચો ચતુર્થમાગઃ પ્રતિપાદિતઃ. ૭ વાંચો સામાન્યાવાસ્તવ્ય ૮ વાંચો અમુદકપૂર્વમાદિત્ય. ૯ વાંચો અમ્યોર્જુન. ૧૦ પાઠ અયુ અયોક્સ છે. ૧૧ ચાણક્ય પાત્રમક શ્લોકો છે.

अक्षरान्तर

पतरं पहेलं

- १ ओ' स्वस्ति [१] 'विकटकटोटोतुङ्ग [:] सिद्धमण्डलमण्डनः [१]
मेरुखि जयाधार [श्वाहमान... ....
- २ क्रमः] [॥] [तस्मिन्] वंशे समुत्पन्नः प्रकटपराक्रमाक्रान्त दिङ्मण्डल
[ओ] नेकसमरसंघट्टरिपु [गजघटा]—
- ३ [टो] पविघटनदोर्दण्डः .... [जि] तसकलरातिपक्षो (क्षः)
श्रीमहेश्वरदामो नाम राजा [बभूव] [१] [तस्य]
- ४ [सुतः] प्रकटिताशेषभूमण्डलप्रतापो विक्रमैकरसैः अनकेनरपतिशतमकुटतट-
बटितम [णि]—
- ५ [नि] करनिका [मम] छसितो [द्] धोतितचरणकमलयुगलः श्रीभी-
मदामः [१] तस्यात्मजोनेकसामन्त—
- ६ [किरीट] कोटिघृष्टचरणारविन्दो (न्दः) प्रसाधिताशेष भूमण्डलः श्रीमद्भूम-
वडर्दः [१] तस्य सुतः (तो) विगतधन
- ७ [गगन] शशिकर [क] र) निरावदातया कीर्त्योन्मादितसकलजग [त्]
त्रय (:) आनत महीपालमौलिमा [जि]
- ८ [त] चरणकमलयुगलः परममाहेश्वरः श्रीहरदामः [१] तस्य प्रियात्रजो
प्रसाधिताशेषविपक्ष—
- ९ मण्डल [ओदारश्रीः^१] शशिकरनिर्मललयशौचैषवर्लितसकल भुवनः श्रीमद्-
भूमटदेवः [१] तस्य [सु]—
- १० तः समस्तसद्गुणाधारमूतः परममाहेश्वरः समधिगतपञ्चमहाशब्दः (ब्दो)
महासामन्ताधि
- ११ पतिः श्रीमद्भूवर्णपडर्दः सर्वानेवागामिनृपतिमहत्तरवासावकादीन्समनुबोष-
यत्य [स्तु वः]
- १२ संविदितं श्रीभृगुकच्छावस्थितैर्यथास्माभिः (भिर) मातापित्र (य) ओरा-
त्मनश्च पुण्ययशोभृद् (मि) वृद्धये [सौज]
- १३ पदं वास्तव्यं अध्वर्युमाध्यन्दिन कौण्डिन्यसगोत्रवाजसनेयसब्रह्मचारिणे
ब्राह्मण भट्ट—

१ यिकरूपे छे, २ छ'दं अनुष्टुप् ३ वांशे रसोनेक. ४ वांशे भवृवद्गुः ५ वांशे आत्मजः ६ पाठ मे. १३५
पंथातो नथी. ७ वांशे यशोप. ८ वांशे वासापकादीन. ९ पाठ शं'कित छे. १० वांशे वास्तव्याज्वर्यु.

- १४ वृत्तं तद्विबुधं कृत्येभ्यश्चिन्तयन्ते (व) [स] कर्तुं देवमाना (न)
[स] कर्तुं देवमाना (न)
१५ पूर्वं संयुक्तं देवैश्च कर्तुं नराः ॥ नरा वर[ने] विवा [द्व] व (वात्तल)
न व जैविष वात्तल्य [व] रत्न—
१६ [वेग] नाभ्यदिनं च वात्तल्य [व] चान्दना पुत्र [वृत्त]
वरात [वृत्त]
१७ विवः । वा (व) वा चैक्यं चान्दना व (व) जैविष वात्तल्य कर्तुं
नाभ्यदिनं कर्तुं [वृत्त]
१८ वृत्तं वाचस्तेष्वप्युक्तं वाचस्तेष्वप्युक्तं वाचस्तेष्वप्युक्तं वाचस्तेष्वप्युक्तं
कर्तुं देवमाना
१९ वेवः वृत्तं वाचस्तेष्वप्युक्तं [वृत्त] दत्त एवमेवः कर्तुं देवमानाः
वेवः [वृत्त]
२० [वे] वृत्तं वाचस्तेष्वप्युक्तं वाचस्तेष्वप्युक्तं वाचस्तेष्वप्युक्तं वाचस्तेष्वप्युक्तं
...

चान्दना

- २१ [को] वृत्तं [वे] वृत्तं वाचस्तेष्वप्युक्तं वाचस्तेष्वप्युक्तं वाचस्तेष्वप्युक्तं वाचस्तेष्वप्युक्तं
[वृत्त]
२२ [वे] वृत्तं वाचस्तेष्वप्युक्तं वाचस्तेष्वप्युक्तं वाचस्तेष्वप्युक्तं वाचस्तेष्वप्युक्तं
[वृत्त]
२३ [व] वृत्तं वाचस्तेष्वप्युक्तं वाचस्तेष्वप्युक्तं वाचस्तेष्वप्युक्तं वाचस्तेष्वप्युक्तं
[वृत्त]
२४ वृत्तं वाचस्तेष्वप्युक्तं वाचस्तेष्वप्युक्तं वाचस्तेष्वप्युक्तं वाचस्तेष्वप्युक्तं
[वृत्त]
२५ [वे] वृत्तं वाचस्तेष्वप्युक्तं वाचस्तेष्वप्युक्तं वाचस्तेष्वप्युक्तं वाचस्तेष्वप्युक्तं
[वृत्त]
२६ वृत्तं वाचस्तेष्वप्युक्तं वाचस्तेष्वप्युक्तं वाचस्तेष्वप्युक्तं वाचस्तेष्वप्युक्तं
[वृत्त]

१ वृत्तं वाचस्तेष्वप्युक्तं २ वृत्तं वाचस्तेष्वप्युक्तं ३ वृत्तं वाचस्तेष्वप्युक्तं ४ वृत्तं वाचस्तेष्वप्युक्तं ५ वृत्तं वाचस्तेष्वप्युक्तं ६ वृत्तं वाचस्तेष्वप्युक्तं ७ वृत्तं वाचस्तेष्वप्युक्तं ८ वृत्तं वाचस्तेष्वप्युक्तं ९ वृत्तं वाचस्तेष्वप्युक्तं १० वृत्तं वाचस्तेष्वप्युक्तं ११ वृत्तं वाचस्तेष्वप्युक्तं

અક્ષરાન્તર

પતરું પહેલું

- ૧ ઑ' સ્વસ્તિ [૧] 'વિકટકટટોતુલ્લગ [:] સિદ્ધમણ્ડલમણ્ડન : [૧]
મેરુલિ જયાધાર [ધ્યાદમાન.... ....
- ૨ ક્રમ :] [૧] [તસ્મિન્] વંશે સમુત્પન્ન : પ્રકટપરાક્રમાક્રાન્ત દિઝમણ્ડલ
[ઓ] નેકસમરસંઘટ્ટરિપુ [ગજઘટા]—
- ૩ [ટો] પવિઘટનદોર્ઘ્ણઃ .... [જિ] તસકલારાતિપક્ષો (ક્ષ :)
શ્રીમહેશ્વરદામો નામ રાજા [ચમૂવ] [૧] [તસ્ય]
- ૪ [સુત :] પ્રકટિતાશેષમૂમણ્ડલપ્રતાપો વિક્રમૈકરસૈઃ અનકેનરપતિશતમકુટતટ-
ઘટિતમ [ણિ]—
- ૫ [નિ] કરનિકા [મમ] છસિતો [દ્] ઘોતિતચરણકમલયુગલ : શ્રીમી-
મદામ : [૧] તસ્યાત્મજોનેકસામન્ત—
- ૬ [કિરીટ] કોટિષ્ઠચરણારવિન્દો (ન્દ :) પ્રસાધિતાશેષ મૂમણ્ડલ : શ્રીમદ્મર્ત-
ઝવડર્દ : [૧] તસ્ય સુત : (તો) વિગતધન
- ૭ [ગગન] શશિકર ([ક] ર) નિકરાવદાતયા કીર્ત્યોન્માદિતસકલજગ [ત]
ત્રય (:) આનત મદીપાલમૌલિમા [જિ]
- ૮ [ત] ચરણકમલયુગલ : પરમમાહેશ્વર : શ્રીહરદામ : [૧] તસ્ય પ્રિયાત્રજો
પ્રસાધિતાશેષવિપક્ષ—
- ૯ મણ્ડલ [ઓદારશ્રી :] શશિકરનિર્મલયશૌર્ધૈષ્વલિતસકલ મુવન : શ્રીમદ્-
મૂમટદેવ : [૧] તસ્ય [સુ]—
- ૧૦ ત : સમસ્તસદ્ગુણાધારમૂત : પરમમાહેશ્વર : સમધિગતપન્નમહાશબ્દ : (બ્દો)
મહાસામન્તાધિ
- ૧૧ પતિ : શ્રીમદ્મર્તપડર્દ : સર્વ્વનેવાગામિનૃપતિમહાચરવાસાવકાદીન્સમનુબ-
યત્ય [સ્તુ વ :]
- ૧૨ સંવિદિતં શ્રીમૃગુકચ્છાવસ્થિતૈર્યથાસ્માભિ : (મિર) માતાપિત્ર (ય) ઓરા-
ત્મનશ્ચ પુણ્યયશોમૃદ (મિ) વૃદ્ધયે [સૌજ]
- ૧૩ પદ્રે વાસ્તવ્યં અધ્વર્યુમાધ્યન્દિન કૌણ્ડિન્યસગોત્રવાજસનેયસબ્રહ્મચારિણે
બ્રાહ્મણ મદ્ર—

ચિહ્ન ૩ છે, ૨ ૭૬ અનુક્રમ ૩ વાંચિ રસોનેક ૪ વાંચિ મતૃવદ્ : ૫ વાંચિ આત્મજ : ૬ ૫૧૬ ચોક્કસ
નથી. ૭ વાંચિ યશોષ, ૮ વાંચિ વાસાપકાદીન. ૯ ૫૧૬ શકિત છે. ૧૦ વાંચિ વાસ્તવ્યાધ્વર્યુ.

- ૧૪ જુદાય તાવિપુત્રાયે અકૂરેશ્વરવિષયાન્તર્ગતા(ત)[સ્ય] અર્જુનદેવીપ્રામા (મ)
[સ્ય] સુર્યપ્રહણે ઉદક—
- ૧૫ પૂર્વે સંપ્રતિપાદિતૈશ્વતૃત્યમાગઃ ॥ નયો વર[મે] વિવા [દશ] વ્ય (વાસ્તવ્ય)
ન(ત)ત્રૈવિધ સામાન્યમા [ય] રસ—
- ૧૬ [ગોત્રાય] માધ્યંદિનસેવ્રજાચારિત્રાણ[ણ] ચરમશર્મ પુત્રજ[આશ્વળ-
જવાય] ચતુર્થ
- ૧૭ દિતઃ । તા(ત)થા સૌજ્ઞપદ્મવાસ્તવ્યાય.ત(ત)ત્રૈવિધસામાન્યાયે અધ્યય
માધ્યન્દિન અસુરાય[ણસગો]
- ૧૮ ત્રાય વાજસનેયસત્રજ્ઞચારિણે ત્રાક્ષણ માટલાય મટ્ટ વા .... પુત્રાય
અર્જુનદેવીપ્રા-
- ૧૯ મોર્ચ ઉદકપૂર્વ આદિત્યપ્રહણે [સંતિ] દત્ત દ્વમેભ્યઃ અર્જુનદેવીપ્રામઃ
સોદ્રક્ષાઃ[સોપરિક]
- ૨૦ [રો]મુમિચ્છિદ્રન્યાયેનાચાટમટપાવેશ્યઃ સદ્દામ્યન્તરસિદ્ધિ ....

મીજું—પત્રું

- ૨૧ [યતો]સ્વદ્વ[ંશ્યૈ]સ્ત્યૈશ્વાગામિનૃપતિભિઃ પ્રવલ્લપવનપ્રેરિ[તોદ] પિચલ
[તરુગર્વચલં જી]-
- ૨૨ [વલો]કમમાવાતુગતાનસારાન્વિભવાન્દર્ધિકાલસ્યેયસશ્ચ ગુણાનાક
[લગ્ય સામા-]
- ૨૩ [ન્ય] મોગમૂપદાનફલેષુભિઃ શશિકરહચિરં ચિરાય યજ્ઞ [શ્ચિ] ચીષુભિઃ
સુ[ઓ] યમસ્મદ્વાયો-
- ૨૪ નુમન્તવ્યઃ પાઠ્ય[ઈ] તવ્યથેતિ યુ [ઓ] વાજાનતિપિરપટલાદ્યત નતિરા-
ચ્છિન્યાદાચ્છિલમાનં વાનુમો
- ૨૫ [દેવ] સ પંચમિર્ધદાપાતકૈઃ[ઃ] સંયુક્તઃ [ઃ] સ્યાદિત્યુક્તં ચ મગવતાં
વ્યાસેન [૧] મહુમિર્વસુષા સુ[કા] રા-
- ૨૬ જમિ ... તદાફલં ॥ યાતીહવતાનિ ...

૧ વાંચો પુત્રાયાક્રુ. ૨ વાંચો પ્રહણ. ૩ આંહી અને પછીની પંક્તિમાં છકકાક કરી છે અને નવાં નાંખ્યાં છે. ૪ વાંચો તથા. પછીના અક્ષરો શકિત છે. ૫ મા અને જ્યં ની વચ્ચે છકકો લેવા છે. પ્રથમના અક્ષરોના બીજા પશુ અવશેષો છે. ૬ વાંચો ચતુર્થમાગઃ પ્રતિપાદિતઃ. ૭ વાંચો જામા. અધ્યય ૮ વાંચો યમુદકપૂર્વમાદિત્ય. ૯ વાંચો દ્વમેયોર્જ. ૧૦ પાઠ બધુ અચોક્કસ છે. ૧૧ આશ્વળજમઃ શ્રેષ્ઠ છે.

૨૭ .... ગુનરાદદીત ॥ વિ-

૨૮ [ન્યાદવિષ્વ] તોયાસું .... હરન્તિ ચે ॥ [સ્વદ]

૨૯ [તાં] પરદતાં વા યો હરેત વસુંઘરાં ॥ (૧) તૈ (તે) ન જાતા જનેતા વ
મરકે [પા] તિતા ધ્રુવં ॥ સર્વા-

૩૦ નેતા [-] માવિનઃ પાસ્થિવેન્દ્રા[ન] ભૂયો ભૂયો યાચતે મર્ત્વદ્વૃં [૧]
સામાન્યોયં ધર્મસેતુ-

૩૧ મૃદ્ધપાળા^૧ સ્વે સ્વે કાલે પાલનીયો ભવદ્મિ[:] ॥ ષષ્ટિર્વ^૩ ....

૩૨ .... ॥ લિખિતમેતન્મયા વાલ્મીયમ્[દ્વ કષ્કે]-

૩૩ ઈ મદ્વત્સુવત્સુનાઃ કુનાક્ષરમધિકાક્ષરં વા સર્વમત્ર પ્રમાણમિતિ યદ્[ઉપ]-

૩૪ રિ લિખિત['] : શ્રીમન્નાગાવલોકપ્રવ [ર] દ્વિમાનવિજય રાજ્યે શ્રીમૃગુ-
કચ્છવિસ્થિતે(તં) [મ]

૩૫ [દ્વ] લલુવ દૂતકઃ ॥ યત્રાંકતોઽપિ સુવિશુદ્ધસંવત્સરશતાષ્ટકેત્રયોદ

૩૬ [શા] ધિકે ૮૦૦ ૧૦ ૩

પં. ૧ મોટા લશ્કરથી જે ઉત્તર છે, જેણે પોતાનો પ્રદેશ શલુગાયો છે, જે જયનો આધાર ભૂત છે અને જે મેરૂ જેવો છે, એવો આહમાન વંશજય પામો.

પં. ૨-૯ તે વંશમાં શ્રી મહેશ્વરદામ નામનો રાજા ઉત્પન્ન થયો, જેણે પોતાના શર પરાક્રમથી દિશાઓ ઉપર હુમલો કર્યો હતો, અનેક લડાઈમાં જેનો હાથ સામા પક્ષના હાથીના કુભરથળનો નાશ કરનાર હતો, અને જેણે દુશ્મનોના આખા પક્ષનો (નાશ કર્યો હતો). તેનો પુત્ર શ્રી ભીમદામ હતો, જેણે પોતાનો પ્રતાપ આખા ભ્રમણકલમાં પ્રકટ કર્યો હતો, જેને પરાક્રમમાં જ રસ પડતો હતો અને જેના કમળ જેવા ઝંજીરે પગ અનેક રાજાઓના સુગટમાંનાં મણિનાં કિરણોથી ચળકતા હતા. તેનો પુત્ર ભર્તૃવર્ણ હતો, જેના કમલ જેવા પગ અનેક ખંડિયા રાજાના સુગટની કેરથી ઘસાયા હતા અને જેણે આખું ભ્રમણકલ જિતી લીધું હતું. તેનો પુત્ર પરમ માહેશ્વર શ્રી હરદામ હતો, જેણે વાહણો ગયા પછી આકાશમાં ચંદ્રનાં કિરણો જેવી ચળકતી કીર્તિવંદે ત્રણે જગતને ઉન્મત્ત બનાવ્યાં હતાં, અને જેના કમલ જેવા પગ તેની પાસે નમવા રાજાઓનાં મસ્તકથી સાફ થઈ ગયા હતા. તેનો પુત્ર મુલતદેવ હતો, જેણે બધા દુશ્મનોના પ્રદેશની કીર્તિ મેળવી હતી અને જેણે ચંદ્રનાં કિરણો જેવી શુદ્ધ કીર્તિથી સકલ ભુવનને ધોળું બનાવ્યું હતું.

પં. ૧૦-૧૧ તેનો પુત્ર પરમમાહેશ્વર શ્રીમત્ ભર્તૃવર્ણ જેણે બધા તેવી જ રીતે રાષ્ટ્રકૂટ મહારાજાધિરાજ મુવરાજે વત્સરાજને મેરૂના મધ્ય ભાગમાં હરાવ્યો, એમ લખ્યું છે. નાગભટ ૧ લાએ બલુચોને હરાવ્યાનું ગ્વાલિયરના લેખમાં લખ્યું છે. આ બધાનો ઉલ્લેખ આઠમી સદીમાં પશ્ચિમ-રજપૂતાના ઉપરના મુસલમાન હુમલા સંબંધી હોય, એ સંભવ છે. આ બધા ઉપરથી જેકસનનું કહેવું સાચું હોય કે આ રાજાઓ ગુર્જર હતા અને તેઓનું મુખ્ય ધામ શ્રીમાલ એટલે હાલનું લિનમાળ હતું.

હાંસોટનાં પતરામાંના દાન લેનારનું કુટુંબ તપાસીએ તો જણાયે કે તેના એકાદ પૂર્વજને રાજન કહ્યો છે. તેનો અર્થ એમ નથી કે તે રાજ્ય કરતો હતો. પછીની ચાર પેઢીનાં ચાલુ વખાણ કર્યો છે. ખીજા રાજાઓ તેને નમતા એમ પણ લખ્યું છે, પણ તેઓ રાજાઓ હતા, એમ ખાતરી આપનારાં વિશેષણો નથી. પછી મુલતદેવ આવે છે, જેને માટે લખ્યું છે કે તેણે પોતાના દુશ્મનોનો પ્રદેશ જિતી લીધો અને આખી દુનિયાને તેની કીર્તિથી જાળવવ્યમાન કરી દીધી. તેનો દીકરો આ પતરાંનો દાન આપનાર, તેને પહેલો ખંડિયો રાજા વર્ણવ્યો છે. તે ભરૂચમાં રાજ કરતો હતો તેથી એમ માની ન શકાય કે તેના પૂર્વજે પણ ત્યાં રાજ કરતા હતા. તેનું એક કારણ એ છે કે ગુર્જરો ઈ. સ. ૭૩૬ સુધી સત્તામાં હતા. ગુર્જરો જે મૂળ સૂર્યના ઉપાસકો હતા તે હદ ત્રીજી જે સાતમી સદીમાં થયો તેના સમયમાં શૈવ કેમ થયા તે હકીકત, ધ્યાનમાં લેવા જેવી છે. તેનો દીકરો જયભટ ત્રીજો જેનાં ઈ. સ. ૭૦૬ અને ૭૩૬ નાં દાનપત્રો બલુવામાં છે, તે આ વંશનો છેલ્લો રાજા હતો. તેણે પાંચ મહાશબ્દો મેળવ્યા હતા અને મહાસામન્તાધિપતિ હતો. એટલે કે તેનામાં ભર્તૃવર્ણ ખીજાના બધા ઇલ્લાઓ હતા. આ ઉપરથી એમ કલ્પના થઈ શકે કે ભરૂચના ગુર્જર વંશનો જયભટ ત્રીજીથી અંત આવ્યો અને તેની પછી આહમાન રાજા ભર્તૃવર્ણ ગાદીએ આવ્યો, જે ભરૂચના ગુર્જરોની માફક લિનમાળના ગુર્જરોના તાણામાં હતો.

૧ જુઓ આ બાબતની ચર્ચા ૨૧. જેકસને કરેલી, જા. ગે. વો. ૧ પાર્ટ ૧ લો પા. ૪૬૬. ૨ સદર પા. ૪૬૭.

૩ જુઓ જેકસન પા. ૧૧૩. ૪ ઇ. એ. વો. ૧૩ પા. ૭૭.

દાન ભૃગુકચ્છમાંથી આપવામાં આવ્યું છે, જે હાલના ભરૂચનું સંસ્કૃતમય રૂપ છે. શકે ૭૮૬ નાં ક્રુવરાજ ધીઝનાં 'ભગુમરાનાં પતરાંમાં' તેમ જ ધીજે પણ તે નામ વપરાયું છે. અકૂરેશ્વર વિષયમાં અર્જુનદેવી ગામ દાનમાં અપાયું છે. અકૂરેશ્વર તે સૂચ્ય પરગણાં તાલુકાનાં અંકલેશ્વર તાલુકા હોઈ શકે, પણ અર્જુનદેવી ગામ જોળખી શકાયું નથી. દાન લેનારના નામમાં છેકછાક થઈ છે, તેથી ખાતરીપૂર્વક વાંચી શકાતાં નથી. તેઓ નીચે મુજબ જણાય છે. સૌરાષ્ટ્રમાં રહેતા તાવિનો પુત્ર બ્રાહ્મણ ભટ્ટભટ્ટ વરમેવિમાં રહેતા, ચરમશર્મનનો પુત્ર બ્રાહ્મણ જળ ગુણોનો આધારભૂત હતો અને જેણે પાંચ મહાશબ્દ મેળવ્યા હતાં, તે હવે પછીના બધા રાજાઓને મહત્તરોને, અને વાસાપકો^૨ ઇત્યાદિને સમભાવે છે કે,

પં. ૧૧-૧૯ તમને બધાને ખબર થાય કે શ્રી ભૃગુકચ્છમાં રહેતો હતો ત્યારે માતા પિતાના તેમ જ મારા પુણ્ય અને યશની વૃદ્ધિ માટે સૌરાષ્ટ્રમાં રહેતા અધ્વર્યુ, કૌણ્ડિન્ય ગોત્રના, માધ્યન્દિની શાખાના, વાજસનેથી સંહિતા બહુનારા, તાવિના પુત્ર બ્રાહ્મણ ભટ્ટ ભૂટને અકૂરેશ્વર વિષયમાં આવેલા અર્જુનદેવી ગામનો ચોથો ભાગ સૂર્યગ્રહણને દિવસે મેં (સંકલ્પના) જળપૂર્વક આપ્યો છે (દાનમાં). તેમ જ ચોથો ભાગ ત્રિવેદી, માધર ગોત્રના અને માધ્યન્દિની શાખાના વરમેવિના રહીશ ચરમશર્મનના પુત્ર બ્રાહ્મણ જળને આપ્યો હતો. તેવી રીતે આ અર્જુનદેવી ગામ સૂર્યગ્રહણ પ્રસંગે ત્રિવેદીના કુટુંબના, સૌરાષ્ટ્રમાં રહેતા, અસુરાયન ગોત્રના, માધ્યન્દિની શાખાના અધ્વર્યુ, વાજસનેથી સંહિતા ભણનાર ભટ્ટ વા... ના પુત્ર બ્રાહ્મણ ભાટલને સંકલ્પના જળ પૂર્વક આપવામાં આવ્યું હતું.

પં. ૧૯-૨૫ ચાહુ શાપાત્મક શ્લોકો

પં. ૩૨-૩૬ ભટ્ટ વત્સુવના પુત્ર વલ્લી (માંથી આવેલા) ભટ્ટ કક્ષે આ લખ્યું છે. ઓછા વયના અક્ષરો હોવા છતાં આ પ્રમાણભૂત છે. ભૃગુકચ્છમાં રહેતી વખતે ભટ્ટ હલ્લવ દ્વવક હોઈને આ દાન શ્રી નાગાવલોઠના વિજયમાન રાજ્યમાં મેં આપ્યું છે. સંવત્સર ૮૧૩ માં લખ્યું.

હસ્તિકુંડિના ધવલના બીજાપુરના લેખ^૧

વિ. સં. ૧૦૫૩

સ્ત્ર. પ્રોફેસર કીલ્હોર્ન આ લેખ સંબંધી ટુંકી નોંધ લીધેલી હતી,^૨ પરંતુ આખો લેખ છપાયો ન હોતો. તેથી મી. ડી. આર. ભાંડારકરની સૂચનાથી મૂળ પત્થર ઉપરથી નવું અક્ષરાન્તર તૈયાર કર્યું. તે પત્થર અત્યારે ભેધપુર મહારાજાની પરવાનગીથી અજમેર મ્યુઝિયમમાં સંઘ્રહીત કરવામાં આવ્યો છે.

આખું પવંતની પાસે ઉદેપુરથી સીરાહીના રસ્તા ઉપર બીજાપુરથી એક કોસ છેટે મંદિરમાં જવાના દરવાજા ઉપર કેપ્ટન બર્ટ આ લેખ શોધી કાઢ્યો હતો. પણ લોકવાયકા અનુસાર ભેધપુર સ્ટેટના બાલી પરગણામાં બીજાપુર ગામથી બે માઇલ ઉપરના એકાંત જૈન મંદિરની દિવાલમાં તે પત્થર ચણેલો હતો. પાછળથી બીજાપુરના જૈન મહાજનની ધર્મશાળામાં તેને લાવવામાં આવ્યો હતો. ત્યાંથી સ્ટેટના ઐતિહાસિક ખાતામાં રાખવામાં આવ્યો હતો અને હવે અજમેર મ્યુઝિયમમાં રાખવામાં આવ્યો છે.

લેખમાં ૩૨ પંક્તિ છે. અને કું. ૨-૮૬ ઈ. પહોળા અને કું. ૧-૪ ઈ. ઉંચા ભાગમાં કોતરેલો છે. તેમાંના મોટા ભાગ આખેહવાથી ખવાઈ ગયો છે. પહેલી બે પંક્તિ ઘણી ખવાઈ ગઈ છે. કેટલાક છૂટાછવાયા અક્ષરોનાં ચોપડાં ઉપડી ગયાં છે. અક્ષરોનું કદ ૬૬ ટૂં. ઇંચ અને લિપિ ઉત્તર વિભાગની નાગરી છે અને વિ. સં. ૧૦૮૦ ના વિગ્રહરાજના લેખની લિપિને મળતી આવે છે. પંક્તિ ૨૨ અને ૩૨ સિવાય લેખની ભાષા સંસ્કૃત પદમય છે. બ અને વ વચ્ચેના ફેરફાર સાચવ્યો નથી. ૨ પછીના વ્યંજનને ખેવડા લખ્યા છે. સાધારણ રીતે અનુસ્વાર વાપરેલા છે, પણ અનુનાસિક પંચુ લેવામાં આવે છે. ૨ અને ૬ તેમજ ૭ અને ૮ વચ્ચે ગહબડાટ કરેલ છે. પ. ૧ લીમાં ઉપધ્માનીય વિસર્ગનો ઉપયોગ કરેલ છે અને તેનું સ્વરૂપ નોંધ કરવા જેલું છે. છેલી પંક્તિમાં શ્રી નું આશ્વલુ રૂપચિહ્ન ત્રણ વાર વાપર્યું છે.

વાસ્તવિક રીતે ભેતાં આ પત્થર ઉપર બે જુદા જુદા લેખો કોતરેલા છે. પહેલો વિ. સં. ૧૦૫૩ (પ. ૧૯ અને ૨૨)નો અને બીજો વિ. સં. ૯૯૬ (પ. ૩૧ અને ૩૨)નો છે. પહેલો લેખ પ. ૧ થી ૨૨ સુધીનો છે અને તે સૂર્યાચાર્ય રચેલી ૪૦ શ્લોકની પ્રશસ્તિ છે. પહેલા બે શ્લોકમાં જીન અગર તીર્થંકરની સ્તુતિ છે. શ્લોક ૩ બામાં કોષ્ટ રાજવંશનું નામ છે, જે નષ્ટ થયું છે. ૪ થામાં રાજકુમાર હરિવર્મન અને તેની પત્ની રૂચિનાં નામ છે. હરિવર્મનથી વિદગ્ધ ઉત્પન્ન થયો (શ્લોક ૫), જેને લેખના બીજા ભાગમાં રાષ્ટ્રકૂટ કહ્યો છે. વિદગ્ધરાજનો વાસુદેવ ધર્મગુરુ હતો અને તેને ધાર્મિક જ્ઞાન આપ્યું અને હરિવરકુટીમાં જીનનું મંદિર બંધાવવાને પ્રેર્યો. કુમારે સુવર્ણથી તુલાવિધિ કરી હતી અને ૬ ભાગનું સુવર્ણ જીનને અર્પણ કર્યું અને ૬ ધર્મગુરુ વાસુદેવે રાષ્ટ્રનું વિદગ્ધ પ્રધી મન્મથ (શ્લોક ૮) ગાદીએ આવ્યો અને ત્યારબાદ ધવલ આવ્યો (શ્લોક ૯). છેલ્લા રાજાની સ્તુતિ લંગભગ દશ શ્લોકમાં કરી છે. દશમા શ્લોકમાં તેણે એક રાજા (જેનું નામ શુભ થયું છે)ને તથા ગુર્જરાના રાજાને, ત્યારે મુંજે મેઘપાટ (મેવાડ)ના નાકરૂપ આઘાટનો નાશ કર્યો અને તેમને બગાડ્યા ત્યારે આશરો આપ્યાનું લખ્યું છે. પ્રો. કીલ્હોર્ન

૧ એ. ઈ. વે. ૧૦ પા. ૧૭ પંક્તિ રામકર્ણ. ૨ એ. એ. સો. બે. વા. ૬૨ પાટ ૧ નં. ૪ પા. ૩૦૬-૧૪. ૩ મિહ વિજયની અને પંક્તિની ઉપર મુદ્દું છે. તેથી આ ચિહ્ન ઉપધ્માનીય માટે દોડું સંબંધિત નથી. વંત્ર. ૪ કેટલાક શ્લોકની સંખ્યા લેખમાં લખી છે. પણ શ્લોક ૨૪ ને ભૂલથી ૨૫ લખ્યો છે અને તે ભૂલ ઉપર મુદ્દું આવી ગયો છે. પરિણામે ખરેખર શ્લોક ૪૦ છે જ્યારે કોતરનારે ૪૧ લખ્યા છે. વંત્ર.

કલ્પના કરી છે તે અનુસાર આ મુંજ તે માળવાના વાકપતિ મુંજ હોવો જોઈએ. તેની વિ. સં. ૧૦૩૧, ૧૦૩૬, અને ૧૦૫૦ એમ સાલો મળેલી છે. મુંજદેવેના અધિપતિ તે ચાલુક્ય મૂળરાજ પહેલો હોવો જોઈએ. બીજા રાજાનું નામ જોમાણ વાંચીએ તો પણ તે તો મુંજ પહેલાં ઘણા કાળ ઉપર થઈ ગયો હતો તેથી સમકાલીન સંભવતો નથી. આઘાટ તે ઉદ્દેપુરના સ્ટેશન પાસેનું હાલનું આહડ હોતું જોઈએ. તેના ઉપરથી આહડિયા નામ નીકળ્યું હોતું જોઈએ. શ્લોક ૧૧ માં લખ્યું છે કે ધવલે મહેન્દ્રને દુર્લભરાજના કિરસામાં રક્ષણ આપ્યું હતું. વિ. સં. ૧૦૩૦ ના હર્ષ-લેખમાં^૧ આહમાન વિશ્વહરાજનો ભાઈ આ દુર્લભરાજ હતો. આનું નામ બિજ્જલિયા અને કિલ્લસરિયા લેખોમાં પણ આવે છે. નંદુલના આહમાન ઉપરના લેખમાં^૨ મહેન્દ્રને વિશ્વહપાલને પુત્ર અને લક્ષ્મણને પ્રપૌત્ર માન્યો છે. શ્લોક ૧૨ માં ધવલે ધરણિવરાહને મદદ કર્યાનું લખ્યું છે. મૂલરાજે આ ધરણિવરાહની સત્તા તોડી પાડી હતી. છેલ્લો રાજા તે ચૌલુક્ય વંશનો છેલ્લો રાજા છે. ધરણિવરાહ કોણ હતો તે ચોક્કસ થઈ શક્યું નથી. સંભવિત છે કે તે પરમાર રાજા હતો અને મારવાડમાં નવકોટને માલિક હતો. પોતાના ભાઈને તેણે નવકોટ વેચ્યાનું એક હિન્દી શ્લોકમાં લખ્યું છે.^૩ શ્લોક ૧૩ થી ૧૮ માં ધવલનાં વખાણ છે. પણ તેમાંથી ઐતિહાસિક હકીકત કાંઈ મળતી નથી. શ્લોક ૧૯ માં વૃદ્ધાવસ્થાને લીધે રાજ્ય છોડ્યાની અને બાલપ્રસાદને ગાદી ઉપર બેસાડ્યાની હકીકત છે. ત્યાર પછીના બે શ્લોકમાં પણ સ્તુતિ જ છે. બાલપ્રસાદની રાજધાની હરિતકુણ્ડિકા (હાથલિંગ) હોવાનું શ્લોક ૨૨ માં લખ્યું છે. શ્લોક ૨૩ થી ૨૭ માં હસ્તિકુણ્ડિનું વર્ણન છે. પછીના બે શ્લોક શાન્તિભદ્ર સૂરી, જેને શ્લોક ૩૦ માં વિદગ્ધ રાજના ધર્મશુર વાસુદેવનો શિષ્ય કહ્યો છે તેના સંબંધી છે. શ્લોક ૩૩ માં હકીકત આપી છે કે હરિતકુણ્ડિકા ગોષ્ઠીએ ઋષભનાથના મંદિરને લુણ્ણોદ્ધાર કર્યો. શ્લોક ૩૬-૩૭ માં લખ્યું છે કે મંદિર મૂળ વિદગ્ધરાજે ધંધાવ્યું હતું પણ લુણ્ણોદ્ધાર પછી વિ. સં. ૧૦૫૩ ના માઘ સુદિ ૧૩ ને દિને શાન્તિભદ્રે મૂર્તિની સ્થાપના કરી. તૃલાવખતે વિદગ્ધરાજે મંદિરને દાન કરેલું અને પાછળથી ધવલે પિષ્પલ નામના કુવાનું દાન કર્યું હતું.

ત્યાર પછીના શ્લોકમાં દાન સહાકાળ ટકી રહે તેવી ઇચ્છા બતાવી છે અને તે પછીના શ્લોકમાં પ્રશસ્તિ લખનાર સૂર્યોચાર્યનું નામ છે. પછી ગદ્યમાં લંબાણપૂર્વક તિથિ આપી છે. રવિવાર વિ. સં. ૧૦૫૪ માઘ સુદિ ૧૩ પુષ્ય નક્ષત્ર પ્રોઃ કીલ્હાનની ગણતરી પ્રમાણે આ દિવસ ઇ. સ. ૯૯૭ ના જાનેવારીની ૨૪ મી તારીખે આવે છે. તે દિવસ તેરશ સૂર્યોદય પછી ૭ અને ૪૦ મિનિટે પુરી થાય છે.^૪ આ તિથિએ ઋષભનાથની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી અને ધ્વજ ચઢાવ્યો હતો. લુણ્ણોદ્ધાર પહેલાંની મૂર્તિ મૂલનાથક ગોષ્ઠીનાં અમુક માણસોએ પ્રતિષ્ઠા કરી હતી. તેઓનાં નામ આપ્યાં છે.

લેખનો બીજો ભાગ સ્વતંત્ર રીતે લખાયો છે અને પં. ૨૩ થી ૩૨ સુધીમાં ૨૧ શ્લોક રૂપે છે. પાછળથી આપેલા તેજ મંદિરને દાન સંબંધી હોઈ, આ ભાગ પાછળથી લખાયો હોવો જોઈએ. મમ્મટ સુધીની વંશાવળી આમાં પણ આપી છે. જૈનધર્મની પ્રશંસાથી લેખની શરૂવાત થાય છે. (શ્લોક. ૨) હરિવર્મા નામે રાજા હતો અને તેની પછી તેના પુત્ર વિદગ્ધ-રાજ આવ્યો. તે રાષ્ટ્રકૂટ વંશના કલ્પવૃક્ષ જેવો હતો. તેના પુત્ર મમ્મટ થયો (શ્લોક. ૪). શ્લોક. ૫ થી ૭ સુધીમાં લખ્યું છે કે પોતાના શુરૂ બલભદ્ર માટે વિદગ્ધે ચણાવ્યું હતું અને મમ્મટે તેને અનુમતિ આપી અને તેની વિગત શ્લોક ૮ થી ૧૭ સુધીમાં આપે છે. (૧) દરેક

૧ એ. ઈ. વો. ૨ પા. ૧૧૯ ૨ એ. ઈ. વો. ૬ પા. ૭૧ ૩ છપ્પય ॥ મગોવર (૧) સામત, હુવો જગમેર (૨) સિદ્ધમુવ. ॥ ગઢ વૃંલ (૩) ગજમઢ, હુવો લોદૈ (૪) માળ મુવ ॥ અહમ્મદ અમ્મદ (૫) મોજરાજા જાલંદર (૬) ગોગાત્ર પરપાટ (૭) હુવો હાણા પારકર (૮) ॥ નવસોટ કિરાહ (૯) સંજગત, થિર, વંચારહ મળિયા. ॥ ઘરણીવરાહપર માદયાં, કોટવાંટ જૂ જૂ નિયા ॥ ૧ ॥ ૪ જ. બે. એ. સો. વો. ૬૨ પાઠ ૧ વો. પા. ૩૧૦.

૨૦ પોઠ ઉપર રૂ. ૧ એક; (૨) દરેક ગાડાદીઠ રૂ. એક (ગામમાંથી અંગર ગામ આગળથી પસાર થાય તેવા માટે). (૩) તેલની ઘાણીમાં એક ઘડા દીઠ એક કર્ક; (૪) ભટ્ટલોકોએ ૧૩ પાનનાં ખીડાં (ચોદલકા). (૫) દૂધ રમનારાઓએ એક પેલ્લક. (૬) દરેક અરઘટ્ટે (રેલવાળો ફૂલો) ઘઉં અને જવાનો એક આઠક (ચાર શેર) (૭) પેટાદીઠ પાંચ પળી. (૮) દરેક ભારે (૨૦૦૦ પલ) એક વિશેષક.^૧ (૯) રૂ. ૨ કેશર, ગુંદ, ઝીન આદિના દરેક ભારે દસ પલ અને (૧૦) ભરીને આપી શકાય તેવી ચીજ જવ, ઘઉં, મગ, મીઠું, રાણ ઇત્યાદિના એક દ્રાણુ એક માણક, એ પ્રમાણે દાનમાં આપવું નોંધ્યે. આ પ્રમાણે વિદગ્ધરાજે દાનમાં આપેલ હતું. તેના રૂ ભાગ છાન અર્હતને મળે અને રૂ ગુરૂ બલભદ્રને વિદ્યાધન તરીકે મળે, એવી વ્યવસ્થા હતી. વિદગ્ધરાજે કરેલા દાનની તિથિ શ્લોક. ૧૯ માં સં. ૯૭૩ ના આઘાઠ માસ-માંની હતી અને મસ્મટે તેને વિ. સં. ૯૯૬ ના માઘ વદિ ૧૧ ને દિવસે કાયમ કર્યું. છેલ્લા શ્લોક ૨૧ માં લખ્યું છે કે આ દાન કેશવદાન સૂરિના વંશવારસ પર્વત, પૃથ્વી, સૂર્ય, ભરવ ખણ્ડ, ગંગા, સરસ્વતી, વારા, પાતાલ અને સસુદ્રના અસ્તિત્વ સુધી લોગવે. છેવટે તિથિઓ અંકમાં લખી છે અને લેખ સુત્રધાર શતયોગેશ્વરે કાતયો છે.

૧ (આ સિક્કાનું નામ વિશ્વદરાજના હર્ષના શિલાલેખમાં (એ. ઈ. નો. ૨ પા. ૧૩૦), અને મયનદેવના શાસનના લેખમાં (એ. ઈ. નો. ૩ પા. ૨૬૪) આવે છે. વિશેષક અને વિશેષક બન્ને સિયદોણીના લેખમાં (એ. ઈ. નો. ૧ પા. ૧૬૬) આવે છે. પ્રો. કિલ્ટોર્ન તેના અર્થ કોઈ સિક્કાના વિષયો ભાત્ર એવો કરે છે. તંત્રી. ૨ (સંભવ છે કે દાનના ૯ અને દસ નંબર મસ્મટે લખેલાં હોય, પણ શબ્દરચના એવી છે કે ખાતરી પૂર્વક કહી શકાય તેમ નથી.) તંત્રી લેખ ૮૭

અક્ષરાન્તર^૧

૧ — — — — — ॥ ચિરકે ? — પજે ? [રક્ષાસંસ્થા ?]

જવસ્તવઃ । પરિશાસતુ ના — — — — — પરા[રક્ષ્યા ?] પના જિનાઃ ॥

૧-તે ઘેઃ પાંતુ [જિના] વિનામસમયે યત્પા] વપમોન્મુલમેલા

સંસ્થમયૂલ[શે] સ્વરનલશ્રેણીયુ વિવો(વિન્વો) દયાત્ ।

પ્રાયેકાદશભિર્ગુણં દશશતી શક્ત્ય શુંમદશાં કસ્યસ્યાદગુણકારકો

ન યદિ વા સ્વચ્છાત્મનાં સંગર્ભઃ ॥ ૨

૨ — — — — — ક — — નાસત્કરીલો ? [૫] શોભિતઃ । મુસે(શે) [સ્વર] —

— — — — — લૌ મૂર્ધ્ને રુદો મહીમતો ॥ ૩ અમિવો(વિ) અદ્રુચિ કાંતાં

સાવિત્રીં [ચતુ] રા [૧] નઃ । હરિવર્મા વ(વ) ભૂવાત્ર ભૂવિ-

મુર્સુવનાધિકઃ ॥ [૪] સકલલોકવિલોક(ચ) નપંકજસ્ફુરદન-

બુદવા(વા) લદિવાકરઃ । રિપુવધૂવદનેદુદ્ધતઘુતિઃ

૩ સમુદપાદિ વિદગ્ધનૃપ[સ્તતઃ]^૨ ॥ [૫] સ્વાચાર્યૈર્યો રુચિરવચ[નૈર્વા]

સુદેવામિધાનેવો(વો) ધે નીતો દિનકરકરૈર્ચારિજન્માકરો વ[૧]

પૂર્વ જૈનં નિજમિવ યશો[કારયદ્ધ] સ્તિકુંડયાં રમ્યં હર્મ્યં ગુરુ-

હિમગિરેઃશૃંગસું(શું) ગારહારિ^૩ ॥ ૬ દાનેન તુલિતવ(વ) લિ

ના તુલાદિદાનસ્ય યેન દેવાય । ભાગ[દ્વયં] વ્યતીર્યત ભાગશ્ચા-

૪ [ચાર્યવ] ર્યાય ॥ ॥ [૭] તસ્માદભૂ[ચ્છુદ્ધ] સત્વો(ત્વો) મંમટાલ્યો

મહીપતિઃ । સમુદ્રવિજયી શ્લાઘ્યતરવારિઃ સદૃર્મ(મ્મિ) કઃ ॥ ૮

તસ્માદસમઃ સમજનિ[સમસ્ત] જનજનિતલોચનાન્દઃ । ષ[વ]

લો વસુધાવ્યાપી ચંદ્રાદિવ ચંદ્રિકાનિકરઃ^૪ ॥ [૯] મંક્ત્વા ઘાટં

ઘટામિઃ પ્રકટમિવ મદં મેવપાટે મટાનાં જન્યે રાજન્ય-

૫ જન્યે જનયતિ જનતાજે રણં મુંજરાજે । [શ્રી]^૫ માણે [પ્ર] જણે હરિણ દ્વ

મિયા ગૂઝરેશે વિનથે તત્સૈન્યાનાં સ(શ) રણ્યો હરિરિવશરણે

યઃ સુરાણાં વ(વ) મૃવં ॥ [૧૦] શ્રીમદ્દુર્ભરાજમુસુજિ મુજૈર્મુ-

જત્યમંગાં મુવં દંદૈર્મળ્લનશૌન્દચંદસુમટૈસ્તસ્યામિમૂતં વિમુઃ । યો

દૈત્યૈરિવ તારક-

૧ મૂળ પત્ર ૨ ઉપરથી (૧) ડિટ રામકર્ણે રમિગ અને મોકલ્યું હતું, જેમાં દરેક પંક્તિના પહેલાં હસ અક્ષર ત્રુટક દેખાય છે. ૫ થી મેં તેને રા'ડિટ મૂક્યા નથી; કારણ કે પંક્તિની નકલ મૂળ પત્ર ૨ ઉપરથી કરેલી છે.) તંત્રી. * ૨ છંદ અનુષ્ટુપ. ૩ ઉપમાનીય માટે ચિહ્ન છે. ૪ શાસ્ત્રલિહિત. ૫ છંદ અનુષ્ટુપ. ૬ છંદ અનુષ્ટુપ. ૭ છંદ દુતવિલગિત. ૮ છંદ મંદાકિન્તા. ૯ છંદ અનુષ્ટુપ. ૧૦ છંદ આર્ષા. ૧૧ આંહી માત્ર ૧૨૫૮ છે અને બે ૮૫૩૦ છે, ૧૫ લોમાળ વર્ણવાની ઇચ્છા થાય છે, ૫ થી આ લેખમાં ૭ વિચિત્ર રીતે લખાયો છે, ૧૨ છંદ અગ્વરા.

१ प्रभृतिभिः श्रीमान् म [द्वेदः] पुरा सेनानीरिव नीतिपौरुषपरो नैषीत्परां
निर्वृत्तिं ॥ [११] यं मूलादुदमूलयद्गुरुत्वः श्रीमूलराजो नृपो
दर्पाभो धरणी वराहचूपाति यद्वद्वि (दिवं) मः पादपं । आयातं
भुवि कांदिशीकमगिको यस्तं शरण्यो दधौ दंष्ट्रयामिव रूढमूढमहिमा
कोलो महीमण्डलं ॥ १२ १

७ इत्थं पृथ्वीमर्तुमिनाथमानैः सा — — — सुस्थितैरास्थितो यः ।
पायोनायो वा विपक्षास्त्वप [क्षं] रि (र) साकांक्षे रक्षणे
बद्धकर्क्षः ॥ [१३] दिवाकरस्येव करैः कदोरैः करालिता भूप-
कदंब (व) कस्य [।] अशिश्नियंतापहतोरुतापं यमुन्नतं पादप-
वज्जनौघाः ३ ॥ [१४] धनुर्धरशिरोमणेरमल धर्ममभ्यस्यतो जगा-

८ म जलधेर्गुणो [गु] रुमुप्य पारं परं । समीयुरपि संमुखाः सुमुखमार्गणानां
गणाः सतां चरितमद्भुतं सकलमेव लोकोत्तरं ४ ॥ [१५] यात्रासु
यस्य विद्यदौर्णव्यविपुर्विशेषात्त्व [द्ध] वल्गातुरंगखुरखातमही
रजांसि । तेजोमिरुज्जितमनेन विनिर्जितत्वाद्भास्वान्विलज्जितइवा-
तितरांतिरोभूत् ॥ १६

९ न कामनां मनो धीमान् ध लनां दधौ । अनन्योद्धार्य सत्कार्यभार-
धुर्येयतोपि येः ॥ [१७] यस्तेजाभिरहस्करः करुणया शौद्धोदनिः
शुद्धया ५ भीष्मो वंचनवंचितेव वचसा धर्मेण धर्मात्मजः ।
प्राणेन प्रलयानिलो व (व) लभिदो मंत्रेण मंत्रीपरो रूपेण
ममदाप्रियेण

१० मदनो दानेन क [ण्णो] भवत् ॥ [१८] सुनयतनयं राज्ये वा (वा) -
ल्लप्तादमतिष्टिपत्वरिणतवया निःसंगो यो व (व) भूव सुधीः स्वयं ।
कृतयुगकृतं कृत्वा कृत्यं कृतात्मचक्र (म) कृतीरकृतं मुकृति नो
कालुष्यं करोति कलिः सतां ॥ [१९] काले कलावपि
किलामलमेतदीयं लोका विलोक्य कलनातिगतं गुणौ -

११ धं । [पार्था] दिपार्थिव [गुणा] न गणयंतु सत्त्वानेकं व्यषाद्गुणनिधिं
यमितीव वेधाः ६ ॥ २० गोचरयंति न वाचो यच्चरितं चंद्रचंद्रिका
रुचिरं । वाचस्पतेर्ब्रह्मस्वी कोवान्यो वर्णयेत्पूर्णं ॥ [२१]

१ शाहूँलविहीडित. २ छंद शासिनी. ३ छंद उपेन्द्रवज्रा. ४ छंद पृथ्वी. ५ छंद वसंततिवका.

६ छंद अनुष्टुप्. ७ विश्रमच्चिदनी अ३२ नथी. ८ छंद शाहूँलविहीडित. ९ छंद हस्तिनी.

१० छंद वसंततिवका. ११ छंद आपो.

અક્ષરાન્તર

૧ — — — — — ॥ વિરકે ? — પજે ? [રક્ષાસંસ્થા ?]

જવસ્તવઃ । પરિશાસતુ ના — — — — — પરા[ર્થભ્યા ?] પના જિનાઃ ॥
૧ તે વઃ પાંતુ [જિના] વિનામસમયે યત્પા [દપચોન્મુલ્લમેસા
સંભ્યમયૂલ[શે] સ્વરનલ્લથેણીપુ વિવો(વિન્વો)દયાત્ ।
પ્રાયેકાદશમિર્મુર્ણ દશશતી શકસ્ય શુંમહશાં કસ્યસ્યાદ્ગુણકારકો
ન યદિ વા સ્વચ્છાત્મનાં સંગર્મઃ ॥ ૨

૨ — — — — — નાસત્કરીલો ? [પ] શોભિતઃ । સુસે(શે) [સ્વર] —
— — — — — લૌ મૂર્ધ્નિ રુદો મહીમતાં ॥ ૩ અભિવી(વિ)મ્રદ્ધુર્ચિ કાંતાં
સાવિત્રીં [ચતુ] રા [૧] નઃ । હરિવર્મા વ(વ) મૂવાત્ર મૂવિ-
મુર્ચુવનાધિકઃ ॥ [૪] સકલલોકવિલોક(ચ)નપંકજસ્ફુરદન-
બુદવા(વા)લદિવાકરઃ । રિપુવધૂવદનંદુહ્તદ્યુતિઃ

૩ સમુદપાદિ વિદગ્ધનૃપ[સ્તતઃ] ॥ [૫] સ્વાચાર્યૈર્યો રુચિરવચ[નૈર્વા]
સુદેવામિધાનૈર્વો(વૌ)ધં નીતો દિનકરકરૈર્જાંરજન્માકરો વ[૧]
પૂર્વ જૈનં નિજમિવ યશો[કારયદ્ધ]સ્તિકુંડયાં રમ્યં હર્મ્ય ગુરુ-
દિમગિરેઃશૃંગમું(શૃ) ગારહારિ ॥ ૬ દાનેન તુલિતવ(વ)લિ
ના તુલાદિદાનસ્ય યેન દેવાય । માર્ગ[દ્વયં] વ્યતીર્યત માર્ગશ્ચા-

૪ [ચાર્યવ]ર્યાય ॥ ॥ [૭] તસ્માદભૂ[ચ્છુદ્ધ]સત્ત્વો(સ્ત્વો) મંમટાસ્યો
મહીપતિઃ । સમુદ્રવિજયો શ્લાઘ્યતરવારિઃ સદૃર્મ(મ્મિ)કઃ ॥ ૮
તસ્માદસમઃ સમજનિ[સમસ્ત]જનજનિતલેચનાનંદઃ । ષ[વ]
લો વસુધાવ્યાપી ચંદ્રાદિવ ચંદ્રિકાનિકરઃ ॥ [૯] મંક્ત્વા ઘાટં
ઘટામિઃ પ્રકટમિવ મદં મેદપાટે મટાનાં જન્યે રાજન્ય-

૫ જન્યે જનયતિ જનતાર્જ રણં મુંજરાજે । [શ્રી] માણે [પ્ર]ગણે હરિણ હ્વ
મિયા ગૂચ્છરેશે વિનષ્ટે તત્સૈન્યાનાં સ(શ)રણ્યો હરિરિવશરણે
યઃ સુરાણાં વ(વ)મૂર્વે ॥ [૧૦] શ્રીમદ્દુલ્લભરાજમુસુજિ સુજૈર્મુ-
જત્યમંગાં મુવં દંદૈર્મળ્લનશૌન્દચંદસુમટૈસ્તસ્યામિમૂતં વિમુઃ । યો
દૈત્યૈરિવ તારક-

૧ મૂળ પત્ર ૫૨ ઉપરથી (પંક્તિ રામકર્ણે રમિગ મને મોકલ્યું હતું, જેમાં ફરક પંક્તિના પહેલાં હ્રસ્વ અક્ષર નુટક દેખાય છે. પણ મેં તેને સંક્ષિપ્ત મૂક્યા નથી, કારણ કે પંક્તિની નકલ મૂળ પત્ર ૫૨ ઉપરથી કરેલી છે.) તંત્રી. ૨૦ છંદ અનુષ્ટુપ. ૩ ઉપદેશનીય માટે ચિહ્ન છે. ૪ શાસ્ત્રલિંગીકૃતિ. ૫ છંદ અનુષ્ટુપ. ૬ છંદ અનુષ્ટુપ. ૭ છંદ દુતવિલગ્નિત. ૮ છંદ મંદાકાન્ત. ૯ છંદ અનુષ્ટુપ. ૧૦ છંદ આર્વા. ૧૧ આંહી માત્ર ૧ ૨૫૯ છે અને બે ૮૫૩ છે, ત્યાં સોમાળ વાંચવાની ઇચ્છા થાય છે, પણ આ લેખમાં ય વિચિત્ર રીતે લખાયો છે. ૧૨ છંદ અગ્ધરા.

६ प्रभृतिभिः श्रीमान् म [ह्रेंद्रः] पुरा सेनानीरिव नीतिपौरुषपरो नैषीत्परां
निर्वृत्तिं ॥ [११] यं मूलादुदमूलयद्गुरुत्वः श्रीमूलराजो नृपो
दर्पाधो धरणी वराहचरति यद्वद्वि (दिवं) पः पादपं । आयातं
भुवि कांदिशीकममिको यस्तं शरण्यो दधौ दंष्ट्रायामिव रूढमूढमहिमां
कोलो महीमण्डलं ॥ १२ १

७ इत्थं पृथ्वीमर्चमिनायमानैः सा — — सुस्थितैरास्थितो यः ।
पाथोनाथो वा विपक्षास्त्वप [क्षं] रि (र) क्षाकांक्षै रक्षणे
बद्धकक्षैः ॥ [१३] दिवाकरस्येव करैः कदोरैः करालिता भूप-
कदंब (व) कस्य [१] अशिथ्रियंतापहतोरुतापं यमुन्नतं पादप-
वज्जनौघाः ॥ [१४] धनुर्धरशिरोमणेरमल धर्ममभ्यस्यतो जगा-

८ म जलधेर्गुणो [गु] रुमुप्य पारं परं । समीयुरपि संमुखाः सुमुखमार्गणानां
गणाः सतां चरितमद्भुतं सकलमेव लोकोचरं ॥ [१५] यात्रासु
यस्य वियदौर्णविपुर्विशेषात्त्व [द्ध] वल्गातुरंगखुरखातमही
रजांसि । तेजोभिरुज्जितमेनेन विनिर्जितत्वाद्भास्वान्विलज्जितइवा-
तितरांतिरोभूत् ॥ १६

९ न कामनां मनो धीमान् ध लनां दधौ । अनन्योद्धार्य सत्कार्यभार-
धुर्यैर्यतोपि ये ॥ [१७] यस्तेजामिरहस्करः करुणया शौद्धोदनिः
शुद्धया १ भीष्मो वंचनवंचितेव वचसा धर्मेण धर्मात्मजः ।
प्राणेन प्रलयानिलो व (व) लभिदो मंत्रेण मंत्रीपरो रूपेण
प्रमदाप्रियेण

१० मदनो दानेन क [ण्णो] भवर्त्त ॥ [१८] सुनयतनयं राज्ये वा (वा) -
लंपसादमतिष्टिपत्परिणतवया निःसंगो यो व (व) भूव सुधीः स्वयं ।
कृतयुगकृतं कृत्वा कृत्यं कृवात्मचम (म) कृतीकृतं मुकृति नो
कालुष्यं करोति कलिः सतां ॥ [१९] काले कलावपि
किलामलमेतदीयं लोका विलोक्य कलनातिगतं गुणौ -

११ धं । [पार्या] दिपार्थिव [गुणा] न गणयंतु सत्त्वानेकं व्यधाद्गुणनिधिं
यमितीव धेपाः २ ॥ २० गोचरयंति न वाचो यच्चरितं चंद्रचंद्रिका
रुचिरं । वाचस्पतेर्ब्रह्मस्वी कोवान्यो वर्णयेत्पूर्णं ॥ [२१]

१ शाईलविशोदित. २ छंद शासिनी. ३ छंद उपेन्द्रव्या. ४ छंद पृथ्वी. ५ छंद वसंततिवृक्षा.
६ छंद अनुष्टुप्. ७ विश्वमयिद्विनी ७३१ नथी. ८ छंद शाईलविशोदित. ९ छंद हस्ति.
१० छंद वसंततिवृक्षा. ११ छंद आपो.

राजधानी भुबो मर्तुस्तस्यास्ते हस्तिकुण्डिका । अलका धनदस्यैव
घनाढ्यजनसेविता [२२] नोहारहारहरहास [हि]—

१२ [मां] शुहारि [ज्ञा] त्वा [र] वारि [भु] वि राजविनिर्जराणां ।
वास्तव्यमव्यजनचित्तसमं [स] मंतात्संतापसंपदपहारपरं परेषां ॥
[२३] घौतकलघौतकलशाभिरामरामास्तनाइव नयस्यां । संत्य-
परेप्यपहाराः सदा सदान्तरजनतायां ॥ २५ (२४) समदमदना
लीलापाः प—

१३ नाकुला कुवलयदशा संदृश्यते दृशस्तरलाः परं । मलिनितमुखा
यत्रोद्धृताः पर कठिनाः कुचा निविडरचना नी (वी) बंधाः परंकुटिलाः
कचाः ॥ [२६] गाढोत्तुंगानि सार्द्धं शुचिकुचकलशैः कामिनीना
मनोजैर्विस्तीर्णानि प्रकामं सह धनजघनैर्देवता मंदिराणि । आजंते द-
अशुभा [ण्य]—

१४ तिथयसुभगं नेत्रपात्रैः पवित्रैः सत्रं चित्राणि घात्रीजनद्वृत्तद्वयैर्विभ्रमैर्व्रसत्रं ॥
[२६] मधुराघनपर्वाणोद्धचरूपा रसाधिकाः । यत्रेक्षुवाटां लोकेभ्यो
नालिकत्वाद्भिदेलिमाः ॥ [२७] अस्यां सूरिः सुराणां गुरुरिव गु
[रु] भिर्गौरवाहो गुणौषैर्भूपालानां त्रिलोकीवलयविल—

१५ सितानंतरानंतकीर्तिः । नाम्ना श्रीशांतिमद्रोभवदभिमवितुं भास [मा] नास-
माना कामं कामं सम [र्था] जनितजनमनः संमदा यस्य मूर्तिः ॥
[२८] मन्येमुना मुनींद्रेण म [नो] भू रूपनिर्जितः स्वप्नेपि
न स्वरूपेण समगंस्तातिलज्जितः ॥ [२९] मोद्यत्पद्माकरस्य
प्रकटितविकटाशेषहा (भा) व—

१६ स्य सूरः सूर्यस्येवामृतांशुं स्फुरितशुभरुचिं वासुदेवाभिवस्य । अंध्यासीनं पदव्यां
यममलविलसज्ज्ञानमालोक्य लोको लोकालोकावलोकं सकलमच कल-
त्केवल संभवीति ॥ [३०] धर्माभ्यासरतस्यास्य संगतो गुण-
संप्रहः । अभग्नमार्गणेच्छस्य चित्रं १० निर्वाणवांचछ (छ) ता
(ना) ॥ ३२ (३१)

१७ कमपि सर्वगुणानुगतं जनं विधिरय विदधाति न दुर्विधः । इति कलंकनिराकृतये
कृती यमकृतेव कृताखिलसद्गुणं [३२] तदीयवचनान्निजं

१ छंद अनुष्टुप २ छंद वसन्ततितका ३ छंद आपी ४ छंद हरिणी ५ छंद सधरा.
६ छंद अनुष्टुप ७ छंद सधरा ८ छंद अनुष्टुप ९ छंद सधरा १० धरा शब्द वाञ्छ छ.
११ छंद अनुष्टुप १२ छंद द्रुतविश्रित.

वनकलत्रपुत्रादिकं विलोक्य सकलं चलं दलमिवानिलादो [लि]
तं । गरिष्ठगुणगोष्ठयदः समुददीधरद्वीरधीदारमतिमुंदरं प्रथम-

१८ तीर्थकुन्मदिरं ॥ ३४ (३३) [रक्तं] वा रम्यरामाणां मणितारावराजितं ।
इदं मुखमिवामाति मासमानवरालकं ॥ [३४] चतुरस्रं पट्टज १]
नवा [छड] निकंशुमशुक्ति करोटकयुक्तमिदं । बहुमाजनराजि
जिनायतनं प्रविराजति भोजनधामसमं ॥ ३६ (३५) विदग्ध-
नृपकारिते जिनगृहे-

१९ तिजीर्णं पुनः समं कृतसमुद्धृताविह भवां [बु] धिरात्मनः । अतिष्ठिपत
सोप्यथ प्रथमतीर्थनाथाकृतिं स्वकीर्तिमिव मूर्त्ततामुपगतां सितांशु-
द्युतिं ॥ ३७ (३६) शान्त्याचार्यैस्त्रिपंचाशे सहस्रे शरदाभियं ।
माधशुक्लत्रयोदश्यां सुप्रतिष्ठैः प्रतिष्ठिता ॥ ३८ (३७) विदग्धनृपतिः
पुरा यदतुलं तुलादे-

२० ईदौ सुदानमवदानधीरिदमपीपल्लाद्भुतं । यतो धवलमूपतिजिनपतेः स्वयं
सात्म [जो] रघट्टमथ पिप्पलोप [दक्] पकं प्रादिशत् ॥ ३९ (३८)
यावच्छेषशिरस्थमेकरजतस्थूणास्थिताभ्युल्लसत्सालातुलमंडपामलतुला-
मालंबते भूतलं । तावत्तार-

२१ खामिरामरमणी [गं] वध्वर्धरध्वनिर्द्दामन्यत्र धिनोतु धार्मिकधियः [स] द्रूप-
वेलावि [धौ] ॥ ४० (३९) सालंकारां समंधिकरसा साधुसंभान-
नंथा स्रष्टव्यस्येसा जज्जितविलसत्सां जज्जलस्यत्तनाभा । सहृदवाब्जा रचिर-
विरतिर्दुर्धमाधुयवर्षा सूयाचार्यै र्वरचि रमणीवा-

२२ ति [रम्या] प्रशस्तिः ॥ ४१ (४०) * संवत् १०५३ माघशुक्ल १३
रविदिने पुण्यनक्षत्रे श्रीरि (ऋ) पमनाथदेवस्य प्रतिष्ठा कृता महाध्व-
जश्चारापितः ॥ मूलनायकः ॥ नाहर्कजिदजसशंप्रभद्रनागपोचि-
[स्य] श्रावकगोष्ठिकैरशेषकर्मक्षयार्थं स्वसंतानभवाब्धितर-

२३ [णार्थं च] न्यायोपाजितविचेन कारितः ॥ ४२ ॥ परिवारदर्पमयनं हेतु नम-
सहस्रभंगकाकीर्णं । भव्यजनदुरितशमनं जिनेन्द्रवरशासनं जयति
॥ [१] आसीद्वीधन संमतः शुभगुणो भास्वत्प्रतापोज्व (ज्ज्व) जो
विस्पष्टप्रतिमः प्रभावकलितो मूपोचयां (मां) गाञ्चितः । योषितपी-

३० [व धने] भिक्कं ॥ [१६] गोधूममुद्गयवलवणराल[का] देस्तु मेयजातस्य ।
द्रोणं प्रति माणकमेकमत्र सत्वेण दौतव्यं ॥ [१७] बहुमिर्व्वसुधा
मुक्ता राजभिः सगरादिभिः । यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य
तदा फलं ॥ [१८] रामगिरिनंद कलिते विक्रमकाले गते
तु शुचिमा[से ।]

११ [श्रीम] हलभद्रगुरोर्विदग्धराजेन दत्तमिदं ॥ [१९] नवसु शतेषु गतेषु तु
षण्णवतीसमधिकेषु माघस्य । कृष्णैकादश्यामिह समर्थितं मेमट्टनृपेन
(णं) ॥ [२०] यावद्भूधरभूमिभानुभरतं भागीरथी भारती भास्व-
[द्वा] नि भुजंगराज भव[नं] आजद्भवांमोधयः । ति[छं]-

३२ [त्यत्र] सुरासुरेद्रमहितं [जै] नं च सच्छासनं श्रीमत्केशवसूरिसंततिकृते तावत्प्र-
भूयादिदं ॥ [२१] इदं चाक्षयधर्मसाधनं शासनं श्रीविदग्धराजा-
(जेन) दत्तं ॥ संवत् ९७३ श्रीममट [राज्ञा (जेन)] समर्थि[तं]
संवत् ९९६ ॥ [संज्ञाकृति] सूत्रधारोद्भव [शत] योगेश्वरेण
रत्नकीर्ण्येयं प्रशस्तिरिति ।

માળવાના પરમાર લોજના સમયનાં તિલકવાડાનાં તામ્રપત્રો^૧

[વિ. સં. ૧૧૦૩

કરજણમાં વહીવટદાર તરીકે કામ કરતા મી. એલ. ડી. કેરકે. બી. એ.ના ભાઈ મી. આર. ડી. કેરકે જે તિલકવાડામાં આબકારી ડીપો અમલદાર હતા તેની મારફત મને આ લેખની માહિતી મળી. ધોબી શાળા પાસે નાના ઓવારા નામે ઓળખાતી જગ્યાએ નર્મદાના તટમાં તિલકવાડા ગામમાં મે. ૧૯૧૭ ની સાલમાં આ લેખ મળ્યો હતો. ઢાંકે ભવનો બાંધેલા નાથા જ્યારે નદીમાં તરતો હતો અને કુળકી મારતો હતો ત્યારે તેને મળ્યો હતો.

પતરાં બે છે અને પહેલું ટૂંકું "xપૃ"ના માપનું અને બીજું ટૂંકું "xપૃ"ના માપનું છે. પતરાંની શરૂવાતના ભાગમાંનું પતરું (પહેલું) શુભ થયું છે અને આસપાસ શોધ કર્યા છતાં મળ્યું નહીં. પહેલા પતરાંની બન્ને બાજુ લેખ છે અને બીજા પતરાંની એક જ બાજુ લેખ છે; કારણ ત્યાં તેનો અંત આવે છે. શુભ થયેલા ભાગની બન્ને બાજુ લેખ હતો કે એક બાજુ તે કહી શકાતું નથી. પતરાં સુરક્ષિત છે અને પાઠ કર્યાં શકિત નથી. પહેલા પતરાંની પહેલી બાજુએ ૧૨ લીટી કોતરેલી છે અને બીજી બાજુએ દશ પંક્તિ છે. બીજા પતરાંમાં સાત પંક્તિ છે. પતરાંના ઉપરના ભાગમાં કહી માટે કાણું છે. કહી અને સીલ (બે હોય તો) બન્ને શુભ થયાં છે અને તેથી જ પહેલું પતરું પણ શુભ થયું હશે. બન્ને પતરાંનો તોલ ૨ રતલ છે. અક્ષરો સ્પષ્ટ રીતે કોતરેલા છે અને તેનું કદ ૬" છે. લિપિ દશમી સદીની નાગરી છે અને ભાષા સંસ્કૃત છે. આખો લેખ પદ્યમાં છે. વ્યાકરણના કેટલાક દોષો નોંધ લેવા જેવા છે. જા ને બદલે જ અને જ ને બદલે જ નો ઉપયોગ થયે છે.

લેખ વિ. સં. ૧૧૦૩ (ઇ. સ. ૧૦૪૭)નો છે. રાજા લોજના ખંડિયા રાજા સુરાહિત્યના પુત્ર શ્રી જયોરાજે ઘણાપદવી ગામના શ્રી ઘણેશ્વર મહાદેવના ઉપયોગ માટે વિદ્યુદ્ધજ ગામ અને સો એકર જમીન દાનમાં આપ્યા સંબંધીનો લેખ છે. મના અને નર્મદાના સંગમ ઉપર આવેલા મનેશ્વરના મંદિરમાં દાન અપાયું હતું. દાન લેનાર પવિત્ર સાધુ નામે દિનકર હતા; અને રાજાના હુકમથી લેખ વાલ કુટુંબના એવલના દીકરા કાયસ્થ સોહિલે કોતર્યો હતો.

લોજના પૂર્વજોની સ્તુતિ પહેલા પતરાંમાં શુભ થઈ છે. લોજના પૂર્વજ સિન્ધુરાજના વર્ણનથી બીજા પતરાંની શરૂવાત થાય છે. દાન લેનારનો પિતા સુરાહિત્ય કનોજમાંથી આવ્યો હતો. અને તેણે શાહવાહન વિગેરે દુશ્મનોને હરાવવામાં લોજને મદદ કરી હતી. આ લોજ તે માળવાનો પરમાર રાજા લોજ હતો તેમાં શંકા નથી. વિન્સેન્ટ સ્મીથ અનુસાર લોજ રાજાએ ઇ. સ. ૧૦૧૮થી ૧૦૬૦ સુધી રાજ્ય કર્યું હતું. બીજા લેખકોને અભિપ્રાય પણ લગભગ મળતો આવે છે. એલ. ડી. બારનેટ ઇ. સ. ૧૦૧૦ ની સાલમાં લોજ ગાદીએ આવ્યો, એમ લખ્યું છે. બીજા લોજનું રાજ ઇ. સ. ૯૦૮થી ૯૧૦ ત્રણ વર્ષનું જ હતું. અને તેને લેખની સાલ સાથે ૧૪૦ વર્ષનો તફાવત રહે છે.

સુરાદિત્યે શાહવાહનને હરાવ્યો. તે કેાણ હશે ? વિન્સેન્ટ સ્મીથે લખ્યું છે કે લોન્ડે ગઝનીના મહમુદ, વગેરે સાથે લડાઈ કરી હતી. ખારનેટ લખે છે કે લોન્ડેવે ઇન્દ્રચ, તોગ્ગલ ચેદી અને લાટના રાજ, તુરુક, નાટાલના ચાહમાન, પશ્ચિમના ચાલુક્ય જયસિંહ બીજા અને સોમશ્વર પહેલો, — એમની સાથે યુદ્ધ કર્યું હતું અને ભીમદેવ પહેલાને હરાવ્યો હતો. આનાથી બીજા રાજાઓ ઉપર જિત મેળવ્યા સંબંધીને ખુલાસો થાય છે, પણ શાહવાહન સંબંધી ખુલાસો થતો નથી. તે શાહવાહનનું બીજું નામ હતું, એમ કહી શકાતું નથી. કારણ તે વંશના છેલ્લા રાજા પુલોમાવી ચોથાથી ઇ. સ. ૨૧૮ માં તે વંશનો અંત આવે છે. (આર. જી. લાંડારકરકૃત રેક્કનનેા પ્રાચીન ઇતિહાસ બીજી આવૃત્તિ પા. ૩૬ અને વિન્સેન્ટ સ્મીથ હિન્દનો પ્રાચીન ઇતિહાસ ત્રીજી આવૃત્તિ, પા. ૨૧૮.)

શાહવાહન તે કનિષ્ઠના વંશના શાહી અથવા શાહિય રાજાઓ, જે ઇ. સ. ૮૭૦ સુધી કાબુલમાં રાજ કરતા હતા તે વંશનો હોય, (૧) અથવા બ્રાહ્મણ લલિતે સ્થાપેલા વંશનો હોય કે જે વંશે કારમીરના શંકરવર્મનના (ઇ. સ. ૮૮૩-૯૦૨) રાજમાં તુર્કી શાહિય રાજાઓને, હરાવ્યા હતા. આ શાહવાહનના ઇતિહાસથી ઘણું અજવાળું પડવા સંભવ છે.

તિલકવાઢા તે સંખેડા મહાલની પાસેના મહાલનું મુખ્ય શેહર છે. તિલકવાઢા પાસે મના (હાલની મેના, મેની) અને નર્મદાનો સંગમ છે. મણેશ્વરનું મંદિર તે હાલનું મણિ નાગેશ્વરનું મંદિર હોતું જોઇએ. તિલકવાઢાથી ૧૧ માઇલ ઉપર ઘણોલી ગામ છે તે લેખમાંનું ઘણ્ટાપદલી હોતું જોઇએ. અને પાસે વેલપુર છે તે વિલુહજ અગર વિલુહચે હોતું જોઇએ. ઘણ્ટાલી અત્યારે માતિપુરા વનખાલા રેલ્વે લાઇન ઉપર સ્ટેશન છે. ત્યાં ઘણ્ટેશ્વરનું પ્રાચીન મંદિર છે. પતરાં તિલકવાઢામાંથી મળ્યાં તેનું કારણ એવું હોય કે દાનવિધિ મણેશ્વરના મંદિરમાં થયો હોય અને પતરાં ત્યાં જ રહ્યાં હોય. અત્યારનું મણિનાગેશ્વરનું મંદિર જૂના મનેશ્વરના મંદિરની જગ્યાએ બંધાયું હોય, એવો સંભવ છે.

દાન આપનાર જશોરાજ રાજ વંશનો હોવો જોઇએ, કારણ તેનો પિતા જે કનોજમાંથી આવ્યો હતો તે શ્રવણ ભદ્રના કુટુંબનો હતો અને તેને નરોત્તમ તરીકે વર્ણવ્યો છે. દાન દેતી વખતે અમાત્યના પુત્રોને બોલાવ્યા હતા તે ઉપરથી અટકળ થાય છે કે તે સારી સ્થિતિસર હોવો જોઇએ. લેખકે તો તેને રાજા તરીકે વર્ણવ્યો છે. દાન આપ્યાને સમયે જશોરાજે દુનીયા વલ્લ દીધી હોય અને સંખેડા તાલુકામાં નર્મદાના તટ ઉપર સાધુજીવન ગાળતો હોય એવો સંભવ છે.

अक्षरान्तर

पतरं पहेलं (पहेली बाजु)

प्रापुः ससित्वन(म)चलं रिपवो दुरन्ताः । तस्माद्भूव भुवि विधुतकीर्तिपुञ्ज
श्रीमोजदेव इति शत्रु(क्र!) जनस्य दंडी । दग्धाः(?)प्रताप शिसिना
रिपुयक्षसां

सि निः कंटकं किल चकार चिरेण राज्यं ॥ तत्पादकमलध्याता कन्यकुब्ज
विनिश्रुतः वंशे श्रवण भद्राणां सुरादित्यो नरा(रो)त्तमः ॥ साहवाहनसंग्रामे
अन्येषामपि भूमजां ॥ हत्वा योधां स्थिरां लक्ष्मीं भोजदेवे चकार यः एवं कुर्वन्
(न)सौ क्षीणसुराणां धुरि वर्तिना । सुरादित्येति यन्नाम य(च?) तस्य हि शो-
भते ॥ तत्पुत्र श्रीजसोराज संगमखेटमंडले । भुंजन्वृत्तिं सदा धर्मा धर्माया-
तितरां यमौ । आकार्यमात्यपुत्रा(त्रां)श्च प्रधानां देशवासि नः अनुमतिं प्रार्थ-
यामास विदितं वो पराक्रमं । सम्मतस्तै स्वधर्मेण गत्वा श्रीनर्मदातटे ।
वस(त्स)रैर्धिकमादित्यैः शतैरेकादशैस्तथा ॥ व्युत्तरैर्मार्गं मासेस्मि-
नसोमे सोमस्य पर्वणि । स्नात्वा गुरुरनुज्ञातः कृत्वा देवच्च(वार्च)नादिकान् ॥
मणाया सङ्गमे रम्ये मणेश्वर सिवालये । दक्षिणमूर्ति सिबेन मार्गे-

पहेलं पतरं बीजी बाजु

णोदकपूर्वकं ॥ श्रीघण्टेश्वरदेवाय ग्रामं बिल्हहज(?)ददौ । घण्टा-
पल्यां तथा ग्रामे शतं भूमेः सुसोभनं ॥ चतुराघाटनोपेक्षदा
नमेतददौ स्थिरं । उपकाराय सर्वेषा मत्कपाप विहृतये ॥ उ-
दकग्राहकः तत्र महाव्रतधरोमुनि । दिनकरो नाम यः साक्षा-
त्कपालीव संकरः ॥ एतदत्तं मया दान पालनीयं नरोत्तमैः
सिबस्य धर्ममिच्छद्भिः कल्याणमिहजन्मनि ॥ सामान्योयं
धर्मसेतुः नृपाणां कालेकाले पालनीयो भवद्भिः । सर्वा-
नेतान्भाविना पार्थिवेन्द्रान् । भूयोभूयो याचते रामभद्रः ॥
बहुमिर्वसुधा भुक्ता राजानैः सगरादिभिः । यस्य यस्य
यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं ॥ पट्टिः वर्षसहस्राणि

बीजुं पतरं पहेली बाजु

स्वर्गेतिष्ठति भूमिदः । आच्छेता चानुमंता च तान्येव नरके वसेत् ॥
स्वर्णमेक गवामेकां भूमेरप्येकं मणुल(?)हरन्नरकमायाति यावदाहृत
संष्ट्वं ॥ विध्यटवीन्वतोयासु सुष्ककोटरवासिनः कृष्णसर्पाभिजायन्ते
भूमिहर्ता नराश्च ये ॥ वालस्यान्वय संभूत कायस्थ ऐबलात्मजः सासनं
सोद्विकोनाम राज्ञाभ्यर्थं(न)या करोत् ॥
उनातिरिक्तमज्ञानाल्लिखितं सासनेत्र यत् । प्रणाम
मेव कर्तव्यं संतः सर्वे सहायतः । मंगलमहाश्रीः ।

ભાષાન્તર

અસંખ્ય દુશ્મનોએ સિન્ધુરાજની ગાઠ મૈત્રી મેળવી. તેનો (સિન્ધુરાજનો) પુત્ર શ્રી ભોજદેવ થયો. તેની દુશ્મનોને શિક્ષા આપનાર વરીકેની ખ્યાતિ જગતભરમાં પ્રસરી હતી. પોતાની ખ્યાતિથી દુશ્મનોનાં કાળજાં બાળીને તેણે લાંબા સમય સુધી નિર્વિદ્વે રાજ કર્યું. કાન્યકુબ્જથી આવેલા શ્રવણ ભદ્રના કુટુંબનો સુરાદિત્ય નામે રાજા તેનો ભક્ત હતો. તેણે શાહવાહન અને બીજા રાજાઓને હરાવીને શાજની કીર્તિ કાયમ કરી. તેણે પોતાનું નામ સુરાદિત્ય યથાર્થ કરી બતાવ્યું. તેનો પુત્ર સંગમએટમાં રહેતો પવિત્ર હોઇને દાનથી વિશેષ શોભતો હતો. અમાત્ય અને બીજા શેહેરીના પુત્રોને બોલાવીને તેની સંમતિ લીધી. તમને મારા પૂર્વજનાં પરાક્રમ જણવામાં છે. તેઓની સંમતિપૂર્વક તે નર્મદા કાંઠે ગયો અને સોમવાર પર્વણને દિવસે વિ. સં. ૧૧૦૩ ના માર્ગ (શીર્ષ) માસમાં સ્નાન પૂર્ણદિ કરીને મનાના સંગમ ઉપરના મેણેશ્વરના મંદિરમાં શ્રી ઘણેશ્વર મહાદેવને વિહ્વલ ગામ તેમ જ સો એકર જમીન પાસેની ઘણાપદલીમાં આપ્યાં. ચારે દિશા નિર્માણ કરેલી જમીન મારા પાપના ક્ષય માટે આપેલ છે. દાન લેનાર સાંધુ દિનકર હવા.

ચાલુ શાપાત્મક શ્લોકો

વાલ કુટુંબમાં જન્મેલા એવલાંનો પુત્ર સોહિક કાયરથે આ દાનપત્ર લખ્યું. ભલયુક સુધારીને વાંચવું.

સોમનાથ પાટણુનો સિલહાર અપરાદિત્યનો નવો શિલાલેખ

વિ. સં. ૧૧૭૬

આ લેખ કાઠિયાવાડમાં સોમનાથ પાટણમાંથી ઘણાં વર્ષો પહેલાં મળી આવ્યો હતો. તેને મુંબઈ લઈ જવામાં આવ્યો હતો અને તે ટાઉન હોલમાં જોખે બ્રેન્ચ રાયલ એશિયાટીક સોસાયટીના સંગ્રહમાં રહ્યો હતો. હવે તેને પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ મ્યુઝિયમમાં લઈ જવામાં આવ્યો છે. એ. ઇ. વો. ૧૨ પા. ૩૩૨ એ આ અપરાદિત્યનો શક સં. ૧૧૦૬ નો લેખ પ્રસિદ્ધ થયો છે, તેમાં છે તે મુજબ આ પથરમાં પણ લેખવાળા ભાગની ઉપરની બાજુએ સૂર્ય, ચંદ્ર અને તે બંને વચ્ચે શિવલિંગ કોતરેલાં છે. કુ.૧-૪૪. લાંબા અને કુ.૧-૧૬ થી પહોળા ભાગમાં લેખ કોતરેલો છે.

અપરાદિત્યના મંત્રી લક્ષ્મણ નાયકે સ્થાનકીય પાટણની વાડીમાં અમુક જમીન દાનમાં આપ્યાની હકીકત જે ભાગ હયાત છે તેમાં વાંચી શકાય છે. સોમનાથ પાટણમાં સમુદ્રમાં સ્નાન કરીને અને શિવજીની પૂજા કરીને આ દાન કરવામાં આવ્યું હતું. દાન સંબંધી વધુ વિગત નીચેના ભાગમાં શુભ થઈ છે.

સ્થાનકીય પાટણ તે મુંબઈ પાસેના હાલના થાણાનું પ્રાચીન નામ છે અને ત્યાં સિલહાર રાજા અપરાદિત્ય રાજ કરતો હતો. આ લેખની ઇબારત આ જ રાજાના બીજા તામ્રપત્રમાંની ઇબારતને ઘણે પ્રકારે મળતી આવે છે. તે પ્રો. કે. બી. પાઠકે બી. બી. આર. એ. એસના જર્નલમાં વો. ૨૧ પા. ૫૦૫ એ પ્રસિદ્ધ કર્યું છે. આ લેખમાં કાઠિયાવાડ કે જ્યાં વિ. સં. ચાલે છે ત્યાંના હોઈને તેમાં સાલ વિ. સં. માં આપેલી છે. તેની ખરેખર શક સંવત ૧૦૪૨ આવે છે. પ્રો. પાઠકના તામ્રપત્રથી આઠ વર્ષ પહેલાંના છે. રાજા અપરાદિત્ય અને મંત્રી લક્ષ્મણ નાયક બંને લેખમાં તેને તેજ છે. આ લેખમાં મંત્રીના બાપ ભારકર નાયકનું નામ વધારામાં આપેલું છે.

વિ. સં. ૧૧૭૬ ના ગિરનારના લેખમાં (મું. ગેઝ. વો. ૧ ભાગ ૧ હો. પા. ૧૭૭) થી સંમત થયે છે કે આ પ્રાંત અણહિલવાડ પાટણના રાજા સિદ્ધરાજ જયસિંહ (વિ. સં. ૧૧૫૦-૧૨૦૦) ના કબજામાં આવ્યો હતો. સોમનાથ પાટણ યાત્રાએ આવેલો હતો ત્યારે મંત્રીએ થાણામાંની જમીનનું દાન કરેલું છે. તેણે અપરાદિત્ય દેવનું નામ આપેલું છે પણ સિદ્ધરાજનું નામ આપ્યું નથી. તે બલથી હોય કે જાણી જોઈને હોય તે ચોક્કસ કહી શકાતું નથી. કદાચ અપરાદિત્યદેવ સિદ્ધરાજના હાથ નીચેનો ખડિયો રાજા ન હોય, અગર સિદ્ધરાજે તે પ્રાંત તાજેતરમાં જિતી લીધો હોય.

૧ એ. બા. એ. ડી. ઇ. વો. ૫ પા. ૧૬૬ ડી. બી. દિસ્ત્રિક્ટ. ૨ દ્વારા પાસે બેઠાં એક લેખ છે, તેમાં હામાણ ગાયકવાડ (૧ લા.) ના અમલદારે બેઠાં હામાણ બાંધાનું લખ્યું છે. હામાણએ તે બે (વિ. સં. ૧૧૭૬) ન હોતો; કારણ તે ગાયકવાડના તાત્રામાં બહુ મોડો આવ્યો હતો. તેથી સમય છે કે હામાણ અગર તેણે અમલદાર ત્યાં ચાત્રાએ બેઠો હતો અને ત્યાર બાંધાવામાં કાંઈ વધો આવ્યો ન હોતો. આ લેખમાં અપરાદિત્યના મંત્રીને કાઠિયાવાડની જમીન સાથે કાંઈ સંબંધ ન હોતો.

અક્ષરાન્તરે

- ૧ ૬ સંવત્ ૧૧૭૬ વિસ્વાવંસુસંવત્સરે ચૈત્રસુદ્ધ ૧૪ સ્વૌ દિને
- ૨ અઘેહ શ્રીમદપરાદિત્યદેવરાજ્યે । સૌરાષ્ટ્રીયશ્રીસો-
- ૩ મનાથદેવાય પૂજાસત્કારાર્થે મહામાત્યશ્રીલક્ષ્મણ-
- ૪ નાયકેન પૂરમોદ[ધૌ] સત્તીર્થે સાત્વા ગગનૈકચ[ક] ચૂડા-
- ૫ મળ્યે કમલિનીકામુકા[ય] મગવતે સવિત્રે નાના વિધ-
- ૬ કુમુમશ્લાઘ્યમર્ચ્ય દત્વા સફલમુરુમુરુગુરુત્રૈલોક્યસ્વા-
- ૭ મિનં મગવન્તમુપાપતિમભ્યર્ચ્યઃ ॥ માસ્કરનાયકપુત્રેણ શ્રી-
- ૮ લક્ષ્મણનાયકેન .... શ્રીદેવાધિદેવ .... શ્રી-
- ૯ સ્થાનકીયપાતનવાટિકામધ્યે .... પ્રદાતવ્યં ....
- ૧૦ .... દામ ....
- ૧૧ ....
- ૧૨ .... દેવ ....

નં ૨૩૬ ૪

આણુ ઉપરના વિમલના મંદિરમાંના લેખ

વિ. સં. ૧૨૦૧

હેનરી કમીન્સના પુત્રકમાં આનો નંબર ૧૭૬૭ છે. લેખની હશ પંક્તિ છે અને ૧૭ શ્લોક છે અને તે પુ. ૨-૬ છે. લાંબી અને પહોળી જગ્યામાં ફેાતરેલો છે. રશિંગમાં પહેલી એ પંક્તિ આતરીયુર્વક વાંચી શકાતી નથી, ચલુ તેમાં અગ્વાટ વંશના આણુલણુરૂપ શ્રીમાલ કુલના કોઈ માણસનો ઉદલેખ છે. તેનો પુત્ર લહધ હતો, જેનો રાજા મૂલ (આણુક્ય મૂલરાજ ૧ લો) સાથે કાંઈ સંબંધ હતો. તેનું ખીજું નામ વીર મહત્તમ પણ હતું. લહધને બે પુત્ર હતા. પહેલો મંત્રી નેહ અને બીજો વિમલ, જેનું શ્લોક ૭ માં નીચે મુજબ વર્ણન છે. દ્વિતીયકોદેવતારાવંરી(સી.) દગ્ધાધિપઃ સીવિમલો વ (વ.) મૂલ । યેનેશ્વરૈર્વસિપુસેતુકર્ણ વિનિમ્નો- પિતમત્ર વેંવા ॥

નેહનો પુત્ર લાંચિંગ હતો. તેનો પુત્ર મંત્રી મહિદુક હતો. તેને વળી હેમ અને હશરથ એમ બે પુત્ર હતા. લેખમાં લખ્યું છે કે અંબલના દેવળમાં હશરથે નેમિહનેશ (નેમિ તીર્થકેશ એટલે કે નેમિનાથ) ની મૂર્તિ બેસરાવી, જેની પ્રતિષ્ઠા વિ. સં. ૧૨૦૧ જ્યેષ્ઠની પ્રતિપદા શુક્રવારે (ઇ. સ. ૧૧૪૪. ૫ મી એ શુક્રવારે) કરી હતી.

૧ વોટસન મ્યુઝિયમમાંના રશિંગ ઉપરથી ૨ વાંચો વિષા ૩ વાંચો હુદ ૪ વિસર્ગ અને બે શ્રીડીની જર નથી.

૫ એ. ડ. નો. ૬ પા. ૧૫૧. ૬ હેનરી કમીન્સના કહેરા મુજબ આ લેખ વિમલના મંદિરની પરચાળમાં કોઈ નં. ૧૦ ના બારણાખૂ ઉપર છે. એશિયાટીક રીસર્ચોઝ નો. ૧૬ પા. ૩૧૧ માં તેને માટે લખ્યું છે કે એક લેખની સાથે સંવત ૧૨૦૧ છે, પણ તેમાં કાંઈ ખીજું વાંચી શકાતું નથી તેથી, તેનો વિશેષ ઉપયોગ નથી. ૭ કંઈ ઉપરથી આ નામ સાચું લાગે છે.

મારવાડના ચાહમાનના લેખો:-નં. ૧૬૧

વિ. સં. ૧૨૨૧, ૧૨૪૨, ૧૨૫૬; અને ૧૨૬૮.

જોધપુર સ્ટેટમાંના જલોર પરગણાના તેજ નામના મુખ્ય શહેરમાં અત્યારે તોપખાના તરીકે વપરાતી મસીદના બીજા માળના મિંદરો ઉપરની ખારશાખમાં આ લેખ કોતરેલો છે. આ મસીદ જૈનમંદિરના પથરોમાંથી બાંધવામાં આવી છે. લેખની છ પંક્તિ છે અને તે પુ. ૨-૮૬ છે. પહોળા અને પડેલું છે. પથરમાં કોતરેલ છે. લિપિ નાગરી છે, ભાષા સંસ્કૃત છે અને આખો લેખ ગદ્યમાં છે. વ અને વ બન્ને માટે વ જ વાપરેલ છે અને ર પછીનો જ બેવડો લખેલ છે.

લેખમાં ચાર હકીકત આપેલી છે. પંચુ તે બધી એક જ મંદિર અંબી છે. પહેલા ભાગમાં વિ. સં. ૧૨૨૧ માં અમુક મંદિર બંધાવીને સાચી વિધિ પ્રસાવવા માટે જૈન ધર્મના દેવાચાર્યને આખ્યાની હકીકત છે. દેવળનું નામ કુવરવિહાર હતું; અને તેમાં મૂળ બિંબ પાર્શ્વનાથનું હતું. જાળાલીપુર એટલે જલોર તાખાના કાંચનગિરિ કિલ્લા ઉપર રહેતા પ્રભુ હેમસૂરિએ બોધ આપ્યા ઉપરથી શુભરધરાના ઉપરી પરમ આર્હત મહારાજાધિરાજ, કુમારપાલે તે મંદિર બંધાવ્યાનું લખ્યું છે. આ ઉપરથી એમ સમજાય છે કે તે મંદિર બંધાવનાર સોલંકી રાજા કુમારપાલ ઉપરથી તેનું નામ કુવરવિહાર પાડવામાં આવેલ છે.

બીજા વિભાગમાં લખ્યું છે કે આ પ્રદેશ એટલે દક્ષિણ મારવાડના રાજા ચાહમાન વંશના આબુલખુર્રાજ મહારાજ સમરસિંહદેવના હુકમથી લંડારિ પાસના પુત્ર લંડાડિ યશોવીરે વિ. સં. ૧૨૪૨ માં તેનો (મંદિરનો) જીર્ણોદ્ધાર કર્યો.

ત્રીજા વિભાગમાં લખ્યું છે કે વિ. સં. ૧૨૫૬ ના બંધેઠ સુ. ૧૧ ને દિવસે રાજકુલના હુકમથી શ્રી દેવાચાર્યના શિષ્ય પૂર્ણ દેવાચાર્ય પાર્શ્વનાથ દેવના તોરણ, વગેરેની પ્રતિષ્ઠા કરી તેમ જ કનકમય ધ્વજાદંડ ઉપર ધ્વજારોપણ કર્યું.

ચોથા વિભાગમાં એમ લખ્યું છે કે સં. ૧૨૬૮ માં વર્ષમાં દીપોત્સવને દિવસે નવા નાટકીય પ્રયોગ માટેના મંડપમાં શ્રી પૂર્ણદેવસૂરિના શિષ્ય શ્રી રામચંદ્ર આચાર્યે સુવર્ણમય ઠગશા-રોપણની વિધિ કરી.

અક્ષરાન્તર

- ૧ ઓં ॥ સંવત્ ૧૨૨૧ શ્રીજાવૈલિપુરીયકાંચનિ[ગ]રિગદસ્યોપરિપ્રમુશીહેમ-
સૂરિપ્રેવોધિતગૂર્જરપરાધીશ્વરપરમાર્હતચૌહલ્લભ્ય (૧)
- ૨ મહારા[જ]ધિરાજશ્રી[કુ]મારપાલદેવકારિતે શ્રીપા[ર્શ્વ]નાથસત્કમ્[લ]
વિવેસહિત શ્રીકુવરવિહારામિધાને જૈનચૈત્યે (૧) સદ્વિધિમવ[ર્ષ]નાય
દૃઢદ્વચ્છયીવા-
- ૩ દીંદ્રશ્રીદેવાચાર્યાણાં પક્ષે આંચંદ્રાકૈ સમર્પિતે ॥ સં. ૧૨૪૨ વર્ષે પતદેસા(શા)
ધિષ્ણાહમાનકુલતિલકમહારાજશ્રીસમરસિંહદેવાદેશેન માં૦ પાસુપુત્ર માં૦ યશો-
- ૪ વીરેણ સ[મુ]દ્ધૃતે । શ્રીમદ્રાજકુલોદેશેન શ્રીદેવાચાર્યશિષ્યૈઃ શ્રીપૂર્ણદેવોંચાર્યૈઃ (૧)
સં૦ ૧૨૫૬ વર્ષે જ્યેષ્ઠ સુ૦ ૧૧ શ્રીપાર્શ્વનાથદેવે તોરણાદીનાં પ્રતિષ્ઠાકાર્યે-
કૃતે । મંજુશિલ્પ-
- ૫ રે વૈ કનકમયધ્વજાવંદસ્ય ધ્વજારોપણપ્રતિષ્ઠાયાં કૃતાયાં ॥ સં૦ ૧૨૬૮
વર્ષે દીપોત્સવદિને અમિનવનિર્ણવપ્રેક્ષામધ્યમંડપે^૩ શ્રીપૂર્ણદેવસૂરિશિષ્યૈ શ્રીરામેં-
- ૬ ચંદ્રાચાર્યૈ સુવર્ણમયકલસારોપણપ્રતિષ્ઠા કૃતોં ॥ સુમેં ભવતુ ॥ છ ॥

નં. ૨૪૧ બ

મારવાડના આહમાનના લેખો:-નં. ૧૪^૧

વિ. સં. ૧૨૨૮ માર્ગશીર્ષ સુ. ૧૩ સોમ.

મારવાડના આહમાનના ફેટલાઠ લેખો ડા. ડી. આર. ભાંડારકરે એપિગ્રાફિયા ઇંડિકા
વો. ૧૧ પાને ૨૬ મેથી ૭૯ સુધીમાં પ્રસિદ્ધ કર્યા છે, તેમાંના નં. ૧૪ મો વિ. સં. ૧૨૨૮ ની
સાક્ષનો છે. અને તેમાં પહેલી પંક્તિમાં નીચે મુજબ કુમારપાલનો ઉલ્લેખ છે.

ઓં સંવત્-૧૨ અઠા (૧) વીસા વર્યે માગસિર હદિ ૧૩ સોમે શ્રીભિવલ્લેશ્વરદેવસ્ય । ૧ શ્રીકુંવર પાલદેવ
વિજયરાજ્યે શ્રીનાહલ્યપુરાહ (૧) શ્રી કેલ્હુણઃ રાજ્યે ચોરિપચકે (૧) રાણા ... ..

આ લેખમાંના શ્રી કુંવરપાલને કુમારપાલ માનેલ છે.

૧ મૂળ પત્ર ૭૫૨થી. ૨ ચિહ્નરૂપે છે. ૩ વાંચો. જાવાલિ: ૪ વાંચો પ્રવોધિત ૫ વાંચો વિષ
૬ વાંચો મુદ્દમ્ ૭ આંહી સધિ કરવામાં આવી નથી. ૮ આંહિ પડેલો વિભાગ પૂરો થાય છે. ૯ વાંચો
દેવાચાર્ય. ૧૦ આંહિ બીજો વિભાગ પૂરો થાય છે, ૧૧ વાંચો ચ ૧૨ આંહી ત્રીજો વિભાગ પૂરો
થાય છે ૧૩ વાંચો નિર્ણવ ૧૪ વાંચો રામ. ૧૫ વાંચો ચાર્ય: સુવર્ણમયકલશા ૧૬ વાંચો શુભં.

એ. ઈ. વો. ૧૧ પા. ૪૭.

ગિરનાર ઉપર હુમડના વંડામાં ઝાડ નીચે ચોરસ ઉંચી બેઠક છે, તેની કાર ઉપરના લેખ^૧

સં. ૫૮ (સિંહ સંવત) = ૧૧૭૨ ઇ.સ.

સં ૧૮ વર્ષે ચૈત્રવદી ૨ સોમે ધારાગંજે

પં ૦ નેમિચંદશિષ્ય પંચાણચંદમૂર્તિ

ભાષાન્તર

સંવત ૫૮ ચૈત્ર વદિ ધીજ સોમવારે ધારાગંજમાં નેમિચંદના શિષ્ય પંચાણ ચંદની મૂર્તિ (છે).

નં ૨૫૦ અ

વેરાવળમાં હરસત દેવીના મંદિરમાંના શિલાલેખ^૨

વલ્લભી સંવત ૬૨૭=વિ. સં. ૧૩૦૨

કાઠિયાવાડમાં વેરાવળ પાસે પ્રાચીન સોમનાથ દેવપૂજનમાં હરસત દેવીના મંદિરમાં દિવાલમાં ચણી લીધેલી એક મૂર્તિની બેસણી ઉપર ડા. ભગવાનલાલ ઇંદ્રજીએ આ લેખ શોધી કાઢ્યો હતો.^૩ આઈઓલોજીકલ સર્વે ઓફ વેસ્ટર્ન ઇન્ડિયા નં. ૨ (લિસ્ટ ઓફ એન્ટીકવેરીઅન રીમેઇન્સ ઝુબર્ઈ ઇલાકા) પા. ૧૮૫ ને આ લેખ છપાઇ ગયો છે. મી. હરિદાસ વિહારીદાસ જુનાગઢના દિવાને મોકલેલી છાપ ઉપરથી હું તેને ફરી પ્રસિદ્ધ કરું છઉં. અને તે છાપ ડા. ફલીટે મોકલી હતી.

લેખની પાંચ પંક્તિ છે અને ૧ ઇંચ પહોળી અને ૨ ૩/૪ ઇંચ ઉંચી જગ્યામાં કોતરેલી છે. તે સુરક્ષિત છે. અક્ષરનું કદ ૬ ૧/૨ ઇંચ છે. જૈનતાં ૧૨ મી અને ૧૩ મી સદીનાં તારખત્રો ઉપરની નાગરી લિપિ આમાં વપરાયેલી છે. ભાષા સંસ્કૃત છે, પણ પ્રાકૃતની અસરથી અશુદ્ધ છે. નામની બેઠણી, યોગ્ય વિભક્તિપ્રત્યયોના અભાવ અને પંક્તિ પાંચમાં કારિવા ને બદલે કારાપિવા ઇત્યાદિ અશુદ્ધતા છે. આખો લેખ ગદ્યમાં છે.

૧ રી. વિ. એ. રી. બા. પ્ર. પા. ૩૫૭ (નં. ૨૦)

૨ એ. ઈ. વો. ૩ પા. ૩૦૨ એફ ડીલ્ડોર્ન. ૩ જુઓ ડા. ફલીટ્ઝ ગ્રુપ લેખો, પ્રવાવના પા. ૬૧ ઈ. એ. વો. ૧૧ પા. ૨૪૧ બોગ્રે, મેડેરીયર વો. ૮ પા. ૬૮૬.

ગદલક^૧ જાતિના શ્રેષ્ઠ મૂલ જોગ, તેની પત્ની શ્રેષ્ઠી મોઢી, તેના પુત્ર ગાંધી જોગ, તેની પત્ની શેવડ; તેના પુત્ર જયતા, જસદેવ, અને જસપાલ અને તેના કુટુંબનાં બીજાં માણસોએ સોમનાથ પાટણમાં પૂજા માટે શ્રી ગોવર્ધનની મૂર્તિ કરાવી, તે હંકીકત લેખમાં આપી છે. તે મૂર્તિ નીચે આ લેખ છે. તે પોતાના અને પૂર્વજોના પુણ્ય માટે કરાવી છે. સૂ. વિગ્રહેવના પુત્ર સૂ. રાઘવે મૂર્તિ ધરી છે.

આ લેખમાં સહુથી લખયોગી મુદ્દો સંવતનો છે. તિથિ. શ્રીમદ્વલ્લભી સંવત્ ૯૨૭ વર્ષ કાશ્યપ સુદિ ૨ સોમ, એમ લખી છે. આ તિથિ માટે ડો. ફ્લીટે શુભના લેખોની પ્રસ્તાવના (પા. ૯૦-૯૩) માં ખૂબ ચર્ચા કરી છે. ડો. ફ્લીટે વચ્ચેલા પાઠ શુદ્ધ છે અને તેની ખરોખર સોમવાર તા. ૧૯, ફેબ્રુઆરી ૧૨૪૮ ઇ. સ. ડો. ફ્લીટે ગણ્યા છે તે ખરોખર છે. મુરકેલી માત્ર એ છે કે ૧૨૪૮ ની ૧૯ મી ફેબ્રુઆરી સોમવાર શક સંવત્ ૧૧૬૭ ગત (=વિ. સં. ૧૩૦૨ ગત) સાથે મળતી આવે છે અને તેથી વલ્લભી સં. ૯૨૭ અને ગત શક સંવત્ વચ્ચે ૨૪૦ નો ફેર રહે છે, જ્યારે બીજી શુભ વલ્લભી સાલમાં તદ્દાવત ૨૪૧ નો આવે છે. આનું સમાધાન એમ થાય કે બીજી સાલોમાં ગત વર્ષ વાપરેલ છે, જ્યારે આમાં આહુ વર્ષ વાપરેલ છે. બીજો ખુલાસો એ હોઈ શકે કે ૧૩ મી સદીમાં ઠાઠિયાવાડના લોકોને શુભકાળનું ચોક્કસ જ્ઞાન હોઈ શકે નહીં. તેઓ વિ. સંવત્ વાપરતા અને વલ્લભીપુર વિ: સં. શરૂ થયા પછી ૩૭૫ વર્ષ નાશ પામ્યું એમ તે જાણતા અને તે સાલથી શરૂ થતો સંવત્ વપરાતો હતો, એમ તેઓને જ્ઞાન હતું. તેથી તેઓએ વિક્રમ સંવતને વલ્લભી સંવત્ જનાવવા માટે ૩૭૫ બાદ કરવા એમ જાણ્યું. વેરાવળના અર્જુનદેવના^૨ શિલાલેખમાં ૯૪૫ વલ્લભી સંવત્ બરાબર વિ. સં. ૧૩૨૦ તેજ ગણતરીએ લખેલ હોવો જોઈએ, અને આંહી પણ તેમજ થયું હોતું જોઈએ. લેખ ખરેખર વિ. સં. ૧૩૦૨ ગતમાં લખાયેલો હોવો જોઈએ અને લેખકે વલ્લભી સંવત્ વાપરવા ૧૩૦૨ માંથી ૩૭૫ બાદ કરી ૯૨૭ લખી દીધા.^૩

૧ કનેરીઝ અને તેલુઝ ગોલ્ડગોવાળિયા સાથે સરખાવે. ૨ અથવા એમ પણ અર્થ થાય કે મૂર્તિ શ્રેષ્ઠ મોઢીએ કરાવી તથા પુત્ર જોગની પત્ની શેવડાએ કરાવી અને જોગ અને શેવડાના પુત્રોએ કરાવી ૩ જુઓ પ્રો. પીટરસનના જોગે રીપોર્ટ પા. ૪ અને પૂરવણી પા. ૨૮૫ તથા મેરુત્ત^૪ મુખ્ય ચિદામણી પા. ૨૭૬ વળતરનો વાસા ફે તિનિસયાઈ એક મેટળ વિક્રમકાલાડ તમો વલ્લભીમંગો સમુપજ્ઞ ૪ જુઓ. ઈ. એ. વા. ૧૯ પા. ૧૮૦ નં. ૧૨૯. ૫ મારી ઉપલી ચર્ચા જે ફેરવવા અત્યારે પણ કોઈ જરૂર નથી લાગતી તે જુમ ૧૮૯૦ માં છપાવવા માટે મુંબઈ મોઢલી હતી. અને તે ડો. ફ્લીટનો ઇ. એ. વા. ૨ પા. ૩૭૬ માં શુભ વલ્લભી વિષયનો લેખ લખાયો તે પહેલાં લખાઈ હતી.

અક્ષરાન્તરં

- ૧ ઓ^૧ ॥ શ્રીમદ્વલ્મીસ[-]વત્ ૯૨૭ વર્ષે ફાલ્ગુન સુદિ ૨ સોમે^૨ ॥ અષ્ટેહ
શ્રીદેવપચને
૨ સકલરાજાવલીપૂર્વ^૩ ગણકજાતીય શ્રેષ્ઠિમૂલજોગ માર્યા શ્રે^૪ મોદી^૫ તથા સુ-
૩ તર્ગધિકજોજા માર્યા શેવહ તથા પુત્ર જયતા દ્વિતીયપુત્ર જસદેવ તૃતીયપુત્ર
૪ જંસપાલપ્રભૃતયૈ શ્રીગોવર્ધનમૂર્તિ^૬ નમસ્કરણા[ર્થ]^૭ સ્વશ્રેયસે^૮ પૂર્વજાનાં શ્રેયો-
૫ મિષ્ટદ્વયે સ્વમક્ત્યા કારાપિતા ॥ સૂત્ર વીંશદેવપુત્ર સૂત્ર રાષ્ટ્રવેન(ળ)
ઘટિતા ॥ છ [॥] :

૧ ડો. ફીટી મોકલેલ છાપ ઉપરથી. ૨ ચિહ્ન રૂપે છે. ૩ પ્રથમ સોમે લખ્યું હતું અને ઓ માટે એક લીટી પહેલાં એક લીટી પછી અને એક લીટી ઉપર લખેલ પછુ પાછળથી બોને ઓ બનાવતી લીટી છેકી નાખી છે. ૪ આ વાક્ય જેની કંઈ જરૂર નથી, તેના ઉપરોગ માટે સરખાવો છ. એ. વો. ૬ પા. ૧૮૧ પંક્તિ ૧. ૫ એટલે શ્રેષ્ઠિનો. ૬, ઓ ની પાછળથી ઉમેરેલી લીટી છાપમાં બહુ નાંખી છે. ૭ એટલે પ્રયત્ન: તે સ્મૃતિભિઃ. ૮ વાંચો મૂર્તિ. ૯ એટલે કે સૂત્રપાર.

ત. ૨૫૧ અ.

ગિરનારના નેમિનાથના મંદિરના ઉત્તર તરફના દરવાજાના
સ્તંભ ઉપરના લેખ, બાજુના સ્તંભ ઉપરનો

સં. ૧૩૩૩ જે. વ. ૧૪

સંવત્ ૧૩૩૩ વર્ષે જ્યેષ્ઠ વદિ ૧૪ મોમ શ્રી-
જિનમવોધસૂરિસુગુરુપદેશાત્ ડચ્ચા-
પુરીવાસ્તવ્યેન શ્રેઃ આસપાલસુત શ્રેઃ હરિપા-
લેન આત્મનઃ સ્વમાતૃહરિલાયાશ્ચ શ્રેયોર્થે
શ્રીહજ્જયંતમહાતીર્થે શ્રીનેમિનાથદેવસ્ય નિત્યપૂ-
જાર્થે દ્ર ૦ ૨૦૦ ચતુર્થ્ય પ્રદર્ત્ત । અમીષાં વ્યાજેન પુષ્પ-
સહસ્ર ૧૦૦૦ દ્વયેન પ્રતિદિનં પૂજા કર્તવ્યા શ્રીદે-
વકીયઆરામવાટિકાસત્કંપુષ્પાનિ શ્રીદેવક-
—પંચકુલેન શ્રીદેવાયઞ્જાપનીયાનિ ॥

લાખાન્તર

સંવત ૧૩૩૩ ના જ્યેષ્ઠ વદિ ૧૪ મંગળવારે; જીનમવોધસૂરિ ગુરુના આદેશથી ઉચ્ચા-
પુરીના રહીશ આસપાલના સુત હરિપાલે પોતાની મા હરિલાના પુણ્ય માટે ઉચ્ચેત મહાતીર્થમાં
નેમિનાથ દેવની નિત્યપૂજા માટે ૨૦૦ દ્રમઆપ્યા. આ રકમના વ્યાજમાંથી ૨૦૦૦ પુષ્પથી
નિત્યપૂજા કરવી. દેવની વાડીમાંથી દેવના પંચે ભોજાંકરેલાં દેવની પૂજા માટે વાપરવાં (૫૯).

નં. ૨૫૧ બં

ગિરનારના નેમિનાથના મંદિરના ઉત્તર તરફના દરવાજાના
સ્તંભ ઉપરના લેખ, પૂર્વ બાજુએ

સં. ૧૩૩૫ વૈ. સુ. ૮

અક્ષરાન્તર

સંવત્ ૧૩૩૫ વર્ષે વૈશાખ સુદિ ૮

ગુરો શ્રી મદુજ્ઞંતમહાતીર્થે દેવ — — —

ચ શ્રીનેમિનાથપૂજાર્થે ધવલક્કવાસ્તવ્ય-

શ્રીમાલજાતીય સંઘ ૦ વીહણ ત્ર — — —

ભાષાન્તર

સં. ૧૩૩૫ ના વૈશાખ સુદિ ૮ ગુરુવારે; ધવલક્કના રહીય, શ્રીમાલજાતિના સંઘ
વીહણ ... આ પ્રસિદ્ધ ઉત્તરતરફ મહાતીર્થના શ્રીનેમિનાથની પૂજા માટે ...

નં. ૨૫૧ ક

ગિરનારના નેમિનાથના મંદિરના ઉત્તર તરફના દરવાજાના
સ્તંભ ઉપરના લેખ, પૂર્વ બાજુએ

સં. ૧૩૩૬ વૈ. સુ. ૮

સંવત્ ૧૩૩૬ વર્ષે જ્યેષ્ઠ સુદિ ૮ બુધે શ્રીહજ્જ-

યંતમહાતીર્થે શ્રવણાવાસ્તવ્યમવાટ જાન

તીયમહં ત્રિસપ્તમુતમહં પૂનર્સિદ્ધ માન

યા. ગુનસિરિયોયેનેચકેદ્રા ૩૦૦ ત્રીગિશતા

નિનેચકે કારિતાનિ દિનંપ્રતિપુષ્પ ૩૦૫૦ ॥

ભાષાન્તર

સં. ૧૩૩૬ ના જ્યેષ્ઠ સુદિ આઠમ છુધવારે, ૩૦૦ દ્રા ઉત્તરતરફ મહાતીર્થે શ્રવણાવાના
૧ હીય, પ્રાગાટ વંચના છપ્પરના પુત્ર પૂનર્સિદ્ધની ભાયા ગુનસિરિના ત્રેય માટે નિત્ય પૂજા
માટે આપ્યા. રાજ ૩૦૫૦ પુલો પૂજામા વાપરવાં.

૧ શ્રી. બી. એ. શ્રી. બી. એ. પા. ૩૫૩ (નં. ૬ બી)

૨ શ્રી. બી. એ. શ્રી. બી. એ. પા. ૩૫૨ (નં. ૬)

ગુજરાતના ઐતિહાસિક લેખસંગ્રહના ત્રણ ભાગમાં આવતાં દેશ, ગામો અને સ્થળોની અનુક્રમણિકા

[સૂચના-પહેલો અંક ગ્રંથનો નંબર બતાવે છે, બીજો અંક લેખનો નંબર બતાવે છે અને ત્રીજો અંક પાનું બતાવે છે.]

અ	ગ્રંથ	લેખ	પાનું	અ	ગ્રંથ	લેખ	પાનું
અકુરેશ્વર	૨	૧૦૯	૫	અકુરેશ્વર...	૩	૨૩૬	૩૫
	"	"	૮	અકુરેશ્વર	"	"	૩૭
	"	"	૧૧		"	"	૩૮
	"	૧૧૦	૧૩	અણહિલપાટક	૨	૧૩૭	૧૧
	"	"	૧૫		"	૧૩૮	૧૨
	"	"	૧૭		"	"	૧૩
	"	૧૧૬	૩૪		"	"	૧૪
	"	૧૧૮	૪૮		"	૧૩૯	૧૫
	૩	૨૩૩ અ	૨૩૩		"	"	૧૬
	"	"	૨૩૬		"	૧૪૦	૧૭
અકોલક	૧	૨૬	૩૨		"	૧૪૩	૨૫
	"	"	૩૩		"	"	૨૬
	"	"	૩૫		"	"	૨૭
અગસ્તિકાગદાર	૧	૬૮	૧૬૨		"	૧૫૦	૫૨
	"	"	૧૬૬		"	"	૫૪
	"	"	૧૬૮		"	૧૫૪	૫૮
	"	૬૯	૧૬૯		"	૧૫૬	૬૯
	"	"	૧૭૦		"	"	૭૧
અગદાર*	૩	૨૨૭	૪		"	"	૭૩
	"	"	૫		"	૧૫૭	૭૪
અચલગઢ	૨	૧૬૧	૮૯		"	"	૭૭
	૩	૨૫૨	૭૬		"	૧૫૯	૮૧
અચલેશ્વર	૩	૨૫૨	૭૬		"	"	૮૨
અજમેર	૩	૧૪૪ અ	૧૫૯		"	"	૮૪
	"	૧૫૭ અ	૧૮૨		"	૧૬૦	૮૮
	"	૨૩૮ અ	૨૩૭		"	૧૬૨	૯૬
અટવી પાટક	૨	૧૧૨	૨૦		"	"	૯૯
	"	"	૨૧		"	૧૬૪	૧૧૧
	"	"	૨૧		"	૧૬૫	૧૧૬

* અગદારનું વિશિષ્ટ નામ સ્પષ્ટ નથી.

અણદિલ પાટણ ...	ગ્રંથ	લેખ	પાત્ર	અણદિલ પાટણ	ગ્રંથ	લેખ	પાત્ર
	૨	૧૬૬	૧૧૭		૨	૧૩૭	૫
	"	"	૧૧૮		"	"	૬
	"	૧૬૮	૧૩૪		"	૧૪૭	૪૦
	"	"	૧૩૭		૩	૨૦૬	૬
	"	૧૭૦	૧૪૩		"	૨૩૭	૪૧
	"	"	૧૪૬		૩	૧૪૪ ક	૧૬૪
	"	૧૮૬	૧૫૩		"	૧૪૮ બ	૧૭૩
	"	૨૦૧	૧૫૮		"	૨૨૫ બ	૨૧૮
	"	૨૦૨	૧૬૨		"	૨૩૮ અ	૨૫૦
	"	"	૧૬૪	અણદિલપુર ...	૨	૧૪૫	૩૦
	"	૨૦૬	૧૭૨		"	૧૫૪	૫૬
	"	"	૧૭૪		"	૧૬૩	૧૦૪
	૩	૨૧૬	૫૪		"	૧૬૪	૧૧૦
	"	"	૭૫		"	૧૬૫	૧૧૩
	"	૨૧૭	૬૦		"	૧૬૭	૧૨૧
	"	૨૨૦	૭૭		"	"	૧૨૪
	"	૨૨૧	૭૮		"	"	૧૨૬
	"	૨૪૩	૬૧		"	"	૧૨૮
	"	"	૬૩		"	૧૬૮	૧૪૧
	"	૧૪૪ અ	૧૫૮		૩	૨૦૬	૪
	"	૧૪૪ બ	૧૬૦		"	૨૦૭	૧૪
	"	૧૪૪ ક	૧૬૩		"	"	૧૫
	"	૧૪૮ અ	૧૬૬		"	"	૧૭
	"	૧૪૮ બ	૧૬૭		"	૨૦૮	૧૮
	"	૧૪૮ ક	૧૬૮		"	"	૨૧
	"	૧૪૮ અ	૧૭૦		"	૨૦૯	૨૬
	"	૧૫૭ અ	૧૮૨		"	૨૧૦	૩૦
	"	૧૫૭ બ	૧૮૫		"	૨૧૧	૩૨
	"	૧૫૭ ક	૧૮૮		"	"	૩૪
	"	૧૫૮ અ	૧૯૩		"	"	૩૫
	"	૧૪૩ અ	૧૯૭		"	૨૧૨	૩૭
	"	૧૪૩ બ	૧૮૮		"	"	૪૦
	"	૨૧૫ અ	૨૦૨		"	૧૫૭ બ	૧૮૪
	"	"	૨૦૩		"	૧૫૮ અ	૧૮૪
	"	૧૬૪	૨૦૬	અણદિલપુર પાટણ	૨	૧૫૪	૫૬
	"	૨૧૬ અ	૨૦૮	અણદિલવાટણ	૩	૨૨૩	૮૮
	"	૨૨૩ અ	૨૧૬		"	"	૮૯
	"	૨૨૫ અ	૨૧૮	અણદિલવાટ ...	૨	૧૨૩	૨૭
અણદિલ પાટણ	૧	૭૬	૨૦૫		"	૧૨૬	૫૪

અનુક્રમણિકા	અંક	લેખ	પાનું	અનુક્રમણિકા	અંક	લેખ	પાનું
અનુક્રમણિકા ...	૨	૧૨૯	૮૩	અનુક્રમણિકા ...	૧	૨૭	૩૭
"	"	૧૩૭	૩	"	"	"	૩૮
"	"	"	૪	અપરાંત ...	૧	૬	૭
"	"	"	૫	"	"	"	૮
"	"	"	૬	"	"	"	૧૧
"	૧૪૧-૪૨	૧૯	અપસંદર ...	૨	૧૨૮	૭	
"	૧૪૩	૨૫	"	"	"	૭૯	
"	૧૫૦	૫૨	અપ્રવક્ષી ...	૨	૧૩૨	૧૧૫	
"	૧૫૬	૭૦	"	"	"	૧૧૮	
"	૧૫૭	૭૩	"	"	"	૧૨૧	
"	૧૫૮	૮૦	અપ્રવેશ ...	૨	૧૩૨	૧૧૫	
"	૧૫૯	૮૧	અપ્રવેશિકા વિહાર	૧	૩૬	૫૯	
"	૧૬૧	૮૬	"	"	"	૬૦	
"	૧૬૨	૮૪	અમકરૂપ ...	૧	૬૧	૧૩૬	
"	"	૮૫	અમદસપુત્ર ...	૧	૫૯	૧૩૫	
"	૧૬૩	૧૦૧	અમદસપુત્ર ...	૩	૫૯	૧૦૩	
"	૨૦૬	૩	અમદસપુત્ર ...	૨	૧૪૧-૪૨	૧૯	
"	૨૨૩	૮૮	અમદસપુત્ર ...	૧	૭૩	૧૮૬	
"	૨૩૬	૩૫	"	૨	૧૨૨	૧૯	
"	૨૩૭	૪૧	"	"	૧૩૭	૩	
"	"	૪૨	"	"	૨૩૭	૪૦	
અનકામદાર ...	૧	૬૯	૧૭૩	"	"	૪૨	
અનકામદાર ...	૩	૨૩૭	૪૩	"	૨૧૪	૪૩	
અનકામદાર ...	૩	૨૨૮	૬	"	૨૩૮	૪૯	
"	"	"	૭	"	"	૫૦	
"	"	"	૮	"	૧૪૩ અ	૧૬૬	
અનકામદાર ...	૧	૧૩	૩	અમરેલી ...	૧	૩૮	૩૨
"	"	"	૪	"	૬૫	૧૫૧	
"	"	"	૫	અમરેલી આમ ...	૨	૧૨૧	૯
અનકામદાર ...	૧	૪૨	૮૧	"	"	૧૩	
"	"	"	૮૪	"	"	૧૭	
અનકામદાર ...	૧	૨	૧૭	અમરેલી ...	૧	૧૩	૪
અનકામદાર ...	૩	૬ અ	૮૧	અમરેલી ...	૩	૨૨૦ અ	૨૧૧
અનકામદાર ...	૩	૨૨૩	૮૮	"	"	૨૧૨	
અનકામદાર ...	૧	૧૪	૬	અમરેલી પાટક ...	૩	૧૨૫ અ	૧૨૪
"	"	"	૭	"	"	૧૨૯	
"	"	"	૮	"	"	૧૩૨	
અનકામદાર ...	૧	૬	૭	"	૧૨૫ ૬	૧૩૬	
"	"	"	૮	અમરેલી ...	૨	૧૩૨	૧૧૮
"	"	"	૧૧	"	"	૧૧૨	

		અંક	લેખ	પાનું			અંક	લેખ	પાનું
અમુક્ષક	...	૩	૨૩૫	૨૮	અમુક્ષક	...	૩	૨૨૩ અ	૨૧૬
		"	"	૩૩			"	"	૨૧૭
અમ્મે	...	૨	૧૨૧	૯	અર્જુન	...	૩	૨૫૨	૭૪
અધાનકામહાર	...	૧	૬૮	૧૬૨			"	"	૭૫
		"	"	૧૬૬	અર્જુન	...	૨	૧૬૯	૧૪૧
		"	"	૧૬૮			૩	૨૦૬	૧૩
		"	૬૯	૧૬૯			"	૨૦૭	૧૭
		"	"	૧૭૦			"	૨૦૯	૨૬
અયોધ્યા	...	૨	૧૩૭	૫			"	૨૧૦	૩૦
અરહાર	...	૨	૨૦૬	૧૭૨			"	૨૧૧	૩૨
		"	"	૧૭૪			"	"	૩૫
અરથાણુ	...	૩	૨૩૯	૫૭			"	૨૧૨	૪૦
અરણ્યક	...	૨	૧૩૨	૧૧૪	અર્જુન	...	૨	૧૯૩-૨૦૦	૧૫૬
		"	"	૧૧૮			"	"	૧૫૭
		"	"	૧૨૧			"	"	૧૫૮
અરલોભ	...	૨	૧૧૬	૩૪	અલીચ્છા	...	૧	૭૩	૧૯૦
		"	"	૩૬			૧	૬૬	૨૮૮
		"	"	૩૮			૩	૨૩૦ અ	૨૨૪
		"	૧૩૨	૧૨૧			"	૨૩૩ અ	૨૩૦
અર્જુનદેવી	...	૩	૨૩૩ અ	૨૩૨	અર્જુન	...	૧	૧૦૩	૯
		"	"	૨૩૬	અર્જુન	...	૧	૧૦૩	૯
અર્જુનધારી	...	૨	૧૪૭	૩૮	અર્જુન	...	૨	૧૩૦	૯૬
		"	"	૪૦			"	૧૫૫	૬૧
અર્ધાશ્રમ	...	૨	૧૩૭	૧૧			"	૧૬૧	૯૦
અમુક્ષક	...	૨	૧૬૭	૧૨૧			"	"	૯૨
		"	"	૧૨૩			"	"	૯૫
		"	"	૧૨૭			"	૧૬૨	૯૫
		"	"	૧૨૮			"	૧૭૦	૧૪૨
		"	"	૧૩૦			"	૨૦૪	૧૬૯
		"	"	૧૩૨			"	૨૦૬	૧૭૧
		"	"	૧૩૩			૩	૧૪૪ અ	૧૫૯
		"	૧૬૮	૧૩૪			"	૧૫૭ બ	૧૮૫
		"	"	૧૩૫			"	૨૩૩ અ	૨૬૧
		"	"	૧૩૬	અર્જુન	...	૨	૨૦૪	૧૬૭
		"	"	૧૩૯	અર્જુન	...	૨	૧૬૬	૧૧૯
		"	"	૧૪૦	અર્જુન	...	"	"	૧૧૮
		૩	૨૦૬	૫			"	"	૧૧૯
		"	"	૧૦	અર્જુન	...	૨	૧૪૧-૪૨	૧૯
		"	"	૧૩	અર્જુન	...	૧	૪૭	૯૭
		"	"				"	"	૯૯

જનકમણિકા

૫

	અંક	લેખ	પાનું		અંક	લેખ	પાનું
અરકક્રમ ...	૧	૧૭	૫	આનંદપુર ...	૧	"	૧૨૭
અરકક્રમોત ...	૧	૪૫	૬૦	"	૭૨	"	૧૮૪
અદિઅષ્ટ ...	૨	૧૧૬	૩૬	"	"	"	૧૮૭
"	"	"	૩૮	"	"	"	૧૮૮
અક્ષસરક ...	૧	૨૦	૧૩	"	૨૨૨ અ	"	૨૧૩
"	"	"	૧૪	આનંદ (આણંદ)	૧	૬૬	૨૮૮
"	"	"	૧૫	"	૩	૨૩૭	૪૩
"	"	૨૧	૧૬	"	૨૩૦ અ	"	૨૨૪
"	"	"	૧૮	આનંદનગર ...	૨	૧૫૪	૫૮
"	"	"	૨૦	"	"	"	૫૬
"	"	૨૩	૨૪	આનંદપુર ...	૧	૨૯	૪૪
"	"	"	૨૬	"	૪૦	"	૭૦
"	"	"	૨૭	"	૭૬	"	૨૦૫
"	"	૪૧	૭૫	"	"	"	૨૦૯
આ				"	"	"	૨૧૮
આકરાવન્તિ(પશ્ચિમ)-(પૂર્વ) ૧	૬		૭	"	"	"	૨૧૯
"	"	"	૯	"	૮૩	"	૨૩૦
"	"	"	૧૧	"	"	"	૨૩૪
આકવલીયા ...	૨	૧૬૨	૬૪	"	૬૦	"	૨૬૦
"	"	"	૬૭	"	૬૬	"	૨૮૮
"	"	"	૬૯	"	"	"	૨૮૯
આખી ...	"	૧૬૮	૧૩૫	"	"	"	૨૯૫
"	"	"	૧૪૦	"	"	"	૨૯૭
અગિયુવાડા ...	"	૧૮૬	૧૫૨	"	૨	૧૪૩	૨૫
"	"	"	૧૫૩	"	"	"	૨૬
અત્રિણી જારણી	"	૧૨૦	૩	"	"	"	૨૭
"	"	૧૩૦	૬૫	"	૧૪૭	"	૩૮
આધીવાડા ...	"	૧૬૫	૧૧૪	"	"	"	૩૯
"	"	"	૧૧૬	"	"	"	૪૨
આનંત ...	૧	૬	૭	"	૩	૨૧૮	૬૫
"	"	"	૯	"	૨૧૯	"	૭૩
"	"	"	૧૦	"	"	"	૭૫
"	"	"	૧૧	"	૨૨૫	"	૬૭
આનંતપુર ...	"	૩૦	૪૫	"	૨૩૭	"	૪૧
"	"	"	૪૬	"	"	"	૪૩
"	"	"	૭૦	"	"	"	૪૫
"	"	"	૭૨	"	"	"	૪૭
"	"	૨૭	૬૭	"	"	"	૪૮
"	"	"	૬૮	"	"	"	૪૯
"	"	૫૫	૧૨૫	"	૨૨૨ અ	"	૨૧૩

અનુક્રમણિકા

૧૭.

	અંક	લેખ	પાનું		અંક	લેખ	પાનું
દેશાવક	૨	૧૨૦૬	૧૭૨	ઉત્તર	૨	૧૩૫	૧૩૮
	"	"	૧૭૪		"	૧૪૪	૨૮
દેશાધિપત્યક	૧	૫૨	૧૧૫		"	૧૫૫	૬૫
	"	"	૧૧૭		૩	૨૩૭	૪૩
દેશી ...	૩	૧૪૦ અ	૧૫૬		"	૧૪૪ ક	૧૬૪
	"	"	૧૫૭		"	૧૪૬ અ	૧૭૦
	"	"	૧૫૮	ઉત્તરવર્ત	૨	૧૩૧	૧૦૯
દેશીવ...	૨	૧૦૬	૪		"	"	૧૧૧
	"	"	૫	ઉત્તરવર્ત	"	૧૪૬	૫૧
	"	૧૧૧	૧૮		૩	૨૦૭	૧૫
	"	૧૧૪	૨૫		"	"	૧૭
	"	"	૨૪		"	૨૦૮	૧૯
	"	"	૨૬		"	"	૨૧
	"	૧૧૫	૩૦		"	૨૦૯	૨૬
	"	૧૧૬	૩૪		"	૨૧૦	૩૦
	"	"	૩૫		"	૨૧૧	૩૨
	"	૧૧૭	૪૦		"	"	૩૩
	"	"	૪૧		"	૨૧૨	૩૭
	"	૧૩૨	૧૨૧		"	"	૩૮
દેશીરા	"	૧૩૦	૯૫		"	"	૪૦
	"	૧૩૩-૩૪	૧૨૩		"	૧૫૭ ધ	૧૬૧
દેશીલ	૩	૧૪૦ અ	૧૫૭		"	"	૧૬૨
દેશીવર્તવર્તનક	"	૪૪અ	૯૭		"	૨૫૧ અ	૨૫૭
દેશી	૨	૧૧૫	૩૦		"	૨૫૧ મ	૨૫૮
	"	"	૩૧	ઉત્તરવર્ત	૨	૧૩૧	૧૧૩
	"	"	૩૩	ઉત્તરવર્તી	"	૧૬૨	૯૫
દેશીકાનક	૧	૪૦	૬૯	ઉત્તરવર્ત	"	૧૩૧	૧૦૬
	"	"	૭૦		"	૧૬૧	૮૯
	"	"	૭૨	ઉત્તી ...	"	૨૦૬	૧૭૪
દેશી	૧	૧૪	૬		"	૧૪૩	૨૫
	"	"	૭		૩	૧૫૭ અ	૧૮૨
	"	"	૮	ઉત્તીયા	૨	૨૦૬	૧૭૩
					"	"	૧૭૪
ઉત્તર	૧	૯૪	૨૭૫	ઉત્તરપાલક	૧	૪૬	૯૪
ઉત્તરપાલક	"	"	૨૭૯		"	"	૯૬
ઉત્તરપાલક	"	૫૨	૧૧૫	ઉત્તરવર્ત	૩	૨૫૬	૮૪
	"	"	૧૧૭	ઉત્તર કાનારા	૨	૧૨૩	૨૭
ઉત્તરપુરી	૩	૨૫૧ અ	૨૫૭	" પાંચલક	"	૧૩૧	૧૦૯
ઉત્તરવર્ત	૨	૧૩૦	૯૫		"	"	૧૧૨
					"	"	૧૧૩

અનુક્રમણિકા

૧૭.

	અંક	લેખ	પાત્ર		અંક	લેખ	પાત્ર
ઉદ્ધાવક	૨	૧૨૦૬	૧૭૨	ઉદ્ધાવન	૨	૧૩૫	૧૨૮
	"	"	૧૭૪		"	૧૪૪	૨૮
ઉદ્ધાવિષયક	૧	૫૨	૧૧૫		"	૧૫૫	૬૫
	"	"	૧૧૭		૩	૨૩૭	૪૩
પ્રતિ ...	૩	૧૪૦ અ	૧૫૬		"	૧૪૪ ક	૧૬૪
	"	"	૧૫૭		"	૧૪૯ અ	૧૭૦
	"	"	૧૫૮	ઉદ્ધાવન	૨	૧૩૧	૧૦૯
પ્રતિવ...	૨	૧૦૬	૪		"	"	૧૧૧
	"	"	૫	ઉદ્ધાવન	"	૧૪૯	૫૧
	"	૧૧૧	૧૮		૩	૨૦૭	૧૫
	"	૧૧૪	૨૫		"	"	૧૭
	"	"	૨૪		"	૨૦૮	૧૯
	"	"	૨૬		"	"	૨૧
	"	૧૧૫	૩૦		"	૨૦૯	૨૬
	"	૧૧૬	૩૪		"	૨૧૦	૩૦
	"	"	૩૫		"	૨૧૧	૩૨
	"	૧૧૭	૪૦		"	"	૩૩
	"	"	૪૧		"	૨૧૨	૩૭
	"	૧૩૨	૧૨૧		"	"	૩૮
પ્રતિવ...	"	૧૩૦	૬૫		"	"	૪૦
	"	૧૩૩-૩૪	૧૨૩		"	૧૫૭ ક	૧૬૧
પ્રતિવ...	૩	૧૪૦ અ	૧૫૭		"	૨૫૧ અ	૨૫૭
પ્રતિવ...	"	૪૪ અ	૯૭		"	૨૫૧ મ	૨૫૮
પ્રતિ ...	૨	૧૧૫	૩૦		"	૨૫૧ ક	"
	"	"	૩૧	ઉદ્ધાવન	૨	૧૩૧	૧૧૩
	"	"	૩૩	ઉદ્ધાવન	"	૧૬૨	૬૫
પ્રતિકાનક	૧	૪૦	૬૯	ઉદ્ધાવન	"	૧૩૧	૧૦૬
	"	"	૭૦		"	૧૬૧	૮૬
	"	"	૭૨	ઉદ્ધાવ ...	"	૨૦૬	૧૭૪
પ્રતિવ...	૧	૧૪	૬		"	૧૪૩	૨૫
	"	"	૭		૩	૧૫૭ અ	૧૮૨
	"	"	૮	ઉદ્ધાવ	૨	૨૦૬	૧૭૩
					"	"	૧૭૪
ઉદ્ધાવ	૧	૬૪	૨૭૫	ઉદ્ધાવ	૧	૪૬	૬૪
ઉદ્ધાવ	"	"	૨૭૯		"	"	૬૬
ઉદ્ધાવ	"	૫૨	૧૧૫	ઉદ્ધાવ	૩	૨૫૬	૮૪
	"	"	૧૧૭	ઉદ્ધાવ	૨	૧૨૩	૨૭
ઉદ્ધાવ	૩	૨૫૧ અ	૨૫૭	"	"	૧૩૧	૧૦૯
ઉદ્ધાવ	૨	૧૩૦	૬૫		"	"	૧૧૨
					"	"	૧૧૩

	ଅଂକ	ଅଂକ	ପାଠ
କଟକ ଖଣ୍ଡାଳ ...	୩	୧୪୯	୧୭୩
,, ହିନ୍ଦ ...	,,	୧୩୦	୧୪୪
କଟକ ଖଣ୍ଡାଳ ...	୧	୧୦୭	୧୭
କଟକ ଖଣ୍ଡାଳ ...	,,	୧୯	୧୭୩
କଟକ ଖଣ୍ଡାଳ ...	୨	୧୩୧	୧୪୨
କଟକ ଖଣ୍ଡାଳ ...	,,	୧୪୧	୩୪
,,	,,	୧୪୦	୪୨
,,	,,	,,	୪୪
,,	,,	୧୪୧	୪୪
,,	,,	୧୪୧	୧୯
,,	,,	,,	୭୦
,,	,,	,,	୭୧
,,	୩	୨୩୭	୪୨
,,	,,	୨୩୮	୪୦
,,	,,	୧୪୭	୧୮୨
କଟକ ଖଣ୍ଡାଳ ...	୧	୪୧	୧୧୩
,,	,,	,,	୧୧୪
କଟକ ଖଣ୍ଡାଳ ...	୨	୧୮୧	୧୪୨
,,	,,	,,	୧୪୩
କଟକ ଖଣ୍ଡାଳ ...	୧	୭୩	୧୮୯
,,	,,	,,	୧୯୩
କଟକ ଖଣ୍ଡାଳ ...	୩	୨୩୮	୨୩୮
କଟକ ଖଣ୍ଡାଳ ...	୨	୧୨୧	୯
କଟକ ଖଣ୍ଡାଳ ...	୩	୨୩୪	୨୪
,,	,,	୨୩୪	୨୮
କଟକ ଖଣ୍ଡାଳ ...	୨	୧୧୨	୨୦
କଟକ ଖଣ୍ଡାଳ ...	,,	୧୩୦	୯୧
କଟକ ଖଣ୍ଡାଳ ...	୧	୯୧	୨୮୮
କଟକ ଖଣ୍ଡାଳ ...	୨	୧୩୦	୯୧
,,	,,	,,	୧୦୩
କଟକ ଖଣ୍ଡାଳ ...	୧	୯୧	୨୮୮
,,	,,	,,	୨୯୪
,,	,,	,,	୨୯୭
କଟକ ଖଣ୍ଡାଳ ...	୨	୨୦୨	୧୧୩
କଟକ ଖଣ୍ଡାଳ ...	୩	୧୪୪	୧୧୧
,,	,,	,,	୧୧୩
କଟକ ଖଣ୍ଡାଳ ...	୨	୧୪୧	୧୯
କଟକ ଖଣ୍ଡାଳ ...	,,	୧୧୮	୧୩୧
କଟକ ଖଣ୍ଡାଳ ...	୨	୧୦୯	୪
,,	,,	୧୧୧	୧୮

	ଅଂକ	ଅଂକ	ପାଠ
କଟକ ଖଣ୍ଡାଳ ...	୨	୧୧୪	୨୪
,,	,,	,,	୨୪
,,	,,	,,	୨୧
,,	,,	୧୧୪	୩୦
,,	,,	୧୧୧	୩୪
,,	,,	,,	୩୪
,,	,,	୧୧୭	୪୦
,,	,,	,,	୪୧
କଟକ ଖଣ୍ଡାଳ ...	୧	୧୦୩	୯
କଟକ ଖଣ୍ଡାଳ ...	୨	୧୧୮	୧୩୪
,,	,,	,,	୧୩୧
କଟକ ଖଣ୍ଡାଳ ...	୨	୧୧୪	୩୦
କଟକ ଖଣ୍ଡାଳ ...	,,	,,	୩୧
,,	,,	,,	୩୩
,,	,,	୧୩୩-୧୩୪	୧୨୩
,,	,,	,,	୧୨୪
,,	,,	,,	୧୨୯
କଟକ ଖଣ୍ଡାଳ ...	୧	୪୦	୧୦୧
କଟକ ଖଣ୍ଡାଳ ...	,,	୧	୭
,,	,,	,,	୮
,,	,,	୧୪	୩
,,	,,	,,	୧
,,	,,	,,	୮
,,	,,	,,	୧୦
କଟକ ଖଣ୍ଡାଳ ...	୨	୧୪୮	୮୦
କଟକ ଖଣ୍ଡାଳ ...	,,	୧୧୨	୧୩୮
କଟକ ଖଣ୍ଡାଳ ...	,,	୧୧୪	୩୦
,,	,,	,,	୩୧
,,	,,	,,	୩୩
କଟକ ଖଣ୍ଡାଳ ...	,,	୧୧୮	୧୩୪
,,	,,	,,	୧୪୦
କଟକ ଖଣ୍ଡାଳ ...	୧	୪୧	୭୪
,,	,,	,,	୭୭
କଟକ ଖଣ୍ଡାଳ ...	୩	୨୪୨	୮୧
କଟକ ଖଣ୍ଡାଳ ...	୩	୨୩୯	୧୪
,,	,,	,,	୪୪
କଟକ ଖଣ୍ଡାଳ ...	,,	୨୩୦	୧୦
,,	,,	,,	୧୧
,,	,,	,,	୧୨

अनुक्रमणिका

२५.

અંશ	લેખ	પાનું	અંશ	લેખ	પાનું		
એલાયુર	... ૨	૧૨૩	૨૭	(અંકુલેશ્વર)	... ૩	૧૨૫ ક	૧૩૭
"	"	"	૩૦	"	"	૨૩૩ અ	૨૨૬
"	"	"	૩૪	"	"	"	૨૩૬
એલ્લુશ	... ૨	૧૨૩	૨૭	અંકુટ...	... ૨	૧૨૩ (૧૧)	૨૮
એ	"	"	"	"	"	૧૨૬	૫૪
એકમિકા	... ૨	૧૩૯	૧૫	"	૩	૧૨૫ ક	૧૩૭
"	"	"	૧૬	અંકુટ	... ૨	૧૨૬	૫૪
એવામેજ	... ૧	૨૪	૨૮	અંકુટક	... ૧	૧૨૩	૨૮
એલોલ...	... ૩	૨૩૦ અ	૨૨૩	"	"	"	૩૨
એ	"	"	"	"	"	"	૩૫
એકરા	... ૨	૧૬૬	૧૧૯	"	"	"	૩૬
એકુરાલ	... " "	"	૧૧૮	અંતરના	... ૧	૪૨	૭૯
"	"	"	૧૧૯	અંતરપણિકા	... ૧	૯૩	૨૬૩
એઆમંડલ	... ૧	૧૧	૧૮	"	"	"	૨૬૭
"	૩	૨૩૩	૨૧	"	"	"	૨૭૪
એક...	... ૨	૧૩૦	૯૬	અંતરેલુ	... ૧	૪૦	૭૨
એર	... " "	૧૧૨	૨૦	અંતરેલુક (અંતરેલુક)	૩	૨૩૪	૨૪
એરપાડ	... ૧	૧૨૦	૩	ક	"	"	"
એરસંગ	... ૩	૧૩૦ અ	૧૪૮	કુટુંદ	... ૩	૨૦૬	૫
એરાસા	... ૨	૧૬૮	૧૩૫	કક્ક	... " "	૨૩૬	૩૭
"	"	"	૧૩૬	"	"	"	૩૯
"	"	"	૧૩૯	કક્કપદ	... ૧	૮૧	૨૨૨
એલપાડ	... ૩	૨૩૯	૫૧	કક્કિંગમામ	... " "	૫૨	૧૧૭
એસુગલા	... ૧	૧૦૩	૯	કક્ક	... " "	૧	૧૭
"	"	૧૩૪	૧૨	"	"	૬	૭
એ	"	"	"	"	"	"	૯
એરંગાપાડ	... ૨	૧૨૩	૨૭	"	"	"	૧૧
એ	"	"	"	"	૨	૧૩૭	૩
અંકુલેશ્વર	... ૨	૧૦૯	૫	"	"	"	૫
(અંકુલેશ્વર)	... " "	૧૧૬	૪૪	"	"	"	૮
"	"	"	૩૬	"	"	"	૧૧
"	"	"	૩૮	"	"	૧૫૯	૮૧
"	"	૧૧૮	૪૮	"	"	"	૮૨
"	"	૧૨૫	૪૨	"	"	"	૮૪
"	"	૧૩૧	૧૦૫	૩	૨૧૭	૫૮	૫૮
"	"	"	૧૦૬	"	૨૨૦	૭૭	૭૭
"	"	"	૧૦૯	"	૨૧૯ અ	૨૦૬	૨૦૬
"	"	"	૧૧૩	"	૧૬૪	૨૦૮	૨૦૮
"	"	"	"	"	૨૧૯ અ	૨૦૯	૨૦૯

	અંક	લેખ	પાનું		અંક	લેખ	પાનું
કચ્છમંડલ ...	૨	૧૩૯	૧૫	કનોજ ...	૩	૨૩૪	૨૪
	"	"	૧૬		"	૨૩૫	૨૮
કચ્છાવલિ ...	૨	૧૪૧-૪૨	૧૯		"	"	૨૯
(કછાવલિ) ...	"	"	૨૨		"	૨૩૭	૪૧
	"	"	૨૩		"	૨૩૩ અ	૨૩૦
	"	"	૨૪		"	"	૨૩૧
કટોસણ ...	૩	૧૫૮ અ	૧૯૩		"	૨૩૮ બ	૨૪૬
કડા ...	૨	૧૫૮	૭૮		"	"	૨૪૭
કડી ...	"	૧૨૬	૫૪	કનોજ ...	૨	૧૩૮	૧૨
	"	૧૩૭	૩	કન્દલ ...	"	૧૩૭	૬
	"	૧૩૮	૧૨	કન્યિકા ...	"	૨૩૬	૩૭
	"	૧૪૭	૩૯	કન્યકુબજ ...	"	૧૩૮	૧૨
	૩	૨૨૩	૮૮		"	"	૧૩
	"	૧૫૭ અ	૧૮૨		"	"	૧૪
કણ્ઠીરિકા ...	"	૨૩૪	૨૪		૩	૨૩૮ બ	૨૪૮
	"	"	૨૫		"	"	૨૪૯
	"	૨૩૫	૨૮	કન્યાકુબજ ...	"	૨૩૯	૫૨
	"	"	૨૯		"	"	૫૫
	"	"	૩૩	કન્દેરી ...	૧	૧૩	૩
કણિકા ...	૨	૧૨૫	૪૭		"	"	૪
કણ્ઠવલાહાર ...	૧	૧૦૩	૯	કન્દેશ્વર ...	૨	૧૬૩	૧૦૨
કતપુર ...	૧	૩૯	૬૪	કપડવણજ ...	૧	૭૪	૧૬૫
કતારામ ...	"	૫૦	૧૦૬		૨	૧૩૨	૧૧૫
	"	"	૧૦૮	કપડવંજ ...	"	"	૧૧૪
	"	"	૧૧૦		૩	૧૨૫ બ	૧૨૨
	૩	૧૩૦ અ	૧૪૫		"	૨૩૭	૪૩
કદમ્બપદ ...	૧	૪૧	૭૫	કપિતથ ...	૨	૧૩૫	૧૪૫
	"	"	૭૮	કપિતથક ...	"	"	૧૩૭
કનીયસ્તંભિકા ...	"	૧૩	૩	કમણ્ઠીય શૌડશત ...	"	૧૧૪	૨૯
	"	"	૪	કમ્બોધક ...	"	૧૩૭	૫
	"	"	૫		"	"	૬
કનોજ ...	૨	૧૩૦	૯૪		"	"	૧૧
	"	"	૯૫	કમ્બોજ ...	૧	૧	૫
	"	"	૯૬		"	"	૧૨
	"	૧૩૩-૩૪	૧૨૩		"	"	૧૩
	"	"	૧૨૪	કમ્બોધિજ ...	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૫
	"	૧૩૫	૧૩૮		"	"	૧૨૯
	"	૧૩૭	૩		"	"	૧૩૩
	"	"	૪		"	"	૧૩૬

	अंथ	लेख	पान		अंथ	लेख	पान
क२७७	...	२ १२५ क	१३७	कर्मन्तिपुर	...	" १२६	८३
क२७७-७५	...	२ १२५	५२		" "	" "	८३
		३ २३६	५१	कलकता	...	३ १४० अ	१५६
क२७७-७५सद्विक्र	...	२ १२५	४७	कलकटक	...	" २६ अ	८३
	" "	" "	५२		" "	" "	८४
	३ १२५ क	१३७	५१	कलापिक	...	" ५४	१२३
क२७७ पा२३	...	" २३६	५१		" "	" "	१२४
क२नाबि	...	" १३० अ	१४८	कलाद्वैटक	...	" ७६	२१६
क२६३	...	२ १३०	१०२	कलिंग	...	२ १३०	८६
क२६३	...	२ १३३-३४	१२४		" "	" "	८६
	" "	" "	१२५		" १३३-३४	" १३३	१२३
	" १३५	१३६			" २५२	" ७७	
क२६३	...	" १२५	४२	कलिंगा	...	" १	१२
	" १२६	५४			" "	" "	१३
क२६३	...	३ १५७ क	१८७	कल्लुगी	...	२ १३०	८६
क२रिमाविक	...	" ८५	२४३		" "	" "	१०३
क२रीरा	...	२ १६०	८६	कल्याण	...	" १३७	३
	" "	" "	८८		" "	" "	४
कल्याट	...	" १२६	५५		" "	" "	५
	" १३७	८		कल्याण कटक	...	" "	४
	३ २३५	२६			" १३८	" १२	
	" २५२	७२		कल्याणपुर	...	" ३७	६१
	" १४६ अ	१७३		कल्याण	...	२ १४१-४२	१६
	" "	१७५		कवचिका	...	" १३० अ	१४८
कल्याटक	...	२ १२५	४६	कवचोष्टक	...	" १२५ क	१४१
	३ २३५	२८		कवचोष्टक	...	" १२५ क	१३४
	" २५२	७७			" "	" "	१३७
	" १३० अ	१४३		कविठ साठय	...	" १३१	११२
	" "	१४४		कविठ शाधि	...	" "	१०६
	" "	१४७			" "	" "	१०६
	" "	१४६		कविठ शाधि	...	" "	११३
कल्याटक	...	" १४६ अ	१७३	कवित्याविक	...	" ८५	२४३
कल्याटक	...	२ १२८	७४	कश्मीर	...	३ २०७	१७
	" १२६	८४			" २०८	" २१	
	" १३१	१०७			" २०६	" २६	
	३ १२५ अ	१२५			" २११	" ३३	
	" २१६	५४			" "	" ३५	
	" "	५७			" २१२	" ३८	
कल्याणविक्रम	...	२ १३२	११५		" "	" ४०	
	" "	" "	१२१				

अंश	लेख	पान	अंश	लेख	पान
कसक ...	१ ८४	२३६	काठियावाड ...	८२	२२३
	" "	२४०		८६	२४५
कमल ...	२ १४६	१४७		८८	२४६
काकिनि (काकिनि)	१ ५७	१३०		८३	२६३
काकिनि मूलक ...	" "	१३२		८४	२७५
कायनत्रिदि ...	३ २४१ अ	२५२		८५	२८०
कांगी ...	२ १३०	८६	२ ११७		४०
	" १३३-३४	१२३	" १३३-३४		१२४
	३ १२५ क	१३७	" १३७		८
	" १३० अ	१४६	" १४४		२८
कांगी हरण ...	२ १२८	७४	" १४५		३०
कटिमा	३ २१६ अ	२०४	" १४५		६०
	" २१६ अ	२१०	" १६२		८५
काठ भाण्डवा ...	३ १२५ क	१३७	" १६४		११०
काठियावाड ...	१ १	१	" २०४		१६६
	" ६	७	३ २१७		५८
	" ७	१२	" २१८		६४
	" ८	१४	" २२२		७६
	" १५	३	" २२५		८७
	" "	४	" २३०		१०
	" १८	६	" २३३		२१
	" २२	२१	" २३५		२६
	" २४	२८	" २४३		६१
	" २५	३०	" २५०		७०
	" ३४	५५	" २५६		८४
	" ३८	६२	" १ अ		६१
	" ३९	६५	" ४४		८५
	" ४०	७०	" "		८६
	" ४१	७४	" ६२		१११
	" ४२	७६	" १४० अ		१५६
	" ४३	८५	" १४४ ६		१६४
	" ५२	११५	" १५५ अ		१८०
	" ५७	१२६	" १५८ अ		१६३
	" "	१३०	" २१५ अ		२०२
	" ११	१३६	" २१६ अ		२०४
	" १२	१४०	" १६४		२०८
	" १५	१५०	" २१६ अ		२१०
	" "	१५१	" २२० अ		२११
	" ७३	२१०	" २२२ अ		२१४
			" २२५ अ		२१६

अंथ	लेख	पानं	अंथ	लेख	पानं
काठियावाड ...	३ २२६	२२०	काम्पिल्य ...	२ १२८	७३
"	" २३६ अ	२५०	"	"	७८
काठुल ...	१ ६४	२७५	"	३ १३० अ	१४५
"	" "	२७६	"	"	१४८
कानेरि ...	२ १२६	८३	काम्पिल्यतीर्थ ...	" १३० अ	१४५
कान्तार ...	३ १३० अ	१४५	"	"	१५२
"	" "	१४८	काम्पिल्यतीर्थ ...	२ २०६	१७२
"	" "	१५१	"	"	१७४
कान्यकुब्ज ...	२ ११४	२५	काम्पिल्यतीर्थ ...	३ २४३	६१
"	" "	२७	काम्पिल्यतीर्थ ...	२ ११७	४०
"	" "	२६	"	"	४१
"	११५	३०	"	"	४२
"	" "	३२	"	"	४५
"	१३५	१३८	"	१६५	११६
"	" "	१३६	काम्पिल्यतीर्थ ...	" १४१-४२	१६
"	१३७	५	"	"	२२
"	१३८	१२	"	"	२४
"	१५५	६१	"	"	२४
"	" "	६५	काम्पिल्यतीर्थ ...	१ ६१	१३६
कापिका ...	२ १२६	५४	"	६३	१४४
"	" "	६४	"	"	१४७
कापिकान्त ...	२ १२६	५६	"	७१	१७६
कापित्यक ...	" १३५	१४८	"	"	१८०
कापुर ...	१ १३	३	"	"	१८२
"	" "	४	"	"	१२५
"	" "	५	काम्पिल्यतीर्थ ...	" ५५	१२७
कापिका ...	३ १३० अ	१४५	"	"	१२७
कापिका ...	" २४३	६१	काम्पिल्यतीर्थ ...	२ १३३-३४	१२३
कापिका ...	" २३८ अ	२४७	काम्पिल्यतीर्थ ...	" १६३	१०७
कापिका ...	" २२६	१०४	काम्पिल्यतीर्थ ...	" १२६	५४
"	" "	१०६	"	"	६४
काम्हडि ...	" २०६	६	काम्पिल्यतीर्थ ...	" २०१	१६०
काम्हडि ...	" २२६	१०४	काम्पिल्यतीर्थ ...	" १२८	७३
काम्हडि ...	" १०४	१२	"	"	७६
काम्हडि ...	२ १३३-३४	१२५	"	" १६०	८६
काम्हडि ...	३ १२५ अ	१२४	"	" १६५	११४
काम्हडि ...	" २३७	४३	"	"	११६
काम्हडि ...	"		"	" २४३	६३
काम्हडि ...	"		"	"	६५

अंथ	लेख	पान	अंथ	लेख	पान	
कावि (कावी) ...	१	६५	२८०	काशकुस	...	३
	२	१०८	३	"	"	५
	"	१०६	४	"	"	८
	"	११०	१३	काशकुस	...	४
	"	११४	२४	"	"	७
	"	"	२६	काशकुस	...	१८
	"	११७	४०	(काशकुस)	"	७२
	"	"	४१	काशकुस	...	२०३
	"	"	४४	"	"	२०४
	"	११८	४७	काशी	...	६
	"	"	४८	काशीर	...	२४७
	"	१२५	४१	काशीर	...	१२१
	"	"	४३	काशीर	...	१३५
	"	"	४५	काशीर	...	१३८
	"	"	४६	काशीर	...	१८४
	"	"	४७	काशीर	...	१८७
	"	१२६	५३	काशीर	...	१३५
	"	"	५४	काशीर	...	३
	"	१२७	६५	"	"	५
	"	१२८	८१	"	"	८
	"	"	८२	"	"	४७
	"	"	८३	काशीर	...	५२
	"	१३१	१०५	"	"	१३७
	"	१३५	१३६	"	"	१३६
	"	१६२	८५	"	"	१७६
	"	"	८६	"	"	१८०
	"	"	८८	"	"	१८२
	३	२३१	१३	काशीर	...	३६
	"	१२५ अ	१२३	काशीर	...	२३८
	"	१२५ क	१३४	काशीर	...	१३६
	"	"	१३५	काशीर	...	"
	"	१२० अ	१४६	काशीर	...	१७४
	"	२३० अ	२२४	काशीर	...	१८७
काविका ...	२	१३५	१३७	काविका	...	१६६
	"	"	१३८	काविका	...	१६४
	"	"	१४३	काविका	...	१७३
	"	"	१४४	काविका	...	१७४
	"	"	१४५	काविका	...	१८८

	अंश	लेख	पान		अंश	लेख	पान
डीस२ उली ...	२	११८	१२८	कुसुन्दवाड ...	"	"	१२५
कुसुलप ...	"	२०६	१७४	कुसावोड ...	"	२०१	१११
कुंडर ...	१	६	७	कुशस्थल ...	"	१३५	१३८
	"	"	८		"	"	१४१
	"	"	११	कुशबद्ध ...	१	८०	२२०
कुंडट ...	"	१६	११	कुपलोड ...	"	"	२२१
	"	"	१२	कुपलोड ...	२	२०१	११०
कुंडकुटपल्लिका ...	२	११२	२०	कुंड ...	१	१६	११
	"	"	२१	कुंडेली ...	२	११२	२०
कुंडकुटाण्ड ...	१	७८	२१५	(कुंडेली)			
	"	"	२१७	कुंडाभा ...	"	२०६	१७२
	"	८४	२३६	कुंडावसथु ...	"	"	१७४
	"	"	२४०	कुंडापुरा ...	३	२१८	६५
कुंडकुटपल्लिका ...	२	११२	२०	कुंडा ...	२	१३३-३४	१२५
	"	"	२१	कुंडा ...	३	२१८	६५
कुंडीरपल्लिका ...	"	१२६	८८	कुंडारनाथ ...	"	२२२	८६
	"	"	८३	कुंडमल्ल ...	२	११८	४७
कुंडावली ...	३	२४३	६३	(कुंडमल्ल)	"	"	४८
	"	"	६५	(कुंडमल्ल)	"	"	५१
कुंडल ...	३	२२६	१०४	कुंडलवर्धन ...	"	१३२	११८
कुंडाराट्ट ...	"	२३७	४१		"	"	१२१
	"	"	४३	कुंडल ...	"	१२६	८४
कुंडनारटिक ...	"	"	४८		"	१३०	८६
कुंडारिवर्ध ...	"	२३० अ	२२४		३	२२६	१०४
	"	"	२२६		"	"	१०६
	"	"	२२७		३	१२५ अ	१३८
कुंडल ...	"	"	२३६		"	१३० अ	१४८
	"	"	३६	कुंडलन ...	"	१२५ अ	१२५
कुंडली ...	२	२०६	१७२	कुंडल ...	२	१४८	४८
	"	"	१७४		३	१४८ अ	१६६
कुंडल ...	३	२३८	५४		"	१४८ अ	१७०
	"	"	५७	कुंडल ...	२	१३५	१३७
कुंडल ...	२	१३३-३४	१२२		"	"	१३८
	"	"	१२५		"	"	१४३
कुंडल ...	"	"	१२८		"	"	१४४
	"	"	१३२		"	"	१४५
	"	"	१३३	कुंडल ...	१	२६	४३
	"	"	१३६	कुंडल ...	२	१३७	११

		અંથ	લેખ	પાનું			અંથ	લેખ	પાનું
કામળી	...	૩	૧૨૫ ક	૧૩૭	કોસમસ્થ	...	૧	૮૨	૨૨૩
કાકળુ	...	૨	૧૨૩	૭૭	કોળીઆક	...	૩	૨૬ અ	૯૩
		"	૧૩૧	૧૦૬	કોકળુ	...	૨	૧૬૭	૧૨૨
		"	"	૧૦૮			"	"	૧૨૪
		"	"	૧૧૨			"	"	૧૩૭
		"	૧૬૭	૧૨૨	કોણિડ-નપુર	...	૩	૪૪	૯૫
		૩	૧૨૫ ક	૧૩૫			"	"	૯૬
કાકળા	...	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૮	કો-ડી-નપુર	...	૧	૪૪	૮૮
		"	"	૧૩૨	કંચકાટ	...	૨	૧૬૭	૫
		"	૧૩૫	૧૪૧			"	"	૬
કાકળા	...	"	"	૧૪૨	કંચિકા સ્થળી	...	૩	૨૩૬	૩૯
કાટડી	...	"	૧૬૦	૧૩૫			અ		
		"	"	૧૩૬					
		"	"	૧૪૦	ખજુરાહો	...	૨	૧૩૫	૧૩૮
કાટિપુર	...	"	૧૨૬	૫૯	ખણડબેદક	...	૧	૪૧	૭૪
		"	"	૬૪	ખરીઝાર	...	"	૨૩	૨૪
કોડા	...	૩	૧૪૪ ક	૧૬૧	ખાનદેશ	...	૨	૧૧૨	૨૦
		"	"	૧૬૩			"	૧૨૪	૩૭
કોડિનાર	...	૩	૨૧૮	૬૪	ખામિલ	...	"	૧૬૫	૧૧૪
કોડીનાર	...	"	૪૪	૯૫			"	"	૧૧૬
		"	૨૧૫ અ	૨૦૨	ખારવો	...	૩	૧૪૪ ક	૧૬૧
કોણકપથક	...	૧	૬૪	૧૪૮	ખારેપાટળુ	...	૨	૧૨૫	૪૨
		"	"	૧૪૯			"	૧૨૬	૫૪
કોના	...	૨	૧૬૮	૧૩૬			"	૧૩૫	૧૩૯
કોનુર	...	"	૧૩૦	૯૪	ખાલીમપુર	...	"	"	૧૩૮
		૩	૧૨૫ અ	૧૨૨	ખાવડા	...	૧	૧	૧૭
કાવલી	...	"	૧૨૫ ક	૧૩૭	ખિક્ષિખરિઆણુક	...	૩	૨૩૬	૩૭
કોરટપદક	...	"	૯૨	૧૧૨	ખીલાણા	...	"	૨૪૧	૫૯
		"	"	૧૧૩	ચુકુનેલી	...	૧	૨૭	૩૭
કોરિપટક	...	"	૨૩૫	૨૮			"	"	૩૮
		"	"	૩૩			૨	૧૧૪	૨૫
કોરિલા	...	૨	૧૧૭	૪૦	ખુદમિકા	...	૧	૨૯	૪૩
		"	"	૪૫	ખેટક	...	"	૬	૧૪૮
કોરામણ	...	૩	૧૪૯ અ	૧૭૩			"	"	૧૪૯
કોશબ	...	૧	૭૩	૧૮૯			"	૪૭	૯૭
		"	"	૧૯૩			"	"	૯૯
કોશ્લીપુર	...	૨	૧૩૦	૯૬			"	૬૧	૧૩૯
કોશબ	...	"	"	૯૯			"	૭૨	૧૮૮
		"	૧૩૩-૩૪	૧૨૩			"	૭૩	૧૮૯

અનુક્રમણિકા

૧૭

પેટક	અંક	સેખા	પાત્ર	પેટક	અંક	સેખા	પાત્ર
	"	"	૧૬૩	પેટક	"	"	૧૪૮
	"	"	૧૬૪	પેટક	૧	૬૪	૧૪૯
	"	૭૬	૨૦૫	પેટક	"	"	૧૪૮
	"	"	૨૦૬		"	૬૮	૧૬૨
	"	૭૭	૨૧૦		"	૭૩	૧૮૯
	"	૭૯	૨૧૬		"	૮૨	૨૨૩
	"	૮૨	૨૨૩		"	૮૫	૨૪૨
	"	"	૨૨૪		"	૯૬	૨૮૯
	"	૮૫	૨૪૩		"	૧૦૨	૩
	"	"	૨૪૪		૨	૧૦૮	૪
	"	૯૩	૨૬૪		"	"	૫
	"	"	૨૬૯		"	૧૧૦	૧૩
	"	૯૪	૨૭૬		"	૧૧૧	૧૮
	"	૯૬	૨૮૫		"	૧૧૨	૨૦
	"	"	૨૯૭		"	૧૧૪	૨૪
	૨	૧૨૫	૪૧		"	"	૨૫
	"	"	૪૭		"	૧૧૬	૩૪
	"	૧૨૭	૬૬		"	"	૩૫
	"	"	૬૮		"	૧૧૭	૪૦
	"	"	૭૧		"	૧૨૫	૪૧
	"	૧૩૦	૯૫		"	૧૨૭	૬૬
	"	"	૯૭		"	૧૩૦	૯૫
	"	૧૬૨	૧૧૮		"	૧૩૫	૧૩૯
	"	"	૧૨૧		૩	૨૩૨	૧૮
	"	૧૩૫	૧૩૭		"	૨૧૪	૪૩
	"	"	૧૪૧		"	૨૨૪	૯૪
	"	"	૧૪૩		"	૨૨૬	૧૦૨
	"	"	૧૪૫		"	૨૩૭	૪૩
	"	૧૩૬	૧૪૯		"	૧૩૦ અ	૧૪૫
	૩	૨૩૭	૪૧		"	૨૩૦ અ	૨૨૪
	"	"	૪૨	પેટકામ	૨	૧૪૧-૪૨	૧૯
	"	"	૪૩	પેટકા	૩	૧૪૭	૩૯
	"	"	૪૪		૩	૨૩૭	૪૩
	"	"	૪૬	પેટકા	૨	૧૨૦	૩
	"	૨૩૯	૫૩		"	"	૫
	"	"	૫૪		"	"	૮
	"	૧૨૫ ક	૧૩૭	પેટકા	૩	૨૨૦	૭૭
	"	૧૩૦ અ	૧૪૫		"	૨૨૫ અ	૨૧૮
				પેટકા	"	૨૩૮	૫૦

	અંક	લેખ	પાનું	ગિરનાર	અંક	લેખ	પાનું
ખીરાચીક	...	૨	૧૨૯	૮૮	"	૧૫	૪
		"	"	૯૩	"	૨૭	૩૬
ખરડોલક	...	૨	૧૫૭	૭૩	૨	૧૧૭	૪૦
		"	"	૭૫	"	૧૩૭	૮
		"	"	૭૭	"	૧૪૯	૫૧
ખંભાત	...	"	૧૧૪	૨૯	"	૧૫૨	૫૬
		"	૧૧૮	૪૭	૨	૧૮૭	૫૪
		"	૧૩૩-૩૪	૧૨૩	૩	૨૦૭	૧૪
		"	૧૩૫	૧૩૭	"	"	૧૭
		૩	૨૨૪	૯૧	"	૨૦૮	૧૯
		"	"	૯૪	"	૨૦૯	૨૩
		"	૨૨૬	૧૦૨	"	૨૧૨	૩૭
		"	૨૧૬ અ	૨૦૫	"	૨૧૩	૪૨
ખંભાળીયા	...	૧	૨૯	૪૨	"	૧૫૭ બ	૧૯૧
		૨	૧૬૪	૧૧૦	"	૨૧૬ અ	૨૦૫
		૩	"	૨૦૮	"	૨૧૯ બ	૨૧૦
ગા					"	૨૩૯ અ	૨૫૦
ગદવાડિપુર	...	૪	૧૨૫ બ	૧૨૨	"	૨૫૧ અ	૨૫૭
ગડાડ (ગડાર)	...	૨	૧૬૮	૧૩૬	ગિરિનગર	...	૧
ગડાહડા	...	"	"	૧૩૫			૬
		"	"	૧૩૬	"	"	૮
ગદ	...	૧	૮	૧૪	"	"	૧૦
ગણુપત્તન્ય	...	૩	૧૩૬ અ	૧૫૫	"	૬	૧૬
ગણિશગદ	...	૧	૨૧	૧૬	"	"	૧૭
		"	૨૩	૨૪	"	૧૫	૩
મણુક	...	"	૮૫	૨૪૩	"	૬૪	૧૪૮
મહર	...	૨	૧૬૮	૧૩૬	"	"	૧૪૯
મન્ધાર	...	૧	૧	૫	"	૮૦	૨૨૦
મલત્ય	...	"	૨૯	૪૨	"	"	૨૨૧
મગિ	...	૨	૧૩	૯૬	ગિરિવિહિ	...	૨
માલસા	...	૩	૨૪૮	૬૯		૧૧૭	૪૩
મણિ	...	"	૧૫૭ બ	૧૮૪	"	૫૦	૧૦૬
માળા	...	૨	૧૪૪	૨૮	ગુજરાત	...	"
		૩	૧૪૪ ૩	૧૬૪		૧૩	૩
		"	૧૫૭ ૩	૧૬૦	"	"	૪
ગિરનાર	...	૧	૧	૧	"	૪૦	૧૭
		"	૬	૭	"	૭૪	૧૬૫
		"	૯	૧૭	"	૭૫	૨૦૩
		"	૧૫	૩	"	૭૬	૨૦૫
					"	૭૭	૨૧૦
					"	૧૦૨	૩

શુભરાત

અંક	લેખ	પાનું
૧૦૩	૬	૬
૧૧૨	૨૦	૨૦
૧૧૫	૩૦	૩૦
૧૧૬	૩૪	૩૪
૧૧૭	૪૦	૪૦
૧૨૩	૨૭	૨૭
૧૨૪	૩૭	૩૭
૧૨૭	૬૫	૬૫
૧૨૮	૭૩	૭૩
૧૨૯	૮૩	૮૩
૧૬૨	૧૧૪	૧૧૪
૧૩૭	૩	૩
"	૪	૪
"	૫	૫
"	૬	૬
"	૭	૭
"	૮	૮
૧૩૮	૧૨	૧૨
૧૪૧-૪૨	૧૯	૧૯
"	૨૫	૨૫
"	૨૮	૨૮
"	૩૯	૩૯
"	૪૮	૪૮
"	૧૦૧	૧૦૧
"	૧૦૨	૧૦૨
"	૧૦૩	૧૦૩
૩ ૨૦૬	૩	૩
"	૧૭	૧૭
"	૨૧	૨૧
"	૨૬	૨૬
"	૩૫	૩૫
"	૪૦	૪૦
"	૪૫	૪૫
"	૫૮	૫૮
"	૬૪	૬૪
"	૬૫	૬૫
"	૯૧	૯૧
"	૯૭	૯૭
"	૯૮	૯૮
"	૧૦૨	૧૦૨

શુભરાત

અંક	લેખ	પાનું
૨૩૧	૧૩	૧૩
૨૩૨	૧૮	૧૮
૨૩૬	૩૫	૩૫
૨૩૭	૪૦	૪૦
"	૪૧	૪૧
"	૪૨	૪૨
૨૩૮	૪૯	૪૯
"	૫૦	૫૦
૨૩૯	૫૧	૫૧
૨૪૦	૫૮	૫૮
૨૪૧	૫૯	૫૯
૨૪૪	૬૭	૬૭
૨૪૬	૬૮	૬૮
૨૪૮	૬૯	૬૯
૨૫૨	૮૦	૮૦
૨૫૫	૮૩	૮૩
૨૫૬	૮૪	૮૪
૧૨૫ અ	૧૧૫	૧૧૫
૧૨૫ બ	૧૨૬	૧૨૬
૧૨૫ ક	૧૩૪	૧૩૪
"	૧૩૫	૧૩૫
"	૧૩૬	૧૩૬
૧૩૦ અ	૧૪૩	૧૪૩
"	૧૪૪	૧૪૪
"	૧૪૬	૧૪૬
૧૪૦ અ	૧૫૬	૧૫૬
"	૧૪૪	૧૬૨
૧૪૯ અ	૧૭૧	૧૭૧
૧૪૯ બ	૧૭૩	૧૭૩
૧૫૭ બ	૧૮૪	૧૮૪
૧૫૭ ક	૧૮૭	૧૮૭
"	૧૮૮	૧૮૮
૧૫૮ અ	૧૯૩	૧૯૩
૨૧૬ અ	૨૦૫	૨૦૫
૨૨૦ અ	૨૧૧	૨૧૧
૨૨૨ અ	૨૧૩	૨૧૩
૨૨૩	૨૧૫	૨૧૫
૨૨૫ બ	૨૧૯	૨૧૯
૨ ૧૫૫	૬૨	૬૨
"	૬૬	૬૬

શુભરાત (શુભરાત)

ગુજર્	અંક	લેખ	પાનું	ગોધરા	અંક	લેખ	પાનું
	"	૧૬૦	૬૬	...	૧	૬૫	૨૮૦
	"	"	૬૭		૨	૧૧૭	૪૦
	૩	૨૦૬	૬		"	૧૩૭	૮
	"	૨૦૭	૧૫		૩	૨૩૦	૧૦
	"	૨૨૪	૬૪		"	૨૩૭	૪૩
	"	૧૪૪ ક	૧૬૩		"	૧૪૪ ક	૧૬૧
	"	૨૨૦ અ	૨૧૧		"	"	૧૬૨
	"	"	૨૧૨	ગોપનાથ	...	૧	૬૨
ગુજર્-રશ્મિ	...	૩	૨૧૧	ગોપરાષ્ટ્ર	...	"	૧૮૭
	"	"	૫૧		"	"	૧૭
ગુજર્-રમંડલ	...	૩	૨૧૧		"	"	૧૮
	"	"	૨૧૨	ગોધૃત્રિકા	...	"	૭૭
ગુજર્-ગ	...	"	૨૧૮	ગોધૃત્રવાટક	...	૩	૫૬ અ
ગુજર્-વાડા	...	૭	૧૮૬		"	"	૧૦૫
	"	"	૧૫૩	ગોધૃત્રેશ	...	૧	૬૫
ગુજર્-ઉક	...	"	૧૩૮		"	"	૧૫૦
ગુજર્-પલિ	...	૧	૭૭		"	"	૧૫૧
	"	"	૧૪૪		"	"	૧૫૪
ગુજર્-દા	...	"	૭	ગોધૃત્ર		૩	૨૩૦ અ
ગુજર્-દાઉક	...	૨	૧૩૮	ગોધૃત્રગળ		"	૨૨૩
	"	"	૧૪		"	"	૨૨૪
ગુજર્-ર	...	૨	૧૬૧		"	"	૨૨૬
	"	"	૧૧૭		"	"	૨૨૭
ગોધૃત્રિકા	...	"	૧૩૩-૩૪	ગોધૃત્ર	...	૧	૬૫
ગોધૃત્રવાડ	...	૩	૧૪૮ અ		"	"	૧૫૧
	"	"	૧૪૬ અ	ગોધૃત્રઆવલિ	...	૨	૧૧૮
ગોધૃત્ર	...	૧	૬૩		"	"	૪૮
	"	"	૬૪		"	"	૪૯
	"	"	૬૫	લિલિ	...	"	૫૧
	"	"	૨૮૧		"	૧૧૭	૪૦
ગોધૃત્ર	...	૭	૧૩૮		"	"	૪૩
ગોધૃત્રવરી	...	"	૧૩૫		"	"	૪૫
	"	"	૨૨૦		"	૧૨૫	૪૭
	"	"	૮૬		"	"	૫૨
ગોધૃત્ર	...	૮	૬૫	ભોલ	...	"	૪૮
ગોધૃત્રક	...	"	"	ભવદૃષ્ટ	...	"	૩૭
	"	"	૨૮૨		"	"	૩૯
	૩	૧૪૪ ક	૧૬૧		"	"	૪૦
	"	"	૧૬૩	ભવદૃષ્ટ	...	"	૨૦૧
				ભવદૃષ્ટ	...	૧	૨૪
					"	"	૪૨

અંથ	લેખ	પાનું	અંથ	લેખ	પાનું
ગોદિલવાડ	" ૫૨	૧૧૫	બ		
"	" ૮૨	૨૨૭	મહાકાંડા	...	૨ ૧૭૯ ૧૫
"	" ૨૫૬	૮૪	"	"	૧૬
ગોદ	૨ ૧૨૨	૨૫	મહાકાંડા	...	" ૧૪૯ ૫૧
"	" ૧૨૭	૭૧	મહાકાંડા	...	૩ ૨૩૮ ૫ ૨૪૬
"	"	૭૫	"	"	" ૨૪૭
"	૩ ૧૨૫ અ	૧૧૯	"	"	૨૪૯
"	" ૧૪૯ બ	૧૭૩	મહાકાંડા	...	૨ ૧૬૨ ૯૭
"	"	૧૭૧	"	"	૬૯
મંગા	૨ ૧૨૭	૨૭	"	"	૧૦૦
"	"	૩૦	મહાકાંડા	...	૩ ૨૩૮ ૫ ૨૪૭
"	"	૩૪	મસરક	...	૧ ૫૯ ૧૭૪
"	૧૩૦	૯૫	મસોથુક	...	૩ ૧૨૫ અ ૧૧૫
"	"	૬૭	"	"	૧૧૭
"	૧૩૫	૧૪૨	"	"	૧૧૯
"	૧૩૬	૧૪૬	મામલીકૃપ	...	૨ ૧૩૮ ૧૪
"	"	૧૪૭	માટેલાબા	...	" ૧૬૨ ૯૪
"	૧૪૧-૪૨	૧૯	માટેલાબા	...	૩ ૧૪૦ અ ૧૫૮
"	૧૪૭	૪૫	મારીમાવત્રિ	...	૨ ૧૬૦ ૮૬
"	૧૫૫	૬૩	"	"	૮૮
"	"	૬૭	માસરક	...	૩ ૫૬ ૧૦૦
"	૨૦૬	૧૦	"	"	૧૦૧
"	૨૧૮	૬૮	"	૫૯	૧૦૩
"	"	૭૧	"	"	૧૦૪
"	૧૨૫ બ	૧૨૨	મુમલી	...	૩ ૨૧૫ અ ૨૦૨
"	"	૧૩૨	મુમલી	...	" ૨૩૩ ૨૧
મંજુતા	૨ ૧૬૫	૧૧૩	મુતાસય	...	૧ ૭૬ ૨૦૫
"	"	૧૧૪	"	"	૨૦૯
"	"	૧૧૬	મેલાબા	...	૩ ૨૪૬ ૬૮
"	૩ ૧૪૪ બ	૧૬૯	મેલાબા	...	૧ ૧૬ ૩
"	૧૫૭ બ	૧૮૪	"	"	૧૬ ૧૧
"	"	૧૮૫	"	"	૨૦ ૧૩
મ્વાસિઅર	૨ ૧૩૫	૧૩૮	"	"	૨૧ ૧૬
"	૧૫૦	૫૨	"	"	૨૫ ૩૦
"	૧૫૧	૫૫	મોડોમામ	...	૨ ૧૩૬ ૧૫૧
"	૧૫૬	૬૯	"	"	૧૫૪
"	૩ ૫૮	૧૦૨	અ		
"	૨૩૭ અ	૨૩૧	મત્રુસરી	...	૨ ૧૨૭ ૬૮
"	"	૨૩૫	"	"	૭૨

	अंश	लेख	पान		अंश	लेख	पान
सत्त्वप्रति (मिगारी)	"	१५१	५५	मित्रकूट	"	१५८ अ	१६४
सन्धुप्रक	...	१	१६	मित्रकूटमिरि	...	२	१४६
	"	"	१७०	मित्रकोट	...	३	२५२
	"	"	१७४	मित्रपुरा	...	"	२१८
सन्धुप्रक	...	२	१४४	मित्रोडा	...	"	"
सन्धुप्रक	...	"	१३७	मित्रोडा	...	२	११६
	"	१५१	८६	मित्रोडा	...	"	११८
	"	"	८९	मित्रोडा	...	"	११८
	"	"	८३	मित्रोडा	...	३	२१६
	"	१६७	१२२	मित्रोडा	...	"	१७७
	"	"	१२६	मित्रोडा	...	"	२२६
	"	"	१३२	मित्रोडा	...	"	२३२
	"	१६८	१३४	मित्रोडा	...	२	१२८
	"	"	१३५	मित्रोडा	...	"	७८
	"	"	१३७	मित्रोडा	...	३	१४४ अ
	"	"	१३८	मित्रोडा	...	१	५५
	३	२०६	६	मित्रोडा	...	"	१२७
	"	"	१२	मित्रोडा	...	२	१४५
	"	२२३ अ	२१५	मित्रोडा	...	"	३३
	"	"	२१६	मित्रोडा	...	३	१२५ अ
सन्धुप्रक	...	१	१६	मित्रोडा	...	२	१२५
सन्धुप्रक	...	१	१६	मित्रोडा	...	"	४७
सन्धुप्रक	...	३	२२३ अ	मित्रोडा	...	"	५२
	"	"	२१४	मित्रोडा	...	३	१२५ क
सन्धुप्रक	...	"	१५७ अ	मित्रोडा	...	२	१४५
	"	"	१८३	मित्रोडा	...	"	३२
सन्धुप्रक	...	"	१८४	मित्रोडा	...	"	४२
सन्धुप्रक	...	"	१८८	मित्रोडा	...	"	८४
सन्धुप्रक	...	२	१६६	मित्रोडा	...	"	८६
	"	"	११७	मित्रोडा	...	३	१३० अ
	"	"	११८	मित्रोडा	...	"	१४६
	"	"	४	मित्रोडा	...	"	१७४
	"	"	"	मित्रोडा	...	"	१७५
	२	११०	२०	मित्रोडा	...	"	२५२
	"	१४६	३४	मित्रोडा	...	२	१२८
	"	११७	१२०	मित्रोडा	...	३	१२५ क
मित्रोडा	...	१	४१	मित्रोडा	...	१	३४
	"	"	७५	मित्रोडा	...	"	५०
	"	"	७८	मित्रोडा	...	"	५६
मित्रोडा	...	३	२२४	मित्रोडा	...	२	२०६
	"	२५०	७५	मित्रोडा	...	"	१७२
				मित्रोडा	...	"	१७४

અનુક્રમણિકા

૨૩

	અંથ	લેખ	પાનું		અંથ	લેખ	પાનું
કતાહાર	...	૨	૧૮૬	૧૫૩	અમુચર	"	૧૭
કયાહર	...	"	"	૧૫૨	"	૧૧૭	૪૦
કાથુઆ	...	૩	૧૪૪ ક	૧૬૧	"	૧૧૮	૪૧
કારીલી	...	૨	૧૨૦	૩	"	૧૨૦	૪૮
કિંદિયાલા	...	૩	૧૪૦ અ	૧૫૬	"	૧૨૬	૪૫
		"	"	૧૫૮	અગા	"	૪૮
કીરકહ	...	૨	૧૧૮	૪૮	"	"	૪૯
		"	"	૪૯	"	"	૫૧
		"	"	૫૧	અમુચર	...	૨
કેકપદક	...	૧	૨૨	૨૧		૩	૧૬૨
		"	"	૨૨			૨૪
		"	"	૨૩		"	૨૫
		"	"			૨૭૫	૨૮
		"	"			"	૩૩
કર		"	"			"	૩૪
કરેચર	...	૨	૧૦૯	૫	અવલકૂપક	...	૨
		"	૧૧૪	૨૫		૧૩૩-૩૪	૧૨૫
કર્યાણ	...	"	૧૨૬	૫૪	અસદ્યુ	...	૧
		"	"	૫૯		૮	૧૪
		"	"	૬૪	અર્ધવ્યુપસ્થિ	...	૭૩
કમના	...	"	૧૩૫	૧૩૮		"	૧૯૦
		"	"	૧૪૨		"	૧૯૪
		"	૧૪૧-૪૨	૧૯	અંગલ	...	૨
અમુવા	...	૩	૧૨૫ ક	૧૩૭		૧૬૭	૧૨૨
અમુવાનર	...	૧	૮૫	૨૪૩	અન્દવી	...	૨
અમુવાપિકા	...	૩	૧૨૫ ક	૧૩૭		૧૪૫	૩૧
અમુવાવિકા	...	૨	૧૨૩	૨૮	અદરાબાદ	...	૩
		"	"	૩૨		૨૪૪	૬૭
		"	"	૩૫		૨૫૦	૭૦
		"	૧૨૬	૫૪		૨૫૧	"
અમુચર	...	૧	૬૮	૧૬૨		૨૫૩	૯૨
		"	"	૧૬૬	અમાડ	...	૨
		"	"	૧૬૮		૧૧૮	૪૮
		"	૧૦૨	૩	અમનગર	...	૧
		"	"	૪		૭	૧૨
		"	"	૭		૩૭	૬૧
		"	૧૦૯	૮		૧૬૪	૧૧૦
		"	"	૧૧	અબાલીપુર	...	૩
		"	૧૧૦	૧૬		૨૪૧ અ	૨૫૨
						"	૨૫૩
					અઅવા	...	૨
						૧૨૩	૨૮
						૧૨૬	૫૪
					અલોર	...	૩
						૧૪૯ અ	૧૭૩
						૨૪૧ અ	૨૫૨
					અનાગઢ	...	૧
						૧	૧
						૬	૭
						૬	૧૬
						૧૦	૧૭

જુનાગઢ	અંશ	ભેખ	પાતું	ક	અંશ	ભેખ	પાતું
	"	૧૫	૩				
	"	૨૬	૪૨	અર	...	૧	૩૮
	"	૪૨	૭૬			"	૪૨
	"	૫૩	૧૧૮	અરી	...	"	૩૮
	૨	૧૫૪	૫૭			"	"
	"	૧૫૫	૬૦	અરીવલિકા	...	૨	૧૩૦
	"	૧૬૨	૬૫			"	"
	"	૨૦૪	૧૬૬	આણ્યા	૩	૨૩૭	૪૨
	૩	૨૨૫	૬૭	આર (અરી)	...	૧	૬૫
	"	૨૩૪	૨૪	આરીચથી	...	"	"
	"	૨૩૫	૩૮	આલાવાડ	...	૨	૧૪૪
	"	૬ અ	૯૧	ઝીઝવાડા	...	"	૧૩૭
	"	૫૯ અ	૧૦૫				
	"	૧૫૫ અ	૧૮૧	ટિઆનક	...	૩	૨૪૪
	"	૨૨૨ અ	૨૧૩	ટિમાણા	...	"	૨૪૩
જેસર	...	૬૨	૧૧૧-૧૧૨			"	૨૫૬
જેસમીર	...	૧૪૯ અ	૧૭૪	ટિમ્માણક	...	૩	૨૪૩
જોગીઆ	...	૧	૨૬			"	"
જોશ-ધા	...	૨	૧૨૬			"	"
	"	"	૮૮			"	"
જોધપુર	...	૨	૧૩૮			"	"
	૩	૧૪૮ અ	૧૬૬			"	"
	"	"	૧૬૭	ટીમ્મુર્ષા	...	"	૨૩૬
	"	૧૪૮ ક	૧૬૮	ટંક	...	૨	૧૩૩-૩૪
	"	૧૪૯ અ	૧૭૦				
	"	૧૪૯ અ	૧૭૩	ઠાસરા	...	૩	૨૧૪
	"	"	૧૭૪			"	૨૩૭
	"	૧૫૫ અ	૧૭૭	ઠેલવણ	...	૨	૨૦૨
	"	૧૫૭ ક	૧૮૭			"	"
	"	૨૩૮ અ	૨૩૭			"	"
	"	૨૪૧ અ	૨૫૨	ડાયાણક	...	૧	૮૦
જોનમણ	...	"	૧૩૬ અ			"	"
જોમિપદક	...	૧	૪૩	ડુમનિકા	...	"	૮૪
જોલા	...	૨	૧૧૫	ડુક	...	૩	૨૩૦ અ
	"	"	૧૩૩-૩૪	ડુક	...	૧	૬૧
જોત્રાણ	...	"	૧૨૬	ડુક	...	૩	૨૧૫
જોલાનક	...	૧	૨૦	ડુક	...	"	૨૧૮
	"	"	૧૪			"	૨૩૨
	"	"	૧૫			"	૧૨૫ અ

અનુક્રમણિકા

૨૫

અંગ્રેજી	અંક	લેખ	પાનું	અંગ્રેજી	અંક	લેખ	પાનું
ડાઈપી	...	૨	૧૬૮	૧૩૫	તનખાલા	...	૨૪૭
		"	"	૧૩૬	તનિતકા	...	૫૭
		"	"	૧૩૯	તમલુક	...	૧૨૪
		"	"	૧૪૦	તરણગામ	...	૧૬
ડહક	...	૧	૯૫	૨૮૧	તર્સામિયા	...	૩
		"	"	૨૮૬		"	૧૫૭
ડાંગરોઆ	...	૨	૨૦૬	૧૭૨	તર્સારિ (તર્સારિ)	...	૪
ડાપડા	...	૧	૮૩	૨૩૫	તલપદક	...	૫૧
ડામરિપાટક	...	"	૩૯	૬૫		"	૫૪
		"	"	૬૬		"	૫૭
ડાહડ	...	૨	૧૬૮	૧૩૯	તલસદિકા	...	૧૬
ડાહલ (દાહલ)	...	"	૧૩૦	૯૯		"	૨૨
ડિન્ડોરી	...	"	૧૨૬	૬૧		"	૨૪
		"	૧૨૯	૮૧	તલહદપ	...	૨૨
ડીસલિક	...	૩	૨૪૮	૬૯	તલામ	...	૨૪૯
ડુઆણા	...	"	૨૦૧	૧૬૦		૩	૨૪૩
ડુકાવિહાર	...	૧	૮૪	૨૩૬		"	૬૩
		"	"	૨૪૦		"	૬૪
ડેસક	...	૩	૨૩૦ અ	૨૨૩		"	૬૫
		"	"	૨૨૪	તસિલાવલિ	...	૭૨
		"	"	૨૨૬	તળદ	...	૫૧
		"	"	૨૨૭	તળદ	...	"
ડાડિયાપાટક	...	૨	૧૬૫	૧૧૪	તાન્દલમ	...	૧૯
ડામિયામ	...	૧	૪૨	૮૧	તાન્દુલપદક	...	૧૮
		"	"	૮૪		"	૧૯
ડેસિયામ	...	"	"	૭૯	તાપસપદિકા	...	૨૪૩
ડાહલિકા	...	૨	૧૫૮	૭૯	તાપસીય	...	૫
		"	"	૮૦		"	૬
ડાંક	...	૧	૫૭	૧૨૯		"	૧૦૪
		"	૯૩	૨૬૩		૨	૧૧૫
		"	૯૪	૨૭૫		"	૧૨૬
		૩	૫૯ અ	૧૦૫		"	૧૨૯
						"	૧૩૧
તા					તામપણી	...	૧૩૧
તામગિકા	...	૩	૧૩૦ અ	૧૫૨	(તામપણી)	૧	૩
તાણકોટ	...	"	૧૪૯ બ	૧૭૪	તામજિત	...	૧૪૩-૪૪
		"	"	૧૭૬	તારંગા	...	૫૮
તનોટ	...	"	"	૧૭૪	તામજીવજ	...	૧૬

	અંક	લેખ	પાનું		અંક	લેખ	પાનું
તિથિ	...	૨ ૧૨૨	૧૯	ત્રિભંગમક	...	" "	૪
		" "	૨૭			" ૬૭	૧૫૭
તિથિપદ	...	૧ ૧૭	૫			" "	૧૫૬
		" "	૬			" "	૧૬૧
		" "	૮	ત્રિકુટિ	...	૨ ૨૦૧	૧૬૦
તિમકવાડા	...	૩ ૨૩૭	૪૩			" "	૧૬૧
		" ૨૭૮ બ	૨૪૬	ત્રેતા	...	" ૧૨૯	૯૩
દુર્ગમદા	...	૨ ૧૨૧	૧૬	ત્રેતા	...	૨ ૧૩૩-૩૪	૧૨૫
		" ૧૨૨	૨૨	ત્રેતાકાર	...	" ૧૨૯	૮૮
		" "	૨૬	ત્રેવણ્યા	...	૩ ૨૩૧	૧૩
		" ૧૩૦	૯૬			" "	૧૫
દુર્ગાત્ર	...	" ૧૨૨	૧૯			" "	૧૭
તેજપુર	...	૩ ૧૫૮ અ	૧૯૭	થ			
તેન	...	૨ ૧૩૩-૩૪	૧૨૫	થનવી	...	૨ ૧૨૬	૫૪
		૩ ૨૩૧	૧૩	થાણા	...	" ૧૩૦	૬૪
તેમ	...	૨ ૧૩૩-૩૪	૧૩૩			૩ ૨૩૯ અ	૨૫૦
		" "	૧૩૬	થૂણી	...	૨ ૧૨૬	૫૪
તેમ્બુશક	...	૩ ૨૩૯	૫૧			" "	૫૯
		" "	૫૭			" "	૬૪
તેમ્બુણા	...	૩ ૧૩૦ અ	૧૪૪	ક			
તેમ્બુગન	...	૨ ૧૩૭	૫	દક્ષિણક	...	૧ ૩૮	૬૨
તેવાર	...	" ૧૩૬	૧૪૬			" "	૬૩
તોરણમામ	...	૨ ૧૪૧-૪૨	૧૯	દક્ષિણદ	...	૩ ૧૪૪ ક	૧૬૧
		" "	૨૨			" "	૧૬૨
		" "	૨૪			" "	૧૬૩
તોરણે	...	૨ ૧૨૪	૩૭	દક્ષિણર	...	" "	૧૬૧
		૩ ૧૨૫ ક	૧૩૫	દક્ષિણતી	...	" "	૧૬૧
		" "	૧૩૬			" "	૧૬૩
		" ૧૩૦ અ	૧૪૬			" ૨૨૦ અ	૨૧૧
તોમ્બક	...	૨ ૧૩૩-૩૪	૧૨૫			" "	૨૧૨
		" "	૧૨૯	દન્તુરપુત્ર	...	૧ ૫૮	૧૩૪
ત્રિકુટ	...	૧ ૧૪	૬	દન્તુરપુત્ર	...	૩ ૫૮	૧૦૨
ત્રિપુર	...	૨ ૧૩૬	૧૪૬	દન્તોદ્ધમક	...	૨ ૧૨૮	૭૩
ત્રિભ	...	૨ ૨૦૬	૧૭૨			" "	૭૮
		" "	૧૭૪	દક્ષિણાર	...	૩ ૨૩૦	૧૦
ત્રિમુનપાથ (વિષય)	"	" "	"			" "	૧૧
ત્રિભુતિયક	...	૧ ૫૭	૧૫૯	દક્ષિણતી	...	" ૨૦૭	૧૫
ત્રિભંગમક	...	૧ ૧૬	૭			" ૨૦૮	૨૧
						" ૨૦૯	૨૨

	अंश	लेख	पान		अंश	लेख	पान
इक्ष्वाकु	...	" २१०	३०	दीपनाक	...	" ५७	१४०
		" २११	३३			" "	१४२
		" "	३५	दीपनाक	...	" ६८	१२
		" २१२	३७			" "	१३
		" "	४०	दीप	...	" २१७	५८
इक्ष्वाकु	...	" २१५	४५	इक्ष्वाकु	...	" १४४	२८
		" २१८	६५	इक्ष्वाकु	...	" ७३	१६०
इक्ष्वाकु	...	" ५०	१०६			" "	१६४
"		" "	१०८	इक्ष्वाकु	...	" "	१६०
		" "	११०			" "	१६४
		" ५६	१३४	इक्ष्वाकु	...	" २१६	५६
		" ६८	१६२			" "	५७
		" ६६	१६६	इक्ष्वाकु	...	" ११०	८६
		" "	१७०			" "	८८
		" २	११२			" १६८	१३५
		" "	२२			" "	१३६
		" ३	५८			" "	१३७
इक्ष्वाकु	...	" २२६	१०६			" "	१३८
इक्ष्वाकु (मन्दीर)	१	६८	१७०	इक्ष्वाकु	...	" "	१३४
इक्ष्वाकु	...	" ११४	२८	इक्ष्वाकु	...	" १५६	६८
		" "	२८			" "	७१
इक्ष्वाकु	...	" ६	७	इक्ष्वाकु	...	" ११८	४८
		" "	६	इक्ष्वाकु	...	" १४५	३०
		" "	११	इक्ष्वाकु	...	" "	३२
इक्ष्वाकु	...	" २०६	१७४			" "	३३
इक्ष्वाकु	...	" २१	१६	इक्ष्वाकु	...	" ३४	५६
इक्ष्वाकु	...	" १३०	६६			" "	५७
इक्ष्वाकु	...	" २०२	१६३	इक्ष्वाकु	...	" ५०	१०६
इक्ष्वाकु	...	" २०६	१७२			" "	१०८
		" "	१७४	इक्ष्वाकु	...	" ८५	२४३
इक्ष्वाकु	...	" १३०	६६			" "	२४४
इक्ष्वाकु	...	" १४४	१६१	इक्ष्वाकु	...	" २०६	३
इक्ष्वाकु	...	" ६३	२६३	इक्ष्वाकु	...	" १६	१६६
		" "	२६७			" "	१७०
		" "	२७४			" "	१७४
इक्ष्वाकु	...	" २४०	५८			" ७६	२१६
इक्ष्वाकु	...	" १६८	१३६	इक्ष्वाकु	...	" १३७	८८
इक्ष्वाकु	...	" २५६	८४	इक्ष्वाकु	...	" १६५	११४
इक्ष्वाकु	...	" ६६	१७०	इक्ष्वाकु	...	" २१७	६१

	अंश	लेख	पान		अंश	लेख	पान
देवपटन ...	२	१६३	१०१	द्वारका ...	१	११	१८
	"	"	१०२		३	२२८	८
	३	२२२	७८		"	२३०	११
	"	"	८६		"	"	१२
देवपत्तन ...	२	१६३	१०८		"	२१६ अ	२०४
	३	२१७	६०		"	२२८	२२१
	"	२२८	८२		"	२३८ अ	२५०
	"	२४१ अ	२५६	क्षीप ...	१	१५	१०
देवपाटण्ड ...	"	१६३	१०१		"	८२	२२३
देवभद्रिपट्टिका ...	१	४५	८०		"	"	२२७
	"	"	८३		"	"	२२८
देवशक्ति ...	"	४१	७४	क्षेनिका ...	३	२३३	२२
	"	"	७८	क्षविड ...	"	२५२	७७
देवली ...	"	८८	२४८	क्षोष्टिक ...	१	२८	४२
	२	१२५	४२	क्षोष्टिका ...	१	२८	४३
	३	८२	११२				
	"	२३७	४०	क्षुली ...	२	१६८	१३५
देववितानक ...	"	२२८	२२२		"	"	१३६
देवणा ...	२	१३२-३४	१२५		"	"	१३८
	"	१३५	१३८	क्षयासद ...	३	१३० अ	१४५
देवाधि ...	"	१७०	१४३		"	"	१४८
देवीसरस ...	३	५८ अ	१०५		"	"	१५२
देवुरक्षिति ...	१	७२	१८४	क्षुमार ...	२	१३८	१२
	"	"	१८८		"	"	१४
देवुरी ...	३	१४८ क	१६८	क्षमवर्त्मिका ...	"	१३०	८६
देसेनक ...	१	८२	२२३		"	"	१०३
	"	"	२२८	क्ष-मोद ...	१	६८	१७०
	"	"	२२८	क्ष-न्य ...	१	६	८
देवमर्ध ...	३	१४४ क	१६१	क्षमडाडा ...	२	१४१	१४२
दोडियापक (डाडियापाटक)	२	१६५	११६	क्षमजुडिडा ...	२	१४१-४२	१८
दोदद ...	३	१४४ अ	१५६		"	"	१८
	"	१४४ क	१६१		"	"	२३
	"	"	१६२		"	"	२४
दोडितामाद ...	२	१२३	२७	क्षमनार ...	१	६८	१७०
दोडाधिपयक ...	२	१५८	७८	क्षमजुडिडिका ...	१	"	१६८
	"	"	८०		"	"	१७०
दोडादीपयक ...	"	२०६	१७४		"	"	१७४
दोन्वार ...	"	१३८	१२	क्षमभपुरी ...	३	२३७	४१
दोन्क ...	३	२०६	५	क्षमवर्द्धिका ...	२	१६२	८४
					"	"	८५

	अंश	पृष्ठ	पान		अंश	पृष्ठ	पान
धनसङ्क	...	३	२०७	१५ धानदि	...	२३३	२१
	"	"	१७	"	"	"	३५
	"	२०८	२१	विष्णुश्रर	...	३	२३६
	"	२१०	३०	"	"	"	५७
	"	२११	३२	धुपडेसा	...	२	१३०-३५
	"	"	३३	धुपडेसा	...	२	१३३-३४
	"	"	३५	धुपडेसा	...	१	८३
	"	"	३७	"	"	"	२३४
	"	"	४०	धुपडेसा	...	२	२०१
	"	२५१ अ	२५८	"	"	"	१११
धाडियप	...	"	१२५ ३	१३४ धनिहा	...	३	२३३
	"	"	१४१	"	"	"	२३
धानोशी	...	२	१३०	६६ धोलाहा	...	१	८५
धामनाम	...	२	१४१-४२	२४	"	२	१३७
धार	...	३	१४४ अ	१५६	"	"	८
	"	"	२३७	४३	"	३	२१५
धारा	...	२	१४७	३६	"	"	१५
	"	"	४२	४२ धौली	...	२	११८
	"	"	४५	४५ धौली	...	"	१३७
	"	३	२१५	४७	"	"	८
	"	"	२३८	४८	"	"	५१
धाराकेट	...	१	४५	६० नगडा	...	३	२३६
धारापेट	...	"	"	६३ नगडा(?) १४५	"	"	"
धारापुरी	...	२	१५४	५८ नगडाकेट	...	१	११६
	"	"	"	५८ नगर	...	२	१४७
	"	१५५	११	"	"	३	२१८
	"	"	१५	नगरकेट	...	१	२४
धारवाड	...	२	१३६	१४७	"	"	२८
धानट	...	३	१२५ ३	१३७	"	७३	१८०
धानत	...	२	१२५	४२	"	"	१६४
धादद	...	२	११७	४३	"	८५	२४३
	"	"	४५	"	"	"	२४४
	"	१२५	४२	नटकेपुर	...	"	२५
	"	"	४७	नडियाद	...	"	६६
	"	"	५२	नडुलपुर	...	३	१५५ अ
	३	१२५ ३	१३७	"	"	"	१७८
धामिभरा	...	२	१४४	२८ नडुल	...	"	१४८ अ
	"	३	१४४ ३	१६४	"	"	१७०
	"	"	१५७ ३	१६०	"	"	१७२

ग्राम	क्षेत्र	प्राप्त	ग्राम	क्षेत्र	प्राप्त		
नवागिरी ...	२	११६	११८	नवपुष्पिक ...	२	१३६	१५
" "	"	"	११६	" "	"	"	११
नदी ...	२	१३३-३४	१२५	नवशर्मा ...	१	५३	११६
नदी ...	१	३४	५५	नवसर ...	३	१४६-५	१७४
" "	"	"	५७	" "	"	"	१७५
नदी ...	३	१४८ ६	१६८	नवसारी ...	१	१०३	८
नदी ...	"	"	"	" "	"	"	६
नदी ...	२	१४८	४६	"	१०५	१३	
नदी ...	"	१३०	६६	"	"	१४	
" "	"	"	१०३	२	१०६	४	
नदी ...	"	१३०	६६	"	११५	३०	
नदी ...	१	५०	११०	"	११७	४०	
नदी ...	३	२३६	५१	"	"	४१	
नदी (नदी)	२	१२५	४२	"	१२५	४१	
" "	"	"	४७	"	१२८	७१	
" "	"	"	५२	"	१३३-३४	१२२	
"	१२६	८८	"	"	"	१२५	
"	१३०	६६	"	१३५	१३६		
"	१३१	१०६	"	१४१-४२	१८		
"	"	११३	"	"	१६		
"	१३३-३४	१२४	"	"	२०		
"	१५७	७३	३	२३१	१३		
"	"	७४	"	१२५ ५	१२१		
३	२१५	४७	"	"	१२२		
"	"	५२	"	"	१२३		
"	२१८	७१	"	"	१२४		
"	१२५ ३	१३६	"	"	१३२		
"	"	१३७	"	१२५ ३	१३४		
"	१३० ५	१४८	"	"	१३५		
"	१५७ ५	१८३	"	"	१३६		
"	२१६ ५	२०४	"	"	१३७		
"	२३३ ५	२२६	"	१३० ५	१४३		
"	२३८ ५	२४६	"	"	१४८		
"	"	२४७	"	१४० ५	१५७		
"	"	२४८	"	२३० ५	२२४		
"	"	२४९	नवसारिका ...	१	१०३	८	
नदी ...	"	२४९	"	"	"	६	
नदी ...	१	६८	नवानगर ...	"	४०	७०	
"	"	१६७	३	११४	२०८		
"	"	१६८	"	२२० ५	२११		

जमुनगणिता

६३

	अंश	सेष	पानु		अंश	सेष	पानु
ननुं ३३०५४ ...	२	१३७	११	नादीपुरी ...	२	१०६	५
नासिकपुर ...	३	२३४	२४	" "	"	"	६
" "	"	"	२५	" "	"	"	१०
" "	"	२३५	२८	" ११०	"	"	१३
" "	"	"	२६	" "	"	"	१४
" "	"	"	३३	" "	"	"	१७
नागजसिरा ...	"	१४६	५१	" ११२	"	"	२१
नागडा ...	२	२५२	७६	" ११४	"	"	२४
नागडिमानक ...	३	६६	१०६	" "	"	"	२५
" "	"	"	११०	नादिह ...	"	१०६	५
नागदह ...	१	६५	२८०	नाम ...	३	१२५ ६	१३४
नागनभर ...	३	२१५	४६	नामतीतक ...	२	१३३-३४	१२५
नामभोक्त ...	"	"	५६	" "	"	"	१३३
नामभारिका ...	२	१४१-४२	१८	" "	"	"	१३६
" "	"	"	१६	नायका ...	३	२१६	५६
" "	"	"	२१	" "	"	"	५७
" "	"	"	२४	नालोआमाम ...	३	२१६	५५
३ १२५ ५			१२१	नालोडा ...	"	"	५७
" "	"	"	१२४	नायक ...	"	१२५ ६	१३१
" "	"	"	१२६	नायामिका ...	२	१३२	११८
" "	"	"	१३२	" "	"	"	१२१
" "	"	"	१३२	नासिक ...	१	१३	४
" १२५ ६			१३६	"	२	१२१	६
नागदह ...	"	२५२	७६	" "	"	"	१७
नागभवा ...	"	२३६	५१	नासिक ...	१	१०७	१६
" "	"	"	५४	नाहाम ...	२	१५६	६६
नागभवा ...	"	"	५७	" "	"	"	७१
नाहवा ...	१	४१	७४	निहाव ...	१	८२	२२३
" "	"	"	७७	निहा ...	२	१२२	२१
नाहवा ...	३	१४८ ६	१६८	निशु ...	"	११४	२५
नाहवा ...	२	१३७	३	" "	"	"	२८
"	३	१४४ ६	१६४	" "	"	"	२६
"	"	१४८ ६	१६८	निशु ...	१	५६	१२८
" १४६ ५			१७०	निशु ...	३	५६	१००
" "	"	"	१७१	" "	"	"	१०१
" २१६ ५			२०५	निशु-डी ...	"	२३२	१८
" २३८ ५			२४७	निशु-पदक ...	"	२३२	१६
" २४१ ५			२५३	" "	"	"	२०
				निशुपथ ...	१	१०७	१६

	अंश	क्षेत्र	पातु		अंश	क्षेत्र	पातु
निजिपडी ...	"	६६	१६६	पक्षनाल ...	२	१२१	१३
निजिपडी ...	१	६६	१७४	"	"	"	१७
निषाह ...	"	"	७	पक्ष ...	१	१०६	१४
"	"	"	६	"	"	"	१५
"	"	"	११	पनीडि ...	३	२३२	१६
नीमनासिया ...	३	१४४ क	१६१	पथना ...	२	१३६	१४७
नीसली ...	२	२०१	१६०	परतापगड ...	३	२३७	४०
"	"	"	१६१	परतापगड ...	"	"	४३
नीसुण्ड ...	३	१३० अ	१४७	परियम ...	१	१०२	३
नीसुत ...	१	६	६	"	"	"	४
नेपास ...	१	७३	१६०	"	"	"	७
नेपावा ...	१	६८	१६२	पथुकिा ...	३	२३२	१८
"	"	"	१६३	"	"	"	२०
"	"	६६	१६६	पक्षराथुा ...	२	११५	३०
नेक्षर ...	३	१४६ अ	१७४	पक्षराथ ...	"	१२२	२५
नक्षराथु ...	२	२०६	१७२	"	"	१३०	६६
"	"	"	१७३	पक्षराथनी ...	१	६	७
"	"	"	१७४	"	"	"	८
नक्षराथ ...	१	५०	१०६	"	"	"	१०
"	"	"	१०८	"	"	१५	६
नक्षराथ ...	२	२०२	१६४	"	"	"	६
पक्षराथ ...	१	१	१७	पक्षराथ (पुरादित			
पक्षराथ ...	२	१३३-३४	१२५	पक्षराथ)	१	१३	७
पक्षराथ ...	२	१७१-८५	१४७	"	"	"	८
पक्षराथ ...	१	७४	१६५	"	३	१४८ अ	१६६
"	"	"	१६८	पक्षराथ ...	२	१२१	१३
"	"	"	२०२	"	"	"	१७
पक्षराथ ...	१	७१	१८०	पक्षराथ ...	१	६८	१६३
"	"	"	१८२	पक्षराथ ...	२	१२३	२७
पक्षराथ ...	३	१३० अ	१४७	पक्षराथ ...	"	१६८	१४०
पक्षराथ ...	"	"	१४८	पक्षराथ ...	१	७८	२१८
"	"	"	१५२	पक्षराथ ...	२	१३७	४
पक्षराथ ...	१	५२	११५	"	"	१४३	२५
पक्षराथ ...	२	१७१-८५	१४७	"	"	१५८	७८
"	"	१८८-६२	१५५	"	"	१६५	११६
"	"	२०३	१६५	"	३	२१८	६५
पक्षराथ ...	३	१३० अ	१४८	"	"	२२३	८८
पक्षराथ ...	"	२३३ अ	२३०	"	"	२३७	४१
"	"	"	२३१	"	"	१३० अ	१४८

अनुक्रमणिका

३३

	अंथ	लेख	पानं		अंथ	लेख	पानं
पाठशु ...	३	१५७ ७	१८३	पासिताथु ...	१	४१	७४
	"	"	१८४		"	५१	१११
पाठलीपुत्र ...	१	१	५		३	२२६	६
(पाठलीपुत्र)	२	१३२-३४	१२२		"	२३०	१०
	"	"	१२५		"	२४३	६१
	"	"	१३३		"	२५६	८४
	"	"	१३६		"	२६५	८३
पांडय ...	"	१३०	६६		"	२२६	२२०
	३	१३० अ	१४६		"	"	२२१
पाण्डय ...	२	१२६	८४	पाराहण्युक्त ...	२	१२६	८३
पादरा ...	३	१४० अ	१५६		"	"	६३
	"	२३० अ	२२३	पाशाधिष्ठ ...	३	२३२	१८
पादरी ...	१	१३	३		"	"	१६
	"	"	४	पाश्वर्तिलि ...	२	१५८	७६
	"	१४	६	पाशाधिष्ठ ...	३	२३२	२०
पारिंद ...	"	१	१२	पिपिळि ...	१	८४	२३७
	"	"	१३	पिपिळ ...	"	५५	१२५
पारिस् ...	२	११६	३४	पिपिळरूपभरी ...	"	२७	३७
पासरी ...	"	१६८	१३५		"	"	३८
पासथ्यपुर ...	"	१२२	१८		"	३४	५६
	"	१३७	३		"	"	५७
	३	२२३	८८	पिपिळास ...	२	१२०	८
	"	२४०	५८	पिपिळास ...	"	"	३
	"	२४१	५६		"	"	५
	"	२४६	६८	पुंयूर ...	"	१७०	१४६
	"	१४० अ	१५६	पुंयूरि ...	"	१६८	१४०
	"	"	१५७	पुंयूरवर्धन ...	"	१३६	१४७
पासतीरोलहम ...	१	५१	११३		"	"	१५०
	"	"	११४		"	"	१५४
पासि ...	३	१४४ ३	१६४	पुण्यनक ...	१	५२	११७
	"	१४८ अ	१६६	पुण्डिकाशक ...	१	८२	२२२
पासिताथु ...	१	१७	५	पुनश्चन ...	२	१३६	१४७
	"	२०	१४	पुनः	१	५७	१२६
	"	"	१५		३	१४८ अ	१६६
	"	२२	२१		"	१४६ अ	१७३
	"	"	२३		"	१५५ अ	१८०
	"	२३	२४		"	१५७ अ	१८२
	"	२४	२६		"	१५७ क	१८७
	"	२५	३०		"	१५७ घ	१६१
	"	२६	३२				

		अंश	लेख	पानं		अंश	लेख	पानं
पुना	...	३	१५८ अ	१८३	पूष्पिक	...	१	८८
		"	२१५ अ	२०२		"	"	२५५
		"	२१६ अ	२०४	पूष्पिक	...	"	७६
		"	१६४	२०८		"	"	२०६
		"	२१८ अ	२०८	पूष्पिकाविहित	...	२	१२७
		"	२१८ अ	२१०		"	"	७२
		"	२२० अ	२११	पृथुपुत्र	...	३	४४ अ
		"	२२२ अ	२१३	पेटसाद	...	२	१३५
		"	२२३ अ	२१५	पेटिहसक	...	३	२३४
		"	२२५ अ	२१८		"	"	२५
पुष्पना	...	२	१३६	१४७	पेटेषिक	...	१	१
पुष्पनी	...	३	१२५ अ	१२४	पेशवट	...	"	३८
		"	"	१२८	पेडीया	...	२	१३५
		"	१३० अ	१४८	पेडेषु	...	"	१२५
		"	"	१५२		"	"	४३
पुष्पिकापट्टिका	...	१	१४	६		३	१२५ अ	१२३
		"	"	७		"	"	१२१
पुष्पिका	...	"	"	८	पौराणिक	...	"	२३३
		२	१२१	८		"	२१५ अ	२०२
		"	"	१३		"	२१६ अ	२०४
		"	"	१७		"	२१८ अ	२१०
पुष्पिकानक	...	१	६८	१६३	पौराणिक	...	२	१३६
		"	"	१६७	पंगुल पत्नीका	...	१	७६
		"	"	१६८		"	"	२०६
पुष्पिक	...	"	६८	३०६	पंगुलगा	...	२	१२३-३४
(पुष्पिकानक)	...	"	५७	१३०	पंगुलगा	...	१	७३
		"	"	१३२		"	८५	२८०
पुष्पिकापुत्र	...	"	८१	२२२		२	११७	४०
पुष्पिकारथी	...	"	५२	११५		३	२३०	१०
पुष्पिक	...	"	५५	१२७		"	२३७	४२
पुष्पिकापुत्र	...	३	८२	११२		"	१४४	१६१
पुना	...	"	२६ अ	८३		"	"	१६२
पुष्पनी	...	२	१२८	७७	पेशिक	...	२	१३२
		"	"	७८		"	"	११८
		३	१२५ क	१३६	पेशिका	...	"	११५
पुष्पिक	...	२	१५७	७३	प्रभारिका	...	२	१३६
		"	"	७४	प्रभास	...	"	१७१-८५
पुष्पिका	...	१	१३	४		३	२१८	७५
		३	१२५ अ	१२४		"	२२२	७८
		"	१३० अ	२४८		"	१३० अ	१४८

અનુક્રમણિકા

૩૫

	અંથ	લેખ	પાનું		અંથ	લેખ	પાનું
પ્રભાસપાટણુ ...	૨	૧૫૫	૬૦	બગુમરા (બગુમા)	૨	૧૨૭	૬૫
પ્રવાગ ...	૩	૨૨૨	૮૬	"	૧૨૮	૭૩	
પ્રનોરા ...	"	૨૧૮	૬૫	"	"	૭૮	
પ્રસન્નપુર ...	૨	૧૫૯	૮૧	"	૧૨૯	૮૧	
	"	"	૮૨	"	૧૩૧	૧૦૫	
	"	"	૮૪	"	૧૩૩-૩૪	૧૨૨	
પ્રાગી ...	૨	૧૩૭	૯	"	"	૧૨૫	
	૩	૧૫૫ બ	૧૮૦	"	૨૩૧	૧૩	
પ્રાંતિજ ...	"	૨૩૭	૪૦	"	૨૫૬	૮૪	
	"	"	૪૩	"	૧૩૦ અ	૧૪૪	
પ્રાશિકા ...	"	૨૧૮	૬૫	"	"	૧૪૫	
				"	"	૧૪૭	
				"	૨૩૩ અ	૨૩૬	
ફરકાખાદ ...	૩	૧૩૦ અ	૧૪૫	અપરિશ્લિદિ ...	૧	૪૭	૯૭
ફલકવદ ...	૨	૧૧૪	૨૮	"	"	૯૯	
	"	"	૨૯	અદરી ...	૩	૧૪૮ ક	૧૬૮
ફિલિલિ ...	"	૧૬૮	૧૩૫	અનારસ ...	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૪
ફીચીડી ...	"	૧૬૫	૧૧૪	અનાસ ...	"	૧૩૭	૫
(શીચીડી) ...	"	"	૧૧૬	અન્ડીઆ ...	૧	૪૪	૮૯
	"	૧૭૦	૧૪૩		૩	૪૪	૯૫
ફલસર ...	૩	૨૪૩	૬૧	અન્ડી ...	૨	૧૨૫	૪૭
	"	"	૬૩	અબ્દગામ ...	"	૧૨૨	૧૯
	"	"	૬૫	અબેન ...	"	૧૩૩-૩૪	૧૨૫
ફકપ્રસવણુ ...	૩	૨૨૯	૯	અરટક ...	૧	૫૭	૧૩૦
	"	૨૩૦	૧૦	"	"	૧૩૨	
	"	"	૧૧		૩	૫૯ અ	૧૦૫
	"	"	૧૨	અરટિકા દણક ...	"	"	"
	"	૨૨૯	૨૨૦	"	"	૧૦૮	
	"	"	૨૨૨	અરડા ...	"	૨૩૩	૨૧
બ				"	૨૧૫ અ	૨૦૨	
બગસરા ...	૩	૨૧૮	૬૫	અરનગર ...	૧	૭૬	૨૦૫
	"	"	૬૮	અદાર ...	"	૭૩	૧૮૯
	"	"	૭૧	અબુ ...	૩	૧૪૮ ક	૧૬૮
બગુમરા (બગુમા)	૧	૧૪	૬	અલબજ (અલેજ)	૨	૧૪૫	૩૨
	૨	૧૧૧	૧૮	અલવર્માનક ...	૧	૫૭	૧૨૯
	"	૧૧૫	૩૦	"	"	૧૩૦	
	"	"	૩૧	"	"	૧૩૨	
	"	૧૨૫	૪૩	અલસાર ...	"	૧૦૩	૯
	"	"	૪૪	"	૧૦૫	૧૩	
	"	"	૫૧				

	અથ	લેખ	પાનું		અથ	લેખ	પાનું
અલિસ	...	૩ ૨૩૧	૧૩	માવિ (આવી)	૩	૧૪૯ અ	૧૭૦
	"	"	૧૧	"	"	૨૩૮ અ	૨૩૭
	"	"	૧૭	બાવેરા	૨	૧૩૮	૧૨
મલેઆમ	...	૧ ૧૦૭	૧૬	બાદશાહજી	૧	૭૯	૨૧૯
	"	"	૧૭	બાવસનક	"	૭૮	૨૧૫
	"	"	૧૮	"	"	"	૨૧૭
બલેસર	..	૨ ૧૨૯	૮૧	માવાધારાનો મઠ	"	૯	૧૬
બહુનદશ	...	૩ ૨૩૯	૫૭	માહિરિક	...	૧૦૩	૮
બહુમૂતા	૧	૩૬	૫૯	મિત્રપુર	..	૧૨૫	૪૧
	"	"	૬૦	મિત્રોતિયા	...	૩ ૨૩૮ અ	૨૩૮
	"	૬૫	૧૫૦	મિત્રવખાત	...	૧ ૩૮	૬૨
	"	"	૧૫૧	મીકાનેર	૦	૧૧૪	૨૫
	"	"	૧૫૪	મીત્રપુર	...	૩ ૨૩૮ અ	૨૩૭
બહુવિધા	.	૩ ૧૪૮ અ	૧૭૨	મુચકવા	.	૧ ૨૩૩ અ	૨૩૦
બખેજ	...	૨ ૧૪૫	૭૩	મુદલખાંડ	...	૧ ૧૪૦ અ	૧૪૪
બાડમેર	...	૩ ૧૪૯ મ	૧૭૩	મુદ્દગયા	.	૧ ૧	૭
બાડમેરા	...	૨ ૧૪૮	૪૮	મુદ્દતારિકા	..	૩ ૨૩૭ અ	૨૨૪
બાપટાડી	...	૧ ૩૭	૬૧	"	"	"	૨૭૬
બાદામી	"	૧૦૩	૯૦	"	"	"	૨૨૭
	૨ ૧૨૫	૪૧		બેચરાજી	...	૨ ૧૬૫	૧૧૬
	" ૧૩૦	૯૫		બેટ	...	૩ ૨૩૯ અ	૨૫૦
બાદાની	.	" ૧૨૫	૪૧	બેટના	૨	૧૫૬	૭૦
	"	"	૪૭	બેટનરક	...	૩ ૨૩૯	૫૪
	"	"	૫૨	બેટગામ	..	૧ ૧૦૭	૧૬
બાન્ટવા	...	૩ ૪૪	૯૫	બેલર	૨	૧૩૦	૯૬
બાબરિયાવાડ	..	" ૨૫૦	૭૦	બોઝા	"	૧૩૬	૧૪૭
બામણવાડા	..	" ૧૫૭ મ	૧૮૧	બોઝાજી	..	" ૧૩૮	૧૨
બામણગામ	...	" ૧૨૫ ક	૧૩૭	બોરલી	૩	૧૪૮ ક	૧૬૮
બામ્બોલી	.	"	"	બોરસદ	૦	૧૧૪	૨૪
બારડોલી	...	૨ ૧૨૮	૮૩	(બોરસદ)			
	"	૧૩૩-૩૪	૧૦૫	બકાપુર	.	૧ ૧૩૬	૧૪૭
	૩ ૨૩૧	૧૩		બગાળા	...	"	"
	" ૧૩૦ અ	૧૪૮		બકીયા	૩	૧૦૫ અ	૧૨૧
બારવનરથથી	...	" ૫૮ અ	૧૦૫	(બંધ) વાનક	૧	૪૧	૭૪
	"	"	૧૦૮	બમિયનક	"	"	૧૩૦
બાલાદિત્ય	..	૧ ૭૭	૦૧૦	"	"	૧૭	૧૩૨
(તળાવ)	..	"	૨૧૧	બમપુરી	..	૦ ૧૫૫	૬૨
બાલિ	.	૩ ૧૪૪ ૩	૧૬૪				
(બાલી)	...	" ૧૪૮ અ	૧૬૭				

ગ્રંથ	લેખ	પાનું	ગ્રંથ	લેખ	પાનું
અહાપુરી ...	૨ ૧૫૫	૬૩	અદ્રપક્ષી ...	૨ ૧૨૯	૧૮૭
"	૧૬૨	૯૪	અદ્રાણુક ...	૧ ૫૭	૧૩૦
"	"	૯૮	"	"	૧૩૨
"	"	૧૦૦	"	૨ ૧૬૪	૧૧૧
"	૨ ૨૧૯	૭૩	"	૩ ૫૯ અ	૧૦૫
"	"	૭૪	"	"	૧૦૭
અહાપુરે ...	"	૭૫	"	૧૬૪	૨૦૮
"	૨૫૫	૮૩	અદ્રેણુપાક ...	" ૫૯ અ	૧૦૫
અહાંડ ...	૨ ૧૩૭	૧૧	અદ્રેણુકા ...	૧ ૨૪	૨૮
અહમાણુ ...	૨ ૧૬૮	૧૩૫	"	"	૨૯
આહમણુપરિણકા	" ૧૨૫	૪૭	"	૨૫	૩૦
"	"	૫૨	"	"	૩૧
"	૧૨૫ ક	૧૩૪	"	૨૯	૪૨
"	"	૧૩૫	"	"	૪૩
"	"	૧૩૭	અદ્રેથર ...	" ૫૯	૧૩૫
"	"	૧૪૧	"	૩ ૨૨૦	૭૭
આહમણુપાટક ...	૨ ૧૫૭	૭૩	"	૫૯	૧૦૩
"	"	૭૪	"	"	૧૦૪
"	"	૭૭	"	૧૪૪ બ	૧૬૦
"	૧૫૭ બ	૧૮૭	અદ્રોપાત ...	૧ ૪૫	૬૨
અ			"	૨ ૧૧૪	૨૫
અગવત (તીર્થ)	૨ ૧૩૧	૧૧૩	અમોદરા (મોદરા)	૧ ૧૬	૩
અગવાદાન્ડી ...	૩ ૨૩૯	૫૧	અરાણા ...	૨ ૧૬૪	૧૧૦
અટકપત્ર ...	૧ ૪૪	૮૯	"	"	૧૧૧
"	૩	૯૫	"	૩	૨૦૮
"	"	૯૬	અરકચ્છ ...	૧ ૭૨	૧૮૫
અટ્ટઆમ ...	૨ ૧૩૦	૧૦૩	"	"	૧૮૯
અટારકવહાર ...	૧ ૩૬	૫૯	"	૭૩	૧૯૧
"	"	૬૦	"	૨ ૧૦૯	૮
અટાકબેદ ...	" ૩૮	૬૨	"	"	૧૧
"	"	૬૩	"	૧૧૪	૨૭
અટિકા (આમ)	" ૮૦	૨૨૧	"	"	૨૯
અટ્ટિપદ ...	૩ ૨૨૯	૯	"	૧૧૫	૩૦
"	"	૨૨૦	"	"	૩૨
"	"	૨૨૨	"	૧૧૬	૩૪
અડાણા ...	" ૧૪૩ બ	૧૯૮	"	"	૩૫
અદ્રકપત્ર ...	" ૪૪	૯૫	"	"	૩૮
અદ્રપદન ...	૧ ૪૯	૧૦૪	"	"	૧૧૧
અદ્રપતનક ...	" ૩૯	૬૭	"	૧૧૯	૫૫

		અંક	લેખ	પાનું			અંક	લેખ	પાનું
ભારતીય	...	૨	૧૨૬	૫૮	ભસ્મર	...	૧	૨૩	૨૪
		"	"	૬૪		"	"	"	૨૭
		૩	૨૨૮	૭	ભસ્મદેશ	...	૨	૧૫૫	૬૫
		"	"	૮	ભસ્મત	...	૧	૬૩	૧૪૪
		"	૨૪૦ અ	૨૨૩		"	"	"	૧૪૭
		"	"	૨૨૪	ભાગલપુર	...	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૪
		"	"	૨૨૬		"	૧૩૫	૧૩૮	
ભારત	...	"	"	૨૨૭		"	"	૧૩૯	
		૧	૬૮	૧૬૨	ભાદુરપુર	...	૩	૧૪૮ અ	૧૬૭
		"	૯૬	૨૮૮	ભાદુરપુર	...	"	૧૪૯ અ	૧૭૦
		"	૧૦૨	૩	ભાદવા	...	૧	૪૦	૬૯
		૨	૧૦૯	૫	ભારતીય	...	૩	૨૨૮	૭
		"	૧૧૨	૨૦	ભારોડા	...	૧	૬૮	૧૬૩
		"	૧૧૪	૨૪	ભાલિભાડા	...	૨	૧૬૮	૧૩૫
		"	"	૨૫		"	"	૧૪૦	
		"	૧૧૬	૩૪	ભાવનગર	...	૧	૧૬	૩
		"	૧૧૭	૪૦		"	૧૮	૬	
		"	"	૪૧		"	૧૯	૧૧	
		"	૧૧૮	૪૭		"	૨૦	૧૩	
		"	"	૪૯		"	૨૧	"	
		"	૧૨૫	૪૨		"	૨૨	૨૧	
		"	૧૨૬	૫૪		"	૨૪	૨૮	
		"	૧૨૯	૮૧		"	૨૫	૩૦	
		"	"	૮૩		"	૩૭	૬૧	
		"	૧૩૧	૧૦૬		"	૩૯	૬૫	
		"	૧૩૭	૪		"	૪૦	૭૦	
		"	૧૬૨	૯૫		"	૬૧	૧૩૬	
		૩	૨૨૮	૬		"	૬૫	૧૫૦	
		"	૨૩૬	૩૫		"	૭૦	૧૭૫	
		"	૨૩૦ અ	૨૪૪		"	૭૮	૨૧૫	
		"	૨૩૩ અ	૨૨૯		"	૮૧	૨૨૨	
		"	"	૨૩૧		"	૮૪	૨૩૬	
		"	"	૨૪૫		"	૮૮	૨૪૯	
		"	"	૨૩૬		"	૯૨	૨૬૨	
ભાર્યાબુક	...	૨	૧૨૫	૪૭		૨	૧૪૭	૩૮	
ભાર્યાના	...	૩	૧૨૫ ક	૧૩૭		"	૧૬૭	૨૦	
ભાર્યાશુક	...	૨	૧૨૫	૪૨		૩	૨૪૩	૬૧	
		"	"	૫૨		"	૬૨	૧૧૧	
ભાર્યાના	...	"	૧૨૫	૪૨		"	"	૧૧૨	
ભાર્યાના	...	૧	૪૭	૫૮					

	અંક	લેખ	પાનું		અંક	લેખ	પાનું
બાવનગર	...	૩ ૧૫૭ ક	૧૮૯	ભૂચપુર	...	૩ ૨૧૧	૩૨
		" ૧૫૮ અ	૧૯૪			" "	૩૫
		" ૨૧૫ અ	૨૦૩			" ૨૧૨	૩૭
		" ૧૬૪	૨૦૮			" "	૪૦
બાંધર	...	૨ ૨૦૬	૧૭૨	બેરજીકા	...	૨ ૧૦૯	૮
બિનમાલ	...	" ૧૩૦	૬૫			" "	૧૧
		૩ ૨૩૩ અ	૨૩૫	બેસા	...	" ૧૫૬	૭૦
બીંદરી	...	" ૨૪૦	૫૮	બેસવન	...	" ૨૯	૪૨
બુખ (બુખ)	...	૧ ૧	૧૭	બેસાણુ	...	" ૬૩	૧૪૪
		૩ ૨૧૯ અ	૨૦૯	લૈલેસ્વામી	...	૨ ૧૫૬	૬૯
બુમલી	...	" ૨૨૨ અ	૨૧૩			" "	૭૦
બુમ્બુસપદક	...	૧ ૪૨	૮૪	બોલુયા	...	" ૨૦૧	૧૫૯
બુબુતપક્ષી	...	૩ ૨૨૨ અ	૨૧૩			" "	૧૬૦
ભૂમલિકા	...	" ૨૧૫ અ	૨૦૨	બોણાનક	...	" "	૧૬૧
		" "	૨૦૩			" "	૧૧૬
ભૂમિલિકા	...	" ૨૩૩	૨૧	બોપાલ	...	" ૬૯	૧૨૨
		" "	૨૨	બ્રામરકેથ	...	" ૩૮	૬૨
		" "	૨૩			" "	૬૩
બુમ્બાલી	...	" "	૨૧	બિંગારી	...	૨ ૧૫૧	૫૫
બુમ્બાલી	...	" "	"				
બુમ્બરડા	...	૨ ૧૬૨	૬૪				
		" "	૬૭	મ			
		" "	૬૮	મગધ	...	૨ ૧૩૦	૬૬
		" "	૬૯	મહસર	...	૧ ૬૨	૨૬૨
		" "	૭૦			૩ "	૧૧૨
		" "	૧૦૦			" "	૧૧૩
ભૂંઝારિકા	...	" ૧૫૬	૬૯	મકુચાણા	...	૨ ૨૦૧	૧૬૧
		" "	૭૦	મણ્ણે	...	" ૧૨૨	૧૮
		" "	૭૧			૩ ૧૨૫ અ	૧૨૨
ભૂચકચ	...	" ૧૨૯	૮૮	મથનપુર	...	" ૨૧૮	૬૮
		" "	૯૩	મદસરસ	...	" ૪૪ અ	૬૭
		૩ ૨૩૩ અ	૨૩૨			" "	૬૮
		" "	૨૩૪			" "	૬૯
		" "	૨૩૬	મદાપી (મદાવિ)	૧	૫૦	૧૦૩
ભૂચપુર	...	" ૨૦૭	૧૫			" "	૧૦૮
		" "	૧૭			" "	૧૧૦
		" ૨૦૮	૧૯			૩ ૧૩૦ અ	૧૪૫
		" "	૨૧			" "	૧૪૮
		" ૨૦૯	૨૬			" "	૧૫૧
		" ૨૧૦	૩૦	મદીના	...	" ૨૧૭	૬૧

		અંક	લેખ	પાત્ર			અંક	લેખ	પાત્ર
મહાકવિ	...	૧	૧૭	૫	મહિષક	...	૧	૭૪	૧૯૫
		"	"	૬			"	"	૧૯૮
		"	"	૮			"	"	૨૦૨
મધુમતી	...	"	૮૨	૨૨૩	મહિષબલી	...	"	૯૬	૨૮૮
		"	"	૨૨૮			"	"	૨૯૫
		"	"	૨૨૯			"	"	૨૯૭
મધ્યદેશ	...	૨	૧૪૧-૪૨	૨૨	મહિસા	...	૩	૨૧૪	૪૩
		"	"	૨૪	મહિસાણા	...	૨	૧૫૮	૭૯
મધ્યમાન્ત	...	"	૧૩૦	૯૬			"	"	૮૦
મધ્યહિન્દ	...	૩	૧૫૭ ક	૧૮૮	મહી	...	"	૧૧૮	૪૭
મનસુરા	...	૨	૧૩૭	૬			"	"	૪૮
મનાથ	...	"	૧૧૯	૫૩			"	૧૨૩	૨૭
		"	"	૫૫			"	૧૨૫	૪૨
		"	"				"	"	૪૭
મના (મેના) (મેની)	૩	૨૩૮ બ	૨૪૬				"	"	૫૨
મન્દરાચલ	...	૨	૨૦૪	૧૬૯			"	"	૧૩૫
મન્દસુર	...	૩	૧૫૮	૧૦૨			૩	૨૩૭	૪૧
મન્દસીર	...	૨	૧૧૨	૨૦			"	"	૪૨
મનુષ્યખણ્ડી	...	"	"	૯			"	"	૪૩
		"	"	૧૩			"	"	૪૫
		"	૧૨૨	૧૮			"	૧૨૫ ક	૧૩૫
		"	"	૧૯			"	"	૧૩૬
		"	"	૨૩			"	"	૧૩૭
મર	...	૧	૬	૭	મહીકાંઠા	...	"	૧૪૦ અ	૧૫૭
		"	"	૮			"	૧૫૮ અ	૧૬૩
		"	"	૯			"	"	૭૯
		"	"	૧૧	મહીસાણા	...	૨	૧૫૮	૮૦
		"	૧૬૫	૨૮૦			"	"	૬૪
		૨	૧૨૨	૨૫	મહુવા	...	૧	૩૯	૧૫૦
મજ (તળાવ)	૧	૮૨	૨૨૩				"	૬૫	૨૨૩
મજાણ	...	૩	૧૪૯ બ	૧૭૩			૩	૧૩૦ અ	૧૪૮
મચર	...	૨	૧૩૯	૧૫	મહેશ્વરદાસનક	...	૧	૪૫	૯૦
		"	"	૧૬			"	"	૯૩
મયા (મક્કા)	...	૩	૨૧૭	૬૯	મહેસાણા	...	૨	૧૫૭ બ	૧૮૪
મહમુદાબાદ	...	૧	૭૩	૧૮૧	મહોદય	...	૮	૧૩૦	૯૫
મહારાષ્ટ્ર	...	૩	૧૩૦ અ	૧૪૩			"	૧૩૩-૩૪	૧૨૪
		"	"	૧૪૪			"	૧૩૫	૧૩૮
મહાસેનક	...	૨	૧૨૩	૩૨			"	"	૧૪૧
		"	"	૩૫	માઉલ	...	"	૨૦૬	૧૭૪

अनुक्रमणिका

४१

ग्रंथ	लेख	पान	ग्रंथ	लेख	पान
भाषासार ...	२ १३०	८१	मान्यपेट ...	२ १३५	१३७
	३ १३० अ	१४४	" "	" "	१३८
भाषाशुद्धि ...	" १२५ क	१३७	" "	" "	१४३
भाषाशुद्धि ...	२ १५७	७३	" "	" "	१४५
	" "	७४	" १३१	" "	१५०
	" "	७७	" "	" "	१५४
भारगोण ...	" १४५	३०	३ २३८	" "	४६
	" "	३३	" १२५ क	" "	१३५
	३ २४७	६८	" "	" "	१३६
	" २२५ अ	२१६	भारवाड ...	२ १४८	४८
भांडल ...	२ १३७	५	३ १४८ क	" "	१६८
	" १६६	११६	" १४६ अ	" "	१७३
	३ २४०	५८	" १५५ अ	" "	१७७
	" १४४ ड	१६४	" २३८ अ	" "	२३८
भांडली ...	२ २०६	१७३	" २४१ अ	" "	२५२
	३ २४०	५८	" २४१ अ	" "	२५३
	" १४४ ड	१६४	भाषाकतरी ...	२ १६०	८६
	" "	१६५	" "	" "	८८
भांडनिका ...	" १२५	५२	भाषापेट ...	" १२६	५४
भांडवा ...	२ १२५	४२	(भाषापेट) ...	" १२७	६५
	३ १२५ क	१३७	(भाषापेट) ...	" १३१	१०६
भाषासा ...	" २१४	४३	" १३३-३४	" "	१२५
भाषाकवाडा ...	१ २६	४२	३ २३७	" "	४०
भाषाकविका ...	" ८२	२२५	" "	" "	४१
(भाषाकविका)	" "	२२८	" १३० अ	" "	१४३
	" "	२२९	" "	" "	१४४
भाषाकविका ...	२ १६८	१३३	" "	" "	१४६
	" "	१३६	भाषाक ...	१ ८२	२२३
भाषा (सरोवर)	३ २०६	६	भाषाक ...	२ १२२	२२
भाषाकवाडा पथक	२ १५८	७८	" "	" "	२६
भाषापेट ...	" १२७	६५	२ १२३	" "	३१
	" १३०	६४	" "	" "	३५
	" "	६५	" १३३-३४	" "	१२३
	" "	१०२	" १४७	" "	४२
	" १३१	१०६	" "	" "	४५
	१३३-३४	१२२	" "	" "	४६
	" "	१२५	" १५३	" "	१०८
	" "	१२६	" २०४	" "	११७
	" "	१३२	३ २०६	" "	१
	" "	१३६	" "	" "	११

અંક	...	અંક	ક્રમ	પાનું	અંક	...	અંક	ક્રમ	પાનું
અંક	...	૧	૨૪	૨૮	અંક	...	૨	૧૩૬	૧૪૮
		"	૪૨	૭૬			"	"	૧૫૨
		૨	૧૨૨	૧૮			"	૧૩૭	૧૧
		"	૧૩૦	૬૪			"	૧૪૭	૪૦
		"	૧૩૭	૫			"	૧૫૫	૬૨
		"	૧૪૧-૪૨	૧૮			"	"	૬૬
		૩	૨૩૨	૧૮			૩	૨૨૪	૬૫
		"	૧૨૫ ક	૧૩૪			"	૨૩૧	૧૭
		"	૧૩૦ અ	૧૪૩			"	૨૪૩	૬૬
		"	૧૫૭ બ	૧૮૩			"	૧૪૯ બ	૧૭૫
		"	૨૩૩ અ	૨૨૯	મેરુમણ	...	"	૨૩૩ અ	૨૩૫
		"	૨૩૯ અ	૨૫૦	મેવાડ	...	"	૧૪૯ બ	૧૭૩
મુથલ	...	૨	૧૬૮	૧૪૬			૨	૧૧૨	૨૦
મુલવાસર	...	૧	૧૧	૧૮			"	૧૨૯	૮૨
મુલવમ્મ	...	૧	૮૨	૨૨૮			"	૧૩૭	૮
(પાટક)	...	"	"	૨૨૯			૩	૨૫૨	૭૬
મુલવાસ	...	૨	૧૨૯	૮૮	મેરુમણી	...	"	"	૭૬
		"	"	૬૩	મેવાસા	...	"	૨૫૬	૮૪
મેલવન	...	૧	૮૩	૨૩૧	મેસાણા	...	૧	૧૧	૧૮
		"	૬૨	૨૬૨	મેસાણા	...	૩	૨૧૪	૪૩
		૩	"	૧૧૨	મેસાણા	...	"	૨૧૬	૫૫
		"	"	૧૧૩	મેસાણા	...	"	"	૫૭
મેરુ	...	૨	૧૭૦	૧૪૩	મેસાણા	...	૨	૧૨૯	૮૮
		"	"	૧૪૬	મેસાણા	...	"	"	૬૩
મેરુપાટ	...	"	૧૩૭	૮	મેસાણા	...	"	૧૪૬	૩૪
(મેવાડ)	...	"	૧૬૭	૧૨૨	મેસાણા	...	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૫
		૩	૨૫૨	૭૬	મેસાણા	...	"	"	૧૨૬
		"	૨૩૮ અ	૨૩૭	મેસાણા	...	૧	૫૫	૧૨૫
		"	"	૨૩૯	મેસાણા	...	"	"	૧૨૭
મેરુપાટક	...	૨	૧૬૭	૧૨૩	મેસાણા	...	"	૧૨૯	૮૩
		૩	૨૧૬	૫૭	મેસાણા	...	"	"	૬૩
મેરુવાલ	...	૨	૧૩૮	૧૨	મેસાણા	...	૩	૨૬૭	૪૩
		"	"	૧૩	મેસાણા	...	૨	૧૩૭	૯
		"	"	૧૪	મેસાણા	...	"	"	૧૧
મેરુ	...	"	૧૨૫	૪૯	મેસાણા	...	૩	૨૩૮ બ	૨૪૭
		"	૧૨૯	૬૦	મેસાણા	...	૨	૧૨૯	૮૮
		"	૧૩૦	૬૭	મેસાણા	...	"	૧૨૧	૯
		"	૧૩૩-૩૪	૧૨૪	મેસાણા	...	૧	૭૫	૨૦૩
		"	"	૧૩૬	મેસાણા	...	૩	૨૨૭	૩
					મેસાણા	...	"	૨૩૫	૨૬
					મેસાણા	...	"	૨૨૦ અ	૧૧૨

	અંથ	લેખ	પાનું		અંથ	લેખ	પાનું
મોરંજી ...	૧	૮૮	૨૪૯	યમલ વાપી ...	૧	૫૭	૧૩૦
	"	"	૨૫૩		"	"	૧૩૨
	"	"	૨૫૭		"	"	૨૭
મોહડવાસક ...	૩	૨૩૭	૪૧	યમુના ...	૨	૧૨૩	૩૪
	"	"	૪૩		"	"	૬૫
	"	"	૪૪		"	૧૩૦	૬૭
	"	"	૪૬		"	"	૪૬
મોહડાસા ...	"	"	૪૩		"	૧૩૬	૬૩
મોડલી ...	૧	૫૮	૧૩૪		"	૧૫૫	૧૭
મંદલિકા ...	૨	૧૨૫	૪૨		"	"	
	૩	૧૨૫ ક	૧૩૭	યક્ષમર ...	૧	૫૬	૧૨૮
મડગન ...	૨	૧૨૬	૬૪		"	૫૮	૧૩૪
મહમનકાલી ...	"	"	૫૯		"	૬૬	૧૫૬
મંગલ ...	૩	૨૧૮	૬૯		૩	૫૬	૧૦૦
	"	"	૭૨		"	"	૧૦૧
મંડલ ...	૨	૧૩૭	૧૧		"	૬૬	૧૦૬
	"	૧૭૦	૧૪૩	યાદવ ...	"	૨૨૨	૮૧
	૩	૨૬૬	૫૫	યોધાવક ...	૧	૭૦	૧૭૫
	"	"	૫૬		"	"	૧૭૬
મંડલી (મણડલી)	૨	૧૩૭	૫	ચેત ...	૧	૧	૫
	"	"	૧૦		૧	૧	૧૨
	"	"	૧૧		૧	૧	૧૩
	"	૧૫૫	૬૨				
	"	૨૦૨	૬૬૪	૨			
	"	૨૦૬	૧૭૪	૨જપુતાના ...	૧	૪૩	૮૫
	૩	૨૧૬	૫૭		૨	૧૩૦	૮૫
	"	૧૫૭ બ	૧૮૪		"	૧૨૭	૬
મંદાલીદંમ ...	૧	૩૪	૫૬		૩	૧૩૦ અ	૧૪૪
	"	"	૫૭		"	૧૫૫ અ	૧૭૭
	૩	૫૮	૧૦૨		"	૨૩૩ અ	૨૩૧
મંદાકિની ...	૨	૧૨૮	૭૩		"	"	૨૩૫
(મંદાકિની)	"	"	૭૯	૨તલજીવ ...	૨	૧૨૨	૧૯
	૩	૨૦૬	૫		"	"	૨૩
મંદાસોર ...	૧	૫૮	૧૩૪	૨ગુંબન ...	"	"	૧૯
મલેગઝ (રેથ) ...	"	૧૫	૫	૨ગુંબન ...	"	"	"
	"	"	૮	૨તનપુર ...	"	૧૩૩-૩૪	૧૨૪
મહેસાણા ...	૩	૧૫૭ અ	૧૮૨		૩	૧૫૫ અ	૧૭૭
ય					"	"	૧૭૮
યમલ અલ્લર ...	૨	૧૧૭	૪૩		"	"	૧૭૯
	"	"	૪૫		"	"	

अनुक्रमणिका

४५

ग्रंथ	लेख	पान	ग्रंथ	लेख	पान		
रत्नमाला ...	१	६८	१६२	राजशुद्धि ...	२	२०६	१७२
"	"	"	१६३	राजोर	३	२३८ अ	२३८
"	"	६८	१६६	राज्यसीधषी	२	२०२	१६४
"	"	"	१७०	राज्यस्थव	३	२३४	२४
रक्षाधीन ...	"	२६	४२	"	"	"	२५
२५	३	२१६ अ	२०६	राटान्न	२	१२२	१६
"	"	२१६ अ	२१०	राटान्न	"	"	"
२सीन ...	२	१२२	१६	राहुपति	३	२३७	४२
२सोमद ...	१	७	१२	राहुपुर	१	२६	४२
"	"	"	१३	राहुदरी	२	१२५	५२
२क्षर पुत्र ...	"	५१	११३	राहुवाडा	२	१८६	१५२
"	"	"	११४	"	"	"	१५३
२सोमम ...	२	१४१-४२	२३	राहोलाय	"	१६५	११४
२सोमम ...	"	११६	३४	"	"	"	११६
"	"	"	३६	२ना	"	१६८	१३४
"	"	"	३८	राधलपुर	१	२६	४२
२सोमद ...	१	७	१२	राधनपुर	२	१२१	६
"	"	८	१४	"	"	१२२	१८
"	"	२४	२८	"	"	१२३	२७
"	"	२६	४२	"	"	"	२८
"	"	४०	६६	"	"	१२५	४२
"	"	५३	११६	"	"	१२६	८१
"	"	५७	१२६	"	"	१३७	३
"	"	८४	२३६	"	"	"	६१
"	"	८६	२४५	"	"	१६५	११६
"	३	२२५	६७	"	३	१२५ अ	१२१
"	"	२१५ अ	२०३	"	"	"	१२२
"	"	२१६ अ	२०६	"	"	१४० अ	१५६
"	"	२१६ अ	२१०	"	"	"	१५७
"	"	२२२ अ	२१३	२अमल	"	१४४ क	१६१
२अनगर ...	२	१४६	३४	२अमल	२	१३६	१४६
२अनगर ...	"	१०६	५२	"	"	"	१५१
२अनगर ...	"	१४६	३४	२अमल	"	१२५	४६
"	"	१४७	३६	२अमल	"	१२२	१६
"	३	२४३	६१	२अमल	"	"	१८
"	"	२५६	८४	"	"	"	१६
"	"	१४८ अ	११७	"	"	"	२३
"	"	१४८ अ	१७०	२अमल	"	"	२०३
"	"	१४८ अ	१७३	"	"	"	२०४
"	"	१५७ क	१८८	"	"	"	

	ગ્રંથ	લેખ	પાનું		ગ્રંથ	લેખ	પાનું
રશ્મીસીદ્ધવસથુ ...	૩	૨૧૬	૫૫	લ			
રિસિટક ...	"	"	૫૭	લખણપડા ...	૨	૧૫૬	૬૯
રીવડી ...	૧	૧	૫		"	"	૭૧
	"	"	૧૬૩	લખણગૌડા ...	"	"	"
રથુદ ...	"	"	૧૬૪	લખનો ...	"	૧૨૭	૬૫
રથપાટિ ...	૩	૨૩૭	૪૮	લધુડાબી ...	"	૧૪૩	૨૫
રપાપુર ...	"	૨૧૬	૪૨	લવંદરી ...	૩	૧૪૮ ક	૧૬૮
રિદ્દાદશ ...	૨	૧૩૨	૫૫		"	"	૧૬૯
રિવસ્ત્રિકા ...	"	૧૩૦	૧૧૮	લરછ મુઆહુ ...	૨	૧૩૨	૧૧૫
રહથુદ ...	"	૧૨૬	૧૦૨	- લ(થુ)દિલપુર	૩	૨૦૮	૧૯
	"	"	૫૪	લાટ ...	૧	૯૫	૨૮૦
રહથુડ ...	"	"	૬૪		"	૧૦૩	૯
(રથુદ)	"	"	૫૯		૨	૧૨૩	૨૭
	"	૧૧૮	૪૮		"	૧૨૬	૪૫
	"	૧૨૬	૫૮		"	૧૨૭	૬૬
	"	"	૫૯		"	૧૩૩-૩૪	૧૨૩
રવતિકુંડ ...	૩	૨૧૬ અ	૬૪		"	"	૧૨૫
રવા ...	૨	૧૩૦	૨૦૬		"	"	૧૨૯
	૩	૨૧૮	૯૯		"	"	૧૩૩
	"	૨૨૨	૬૮		"	"	૧૩૬
રવાકાશી ...	૧	૧૯	૧૧		"	૧૩૫	૧૩૭
	૨	૧૧૨	૨૦		"	"	૧૩૯
	"	૧૩૭	૩		"	"	૧૪૩
રવંતા ...	૩	૨૨૨ અ	૨૧૪		"	"	૧૪૫
રવત ...	"	૨૧૬ અ	૨૦૪		"	૧૩૭	૫
રવતક ...	૧	૧૫	૬		"	"	૮
	"	"	૯		"	૧૪૧-૪૨	૧૮
	૨	૧૬૮	૧૪૦		"	"	૧૯
	"	૧૭૧-૮૫	૧૪૭		"	"	૨૧
રવતાચલ ...	૩	૨૧૬ અ	૨૦૬		"	"	૨૪
રોહનક ...	૧	૬૬	૧૫૬		"	૧૪૭	૩૯
રોહાણક ...	૩	"	૧૦૯		"	૧૪૮	૫૦
	"	"	૧૧૦		૩	૨૩૭	૪૨
રોહિણીવર્ગ ...	૧	૮૫	૨૪૩		"	૨૩૯	૫૧
રોહો ...	૩	૨૪૦	૫૮		"	"	૫૨
	"	૨૪૨	૬૦		"	"	૫૪
રોણી ...	"	૨૧૬	૫૫		"	"	૫૫
	"	"	૫૭		"	"	૫૬
રંતજીથુ ...	૨	૧૨૨	૧૮		"	૧૨૫ ક	૧૩૫

	અંથ	લેખ	પાનું		અંથ	લેખ	પાનું
લાટ	...	૩ ૧૩૦ અ	૧૪૭	લોહાઆમ	...	૨ ૧૩૬	૧૫૪
"	"	૨૧૬ અ	૨૦૪	લોહારપાદક	...	૧ ૮૫	૨૪૩
"	"	"	૨૦૬	લોહિકકે	...	૨ ૧૧૬	૫૩
"	"	૨૩૩ અ	૨૩૧	"	"	"	૫૫
"	"	૨૩૮ બ	૨૪૭	લોહીક	...	" ૧૩૦	૯૯
લાટુર	...	" ૧૩૦ અ	૧૪૩	લોકા	...	" ૧૩૦	૯૬
લાટેશર	...	" ૧૨૫ અ	૧૧૬	"	૩ ૨૨૨	૮૨	
"	"	૧૨૫ ક	૧૩૬				
લાટોદરા	...	૨ ૧૪૫	૩૩	વ			
સિદ્ધવલિ	...	૩ ૧૨૫ ક	૧૩૪	વસોપકા	...	૧ ૯૫	૨૮૧
"	"	"	૧૪૧	"	"	"	૨૮૬
લિક્ષતગણિકા	...	૩ ૧૩૦ અ	૧૪૮	વગધાચક	...	૨ ૧૨૩	૩૨
"	"	"	૧૫૨	"	૩ ૧૨૫ ક	૧૩૬	
લિંગવટ	...	" ૨૩૯	૫૧	"	"	"	૧૩૭
લિંગવટ સિવ	...	"	૫૪	વધાસ	...	૨ ૧૩૨	૧૧૫
"	"	"	૫૭	વક્રિકા	...	૩ ૧૨૫ અ	૧૨૧
લિંગોક	...	" ૨૩૯	૫૧	"	"	"	૧૨૯
લિપિખંડ	...	૧ ૯૩	૨૬૩	"	"	"	૧૩૨
"	"	"	૨૬૭	"	"	"	૧૩૬
"	"	"	૨૭૪	વજટ	...	૨ ૧૨૬	૬૧
"	"	૯૪	૨૭૫	વજઆમ	...	૧ ૪૨	૭૯
"	"	"	૨૭૯	"	"	"	૮૧
લીંગટરાબ	...	" ૨૩૯	૫૧	"	"	"	૮૪
લીલપુર	...	૨ ૧૬૦	૮૬	વટઆમ	...	૧ ૩૮	૬૨
"	"	"	૮૮	વટદહ	...	" ૫૯	૧૩૫
"	"	"	૫૫	"	૩	"	૧૦૩
લુંગાવસથ	...	૩ ૨૧૬	૫૫	"	"	"	૧૦૪
લુસડી	...	૧ ૮૨	૨૨૩	વટનમર	...	૧ ૫૩	૧૧૯
"	"	૮૫	૨૪૨	"	૨ ૧૨૧	૯	
"	"	૬૨	૧૧૧	"	"	"	૧૭
"	"	"	૧૧૨	વટપદ	...	૧ ૫૭	૧૨૯
લુણવસહિકા	...	૨ ૧૬૭	૧૨૦	"	"	"	૧૩૦
લુણસિંહવસહિકા	"	"	"	"	"	"	૧૩૨
લુણવાડા	...	૧ ૯૫	૨૮૧	વટપદક	...	૨ ૧૨૬	૫૪
લેણ(અ)દક	...	" ૪૩	૮૭	"	"	"	૫૯
લોંચ	...	૩ ૨૫૬	૮૪	"	"	"	૬૪
લોણપદક	...	૧ ૭૭	૨૧૦	"	૩ ૨૩૯	૫૧	
"	"	"	૨૧૪	"	" ૧૨૫ ક	૧૩૬	
લોહઆમ	...	૨ ૧૩૬	૧૪૭	વટપલિકા	૧ ૬૫	૧૫૦	
"	"	"	૧૫૧	"	"	"	૧૫૧
				"	"	"	૧૫૪

अनुक्रमिका

५२

	अंश	लेख	पान		अंश	लेख	पान
वडोदरा ...	३	१३० अ	१४३	वरडी ...	२	१६२	६४
	"	"	१४६		"	"	६७
	"	"	१४७		"	"	६८
	"	"	१४८	वरथुके ...	"	१३८	१२
	"	१५७ अ	१८३		"	"	१३
	"	२२० अ	२२३		"	"	१४
	"	"	२२४	वरथुवाडा	३	१४० अ	१५६
वडोदरा ...	१	१८	८		"	"	१५८
	२	१४७	८	वरपडा ...	२	११६	३४
	३	२१५	५१		"	"	३६
	"	२३५	७८		"	"	३८
	"	२२६	३५	वरमेरी ...	३	२३३ अ	२३१
	"	२५४	८२		"	"	२३६
वडोदरा ...	२	१३७	११	वरढ	२	१२२	१८
वडोदरा ...	"	१४५	३३	वरढमाम	"	"	"
वडोदरा ...	"	१२१	८		"	"	२३
वडोदरा ...	३	१२५ अ	१२१	वरढोदके ...	१	६८	१६३
	"	"	१२२		"	"	१६७
	"	"	१२३		"	"	१६८
वडोदरा ...	१	५४	१३६	वरढमामथुके ...	"	८५	२४३
	"	६०	१३६	वरिअवि ...	२	१३१	१०६
	"	"	१३८		"	"	१०८
वडोदरा ...	"	१०२	३		"	"	११२
	२	१०८	४		"	"	११३
वडोदरा ...	१	४१	७८	वरढमामसर ...	"	११७	४३
वडोदरा ...	२	१२७	६८		"	"	४५
वडोदरा ...	"	१३७	११	वरढमाम	३	२१८	७६
वडोदरा ...	"	११४	२८	वरढमाम	२	१२६	५४
	"	"	२८	वरढमाम	१	६३	२६३
वडोदरा ...	"	१२३	३५	(वडोदरा)	"	"	२६७
वडोदरा ...	"	१२६	५४		"	"	२७४
वडोदरा ...	१	१०६	१४		"	६४	२७५
	"	"	१५		"	"	२७८
वडोदरा ...	२	१३३-३४	१२५		३	२१५	५१
	३	२३१	१३		"	२३५	२८
वडोदरा ...	१	७५	२०४		"	२३६	३५
वडोदरा ...	"	६८	१६८		"	"	३७
	"	"	१७१	वडोदरा ...	"	"	३८
वडोदरा ...	१	७३	१८८		२	१३७	१०
					"	"	११

पक्षणी	अंथ	क्षेप	पानं		अंथ	क्षेप	पानं
...	१	६५	१५२	वलापद्र	...	१	२२
	"	६६	१५६		"	"	२२
	"	६७	१५७		"	"	२३
	"	"	१५८	वलिशा	...	२	१३३-३४
	"	६८	१६२		"	"	१३३
	"	"	१६४	वलीशा	...	"	१३६
	"	७१	१७५	वद्वुरिका	...	"	१३२
	"	"	१८१	वलोड	...	३	१३० अ
	"	७३	१८६	ववुलावा	...	२	१२२
	"	७५	२०४		"	"	१६
	"	७७	२१०	ववुलिक	...	३	२३५
	"	"	२१४		"	"	३३
	"	७८	२१८	वविपय	...	२	१३३-३४
	"	"	२१६		"	"	१३३
	"	८०	२२०		"	"	१३६
	"	८१	२२२	वसवारी	...	"	१३१
	"	८३	२३४	वसुप्रीय	...	१	२३
	"	८४	२३६		"	"	२६
	"	"	२४०		"	"	२७
	"	८७	२४८	वसुकारिक	...	२	१३१
	"	८८	२५६		"	"	११०
	"	८०	२६०		"	"	११२
	"	८७	३०२		"	"	११३
२	११४	२५	वदाडिस	...	३	१२५ अ	११५
"	११८	४६		"	"	"	११७
"	"	५१		"	"	"	११८
"	१२३	३२	वडांयु	...	२	१६२	६६
"	"	३५	वहुपलि	...	१	३६	६६
"	१५४	५१		"	"	"	६८
३	२१७	५८	वद्विपर	...	२	११५	११४
"	२१८	६८		"	"	"	११६
"	२२६	६	वहिडाडि	...	"	१५६	६६
"	२६ अ	६३		"	"	"	७१
"	४४	६५	वहुअवटक	१	६५	२८६	
"	"	६६	वहुयुद्धा	...	३	२३६	५४
"	५६	१००	वणी	...	१	१७	५
"	"	१०१	(वस।)	...	"	१८	६
"	५८	१०३		"	"	२०	१३
"	"	१०४		"	"	२२	२१
"	६६	१०६		"	"	२५	३०
"	२३३ अ	२३१					

ग्रंथ	लेख	पान	ग्रंथ	लेख	पान		
वणा (वला) ...	१	२७	३६	वामनस्थलि ...	२	१४५	३२
	"	३४	५८		"	१६२	६५
	"	३५	५५		"	"	६७
	"	४०	७०		"	"	६६
	"	४२	७६		"	१६७	५
	"	५१	१११		३	२२५	६७
	"	५२	११५		"	"	६८
	"	५४	१२३		"	५६ अ	१०५
	"	५५	१२५		"	२२२ अ	२१३
	"	५६	१२८		"	"	२१४
	"	५८	१३४	वाक्षरी ...	"	१४६ अ	१७०
	"	५९	१३५		"	"	१७२
	"	६६	१५६	वालौय ...	२	१८६	१५३
	"	७२	१८४	वाहनेर ...	"	११६	३४
	"	८६	२४५		"	"	३६
	३	२२६	६	वारयसवली ...	३	१४० अ	१५६
	"	२५७	८८		"	"	१५८
	"	४४	६५	वारभेड ...	२	१२१	६
	"	५६	१००	वारडपक्षिका ...	"	१३३-३४	१२५
	"	५८	१०२		"	"	१३३
	"	५९	१०३		"	"	१३६
	"	६६	१०६	वारजेरा ...	"	११६	३४
	"	२२६	२२०		"	"	३६
वाभड ...	२	१३७	५		"	"	३८
वाभा ...	"	११८	४८	वाराणसी ...	२	१५५	६१
वाघोडिया ...	३	१२५	१३७		"	"	६५
वागुशुशी ...	२	१३६	१५४	वारिभेड ...	"	१२१	१७
वाट्टर ...	"	१२०	८	वायडी ...	१	२६	४२
वाष्टि ...	"	१२६	२७	वाहिर दही ...	२	१६८	१३६
	"	"	२८	वाधास ...	"	१३२	११४
वाष्टिघोष ...	१	५७	१३०		"	"	११५
वाष्टिजघोष ...	"	"	१३२		"	"	११८
वाष्टी ...	२	१२२	१८		"	"	१२१
	"	१२५	४२	विभेना ...	१	१०६	१४
वातनुभके ...	१	८०	२२०	विंठण (ल) ...	३	२३६	३५
	"	"	२२१		"	"	३७
वातापि ...	"	१०२	३	विंभनली ...	२	१३५	१३८
	"	१०७	१६	विशतपुरी ...	१	१०७	१६
वाभन ...	३	१४३ अ	१६६	विंथविहर ...	२	१३६	१५१
वामनपुर ...	"	२२५	६६	विथियपुर ...	३	२२५	६८

अनुक्रमणिका

५३

	अंथ	क्षेप	पानं		अंथ	क्षेप	पानं
विजयपुर ...	१	१०२	३	वीतभट्टा ...	१	५७	१३०
	"	"	४		"	"	१३२
	"	"	७	वीरभगाम ...	२	१३७	८
विजयानिर्द्ध ...	३	२३१	१३		३	२१८	६५
(पुरी)	"	"	१५	वीरपुत्र ...	"	४४ अ	६७
	"	"	१७	वीसथुवेक्षी ...	२	१४५	३३
विजयपुर ...	"	१४६ अ	१७३	गुरगांव ...	२	१२२	१६
विजयविहगर ...	२	१३६	१५४	वृद्धनगर ...	३	२२२ अ	२१३
विजयविहगर ...	१	८८	२५३	वृद्धनगर ...	२	१४७	३६
	"	"	२५७	वेकरीया ...	"	१५६	८१
विजयवस्ति ...	२	१३२	११८		"	"	८४
	"	"	१२१	वेगि ...	"	१२१	१३
विहर्ष ...	१	७३	१८६		"	"	१७
विध्यगिरी ...	३	२२२	८२		"	१३०	६६
विंध्या ...	२	१२३	३६		"	१३३-३४	१२३
	"	१३०	६६	वेरावण ...	२	२०४	१६६
	"	"	६६		"	१५६	८१
विन्ध्यवस्ति ...	"	१२७	६८		"	१६३	१०१
	"	"	७२		३	२१७	५८
विषरक ...	३	२३५	२८		"	२२२	७६
	"	"	३३		"	२३५	२६
विश्रमगाम ...	२	१३७	५		"	१५८ अ	१६३
	"	"	८	वेलपुर ...	"	२३८ अ	२४७
	"	१६५	११६	वेलपाड ...	३	२३०	१०
	"	१७०	१४६	वेलपाड ...	१	६५	१५०
	३	२४०	५८		"	"	१५१
विलुङ्ग ...	"	२३८ अ	२४६		"	"	१५४
	"	"	२४७	वेलपाडक ...	"	३८	६३
	"	"	२४८		"	"	६६
	"	"	२४९	वेद्विज्य ...	२	१२७	६८
वित्त्वभाषा(त) ...	१	३८	६३		"	"	७२
विशाखपाठक ...	"	८२	२२८	वोड ...	"	१३८	१४
	"	"	२२६	वोडा ...	"	"	१२
विश्वप्रदित ...	"	७३	१८६	वोरीवद्रक ...	"	१२७	६८
	"	"	१६४		"	"	७२
विसंभुवेक्षी ...	२	१४५	३०	वंग ...	"	१२३	३१
	"	"	३२		"	"	३५
	"	"	३३		"	"	६६
विद्यालु ...	२	११४	२६	वंगुधी ...	"	१३६	१५१
	"	"	२८		"	"	

		ଅଂକ	କୋଷ	ପାଠ			ଅଂକ	କୋଷ	ପାଠ
ବଂଶବାଣୀ	...	୧	୭୩	୧୮୯	ଶତ୍ୟାଶା	...	୧	୮୩	୨୨୪
ବଂଶଧରୀ	...	୨	୧୧୬	୩୪	ଶାକ୍ତଭରୀ	...	୨	୧୩୭	୫
ବଂଶୀ	...	"	୧୩୭	୫			"	"	୭
		"	୧୫୨	୬୫			"	୧୪୬	୩୪
		୩	୨୨୫	୬୭			"	"	୩୫
		"	"	୬୮			"	୧୪୭	୩୬
		"	୫୯	୧୦୫			"	୧୫୦	୫୨
		"	୨୨୨	୨୧୩			"	"	୫୪
ବଂଶକଟ	...	୧	୮୮	୨୫୩			"	୧୬୦	୮୫
		"	"	୨୫୭			"	"	୮୮
ଭାଷାଦିନାମ	...	୧	୬୦	୧୨୬			"	୧୬୨	୮୫
ଭାରୀ	...	"	୧୩	୪			"	"	୮୯
ଶି							"	୧୬୫	୧୧୩
ଶକ୍ତିରାମଦଳ	...	୧	୭୧	୧୮୦			"	"	୧୧୬
		"	"	୧୮୨			"	୧୭୦	୧୪୨
ଶାମ୍ବାଳାଧାର	...	୩	୨୩୬	୩୭			୩	୧୪୮	୧୬୬
		"	"	୩୯			"	୧୪୪	୧୮୯
ଶାମ୍ବାଳ	...	୧	୨୪	୨୮			"	୧୫୭	୧୮୫
		୨	୧୭୧-୮୫	୧୪୭	ଶାମ୍ବାଳ	...	୨	୧୪୬	୩୪
		"	୧୮୭	୧୫୪			"	"	୩୫
		୩	୨୦୭	୧୪	ଶାହା	...	"	୧୨୪	୩୭
		"	"	୧୫	ଶାହା	...	୧	୫୩	୧୧୬
		"	"	୧୭	ଶାହା	...	୩	୨୪୪	୬୭
		"	୨୦୮	୨୧			"	୨୫୦	୭୦
		"	"	୨୨			"	୨୫୧	୭୦
		"	୨୦୯	୧୬			"	୨୫୩	୮୨
		"	୨୧୦	୩୦			"	୨୫୬	୮୪
		"	୨୧୧	୮୭	ଶାହା	...	୧	୬୧	୧୩୯
		"	"	୩୩	ଶାହା	...	୨	୧୮୯	୫
		"	"	୩୫			"	"	୮
		"	୨୧୨	୩୭			"	"	୧୧
		"	"	୩୮			"	୧୧୦	୧୩
		"	"	୪୦			"	"	୧୫
ଶାହା	...	୧	୨୯	୪୨			"	"	୧୭
		"	"	୪୩	ଶାହା	...	୨	୧୨୨	୧୮
ଶାହା	...	୨	୧୧୭	୪୮	ଶାହା	...	୧	୮୨	୨୨୩
		"	"	୪୩			"	"	୨୨୮
		"	"	୪୫			"	"	୨୨୯
		୩	୧୨୫	୧୩୭	ଶାହା	...	୧	୪୨	୮୧
ଶାହା	...	"	୧୩୬	୧୫୫			"	"	୮୪

अनुक्रमिका

५५

	अंश	लेख	पान		अंश	लेख	पान
शिवभागपुर ...	१	७४	१८५	समोड ...	२	१२५	४२
	"	"	१८८		३	१२५ क	१३७
	"	"	२०२	समोडक ...	२	१२५	४२
	"	७५	२०५		"	"	४७
	"	"	२०६		"	"	५२
शीगाभ ...	२	११८	४८		३	१२५ क	१३७
	"	१३५	१३६	सधुआदरी ...	"	२३२	१६
शुंद वडक ...	"	११६	३४	सधुआदरी ...	२	१२८	७३
	"	"	३६		"	"	७८
	"	"	३८	सधुपुर ...	"	१३८	१२
शुपीरक ...	१	१४	६		३	२०७	१७
शेडी ...	२	१३५	१३६		"	२०८	२१
शेडुंछ ...	३	२४३	६१		"	२०६	२३
	"	२५६	८४		"	"	२६
शेरी ...	२	१२७	६६		"	२१०	३०
	"	१३५	१३६		"	२११	३३
शेपदेवति ...	"	१६०	८६		"	"	३५
	"	"	८८		"	२१२	३८
शंकरतलोरी ...	३	१३० अ	१४८		"	"	४०
शंकरवाटक ...	१	१७	५	सधुपुरमंडल ...	२	१३८	१२
	"	"	६		"	"	१३
	"	"	८	सधुपुर ...	१	८२	२२३
भदिकाभदार ...	२	११७	४०	सन्मान ...	३	१२५ अ	१२२
भयवाधु ...	३	२५१ अ	२५८		"	"	१२३
भयधु ...	२	१३०	६६	सन्तापुत्र ...	१	७६	२१६
भयधु मेखगोला	"	"	"	सन्धिपर ...	"	१०२	४
भोपलौका ...	३	२३२	१६		"	"	७
भोभवन ...	२	१३०	६६	सपादलक्ष ...	२	१४६	३४
	३	१३० अ	१४६		"	"	३५
भोभाध ...	"	२१६ अ	२०५		"	१६०	८५
	"	२३३ अ	२३५		"	"	८८
भोशेख ...	२	१३३-३४	१२३		"	१६२	८५
भोरथक ...	"	१३७	६		"	"	८६
	"	"	८		"	१६६	११७
	"	"	११		"	"	११८
भोरथल सिद्धपुर	"	१४७	४०	समदीया ...	"	१६२	८४
भम(स्वभ) ...	१	६	११		"	"	८८
स					"	"	१००
समीन ...	३	२३६	५१	भुभपुर ...	३	१२५ अ	१६४

	ગ્રંથ	લેખ	પાનું		ગ્રંથ	લેખ	પાનું
સમી ...	૧	૨૯	૪૨	સહજવસથુ ...	૨૦૨	૧૬૩	
સમીપદ્રક ...	૨	૧૨૫	૪૨	સહજિગપુર ...	૩	૨૫૦	૭૦
	"	"	૪૭	સહસચાણા ...	૨	૧૫૯	૮૧
સમીપદવાટક ...	૧	૩૪	૫૬		"	"	૮૨-૮૩
	"	"	૫૭		"	"	૮૪
સમ્યન્ધી ...	૨	૧૨૫	૫૨	સહસલિંગ ...	૧૪૭	૪૦	
	૩	૧૨૫ ક	૧૩૭	સાકલી ...	૧૬૨	૯૪	
સમ્યપુર ...	"	૧૨૫ બ	૧૨૪		"	"	૯૭
	"	"	૧૩૨	સાકલીયા ...	"	"	૯૯
સરહલી ...	૨	૧૬૮	૧૩૫	સાકિય ...	૧૧૫	૮૦	
સરક ...	૧	૬૦	૧૩૬	(સકિય) ...	"	"	૩૧
સરનાભ ...	૩	૨૩૭	૪૩	(સકિ) ...	"	"	૩૩
સરભોણુ ...	"	૧૩૦ અ	૧૪૬	સાખડા ...	૩	૨૪૩	૬૩
સરસવધી ...	"	૨૩૦ અ	૨૨૩	સાખેડા ...	"	૨૩૦ અ	૨૨૪
સરસ્વતિવટ ...	૧	૨૯	૪૨	સાંગલી ...	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૩
	"	"	૪૪		"	"	૧૨૪
સરસ્વતી ...	૨	૧૩૭	૯		"	૧૩૫	૧૪૦
	"	"	૧૧		"	"	૧૪૧
	"	૧૫૫	૬૩		"	૧૩૬	૧૪૬
	૩	૨૧૮	૭૦	સાંગવટા ...	"	૧૫૧	૫૫
	"	"	૭૧	સાચોર ...	"	૧૩૮	૧૨
	"	"	૭૨	સાટાકુઝ ...	૩	૧૩૦ અ	૧૪૩
	"	૨૧૯	૭૪	સાદરી ...	૨	૧૬૭	૧૨૨
	"	"	૭૫	સાપરા ...	"	૧૮૬	૧૫૨
સરોત્રા ...	૩	૨૪૦	૫૮		"	"	૧૫૩
	"	૨૫૫	૮૩	સાપાવાડ ...	૨	૧૬૫	૧૧૪
સરોલી ...	"	૨૩૩ અ	૨૧૫		"	૧૭૦	૧૪૩
સર્વમકુગલા ...	૨	૧૨૭	૬૬		"	"	૧૪૬
	"	"	૬૮	સાખરમતી ...	"	૧૩૭	૫
	"	"	૭૧		"	"	૭
સર્વગિણુ ...	૩	૨૩૦ અ	૨૨૩	સાભર ...	"	૧૪૬	૩૪
સલ બણપુર ...	૨	૧૬૫	૧૧૬		"	૧૪૭	૩૯
	"	૧૮૬	૧૫૨		"	૧૬૨	૯૫
	"	"	૧૫૩	સામગ ...	"	૧૩૫	૧૪૪
	"	૨૦૧	૧૫૯	સામગઢ ...	"	૧૨૬	૫૫
સલખણપુરી ...	"	૧૭૦	૧૪૪		"	"	૬૧
	"	"	૧૪૬	સામગામ ...	"	૧૩૫	૧૪૫
સલગામ ...	"	૧૬૮	૧૩૬	સામડી ...	"	૧૧૮	૪૮

	ग्रंथ	लेख	पान		ग्रंथ	लेख	पान		
सामानगड	...	२	१२८	८१	सिद्धपुर	...	२	१४३	२५
सामानगड	...	"	१२०	३			३	१३० अ	१४८
		"	१२८	८१			"	१५७ अ	१८२
		"	१३०	८५	सिद्धशामी	...	२	१२३	२८
सामानगड	...	"	१२५	४३			"	"	३१
		"	"	४४	सिन्हा	...	३	२२२	७६
सांभावाडा	...	"	१६५	११६	सिन्हा	...	२	१२२	२३
सांभार	...	"	१३७	५	सिपहोली	...	३	२३८ अ	२३८
सारसडेदार	...	१	६४	१४८	सिरसावि	...	२	२०६	१७२
		"	"	१४८			"	"	१७३
सारस्वत	...	३	२१८	६४			"	"	१७४
कोडकितन	...	"	"	६८	सिरिसिग्मिष्टिका		१	७४	१६५
सारस्वत कोडस्थान		"	२१८	६२			"	"	१६६
सारस्वत मंडल		२	१३७	४			"	"	२००
		"	"	८			"	"	२२०
		"	१३८	१२	सिरीशवापि	...	"	८०	२२०
सारस्वत सरोवर		३	२१८	६४	सिंहर	...	२	१२५	४२
साव	...	२	१६८	१३५	सिरोही	...	३	१४८ अ	१७३
		"	"	१३६			"	१६४	२०८
सावोटागी	...	"	१२७	५४			"	२२३ अ	२१५
सांवतवाडी	...	"	१३६	१४६	सिंहावस्ति	...	२	१२७	६८
साहिलवाडा	...	"	१६८	१३५	सिंवासिक	...	"	१६२	८५
		"	"	१३६	सिंहपस्विका	...	१	७२	१८४
सिगाभ	...	"	१३५	१३८			"	"	१८८
सिंधपुर	...	१	८०	२२०	सिंधपुर	...	१	१८	८
		"	"	२२१			"	"	१०
सिंध	...	२	१४७	३८			"	२३	२४
सिंधु	...	३	२५६	८४			"	"	२६
		"	२१५	५२			"	"	२७
		"	६	७			"	७१	१७६
		"	"	८			"	"	१८२
		"	"	११		२	१३७		५
सिंधु	...	"	१३० अ	१५२		३	२२४		८५
सिंधुशामपुर	...	"	१४८ अ	१७४	सिद्धर	...	२	१६८	१३५
		"	"	१७५			"	"	१३६
सिंधुसोनीर	...	"	२५७	८८		"	"		१४०
सिंधी	...	"	२५२	७३	सिद्धरणी	...	"	१२४	३७
सिद्धपुर	...	२	१३७	६		"	"		४०
		"	"	११	सिन्हा	...	२	१२२	१८

	અંથ	લેખ	પાનું		અંથ	લેખ	પાનું
સિદ્ધામ	...	૨	૧૧૮	૪૮	સુદર્શન	...	૧
	"	"	"	૪૯	"	"	૧૦
	"	"	"	૫૧	સુનક	...	૨
સિદ્ધાર	...	"	૧૪૭	૫	સુનાવકલા	...	૩
સીકા	...	૩	૨૩૭	૪૩	સુનાવ પુરુષ	...	"
સીમાળ	...	૨	૧૧૮	૪૮	સુન્ધાટેકરી	...	"
સીના	...	"	૧૨૨	૧૮	સુભાવસંધી	...	"
સીયડોણી	...	"	૧૩૫	૧૩૮	સુરત	...	"
સીરોહી	...	૩	૨૩૮ અ	૨૩૭	"	"	૧૩
સીવલીયા	...	૨	૧૬૨	૧૦૦	"	"	૪
સીવાલીયા	...	"	"	૯૪	"	"	૧૪
સીસોદા	...	"	૧૦૯	૫	"	"	૧૦૩
સીદ્ધા	...	૩	૨૩૭	૪૧	"	"	૧૦૪
સીદ્ધાદિગ્ધ	...	૧	૭૩	૧૮૯	"	"	૨
	"	"	"	૧૯૪	"	"	૧૧૬
સીદ્ધરખી	...	૩	૧૨૫ ક	૧૩૬	"	"	૧૨૦
સીદ્ધવાલક	...	"	૨૩૪	૨૪	"	"	૧૨૬
	"	"	"	૨૫	"	"	૮૩
સીદ્ધાચુક	...	૧	૭૮	૨૧૫	"	"	૧૩૦
	"	"	"	૨૧૭	"	"	૯૫
સીદ્ધકામ	...	૨	૧૩૫	૧૩૯	"	"	૧૩૧
	"	"	"	૧૪૪	"	"	૩
	"	"	"	૧૪૫	"	"	૧૨૫ બ
સીદ્ધગંગ	...	૧	૭૩	૧૮૯	સુરાધૂ	...	"
સીદ્ધાર	...	"	૧૮	૯	"	"	૧૨૪
	"	"	૨૩	૨૪	"	"	૧૨૫ ક
સુંગર	...	૨	૧૨૨	૧૯	"	"	૧૩૦ બ
સુંજ	...	૧	૭૩	૧૮૯	"	"	૧
સુંથવાડ	...	૨	૧૧૬	૩૪	"	"	૬
સુદત ભટ્ટાનક	...	૧	૪૬	૯૪	"	"	૧૦
	"	"	"	૯૬	"	"	૧૧
સુદર્શન	...	૧	૧	૧	"	"	૧૪
	"	"	૬	૭	"	"	૪
	"	"	"	૮	"	"	૫
	"	"	"	૧૦	"	"	૨૪
	"	"	"	૧૧	"	"	૨૬
	"	"	૧૫	૪	"	"	૪૪
	"	"	"	૬	"	"	૬૬
	"	"	"	૭	"	"	૧૧
	"	"	"	"	"	"	૧૪
	"	"	"	"	"	"	૧૪૭
	"	"	"	"	"	"	૧૫૦
	"	"	"	"	"	"	૧૫૪

	अंश	लेख	पान		अंश	लेख	पान
सुराष्ट्र ...	१	६६	१५६	सुवर्णरिपद्वि ...	२	११२	२०
	"	६८	१७६		"	"	२१
	"	७१	१७८	सुहासडा ...	३	२१६	५५
	"	"	१८०		"	"	५७
	"	"	१८२	सुखिला ...	"	१३० अ	१४८
	"	७७	२१४	सखुक ...	"	२४०	५८
	"	७८	२१५		"	२५५	८३
	"	"	२१७	सुनक ...	२	१४३	२५
	"	७९	२१८		"	"	२६
	"	८०	२२०	सुतपत्री ...	३	१४० अ	१५७
	"	"	२२१		"	२४२	६५
	"	८१	२२२	सुरज ...	२	१७०	१४६
	"	"	२२८	सुरयज ...	"	"	१४३
	"	८३	२३०		"	"	१४६
	"	"	२३४	सुरिद्धा ...	"	१३२	१२१
	"	८४	२३६	सुर्यापुर ...	१	८५	२८१
	"	"	२४०		"	"	२८६
	"	८५	२४३	सुन्दुपक ...	३	२३५	२८
	"	८७	२४८		"	"	३३
	"	८८	२५३	सुरभी ...	२	१२४	३६
	"	८३	२६३	सुपारा ...	"	१६८	१३६
	"	"	२६७	सोहडी (सोहडी)	"	१४५	३०
	"	८४	२७५	सोषुव्या ...	३	२२८	६
	"	"	२७८		"	"	७
	२	१६२	८५		"	"	८
	"	"	८७	सोहनी ...	२	१२५	४२
	३	२३५	२८	सोनाक ...	३	२४०	५८
	"	४४	८५	सोनारेभा ...	१	६	७
	"	६६	१०६	(सुवर्णसिक्ता)			
	"	"	११०	सोनादी ...	२	१३६	६५१
	"	६२	११२	सोनेही ...	२	१३६	१५४
	"	"	११३	सोहाना ...	३	१२५ क	१३७
	"	१४४ क	१६३	सोपारा ...	१	१४	६
	"	२१६ अ	२०६	सोपोहिन्द्रक ...	"	३०	४५
	"	२१८ अ	२१०		"	"	४७
	"	२२५ अ	२१८	सोमनाथ ...	२	१२७	६
सुवर्णदास ...	१	४३	८७		"	१४५	३१
सुवर्णसिक्ता ...	"	६	७		"	११५	६०
	"	"	८		"	१६२	१०४
	"	"	१०				

	अंथ	लेख	पान		अंथ	लेख	पान
सोमनाथ ...	२	१६४	१११	सौराष्ट्र ...	१	८८	२४६
	"	१६७	१२२		"	"	२५७
	"	२०४	१६६		२	१६२	६६
	"	"	१६८		"	१४५	३१
	३	२१७	६०		"	"	३३
	"	"	६१		"	१६४	११०
	"	२२२	७६		३	२३३	२१
	"	"	८६		"	"	२२
	"	१४८ अ	१६६		"	"	२३
सोमनाथपट्टण	२	१६७	१२२		"	२३५	२६
	३	२१८	६४		"	"	३३
	"	२२२	७६		"	२१५ अ	२०२
सोमनाथ पाटण	२	१३७	५		"	"	२०३
	"	"	८		"	२१६ अ	२०४
	"	१६३	१०१		"	"	२०५
	"	"	१०३		"	"	२०६
	"	१६७	१२२		"	१६४	२०८
	३	२१७	५८		"	२१६ अ	२१०
	"	"	५९		"	२२० अ	२१२
	"	२१८	६५		"	२२५ अ	२१६
	"	१४० अ	१५६	नीवीर ...	१	६	७
	"	१५५ अ	१८०		"	"	८
	"	१५८ अ	१८३		"	"	११
	"	२३६ अ	२५०		"	"	११
सोमेश ...	"	२१८	७०	सोमपद ...	३	२३३ अ	२३१
सोमेश्वरसंगम	"	१३० अ	१५२		"	"	२३३
सोमर ...	१	८२	२२३		"	"	२३६
	"	८३	२३०	संडी ...	२	१३३-१४	१२५
	३	२२२	७६		"	"	१२६
	"	२२० अ	२११	मंजोडा ...	"	१०८	३
सोमपुरसभरी ...	२	११८	४८		"	१११	१८
मोपरी ...	"	१६२	६४		"	११२	२०
	"	"	६७		३	२३७	४३
	"	"	६८		"	१२५ ६	१३७
सोमपद ...	३	२३३ अ	२३३		"	२३८ ५	२४७
सौराष्ट्र ...	१	१	१७	मंजोडा ...	"	२३२	१८
	"	११	१८	संगपुरी ...	१	५३	११६
	"	६३	१४४	मंगमण्टक ...	२	११२	२०
	"	८२	२३३		"	"	२१
	"	"	२२६		३	२३८ अ	२४८

	अंथ	लेख	पानं		अंथ	लेख	पानं
संग्रमानक ...	१	३४	५६	स्तम्भनकपुर ...	३	"	३८
	"	"	५७		"	"	४०
संग्रभनेर ...	२	१२२	१६	स्तम्भपुर ...	२	१३३-३४	१२४
संग्रभन ...	"	१३०	६४	स्तम्भपुर ...	३	२०६	२७
	"	"	६६	स्तम्भपुरी ...	२	१३३-३४	१३५
	"	"	१०२	स्थानग्रीवपाठ्य	३	२३६ अ	२५०
	"	"	१०३	स्थावरपरिवक्ता	२	१२०	३
	३	१३० अ	१४६		"	"	५
	"	"	१४७		"	"	८
संग्रभ ...	२	१४३	२५	प			
	"	"	२७	पट्टपद्रा ...	३	२१८	६५
संग्रभ (भुङ्गया)	१	१	७	पांडिहा ...	"	२१६	५५
संग्रभ ...	२	१६२	६५		"	"	५७
रंगोडहोम ...	३	१५७ अ	१८२	द			
स्तम्भतीर्थ ...	२	१३७	५	हडाणा (हडावा)	३	२३५	२६
	३	२०७	१४		"	२३६	३५
	"	"	१५	दण्डाडिहा ...	२	१६८	१३५
	"	"	१६		"	"	१३६
	"	"	१७	दरसाह ...	३	२३७	४०
	"	२०८	१६		"	"	४३
	"	"	२१	दरसाहा ...	"	२३८	४६
	"	२०६	२६		"	"	५०
	"	२१०	३०	हरिमानक ...	१	२१	१६
	"	२११	३२		"	"	१८
	"	"	३३		"	"	२०
	"	"	३४		"	४१	७५
	"	"	३५		"	४८	१०१
	"	२१२	३७		"	"	१०३
	"	"	३८	दरपुर ...	२	१३२	११८
	"	"	४०		"	"	१२१
	"	२२४	६२		"	२३७	४३
	"	"	६४	दरतपत्र ...	१	१६	३
	"	"	६६		"	"	४
स्तम्भनकपुर ...	"	२०७	१५		"	१७	५
	"	"	१७		"	"	६
	"	२०८	१६		"	१६	११
	"	"	२१		"	"	१२
	"	२०६	२६		"	२०	१३
	"	२१०	३०		"	"	१४
	"	२११	३२		"	"	१५
	"	"	३५		"	२१	१६
	"	२१२	३७		"	"	१८

	अंथ	पेज	पानुं		अंथ	पेज	पानुं
दशतपत्र ...	१	"	२०	दानीयाष्टी ...	२	१७०	१४३
	"	२२	२१	"	"	"	१४६
	"	"	२२	दालार ...	१	७	१२
	"	"	२३	"	"	४०	६६
	"	२३	२४	दासोस ...	३	२३० अ	२२४
	"	"	२६	दांसवपुर ...	२	१६५	११४
	"	"	२७	"	"	"	११६
	"	२५	३०	"	१७०	"	१४३
	"	"	३१	"	"	"	१४६
	"	४५	६०	दासोस ...	"	११८	४८
	"	"	६३	"	२२८	"	६
	"	६१	१३६	"	२३३ अ	"	२२६
	"	६६	१७६	"	"	"	२३०
	"	७६	२१६	"	"	"	२३१
	"	८०	२२०	"	"	"	२३५
	"	"	२२१	दिंदुरतान ..	२	१३७	६
	"	८६	२८८	"	"	१३८	१२
	३	२६ अ	६३	"	१४३	"	२५
दशतपत्रादरपुी	१	४१	५५	३	२२५ अ	"	२१६
	३	२६ अ	६३	२	१२६	"	६२
	"	"	६४	३	१३० अ	"	१५१
दशसन ...	२	१३०	६६	द्विभगिरि ...	"	१२६	६२
दशतिकुंडि ...	३	२३८ अ	२३७	द्विभगान ...	२	१३६	१५३
(दशतिकुण्डिका)	"	"	२३८	द्विभालय ...	१	५४	८
(दायुपिंड)	"	"	२०६	"	"	१३०	६६
	"	"	२४२	"	"	१६७	१३०
	"	"	२४४	"	३	२२२	८०
दशतिउपस्थिका	१	६४	१४८	दुभंज ...	"	२१७	५६
	"	"	१४६	दुभुंज ...	"	"	६०
दशतिहृदक ...	"	६१	१३६	दुडुंज ...	"	१६८	१३६
दायय ...	"	१६	३	"	"	"	१४०
	"	"	४	"	१६८	"	१३५
	"	१७	५	"	"	"	१२६
	"	१८	११	"	१३०	"	६६
	"	२०	१३	"	१	५७	१३१
	"	२१	१६	"	२	११८	४८
	"	२२	२१	दु			
	"	२५	३०	दुभंज ...	३	१४४ अ	१६१
	"	४५	६०	"	"	"	१६३
	"	६१	१३६	"	"	"	२०
	३	२६ अ	२६	"	"	"	२१
दायमो ...	२	१४८	१८	"	"	"	२२
दायसपुी ...	३	२५६	८४				

પરિશિષ્ટ (૨)

ગુજરાતના ઐતિહાસિક લેખસંગ્રહના ત્રણે ભાગમાં
આવતાં વિશેષનામોની અનુક્રમણિકા

[સૂચના-પહેલો અંક ગ્રંથનો નંબર બતાવે છે, બીજો અંક લેખનો
નંબર બતાવે છે અને ત્રીજો અંક પાનું બતાવે છે.]

અ	ગ્રંથ	લેખ	પાનું	અજયપાલ	ગ્રંથ	લેખ	પાનું
અકબર ...	૧	૨૮	૩૯	૨	૧૭૦	૧૪૨	
અકાબવર્ગ	૨	૧૨૯	૮૯	,,	૧૮૬	૧૫૧	
(શુભાવર્ગ)	,,	૧૩૧	૧૦૫, ૧૦૬	,,	૨૦૧	૧૫૯	
			૧૦૯, ૧૧૧	,,	૨૦૨	૧૬૨, ૧૬૪	
			૧૧૨, ૧૧૩	,,	૨૦૪	૧૬૮	
	૩	૨૩૭	૪૦, ૪૩, ૪૪, ૪૬, ૪૮	,,	૨૦૬	૧૭૧	
		૧૩૦ અ	૧૫૦	૩	૧૫૭ અ	૧૮૨	
અકુલ ...	૨	૧૩૨	૧૧૯, ૧૨૧	,,	૧૫૭ બ	૧૮૩, ૮૪, ૮૬	
અમિશર્મા	૧	૫૩	૧૨૨	અજનાસાવક	૨	૧૩૧	૧૦૯, ૧૨, ૧૩
	૨	૧૦૯	૮, ૧૧,	અજીતચન્દ્ર	૩	૧૫૮ અ	૧૯૩
	,,	૧૨૪	૩૯, ૪૦	અજીતનાથ	,,	૨૦૭	૧૭
અમિસ્તાગિન	૧	૬૬	૧૬૬, ૧૬૮	,,	૨૦૮	૨૧	
	૩	૨૩૨	૧૯	,,	૨૧૨	૪૦	
અચરેશ્વર...	,,	૨૫૨	૭૧	અજીતરાગિ	,,	૧૪૮ ક	૧૬૮, ૧૬૯
	,,	૨૨૩ અ	૨૧૫	અર્જુન ...	,,	૨૩૪	૨૭
અજપાલ	૨	૧૩૯	૧૫, ૧૬	અબુલક	,,	૯૨	૧૧૨, ૧૧૩
અજયદેવ	૩	૨૨૪	૯૩	અબુલદિલ	૨	૧૨૪	૩૯, ૪૦
અજયપાલ	૨	૧૩૭	૭	અબુપમેશ્વર	૩	૧૪૯ અ	૧૭૦, ૧૭૨
	,,	૧૫૬	૬૯, ૭૦, ૭૧	અતરનાથિ	૧	૧૦૨	૫
	,,	૧૫૭	૭૩, ૭૪	(અત)			
	,,	૧૫૮	૭૮	અદલ ...	૨	૧૬૮	૧૩૭
	,,	૧૬૦	૮૫, ૮૮	અદિતિશર્મા	૧	૭૩	૧૮૯, ૧૯૩
	,,	૧૬૨	૯૬, ૯૯	અદક ...	૩	૨૩૬	૩૫, ૩૬, ૩૮
	,,	૧૬૫	૧૧૨, ૧૬, ૧૯	અદિક ...	૧	૫૨	૧૧૫, ૧૧૭
				અનલિલ ...	,,	૬૮	૧૬૩
				,,	૭૪	૧૯૫, ૧૯૬, ૨૦૨	

અનુક્રમણિકા	અંક	લેખ	પાનું	અનુક્રમણિકા	અંક	લેખ	પાનું
અનુક્રમણિકા	૧	૭૬	૨૦૫, ૨૦૮	અનુક્રમણિકા	૨	૧૨૭	૬૫, ૬૭, ૬૮
	"	૭૮	૨૧૫, ૨૧૭		"		૭૧
	"	૭૯	૨૧૮, ૨૧૯		"	૧૨૮	૭૬
	"	૮૦	૨૨૧		"	૧૨૯	૮૨, ૮૫, ૮૧
	"	૮૨	૨૨૩, ૨૮, ૨૯		"		૮૨
	"	૮૩	૨૩૦, ૨૩૫		"	૧૩૦	૮૪, ૮૫,
	"	૮૪	૨૩૬, ૨૪૧		"	"	૮૬, ૮૯,
	"	૮૫	૨૪૪		"	"	૧૦૦, ૧૦૨.
	૨	૫૯ અ	૧૦૫		"	"	૧૦૪
અનુક્રમણિકા	૨	૧૧૯	૫૩, ૫૪		"	૧૩૧	૧૦૮, ૧૦૯
અનુક્રમણિકા	"	૧૧૭	૧૨૭, ૧૩૨		"	૧૩૨	૧૧૪, ૧૧૬
	"	૧૧૮	૧૩૪, ૩૫, ૩૭		"	"	૧૨૦
	"	૧૧૯	૧૪૧		"	૧૩૩-૩૪	૧૨૨
	"	૧૮૮-૯૨	૧૫૫		"	૧૩૫	૧૩૮, ૧૩૯
	૩	૨૦૬	૬, ૭, ૧૧, ૧૨		"	"	૧૪૧
અનુક્રમણિકા ...	"	"	૧૨		"	૧૩૬	૧૪૮, ૧૫૨
	"	૨૨૪	૬૫		૩	૨૩૫	૨૯
અનુક્રમણિકા	"	૨૨૭	૮		"	૨૩૭	૪૦, ૪૪
અનુક્રમણિકા	૨	૧૨૨	૧૯, ૨૩		"	"	૪૬, ૪૮
અનુક્રમણિકા	૩	૧૨૫ અ	૧૨૧, ૧૨૯		"	૧૨૫ અ	૧૨૨, ૧૨૩
અનુક્રમણિકા	૨	૨૦૪	૧૬૭, ૧૬૯		"	"	૧૨૮
	"	૧૫૫	૬૭		"	૧૨૫ ક	૧૩૪, ૧૩૬
	૩	૨૩૯ અ	૨૫૦, ૨૫૧		"	"	૧૪૦, ૧૪૨
અનુક્રમણિકા	"	૨૧૭	૬૦, ૬૨		"	૧૩૦ અ	૧૪૫, ૧૪૬
(અનુક્રમણિકા)					"	"	૧૪૭, ૧૫૦
અનુક્રમણિકા	૨	૧૩૭	૩, ૪	અનુક્રમણિકા	"	૧૪૪ ક	૧૬૪, ૧૬૫
અનુક્રમણિકા ...	૩	૧૫૭ ક	૧૯૧	અનુક્રમણિકા(અનુક્રમણિકા),	૨૦૭	૧૭, ૧૮	
અનુક્રમણિકા	"	૨૧૭	૫૯, ૬૦, ૬૨		"	૨૦૮	૨૧
	"	૨૧૯	૭૪, ૭૬		"	૨૧૦	૩૦
અનુક્રમણિકા	"	૨૨૫	૯૮		"	૨૧૧	૩૩, ૩૫
અનુક્રમણિકા	૨	૧૬૭	૧૨૩, ૨૮, ૩૩		"	૨૧૨	૩૮, ૪૦
	"	૧૬૮	૧૩૫, ૧૩૭	અનુક્રમણિકા	૨	૧૩૫	૧૪૧
	૩	૨૦૬	૮, ૧૩		"	૧૩૬	૧૪૬, ૧૪૯
	"	૨૦૭	૧૫, ૧૭		"	"	૧૫૩
	"	૨૦૮	૨૧	અનુક્રમણિકા	૧	૧૦૨	૫
	"	૨૦૯	૨૬	અનુક્રમણિકા	૨	૧૩૨	૧૧૪, ૧૧૯
	"	૨૧૦	૩૦		"	"	૧૨૧
	"	૨૧૧	૩૩, ૩૫, ૪૦	અનુક્રમણિકા	૩	૨૪૦	૫૮
અનુક્રમણિકા	૨	૧૨૩	૨૮				
	"	૧૨૫	૪૧, ૪૨, ૪૬				

અંક	લેખ	પાનું	અંક	લેખ	પાનું		
અરિક્ષરિન	૨	૧૩૫	૧૩૯	અસ્તોર એ. એસ.	૧૨૫ બ ૧૨૦		
અરિક્ષિંહ	,,	૧૪૭	૩૯	,,	૧૨૫ ક ૧૩૭		
,,	,,	૧૬૪	૧૧૧	,,	૧૩૦ અ ૧૪૩		
૩	૨૨૫	૯૮, ૯૯, ૧૦૧	અસ્તે ...	,,	૨૫૨ ૭૮		
,,	૨૫૨	૭૩, ૭૮	અસ્તપસ્થ	,,	૨૩૮ અ ૨૩૮		
,,	૧૬૪	૨૦૮	અસ્તૈયક	૨	૧૩૧ ૧૧૧, ૧૧૨		
,,	૨૨૨ અ	૨૧૩, ૨૧૪	,,	,,	૧૧૩		
અરિક્ષિંહ	૨	૧૬૮	૧૩૮	અસ્તહુ	,,	૧૪૮ ૪૯, ૫૦	
અરિક્ષિનેમિ	,,	૧૬૩-૨૦૦	૧૫૭	અસ્તહુણ	,,	૧૬૭ ૧૨૭, ૧૩૨	
૩	૧૪૮ ક	૧૬૮, ૧૬૯	અવનિવર્મનું	૩	૨૩૪ ૨૪, ૨૫		
અરિક્ષિણ	૨	૧૨૧	૧૪, ૧૭	૧ લો	,,	૨૩૫ ૨૮, ૨૯	
અનુન	૧	૭૧	૧૭૯, ૧૮૨	અવનિવર્મનું	,,	,,	૨૮, ૩૦
૨	૧૩૫	૧૩૮, ૧૪૧	૨ જો	અવલોકત	૨	૧૨૬ ૧૦, ૧૪	
૩	૨૨૨	૮૦, ૮૫	૩	૧૩૦ અ ૧૫			
,,	૨૨૩	૯૦	અવલોકના	,,	૨૦૭ ૧૭		
,,	૨૨૪	૯૧, ૯૪	,,	૨૦૮ ૨૧			
અનુનદેવ	૨	૧૩૭	૭, ૮	,,	૨૧૦ ૩૦		
,,	૧૫૯	૮૧	,,	૨૧૧ ૩૩, ૩૫			
૩	૨૧૭	૫૮, ૫૯	,,	૨૧૨ ૩૮, ૪૦			
,,	,,	૬૦, ૬૨	અરોક ...	૧	૧ ૧		
,,	૨૨૦	૭૭	,,	૬ ૭, ૮, ૧૦			
,,	૨૨૨	૮૦	,,	૧૫ ૩			
,,	૨૨૪	૯૧	,,	૨૮ ૩૯			
,,	૨૪૩	૬૨	અરવદ	૩	૨૨૪ ૯૫		
,,	૨૧૬ અ	૨૦૪	અરવજ	,,	૨૦૬ ૪, ૭, ૮, ૯,		
,,	૧૬૪	૨૦૮	,,	,,	૧૨, ૧૩		
,,	૨૧૯ અ	૨૦૯	,,	૨૦૭ ૧૪, ૧૫, ૧૭			
,,	,,	બ ૨૧૦	,,	૨૦૮ ૧૯, ૨૧			
અનુનિવર્મનું	૨	૧૬૩	૧૦૨	,,	૨૧૦ ૩૦		
અર્જોરાજ	,,	૧૪૫	૩૪	,,	૨૧૧ ૩૨, ૩૩, ૩૫		
,,	,,	૧૪૭	૩૯, ૪૨, ૪૬	,,	૨૧૨ ૩૭, ૩૮, ૪૦		
,,	૧૬૭	૧૨૧, ૨૫, ૩૦	,,	,,	૪૧		
૩	૨૦૬	૫, ૧૦	,,	૧૪૯ અ ૧૭૦			
,,	૨૧૮	૬૪	અર ...	૧	૩૬ ૫૯, ૬૦		
,,	૨૨૬	૧૦૩, ૧૦૫	અરપદ	૩	૨૧૨ ૪૦		
,,	૧૪૮ અ	૧૬૬	અરમદશીક	,,	૨૧૪ ૪૩		
અલખીશની	,,	૨૧૭	૫૮	૧ લો	,,	૨૪૦ ૫૮	
અ-૯				અદિવર્મનું	,,	૨૫૭ ૮૮	

અા	અંથ	લેખ	પાનું	અાદિત્યવર્મ	અંથ	લેખ	પાનું
આખણ્ડમિત્ર	૧	૯૬	૨૯૫, ૩૦૧	આદિત્યવસુ	૧	૫૩	૧૨૧
આગામી સ્વામિન	„	૧૦૩	૧૧	આદિત્યશક્તિ	૩	૨૩૧	૧૪, ૧૭
આચાર્યજી.વી.	„	૨૫	૩૦	આદિત્યશર્મા	૨	૧૧૧	૧૮, ૧૯
„	„	૪૬	૯૪	આનન્દસુરિ	„	૧૬૭	૧૨૩, ૧૨૮
„	„	૬૪	૧૪૮	„	„	„	૧૩૩
„	„	૭૬	૨૧૮	„	૧૬૮	૧૩૫, ૧૩૭	
„	„	૮૦	૨૨૦	„	૨૦૭	૧૫, ૧૭	
„	„	૮૬	૨૪૫	„	૨૦૮	૨૧	
„	„	૯૦	૨૬૦	„	૨૦૯	૨૬	
૨	૧૪૧-૪૨	૧૮		„	૨૧૦	૩૦	
„	૧૪૪	૨૮		„	૨૧૧	૩૩, ૩૫, ૪૦	
૩	૬૬	૧૧૦		આના (રાણુક)	૨	૧૬૫	૧૧૪, ૧૧૬
આચાર્યવર્ણભજી	૧	૭	૧૨	આનાઉ	„	૧૭૦	૧૪૩
હરિદત્ત	„	૨૯	૪૨	૩	૨૪૩	૬૩, ૬૫	
૩	૪૪	૯૫		આખડ ...	„	૨૧૬ અ	૨૦૫
આઠા ...	„	૨૪૩	૬૪, ૬૫	આખાક	૨	૧૫૨	૫૬
આટક	„	૨૦૮	૨૨	„	૧૫૩	„	
„	„	૨૦૯	૨૭	આબોધનઉ	„	૧૬૮	૧૩૮
આણુક	૧	૧૦૨	૫	આસા ...	૩	૨૨૩	૮૯
આદિત્ય	„	૪૧	૭૪, ૭૭	„	૨૨૪	૯૫	
„	„	૫૩	૧૨૧	„	૨૫૬	૮૪	
„	„	૯૦	૨૬૦	આભિમંત્રિ	૨	૧૬૮	૧૩૮
૨	૧૨૪	૩૯, ૪૦		આમઠ ...	૩	૨૧૯	૭૩
૩	૨૩૪	૨૭		આમદ્દક	„	૨૩૬	૩૫
„	૫૯ અ	૧૦૫		આમગા	૨	૧૬૮	૧૩૮
આદિત્યદત્ત	૧	૮૦	૨૨૧	આમ્બદેવ	„	„	૧૩૯
આદિત્યદાસ	„	૮૫	૨૪૩	આમ્બસોદ્ધ	„	„	૧૩૭
આદિત્યનાથ	૨	૧૧૯	૫૩, ૫૫	આમ્બુયંત્રિ	„	„	૧૩૯
આદિત્ય ભટ્ટ	૧	૬૪	૧૪૯	આલડ	૩	૨૪૩	૬૪, ૬૫, ૬૬
આદિત્ય ભોગિક	૨	૧૦૮	૩	આલ્હણ	૨	૧૬૮	૧૩૮, ૧૩૯
આદિત્યશસ્ત્ર	૧	૫૧	૧૧૩, ૧૧૪	આલ્હણુદેવ	૩	૧૪૯ અ	૧૭૪
„	„	૫૨	૧૧૫, ૧૧૮	આલ્હરોવિ	૨	૧૭૧-૮૫, ૧૪૮	
„	„	૫૪	૧૨૩	૩	૨૦૬	૭, ૧૨,	
„	„	૫૫	૧૨૫	આલા ...	૨	૧૬૨	૯૮
„	„	૧૨૭		આલાદિત્ય	„	૧૫૪	૫૯
૩	૫૬	૧૦૦, ૧૦૧		આલ્હા	„	૧૬૮	૧૩૮, ૧૩૯
આદિત્યરવિ	૧	૫૩	૧૨૧	આલ્હાદન	૩	૨૧૫	૫૩
„	„	૧૦૨	૪	આપલ્લદેવી	„	૨૩૫	૨૯
૨	૧૦૯	૮, ૧૧					

	અંક	લેખ	પાનું
આતુ(શુ)ક	૨	૧૦૯	૮, ૧૧
આશાદિત્ય	"	૧૬૫	૧૧૫
આશ્વમેધ	"	૧૧૮,	૪૯, ૫૧
આસચંદ્ર	"	૧૬૮	૧૩૮
આસદેવ	૩	૨૫૧	૭૦
આસધર	૨	૧૫૮	૭૬, ૮૦
	"	૧૬૮	૧૩૮, ૧૩૯
	૩	૨૧૭	૧૧, ૬૨
	"	૨૨૩	૮૯
આસપાલ	"	૨૫૧ અ	૨૫૭
આસલ	૨	૧૬૮	૧૩૯
	૩	૧૫૭ ક	૧૮૭
આસલકિ	૨	૧૬૮	૧૩૮
આસા ...	"	૨૦૩	૧૬૫
આસ ...	"	૧૬૮	૧૩૯
આરવેસર	"	"	"
ઈ			
ઈન્દ્રલિંગ પ્રિદ્વિસર	૧	૧૫	૩
ઈન્દ્ર ૨ નો	૨	૧૦૨	૩
(૩૩૩ ૧ લાનો	"	૧૨૩	૨૭
દીકરો મુખ્ય	"	૧૨૬	૫૩, ૫૪, ૫૧
શાખા શા.સં.	"	"	૬૧
(૬૫૨)	"	૧૨૮	૭૪
	"	૧૨૯	૮૧, ૮૪, ૯૦
	"	૧૩૦	૯૫, ૯૭
	"	૧૩૩-૩૪	૧૨૬, ૧૩૦,
	"	"	૧૩૪
	૩	૧૨૫ બ	૧૨૫
	"	૧૨૫ ક	૧૩૮
ઈન્દ્ર ૩ નો	૨	૧૨૦	૩
(ગુજરાતશાખાનો	"	૧૨૩	૨૭, ૨૮, ૩૦,
મુળપુરુષ)	"	"	૩૩, ૩૫, ૩૬
	"	૧૨૪	૩૮, ૪૦
	"	૧૨૫	૪૧, ૪૨, ૪૬,
	"	"	૫૨
	"	૧૨૬	૫૩, ૫૪, ૫૭,
	"	"	૬૩
	"	૧૨૭	૬૫, ૬૬, ૬૭,
	"	"	૭૧

	અંક	લેખ	પાનું
ઈન્દ્ર ૩ નો	૨	૧૨૮	૭૬
(ગુજરાતશાખાનો	"	૧૨૯	૮૨, ૮૬, ૯૧
મુળપુરુષ)	"	૧૩૧	૧૦૫, ૧૦૮
	૩	૧૨૫ અ	૧૧૬, ૧૧૮
	"	"	૧૧૯
	"	૧૨૫ બ	૧૨૧, ૧૨૩
	"	"	૧૨૮, ૧૩૧
	"	"	૧૩૩
	"	૧૨૫ ક	૧૩૫-૧૪૦
	"	"	૧૪૨
	"	૧૩૦ અ	૧૫૦
ઈન્દ્ર ૪ થો	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૨
(જગતુંજનો	"	"	૧૨૩, ૧૨૪
દીકરો શા.સં.	"	"	૧૨૫, ૧૨૮
(૩૬)	"	"	૧૨૯, ૧૩૨
	"	"	૧૩૩, ૧૩૫
	"	૧૩૫	૧૩૮, ૧૪૫
	"	૧૩૬	૧૪૬, ૧૫૨
ઈન્દ્રદત્ત	૧	૧૩	૪
	"	૧૪	૬
ઈન્દ્રરથ	૩	૨૩૮ બ	૨૪૭
ઈન્દ્રરાજ	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૪, ૧૩૬
	૩	૨૩૫	૨૯
ઈન્દ્રવર્મા	૧	૬૪	૧૪૯
ઈન્દ્રવસુ	"	૫૩	૧૨૧
ઈન્દ્રશર્મા	૨	૧૦૯	૮, ૧૧
ઈન્દ્રસર	૧	૧૦૨	૪
(ચર)	૨	૧૦૯	૮, ૧૧
	"	૧૧૦	૧૩, ૧૬, ૧૭
ઈન્દ્રપુષ્પ	"	૧૩૩-૩૪	૧૨૩
	૩	૨૩૫	૨૯
	"	૨૩૩ અ	૨૩૦
ઈન્દ્રીપદ	૨	૧૩૬	૧૪૧
સર, વોલ્ટર	"	૧૩૭	૬
ઈન્દ્ર ...	૧	૧૭	૬, ૮
(ઈન્દ્ર)	"	૫૦	૧૦૬, ૮, ૧૦
	"	૫૩	૧૨૧
	૬	૭૧	૧૮૦

	ગ્રંથ	લેખ	પાનું		ગ્રંથ	લેખ	પાનું
ધર્મર (ધર્મર)	૧	૭૯	૨૧૯	ઋષભદેવ	૩	૨૦૭	૧૫, ૧૭
	"	૮૨	૨૨૮, ૨૨૯		"	૨૦૮	૧૯, ૨૧
	"	૧૦૨	૪		"	૨૦૯	૨૩, ૨૬
	૨	૧૦૯	૮, ૧૧		"	૨૧૦	૩૦
	"	૧૨૪	૩૯, ૪૦		"	૨૧૧	૩૩, ૩૫
	૩	૨૩૩	૨૧, ૨૨, ૨૩		"	૨૧૨	૩૮, ૪૦
ધર્મરદેવ	"	૪૪ અ	૯૮, ૯૯		"	૨૬૯ ક	૨૫૧
ધર્મર ...	"	૨૪૩	૬૩, ૬૫	ઋષભદેવી	"	૨૪૯	૬૯
ધર્મવ ...	"	૨૩૪	૨૭	ઋષભનાથ	"	૨૩૮ અ	૨૩૮, ૨૪૩
ઉ				ઓ			
ઉક્ર ...	૧	૫૩	૧૨૧	ઓળટ રેવરન્ડ.			
ઉચ્ચદેવ	૩	૨૪૩	૬૪, ૬૫	જી ઈ.	૩	૨૧૮	૪૩
ઉચ્છદેવ	"	"	૬૧, ૬૨	એથુ. પ્રોફેસર.			
ઉત્પલ ...	"	૨૩૫	૨૯	જી. ડી. વાસ-			
ઉદ્દાલ ...	"	૨૨૫	૯૭, ૧૦૦	કાન્સેલાસ	"	૨૨૮	૭૯
ઉદ્દય ...	"	૨૧૧ અ	૨૦૪, ૨૦૫	એટીન્સન	૨	૧૩૭	૪
	"	"	૨૦૬	ઐ			
ઉદ્દયન ...	"	૧૪૯ અ	૧૭૧	ઐવદલ	૩	૨૦૮ અ	૨૪૬, ૪૮, ૪૯
ઉદ્દયપાલ	૨	૧૬૮	૧૩૮	ઓ			
ઉદ્દયપ્રભચરિ	"	૧૬૭	૧૨૩, ૨૮, ૩૩	ઓએલો	૧	૪૮	૯૦
	૩	૨૦૬	૧૩	ઓઝા ગોરીશંકર	"	૫૬	૧૦૮
	"	૨૧૨	૩૯, ૪૧	હીરાચંદ	"	૫૮	૧૩૪
	"	૨૧૯ અ	૨૧૦		"	૫૯	૧૩૫
ઉદ્દયરાજ	"	૧૪૯ અ	૧૭૩, ૧૭૪,		"	૬૬	૧૫૬
	"	"	૧૭૫		૩	૨૦૯	૯
	"	૧૫૭ ક	૧૮૮, ૧૮૯		"	૨૩૪	૨૪, ૨૫
ઉદ્દયસિંહ	૨	૧૩૭	૮		"	૨૩૫	૩૦
ઉપેન્દ્ર ...	"	૧૩૩-૩૪	૧૨૪, ૩૬, ૩૯		"	૧૪૯ અ	૧૭૩
ઉચ્ચવાત	૧	૧૩	૪		"	૧૬૪	૨૦૮
ઉસરા ...	૨	૧૬૮	૧-૯		"	૨૨૩ અ	૨૧૫
ઉ				ઓઝા વગેશંકર	૧	૩૮	૬૨
ગિયા ભટ	૨	૧૬૩	૧૦૨	ગોરીશંકર	"	૮૨	૨૨૩
ઋ					૨	૧૪૭	૩૮
ઋષભદેવ	૧	૨૫	૧૮, ૧૯, ૨૦		"	૧૬૩	૧૦૧
	૨	૧૭૧-૮૫	૧૪૭		૩	૨૩૩	૨૧
	"	૧૯૩-૨૦૦	૧૫૮		"	૨૪૩	૬૧
					"	૨૪૭	૬૮
					"	૨૫૬	૮૪

ग्रंथ	लेख	पान	क्री-स हे-री	श्रृं	ल	क
आनन टयुडर	१	२४	२८	२	२२	२२
"	"	४१	७४	३	२२	२२
अ				४	२२	२२
अंगद ...	१	१०६	१४, १५	५	२२	२२
अतिथि	"	१	३, १२	६	२२	२२
अभिसार	२	१४४	२८, २९	७	२२	२२
अभाष	३	२३३ अ	२१५	८	२२	२२
क				९	२२	२२
क १ लो	२	१२०	३, ४, ७	१०	२२	२२
(मुष्म शाभा	"	१२३	२७, २८, ३४	११	२२	२२
श. स. १२७)	"	१२५	४६	१२	२२	२२
"	"	१२६	५३, ५५, ६१	१३	२२	२२
"	"	१२८	७४	१४	२२	२२
"	"	१२९	८१, ८४, ८०	१५	२२	२२
"	"	१३०	८५, ८७	१६	२२	२२
"	"	१३१	१०५, १०७	१७	२२	२२
"	"	१२५ अ	१२५	१८	२२	२२
"	"	१२५ क	१३८, १४८	१९	२२	२२
क २ लो	२	१२०	३, ५, ७, ८	२०	२२	२२
(मुष्म शाभा	"	१२१	१०, १५	२१	२२	२२
श. स. १७८)	"	१३०	८५	२२	२२	२२
क ३ लो	"	१२८	८२, ८३	२३	२२	२२
क ४ लो	३	२३३ अ	२३१, ३४, ३६	२४	२२	२२
क ५ लो	"	१५५ अ	१८०, १८१	२५	२२	२२
क ६ लो	१	६६	१५६	२६	२२	२२
"	३	६६	१०६, ११६	२७	२२	२२
"	"	२३३ अ	२३१	२८	२२	२२
क्री-स हे-री	१	६८	१६२	२९	२२	२२
"	"	६८	१६८	३०	२२	२२
"	२	१४३	२५	३१	२२	२२
"	"	१४७	२८	३२	२२	२२
"	"	१५७	१२०	३३	२२	२२
"	"	१६८	१११	३४	२२	२२
"	"	१७१-८५	१४८, १५८	३५	२२	२२
"	"	१८७	१४४	३६	२२	२२
"	"	१८३-२००	१५८	३७	२२	२२
"	३	२०७	१४	३८	२२	२२
"	"	२०८	१६	३९	२२	२२

	અંક	લેખ	પાનું
કર્ક ૨ જો	૨	૧૨૮	૭૬
(અ. ચાખા	„	૧૨૯	૮૧, ૮૨, ૮૧
શ. સ. ૭૩૪)	„	„	૯૧
„	„	૧૩૦	૯૫
„	„	૧૩૧	૧૦૫, ૧૦૮
„	„	૧૩૨	૧૧૪, ૧૧૫
૩	૨૩૫	૨૯	
„	૧૨૫ અ	૧૧૬	
„	૧૨૫ બ	૧૨૦, ૧૨૧	
„	„	૧૨૨, ૧૨૩	
„	„	૧૨૪, ૧૨૮	
„	„	૧૨૯ ૧૩૧	
„	„	૧૩૨, ૧૩૩	
„	૧૨૫ ક	૧૩૪, ૧૩૫,	
„	„	૧૩૬, ૪૦, ૪૨	
„	૧૩૦ અ	૧૪૩, ૧૪૫	
„	„	૧૪૬, ૪૮, ૫૦	
„	૨૨૫ બ	૨૦૯	
કર્કઅધ્યાપક	૨	૧૦૯	૮, ૧૧
કર્કરાજ	૩	૨૩૩ અ	૨૩૦
કર્કસાધિવિગ્રહિક	૧	૧૪	૭
કર્કક ...	„	૫૫	૧૨૫, ૧૨૭
૩	૯૭	૧૧૨, ૧૧૪	
કર્ક સ્વામિન	„	૨૩૨	૧૯
કર્ક ૧ લો	૨	૧૩૭	૬
(ત્રેલોક્યમહત્ત	„	૧૪૧-૪૨	૧૮, ૧૯
ચાલુક્ય)	„	„	૨૧, ૨૭, ૨૪
„	„	૧૪૩	૨૫ ૨૬, ૨૭
„	„	૧૪૭	૩૮, ૩૯, ૪૨
„	„	૪૬	
„	૧૫૪	૫૮, ૫૯	
„	૧૫૮	૭૮	
„	૧૬૦	૮૫, ૮૮	
„	૧૬૨	૯૬, ૯૯	
„	૧૬૩	૧૦૫	
„	૧૬૫	૧૧૨, ૧૧૬	
„	૧૬૬	૧૧૭, ૧૧૮	
„	૧૭૦	૧૪૨	
„	૧૮૬	૧૫૧	

	અંક	લેખ	પાનું
કર્ક ૧ લો	૨	૨૦૧	૧૫૯
(ત્રેલોક્યમહત્ત	„	૨૦૨	૧૬૨
ચાલુક્ય)	„	૨૦૬	૧૭૧
૩	૧૪૦ અ	૧૫૭	
„	૧૪૪ ક	૧૬૨	
„	૧૫૫ બ	૧૮૦, ૧૮૧	
„	૧૫૭ બ	૧૮૩, ૧૮૫	
„	૧૪૩ અ	૧૯૬, ૧૯૭	
„	૧૪૩ બ	૧૯૮	
„	૧૪૪ ઈ	૧૯૯	
„	૨૧૬ અ	૨૦૫	
કર્ક (કલચુરી	„	„	„
૧૧ મી સદી)	„	૨૩૫	૨૯
કર્કાદિત્ય	૨	૧૩૭	૪
કર્કરહેવી	૩	૧૫૭ બ	૧૮૪, ૧૮૬
કર્કસિંહ	„	૨૫૨	૭૫, ૮૧
કલ્પનપ્રસાદ	૨	૧૪૪	૨૮
૩	૧૪૪ ક	૧૬૫	
કલાદ ...	„	૨૧૯	૭૬
કલુક ...	૨	૧૩૧	૧૧૧, ૧૨, ૧૩
કલ્યાણ ...	૨	૧૨૯	૮૯, ૯૩
કલ્પ ...	૩	૨૩૫	૨૮, ૩૦
કલ્પઅમર	૨	૧૧૭	૪૬
કલાલકર	૩	૧૨૫ ક	૧૩૭
વી. વાય.			
કાકલ ...	„	૨૨૪	૯૨, ૯૫
કાચન ...	૨	૧૩૭	૧૦, ૧૧
„	„	૧૩૮	૧૨, ૧૩, ૧૪
„	„	૧૩૯	૧૫, ૧૬
„	„	૧૪૦	૧૭
„	„	૧૪૩	૨૫, ૨૬
„	„	૧૫૯	૮૩, ૮૪
કાંટાવાળા	૩	૨૧૮	૬૪
(રા. સા. ૬૨			
ગોવિન્દદાસ			
દારકદાસ)			
કાર્યાયન	૩	૨૨૯	૨૨૦

	अंश	लेख	पान
कायवटे	२	१३५	१३७
(प्रोफेसर. ए. पी.)	"	१६७	१२०, १२३
	"	१६८	१३४
	३	२१८	६५
कान्तिवलय	"	१५७ अ	१८३
कान्ह ...	"	२२०	७७
कान्हड (गोधर)	"	२०६	८, १३
	"	२०७	१५, १७
	"	२०८	१६, २१
	"	२०९	२६
	"	२१०	३०
	"	२११	३३, ३५
	"	२१२	३७, ४०
	"	२४३	६४, ६५
कान्हो	"	२१७	६१, ६२
कापल्य	"	१३० अ	१५२
कामयंड	"	२४०	५८
कामनाथ	"	२४७	६८
काळ	१	१०२	५, ६
काति'कराशि	३	२२२	८५
काटे'लीरी कपल्य	२	१६१	८६
कादरवामि	३	१५७ अ	१८२
काविकाम	१	१४	६
काव्हलुडि	२	१६८	१३६
काकडदेव	"	"	१३५, ३६, ३८
काणभोज	३	२५२	७७
किळक	१	१७	५, ७, ८
	"	१८	६, १०
	"	१९	१२
	"	२०	१४, १५
	"	२१	१६, १८, २०
	"	२२	२२, २३
	"	२३	२४, २६, २७
	"	२४	२८, २९
	"	२५	३१
	"	२६	३२, ३४, ३५
	"	२७	३७, ३८

	अंश	लेख	पान
किळक	१	२८	४१
	"	२९	४४
	३	२६ अ	६३, ६४
किळक (भावाण)	१	८३	२३०, २३४
	३	८२	११२
किळकवामि	१	१०३	८, ११
कित'निआ केशव-			
साव रलुछोड	३	२३० अ	२२३
कीकाक ...	२	१५४	५६
कीति'नृप	३	२३६	५५
कीति'पाव	"	१५७ क	१८७
कीति'राज	"	२३६	५२, ५५
कीति'वर्मा	१	१०५	१३
	"	१०६	१४, १५
	"	१०७	१६, १७, १८
	३	२५२	७३
कीति'चरि	"	१५८ अ	१८३
कील्लु	"	२१७	६१, ६३
कील्लोर्न. डेकेटर	१	१३	३, ४
	"	३४	५५
	"	५२	११५
	"	८६	२५६
	"	८९	२६१
	२	१२२	१८
	"	१२५	४३
	"	१३०	६४
	"	१३३-३४	१२२
	"	१३५	१३६
	"	१४५	३४
	"	१५०	५२
	"	१५१	५५
	"	१५६	६६
	"	१५७	७३
	"	१६७	१२०, १२२, १२३
	"	१६८	१४१
	३	२२१	७८
	"	२३४	२४
	"	२४५	२८

	ગ્રંથ	લેખ	પાત્રું		ગ્રંથ	લેખ	પાત્રું
કોન્ટ્રોલ. ડોક્ટર	૧	૨૩૦ અ	૨૨૩	કુમારપાલ	૨	૧૫૬	૭૦
"	"	૨૩૩ અ	૨૨૯, ૩૦, ૩૧	ચાલુક્ય	"	૧૫૭	૭૪, ૭૭
"	"	૨૩૮ અ	૨૩૭, ૨૩૮	"	૧૫૮	૭૮	
"	"	૨૫૦ અ	૨૫૪	"	૧૬૦	૮૫, ૮૮	
કોસ્ટ. ડો. જી.	"	૨૪૦	૫૮	"	૧૬૨	૯૬, ૯૯	
"	"	૨૪૧	૫૯	"	૧૬૩	૧૦૨, ૧૦૫	
"	"	૨૪૨	૬૦	"	૧૬૫	૧૧૩, ૧૧૬	
"	"	૨૪૫	૬૭	"	૧૬૬	૧૧૭, ૧૧૯	
"	"	૨૪૭	૬૮	"	૧૬૭	૧૨૧, ૨૨, ૨૬	
"	"	૨૪૮	૬૯	"	૧૭૦	૧૪૨	
"	"	૨૪૯	૬૯	"	૧૮૬	૧૫૧	
"	"	૨૫૫	૮૩	"	૨૦૧	૧૫૯	
કુકેશ્વર	૨	૧૨૦	૩, ૫, ૮	"	૨૦૨	૧૬૨	
કુશાભકર. જી. એસ.	૩	૨૩૮ બ	૨૪૬	"	૨૦૪	૧૬૭, ૬૮, ૭૦	
કુપ્તનાભિક્ષ	૨	૧૨૨	૨૩	"	૨૦૬	૧૭૧	
કુદકુદ	૩	૧૫૮ અ	૧૬૩	૩	૨૦૬	૬, ૧૧	
કુદા	૨	૧૬૨	૯૮	"	૨૧૮	૬૪	
કુદા	૩	૨૨૩	૯૦	"	૧૪૪ ક	૧૬૨, ૧૬૩	
કુન્તરાજ	"	૨૫૬	૮૫, ૮૭	"	૧૪૪ ક	૧૬૪, ૧૬૫	
કુન્દકેવી	"	૨૩૫	૨૯	"	૧૪૮ અ	૧૬૬	
કુન્દા ડો. જી. જી.	૨	૧૪૦	૧૭	"	૧૪૮ બ	૧૬૭	
	૩	૫૯ અ	૧૦૫	"	૧૪૮ ક	૧૬૮, ૧૬૯	
કુમરભદ્ર	"	૨૪૮	૬૯	"	૧૪૯ અ	૧૭૦, ૭૧, ૭૨	
કુમાર ...	૧	૧૦૨	૫, ૬	"	૧૪૯ બ	૧૭૩, ૭૪, ૭૬	
કુમારહાકર	૨	૧૬૦	૮૮	"	૧૫૫ અ	૧૭૭, ૭૮, ૭૯	
કુમારદેવી	૨	૧૬૭	૧૨૦, ૨૪, ૨૯	"	૧૫૫ બ	૧૮૦, ૮૧, ૮૩	
"	"	૧૬૮	૧૩૭	"	૧૫૭ અ	૧૮૫	
"	"	૧૭૧-૮૫	૧૪૭	"	૧૫૭ ક	૧૮૭	
"	"	૧૯૩-૨૦૦	૧૫૬, ૫૭ ૫૮	"	૧૫૭ ઈ	૧૯૧, ૧૯૨	
"	૩	૨૦૬	૪, ૯	"	૧૪૪ ઈ	૧૯૯, ૨૦૦	
"	"	૨૦૭	૧૪, ૧૭	"	૨૧૬ અ	૨૦૫	
"	"	૨૦૮	૨૧	"	૨૪૧ અ	૨૫૨, ૨૫૩	
"	"	૨૦૯	૨૬	"	૨૪૧ બ	૨૫૩	
"	"	૨૧૦	૩૦	કુમારભદ્ર	૧	૫૩	૧૨૨
"	"	૨૧૧	૩૨, ૩૫	કુમારભોજ	"	૬૫	૧૫૦, ૫૧, ૫૪
"	૨૧૨	૩૭, ૪૦		કુમારશર્મા	"	૧૭	૫, ૬, ૮
				"	૫૩	૧૨૧	

	અંક	લેખ	પાનું		અંક	લેખ	પાનું
કેશવ (ખેડુત)	૨	૧૫૯	૮૪	કોલેશ્વર	૩	૧૫૭ અ	૧૮૨
	૩	૧૪૦ અ	૧૫૬, ૧૫૮	કંભદેવ	૨	૧૩૦	૯૫
કેશવ (દાન લેનાર)	૧	૫૩	૧૨૧	કુંરપાલ	૩	૨૨૩	૯૦
	૩	૨૨૩	૯૦				
કેશવ (બાહ્યાણ)	૧	૭૬	૨૦૫, ૨૦૯	ખ			
	૨	૧૩૦	૯૪, ૧૦૨	ખખખર, રાવ-			
કેશવ (લેખક)	૨	૧૧૭	૪૪	સાહેબ ડી. પી.	૩	૨૨૦	૭૭
કેશવ (સેનાપતિ)	૩	૧૪૪ ક	૧૬૨, ૧૬૩			૧૬૪	૨૦૮
કેશવદાન	,,	૨૩૮ અ	૨૩૮			૨૧૯ અ	૨૦૯
કેશવ દીક્ષિત	૨	૧૩૬	૧૪૭, ૫૧, ૫૪	ખપડક ...	૧	૩૮	૬૨, ૬૩
કેશવમિત્ર	૧	૭૨	૧૮૪, ૧૮૮	ખન્દ ...	,,	૫૩	૧૨૧
કેશવ સુરિ	૩	૨૩૮ અ	૨૪૫	ખરચક ૧ લો	,,	૫૭	૧૩૦, ૧૩૩
કેશવ સ્વામિન	,,	૨૩૨	૧૯			૬૦	૧૩૬, ૧૩૮
કેસ્ટ્રો. ડોન,	,,	૨૨૨	૭૯			૬૧	૧૩૯
જેઆઓ. ડી,						૬૨	૧૪૦, ૧૪૧
કોડિક્સ	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૪, ૧૨૮			૬૩	૧૪૫
	,,	,,	૧૩૨, ૧૩૫			૬૪	૧૫૩
	,,	૧૩૫	૧૩૮, ૧૪૧			૬૭	૧૫૯, ૧૬૦
	,,	૧૩૬	૧૪૬, ૧૪૯			૬૮	૧૬૩, ૧૬૫
	,,	,,	૧૫૨, ૧૫૩			૬૯	૧૭૨
કોટીલક ...	૧	૭૩	૧૯૪-			૭૧	૧૭૮, ૧૮૧
કોટ્ટમહિકા	,,	૬૭	૧૫૭, ૫૯, ૬૧			૭૨	૧૮૬
કોટ્ટરા ...	,,	,,	૧૫૭			૭૩	૧૯૨
કોલિક ...	,,	૪૧	૭૫, ૭૮			૭૪	૧૯૭
કોનો. ડો. સ્ટેન	,,	૧૬	૩			,,	૨૦૦
	,,	૧૭	૫			૭૬	૨૦૭
	,,	૨૦	૧૩, ૧૫			૮૨	૨૨૫
	,,	૨૨	૨૧, ૨૩			૮૩	૨૩૨
	,,	૨૩	૨૪			૮૪	૨૩૮
	,,	૨૫	૩૦			૮૮	૨૫૦, ૨૫૭
	,,	૨૬	૩૨			૯૩	૨૬૩, ૬૪, ૭૦
	,,	૫૧	૧૧૧			૯૪	૨૭૫, ૨૭૬
	૨	૧૩૮	૧૨			૯૫	૨૮૨
કોરડો. એલ. ડી.	૩	૨૩૮ અ	૨૪૬			૯૬	૨૮૯, ૨૯૮
,, આર. ડી.	,,	,,	,,			૯૮	૩૦૫
કોર્ટવાય	૧	૧૦૨	૫			૧૦૦	૩૦૮
કોલાલ	૨	૧૬૮	૧૩૮			૯૨	૧૧૧

અક્ષર	અંક	લેખ	પાનું	અક્ષર	અંક	લેખ	પાનું
અક્ષર ૨ નો	૧	૬૮	૧૬૩, ૧૭, ૬૮	ખેતલ ...	૩	૨૫૫	૮૩
	,,	૬૯	૧૭૪	ખેતલદરિ	,,	૨૨૪	૯૬
	,,	૭૬	૨૦૫, ૨૦૯	ખેતા ...	૨	૧૬૨	૯૮
	,,	૭૭	૨૧૩, ૨૧૪		૩	૨૨૩	૯૦
	,,	૭૮	૨૧૬	ખેમરાજ	૨	૧૨૯	૮૩
	,,	૮૨	૨૨૩, ૨૨૭	(ખેમરાજ)			
	,,	૮૩	૨૩૦, ૨૩૪	ખેલા ...	૩	૨૨૪	૯૪
	,,	૮૪	૨૩૬, ૪૦, ૪૧	ખેલાદિત્ય	૨	૧૪૮	૪૯, ૫૦
	,,	૮૭	૨૪૭	ખેલખેલ	૧	૫૩	૧૨૧
	,,	૮૮	૨૫૨, ૨૫૫	ખેલિંગ ...	૩	૨૩૭	૪૨
	,,	૯૩	૨૬૩, ૬૬, ૭૨		,,	૨૩૮	૫૦
	,,	૯૪	૨૭૮	ખેમાણ	,,	૨૩૮ અ	૨૩૮
	,,	૯૫	૨૮૫	ગ			
	,,	૯૬	૨૯૩, ૨૯૯	મહારેવી	૨	૧૮૮-૯૨	૨૫૫
	૩	૯૨	૧૧૧	મજમજ	૩	૨૩૮ અ	૨૩૮
અક્ષર ૨૧૫૫	૧	૮૮	૨૫૪, ૨૫૮	મજમજ ...	૨	૧૪૮	૪૯, ૫૦
	,,	૮૯	૨૫૯	મજ ...	૧	૯૬	૨૯૬
	,,	૯૨	૨૬૨	મણ ...	,,	૧૦૨	૫
અક્ષર	,,	૬૫	૧૫૩	મણપતિ વ્યાસ	૩	૨૧૮	૬૬
	૩	૫૮	૧૦૨		,,	૨૧૯	૭૬
	,,	૫૯	૧૦૩, ૧૦૪	મણરત્ન	૧	૫૩	૧૨૧
	,,	૫૯ અ	૧૦૫, ૧૦૮	મણેશ્વર	૩	૫૮	૧૦૨
	,,	૯૨	૧૧૨, ૧૧૪	મંત્રે. એ. એસ.	,,	૫૬	૧૦૦
અક્ષર	૧	૮	૧૪, ૧૫		,,	૫૮	૧૦૨
અક્ષર	,,	,,	૧૪		,,	૫૯	૧૦૩
અક્ષર ...	૩	૨૨૪	૯૧		,,	૬૬	૧૦૯
અક્ષર	૨	૧૬૮	૧૩૯	મગેશ્વર	૧	૫૮	૧૩૪
અક્ષર, એમ. પી.	૩	૨૨૫ અ	૨૧૯	માગા ...	૨	૧૬૭	૧૨૭, ૧૩૨
અક્ષર ...	,,	૨૨૪	૯૫		,,	૧૬૮	૧૩૭
અક્ષર ...	,,	,,	૯૨		,,	૨૦૬	૭, ૧૨
અક્ષર	૨	૧૬૮	૧૩૭, ૧૩૮	માગેશ ...	૨	૧૪૧-૪૨	૧૮, ૨૧, ૨૪
અક્ષર	૩	૨૫૨	૭૩	માગેશ	,,	૧૬૮	૧૩૯
અક્ષર	૧	૧૦૨	૬, ૭	માગેશ	૩	૨૨૪	૯૫
અક્ષર ...	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૨	માગેશ	૧	૯૫	૨૮૭
અક્ષર ...	૩	૨૫૬	૮૫	માગેશ	૨	૧૪૧-૪૨	૨૩, ૨૪
અક્ષર ...	,,	૨૨૪	૯૫	માગેશ ...	,,	૧૬૨	૮૯
	,,	૨૪૦	૫૮	માગેશ, એમ. પી.	,,	૧૨૩	૨૭

	अंश	लेख	पान		अंश	लेख	पान
शि'जक ...	१	५३	१२२	गुहसेन (वसन्ती)	२	४८	१०२
गिरभाशंकर	२	१६३	१०१		"	४९	१०४, १०५
सामण्ड					"	५०	१०६, ७, १०
गिरिभट्टी	३	१५५ अ	१७८, १७९		"	५१	११२, ११४
गिरिक ...	२	११४	२८, २९		"	५२	११५, ११६
गिरिक ...	१	६३	२१८, २१९		"	५३	११६, १२०
	"	६४	२१९		"	५४	१२१
गुणधर ...	३	१४९ अ	११२		"	५५	१२८
गुणधर	१	८०	२२१		"	५७	१२९, १३१
गुणधरद्वि	२	१६८	१३९		"	५८	१३४
गुणधरद्विपाद	"	"	"		"	५९	१३५
गुणधर	३	२२३	६०		"	६०	१३६, १३७
	"	२३७	४१, ४४		"	६२	१४१
	"	"	४७, ४८		"	६३	१४५
गुणराज	"	२२३	६०		"	६४	१४२
गुणसिद्धि	"	२५१ क	२५८		"	६५	१४६
गुणिस ...	"	२२४	६५		"	६७	१४८
गुणिस ...	२	११६	५३, ५५		"	६८	१५४
गुणिक १ सी	३	२३३ अ	२३०		"	६९	१७१
गुहनात	१	२९	४२, ४४		"	७१	१७७, १८१
गुहभट्टि	"	२५	३०, ३१		"	७२	१८५
गुहसेन (वसन्ती)	"	२३	२४		"	७३	१८९
	"	२८	३६		"	७४	१९६, २००
	"	३०	४५		"	७५	२०६
	"	३३	५२, ५३, ५४		"	७७	२११
	"	३४	५५, ५६, ५७		"	८२	२२४
	"	३५	५८		"	८३	२३१
	"	३६	५९, ६०		"	८४	२३७
	"	३७	६१		"	८८	२५७
	"	३८	६२		"	८९	२६३, ६४, ६६
	"	३९	६५, ६७		"	९०	२७६
	"	४०	६८, ७०, ७२		"	९१	२८६, २८७
	"	४१	७५, ७७		"	९२	३०३
	"	४२	८२, ८३		"	९८	३०४
	"	४३	८५, ८६		"	९९	६६
	"	४४	८७, ८८		"	१००	१००
	"	४५	८९, ९०		"	१०५	१०५, १०६
	"	४७	९१, ९२		"	१११	१११

ग्रंथ	लेख	पान
गुह्य ...	१	७१ १७६, ८०, ८२
गुह्य ...	३	२५२ ७७
गुह्य ...	१	५३ १२१
गुह्य ...	२	१३१ १०६, १२, १३
गुह्य ...	३	१५५ १८०, १८१
गोप ...	"	२३० २२६, २२८
गोप ...	"	२१६ २१०
गोप ...	१	५३ १२२
गोप ...	३	१४४ १६१, ६२, ६३
गोप ...	"	२३८ २३८
गोप ...	"	२४३ ६४, ६५
गोप ...	२	१३० १०४
गोप ...	३	२३६ ५२, ५५
गोप ...	"	१४१-४२ १८
पी. पी.		
गोप ...	१	५३ १२१
गोप ...	"	" "
गोप ...	"	१०२ ६
गोप ...	२	१०६ ८, ११
गोप ...	१	७६ २१६
गोप ...	३	२२७ ८
गोप ...	२	१३० ६५
गोप ...	२	१२५ ४१, ४७
गोप ...	१	५० १०६, ८, १०
गोप ...	२	१३० ६४, १०२
गोप ...	१	७३ १६०, १६४
गोप ...	२	१२४ ३६, ४०
गोप ...	३	२३७ ४१, ४५, ४८
गोप ...	"	२५० २५५, २५६
गोप ...	१	५३ १२२
गोप ...	२	१२४ ३६, ४०
गोप ...	"	१३० ६४, १०२
गोप ...	३	२३४ २७
गोप ...	२	१२३ २७, २६, ३४
गोप ...	"	१२६ ५३, ५५, ६१
गोप ...	"	१२८ ७४
गोप ...	"	१२६ ८१, ८४, ८०
गोप ...	"	१३० ६५, ६७
गोप ...	"	१३१ १०५, १०७

ग्रंथ	लेख	पान
गोप ...	३	१२५ १२२, १२५
गोप ...	"	१२५ १३८
गोप ...	"	१३० १४५, १४६
गोप ...	२	१२३ २७
गोप ...	"	१२४ ४२, ४५
गोप ...	"	१२६ ५३, ५६, ६२
गोप ...	"	१२७ ६५, ६७, ७०
गोप ...	"	१२८ ७५
गोप ...	"	१२६ ८१, ८५
गोप ...	"	१३० ६५
गोप ...	"	१३१ १०८
गोप ...	"	१३३-३४ १२३
गोप ...	"	१३५ १३८, १४०
गोप ...	"	१३६ १४८, १५२
गोप ...	३	१२५ १२२, २३, २६
गोप ...	"	१२५ १३६
गोप ...	"	१३० १४६
गोप ...	२	१२१ ६, ११
गोप ...	"	१२, १७
गोप ...	"	१२२ १८, २१
गोप ...	"	२३, २५
गोप ...	"	१२३ २७, २८, ३४
गोप ...	"	१२४ ३७, ३८, ४०
गोप ...	"	१२५ ४१, ४२, ४५
गोप ...	"	१२६ ५३, ५४, ५५
गोप ...	"	५७, ६२
गोप ...	"	१२७ ६५, ६६
गोप ...	"	६७, ७०
गोप ...	"	१२८ ७६
गोप ...	"	१२६ ८१, ८२, ८५
गोप ...	"	१३० ६४, ६५
गोप ...	"	६६, ६७
गोप ...	"	१३१ १०८
गोप ...	"	१३२ ११४, ११५, २०
गोप ...	"	१३३-३४ १२३, २४, २७
गोप ...	"	१३५ १३८
गोप ...	"	१३६ १४६, १४८, १४९
गोप ...	३	१२५ ११५, ११६
गोप ...	"	१२५ १२१, १२२
गोप ...	"	१२३, १२७

અંથ	લેખ	પાનું	અંથ	લેખ	પાનું	
ગોવિંદ ૩ ભો	૩	૧૨૫ ક	૧૩૪, ૩૫, ૪૦	ગૌરદેવી	૨ ૧૪૫ ૩૬	
(રાષ્ટ્રકંટ)	,,	૧૨૦ અ	૧૫૦	૩	૨૪૯ ૬૯	
ગોવિંદ ૪ થો	૨	૧૨૩	૨૮	ગંગા ...	૨ ૧૨૨ ૨૨, ૨૬	
(રાષ્ટ્રકંટ)	,,	૧૨૪	૩૭, ૩૮, ૪૦	ગંગાધર	૩ ૨૧૮ ૭૨	
	,,	૧૨૬	૫૩, ૫૪, ૫૮	ગંગાધરાધ	૨ ૧૩૫ ૧૪૪, ૧૪૫	
	,,	"	૬૦, ૬૩, ૬૪	ગંગુદરપતિ	૩ ૨૨૨ ૮૨, ૮૭	
	,,	૧૨૭	૬૫, ૬૬, ૬૮	ગંડરાજ	૨ ૧૫૫ ૬૫, ૬૮	
	,,	૧૨૯	૮૧, ૮૨	,,	૨૦૪ ૧૬૮, ૬૯, ૭૦	
	,,	૧૩૧	૧૦૫	૩	૨૧૭ ૫૯	
૩	૧૨૫ અ	૧૧૫, ૧૧૬	ગંડવિશ્વેશ્વર	૨	૨૦૪ ૧૭૦	
,,	૧૨૫ બ	૧૨૦, ૨૧, ૨૨	ધ			
,,	"	૧૨૩, ૨૪, ૨૮	ધણુચંદ્ર ...	૨	૧૬૮ ૧૩૮	
,,	"	૧૨૯, ૧૩૧	ધણેશ્વર	૩	૨૩૮ અ ૨૪૬	
,,	"	૧૩૨, ૧૩૩	ધોધ ...	૨	૧૦૯ ૮, ૧૧	
,,	૧૨૫ ક	૧૩૪, ૧૩૫	અ			
,,	"	૧૩૬, ૧૪૨	અઉડરા ...	૩	૨૪૩ ૬૩, ૬૫	
,,	૧૩૦ અ	૧૪૬	અકપાલિત	૧	૧ ૧	
ગોવિંદ ૫ ભો	૨	૧૩૫	૧૩૯, ૪૧, ૪૩	,,	૧૫ ૪, ૬, ૮, ૯,	
(રાષ્ટ્રકંટ)	,,	"	૧૪૪, ૧૪૫	,,	" ૧૦	
	,,	૧૩૬	૧૪૬, ૪૭, ૪૯	,,	" ૪	
	,,	"	૧૫૦, ૧૫૨	અકભૂત	૨ ૧૩૦ ૯૪, ૯૬	
ગોવિંદ	૨	૧૧૫	૩૦, ૩૨	અકાધુધ	,,	૧૩૩-૩૪ ૧૨૩, ૧૨૪
	,,	૧૧૬	૩૬, ૩૮	,,	૧૩૫ ૧૩૯	
	,,	૧૨૨	૨૩	૩	૨૩૫ ૨૯	
	,,	૧૨૯	૮૩, ૮૯	,,	૨૩૩ અ ૨૩૦, ૨૩૧	
	,,	૧૩૦	૯૪	અઅ ...	,,	૯૨ ૧૧૨, ૧૧૩
	,,	૧૫૯	૮૩, ૮૪	અક ...	૨	૧૧૯ ૫૫
૩	૨૧૬	૫૬, ૫૭		અકુપ ...	,,	૧૬૭ ૧૨૦, ૨૩, ૨૪
	,,	૨૧૮	૬૮, ૭૧	,,	" ૧૨૭, ૧૨૯	
	,,	૨૧૯	૭૩, ૭૪	,,	" ૧૩૨, ૧૩૩	
	,,	"	૭૫, ૭૬	,,	૧૬૮ ૧૩૬, ૧૩૭	
	,,	૨૨૫	૯૭, ૧૦૧	,,	૧૬૯ ૧૪૧	
ગોશ્વત	૨	૧૬૮	૧૩૯	,,	૧૭૧-૮૫ ૧૪૭, ૧૪૮	
ગોહક ...	૧	૬૩	૧૪૪, ૧૪૭	,,	૧૮૮-૯૨ ૧૫૫	
ગોહત ...	૩	૨૩૩ અ	૨૧૬	,,	૧૯૩-૨૦૦ ૧૫૬, ૫૭, ૫૮	
ગોક્ષ ...	૧	૪૧	૭૪, ૭૮	,,	૨૦૩ ૧૬૫	
				૩	૨૦૬ ૪, ૭, ૮	
				,,	" ૯, ૧૨	

અવકાશ	અંક	લેખ	પાનું	અવકાશ	અંક	લેખ	પાનું
અવકાશ	૩	૨૦૭	૧૪, ૧૭	અણન (અણન)	૧	૭	૧૨, ૧૩
	"	૨૦૮	૨૬		"	૮	૧૪, ૧૫
	"	૨૧૦	૩૦		"	૯	૧૬, ૧૭
	"	૨૧૧	૩૨, ૩૫		"	૧૧	૧૮
	"	૨૧૨	૩૭, ૪૦		૩	૬ અ	૯૧
અવકાશ	૨	૧૬૭	૧૨૦, ૨૩, ૨૪	આકાશ	"	૨૪૩	૬૩, ૬૫
	"	"	૧૨૭, ૨૯, ૩૨	આંગણ	"	૨૨૩	૯૦
	"	૧૬૮	૧૩૭	આંગણ	"	૨૪૩	૬૧, ૬૩, ૬૫
	"	૧૬૯	૧૪૧	આંગણ ...	"	"	૬૩, ૬૪, ૬૫
	"	૧૭૧-૮૫	૧૪૭, ૧૪૮	આણકા	૨	૧૩૬	૧૫૦
	"	૧૮૮-૯૨	૧૫૫	આં ...	૨	૧૩૭	૭
	"	૧૯૩-૨૦૦	૧૫૬, ૫૭, ૫૮	આં ...	૩	૨૩૬	૩૫, ૩૬, ૩૮
	"	૨૦૩	૧૬૫	આં ...	૨	૧૩૭	૫, ૬
	૩	૨૦૬	૪, ૭, ૯, ૧૨	આં ... (આણકા)	૨	૧૩૭	૧૮, ૨૨, ૨૪
	"	૨૦૭	૧૪, ૧૭		"	૧૪૭	૩૮, ૩૯,
	"	૨૦૮	૨૧		"	"	૪૧, ૪૫
	"	૨૦૯	૨૬		"	૧૫૮	૭૮
	"	૨૧૦	૩૦		"	૧૬૦	૮૫, ૮૮
	"	૨૧૧	૩૨, ૩૫		"	૧૬૨	૯૬, ૯૯
	"	૨૧૨	૩૭, ૪૦		"	૧૬૩	૧૦૨, ૧૦૫
અવકાશ	૨	૧૪૩	૨૬		"	૧૬૫	૧૧૨, ૧૧૬
અવકાશ	૩	૧૫૭	૧૮૩		"	૧૬૬	૧૧૭, ૧૧૯
અવકાશ	૧	૨૨	૨૨, ૨૩		"	૧૭૦	૧૪૨
અવકાશ	૨	૧૨૨	૨૩		"	૧૮૬	૧૫૧
અવકાશ ...	૧	૭૧	૧૮૦, ૧૮૨		"	૨૦૧	૧૫૯
અવકાશ (પાણ)	૨	૧૩૦	૯૬		"	૨૦૨	૧૬૨
	"	૧૩૨	૧૧૪, ૧૬, ૨૧		"	૨૦૬	૧૭૧
અવકાશ (પાણ)	૧	૧	૧		૩	૧૩૬ અ	૧૫૪, ૧૫૫
	"	૬	૭, ૮, ૧૦		"	૧૪૪ ક	૧૬૨
અવકાશ (દિ)	"	૧૭	૧૩૦, ૩૨, ૩૩		"	૧૪૮ અ	૧૬૬
	"	૬૨	૧૮૮		"	૨૨૫	૯૮
	૩	૬૬	૧૧૦	આકાશ	"	૧૫૮ અ	૧૬૩, ૧૬૪
અવકાશ	૨	૧૪૧-૪૨	૧૮, ૨૧, ૨૪	આકાશ ...	૨	૧૫૦	૫૫
અવકાશ	૩	૧૫૭	૧૬૧, ૧૬૨		૩	૨૪૩	૬૪, ૬૫
અવકાશ	"	૬૨	૧૧૨, ૧૧૪		"	૧૪૪ ક	૧૬૪, ૧૬૫
અવકાશ	"	૨૩૩ અ	૨૩૬		"	૨૧૬ અ	૨૦૪, ૧, ૬
અવકાશ (અણ)	૧	૨-૫	૧૭, ૧૮, ૧૯	આકાશ	૨	૧૨૪	૩૬, ૪૦
	"	૪	૨૦	આકાશ	"	૧૪૩	૨૭
	"	૬	૭, ૮, ૧૦	આકાશ ...	૩	૨૪૩	૬૪, ૬૫

	અંક	લેખ	પાનું
ચિખિર	૧	૩૮	૬૨, ૬૩
(ચિખિરત્તક)	"	"	૬૬, ૬૮
"	"	૪૦	૭૦, ૭૩
"	"	૪૧	૭૫, ૭૮
"	"	૪૨	૮૨, ૮૪
"	"	૪૩	૮૮
"	"	૪૪	૮૯
"	૩	૪૪	૯૫, ૯૬
"	"	૪૪ અ	૯૭, ૯૮, ૯૯
ચીટનીશ ચામન	૨	૧૩૬	૧૪૬
પીતાપર			
ચોડવક	૧	૩૬	૫૯, ૬૦
ચોતરજી. જી. સી	"	૧૮	૯
ચોખવા	૩	૧૪૪ અ	૧૬૦
ચોડા ...	૧	૧	૩
"	૩	૨૫૨	૭૩, ૭૯
ચોડા ...	૧	૧	૩
ચંદ્રમા	૨	૧૩૯	૧૫, ૧૬
"	"	૧૪૦	૧૭
"	"	૧૫૯	૮૩, ૮૪
ચંડસિંહ	૩	૨૧૫	૪૯, ૫૩
ચંડિયમગદિય-	૨	૧૨૨	૧૮, ૨૩
સાહસ			
ચંડેશ્વર	"	૧૬૭	૧૨૩, ૨૮, ૩૩
ચંદ્રાશ્વ	૩	૧૩૬ અ	૧૫૫
ચંદ્રાશિલ	૨	૧૩૭	૪
ચંદ્રાનન	૨	૧૭૧-૮૫	૧૪૭
"	"	૧૯૩-૨૦૦	૧૫૬
છ			
છત્તર	૧	૩૮	૬૨, ૬૩
છત્રે. પ્રો. કે. એમ.	૨	૧૬૨	૯૫
છાત્રી ...	૩	૨૨૪	૬૬, ૬૭
છાત્ર ...	"	૨૪૩	૬૪, ૬૫
છાત્રા ...	"	૨૧૭	૬૦, ૬૨
જ			
જમતુંગ	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૩, ૨૪, ૨૫
"	"	"	૧૨૮, ૧૩૧
"	"	"	૧૩૨, ૧૩૫
"	"	૧૩૫	૧૪૧
"	"	૧૩૬	૧૪૬, ૪૯, ૫૨

	અંક	લેખ	પાનું
જગદેવ	"	૧૬૮	૧૨૯
"	"	૨૦૪	૨૬૮
"	૩	૧૫૭ ધ	૧૯૨
જગમલ	૩	૨૪૩	૬૧, ૬૩, ૬૪
"	"	"	૬૫
જગતસિંહ	"	૨૨૫	૯૮, ૯૯
જગસિંહ	૨	૧૬૮	૧૩૭
"	૩	૨૨૩ અ	૨૧૬
જગસીંહ	૨	૧૬૮	૧૩૮
જગા ...	"	"	"
જગજ	"	૧૩૧	૧૧૧, ૧૨, ૧૩
"	૩	૨૩૪	૨૭
"	"	૧૪૯ બ	૧૭૪, ૧૭૬
જગજનક	"	૨૨૭	૫
જગજપ	"	૨૩૫	૨૮, ૨૯
જગજપલક	૧	૮૩	૨૩૫
જગજી ...	"	૬૫	૨૮૭
જગજીક	૨	૧૨૪	૩૯, ૪૦
જગજીલ	૩	૧૨૫ અ	૧૧૮, ૧૧૯
જગિ-જગા	૧	૫૫	૧૨૫, ૧૨૭
જગસ્વામિન	૩	૨૩૨	૧૯
જગ ...	"	૨૩૩ અ	૨૩૩, ૨૩૬
જગપ્રતિ	૨	૧૪૫	૩૪, ૩૭
જગત ...	૩	૨૨૪	૬૫
જગતલદેવી	૨	૧૭૧-૮૫	૧૫૦
જગતસિંહ	"	૧૩૮	૧૨
(વરપાલપુત્ર)	"	૧૬૭	૧૨૩, ૨૬, ૩૧
"	"	૧૭૧-૮૫	૧૫૦
"	૩	૨૦૬	૬, ૧૧
"	"	૨૦૭	૬૪, ૧૬, ૧૭
"	"	"	૧૮
"	"	૨૨૩ અ	૨૧૫, ૨૧૭
"	"	૨૦૮	૨૦
"	"	૨૦૯	૨૫, ૩૬
"	"	૨૧૦	૩૦
"	"	૨૧૧	૩૨, ૩૫, ૩૬
"	"	૨૧૨	૩૭, ૪૦
"	"	૨૨૫	૯૭
"	"	૨૪૩	૧૧

ગ્રંથ	લેખ	પાનું	ગ્રંથ	લેખ	પાનું
જયંતસિંહ	૨૦૮	૨૨	જયરામ(મેરાળ)	૨૪૦	૫૮
(લેખક)	૨૦૯	૨૬, ૨૭	(જીરાજ)		
જયંતી ...	૨૨૩	૯૦	જયશીખર	૨	૧૩૭
	૨૫૦ અ	૨૫૫, ૨૫૬	જયસિંહ	૧	૧૦૨
જયદામન	૧	૨-૫	(ધરાશ્રય)		
	૪	૨૦		૧૦૩	૮, ૯, ૧૦
	૬	૭		૧૦૪	૧૨
	૭	૧૨, ૧૩		૧૦૫	૧૩
	૮	૧૪, ૧૫		૧૦૬	૧૪, ૧૫
	૯	૧૬, ૧૭		૧૦૭	૧૬, ૧૮
જયદ્રથ	૩	૨૫૭	૮૮	જયસોદિ	૨
જયપાલ	૨	૨૦૪	૭૦	૩	૧૬૪
જયભટ ૧ લો	૧૦૯	૭, ૯,		૨૩૮ બ	૨૪૭
(ગુજ૨)		૧૧, ૧૨	જયરક-ધ	૨૫૭	૮૮
	૧૧૦	૧૫, ૧૬, ૧૭	જયાચાર્પી	૧૫૭ અ	૧૮૨
	૧૧૧	૧૮	જયાલિપ	૨	૧૨૬
	૧૧૨-૧૩	૨૩	જયાનન્દ	૩	૨૧૩
	૧૧૪	૨૪, ૨૭, ૨૮	જયભજિત	૧	૧૭
		૨૯		૫, ૬, ૮	
	૧૧૫	૩૦, ૩૨, ૩૩	જઈહથુ	૨	૧૩૩-૩૪
	૧૧૬	૩૫, ૩૭, ૩૮		૨૨૪	૯૫
		૩૯	જસકરઉ	૨	૧૬૮
	૧૧૭	૪૧, ૪૨, ૪૫	જસકુપઉ		૧૩૮
	૧૧૮	૫૩	જસદેવ	૩	૨૪૨
જયભટ ૨ બો	૧૧૭	૪૦, ૪૧, ૪૩		૨૫૦ અ	૨૫૫, ૨૫૬
(ગુજ૨)		૪૪, ૪૫	જસદેવઉ	૨	૧૬૮
	૧૧૯	૫૩, ૫૪	જસધેવલ	૩	૨૫૬
જયસિંહ ૩ બો	૨	૧૦૮	૩	૧૪૩	૨૬, ૨૭
(ગુજ૨)		૪		૧૫૫ અ	૧૭૮, ૧૭૯
	૧૧૪	૨૬		૨૫૦ અ	૨૫૫, ૨૫૬
	૧૧૭	૪૧	જસરાક		૧૪૪ ધ
	૧૧૮	૪૭, ૪૮, ૪૯	જસવીરઉ	૨	૧૬૮
		૫૦, ૫૧, ૫૨	જસહડ		૫૧
	૧૧૯	૫૩, ૫૫	જસોધર	૩	૧૪૯ બ
	૩	૨૩૦ અ	૨૨૪	જસોરાળ	૨૩૮ બ
	૨૩૩ અ	૨૩૫			૨૪૬, ૨૪૭,
જયભટ ૪ થો	૨૩૧	૧૩			૨૪૮
(ગુજ૨)			જગ્યા	૨૨૭	૫
અ-૧૧			જાઉક		

	अंथ	लेख	पान
आजी ...	३	२२३	६०
अंजी	"	"	"
८			
८६२ जोसेफ	२	११४	२४
२१३ कर्नल	१	१	१
कोष्ठमस	"	७६	२०५
	२	१६३	१०१
	३	२१७	५८
	"	१४४ &	१११
टोलेमी ...	१	२१	१६
६			
हकिम. पी. डे.	१	६१	१३८
प्रोफेसर			
३			
३६ मेमल	३	२३७	४१
डॉक्टर प्रो. जे.	१	१०२	३
(डॉक्टर)	२	१०८	४, ६,
	"	११८	४७
	"	१२४	३७
आत्म ...	१	८५	२८१, २८६
डॉक्टर ...	३	२२३ अ	२१६
६			
दायु ...	३	१२५ अ	१२१
द्विदशक	१	१७	६, ८
दोष्ट ...	२	१२८	८७, ८३
६			
धु			
धुधुधु ...	१	२२	२२, २३
	"	६५	१५१, १५४
८			
तल्लुअनासावका	२	१३१	१०८, ११२,
	"	"	११३
तल ...	"	१२०	६, ८
तल्लुहित	३	२३४	२४, २६
	"	"	२७, २८
तल्लार ...	"	२२३ अ	२१६
तल्लुमादी	"	२५४	८२
तल्लुस	२	१६१	८८, ८०
तल्लुसि	२	१०८	८, ११
तल्लुसि	"	"	"

	अंथ	लेख	पान
तल्लुसि	३	२२५	८८, १०१
तल्लुसि ...	"	२३३ अ	२३३, २३६
तल्लुसिभूमि	१	१०२	५, ६
तल्लुसि(शु)	"	"	४, ६
तल्लुसि. डे. टी.	"	"	३
तल्लुसि	२	११८	१३७
तल्लुसि	१	१७	१५७
तल्लुसि	"	६	७, ८, १०
तल्लुसि	२	१३७	७
"	"	११७	१२०, १२१,
"	"	"	१२३
"	"	"	१२४, १२५,
"	"	"	१२६
"	"	"	१२८, १२९,
"	"	"	१३२
"	"	"	१३३
"	"	१६८	१३४, १३५
"	"	"	१३७, १४०
"	"	१६८	१४१
"	"	१७१-८५	१४७, १४८,
"	"	"	१४९
"	"	१८८-८२	१५५
"	"	२००	१५६, १५७,
"	"	"	१५८
"	"	२०३	१६५
३	२०६		३, ४, ६, ७
"	"		८, ११, १२
"	२०७		१४, १५, १६
"	"		१७, १८
"	२०८		१९, २०, २१
"	२०९		२३, २४, २६
"	२१०		२८, २९, ३०
"	२११		३२, ३४, ३५
"	"		३६
"	२१२		३७, ३८, ४०
"	"		४१
"	२१५ अ		२०२
तल्लुसि	"	१५७ &	१८७
तल्लुसि	२	१६७	१२२
तल्लुसि	३	२२५	८८, १०१
"	२५२		८०

	ગ્રંથ	લેખ	પાનું		ગ્રંથ	લેખ	પાનું
તેજ ...	૩	૨૨૩	૮૯, ૯૦	દત્તસ્વામી	૧	૬૯	૧૬૯, ૧૭૩
	,,	૨૨૪	૯૬		૨	૧૦૯	૮, ૧૧
તૈલ ...	,,	૨૩૭	૪૧	દત્તિલ ...	૧	૬૫	૧૫૦, ૧૫૪
તૈલપ ...	૨	૧૩૭	૫	દ્વુલિક	,,	૮૦	૨૨૭, ૨૨૧
તોડલેન	,,	૧૨૦	૬, ૮	દ્વ ૧ થો (ગુર્જર સામન્ત)	૨	૧૦૮	૩
તોરમાણ	૩	૨૫૬	૮૪		,,	૧૦૯	૫, ૬, ૧૪
ત્રિદ્રોણ	૧	૫૩	૧૨૨		,,	૧૧૪	૨૪, ૨૭, ૨૯
ત્રિનેત્ર ...	૨	૧૩૬	૧૫૩		,,	૧૧૫	૩૦, ૩૨
ત્રિપાઠી	૩	૨૧૬ અ	૨૦૪		,,	૧૧૬	૩૪, ૩૫, ૩૮
તનસુખરામ					,,	૧૧૭	૪૧, ૪૨, ૪૫
મનસુખરામ					,,	૧૧૯	૫૩
ત્રિપુરાન્તક	,,	૨૧૭	૬૧, ૬૨	દ્વ ૨ જો	૧	૧૦૨	૩
	,,	૨૨૨	૭૯, ૮૫	(પ્રશાન્તરામ ગુર્જર)	૨	૧૦૯	૪, ૫, ૮, ૯
ત્રિભુવનદેવિ	૨	૧૬૭	૧૨૭, ૧૩૨		,,	,,	૧૧, ૧૨
	૩	૨૦૬	૭, ૧૨		,,	૧૧૦	૧૩, ૧૫, ૧૬
ત્રિભુવનપાલ	૨	૧૩૭	૭, ૮		,,	,,	૧૭
	,,	૧૩૮	૧૨		,,	૧૧૧	૧૮, ૧૯
	,,	૨૦૬	૧૭૧, ૧૭૩		,,	૧૧૨-૧૩	૨૦, ૨૧, ૨૩
	૩	૧૫૭ બ	૧૮૦		,,	૧૧૪	૨૪, ૨૫, ૨૭
ત્રિલોચનપાલ	,,	૨૩૯	૫૧, ૫૩ ૫૪		,,	,,	૨૮, ૨૯
	,,	,,	૫૬, ૫૭		,,	૧૧૫	૩૦, ૩૨, ૩૩
ત્રિવિક્રમ	૨	૧૩૦	૯૪		,,	૧૧૬	૩૪, ૩૫, ૩૭
	,,	૧૩૩-૩૪	૧૨૫, ૧૩૦		,,	,,	૩૮, ૩૯
	,,	,,	૧૩૩, ૧૩૬		,,	૧૧૭	૪૦, ૪૧, ૪૨
ત્રિવેદી આરમા-રામ કે.	,,	૧૩૭	૩		,,	,,	૪૫
ત્રીકમ ...	૩	૨૨૩	૯૦		,,	૧૧૯	૫૩
ત્રેષ્ટક ...	૧	૨-૫	૧૮, ૨૦		૩	૨૩૦ અ	૨૨૪
થ				દ્વ ૩ જો	૨	૧૦૮	૩
ચરીયા ...	૩	૨૧૯ અ	૨૦૯	(ગુર્જર)	,,	૧૧૭	૪૧
ચિરદેવ ...	૨	૧૬૮	૧૩૯		૩	૨૩૩ અ	૨૩૫
ચોનોટ	,,	૧૩૭	૦	દ્વ ૪ થો	૨	૧૧૧	૧૮, ૧૯
દ				(પ્રશાન્તરામ ૨ જો)	,,	૧૧૨-૧૩	૨૦
દગ્ધક ...	૩	૨૨૯	૨૨૨	દન્તિદુર્ગ	૨	૧૨૦	૩
દત્તક ...	,,	૯૨	૧૧૨	રાષ્ટ્રકૂટ	,,	૧૨૩	૩૩, ૩૬
દત્ત ...	૧	૧૦૨	૫		,,	૧૨૫	૪૩
	૨	૧૧૭	૪૬		,,	૧૨૬	૫૩, ૫૪, ૫૫
	,,	૧૨૪	૩૯, ૪૦		,,	,,	૬૧

	अंश	लेख	पान		अंश	लेख	पान
इतिहास राष्ट्रकूट	२	१२८	७४	हामोदर (भट्ट)	२	१५६	८३, ८४
	"	१२८	८१, ८४, ८०		३	१२५ क	१४१
	"	१३०	८५, ८७	हामोदर अष्टवेदी	२	१२१	१३, १७
	"	१३१	१०१, १०७	हामोदर द्विवेदी	"	"	"
	"	१३३-३४	१२३, १२६	हामोदर भूति	१	८३	२६३, १७, ७४
	"	"	१३०, १३४	"	"	८४	२७५, २७६
	"	१३५	१३८, १४०	हामधर	२	१०८	८, ११
	"	१३६	१४८, १५२	हामर ...	३	२२३	८०
	३	२३६	३५	हारक	१	४१	७४, ७७
	"	१२५ अ	१२५		३	१४४ अ	१६०
इतिवर्तमान	"	१२५ क	१३८	हानका ...	"	१५७ अ	१८२
	२	१२७	१७३	हायर विद्युत्क	"	२२० अ	२११
	"	१२८	७८, ८०	हासक ...	१	७८	२१६, २२१
	"	१२८	८१	हासनक	३	८२	११२
	"	१३१	१०६, १०८	हासस्वामिन्	२	२३२	१६
हवे कनेयाबास, भाटशंकर	"	"	१११, ११३	हाडक ...	"	२४३	६४, ६५
	३	१३० अ	१४५, १७, ४८	हिनकर	३	२३८ अ	२४६, २४८
	"	१५७ अ	१८३	हिलभट्टि	१	५३	१२१
	२	२२५ अ	२१८	हिरकवकर डी. पी.	"	१०	१७
	हवे नुल्लोडभाट			"	"	११	१८
	हवराभ दिनान			"	"	२४	२८
	अदाहर			"	"	३०	४५
	हसनविजयश	"	१४३ अ	१८६	"	३१	४६
	हसरय ...	"	२३८ क	२५१	"	३२	५०
	हमिश ...	"	४४ अ	८८, ८८	"	४०	६८
हमसेन ...	१	१३	३, ४, ५	"	"	४८	१०१
	"	१४	६	"	"	४८	१०४
	हाडाक ...	३	१४४ अ	१५८	"	५४	१२३
	"	"	१४८ अ	१७१	"	५५	१२५
	हामिशनीम	२	१३७	६	"	६०	१३६
	हाम ...	१	५३	१२१	"	६१	१३८
	"	"	१०२	५	"	६५	१५०
	हामजट श्री १ ले	१	८	१४	"	७८	२१५
	"	"	८	१६	"	८४	२३६
	३	६ अ	८१	"	"	८६	२४५
हामोदर (भट्ट)	२	११५	३०, ३३	"	"	८७	२४६
	"	१३६	१५१				
	"	"	१५४				

અંથ	લેખ	પાનું
દરકલકર હી. ખી.	૧	૯૮, ૩૦૪
"	૯૯	૩૦૬
"	૧૦૦	૩૦૮
"	૧૦૧	૩૧૦
૩	૨૨૫	૯૭
"	૨૩૭	૪૦
"	૨૩૮	૪૯
"	૪૪	૯૫
"	૧૪૪ ૩	૧૬૪
"	૧૪૮ બ	૧૬૭
"	૧૪૯ અ	૧૭૦
"	૧૪૯ બ	૧૭૩
"	૧૫૫ બ	૧૮૦
"	૧૫૭ અ	૧૮૨
"	૧૫૭ ક	૧૮૭
"	૧૫૭ ઈ	૧૯૧
"	૧૫૮ અ	૧૯૩
"	૨૧૫ અ	૨૦૨
"	૨૧૬ અ	૨૦૪
"	૧૬૪	૨૦૮
"	૨૧૯ અ	૨૦૯
"	૨૧૯ બ	૨૧૦
"	૨૨૦ અ	૨૧૧
"	૨૨૨ અ	૨૧૩
"	૨૨૩ અ	૨૧૫
"	૨૨૫ અ	૨૧૮
"	૨૨૫ બ	૨૧૯
"	૨૩૯ અ	૨૫૦
દિસિસિ	૨	૧૬૨, ૯૮
દી-દેત	૩	૧૩૦ અ, ૧૫૩
દીર્ઘાચાર્	૨	૧૩૮, ૧૨, ૧૩, ૧૪
દીક્ષિત એ. ખી.	"	૧૫૭, ૭૩
દીક્ષિત. કે. એન.	૧	૯૨, ૨૬૨
રા. બહાદુર	૨	૧૪૧-૪૨, ૧૯
"	૩	૨૩૭, ૪૦
"	"	૧૬૦ અ, ૧૫૬
દીક્ષિત (બાહ્ય)	"	૯૨, ૧૧૨
કુડા ...	૧	૨૭, ૩૭, ૩૮

અંથ	લેખ	પાનું
કુડા ...	૧	૨૮, ૩૯, ૪૧
"	૩૩	૫૨, ૫૩
"	૩૪	૫૫, ૫૬, ૫૭
"	૩૬	૫૯
"	૫૨	૧૧૫, ૧૧૭
"	૬૩	૧૪૪, ૧૪૭
"	૭૫	૨૦૪
"	૭૮	૨૧૫, ૨૧૭
"	૮૪	૨૪૦
"	૮૭	૨૪૬, ૨૪૮
કુર્મ ...	૧	૧૦૨, ૫
કુર્મભટ્ટ	૨	૧૨૩, ૩૩, ૩૬
"	૧૨૭	૭૨
"	૧૩૨	૧૧૪
૩	૧૨૫ બ	૧૨૩, ૩૧, ૩૩
"	૧૨૫ ક	૧૪૨
કુર્મભરાજ	૨	૧૩૭, ૫, ૬
"	૧૪૧-૪૨	૧૮, ૧૯, ૨૦
"	"	૨૧, ૨૨, ૨૪
"	૧૪૭	૩૮, ૩૯, ૪૧
"	"	૪૫
"	૧૫૮	૭૮
"	૧૬૦	૮૫, ૮૮
"	૧૬૨	૯૬, ૯૯
"	૧૬૩	૧૦૫
"	૧૬૫	૧૧૨, ૧૧૬
"	૧૬૬	૧૧૭, ૧૧૯
"	૧૭૦	૧૪૨
"	૧૮૬	૧૫૧
"	૨૦૧	૧૫૯
"	૨૦૨	૧૬૨
"	૨૦૬	૧૭૧
૩	૧૪૦ અ	૧૫૬
"	૧૪૯ બ	૧૭૩, ૧૭૫
"	૧૫૫ બ	૧૮૦, ૧૮૧
"	૧૫૭ બ	૧૮૩, ૧૮૫
"	૧૪૩ બ	૧૯૮
"	૧૪૪ ઈ	૧૯૯
"	૨૨૮ અ	૨૩૯, ૨૪૦

	ગ્રંથ	લેખ	પાનું		ગ્રંથ	લેખ	પાનું
દુર્લભાચાર્ય	૨	૧૩૮	૧૨, ૧૩, ૧૪	દેવદત્ત ...	૨	૪૪	૮૯
દુર્વાસ રાણિ	„	૧૬૧	૮૯, ૯૦, ૯૨		૩	૪૪	૯૫, ૯૬
દુર્વાસુ ...	„	૧૬૨	૯૮, ૧૦૦	દેવદિત્ત ...	„	૨૩૧	૧૬, ૧૭
દુપક ...	૧	૫૫	૧૨૫, ૧૨૭	દેવધર ...	૨	૧૬૮	૧૩૮
દુર્ગસરખુ	૨	૧૬૮	૧૩૯	દેવપાલ	„	૧૩૫	૧૩૮, ૧૩૯
દુશા ...	૧	૪૩	૮૫, ૮૮		૩	૨૩૫	૨૯
દેખય ...	૨	૧૧૯	૫૩, ૫૫	દેવમોધિ (સરસ્વતી),	૨	૨૧૮	૬૫
દેઉય ...	૩	૨૩૪	૨૭	દેવરાજ	૨	૧૨૭	૭૨
દેઉય ...	„	૧૪૪ ૩	૧૬૫		૩	૧૪૯ બ	૧૭૩
દેગડિ ...	૨	૧૩૨	૧૧૭, ૧૨૦		„	૨૩૩ અ	૨૩૧
દેફક ...	૩	૨૨૭	૫	દેવરામ	૨	૧૩૮	૧૨
દેદા ...	„	૨૫૦	૭૦	દેવલ ...	૩	૨૨૩	૮૮, ૮૯
દેરભટ્ટ (ડેરભટ્ટ)	૧	૬૨	૧૪૦	દેવશક્તિ	„	૨૩૩ અ	૨૩૧
	„	૭૪	૧૯૮, ૨૦૨	દેવશર્મન	૧	૨૪	૨૮, ૨૯
	„	૭૫	૨૦૪, ૨૦૫		„	૮૩	૨૩૪
	„	૭૭	૨૧૩	દેવસીદ્ધ	૩	૨૨૩	૯૦
	„	૮૨	૨૨૬		„	૨૨૪	૯૨, ૯૫
	„	૮૩	૨૩૩	દેવસંધ	„	૧૨૫ બ	૧૨૧
	„	૮૪	૨૩૯	દેવસંધામિત	૨	૧૧૭	૪૬
	„	૮૭	૨૪૬		૩	૨૧૮	૧૯
	„	૮૮	૨૫૨, ૨૫૬	કેનાઉ ...	૨	૧૬૮	૧૩૮
	„	૯૩	૨૬૩, ૬૬, ૭૨	દેવાચાર્ય	૩	૨૪૯ અ	૨૫૨, ૨૫૩
	„	૯૪	૨૭૫, ૨૭૮	દેવાદિત્ય	„	૨૧૫	૫૩
	„	૯૫	૨૮૫	દેવી ...	૧	૬૫	૧૫૦, ૧૫૪
	„	૯૬	૨૯૨	દેવીલ ...	„	૮૮	૨૪૯, ૫૩, ૫૭
	૩	૯૨	૧૧૧, ૧૧૩	દેવેન્દ્રસરિ	૩	૧૫૭ ધ	૧૯૧, ૧૯૨
દેરાસરી	„	૨૩૭	૪૦	દેશપદ રાવબદાદુર	૧	૬૨	૧૪૦
ડાણાભાઈ પી.	„	૧૪૪ ક	૧૬૧	ગોપાળજી	„	૬૩	૧૪૪
દેવદયુ ...	૨	૧૬૮	૧૩૮	સુરભાઈ	૨	૧૧૪	૨૫
દેવદયુલિ	„	„	૧૩૯		„	૧૧૮	૪૭
દેવદાઉ	„	„	„		૩	૨૩૩	૨૧
દેવદાયુલિ	„	„	„	દેસમઉ ...	૨	૧૬૮	૧૩૯
દેવદયુ ...	„	„	૧૩૮	દોહિ ...	„	૧૨૯	૮૩
દેવ ...	૧	૨૯	૪૩	દિપધર ...	„	૧૦૯	૮, ૧૧
દેવકરખુ	૩	૧૪૯ અ	૧૭૨		„	૧૧૦	૧૩, ૧૬, ૧૭
દેવકુલ ...	૧	૬૫	૧૫૦, ૧૫૪	દ્વિઆદિત્ય	૧	૫૩	૧૨૧
દેવકુંચારઉ	૨	૧૬૮	૧૩૮	દ્વિગોપ ...	„	„	૧૨૨
				દ્વિગામ્યા	૨	૧૩૬	૧૪૬, ૧૪૯,
					„	„	૧૫૩

अंथ	लेख	पान
द्वितापिशर्मा	२ १०६	८, ११
द्विद्रोषु ...	१ ५३	१२१
द्विअपट्टक	॥ ॥	॥
द्विअट्टि ...	॥ ॥	१२२
द्विअद्र ...	॥ ॥	१२१
द्रोषु ...	१ २६	४३
	॥ ५३	१२१
	॥ ७३	१८८, १८४
	॥ ७७	२१०, २१४
	॥ १०२	५
	२ १०६	८, ११
	॥ १२४	३८, ३८, ४०
द्रोषुधर	१ १०२	५
द्रोषुभ	२ १२५	४२, ४८
द्रोषुसिंह	१ १६	३, ४
(मलनी)	॥ १७	६, ८
	॥ १८	१२
	॥ २१	१८, २०
	॥ २३	२५
	॥ २६	३३
	॥ २७	३६, ३८
	॥ २८	४०
	॥ २९	४३
	॥ ३०	४६
	॥ ३१	४८
	॥ ३२	५१
	॥ ३३	५३
	॥ ३८	६२
	॥ ३९	६५
	॥ ४०	७१
	॥ ४१	७६
	॥ ४२	८०, ८३
	॥ ४३	८६
	॥ ४५	८२
	॥ ४७	८८
	॥ ४८	१०४, १०५
	॥ ६७	१६१
३	४४	८६

अंथ	लेख	पान
द्रोषुस्वामी	२ १०६	५, ८, ११
	॥ ११०	१३, १६, १७
द्रागिय ...	३ २३४	२७
ध		
धडलिय	२ १६८	१३८
धडुदेव	॥ ॥	१३८
धडुपति	३ २२३	८८
धडुपाल	२ १६८	१२८
धडुया	॥ ॥	॥
धनान्य	१ १०३	११
धनदेवी	२ १६७	१२१, १२४,
	॥ ॥	१२८
	॥ २०६	४, ८
धनपति	१ ८२	२२७, २२८
धनपाल	३ २३८	४८
धनसिंह (धनी)	॥ २२४	८२, ८४, ८६
धनुक ...	२ १६७	१२१
	३ १४८	१७३, १७४,
	॥ ॥	१७५
धर्मिलाय	१ २१	१८, २०
धर्मोत्तराय	३ १२५	१२१
धर ...	१ १०२	५
	२ १०६	८, ११
	॥ ११०	१३, १६, १७
धरलिय	२ १६२	८८, १००
	॥ १६७	१२७, १३२
	॥ १६८	१३७
	३ २०६	७, १२
	॥ २१७	६३
धरलियधर	॥ २२२	८७, ८८, ८५
धरलिया	॥ २४३	६४, ६५
धरणीवराह	॥ २३५	२८, २९, ३२
(धरणीधर)	॥ २३६	३५, ३६, ३७
	॥ ॥	३८, ३९
	॥ १४८	१७३
	॥ २३८	२३८

અંક	સેખ	પાનું
ધરદા ...	૧	૭૬ ૨૧૮, ૨૧૯
ધરપટ ...	"	૩૦ ૪૫
(ધરપડ,	"	૩૩ ૫૨
ધરપડ)	"	૩૫ ૫૬
	"	૩૮ ૬૨
	"	૩૯ ૬૫, ૬૭
	"	૪૦ ૬૯, ૭૧
	"	૪૧ ૭૪, ૭૬
	"	૪૨ ૮૦, ૮૩
	"	૪૩ ૮૬
	"	૪૫ ૯૨
	"	૪૬ ૯૪
	"	૪૭ ૯૮
	"	૪૮ ૧૦૨
	"	૪૯ ૧૦૪
	૩	૪૪ ૯૬
	"	૯૨ ૧૧૧
ધરસેન ૧ સો	૧	૧૭ ૬, ૮
વલભી	"	૧૯ ૧૨
	"	૨૧ ૧૮, ૨૦
	"	૨૩ ૨૫
	"	૨૬ ૩૩
	"	૨૭ ૩૭, ૩૮
	"	૨૮ ૪૦
	"	૨૯ ૪૩
	"	૩૦ ૪૬
	"	૩૧ ૪૯
	"	૩૨ ૫૧
	"	૩૩ ૫૩
	"	૩૮ ૬૨
	"	૩૯ ૬૫, ૬૭
	"	૪૦ ૭૧
	"	૪૧ ૭૬
	"	૪૨ ૮૦, ૮૩
	"	૪૩ ૮૫, ૮૬
	"	૪૫ ૯૨
	"	૪૭ ૯૮
	"	૪૮ ૧૦૨
	"	૪૯ ૧૦૪, ૧૦૫

અંક	સેખ	પાનું
ધરસેન ૨ બે	૧	૩૫ ૫૮
વલભી	"	૩૬ ૫૯
	"	૩૮ ૬૨, ૬૩
	"	૩૯ ૬૪, ૬૬, ૬૭
	"	૬૮
	"	૪૦ ૬૯, ૭૨, ૭૩
	"	૪૧ ૭૪, ૭૭, ૭૮
	"	૪૨ ૭૬, ૮૧
	"	૮૨, ૮૪
	"	૪૩ ૮૫, ૮૬
	"	૪૪ ૮૮
	"	૪૫ ૯૦, ૯૩
	"	૪૬ ૯૪, ૯૬
	"	૪૭ ૯૭, ૯૯
	"	૪૮ ૧૦૧, ૧૦૩
	"	૪૯ ૧૦૪
	"	૫૦ ૧૦૬, ૧૦૮
	"	૧૦૯, ૧૧૦
	"	૫૧ ૧૧૨, ૧૧૪
	"	૫૨ ૧૧૫, ૧૧૬
	"	૫૩ ૧૧૯, ૧૨૦
	"	૫૫ ૧૨૬
	"	૫૬ ૧૨૮
	"	૫૭ ૧૨૯, ૧૩૧
	"	૫૮ ૧૩૪
	"	૫૯ ૧૩૫
	"	૬૦ ૧૩૭
	"	૬૨ ૧૪૧
	"	૬૩ ૧૪૫
	"	૬૪ ૧૪૮
	"	૬૫ ૧૫૨
	"	૬૬ ૧૫૬
	"	૬૭ ૧૫૮
	"	૬૮ ૧૬૪
	"	૬૯ ૧૭૧
	"	૭૧ ૧૭૮, ૧૮૧
	"	૭૨ ૧૮૫
	"	૭૩ ૧૯૧
	"	૭૪ ૧૯૬, ૨૦૦

ધરસેન ૨ નો વલ્લભી				ધરસેન ૩ નો વલ્લભી			
અંથ	લેખ	પાનું		અંથ	લેખ	પાનું	
૧	૭૬	૨૦૬		૧	૮૮	૨૫૧, ૨૫૬	
"	૭૭	૨૧૧		"	૯૩	૨૬૩, ૨૬૫,	
"	૮૨	૨૨૪		"	"	૨૭૧	
"	૮૩	૨૩૧		"	૯૪	૨૭૭	
"	૮૪	૨૩૭		"	૯૫	૨૮૨	
"	૮૮	૨૫૦, ૨૫૭		"	૯૬	૨૯૭, ૨૯૮	
"	૯૩	૨૬૩, ૨૬૪		"	૧૦૦	૩૦૮	
"	"	૨૬૯, ૨૭૦		૩	૯૨	૧૧૧	
"	૯૪	૨૭૬, ૨૭૭		૧	૨૩	૨૪	
"	૯૫	૨૮૨		"	૪૩	૮૫	
"	૯૬	૨૮૯, ૨૯૭		"	૬૨	૧૪૦	
"	૯૭	૩૦૩		"	૬૮	૧૬૩	
"	૯૮	૩૦૫		"	૬૯	૧૭૦	
"	૯૯	૩૦૭		"	૭૦	૧૭૫, ૧૭૬	
"	૧૦૦	૩૦૮		"	૭૧	૧૭૭, ૧૭૯,	
૨	૧૧૪	૨૬		"	"	૧૮૨	
"	૧૧૭	૪૦		"	૭૨	૧૮૪, ૧૮૭	
૩	૨૩૦	૧૦		"	૭૩	૧૮૯, ૧૯૩	
"	૪૪	૯૫, ૯૬		"	૭૪	૧૯૮, ૨૦૧	
"	૪૪ અ	૯૭, ૯૮, ૯૯		"	૭૮	૨૧૫	
"	૫૯ અ	૧૦૫, ૧૦૬		"	૮૨	૨૨૬	
"	૯૨	૧૧૧		"	૮૩	૨૩૩, ૨૩૯	
"	૨૨૯	૨૨૦		"	૮૬	૨૪૫	
ધરસેન ૩ નો વલ્લભી	૧	૫૭	૧૩૦	"	૮૭	૨૪૬	
"	૬૧	૧૩૯		"	૮૮	૨૫૧, ૨૫૬	
"	૬૩	૧૪૬		"	૯૩	૨૬૩, ૨૬૫,	
"	૬૫	૧૫૩		"	"	૨૭૧	
"	૬૬	૧૫૬		"	૯૪	૨૭૫, ૨૭૭	
"	૬૮	૧૬૬		"	૯૫	૨૮૪	
"	૬૯	૧૭૩		"	૯૬	૨૯૧, ૨૯૮	
"	૭૧	૧૭૮, ૧૮૨		"	૯૯	૩૦૬	
"	૭૨	૧૮૭		૨	૧૧૮	૪૭	
"	૭૩	૧૯૩		૩	૯૨	૧૧૧	
"	૭૪	૧૯૭, ૨૦૧		ધરસેન દ્વિતીક	૧	૯૦	૨૬૦
"	૭૫	૨૦૪		"	૯૧	૨૬૧	
"	૭૬	૨૦૭, ૨૦૮		ધમ્મ ...	૨	૧૩૦	૯૬
"	૮૨	૨૨૫		૩	૨૩૫	૨૮	
"	૮૩	૨૩૧		ધમ્મોદિત્ય	૨	૨૦૪	૧૬૯
"	૮૪	૨૩૮		૩	૧૫૫ બ	૧૮૦, ૧૮૧	

	अंश	लेख	पान		अंश	लेख	पान
धर्मधर	१	१०२	५	धुव (राष्ट्रकूट	२	१२६	५३, ५६, ६२
	२	१०६	८, ११	धारावर्ष-धोर	"	१२७	६५, ६६
धर्मपाल	"	१३०	६४, ६५, ६६	कृष्ण १ लातो	"	"	६७, ७०
	"	१३३-३४	१२३	पुत्र श. ७१७)	"	१२८	७१
	"	१३५	१३८, १३९		"	१२९	८१, ८२
	३	२३५	२९		"	१३०	८५
	"	२३३ अ	२३०		"	१३१	१०५, १०८
धर्मराज	"	२२५	६६		"	१३२	११४, ११६,
धर्मेन (धरसेन)	"	४४	६५, ६६		"	"	१२०
धवल (वाधेवा)	३	२१८	६४		"	१३३-३४	१२३, १२७,
	"	२१९	७३, ७५		"	"	१३४
	"	२२५	१०१		"	१३५	१३८, १४०
धवल ...	"	२३८ अ	२३७, २३८		"	१३६	१४८, १५२
	"	"	२४०, २४३		३	१२५ अ	११५, ११६
धवलप	२	१३२	११४, ११६,		"	१२५ अ	१२२, १२३
	"	"	१२१		"	"	१२६, १३२
	३	२१८	६४		"	१२५ अ	१३९
धावा ...	३	२१९ अ	२१०		"	१३० अ	१४३, १५०
धावाडि	२	१६८	१३८	धुव २ जो (राष्ट्रकूट	२	१२७	६५, ६६, ६८
धावर ...	"	११०	१३, १६, १७	धर्मेन पुत्र कर्क	"	"	७०, ७१, ७२
धावल ...	"	१६७	१२३, १२८,	२ जोतो पुत्र	"	१२८	७३, ७७, ८०
	"	"	१३३	श. ७५७)	"	१२९	८२, ८६, ८७,
	"	"	८६, ८९, ९३		"	"	८२
धारावर्ष	"	१६१	१२१, १२२		३	१२५ अ	१२३
	"	१६७	१२६, १३१		"	१३० अ	१४४, १४७
	"	२०६	६, ११		"	"	१४८, १५०
धार्मिक	१	४१	७५, ७८	धुव ३ जो	२	१२९	८१, ८२, ८३
धीषक ...	३	२३४	२७	(राष्ट्रकूट	"	"	८३
	"	२३५	२८	श. ७८८)	"	१३१	१०५
धुआमथु	२	११०	१३, १६, १७		३	१३० अ	१४३, १४४,
धुनिलु ...	३	२१५	५०		"	"	१४५
धुव (राष्ट्रकूट	२	१२०	३, ४, ७		"	"	१४६, १४७,
कक्ष १ लातो	"	१२३	३०		"	"	१४८
पुत्र. भु. शापा)					"	"	१५०, १५३
धुव (राष्ट्रकूट	२	१२१	१०, १२, १३	धुव अथ. अथ.	२	१०८	३
धारावर्ष-धोर	"	१२२	१८, २०, २१		"	१११	१८
कृष्ण १ लातो	"	१२३	२७, ३४		"	११२-१३	२०
पुत्र श. ७१७)	"	१२५	४२, ४५		"	१३३-३४	१२२
	"				"	१३८	१२

અંથ	લેખ	પાનું
ધ્રુવ એચ. એચ.	૨	૧૪૭ ૩૮
"	૧૫૮	૭૮
"	૨૧૭	૫૯
"	૨૧૮	૬૪
"	૨૩૨	૧૮
"	૨૩૯	૫૧
"	૨૪૩	૬૧
"	૧૪૪ ક	૧૬૨, ૧૬૨
"	૧૫૭ અ	૧૮૨
"	૧૫૭ ક	૧૮૮
ધ્રુવ. કે. એચ.	૩	૨૩૭ ૪૦
દીવાન બહાદુર	"	૧૩૬ અ ૧૫૪
ધ્રુવભટ્ટ (ધ્રુભટ્ટ)	૧	૯૬ ૨૮૮, ૩૦૦
"	૨	૧૬૭ ૧૨૧, ૧૨૬,
"	"	૧૩૧
"	૩	૨૦૬ ૫, ૧૦
"	૨૩૬	૩૫, ૩૬, ૩૮
"	૨૩૩ અ	૨૨૯, ૨૩૦
"	"	૨૩૨, ૨૩૫
ધ્રુવરાજ ૨ નો	૩	૨૩૫ ૨૯
"	૨૩૩ અ	૨૩૫, ૨૩૬
ધ્રુવસેન ૧ લો	૧	૧૭ ૫, ૬, ૭, ૮
(વલ્લભી)	"	૧૮ ૯, ૧૦
"	૧૯	૧૧, ૧૨
"	૨૦	૧૩, ૧૪, ૧૫
"	૨૧	૧૬, ૧૮, ૧૯
"	"	૨૦
"	૨૨	૨૧, ૨૨, ૨૩
"	૨૩	૨૪, ૨૫, ૨૬
"	"	૨૭
"	૨૪	૨૮, ૨૯
"	૨૫	૩૦
"	૨૬	૩૧, ૩૩, ૩૪
"	"	૩૫
"	૨૭	૩૬, ૩૭, ૩૮
"	૨૮	૩૯, ૪૦, ૪૧
"	૨૯	૪૨, ૪૩, ૪૪
"	૩૦	૪૫, ૪૬, ૪૭

અંથ	લેખ	પાનું
ધ્રુવસેન ૧ લો	૧	૩૧ ૪૮, ૪૯
(વલ્લભી)	"	૩૨ ૫૦, ૫૧
"	૩૩	૫૨, ૫૩
"	૩૫	૫૮
"	૩૬	૫૯
"	૩૮	૬૨
"	૩૯	૬૫, ૬૭
"	૪૦	૭૧
"	૪૧	૭૬
"	૪૨	૮૦, ૮૩
"	૪૩	૮૬
"	૪૫	૯૦, ૯૨
"	૪૭	૯૭, ૯૮
"	૪૮	૧૦૨
"	૪૯	૧૦૪
૩	૨૨૪	૯
"	૨૬ અ	૯૩, ૯૪
"	૪૪	૯૬
"	૨૨૯	૨૨૦, ૨૨૧,
"	"	૨૨૨
ધ્રુવસેન ૨ નો	૧	૫૭ ૧૩૦
વલ્લભી	"	૬૨ ૧૪૦
"	૬૩	૧૪૪, ૧૪૫
"	"	૧૪૮, ૧૪૯
"	૬૫	૧૫૦, ૧૫૪
"	૬૬	૧૫૬
"	૬૭	૧૫૭, ૧૫૯
"	૬૮	૧૬૨, ૧૬૩
"	"	૧૬૬, ૧૬૮
"	૬૯	૧૬૯, ૧૭૦,
"	"	૧૭૩
"	૭૧	૧૮૨
"	૭૨	૧૮૭
"	૭૩	૧૯૩
"	૭૪	૧૯૭, ૨૦૦
"	૭૬	૨૦૭
"	૭૭	૨૧૦
"	૮૨	૨૨૬
"	૮૩	૨૩૩
"	૮૪	૨૩૮

અંથ	લેખ	પાનું	અંથ	લેખ	પાનું		
ધ્રુવસેન ૨ જો (વલ્લભી)	૧	૮૮	૨૫૧, ૨૫૬	ધ્રુવરાજ	૨	૧૬૭	૧૨૧, ૨૫, ૩૦
	"	૯૩	૨૬૩, ૨૬૫,	"	૧૬૮	૧૩૪, ૧૪૭	
	"	"	૨૭૧	૩	૨૦૬	૫, ૧૦	
	"	૯૬	૨૯૮	ધ્રુવ ...	"	૨૩૪	૨૭
	"	૯૮	૩૦૪	ધ્રુવસ્વામિન	"	૨૩૨	૧૮
	"	૯૯	૩૦૭	ધ્રુવ ...	"	૧૫૭ બ	૧૮૪, ૧૮૬
	"	૧૦૦	૩૦૮, ૩૦૯	ધ્રુવ ...	"	૨૨૪	૯૬
	"	૧૦૧	૩૧૦	ધ્રુવ ...	"	૨૨૨	૮૭
	૨	૧૧૨-૧૩	૨૦	"	૨૨૫	૧૦૧	
	૩	૬૬	૧૦૯, ૧૧૦	ધ્રુવ ...	૨	૧૧૭	૧૨૬, ૧૩૧
ધ્રુવસેન ૩ જો (વલ્લભી)	"	૯૨	૧૧૧	"	૨૦૬	૫, ૧૦	
	૧	૬૮	૧૬૩	ન			
	"	૭૦	૧૭૬	નગાજીન	૩	૨૫૬	૮૫
	"	૭૧	૧૭૯, ૧૮૩	નગો ...	૧	૮૦	૨૨૧
	"	૭૨	૧૮૪	નટક ...	"	૫૩	૧૨૨
	"	૭૪	૧૯૫, ૧૯૮	નકુલ ...	૩	૨૧૫	૪૬, ૫૧
	"	"	૨૦૨	નવજીવન	૧	૧૩	૫
	"	૭૫	૨૦૩, ૨૦૪	નવદાસ ...	૩	૨૨૭	૭
	"	૭૬	૨૦૮	નવ વલદ કનક	૧	૧૦૭	૧૬
	"	૭૭	૨૧૩	નવિંદ ...	૨	૧૦૯	૮, ૧૧
ધ્રુવસેન ૪ જો (વલ્લભી)	"	૭૮	૨૧૬	નવિંદન	૧	૧૦૨	૫
	"	૮૨	૨૨૩, ૨૨૭	નવિંદવધન	૨	૧૬૧	૯૩
	"	૮૩	૨૩૩	નવિંદશ્વર	૨	૧૫૫	૬૫
	"	૮૪	૨૩૯	(નવિંદશ્વર)	૩	૧૫૭ બ	૬૯૧
	"	૮૭	૨૪૭	નવિંદસંધ	"	૧૨૫ બ	૧૨૧
	"	૮૮	૨૫૨, ૨૫૫	નવિંદ સ્વામિન	"	૨૩૨	૧૯
	"	૯૩	૨૬૩, ૨૬૬	નવ ...	૨	૧૨૪	૩૯, ૪૦
	"	"	૨૭૨, ૨૭૮	૩	૨૩૪	૨૭	
	"	૯૫	૨૮૫	નવવાસાપક	૧	૧૦૨	૬, ૭
	"	૯૬	૨૯૨, ૨૯૯	નમોપતિ	૩	૨૨૪	૯૫
ધ્રુવસેન ૫ જો (વલ્લભી)	"	૯૮	૩૦૪	નયચંદ્રસુરિ	૨	૧૬૮	૧૪૦
	૩	૨૩૬	૩૫	૩	૨૫૩	૮૨	
	"	૨૫૬	૮૪	નયચંદ્રસુરિ	"	૨૦૮	૨૨
	"	૯૨	૧૧૧	નરમેશ્વર	"	૨૩૯	૫૧
	૧	૭૯	૨૧૮, ૨૧૯	મનમુખરામ	"	૨૫૨	૭૩
	"	૮૦	૨૨૧	નરવમ્ભદિવ	"	"	૭૮
	"	૮૧	૨૨૨	નરવમ્ભા	"	"	૭૨, ૭૮
	"	૮૨	૨૨૩, ૨૮, ૨૯	નરવાહન	"	"	
	"	૮૩	૨૩૦, ૨૩૧				
	"	૮૫	૨૪૪				

	ગ્રંથ	લેખ	પાત્ર
નરસિંહ	૨	૧૩૦	૬૪, ૧૦૨
	૩	૧૪૯ બ	૧૭૪, ૧૭૬
	,,	૨૧૯ બ	૨૧૦
નરહરિ ...	,,	૨૩૩	૨૨, ૨૩
નરાયણ ...	,,	૨૨૫	૨૦૧
નરેન્દ્રસરિ	,,	૨૧૦	૩૦
નરોત્તમ ...	,,	૨૩૮ બ	૨૪૭
નમ્મન	૧	૧૦૨	૫
નવધણેશ્વર	૩	૨૧૭	૬૧, ૬૨
નામકા દેવી	,,	૧૫૭ બ	૧૮૩
નાથ ...	,,	૨૧૭	૬૦
નામ ...	૧	૮૦	૨૨૦
	૨	૧૨૪	૩૯, ૪૦
	૩	૨૩૪	૨૭
નામકુમાર	,,	૧૨૫ ક	૧૪૧
નામ ...	૨	૧૩૭	૮
	૩	૨૧૬	૫૪, ૫૭
	,,	૨૧૮	૬૪
	,,	૨૨૩	૯૦
	,,	૨૧૫ અ	૨૦૨, ૨૦૩
નામદેવ	૨	૧૬૮	૧૩૯
	૩	૧૫૭ બ	૧૮૬
નામપાલ	,,	૨૨૩	૯૦
નામભટ્ટ ...	૨	૧૩૦	૯૪, ૯૬
	૩	૨૩૫	૨૯
	,,	૨૩૩ અ	૨૩૦, ૨૩૧.
	,,	,,	૨૩૫
નામભાઈ	૨	૧૩૫	૧૩૭, ૧૪૩
	,,	,,	૧૪૪, ૧૪૫
નામરાજ	૨	૧૩૭	૫
નામદેવ	૩	૨૨૨	૮૦, ૮૫
	,,	૨૨૫	૯૮, ૧૦૦
	,,	,,	૧૦૧
નામવર્ધન	૧	૧૦૩	૮, ૯, ૧૦
	,,	૧૦૭	૧૬, ૧૭, ૧૮
નામવર્મ	૨	૧૩૫	૧૪૪, ૧૪૫
નામવર્મા	,,	૧૨૦	૩, ૫, ૭

	ગ્રંથ	લેખ	પાત્ર
નામશર્મા	૧	૧૪	૬, ૭, ૮
નાગભુવન	૨	૧૬૨	૯૪, ૯૯
	૩	૨૫૬	૮૭
	,,	૧૩૬ અ	૧૫૫
નાગવલોક	,,	૧૩૦ અ	૧૪૭
	,,	૨૩૩ અ	૨૩૦, ૨૩૧
	,,	,,	૨૩૪, ૨૩૬
નાગેન્દ્રમુખ	૨	૧૬૭	૧૨૮
નાગેશ્વર	,,	૧૨૨	૧૮, ૨૩
નાગેશ્વર	૩	૨૩૪	૨૭
નાગકર્ણી એમ. કે.	,,	૧૨૫ બ	૧૨૪
નાથુસર	૨	૧૨૪	૩૯, ૪૦
નાથાવતી રા.	,,	૧૫૮	૭૮
બાલાભાઈ. એમ.			
નાથુદાસ	૧	૮૫	૨૪૩, ૨૪૪
નાન ...	૨	૧૬૨	૯૮
	૩	૨૨૪	૯૬
નાનાક ...	,,	૨૧૮	૬૪, ૬૬, ૬૮
	,,	,,	૬૯, ૭૧, ૭૨
	,,	૨૧૯	૭૩, ૭૪
	,,	,,	૭૫, ૭૬
	,,	૨૧૫ અ	૨૦૨
નારાયણ (પાલ)	૧	૭૬	૨૦૫, ૨૦૯
	૨	૧૧૬	૩૬, ૩૮
	,,	૧૨૭	૭૨
	,,	૧૩૫	૧૩૮
નારાયણ (ભટ્ટ)	૩	૨૩૩	૨૨, ૨૩
	,,	૧૨૫ બ	૧૨૩, ૧૩૧,
	,,	,,	૧૩૩
નારાયણ (મિત્ર)	૧	૭૨	૧૮૪, ૧૮૮
	,,	૧૨૫ ક	૧૪૨
નાયક ...	૧	૫૩	૧૨૨
નાસેણ ...	૨	૧૨૪	૩૯, ૪૦
નાહક ...	૩	૨૨૨	૮૪
નાહર ...	૨	૧૨૪	૩૮, ૪૦
નાહર પુરણચંદ	૩	૧૪૦ અ	૧૫૬

ग्रंथ	लेख	पान
नकुभलक्षक	"	२३१ १३, १४, १७
निमेषशेक	"	१५७ अ १८४
निरिहलक्षक	"	२३२ १८, २०
"	"	२३० अ २२४
निर्मण	"	१४४ क १६२
नीना (दीक्षित)	"	२३७ ४१, ४७, ४८
नीलकण्ठ	"	२२३ अ २१७
नीलकण्ठ स्वामि	२	१५६ ६६, ७२
नेह ...	३	२३६ क २५१
नेत्रपथ (नेत्रपथ)	२	१२६ ८३
नेत्रादित्य	"	१२३ ३३, ३६
"	"	१२५ ४२, ५२
"	"	१३२ ११४, ११५
"	"	११६, १२१
"	"	१३३-३४ १२५, १३०
"	"	१३३, १३६
"	३	१२५ अ १२३
नेत्रिय'द अरि	"	२५३ ८२
"	"	२४१ क २५४
नेत्रिनाथ	"	२०७ १७
"	"	२०८ २१
"	"	२१० २८, ३०
"	"	२११ ३३, ३५
"	"	२१२ ४०
"	"	२४६ ६८
"	"	२५१ अ २५७
नेत्र ...	२	१२४ ३६, ४०
नेत्रव ...	"	"
नेत्रादित्य	२	१२४ ३६, ४०
नेहा ...	"	१४३ २७
नेहाउ ...	"	१६८ १३८
नेन ...	"	१२४ ३६, ४०
नेत्र ...	३	२३४ २७
नेत्रहीन (नेत्रहीन)	"	२१७ ६०, ६२
नेत्र ...	२	१२४ ३६, ४०
नेत्राय-द अरि	"	१६८ १३६
नेत्रिद-प्रसाद	"	१५४ ५७
हरिप्रसाद		

ग्रंथ	लेख	पान
प		
पटु ...	३	२५२ ८१
पटेल करसन दाउ	"	२३० अ २२३
पटेल प्रह्लाद	"	१४३ अ १६६
आत्माराम		
पथु'दत ...	१	१ १
"	"	१५ ४, ५, ६, १०
"	"	"
पथिभि देवि	२	११३ ४२
पद्मभू देवि	२	१६७ १२१, १२४,
"	"	१२६
"	३	२०६ ४, ६
"	"	२१६ अ २१०
पद्मसीध	"	२२३ ६०
"	"	२५२ ७४, ७६
पद्मनाभ	"	१२५ अ ११८, ११६
पद्मला	२	१६३-२०० १५६
पद्मसीध	"	१६८ १३६
"	३	२१३ ४२, ५०, ५३
"	"	२१६ अ २०४, २०६
पद्म ...	१	८८ २५३
परपल ...	३	१३० अ १४७
"	"	२३३ अ २३०
परमेश्वर अद	२	१२२ १८, २३
परवल ...	"	१३५ १३६
परवीरभद्र	३	२१७ ५६, ६०, ६२
परिमल	"	२३७ ४२
पटुदेवि ...	"	२१७ ६०, ६२
पाटील आत्माराम	२	१२० ३
जगदीश		
पाहक. डे. जी.	३	२३६ अ २५०
पाडा ...	१	१ ३
पाण्डय	"	"
पाण्डुराज	"	१६ ३, ४
पातालमल्ल	२	१३० ६६
"	३	१२५ अ १२३
पाणु ...	२	१७१-८५ १४८
पाराशर	"	१६२ ६७

	અંક	લેખ	પાનું
પાર્થિવેલ	૩	૨૩૬	૩૭, ૩૯
પાર્થનાથ	"	૨૦૭	૧૫, ૧૭
"	"	૨૦૮	૧૯, ૨૧
"	"	૨૦૯	૨૬
"	"	૨૧૦	૩૦
"	"	૨૧૧	૩૩, ૩૫
"	"	૨૧૨	૩૮, ૪૦
"	"	૨૧૩	૪૨
"	"	૨૨૪	૯૧, ૯૬
"	"	૨૪૮	૬૯
"	"	૨૫૧	૭૦
પાસ્થક	"	૨૩૪	૨૭
"	"	૨૫૩	૮૨
પાસ્થ ...	"	૧૬૪	૨૦૮
"	"	૨૧૯ બ	૨૧૦
પાસ્થશુ	૨	૧૬૧	૯૧, ૯૩
"	"	૧૬૮	૧૩૮
"	૩	૨૧૮	૬૯, ૭૨
"	"	૨૧૯	૭૪, ૭૬
પાસ્થા ...	"	૨૨૪	૯૩, ૯૬
પાશુપતાચાર્ય	૨	૧૪૫	૩૩
પાસચંદ્ર	"	૧૬૮	૧૩૮
પાસદેવ ...	"	"	"
પાસવીર	"	"	"
પાસિકલિ	"	"	"
પામુ ...	૩	૨૪૧ બ	૨૫૨, ૨૫૩
પામુલિ ...	૨	૧૬૮	૧૩૮
પાદ્યલિ	"	"	૧૩૯
પિંમલિકા	"	૧૩૭	૬
પિટલેશ્વર	૧	૮૦	૨૨૦, ૨૨૧
પિતૃશર્મ	૨	૧૦૯	૮, ૧૧
પિત્તાહ. એલ. ડી.	૩	૪૪	૯૬
સ્વામિકાન્તુ.			
પીટરસન પ્રોફેસર	"	૨૫૦ બ	૨૫૫
પીરોજ	"	૨૧૭	૬૦, ૬૧
"	"	"	૬૨, ૬૩
પીલ લેફ્ટેનન્ટ	૧	૩૪	૫૫
એફ. બી.			

	અંક	લેખ	પાનું
પુણ્યવર્ધન	૨	૧૩૬	૧૪૭
પુણ્યસિંહ	૩	૨૧૨	૪૧
પુનાલિ	૨	૧૬૮	૧૩૮
પુનિગલિ ...	"	"	૧૩૯
પુરાણી રામદત્ત	"	૧૬૨	૧૦૧
પૃથ્વીદત્ત			
પુરુષોત્તમ	૩	૨૦૮	૨૦, ૨૨
"	"	૨૧૮	૭૧
પુણ્યસિંહ	૨	૧૬૭	૧૨૭, ૧૩૨
પુલકેશી ૧ લો	૧	૧૦૨	૩
પુલકેશી ૨ જો	"	૧૦૩	૮, ૧૦
"	"	૧૦૪	૧૨
"	"	૧૦૫	૧૩
"	"	૧૦૬	૧૪, ૧૫
"	"	૧૦૭	૧૭, ૧૮
પુલકેશી ૩ જો	"	૧૦૬	૧૪, ૧૫
(જનાશ્રય)			
પુલકેસિ	૩	૨૩૬	૩૫, ૩૬, ૩૮
પુલોમ	"	૨૦૭	૧૮
પુલોમાવી	"	૨૩૮ બ	૨૪૭
પુલ્યશ્મ	૧	૧	૧
"	"	૬	૭
પુલ્યેલુ ...	૩	૨૫૭	૮૮
પ્રતિગ ...	૨	૧૪૮	૪૯, ૫૦
"	૩	૧૫૫ બ	૧૭૮, ૧૭૯
પ્રનલિ ...	૨	૧૬૮	૧૩૮
પ્રનચંદ્ર	"	"	"
પ્રનદેવ ...	"	"	૧૩૯
પ્રનદેવી	"	૧૯૩-૨૦૦	૧૫૬
પ્રનપાક	૩	૨૪૩	૬૪, ૬૫
પ્રનપાલ	૨	૧૯૩-૨૦૦	૧૫૬
પ્રનપાક્ષ	"	૧૫૫ બ	૧૭૭, ૭૮, ૭૯
પ્રનસિંહ	૨	૧૭૧-૮૫	૧૪૮, ૧૪૯
પ્રનદરિ ...	૩	૨૨૪	૯૬
પ્રના ...	૨	૧૬૮	૧૩૮
પ્રત્ય ...	"	"	"

अर्थ	लेख	पान
पुष्पदेवायाप	३	२४८ अ २५२, २५३
पुष्पभट्ट	१	१५६
	३	१०६, ११०
पुष्पभस्त्र	२	१३७ ८
	"	२०६ ७, १२
पुष्पसिंह	३	२२२ ८७
पुष्पस्वामी	२	१०६ ८, १२
	"	११० १३, १६, १७
पुष्पभट्टी	३	२१६ अ २०४, २०५
	"	२०६
पुष्पविही	"	२४३ ६३, ६५
पुष्पपुत्र ...	"	४४ अ ८८, ८९
पुष्प ...	२	१६७ १२७, १३२
	"	१७१-८५ १४८
	३	२०६ ७, १२
	"	२१४ ४४, ४४
	"	२२३ ८८, ८९
	"	२५३ ८२
पुष्पक ...	"	२२३ अ २१५, २१७
पुष्पस	१	१७ ५
	"	२१ १६
पुष्पस	२	१६३ १०१
पुष्पसिंह	३	२४१ ८ २५४
पुष्पसिंह	"	२३८ अ २३७, २४०
पुष्पस ...	२	१३२ ११४
पुष्पसिंह	३	२२७ ७, ८
पुष्पसिंह	"	२२२ ८०, ८५
	"	२२४ ६१, ६४
पुष्पसिंह	२	२०४ १६६, १७०
पुष्पसिंह	१	८ १४, १५
पुष्पसिंह	३	१४८ ८ १६८, १६९
	"	२२३ अ २१५
पुष्पस	"	२०७ १७
	"	२०८ २१
	"	२१० ३०
	"	२११ ३३, ३५
	"	२१२ ३८, ४०
	"	२१६ ७५
पुष्पस	२	२१३ ४२
पुष्पस	१	८ १४

अर्थ	लेख	पान
प्रभन्दा ...	३	५६ अ १०५, १०८
प्रभाकर	२	१३३-३४ १२३, १२८
	३	१५७ अ १८४, १८६
	"	१४४ अ १६६, २००
प्रभातनाग	१	७४ १६५, १६६,
	"	२०२
	"	७६ २०५, २०६
प्रह्लाद	२	१६१ ८१, ८३
(प्रह्लाद)	"	१६७ १२१, १२२,
	"	१२३, १२६,
	"	१३१
	३	२०६ ११
	"	२१५ ५०, ५३
	"	२१६ ७४
	"	२२४ ६२, ६५
प्रवरक्षिति	"	१५८ अ १६३, १६५
प्रवर्ग	२	१४५ ३२, ३३
प्रसन्नविग्रह	३	२३० अ २२६, २२८
प्रियराज	२	२०४ १७०
प्रियमल	३	२५६ ८५, ८७
प्रियदक्षि	१	१ २
प्रियदक्षि	"	" ३
प्रिन्सेप नोब्स	"	१५ "
	२	१०६ ४
प्रिन्सेप अर्थ. टी.	"	१२३ २७
प्रिमलदेवी	३	२२५ ८८
	"	२२२ अ २१३
प्रिमलदेवी	२	१५५ ६४, ६८
इ		
शीलीस डाटन	१	८३ २६३
	"	८४ २७५
हीरीस मेजर	"	२१ १६
डाय. पी.		
हीरीस नोब्स	"	८५ २८१
हीरीस	२	१३७ ३, ४, ६, ७
	"	१६८ १३५
हीरीस डॉ. नो. ओ	१	६ ७
	"	१३ ३
	"	१५ ४
	"	१५ ३

અંથ	લેખ	પાત્રું	અંથ	લેખ	પાત્રું
ફીટ. ડા. ને. એફ ૧	૨૧	૧૬	અપક ...	૧	૮૨ ૨૨૯
"	૩૮	૬૨	"	૩	૨૫૨ ૭૧, ૭૨
"	૪૨	૭૯	અપટ્ટક	૧	૫૩ ૧૨૧
"	૬૯	૧૭૦	અપપાદ	"	૪૫ ૯૦
"	૯૧	૨૬૧	અપભોગિક	"	૭૭ ૨૧૪
"	૯૬	૨૮૮	અપસ્વામિ	"	૭૪ ૧૯૫, ૧૯૮
"	૧૦૨	૩	"	"	૨૦૨
"	૧૦૩	૮	"	૧૦૨	૫
"	"	૯	"	૧૦૬	૧૪, ૧૫
"	૧૦૭	૧૬	"	૨	૧૨૪ ૩૯, ૪૦
"	૧૦૯	૪	"	૩	૨૩૦ ૧૧, ૧૨
"	૧૧૦	૧૩	"	૨૩૧	૧૩, ૧૬, ૧૭
"	૧૧૬	૩૪	"	૨૩૦ અ	૨૨૬, ૨૨૮
૨	૧૨૧	૯	અપા ...	૧	૩૯ ૬૪, ૬૬, ૬૮
"	૧૨૩	૨૮	અપુક ...	૨	૧૨૪ ૩૮, ૪૦
"	૧૨૪	૩૭	અપીપરાજ	૩	૨૩૭ ૪૧, ૪૨, ૪૪
"	૧૨૫	૪૩	"	"	૪૬, ૪૮
"	૧૩૦	૯૫	અરજેસ જેમ્સ	૧	૧ ૧
"	૧૩૧	૧૦૫	"	૨૮	૩૯
"	૧૩૫	૧૩૮	"	૫૦	૧૦૬
"	૧૩૬	૧૪૬	"	૭૩	૧૮૯
"	૧૪૩	૨૫, ૨૬	"	૮૩	૨૩૦
"	૧૫૦	૫૨	"	૮૯	૨૫૯
"	૧૫૭	૭૩	"	૨	૧૨૩ ૨૭
"	૧૫૮	૮૧	"	૧૨૯	૮૩
"	૧૬૨	૯૪	"	૧૪૩	૨૫
"	૨૩૦	૧૦	"	૧૬૧	૮૯
"	૨૩૧	૧૩	"	૧૮૭	૧૫૪
"	૨૩૨	૧૮	"	૩	૨૦૭ ૧૪
"	૨૫૬	૮૪	"	૨૦૮	૧૯
૩	૪૪ અ	૯૭	"	૨૦૯	૨૩
"	૧૨૫ ક	૧૩૭	"	૨૧૦	૨૮
"	૧૩૦ અ	૧૪૩	"	૨૧૧	૩૨
"	૨૨૯	૨૨૦	"	૨૧૨	૩૭
"	૨૫૦ અ	૨૫૪, ૨૫૫,	"	૨૧૩	૪૨
"	"	૨૫૬	"	૨૨૧	૭૮
બ			"	૨૨૨	૭૯
અકુલસ્વામિ	૨	૧૪૩ ૨૬, ૨૭	"	૨૩૬	૩૫
"	૩	૨૦૮ ૨૦, ૨૨	"	૨૪૩	૬૧
અધીરભેડિક	"	૨૩૦ ૧૧, ૧૨	"	૨૪૫	૬૭
			"	૨૫૧	૭૦
			"	૨૫૪	૮૨

	ગ્રંથ	લેખ	પાનું
બરૂની ...	૧	૭૩	૧૬૦
બટી ક્રીડન	૩	૨૩૮ અ	૨૩૭
બર્સી ડો. એ.	૧	૮૫	૨૪૨
	૨	૧૧૪	૨૪
બલભટ	૧	૫૭	૧૩૦, ૧૩૨
બલભદ્ર	૨	૧૪૦	૧૭
	૩	૨૩૮ અ	૨૩૮, ૨૪૪
બલવર્મન	"	૨૩૪	૨૪, ૨૫, ૨૭
	"	૨૩૫	૨૯, ૩૦
બલાગમ કસુર	૧	૧૦૭	૧૮
બલ્લાલ	૨	૧૩૭	૮
	"	૧૬૭	૧૨૧, ૧૨૨,
	"	"	૧૩૧
	૩	૨૦૬	૧૧
	"	૧૪૪ ક	૧૬૧
	"	૧૫૭ અ	૧૮૨
બલ્લાલ નારાયણ	"	૨૧૬	૫૫, ૫૭
બબ્બ સ્થવિર	૧	૭૧	૧૮૦
બહુદેવ ...	૨	૧૭૦	૧૪૪
બહુસુણ	૩	૧૪૯ અ	૧૭૦, ૧૭૨
બાટલ ...	૧	૧૦૨	૬
બાહડા	૩	૨૨૪	૯૪
બાહડિ ...	૨	૧૨૫	૪૧, ૪૭
બાપક ...	૧	૭	૧૨, ૧૩
બાપજી	૩	૨૨૪	૯૩, ૯૬
બાપા ...	"	૨૫૨	૭૬
બારપ	૨	૧૩૭	૫
	"	૨૮૭	૪૨
	"	૨૩૯	૫૧, ૫૨, ૫૫
બારટન, કનંધ, એન.	૧	૫૭	૧૨૯
બારનેટ, એલ. ડી.	"	૧૬	૩
	"	૩૪	૫૫
	૩	૨૩૮ અ	૨૪૬, ૨૪૭
બારોટ કુંઝરજી	"	૧૫૭ અ	૧૮૩
બમજી	"	૧૩૦ અ	૧૪૩
બારોટ, પ્રતાપ-રાય, એમ.	"	૧૦૭	૧૬
બાલ ગંગાધર શાસ્ત્રી	૧	૧૦૭	૧૬

	ગ્રંથ	લેખ	પાનું
બાલપ્રસાદ	૩	૨૩૮ અ	૨૩૮
બાલાદિત્ય	૧	૯૦	૨૬૦
બાલિયા	૩	૧૪૯ અ	૧૭૦
બાલેયા	"	"	"
બાવ (બાવક)	૧	૮૨	૨૨૮, ૨૨૯
	"	૮૩	૨૩૪
	૨	૧૦૯	૮, ૧૧
બાલુદસ	"	૧૧૭	૪૪
બામ્ર ...	૧	૧૦૨	૫
બાહુ ...	૨	૧૭૧-૮૫	૧૪૭
	"	૧૯૩-૨૦૦	૧૫૭
બુટક ...	૧	૬૫	૧૫૦, ૧૫૪
બુદ્ધ ...	"	૨૮	૪૧
	"	૪૫	૯૧, ૯૩
	"	૪૬	૯૪, ૯૬
	"	૪૮	૧૦૧
	"	૫૧	૧૧૩, ૧૧૪
	"	૫૪	૧૨૪
	"	૫૬	૧૨૮
	"	૬૩	૧૪૭
	"	૬૬	૧૫૬
	"	૭૦	૧૭૬
	"	૭૫	૨૦૪
	"	૭૮	૨૧૭
	"	૮૪	૨૪૦
	"	૮૭	૨૪૮
	૩	૫૮	૧૦૪
બુદ્ધરામ ...	૧	૧૩	૩, ૫
બુદ્ધરામ	"	૨૮	૩૯, ૪૧
બુદ્ધદેવ	૩	૧૨૫ અ	૧૧૯
બુદ્ધભટ્ટ	૧	૯૩	૨૬૮, ૨૭૪
	"	૯૪	૨૭૯
બુદ્ધરાજ	૩	૨૩૨	૧૮
	"	૨૩૦ અ	૨૨૩, ૨૨૪
	"	"	૨૨૫, ૨૨૭
બુદ્ધવરસ (વર્ષ)	૨	૧૨૪	૩૭, ૩૮
	૩	૧૨૫ ક	૧૩૬
બુદ્ધવર્મરાજ	૧	૧૦૨	૪, ૭
બુદ્ધવર્મા ...	"	"	૩
બુદ્ધસ્વામિ	"	૬૯	૧૬૯, ૧૭૩

શ્રેણી	અંક	લેખ	પાનું
શ્રેણી ૧	૧	૭	૧૨
"	"	૮	૧૬
"	"	૧૯	૧૧
"	"	૨૧	૧૬
"	"	૨૭	૩૬
"	"	૨૮	૩૯
"	"	૩૩	૫૨
"	"	૩૪	૫૫
"	"	૩૬	૫૯
"	"	૪૩	૮૫
"	"	૪૫	૯૦
"	"	૪૭	૯૭
"	"	૫૦	૧૦૬
"	"	૫૩	૧૧૯
"	"	૫૭	૧૨૯
"	"	૬૨	૧૪૦
"	"	૬૩	૧૪૪
"	"	૭૨	૧૮૪
"	"	૭૭	૧૮૯
"	"	૭૬	૨૦૫
"	"	૭૭	૨૧૦
"	"	૮૨	૨૨૩
"	"	૮૩	૨૩૦
"	"	૮૫	૨૮૦
"	"	૮૬	૨૮૮
"	"	૧૦૩	૯
"	૨	૧૦૮	૩
"	"	૧૦૯	૪, ૫
"	"	૧૧૨-૧૩	૨૦
"	"	૧૧૪	૨૪
"	"	૧૧૫	૩૦
"	"	૧૧૮	૪૭
"	"	૧૨૨	૧૮
"	"	૧૨૩	૨૭, ૨૮
"	"	૧૨૫	૪૩
"	"	૧૨૬	૫૩
"	"	૧૨૭	૫૬
"	"	૧૨૯	૮૧
"	"	૧૩૧	૧૦૫, ૧૦૬
"	"	૧૩૨	૧૧૪

શ્રેણી	અંક	લેખ	પાનું
શ્રેણી ૨	૨	૧૩૫	૧૩૯
"	"	૧૩૭	૩, ૬
"	"	૧૩૯	૧૫
"	"	૧૪૩	૨૫, ૨૬, ૨૭
"	"	૧૪૭	૩૮
"	"	૧૫૮	૮૦
"	"	૧૬૦	૮૫
"	"	૧૬૧	૮૯
"	"	૧૬૨	૧૦૧
"	"	૧૬૫	૧૧૨
"	"	૧૬૬	૧૧૭
"	"	૧૬૮	૧૩૫
"	"	૧૮૬	૧૫૧
"	"	૨૦૨	૧૬૨
"	"	૨૦૬	૧૭૧
"	"	૨૧૫	૪૫
"	"	૨૧૬	૫૪
"	"	૨૧૭	૫૮
"	"	૨૧૮	૬૬
"	"	૨૨૦	૭૭
"	"	૨૨૨	૭૯
"	"	૨૩૧	૧૩
"	"	૨૩૨	૧૮
"	"	૨૩૩	૨૧
"	"	૨૩૬	૩૫
"	"	૨૪૩	૬૧
"	"	૨૫૭	૮૮
"	"	૨૨૫ ક	૧૩૫
"	"	૧૩૦ અ	૧૪૬
"	"	૧૪૪ ક	૧૬૧, ૧૬૨
"	"	૨૩૦ અ	૨૨૪
"	"	૨૩૩ અ	૨૩૩, ૨૩૬
"	"	૧૪૪ ધ	૨૦૦
બુટ બટ	૧	૭૩	૧૯૦
બુટાક ...	૨	૧૩૭	૩
બેઇલી, સર,	૧	૮	૧૬
ધ. સી.	૨	૨૩૭	૪૩
બેનરજી. આર. ડી.	૧	૮	૧૬
"	૩	૨૩૭	૪૩
"	"	૬ અ	૮૧
"	"	૫૯ અ	૧૦૫
"	"	૯૨	૧૧૧

ગ્રંથ	લેખ	પાનું
બેનીરામ (વેણીરામ વડોદરાના)	૨ ૧૨૩	૨૭
બેન્ડેલ. સી.	૧ ૧૩	૧૬૦
બેલવેલકર, એસ. કે	૩ ૨૬ અ	૯૩
બોટક (બોટક)	૧ ૪૨	૮૧, ૮૪
બોધલીંગ	૩ ૨૨૯	૨૨૦
બોપ્પસ્વામી	૧ ૫૩	૧૧૮, ૧૨૧
બોલભાતા	૩ ૧૪૯ અ	૧૭૦
બૌદ્ધાધન	,, ૨૩૨	૧૮
બલ્લભ ...	૨ ૧૬૨	૯૮, ૧૦૦
બલ્લભટ્ટ	,, ૧૩૨	૧૧૮, ૧૨૧
બલ્લદેવ	૨ ૧૬૮	૧૩૮
બલ્લસરણ	,, ,	૧૩૯
બુદ્ધિકમ. એસ.	૩ ૬ અ	૯૧
બ્રહ્માય. ડો. ટી.	૧ ૨૮	૩૯
ભ		
ભાવતા નાથા	૩ ૨૩૮ બ	૨૪૬
ભગવાનલાલ, ઈદ્રજી. ડો.	૧ ૬	૭
,,	૧૩	૩
,,	૧૫	,,
,,	૩૫	૫૮
,,	૩૬	૫૯
,,	૪૫	૯૧, ૯૨
,,	૭૫	૨૦૩
,,	૧૦૨	૩
,,	૧૦૩	૮
,,	૧૦૫	૧૩
૨ ૧૦૯	૪,	૫
,, ૧૧૬	૩૪	
,, ૧૧૭	૪૦	
,, ૧૨૭	૬૬	
,, ૧૩૩-૩૪	૧૨૪	
,, ૧૩૫	૧૩૯	
,, ૧૩૬	૧૪૬	
,, ૧૬૨	૯૫	
૩ ૨૧૭	૫૮	
,, ૨૨૨	૭૯, ૮૩	
,, ૨૨૭	૩	

ગ્રંથ	લેખ	પાનું
ભાવતા નાથા	૩ ૨૩૭	૪૧
ભગવાનલાલ, ઈદ્રજી. ડો.	,, ૧૨૫ બ	૧૨૦, ૧૨૩
,,	,, ૧૩૦ અ	૧૪૭
,,	,, ૨૫૦ અ	૨૫૪
ભજનન્ટસ્વામિન	,, ૨૩૨	૧૮, ૧૯, ૨૦
ભટક: ...	૧ ૧૭	૬, ૮
,,	,, ૧૯	૧૨
ભટ્ટિલ ...	૩ ૨૨૯	૨૨૧, ૨૨૨
ભટ્ટચંદ ...	૧ ૫૫	૧૨૫, ૧૨૭
ભટ્ટાચાર્ય ડો. ખી.	૩ ૧૨૫ ક	૧૩૪
ભટ્ટારિકા	,, ૧૪૪ ડ	૧૬૪
ભટ્ટારક (ભટ્ટારક, ભટ્ટારક, ભટ્ટારક.)	૧ ૧૭	૬, ૮
,,	,, ૧૯	૧૨
,,	,, ૨૧	૧૭, ૧૮, ૨૦
,,	,, ૨૩	૨૫
,,	,, ૨૫	૩૦
,,	,, ૨૬	૩૩
,,	,, ૨૭	૩૬, ૩૮
,,	,, ૨૮	૩૯, ૪૦
,,	,, ૨૯	૪૩
,,	,, ૩૦	૪૬
,,	,, ૩૧	૪૯
,,	,, ૩૨	૫૧
,,	,, ૩૩	૫૩
,,	,, ૩૬	૫૯
,,	,, ૩૮	૬૨
,,	,, ૩૯	૬૫, ૬૭
,,	,, ૪૦	૭૧
,,	,, ૪૧	૭૬
,,	,, ૪૨	૮૦, ૮૩
,,	,, ૪૩	૮૬
,,	,, ૪૪	૮૯
,,	,, ૪૭	૯૮
,,	,, ૪૮	૧૦૨
,,	,, ૪૯	૧૦૪, ૧૦૫
,,	,, ૫૦	૧૦૬, ૧૦૭
,,	,, ૫૧	૧૧૨, ૧૧૪
,,	,, ૫૨	૧૧૫, ૧૧૬
,,	,, ૫૩	૧૧૯
,,	,, ૫૫	૧૨૬

અંક	લેખ	પાનું
ભટ્ટાક (ભટ્ટારક, ૧	૫૬	૧૨૮
ભટ્ટાક (ભટ્ટારક, ૨	૫૭	૧૨૯, ૧૩૧
,,	૫૮	૧૩૪
,,	૫૯	૧૩૫
,,	૬૧	૧૩૯
,,	૬૨	૧૪૧
,,	૬૩	૧૪૫
,,	૬૫	૧૫૨
,,	૬૬	૧૫૬
,,	૬૭	૧૫૮
,,	૬૮	૧૬૪
,,	૬૯	૧૭૧
,,	૭૧	૧૭૭, ૧૮૧
,,	૭૨	૧૮૫
,,	૭૩	૧૯૧
,,	૭૪	૧૯૫, ૨૦૦
,,	૭૫	૨૦૪
,,	૭૬	૨૦૬
,,	૭૭	૨૧૧
,,	૮૨	૨૨૪
,,	૮૩	૨૩૧
,,	૮૪	૨૩૭
,,	૮૮	૨૪૯, ૨૫૭
,,	૯૩	૨૬૩, ૨૬૪,
,,	,,	૨૬૯
,,	૯૪	૨૭૬
,,	૯૫	૨૮૨
,,	૯૬	૨૮૯, ૨૯૭
,,	૯૭	૩૦૨
,,	૯૮	૩૦૪
૩	૨૫૬	૮૪
,,	૪૪	૯૫, ૯૬
,,	૪૪ અ	૯૭
,,	૫૬	૧૦૦
,,	૫૯ અ	૧૦૫, ૧૦૬
,,	૯૨	૧૧૧
ભટ્ટિ (ભટ્ટ)	૧	૨૮ ૪૧
,,	૨૯	૪૨, ૪૪
,,	૫૩	૧૨૨
,,	૫૫	૧૨૫, ૧૨૭

અંક	લેખ	પાનું
ભટ્ટિ (ભટ્ટ)	૧	૭૪ ૧૯૫, ૧૯૮,
,,	,,	૨૦૨
,,	૮૨	૨૨૮, ૨૨૯
,,	૧૦૨	૫
૨	૧૦૯	૮, ૧
,,	૧૩૦	૧૦૨
૩	૨૬ અ	૯૩
ભટ્ટિ અધ્યાપક	૨	૧૦૯ ૮, ૧૧
ભટ્ટિગણ્ય	,,	,,
ભટ્ટિદામ	૧	૧૧ ૧૮
,,	૨	૧૦૯ ૮
ભટ્ટિચર્ચ	૧	૫૩ ૧૨૧
ભટ્ટ ...	૩	૨૩૦ અ ૨૨૬, ૨૨૭
ભટ્ટકંકર એચ.	૧	૫૩ ૧૧૯
એમ. પ્રોફેસર		
ભટ્ટસીંહ	૩	૨૨૩ ૯૦
ભટ્ટ ...	૧	૫૩ ૧૨૧
,,	૨	૧૦૯ ૮, ૧૧
,,	,,	૧૧૦ ૧૩, ૧૬, ૧૭
ભરથ ...	૨	૧૪૯ ૫૧
ભરથા શેરીઆરજી	,,	૧૧૭ ૪૦
દાદાભાઈ		
ભટ્ટભટ્ટ	૩	૨૫૨ ૭૨, ૭૭
ભટ્ટવર્ટ	,,	૨૩૩ અ ૨૨૯, ૨૩૦
,,	,,	૨૩૧, ૨૩૨
,,	,,	૨૩૪, ૨૩૫
ભટ્ટવર્ટ ૨ નો	,,	,, ૨૩૦, ૨૩૨
ભટ્ટસ્વામિન	,,	૨૩૨ ૧૯
ભવચિ	,,	૨૨૭ ૭, ૮
ભવસ્વામિન	,,	૨૩૨ ૧૯
ભાઉ દાજી	૧	૮ ૧૪
,,	,,	૧૫ ૩
,,	૫૦	૧૦૬
,,	૭૭	૨૧૦
,,	૧૦૫	૧૩
,,	૧૧૪	૨૬
,,	૨૨૦	૭૭
ભાઉજી ...	૨	૧૨૪ ૩૯, ૪૦
ભાગિરથામી	,,	૧૦૯ ૮, ૧૧
ભાટજી ...	૩	૨૩૩ અ ૨૩૧, ૨૩૩,
,,	,,	૨૩૬

अंथ	क्षेत्र	पातु	अंथ	क्षेत्र	पातु		
भांडेव	३	२३३ अ	२१५	भांडारकर	२	१३०	६४
भांडारकर.	१	७१	१७७	श्रीधर आर.			
आर. छ.	"	७६	२०५	भाण्डु ...	३	२३८ अ	२३८
	"	१०३	६	भाण्डु गेठेवा	"	२२२ अ	२१३
	२	१०६	४, ५	भांड ...	१	६५	१५०, १५४
	"	११४	२४, २५	भाण्डु ...	"	५३	१२२
	"	११६	३४, ३६		३	२२२ अ	२१३, २१४
	"	११८	४७	भाण्डेव ...	"	२२७	७, ८
	"	१३३-३४	१२२	भाण्डु भांड	२	१२३	२८, ३२, ३५
	"	१५६	७०	भाण्डु (छ) शक्ति	३	२३१	१४, १७
	३	२३२	७८	भांडा ...	२	१६३	१०२
	"	२३८ अ	२४७	भाण्डा ...	१	१०२	५
भांडारकर. डी.	१	२	१७, १८	भाण्डारवाभिन्	"	"	५ ६
आर.	"	२७	३६	भाण्ड ...	"	१०२	५
	"	३६	५६	भाण्डाती नारायण	२	१४३	२५
	"	५१	१११, ११३	भाण्डाव	३	२३६	५४
	"	५३	११६	भाण्ड ...	१	६५	१५१, १५४
	"	६२	१४०		३	२२४	६६
	"	७०	१७५	भाण्डावृद्धरति	२	१५५	६०, ६२, ६५
	"	८१	२२२		"	२०४	१६७, १६८
	"	८२	२६२		३	२३५	२६
	"	१०७	१६	भाण्डाशंकर	"	२५२	८१
	२	१२५	४१	भाण्डाभि	"	"	"
	"	१२७	७३	भाण्डाकर आयाय	२	१५५	६७
	"	१३०	६४		३	२३४	२७
	"	१३३-३४	१२२		"	१४४ ३	१६४, १६५
	"	१३५	१३७	भाण्डाकर नायक	"	२३६ अ	२५०, २५१
	"	१३८	१२	भाण्डावक	१	१६	३
	३	२२०	७७	भाण्डावृद्धर	३	२४१ अ	२५३
	"	६२	११३	भाण्डा १ सो	२	१३७	३, ५, ६
	"	१२५ अ	१२०	भाण्डा १ सो	"	१३६	१५, १६
	"	१२५ क	१३७		"	१४०	१७
	"	१३० अ	१४३, १४५		"	१४१-४२	१८, २१, २२, २४, २५
	"	१४४ अ	१५६		"	"	३८, ३९
	"	१४८ क	१६८		"	१४७	४१, ४५
	"	१४८ अ	१७१		"	"	५८, ५९
	"	१५७ क	१८८		"	१५५	६१, ६२
	"	२३३ अ	२२६, २३१		"	१५८	७८
	"	२३८ अ	२३७		"	१६०	८५, ८८
	"	२४१ अ	२५३				

બીમ ૧ લો સોલંકી	અથ લેખ પાનું			બીમ ૨ નો સોલંકી	અથ લેખ પાનું		
	અથ	લેખ	પાનું		અથ	લેખ	પાનું
	૨	૧૬૨	૯૬, ૯૯		૨	૨૦૨	૧૬૨, ૧૬૪
	"	૧૬૩	૧૦૨		"	૨૦૪	૧૬૬, ૧૬૮,
	"	૧૬૫	૧૧૨, ૧૧૬		"	"	૧૭૦
	"	૧૬૬	૧૧૭, ૧૧૯		"	૨૦૬	૧૭૧, ૧૭૪
	"	૧૬૮	૧૩૬		૩	૨૦૬	૩
	"	૧૭૦	૧૪૨		"	૨૧૬	૫૪, ૫૭
	"	૧૮૬	૧૫૧		"	૨૧૮	૬૫
	"	૨૦૧	૧૫૯		"	૨૪૩	૬૧, ૬૩, ૬૫
	"	૨૦૨	૧૬૨		"	૨૫૬	૮૪
	"	૨૦૬	૧૭૧		"	૧૪૮ અ	૧૬૬
	૩	૧૪૦ અ	૧૫૬, ૧૫૭,		"	૧૪૯ બ	૧૭૩, ૧૭૪
	"	"	૧૫૮		"	૧૫૭ બ	૧૮૩, ૧૮૫
	"	૧૪૪ ક	૧૬૨		"	૧૫૭ ક	૧૮૭, ૧૮૮,
	"	૧૪૯ બ	૧૭૪		"	"	૧૮૯, ૧૯૦
	"	૧૫૫ બ	૧૮૦, ૧૮૧		"	૧૫૭ ઈ	૧૯૧
	"	૧૫૭ બ	૧૮૩, ૧૮૫		"	૧૫૮ અ	૧૯૩, ૧૯૪
	"	૧૪૩ અ	૧૯૮		"	૧૪૩ બ	૧૯૮
	"	૧૪૪ ઈ	૧૯૯		"	૧૬૪	૨૦૮
	"	૨૩૮ બ	૨૪૭		"	૨૨૦ અ	૨૧૧
બીમ ૨ નો સોલંકી	૨	૧૩૬	૧૪૭	બીમ ૩ (સિમદ)	"	૨૨૪	૯૨, ૯૫
	"	૧૩૭	૩, ૬, ૭, ૮		"	૨૩૩ અ	૨૨૯
	"	૧૩૮	૧૨		"	૨૧૭	૬૦, ૬૨
	"	૧૪૩	૨૫, ૨૬		"	૨૨૫	૯૮, ૧૦૦
	"	૧૫૮	૭૮, ૭૯, ૮૦		બીમા ...	"	૨૨૩ અ ૨૧૬
	"	૧૫૯	૮૧, ૮૩, ૮૪		બીમાક ...	૨	૧૫૮ ૫૯, ૮૦
	"	૧૬૦	૮૫, ૮૮		શુવનાદિત્ય	"	૧૩૭ ૩, ૪
	"	૧૬૧	૮૯, ૯૧, ૯૩		શુટ ભટ્ટ	૩	૨૩૩ અ ૨૩૬
	"	૧૬૨	૯૪, ૯૭, ૯૯		શુભકુમાર	૧	૭૭ ૨૧૦, ૨૧૪
	"	૧૬૩	૧૦૨, ૧૦૩,		શુપતિ ...	૨	૧૩૭ ૫
	"	"	૧૦૫		શુપા (રાજ્યુત્રી	૧	૭૨ ૧૮૪
	"	૧૬૪	૧૧૦, ૧૧૧		દ્વલક)	"	૭૩ ૧૯૦
	"	૧૬૫	૧૧૩, ૧૧૬		શવડ (શરાજ,	૨	૧૩૭ ૪
	"	૧૬૬	૧૧૭, ૧૧૯		શુપડ)		
	"	૧૬૭	૧૨૧, ૧૨૨		શવિરામ	"	૧૨૧ ૧૪, ૧૭
	"	૧૬૮	૧૩૪, ૧૩૭		શોગાદિત્ય	૩	૧૪૦ અ ૧૫૭, ૧૫૮
	"	૧૭૦	૧૪૨, ૧૪૪,		શોનિક	"	૧૨૫ અ ૧૧૫, ૧૧૬,
	"	"	૧૪૬		"	"	૧૧૯
	"	૧૮૬	૧૫૧, ૧૫૨,		શોનિક	૧	૧૦૩ ૮, ૧૧
	"	"	૧૫૩		શોનિકગોલ્ડ	૨	૧૨૭ ૭૩, ૯૦
	"	૨૦૧	૧૫૯, ૧૬૦,				
	"	"	૧૬૧				

ग्रंथ	लेख	पान
बोगिक	२	१११ १८, १९
पासकट्टु ग्राम		
पासकट्टुग्राम	"	११२-१३ २०
बोगिकपुत्र	"	११७ ४४
बोग ...	"	१३३-३४ १२५
	"	१३५ १३८
	"	१४७ ३६
	३	२०७ १६, १७
	"	२२४ ६६
	"	२३४ २४, २५
	"	२३५ २८, २९, ३३
	"	२३७ ४०, ४३
	"	२३८ ४६
	"	२५२ ७२, ७७
	"	१५६ अ १५४, १५५
	"	२२० अ २११, २१२
	"	२३३ अ २३१
	"	२३८ अ २३८
	"	२३८ अ २४६, २४७,
	"	" २४८, २४९
बोगदेव	३	१४४ ध २००
बोदुक ...	"	६२ ११२, ११३
बोदुकभक्ति	"	२३० ११
बोदेल	२	१२० ८
बोला...	"	१६८ १३८
अ		
भगन भोतीराम लट्ट	३	२३७ ४०
भगा	१	१ १२
भगोपदत्त	"	८३ २३०, २३४
भक्तस्वामिन	"	७१ १८०, १८२
भक्तस्वराज	३	२३० अ २२४
भट्ट	"	२५२ ७६
भट्टिनाग	२	१२४ ४०
भट्टिनागेश्वर	३	२३८ अ २४७
भट्टलिक	"	२२५ ६७, ६९
भट्टलिक	१	१५५ १२५, १२७
भट्टलिक	"	५३ १२१

ग्रंथ	लेख	पान
भयनसिंह	३	२५२ ७६
भदन	१	२ १७, १९
	"	४ २०
	३	२१५ ५०
भदनदेवी	"	२२५ १०६
भदनपाल	"	२२४ ६५
भदनधरदेव	"	१५७ क १८७, १८८,
	"	" १८९
भदनसीह	"	२२३ ६०
भदनादित्य	१	८१ २२२
भधु ...	३	१४४ ध २००
भधुसदन ...	२	१४१-४२ १६, २३, २४
	"	१६२ ६८
	३	२२३ ८८, ८९
भनेश्वर	"	२३८ अ २४६, २४७
भभभ	१	१७ ५, ७, ८
	"	१८ ६, १०
	"	१९ १२
	"	२० १४, १५
	"	२१ १६, १६, २०
	"	२२ २२, २३
	"	२३ २४, २६, २७
	"	२४ २८, २९
	"	६२ २६२
	३	२६ अ ६३, ६४
	"	६२ ११२, ११४
भभभ	"	२३८ अ २३७, २३८
	"	" २३९, २४०,
	"	" २४४, २४५
भयधर	"	२२३ ८६
भयनदेव	"	२३८ अ २३९
भरारी	"	२२२ ७६
भरारी	"	२५६ ८५, ८७
	"	२२२ अ २१३, २१४
भरारीदेव	२	१६७ १२०, १२३,
	"	" १२४, १२७,
	"	" १२९, १३२
	"	१६८ १३५, १३७
	"	१६९ १४१

	ગ્રંથ	લેખ	પાનું		ગ્રંથ	લેખ	પાનું
મહાદેવ	૨	૧૭૧-૮૫	૧૪૮	મહાદેવમ્	૨	૧૭૫	૧૩૭, ૧૪૩
	"	૧૯૩-૨૦૦	૧૫૬, ૧૫૭,	મહાનંદ	૩	૨૫૬	૮૫, ૮૭
	"	"	૧૫૮	મહાધિક	"	૨૫૨	૭૭
	૩	૨૦૬	૪, ૭, ૯,	મહાવીર	"	૨૦૭	૧૫, ૧૭
	"	"	૧૨		"	૨૦૮	૨૬
	"	૨૦૭	૧૪, ૧૭		"	૨૧૦	૩૦
	"	૨૦૮	૨૧		"	૨૧૧	૩૩, ૩૫
	"	૨૦૯	૨૬		"	૨૧૨	૩૮, ૪૦
	"	૨૧૦	૩૦		"	૨૪૪	૬૭
	"	૨૧૧	૩૨, ૩૫		"	૨૫૧	૭૦
	"	૨૧૨	૩૭, ૩૮, ૩૯		"	૧૪૮ ક	૧૬૮, ૧૬૯
	"	"	૪૦, ૪૧	મહાસેન	૧	૧૦૨	૪, ૭
મહાવાદિવ	૩	૧૨૫ બ	૧૨૧	મહિંદક	૩	૨૩૬	૩૭, ૩૯
મહિકાચુર્ન	૨	૧૬૭	૧૨૨	મહિપાક	"	૨૫૫	૮૩
મહિનાથ	૧	૧૪	૬	મહિપરામ	૨	૧૪૩	૨૭
	૩	૨૨૨	૮૧	મહીચંદ્ર	૩	૨૫૦	૭૦
	"	૨૫૦	૭૦	મહીધર (મદ)	૨	૧૧૪	૨૫, ૨૭,
	"	૧૫૭ ક	૧૮૯		"	"	૨૮, ૨૯
મહાજી	"	૨૧૮	૬૫		"	૧૧૫	૩૦, ૩૨
મહાજીર્ણ	૩	૨૨૩	૮૯		"	૧૪૧-૪૨	૧૮, ૧૯,
	"	૨૧૬ અ	૨૦૪, ૨૦૬		"	"	૨૨, ૨૩,
મહાતરદાસ	૧	૭૧	૧૮૦		"	"	૨૪
મહાધરાઉ	૨	૧૬૮	૧૩૯	મહીપાત્ર	"	૧૩૩-૩૪	૧૨૪
મહામદ મજની	૩	૧૫૫ બ	૧૮૦		"	૧૩૫	૧૩૮, ૧૩૯
	"	૨૩૦ બ	૨૪૭		"	૧૬૨	૯૯
મહામદ ઘોરી	"	૧૪૯ બ	૧૭૪		"	૨૫૦	૭૦
	"	૧૫૭ ક	૧૮૭		"	૧૪૮ ક	૧૬૯
મહામદ બેગડો	"	૨૪૦	૫૮		"	૧૪૯ બ	૧૭૩, ૧૭૫
	"	૨૨૦ અ	૨૧૧	મહીપાલ રા'	"	૨૨૫	૯૯
મહામુદ	૨	૧૩૭	૬	મહીપાલ દેવ	"	૨૩૫	૨૯
	૩	૨૧૪	૪૩		"	૨૩૬	૩૭, ૩૮
મહામ ...	"	૨૩૫	૨૮	મહીશ ...	"	૨૫૬	૮૫, ૮૭
મહાદેવ	૨	૧૦૯	૮, ૧૧	મહેન્દ્ર ...	"	૨૩૮ અ	૨૩૮
	"	૧૧૦	૧૩, ૧૬, ૧૭	મહેન્દ્રપાલ	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૪
	"	૧૪૩	૨૬		"	૧૩૫	૧૩૮
	૩	૧૪૪ અ	૧૫૯		૩	૨૩૪	૨૪
	"	૧૪૯ અ	૧૭૦, ૧૭૧,		"	૨૩૫	૨૮, ૨૯, ૩૩
	"	"	૧૭૨		"	૨૩૭	૪૦, ૪૩
	"	૧૪૪ ક	૧૬૪, ૧૬૫				
	"	૨૧૬ અ	૨૦૫				

अंश	लेख	पान	अंश	लेख	पान		
महेन्द्रपुरि	२	१९७	१२३, १२८,	भाषव ...	२	११३	१०२, १०५
"	"	"	१३३		३	२२५	६८
"	११८	१३७			"	२२७	४३
३	२०७	१५, १७			"	२३६	५७
"	२०८	२१			"	२५४	८२
"	२०६	२१			"	१५७ अ	१८६
"	२१०	३०			"	२२२ अ	२१३, २१४
"	२११	३३, ३५, ४०	भाषवराव.		२	१३७	३
महेन्द्रायुध	"	२३४	सर, टी.				
"	२३५	२६	भाषवी		३	१५६ अ	१५४, १५५
महेश्वर	१	६८	भाषवैरियपु		२	१२२	२३
"	७३	१८६, १८४	भानदेवपुरि		"	२१३	४२
"	८०	२२१	भानवस		१	१०२	४, ७
२	१२४	३८, ३९, ४०	"		"	१०३	१०
"	१२७	७१	"		"	१०७	१७
महेश्वरदास	३	२३३ अ	२२६, २३२,	भारगव. सर जेन	१	६८	१६२
"	"	"	२३५	"	"	६८	१६६
महेश्वरायाध	"	२३६	३५, ३७, ३८	भाषदेव ...	३	२१७	५६, ६०, ६१
भाषि ...	२	१६७	१२०, १२४,	"	"	२१६ अ	२०६
"	"	"	१२६	"	"	२२५ अ	२१८
"	१६३-२००	१५७		भासभ	"	२३१	१६, १७
"	२०६	४, ६		मित्रयशस	१	६१	१३६
भाषिलद	"	१६८	१३८	मित्रदाभन	१	५८	१३४
भातरादेवी	"	११४	१११	"	३	५८	१०२
भात्रादास	१	६४	१४८, १४९	मित्रभा	१	३६	५६, ६०
भात्राभट	२	१११	१८, १९	मित्रायु	"	५५	१२५, १२७
भात्राधर	१	१०२	६	मिहिरकुस	३	२५६	८४
"	"	१०३	६	मीशुसदेवी	"	२२५	१००
भातृष ...	३	६२	११२, ११३	मुग्धपुंग	२	१३३-३४	१२४
भातृषभ	१	७६	२१६	मुग्धिग	३	२५०	७०
भातृसिंह	"	१८२	६, ७	मुग्धिग	"	२०७	१६
भाषव ...	"	२०	१३, १४, १५	मुग्धिग ...	"	२३५	२६
"	"	५०	१०६, ११०	"	"	२३७	४०, ४१
२	११४	२४, २५,		"	"	२३८	४६
"	"	२७, २८, २९		"	"	२३८ अ	२३७, २४०
"	११६	३७, ३८		"	"	२२२ अ	२१३, २१४
"	१६२	६७, ६८,		मुग्धिग	"	२४०	५८
"	"	६९, १००		मुग्धिग	"		

	ગ્રંથ	લેખ	પાનું
મુન્શી દેવીપ્રસાદ	૨	૧૩૮	૧૨
મુણક ...	,,	૧૪૫	૩૦, ૩૧,
	,,	,,	૩૨, ૩૩
મુળાજી ...	,,	૧૩૩-૩૪	૧૨૨
મૂરા ...	૩	૨૨૩	૯૦
મુલજોગ	,,	૨૫૦ અ	૨૫૫, ૨૫૬
મુલનાથ	૨	૧૩૭	૧૦
મુલરાજ	૩	૨૧૪	૪૪
	,,	૨૧૫	૪૮, ૫૨
મુલરાજ ૧ સો	૨	૧૩૭	૩, ૪, ૫,
સોલંકી	,,	,,	૯, ૧૦, ૧૧
	,,	૧૩૮	૧૨, ૧૩, ૧૪
	,,	૧૪૧-૪૨	૧૮, ૨૧,
	,,	,,	૨૨, ૨૪
	,,	૧૪૪	૨૮
	,,	૧૪૬	૩૪, ૩૫
	,,	૧૪૭	૩૮, ૩૯,
	,,	,,	૪૧, ૪૫
	,,	૧૫૮	૭૮
	,,	૧૬૦	૮૫, ૮૮
	,,	૧૬૨	૯૬, ૯૯
	,,	૧૬૩	૧૦૨, ૧૦૫
	,,	૧૬૫	૧૧૨, ૧૧૬
	,,	૧૬૬	૧૧૭, ૧૧૯
	,,	૧૭૦	૧૪૨
	,,	૧૮૬	૧૫૭
	,,	૨૦૧	૧૫૯
	,,	૨૦૨	૧૬૨
	,,	૨૦૬	૧૭૧
	૩	૨૩૭	૪૨
	,,	૨૩૯	૫૧
	,,	૧૩૬ અ	૧૫૪, ૧૫૫
	,,	૧૪૯ બ	૧૭૩
	,,	૧૫૫ બ	૧૮૦, ૧૮૧
	,,	૧૫૭ બ	૧૮૩, ૧૮૫
	,,	૧૫૮ અ	૧૯૩, ૧૯૪
	,,	૧૪૩ બ	૧૯૮, ૧૯૯
	,,	૨૨૦ અ	૨૧૧
	,,	૨૩૮ અ	૨૩૮, ૨૪૧
	,,	૨૩૯ ક	૨૫૧

	ગ્રંથ	લેખ	પાનું
મુલરાજ ૨ બે	૨	૧૩૭	૭
	,,	૧૫૮	૭૮
	,,	૧૬૦	૮૫, ૮૮
	,,	૧૬૨	૯૬, ૯૯
	,,	૧૬૩	૧૦૫
	,,	૧૬૫	૧૧૩, ૧૧૬
	,,	૧૬૬	૧૧૭, ૧૧૯
	,,	૧૭૦	૧૪૨
	,,	૧૮૬	૧૫૧, ૧૫૩
	,,	૨૦૧	૧૫૯, ૧૬૧
	,,	૨૦૨	૧૬૨
	,,	૨૦૪	૧૬૬, ૧૬૮,
	,,	,,	૧૭૦
	,,	૨૦૬	૧૭૧
	૩	૧૧૭ બ	૧૮૩, ૧૮૪,
	,,	,,	૧૮૫
મુલવસતિકા	,,	૧૫૮ અ	૧૯૩
મુલેશ્વર	૨	૨૦૬	૧૭૩
	૩	૨૧૬	૫૫, ૫૭
મૂળક ...	,,	૨૪૭	૬૮
મેધનાદ	૨	૨૦૪	૧૬૬
	૩	૨૩૩ અ	૨૩૧
મેધાં ...	,,	૨૪૬	૬૮
મેરુગ	૨	૧૩૭	૩, ૪, ૫,
	,,	,,	૭, ૯
	,,	૧૪૭	૪૦
	,,	૧૬૭	૧૨૨
	૩	૨૫૦ અ	૨૫૫
મેલિંગ ...	,,	૨૫૬	૮૫, ૮૭
મેહપ ...	,,	૨૩૪	૨૭
મેહર ...	,,	૨૫૬	૮૪
મેત્રક ...	૧	૨૦	૧૩
	,,	૨૧	૧૭, ૨૦
	,,	૨૨	૨૧
	,,	૨૫	૩૦
	,,	૨૬	૩૩
	,,	૪૧	૭૪
	,,	૭૯	૨૧૮
	,,	૮૦	૨૨૦

	अंश	लेख	पान		अंश	लेख	पान
भैरव	३	२५६	४६	यशोभद्र	"	२५०	७०
	"	२३३ अ	२३१		"	२५१	७०
भैरव ...	१	१०२	५	यशोवर्मा	२	१३७	५१
भोद्री ...	३	२५० अ	२५५, २५६		"	१४४	२६
भोष ...	"	२२४	६६		"	१४७	३६
भोषादित्य	"	२२३	८६		"	१६७	१२२
भोक्षादित्य	"	२१६ अ	२०४		३	१४४ अ	१५६
भोक्षा	"	"	"	यशोवीर	"	२४१ अ	२५२, २५३
भानिराशि	२	१६१	८६, ८०	यक्षदास	"	२३५	२८, २६, ३२
भंक्षवाभिन	३	२३२	१६	यक्षशर्मा	१	१०२	६
भंगलराज	"	२५६	८५, ८७	यशदा	"	७६	२१८, २१९
भंगलराज	१	१०३	६	यशवाभिन	३	२३२	१६
भयाश्रय	"	१०५	१३	योगेश्वरराशि	२	१६१	८६, ८०, ८२
	"	१०६	१४, १५	(योगेश्वरराशि)			
भंगलशिव	२	१३६	१५, १६	सुगंधर स्नाभिन	"	१७१-८५	१४७
भंगक्षीय	३	२३२	१८		"	१६३-२००	१५७
भंडल ...	"	२५६	८५, ८७	सुलक्ष्म	१	४५	६०
भंडलिक आन.	१	५२	११५	सुवराज १ लो	३	२३५	२८, २६
रेणव. वि.	"	७७	२१०	योग (अपनिवर्मा	"	२३५	२८, ३२, ३३
अन.	"	६३	२६३	२ अ)			
	"	६४	२७५	योग ...	२	१२४	३६, ४०
	"	६५	२८०		"	१२७	७२
भंडलीक	३	२५६	८५	योगेश्वर	३	२३७	४१, ४२,
	"	१४६ अ	१७५		"	"	४४, ४७, ४८
य					"	१४८ क	१६८, १६९
यति ...	२	१३७	८		२	१२६	६०, ६४
यशप्रतिष्ठा	३	१५८ अ	१६३, १६४		३	१४४ अ	१६६
यशदा	१	२-५	१८		"	२३८ अ	२४५
(यशोदा)	"	४	२०	योगेश्वर राशि	२	१६१	८६, ८०, ८२
यशोदेव	३	१४६ अ	१७४, १७६	योगेश्वरी	"	"	८६, ८०, ८२
यशोधन	"	२२४	६५	स्वामोतिक	१	२-५	१७, १८, १९
यशोधन	२	१५०	५२, ५३, ५४		"	४	२०
	"	१५४	५७, ५८		२		
	"	१६७	१२१, १२६,	२६ ...	२	१३०	१००
	"	"	१३१		"	१३३-३४	१३५
	३	२०६	३, ५, ११	२६ ...	१	७६	२१६
	"	२५६	८५	२६राज	२	१२५	४२
	"	१४६ अ	१७१				

અંથ	લેખ	પાનું	અંથ	લેખ	પાનું
રણુમહ	"	૧૦૮ ૩	રાજલલેખલ	૨	૧૮૭ ૧૫૪
"	૧૧૧	૧૮, ૧૯, ૨૦	(અક્ષી)		
રણુહોડબાઈ	૧	૧૭	રાજશેખર	"	૧૩૩-૩૪ ૧૨૪
ઉદયરામ	"	૧૧ ૧૮	"	૧૩૭	૩, ૮
દિવાન બહાદુર			"	૧૪૭	૪૦
રણુવિમહ	૨	૧૩૩-૩૪ ૧૨૪, ૧૨૮,	રાજમપાલ	૨	૧૫૦ ૫૨
"	"	૧૩૨, ૧૩૫	રાજદિત્ય	"	૧૨૪ ૪૦
"	૧૩૫	૧૩૮, ૧૪૧	રાજદેવ	૩	૨૨૪ ૯૬
"	૧૩૬	૧૪૬, ૧૪૯,	"	૧૪૪ ઈ	૨૦૦
"	"	૧૫૨	રાજ ...	૨	૧૩૭ ૪, ૫, ૬,
રણુસિંહ	૩	૨૪૫ ૩૭	"	"	૧૧
રણુદેવી	૨	૧૩૫ ૧૩૯	"	૧૩૮	૧૨
રણુવસોક	"	૧૩૦ ૯૫	રાણુયુગ	"	૧૬૮ ૧૩૮
રત્તરાજ	"	૧૩૩-૩૪ ૧૨૫	રાણુક ...	"	૧૬૫ ૧૧૪
રતન ...	૩	૨૨૩ ૯૦	"	૩	૨૧૪ ૪૪
"	"	૨૨૪ ૯૪, ૯૬	"	"	૨૪૦ ૫૮
રતનપાલ	૨	૧૬૨ ૯૭	"	૨૪૭	૬૮
"	૩	૨૫૦ ૭૦	રાણુપ ...	૨	૧૩૩-૩૪ ૧૨૩, ૧૨૯
રત્ન ...	"	૨૧૮ ૭૨	રાણુપ્ય	"	૧૨૭ ૭૩
રત્નપાલ	૨	૧૪૭ ૪૦	"	૧૨૮	૮૦
"	"	૧૬૨ ૯૬	રાણુગ	"	૧૫૨ ૫૬
રત્નસિંહ	"	૧૬૮ ૧૩૭	"	૧૫૩	"
રત્નસુત:	૩	૨૧૮ ૬૯	"	૧૬૮	૧૩૭
રત્ના ...	"	૨૨૪ ૯૬	રાણુ ...	૩	૨૦૭ ૧૫, ૧૭
રત્નાદિત્ય	૨	૧૫૫ ૬૭	"	"	૨૦૮ ૧૯, ૨૧
રણુદેવિ	"	૧૮૮-૯૨ ૧૫૫	"	"	૨૦૯ ૨૩, ૨૬
રવિકોણુ	૧	૮૫ ૨૪૩	"	૨૧૧	૩૩, ૩૫
રવિસિંહ	૩	૨૧૯ અ ૨૦૯	"	૨૧૨	૩૭, ૪૦
રવેશી ...	"	" "	રામ ...	૧	૧૦૨ ૫
રસોવિક	૨	૧૪૩ ૨૭	રામક ...	૩	૬ અ ૯૧, ૯૨
રક્ષાદિત્ય	"	૧૩૦ ૯૪	રામકીર્તી	૨	૧૪૫ ૩૪, ૩૭
રાધસ મી.	"	૧૨૨ ૧૮	રામચંદ (આચાર્ય)	૨	૨૪૯ અ ૨૫૨, ૨૫૩
"	"	૧૨૩ ૨૮	રામચંદ્ર	૨	૧૩૭ ૭
રાઉલ	૩	૨૨૨ અ ૨૧૩, ૨૧૪	રામદેવ ...	"	૧૬૭ ૧૨૧, ૧૩૧
રાખવ ...	"	૨૫૦ અ ૨૫૫, ૨૫૬	"	૩	૨૦૬ ૫, ૧૦
રાજપાલ (ભાભા)	૨	૧૯૩-૨૦૦ ૧૫૬	"	૨૧૭	૬૦, ૬૨
રાજરાજ	"	૧૩૩-૩૪ ૧૩૧	"	૨૨૪	૯૧
			રામચંદ્રમંત્ર	૧	૧૦૨ ૫
			રામિલ	૨	૧૦૯ ૮, ૧૧

ग्रंथ	लेख	पान	ग्रंथ	लेख	पान
शायपाल	३	१५५ अ १७८, १७९	इंद्रसिंह २ लो	३	६ अ ८१
राहडा ...	२	१६८ १३८	इंद्रसुरि	२	१५५ ६४, ६८
रायण ...	"	१३० ६६	इंद्रसेन १ लो	१	८ १४, १५
रासखंड	"	१६८ १३८	"	"	११ १८
राहड (राहड)	३	२२४ ६४, ६५	इंद्रस्वामिन	३	२३२ १८
राहड	"	१२५ अ १२२	इपनारायण	"	२१६ ५५, ५७
इकनदीन	"	२१७ ६०, ६२	"	"	१४४ क १६१
इमि ...	"	२३८ अ २३७	इपा ...	"	२५६ ८५, ८७
इंद्र ...	२	१४३ २७	इपादेवी	२	१७१-८५ १५०
	३	५६ अ १०५, १०८	इपिखि	३	२१६ अ २१०
इंद्रगोप	१	४० ६६, ७२	इडीमनी सर काव-	२	११७ ४०
इंद्रवोप	"	" "	संज्ञा नंदगिर		
इंद्राभन	"	१ १	इयैय ...	"	१२२ २३
	"	२-५ १७, १८,	इव ...	१	५० १०६, ११०
	"	" १६, २०		२	१०६ १२
	"	६ ७, ८, ९,		"	११२-१३ २०, २३
	"	" १०, ११		"	११४ २६
	"	७ १२, १३		"	११६ ३७, ३८
	"	८ १४, १५		"	१२४ ३९, ४०
	"	१५ ३	इवनशो लेक,	३	२३० अ २२३
	३	६ अ ६१	कर्नल, उपस्थ,		
इंद्रादित्य	२	१०६ ८, ११	इवन्त ...	"	२२२ अ २१३
	"	११० १३, १६, १७	इवसभ	२	१२४ ३६, ४०
	"	१४१-४२ १६, २२,	इवादित्य	"	११५ ३०, ३३
	"	" २३, २४	इवाध्याक	३	२२७ ८
इंद्रभर ...	१	२४ २८, २९	इवास्वामिन	"	२३२ १८
	"	२६ ३२, ३४, ३५	इविसर (रवीश्वर)	२	१२० ३, ५, ८
	३	२६ अ ६३	इव	१	४१ ७५
इंद्रभूति	१	७ १२, १३	इवमित्र	"	१८ ६, १०
	"	४२ ८२, ८४	इव ...	३	२२६ २२०
इंद्रसर्ग	"	५८ १३४	इवदुषी	२	१६३ १०२, १०३,
	३	५८ १०२	"	"	" १०८
इंद्रसिंह १ लो	१	२ १७	इवभार्या	१	८५ २४३
(महासत्रप)	"	७ १२, १३	ल		
	"	८ १४, १५	लकुटि ...	२	१२४ ३८, ४०
	"	९ १६	लकुमिश	३	२२२ ८१
	"	१० १७	लपमथुड	२	१६८ १३६
	३	६ अ ६१			

	अंथ	लेख	पान
अभ्यस ...	३	१४४ ध	१६६
सङ्ग. टी. के.	१	४१	७५
संस्मः ...	२	१२४	३६, ४०
संज्ञितादेवी	"	१६७	१२३, १३१
	"	१७१-८५	१४६
	"	१८६	१५४
	३	२०६	६, ११
	"	२०७	१४, १५,
	"	"	१७, १८
	"	२०८	१६, २१
	"	२०९	२६
	"	२१०	३०
	"	२११	३२, ३३,
	"	"	३५, ३६
	"	२१२	३७, ४०
संज्ञित	"	२३८ अ	२४७
संज्ञित ...	"	२३३ अ	२३४, २३६
संज्ञोपाध्याय	"	२३७	४१, ४५,
	"	"	४७, ४८
संज्ञोपाध्याय	२	१३७	७, ८
	"	१६७	१२१, १२५,
	"	"	१३०
	"	१६८	१३४, १३७
	३	२०६	५, १०
	"	२०७	१४, १६,
	"	"	१७, १८
	"	२०८	१६, २१
	"	२१०	३०
	"	२११	३२, ३५
	"	२१२	३७, ४०, ४१
	"	२१५	४६, ५१
	"	२१८	६४, ६५
	"	२२५	६७, ६८,
	"	"	१००
	"	२२६	१०३, १०४,
	"	"	१०५, १०६
	३	२२२ अ	२१३
संज्ञादेवी	२	१८८-९२	१५५

	अंथ	लेख	पान
संज्ञा ...	३	२३६ क	२५१
संज्ञा ...	१	६८	१६८
	३	२३८ अ	२३८
संज्ञाभाष्य	"	२३६ अ	२५०, २५१
संज्ञा ...	२	१३३-३४	१२४, १३५
	"	१३५	१३८, १४१
	"	१३६	१४६, १५२
	"	१६३	१०२
	३	२१८	७१, ७२
	"	२५०	७०
संज्ञाधर	२	१५५	६४, ६८
	"	१६१	६१
	"	१५५ अ	१७८, १७९
संज्ञाधर	"	१६७	१२२
संज्ञा ...	"	१६८	१३६
संज्ञा ...	३	२५४	८२
संज्ञाभाष्य	"	२३२	१६
संज्ञाभाष्य	"	२१६	७४, ७६
संज्ञाभाष्य	१	८५	२४३
संज्ञा ...	२	१४३	२६, २७
संज्ञा ...	३	२३६ क	२५१
संज्ञाभाष्य	"	२२५	६७, १०१,
संज्ञाभाष्य	२	१६७	१२३, १२७,
	"	"	१२८, १३२,
	"	"	१३३
	३	२०६	७, १२
	"	२१२	३६, ४१
संज्ञा ...	२	१६२	६८
संज्ञा ...	३	१४४ ध	२००
संज्ञाभाष्य	२	१२४	३६, ४०
संज्ञा ...	"	१६८	१३७
संज्ञादेवी	"	१३७	४
	"	१६०	८६, ८८
संज्ञा ...	"	१६७	१२७, १३२
	"	१७१-८५	१४८
	३	२०६	७

	अंथ	लेख	पान		अंथ	लेख	पान
दुष्प्रिग ...	२	१६७	१२०, १२३, १२४, १२७, १२८, १३२	५			
" "	"	"	४, ७, ८,	वडिलदेवी	२	१८८-८२	१५५
" "	"	"	१२	वडिलेश्वर	३	२१७	६१, ६२
" "	"	"	१४, १७	वज्रशब्देव	२	१३०	८६
" "	"	"	१६, २१	वडेश्वर ...	"	१३८	१२
" "	"	"	२६	"	"	१३८	१५, १६
" "	"	"	३०	"	"	१४०	२७
" "	"	"	३२, ३५	"	"	१४१-४२	२३
" "	"	"	३७, ४०, ४१	"	"	१४३	२५, २७
" "	"	"	८१, ८४	"	"	१५८	८३, ८४
" "	"	"	८८, ८९	"	"	१४० अ	१५७, १५८
दुष्प्रिग ...	३	४४ अ	१२१	वधुरा ...	"	२४६	६८
दुष्प्रिग ...	१	५३	१६, ७०, ७१	वचक ...	१	७१	१७८
दुष्प्रिगसाक(न)	२	१५६	११४, ११६	वच ...	"	१०२	५
(सवधुप्रसाद)	"	१६५	१४३, १४६	"	२	१०८	८, ११
लोधुप्रसाद	"	१७०	१६३, १६६	वचभट्टि	१	५२	११५, ११८
दुष्प्रिगसाक(न)	"	२०१	१६०, १६१	(वचभट्टि)	"	५३	१२२
"	"	२०२	१६३	"	"	५४	१२३
"	"	२०६	१७२, १७४	"	"	५५	१२५, १२७
"	"	२१६	५५, ५७	"	"	६०	१३६
"	"	२१८	६५	"	"	६१	१३८
दुष्प्रिगसिंह	२	१६७	१२७, १३२	"	"	६३	१४७, १४८,
"	"	१६८	१३४, १३५,	"	"	"	१४८
"	"	"	१६७, १४०	"	"	६५	१५१, १५५
"	"	१६८	१४१	"	"	६७	१६०, १६१
"	"	१६३-२००	१५६, १५७	"	"	६८	१६३, १६७,
"	"	२०६	७	"	"	"	१६८
"	"	२१७	६१, ६२	"	"	६९	१७४
दुष्प्रिग ...	२	१६३	१०२	"	"	७०	१७६, १८०,
लोहप्रसाद	३	२३२	१६	"	"	"	१८३
दुष्प्रिग प्रोद्देश	२	१६७	१२०	"	"	७३	१८४
अथ.	"	१६८	१३४	"	"	७६	१००, १०१
"	"	१७१-८५	१४७	"	"	७८	१०२
"	"	१८८-८२	१५५	"	"	७९	१०३, १०४
"	"	१८३-२००	१५६	"	"	८०	१२१
"	"	२०३	१६५	वचस ...	१	५५	१२५, १२७
				वचस पंडित	३	२६ अ	८३
				भाषा २५३५			

	અંથ	લેખ	પાનું		અંથ	લેખ	પાનું
વત્સરાજ	૨	૧૨૧	૧૪, ૧૫, " " ૧૭, ૨૧, ૨૫ " ૧૩૦ ૯૫, ૯૬, " " ૧૦૪ ૩ ૨૩૯ ૫૩, ૫૬ " ૧૪૮ ક ૧૬૮, ૧૬૯ " ૨૩૩ અ ૨૩૧, ૨૩૫	વર્ધમાન	૨	૧૭૧-૮૫	૧૪૭ " ૧૯૩-૨૦૦ ૧૫૮
વત્સવ ...	"	"	" ૨૩૧, ૨૩૪, " " " ૨૩૬	વલ્લભદેવી	"	૧૭૧-૮૫	૧૪૯
વનપાલ	"	૧૨૫ બ	૧૨૧	વલ્લભ ...	"	૧૬૩	૧૦૨, ૧૦૩
વનરાજ	૧	૭૬	૨૦૫	વલ્લભ	"	૨૩૧	૧૦૬
	૨	૧૨૬	૫૪	વલ્લભ ...	"	૧૩૭	૩
	૩	૨૪૦	૫૮	(સોલંકી)			
	"	૧૫૭ બ	૧૮૪	વલ્લભ બપ	૩	૨૩૧	૧૬, ૧૭
વપ ...	૧	૮૮	૨૫૪, ૨૫૮	વલ્લભરાજ	૨	૧૩૭	૫
વયભલ	"	૨૨૪	૯૫		"	૧૪૫	૩૮, ૩૯, " " ૪૧, ૪૫
વયભલદેવ	૨	૨૦૧	૧૬૦, ૧૬૧		"	૧૬૫	૧૧૨, ૧૧૬
	"	૨૦૨	૧૬૩		"	૧૬૬	૧૧૭, ૧૧૯
	"	૨૦૬	૧૭૩		"	૧૭૦	૧૪૨
	"	૨૨૩	૯૦		"	૧૮૬	૧૫૧
	"	૨૨૪	૯૨		"	૨૦૧	૧૫૯
	"	૨૨૬	૧૦૪, ૧૦૬		"	૨૦૨	૧૬૨
	૩	૧૪૯ અ	૧૭૦, ૧૭૨		"	૨૦૬	૧૭૧
વયભુકા	૨	૧૬૭	૧૨૧, ૧૨૪, " " ૧૨૬ " ૧૯૩-૨૦૦ ૧૫૮ " ૨૦૬ ૪, ૬	વલ્લભરાજ પંડિત	૨	૧૨૫	૪૧, ૪૭
	"	"	૧૨૬	વલ્લભ ...	૩	૨૪૩	૬૫
	"	૧૯૩-૨૦૦	૧૫૮	વલ્લભાદિત્ય	"	૨૫૬	૮૫, ૮૭
	"	૨૦૬	૪, ૬	વવ ...	૨	૧૩૨	૧૧૮, ૧૨૧,
વશદેવ ...	૩	૨૨૩ અ	૨૧૬	વસન્તપાલ	"	૧૫૦	૫૨, ૫૪
વશલ ...	૧	૭૧	૧૮૦		૩	૧૫૭ ઈ	૧૯૧, ૧૯૨
વશલદાસ ૧ લો	૩	૨૨૯	૯	વસિષ્ઠ	"	૨૨૩ અ	૨૧૫
	"	૨૩૦	૧૦, ૧૧, ૧૨	વસુદત્ત	"	૨૬ અ	૯૩, ૯૪
	"	૨૨૯	૨૨૦, ૨૨૧	વસુબંધુ	૧	૪૫	૯૦
વશલદાસ ૨ બો	"	૨૨૯	૯	વસુરાક	"	૧૧	૧૮
	"	૨૩૦	૧૦, ૧૧, ૧૨	વરતા ...	૩	૨૨૩ અ	૨૧૬
	"	૨૨૯	૨૨૦, ૨૨૧	વરુપાળ	૨	૧૩૭	૭, ૮
વશુ ...	"	૯૨	૧૧૨		"	૧૬૭	૧૨૦, ૧૨૩, " " ૧૨૪, ૧૨૫, " " ૧૨૬, ૧૨૭, " " ૧૨૮, ૧૨૯, " " ૧૩૨, ૧૩૩
વર્ધમ ...	"	૨૧૪	૪૪				
વર્ધકિ ...	૧	૪૨	૮૧, ૮૪				

અંથ	લેખ	પાત્રું
વસ્તુપાળ	૨	૧૬૮ ૧૩૫, ૧૩૭
"	૧૬૯	૧૪૧
"	૧૮૭	૧૪૪
"	૧૮૮-૯૨	૧૪૫
"	૧૯૩-૨૦૦	૧૪૬, ૧૪૭,
"	"	૧૪૮
"	૨૦૩	૧૬૫
૩	૨૦૬	૩, ૪, ૫,
"	"	૬, ૭, ૮,
"	"	૯, ૧૨
"	૨૦૭	૧૪, ૧૫,
"	"	૧૬, ૧૭,
"	૨૦૮	૧૯, ૨૦,
"	"	૨૧, ૨૨
"	૨૦૯	૨૩, ૨૪,
"	"	૨૫, ૨૬
"	૨૧૦	૨૮, ૩૦
"	૨૧૧	૩૨, ૩૩, ૪૦
"	૨૧૨	૩૭, ૪૦, ૪૧
"	૨૧૩	૪૨
"	૨૧૪	૪૫
"	૧૨૫ અ	૧૨૧
"	૨૧૬ અ	૨૦૧
વસ્તુશમક	"	૬ અ ૯૧, ૯૨
વસ્તુશમ	"	૬ અ ૯૧, ૯૨
વહુડા ...	૨	૧૬૮ ૧૩૯
વહુડા ...	"	"
વહુડેવ ...	"	૧૬૬ ૧૧૯
"	"	૧૮૬ ૧૫૨, ૧૫૩
વાહ્યથ્યુ	"	૧૯૩-૨૦૦ ૧૫૭
વાહ્યથિ ૧ લો	૩	૨૩૭ ૪૨
"	"	૨૩૮ ૪૯
વાહ્યથશિ	૨	૧૬૧ ૮૯ ૯૦, ૯૨
વાચા ...	૩	૨૫૬ ૮૬, ૮૭
વાજક ...	૧	૧૧ ૧૮
વાજક	૩	૨૦૭ ૧૬, ૧૮
"	"	૨૦૮ ૨૦
"	"	૨૦૯ ૨૭
"	૨૧૧	૩૪
"	૨૧૨	૩૯

અંથ	લેખ	પાત્રું
વાહ્યશમ	૨	૧૦૯ ૮, ૧૧
"	૧૧૦	૧૩, ૧૬, ૧૭
વાડ ...	"	" " "
વાડજ ...	૩	૨૦૮ ૨૨
વાડિવાલા	"	૨૪૩ ૬૪, ૬૫
વાણિજક થોપ	૧	૫૭ ૧૩૨
વાદ ...	"	૧૦૨ ૫
વાધન ...	૨	૧૬૩ ૧૦૧
વાધા ...	"	૧૬૮ ૧૩૯
વાધ્ય ...	૩	૨૨૩ અ ૨૧૫, ૨૧૬
વાનિજક	૧	૧૧ ૧૮
વાપનદેવ	૩	૧૪૪ ૩ ૧૬૩
વાપલ ...	૨	૧૬૮ ૧૩૯
વામદેવ	"	૧૫૭ ૭૬
"	૩	૨૧૫ ૫૦, ૫૩
વાયુશમ	૨	૧૦૯ ૮, ૧૧
"	૧૧૦	૧૩, ૧૬, ૧૭
વારિસેથુ	"	૧૭૧-૮૫ ૧૪૭
"	"	૧૯૩-૨૦૦ ૧૫૬
વાલકરા	૩	૨૪૩ ૬૪, ૫
વાલજી ...	૨	૧૪૭ ૪૦, ૪૪, ૪૫
"	"	૧૬૮ ૧૩૮
"	૩	૨૪૩ ૬૪, ૬૫
"	૧૪૦ અ	૧૫૬, ૧૫૮
વાલકરા	૨	૧૬૨ ૯૯
વાલાજી	"	૧૬૮ ૧૩૯
વાલાક	૩	૨૪૯ ૬૯
વાલાક	"	૧૩૬ અ ૧૫૪, ૧૫૫
વાલિય	"	૨૦૮ ૨૦, ૨૨
"	"	૨૦૯ ૨૫
વામ્મીક રાશિ	"	૨૧૨ ૮૫
વામ્મીકિ	૨	૧૬૧ ૯૩
વામુદેવ ...	"	૧૪૦ ૧૭
"	"	૨૪૮ અ ૨૩૭, ૨૩૮
વામુદેવમૂનિ	૧	૯૩ ૨૬૩, ૨૬૪,
"	"	૨૭૪
"	૬૪	૨૭૫, ૨૭૬
૩	૨૩૪	૨૭

	अंथ	लेख	पान		अंथ	लेख	पान
वासराज	२	१२१	१४, १५,	वर्धमान	२	१७१-८५	१४७
	"	"	१७, २१, २५		"	१८३-२००	१५८
	"	१३०	८५, ८६,	वसवदेवी	"	१७१-८५	१४८
	"	"	१०४	वसव ...	"	१६३	१०२, १०३
	३	२३८	५३, ५६	वसव	"	२३१	१०६
	"	१४८ क	१६८, १६९	वसव ...	"	१३७	३
	"	२३३ अ	२३१, २३५	(सोस'डी)			
वासव ...	"	"	२३१, २३४,	वसव अ१५	३	२३१	१६, १७
	"	"	२३६	वसवराज	२	१३७	५
वसपाव	"	१२५ अ	१२१		"	१४५	३८, ३९,
वसराज	१	७६	२०५		"	"	४१, ४५
	२	१२६	५४		"	१६५	११२, ११६
	३	२४०	५८		"	१६६	११७, ११८
	"	१५७ अ	१८४		"	१७०	१४२
वस्य ...	१	८८	२५४, २५८		"	१८६	१५१
वस्यव	"	२२४	८५		"	२०१	१५८
वस्यवदेव	२	२०१	१६०, १६१		"	२०२	१६२
	"	२०२	१६३		"	२०६	१७१
	"	२०६	१७३		३	१५५ अ	१८१
	"	२२३	६०		"	१५७ अ	१८३
	"	२२४	६२	वसवराज पंडित	२	१२५	४१, ४७
	"	२२६	१०४, १०६	वसव ...	३	२४३	६५
	३	१४८ अ	१७०, १७२	वसवद्विप	"	२५६	८५, ८७
वसवुडा	२	१६७	१२१, १२४,	वस्य ...	२	१३२	११८, १२१,
	"	"	१२६	वसन्तपाव	"	१५०	५२, ५४
	"	१८३-२००	१५८		३	१५७ अ	१८१, १८२
	"	२०६	४, ६	वसिष्ठ	"	२२३ अ	२१५
वसदेव ...	३	२२३ अ	२१६	वसुध	"	२६ अ	६३, ६४
वसह ...	१	७१	१८०	वसुधु	१	४५	६०
वसहदास १ सो	३	२२८	६	वसुधु	"	११	१८
	"	२३०	१०, ११, १२	वसुता ...	३	२२३ अ	२१६
	"	२२८	२२०, २२१	वसुपाण	२	१३७	७, ८
वसहदास २ जो	"	२२८	६		"	१६७	१२०, १२३,
	"	२३०	१०, ११, १२		"	"	१२४, १२५,
	"	२२८	२२०, २२१		"	"	१२६, १२७,
वसु ...	"	६२	११२		"	"	१२८, १२९,
वसु ...	"	२१४	४४		"	"	१३२, १३३
वसुकि ...	१	४२	८१, ८४				

वस्तुपात्र	अंश	लेख	पान
	२	१६८	१३५, १३७
	"	१६९	१४१
	"	१८७	१५४
	"	१८८-९२	१५५
	"	१९३-२००	१५६, १५७,
	"	"	१५८
	"	२०३	१६५
	३	२०६	३, ४, ५,
	"	"	६, ७, ८,
	"	"	९, १२
	"	२०७	१४, १५,
	"	"	१६, १७,
	"	२०८	१८, २०,
	"	"	२१, २२
	"	२०९	२३, २४,
	"	"	२५, २६
	"	२१०	२८, ३०
	"	२११	३२, ३३, ४०
	"	२१२	३७, ४०, ४१
	"	२१३	४२
	"	२१५	४५
	"	१२५ अ	१२१
	"	२१६ अ	२०५
वस्तुशर्मा	"	६ अ	८१, ८२
वज्रसू	"	६ अ	८१, ८२
वहडा ...	२	१६८	१२९
वहुडा ...	"	"	"
वहुदेव ...	"	१६६	११९
	"	१८६	१५२, १५३
वाधधनु	"	१९३-२००	१५७
वाङ्मति १ लो	३	२३७	४२
	"	२३८	४९
वाङ्मराशि	२	१६१	८९, ९०, ९२
वायु ...	३	२५६	८६, ८७
वाङ्क ...	१	११	१८
वाङ्क	३	२०७	१६, १८
	"	२०८	२०
	"	२०९	२७
	"	२११	३४
	"	२१२	३९

वाटशर्मा	अंश	लेख	पान
	२	१०९	८, ११
	"	११०	१३, १६, १७
वाड ...	"	"	"
वाङ्क ...	३	२०८	२२
वाङ्मराशि	"	२४३	६४, ६५
वाङ्मराशि	१	५७	१३२
वाङ्क ...	"	१०२	५
वाङ्क ...	२	१६३	१०१
वाङ्क ...	"	१६८	१३९
वाङ्क ...	३	२२३ अ	२१५, २१६
वाङ्क ...	१	११	१८
वाङ्क ...	३	१४४ अ	१६३
वाङ्क ...	२	१६८	१३९
वाङ्क ...	"	१५७	७६
	३	२१५	५०, ५३
वाङ्क ...	२	१०९	८, ११
	"	११०	१३, १६, १७
वाङ्क ...	"	१७१-८५	१४७
	"	१९३-२००	१५६
वाङ्क ...	३	२४३	६४, ६५
वाङ्क ...	२	१४७	४०, ४४, ४५
	"	१६८	१३९
	३	२४३	६४, ६५
	"	१४० अ	१५६, १५८
वाङ्क ...	२	१६२	८९
वाङ्क ...	"	१६८	१३९
वाङ्क ...	३	२४९	६९
वाङ्क ...	"	१३६ अ	१५४, १५५
वाङ्क ...	"	२०८	२०, २२
	"	२०९	२५
वाङ्क ... राशि	"	२१२	८५
वाङ्क ...	२	१६१	८३
वाङ्क ...	"	१४०	१७
	"	२४८ अ	२३७, २३८
वाङ्क ...	१	८३	२६३, २६७,
	"	"	२७४
	"	८४	२७५, २७६
	३	२३४	२७

અંથ	લેખ	પાનું	અંથ	લેખ	પાનું
વીરાક ...	૩	૨૨૨ અ	૨૧૩, ૨૧૪	વેળક ...	,, ૧૪૮ બ ૧૬૭
વીર્ય ...	૨	૧૬૮	૧૩૯	વૈદ્ય. સી. બી.	,, ૨૩૭ ૪૨
વીરેશ્વર	૩	૨૧૫	૪૭	,,	,, ૧૩૦ અ ૧૪૪
વીરહણ દેવ	૨	૧૫૬	૬૯, ૭૧	,,	,, ૧૪૯ બ ૧૭૩
વીવીક ...	,,	૨૫૧	૭૦	વૈદનાથ	,, ૨૧૫ ૪૫, ૫૩
વીસલ ...	૨	૧૬૮	૧૩૯	,,	,, ૨૨૨ ૮૪, ૮૫
વીસલક	,,	,,	૧૩૮	,,	,, ૧૪૪ ધ ૧૯૯
વીરહણ	૩	૨૫૧ બ	૨૫૮	વરગટ ...	૧ ૭૩ ૧૯૦
ગુડહાલિસ મેજર	૧	૫૭	૧૨૯	વૈરિસિંદ	૩ ૨૩૭ ૪૧, ૪૨,
સી. એસ				,,	,, ૪૪, ૪૮
જમલાલ કાળી-	૩	૨૧૮	૬૪	,,	,, ૨૫૨ ૭૩, ૭૮
દાસ શાસ્ત્રી				વૈર્યયુગ	૧ ૬ ૧૦
વૈક્રમ્ય રાવ	૧	૧૭	૫	વોગેલ. ડો	,, ૪૧ ૭૪
બહાદુર વિ.	,,	૨૩	૨૪	વોટસન મેજર	,, ૭ ૧૨
	,,	૨૬	૩૨	જે. ડાઈયુ	,, ૧૯ ૧૧
	,,	૪૧	૭૪	,,	,, ૩૮ ૬૨
	,,	૫૧	૧૧૧	,,	,, ૮૪ ૨૩૬
	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૬	,,	,, ૮૬ ૨૪૫
	૩	૨૩૦	૧૦, ૧૧	૨	૧૩૭ ૩
વેંગીનાથ	૨	૧૨૨	૨૬	૩	૨૨૭ ૩
વેજલ રાજલ	,,	૧૯૭	૧૫૪	,,	,, ૨૩૩ ૨૬
વેણીલાલ(દાસ)	,,	૧૪૭	૪૦, ૪૪	,,	,, ૨૩૬ ૩૫
વેદમર્શીરાણી	,,	૧૬૬	૧૧૮, ૧૧૯	વોધન ...	૨ ૧૨૧ ૯
	,,	૧૭૦	૧૪૩	વોસરિઉ	,, ૧૬૮ ૧૩૯
	,,	૧૮૬	૧૫૨, ૧૫૩	વોસરિન	,, ૧૬૦ ૮૭, ૮૮
	,,	૨૦૧	૧૬૦	વોદરી ...	,, ૧૬૮ ૧૩૯
	,,	૨૦૨	૧૬૩, ૧૬૪	વોદિયક ...	,, , ,
	,,	૨૦૬	૧૭૩, ૧૭૪	વ્યાધસેન	૧ ૧૩ ૪
વેદશર્મા	૩	૨૫૨	૭૫, ૮૧	,,	,, ૧૪ ૬, ૭, ૮
વેદાધિક્ષા	૨	૧૬૨	૯૮		
વેનપ ...	,,	૧૩૩-૩૪	૧૨૩, ૧૩૩,	૨૧	
	,,	,,	૧૩૬	શકિતકુમાર	૩ ૨૫૨ ૭૮
વેસ્ટર ગાર્ડ	૧	૧૫	૩	શમિ ...	,, ૨૦૭ ૧૮
એન. એલ.				શતપોગેશ્વર	,, ૨૩૮ અ ૨૩૯
વૈકુન્થ ...	૧	૨૭	૩૭	શખરસ્વામિન	,, ૨૩૨ ૧૯
વૈજલ ...	૨	૧૫૮	૭૯, ૮૦	શમ્ભી ...	૧ ૫૩ ૧૨૧
વૈજલદેવ	,,	૧૫૭	૭૩, ૭૪,	૨	૧૨૪ ૩૮
	,,	,,	૭૫, ૭૭	શમ્ભીન ...	૧ ૬૫ ૧૫૦, ૧૫૪
	૩	૧૫૭ બ	૧૮૩	,,	,, ૧૦૨ ૬

ग्रंथ	लेख	पान
शंकराचार्य (शाब्दार्थ)	१	६६, ३०१
शङ्खधारीन घोररी	३	१५७ अ १८३
शाकंभरी	१	१४८ अ १६६
शाक्य	१	३४ ५७
शातकुक्षि	१	६ ७, ६, ११
	१	२४ २८, २६
शान्तिप्रसन्न स्वरि	३	२४५ ६७
शान्तिभद्र स्वरि	१	२३८ अ २३८, २४२
शान्तिहस्त	१	२३२ १८, २०
	१	२३० अ २२४
शान्ति शम्भू	१	२४ २८, २६
शान्ति स्वरि	२	१६७ १२३, १२८,
	१	१३३
	१	१६८ १३७
	३	२०६ ८
	१	२०७ १५, १७
	१	२०८ २१
	१	२०९ २६
	१	२१० ३०
	१	२११ ३३, ३५, ४०
शाम्भू	३	२०७ १७
	१	२०८ २१
	१	२१० ३०
	१	२११ ३३, ३५
	१	२१२ ३८, ४०
शासिग	२	१४८ ४६, ५०
	१	१६८ १३७
शासितर	१	१७१-८५ १४७
शास्त्री कुर्माशंकर	३	१४६ अ १५४
शास्त्री वृजवाध	१	२१८ ६४
काशीदास		
शास्त्रवादन	१	२३८ अ २४६
	१	२४६ २४७, २४८
शिवदेव ...	१	२२७ ७, ८
शिवदेवाचार्य	१	२३६ ३५, ३६, ३८
शिवभार	१	१२५ अ १२२
शिवराज	२	१३८ १२, १३, १४
	३	२३० अ २२६, २२८

ग्रंथ	लेख	पान
शिवादिप	२	१२४ ३६, ४०
शीवादिप १ ले	१	४६ १०४
(वल्लभी धर्मादिप)	१	१११, ११३,
	१	११४
	१	५२ ११५, ११७
	१	५३ ११६, १२०
	१	५४ १२३
	१	५५ १२५, १२६
	१	५६ १२८
	१	५७ १२९, १३०,
	१	१३२
	१	५८ १३४
	१	५९ १३५
	१	६० १३६, १३८
	१	६१ १३९
	१	६२ १४२
	१	६३ १४५
	१	६४ १४७
	१	६५ १५१
	१	६६ १५८
	१	६७ १६३, १६५
	१	६८ १६६
	१	६९ १७२
	१	७० १७५
	१	७१ १७८, १८१
	१	७२ १८५
	१	७३ १८२
	१	७४ १८६, १८८,
	१	२०२
	१	७५ २०४, २०५
	१	७६ २०६, २०८
	१	७७ २११, २१३
	१	८२ २२५
	१	८३ २३१, २३३
	१	८४ २३७, २३९
	१	८५ २४६
	१	८६ २५०, २५१,
	१	२५७
	१	८७ २६३, २६४,
	१	२६६, २७०,
	१	२७२

ગ્રંથ	લેખ	પાનું	ગ્રંથ	લેખ	પાનું
શીલાદિત્ય ૧ શો	૧	૯૪	શીલાદિત્ય ૩ શો	૧	૮૫
(વસન્તી	"	૯૫	(વસન્તી)	"	"
ધર્માદિત્ય)	"	૯૬	"	૮૬	૨૪૫
"	"	૨૯૭	"	૮૭	૨૪૬, ૨૪૭
"	૯૭	૩૦૨	"	૮૮	૨૫૩, ૨૫૫
"	૯૮	૩૦૫	"	૯૩	૨૬૩, ૨૬૭,
૩	૫૪	૧૦૦, ૧૦૧	"	"	૨૭૩
"	૫૮	૧૦૨	"	૯૪	૨૭૬
"	૫૯	૧૦૩, ૧૦૪	"	૯૫	૨૮૬
"	૫૯ અ	૧૦૫, ૧૦૬	શીલાદિત્ય ૪ શો	૧	૮૮
"	૬૬	૧૦૯, ૧૧૦	વસન્તી	"	"
"	૬૨	૧૧૧	"	૮૯	૨૫૬
શીલાદિત્ય ૨ શો	૧	૬૧	"	૯૦	૨૬૦
(વસન્તી)	"	૬૮	"	૯૧	૨૬૧
"	૭૬	૨૦૫	"	૯૨	૨૬૨
"	૭૭	૨૧૪	"	૯૩	૨૬૩, ૨૬૭,
"	૭૮	૨૧૭	"	"	૨૭૪
"	૮૨	૨૨૭	"	૯૪	૨૭૬
"	૮૩	૨૩૪	"	૯૫	૨૮૦
"	૮૪	૨૪૦	"	"	૨૮૬
"	૮૭	૨૪૬, ૨૪૭	"	૯૬	૨૮૪, ૩૦૦
"	૮૮	૨૫૩, ૨૫૫	૩	૯૨	૧૧૧, ૧૧૨
"	૯૩	૨૬૩, ૨૬૭,	શીલાદિત્ય ૫ શો	૧	૪૩
"	"	૨૭૩	વસન્તી	"	૯૩
"	૯૪	૨૭૮	"	"	૨૭૪
"	૯૫	૨૮૬	"	૯૪	૨૭૫, ૨૭૬,
"	૯૬	૨૯૩, ૨૯૯	"	"	૨૮૦, ૨૮૧,
૩	૯૨	૧૧૧	"	"	૨૮૬
શીલાદિત્ય ૩ શો	૧	૭૬	"	૯૬	૨૮૪, ૩૦૦
(વસન્તી)	"	૭૭	શીલાદિત્ય ૬ શો	"	૯૩
"	"	૨૧૪	વસન્તી	"	૯૪
"	૭૮	૨૧૫, ૨૧૭	"	૯૫	૨૮૦, ૨૮૬,
"	૭૯	૨૧૮, ૨૧૯	"	"	૨૮૪
"	૮૦	૨૨૦, ૨૨૧	"	૯૬	૩૦૦
"	૮૧	૨૨૨	૨	૧૪૭	૩૯
"	૮૨	૨૨૩, ૨૨૭,	શીલાદિત્ય ૭ શો	૧	૯૬
"	"	૨૨૯	વસન્તી	"	"
"	૮૩	૨૩૦, ૨૩૪	૩	૨૩૮ અ	૨૩૦
"	૮૪	૨૩૬, ૨૪૦			

ग्रंथ	लेख	पान
शीवादित्य सामन्त	१	४५ ८३
"	"	४६ ८४, ८६
"	"	४७ ८७
"	"	४८ १०१, १०३
"	"	६३ १४७, १४८,
"	"	१४९
"	"	६५ १५१, १५५
शुक्ल दशपतराम	३	२३३ अ २२८
शुशिवर्मा	"	२५२ ७२, ७८
शुभार्द्र	"	" ७५, ८१
शुभंकर	"	१५५ अ १७८, १७९
शुरसेन ...	"	२२५ १०६
सुसिन्धरी	२	१६१ ८८, ८०
शेड साराभाय	३	१५३ अ १८६
डाबाभाय		
शेव ...	१	१०२ ५
शेवड ...	३	२५० अ २५५, २५६
शेवदेवत (भट्टाश्री)	२	१६५ ११४, ११६
शेव ...	"	१०८ ८, ११
शेव ...	"	१६३ १०२
शेवभनदेव	"	१५७ ७६, ७७
"	"	१६२ ८८
शंकर	३	२२७ ५
"	"	२३८ ५४, ५७
"	"	२५० ७०
"	"	८२ ११२, ११३,
"	"	११४
शंकरगणु	"	२३२ १८
"	"	२३० अ २२३, २२४,
"	"	२२५, २२७
शंकरगु	"	२३२ १८, २०
"	"	२३० अ २२४
शंकरवर्मान	"	२३८ अ २४७
शंभोर (संभोर)	२	१२४ ३८, ४०
श्यामधोर	१	३६ ५८, ६०
श्रवणभद्र	३	२३८ अ २४७, २४८
श्याम. डाक्टर	२	११५ ३०

ग्रंथ	लेख	पान
आश्रयशीवादित्य	१	१०३ ८, ८, ११
"	"	१०४ १२
"	"	१०५ १३
"	३	२३० अ २२३
श्रीतात	"	१५७ अ १८२
श्रीधर	२	१६३ १०१, १०२,
"	"	१०५
"	३	२१६ ५६, ५७
"	"	२२५ ८८, १०१
"	"	१२५ अ १२८
श्रीपाल	२	१४७ ३८, ३९,
"	"	४०, ४४, ४७
"	"	१६८ १३८
"	३	२१८ ६५, ६६
श्रीवादेवी	"	२२४ ८५
श्रीराज	२	१६८ १३५
श्रीविष्णु	३	२३७ ४१
श्रीसपाल	"	२५१ ७०
श्रुतिमंड	"	२१८ ७३
स		
सर्वसंरिपति	३	२४३ ६३, ६५
सगड	१	८१ २२२
सङ्क	३	८२ ११२, ११४
सङ्कलिक	"	" ११३
संयितिशर्मान	१	१८ ११, १२
संजान	३	२१५ ५०, ५३
संजानी	"	२१८ ७०
संजय	"	१४४ ३ १६५
सतिपुत्र	१	१ ३
सहमलपार्थ	२	१७१-८५ १४८
सधन्य	३	२३५ २८
सपादसक्षीय	२	१३७ ५
संभलीक	१	७३ १८०, १८४
समरसिंह	३	२५२ ७५, ८०, ८१
"	"	२४१ अ २५२, २५३

	अंश	लेख	पान
समरसीढ	२	१६०	८६, ८८
समरा	३	२२४	८८
समुद्र ...	१	१०२	५
सरकार सर	३	१५८ अ	१६३
जुहुनाथ			
सरय-दसरि	,,	२११	३६
सरवधु	२	१६८	१४६
सरस्वती	१	७४	२१६
	३	२०७	१५, १७
	,,	२०८	२१
	,,	२०९	२६
	,,	२१०	३०
	,,	२११	३३, ३५
	,,	२१२	३८, ४०
संस्कृत	२	१२४	३८, ३९, ४०
सलभलुङ्ग	,,	१६८	१३८
सलभलुङ्गदी	,,	१६५	११४, ११६
	,,	२०६	१७२, १७४
	,,	२२६	१०४
सलभलुसीढ	,,	२१३	४२
सलक्ष	३	२१६ अ	२०४, २०५
	,,	,,	२०६
सलक्षिणी	,,	२२५	१०५
सलक्षिताराधु	,,	२१६	२०४, २०६
संस्कृत	२	१२२	२३
सरययुग्म(संस्कृत)	१	६५	२८७
सहजल	२	१७१	८५, १५०
सहजग	,,	१४५	३०, ३१, ३३
	३	२०८	२०, २२
	,,	२०९	२५, २७
सहदेव	,,	२४३	६४, ६५
सहसालुङ्ग	२	१२६	१५२
सहसर	,,	१४५	३०, ३३
साधु	,,	१६८	१३६
साधि (३)	,,	१६७	१२०, १२४
	,,	,,	१२६
	,,	२०६	४, ६
सांकरसीढ	३	१४४ क	१६३
साभाडा	,,	२४३	६१, ६५

	अंश	लेख	पान
सांगधु	,,	२२४	८२, ८५
	,,	२२५	८८
	,,	२२२ अ	२१३
	,,	२२३ अ	२१६
सागर ...	२	१६८	१३७, १३८
सांगधु ...	,,	,,	१३९
सांगधु	,,	,,	१३८
सांगनवि	,,	,,	,,
सांगवि ...	,,	,,	,,
सांगवि ...	३	१४४ छ	२००
सांगवि ...	,,	२५६	८६, ८७
सांगवि ...	,,	२२३	८६
	,,	२५४	८२
सांतल ...	,,	२२२ अ	२१३, २१४
सांतिकुमार	२	१६६	११६
	,,	१७०	१४४
	,,	१८६	१५२, १५३
	,,	२०१	१६०
	,,	२०२	१६३
	,,	२०६	१७३
सांतुप	३	१४३ अ	१६६, १६७
सांतुपवि	२	१६८	१३८
सांदा ...	,,	,,	१३९
सांदा ...	१	८५	२४३, २४४
सांदा	,,	८६	२२२
	,,	८२	२६२
	३	८२	११२
सांदा ...	,,	२५४	८२
सांदा	,,	२२३	८०
सांदा	,,	२३८ अ	२३८
सांदा	२	१३७	४
	,,	१६४	११०, १११
	,,	१६७	१२२, १२६
	,,	,,	१३१
	३	२०६	६, ११
	,,	२१३	४२
	,,	२१६	५४, ५७
	,,	२२५	८८, १०१
	,,	२५२	७३, ८६
	,,	२१६ अ	२०४, २०५
	,,	,,	२०६

	अंथ	लेख	पानुं
सामन्तासंदे	३	१६४	२०८
"	"	२१६ अ	२१०
सामन्तरामि	१	१०३	६, ११
सारंगदेव (वाधेला)	३	२१७	५६
"	"	२२०	७७
"	"	२२१	७८
"	"	२२२	७९, ८१,
"	"	"	८५, ८७
"	"	२२३	८८, ८९
"	"	२२४	९३, ९६
"	"	२२५	९७
"	"	२१६ अ	२१०
"	"	२२० अ	२११, २१२
"	"	२२२ अ	२१३
"	"	२२३ अ	२१५, २१६
"	"	२२५ अ	२१८, २१९
सारंगधर	२	१४७	४०
साववाहन	"	१४९	५१
साविग ...	३	१५५ अ	१७८, १७९
सासिवाहधु	२	१४९	५१
साहू ...	३	२२४	९६
साहू ...	२	१६८	१३८
सावडडे	"	"	"
सावदेव	२	१४९	५१
"	"	१६८	१३७, १३८
साविभार	२	१३०	९४, १०२
सावित्री	"	१६३	१०२
साहय्य	२	१६८	१३८
सिंधधु ...	"	१३७	८
"	३	२१६	५४, ५७
सिंधिया	१	६९	१७०
सिंधधु ...	२	१३३-३४	१२३, १३३
सिंधपाल	३	२१८	६५
सदरग	२	१३७	६, ७
(नयसिंह)	"	१४१-४२	१६
"	"	१४४	२८, २९
"	"	१४५	३१, ३३
"	"	१४६	३४, ३५

	अंथ	लेख	पानुं
सिद्धराज	२	१४७	३८, ३९,
(नयसिंह)	"	"	४०, ४२,
"	"	"	४४, ४५, ४७
"	"	१५०	५२
"	"	१५४	५६
"	"	१५५	६१, ६५
"	"	१५६	६०
"	"	१५७	७४, ७७
"	"	१५८	७८
"	"	१६०	८५, ८८
"	"	१६२	९६, ९९
"	"	१६३	१०२, १०५
"	"	१६५	११३, ११६
"	"	१६६	११७, ११९
"	"	१६७	१२२
"	"	१७०	१४२, १४६
"	"	१८६	१५१, १५३
"	"	२०१	१५६
"	"	२०२	१६२
"	"	२०४	१६७, १६८
"	"	२०६	१७१
"	३	२१८	६५, ६६
"	"	२१९	७५
"	"	१४४ अ	१५६
"	"	१४४ अ	१६०
"	"	१४४ अ	१६१, १६३
"	"	१४४ अ	१६४
"	"	१४९ अ	१७०
"	"	१४९ अ	१७३, १७४,
"	"	"	१७५
"	"	१५५ अ	१८०, १८१
"	"	१५७ अ	१८३, १८५
"	"	१४३ अ	१८६, १८७
"	"	१४३ अ	१८८
"	"	१४४ अ	१८९
"	"	२१५ अ	२०३
"	"	२१६ अ	२०५
"	"	२३९ अ	२५०
"	"	२३८ अ	२३७
सिद्धमय	१	६६	२८६, ३०१
सिद्धसेन			

ગ્રંથ	લેખ	પાનું	ગ્રંથ	લેખ	પાનું		
સિદ્ધેશ્વર	૩	૧૪૪ ધ	૧૯૯	સુકથંકર ડો.	૧	૯	૧૬
સિન્ધુરાજ	૨	૧૪૭	૪૧, ૪૫	વી. એસ.	"	૧૮	૯
	૩	૨૩૫	૨૯	"	"	૨૦	૧૩
"	"	૨૩૭	૪૨	"	"	૨૨	૨૧
"	"	૧૪૪ ક	૧૬૨	"	"	૨૪	૨૮
"	"	૧૪૯ બ	૧૭૩, ૧૭૫	૨	૧૩૦	૯૫	
"	"	૨૩૮ બ	૨૪૬	"	૧૪૧-૪૨	૧૮	
સિમ્મ. એલ.	૧	૧૬	૩	સુનવથ ...	૨	૧૬૮	૧૩૯
પ્રોક્ટર				સુપાશ્વ	"	૧૭૧-૮૫	૧૪૭
સિરધર ...	૩	૨૨૩	૮૯	સુમાહુ ...	"	૧૭૧-૮૫	૧૪૭
"	"	૨૨૩ અ	૨૧૬	"	"	૧૯૩-૨૦૦	૧૫૧
સિરપાલ	"	૨૨૩ અ	૨૧૬	સુબટવર્મ (સોહડ)	"	૧૩૭	૮
સિંહમિત	૧	૨-૫	૧૮, ૨૦	સુમતિ ...	૩	૧૨૫ બ	૧૨૧
સિંહરાજ	૨	૧૬૮	૧૩૯	સુમતિસ્વામી	"	૨૨૦ પ	૨૧૧, ૨૧૨
સિંહવર્મન	૩	૨૩૫	૯	સુમદનપાલ	૩	૨૨૪	૯૨
સિંહાદિત્ય	"	૨૨૯	૯	સુમિગિ	૨	૧૬૮	૧૩૯
"	"	૨૩૦	૧૦, ૧૧, ૧૨	સુરત્નસ્યાર્થા	૩	૨૨૪	૯૨
"	"	૨૨૯	૨૨૦, ૨૨૧	સુરભિ ...	"	૧૪૯ મ	૧૭૩
સીતા ...	"	૨૧૮	૭૦	સુરરાજ ...	"	"	૧૭૫
સીમંધરસ્વામિન	૨	૧૭૧-૮૫	૧૪૭	સુરાદિત્ય	"	૨૩૮ બ	૨૪૬, ૨૪૭,
સીયક ૧ લો	૩	૨૩૭	૪૨	"	"	૨૪૮, ૨૪૯	
સીયક ૨ બે	"	"	૪૦, ૪૧,	સુવિશાખ	૧	૬	૭, ૧૦, ૧૧
"	"	"	૪૩, ૪૪,	સુનત ...	૨	૧૭૧-૮૫	૧૪૭
"	"	"	૪૫, ૪૬,	"	"	૧૮૮-૯૨	૧૫૫
"	"	"	૪૭, ૪૮	સુહડાદેવિ	"	૧૭૧-૮૫	૧૪૭
"	"	૨૩૮	૪૯. ૫૦	"	"	૨૦૩	૧૧૫
"	"	૨૨૦ અ	૨૧૧	સુતુરાજ	૩	૨૨૪	૯૨
સીપુ ...	"	૨૫૪	૮૨	સુપા ...	૨	૧૬૨	૯૮
સીલચુહિ	૨	૧૬૮	૧૩૯	સુમન ...	૩	૨૧૪	૧૪
સીલાનિ ...	૩	૨૪૩	૬૪, ૬૫	સુમલદેવી	૨	૨૦૧	૧૬૦, ૧૬૧
સીહ ...	૧	૫૩	૧૨૨	"	"	૨૦૨	૧૬૨, ૧૬૪
	૨	૧૨૪	૩૯, ૪૦	સુમલેશ્વર	"	૨૦૧	૧૬૦, ૧૬૧
	૩	૨૩૪	૨૭	"	"	"	૧૬૩, ૧૬૪
સીહદત્ત	૧	૫૫	૧૨૫	સુમેશ્વર	૩	૨૪૩	૬૪, ૬૫
સીહમિત	"	૨-૫	૨૦	સુર ૧ લો	૧	૧૦૨	૫, ૬
સીહાદિત્ય	૩	૨૨૭	૪, ૫	"	૩	૨૨૯	૯
સીદિથ ...	૧	૨-૫	૧૭, ૧૮,	"	"	૨૩૦	૧૦
"	"	"	૧૯, ૨૦	"	"	૨૨૯	૨૨૧, ૨૨૨

ग्रंथ	लेख	पान
चर २ जे	३	२२६ ६
"	"	२३० १०, ११, १२
"	"	२२६ २२१, २२२
सुरानंद	२	१३३-३४ १२४
सूर्य ...	"	११२-१३ २०, २२
सूर्यक ...	१	५२ ११५, ११७
सूर्यवीडल	३	२५६ ८५
सुख दृषी	२	१७१-८५ १५०
सुख ...	३	२१८ ७१
सैनसंध ...	"	१२५ १२१
सेन ...	१	१०२ ५
सेनविद्याधर	२	१३२ १२१
सेनहय	३	२२३ २१६
सोपुका	२	१७१-८५ १४६
"	"	१८६ १५४
"	३	२०८ १६, २०,
"	"	२२, २२
"	"	२०६ २३, २५ २६
"	"	२१० २८
सोभराज	"	१४६ १७३
सोढल (न्याति)	२	१५८ ७६, ८०
सोढल द्रवि	३	२१४ ४३, ४४
सोसाक ...	"	२४३ ६४, ६५
सोम (प्राग्वाट)	२	१६७ १२०, १२३,
"	"	१२४, १२७,
"	"	१२६, १३०,
"	"	१३२
"	"	१६८ १३८
"	"	१६६ १४१
"	"	१७१-८५ १४७, १४८
"	"	१८८-८२ १५५
"	"	१६३-२०० १५६, १५७,
"	"	१५८
"	"	२०३ १६५
"	३	२०६ ४, ७, ६, १२
"	"	२०७ १४, १५, १७
"	"	२०८ १६, २१
"	"	२१० ३०
"	"	२११ ३२, ३३, ३५
"	"	२१२ ३७, ४०

ग्रंथ	लेख	पान
सोम (आत्मथु) १	८०	२२०, २२१
"	"	१०२ ५
"	"	१२४ ३८, ३९, ४०
सोम (लेखक)	३	२२४ ६३, ६६
सोम ...	२	२०४ १७०
सोमदेव ...	"	१५४ ५८
"	३	२०८ २०, २२
सोमरवि	२	१६२ ६८
सोमराज	"	१४५ ३३
"	"	१५५ ६६
सोमराजदेव	"	१६२ ६७, ६८, १००
सोमसिंहदेव	"	१६७ १२१, १२३
(परमार)	"	१२६, १२७
"	"	१३१
"	"	१६८ १३४, १३६
"	"	१३७, १३८
"	"	१४०
सोमसींह	"	१६६ ११६
"	"	१६७ १२१
"	"	१७० १४४
"	"	१८६ १५२, १५३
"	"	१६३-२०० १६०
"	"	२०२ १६३
"	"	२०६ १७३
"	३	११
सोमादित्य	२	१२३ ३२, ३४
सोमेश्वर	"	१३७ ४
(मति) कौमुदीना	"	३, ७, ८
कती)	"	१४७ ३६
"	"	१६७ १२०, १२१
"	३	२१५ ४५, ५०, ५३
"	"	२१६ २०४
सोमेश्वर (द्वि)	२	१६७ १२३, १३३
"	३	२०६ ८, १३
सोमेश्वर	"	२१८ ६५, ६७,
(अपिष्टलगत)	"	६६, ७०
उपाध्याय	"	७२
धर्मोद्धार धर्मर	"	२१६ ७३, ७५

	ગ્રંથ	લેખ	પાનું
સોમેશ્વર	૩	૨૦૭	૧૬, ૧૮
સુ (સુભૈશ્વરના	,,	૨૦૯	૨૫, ૨૭
પુરોહિત ઠા.			
વાજડનો પુત્ર)			
સોમેશ્વર	૨	૧૫૬	૬૯, ૭૧
(અજયપાલનો	,,	૧૫૭	૭૪, ૭૭
મુખ્ય મંત્રી)			
સોમેશ્વર (દેવ)	૩	૨૧૭	૬૦, ૬૨
(રાષ્ટ્રક)			
સોમેશ્વર (ઉદય-	૩	૧૪૯ બ	૧૭૫
રાજનો પુત્ર)			
સોમેશ્વર (ધ્રુમ	૨	૧૬૮	૧૪૪
રાજના કુટું-			
બર્મા જન્મેલ)			
સોમેશ્વર (અપરા-	,,	૧૫૫	૬૪, ૬૭
દિત્ય અને રત્ના-			
દિત્યનો ભાઈ)			
સોમેશ્વર (ચન્દ્રા-	,,	૧૬૮	૧૩૫
વતીનો સ્વામિ			
શ્રીરાજકુલ)			
સોમેશ્વર (વેદગર્ભ-	૨	૧૮૬	૧૫૩
રાશિનો પુત્ર)			
સોમેશ્વર મહાદેવ	,,	૨૦૪	૧૬૯
	૩	૨૪૮ બ	૪૩, ૪૬
	,,	૧૫૭ ક	૧૮૭
સોમેશ્વર	,,	૨૩૮ બ	૨૪૭
સોયના ...	,,	૨૨૦ અ	૨૧૧, ૨૧૨
સોલણુદેવરાજ	૨	૧૫૬	૬૯
સોલા ...	૩	૨૪૩	૬૪, ૬૫
સોલુયા ...	૨	૧૬૨	૯૯
સોહગા ...	,,	૧૬૭	૧૨૧, ૧૨૪,
	,,	,,	૧૨૯
	,,	૧૯૪-૨૦૦	૧૫૮
	૩	૨૦૬	૪, ૯
સોહથુ	,,	૨૧૭	૬૩
સોહડ ...	,,	૨૪૮	૬૯
સોહિઉ ...	૨	૧૬૮	૧૩૮
સોહિક ...	૩	૨૩૮ બ	૨૪૬, ૨૪૮,
	,,	,,	૨૪૯

	ગ્રંથ	લેખ	પાનું
સોહિયઉ ...	૨	૧૬૮	૧૩૯
સૌભાગ્યદેવી	,,	૧૬૨	૧૦૨
સંગમ ...	૧	૫૩	૧૨૨
	૩	૨૩૪	૨૭
સંગમદિન	૧	૮૦	૨૨૧
સંગમસિંહ	૩	૨૨૭	૬, ૭, ૮
સંગરવથ ...	૧	૬૮	૧૬૭, ૧૬૮
(સંગરવિ)			
સંગ્રામસિંહ	૩	૨૧૬	૫૫, ૫૭
સંગ્રામ સોની	,,	૧૫૭ ઈ	૧૯૧
સંધ ...	૧	૬૫	૧૫૦, ૧૫૧,
	,,	,,	૧૫૪
સંતોષા ...	૨	૨૦૩	૧૬૫
સંધીરણુઉ	,,	૧૬૮	૧૩૯
સંભુલ્લ ...	૧	૯૫	૨૮૧, ૨૮૬
સંસદસા	૨	૧૬૮	૧૩૯
સ્કન્દ ...	૧	૨૬	૩૨, ૩૩, ૩૫
	,,	૨૯	૪૩
	,,	૮૨	૨૨૮, ૨૨૯
સ્કન્દગ્રંથ ...	૧	૧	૧
	,,	૬	૭
	,,	૧૫	૩, ૪, ૫
	૨	૧૩૦	૯૬
સ્કન્દગ્રંથ	૧	૨૯	૪૨, ૪૪
સ્કન્દભટ ...	૧	૩૪	૫૬, ૫૭
	,,	૩૬	૬૦
	,,	૩૮	૬૨, ૬૩, ૬૮
	,,	૪૦	૭૦, ૭૩
	,,	૪૧	૭૫, ૭૮
	,,	૪૨	૮૨, ૮૪
	,,	૪૩	૮૮
	,,	૪૪	૮૯
	,,	૪૫	૯૧, ૯૩
	,,	૪૬	૯૪, ૯૬
	,,	૪૭	૯૭, ૧૦૦
	,,	૪૮	૧૦૧, ૧૦૩
	,,	૬૭	૧૬૧

अंथ	क्षेप	पातु	अंथ	क्षेप	पातु
रक-दलट	१	६८ १६३, १६७,	पष्टिदत ...	१	१६ ३, ४
"	"	१६८	पष्टिदेव ...	"	१०२ ५
"	६८	१७४	पष्टिभव ...	"	७१ १७८, १८२
"	७०	१७५, १७६	पष्टि अर (अर)	"	६५ १५०, १५१,
"	७१	१८०	"	"	१५४
"	७२	१८४, १८८			
"	७३	१८४	हृ		
"	७४	१८५, १८६,	हृभीर	२	१६३ १०२, १०८
"	"	२०२	"	२०४	१६८, १७०
"	७६	२०५, २०६	हरगण्य	१	७७ २१४
"	७६	२१८, २१९	"	८०	२६०
"	८०	२२१	हरहाण्य	३	२४० ५८
"	८१	२२२	हरहाम	"	२३३ अ २२६, २३२,
"	८२	२२८, २२९	"	"	२३५
"	८३	२३०, २३५	हरदेव	"	२२४ ६६
"	८४	२३६, २४१	हरधण्य (धन)	१	८८ २५४, २५८
"	८५	२४४	"	"	१०६ १४, १५
३	४४	६५, ६६	हरसतदेवी	३	२५० अ २५४
"	४४ अ	६७, ६८, ६९	हरि ...	"	२३४ २७
"	५६ अ	१०५	हरिदास विहारीदास	३	२५० अ २५४
"	६६	१०६, ११०	हरिनाथ	१	५७ १२६, १३२
रकन्दवसु	१	६४ १४८, १४९	हरिपाल	३	२१६ अ २१०
रकभलसेन	"	४२ ८१, ८४	"	"	२२२ अ २१३, २१४
रकभ डोडट	"	७३ १६०	"	"	२५१ अ २५७
रकभ डोडट	३	२२० ७७	हरिप्रलस्रि	"	२४५ ६७
रधनिरक	१	६५ १५०, १५१,	"	"	२५० ७०
"	"	१५४	हरिभट्ट	२	१३० ६४, १०२
रिथरमति	"	४५ ६०	हरिभट्टि	१	८० २२०, २२१
"	"	७८ २१५, २१७	हरिभद्रस्रि	२	१६७ १२३, १२८,
"	३	१३० अ १४५	"	"	१३३
रिमथ वीनसेन्ट	१	१६ ३	"	"	१६८ १३५, १३७
"	३	२३८ अ २४६, २४७	"	"	२०७ १५, १७
रयेन ...	१	४१ ७५	"	"	२०६ २६
र्यान्धु ...	२	१६८ १३६	"	"	२१० ३०
र्यामि ...	१	८५ २४३	"	"	२११ ३३, ३५, ४०
र्यामिहता	"	२६ ४२	हरियावि	२	१६८ १३६
५			हरिभा	३	२५१ अ २५७
पष्टि ...	१	४३ ८५, ८८	हरिवग्मन	"	२३८ अ २३७, २३८
"	"	५३ १२१	"	"	२४०, २४४

ગ્રંથ	લેખ	પાનું	ગ્રંથ	લેખ	પાનું		
હરિવલ્લભ	૧	૯૬	૨૮૮	કુદ્ધ. ધ.	૨	૧૪૩	૨૫
હરિશચ્ચ	૩	૨૨૩	૮૯		૩	૨૧૭	૫૮
હરિહર	,,	૨૧૬ અ	૨૦૪, ૨૦૬	,,	૨૩૦	૧૦	
હર્ષ	,,	૨૩૩ અ	૨૩૦, ૨૩૧	,,	૨૪૩	૬૧	
હર્ષગણિ	,,	૨૧૫ અ	૨૦૨	,,	૨૫૭	૮૮	
હર્ષવર્ધન	૧	૧૦૪	૧૨	,,	૧૩૦ અ	૧૪૬	
	,,	૧૦૬	૧૫	,,	૨૨૯	૨૨૦	
	,,	૧૦૭	૧૭	,,	૨૩૦	૨૨૩, ૨૨૫	
	૨	૧૧૭	૪૨, ૪૫	હેમ ...	,,	૨૩૯ ક	૨૫૧
	,,	૧૨૫	૪૩	હેમચંદ્ર ...	૨	૧૩૫	૧૩૮
	,,	૧૩૨	૧૧૮	,,	૧૩૭	૩, ૪, ૭	
	,,	૧૩૫	૧૩૮, ૧૩૯	,,	૧૪૭	૩૮, ૩૯	
હક્ક ...	૩	૨૩૫	૩૦	૩	૨૧૮	૬૬	
હરતગણિ	૨	૧૩૭	૩, ૮	,,	૨૧૬ અ	૨૦૫	
(હર્ષગણિ)				,,	૨૨૩ અ	૨૧૫, ૨૧૬	
હારીતિ	૧	૧૦૨	૪, ૭	,,	૨૩૩ અ	૨૨૯	
	,,	૧૦૩	૧૦	,,	૧૫૮ અ	૧૯૩	
	,,	૧૦૭	૧૭	,,	૨૪૧ અ	૨૫૨, ૨૫૩	
હાલ ...	૩	૨૨૪	૯૩, ૯૫	હેમચંદ્ર	૧	૯૬	૨૯૬, ૩૦૧
હાલાહલ	૧	૧૪	૭, ૮	હેમા ...	૨	૧૬૮	૧૩૯
હાંસ ...	૩	૨૩૮ અ	૨૩૮	૩	૨૨૩	૮૯	
હીરવિજય	,,	૨૪૦	૫૮	હોલ. ડોક્ટર	૨	૧૫૬	૬૯
હીરાદેવી	,,	૨૨૫	૧૦૧	આર. ધ.			
હુમડ ...	,,	૨૪૧ ક	૨૫૪	ભુવેનસેંગ	૧	૨૮	૨૯
કુદ્ધ. ધ.	૧	૧૩	૩	,,	૬૩	૧૪૪	
	,,	૨૧	૧૬	,,	૬૭	૧૫૭	
	,,	૨૩	૨૫	૨	૧૩૬	૧૪૭	
	,,	૩૫	૫૮	,,	૧૪૭	૩૯	
	,,	૪૧	૭૪	૩	૧૩૦ અ	૧૪૫	
	,,	૬૨	૧૪૦				
	,,	૬૮	૧૬૨	ક			
	,,	૬૯	૧૬૯	કદમ ...	૨	૧૬૨	૯૮, ૧૦૦
	,,	૭૪	૧૬૫	કિતિપાલ	,,	૧૩૫	૧૩૮, ૧૩૯
	,,	૧૦૩	૮	કીરસ્વામિ	૩	૧૫૮ અ	૧૯૩
	૨	૧૧૨-૧૩	૨૧	કોમકાંતિ	,,	૧૫૮ અ	૧૯૩, ૧૯૪
	,,	૧૧૫	૩૦	કોમસિંહ	,,	૨૫૨	૭૯
	,,	૧૨૭	૬૫	કોમાનંદ	,,	૨૨૫	૯૮, ૯૯,
	,,	૧૩૧	૧૦૫	,,	,,	૧૦૧	
	,,	૧૩૨	૧૧૪	,,	૨૨૨ અ	૨૧૩, ૨૧૪	

પરિશિષ્ટ (૩)

ગુજરાતના ઐતિહાસિક લેખસંગ્રહના ત્રણ ભાગમાં
આવતા પારિભાષિક શબ્દોની અનુક્રમણિકા

[સૂચના-પહેલો અંક ગ્રંથનો નંબર બતાવે છે, બીજો અંક લેખનો નંબર બતાવે છે અને ત્રીજો અંક પાનું બતાવે છે. જે જે શબ્દો હગભગ દરેક લેખમાં વર્ણવેલ પ્રસંગે તેમ જ દાતવિભાગમાં ચાલુ આવે છે તેની સામે ગ્રંથ, લેખ અને પાનાના અંકો મૂક્યા નથી.]

અ	ગ્રંથ	લેખ	પાનું	ક	અ	લેખ	પાનું
અગિયારમી	૧	૧	૪	કલિગ્રંથમાત્ર	૧	૧	૧૦
અમિહોત્ર				ઉ			
અમહાર				ઉત્તરસંમિલન	૧	૧	૮
અતિથિ				ઉદક સંગ્રહ			
અનુપબંધાન	૧	૩૬	૫૯	ઉદકાતિ સંગ્રહ			
સમુદ્ધમાહક				ઉદની	૧	૭૩	૧૨૦
અન્તરંગ	૨	૯૮	૨૫૩	ઉપદ્રવ	૩	૨૧૪	૧૨૦
અભિનવ માંગળ્ય	૨	૧૫૭	૭૫	ઉત્પત્તિ	૧	૬૬	૧૬૦
અભ્યન્તરિકા	૧	૮૭	૨૪૮	અંગ્રેજી	૨	૧૨૦	૧૬૦
અમારિદાન	૩	૧૫૫	૧૭૮				
અવલોકિક	૧	૪૦	૬૯	ક			
અલ્પકાશિક	૨	૧૩૫	૧૪૩	કવચ	૨	૧૨૦	૧૬૦
અ				કવચ	૨	૧૨૦	૧૬૦
આગ્રયણ શાલ				કવચ	૨	૧૨૦	૧૬૦
આગ્રહાન				કવચ	૨	૧૨૦	૧૬૦
આદક	૩	૨૩૮	૨૩૭	કવચ	૨	૧૨૦	૧૬૦
આભીર	૧	૭	૧૨, ૧૩	કવચ	૨	૧૨૦	૧૬૦
	૨	૧૧	૧૮	કવચ	૨	૧૨૦	૧૬૦
આમદકસન્તાન	૩	૨૪૬	૩૫	કવચ	૨	૧૨૦	૧૬૦
આયુક્તક				કવચ	૨	૧૨૦	૧૬૦
આરક્ષિક	૩	૨૨૮	૮	કવચ	૨	૧૨૦	૧૬૦
આદરણી				કવચ	૨	૧૨૦	૧૬૦
આદાર				કવચ	૨	૧૨૦	૧૬૦
આસપદિક				કવચ	૨	૧૨૦	૧૬૦
અ-૧૭				કવચ	૨	૧૨૦	૧૬૦

	અંક	લેખ	પાનું
કેદાર ...	૧	૮૫	૨૪૩
કેવલિ ...	૧	૯	૧૬, ૧૭
ખ			
ખણ્ડ			
ખન્ધાકર નિધિનિરૂપસહિત*			
ખશક* ...	૨	૧૬૨	૯૮
ખોડ રથલકાપરિ- પટક સહિત	૧	૭૭	૨૧૪
ગ			
ગડક ...	૨	૧૪૫	૩૧
ગન્ધ			
ગગગમિક	૩	૨૩૧	૧૫, ૧૭
ગજનક		૧૩૭	૭
		૧૬૦	૮૮
		૧૬૫	૧૧૬
		૧૬૬	૧૧૯
		૧૮૬	૧૫૧
આમકુટ			
આસ			
અક્ષાત			
ગીત			
ગુહાદાન*	૧	૬૭	૧૫૬
ગોપથ ગોમચાર સમેતા	૨	૧૬૨	૯૮
ગોષ્ટિકા	૩	૨૪૩	૬૫, ૬૬
ઘ			
ઘડા ...	૩	૨૨૩	૯૦
ઘોષ ...	૨	૧૦૯	૮, ૧૧
ચ			
ચક્રવર્તિ			
ચતુરશીતિ	૨	૧૨૩	૩૨
	૩	૨૩૧	૩૩
		૧૨૫ અ	૧૧૭
ચતુરશીતિકા		૨૩૪	૨૫
ચતુરાશિકા		૧૫૫ અ	૧૭૮
ચતુર્યાશ્રિકા	૨	૧૬૮	૧૩૮
ચતુષ્ટિ		૧૫૬	૬૯, ૭૧

	અંક	લેખ	પાનું
ચર			
ચરપુરોડાશ સ્થાતીપાક			
અપભ્રંશિકમં	૨	૧૩૫	૧૪૩
ચાટ			
ચાતુર્માસ્ય	૨	૧૩૫	૧૩૭
ચીવરિક			
ચોરાશી	૩	૨૩૫	૨૮
		૧૨૫ અ	૧૧૫
ચોરાશરણિક			
ચોક્ક વૈષ્ણવેગિક			
કાશ્યદિસહિત:		૨૩૪	૨૬
ચોવીસી ...	૨	૧૩૦	૯૬
	૩	૧૫૫ અ	૧૭૭
છ			
છત્રીસી ...	૨	૧૪૨	૨૪
છાટ ...		૧૪૫	૩૧
જ			
જ્યાશ્રય			
ઢ			
તલભેઠા બાણિક-	૨	૧૫૭	૭૫
મલક લુપ્તકદ્			
દોષપ્રાપ્તદાય			
તુલાપુરુષ	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૯
તલ			
ત્રિભુવનાશ્રય			
ઢ			
દણ્ડનાયક	૨	૧૩૨	૧૧૮
	૩	૧૫૭ ધ	૧૯૧
દણ્ડપાશિક			
દશપુણ્યગાસ	૨	૧૩૫	૧૩૭
દશાષ્ટાશિક	૧	૪૦	૬૯
દાણ્ડપાશિક			
દાષક: ...	૩	૨૩૮	૫૦
		૧૩૦ અ	૧૫૩
દાસી ...	૨	૧૧૧	૧૯
		૧૧૨-૧૩	૨૨
		૧૧૭	૫૦

	अंश	लेख	पान
दायो ...	२	१२४	३६
	"	१२६	५६
	३	२२८	७
दिविरपति			
दीप			
द्वलक			
द. (द्रुम)	३	२१६	५५
द्रुम ...	२	१४८	५०
	३	२२२	८३, ८४
	"	२२३	८८
	"	२४३	६३, ६४
	"	"	६५, ६६
	"	१५७ ६	१८८
	"	२१५ अ	२०२
	"	२१६ अ	२०६
	"	२२३ अ	२१६
द्राक्षिण			
द्रोण ...	३	२३८ अ	२३६
द्रोणी ...	"	२१७	६२
द्विष्टक ...	२	१३६	१५
ध			
धराश्रय			
धर्मदाय			
धर्मदाय			
धर्मवर्द्धिका	२	१६२	६८
धर्मविकरण	"	१३०	१०४
धुवस्थानाधिकरण			
धुवाधिकरण			
धूप			
धर्मधोप	१	१	४
धर्मभंगल	"	"	८
धर्मभिषी	"	"	७
न			
नक्षत्रीय	३	२३६	३५
नवनिर्माणसदिन	२	१६५	११४
	"	२०२	१६३
	३	२१६	५४

	अंश	लेख	पान
निर्वापाः	३	२१६	५५
निवर्तन	२	११७	४३, ४६
नीतिलेखन	१	१	२
नीतिशिक्षण	"	"	३
न्यय			
प			
पटनम् (उत्सव)	२	१३३-३४	१२६
	"	१३५	१३७
पट्ट ...	१	७४	१६८
पट्टिका (पतिता)	"	६८	१६७, १६८
	"	१०२	३, ४, ५, ६
पटोदरण	३	२१३	४२
पतक ...	१	७१	१८२
पथक			
परम अक्षरपथ	३	२२६	२२२
शरपथ			
परमभागवत			
परमभाष्य			
परमादित्य लक्षण			
परमेश्वर			
परमोपासक			
परमप्रभु	३	१२५ अ	१३३
परिसरा	१	२६	३३
	"	७६	२१६
	"	८५	२४३
	३	६२	११३
परिसा ...	१	१	३
परिवर्द्धिका	२	१६२	६८
परिवर्द्धिका ...	३	२२२	८६
परिणी ...	"	२३८ अ	२३६
पक्ष्याक्ष			
पाठ्या ...	२	१४३	२६
पादभूषणप्रवर्णननिमित्त			
पादवर्ण			
पासंजा ...	१	१	७
पिंडपात्र			
(पिंडपात्र)			
पुष्प			
पुष्पप्रतयेवमभेदवर्द्धित			

	અંક	લેખ	પાનું
કદાર ...	૧	૮૫	૨૪૩
કરલિ ...	૧	૯	૧૬, ૧૭
ખ			
ખણક			
ખન્યાકર નિધિનિરૂપસહિત			
ખસકં ...	૨	૧૬૨	૯૮
ખોડ સ્થલકોપરિ- ૧	૭૭		૨૧૪
પટક સહિત			
ગ			
ગક ...	૨	૧૪૫	૩૧
ગન્ધ			
ગગમિક	૩	૨૩૧	૧૫, ૧૭
ગજનક		૧૩૭	૭
		૧૬૦	૮૮
		૧૬૫	૧૧૬
		૧૬૬	૧૧૯
		૧૮૬	૧૫૧
ગ્રામકુટ			
ગ્રાસ			
ગ્દાન			
ગીત			
ગુદાદાન	૧	૬૭	૧૫૬
ગોપથ ગોમયાર	૨	૧૬૨	૯૮
સખેતા			
ગોષ્ટિકા	૩	૨૪૩	૬૫, ૬૬
ઘ			
ઘડા ...	૩	૨૨૩	૯૦
ઘોષ ...	૨	૧૦૯	૮, ૧૧
ચ			
ચકવર્તિ			
ચતુરચીતિ	૨	૧૨૩	૩૨
	૩	૨૩૧	૩૩
		૧૨૫ અ	૧૧૭
ચતુરચીતિકા		૨૩૪	૨૫
ચતુરાસિકા		૧૫૫ અ	૧૭૮
ચતુર્ચાસિકા	૨	૧૬૮	૧૩૮
ચતુષ્પદ		૧૫૬	૬૯, ૭૧

	અંક	લેખ	પાનું
ચર			
ચરુપુરોગશ સ્થાપીવાક			
અપણાદિકર્મ	૨	૧૩૫	૧૪૩
ચાટ			
ચાતુર્માસ	૨	૧૩૫	૧૩૭
ગીવરિક			
ચોરાશી	૩	૨૩૫	૨૮
		૧૨૫ અ	૧૧૫
ચોરાશરણિક			
ચોક્ક લંબુવૈગિક			
કાળ્યદિસહિત:		૨૩૪	૨૬
ચોવીસી ...	૨	૧૩૦	૯૬
	૩	૧૫૫ અ	૧૭૭
છ			
છત્રીસી ...	૨	૧૪૨	૨૪
છાટ ...		૧૪૫	૩૧
જ			
જ્યાશ્રય			
ઢ			
તલભેઘા બાણુક-	૨	૧૫૭	૭૫
મલક લુધકદડ-			
દોષપ્રાસાદાય			
તુલાપુરુષ	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૯
તેલ			
ત્રિભુવનાશ્રય			
ઢ			
દણ્ડનાયક	૨	૧૩૨	૧૧૮
	૩	૧૫૭ ઘ	૧૯૧
દણ્ડપાશિક			
દશપુરુષગાસ	૨	૧૩૫	૧૩૭
દશાપરાધિક	૧	૪૦	૬૯
દાણ્ડપાશિક			
દાપક: ...	૩	૨૩૮	૫૦
		૧૩૦ અ	૧૫૩
દાપી ...	૨	૧૧૧	૧૯
		૧૧૨-૧૩	૨૨
		૧૧૭	૫૦

ग्रंथ	लेख	पान
दायो ...	२ १२४	३६
"	१२६	५६
"	२२८	७

विश्वरूपति
दीप
द्वतक

द्र. (द्रग्म)	३ २१६	५५
द्रग्म ...	२ १४८	५०
"	३ २२२	८३, ८४
"	२२३	८८
"	२४३	६३, ६४
"	"	६५, ६६
"	१५७ ३	१८८
"	२१५ अ	२०२
"	२१६ अ	२०६
"	२२३ अ	२१६

द्राक्षिभ

द्रोक्षु ...	३ २३८ अ	२३८
द्रोक्षी ...	" २१७	६२
द्रोक्षक ...	२ १३६	१५

ध

धराश्रय		
धर्मदाय		
धर्मदाय		
धर्मवर्द्धिका	२ १६२	६८
धर्माधिकारलु	" १३०	१०४
धुनस्थानाधिकारलु		
धुनाधिकारलु		
धूप		
धर्मधोप	१ १	४
धर्मभंगल	" "	८
धर्मसिपी	" "	७

न

नक्षत्रीय	३ २३६	३५
नवनिधानसहित	२ १६५	११४
"	२०२	१६३
"	२१६	५४

ग्रंथ	लेख	पान
निर्वापाः	३ २१६	५५
निवर्तन	२ ११७	४३, ४६
नीतिलेखन	१ १	२
नीतिलेखलु	" "	३
नृप		

प

पटन-प (उत्सव)	२ १३३-३४	१२६
"	१३५	१३७
पट्ट ...	१ ७४	१८८
पट्टिका (परिका)	" ६८	१६७, १६८
"	१०२	३, ४, ५, ६
पटोदरलु	३ २१३	४२
पत्तक ...	१ ७१	१८२
पथक		
परम लक्षण	३ २२६	२२२
परम		
परमभागवत		
परमभास्वर		
परमादित्य लक्षण		
परमेश्वर		
परमोपासक		
परराष्ट्रमंत्रि	३ १२५ अ	१३३
परिसरा	१ २६	३३
"	७६	२१८
"	८५	२४३
"	६२	११३
परिसा ...	१ १	३
पल्लडीका	२ १६२	६८
पल्लिका ...	३ २२२	८६
पणी ...	" २३८ अ	२३८
पक्षश्राद्ध		
पाटशा ...	२ १४३	२६
पाटश्रुतप्रश्ननमिसित		
पादावर्त		
पासंदा ...	१ १	७
पिंडपात्र		
(पिण्डपात्र)		
पुष्प		
पूज्य भूतदेवभूतदेवपट्टिका		

	અંક	લેખ	પાન
ચેક ...	૧	૩૮	૬૨
પેલેસ ...	૩	૨૩૮ અ	૨૩૯
પંચ મહાધા	૩	૨૨૩	૯૦
પંચ સુખનગર	૧	૭૯	૨૧૯, ૨૨૧
પ્રકૃષ્ટ ...	,,	૮૩	૨૩૪
	,,	૮૫	૨૪૩
પ્રતિનિર્મલ	,,	૯૬	૩૦૧
પ્રતિપતિ	૩	૨૫૫	૮૩
પ્રતિબદ્ધ	૨	૧૪૪	૨૯
	૩	૨૩૫	૩૩
	,,	૧૨૫ બ	૧૨૯
પ્રતિસરક	૧	૪૩	૮૫
પ્રતિસંસ્કરણ			
પ્રતિહાર			
પ્રતીહાર			
પ્રત્યય ...	૧	૧૭	૬
	,,	૨૯	૪૩
	,,	૪૨	૮૧
	,,	૫૨	૧૧૭
	,,	૫૫	૧૨૭
	,,	૮૨	૨૨૮
	૩	૨૨૯	૨૨૨
પ્રદાર ...	૧	૫૭	૧૨૯
	,,	૬૧	૧૩૯
	૨	૧૧૪	૨૫, ૨૭
	,,	૧૧૬	૩૫
પ્રવા ...	,,	૧૬૦	૮૬, ૮૮
	,,	૧૬૨	૧૦૦
	૩	૨૨૯	૨૨૨
	,,	૨૧૬	૫૭
પ્રદોશક	૧	૧	૩
પ્રાપીય ...	,,	૨૧	૧૮
	,,	૨૩	૨૪
	,,	૪૦	૬૯
	,,	૪૧	૭૫, ૭૮
	,,	૬૭	૧૫૭
પ્રાપ્ત પંચ મહાશબ્દ			
પ્રાવેશ ...	૧	૨૩	૨૬
પૃથિવીવસ્તુ			

	અંક	લેખ	પાન
બ			
બરાતિ રાખિ-	૩	૨૧૭	૬૨
બતભરાતિ			
બલિ			
બલદાય			
બલપુરી	૩	૨૧૭	૬૬
	,,	૨૧૯	૭૩, ૭૫, ૭૬
ભ			
ભક્તિ (કતી)	૧	૬૯	૧૭૪
ભટ			
ભદ્રસુખ	,,	૮	૧૪
ભટ્ટિ (ભૃષ્ટિ)	,,	૬૪	૧૪૯
	,,	૭૩	૧૮૯
ભુક્તિ ...	,,	૪૧	૭૫
	,,	૬૮	૧૬૨, ૧૬૭,
	,,	,,	૧૬૮
	,,	૯૩	૨૬૩, ૨૬૭
	,,	૯૪	૨૭૫, ૨૭૯
	૨	૧૧૪	૨૮, ૨૯
	,,	૧૨૨	૨૩
ભૂમિચિદ્રવ્યાય			
ભેરીધાય	૧	૧	૪
ભૈષજ્ય			
ભૈષક ...	૩	૫૯ અ	૧૦૮
ભોગ ...	,,	૨૩૦ અ	૨૨૩
ભોગિક ...	૧	૨૭	૨૭
	૨	૧૦૮	૩
	,,	૧૧૧	૧૯
	,,	૧૨૮	૮૦
	૩	૨૬ અ	૯૩
ભોગિકપાલ	,,	૨૩૨	૨૦
	,,	૨૩૦ અ	૨૨૪
ભોડક	,,	૨૩૦	૧૨
ભોજન ...	૧	૨૪	૨૮
મ			
મણ્ડય			
મહતક ...	૨	૧૩૦	૧૦૪
મહતાર			
મહાકાર્યાત્મિક	૧	૨૭	૩૭

	अंश	लेख	पान
महाकाविकी	३	२२८	६७
महाकाविकी			
महाकाविकी	२	१५६	६८, ७१
महापक्षपति	३	२३२	१८
महाप्रतीहार			
महाभान	१	१	५
महारानविराज			
महाविद्यापी	३	१२५ अ	११८
महासाधनिक	२	१५०	५२
	३	२२२ अ	२१३
महासाधिविग्रहिक			
महासामन्त			
महासामन्ताधिपति			
माध्य			
मिनावरुषु	२	१३५	१४५
अन्वयु होता			
मुद्राव्यापार	२	१५०	५४
	"	१५६	७१
	"	१५७	७४
	"	१६२	८७
	३	२११	३२
	"	२४३	६३, ६५
	"	१४८ क	१६८
	"	१४८ अ	१७२
	"	१४३ अ	१६७
	"	२१५ अ	२०३
	"	२१६ अ	२०८
	"	२२३ अ	२१६
	"	२२५ अ	२१८
भंगल ...	१	१	८
य			
युक्त ...	१	१	३
युता ...	"	"	"
२			
रतकंठपं देव	२	१३३-३४	१२४
राज्यवर्णनपेय			
अग्निष्टोमादि			
सप्तसोम	२	१३५	१४३

	अंश	लेख	पान
राजस्थानीय			
राज्य ...	१	१	३
राष्ट्रपति			
ल			
सष्टि ...	१	२	१७, १८, २०
लेखक			
व			
व्यभूमिका	१	१	१०
वर्णिपारक	३	२२३	८०
वर्णपात्र	१	४३	८५
वर्णरक्तप्रभु	२	१३७	६
	"	१५७	७४
	"	१६०	८५, ८८
	"	१६२	८६
	"	१६५	११२, ११६
	"	१६६	११८
	"	१७०	१४२
	"	१८६	१५१
	"	२०१	१५८
	"	२०२	१६२
	"	२०६	१७१
	३	१५७ अ	१८५
	"	१४३ अ	१८७
	"	१४३ अ	१८८
	"	१४४ छ	१८८
वर्णल			
वर्ण: ...	१	६४	१४८
	"	८२	२२८
वाद्य			
वासक ...	"	६८	१७१
	"	८८	३०६
	"	११६	३५
	"	११७	४१
वासावकादि	३	२३३ अ	२३६
(वासापडा)			
विनियुक्तक			
विमानद्वारा	१	१	४
विशील			

	અંક	લેખ	પાનું
વિશેષક	૩	૧૫૭ ક	૧૮૮
(દત્તવીર)	"	"	"
(ભીમપ્રિય)	"	"	"
(વરાહપ્રિય)	"	"	"
	૩	૨૩૮ અ	૨૩૯
વિષય			
વિષયપતિ			
પ્રીતિપિટકવાપસેત્ર	૩	૨૩૨	૨૦
વૈશ્વદેવ			
વ્યયકરણ	૨	૧૪૪	૨૯
૨૧			
શયનાસન			
શય્યામાદક	૩	૧૫૭ બ	૧૮૪
	"	"	૧૮૬
શય્યાપાલ	૨	૧૫૭	૭૪
શય્યાપાલક	૩	૧૫૭ બ	૧૮૬
શાકપાર્થ-	૧	૩૪	૫૬
ભિક્ષુસંઘ			
શિદ્ધી ...	૩	૨૧૪	૪૪
શિખર ...	૨	૧૦	૧૫
	"	૪૭	૯૯
શીલિકક	"	૩૬	૫૯
	૩	૫૯ અ	૧૦૭
શ્રમણ ...	૧	૩૩	૫૨
શ્રામણેર	૧	૨	૧૮, ૨૦
શ્રાત્રય			
શ્રીકરણ	૨	૧૫૬	૭૧
	"	૧૫૭	૭૪
	"	૧૬૧	૯૧
	"	૧૬૨	૯૭
	૩	૨૧૬	૫૪
	"	"	૫૬
	"	૨૧૭	૬૭
	"	૨૨૦	૭૭
	"	૨૪૩	૬૩, ૬૫
	"	૧૪૪ બ	૧૬૦
	"	૧૪૮ અ	૧૬૬
	"	૧૪૮ ક	૧૬૮, ૧૬૯
	"	૧૪૯ અ	૧૭૨

	અંક	લેખ	પાનું
શ્રીકરણ	૩	૧૪૩ અ	૧૬૭
	"	૨૧૯ અ	૨૦૯
	"	૨૨૩ અ	૨૧૬
	"	૨૨૫ અ	૨૧૮
શ્રી કીર્તિનારાયણ	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૪
સ			
સકરભાત:	૨	૧૩૫	૧૪૩
સક્ર ...	૧	૬૪	૧૪૯
સાક ...	"	૨૯	૪૩
	"	૫૫	૧૨૭
	"	૫૭	૧૩૨
	"	૭૧	૧૭૬, ૧૮૨
	"	૭૯	૨૧૯
	"	૮૩	૨૩૪
	૨	૧૧૭	૪૩
	"	૧૪૩	૨૫
	"	૨૦૧	૧૬૧
	૩	૯૨	૧૧૩
	"	૧૪૦ અ	૧૫૮
	"	૧૪૪ ક	૧૬૫
	"	૧૪૯ અ	૧૭૨
	"	૧૫૭ અ	૧૮૨
સત્યાશ્રય			
સત્ર ...	૧	૧૬	૪
સત્રાગાર ...	૨	૧૫૭	૭૩, ૭૫
	"	૧૬૦	૮૬, ૮૮
	"	૧૭૭	૧૪૩
	"	૨૦૬	૧૭૨
	"	૧૬૩	૧૦૨
સત્રાલય ...	"	૧૬૩	૧૦૨
સદશાપરાધ			
સનાન્યભોગ દિરણ્યોદય			
સભૂતવાતપ્રત્યાય			
સમ્રાટિક	૧	૬૪	૧૪૯
સમવિગતપગ્ન્ય			
મહાશબ્દ			
સમસ્ત રાજકીયાનામદ્વરત			
પ્રસેપણીય			
સમ્યક્સંભુદ	૧	૨૮	૪૧
સમાજો ...	"	૧	૨

	अंश	लेख	पानुं		अंश	लेख	पानुं
सर्वाधिकृत विधि	२	११०	१६	स्थली ...	३	२३६	३७, ३८
आतिथेदिक				"	६२	११३	
परिचीष्ट				स्नान			
"	११३	२१		रक्षित			
सर्वोद्धान संक्रांतः	"	१०८	८	स्वगौरवसहित	२	१३७	१०
"	११०	१६		स्वतंत्र ...	१	४१	७८
"	११२	२१		"	५२	११७	
सर्वोद्धानंतरसिद्धाः	"	१५७	७५	"	५७	१२८, १३२	
सशीभरं	२	११३	२१	"	६०	१३६, १३८	
सागरक्षेत्र (अंक)	३	२४५	२८, ३२	"	६३	१४४, १४७	
जलनी गुरी)				"	६७	१५७, १५८,	
साधिविग्रहिक				"	"	१६१	
अपकारापिता	१	२८	४४	"	७५	२०३, २०४	
सेनापति				"	५८	१०४	
सोत्पन्नमानविधिक				"	१२५ अ	१२८	
सोद्भव							
सोपरिकरे				इल ...	२	१४३	२६
सधिविग्रहाधिक				"	२०१	१६०	
स्थली ...	१	३८	६२	"	२१६	५५	
"	"	४०	६८	"	१४० अ	१५८	
"	"	४१	७८	"	१४४ क	१६३	
"	"	४५	८०, ८३	"	१४८ अ	१७२	
"	"	५२	११५, ११७	द्विसप्त	२	१४०	१७
"	"	५३	१२२	"	१५८	८०	
"	"	६१	१३८	"	१५८	८३	
"	"	६४	१५१	"	२१६	५७	
"	"	६५	१५४	"	१५७ अ	१८४	
"	"	७७	२१४	स्तित्तसथा	१	१	४
"	"	७८	२१५	स्त्यभारोहादि	"	४७	८८
"	"	८३	२३४	द्विरपयगाविमि	२	१३०	८५
"	"	८४	२३६, २४०	दोम नियमराध्याय अभ्ययन			उपासन दानदक्षिणा